N. 160.

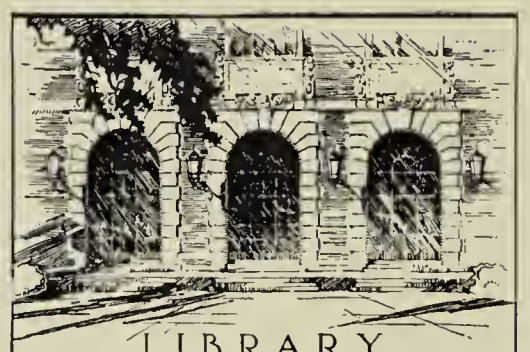

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

PRESENTED BY

328.4391
H891on
1887
no.10

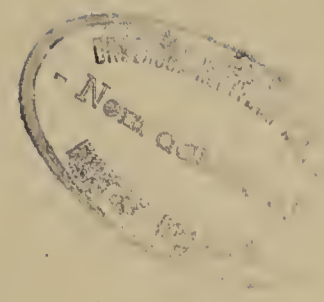

328.4341
T84ion
1887
no.10

TARTALOM.

203. országos ülés. 1889. évi márczius hó 14-én. Lap

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a mezőrendőrségi bizottság megalakulásáról és a beérkezett föliratokról. Az italmérési jog kártalanításáról szóló 1888: XXXVI. törvényczikkben a kártalanitási igények bejelentési idejének meghosszabbítását tárgyazó törvényjavaslat tárgyalása és az erre vonatkozó jegyzőkönyvi pont hitelesítése. A véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása. Irányi Dániel indítványa a ház szünetelése iránt márcz. 15-én, Tisza Kálmán ministerelnök válasza. Napirend. . . 3

204. országos ülés. 1889. évi márczius hó 16-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett feliratokról. Gróf Széchényi Pál, kereskedelemügyi minister benyujtja az Olaszországgal 1889. február 13-án az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése czéljából kötött szerződést. Az indítvány és interpellatiós könyv felolvasása. A véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása. A kérvények 11-ik sorrendjének tárgyalása. 26

205. országos ülés. 1889. évi márczius hó 18-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a legutóbb szentesített és kihirdetett két törvényjavaslatról és a beérkezett kérvényekről. Az állandó igazoló-bizottság jelentése, Szathmáry Miklós igazolásáról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend. 51

206. országos ülés. 1889. évi márczius hó 19-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Gróf Széchényi Pál kereskedelemügyi minister benyujtja az inséges tengerészek segélyezése tárgyában Spanyolországgal kötött szerződést. Eötvös Károly interpellatiójának bejelentése. Papp Elek előzetes fölszólalása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Eötvös Károly interpellatiója és annak tárgyalása. Gróf Károlyi István fölszólalása és az e fölötti vita. 79

207. országos ülés. 1889. évi márczius hó 20-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A gazdasági bizottság két jelentése. Rohonczy Gedeon képviselő immunitási esetének felvetése; vita e tárgy és Irányi Dániel — Thaly Kálmánnak erre vonatkozó indítványa fölött. Az indítvány- és interpellatiós könyv fölolvasása. Elnök jelentése a zárt ülés tárgyában. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Csatár Zsigmond interpellatiójának előterjesztése és az arra adott ministeri válasz. 116

208. országos ülés. 1889. évi márczius hó 21-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényről. A véderő-javaslat részletes tárgyalása. A mentelmi bizottság jelentése. Napirend. 131

209. országos ülés. 1889. évi márczius hó 22-én. Lap

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A közlekedési bizottság jelentése a Suez csatorna tárgyában kért nemzetközi szerződés beczikkelyezéséről és a budapest-soroksárharaszti vasutra vonatkozó jelentésről. Orbán Balázs, báró Kaas Ivor, Győry Elek és Almásy Sándor előzetes fölszólalása: vita a rendőrség állítólagos visszaélése fölött. A gazdasági bizottságnak a ház márczius havi költségvetéséről és a kisebb tisztviselők drágasági pótlékáról szóló előterjesztésének tárgyalása. A véderő törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend. 155

210. országos ülés. 1889. évi márczius hó 23-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Holló Lajos előzetes fölszólalása a mentelmi bizottság eljárása tárgyában. Vita e tárgy fölött. Az indítvány- és interpellatiós-könyv fölolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend. 180

211. országos ülés. 1889. évi márczius hó 26-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés Fabiny Teophil igazságügyminister lemondásáról és báró Orczy Béla ő Felsége személye körüli minis'ernek a belügyi tárcza vezetésétől való fölmentéséről, melylyel ideiglenesen Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister bizatott meg; továbbá a beérkezett kérvényekről. Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi minister törvényjavaslatot nyujt be a magyar-gácsországi és magyar nyugoti vasutak megváltásáról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szavazás a 24—25. §. és azt illető határozati javaslat fölött. Napirend. . . . 204

212. országos ülés. 1889. évi márczius hó 27-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az indítvány- és interpellatiós-könyv felolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szederkényi Nándor interpellatiója. Napirend. 231

213. országos ülés. 1889. évi márczius hó 28-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a regale megváltására vonatkozó törvények szentesítése- és kihirdetéséről; Kasics Péter osztálytanácsosnak a honvédelmi minister által megbizásáról. Az indítvány- és interpellatiós-könyv fölolvasása. A közlekedési bizottság jelentése a deés-zilahi, beliscekapelnai vasutak és a szamosvölgyi vasuttársaság adósságai rendezéséről szóló törvényjavaslatokról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend. Szentkirályi Albert interpellatiója. 256

214. országos ülés. 1889. évi márczius hó 29-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés b. Jeszenszky László megválasztásáról, Szalay Imre szabadságkéréséről és a beérkezett kérvényekről. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása, Napirend. 281

215. országos ülés. 1889. évi márczius hó 30-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett föliratokról. Az indítvány- és interpellátiós-könyv fölolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szendrey Gerzson és Hollaky Imre interpellatiója. 304

216. országos ülés. 1889. évi április hó 1-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés B. Bánffy György haláláról és egy beérkezett kérvényről. Az elnöki havi előterjesztés fölolvasása s annak kapcsán a közgazdasági bizottság válasza Lukáts Gyula sürgetésére a tengerészeti rendtartás ügyében. Az állandó igazoló bizottság jelentése báró Jeszenszky László igazolásáról. A véderő-bizottság jelentése Fenyvessy Ferencz és Nagy István módosítványa tárgyában. Győry Elek előzetes fölszólalása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása. Napirend. 331

217. országos ülés 1889. évi április hó 2-án. Lap

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett föliratok és kérvényekről. Elnök előterjesztése a ház közelebbi munkarendjéről. A véderő-bizottság jelentésének tárgyalása, Nagy István és Fenyvessy Ferencz indítványát illetőleg. A pénzügyi bizottság jelentése a gácsországi és magyar nyugoti vasutak megváltásáról. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények 12. sorrendjéről. 352

218. országos ülés 1889. évi április hó 3-án.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a b. Bánffy György halála által megürült szilágy-somlyói kerület betöltése tárgyában leendő intézkedésről és a beérkezett kérvényekről. A közgazdasági bizottság jelentése a Liechtenstein herczegséggel kötött egyezményt és Trieszt, Fiume városok beolvasztása tárgyában benyujtott jelentést illetőleg. Az indítvány- és interpellatiókönyv felolvasása. A véderő-törvényjavaslat végleges megszavazása; az erre vonatkozó jegyzőkönyvi rész hitelesítése. Napirend. Hertelendy Béla, b. Kaas Ivor és Csatár Zsigmond interpellatiója. 369

219. országos ülés. 1889. évi április hó 4-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés egy beérkezett kérvényről. Hock János előzetes fölszólalása. A Vaskapu szabályozására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A napirend megállapítása. 375

220. országos ülés. 1889. évi április hó 5-én.

Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A Vaskapu szabályozásáról szóló törvényjavaslat végleges megszavazása. A kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kötvényei convertálására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A Suez-csatornára vonatkozó nemzetközi egyezmény beczikkelyezését tartalmazó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-harasztii vasutvonalok összekötéséről szóló jelentés tárgyalása és elfogadása. A belisce-kapelnai és deés-zilahi vicinalis vasutak és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről szóló jelentések tárgyalása és elfogadása. Napirend. 385

Az 1887—92. évi

ORSZÁGGYÜLÉS KÉPVISELŐHÁZÁNAK

NAPLÓJA.

X. KÖTET.

203. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 14-én, csütörtökön.

Péchy Tamás, később gr. Csáky László elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a mezőrendőrségi bizottság megalakulásáról és a beérkezett föliratokról. Az italmérési jog kártalanításáról szóló 1888. XXXVI: törvényczikkben a kártalanitási igények bejelentési idejének meghosszabbítását tárgyazó törvényjavaslat tárgyalása és az erre vonatkozó jegyzőkönyvi pont hitelesítése. A véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása. Irányi Dániel indítványa a ház szünetelése iránt márcz. 15-én, Tisza Kálmán ministerelnök válasza. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza és gr. Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Dárdai Sándor, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Tibád Antal jegyző *(olvassa az 1889. márczius hó 13-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Jelentem a t. háznak, hogy a mezőrendőrségről szóló törvényjavaslat tárgyalására kiküldött bizottság megalakulván, elnökévé Szapáry Gyula grófot, jegyzőjévé Tisza Istvánt választotta meg.

Tudomásul vétetik.

Bemutatom Székesfehérvár szab. kir. város közönségének feliratát, melyben Arad szab. kir. város közönségének felterjesztését pártolván, a véderőről szóló törvényjavaslat 25. §-ának módosítását kéri.

Megtekinthetés ezéljából a ház irodájában helyeztetik el.

Bemutatom Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közönségének felterjesztését, melyben Fehér vármegyének feliratát pártolván, a megyék háztartásáról szóló 1883. évi XV. törvényczikk módosítását és a vármegyék évi javadalmazását felemeltetni kéri.

A kassai királyi törvényszék és királyi járásbiróság biráinak Jókai Mór; — a borosjenői királyi járásbiróság biráinak Jónás Ödön; — a halmii királyi járásbiróság biráinak György Endre; — a kis-szebeni királyi járásbiróság biráinak Hodossy Imre; — a miavai királyi járásbiróság biráinak Tarnóczy Gusztáv; — a naszódi királyi járásbiróság biráinak Jellinek Arthur; — a sajószentpéteri királyi járásbiróság biráinak Ábrányi Kornél; — a tenkei királyi járásbiróság biráinak Markovics Kálmán; — a vág-sellyei királyi járásbiróság biráinak Tarnóczy Gusztáv; — a bártfai királyi járásbiróság biráinak Bornemisza Ádám képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

A balassa-gyarmati polgári fiu- és leányiskola tantestületének Beniczky Árpád képviselő által beadott kérvényét, melyben az 1885. évi XI. törvényczikk intézkedéseit az állami és államilag

segélyezett polgári iskoláknál működő valamennyi tanítóra és tanítónőre való kiterjesztését kéri.

Ezen kérvények kiadatnak a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincsen. Más előterjesztés sem lévén, következik a napirend és pedig először az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvényczikkel a kártalanítási igény bejelentésére kitűzött határidő és az ezzel összefüggő határidők meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat harmadszori felolvasása.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a felolvasottt törvényjavaslatot harmadszori felolvasásában is megszavazni, igen vagy nem? *(Igen!)* A törvényjavaslat harmadszori felolvasás után végleg megszavaztatik és alkotmányos tárgyalás és szives hozzajárulás végett a főrendiházhoz átküldetni határoztatik.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jegyzőkönyvnek erre vonatkozó részét mindjárt hitelesíteni, hogy a határozat átküldhető legyen. *(Helyeslés.)*

Tibád Antal jegyző *(olvassa a jegyzőkönyvi kivonatot).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv ezen pontját hitelesítettnek jelentem ki.

Következik a véderőtörvényjavaslat részletes tárgyalása és pedig a 24. és 25. §§. együttes tárgyalása.

Ki következik szólásra?

Dárdai Sándor jegyző: Meltzl Oszkár!

Meltzl Oszkár: T. ház! *(Halljuk!)* Néhány rövid szóból álló mai felszólalásom nem vonatkozik közvetlenül és tüzetesen magára a napirenden levő tárgyra, hanem Papp Elek t. képviselő ur tegnapi nyilatkozatára, melyet Szeben megye közgyülésére és annak hazafiságára vonatkozólag tett és a melyet szó nélkül nem hagyhatok. Sajnálom ugyan, hogy ezt csak ma tehetem, de ámbár mindjárt tegnap jelentkeztem a házszabályok értelmében, tegnap e tárgyban nem szólalhattam fel.

A t. elnök ur — a miért elismeréssel és köszönettel tartozom neki — már tegnap megrótta Papp Elek t. képviselőtársamnak említett nyilatkozatát; mindazonáltal szükségesnek tartom a magam részéről is néhány rövid megjegyzést tenni reá és Papp Elek képviselő ur előtt Szeben megye közgyülésének érintett határozatát és annak értelmét kissé világosabb szinben tüntetni föl.

Ugy látszik, t ház, van módszer abban, hogy a t. ellenzék ez alkalommal a magyarországi nemzetiségek hazafiságával ismételten foglalkozik. Hiszen szó volt a tótokról, a románokról és már most a szászok kerültek sorra, a kik tudvalevőleg bizonyos elemek előtt a legkedveltebb bűnbakot képezik. Én az államférfiui belátás azon magaslatáig nem emelkedhettem fel, hogy belássam azon komoly politikai okot, melyből a t. ellenzék épen ez idő szerint és épen e tárgyban a nemzetiségi kérdést felszinre hurezolja; hanem inkább azon nézetben vagyok, hogy a t. urak faute de mieux jobb érvek hiányában a gyanusítás, személyeskedés, sőt rágalmazás terére lépnek.

Azt hiszem, t. ház — és ebben mindenki egyet fog érteni velem — hogy Szeben megye közgyülése csakis törvényadta jogával élt, midőn egyik fontos országos ügyhöz hozzászólt és ha e közgyülési határozatban csakugyan foglaltatott volna valamely hazafiatlanság, akkor tetszett volna Papp Elek képviselő urnak ezen coneret váddal előlépni és ha csakugyan hazafiatlanság nyilatkozott volna, első lettem volna én, a ki az ellen tiltakoztam volna.

Papp Elek t. képviselő ur a szebenmegyei közgyülés azon határozata megett, melyben egyszerűen kimondta, hogy a véderőről szóló törvényjavaslatban, különösen annak mai alakjában sem az alkotmányosság szempontjából, sem valamely más tekintetből veszélyt nem lát, valami titkos, rejtett czélzatot keresett, melyet az illetők nyiltan ki nem mondtak. Ebben, t. ház, Papp Elek képviselő urnak tökéletesen igaza van. Igenis van az érintett határozatnak egy különös értelme, mely nyilt szavakban kifejezést nem talált és ez az értelem: indignatio a felett, hogy a t. fusionált ellenzék már hetek óta megbénitja törvényhozási gépezetünk rendes functióját.

Linder György: Az nem igaz! *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Nem igaz! Nem áll! Felkiáltások jobbfelől: Pedig ugy van!)*

Meltzl Oszkár: Tiltakozás az ellen, hogy a fusionált ellenség *(Zajos felkiáltások a baloldalon: Ki az az ellenség?! Micsoda ellenség?!)* tiltakozás az ellen, hogy a t. fusionált ellenség, *(Zajos felkiáltások: Micsoda ellenség? Kétszer is mondta, hogy ellenség!)* hogy a t. fusionált ellenzék nem törődve az ország valódi érdekeivel *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Rendre! Itt nincs ellenség! Elnök csenget.)*

Elnök: Talán rosszul mondta a t. képviselő ur, hogy ellenség, hanem azt akarta mondani, hogy ellenzék. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Háromszor is ismételte!)*

Meltzl Oszkár: Kinyilatkoztatom, hogy csak lapsus linguae volt az, mert én az ellenzéket értettem. Tiltakozás volt ama határozat az ellen, hogy a t. ellenzék, nem törődve az ország valódi érdekeivel, *(Zajos felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Nem áll! De ugy van! jobbfelől)* már hetek óta elfecsérli az ország drága pénzét és idejét; *(Nagy zaj)* megbotránkozás azon sajnos jelenetek felett, melyek itt lejátszódtak s melyek gyakran oly benyomást tettek, mintha Magyarország törvény-

hozó terme nem komoly tanácskozás szinhelye, hanem koreSma volna. *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Rendre! Kérjük az elnököt, utasítsa rendre a képviselőt!)*

Csak annyit akartam ezuttal kijelenteni.

Elnök: Megvallom, a zajban nem értettem jól a képviselő ur szavait, de a felkiáltásokból ugy hallom, hogy korcsmai jelenetnek nevezte az e teremben folyt tanácskozást. Ezt szó nélkül nem hagyhatom és ki kell nyilatkoztatnom, hogy a képviselő urnak ezen kifejezése nagyon túlzott volt, mert bár igaz az, hogy a kedélyek gyakran izgatottak voltak és a szenvedély néha magas hullámokat vetett — a mint ez másutt is megtörténik — de azért a tanácskozás még sem fajult korcsmai jelenetté. *(Élénk helyeslés. Ugy van!)* Ki következik?

Nagy István jegyző: Kudlik János!

Kudlik János: T. ház! *(Halljuk!)* Az előttünk fekvő törvényjavaslat oly közelről érinti az államnak közjogi, katonai, politikai és culturalis érdekeit, hogy kérnem kell a t. házat, ha szavazatomat indokolandó, becses türelmét én is igénybe venni bátorkodom. *(Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Én polgári és társadalmi szempontból kivánok a tárgyhoz szólni. Igaz ugyan, t. ház, hogy abban a hosszú nagy vitában a parlamenti tehetségek ezen óriási összemérkőzésének, az elvek és szent meggyőződések ezen izgalmas óráiban nem mindenki rendelkezik a szó hatalmának ama ostromágyújával, a melylyel egy Apponyi Albert, egy Szilágyi Dezső, egy Horvát Boldizsár, egy Ugron Gábor rendelkezik. *(Halljuk! Halljuk!)* Azonban a ki nem rendelkezik ágyukkal, használjon kisebb kaliberü lövegeket, de meg kell a többségnek oda át mutatnunk, hogy olyan könnyen nem adjuk meg magunkat; *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől)* mert félünk, nehogy alkotmányunk virágos kertjében kárt okozzanak, százados alkotmányunk vetését tönkre tegyék. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)* Ma kétszeres kötelessége minden ellenzéki képviselőnek résen állania, mert a mit a többség előkészit, az valóban jogfeladás, alkotmányunk flagrans megsértése. *(Ugy van! balfelől.)* Ez pedig mindig a parlamenti léhaságnak, lelkiismeretlenség signatumja, *(Ugy van! balfelől)* melyet minden áron meg kell akadályoznunk. *(Helyeslés balfelől.)* Tegye még kötelességét ki-ki a maga módja szerint, mert ebben a harczban a legkisebb erőt sem szabad kiesinyleni. *(Élénk tetszés bal- és szélső balfelől.)*

Mi is adott hát létet annak a szerencsétlen 25. §-nak? Az indokolás szerint nem más, mint háború idején a közös hadseregnél, a honvédségnél, sőt a honvédelmi minister ur nyilatkozata szeszerint a népfelkelésnél is mutatkozó tiszthiány Erre bátor vagyok a minister urat kérdezni, vajon hát ez az osztrák-magyar közös hadsereg mai vagy tegnapi keletü; vajon a katonai fensőbb, úgynevezett vezénylő köröknek csak most jut eszökbe, csak most látják, hogy van ugyan hadsereg, de a hadseregnek háború idején nem lennének elegendő tisztjei? Vajon a delegatiók, a magyar parlament azért áldoztak milliókat és milliókat, hogy most annyi elfecsérelt milliók után, még egy jól szervezett hadseregről sem beszélhessünk? Vajon nem ismétigaznak bizonyul-e be, hogy az osztrák-magyar hadvezénylet egy lófejjel mindig hátra van? Ha a bécsi katonai intéző körök szükségét látták annak, hogy a hadilétszám kerete tágittassék, nem kellett-e volna ennek megfelelően egyidejüleg a szükséges tisztilétszámról is gondoskodni? Nem vagyunk-e ismét annak a nagy valószinüségnek kitéve, mitől Isten őrizzen, hogy ha ma háborúba keveredünk, a port ismét beesületesen elverik a hátunkon? *(Ugy van! balfelől.)* Ámde akkor az is bizonyos — ezt jó lesz a katonai intéző köröknek is fontolóra venni — hogy ha azt a közös hadsereget még egyszer megverik, akkor mi sem a korona, sem alkotmánynak, sem területi integritásnak védelmét arra a közös hadseregre többé nem bizhatnók. *(Ugy van! balfelől.)*

Azonban helyezkedjünk, t. ház, azon álláspontra, melyet a 25. §-ra, illetőleg az önkéntesi intézmény szigorítására nézve az indokolás maga elfoglal. *(Halljuk! Halljuk!)* Az önkéntesi intézmény szigorítását — az indokolás szerint — két szempont teszi szükségessé.

Az egyik, hogy háború esetén ugy a közös hadsereg, mint a honvédségnél tiszthiány fogna mutatkozni s ez csak aképen orvosolható, ha a tiszti vizsga letétele minden egyes önkéntesre nézve kötelességszerüvé tétetik.

A másik, hogy épen ezen kényszer folytán a magyar értelmi ifjuság a közös hadseregben az őt jogosan megillető számbeli positiót elfoglalja.

A mi az első pontot illeti, *(Halljuk! Halljuk!)* én ugy gondolkodom, hogy vagy mutatkozik a hadseregnél tényleg oly nagymérvü tiszthiány, mely miatt háború esetén bekövetkezhető katastrophától kellene tartanunk, vagy nem. Ha nem, akkor az önkéntesi intézmény szigorítása magától elesik, mert hiszen ok nélkül csak nem fogjuk ifjúságunknak épen legértelmesebb részét büntetni. *(Ugy van! balfelől.)* Ha igen, akkor meg a paedagogia legelemibb követelményei sürgetik, hogy könnyebbitsük meg nekik mindazon feltételek teljesítését, melyek a tiszti rang elnyerhetésére okvetlenül szükségesek. *(Ugy van! balfelől.)* Nem könnyebben felelnek-e meg e feltételeknek, ha a tiszti vizsgát magyarul teszik le, mint ha németül kényszerittetnek azt letenni? A 25. §. az önkénteseket, az ország ifjuságának értelmiségét egyszerre kettős kényszer alá veti; mind a kettő ép oly méltatlan, mint jogtalan. A haza, az ország védelme szempontjából katonaságra, hadseregre szükség van. El kell ismernem a törvényhozás

azon jogát, hogy minden fiát, a ki csak arra alkalmas, fegyver alá szólíthatja; de azt a jogát soha el nem ismerhetem, hogy bárkit is kényszereszközökkel tiszti ruhába bujtasson. Ez az egyik kényszer. Elismerem a törvényhozásnak azon jogát, hogy megköveteli, miszerint a magyar állam nyelvét minden magyar állampolgár értse, beszélje, de hogy büntetéssel kényszerítsen valakit egy idegen nyelvnek az elsajátítására, ezt a jogát soha el nem ismerhetem. *(Helyeslés balfelől.)* Ez a második kényszer.

Azt mondják Tisza Kálmán párthivei, hogy hiszen az önkéntesek az egyes katonai tantárgyakból magyar nyelven fognak vizsgázhatni; *(Halljuk! Halljuk!)* ha mondják, miért nem akarják, hogy az ő mondásukból törvény legyen *(Tetszés balfelől)* s mért folyamodnak az utasítások szappanbuborékaihoz? Azt is mondják, hogy a német nyelvből az önkéntesektől csak igen keveset fognak kivánni. *(Halljuk! Halljuk!)* Hát, t. képviselőház, az a kevés, az egy igen elasticus fogalom; a kevés alatt érthetek kettőt, százat, ezret, milliomot; attól függ, minő számhoz arányítottam. És annak a kevés német nyelv tudásnak, mit az önkéntesektől követelni fognak, ki szabta meg eddig a határait? Hol vannak az utasítások? Nem nevetséges, sőt megbotránkoztató, hogy nemcsak a ministerelnök ur, nemesak a pártja, de még a honvédelmi minister ur is utasításokkal iparkodnak a magyar törvényhozást megnyugtatni, oly utasításokkal, melyeknek szövegét, tartalmát még maguk sem ismerik. És még akarják, hogy mi higyjünk ezen utasításoknak: akkor csakugyan ránk illenének a szentirás szavai: Nem találtam ily hitet Izraelben! *(Helyeslés balfelől.)*

De hát fogadjuk el, hogy a magyar önkénteseknek csak keveset kell tudniok németül. Akkor kérdem, vajjon ennek a kevés német tudásnak mi hasznát veszik majd a hadseregnél háborúban? *(Halljuk! Halljuk!)* Hisz ha véletlenül oly szakaszhoz osztják be egyiket vagy másikat, melynek legénysége túlnyomóan németekből áll: ezek annak a magyar önkéntesből lett közös hadseregbeli tisztnek der die das nélküli németségét vagy nem értik, vagy egyszerűen kinevetik. *(Ugy van! balfelől.)* Ha a szakasz túlnyomóan tót legénységből fog állani, akkor épenséggel meg lesz a bábeli zűrzavar; magyar legénységnél pedig a német nyelv használása inkább csak leverőleg hatna. Mi következik ebből, t. képviselőház? *(Halljuk! Halljuk!)* Csekély véleményem szerint két dolog. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik, hogy ha már közös hadseregünk van, annak bizonyos tekintetben egységesnek is kell lennie; ezen egység pedig teljes kifejezést nyer az által, hogy a közös hadseregnél az ugynevezett commando német. De itt még azontúl kivántatik, hogy az önkéntesek a szükséges katonai ismeretek, hadi tudományok elméletét magyar nyelven vagy német nyelven sajátították el, ez, ugy hiszem, a közös hadsereg egységét nem alterálhatja. *(Ugy van! balfe'ől.)*

A másik, hogy kutatnunk kell, vajjon akár béke, akár háború idején hol van a tulajdonképeni szóbeli érintkezés a legénység és a fővezérlet közt? *(Halljuk! Halljuk!)* Vajjon ott-e, a hol az a legénység és alsóbb rangú tisztek, vagy pedig a hol a tisztek és a fővezérlet érintkeznek egymással? Azt hiszem, ez utóbbi eset áll fönn. *(Ugy van! balfelől.)* Ha igen, akkor nem annak szüksége forog fönn, hogy az altisztek tanuljanak meg németül, hanem ellenkezőleg, a vezénylő főtisztek tanuljanak meg magyarul. *(Helyeslés balfelől.)* Ne azt követeljük, hogy nehány száz osztrák generalis kedvéért 10—20,000 magyar ifjut, ha másképen nem megy, még büntetésekkel is kényszerítsünk a német nyelv megtanulására, hanem az a nehány száz generális, kikre a katonáskodás kenyérkereseti pálya, tanulja meg 30—40,000 ember kedveért a magyar nyelvet. *(Helyeslés balfelől.)* Mert nem a hadsereg van a generálisokért, hanem a generalisok vannak a hadseregért. *(Ugy van! balfelől.)* Ez volna a közös hadseregnél a nyelvkérdésnek egyszerű megoldása. *(Helyeslés balfelől.)* Ha pedig ez keresztül vihető nem volna, a minthogy a 25. §. jelen értelmében nem is lesz soha keresztülvihető, akkor csakugyan nem maradna egyéb hátra, mint az önálló magyar hadseregnek a felállítása. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

De még más consequentia előtt sem zárkózhatom el ezen 25-ik §-nál. Tekintsük a közös hadsereget, annak szellemét, belszervezetét, instructióit, életét, ugy a mint tényleg van. *(Halljuk! Halljuk!)* Vajjon hiszi-e maga a honvédelmi minister ur, hogy egy közös hadseregbeli tisztnek csak kevés német nyelvre van szüksége? Ha azért a magyar önkéntestől mégis csak kevés német nyelvet kivánnak, ha elzárják előttök a katonai rangfokozatok elnyerhetésének hosszú lánczolatát: akkor a magyar értelmi ifjuságból háború idején nem is akarnak mást, mint káplárokat és strázsamestereket; *(Ugy van! balfelől)* ezek háború idején a legexponáltabb helyek; önök tehát a magyar ifjuságot csak ágyútölteléknek akarják; a főbb tiszti helyeket háború idején majd betöltik osztrák tisztekkel, ezek meg lesznek kiméive, a magyar anyák gyermekei pedig fel lesznek áldozva. *(Ugy van! balfelől.)* Ez az elkeserítő, ez a megalázó a magyar értelmi ifjuságra. *(Ugy van! balfelől.)*

S ezt nevezi a t. kormánypárt engedménynek, kiváltságnak, jótéteménynek s még merészel a népre hivatkozni, azt mondván, ha a földmíves nép gyermekei szolgálhatnak 3 évig, akkor az urfiak mért ne szolgálhatnának 1 évig vagy büntetésből 2, esetleg 3 évig. *(Halljuk! Halljuk!)* Önök merészelnek a népre hivatkozni, melyet csak a választások alatt ismernek, melyet 14 év alatt nyomor-

gattak, fosztogattak, koldusbotra juttattak, Amerikába való kivándorlásra kényszerítettek, az adóvégrehajtók hadának martalékul oda dobtak *(Tetszés a baloldalon.)* De a földmíves osztályra való hivatkozás nem is szerencsés. *(Halljuk! Halljuk!)*

A földmíves osztály a nemzet életfájának törzse, az értelmi ifjuság, az egyetemi polgárság, annak virága. *(Tetszés balfelől.)* Foszd meg a fát virágától, megfosztottad legfőbb ékességétől. Foszd meg a virágától, megfosztottad gyümölcsétől. *(Helyeslés balfelől.)* Az értelmi ifjuságban rejlik a nemzet jövője, jövőjének nagysága, *(Helyeslés balfelől)* ők hivatvák arra, hogy egykoron helyeinket itt elfoglalva, a nemzetnek jogot és törvényt szabjanak. *(Ugy van! balfelől.)* Ha az európai eulturnemzetek sorában becsülettel akarjuk helyünket megállni — kímélni kell értelmi ifjuságunkat; a kedvezmények, miket nekik nyujtanak, nem őket illetik, magasabb nemzeti érdekek, a nemzet jövőjére való tekintetek paranesolják azokat. *(Ugy van! balfelől.)*

És miképen fog, t. ház, azon második szempont eléretni, hogy tudniillik a magyar értelmi ifjuság a közös hadseregben őt megillető számbeli positiót elfoglalja, ha a 25. §., illetve Gajári Ödön képviselőtársam határozati javaslata változatlanul elfogadtatik s törvényre emelkedik? *(Halljuk! Halljuk!)* Ugy, hogy a magyar értelmiség ifjai belépnek a közös hadseregbe mint germanisált magyarok s vissza kerülnek mint germánok. *(Ugy van! balfelől.)* Nem mentünk tehát egy lépést sem előre, ott leszünk, a hol voltunk. *(Ugy van! balfelől.)*

Mi, az ellenzék, t. ház, akarunk erős hadsereget; hisz a korona érdeke, alkotmányunk szentsége, határaink integritásának megvédelmezése tekintetéből nem riadtunk vissza eddig s nem riadunk vissza a jövőben sem még a legnagyobb áldozatoktól sem. *(Ugy van! balfelől.)* Hisz király, alkotmány s a haza integritása minden magyar embernek szentháromsága. *(Helyeslés balfelől.)* De azt nem lehet, azt nem szabad felejtenünk, hogy a véderőnek megajánlása vagy megtagadása a törvényhozás részéről egy alkotmányos actust involvál magában; s midőn mi azon feltételeket pertraetáljuk, melyek teljesítése mellett önkéntes ifjaink a közös hadseregben a tiszti rangot elnyerhetik, azt más szempontból nem tehetjük, mint a mely a magyar államesmének, a magyar alkotmánynak s már létező törvényeinknek megfelel. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Hallottuk mondani s a kormányhoz közel álló lapokban is olvastuk, hogy ha a magyar ifjuságban volna ambitio s a közös hadseregben a tiszti bojt elnyerésére önszántából aspirálna: — akkor erre a 25. §-ra egyáltalán nem lett volna szükség. Erre válaszom igen könnyü és egyszerű. A magyar ember soha sem félt és ma sem fél a katonáskodástól. Hisz mi magyarok egytől-egyig született katonák, még pedig a legjavabeli huszárok vagyunk. *(Ugy van! balfelől.)* Keresztlevelünket nem egy ellenségnek irtuk vérrel a hátára, *(Halljuk! Halljuk!)* eredetünket ma sem tagadjuk meg. Csak szóljon a király, hogy fiaim, baj van, biztosítom a honvédelmi minister urat, hogy mi magyarok mindnyájan ott leszünk s mig csak egyetlen egy magyar ember él, addig szeretett, imádott királyunkat baj nem érheti. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

De mindaddig, t. ház, mig a közös hadseregben csak császár-királyt ismernek el s nem egyuttal császárt és magyar királyt; mig a dualismusnak megfelelően, a magyar elem a közös hadseregben az osztrák elemmel egyenjogunak s egyenrangúnak el nem ismertetik; mig oly esetek megtörténhetnek, hogy osztrák tisztek magyar fiukat tél idején, a kaszárnya udvarán a kuthoz állítanak, meztelenre vetkőztetnek s kutból merített jéghideg vizzel veder számra öntöztetnek; mig tél idején osztrák tisztek magyar fiukat büntetésből mezitláb a legnagyobb hóban exerciroztatnak, a mig esak lábaik nem vérzenek; mindaddig, mig az osztrák tiszti szótárból az ungarischer Hund, és ungarischer Rebell ki nem töröltetnek, mindaddig, mig ez a 25. §. a ház asztaláról le nem vétetik, vagy az ellenzék akarata szerint idomittatik: addig magyar fiu a közös hadseregben magát jól és otthonosnak érezni nem fogja; addig a magyar fiúk a közös hadseregben csak muszájkatonák lesznek. *(Ugy van! balfelől.)* Mert a magyar fiukban van nemzeti önérzet, van nemzeti büszkeség, van beesvágy s az osztrák soldatesca ilynemű brutalitásának magát alávetni soha nem fogja. *(Ugy van! balfelől.)*

Azt mondja erre a t. honvédelmi minister ur, hogy hiszen kisebb-nagyobb kellemetlenségek minden pályán előadják magukat; *(Halljuk! Halljuk!)* az embernek csak tűrnie kell, és a mi fő, kitartónak kell lennie. Ő is volt katona, tűrt és kitartott s ime most magyar honvédelmi minister lett belőle. Hát én elhiszem a t. honvédelmi minister urnak, hogy sokat tűrt és sokáig kitartott; s ép azért szabadjon őt kérnem, tegye lehetővé hogy a közös hadseregben szolgáló magyar ifjak közöl azoknak sem kelljen többet tűrniök, többet szenvedniök, kiket véletlenül nem hivnak báró Fejérvárynak. *(Tetszés balfelől.)*

Nem született, t. ház, olyan prókátor, ki eldisputálhatná, hogy a 25. §-ban kettős, még pedig flagrans jogsérelem foglaltatik; az egyik, mely kényszeríti az egyéves önkénteseket, hogy a tiszti vizsgát le kell tenniök; a másik, hogy ezt esak ugy tehetik le, ha a német nyelvet elsajátították. *(Ugy van! balfelől.)* A szabad elhatározás jogába ütközik az egyik, a magyar államnyelv souvereni-

tásába a másik. Nem csoda, t. ház, ha e szakasz nem csak az ellenzéket itt a házban, de az ország összes népességét lázba hozta s a kedélyekben valóságos forradalmat idézett elő. A t. többség e lázat, e forradalmat nekünk tulajdonítja s azt mondja, a tüntetéseket nem csak itt a fővárosban, de az országban is mi vittük az utczára. *(Halljuk! Halljuk!)*

Erre csupán két megjegyzésem van: *(Halljuk! Halljuk!)* az első, ha az egyetemi polgárok tüntettek, azt sem én, sem más valaki nekik zokon nem veheti, mert volt és van rá okuk. *(Ugy van! balfelől.)* Hisz ebben a 25. §-ban egyenesen az ő bőrükről van szó. *(Ugy van! balfelől.)* A másik vonatkozik az országos tiltakozásokra.

A mi az országos tiltakozásokat illeti, *(Halljuk!)* azok, t. ház, oly kerületekből, oly városokból jönnek, a melyek kormánypárti képviselőket választottak. Czéljuk figyelmeztetni, kérni az ő megválasztott képviselőiket, hogy ha a 25. §-t megszavazzák, vége a bizalomnak, vége a barátságnak. *(Ugy van! balfelől.)* Mi ellenzéki képviselők nem kaptunk sem fenyegető, sem biztató, sem dorgáló táviratokat, mint önök, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* mert a mi választóink tudják, hogy mi jó úton járunk. *(Helyeslés balfelől.)*

Hát akkor, t. ház, ki vitte ezt a 25. §-t az utczára? Én azt hiszem, t. ház, hogy ez a 25. §. maga magát vitte az utczára. De föltéve, noha meg nem engedve, hogy mi az egyetemi ifjúságot lázítottuk, vajjon miben állhatott ez a lázítás? *(Halljuk!)* Legfölebb abban, t. ház, hogy az ifjúságot figyelmeztettük azon sérelmekre, melyeket a 25. §. magában foglal. De ha már a többség a lázítás vádját mi ránk zúdítja, akkor mi kénytelenek vagyunk ezt a vádat reá vissza zúdítani. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mert mi becsületes törekvéseink érdekében még sem tartottuk szükségesnek ilyen nyomorult egykrajczáros pamphletekkel *(a szóló felmutatja „A 25. §.“ czímű nyomtatványt)* az utczára lépni, önök pedig megtették. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

E kitérés után, t. ház, legyen szabad ismét visszatérnem a 25. §-ra. *(Halljuk! balfelől.)* Per tangentem a 14. §. is, de kivált a 25. §. a hadi erőnek, a hadi létszámnak és ezzel egyidejűleg a hadi költségeknek és kiadásoknak fokozását rejti magában. Önként merül itt fel az a kérdés, t. ház, mi teszi szükségessé a hadi erőnek, a hadi létszámnak ilyetén fokozását? *(Halljuk!)*

Nem gondoljuk meg, t. ház, hogy ha a nemzeti oeconomia mezejéről annyi száz és százezer munkáskezet elvonunk, mezőgazdaságunkat, iparunkat, kereskedelmünket károsítjuk, a nemzeti vagyont, a nemzet kincsét fogyasztjuk. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Nem gondoljuk meg, t. ház, hogy ha ezt igy folytatjuk, akkor be fog következni az az időpont, hogy épen a legnagyobb válságban, midőn a nemzetnek valóban tennie és áldoznia kellene, a legnagyobb tétlenségre leszünk kárhoztatva. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Nagy, igen nagy teher nyomja már eddig is a nemzet vállait. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Vigyázzanak a hatalom kezelői, hogy e nemzet az elviselhetetlen terhek alatt össze ne roskadjon. *(Tetszés balfelől.)*

De ugy látszik, az igen t. ministerelnök ur mindezzel igen keveset törődik. Neki vagy — ki tudná megmondani — melyik külföldi collegájának okvetlen szüksége van a 25. §-ra, tehát törikszakad, azt meg kell szavaztatni.

Akkor, t. ház, midőn a 14. §. felett a legnagyobb vita folyt, akkor volt az, hogy a ministerelnök ur ismét előhozakodott az ő ijesztő medvéjével, az oroszszal. Ugyanakkor történt, hogy a „Pester Lloyd“ egyik számában, mindjárt annak elején egy Berlinből keltezett levelet hozott, a mely azonban hihetőleg Budapesten volt irva, melyben az oroszokkal, a lázongó Balkán népekkel fenyeget, hogy az ellenzéket megfélemlítvén, a véderő-törvényjavaslatnak annál könnyebb módon való elfogadására kényszerítse. *(Halljuk!)* Érdekes, t. képviselőház, hogy mit tartottak és mikép ítéltek erről a levélről még a józanabb osztrák lapok is. A többi közt az „Oesterreichischer Volksfreund“ ez évi 8. száma egy igen érdekes czikket közöl *(olvassa)*:

„Zu den Vorgängen in Budapest. Der officiöse „Pester Lloyd“ hat am 16. d. M. wieder einmal etwas höchst Erheiterndes geleistet. Er dachte nämlich mittelst eines an die Spitze des Blattes gestellten, die Welt allarmirenden, angeblichen Berliner Briefes, der offenbar aber in Pest fabricirt wurde, die Opposition zu entwaffnen. In dem famosen Briefe wird „von sehr ernsten Dingen“ von „bedenklicher Annäherung zwischen Paris und Petersburg“, von „im Stillen fortgesetzten Rüstungen Russlands“, von „einem neuen Anlehen Russlands von vielen hundert Millionen“, von ungeheurer Gährung in den Balkanländern u. s. w. gesprochen, um die Wehrvorlage recht dringlich erscheinen zu lassen. Das Fabrikat war aber so plump, dass es allgemein nur Heiterkeit erregte“.

Volt idő, t. képviselőház, midőn Tisza Kálmán ministerelnök ur az ő ijesztő medvéjével, a muszkával, csakugyan sikercket aratott, nemcsak az országban, hanem itt a magyar parlamentben is; de most már annyira megszoktuk ezt a Tisza-féle mumust, *(Ugy van! balfelől)* hogy egyáltalán nem ijedünk meg tőle. *(Helyeslés balfelől.)* Mert, vagy való, t. képviselőház, az olasz-német-osztrák-magyar szövetség, vagy nem. Ha való, nem tételezem fel a minden oroszok czárjáról azt a botorságot, hogy ily hatalmas szövetségesek ellen meg-

gondolatlanul cselekedjék; ha pedig nem való, akkor miért ámítanak vele?

De, tegyük fel, t. ház, hogy nem való ez a szövetség, még akkor sincsen a mi hadi létszámunknak ilyetén nagymérvü fokozására szükség. Mert ha Oroszország mindjárt rendelkezik is a papiron 4 millió katonával, az is bizonyos és azt is tudjuk, hogy ötszázezer fegyvercsnél többet soha sem vethetett határainkra; s ezekkel szemben Austria-Magyarország mindig állíthat egy millió disciplinált katonát. Csak arról kell azután a honvédelmi minister urnak gondoskodni, hogy legyen ember, legyen fej, a ki ezt a katonaságot győzelemre is vezesse. *(Helyeslés balfelől.)* Mert a hadsereg jó, de mit használ a legjobb hadsereg, ha kabala a vezére. *(Derültség balfelől.)*

A hadsereg túlságos szaporítása rontja a nemzetet; rovására van a nemzet szabad fejlődésének, drágítja a munkát, fogyasztja a pénzt, akadályozza a családalapítást s a történelem tanúsága szerint épen a katona-államok állottak mindig legközelebb a bukáshoz.

Azt hiszem, t. képviselőház, hogy az eddig mondottakkal eléggé rámutattam azon consequentiákra, melyekkel a német nyelvnek a magyar ifjakra való erőszakolása a hadseregnél jár. Nem is foglalkoznám e helyen tovább a német nyelv tanításának kérdésével, ha nem kényszerítene arra a cultusminister urnak azon válasza, melyet e hó 3-án Kiss Albert t. képviselőtársam beszédére adott. *(Halljuk!)* Szó volt azon beszédben és a cultusminister ur válaszában a német nyelv tanításáról középtanodáinkban. Hát engedje meg a t. cultusminister ur annak kijelentését, hogy akkor adott válasza két igen nevezetes hibában szenved. Az egyik, hogy a gymnasiumi, középtanodai tantárgyakat minden jelentőség és rangfokozat nélkül egymás mellé helyezi s nem tesz különbséget a között, mely tantárgyak adandók elő középtanodáinkban tisztán a hasznosság s melyek a szükségesség szempontjából. Igy vetvén fel a kérdést, be fogja látni a t. cultusminister ur, hogy gymnasiumainkban pl. a physicának, vegytannak, számtannak a tanítása, nem egyenlő jelentőségű a német nyelvnek a tanításával. Mert stricte tudományos képzettségre szüksége van minden magyar állampolgárnak, a ki valamely tudományos pályára, mint kenyérkeresctti pályára készül. Tehát szüksége van e tudományok alapvetésére is. Azért a földrajz szükséges tantárgy. A történelem szükséges tantárgy. A physica, chemia stb. szükséges tantárgyak. A német nyelv azonban csak hasznos tantárgy, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* ha csak valaki azon rögeszmét nem táplálja, hogy a német nyelv a tudományok sine qua nonja, a míveltség a németség nélkül csak üresség. *(Tetszés a bal- és szélső balon.)* Ha e szerint a cultusminister ur a német nyelvnek tanittatását középtanodáinkban csupán a hasznosság szempontjából fogja fel, akkor e tekintetben a mi támogatásunkra is számíthat, de akkor vonja vissza rendeletét s ne tanittassa a német nyelvet, a csak hasznos tantárgyat, a többi szükséges tantárgyaknak a rovására, *(Helyeslés balfelől)* mert ilyetén törekvései a mi padjainkon csak reactiót szülhetnek. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)*

Másik észrevételem vonatkozik a cultusminister urnak azon mondására, hogy „előbbvaló az állam biztonsága, mint a cultura.“ Sajnálom, hogy a cultusminister ur e mondását itt e házban, már két vagy három izben is ismételte. Hát a dolog ugy van, t. képviselőház, hogy a fegyver, a haderő az állam biztonságának csak egyik, de nem legfőbb, sőt igen sok esetben, csak kétes eszköze. Példa rá Königgrätz. De a mi egy nemzetnek létét valóban biztosíthatja, az csakis a cultura, melynek alapja romlatlan nemzeti érzet, tiszta erköles, határtalan szabadságszeretet. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Hisz ha nincs cultura, önök ma Uchatius-ágyukkal és Mannlicher-puskákkal nem brillirozhatnának; ha nincs haladottabb culturánk a mezei gazdaság, az ipar s kereskedelem terén, a delegatio, a parlament nem szavazhatott volna meg épen a haderőnek annyi sok milliót, melyek fájdalom, akárhányszor elfecsérelt milliónak bizonyultak be. *(Ugy van! a szélső baloldalon)* A nemzetek ereje, ha valaha, ugy épen ma az alattvalók anyagi s erkölcs-szellemi hatalmában rejlik, csak a közös hadseregnél rejlik az — ugy látszik — még mindig a régi ezopfban és rideg katonai mechanismusban. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Midőn Franczia- s Németország közt a háború kitörőben volt, Bismarck azt mondotta: „Igaz, hogy Franeziaország talán nagyobb haderővel rendelkezik, de nekünk képzettebb tisztjeink vannak!“ Tehát nem culturalis szempontra fektette a harcz kimenetelét? S midőn önök ma kényszereszközökkel, büntetéssel, fenyegetésekkel, a mívelt ifjuságot csaknem hajánál fogva a hadsereg kötelékébe vonszolják, nem culturalis momentumra gondolnak, mely a hadsereget is kell hogy uralja, vezesse. Mi is akarjuk, hogy az értelmi ifjuság lépjen be a hadseregbe s foglalja le azon helyet, mely ott méltán s jogosan megilleti; de mi ezt nemzeti alapon, büntetések és kényszerítő eszközök nélkül akarjuk; mi egy olyan hadsereget akarunk, mely a legfőbb hadur parancsára örömmel, ujjongva menjen trónt s hazát védelmezni s ha kell meghalni; önök pedig akarnak egy nagy, de önmagával tehetetlen, egy élet és tűz nélküli szolgahadat. Ez köztünk a különbség. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon.)*

Még csak az igen t. ministerelnök urnak egyik-másik mondására akarok nehány szerény észrevételt tenni. *(Halljuk!)* Ha jól emlékszem, gr. Apponyi Albert egyik nagyszabású beszédére,

melyben a cabinetkérdés felvetése is amugy tisztességesen megrostáltatott, a ministerelnök ur azt felelte, nem szóról-szóra idézem szavait, de szavainak tartalma következő volt: hogy ő körülnézett, de nem látja, hogy kicsoda legyen s honnan jőjjön, a ki az ő ministerelnöki székét átvegye. Hát a ministerelnök ur körültekintett és hol tekinthetett körül. Vagy az ő pártja padjain, vagy a mi padjainkon. Vegyük az első esetet, hogy pártja padjain tekintett körül. Hát oly inci-pinei emberekből, oly puhányszerű elemekből van az ő óriási többsége összetákolva, hogy ha körül néz rajta, még csak egy ministernek való embert sem talál köztök. *(Élénk derültség és helyeslés balfelől.)* Azt hiszem, a ministerelnök ur ezt csak azért mondta, mert semmi áron sem akar a ministerelnöki széktől megválni. Ugy tesz, mintha oda volna varrva a ministerelnöki székhez. Vannak, kell hogy legyenek pártjában ministereknek való emberek. Ott van például Krausz Lajos és még többen az ő faji rokonságából. *(Élénk derültség balfelől.)* Vagy ha netán e jeruzsálemi typusok előtte kifogás alá esnének, nincsen ott Tisza Lajos gróf, Tisza István nem gróf, a Pulszkyak, plane dupla kiadásban is? *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Már aztán, hogy a mi padjainkon vannak-e ministereknek való emberek, annak eldöntését a korona böleseségére és a nemzet itéletére kell biznom. *(Helyeslés balfelől.)*

De vegyük a dolgot tisztán az emberi halandóság szempontjából. Tegyük fel, hogy ezekben a rettenetes izgalmas napokban, főleg a ministerelnök urnak kissé több erősítőre s vigasztalóra van szüksége s hogy ennek az erősítésnek következtében — ne adja Isten, nem kivánom — szivszélhüdés érné, vajjon akkor Magyarország ministerelnök nélkül maradna s Magyarország Tisza Kálmán nélkül visszaesnék a chaosba, a semmiségbe? Kérünk egy kissé több szerénységet a ministerelnök ur részéről. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Alázatosság minden erénynek, minden erkölcsi és szellemi nagyságnak az alapja; a gőg, az önhittség, az elbizakodottság minden gonoszságnak a kútfője. Az aplicatiót tegye meg maga a ministerelnök ur. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A véderőről szóló törvényjavaslat, de különösen annak 14-dik s 25. §-a, a mint csak napvilágot látott, oly izgalmat, oly felháborodást idézett elő az országban, mely méltán aggálylyal tölthette el a hatalom kezelőit, de izgalmat idézett elő itt e házban is, mely páratlan a magyar parlament történetében. Az egész nemzetnek felháborodása, ünnepélyes tiltakozása, a sértett nemzeti önérzet, a régi törvények, az alkotmányra való hivatkozás nem képesek a ministerelnököt szándékainak megváltoztatására birni s hogy a 25-ik §-t az ellenzék akarata szerint módosítsa. Az elkeseredés, a felháborodás eddig csak a kormány s főleg a ministerelnök személye ellen irányult; de mióta Tisza Kálmán e törvényjavaslatot ugy vetette oda, mintha azt nem is ő, mint inkább a korona akarná, mióta a törvényjavaslat fölött kifejlett vitába a felségjogokat s koronát is belevonszolta: azóta az izgalom, az elkeseredés, a nemzeti felháborodás nem csupán a ministerelnök, de fájdalom, némi tekintetben a korona ellen is irányul. Ezzel a ministerelnök ur, ministeri qualitásában oly illőyalitást követett el, melyért egyiránt felelősséggel tartozik ugy a nemzetnek, mint a koronának.

Eddig békében éltünk Austriával, megfértünk békességben egymás mellett civilek és katonák, de a ministerelnök e törvényjavaslattal felkorbácsolta bennünk a keserű multnak, a százados sérelmeknek, rég behegesztett sebeknek összes reminiseentiáit; s vigyázzon a korona, vigyázzon a nemzet, de vigyázzon főleg a magyar parlament ellenzéke, mert Tisza Kálmán, akarva nem akarva, konkolyhintő a nemzet és korona közt, meghasonlást idéz elő Austria-Magyarország között, saját személyes hatalmát trónnak, nemzetnek, alkotmánynak fölébehelyezi. Vigyázzon a korona, mert ha a 25-ik §. a nemzet tiltakozása daczára, erőszakosan és változatlanul keresztül hajszoltatik: akkor a nemzeti indignatiónak, az elkeseredésnek, a kedélyek izgatottságának oly állapota fog bekövetkezni, melyről Pethő Gábor a Bocskay István támadásáról mondja: „A magyar nemzetség annyira utálta és gyűlölte vala a német — t. i. osztrák — nemzetséget és birodalmat, hogy immár csak azon gondolkodnak vala — de igen titkon — miképen találhassanak módot és alkalmatosságot benne, hogy ezt a tűrhetlen nehéz igát . . . . . kárukkal is, nyakukról elvethessék és maguktól eltávoztathassák.“ *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én, t. ház, róm. kath. pap vagyok. 46 éve eszem e nemzetnek kenyerét s ha valaha, ugy ez ünnepélyes pillanatban érzem mivel tartozom hazámnak, mivel tartozom nemzetemnek. Tartozom neki azzal, hogy bátran, magasan lobogtassam a magyar állameszme zászlóját; hogy tiszteljem, beesüljem alkotmányát, hogy szeressem a magyar nemzet szabadságát a vérig és a sirig. *(Tetszés balfelől.)* Mert a magyar nemzet szabadsága az én szabadságom és egyházam szabadsága is. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Épen azért, t. képviselőház, én a véderőjavaslatnak 25. szakaszát sem a véderő-bizottság szövegezésében, sem Gajári Ödön képviselőtársam határozati javaslata értelmében el nem fogadhatom. *(Helyeslés balfelől.)* Nem fogadhatom el pedig azért: mert a 25-ik §. tényleg jogfeladást és alkotmánysérelmet foglal magában; másodszor, mert a mostani kormány, de főleg annak feje, a minister-

elnök ur iránt bizalommal nem vagyok. *(Tetszés bal- és szélső balfelől.)*

Valamint a ministerelnök urnak 14 év alatt minden intézkedése, ugy ez a 25. §. is azt mutatja, hogy Tisza Kálmán ur a mily hajlongó, meghunyászkodó, csúszó-mászó, ultra-conservativ fölfelé, *(Ugy van! balfelől)* ép oly zsarnok, jogtipró, alkotmánysértő lefelé. (*Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

A szakaszt visszautasítom és a különvéleményt, esetleg Beőthy Ákos képviselőtársam módosítványát fogadom el. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Győrffy Gyula!

Győrffy Gyula: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenekelőtt a mai ülés kezdetén felszólalt Meltzl Oszkár t. képviselőtársam beszédére vagyok bátor igen röviden válaszolni. *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőtársam, mint mindig e házban, ugy czúttal is a szászok eminens képviselőjeként gerálta magát s e minőségben Papp Elek t. képviselőtársam egy megjegyzésére, a melyet Szeben megye határozatára vonatkozólag a törvényjavaslattal kapcsolatban tett, szükségesnek tartotta visszautasítani minden gyanusítást s midőn ezt szükségesnek tartotta, e visszautasításon túl a két ellenzéket, a melyet igaz lapsusnak jelezve, ellenségnek mondott, de meg vagyok győződve, hogy kijavítása erőszakolt volt és hogy igaznak az előbbi kifejezést tekintette, e czímen rendreutasítani, akkor a képviselőház tanácskozásaira azt mondta, hogy ezek igen gyakran korcsmai jelenetekhez hasonlítanak. T. képviselőtársam vegye tudomásul azt, hogy midőn az ellenzék őszinte jóakarattal, teljes tehetségével és erejével az alkotmányos jogok védelmére kel és a mellett kitart, ugyanakkor nem mint ellenség, hanem az általa védelembe vett szászok mint magyar állampolgárok jogaiért is küzd *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* s ha e jogok diadalra jutnak, ugy, a mint az eddig történt e haza életében a multban, ugy a mi küzdelmeink által kivívandó jogok is, Meltzl Oszkár tiltakozása ellenére is, a szászok javára is szolgálnak. Ez a mi ellenségeskedésünk velök szemben és megmutattuk azt, hogy bármi hasonló támadás vagy gyanusítás érjen is minket még a nemzetiségek részéről is, mi törhetetlenül haladunk a saját magunk utján és ha e tekintetben néha ő korcsmai jeleneteket vél látni, én ezt visszautasítom azért is, mert nem emelkedhetünk mindig a cultura ama magas fokára, a mely hazafiságát minduntalan abban találja, hogyha mi itt vitatkozva alkotmányos jogaink ellenében, néha kényszerülve hevesebben kell e jogok védelmére kelnünk, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* akkor is és mindig gyanusít.

Ezek után, t. ház, röviden kívánok objective a szőnyegen lévő kérdéshez hozzászólani. Teszem ezt kiváltkép azért. mert én is, mint szerény tagja a közös hadseregnek, némi tapasztalatokat szereztem ez intézmény körül s azt hiszem, hogy e tapasztalatok értékesítése a jelen vitában talán nem lesz felesleges. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt, t. ház, bátor vagyok a 25. szakasz jellemzésére vonatkozólag eltekinteni mindazon ellenvetésektől és halliott érvektől, a melyek a két ellenzék soraiból felhangzottak és annak bebizonyítására, hogy vajjon a magyar alkotmány s nemzetre nézve foglal-e magában e szakasz sérelmet, igen vagy nem, bátor vagyok egyszerűen két körülményre hivatkozni. Ugyanis akkor, midőn e törvényjavaslat benyujtatott, a cultusminister ur szükségesnek tartotta mindazon veszélyek és sérelmek néminemű elhárításaként, melyeket a törvény magában foglal, egy rendeletet kibocsátani, a melynek segítségével az czéloztatott, a mint be is vallotta, hogy az ifjuságra e sérelmeket elviselhetőbbekké tegye. Ez az ismeretes nyelv-rendelet az egyik tény.

A másik tényt, a mely e szakasz sérelmes voltát legfényesebben czáfolja, ismét a túloldal indokaiból veszem. Gajári Ödön képviselőtársam tudniillik pártja megbizásából egy határozati javaslatot tartott szükségesnek benyujtani, mely által élét vegye azon fontos és súlyos sérelmeknek, melyek e szakaszban foglaltatnak. Nem ellenzéki érv s okoskodás tehát az, a mi e szakasz ellen támadt, hanem mindenekelőtt az önök elfogulatlan ítélete, mint azt önök maguknak vitatják, bélyegezte meg a szakaszt. És hogy minő teljes volt önöknek ez aggodalma, minő igazunk volt ebben, bebizonyította az ellenzék minden szónoka megczáfolhatatlan érvekkel. De bizonyította azt is, hogy önök, midőn e sérelem ellensúlyozására bizonyos eszközöket foganatba vettek, azok részint elégtelenek, részint, mint a honvédelmi minister ur is mondta, feleslegesek, vagy pedig épen veszélyt képeznek a nemzetre nézve. Ennek igazolására bátor vagyok magának a szakasznak szövegére hivatkozni. A 25. szakasz, mely a hivatalos indokolás szerint azt czélozza, hogy a tiszti kar számát gyarapítsa, másodszor mint a honvédelmi minister ur kijelentette, hogy mert a magyar ifjuság a közös hadseregben nem akar részt venni, kényszereszközöket hoz alkalmazásba, hogy azt elérje. És e czímen hozta be a második évi szolgálat kényszerét. Azt állítja a minister ur, de maga a törvényjavaslat is, hogy azon másodéves önkéntesek a tiszti vizsgát feltétlenül és minden megszorítás nélkül letehetik. A törvényjavaslat ugyanis azt mondja: „a hadszervezet szerinti szükséglet mérvéhez képest tartalékos tisztekké, ha pedig ezen szükséglet már fedezve van, hadapródokká neveztetnek ki.“

„Azon egyévi önkéntesek, a kik ezen vizsgánál meg nem felelnek, kötelesek még egy évet csapat-

testük alosztályainál tényleg szolgálni s ez alatt szabadságukban áll, azon előbb említett kedvezménynyel, hogy a laktanyán kivül lakhatnak, saját költségükön teljesíteni a szolgálatot. Az ilyeneknek, tudniillik másodéveseknek, kik a tiszti vizsgát le nem tették, az is megengedhető, hogy az egyévi önkéntesek elméleti oktatásában, a mennyiben ilyen helyben tartatik, részt vehessenek, feltéve, hogy máskülönben arra érdemeseknek találtatnak és hogy a szolgálat ez által hátrányt nem szenved.“

Bátorkodom a t. ház figyelmébe ajánlani egy tényt. Tudjuk, hogy a csapatoknál a tacticai egységek létszáma határozottan meg van állapítva; e létszámot emelni nem lehet, már a budget miatt sem. Az az egyéves önkéntes, ki elég szerencsétlen volt a tiszti vizsgát le nem tehetni, e törvény szerint beosztatik azon tacticai egységbe, a melynek megállapított létszáma van s a mely őt saját állományához tartozónak fogja tekinteni.

Ebből az következik, hogy midőn ama tacticai egységnél szolgálatot kénytelen teljesíteni, melynél tudvalevőleg az elvezényelések, mint a honvédelmi minister is constatálni fogja, ugy is annyira igénybe veszi a legénység létszámát, hogy a gyakorlatokra naponkint alig vonulhat ki valaki, annak a másodéves önkéntesnek vajmi kevés idő lesz hagyva arra, hogy a tisztképzésben részt vehessen. Sőt mert ő reájuk, mint állományra számítanak, őket a szolgálat feltétlenül igénybe fogja venni. És itt van a törvényjavaslat és a minister ur nagy fallatiája, midőn azt mondja, hogy ezek is le fogják tehetni a vizsgálatot, a mennyiben a szolgálat engedi. Sokkal őszintébb és helyesebb lett volna és a túloldal elszánt kitartását némikép befolyásolta volna, ha egyszerűen kimondja, hogy a másodéves önkéntesekre nézve a tiszti vizsga letétele, épen a szolgálat miatt, feltétlenül el van zárva. A t. minister ur tiltakozik és meg vagyok győződve, hogy igyekezni fog szavaimat megczáfolni, feltéve azonban, de meg nem engedve, hogy ez neki sikerülni fog, hátra marad egy másik tényre hivatkozni, mely ekkor is megakadályozza a másodéves önkéntest a tiszti vizsga letételében. A törvény tudniillik azt veszi fel, hogy ha a szolgálat is megengedné, ezen tiszti oktatásban a második évben csak azon esetre vehetnek részt, ha erre érdemeseknek találtatnak. Én, t. ház, tapasztalatból tudom, hogy azok, kik eddig egyévi önkéntességi szolgálatuk teljesítése közben e törvényre támaszkodva saját jogaikra hivatkoztak, minő bánásmódban részesültek s hogy az érdemeket a magyar önkénteseknél miben találja meg a hadsereg tiszti kara, melyre az érdemek megbirálása ezuttal is bizva lett. Erre nézve én eseteket felhozni nem szándékozom, de t. ház, ha most a törvény világosan és határozottan kimondja azt, hogy az egyéves önkéntes az első évben a tiszti vizsgát leteheti, a második évben pedig csak ugy, ha erre érdemeket szerez, akkor méltóztassék elképzelni azt, hogy az érdemek elbirálásánál az ellenőrizhetetlen katonai tiszti kar miként fog eljárni? *(Igaz! (Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)*

A törvény intentiója, t. ház, világos, czélja határozottan az, hogy az egyévi önkéntességi szolgálat eltelte után azon önkéntesek, a kik a tiszti vizsgát le nem tehetik — a mint a minister ur is mondotta — altisztekké képeztessenek ki. *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.)* Mert, t. minister ur, én megengedem, hogy egy laicus testületben el lehet mondani azt — a mire a minister ur oly nagy súlyt fektet — hogy a hadi, tacticai kiképzés a minister ur szerint egy év alatt lehetséges, de hogy altisztté képeztessék ki valaki, arra már két esztendő szükséges, de ez legalább is arra mutat, hogy a t. minister úr félreérti saját helyzetét, félreérti azt a helyet, melyben az mondatott. *(Tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A legerősebb kritikának tenné ki magát a t. minister ur ezen állításával, mert ebből — ha komolyan kell vennünk — határozottan következtetnünk kell azon czélra, azon tendentiára, mely a magyar intelligentiára akar e törvényjavaslattal halálos csapást mérni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Mert én nem képzelek, t. ház, lehetőséget arra nézve, hogy valamely hadügyi kormányzat a tiszti minősítéshez kevesebb qualificatiót kössön, mint az altiszti minőséghez. Ha pedig a t. minister ur azt hiszi, hogy azzal, mert megszorítja az önkéntességi szolgálatot és egy második évet állít fel mint megszorítást, több tisztet fog nyerni, akkor nagyon csalódik. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Ezt bizonyítani nem akarom, mert itt e házban már több oldalról lett bizonyítva; de azt sem, a mit Bolgár Ferencz t. képviselőtársam kijelentett, hogy az ugynevezett kényszertisztekből minő értéke és haszna lesz a hadseregnek, hanem bátor vagyok egy megjegyzést hozzá fűzni, hogy akkor, midőn a második évet kitalálták, akkor tulajdonképen nem tisztre volt szükségük, hanem leghatározottabban csak altisztekre. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* És hogyha a t. minister ur e tekintetben nem akar őszinte lenni, akkor figyelmeztetem a t. képviselőházat arra, hogy az osztrák-magyar hadseregnek a külföldi államok szakközegei által egyetlen gyöngéjeként mindig az hozatott fel, hogy kiképzett altisztjei nincsenek és igen szomorú, t. ház, hogy azt elismerve, a hadügyi kormányzat ezen altiszti pótlást épen a magyar intelligentiában akarja meglátni, akarja keresni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, tagadom azt is, hogy a tiszti szükséglet a hadseregben oly mérvű volna, mint azt a minister ur állítja és bátor vagyok egyszerűen hivatkozni arra, hogy nincs a közös hadseregnek

egyetlen egy csapatteste vagy fegyverneme, a hol kellőképen nem volna gondoskodva tisztekről. Utalok arra, a mit maga a t. honvédelmi minister ur e házban kijelentett, midőn mi egy magyar nyelvű tiszti iskola felállítását követeltük és kértük a minister urtól. Akkor ő azt mondotta: „Nem tehetek eleget ezen óhajnak, mert a hadseregben ugyis annyi a tiszt, hogy már most is a fiataloknak, kik az iskolákból kellő képesítéssel kikerülnek, három-négy esztendeig kell várniok, mig tiszti ranghoz jutnak. Ha pedig több iskola állittatik, akkor legalább is hét-nyolcz esztendeig kell várniok.“ Nem akarok téveszteni t. képviselőház és kijelentem azt, hogy a minister ur kijelentése egyenesen az activ tisztekre vonatkozott. Igaz. De t. képviselőház, midőn egy hadügyi szervezetnek ilyen hatalmas tiszti anyag áll rendelkezésére és midőn a t. minister ur épen a védképesség érdekében a qualificatio magasabb mértékét szabja meg a tisztekre nézve, midőn szerinte áll az, hogy az activ tisztek feltétlenül és határozottan megbizhatóbbak, mint a tartalékos tisztek, ha ekkor a tartalékos tisztek létszámát akarja szaporítani, — ez megczáfolja azt, mintha emez intézkedésnek a hadszervezet és védképesség fokozása volna a czélja. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Nem áll, t. ház, azon indok sem, mintha a honvédségnél nem volna kellő számú tiszt. Hiszen tudjuk, t. ház, hogy a törvény értelmében a közös hadseregben leszolgált tartalékos tisztek hivatalból helyeztettek át a honvédséghez. A honvédségi tisztképző académián pedig tudjuk, hogy legfeljebb 4% híjával, a tiszti vizsgát állandóan leteszik. De, t. ház, ha még ezenkivül a népfelkelésnél is volna tiszti szükség, akkor ez a honvédség tisztikarából bőségesen kikerül. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Sőt többet mondok, t. ház, annyira nincsen tiszti hiány, hogy a közös hadügyi kormányzat időről-időre — a honvédségi tisztikar sérelmére — a közös hadseregből helyez át a honvédséghez folytonosan tiszteket. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* De, t. képviselőház, concedálom azt — mert nem vagyok annyira szakember — nem is vagyok annyira beavatott, hogy a hadügyi czélokat, a hadügyi terveket annyira ismerhessem, miszerint e pillanatban el tudnám bírálni — de concedálom, hogy most a létszám emelése, tehát e czél elérése, esetleg szükséges. Azonban ha az eddigi szervezet mellett a t. minister urnak e czélt elérnie nem sikerült, akkor kétlem, hogy a jelen törvény segítségével ezt a hiányt pótolni lehessen. Elmondottam már indokaimat, ezekhez még csak egyet fűzök, *(Halljuk!)* azt tudniillik, hogy addig, mig annak az önkéntesnek szabadságában állott, hogy a tiszti vizsgát letegye vagy nem; addig, a mig ezen önkéntesre nézve lehetővé volt téve, szabadon választani a között, hogy tiszt legyen vagy pedig nem; a mig szabadon élhetett saját hivatásának: addig, megengedem, hogy a nyelv kérdésének sérelme nem volt érezhető a nemzetre nézve, de mihelyt a tiszti vizsga letétele vagy le nem tétele büntetéssel sujtatik, mert tanulmányainak folytatásában egy, esetleg két évig feltétlenül meg van akadályozva; ez, azt hiszem, nem lelkesedést fog az önkénteseknél szülni, hanem határozottan elkeseredést azon intézmény ellen, mely őket saját feladatuk, életczéljuktól fosztja meg. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Belátta ezt mindjárt első sorban maga a cultusminister ur, a ki sietett e végtelen sérelemmel szemben módot nyujtani arra, hogy a német nyelvet megtanulhassák, a tiszti vizsgát letehessék azon ifjak, kiket az ily rémítő áldozatokkal és sérelemmel sujt.

Hogy a németnyelvi rendelet árt-e a magyar culturának? erre vonatkozólag a cultusminister ur hatalmas czáfolatot kisérlett meg és még inkább a cultusministeri államtitkár ur. Én bátor vagyok azon czáfolatokhoz, melyekkel ezen hivatalos indokolások czáfoltattak, igen röviden csak a következőket csatolni. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

A cultusminister ur nem elégedett meg a németnyelvi rendelettel, hanem hogy az önkénteseknek még további kedvezményeket adjon arra, hogy ezen súlyos sérelemmel könnyebben megküzdhessenek: leszállította a qualificatio, a kiképzés mértékét az által, hogy a különböző facultásokból egy félévet elengedett az elméleti kiképzésből; továbbá megengedte azt, hogy az ifjaknak az ott töltött időből félév beszámittassék.

Hát, t. ház, ha igy egyáltalában a magyar ifjak egyetemi kiképzése félévvel kevesbittetik, akkor a közoktatási politika vagy helytelenül szabta meg eddig a qualificatio mértékét *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* és akkor nem tudjuk eléggé megróni azt a kormányt, mely oly közoktatásügyi politikát folytatott, a melynek folytán a szülők és az egész nemzet annyi és annyi időtől raboltattak meg; vagy pedig ezen minősítés mértéke feltétlenül szükséges és akkor, t. cultusminister ur, előáll napnál világosabban azon tény, hogy emez intézkedés olyan katonai intézkedés, a mely a magyar cultura mértékét feltétlenül leszállítja, mert hiszen ezen ifjakra fog nehezedni egykor az állami élet organismusa, melyet kevesebb qualificatióval kell ellátniok, mint elődeik. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)* És hozzá teszem még azt is, hogy ama körülmény, miszerint azon magyar ifjak, a kik a katonai szolgálatra köteleztetnek, — saját egyéni érdekeik is számításba és latba jövén — ők maguk és szülőik mindenesetre és okvetlenül törekedni fognak a német nyelvet különben is elsajátítani, a mint hogy törekedtek már eddig is, a mi mindenesetre a magyar nyelv és a magyar

culturális fejlődésre bénítólag fog hatni. Hiába védekezik ezen vád ellen a t. közoktatásügyi államtitkár ur; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon)* hiába hivatkozik a közoktatási kormánynak idők folytán felmutatható azon eredményeire, melyeket a magyarosodás terén az országban kivívott. Én mindenekelőtt, t. ház, tagadom, hogy a magyar közoktatásügyi politika Magyarországon tett valamit a magyarosodás érdekében; Magyarországon a magyarosodás első sorban nem a kormány politikájának, nem a hivatalos államhatalom érdeme, hanem oly tényezőké, a melyet a hivatalos kormány mindig ignorált. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Bizonyítom ezt azon hivatalos jelentésekkel, melyeket a közoktatásügyi kormány évenkint a képviselőház elé terjeszt és a melyekből kitűnik, hogy az összes népiskolák közül, oly iskolák, melyeket az állam tart fenn, 4%-kal szerepelnek; és az összes magyar tannyelvű népiskolák között oly iskolák, melyeket a közoktatásügyi kormány tart fenn, 8%-kal szerepelnek és azok közreműködése a magyarosodás szolgálatában egyenlő azzal, melyet a zsidóság betölt, mert a magyar nyelvű népiskolák között a zsidó felekezet is 8%-kal szerepel. No hát vegye tudomásul az államtitkár ur azt, hogy annyi és annyi népiskola közt a magyar állam ilyen számokkal szerepel, az semmi esetre sem mutatja azt, mint hogy ha a magyar nemzet és magyar állam iránti kötelességet e kormány a közoktatás terén teljesítette volna. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És hozzá csatolok még egyet, azt tudniillik, hogy emlékezem egy esetre, mikor egy nemzetiségi község folyamodott a közoktatási kormányhoz, hogy magyar népiskolát adjon neki és akkor a közoktatási kormány azt mondta, hogy mert a hadseregnek mindig pénzre volt szüksége, tehát nem adhat nekik, mert nincs pénz az ő számukra. Hát ilyen körülmények között hivatkozni, mint azon eredményre, a melyet a közoktatási politika a magyarosodás körül kivívott és elért, legalább is nevetséges. *(Igaz! Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

Tehát, t. ház, a közoktatási kormánynak eme kisérlete, mint láthatjuk, még nagyobb sérelmet képez a magyar ifjuságra és nemzetre, mint az, melyet enyhítem akar.

Nem kevésbé czéltalan és felesleges az a határozati javaslat, melynek benyujtása által a szabadelvűpárt hivatalosan documentálta, hogy e sérelmet ő is fönforogni látja. *(Helyeslés a szélső bàloldalon.)* A honvédelmi minister ur, a ki igen jól ismeri azon instructio értékét, ismeri annak tartalmát, melyet a katonai kiképzés szempontjából a hadügyi kormány ki szokott adni és a melyről gróf Apponyi t. képviselő ur kimutatta, hogy ama határozati javaslat, melyet önök most el akarnak fogadni, azon instructióban benfoglaltatik. A t. honvédelmi minister ur tagadta ezt és kimutatni iparkodott a t. ház előtt azt, hogy az eltérés, a mely az instructió és a jelen határozati javaslat közt fenforog, az egy igen lényeges eltérés, mert addig, mig az instructio ide vonatkozó utasítása, tudniillik, hogy a vizsga magyar nyelven letehető legyen, nem teljesittetett azért, mert a vizsgáló bizottságokban nem akadt oly tag, ki a nyelvet ismerte volna, mig most imperative lévén kimondva a határozati javaslatban, ezen a bajon segítve lesz.

Hát, t képviselőház, eltekintve a határozati javaslatok értékétől, a melyek még a honvédelmi minister urat sem kötelezik — annál kevésbbé kötelezi a hadügyministert — és bár a korona beleegyezésével nyujtották be önök a határozati javaslatot, de a nem felelős hadügyministernek önök utasítást nem adhatnak, azt önök nem kötelezhetik semmire és hogyha a t. honvédelmi minister urtól várják, hogy annak az előtt a nem felelős hadügyminister előtt érvényt szerezzen: bátor vagyok emlékeztetni azon törvényre, a mely a „k. und k.“-t a hadseregre nézve kötelezővé tette és a hadügyministernél sohasem birta kivívni azt, hogy azt a hadsereg valóban el is fogadja. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Tehát — mondom — eltekintve a határozati javaslat értékétől, tisztán a honvédelmi minister ur által fontosnak jelzett amaz előnyére kívánok súlyt fektetni, tudniillik, hogy ezen határozati javaslat kapcsán majd lesznek oly tisztek a bizottságokban, a kik a magyar nyelvet érteni fogják és igy a tiszti vizsga magyar nyelven csakugyan letehető is lesz.

T. képviselőház! *(Halljuk!)* Tény az, hogy a hadügyi szervezet, de a hadsereg czélja magában véve involválja azt, a mit az eddigi instructiók határozottan ki is jelentettek, hogy az elméleti képzésnek feltétlenül azon a nyelven kell történnie, a melyet az illető jelöltek beszélnek, nemcsak: kötelességévé tette azt a tisztikarnak és vezényletnek, hogy azon nyelvet beszéljék is a tisztek, a mely az illető ezred legénységi nyelvét képezi. Természetes t. képviselőház, mert ezen instructiók értelmében az altiszteket, tekintettel arra, hogy az altiszti kiképeztetésnek egy év alatt teljesen befejezettnek kell lennie, ha ezen egy év alatt a legénységi állományból altisztté nem minősülhet valaki, három év alatt sem lesz altiszt, a ki a hadseregben egy év befejezése után altisztté elő nem léptettetett, a második esztendőben az nem vétetik számba mint altisztjelölt; tehát ezen instructióknak értelmében a kiképzésnek egyik legfontosabb közege a kiképezendők nyelvének ismerete. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Már most, t. képviselőház, utalva röviden a

t. honvédelmi minister urnak ama nyilatkozatára, hogy két év szükséges egy jó altiszt kiképzésére, megczáfolja ezt maga a hadsereg intézménye, a mely egy év alatt akar feltétlenül altiszteket képezni. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Ezen altiszti iskolákra, sőt a legénységi iskolákra nézve is a szabályzat határozottan kimondotta, hogy oly tisztek vezénylendők ki emez iskolák parancsnokai s tanáraiul, kik a legénység nyelvét feltétlenül értik. Hát kérem, t. honvédelmi minister ur, mit tapasztalunk mégis? Azt, hogy daczára az instructio ezen határozott parancsának, mely a tisztekre szól, az önkéntesi iskolákba — legalább tudtommal — soha nem vezényeltek ki olyan tisztet, a ki ezen egyéves önkéntesek anyanyelvét beszélte volna. Most azt kérdezem én, t. honvédelmi minister ur, ugyan hogy fog a bajon segíteni, kezében ezzel a határozati javaslattal?

Többet mondok, t. ház. *(Halljuk!)* Maga a hadsereg intézménye soha nem tartotta meg ezen instructiókat, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon)* mert a hadsereg, mint intézmény, saját ezéljait, saját független, önálló érdekeit tartván szem előtt, soha sem engedte a hadseregbe teljesen beférkőzni azt, hogy ott más nyelv egyáltalában meghonosuljon, mint az, mely a hadsereg nyelvét képezi. *(Igaz! a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, még röviden csak egyetlenegy megjegyzést a katonai kiképzésre nézve. *(Halljuk!)*

Azt mondja a t. honvédelmi minister ur, hogy szükségünk van erősebb rendszabályokra, hogy a tiszti minősítés mértékét emelhessük, mert a tapasztalat szerint a tartalékos tisztek eddig kiképzés tekintetében nem feleltek meg.

T. ház! Sajátságosnak tartom ezt a kijelentést akkor, midőn egész Európában s nevezetesen Európa élén a német állammal, mely első katonai állama földrészünknek, mindenütt arra törekszenek, hogy a theoreticus kiképzés körét a minimumra szállítsák alá s a legénység és katonaság kiképzésének mértékét a legszűkebb körre szorítsák. És sajátságosnak tartom épen a honvédelmi minister urtól, hogy ezt nálunk jelenti ki, a midőn 1878-ban és 1882-ben azon tartalékos tisztek, kiknek qualificatióját most a t. minister ur oly csekélynek állítja, épen ezen hadügyi kormányzat részéről a legmagasabb elismerésben részesültek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És én tapasztalatból mondhatom a t. minister urnak, hogy ezen elismerés nem volt méltatlan. És vajjon, t. minister ur, azóta újabb fejlődés, újabb irány merült fel a hadsereg és a hadászat terén, a mely szükségessé tenné, hogy ez a qualificatio mértéke magasabbra emeltessék. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Nem, t. minister ur. Az előbbiekben jeleztem és említettem azt, hogy eme qualificatio mértéke ellenkezőleg leszállittatik. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

És mégis ilyen indokokkal mernek önök elénkbe állani, hogy eme két évi szolgálatnak és ebben a hadsereg nyelveként a német nyelvnek törvénybe iktatását tőlünk kierőszakolják. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez ellen kűzdünk mi, t. minister ur, kűzdünk pedig azért, mert, a mint bátor voltam említeni, a hadsereg nyelvének, a tiszti vizsga kötelező nyelvéül a német nyelvnek törvénybe iktatása a magyar intelligentiára s ez által a magyar nemzeti létérdekre nézve olyan súlyos sérelem lenne, a melyet magyar hazafi el nem tűrhet. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem is adtuk fel, t. képviselőház, a jogot arra nézve, hogy mi saját nemzeti létérdekeink feletti gondoskodásunkban emez érdekek akadályait elháríthassuk és oly jogokról mondottunk volna le, a melyeket szembeállítva a mi követelésünkkel, elüssenek a követeléstől. És ez az ugynevezett felségjog, a melynek nevében önök e nemzettől azt kivánják, hogy saját létérdekét, saját alkotmányos jogát adja fel és hozzájáruljon egy oly törvényszakasz megszavazásához, a melyet soha többé törvénykönyvéből kiirtani nem volna képes. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Azt már nagy jogászok, a parlament kiváló büszkeségei bizonyították be a Corpus Juris-ból, hogy a magyar nemzet soha a felségjogot a koronára oly értelemben át nem ruházta, hogy az a hadsereg nyelvét önkényesen megszabhassa. Ezzel szemben a honvédelmi minister ur kijelentette, hogy hiába volt a törvényben akkor; akkor azok a törvények nem hajtattak végre, mert nem volt felelős kormány. No, t. képviselőház, ma meg a honvédelmi minister ur és a t. kormány nem akar a Corpus Juris-unkba ily törvényeket bevenni azért, mert nem akarja azokat végrehajtani. *(Ugy van! a szélső balon.)* Bebizonyította a t. honvédelmi minister ur, hogy nem is képes végrehajtani. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És, t. ház, 350 éves alkotmányos küzdelmünk után a mai napon e hadsereg intézményével szemben hogy állunk? Ugy, hogy az eddigi kormányok felelősség nélkül tagadták meg a nemzet jogainak érvényesítését, a mai kormányok pedig felelősségük tudatában nem is akarják megkisérleni azok érvényesítését. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Én a felségjogok bővebb elemzésébe bocsátkozni nem akarok. Igénytelen nézetem szerint különben is az összes alkotmányjogi kérdések két axiomára vezethetők vissza; ez a két axioma pedig a nemzetnek azon öntudata, hogy mi vagyunk és azon öntudata és képessége, hogy mi akarunk. Szerintem ez képezvén minden

alkotmányjognak alapelvét, a kérdés csak a körül forogliat, hogy ez a „mi vagyunk“ minő formákban szabta meg annak a nyilvánulatát, hogy „mi akarunk“.

Nálunk, t. képviselőház, a nemzet elfogadta az alkotmányos egyeduralmat, elfogadta a korlátolt egyeduralmat, a melynek szükséges consequentiája pedig az, hogy ezen államban tehát, a hol a korona, a hol az uralkodó maga is az államnak egy pusztà intézménye, a melyet a nemzet a korona hozzájárulásával időről-időre felruház azon jogokkal, a melyeket ráruházni jónak lát. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egy ily államban kiváltságos, reservált felségjogokról beszélni, az alkotmányos érzéknek nyilt negatiója. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* És végre megengedem, t. képviselőház, hogy egy állam, egy alkotmányos állam, mint a minő mi is vagyunk, néha épen az állami czélok érdekében szükségét látja annak, hogy bizonyos kivételes jogokkal ruházza fel az uralkodót s akkor az uralkodó igen helyesen gyakorolja e kivételes jogot, mert az állami érdek azt ugy parancsolja. De, hogy e kivételes jogot a nyelvkérdés tekintetében per tangentem ruházzuk itt a képviselőházban a koronára, midőn három századon át épen e nyelvvel szemben folytattuk a legerősebb küzdelmet, legalább is oly gyengeség jele volna, a mely által lemondottunk az alkotmányos állam egyik alapfeltételéről, arról, hogy „mi vagyunk“. *(Igaz! Ugy van! szélső baloldalon.)*

De, t. képviselőház, nemcsak hogy nem mondottunk le; hires jogászok mutatták ki önök előtt, hogy a hadsereg nyelvének kérdésében a nemzet jogát gyakorolta is. Ehez csupán egyetlen egy momentumot fűzök a magyar közjogból.

Midőn az 1807-iki országgyülés vége felé járt, a rendek törvénybe iktatták azt, hogy tessék a hadseregbe vezényleti nyelvül a magyart ismét behozni. Természetes, hogy az akkori nem felelős kormányok sem hajtották végre a nemzetnek ezen jogos óhaját, eme törvényét, mert nem tartották szükségesnek végrehajtani; mire a rendek azzal feleltek: „a magyar katona mindig a maga nyelvén vezényeltetett és mióta az a szokásból kiment, kevesebbek a magyar vitézség példái“. Tehát, t. ház, egy törvényhozói nyilatkozat van előttünk, a mely minden további disputa nélkül határozottan bizonyítja azt, hogy igenis a magyar hadsereg nyelve még 300 év folyamában is volt magyar, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* és bizonyít még egyet, azt, hogy méltatlanul gyanusították izgatással azon képviselőtársaimat, a kik arra hivatkoztak, hogy vigyázzanak az ily eljárással, vajjon a hadsereg magyar része, a mely ily kényszerhelyzetbe fog jutni a hadseregben, minő szellem által fog vezettetni a szükség pillanataiban, mert hiszen ime, egy előde a törvényhozásnak már ezen aggodalmát kifejezte ugyanezen hadsereggel szemben és ugyanezen sérelem miatt.

Mielőtt felszólalásomat befejezném, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* egy rövid reflexiót kívánok még tenni előttem szólott Kudlik János t. képviselőtársam nyilatkozatára. A képviselő ur, midőn önök elé állította azt, hogy a nemzet ezen alkotmányos létérdekét mélyen sértő kérdésben miért hivatkoznak a koronára és ebből azt a consequentiát vonta le, hogy a korona iránti elégületlenség tüzét szítják a nemzetben, a midőn ugy állítják oda a koronát, hogy az akadályozza meg csupán és nem önök, hogy évszázados küzdelmünk végre is diadalra jusson: önök a túloldalon felháborodtak, felháborodással akarták visszautasítani eme feltevést. Pedig ez nem áll másként. Mert, ha oly hosszú küzdelem után a magyar nemzet mindig épen a felelőtlen kormányok indolentiája vagy hazafiatlansága miatt ezt a jogát érvényre nem jutathatta, daczára, hogy az uralkodók mindenkor esküt tettek Magyarország alkotmányos jogainak védelmére, tiszteletére: ha ma, ily hosszas küzdelmek után ismét azzal állnak elő, hogy e jogok érvényesítése elé ismét a koronát állítják, akkor, t. ház, az önök loyalitása az önök szivében lehet, de ott mélyen elaltatták, hogy ez érveléssel a nemzet bizalmát rendítsék meg a korona iránt, a melyre pedig nagy szükségünk van. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Nem emlékszem, hogy itt valaki azt mondta volna, hogy a korona képezi valaminek akadályát. *(Felkiáltások a szélső baloldalról: Tisza mondta! Zaj.)* Ezt nem hallottam, de nem is tartom lehetőnek, mert a magyar országgyülés önállóan határoz és elhatározásaira a korona befolyást gyakorolni nem szokott. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Györffy Gyula: Én tenném magamnak a legnagyobb szemrehányást, ha e merész ellentétet itt e házban felállítottam volna. Ettől őrizkednünk kell minden körülmények közt, de kivált e pillanatban, midőn az egyetértés a korona és a nemzet közt legfontosabb nemzeti és állami érdekünket képezi. Nem bocsátanám meg magamnak, ha én lettem volna oly könnyelmű az ellentétet keresni; de akkor, midőn mi a nyelv felett intézkedni akarunk, midőn a magyar nyelvet törvényileg be akarjuk vinni a hadsereg intézményébe, mint magyar állami intézménybe, akkor a túloldal ez ellen velünk szemben a korona felségjoga nevében tiltakozott. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* Ezen követelésünkkel szembe állittatott a felségjog, a felségjog pedig, tudjuk, hogy a koronára van bízva. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Bocsánatot kérek, a kérdés rendkivül fontos. Egészen más dolog az, ha valaki ugy magyaráz valamit, hogy az felségjog vagy

nem felségjog és más dolog, ha azt állítja valaki, hogy ez nem vihető keresztül a korona miatt. E kettő közt igen nagy különbség van. *(Élénk helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* Igy egészen más értelme van a dolognak. Arra kérem a t. képviselő urat, hogy ez utóbbit ne méltóztassék állítani; az előbbire semmi ellenvetésem. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Győrffy Gyula: A t. ministerelnök ur volt az, a ki kijelentette azon határozati javaslatra, melyet önök előterjesztettek, hogy ennél többet, bárki fog a helyére jönni, nem fog tehetni. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Most már örülök annak, t. ház, hogy Kudlik képviselő ur az ellentétet ily merészen állította fel a házban; örülök annak, hogy a ház mélyen t. elnöke e tekintetben bizonyos sérelmet lát. Tudomásul veszem. De akkor, t. ház, ott a túloldalon ülő képviselő urakat kényszeríti e kijelentés arra, hogy nyiltan álljanak a nemzet elé és ne tüntessék ugy fel a dolgot, hogy mi akarjuk a koronát a vitatkozásba belevonni. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És ha tiszta bort töltenek a pohárba, ám akkor nézzék meg, hogy milyen lesz az izgatottság, mely önök ellen az országban támadni fog. Mert az önök eddigi illoyalis vitatkozásuk.... *(Mozgás jobbfelől. Élénk helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem ne méltóztassanak ilyen kifejezéseket használni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Győrffy Gyula: Én az illoyalitást nem az önök vitatkozási modorára értem, hanem indokaikat tartom illoyalisoknak, melyeket felhoznak. Mert nekem sem az önök, sem más modora ellen nincsen kifogásom; mindenki olyan modort és fegyvert használ, milyent jónak tart, hanem ha önök indokaiban illoyalisaknak mutatkoztak, daczára azon illoyalitásuknak, a nemzet bizalma, szeretete a korona iránt nem engedte még teljesen soha meg azt, hogy az önök ilyetén eljárása ellen teljes erejével tüntessen. De örülök, hogy most már nyiltan, leplezetlenül állanak a nemzet elé s kijelentik, hogy a koronának az ellenzésben része nincs, mert így a nemzet tudomásul fogja venni, hogy jogainak érvényesítése nem a korona, hanem az önök ténye, megítélését pedig majd várják a nemzettől, mely ítéletében a korona iránti bizalom és szeretete által feszélyezve többé nem lesz. Nem fogadom el a 25. §-t és a határozati javaslatot. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Kürthy Sándor!

Kürthy Sándor: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat oly nagy fontosságú, oly mélyen belenyúl a társadalmi élet minden rétegébe, hogy nem tartom czélnek csupán tiltakozó szavazatomat a mérlegbe vetni; magam és választóim iránti kötelességem, hogy azt a t. ház engedelmével röviden, néhány szóval indokoljam. *(Halljuk! szélső balfelől.)*

E törvényjavaslatnak tagadhatlanul a 14-ik szakasz mellett, a 25-ik paragraphus képezi sarkpontját. Mely azon sérelemnél fogva, melyet nemzetiségünkre és állami nyelvünkre nézve foglal magában és azon méltatlan és igazságtalan tehernél fogva, melyet ifjúságunk vállaira rak: méltó felháborodást keltett az egész országban. *(Ugy van! szélső balfelől.)* Ezen felháborodás idézte elő azon legfrissebben kigondolt államcsinyt, melyet a kormánypárt egy határozati javaslat alakjában a ház elé terjesztett.

De szerintem e határozati javaslat nem lehet alkalmas arra, hogy a háborgó kedélyeket megnyugtassa. Mert én nem tarthatom a törvényhozó testület hivatásának azt, sőt méltóságával ellenkezőnek találom, hogy midőn önkörében, saját legjobb belátása szerint alkotni van hivatva, a nyilvánuló felháborodás elaltatására és félrevezetésére kegyes igéretek, utasítások és határozati javaslatokkal magát törvényhozói kötelességétől eltérittetni engedje. *(Ugy van! szélsőbalon.)*

Én a nemzet legszentebb és legjogosultabb aspiratiójának: az állami nyelv, minden állami szervezetben és intézményekben terjesztésének és fejlesztésének garantiáját, nem személy s az idők és viszonyokhoz kötött kétes értékü utasítások és határozati javaslatokban, hanem concrét törvényben találhatom csak biztosítottnak. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

Vannak, kik tán caleidoscopon látják a helyzetet, különben átallanák a nemzeti érzelem és féltékenységből gúnyt űzni, midőn cynismussal sorolják elő a magyar hadsereget, azt a nemzeti hadsereget, mely bizonyára nem vallja magát a mienknek és a melyhez csak az emberanyagot és pénzt adjuk, de a melynek sem nyelve, sem szelleme nem magyar; és midőn eléggé nem jellemezhető leg és a valóságnak ignorálásával azt állitják, hogy a nemzetnek a germanisatióval való ijesztése oly mumus, mely izgatási eszköznek beválik, de elvesztette létjogát. *(Ugy van! Igaz! szélső balfelől.)*

Igenis, t. ház, nálunk, a mi sajátlagos, — hangsúlyozom — hogy sajátlagos viszonyaink között a féltékenységnek létjogosultsága mindig indokolva van s azt soha, semmi körülmények között, csak egy pillanatra is szem elől téveszteni, figyelmen kivül hagyni nem szabad. *(Élénk helyeslés szélső balfelől.)*

Avagy talán azt hiszik ott a túloldalon, hogy nyelvünk terjedtsége és nemzeti culturánk a nemzeti genius fejlettsége által már annyira consolidálódott és csak az ország határain belől is annyira megerősödött már, hogy azt sem irányzatos és leplezett cselszövény, sem a közszellem ernyedése, a közöny nem hervasztja el?

Az én optimismusom ennyire nem terjed. *(Tetszés szélső balfelől.)*

A jóhiszeműségben magát minden nap és mindinkább discreditáló kormánypártban akadt ezen országos vihart keltett famosus 25-ik §-nak a cultusministerium igen t. államtitkárjának személyében olyan védelmezője is, ki ama caleidoscopon a magyarosodás és nemzeti cultura fejlődését a legszebb szinekben varázsolta elénk és a magyarosodás tüneteiért kizárólag a kormány részére kobozta el az érdemeket, holott ezen törekvés az idők méhében rejlik: ez a korszellem; *Ugy van! szélső balfelől)* és a társadalom ebből sokkal inkább kikérheti az őtet megillető részt. *(Ugy van! Igaz! a szélső baloldalon.)*

De ha tett is a kormány — a mit készséggel elismerek — a nemzeti culturáért valamit, akkor is csak kötelességét teljesítette és ebből legkevésbé sem következik az, hogy most már ennyi eredmény után retrograd irányt kell követni és ezen törekvéseknek a cultusministeri rendelettel és a 25-ik paragraphussal gátat kell szabni; hanem következik az, hogy ezen culturális haladást, mint a nemzet életének legfőbb tényezőjét, létfeltételét, a hazafiúi érzelem egész melegségével, teljes odaadással tovább kell ápolni és a legmagasabb szinvonalig ernyedetlenül, a legnagyobb buzgalommal tovább kell fokozni és fejleszteni. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt az üres phrasist, a felségjogról szóló elméletet pedig, mely soha ily alakban itt vita tárgyává nem tétetett s melyet egyéb érvek hiányában és szorongatott helyzetükben az ostromlottak most rosszhiszemű védpaizsul használnak, de melynek alaptalansága és tarthatlansága előttem szólott számos képviselőtársam által oly fényesen megvilágittatott, oly tévtannak kell tekintenem, a mely, ha egy más factor által vindicáltatnék is, annak ellene védekezni itt mindenkinek kötelessége lenne. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Miután tehát, t. ház, az én rövid szavakban ekként kifejtett óhajtásaimnak a 25-ik szakasz és annak kapcsán az ajánlott határozati javaslat legkevésbé sem felel meg, sőt annak elfojtására szolgál s én csak határozott törvény által lehetnék megnyugtatva, sem a szakaszt, sem a határozati javaslatot nem fogadom el. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Kún Miklós!

Kún Miklós: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Rövid idő óta vagyok tagja a képviselőháznak s igy természetes, hogy a t. honvédelmi minister urnak parlamenti működését és szereplését csak rövid idő óta kisérhettem figyelemmel. Ezelőtt a t. honvédelmi minister ur kormányzati működésének csak egy részébe láthattam bele s a mibe beleláthattam, abból azt tapasztaltam, hogy a t. honvédelmi minister ur kormányzati működése a bécsi eredetinek többé-kevésbé sikerült, de mindig hű magyarra fordítása. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mióta a t. ház tagja vagyok, azt tapasztalom, hogy a honvédelmi minister ur parlamenti működése kormányzati működésének hű hasonmása. Véleményemet, t. ház, azon indokokra és okokra alapítom, a melyeket a t. honvédelmi minister ur, ezen katonai szempontból alig megtámadott javaslat védelmére részint az általános, részint a részletes vitában felhozott s melyeket véleményem szerint három vezérszó alatt látok összegezhetőnek.

Az egyik az volt: „szolgáljon a magyar“, a másik pedig: „semmit a hadseregbe, a miről magyar jellegre következtetni lehetne“; s a harmadik volt „a szelid nyomás“.

A katonai szempontokról nem szólok. Hiszen e törvényjavaslat épen a katonai szempontok oldaláról volt legkevésbé megtámadásnak kitéve és pedig nem azért, mert a véderő s az azzal járó szerfeletti vér- és pénzáldozatok növelése miatt elegendő ok az alapos megtámadásra nem lett volna, hanem azért, mert e tekintetben a politikai helyes érzék és tapintat oly magaslatára emelkedett az egész t. ház, minőt a ministerium a véderőjavaslat egyes és a katonai szempontokkal össze sem függő intézkedéseiben elkövetett tapintatlanságai miatt meg sem közelített. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

Az általános vita alatt épen az egyévi önkéntesi és a tartalékos tiszti kérdés tárgyalásánál azt mondotta, nagyon erősen hangsúlyozva ezt, a t. honvédelmi minister ur, hogy szolgáljon a magyar. Én, t. ház, azon hitben vagyok, hogy a t. honvédelmi minister urnak e kijelentése méltánytalan és nagyon igazságtalan nyilatkozat. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Méltánytalan azért, mert hisz a magasabb képzettséget feltételező polgári pályára készülő ifjuságnak a katonai kötelezettség alól való elvonását, vagy tisztté való kiképeztetésének megtagadását, senki sem célozta. Az ellenzék mindössze azt akarja, hogy a magasabb képzettség megszerzésére készülő ifjak ne vonassanak el katonai szolgálatuk alatt sem tanulmányaiktól, hogy katonai szolgálatuk szükség nélkül ki ne nyujtassék, hogy ifjainknak a tiszti képzettség megszerzésében és a tiszti vizsga letételében a magyar államnyelv használata megengedtessék. *(Ugy van! balfelől.)* De bizonyítom a t. minister ur ezen állításának méltánytalan voltát azzal is, hogy a kormánypárt vezérszónokának, Gajári t. képviselő ur február 26-án tartott beszédének épen ide vonatkozó részét felolvasom: *(Olvassa.)*

„Teljesen számot vetek azon nagy felelősséggel és még nagyobb teherrel, a melyet ezen szakasz változatlan elfogadásával épen azon középosztályra hárítunk, mely ugy a hazafias erényekből, mint főleg a hazafias áldozatokból mindenkor

az oroszlánrészt vette és veszi ki, és a mely középosztályt — akár a szülőket tekintjük, akár pedig a védköteleseket, e szakasznak — egyoldalúlag tekintve kiméletlen — rendelkezései a legközelebb ről érinteni fognak."

Azt hiszem, hogy a t. minister ur e nyilatkozatával saját pártjában is, az önkéntesek tisztté képzésének kérdésénél teljesen egyedül áll. *(Ugy van! balfelől.)* De e nyilatkozat igazságtalan is, mert igy csak oly honvédelmi minister nyilatkozhatnék, a kinek ressortjában hadsereg van s a tiszti képzettség elsajátítására képesített ifjuságnak hadseregében életpálya van biztosítva; kinek hatalmában vagy legalább szándokában állana az, hogy hazánkban felső tisztképző intézetet állítson. De mig a t. honvédelmi minister ur ily hadsereg fölött nem intézkedik, mig a honvédség kerete szűk arra, hogy ifjainknak, kik a tiszti képzettség elsajátítására képességgel birnak, pályát biztosítson; a mig szándékában sincs — hatalmáról nem is szólok — hazánkban oly felső katonai académiát állítani, melyben ifjaink a kellő képzettséget megszerezhessék; a mig minden oly indítvány, mely a tiszti karban a Magyarországot megillető arány szerint kivánja a magyar tisztek alkalmaztatását, leszavaztatik: mindaddig ily nyilatkozat a honvédelmi minister ur ajkáról a magyar parlamentben, igazságtalan nyilatkozat. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ezért engedje meg nekem a t. ház, hogy erre nézve azzal a kifejezéssel éljek, mely tegnap meghonosittatott és a mely szerint a ministereknek vannak komoly és nem komoly nyilatkozataik, hogy ez a ministeri nyilatkozat a komolyság jellegét nem viseli magán. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik vezérszó, t. ház, az, hogy semmit a hadseregbe olyat, a miről a magyar jellegre következtetni lehet! *(Halljuk! Halljuk!)* Ez alá foglalhatók a honvédelmi minister urnak mindazon kijelentései, a melyek a közjogi dolgokat érintik. Valamennyien tudjuk, t. ház, hogy ezekben a honvédelmi minister ur — e vita alatt legalább — valami nagyon szerencsés nem volt. Én ezekből egyet mutatványképen hozok fel. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha jól tudom, e törvényjavaslat 2. §-ának tárgyalása alkalmával ezen párt részéről, melyhez tartozni szerencsés vagyok, Thaly Kálmán t. képviselőtársam azon indítványt tette, hogy a hadseregnek magyarországbeli tagjai a törvényekre és az alkotmányra eskettessenek fel. A t. honvédelmi minister ur ezt azon indokból ellenezte, mert — mint mondá — a koronás magyar király hűségére letett eskű egyenértékű a törvényekre és alkotmányra letett eskűvel, miután a magyar király koronázása alkalmával az ország alkotmányára és törvényeire eskűt tevén, ezzel magát az alkotmány és törvények védelmére is kötelezte, minek következtében az ő hűségére tett eskü kihat egyszersmind az alkotmány és törvények védelmére is.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a t. minister urnak ezen indokolása a közjogi indok jellegét viseli magán; de mégis inkább pompázik a királyi palást biborában, mint törvényeink határozott tételeiben gyökerezik. *(Ugy van! balfelől.)* Az 1791: III. törvényczikk a magyar királyt csak arra kötelezi, hogy trónra lépte után 6 hónap alatt koronáztassa meg magát s igy teljes félévig uralkodhatik a magyar király trónra lépte után az alkotmány és törvények minden sérelme nélkül megkoronázatlanul. Bármely körülmény következtében beállott trónváltozás esetén pedig, habár kivánatos is az, hogy a trónutód koronás király legyen, megtörténhetik — mint nagyon sokszor megtörtént történelmünkben — hogy az új király még nem koronázott király; mindenütt s mi nálunk is, a trónváltozás esetében az első teendő az, hogy a hadsereg az uralkodónak hűségére feleskettetik és ha a trónutód nem koronás király, megtörténik, hogy a hadsereg a nem koronás király hűségére tesz eskűt és igy a honvédelmi minister ur indokolásában hézag támad, a miért is én azon állítást, hogy a magyar koronás király hűségére letett eskű a törvényekre és alkotmányra letett eskűvel egyenértékű, minden körülmények közt általánosan megállható igazságnak el nem fogadom *(Helyeslés szélső balfelől)* s azt olyannak tekintem, mely érvül Magyarország alkotmányának keretében meg nem fér. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

A harmadik, t. ház, a szelid nyomás. Én katona nem voltam, mert védkötelezettségem ideje ép azon korba esett, midőn Magyarországon nem az alkotmány, hanem az absolut hatalom alapján osztrák ministerek kormányoztak; de azt mindenesetre el kell róluk ismernem, hogy a tanulóifjúság culturalis érdekeit több tekintetben részesítették, mint most az alkotmány külső formáit megtartó ministerek. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

A szelid nyomásnak meghatározását én, t. ház, a corpus jurisban nem találom; de nem találom az 1868-ki véderő-törvényben sem, sem pedig a t. igazságügyministernek multkori, a közjogi fejtegetésektől eltekintve — különben kitünő beszédjében. Ismerek azonban egy okmányszerűleg bizonyítható esetet, a melyből ugy a szelid nyomás természetére, fokozataira és fajaira, mint sok más egyéb dologra következtetni lehet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Egy nevezetes helyőrség területére egy néptanító volt időleges fegyvergyakorlatra behíva. Néptanító, a ki választási törvényeink szerint csupán csak ezen qualificatio, az értelmiség alapján, képviselőválasztói joggal bir s a ki az értelmiség alapján tehát az önkéntesekkel ugyanazon alapon, de az egyéves önkéntesnél könnyebb katonai szolgálatot teljesít, mert a tényleges szolgálat alóli mentességben részesül. E néptanító

tisztje által tettleg bántalmaztatott. Az eset, egy fővárosi hirlap hireiben közzétéve, köztudomásra jutott. A tisztnek, közvetlen katonai felsőbbségi hatósága a hirlapi közleményből ez esetről értesülvén, a hirlapi közlemény valóságának felderítése czéljából a politikai hatóságot megkereste. Ez a néptanítót kihallgatván, az, jegyzőkönyvi nyilatkozatában kijelentette és ezen kijelentését aláirásával meg is erősítette, hogy bántalmazásban nem részesült.

E jegyzőkönyvi nyilatkozat az illető katonai hatósághoz megküldetvén, a katonai hatóság ezen egyszerű bizonyítékkal meg nem elégedett s azt kivánta, hogy a néptanító a járásbiróság előtt leteendő eskűjével erősítse meg vallomását. Midőn a politikai hatóság erről a néptanítót értesité, ez a politikai hatóság előtt kijelentette, hogy „uram, én félve a további katonai szolgálatom ideje alatt a vallomásomból bekövetkezhető kellemetlenségektől, megtagadtam a valódi tényállásnak bevallását. De ha most eskűt kivánnak rá, meg kell vallanom az igazat, mert hamis eskűre nem kényszeríthető senkisem.“

A politikai hatóság már nem közvetlenül a katonai hatóságnak, hanem saját polgári felsőbb hatóságának felterjesztvén ezen jelentés tartalmát és indokait, ez utóbbi közölte a jelentés tartalmát a katonai hatósággal. Tehát oly uton, t. ház, a mely irattárilag is elkülöníthető volt az előbbitől.

Hogy mi történt ezen esettel tovább, azt, t. ház, nem tudom, mert az ügy politikai uton megszünt. Annyi azonban bizonyos, hogy a néptanító a szenvedett bántalmazást, félve a katonai pályán felmerülhető kellemetlenségektől, eltagadta. Ez a szelid nyomás. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Abban, hogy a katonai hatóság az egyszerű bizonyítékkal meg nem elégedvén, a néptanítónak vallomására való megesketését kivánta, látom a még szelidebb nyomásnak a kisérletét. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Az is igaz, t. ház, hogy a katonai hatóságnak még irattárilag is elkülöníthető két okmány volt kezében. Használhatta az egyiket is, a másikat is. És nem hiszem, t. ház, hogy mind a kettőt használta volna, lehet, hogy egyiket sem használta; de ha használta volna, minden esetre csak az egyiket használta volna, mert a katonai hatóságok eljárásának alapja nem a kétokmányúság. A kétokmányúság a Tisza-aera systemájának alapja. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Vagy vajjon nem kétokmányúság-e az, t. ház, hogy a t. ministerelnök ur, midőn a véderőről szóló törvényjavaslatot beterjesztette és annak 14. §-ából a 10 évi érvényességi idő határozott kifejezését, tehát az alkotmányos biztosítékot kihagyta, itt a házban váltig erősíti, hogy az, a mi a 14. §-ban van, ugyanaz, a mi az előbbi törvény 11. §-ában foglaltatik és midőn ezzel sem saját pártját, sem a parlamentet, sem pedig az országot megnyugtatni képes nem volt, akkor kijelenti, a legnagyobb ünnepélyességgel — sőt az én véleményem szerint még többel — hozzátehetem talán, hogy imparlamentáris módon — azt, hogy ha majd ezen 14. §. a részletes tárgyalás alá vétetik, a korona tekintélyére való hivatkozással kész nyilatkozatot tenni az iránt, hogy a javaslat 14. §-a és előbbi törvény 11. §-a ugyanaz. *(Tetszés balfelől.)*

Vajjon nem kétokmányú eljárás-e az, hogy midőn a 24. és 25. §-okban a magyar nyelv használhatásának biztosítékát nem találjuk, a t. ministerelnök ur pártja részéről egy határozati javaslatot terjesztet be, melyben a honvédelmi minister urat az iránti lépések megtételére kivánja utasíttatni, hogy a magyar nyelv szükséges mértékben használhatása a tiszti vizsga folyamán megengedtessék, a nélkül, hogy a határozati javaslatban a végrehajtásra nézve a legkevesebb biztosíték foglaltatnék. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

Vagy nem kétokmányú eljárás-e az, midőn a közösügyek tárgyalására kiküldött bizottságban szóvá tétetik az, hogy a közös hadseregben a cs. „és“ kir. elnevezés nem fogadtatott el, a hadügyi minister ur kivágja visit-kártyáját s bebizonyítja azt, hogy ő csakugyan cs. „és“ kir. hadügyi minister. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Vagy nem kétokmányú eljárás-e az, hogy midőn ezen viták folyamán Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársunk beszédében a honvédelmi minister urat „cs. kir.“ altábornagy czímmel tiszteli meg, a ház mélyen t. elnöke a leghivatalosabb alakban kijelenti, hogy báró Fejérváry Géza, a m. kir. honvédelmi minister nem „cs. kir.“ hanem cs. „és“ kir. altábornagy. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Vagy nem kétokmányú eljárás-e az, hogy midőn nem sokára ugyancsak Fenyvessy Ferencz t. képviselő ur, ha jól tudom, a katonai czímtár, Schematismus, tehát ugy a hadseregben szolgáló tisztek névsorának, valamint a czímeknek leghivatalosabb adatait felmutatja és azt bizonyítja, hogy báró Fejérváry Géza, daczára az elnök ur multkori hivatalos kijelentésének, császári királyi altábornagy: erre a honvédelmi minister ur kijelenti, hogy nem tehet róla, hogy a hadsereg e czímet még nem acceptálta, de hát azért ő nem felelős, tessék az egész kormányhoz az iránt kérdéssel fordulni.

Nem kétokmányú eljárás az, hogy midőn ezelőtt 7—8 évvel a közösügyek tárgyalására kiküldött bizottság elhatározza Magyarország területén egy felsőbb katonai académia felállítását, a t. ministerelnök ur, csak ugy ülő helyzetben, félvállról most kijelenti, hogy az ugy sem lenne magyar nyelvű; és nem soká rá, egy pár nap mulva, a t. közlekedési minister ur, a ki közhir szerint, legalább az első alkalommal a tartalékos tiszti minősítésrealkalmasnak nem találtatott, de a ki a hadügyi albizottság előadójának bevált *(Egy hang a szélső*

baloldalon: Ministernek is bevált!) s a kit, itt már a közvéleményre is hivatkozom, jeles közlekedési minister lett, *(Egy hang a szélső baloldalon: Annak is bevált!)* feláll és a delegtaio üléséről szóló naplóból felolvassa, hogy az más nem lehetett, mint német nyelvű academia, mert hiszen a delegatiónak abbeli határozata ugy szól, hogy Magyarország területén egy a bécsujhelyi tisztképző academiához teljesen hasonló intézet állittassék fel. *(Ugy van! balfelől.)*

T. ház! Akár a törvényes, akár a természetes magyarázati módot követem, akár pedig a t. igazságügyminister ur által ajánlott „grammaticai", „inductiv", „per analogiam" vagy „per antithesim"-féle rendszert kövessük, ezen határozatból ki lehet ugyan olvasni azt, hogy Magyarország területén egy a bécs-újhelyi akadémiával a tanulmányok és tudományok egyenlő szinvonalán álló akadémia állittassék fel; ki lehet magyarázni azt, hogy annak még a meszelése és teteje is olyan legyen, mint a bécs-ujhelyié, de azt, t. ház, hogy az ne magyar nyelvű legyen, én sem a „per analogiam" sem pedig a „per antithesim"-féle magyarázati mód utján kihozni nem tudom. *(Felkiáltások szélső balfelől: Nem is lehet!)*

És én, t. ház, még azon magyarázat után is, a melyeta t. ministerelnök ur a delegatiók által ezelőtt már 7—8 esztendővel hozott határozatnak ad, azt állítom, hogy Magyarországon a delegatiók említett határozatát senki másképp nem magyarázhatja, mint ugy, hogy a felállítandó intézet magyar nyelvű legyen. *(Helyeslés balfelől.)* És ha ezen határozatból, mely a törvényes és természetes magyarázat szerint csak ugy magyarázható, hogy ez az intézet magyar nyelvű legyen, a t. ministerelnök ur azt hozza ki, hogy azon intézet német nyelvű: akkor ne méltóztassék senkinek sem e házban, sem ezen országban, sem pedig ezen ország határain kivül esodálkozni a felett, hogy mi egy olyan határozati javaslatban, melynek executivája nines, hogy mi egy oly törvényben, a melyben a magyar nyelv törvényes igényeinek jogosultsága biztosítva nincs, megnyugodni nem tudunk; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon)* mert, ha a t. ministerelnök ur magyarázatára kerül a sor, el lehetünk készülve arra, hogy azon törvénybe, a melyben a magyar nyelv megemlítve nincs, belemagyarázza a német nyelvet és hogy azon határozatból, melynek sanctiója nines, ugy kimagyarázza a magyar nyelvet, hogy annak még csak nyoma sem marad benne. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon. Felkiáltások: Ez igaz!)*

Meszlényi Lajos: A nagy hallgató hol van?

Kún Miklós: T. ház! Én azt hiszem, hogy minden törvénynek és minden törvényes intézkedésnek alapját legalább is a szükségnek vagy a czélszerűségnek kell képeznie. Ha nem szükséges valamely törvény, akkor fölösleges, ha nem czélszerű, akkor rossz. *(Ugy van! balfelől.)*

Tekintsük tehát, t. ház, a fenforgó 24. és 25. §-okat és kérdezzük, szükségesek-e, czélszerűek-e azok? *(Halljuk!)*

Az én nézetem szerint, se nem szükséges, se nem ezélszerű az az intézkedés, melyet tartalmaznak. Csak a minapában mutatta ki egy igen t. képviselőtársunk a hozzá férhető leghivatalosabb és leghitelesebb adatok alapján, hogy a tartalékos tisztek sorában nemcsak hiány nincs, hanem még jelentékeny felesleg is mutatkozik. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon. Derültség jobbfelől. Felkiáltások a szélső baloldalon: Tessék megczáfolni!)*

T. ház! A szorgalmas és lelkiismeretes munka ezen gyümölcsétől én eltekintek és elfogadom a t. honvédelmi minister urnak azon állítását, hogy a tartalékos tisztek létszámában levő, vagy talán a háború folytán keletkezhető hiány pótlására tartalékos tisztekre van szükség. Ha szükség van, t. ház, és ha ezt a hiányt pótolni kell, én azt hiszem, meg kell gondolnunk azt a módot, melylyel e szükségen a legkönnyebben segíthetünk. *(Halljuk! Halljuk!)* Nézetem szerint legkönnyebben elérhetjük ezt akkor, ha a tartalékos tiszti képzettség megszerezhetését könnyítjük a nélkül, hogy ez különben a hadi vagy katonai érdekekbe ütköznék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ezt pedig én az által látom elérhetőnek, ha a tiszti vizsgák tantárgyának számát a gyakorlati szükség által meghatározott és kijelölhető mértékre leszállítjuk, ha a tiszti vizsgák tananyagát szintén a gyakorlati szükség által kijelölhető mértékre szorítjuk és ha ifjainknak, a kik iskoláinkban magyar nyelven szerezték meg képzettségüket és folytathatták tanulmányaikat, megengedjük azt, hogy a tartalékos tiszti képességet magyar nyelven is megszerezhetik s arról, hogy ezt megszerezték, magyar nyelven is bizonyságot tehetnek és tőlük a német nyelv birtoka nagyobb mérvben nem kivántatik meg, mint a minőt a háború által kijelölt gyakorlati szükség megkövetel. *(Ugy van! balfelől.)*

Nézetem szerint tehát, t. ház, ifjainknak tanulmányaiktól való elvonása s a második évi szolgálattal való büntetése, a tiszti vizsga letételének ezen második év által kényszerítővé tétele nem szükséges; mert ha szükség van a tartalékos tisztek számának nevelésére, azt emez uton, melyet előterjesztenem szerencsém volt és melyet már itt előttem igen sok képviselő ur kifejtett, könyebben elérhetjük. *(Ugy van! balfelől.)*

De ezélszerű-e, t. ház, a törvényjavaslatnak ezen intézkedése? Czélszerű-e a polgári pályára készülő s e végett magasabb műveltségre törekvő ifjainknak a tényleges szolgálat alatt tanulmányaiktól elvonása? Czélszerű-e ezen, a szülők nagy áldozataiba kerülő s az ifjúkor napjaiban az iskola padjai közt eltöltött, hosszú idő alatt és

hosszas tanulmányokkal megszerzett műveltségnek a második szolgálati évvel ugyszólván a kaszárnya mocsarába való elsülyesztése? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy ez nem czélszerű. De ha már a t. honvédelmi minister ur az általános vita alkalmával tagadta is azt, hogy ezen második év büntetésül alkalmaztatnék, én másnak, mint büntetésnek nem tekinthetem ezt a második évet s erre nézve a t. cultusministeri államtitkár ur beszéde is elég alapot nyujt. *(Halljuk! Halljuk!)* De hát czélszerű-e, t. ház, büntetni azon ifjakat, a kik egy évi tényleges szolgálati idő alatt a tartalékos tiszti képzettséget megszerezni nem tudják, ha tekintjük, t. ház, hogy ezen büntetéssel nemcsak azok sujtatnak, a kik — hiszen lehetnek olyanok is — megérdemlik, hanem sújtatnak olyanok is, a kiknek tehetségök kellő mérvbeni kifejlődése vagy talán épen a katonai pálya iránti hajlam hiánya miatt a tiszti képzettséget megszerezni nem sikerül. De még ha ezeket büntetjük is, t. ház, czélszerű-e és igazságos-e büntetni a szülőket, a kikre az egyéves önkéntesi költségek kiizzadása is oly nagy terhet ró, különösen azon osztálynál, a mely az önkénteseket a legnagyobb mérvben szolgáltatja, hogy bizony isten méltán kérdhetem a t. háztól s különösen a t. ház túloldalától, hogy azon intelligentia, a melyre szükséges, hogy minden kormány támaszkodjék, azt érdemli-e a t. kormánytól és pártjától, vagy azt érdemli-e általában mitőlünk itt a képviselőháztól, hogy egyik kezünkkel zsebét rázzuk ki, másik kezünkkel szivét marczangoljuk. *(Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én, t. ház, azt hiszem, hogy ezt nem érdemli; épen ezért a második évi szolgálatot az egyéves önkéntesi intézményre nézve szükségesnek, czélszerűnek, jónak nem tartom. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

A mult alkalommal, t. ház, a ministerelnök ur kijelentette, miszerint nem gondolja, hogy az ellenzéket a 25. §. elleni küzdelmében a választók azon része is támogatná, a mely közvetlenül az önkéntesi intézmény által érdekelve nincsen. Én, t. ház, azt hiszem, ha a t. ministerelnök ur, midőn ezen szempontból indul ki, Magyarország népét, vagy legalább Magyarország népének fényoldalait nem ismeri; mert a magyar népnek, a magyar társadalomnak a legfényesebb tulajdona az, hogy ha valamelyiken igazságtalanság, méltánytalanság követtetik el, azt egyik népréteg ép ugy érzi, mint a másik népréteg és ezen érzelemben a magyar egy. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Azt is mondta a t. ministerelnök ur, hogy a közteherviselés egyenlősítésének elvével a mi álláspontunk nem egyezik meg, vagy legalább azon álláspont, melyet a kormánypárt e tekintetben elfoglal, a közteherviselés egyenlőségének elvét jobban megközelíti.

T. ház! Azt hiszem, méltóztatik emlékezni arra, hogy épen e padokról tétetett indítvány a tényleges szolgálatnak általán két évre való megszorítására *(Halljuk!)* s az ellenzék az egyéves önkéntesek tényleges szolgálatát egy évre kivánja szorítani. A t. kormány váltig erősíti azt, hogy az egyéves önkéntesi intézmény első évében bárki az intézménynyel járó kötelezettségnek megfelelhet, ha arra kellő szorgalmat fordit. Igy felállította azt, hogy az önkéntes csak egy évig köteles szolgálni, a többi védkötelezettekre pedig kimondta — most már megszavazottan — hogy a tényleges szolgálati idő három évre terjed. A mi arányunk tehát 1 : 2, a törvényjavaslat által felállított és a kormány és pártja által vitatott arány pedig 1 : 3. Melyik közelíti meg inkább a közteherviselés elvét, azt kinek-kinek saját elbirálására bizom. De én azt hiszem, t. ház, hogy habár nem tartósan is, mégis egy-két pillanatig uralgó volt az a nézet, hogy az egyéves önkéntesi intézménynek — ha méltóztatik e kifejezést megengedni — jótéteményében csak bizonyos néposztályok fiai részesülnek. Én, t. ház, igen sok tiszteletre és becsülésre méltó polgárát ismerem a hazának, a ki az eke szarvát tartva, keresi a kenyerét és mindazt, a mit félretehet, saját szükségleteinek teljes megszorításával fiának nevelésére és az önkéntesi szolgálat alatt ennek költségeire fordítja. Az egyévi önkéntesi intézmény tehát érdekli Magyarország minden néprétegét; mert abból a kellő képzettség birtoka mellett születésre való tekintet nélkül senki kizárva nincs.

A t. cultusministeri államtitkár ur mult alkalommal tartott beszédében kijelentette, hogy a szellemi túlterheltetéssel járó jelenlegi tanrendszer mellett az önkéntesi év a testképzés elősegítése tekintetéből is előnyös. Magam is abban a véleményben vagyok, t. ház, hogy a tanrend ezen jelenlegi alakjában nagy szellemi túlterheltetéssel van összekötve és a testképzés hatalmas eszközéül tartom a gymnasticát, csakhogy azt hiszem, hogy a gymnasticának nagyobb kifejtésére egészen a védköteles kor elértéig várakozni nagy hiba volna.

(Az elnöki széket gróf Csáky László foglalja el.)

A t. államtitkár ur kilátásba helyezte, hogy a neveléssel bizonyos katonai nevelési formát is szándékozik összekötni; azt hiszem, hogy tanrendszerünkben a gymnastikának nagyobb mérvben kifejtésére ezentúl nagyobb gond fog fordíttatni; sőt bátor vagyok azon kérdést intézni a t. államtitkár urhoz, vajjon az alatt, a mit a mult alkalommal mondani méltóztatott, hogy a nevelést bizonyos katonaszerű nevelési módokkal kivánja összekötni, azt értette-e, hogy a férfi-tanodákban a gymnastikával a katonai gyakorlatokat, mozdulatokat, köznyelven szólva az exercirozást is be kivánja hozni? Mert, t. ház, az általános védköte-

lezettség s különösen az azzal járó óriási pénzáldozatok mellett előbb-utóbb gondoskodni kell arról, hogy a tényleges szolgálati idő megrövidittessék és azt hiszem, hogy ez által a t. államtitkár ur úgy a véderőnek sokkal nagyobb szolgálatot fogna tenni, mint a különben is szellemi túlterheléssel járó tanrendszerünk mellett, a németnyelvi órák számának megszaporításával. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Az altiszti kérdés is felvettetett, ugy az általános vita alkalmával, mint most a részleteknél is. Én is, ugy mint t. elvtársaim, a kik e padokról felszólaltak, nem tartjuk czélszerűnek jó altisztek nyerésére az önkéntesi második szolgálati évnek felhasználását. Nézetem az, hogy jó altiszteket praemiumok által, a mik jelenleg is megvannak, s itt is említtettek, továbbá a 40 éves életkoruk után szolgálatukból elbocsátandó altiszteknek a megélhetési mód biztosítása által és végre még azzal is lehetne nyerni jó altiszteket, ha szolgálatuk utolsó éveiben képzettségüknek megfelelő és a polgári életben elfoglalandó állásra államköltségen már előre kiképeztetnének. Ezeket tartom czélszerű intézkedéseknek és nem a második évi szolgálatot. *(Helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Bocsánatot kérek, t. ház, ki kell még térnem arra, a mit egy-két lap, különösen pedig azon lapok, melyek ugy a ministerelnök urnak személyéhez, mint a kormánypárthoz nagyon közel állanak, a mai napon is felemlitettek. Az agyonbeszélési rendszert Horváth Gyula képviselő ur már a kormánypárt padjairól szemünkre vetette.

Én, t. ház, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy mi az agyonbeszélés politikáját nem folytatjuk; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* a mi törekvésünk az, hogy megakadályozzuk minden olyannak törvénynyé válását, a mit mi rossznak, czélszerűtlennek tartunk s ha ezt enyhébb módon nem tudjuk elérni, elkövetünk mindent, a mit parlamentaris uton szabad s el lehet követni, mindaddig, mig az törvénynyé nem válik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egyébiránt méltóztassanak megengedni, a t. túloldalról ellenünk intézett agyonbeszélési vád méltánytalan és igazságtalan. *(Ugy van! a szélső balfelől.)* Méltánytalan és igazságtalan vád azért, mert egy olyan politikai párt, melynek nézve az agyonbeszélési theoriát bizonyos körülmények közt elfogadta és folytatta, nekünk e tekintetben semmit, de semmit szemünkre nem vethet és ha teszi, igazságtalanul teszi. *(Ugy van! Ugy van! Élénk helyeslés a bal és szélső baloldalon.)*

Hogy ez igy van, arra nézve méltóztassanak megengedni, hogy a hajdani balközép egy tekintélyes férfiának, az egykori balközép s annak vezére iránt akkor tántoríthatlan bizalommal viseltető tagjának nyilatkozatára hivatkozzam. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon. Olvassa)* „Gróf Apponyi Albert csak nehány szóval jelezte Tisza Kálmánnak azon korábbi tettét, melylyel a tanácskozást lehetetlenné tette; Tisza Kálmán ezt az 1872 és 1875-re értelmezte azon hozzáadással, miszerint nem ő adta az impulsust, az akkor „agyonbeszélési“ Tisza által pedig „kibeszélés iobstructionális“ eljárásnak okául az akkor szőnyegen levő választási törvényjavaslatot adja.“

„Igazsága van Tiszának; az agyonbeszélésre nem ő adta az impulsust, ugy termett az magától.“ De igaz az is, hogy készséggel fogadta el és fejlesztette.“

„Az 1872. évi országgyülésnek már vége felé, február utolsó napjain került napirendre a választási törvényjavaslat és az ötéves mandatum; az ellenzék az elsőt, benyujtott szerkezetében, a másikat egyáltalán elvetette. A súly az ötéves mandatumra volt fektetve, a választási javaslat fölött hétszámra folytak az alkudozások Lónyay és az ellenzéki pártok között és ez a szerint módosul, a mint az ötéves javaslat koronként keresztülmegy vagy visszavétetik. Lónyay sürgette az ügyet, az idő pedig kevés volt, ez okból délelőtt és délután tartattak az ülések.

„Márczius 7-én a reggeli ülésben Lónyaynak példájára, mely szerint Angliában 7 évre hosszabbitották a parlamentet, Tisza azt felelte, hogy akkor volt Angliában a reactio legnagyobb s tették azért, hogy a vesztegetés kifizesse magát és hozzá tette, hogy a parlament kincs, mig benne helyes szellem uralkodik, de megszűnik az lenni, ha a közvéleménynyel ellenkező törvényeket alkot.

„Ugyanesak az akkori balközép másnapon tartott értekezletén az agyonbeszélést elfogadta. Kevesen és röviden szólottak, leghatározottabban Tisza Kálmán, kijelentette, hogy ezen eljárást imparlamentarisnak, sőt erkölcstelennek tartja, elfogadja mégis inkább, minthogy az 5 éves mandatum törvénynyé váljék, *(Derültség a szélső balon)* mit az országra nézve veszélyesnek tart; egyszersmind tervet ajánlott arra, hogy a hihetőleg 8 óráig tartó üléseken hogyan legyenek az ellenzék szónokai és tagjai fölosztva.“

„Mindez leginkább az 5 éves mandatum ellen volt intézve, mert a választási javaslat fölött még ezután is folytak az egyezkedések, és ez az, a minek bevallása Tiszának talán kellemetlen.“

Abból, a mit felolvastam, azt látom, hogy azok, a kik oly eljárást, a minővel most bennünket vádolnak — de a vádat mi el nem fogadjuk, mert küzdelmünket parlamentarisnak tartjuk — igenis követtek, még pedig követték, midőn nem is az akkor szőnyegen lévő választási javaslat ellen folyt a harcz, hanem a még csak később tárgyalandó törvényjavaslat ellen folyt az előcsatározás. Hogy az a t. pártvezér minő eszközöket használt volna, ha az a javaslat a ház elé és vita alá került volna, méltóztassék megitélni. Az az eljárás, melyet

akkor ő előesatározásul használt, igenis obstructionális volt; azért, midőn ugy a t. túloldal, valamint annak minden lapja benniinket obstructionális eljárással vádol: mi e vádat, mint alaptalant és igaztalant, önökre és vezérükre hárítjuk vissza. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A felségjog kérdése nem innen a mi részünkről, hanem, t. ház, a kormánypárt oldaláról vettetett fel.

Azok után, a miket itt e ház igen t. tagjai, Irányi Dániel, gróf Apponyi Albert és Beőthy Ákos és több igen t. képviselő urtól és legutóbb Horváth Lajos képviselő urtól hallottam, én, t. ház, megvallom, a felségjog fejtegetésébe bocsátkozni magamat hivatottnak nem érzem. De azokból, a miket itt e vitákban tapasztaltam s a miket azelőtt is, olvasás utján, meríteni alkalmam volt, azt a meggyőződést szereztem, hogy a magyar nyelv s a magyar nyelv törvényes jogai érvényesülésének kérdése nem felségjog és igy meggyőződésem szerint nem felségjog sem általában a nyelvkérdés, sem a katonai dolgokban. *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon.)*

De miután, t. ház, a meggyőződés, bármily szent legyen is az, magában véve még sem argumentum, méltóztassanak nekem megengedni, hogy ezen meggyőződésem törvényes alapját bebizonyítani megkisértsem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az 1790/1. évi XVI. törvényczikk azt mondja: „ő szent felsége biztossá teszi a hű karokat és rendeket, hogy semminemű dolgokban az idegen nyelv be nem hozatik, hogy pedig a születési magyar nyelv inkább terjesztessék és müveltessék, a gymnasiumokban, academiákban és a magyar egyetemen a magyar nyelv és irodalomnak külön tanári szék állittassék.“ E törvény szerint, azt hiszem, senki kétségbe nem vonhatja, hogy ő Felsége a hű karokat és rendeket biztosítja, hogy semmiféle dolgokban idegen nyelv be nem hozatik. Az idegen nyelvek közt pedig, t. ház, benfoglaltatik, azt hiszem, a német nyelv is. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* És a t. ház, ha azt méltóztatik mondani, hogy ez a törvény, a melyet felolvasni szerencsém volt, csupán csak a polgári tanintézetekről, a felsőbb polgári iskolákról szól, akkor bátor vagyok a t. háznak engedelmével egy másik törvényre hivatkozni. *(Halljuk!)* Az 1808: VII. törvényczikk a Ludovika-academia felállításáról szól. És e törvény határozottan kimondja azt, hogy a Ludovika magyar nemzeti tisztképző academia. Tehát ez katonai intézet, a melyben első sorban a katonai ismeretek tanittatnak. Az 1790/1: XVI. törvényczikknek pedig azon magyarázatot adja, hogy nemesak a polgári intézetekben, hanem a katonai intézetekben is Magyarországon a magyar nyelv törvényes igényeinek érvényesítése biztositassék. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Már pedig, t. ház, a t. honvédelmi minister urnak több beszédjéből kivettem azt, hogy az egyéves önkénteseknek, vagyis a tartalékos tisztségre kijelölteknek is bizonyos tanulási kötelezettségük is van, szóval, hogy az egyéves önkéntesség tanulási cursus kétséget sem szenved s arra, vagyis az önkéntesi intézményre az 1808. évi VII. törvényczikk által határozottan értelmezett 1790/1. évi XVI. törvényczikk világosan és határozottan alkalmazható; valamint az sem szenved kétséget, hogy a magyar nyelv törvényes igényei érvényesítésének kérdése az 1790/1. évi XVI. törvényczikk alapján sem felségjog, hanem olyan jog, melyet a nemzet országgyülésileg, törvényhozásilag, királyával egyetértőleg gyakorol. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Nemesak általában, de katonai dolgokban sem felségjog a nyelvkérdés. Midőn Gajári t. képviselő ur határozati javaslatát beterjesztette, azt mondotta, hogy ezen hadsereg, mely ma van, nem a régi hadsereg utódja, a mely már meghalt, hanem ez azon hadsereg, a melyet az 1867-iki kiegyezés megteremtett. Miután ugyanazon t. szónok kijelentette azt is, hogy a véderőnek már eddigi kifejtése folytán is az ellenség, ha itt minálunk megjelenik, többé már nem hadsereget, hanem felfegyverzett népet, vagyis néphadsereget fog találni: bátor vagyok Magyarország véd- és haderejének, a mely pedig összeállításának alapjára nézve az általános védkötelezettséget nagyon megközelítette, megközelítette annyira, hogy ebben azon korban Európa egyetlen államának néphadserege sem közelítette meg inkább, bátor vagyok ezen nemzeti had- és véderő kifejlődésére, vagyis azon intézkedésekre, melyek ezen irányban törvénybe vannak iktatva, hivatkozni. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Az 1867: XII. törvényczikk, a minek értelmezésére magamat hivatottnak nem tartom, 11. §-ában nem tartalmazza a nyelvi kérdést; nem is tartalmazhatja s igy ráfogni azt, hogy a nyelvkérdés felségjog volna, nézetem szerint, nem lehet; mert nem volt felségjog 1848. előtt és nem volt felségjog 1867-ben, miután a nyelvet az 1867-iki törvényczikk felségjognak határozottan nem jelentette ki. Az 1808: III. törvényczikk a felkelő hadsereget hadseregnek nevezte s ugyanezen törvényczikk 13. §-ában, vagy jobban mondva pontjában, azt is kimondja, hogy ezen nemzeti hadseregnek, ezen felkelő hadseregnek ugy betanítási nyelve, valamint vezénynyelve a magyar. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tehát 1808-ben azon hadseregnek, mely a mai néphadsereg fogalmának felelt meg, begyakorlási és vezénynyelve is a magyar volt s az 1867-ben felségjognak nyilvánítva ninesen, mert hisz épen a honvédségről szóló törvény szerint a magyar királyi honvédség vezénynyelvéül Magyarországban a magyar, Horvátországban a horvát

van kijelelve és az 1867. évi XII. törvényczikk is az újonezok megajánlásának jogát s az újonczok megajánlásához kötött feltételek meghatározását a nemzetnek tartotta fenn, mely e jogát akkép is gyakorolhatja, hogy az újonezokat csak a magyar betanítási és magyar vezénynyelv kikötése mellett ajánlja meg.

Én tehát. t. ház, felségjognak a magyar nyelv törvényes igényei érvényesülhetésének jogát nem tartom.

De, t. ház, méltóztassanak megengedni, hogy a felségjogokból folyólag azon kérdést intézhessem, vajjon czélszerű, helyes, politikailag megengedhető volt-e akkor, midőn egyedül a tiszti vizsga nyelvéről volt szó, azon kérdésnek előtérbe állítása, hogy a magyar nyelv törvényes igényeinek joga felségjog. Az én nézetem szerint, t. ház, ez sem helyes, sem politikailag megengedhető, sem parlamentaris nem volt.

Nem felségjog tehát a magyar államnyelv törvényes igényei érvényesülésének kérdése, még az ugynevezett katonai dolgokban sem.

De a kormány álláspontjára helyezkedem s kérdem, helyes volt-e, politikailag igazolható-e a felségjog kérdésének felvetése?

Azt hiszem, nem; mert ha magyar állami nyelv jogos igényeinek érvényesülése felségjog, a magyar Felség, a király, annak érvényesítését nem tagadhatja meg; ha megtagadja, vétkezik. Midőn pedig a kormány a magyar nyelv jogos igényei érvényesülésének akadályául a koronát állítja a kérdés elé, kiteszi annak a koronát, hogy vétkezzék. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A parlamentarismus alapelve s első feltétele pedig az, hogy a király nem vétkezhetik; elhagyta tehát a kormány a parlamentaris tért és megszünt a kormány a parlamenti kormányok első feladatának, a villámhárítás czéljának megfelelni, *(Helyeslés a szélső balon)* mely szerint a villámhárítóba beleüthet a nemzet haragja, de a koronának szentül, sértetlenül, teljes fényében ragyognia kell. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a 24. és 25. szakaszt, nem fogadom el a Gajári-féle határozati javaslatot. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Mocsáry Lajos! *Felkiáltások: Késő van már! Holnap! Holnapután. Zaj.)*

Elnök: T. ház! Az idő előrehaladván, azt hiszem, a mai napon félbeszakított tárgyalás folytatását a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére méltóztatnak kitűzni. *(Felkiáltások: Holnapután!)*

Irányi Dániel: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A holnapi nap nemzeti ünnep, melyet a hazafiak pártkülönbség nélkül országszerte megülnek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)* Képviselőtársaink közül is igen sokan választóik meghivása következtében kerületeikbe utaznak s ennélfogva nem lehetnének jelen a holnapi ülésen, a miért is bátor vagyok kérni a t. házat, méltóztassék elhatározni, hogy holnap a képviselőház ülést nem fog tartani. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Én is tudom a holnapi napnak, mint a jogegyenlőség, a szólás- és sajtószabadság ünnepének és a vélemények kölesönös tisztelete ünnepének jelentőségét; én is értem és miután a t. ellenzék részéről a kivánság kifejeztetett, nincs kifogásom az ellen, hogy holnap ülés ne tartassék. *(Tetszés a jobboldalon. Általános élénk helyeslés.)*

Elnök: E szerint a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása és a 11. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása a holnapután, szombaton délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére tűzetik ki.

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 55 perczkor.)

204. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 16-án, szombaton.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett feliratokról. Gróf Széchényi Pál, kereskedelemügyi minister benyujtja az Olaszországgal 1889. február 13-án az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése czéljából kötött szerződést. Az inditvány és interpellatiós könyv felolvasása. A véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása. A kérvények 11-ik sorrendjének tárgyalása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gr. Széchényi Pál, gr. Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Tibád Antal jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Dárdai Sándor, az azok ellen jelentkezőket Nagy Istvan jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Tibád Antal jegyző *(olvassa a márczius hó 14-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Somogy vármegye közönségének feliratát, melyben Fehér vármegyének felterjesztését pártolván, a megyék háztartásáról szóló 1883. évi XV. törvényczikk módosítását és a vármegye javadalmazását felemeltetni kéri;

Körmöcz szabad királyi és bányaváros közönségének Ámon Ede képviselő által beadott kérvényét, melyben Körmöcz város terhére kiskorú Pagács Beatrix és Anna ápoltatása fejében kirótt 403 forint 53 krajczár költségnek a magyar királyi kincstárból leendő fedezése iránt kérelmez;

A szegszárdi kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Perczel Dezső; — a bács-tapolyai kir. járásbiróság biráinak Pulszky Ágost; — a billeti kir. járásbiróság biráinak Ivánka László; — a mezőtúri kir. járásbiróság biráinak Gaál Jenő (péeskai); — a tatai kir. járásbiróság biráinak Feszty Adolf; — a zsolnai kir. járásbiróság biráinak Smialovszky Valér; — a nagylaki kir. járásbiróság tagjainak Széll Ákos; — a nagy-kanizsai kir. törvényszék s járásbiróság biráinak s ügyészségének Hertelendy Béla képviselő által beadott kérvényét, javadalmazásuknak kellő mértékre való felemeltetése tárgyában;

A czeglédi állami polgári fiu- és leányiskola tanító- és tanítónőinek Komjáthy Béla képviselő által beadott kérvényét, melyben a reájuk vonatkozó 1875. évi XXXII. törvényczikket az 1885. évi XI. törvényczikk szellemében megváltoztatni kérik.

Mindezen feliratok és kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Dárdai Sándor jegyző: Gróf Széchényi Pál!

Gr. Széchényi Pál földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister: Van szerencsém benyujtani az inséges tengerészek kölcsönös

segélyezése iránt Olaszországgal 1889. évi február hó 13-án kötött egyezmény beezikkelyezéséről“ szóló törvényjavaslatot indokolásával együtt; továbbá „a Fiume és Triest szabad kikötők területének az osztrák-magyar közös vámterületbe való beolvasztására nézve az 1887: XIV. törvényczikk 2-ik §-ában kitűzött határidőnek elhalasztásáról“ szóló törvényjavaslatot indokolásával együtt. Kérem, méltóztassék azok kinyomatását és szétosztását elrendelni és azokat előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett a közgazdasági bizottsághoz utasítani.

Elnök: A törvényjavaslatok indokolásaikkal együtt ki fognak nyomatni, szét fognak osztatni és előzetes tárgyalás végett a közgazdasági bizottsághoz utasittatnak.

Több előterjesztés nem lévén, következik az indítvány- és interpellatiós könyv felolvasása.

Dárdai Sándor jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy sem az indítvány,- sem az interpellatiós könyvben újabb bejegyzés nem foglaltatik.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása, jelesen a 24. és 25 §§. folytatólagos tárgyalása.

Nagy István jegyző: Mocsáry Lajos!

Mocsáry Lajos: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mielőtt a szőnyegen levő tárgyhoz röviden hozzászólnék, méltóztassanak megengedni, hogy egy személyes ügyet intézzek el Berzeviezy Albert képviselő és államtitkár urral. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem tehettem ezt azonnal, midőn általa személyesen megtámadtattam, mert nem volt kezemnél egy okmány, mely a dolog felvilágosítására mulhatatlanul szükséges volt.

A t. képviselő ur a márczius 6-án tartott ülésben egyebek között a következőket mondotta: „És germanisatio vádjával illetnek azok, a kik annak idején a kormánynak a magyar nemzeti cultura megerősítésére ezélzó törvényjavaslatát ellenezték, kik véletlenül ma is egy táborban találják magukat a Doda Traján utódával.“ A t. képviselő ur bizonyosan azon hitben volt, hogy egy ellenem tett lesujtó nyilatkozata által sötét árnyat vethet azon pártra, melyhez esatlakozni szerencsém van. Lássuk, mennyiben volt e hitre jogosulva. Mi módon lettem, mennyiben vagyok én utóda annak a férfiunak, kinek nevéből — közbevetőleg mondva — helytelenül és igazságtalanul esináltak bűnbakot a közvélemény organumai. Méltóztassék megengedni, hogy ezek felvilágosítására felolvasok néhány sort a román nemzeti párt karánsebesi választási bizottságának azon eredeti leveléből, melylyel nekem a karánsebesi mandatumot megküldötte *(olvassa)*:

„A nemzeti párt nemcsak alkotmányosan eorreete járt el és a legőszintébb testvéri érzelmektől van áthatva a testvérnemzet irányában, hanem ez alkalmat is felhasználta arra, hogy a mennyire tehetségében áll, e testvéri érzelmeinek tényleges bizonyságát is adja az által, hogy e harmadik választásnál egy magyar nemzetiségű honfitársát választotta meg e kerület képviselőjévé.

A nemzeti párt ugyanis, midőn elhatározá ezen aetiót, mint említők, a harmadik választással befejezni, azon felfogásból indult ki, hogy — miután ezen aetiónak a csonka parlament sem nem volt, sem nem lehetett ezélja, hanem tulajdonképi ezélja egyedül az volt, hogy az új helyzethez képest új álláspontját az állampolitikával szemben egész világosan jelezze — a holt választások egy végnélküli sorozatát inseenálni sem ezen aetio komolyságával, sem a képviselőház méltóságával összeegyeztethető nem volna.

Tudjuk jól, hogy önnek politikai álláspontja más, mint a nemzeti párté és ha daczára ennek, a képviselői mandatumot önnek kezébe tesszük le, ugy ezzel oly kevéssé adjuk fel saját álláspontunkat, a mily kevéssé tételezzük ezt fel az ön részéről. Ezért kérjük, hogy az ez érzelmekkel átnyujtott mandatumot szivesen fogadni méltóztassék és mi teljesen kipróbált jogérzetére, belátására és hazafiságára bizzuk, hogy a törvényhozó testületben „nem a mi ügyünket, hanem a haza ügyét“ képviselje.“ *(Élénk éljenzés a szélső baloldalon.)*

Ekként vagyok én, t. képviselőház, Doda Traján utóda. Azt hiszem, hogy a felolvasottakból tökéletesen kiviláglik az, hogy köztem és elődöm közt politikai programm és pártállás tekintetében egyáltalában solidaritás nem létezik. *(Helyeslés a szélső balon.)* A t. képviselő ur ezt tudhatta volna, mert a dolog annak idején a hirlapokban közöltetett s az ügy közérdekű volt; mind a mellett én ezt elengedhetőnek tartom, mert azért, hogy valakit Berzeviezy Albertnek hivnak és államtitkár, még nem mindentudó, bár meglehet, hogy a t. képviselő ur e tekintetben más nézetet táplál; de mindenesetre sajnos, hogy a vallás és közoktatásnak egyik főtényezője, a közművelődésnek, sőt magának a közmorálnak egyik hivatott őre képes magáról s állásának követelményeiről annyira megfeledkezni, hogy nem átalja a támadásnak ezen módjához és eszközéhez folyamodni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Saját személyemre vonatkozólag én e tárgygyal foglalkozni, bár közérdekű lehetne, a karánsebesi volt választás körülményeit bővebben szellőztetni nem akarom, hanem a függetlenségi pártra vonatkozólag van megjegyzésem. *(Halljuk! a szélső baloldalon.)* A függetlenségi párt nem tehet róla, ha én magamat sorai közé tartozónak vallom, *(Élénk helyeslés a szélső balon)* nem tehet róla, ha hozzá bárki is csatlakozik és ez erre a pártra egyáltalában árnyat nem vethet. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* De a t. képviselő ur és társai önként esatlakoztak az osztrák eentralisták és Lustkand-

lekhez, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* midőn ismeretes közjogi nézeteiket kifejtették. Tehát a t. képviselő ur megtarthatta volna az eszélyességnek azt a primitiv szabályát, hogy ne dobáljon kavicsesal, a ki üvegházban lakik. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső balon.)*

Ezek után áttérve a t. képviselő ur beszédére, a képviselő ur szemfényvesztésnek mondta a germanisatio vádját, melylyel ellenük erről az oldalról éltek és hogy könnyebben elbánjék a dologgal, elferdítette a kérdésnek valódi állását, mert azt mondta, hogy a kérdésnek súlypontját tisztán a vizsgálati nyelv, illetőleg, hogy az a kérdés képezi, hogy az erre vonatkozó intézkedés határozatba vagy törvénybe foglaltassék-e; holott igen jól tudja a képviselő ur, hogy a kérdés voltaképen a második szolgálati évben és azon ministeri rendeleten sarkallik, mely a német nyelv tanítására nézve kiadatott. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ebben a második évi kényszerszolgálatban van kimondva azon mélyen megalázó intézkedés, hogy Magyarországon büntetéssel sujtják azt, ki németül nem tud. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez az, a mi arezába kergeti minden magyár embernek a vért. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ugy látszik, a t. képviselő urnak ez iránt nincsen érzéke. A t. képviselő ur egyenesen büntetésre méltó mulasztásnak tartja azt, ha valaki németül meg nem tanul — s mint magát igen ékesen kifejezte, az ilyen méltó arra, hogy hátránynyal sujtassék.

Lehet-e tagadni ezen második szolgálati évnek germanisaló hatását? Eddig, a ki különben is tudott németül, az letette a vizsgát, a ki nem tudott németül, nem tette le a vizsgát és nem történt semmi baja. Most kérdem, nem lesz-e az a legfőbb törekvése minden apának, hogy fiát a második évnek terhétől megmentse, először azért, hogy ne legyen kénytelen pályáján nagy mulasztást tenni, másodszor, hogy megkimélje azoktól az ismert brutalitásoktól, attól a bánásmódtól, mely reá a kaszárnyában vár. *(Helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Azt hiszem, hogy ennél erősebb stimulantia nem képzelhető arra, hogy minden szülő, minden egyébnek háttérbe szorításával, mindent elkövessen arra, hogy gyermeke tanításának és nevelésének legfőbb tárgya a német nyelv legyen. Ebben oly pressio rejlik, a melynek, hogy germanisáló hatása ne volna, azt egyáltalában mondani nem lehet. És most itt van a német nyelvnek oly mérvben való tanítása, mint azt a cultusministeri rendelet parancsolja. Mutasson a t. képviselő ur egyetlen országot, a hol egy idegen nyelvet oly mértékben tanítanának, mint a hogy önök a német nyelvet tanítani akarják? Nem tanítanak általában nyelvet ily mértékben, még a classicus nyelveket sem tanítják ugy, pedig a classicus nyelvek a formai képzés szempontjából, a tudományos képzettségre mintegy alapvető disciplinának tekintetnek. Nem ugyanazt teszik-e önök, a mit tett eddigelé minden germanisator az országban? Nem ugyanaz-e az, a mit a ministeri rendelet tesz, a mi volt Mária Terézia idejében a „ratio educationis“? Nem ugyanaz-e az, sőt következményeiben súlyosabb, mint a mit a Bach-korszak idejében elkövettek?

És tekintsük azon nézeteket, okoskodásokat, a melyek most felmerülnek. A képviselő ur hosszasan immorált annál, hogy mennyire szükségünk van a német nyelvre, szükségünk van saját culturánk érdekében, hogy a német nyelvből merithessük saját culturánk eszközeit. *(Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* A ki ismeri a mult század történetét, látni fogja, hogy ez szóról-szóra ugyanaz, a mivel akarták capacitálni a nemzetet II. József satellesei. És most már combinálva az erőltetett német nyelv és a praessiót, a mely a második évi szolgálatban rejlik, nem állunk-e szemben a germanisatióval és pedig oly germanisatióval, melyet valósággal igen magas fokúnak lehet mondani? *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És a képviselő ur utalva a magyar nemzeti szellem általános megerősödésére, a magyarság előhaladására, mégis azt mondá, hogy ennek az országnak megnémetesítésére csak eszelős ember vállalkozhatnék. Nagyon sajnálom, de a képviselő ur maga mondott önmaga és a kormány felett ítéletet, *(Élénk felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Ugy van! Ugy van!)* mert hogy csakugyan vállalkozott az ország megnémetesítésére, azt tagadni nem lehet. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagyon jól tudjuk mi, hogy egy nemzetet nem lehet mától holnapra nemzetiségéből kiforgatni, a mint azt Prónay Dezső t. képviselőtársam szépen kifejtette; de ha állandóan ki volna téve a nemzet azon méreg hatásának, a melyet önök neki administrálnak és ha nem volna képes magából azt a mérget kidobni, ha nem volna képes magától eltávolítani, lerázni azokat az administratorokat, kik e mérget neki beadják: akkor annak hatása mulhatlanul bekövetkeznék. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Azért szükséges, hogy mihelyt észrevesz az ország egy ily irányt, azt mondja, principiis obsta és igyekezzék a bajt csirájában elfojtani. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Most tetten értük önöket, mert még nem vagyunk meggermanisálva, de csak ugy fog ettől a nemzet jövőre is megmenekülni, ha a körmükre néz azoknak a sáfároknak, kik saját hatalmi érdekeikért készek feláldozni a nemzet legdrágább érdekeit. *(Ugy van! Ugy van! Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Azt, hogy ez nem puszta phrasis, elismerte maga a t. képviselő ur is. Ezeket mondja ugyanis beszédében a t. képviselő ur: „És azért, t. ház, hogy mi ezt szem elől nem tévesztjük és

azért, hogy a véderő-kérdésben nem akarunk mindjárt válságot felidézni a szolgálati nyelv követelményeinek visszautasítása által, azért vádolnak bennünket germanisatióval.“ Hát, t. ház, itt van a bibé, önök nem akartak válságot felidézni, azaz magyarul mondva, nem mertek ellentállani az osztrák militarismus követeléseinek. *(Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ezt teszik önök, mint kormány és mint azt támogató párt; de hát mit tettek önök — és itt már nem a képviselőhöz, hanem az államtitkárhoz intézem szavaimat — mit tettek önök ott, a hol a magyar culturának, a magyar közoktatásnak érdekeiről kell gondoskodni. Önöknek azt kellett volna mondaniok: minket azért állított ide az ország, hogy a magyar cultnrának, hogy az ország szellemi érdekeinek, közoktatásunk érdekeinek őrei legyünk; mi tiltakozunk a második szolgálati év ellen, az ellen, hogy a közoktatásügy az ifjuságnak pályájokban, tanulmányaikban való megzavarása által csorbát szenvedjen. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* De önök nem ezt tették, hanem mihelyt neszét vették annak, hogy miesoda javaslattal szándékozik az osztrák militarismus előlépni, siettek elébe hozni neki a magok részéről is azt a szolgálatot, hogy kiadták már előre ezen rendeletet, intézkedtek oly dologban, a melybe nem is volt helyes a rendeleti uton való intézkedés, mert ez sokkal fontosabb, hogysem a törvényhozás intézkedése mellőztessék. Evvel a maguk részéről készségesen átadták a moloehnak azt, a mivel rendelkeznek, vagyis átadták a nemzetnek legfőbb enlturalis érdekeit.

A t. képviselő ur diesekszik a nemzeti szellem megerősödésével, dicsekszik a magyarosodás terjedésével s mindezt, természetesen, ugy adja elő, mint a kormány érdemét s mintha ahhoz a társadalom a maga részéről egyáltalában semmivel nem járult volna. De hát mit következtet ebből a t. képviselő ur? Vajjon azt következteti-e, hogy persistalni kell a megkezdett uton s hogy biztosítani, sőt fokozni kell jövőre ezen örvendetes eredményeket? Ő egyáltalában nem ezt következteti, hanem azt, hogy most már vissza kell csinálni a dolgot, mert a nemzeti szellem erősödése és a magyarosodás már túltengésbe megy. *(Berzeviczy Albert tagadólag int.)* Egyenesen igy méltóztatott Berzeviczy Albert t. képviselő ur a dolgot előadni; mint nagy szerencsétlenségről beszélt arról, hogy ez országban már mennyire meg van nehezítve a német nyelv megtanulása.

Berzeviczy Albert: Egy szóval sem mondtam! *(Helyeslés jobbfelől.)*

Mocsáry Lajos: Valósággal túlozva adta elő a t. képviselő ur e tekintetben a körülményeket *(Ellenmondás jobbfelől)* s azt mondta, hogy már hiába küldik a magyar ifjakat a felföldi városokba, mert már ott is magyarul beszélnek. *(Zaj balfelől.)* Tudom, t. ház, hogy azon felvidéki városokban is már annyi a mindenféle hivatal s annyi a fiatal ember, a ki ott iskolában jár, hogy széltiben hangzik a magyar szó. Nem mondom, hogy egyáltalában nem halad a magyarosodás is, de hogy már annyira volnánk, hogy Selmeczen, Kézsmárkon csakis magyarul beszélnének, azt mondani nem lehet. Azt mondta a t. képviselő ur, hogy alig lehet már német nyelvtanárt kapni s hogy már stipendiummal kell idestova küldeni fiatal embereket, hogy német nyelvtanárokká qualificáljak magokat. Továbbá azt is mondta, hogy a Theresianumban is tanulnak magyarul, a mi közbevetve legyen mondva, a báttaszéki uradalom után nagyon is illendő. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Azt is mondta a t. képviselő ur, hogy már osztrák előkelő családok sarjai is tanulnak magyarul. Ez, t. ház, már csakugyan túltengés. Utóvégre még fenyegetve fogják magokat érezni a bécsiek, hogy társadalmi uton foglaljuk el Béeset, mint egykor fegyverrel Mátyás idejében. Ha ezek oly nagy bajokat képeznek, mint a minőknek azokat a t. képviselő ur előadta, mint a melyek miatt dörzsféket kell tenni a magyarosodásra, akkor erre csakugyan nem lett volna található jobb eszköz, mint a most ezélba vett germanisatio. Ez azután sikeres lehet a magyar szellem és magyar nyelv erősödésének, a melyből a t. képviselő ur dieskoszorut akart onni a kormánynak, megakadályozására.

Érdekes, hogy mi mindent akart a t. képviselő ur a kormány érdemeiül felróni, midőn ezeket mondta *(olvassa)*:

„Először is megjegyzem, hogy ennek a törvényjavaslatnak a tárgyalása nem annak a jele, hogy a nemzet önérzete ma már annyira meg van törve, hogy a kormány mer ilyen követelésekkel fellépni; hanem ellenkezőleg azok a részint teljesen jogos, de részint túlzó követelések, a melyek nemzeti szempontból, most már részben azok által is formáltatnak, a kik a közös hadsereg intézményét elfogadják és formáltatnak oly kérdésekre nézve, a melyeket a közjogi alap védői eddig érintetlenül hagytak, mint a hadsereg szolgálati nyelve; e követelések, mondom, határozott tanujelei annak, hogy a magyar nemzet önérzete jelentékenyen fokozódott és erősbödött.“

Ha ezt a t. képviselő ur elismeri, miért kárhoztatja a nemzeti szellem erősbödésének nyilvánulásait? Miként beszélhet a szenvedélyek dühös tombolásáról. És ha mindez a magyar kormány érdeme, ezeknek nyilt kárhoztatásával a képviselő ur nem tesz egyebet, minthogy maga tépi meg azon cserkoszorú leveleit, melyet maga font a kormány halántékai köré. A képviselő ur logicája szerint a kormány se vessen senkire azon kellemetlenségekért, melyeket neki a nemzeti önérzet nyilvánulása okoz? Hát minek táplálta annyira a nemzeti szellemet?

T. képviselő ur azt mondja, hogy sokan azok között, kik a ház ez oldalán ülnek, ellenezték a kormánynak a magyarság erősbödésére tett törekvését. Vannak itt többen igenis, a kik elleneztek egyetmást a protestans autonomia szempontjából. Helytelennek tartották, hogy a közoktatás előmozdításának örve alatt a protestáns autonomia megcsonkittassék. Mert azt mondták, hogy a protestansok kezében biztos kezekben van a nemzeti cultura ügye s hogy nincs semmi szükség culturés közoktatásügyi kérdésekben a kormány egyedáruságára. Azt hiszem, t. ház, hogy azután, a miket ma látunk, teljesen igazolva vagyunk, mert ime most látjuk, hogy mily kezekbe jutott a közoktatásügyi egyedárúság. Elleneztek némelyek, elleneztem én is nem egy dolgot, a mely a közoktatásügy terén történt. Hogy mit és miért elleneztem, arra ez alkalommal kitérni nem kivánok, mert ez a nemzetiségi kérdés körébe vág, melyet ugyan több oldalról megkisértettek e vitába belevonni, holott nézetem szerint a szőnyegen levő kérdéssel semmi organicus összefüggésben nincs, arra alig van némely vonatkozása. Egyet azonban mégis kijelentek és pedig azon felszólalás incidenséből, melyet a 14. szakasz tárgyalása alkalmával két szászföldi képviselőtársunktól hallottunk, mely nyilatkozatot itt a házban elismeréssel fogadtak s a melynek hatását nem voltak képesek elmosni Meltzl t. képviselő ur kifakadásai sem. *(Helyeslés balfelől.)* Hivatkozva azon nyilatkozatokra, kérdem, vajjon azok hallatára, nem villant-e meg legalább egy perczre a t. ház minden tagjának lelkében az a gondolat, hogy milyen dicső volna, ha 16 millió ember egy szivvel-lélekkel követelné a nemzet igazait, a helyett, hogy most a nemzetiségi viszály következtében egymással farkasszemet nézve, egymás ellen a hatalom kegyére licitál? Nem merült e föl annak sejtelme, hogy valóban ideje volna már egyszer ezzel a kérdéssel komolyan és higgadtan foglalkozni. Én részemről ezt ez alkalommal tovább fűzni nem akarom, hanem azon nemzetiségi politikára, melyet a t. képviselő ur is magáénak látszik vallani, legyen szabad egy rövid megjegyzést tennem. *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő ur, midőn felsorolja a kormánynak nemzetiségi tekintetben való érdemeit, különösen hangsúlyozza azt, a mit a népnevelésre, a magyarosodásnak a nép alsóbb rétegeiben való terjesztésére tett. Ennek sem vitatom sem elvi, sem gyakorlati helyességét; de azt kérdem, helyes politika-e egyedül a külterjes gyarapodásra fektetni a súlyt, felülről pedig a germanisatióval megmételyezni a magyarság míveltebb osztályait, a magyar nyelvet, a magyar nemzeti jellemet oly hatásoknak tenni ki, melyekből, ha alólok a nemzet ébersége által ki nem vonják magukat, nem következik egyéb, mint a magyarságnak valóságos megromlása. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)*

Áttérve már most magára a törvényjavaslatra, legyen szabad a t. ház becses figyelmét egy oly momentumra, a kérdés oly részletére felhivnom, mely nézetem szerint ebben a házban az egész hosszú vita alatt kellő figyelemre nem méltattatott. *(Halljuk! Halljuk!)* Ebben a vitában is megtörtént, hogy elhanyagoltatott a kérdés egyik fontos momentuma s a fáktól nem láttuk az erdőt. Ezen fontos momentum pedig azon különbség, mely az activ és a tartalékos tiszti állás közt létezik. Ezen különbséget, melyből igen fontos következések folynak, különösen a t. kormánynak és pártjának lett volna feladata figyelemre méltatni. Ezt György Endre t. képviselő ur fel is említette. A t. honvédelmi minister ur figyelmeztetett rá és én ezen őszinteségért, melyet e részben tanusított, neki köszönetet szavazok; de arra kérem, méltóztassék azt is megengedni, hogy levonhassam ezen különbségből a kellő consequentiát. *(Halljuk! Halljuk!)* Mivel indokoltatik a t. túloldal részéről a 25. szakasz elfogadása? Két rendbeli érvet, vagyis inkább érvelési kisérletet hallottunk. Az egyik azon ismeretes egyenlőségi elv; a másik pedig az, hogy a nemzetnek érdekében fekszik, hogy a magyar elem a közös hadseregben gyarapittassék.

A mi az egyenlőségi elvet illeti, arra bővebben kiterjeszkedni nem szándékozom; csak annyit legyen szabad kérdeznem, hogy lehet-e szó az egyenlőség mellőzéséről akkor, midőn abban, a mi a katonai szolgálat leglényegesebb részét képezi, az egyenlőség meg van, meg van a halálnak az ellenség és a golyók előtt tökéletes egyenlősége; mert az az ugynevezett kiváltságos osztály, a mint a háborut megizenik, azonnal behivatik szolgálatra s ép ugy koczkáztatja életét, mint az, ki activ hadseregben szolgál? A mi pedig a béke idején való szolgálatot illeti, elmondatott már, hogy ezen intézkedéssel a miveltebb osztályokat pályájukban tönkre lehet tenni; mig a szegényebb osztályok ezt jóformán meg sem érzik. Az-e, t. ház, az egyenlőségnek igazi realisálása, hogy ha csupán csak a betűszerinti egyenlőség kedvéért tönkre teszünk egyes fontos osztályokat?

A kik azon oldalról hangoztatták az egyenlőség elvét, azok, ugy látszik, egyáltalán nincsenek tisztában azzal, hogy mit jelent az egyenlőség, mert előttük nem az lebeg, hogy „Gleichberechtigung“, hanem Gleichbeknechtigung. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Az ily egyenlőség, igy felfogva, nem testvére a szabadságnak; szerintük azt nem a tricolorokon kell keresni, hanem feltalálható az a legtökéletesebben a keleti despotismusban. *(Ellenmondás jobbfelől. Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.)*

De nézzük azt a másik érvet, hogy t. i. szükséges-e a magyar elemnek a közös hadseregben való

szaporítása? Én elismerem, hogy igenis nemzeti érdek fekszik abban, hogy ezen elem szaporittassék, hogy ez által magára a hadsereg szellemére is befolyás gyakoroltassék, még magán szempontból is, mert valóban nem helyes dolog, hogy azon jó állásokat, melyeket a tiszti szolgálat nyujt, ne adjuk oda egészen másoknak.

Hanem, t. képviselőház, azt hinni, hogy ezen második szolgálati év által legkevésbé is elő fogjuk mozdítani a kivánt eredményt, nézetem szerint a legnagyobb mistificatio *(Ugy van! balfelől)* s ezen mistificatio folytonosan fentartotta magát a vitának egész folyama alatt. *(Halljuk! Halljuk!)* Hiszen Hannibal t. képviselő ur odáig ment, hogy azt állította, hogy majd ezen az uton fogjuk megteremteni az önálló magyar hadsereget. *(Derültség balfelől.)* Én pedig azt állítom, hogy az által, a mi most e törvényjavaslat 25. §-a által ezélba van véve, egyetlen egy activ tiszttel sem fog szaporodni a magyar elem a közös hadseregben. A t. honvédelmi minister ur egyenesen kimondta, hogy több activ tiszt nem kell, van elég; csupán csak a tartaléktisztek szaporítása szükséges. Most már azt kérdezem, t. ház, hogy mi haszna lesz a nemzetnek abból, ha a tartalékos tisztek száma szaporittatik? Micsoda állást foglalnak el a tartalékos tisztek a közös hadseregben? A tartalékos tiszteknek a hadseregben egyáltalán semmiféle szerepök, semmiféle jelentőségök nincs. *(Ellenmondás jobbfelől.)* A tartalékos tiszt nem avanciroz, hanem folytonosan csak az alacsonyabb állásokban marad s azért a hadsereg ügyeinek kormányzására, a hadsereg szellemének képzésére egyáltalán semmi befolyással nincs. Ezért nem ellenzik, hogy a magyar tartalékos tisztek száma szaporittassék, mert ezzel nem vélnek egyebet tenni, mint azt, hogy a magyar ember-anyagot még jobban kihasználhassák. Ezt az emberanyagot szeretik és nem gyűlölik ugy, mint a magyar intelligentiát, mert tudják, hogy ez igen jó arra; mert tudják, hogy a tartalékos tiszt nem csinál semmiféle concurrentiát azoknak, a kik jelenleg a tiszti állásokat kizárólag elfoglalják; mert tudják, hogy bármennyire szaporittassék is a tartalékos tisztek száma, a hadi szolgálat minden előnyeit, a tejfelt mégis csak ők fogják leszedni ezentúl is, épen ugy, mint eddig. *(Ugy van! a szélső balfelől.)* Épen ebből látszik az a perfid eljárás, mely ezen egész conceptióban nyilvánul. Allandóan a legnagyobb következetességgel távol akarják tartani a magyar elemet a hadsereg activ részétől és tőle csak áldozatokat, még pedig igen súlyos áldozatokat követelnek csupán olyas valamiért, a miből a nemzetnek magának absolute semmi haszna sincsen. *(Ugy van! a szélső balon.)* Lehet, hogy erre azt mondják hyperloyálisan: ne keressük mi a speciális magyar előnyöket, hanem mivel a hadsereg harczképességének növelésére van szükség; mivel a tartalék-tiszteket szaporítani kell: hozzuk meg tehát ezt az áldozatot is. Hát erre bátor vagyok azt mondani, hogy azok, kik erre hajlandók, nem hiszik-e azt, hogy a közös hadsereg harczképességének gyarapítására előnyös volna az is, ha a magyar activ tisztek száma szaporittatnék? És ha ez igy van, kérdem: nem volna tökéletesen indokolt — a közös hadsereg álláspontjáról szólok — hogy akkor, mikor ezen közös hadsereg érdekében a nemzettől súlyos áldozatokat követelnek, adjanak érte a nemzetnek viszontszolgálatokat is, még pedig olyanokat, melyek a közös hadsereg érdekének egyáltalában nincsenek ártalmára. *(Ugy van! a szélső balon.)* És mit felelnek, valahányszor ilyen dolog történt?

Emlittetett már, hogy méltányos volna, miszerint legalább a most fennálló katonai intézetekbe vétessenek fel a magyar növendékek abban az arányban, a melyben a magyarországi és osztrák ujonczok száma áll. És a t. honvédelmi minister ur erre azt felelte: nem lehet. És miért nem? Erre a minister ur azzal a naivitással állott elő, hogy azért nem, mert ez a fennálló szabályokba ütközik. Hát méltóztassanak megváltoztatni ezen szabályokat; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* mert hol van az megirva, hogy a közös hadsereg egyedül az osztrák katonai tisztek és államhivatalnokok gyermekei számára fentartott tápintézet legyen? Felhozatott az is, hogy itt az országban is kellene katonai apród-iskolát, hogy itt is kellene egy magyar katonai academiát felállítani. A t. honvédelmi minister ur erre azt mondotta, hogy nem lehet, mert a német nyelvre a közös hadseregnél szükség van. Hát, t. képviselőház, ez is egy valóságos mistificatio, mert én egyenesen tagadom azt, hogy a kezdő activ tiszteknek mulhatlanul szükségük volna az exact német nyelv tudására. Nincs rá szükségök, mert a szolgálat alatt és a tisztekkel való társalgásban elsajátíthatják a német nyelvet. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ezen az uton, a gyakorlati uton oda qualificálhatják magukat, hogy nyelv tekintetében a kivánalmaknak teljesen megfelelhetnek.

Tehát egyedül az akaraton múlik. De az ily akarattal, az ily esökönyösséggel szemben mégis minden viszontszolgálat nélkül, minden kért áldozatot megadni — nem akarok inparlamentáris kifejezéssel élni — annyi, mint az áldozatkészség minden mértékét túlhaladni, a mely egy nemzettől követelhető. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De mondott a t. honvédelmi minister ur egyebet is, a mi itt nem méltattatott kellő figyelemre. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* Ismételve hangsúlyozta ugyanis a t. honvédelmi minister ur, hogy a német nyelv tudása a hadseregben mellőzhetlen. Ezzel nem állított újat; sőt

oly valamit mondott, a mi ellen alig lehet alapos ellenvetést tenni. S ezen mondásából mégis folynak következések, melyek nem vétettek kellő figyelembe. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* Ebből egyenesen folyik legelőször is az, hogy azon határozati javaslat, mely a bizottság részéről adatott be, valamint a Gajári-féle határozati javaslat valósággal nem egyéb, mint puszta szemfényvesztés. Ily intézkedésekkel ezen a bajon segíteni egyáltalán nem lehet. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

De én tovább megyek, t. ház. Én azt hiszem, hogy nem fogunk ezen a nyelv-kényszerben rejlő bajon segíteni az által sem, ha a magyar tiszti vizsgálati nyelv törvénybe iktattatnék.

Elismerem ezen intézkedés elvi fontosságát, elismerem különösen azon viták után, melyek itt közjogi tekintetben folytak; de a bajnak lényegén segíteni a törvénybe való iktatással sem lehet. Mert a nehézség nem a vizsga nyelvében rejlik főképen, hanem rejlik abban, hogy a német nyelv tudását oly mérvben követelik, a melynek ifjaink megfelelni egyáltalában nem képesek.

És ha magyar lesz is a vizsga nyelve, még e mellett mindig lehet a német nyelvből oly mérvet követelni, a mely mellett a magyar vizsga-nyelven is sorba lehet buktatni a magyar ifjakat. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Azért megvallom, nem várom, hogy a törvénybe való iktatásnak valami nagy eredménye legyen és nincs különös kedvem egy oly törvényt hozni, a melynek végrehajtását nem mi intézzük; a melynek végrehajtását kellőleg nem ellenőrizhetjük, a mely törvény mindjárt keletkezése perczében homlokán hordozza az „irott malaszt“ jellegét.

Elismerem azonban annak elvi fontosságát, hogy szemben a mostan fennálló szabálylyal, a most uralkodó német nyelvvel, a magyar nyelv jogosultsága törvénybe iktattassék; mint elismerem elvi fontosságát annak is, hogy a nyelvkérdésre vonatkozólag a magyar törvényhozás intézkedjék; de semmi szin alatt sem vagyok hajlandó ezt abban a formában elfogadni, melyben a bizottsági különvélemény harmadik pontja és Beőthy Ákos képviselő ur módosítványa kifejezi. Mit mond ugyanis a módosítvány? Azt, hogy a tiszti vizsga az illetők választása szerint az állam nyelvén, vagy német nyelven tétessék le.

Én a német nyelvnek a magyar nyelvvel való ilyen parificatióját semmi esetre sem fogadom el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Miért épen németül? Ez nem lett megmagyarázva; nem lett indokolva sem a kisebbségi vélemény harmadik pontjában, sem pedig Beőthy Ákos t. képviselő ur módosítványában. Ennek én más okát nem tudom belátni, mint azt, hogy könnyítés szereztessék azoknak, a kik netalán a magyar vagy horvát nyelvben kellő jártassággal nem birnak. De bocsánatot kérek, ez ezen czélnak, ha esakugyan a méltányossági szempont volt irányadó, egyáltalában nem felel meg, mert miután vannak olyanok is, a kik sem a magyar, sem a német nyelvet nem birják, ebből az következnék, hogy engedtessék meg azoknak, kik német nyelvű gymnasiumban végezték tanulmányaikat, hogy segíthessenek magukon a vizsgán bármely hazai nyelv használatával. *(Mozgás.)* És ez, t. ház, tökéletesen összhangzásban is volna az 1868-ik évi nemzetiségi törvénynyel, *(Zaj)* a mely azt mondja, hogy a magyar állam nyelve a magyar. Magyar nyelvű a törvényhozás, a kormányzat, de tért enged a többi hazai nyelveknek a törvényhatóságoknál, a községekben, a közigazgatásban és törvénykezésnél. Ezeknél a tiszti vizsga magában véve fontosabb tárgynak egyáltalában nem tekinthető. Ez felelne meg nézetem szerint legjobban a méltányosságnak. Ha tehát szükségesnek a mostani állapottal szemben a magyar nyelvnek törvénybe iktatása: akkor mondassék ki, hogy a tiszti vizsgán rendszerint a magyar, illetőleg a horvát nyelv használandó, azonban azoknak, a kik nem magyar tannyelvű iskolába jártak, megengedtetik azon iskolák tannyelvének használata. *(Zaj. Mozgás. Felkiáltások jobbfelől: Oláh nyelven!)*

Nagyon sajnálom, hogy ez t. képviselőtársaimnak nem tetszik. *(Egy hang jobbfelől: Szép magyar állapot! Zaj.)* De annyit méltóztassanak megengedni, hogy ez az 1868-iki törvénynyel, nevezetesen annak 17. § ával tökéletesen összhangzásban van, mert az a 17. §. nemcsak elismeri azt, hogy lehetnek különböző tannyelvű iskolák, de egyenesen kimondja, hogy a magyar államnak feladata a közművelődés érdekében az ilyen iskolákat még támogatni is.

Azonban, t. ház, legyen ez csak az én magán nézetem. De bármiként legyen a dolog, kérdem, mit jelentene az, ha ugy, mint a kisebbségi vélemény harmadik pontjában s a Beőthy-féle módosítványban mondva van, kimondatnék, hogy vagy magyarul, vagy németül? *(Halljuk!)*

Ez annyit jelentene, t. ház, hogy mi egyenrangúvá teszszük a törvényben a német nyelvet a magyarral, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* annyit jelentene, hogy mi, mint ilyet, beezikkelyezzük a német nyelvet; hogy egyenrangúvá teszszük a magyar nyelvvel a közös hadsereg, a közös kormánynak, tehát azon állami tényezőknek nyelvét, a melyek velünk az állami hatalom gyakorlatában concurrálnak és melyek állami önállóságunk irányában folytonosan támadó háborút folytatnak. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez annyit jelentene, t. ház, mint a közösügyes paritásnak és dualismusnak elvét egyenesen átplántálni, egyenesen behozni a közösügyek trójai lovát abba a körbe, melyről épen e vita alkalmával mutatták ki,

és pedig fényesen, azt, hogy itt egyedül nekünk, egyedül a magyar törvényhozásnak van joga intézkedni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ennél fogva én ezt a módosítást semmi esetre el nem fogadhatom s azt hiszem, hogy annak elfogadása hibás lépés, sőt végzetes ballépés volna.

Midőn, t. ház, az előadottakban bátor voltam nézeteimet kifejteni, legyen szabad rövid beszédem befejezéseül ez alkalommal is rámutatnom arra, hogy mennyire nehezedik mind fokozódóbb mértékben a közösügyes rendszer és különösen a közös hadsereg intézménye nemzeti önállóságunkra és nemzetiségünkre; nehezedik annyival inkább, minél nagyobbra neveljük, minél inkább fokozzuk ezen hadsereget. *(Halljuk!)* A hadsereg gyarapításának, a harczképesség emelésének örve alatt állott elő most is ugy a 14. §., mint ez a 25. §.

És tagadhatatlan, t. ház, hogy a közös hadsereg intézménye már ez alkalommal is tetemes előnyöket ért el nemzeti önállóságunk rovására. A t. ház megnyugvással fogadta azon módosítást, mely a 14. §-nál érvényre jutott. De én nem tehetek róla, most is azt hiszem, hogy több alkotmányos garantia rejlett abban, ha a hadsereg létszáma állapittatott meg 10 évre, mint rejlik abban, hogy az ujonczlétszámot határoztuk meg 10 évre.

Nem akarom e tekintetben a vitát megújítani, de mindenesetre jelentőségteljes dolog az, hogy mig az előbbi mód szerint azt mondták: nekünk nem kell „Eine Armee auf Kündigung“, ugyanezen ellenvetést, ugyanezen nehézségét a most megállapított eljárásra nézve nem emlegetik. És igy lesz ez, t. képviselőház, mindig, valahányszor a közös hadsereget neveljük, erősbítjük; ezzel mindig csak a közös birodalom számára, sőt az absolutismus számára dolgozunk. És ez annál aggályosabb, mivel a közös hadsereg állására nézve a régi felfogás, a régi eszmék vannak döntő körökben változatlanul fentartva. Hiába beszélünk mi itt, hogy az egész világon az általános védkötelezettség miatt a hadsereg nem egyéb, mint a polgár fegyverben, oda át most is ugy tekintik a hadsereget, mint egy zsoldos hadat, melylyel egy hadur föltétlenül rendelkezik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Most is az a felfogásuk, hogy: in deinem Lager ist Österreich. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ebben a monarchiában, t. ház, nemcsak egyféle, de kétféle dualismus van; nemcsak az a dualismus, mely Austria és Magyarország közt fennáll, hanem az is, mely a katonai és a polgári elemek között létezik. *(Ugy van! a szélső baloldalon,)* És erre emlékeztetve lettünk egy nem rég előfordult eset által. *(Halljuk!)* Tudvalevő, hogy midőn a felséges uralkodóházat ért csapás alkalmával a fejedelem indittatva érezte magát arra, hogy köszönetét kegyes szavakban kifejezze a tapasztalt részvétért, jónak tartották bizonyos elemek azt tanácsolni a fejedelemnek, hogy külön fejezze ki köszönetét azoknak, a kiket a népeim elnevezése alá szoktak foglalni s külön a hadseregnek.

Kérdem, helyes volt-e, tapintatos volt-e ezen alkalommal ily tanácsot adni a fejedelemnek? Nem valóságos anachronismus-e az, épen most, midőn mindenki, a ki mozogni tud, katona és a véderő kötelékébe tartozik, ekként contradistinguálni a katonai és a polgári elemet? Tapintatos volt-e, különös kegyteljes szavakkal kitüntetni azon osztályt, a melynek részvéte semmivel sem volt mélyebb és őszintébb, mint azoké, a kiket a nép elnevezése alá foglalt a régi patriarchalis felfogás? *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

Az egész vita alatt majdnem chórusban hangzott a t. ház kebelében: készek vagyunk minden áldozatot meghozni a monarchia véderejének gyarapítására. Én, t. ház, ezen chórushoz nem csatlakoztam. *(Helyeslés balfelől.)* Én is kész vagyok minden áldozatra, hogy ez államnak, sőt mondjuk a monarchiának harczképessége fokoztassék, de nem azon az uton, hogy a hadsereg a mostani alapon gyarapittassék, neveltessék; nem vagyok hajlandó erre nemesak azért, mert minél erősebb, nagyobb lesz az a hadsereg, annál nagyobb veszedelmet képez Magyarország önállóságára és nemzetiségére nézve; de nem vagyok arra hajlandó, azért sem, mert a valódi harczképesség fokozására ennél sokkal jobb, sokkal czélra vezetőbb eszközt ismerek és ez nem, más t. ház, mint az önálló magyar hadsereg. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Egyedül az önálló magyar hadsereg felállítása által lehetne tökéletesen gondoskodni az országnak, a monarchiának harczképességéről; a magyar nemzet csak abban az esetben volna képes megfelelni a pragmatica sanctióban elvállalt kölcsönös védelmi kötelezettségnek is, ha a maga harczi tulajdonait a magyar hadseregben teljesen, tökéletesen kifejthetné. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Általában a hadsereg létszáma tömeges emelésének, fokozásának most divatozó rendszerét, én helyes politikának egyáltalán nem tartom. Elemi igazság az és mégis folytonosan mellőzik, hogy a túlságos nagy hadsereg olyan, mint a nehéz fegyverzet, mely alatt összerogyik az, a ki viseli. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Már az a létszám is, a melyet eddig fentartottunk, meghaladta erőnket. Azon őrületes versenyben, mely egész Európában folyik a harczképesség emelésére, valósággal mi járunk elől. Erejéhez képest nincsen egyetlen ország Európában, a mely ilyen nagy hadsereget tartana. Képtelenség ebben a tekintetben az erőlködés. Nem teszi ezt egy állam sem, mely helyes politikával vezettetik; hanem szövetségekkel pótolja a hiányt. Valósággal ugy látszik, hogy itt erre az iszonyú erőfokozásra nincs is valóságos szükség, hogy e dologba belejátszik bizonyos nagyhatalmas-

sági ambitio, azon ambítio, melynek csak egyik symptomaticus jelensége volt Bosznia occupatiója. A tömeges erőfokozás helyett az erkölcsi rugók kihasználása volna a legczélszerűbb politika, azon erkölcsi rugó pedig, melynek jelentősége a mai világban sem tagadható, egyedül a magyar hadsereg felállitása által volna elérve. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Én ugy tudom, hogy a Mannlicherpuskákról sem szedték még le a szuronyokat; meg vagyok győződve, hogy az 1848—1849-iki „szuronyt szegezz“ és a háromszínű zászló alá tömegesen tóduló ifjak lelkesedése csodákat volna képes művelni. Ez alapon lehetne megteremteni a valódi harezképességet. *(Helyeslés a szélső balon.)* És mert erről erősen meg vagyok győződve, nem járultam ahhoz, a mi a hadsereg gyarapításának, fokozásának czéljaira eddig megállapittatott. Én változatlanul állok az önálló magyar hadsereg álláspontján, *(Helyeslés a szélső balon)* ragaszkodom ahhoz feltétlenül, minden záradék, minden körülirás nélkül.

Ezen szempontból indulva ki, kijelentem, hogy nem fogadom el a 25. §-t és az ahhoz beadott határozati javaslatot, de a kifejtett okoknál fogva nem járulhatok azon módosításhoz sem, melyet Beőthy Ákos t. képviselőtársam előterjesztett. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Berzeviczy Albert képviselő ur kivánja szavainak értelmét helyreigazítani.

Berzeviczy Albert: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Személyes megtámadás okából és azért, hogy félreértett szavaim értelmét helyreigazítsam, vagyok bátor egész röviden felszólalni. *(Halljuk!)*

Mocsáry Lajos t. képviselő ur azt méltóztatott mondani, hogy én őt személyesen megtámadtam beszédemben, a midőn őt mint Doda Traján utódját említettem. Megvallom egész őszintén, t. ház, hogy a mikor Mocsáry képviselő urat, mint Doda Traján utódját említettem, nem értettem ezzel azon egyszerű és senki által kétségbe nem vonható tényt, hogy ő azon választókerület mandatumával lépett e házba, melyet az előtt Doda Traján képviselt.

Thaly Kálmán: Hiszen akkor én a Tisza Kálmán utódja vagyok! *(Élénk derültség a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Berzeviczy Albert: Ez alatt, t. ház, igenis értettem azt, hogy létezik bizonyos politikai vonatkozás, bizonyos politikai rokonság a Mocsáry képviselő ur és Doda Traján álláspontja közt. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt nem értettem, nem is mondtam, hogy Mocsáry t. képviselő ur álláspontja teljesen azonos volna a Doda Trajánéval, mert Doda Traján tudvalevőleg passivista volt, ő ezen parlament létjogosultságát megtagadta, ő azért helyét ebben a parlamentben, legalább az utóbbi időben el nem foglalta, a t. képviselő ur pedig helyét elfoglalta, tehát azt hiszem, ez által ezen parlament létjogosultságát is elismerte. De hogy rokonság mégis van a Mocsáry t. képviselő ur és Doda Traján álláspontja között, azt tanusítja ama körülmény, hogy az a választókerület, a mely, mióta magyar országgyülés létezik, abba — tudtommal — mindig ultra nemzetiségi képviselőt küldött, olyat, ki az egész magyar közjogi szervezettel, mondhatni, hadi lábon állott, *(Helyeslés. Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon)* az összes magyar politikusok közt épen Mocsáry képviselő urat választotta meg, még pedig tudtommal egyhangúlag *(Ugy van! Ugy van! Tetszés a jobboldalon)* s ezzel, gondolom, bizonyítékát nyujtotta annak, hogy a Mocsáry képviselő ur politikáját legközelebb állónak tekinti a Doda Traján álláspontjához. *(Tetszés a jobboldalon.)*

Meszlényi Lajos: Miletics után Móricz Pál jött! *(Derültség a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Berzeviczy Albert: Egyébiránt foglaltatott a képviselő urnak mai beszédében is elég oly rész, nevezetesen a magyar nyelv jogi állására vonatkozólag, a mely ezt a feltevésemet igazolja. *Ugy van! jobbfelől.)* Én tehát azt hiszem, teljes joggal említhettem a t. képviselő urat, mint Doda Traján oly utódját, a ki közt és Doda Traján közt bizonyos politikai vonatkozás is létezik. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezt óhajtottam a személyes megtámadásra válaszolni. A t. képviselő ur azonban szavaim értelmét is teljesen félremagyarázta, a mikor azt állította, hogy én a magyarság terjedését és a magyar cultura fejlődését, a melynek jeleire az utóbbi időben hivatkoztam, mint bajt, mint szerencsétlenséget állítottam oda. Hivatkozhatom beszédem egész tenorjára, vajjon én e tényt igy értettem-e. *(Ugy van! Ugy van! a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon.)* Sőt ellenkezőleg, határozottan hangsúlyoztam, hogy én a magyarság s a magyar nyelv terjedését a cultura emelkedésével egyértelműnek tekintem. *(Ugy van! jobbfelől.)* Egyébiránt a t. képviselő ur maga is elismerte, hogy én e tényekből a kormányra nézve bizonyos érdemet vindicáltam. Engedelmet kérek, hogyan formálhatok én ebből érdemet a kormányra nézve, ha azt bajnak és szerencsétlenségnek tekintem? *(Tetszés jobbfelől.)* Különben, ha kettőnk közt valamelyikről lehet azt állítani, hogy mai nap már a magyarságot túltengésben levőnek látja és óhajtja, hogy visszaforduljunk e téren, ezt ugy hiszem, több joggal lehetne a t. képviselő urról mondani, *(Ugy van! jobbfelől)* a ki már ezelőtt tiz évvel, a mikor még a magyarság nem terjedt és nem fejlődött ennyire, ellenezte e házban annak a törvényjavaslatnak törvényerőre emelését, a melyben a magyar nyelvnek a népiskolákban való kötelező oktatása kimondatott. *(Ugy van! Tetszés jobbfelől.)*

Ezekben óhajtottam szavaim értelmét helyreigazitani. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Simonffay János!

Simonfay János: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Hogy a vitának hosszú folyama után szót emelek és a t. ház türelmét igénybe venni bátorkodom, ezt főleg czért teszem, hogy azon benyomást, melyet én e vitából merítettem és azon tanulságot, a melyet ebből kivonni lehet, a t. ház előtt képviselői kötelességemből kifolyólag elmondjam *(Halljuk!)* s egyuttal ezekből és politikai és közjogi pártállásomból kifolyólag az egyedül helyes politikai következtetéseket levonjam. Igérem, t. ház, hogy tárgyilagos leszek.

E vita folyama alatt mindkét ellenzék vezérférfiai és jeles szónokai munumentalis beszédekben és a tudomány magaslatán álló közjogi fejtegetésekben és történeti deductiókban fényesen kimutatták és megdönthetlenül bebizonyították azt, hogy a törvényjavaslat 24—25. §-ban tervezett és törvényerőre emelni szándékolt, a magyar nemzeti nyelv s a magyar nemzeti culturának érdekébe mélyen bemarkoló, megszorító intézménynek sem szüksége, sem czélszerűsége fenn nem forog; bebizonyították, t. ház, hogy a most említett szakaszok megszorító intézkedései ép a magyar nemzeti közmüvelődés és a magyar nemzeti nyelv tekintetében mind az ifjuságra, mind a nemzetre nézve kártékonyak és következményeiben veszélyesek; kimutatták továbbá, t. ház, hogy a kormánynak ezen kérdésben elfoglalt, makacsul és szivósan fentartott álláspontja teljesen helytelen, a nemzet alkotmányos jogát és nyelvét mélyen sértő indokolásában pedig az őszinteséget mellőzi és érvei teljesen valótlanok. Ugyancsak teljesen lerontatott ezen vita alatt és megfosztatott minden plausibilitásától a t. kormány és pártja által felállított azon elmélet, mintha az egyévi önkéntesi tiszti szakvizsgának magyar nyelven letehetése a törvénybe azért nem volna beiktatható és illetőleg az ellenzéknek ezen szerény kivánsága azért nem fogadható el, mert szerintük ezt az 1867-iki kiegyezési törvényben fentartott felségjogok akadályozzák és ehhez az országgyülésnek hozzászólási joga nincs. De nem védhető, t. ház, a kormánynak és pártjának álláspontja, a gyengeség vagy habozás és kapkodás politikájának rendszerint álarczul szolgálni szokott és ritkán a politikai bölesességen alapuló opportunitással sem, mert erre is kellenek legalább némi plausibilis okok, a a mik itt egyáltalában nincsenek meg.

Ezeket, mint a vita folyama alatt minden kevéssé elfogult ember előtt kétségtelenül bebizonyított tényeket, azért voltam bátor felemlíteni, illetőleg constatálni, hogy ezzel magamat azoknak további bizonyítgatásától és a t. házat felesleges ismétlésektől megkiméljem. Hiszen az ellenzék részéről felhozott érveket a t. kormány és pártja is kénytelen elismerni, nem is védekezik azok ellenében és ha közülök egy-egy szónok a saját vagy társai megnyugtatására, avagy talán választóit megnyugtatandó, felszólal, a beszédében szorultságból felállított okoskodások csakis az ellenzék álláspontját és igazságát erősítik. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De ha ez igy van és a midőn a kormány meggyőződhetett arról is, ha akar és bizonyosan meg is győződött róla, mert kötelessége, hogy ezen kérdésekben a közvélemény is a kormány ellen van és az ellenzék részén áll: ugy mondom, azt kérdezem a t. kormánytól és pártjától, hogy miért ragaszkodnak mégis oly makacsul és oly szivósan ezen szigorító intézkedésekhez és ezen intézkedésekben foglalt álláspontjukhoz. Én azt gondolom, t. ház, hogy miután a t. kormány és pártja ennek okát sem meg nem mondotta, sem megmondani nem képes, ennek okát másban nem kereshetjük és találhatjuk fel, mint parlamentarismusunk elfajulásában. A parlamentarismus rendszere abban áll, hogy a törvényes, megválasztott többség uralkodik és kormányoz. Ennek a többségnek azonban törvényesen megválasztott többségnek kell lennie. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ott, a hol a kisebbség e jogát a parlamenti többség és a kormány megtámadja, ott a parlamenti absolutismus üti fel a fejét, mely minden más absolutismusnál veszélyesebb. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ezen absolutismus ellen mind az ellenzék, mind a közvélemény nemcsak jogosult, de köteles is a leghatározottabban és a parlamenti rendszer és alkotmány által nyujtott minden eszközzel küzdeni és az alkotmány és parlamenti intézmény tisztaságát, tekintélyét és méltóságát visszaállítani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A mi viszonyaink, t. ház, a mult választások alatt tapasztalt visszaélések s törvénytelenségek és a vita alatt felmerült és észlelt jelenségek után azon feltevésre jogosítanak, hogy mi itt e házban a kormány és a többség által inaugurált parlamenti absolutismussal, személyes parlamenti kormánynyal állunk szemben, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* mely absolut és párttörekvéseit csakis ezen az uton, a parlamenti rendszer álareza alatt képes érvényesiteni. Mert másként nem érthetem meg azt, hogy miután önöknek is vannak aggodalmai és czeket mesterséges okoskodásokkal igyekeznek elnémitani, mindezeknek daczára a tervezett súlyos intézkedéseket elfogadhassák és megszavazhassák. És még önök vetik szemébe az ellenzéknek, hogy a parlament tekintélyét aláássa, arra hiván fel bennünket, hogy mi érvekkel harczoljunk, küzdjünk önök ellen. No, t. ház, a parlamenti tekintélyt az ássa alá, ki a nemzeti közvélemény által hangosan követelt és jogosult igényei és a kisebbség igazságos érvei előtt meg nem hajol, a parlamenti kisebbség igazságos érvei

előtt meg nem hajlik. Azt kérdem, t. ház, hogy mikor nem küzdött az ellenzék önökkel szemben érvekkel és kérdem, vajjon az ellenzéknek egyetlenegy érve az önök részéről meghallgatás vagy csak szelid elbánásban részesült-e? *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Én, t. ház, bizonyosan nem vagyok barátja a zajongásnak és nem vagyok barátja sértő insinuatióknak, de azon eljárás után és folytán, a melyet a t. kormány és pártja az ellenzékkel szemben követ, ezt érteni és menteni tudom. Ma a t. kormány és pártja a t. többség az én feltevésemet s a mint hiszem, az ellenzék és közvélemény azon feltevését is, hogy itt mi tulajdonképen egy parlamenti absolutismussal állunk szemben, tagadja, módja van a közönség előtt bebizonyítani és ezt a feltevést nem okoskodással, hanem tényekkel lerontani. Tegye meg azt a kormány és pártja, egy vagy más módon, megteheti, hatalmában áll és bizonyára nem csak az ellenzék, hanem a közvélemény is örömmel fogja ezen tényét üdvözölni. Nekem még mindig reménységem van, hogy a t. kormány és pártja talál módot és alkalmat arra, hogy azon aggályokat, a melyeket ezen törvényjavaslatban foglalt intézkedések a parlamenti kisebbség és a nemzetben keltettek, egy vagy más módon eloszlassa; mert nem képzelhető, hogy az ellenzék és a nemzet jogosult és törvényes kívánsága előtt önök siketek és érzéketlenek maradni tudjanak.

T. ház! Most még pártállásomból kifolyólag e vita folyamán tapasztaltakból kívánom levonni a következtetést. Ha ezen szokatlanul hosszú és történelmileg tanuságos vitának nem lenne is azon eredménye, a melyet mi óhajtunk, a mit azonban én a kedvezőtlen látszat daczára sem merek önökről elhinni, a jövőre nézve mindenesetre megvan azon kétségtelen és nagybecsű haszna, hogy ezen vita következtében a nemzet előtt ezen kérdés teljes világításban áll, ugy a mint eddig nem állt még soha. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ebből azon kötelesség hárul a nemzetre, hogy a hadsereg nyelvének kérdését, annak végleges megoldásáig a napirendről levétetni ne engedje és azon tanulság következik, hogy ezen kérdés megoldásának más biztos módja nem lehet, mint az önálló magyar nemzeti hadsereg létesítése. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Nekem, mint a 48-as párt igénytelen tagjának, mindig az volt és a vita folyamán megerősödött azon meggyőződésem, hogy az 1867-iki kiegyezés nem mindenben, a mi egy államot megillet, biztosította a nemzet jogait. És a 67-es alap hivei és ellenei közt mindig az volt a különbség, hogy mi azt vitattuk, hogy ez alap mellett a nemzet nem boldogulhat, sem nemzeti haderejét nem szervezheti kellőkép, sem az anyagi és szellemi előmenetelére szükséges lépéseket nem képes megtenni: addig az 1867-es alap hivei mindig azt hitték — talán most már hinni nem fogják — hogy a nemzet ez alap mellett is megélhet időről-időre, a nemzet szükségleteihez képest ez alap fejleszthetőlesz. A kik e hitben ringatták magukat, azokat az e törvényjavaslat idézett szakasza felett folyt vita keserűen kiábrándíthatta. Itt nem a 67-es alap kiépítéséről van szó. Itt a nemzettől ismét áldozatot követelnek, melyet a törvény alapján a nemzetnek joga van vagy megadni, vagy feltételekhez kötni.

És, t. ház, mit mond erre a t. kormány és a többség? Nemcsak nem bővíti a 67-es alapot, hanem a nemzetnek a 67-iki törvényben lefektetett e jogát tagadásba veszi. A fejlesztés tehát csak visszafelé történik. Nem tagadom feltétlenül ugyan, hogy nemzeti kormány és rendes alkotmányos és parlamentáris viszonyok mellett a 67-es alap a nemzet jogai kibővítésére ne volna alkalmas. Elismerem azt is, hogy annak alkotója valószinűleg a viszonyok felett illetékes helyen nyilvánított aggodalmak előtt meghajolva, maga is azon feltevéssel alkotta meg a 67-es alapot, hogy ha nem is biztosíthatta a nemzet némely lényeges jogát, de legalább fentartotta azt, hogy e jogosult igényeket kedvezőbb idők beálltával érvényesíthesse. De határozottan tagadom, hogy ez alap mellett a nemzeti jogok fejlesztésére teendő bármely csekély lépés nem ugyan olyan erős küzdelmébe kerülne a nemzetnek, mint maga a végezél.

Mert a mint azon irányban, nemzeti szellemben egy lépés előre tétetni szándékoltatnék, ugyanily akadályokkal és ellenzéssel találkoznék, mint maga a végezél. És igy, ha a nemzet anyagi és szellemi ereje ezt a folytonos és egymás utáni küzdelmet kibirná is, a küzdelem állandósittatnék és a controversiák, melyek minduntalan felmerülnek, megerősittetnének.

Ime, t. ház, 20 év mult el azóta, hogy a 67-es alap megalkottatott; 20 év a nemzetek életében is számot tesz és kérdem, t. ház, hogy ezen békében lefolyt 20 év alatt nemzeti felelős kormányunk mellett, daczára annak, hogy ez a viszonyok változtatásának és fejlesztésének alkalmas ideje volt, mennyire haladt, mennyire fejlődött a 67-es alap? Én azt gondolom, hogyha csak egy szempillantást vetünk vissza a tárgyalás alatt levő véderő-javaslatra, mindenkinek el kell ismernie, hogy ha csak leplezetten mutatkozik is, de a 67-es alapban foglalt bizonyos jogok 1868-tól kezdve az országgyülés által feladattak vagy legalább oly módon változtattak meg és szövegeztettek, hogy ebből maholnap ép ugy, mint most, jogfeladás fog kimagyaráztatni. *(Ugy van! szélső balfelől.)* Mit bizonyít ez, t. ház? Bizonyítja azt, hogy a nemzetnek nem lehet megelégedni azzal a kecsegtetéssel és reménynyel, hogy lassan-lassan, lépésről-lépésre küzdje ki a nemzet hiányzó jogait. *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.)* Én azt hiszem, hogy maga a 67-es alap alkotója sem igy gondolta a fejlesztést,

hanem hogy kötelessége a nemzetnek magát a végczélt elérni és minden erővel, mint a küzdelem megszüntetésének és a további controversiák elkerülésének szükséges módját, a nemzeti önálló magyar hadsereget létesíteni. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Én azt, t. ház, hogy a nemzet ezen jogát érvényesítse, még a 67-es törvény mellett sem látom lehetetlennek, mert magában a 67-es törvényben a nemzet ezen joga fenn van tartva.

Hivatkozom a 67-iki törvény erre vonatkozó intézkedésére, melyből minden kétséget kizárólag kiderül, hogy a 67-iki törvényczikk megalkotója ennek, hogy a magyar nemzeti hadsereg a nemzet által felállittassék, utját szegni nem akarta. A 13. §. ezt mondja: „Továbbá kijelenti az ország, hogy a védrendszer megállapítása, vagy átalakítása Magyarországra nézve mindenkor esak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik.“

T. képviselőház, ezen szakasz által, azt hiszem, mindenki világosan beláthatja, hogy a nemzetnek azon joga, hogy ezen küzdelme ezélt érhessen, fenn van tartva.

S most, t. képviselőház, befejezhetném talán szándékom ellenére is kissé hosszúra nyult beszédemet. Ha csak arról volna itten szó, t. képviselőház, hogy az 1867-iki alap maradjon fenn, hogy annak tovább terjesztése nem szándékoltatik. De nem erről van itten szó t. képviselőház, hanem arról, hogy az 1867-es alap ellenére, a törvényhozás egy intézkedést fogadjon el, a mely most is, de a jövőre is a nemzetnek egy bizonyos jogát megszünteti, vagy legalább is kétségessé teszi.

Egyetlen egy érv hozatott fel a kormány és pártja részéről az ellenzék támadásaival szemben, tudniillik azon elmélet, hogy az ellenzéki kisebbség azon szerény és méltányos kivánsága, mikép a tiszti vizsga magyar nyelven való letehetése törvénybe iktattassék, abban leli gátját, mert ugymond: az 1867: XII. törvényczikkben foglalt felségjogok közé tartozván, szerinte a nyelv kérdése is, ezen felségjog folytán, az ellenzéknek ezen kivánsága nem teljesíthető.

T. képviselőház! Mikép beszédem elején megigértem — hogy felesleges bizonyításokba és ismétlésekbe boesátkozni nem akarok — a felségjognak azon fejtegetéseire, melyek igen jeles szakszerii szónokok által megtétettek, visszamenni nem kivánok, hanem három állítást vagyok bátor a felségjogra nézve felállítani, szerintem olyat, melyet kétségbevonni nem lehet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyik, t. ház — mindig abból a szempontból indulva ki — és feltételezve azt, hogy az 1867-iki törvény felségjogi kifejezései a hadsereg nyelvére is kiterjeszkednek, mi nem ugy van — még ha a fennebbi tétel való volna is — nem képzelhetek legalább alkotmányos formák mellett és alkotmány mellett nem képzelek örökké, állandóan tartó, soha nem módosítható felségjogot, mert a felségjogok a mig szaporíthatók a nemzet részéről, ha a nemzet szükségesnek látja, ép ugy a nemzet szükségeihez és a körülményekhez képest, a Felséggel közös megegyezéssel módosíthatók és átalakíthatók, vagy legalább is gyakorlásuk módjára nézve meg is szüntethetők.

A második állításom, t. ház, az, hogy hiszen a felségjog az 1867-iki törvény értelmében és az alkotmány szellemében ruháztatott át és concedáltatott ő Felségének a királynak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ha ez igy van, a mit pedig kétségbe vonni esakugyan nem lehet: akkor képzelhetik-e a t. képviselő urak és a t. többség és a t. kormány, hogy az 1867-es törvénynek megalkotója abból a felfogásból indult ki és abban a képzeletben lehetett volna, hogy ezen felségjog másképen, mint magyar szellemben gyakoroltassék. *(Ugy van! Igaz! a szélső balon.)*

A harmadik állításom az, hogy a felségjog, ha magában foglalná is a hadsereg nyelvkérdését — a mit nem foglalhat magában, mert a hadsereg nyelve a mostanig fenálló gyakorlat szerint is az, a melyet annak a hadseregnek az ezrede beszél, a magyar ezredre nézve most is magyar és miután az önök által értelmezett hadsereg nyelve nem terjed ki másra, mint a commandóra, a hadsereg ezen nyelvkérdése már minden ezred nyelvében meg van állapítva; és miután a tiszti vizsgálat magyar nyelven letételének kérdése is nem a magyar commandóra van fektetve, hanem a magyar ezredben a legénység által használt nyelvre, nagyon természetes dolog, hogy a tiszti vizsgának magyar nyelven letétele, a hadseregnek azon nyelvét, melyet belemagyaráznak a Felségnek fentartott jogaiba, nem érinti. *(Ugy van! balfelől.)*

De van ezen elméletnek ennél még egy veszedelmesebb része, a mit én bátor vagyok a t. kormány és a t. túloldal figyelmébe ajánlani. *(Halljuk!)* Ez az 1867-iki kiegyezési törvény 12. §-a, mely azt mondja: „A magyar hadseregnek időnkénti kiegészítését, az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlási és szolgálati idő meghatározásának feltételeit ugyszintén stb.“ az ország magának tartja fel.

T. ház! Most a katonai kormányzat, illetőleg a t. kormány részéről azon kivánság terjesztetik az országgyülés elé, hogy az egyévi önkéntesek szolgálati ideje esetleg két évre terjesztessék ki. Ugyde, t. ház, a most felolvasott szakasz értelmében ezen meghatározás föltételeinek kitűzése egyenesen a magyar országgyülés kezében van letéve. Ha már most önök azt állítják, hogy ez felségjogot képez, holott ennek épen ellentéte az idézett szakasz, akkor önök világosan eltagadják a nemzetnek itt fentartott jogát s akkor a leg-

veszedelmesebb lejtőre lépnek épen az ennek alapján benyujtott határozati javaslattal. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ezen határozati javaslat, t. ház, mely a nemzetnek egyenesen ezen jogát támadja meg, ezen feltétellel terjesztetett be. Ha tehát a t. ház azt elfogadja ezen föltétellel, akkor jövőre ezen jog a magyar országgyülés kezéből kivétetik s a magyar törvényből kitöröltetik; mert ennek alapján azok, a kik hasonló szellemben ott fognak ülni, hol önök most, azok még többet is fognak kimagyarázni, mint ezt, minden esetben annyi bizonyos, hogy kimagyarázzák azt, hogy már ez eset praecedens lévén, a magyar országgyülés épen saját jogával szemben a nyelvkérdést ily módon magyarázta. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A legérdekesebb mindenesetre az, a mit a t. túloldal és a t. kormány szorultságból, aggodalmainak megnyugtatására felhoz. Mintegy kényszerített okoskodások, nem érvek azok, hanem mentegetődzések, a miért ezen törvényjavaslatot egyik-másik megszavazza. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ezek ugyan már sok oldalról megvitatva lettek és kellő mértékre szállittattak; én még sem mulaszthatom el, hogy saját álláspontomból nehány megjegyzést még ne tegyek. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon. Zaj a jobboldalon.)*

T. ház! Önök vetik szemére ezen pártnak, hogy zajong, hát önök nem azt teszik most? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Nem zajonganak! *(Felkiáltások a szélső balfelől: Morognak! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Simonfay János: T. ház! A felhozott okoskodások közül mindenesetre a legnagyobb értékkel birónak látszott önök előtt az az állítás, hogy azért kell ezen szigorító intézkedéseket elfogadni, mert azt mondják, *(Felkiáltások jobbfelől: Semmit sem mondunk!)* mert azt hiszik önök, hogy ez által a hadsereg harczképessége emelkedni fog.

Továbbá ugy igyekeztek magukat megnyugtatni, hogy azért kell elfogadniok, mert az európai láthatár borús és igy nem lehet a hadsereg harczképességét megakasztaniok.

Meggondolták-e önök, hogy azok, kiknek a 67-iki kiegyezés is szálka volt szemében, erre nem gondoltak? És mi következik ebből? Az, hogy — mert ez épen lehet, hogy igy van — épen most, midőn látták, hogy ennek az országnak minden tagja és pártja minden áldozatot meghoz a hadsereg harczképességének emelésére, legkedvezőbbnek látták az időt ezen szigorító intézkedések behozatalára, vélve, hogy a nemzet most nem fog akadékoskodni és kész jogát is feladni.

Sokan megmondták már — és nyilatkoztak a katonai körök is — hogy ha csak azt akarnák a katonai körök, hogy a hadsereg harczképessége emeltessék, annak sokkal czélszerűbb módja van. Ha ők is ép ugy gondolkodnának, mint mi, ha csak a hadsereg harczképességét akarnák emelni és e mellett nem rejlenék más czél is, akkor nem akadékoskodnának a nemzet aggodalmaival szemben. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)*

Volt egy képviselő ur, gondolom Hannibál képviselő ur . . . *(Felkiáltások a bal- és szélső balon: Ante portas!)*

Meszlényi Lajos: Portás!

Simonfay János: . . . a ki azt a merész állítást koczkáztatta meg, hogy ő már azért is szivesen elfogadja ezt a határozati javaslatot, mert akkor biztos lesz, hogy miután az a Verordnungsblatt-ban — ugy emlékszem, erre hivatkozott — meg fog jelenni, a hadsereg azt az utasítást meg is fogja tartani. Hát, t. ház, mi azon szellemnek, mely a hadseregben uralkodik, határozottan ellenei vagyunk, de még mi sem mertünk olyant feltenni róla, hogy csakis az utasításnak engedelmeskedik, de a törvénynek nem, melyre a király Ő felsége megesküdött. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Azon aggodalmakkal szemben, melyek itt felhangzottak, hogy tudniillik ennek a határozati javaslatnak sem lesz meg a kivánt foganatja, azzal védekeznek a túlsó oldalon, hogy hiszen lehet annak érvényt szerezni, mert hát az országgyülés ellenőrizni fogja.

No, t. ház, hogy mikor ellenőrizték önök a katonai hatalommal szemben az ország jogainak, vagy törvényeinek megtartását, arra én esetet nem tudok. Önök maguk bevallják, hogy a hadsereg a törvény világos intézkedése ellenére még most sem ismeri el a császári és királyi czímet, hanem még mindig császári királyi. Miért engedték meg a t. képviselő urak s a t. kormány, hogy ez a gyakorlat a hadsereg körében fennmaradhatott? Talán mi tőlünk várják önök, hogy a hadsereg körében tapasztalt rendetlenségek fölött az ellenőrzést gyakoroljuk?

Hát a mi ezen ellenőrzést illeti, kénytelen vagyok az eddigi gyakorlatra hivatkozni. A mi ellenőrzésünknek az önök többségének phalanx-a ellenében nincs semmi érvénye, azt, bármi igazság legyen, egyszerűen leszavazzák és elvetik.

Még egy igen fontosnak látszó, de szerintem tendentiosus okoskodást kell említenem. *(Halljuk!)* A t. túloldal a demoeratia hivének vallja magát és e democrata elvet hozták be a jelen törvényjavaslat vitatásába, azt mondván, miért jajdulunk fel mi az ellen, hogy az önkéntesi szolgálat egy évről esetleg kettőre kiterjesztessék? Hisz ez a demoeratia követelménye, mert a polgárok nagy része három évi szolgálatra van kötelezve, az önkéntesek pedig esetleg is csak két évig fognak szolgálni.

E tendentiosus okoskodásra megfeleltek már

többen. Én csak a saját nézetemet akarom erre nézve elmondani. *(Halljuk!)*

Nagyon furcsa dolog, t. ház, hogy ezt a kérdést a t. kormány és a túloldal most szóba hozza, ha abban a véleményben volt, hogy a demoeratiának és a köztelierviselésnek elvét ő esakugyan oly módon akarta propagálni, mint a hogy azt most velünk elhitetni akarja, akkor, t. képviselőház, nem most van ennek az ideje, hanem akkor lett volna, a midőn az egyéves önkéntesi intézmény behozatott. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* De a mint, t. ház, meg nem engedhetjük most azt, hogy bármi tekintetben a szolgálati idő kiterjesztessék, akár az egyéves önkéntesekre alkalmaztassék az, akár a többi polgárokra, hát épen megengedhetőnek nem tarthatjuk a demoeratia hamis ezíme alatt, hogy most az egyéves önkéntesekre az eddiginél nagyobb terheltetés rovassék. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez a tiszta és az egyedül helyes logiea és mi bizonyára, ha ebben a democratia és a köztelierviselés elvének sérelmét látnók, ehhez hozzá nem járulnánk.

1867. és 68-ban, mikor ez az önkéntesi intézmény behozatott, Deák Ferencz még élt és ezen intézménynek akkor a demoeratiába ütköző tendentiáját, czélzatát senki nem vitatta, sőt ellenkezőleg kimutatták, hogy az a democraticus szempontoknak is tökéletesen megfelel; már pedig, t. képviselőház, nem hiszem, hogy önök democraticusabbaknak éreznék magukat, mint maga Deák Ferencz volt azon időben.

T. képviselőház! Ezek után, bár ha én az 1867-es alapnak teljes megváltoztatása és különösen ezzel kapcsolatosan az önálló magyar hadseregnek felállítása nélkül a czélt, a nemzeti czélt az állami lét egyik legfőbb kellékét elérhetőnek nem látom, pedig szerintem minden törekvést erre irányzandónak tartok; de minthogy itt most oly intézkedés terveztetik, mely még az 1867-es törvényben lefektetett jogot is csorbítja és ez ellen mind azoknak, a kik az 1867-es álláspontón állanak, mind azoknak, a kik ezen álláspont ellenesei, tiltakozniok kell, én a törvényjavaslat megszorító intézkedését el nem fogadom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Szalay Károly: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mult napokban egy képviselő ur a túloldalról az ellenzékhez azon felszólítást intézte, hogy mi ne legyőzni, hanem meggyőzni iparkodjunk őket.

Nincs szándékom e föltevés őszinteségét kétségbevonni; de legyen szabad megjegyeznem, hogy ha a túloldalt mindazok, a melyeket itt az ellenzék kitünőségei elmondottak, álláspontjának helytelensége felől meg nem győzték, ez egyáltalán nem az érvek gyöngeségéből, hanem a t. túloldal előre elfoglalt álláspontjából következik. *(Ugy van! a szélső balon.)* Ez azonban, t. ház, még igénytelen önmagamat sem ment fel attól, hogy szavazatomat indokoljam és pedig azért, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy vannak igazságok, melyeket nem lehet eléggé ismételni és hangsúlyozni. *(Ugy van! a szélső balon)*

A törvényjavaslatnak a kormány által bevallott czélja az, hogy a hadseregnek harczképessége emeltessék. Egyetlen szónoka az ellenzéknek e czélt meg nem támadta.

A szóban forgó szakasz indokolásául a honvédelmi minister ur azt hozta fel, hogy ennek szokatlan — nem akarok erősebb kifejezést ezuttal használni — intézkedései a tiszti létszám szaporítását hivatvák előidézni. Szép czél, talán szükséges is. De akkor, midőn az ellenzék részéről ezen tétel már alapjában megczáfoltatott, midőn ki lett mutatva az, hogy a hadseregnél ugy a rendes szolgálatban, mint a tartaléknál a tiszti létszámban nincs hiány, de sőt abban felesleg van, ezen kijelentés legalább is gyanús és még gyanúsabbá lesz, ha magát a törvényt vizsgáljuk és összehasonlítjuk azzal, a mit a minister ur idevonatkozólag mondott.

A honvédelmi minister ur bizonyos cathegoriákat állított fel, melyeken alul esők már a priori tisztek nem is lehetnek. De magában a törvényben is van egy cathegoria: az államköltséges önkéntesek cathegoriája, mert hiszen ezek épen azért szolgálják önkéntesi évüket az állam költségén, mert a szükséges 600 forinttal nem rendelkeznek. Ha tehát ezekre vonatkozólag már előre meg van állapítva, hogy tisztek soha nem lehetnek, kérdem a minister urtól, mi az oka annak, hogy ezek a tiszti vizsgának kötelező letevésére szorittatnak *(Helyeslés a szélső baloldalon)* és mi az oka annak, hogy ha ezek, a kik tisztek ugy sem lehetnek, a tiszti vizsgát nem teszik le, a második évi szolgálatra köteleztetnek? Egyáltalában nines szándékomban, t. ház, kétségbe vonni az államnak azon jogát, hogy akár a honvédelmi, akár más intézményei körében, kényszerrendszabályokat alkalmazzon, de ezen elvet csak ugy fogadom el, ha ott van a feltételnek: a casus supremae necessitatis, vagyis hogy az állam czéljai elérésére más eszközökkel nem rendelkezik. És azt hiszem, t. ház, hogy épen ezen szempont az, a hol az új tanok, a socialisticus tanok az általános állami egyéb tanokkal határozottan szembeszállnak és ellenkeznek; és akkor, midőn e törvényjavaslat a nélkül, hogy bármely eszközt megkisérlene, a mely a tiszti létszám szaporítását egyébként eszközölné, ily cathegoricus, durva eszközökhöz nyul, akkor határozottan a socialismus terére lép. *(Helyeslés a szélső balon.)* És esodálatos, hogy épen azok, a kik legjobban emlegetik a logieát, nem akarják elismerni azt, hogy egyedül a logica az, mely transactiót nem tűr, a mely előbb-utóbb levonja a maga következtetéseit. És mi következik akkor? Ha van joga az államnak arra, hogy akár

képzelt, akár valóságos szükségletét első rendben ily módon elégíti ki, akkor van joga azt mindenre kiterjeszteni és mindenkire alkalmazni. Ha nincs kenyere valakinek, van joga az államnak reádietálni arra, a kinek van, az adjon neki; de miután a panemhez circenses is kell, joga van az államnak arra is, hogy a népnek mulattatására bárki, talán még a t. ministerelnök urral is bukfenczet hányasson. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Ezen ferde álláspontnak következménye az, hogy mindazon védvek, melyek a kormány és pártja álláspontjának támogatására felhozatnak, gyengék és semmisek. A mi kívánságunk ellenében leginkább két irány emelkedett ki a kormány álláspontjának védelmére. Egyik az annyit emlegetett fejedelmi jogok, másik az opportunitás, melyet György Endre t. képviselőtársam képviselt.

A mi a fejedelmi jogokat illeti, nem szándékozom azokra körülményesen kiterjeszkedni, de egyet nem mulaszthatok el, tudniillik, hogy rá ne mutassak azon érvek gyengeségére, hogy ne mondjam, hiábavalóságára, melyeket a t. igazságügyminister ur felhozott. Már maga az a körülmény, hogy a t. igazságügyminister ur az egész Corpus Juris-ban nem talált egyebet, mint az 1715: XLII. törvényczikket, már ez maga fényes bizonyítéka állásuk tarthatlanságának. De még inkább tarthatlan lesz az, ha egy kissé közelebbről vizsgáljuk meg. Azt mondja a t. igazságügyminister ur, hogy a törvényhozás akkor, midőn a törököknek az országból előzetése történt, a végvidék biztosítása iránt kivánt intézkedni s azért a XLII. törvényczikk megállapításánál oly kérdéssel foglalkozott, mely nem kizárólag hadügyi, hanem fontos közjogi kérdés is, mert hiszen az ország integritásának megóvásáról volt szó. Nagyon feltünő az, t. ház, hogy Magyarország igazságügyministere a törvényeknek nemcsak szellemét nem érti, de még szavait sem, mert abban az ominosus 1715: XLII. törvényczikkben semmi néven nevezendő közjogi kérdés elő sem fordul, hanem egy egyszerü administrationális kérdésről van szó. S azon időben, midőn a király nem csak uralkodott, hanem kormányzott is, administrationális intézkedés keresztülvitelére a királyhoz kellett fordulni. Ez természetes dolog és ebből a kormány álláspontjának igazolására levonni semmit sem lehet.

De a t. igazságügyminister ur tovább ment és azt mondta, hogy mert ezen törvényben azt mondják a rendek, hogy „demisse supplicant“, a másik törvényben pedig azt mondják „statuerunt“, ebből vonja le a következtetést. Nagyon kár, hogy a t. igazságügyminister ur, midőn a 42. articulust elolvasta, egy articulussal tovább nem ment és elolvasta volna a 46. articulust, mert abban megolvashatta volna, hogy igenis katonai dolgokról van szó és hogy a „statuerunt“ világosan benn foglaltatik a törvényben. De ment volna még tovább s olvasta volna el az 59-ik articulust is s akkor megtalálta volna, ez már azután csakugyan katonai dologról szól, még pedig olyanról, hogy nem tudom, mit szólnának a minister urak, ha mi arra az álláspontra helyezkednénk, ha a tiszti kinevezésekre befolyást vindicálnánk. Ezen articulus ugyanis a katonai előléptetések rendezésének kérdésével foglalkozik. És mi van abban? Az, hogy az országgyülés egy bizottságot küld ki, melynek felét az országgyülés, másik felét a király választja és azt mondja: Regia porro Majestas alios etiam a Parte sua denominabit Comissarios, qui eum iisdem Regni Comissariis, operam et studium conferre, tandemque in proxime futura Dieta pro suae Majestatis et Regni revisione et decisione laborem suam referre tenebuntur.“ Hát azt hiszem, a t. igazságügyminister ur — ha időt vesz magának a törvény átolvasására — be fogja látni azt, hogy arra nézve, hogy ez az ország jogai közé tartozik, találhatott volna törvényt eleget, de arra, a mivel álláspontját támogatja, nem talált volna egyet sem. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De hát szokásos legújabban az 1867 : XII. törvényczikkből leszármaztatni a király azon jogát, hogy ő határozza meg akár az oktatási, akár a hadsereg nyelvét. Ámde midőn az 1867 : XII. t.-cz. 42. §-a világosan és félremagyarázhatatlanul sem többet, sem kevesebbet nem mond, mint azt, hogy: a mit a pragmatica sanctio szerint közös biztosság együttes védelme és fentartása megkiván, azt teljesítjük; másrészről azonban oly kötelezettségeket, melyek e czélon túlterjednek, vagy annak elérésére nem elkerülhetetlenül szükségesek, magunkra nem vállalunk. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hát e részben hivatkozom a t. honvédelmi minister urnak azon kijelentésére, a melyben azt mondotta, hogy nemcsak nem elkerülhetetlenül szükséges a német nyelv a hadseregben, sőt a hadsereg harczképességét sem érinti; ebből kifolyólag kétségtelen tehát, hogy ilyenféle kötelezettséget az ország az 1867-iki törvényben magára nem vállalt. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A mennyire figyelmet fordítva a lefolyt vitára, megérthettem, az 1867 : XII. t.-cz. 11. §-ának azon kitételéből származtatja le a t. túloldal a felségi jogokat, a mely a vezényletre és belszervezetre vonatkozik. Nem szándékozom ennek bővebb magyarázatába bocsátkozni, t. ház, inkább tényeket vagyok bátor előadni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vezérlet németül azt teszi: Leitung, a régi magyar diplomaticus nyelven, vagyis latinul ezt teszi: Suprema inspectio. Hát én azt hiszem, t. ház, nincs olyan fényes elme, a mely ebből a nyelv kérdését tudná levonni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Fenmarad a belszervezet. Hogy ebben nem

foglaltatik a magyar nyelv, vagy általában a nyelv kérdése, bátor vagyok ebben támogatásul egy tanúra hivatkozni, a kit bizonyosan a t. túloldal is igen classicusnak fog elismerni és ez nem más, mint Iványka Imre képviselő ur. *(Halljuk! Halljuk!)* Az ő felszólalása ad alkalmat annak bebizonyítására, hogy a belszervezet kifejezésben a nyelv kérdése egyáltalában benne nem foglaltatik. A tizenötös bizottság tárgyalása alkalmával ugyanis, midőn e szöveg megállapittatott, Iványka Imre képviselő ur felszólalt és azt mondotta: *(Halljuk! Halljuk!)* „A belszervezet szó megmagyarázásául kijelenteni kivánom, hogy e kitétel alatt mást, mint a hadseregnek tacticai felosztását érteni nem lehet.“ E kijelentést általános helyeslés követte s azon értelemben fogadta el a 15-ös bizottság e kitételt.

Igen röviden óhajtok, t. ház, azon második érvre reflectálni, *(Halljuk! Halljuk!)* a melyet György Endre képviselőtársunk felhozott. És itt mindenek előtt lehetetlen abbeli megütközésemnek kifejezést nem adnom, hogy a t. képviselő ur nem átallotta előadásában odáig menni, hogy közös törvényhozást emleget; ez alatt pedig nem a mi törvényhozásunkat, hanem a mi és az osztrák törvényhozást együtt értette. *(Halljuk! Halljuk!)* Már azt hiszem, hogy ha valaki, a ki oly állásban van, mint a t. képviselő ur és a ki oly kitünő tagja a kormánypártnak, ily kifejezést használ, az nem csak rá nézve, hanem az egész pártra és annak felfogására nézve oly caracteristicus, hogy ez minden további megjegyzéstől felment.

De azt mondja a t. képviselő ur, hogy: „Méltóztassanak azon eljárásnak, tudniillik, hogy a törvényben kivánnak kifejezést adni a magyar nyelv jogosultságának, consequentiáit jó lélekkel számba venni, vajjon mindazon haszon, melyet a dualismus révén a magyar nyelvre nézve kicsikarunk a közös hadsereg intézményétől, nem fog-e épen azon erővel hasznára válni esetleg a legfoederalisticusabb áramlatoknak?“

Ezt az érvet, t. ház, valóban nem értem; mert vagy komoly az, a mit a t. túloldal akar, hogy tudniillik határozati javaslatával azt érje el, hogy a magyar nyelv a hadseregben érvényesüljön és ha ezt akarja elérni, ha ez való és a t. képviselő ur meg van győződve arról, hogy az be fog következni, a mit mondott, akkor a határozati javaslatot sem fogadhatja el. Mert mi különbség lesz a határozati javaslat, vagy a törvény foganatjában az esetre, ha az csakugyan végrehajtatik? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Hiszen nem a rendelkezés fogná ezen következményeket előidézni, hanem maga azon tény, hogy a közös hadseregbe a magyar nyelv bevitetik. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Ez lehet kormánypárti phylosophia, de hogy ez nem logica, azt a képviselő ur, legalább négyszem közt, bizonyára be fogja ismerni.

Az előadottakból kifolyólag meggyőződésem az, hogy e törvényjavaslatnak, különösen pedig 25. §-ának valóságos czélja nem az, a mely nyiltan hirdettetik: a haderő erősítése és a harczképességnek fokozottabbá tétele, hanem kisérlet, mely felhasználja a viszonyokat azon tactica újból alkalmazására, mely ellen három századon át küzdött a magyar törvényhozás.

És itt lehetetlen szóba nem hoznom a honvédelmi minister urnak ama kijelentését, melyet tőle az „és“ ügyében hallottunk és melyet oly fontosnak tartok, hogy ha ez országban csakugyan parlamentarismus volna, a ministeri széket már régen el kellett volna hagynia. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Azt mondja a minister ur, hogy a hadsereg ezt nem fogadja el, tehát a hadsereg nem fogadja el a törvényt. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Meggondolta-e, mit mondott a minister ur ezzel? Midőn Magyarország királya megeskiszik arra, hogy a törvényt megtartja és megtartatja? *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Itt csak kettő lehetséges: vagy a fejedelem esküjét meg nem akarja tartani, a mit pedig magyar ember soha sem fog elhinni; vagy pedig nem tudja megtartatni és akkor oda jutottunk, hogy nemcsak nemzetünket, nemcsak hazánkat, hanem még magát a trónt is meg kell védelmeznünk a hadsereg ellen. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Akárhogy legyen, t. ház, annyi kétségtelen, hogy az a kormány, mely ily üzelmeknek eszközül adta oda magát, teljesen elvesztette a qualificatiót arra, hogy akár a koronának tanácsoljon, akár az ország ügyeit tovább vezesse.

Bizonyos szorultságnak kell jellemeznem azon állapotot, melyben a honvédelmi minister ur lelkedzik, midőn idéz. Mert tapasztaltuk mindnyájan, mily szerencsétlen idéző. Egy ilyen szerencsétlen gyönge pillanatában szegény Mészáros Lázárra hivatkozott, ki akkor alighanem megfordult sirjában. Azt mondta: Minek beszélünk mi annyit sérelmekről! Hisz 1848-ban az akkori honvédelmi minister, Mészáros Lázár oly javaslatot terjesztett be, melyben a német nyelvnek sokkal nagyobb jogosultság van biztosítva, mint ebben! Vettem magamnak azt a fáradságot, hogy átnézzem azt a javaslatot, melynek czíme: „Törvény az ország védelmére szükséges katonai erő kiállításáról.“ Bátor vagyok abból néhány szakaszt idézni.

A 4. §. igy szól: „A kiállítandó ujonczokból azon ezredeknek három zászlóalja, melyek az ország határain belül a zavarok lecsillapításában tettlegesen működnek, kiegészítendők.

5. §. Uj ezredek alakíttassanak. Az új ezredeknél az ügyvezetési és vezényleti nyelv, továbbá zászló, ruha, jel magyar leend.

6. §. Mihelyt a körülmények megengedik, a

már létező seregrendek tökéletesen magyar lábra állíttassanak.

Végre — és itt tünik ki, hogy a magyar ember és Magyarország önkárára is nagyon lovagias és talán túlságosan lovagias volt.

7. §. Azon hadi tisztek, kik a régibb sereg átalakulásakor a magyar ügyvitelre képességgel nem birván, szolgálatukat nem folytathatják, ha egyébként a magyar álladalom irányában kötelességüknek hűséggel megfeleltek, rangjukhoz képesti díjazásukról törvény által biztosittassanak.

Én azt hiszem, t. honvédelmi minister ur, hogy ez sem jámbor óhajtás, sem pedig a német nyelvnek oly mértékben való kiterjesztése, mint a hogy azt a minister ur mondja.

Nem egyszer hozatott fel a t. túloldal részéről, hogy hiszen sem a 68-iki, sem a 79-iki, sem a mostani törvényben a hadsereg nyelve nem érintetik, arról rendelkezés nem történik, tehát minek hozzuk mi azt fel. Ennek meg van a maga oka, t. ház és én azt hiszem, hogy ez igen logicai ok, mert ez szükségképeni consequentiája annak, hogy ma már a törvény szövege nem hasonlít sem a 68-iki, sem a 79-iki törvényhez.

Én is a józan észre merek hivatkozni, hogy akkor, midőn előbbeni törvényeink a magyar hadseregről szólnak, nem volt szükséges annak nyelvére nézve intézkedni; mert ez a „magyar hadsereg“ szónak természetes következése és ha itt a német nyelv lett volna legalis nyelv, azt kellett volna róla a törvényben kimondani. Egészen másként áll a dolog ma, midőn a hadsereg közösnek neveztetik ugy a közéletben, mint a törvényben, mert a közös hadseregnél a paritas csak akkor óvható meg, ha a törvényben adunk kifejezést annak, hogy ezen magyar résznek nyelve magyar. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

A t. túloldal nagy tapssal fogadta Gajári t. képviselőtársam határozati javaslatát. Én csakugyan nem tudok erre találóbb kifejezést, mintha azt mondom, hogy ez: „Nesze semmi, fogd meg jól!“ mert mit mond ez a határozati javaslat? Ez azt mondja, hogy a vizsga folyamán az államnyelv használható. Szól ez talán az oktatási nyelvről? Mit akar tehát elérni akkor, midőn azt a fiatal embert jól vagy rosszul az egész esztendőn át németül oktatták és az nem vitte annyira, hogy az oktatás nyelvén vizsgát tehessen, azt kivánják tőle, illetőleg megengedik, hogy erről az oktatási nyelvről fordítsa le a tudományt saját nyelvére s azon tegye a vizsgát, tehát egy helyett kétszeres nehézséggel küzdjön. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, mindezen visszásságok oka — ismétlem — meggyőződésem szerint semmi más, mint azon hatalom, mely a törvényhozáson kivül Magyarország sorsára annyira gyászos befolyást gyakorol s ismét gyakorolni megkisérti.

Ennek kifolyása, t. ház, magának a többségnek az állása is. Sokszor a szemünkre vetették azt, t. ház, hogy mi okon mondjuk mi a túloldalról, hogy pártja nem elvek pártja, hanem személyek pártja. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* Mondjuk azért, mert a képviselő urak, élükön legkiválóbb szónokaikkal, ezt határozottan kinyilatkoztatták. Kérdezzék meg Hegedüs t. képviselőtársukat, nem mondotta-e azt: nekünk vannak aggályaink, a melyek eloszlatva nincsenek s a mig ezen aggályokról van szó, mi szivesen megyünk veletek; de abban a pillanatban, a midőn ezen aggályok eloszlatásának az a következése, hogy Tisza Kálmán ezt a helyet kénytelen elhagyni, abban a pillanatban a kérdés megváltozik. *(Derültség balfelől.)*

Ha pedig megváltozik, t. ház, ennek természetes folyománya az, hogy önök az elvi tért elhagyták s ráléptek a személyes térre, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* megszüntek elvi párt lenni és lett önökből érdekpárt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

S valóban furcsa, t. képviselőház, hogy még Ivánka képviselő urat is meglepte a látnoki szellem 1867-ben, mert egyik felszólalásában, melyet az 1867-iki kiegyezés ellen tartott, világosan azt mondja, neki főindoka, a miért a 67-es kiegyezést el nem fogadja, az, mert ő előre látja a jövőt és a jövő az érdeké lesz. *(Derültség balfelől.)*

Hegedüs Sándor t. képviselő urra hivatkoztam, t. ház s ez alkalommal nem tagadhatom meg magamtól, hogy kérdést ne intézzek hozzá oly tárgyra nézve, melyet ő felhozott. Az egyik az, hogy nevezetes beszédjében — melynek hatását magam sem tagadom — az akkori mozgalom súlyának csökkentéséül egy anecdotát beszélt el a Józsefvárosban valahol létező háziszolgáról, kinek tiz forintot fizettek azért, mert egész éjjel kiáltotta: „Abzug Tisza Kálmán!“

Az én meggyőződésem szerint, t. ház, ilyen nevezetes ember Pest városában csak igen kevés lehet és ha Hegedüs Sándor t. képviselőtársam, ezen igen kevesek egyikét feltalálta, lehetetlen el nem ismernem kutató tehetségének nagy mérvét; én azt hiszem, igen nagy szolgálatot tenne az egész országnak, de talán magának a t. kormánynak is, ha ezen kutatását ellenkező irányban folytatná és kiderítené, kik és mennyit kapnak azok, a kik még ma is azt kiáltanák, hogy éljen Tisza Kálmán. *(Zaj és mozgás balfelől. Ellenmondás jobbfelől.)*

És még egyet, t. képviselőház. *(Halljuk!)* A t. képviselő ur akkor, midőn arról volt szó, vajjon a ministerelnök ur, felvetve a cabinet-kérdést, miután azon kérdésben, melyben azt felvetette, eredményt el nem ért: tartozik-e állását

odahagyni vagy sem, ezen kérdésre azzal a felhivással felelt, hogy a bűnös is meghallgatandó! No hát tökéletesen igazsága van; de én ugy tudom, hogy a bűn akkor is bűn, mig az csak kisérlet és hogy a ministerelnök ur és az egész kormány megkisérlette Magyarország alkotmányának megsértését, ez oly kétségtelen tény, melyet objective eltagadni ma már senkinek sem lehet. Ebből aztán azt a consequentiát levonni, hogy a kormány tagjai mégis csak ott üljenek, a hol ülnek, ez lehet ugyan nemes passio, de semmi esetre sem tisztessége azon helynek, a melyet elfoglalnak.

Ezzel kapcsolatosan van egy pár szavam Tisza István képviselőtársamhoz. Nagy pathosszal szólalt fel egy alkalommal és kérdezte, ki az ebben a házban, a ki meri mondani, hogy Tisza Kálmánnak ninesen bátorsága? Én azt hiszem, senki sines; én legkevésbé, sőt azt mondom, hogy vakmerő, mert nem ismerek a magyar történelemben olyan vakmerő embert, a ki Magyarország alkotmányát ily merészen megtámadta volna, mint épen Tisza Kálmán. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Még egy tanácsot is adott nekünk Tisza István képviselő ur, hivatkozva Deák Ferencz abbeli szavaira, hogy ne a néptől kérjen a képviselő tanácsot, hanem inkább a népképviselő adjon tanácsot.

Én annak a vitatásába nem bocsátkozom: vajjon Deák Ferencz, ha ma is azon helyen ülne, igy nyilatkoznék-e? De én in thesi hajlandó vagyok ezen tételt elfogadni; hanem itt is bekövetkezett, mint annyiszor az életben, a gyakorlat nevetségessé teszi a theoriát. Mert azon kérdést intézem Tisza István t. képviselő urhoz: adjon nekem és kaposvári választó-társaimnak tanácsot, kitől kérjünk mi tanácsot: attól a megválasztott képviselőtől-e, a ki otthon van, vagy pedig attól-e, a ki nem lett megválasztva és itt van? *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon)* meg vagyok győződve, a t. képviselő ur önmaga is irtóznék attól, ha valaki azt mondaná neki, hogy tanácsadás qualificatiójára elég, ha valaki közönséges hamisítással mandatumhoz jut. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Elnök: *(Csenget.)* Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék megválogatni szavait; mert azok a szavak nem illenek ide. *(Közbekiáltások a szélső baloldalon: De ugy van az!)*

A képviselő uraknak ahhoz sines joguk, azt mondani, hogy az ugy van, *(Helyeslés jobbfelől)* mert a biráló-bizottság tagjai ítéltek ebben a dologban és igy ez az ügy a házszabályok szerint el van intézve. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Szalay Károly: Minden közelebb van hozzám, mint az, hogy a mélyen t. elnök urunkkal egyáltalában szóba vagy vitába keveredjek, de miután szavaimat megmagyarázni óhajtom, legyen szabad kijelentenem annyit, *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon)* hogy én azért voltam bátor azt mondani, mert a mit mondtam, otthon Kaposvárott köztudomású és bevallják azt mindazok, a kik — nem tudom Hannibal képviselő urral vagy nélkülc — a fókákat olvassák. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Kétségtelen előttem, t. ház, hogy a törvényjavaslat kérdése Magyarország önállóságának, Magyarország ősi és megszerzett jogának kérdése, szemben a militarismussal. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A kérdés fel van vetve és nagyon természetes dolog, hogy én egy pillanatig sem habozom a felett, hogy mely oldalra szavazzak, épen azért nem fogadom el e szakaszt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Ki következik?

Nagy István jegyző: Dobay Antal! *(Felkiáltások a jobboldalon: Eláll! Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy áll el! Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)*

Dobay Antal: *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőház! Csodálkozom, hogy önök között a túloldalon akadt olyan, a ki azt gondolja, hogy ha rám néz, én mindjárt elállok a szótól. *(Derültség. Helyeslés balfelől.)* Hát nem nézik ki önök belőlem azt, hogy én testestől lelkestől, tetőtől talpig magyar ember vagyok. *(Derültség jobbfelől. Tetszés balfelől.)* Igaz, hogy feltehetik rólam is, hogy én is ép oly kevéssé értem a közjogot és Verbőczyt, mint a t. minister ur, *(Derültség)* de azért rólam, mint magyar emberről, mint oly választók képviselőjéről, a kik szintén magyarok és kik engem nem pénzen küldöttek ide, hanem azért, mert tudták, hogy a haza sorsát, e nemzet jogait és alkotmányát épen ugy szeretem és ahhoz ép oly hűen küzdök és ragaszkodom, mint ők és ez a párt, a mely a független gondolkodású emberek küldötteiből áll, nem tételezhetik fel, hogy elálljak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Engedelmet kérek, én nem is itt akartam kezdeni; de ha már belovaltak igy folytatom is, *(Derültség balfelől)* habár nem tudom, hogy hová jutok igy. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én, t. ház, nem akarom azt a hálátlanságot elkövetni választóimmal szemben, a melyet a túloldalon azok követnek el, a kik megkapták választóiktól azon feliratot, a melyben a választók arra kérik, hogy ezen törvényjavaslatot, a mely hazánkat, nemzetünket és culturánkat öli meg, ne fogadják el. *(Helyeslés szélső baloldalon.)*

T. ház! Nem tudom, az e hó 11-én vagy 12-én tartott ülésben, talán Tarnóczy Gusztáv t. képviselő ur, roppant indignatióval vette Thaly tisztelt képviselőtársam azt a közbekiáltását, hogy talán őt vagy talán más képviselő urat, tótok vagy románok választották. Minthogy azonban a t. képviselő ur ennek következtében felszólalt és igy választói érdekét képviselte: én megvallom, hogy

ezért elismeréssel vagyok iránta, mert kötelességét teljesítette akkor, midőn választóit a támadással szemben megvédeni iparkodott. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én azonban a t. képviselő urnak felszólalásából azon consequentiát vonom le, *(Halljuk! Halljuk!)* a mit már az előbb is mondtam, hogy akkor tegyék önök mindnyájan azt, hogy legyenek figyelmesek, legyenek előzékenyek választóik iránt; teljesítsék kötelességüket, feleljenek meg mindazon igéreteknek, melyeket a választások napjai előtt oly hiven és készséggel tettek és hajoljanak azoknak felszólítására, kik most önökhöz fordulnak, hogy ezt a 25. §-t ne szavazzák meg és hogy ezzel teljesítsék a haza és nemzet iránti kötelességüket. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az imént felelt Berzeviczy államtitkár ur Mocsáry Lajos t. képviselőtársamnak. De bármint iparkodott is magát tisztázni, felszólalásából csak az jött ki, hogy Mocsáry képviselő urral szemben gúnyosan említette fel, hogy őt az oláhok választották meg s Doda Traján helyét foglalja el. *(Halljuk! Halljuk!)* Megvallom, t. ház, őszintén, hogy én magyar ember vagyok ugyan, de ha nekem mondaná valaki azt, hogy engem oláhok választottak, mint Mocsáry képviselő urat: ezt nem szégyelném. Meg is mondom, miért. *(Halljuk! Halljuk!)* Azért, t. ház, mert azon választók — a mint ezt megbizó leveléből fel is olvasta — szabad kezet engedtek neki arra, hogy a hazának, a nemzetnek, az alkotmánynak saját belátása szerint keljen itt védelmére. *(Halljuk! Halljuk!)* Mocsáry képviselő ur be is bizonyította mai beszédével, hogy csakugyan teljesíti is ezt a kötelességét, még pedig ugy, a mint mi itt egytől-egyig óhajtjuk ezt teljesíteni, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* mert ő is csak akkor hiszi biztosítva e hazának jövőjét, dicsőségét és nagyságát, ha az önálló hadsereg létesittetik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nincs tehát sem a túloldalon, sem másutt senkinek oka arra, hogy ő vele olyan lenéző leg bánjon. *(Ugy van! a baloldalon.)* De hozzá teszem még azt is, hogy sokkal nagyobb dicsőség lenne önök közül különösen azokra nézve, a kiket Erdélyből szintén az oláhok küldtek ide *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és a kik számra nézve vannak körülbelől 30-an 35-en, ha követnék az ő példáját; mert higyjék el, hogy ekkor az ország „éljen"-t kiáltana önöknek. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

És még önök gunyolódnak! Hiszen igaz, hogy annak a 30—35 embernek nem került pénzébe a mandatum, mert egy főispáni parancs, egy szolgabirói intézkedés, sőt egy falusi jegyző felszólítása is elégséges volna arra, hogy mint juhokat hajtsa be azokat az oláh választó-polgárokat. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Élénk ellenmondások és mozgás jobbfelől.)*

Ábrányi Emil: Ez ugy van! Ezt én tapasztalásból is tudom.

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék itt a parlamentben a választópolgárokról igy nyilatkozni. Ez eddig itt nem volt szokásban és nem is járja. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Dobay Antal: Én csak tapasztalatomat és saját nézetemet mondtam el. Igen természetes tehát, hogy azon előzmények után, melyeket felhoztam, igen könnyen következtethet bárki arra, hogy én ezen törvényjavaslatot el nem fogadom. *(Helyeslés szélső baloldalon.)* Sőt igen különösnek tartom, hogy akadt magyar ember, magyar minister, a ki ilyen törvényjavaslatot terjeszthetett a ház elé. *(Ugy van! a szélső baloldalon)*

De van erre nekem egy rövid megjegyzésem. *(Halljuk! Halljuk!)* Meglehet, hogy ez nem egy-két szóból fog állani; de mégis elmondom. *(Halljuk!)*

Igen sok idő, 14 év kellett arra, hogy Tisza Kálmán ministerelnök annyira trainirozzon egy pártot s olyan ministeri sort alakítson, a milyenhez most szerencsénk, vagy talán szerencsétlenségünk van. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Nekem Tisza Kálmán ministerelnök és képviselő urat rég van már szerencsém ismerni. Természetes, hogy ezzel nem azt akarom mondani, hogy Tisza Kálmán ur engem is ismer, mert sokkal kisebb pont voltam és vagyok, most is, hogysem ismerhetne. Még kisebb pont voltam akkor, mikor a fusio alkalmával szerencsém volt e ház tagjának lehetni. De t. ház, én akkor nem azon a párton ültem, *(A baloldal felé mutat)* hanem itt a legszélsőbb baloldalon, a negyedik padban legszélről. *(Éljenzés a szélső balon.)* Elég az hozzá, ismertem már akkor Tisza Kálmán urat — bocsánatot kérek, ha vissza megyek a rég történtekre, de hát a túloldalon is használták e fegyvert, tehát nekem is szabad *(Helyeslés a szélső baloldalon)* — ismertem Tisza Kálmán urat, mint a balközép vezérét. Akkor nagyobb számban ültek ott a baloldalon és megvallom. elmondom azt is, hogy én daczára annak, hogy ezen az oldalon ültem, azokat az eszméket is, melyeket onnan hallottam felemlíteni, olyanoknak találtam, a melyek csakugyan a haza és a nemzet jobblétének elősegítésére, az alkotmánynak pedig szélesbítésére szolgálnak. Engem Tisza Kálmán ur lekötelezett; roppant tisztelője voltam, olyannyira, hogy mikor a fusionálás következtében a ministerelnöki székbe jutott és kormányt alkotott, összevesztem a czimboráimmal, *(Derültség)* azért, mert én azt mondtam, hogy ime, elérte Magyarország, a mit óhajtott, megérjük, hogy Magyarország dicső és hatalmas lesz, mert Tisza Kálmán a ministerelnöke. Igaz, hogy én akkor fiatalabb ember voltam, *(Élénk derültség)* sőt mondhatom, fiatal ember voltam, mert annak

már 16—17 éve. *(Egy hang jobbfelől: Most is fiatal! Derültség.)* Elkezdték, mint a vén huszár szokott bánni az ujoneczal: Te rekruta, *(Derültség)* még te mersz ilyet beszélni? Ki vagy te, mi vagy te? *(Derültség.)* Te mered mondani, hogy Tisza Kálmán ministerelnök megmenti a hazát a veszedelemtől és kivívja az alkotmányt oly magas mérvben, a minőben a nemzet csak kívánhatja? *(Egy hang jobbfelől: Ki volt az?)* Meg is mondom a nevöket. *(Halljuk! Halljuk!)* Ott volt Csiky Sanyi bátyám *(Éljenzés a szélső baloldalon. Derültség)* ott volt Patay Pista bátyám, *(Éljenzés a szélső baloldalon. Élénk derültség)* ott volt Gál Miska bátyám; tiszteltem, szerettem, mint erős talapzatát a magyar alkotmánynak. *(Éljenzés a szélső baloldalon.)* Ők azt mondták nekem: öcsém, hűtelen vagy a párthoz, vezekelj, egy hétig nem fogsz velünk ebédelni. *(Hosszantartó zajos derültség.)* Ez annál nehezebb volt nekem, mert Patay Pista bátyámnál voltam koszton *(Egy hang jobbfelől: Jó koszt volt-e? Zajos derültség)* és olyan magyar kosztot adott, hogy el merem mondani, hogy annál különb széles ez országban nincs. *(Hosszan tartó zajos derültség.)* Igaz, hogy nem korcsmai koszt volt, a mint Meltzl képviselő ur mondta, hogy itt korcsmai módon viseljük magunkat.

Elég az hozzá, vártam azt a nagy jövőt, azt a szép jövőt, mely hazánk, nemzetünk alkotmányára meghozza azt a dicső, fényes időt. *(Halljuk! Halljuk!)* Csakhamar jöttek a választások; de azt láttam, hogy nemhogy előbbre vitte volna a ministerelnök ur az állapotokat és azt a kiesit, a mit a nagy emlékű Deák Ferencz egyezség utján megtartott a nemzet javára és kieszközölt, tovább terjesztette volna, hanem azt vettem észre, hogy mindinkább behuzza vitorláit, csorbítja az alkotmányt és láttam, hogy roppantúl csalódtam azon hazafiban, a kinél jobb magyart nem képzeltem.

Mondom, már 14 évvel ezelőtt gondolkozott ő azon, mi által teheti a legjobb szolgálatot Ausztriának és mivel okozhatja a legnagyobb kárt a nemzetnek. Itt van most ez a törvényjavaslat és ezzel csak ugy állhatott elő, hogy teremtett magának egy nagy pártot, azt jól trainirozta és azt mondta nekik: barátaim, én nem kívánom, hogy gondolkozzatok, hogy eselekedjetek, csak azt az egyet kívánom, hogy engedelmeskedjetek és engem tüzön-vizen, árkon-bokron keresztül kövessetek és szavazzatok. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség jobbfelől.)* Ez be is következett. És alakított egy ministeriumot. Legelőször a honvédelmi minister urat kell megemlítenem, mert legközelebbről ő van érdekelve. *(Halljuk! Halljuk!)*

Előre is mondhatom, hogy én sérteni nem akarok, hogy én a honvédelmi minister urnak igen nagy tisztelője vagyok, mert elismerem, hogy abban az iskolában, melyben ő nevelkedett, különb embert nevelni nem lehetett. *(Élénk derültség.)* Biztos vagyok arról, hogy akármikor szükséges lesz, mint katona, megállja a maga helyét ugy, a mint azt nemcsak osztráktól, hanem mint magyar embertől is kívánjuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Azonban — bár ne lenne igaz, a mit most mondani fogok — a honvédelmi minister ur nagyon is sokat szívott be abból az osztrák szellemből *(Élénk derültség)* és az is igaz, hogy ha a minister ur, mint magyar mágnás, ennyit szívott be, akkor azzal a szegény nyomorult önkéntessel annyit tudnak beszívatni, hogy az azt nem birja kiállani és ennek következtében a legszerencsétlenebb, a legnyomorultabb lesz. Különben erre még visszatérek.

De arra kérem a honvédelmi minister urat, vessen számot magával, gondolja meg, hogy a mit mi kérünk, a mi mellett mi küzdünk, az nem árt sem a hazának, sem a nemzetnek, sem a koronának; ez hazafiui kötelesség. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* De a törvényjavaslatot keresztül viszik, mert a honvédelmi minister ur erős katona, makacs, tántoríthatatlan, kemény. *(Derültség.)* A ministerelnök ur tehát jó választást tett benne.

De tovább megyek. Nem említem fel mind a minister urakat, csak kettőt-hármat. *(Halljuk!)* Az igazságügyminister urban azért tett szerencsés választást a t. ministerelnök ur, mert az lágy. *(Derültség.)* A mint hallottam, szolgált régen; azt mondják, hogy ama kellemetlen, szomorú időkben szolgált. Én csak hallottam ezt és eddig még meg nem ezáfoltak, tehát elhiszem, hogy igy van. Szolgál most is; most pedig egészen más körülmények és viszonyok vannak, egészen mást várunk az igazságügyminister urtól, mint egy oly törvényjavaslat védelmezését, mely a ház asztalán fekszik. Elég az hozzá, hogy a t. igazságügyminister ur azért jó, mert lágy. Hajlott akkor, hajlik ma, engedett akkor és enged ma is. *(Helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Itt van azután egy derék, jó szál magas minister, a kiről azt hinné az ember, hogy roppant erejébe kerül a meghajolás, de hát arról már meggyőzött bennünket egy bizonyos alkalommal, hogy bizony meg tud hajolni és tudja a puszikat osztogatni. *(Derültség. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Jön azután a cultusminister ur, a ki megint megállja a helyét, mert azt mondja, hogy én vagyok az az ember, a ki segíthetek a honvédelmi minister uron és Tisza ministerelnökön, mert alig lehet a nemzet által gyűlölt ezen törvényjavaslatot keresztül vinni, hogy németül legyen köteles letenni a tiszti vizsgát az önkéntes, mig én nem segítek. Meg is tette, mert nem tudom, hány hónappal ezelőtt, elkészítette a talajt arra, hogy a német nyelvet tanulják meg a magyar ifjak és igy könnyű szerrel esinálnak abból a jól megtermett, magyar embernek született ifjúból korcs-magyart.

Elég az hozzá, ezzel megszerezte már hivatala kezdetén a t. minister ur az érdemet arra, hogy a nemzet e miatt iránta a bizalmat elveszítse. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Mindezekből meggyőződtünk mi is arról, hogy a ministerelnök ur mindez ideig igen ügyesen vitte tacticáját hosszú időkön keresztül, hogy elhitesse magával, hogy ez a nemzet elaludt, ébredni nem tud és ennek következtében vesz bátorságot magának a honvédelmi ministerrel együtt, hogy ezt a törvényjavaslatot benyujtja. De hát igen kényelmes a ministerelnök urnak állása, bármennyire is veszélyes ez a törvényjavaslat, mert napok, sőt hetek óta künn a folyosón cigarettázik, ide benn pedig a pártja szendereg, néha el is alszik, *(Derültség a szélső baloldalon)* de ez roppant boldog állapot. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Csak azt nem tudom, hogy ha majd elkövetkezik az az idő, a mikor kiki hazamegy, hogy kötelességéhez híven beszámoljon mindazokról, a miket a házban cselekedett, nem tudom, hogy akkor is olyan nyugodalmasan néznek elébe a történendőknek; ezt majd meg fogja mutatni a következés. Hanem egyet tudok és az bizonyos, hogy ha ez a törvényjavaslat keresztül megy, az által a közös hadsereg legkevésbbé sem fog erősödni; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s el fogják érni önök azt, hogy megölik, megbénítják a magyar fiatalságot és hogy korcs-magyarokat csinálnak belőle. *(Ugy van! szélső balfelől.)*

Azt mondja a törvényjavaslat 25. §-a, hogy ha az önkéntes nem teszi le a tiszti vizsgát, két évig tartozik szolgálni. Ez az, a mi felháborít minden jóravaló magyar embert *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és ez az, a minek ellenében én gyönge szavakkal nem tudom magamat kifejezni; ez az, a mi bámulatba ejt és a mi miatt kénytelen vagyok kérdezni önöktől: nincs-e önöknek gyermekök? és nincs-e önök közt apa? De ha van, mert lenni kell, nem gondolják-e meg, hogy saját gyermekeik fogják önöket még sirjaikban is átkozni? *(Tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.)* Nem fontolják-e meg azt önök, hogy a világon mindent szabad tenni, de azt, hogy a nemzetet culturájától megfoszszák, ez nem jelent egyebet, mint hogy a népnek nyelvét kivágják. S azt hiszik e önök, hogy ha e törvényjavaslatot keresztül tudták vinni, evvel elérik czéljukat s hogy a nemzet megnyugszik? Nem! Sokkal több dolgot fog még önöknek adni e törvényjavaslatnak ezutáni megtartása, mint annak mostani keresztülvitele; *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* s emlékezzenek rá, hogy mikor ma még imitt-amott, talán itt benn s talán kint csak husból és csontból alkotott öklöket emelnek fel önök ellen, eljöhet az az idő, a mikor azon öklökben buzogányok lesznek. *(Derültség jobbfelől.)*

T. ház! Bevégzem beszédemet; *(Halljuk!)* hiszen nem is óhajtják tovább hallgatni *(Halljuk! Halljuk!)* és bár tudom, hogy nem hallgatják meg, még is egy kérésem, egy hazafias kérésem van önökhöz. Arra az egyre kérem, hogy *(Halljuk! Halljuk!)* tegyék meg azt, hogy mondjanak le azon bűnös politikáról, a mely Tisza Kálmán zászlójának követésében áll, *(Halljuh! Halljuk! jobbfelől)* arra kérem, hogy vegyék szivökre hazájuk érdekeit s igyekezzenek azon, hogy a nemzet nagy, dicső és boldog legyen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De ezt csak ugy érhetjük el, ha nyelvünket szilárdan megvédelmezzük. Hagyják el azt a politikát, mely egy ember, a ministerelnök körül csoportosítja önöket, mely nem egyéb, mint személyes politika; hagyják el azon bűnös ambitio által vezetett Tisza Kálmán zászlóját s ne fogadják el a törvényjavaslatot, a hogy én nem fogadom el. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Minthogy még a 11. sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása is ki van tűzve a mai napirendre: azt hiszem, méltóztatik a t. ház beleegyezni, hogy a tanácskozás folytatását a hétfőn délelőtt 10 órakor tartandó ülésre halaszszuk. *(Helyeslés.)*

Most pedig méltóztassanak áttérni a kérvények tárgyalására.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: A losonczi kir. járásbiróság birái, a zalaegerszegi kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, az alsó-lendvai, a munkácsi kir. járásbiróság birái, a székesfehérvári kir. törvényszék és járásbiróság birái, a kalocsai kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a kőszegi, a pápai kir. járásbiróság birái, az eperjesi kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a szentesi, a zentai kir. járásbiróság birái, a kassai kir, törvényszék és kir. járásbiróság birái, a dévai, a marosvásárhelyi kir. törvényszék birái, a sümegi kir. járásbiróság birái, a késmárki kir. járásbiróság birái, segéd- és kezelő-személyzete, a beregszászi kir. törvényszék, a területén levő kir. járásbiróságok birái és ügyészség tagjai, a beszterczei kir. törvényszék és ahhoz tartozó kir. járásbiróságok birái, a m.-szigeti kir. törvényszék és ahhoz tartozó kir. járásbiróságok birái, a veszprémi kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a letenyei, a karczagi, a szarvasi kir. járásbiróság birái, a nyiregyházi kir. törvényszék és járásbiróság birái, a zilahi kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a nagy-kállói, a makói kir. járásbiróság birái, a komáromi kir. törvényszék és járásbiróság birái, a debreczeni kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a kecskeméti kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a soproni kir. törvényszék és kir. járásbiróság birái, a h.-böszörményi kir. járásbiróság birái: javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért folyamodnak.

Hagara Viktor előadó: T. ház! *(Halljuk!)* A felsorolt királyi törvényszékek és királyi járás-

bíróságok folyamodványaikban kiemelik azt a körülményt, hogy fizetéseik még 1871-ben lettek megállapítva s az azóta lefolyt 18 év alatt beállott árváltozások miatt most már nem elégségesek arra, hogy egy három tagú család ellátására és fentartására elegendők legyenek; kiemelik továbbá azon második körülményt, miszerint a birák, helyzetüknél és a rájuk vonatkozó törvényeknél fogva semminemű oly mellékfoglalkozást nem folytathatnak, mely nekik esetleg némi mellékjövedelmet juttatna. Igy tehát a biráknak és a bíróságok személyzetének kizárólag azon fizetésből kell megélniök, mely rájok nézve a fennálló szabályokban van megállapítva.

Ezen indok vezette őket arra, miszerint kérjék a t. házat, miszerint méltóztassék oda hatni, hogy az ő fizetésük oly módon emeltessék fel, hogy ebből a mostani kor igényei szerint magukat és családjukat eltartani képesek legyenek.

A kérvényi bizottság ezen kérvények tárgyalása alkalmával nem zárkózott el azon tudat elől, hogy az, a mit a birák kérvényeikben előadtak, a valóságnak általánosságban megfelel és méltányolja is azon álláspontot, habár nem lehet figyelmen kivül hagyni azt sem, hogy a közigazgatási tisztviselők fizetése még aránytalanabbul alant áll és kevesebb, mint a biráké. Mindazonáltal a kérvényi bizottságnak azon javaslatát vagyok bátor előterjeszteni, hogy ezen kérvények az igazságügyminister urnak adassanak ki. *(Helyeslés.)*

Fenyvessy Ferencz: Pártolólag!

Hagara Viktor, a kérvényi bizottság előadója: A határozati javaslat egyebet nem tartalmaz, mint azt, hogy a kérvények az igazságügyminister urnak kiadatnak.

Fenyvessy Ferencz: T. ház! *(Halljuk!)* Azok után, a miket a t. előadó ur szives volt elmondani, én ugy vettem észre, hogy maga a bizottság is méltányolja a kérvényeket. És ha méltányolja, nem elégséges azokat egyszerűen a ministernek kiadni, hanem a javaslatban hozzá kell tenni, hogy „pártolólag“ adja ki.

Van szerencsém tehát indítványozni, hogy ezen kérvények pártolólag adassanak ki az igazságügyminister urnak. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hiszem, mindenki óhajtja és bizonyára mi is óhajtjuk, hogy a biráknak, de az állam más, főleg alsóbb fokú hivatalnokainak is a fizetése javítható legyen. *(Egy hang a szélső baloldalon: A ministereké!)* Én az alsóbb fokúakról szólottam. *(Halljuk! jobbfelől.)* De épen pénzügyministeri minőségemben kénytelen vagyok a t. házat arra kérni, méltóztassék a határozatot elfogadni ugy, a mint azt a kérvényi bizottság javasolja; mert utoljára is a rendezéshez közeledő pénzügyeinket, bármely mélytányos igények miatt sem lehet bővebb és részletesebb megfontolás nélkül, nagy összeggel megterhelni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Méltóztassék tehát a kérvényi bizottság által ajánlott határozati javaslatot elfogadni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: T. ház! A kérvényi bizottság javaslatára észrevétel ugyan tétetett, de indítvány nem adatott be.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a kérvényi bizottság javaslatát elfogadni, igen vagy nem? *(Elfogadjuk!)*

T. ház! Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a bizottság javaslata elfogadtatott. *(Helyeslés.)*

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Fejérmegye, Abauj-Tornamegye, Zemplénmegye, Szepesmegye, Ungmegye, Fogarasmegye, Csongrádmegye, Baranyamegye, Nógrádmegye, Ugocsamegye közönségei az 1883: XV. t.-cz.-módosítása iránt folyamodnak.

Hagara Viktor előadó: T. ház! *(Halljuk!)* A felsorolt megyék törvényhatóságainak kérvénye oda irányul, hogy az 1883: XV. törvényczikkben megállapított megyei dotatio a közigazgatás különböző ágaiban azóta előfordult munkaszaporulat folytán már nem nyujt módot arra, hogy a megyei közigazgatás oly személyzettel birhasson, a mely ezen munkaszaporulatnak kellő és correct ellátására elegendő volna.

Ezt felemlítve, arra kérik a t. házat, miszerint ezen törvénynek a dotatióra vonatkozó szakaszát ismételve tárgyalás alá venni, felülvizsgálni és az egyes megyék részére megszabott dotatiót a körülményekhez mérten felemelni méltóztassék.

A kérvényi bizottság e kérvényekkel szemben beható tárgyalás után azon megállapodásra és meggyőződésre jutott, hogy — ámbár lehetséges, sőt tudja is, hogy vannak esetek, a midőn ezen dotatio már nem felelhet meg teljesen az igényeknek — mindazonáltal, tekintve, hogy ezen kérvények olyan mélyreható intézkedést igényelnek a kivánalom teljesítése érdekében, hogy az csak hosszasabb tanulmányozás, a viszonyok kellő figyelembe vétele és az illető törvényhatóságokkal folytatott tüzetes tárgyalás után lehetséges; és miután a kérvényi bizottság tudja, hogy midőn a jelenlegi dotatio annak idején megállapittatott, a belügyministerium az egyes vármegyékkel tárgyalásokat folytatott és ezen tárgyalások eredményét képezték azon tételek, melyek annak idején a t. ház elé terjesztve, törvényjavaslatba foglaltattak: ennélfogva a bizottság tárgyalás és esetleg javaslat beterjesztése czéljából, a kérvényeket a belügyministerhez kiadatni javasolja. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztatik a t. ház a kérvényi bizottság javaslatát elfogadni? *(Elfogadjuk!)* E szerint ezen kérvények kiadatnak a belügyministernek.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: A zalamegyei összes felső nép-, polgári- és középkereskedelmi iskolák tantestülete, a fejérmegyei tanítótestület, a zalamegyei általános tanítótestület, a modori polgári iskola tanítókara, a zsombolyai polgári iskolai tanítók, a beregszászi állami polgári fiiskola tantestülete, a kaposvári állami polgári fiú- és leányiskola testülete, a nagy-szombati községi polgári fiú-iskola tantestülete a reájuk vonatkozó 1875. évi XXXII. törvényczikket az 1885. évi XI. törvényczikk szellemében megváltoztatni kérik.

Hagara Viktor előadó: T. ház! A felsorolt polgári iskolai tanítók és tantestületek azon kérelemmel fordultak a képviselőházhoz, miszerint a nyugdíjazásukat szabályozó 1875 : XXXII. törvényczikk az 1885 : XI. törvényczikk szellemében módosittassék. Tény az, hogy az 1875 : XXXII. törvényczikk a polgári és népiskolai tanítókat egy minősítvénybe sorozta és részükre egyenlő nyugdíjszabályt állapított meg.

Ha most tekintetbe veszszük azon viszonyt, melyben az egyes tanítók fizetései az ő nyugdíjukhoz áll, midőn a néptanítóknak módjukban áll olyan nyugdíjat nyerni hosszas szolgálat után, a mely utolsó fizetésükkel egyenlő, mig ellenkezőleg a polgári iskolai tanítók teljesen ki vannak ebből zárva, mert ők csak a néptanítókra vonatkozó nyugdíjat huzhatják hosszas szolgálat után is: méltányos az, hogy e törvény ily szellemben megváltoztassék.

Én részemről tudomást szereztem és azt a bizottságban is bejelentettem, hogy a vallás- és közoktatási ministeriumnál e kérdésben valóban tárgyalások folytattatnak; a ministerium maga is belátta annak szükségét és óhajtja a kérvényben említett sérelmet változtatni.

A ministerium is abból indul ki, hogy a tanítóknak a jövőjéről gondoskodni kell oly mértékben, hogy az a tanítók különböző minősítvényének megfelelő legyen. S igy már a bizottság is örömmel constatálta azon körülményt, hogy a vallás- és közoktatásügyi ministeriumban ezen kivánalomnak teljesítése végett a tárgyalás folyik és a törvény revisiójára szükséges előmunkálat kezdetét vette s igy azon örvendetes ténynyel állott a bizottság szemben, hogy midőn a maga részéről óhajtja azt, hogy a polgáriskolai tanítóknak a végellátásáról méltóképen legyen gondoskodva, a kérvényeket a m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumhoz azon tudatban javasolja áttétetni, miszerint ottan már ezen kérelem teljesítésére az előintézkedések meg is tétettek.

Van szerencsém tehát a kérvényi bizottság részéről tisztelettel kérni a t. házat, hogy ezen kérvényeket a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak kiadni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Elnök: A kérvények kiadatnak a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Barsmegye közönsége, Borsodmegye közönsége, Losonczon 1889. évi február 10-én tartott népgyülés, Hajdumegye közönsége, Arad város közönsége a tárgyalás alatt levő védtörvény 14. és 25. §-ainak megváltoztatását kérik.

Hagara Viktor, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! A felsorolt öt kérvénynek mindegyike a jelenleg tárgyalás alatt lévő védtörvény 14. és 25. §-aira vonatkozik. Ezen kérvényekben arra kérik a t. házat, hogy a 14. és 25. §-okat a védtörvényben ugy, a mint az előterjesztetett, elfogadni ne méltóztassék.

E kérvények a bizottság által tárgyaltatván, már akkor constatáltatott azon tény, hogy e kérvényeknek a 14. §-t illető része tárgytalanná vált. A mi a 25. §-t illeti, a szakasz épen most van tárgyalás alatt.

Ennél fogva a kérvényi bizottság részéről bátorkodom javaslatba hozni, hogy a kérvényeket a ház irodájában megtekinthetés végett letétetni méltóztassék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a kérvények a ház irodájában tétetnek le megtekinthetés czéljából.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Detta, Denta, Omor, Kam.-Szt.-György, Berekucza és Opatieza községek a határukban fekvő m. kir. kincstári uradalmi erdőségek letarlásának s kiirtásának megszüntetését kérik.

Hagara Viktor előadó: T. ház! *(Halljuk!)* Ezen községek az iránt emelnek panaszt a t. képviselőház előtt, hogy a határukban lévő kincstári uradalmi erdőségek letarolása elhatároztatott és rövid időn munkába is vétetik. E községek a maguk részéről ezen intézkedést sérelmesnek tartják; és pedig azért, mert a mint ők felemlítik, eltekintve attól, hogy ezen erdőség a lég tisztításához jelentékeny mértékben hozzájárul és igy ezen erdők fennállása a közegészségügyre nézve nem közömbös, kiemelik még azon körülményt, hogy ezen erdőség, mint az árvizek ellen akadályozó gát is szerepel és igy ezen erdők letarolása az illető községeket gyakoribb és dúlóbb árvizpusztításoknak tenné ki. Ezeknél fogva kérik a t. házat, méltóztassék ugy intézkedni, hogy ezen erdők letarolása, illetőleg tervbe vett levágásuk megakadályoztassék és ők az említett bajoktól megkiméltessenek.

A kérvényi bizottság tárgyalván e kérvényt, jóllehet azt találta, hogy a letarlás elrendelése a kérvény csatolmányaival beigazolva nincsen, mindamellett azt javasolja, hogy ezen kérvény a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi s a pénzügyminister uraknak adassék ki. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a kérvény a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi és a pénzügyi ministereknek adatik ki.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Erdővidék lakói a négy vármegyébe osztott, de területileg egységet képező 22 községnek együvé csatolását s azokból egy járás alakítását kérik.

Hagara Viktor, a kérvényi bizottság előadója: Erdővidék lakói 22 községet képeznek, mely községek különböző törvényhatóságokba és járásokba vannak beosztva. A t. háznak beterjesztett kérvényükben azt igyekeznek feltüntetni, hogy e községek fekvésüknél fogva teljesen egységes területet alkotnak s hogy rájuk felette sérelmes az, hogy a 22 községen kivül eső helyen van a járásbirói és szolgabirói székhely és egyes helyekről hat mértföldet kell nekik megtenni a székhelyig, holott volna a beosztásnak oly módja, hogy 2—6 kilométernyi távolsággal ezen czélt mindannyia elérhetné. Ennélfogva azon kéréssel járulnak a t. képviselőházhoz, hogy a 22 község egy járássá alakittassék, egy megyéhez csatoltassék és ezen járásnak a székhelyéül Barót község jelöltessék ki.

Ezen kérvényt a kérvényi bizottság a bel- és igazságügyminister uraknak kiadatni javasolja

Elnök: Ha nincs észrevétel, a kérvények a bel- és igazságügyminister uraknak adatnak ki.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Kolozsvár város közönsége a közigazgatási bíróság létesítéséért folyamodik.

Hagara Viktor előadó: T. ház! Ilynemű kérvény már előbb tárgyalva lévén, a házszabályok 195. §-a értelmében a képviselőház akkori határozata szerint a belügyministernek adandó ki.

Elnök: A kérvény a házszabályok szerint, a ház régibb határozatához képest a belügyministernek adatik ki.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Podhorányi Bálint, eperjesi lakos visszamaradt nyugdíjának folyóvá tételét kéri.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvényt a kérvényi bizottság a magyar királyi belügyministeriumhoz áttétetni javasolja.

Elnök: Ezen kérvény a belügyministernek adatik ki.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Róth Antal és társai, Gömör megye ratkóvölgyi lakosok az italmérési jogok bérleténél előállott jövedelem-csökkenés miatt kárpótlásért folyamodnak.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvényt a kérvényi bizottság a magyar királyi pénzügyministeriumhoz áttétetni javasolja.

Elnök: Ezen kérvény a magyar királyi pénzügyministernek adatik ki.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Gyanafalva község előljárói a magyar nyugoti vasut állami birtokba vétele után Gyanafalvát végállomásnak meghagyatni kérik.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvényt a bizottság a közmunka- és közlekedésügyi ministernek kiadatni javasolja.

Elnök: Ha nincs észrevétel, a kérvény a közmunka- és közlekedésügyi ministerhez utasittatni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Szepes megye közönsége az 1877: XX. törvényczikk 289. §-ának módosítását kéri.

Hagara Viktor előadó: Az 1877: XX. törvényczikk 289. §-ában az mondatik, hogy az árvapénzek csak háromszoros biztosíték mellett adhatók magánosok részére kölcsön. Ezen törvényhatóság arra kéri a t. képviselőházat, miszerint méltóztassék ezen szakasz módosításával ugy intézkedni, hogy a háromszoros helyett kétszeres biztosíték is elég legyen. A kérvényi bizottság e kérvényt a belügyministernek kiadatni javasolja.

Elnök: Ha nincs észrevétel, ezen kérvény a belügyministernek kiadatni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Rakosd község képviselőtestülete az ottani állami népiskola részére kivetett 5%-os iskolai adó kivetésének és behajtásának megszüntetését kéri.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvény a vallás- és közoktatásügyi ministernek kiadatni javasoltatik.

Elnök: A kérvény, ha nincs észrevétel, a vallás- és közoktatásügyi ministernek kiadatni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Turcsányi Mátyás egri lakos nyugdíjának helyesbítését kéri.

Hagara Viktor előadó: A bizottság a kérvényt folyamodó rendelkezésére bocsátva, a ház irattárába tétetni javasolja.

Elnök: A kérvény visszavehetés czéljából a ház irattárába tétetni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Ugyanaz Szederkényi Nándor országgyülési képviselő által nyugdíjának helyesbítése iránt benyujtott kérvényét visszavonja s elintézetlenül visszaadatni kéri.

Hagara Viktor előadó: Az említett kérvény Szederkényi Nándor képviselőnek visszaadatni javasoltatik.

Elnök: A kérvény az azt benyujtott képviselő urnak visszaadatni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: Pálfalva község közönsége az elrendelt tagosítás megszüntetését kéri.

Hagara Viktor előadó: A kérvényi bizottság ezen kérvényt visszavehetés czéljából az irattárba tétetni javasolja.

Elnök: Ha nincs észrevétel, a kérvény visszavehetés czéljából az irattárba tétetni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*: A nógrádi ágostai hitvallású evangelicus esperesség a 18 éves

korbani engedély nélküli nősülhetés megengedését kéri.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvény visszavehetés czéljából szintén az irattárba tétetni javasoltatik.

Elnök: A kérvény visszavétel czéljából szintén az irattárba helyeztetik el.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* Rabot-Ordód, sopronmegyei község előljárósága a Bandáth Mária illetőségének megállapítását s érette a községtől követelt 600 frt lelencztápköltség megfizetése aluli felmentését kéri.

Hagara Viktor előadó: Ezen kérvényt a bizottság a belügyministernek kiadatni javasolja.

Elnök: A kérvény, ha nincs észrevétel, a belügyministernek kiadatni határoztatik.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* Selmecz- és Bélabánya város közönsége a bécsi szülházban ápolt állítólagos selmeczbányai illetőségű gyermekek után felmerült 5,010 forint 5 krajczárnyi tartási költség leiratását és a külföldi szülházakban ápolt gyermekek tartásdíjának fedezése iránt törvény alkotását kéri.

Hagara Viktor előadó: A kérvényi bizottság ezen kérvényt a belügyministerhez áttétetni javasolja.

Elnök: A kérvény a belügyministerhez tétetik át.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* Sánta Sándor és társai, csitt-szent-iványi lakosok dohánytermelési engedélyért folyamodnak.

Hagara Viktor előadó: Visszavehetés czéljából az irattárba elhelyeztetni javasoltatik.

Elnök: A kérvény visszavétel végett elhelyeztetik a ház irattárába.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* Szikszay Elek és társai, az állandó katasteri felmérés összes alantas tisztviselői nevében anyagi helyzetük javítását kérik.

Hagara Viktor előadó: A kérvényi bizottság részéről a pénzügyministernek kiadatni javasoltatik.

Elnök: A kérvény kiadatik a pénzügyministernek.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* Panyák József volt királyi katasteri becslőbiztos sérelmeinek orvosoltatását és helyzetének állami gondoskodás általi javittatását kéri.

Hagara Viktor előadó: A kérvényi bizottság a pénzügyministernek kiadatni javasolja.

Elnök: A kérvény kiadatik a pénzügyministernek.

T. ház! A kérvények 11. sorjegyzéke le lévén tárgyalva, ezzel a mai ülés napirendje ki van merítve. A legközelebbi ülés ideje és napirendje már meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 2 óra 5 perczkor.)

205. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 18-án, hétfőn.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a legutóbb szentesített és kihirdetett két törvényjavaslatról és a beérkezett kérvényekről. Az állandó igazoló-bizottság jelentése, Szathmáry Miklós igazolásáról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, báró Fejérváry Géza, gróf Csáky Albin, gr. Széchényi Pál.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Beőthy Algernon jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Dárdai Sándor, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Beőthy Algernon jegyző (*olvassa a márczius hó 16-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a ministerelnök kétrendbeli átiratát, melyek szerint a Zanzibárral 1887. évi augusztus hó 11-én kötött kereskedelmi egyezmény beczikkelyezéséről — és „az 1889. év első negyedében viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1888. évi XXXIII. törvényczikk hatályának kiterjesztéséről 1889. évi junius hó 30. napjáig“ czímű törvényjavaslatok ő Felsége által Budapesten 1889-ik év márczius hava hatodik, illetőleg tizedik napján legkegyelmesebben szentesittetvén, mint ez idei harmadik, illetve negyedik törvényczikk az „Országos Törvénytár“ utján folyó évi márczius hó tizenötödik napján kihirdettettek. Ezen törvényczikkeknek a legfelsőbb szentesítési záradékkal ellátott példányai az országos levéltárban helyeztettek el.

Tudomásul vétetik.

Bemutatom továbbá az aradi kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Falk Miksa; — a nagykikindai kir. törvényszék és járásbiróság biráinak b. Nikolics Fedor; — a sátoralja-ujhelyi kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Molnár Viktor; — a tordai kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Pap Sámuel; — a trencséni kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Rakovszky Géza; — az abauj-szántói kir. járásbiróság biráinak Vécsey Endre; — az erdődi kir. járásbiróság biráinak Perlaky Elek; — a fehérgyarmati kir. járásbiróság biráinak Boros Bálint; — a hódmező-vásárhelyi kir. járásbiróság biráinak Helfy Ignácz; — a magyar-óvári kir. járásbiróság biráinak Veszter Imre; — a nagy-igmándi kir. járásbiróság biráinak Kún Miklós; — a paksi kir. járásbiróság biráinak Szeniczey Ödön; — a ráczkevei kir. járásbiróság biráinak Földváry Miklós; — a rozsnyói kir. járásbiróság biráinak és bírósági tisztviselőinek gróf Andrássy Manó; — a szécsényi kir. járásbiróság biráinak báró Roszner Ervin; — a tamásii kir. járásbiróság biráinak Kammerer Ernő; — a belényesi kir. járásbiróság biráinak Véghső Gellért; — a nyitrai kir. törvényszék, járásbiróság és ügyészség tagjainak Latkóczy Imre képviselő által beadott kérvényét, melyek-

ben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéscért esedeznek.

Bemutatom végre a homonnai államilag segélyezett polgári iskola tantestületének Szirmay Pál képviselő által beadott kérvényét, melyben az 1885. évi XI. törvényczikknek az állami polgári iskolai tanítókra való kiterjesztéseért kérelmez.

Mindezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Dárdai Sándor jegyző: Széll Ákos, az állandó igazoló bizottság előadója!

Széll Ákos: T. ház! *(Halljuk!)* Az állandó igazoló bizottság nevében tisztelettel jelentem, hogy Szathmáry Miklós, Krassó-Szörénymegye oraviczai választó-kerületében megválasztott képviselőnek megbizó-levelét a bizottság átvizsgálta s minthogy a választási jegyzőkönyv a törvény rendeletének ugy tartalmilag, mint alakilag megfelel, nevezett képviselő urat a harminez napi kérvényezési jog fentartása mellett igazolta. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az állandó igazoló bizottság jelentésének alapján Szathmáry Miklós, Krassó-Szörénymegye oraviczai kerületében megválasztott országgyülési képviselő a 30 nap fentartásával igazolt képviselőnek jelentetik ki és a IV. osztályba soroztatik.

Több jelentés nem lévén, következik a napirend: a „véderőről“ szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása, jelesen a 24—25. §-ok és az azokra vonatkozó határozati javaslatok tárgyalása.

Nagy István jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Mielőtt számot adnék arról, hogy a vita harmadik havi folyamának végén miért veszem igénybe szólásjogomat, Meltzl Oszkár Nagy-Szeben városa képviselőjével kell egy pár szóval végeznem, a ki multkori beszédében *(Halljuk! Halljuk!)* élesen apostrophálva bennünket, mint e törvényjavaslat ellen egyesült ellenzéket, jónak látta minket „Schulverein“-os felsőbbsége érzetében még meg is dorgálni. Meg kell jegyeznem, hogy nem hiszem — és tudom is, hogy ugy van — hogy Erdély németajkú polgársága mind rokonérzelmű Meltzl Oszkár képviselő urral, de nem hiszem azt sem, hogy Erdély németajkú polgárai mindnyájan Szeben vármegyében e törvényjavaslat mellett és Meltzl Oszkár képviselő urral tartanának, ha más szempontból nem, már a paedagogia szempontjából sem és igy megjegyzésem nem ezekre vonatkozik, hanem csak Meltzl képviselő urra és elvtársaira. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mi e házban sokszor tanui voltunk olyan jelenetnek, hogy midőn Szeben vidéke „Schulverein“-os törekvése és hazaellenes támadásai e házban napirenden voltak, a t. ministerelnök ur mindig magának tartotta fenn az első szót, hogy ezekkel szemben sziporkázó és fenyegető phrasisokkal az országot védelmezze és megmentse. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Akkor ők mosolyogva hallgatták ezt és mi tapsolva fogadtuk, mert a fellépésnek őszinteségében és következetességében hittünk és reméltünk; *(Ugy van! a szélső balon)* ma Meltzl Oszkár képviselő ur mosolyoghat reánk méltán, mert nem ő, hanem mi vagyunk a megcsalatottak; *(Helyeslés a szélső baloldalon)* mert most már tudjuk, hogy azok a sziporkázó phrasisok nem voltak egyebek, mint magasra küldött röppentyűk, hogy azoknak czifra és szerte ömlő fénye szemeinket és az ország szemét elkápráztassa. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Most már látjuk, hogy e javaslatnak épen ezen intézkedése folytán Meltzl Oszkár képviselő ur és „Schulverein“ os társai méltán ölelhetik keblükre Tisza Kálmán ministerelnök urat, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* mert ez az ő kedves társuk. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ha nem volna egyéb, t. ház, ez már magában is elegendő indok volna arra, hogy midőn Meltzl Oszkár képviselő ur és Schulvereinos társai védelmezik a javaslatot, az ellenzék vállvetve álljon szembe az ország érdekeit mélyen sértő törvényjavaslat káros hatása ellenében. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És most áttérek, t. ház, arra, hogy harmadfél hónapon át tartott tárgyalás után miért veszem igénybe szólási jogomat. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha a régi magyar alkotmányos gyakorlat szerint a szavazatokat nem számítanák, hanem mérlegelnék, nyugodtan adhatnám egyszerűen szavazatomat, mert érveink súlya az ország közvéleményével párosulva, számunk kisebbsége daczára, a mérleget részünkre billentené le; *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* de ma a szavazatokat nem mérlegelik, hanem számlálják, kötelességünk tehát és nekem is kötelességem, hogy a győzelmet, ha egyébként nem, legalább erkölcsileg magunknak biztosítsam és azt teszem, a mit a régi katona, ki mert kardja rövidebb volt, megtoldotta egy lépéssel. Én is megtoldom azt egy indokolással. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azt tehetném, a mit az egykori római polgár tett, midőn a forumon szavazatát adta; azt irta reá: elvetem a javaslatot, mert a köztársaság java kivánja; elmondhatnám én is, hogy elvetem a törvényjavaslatot, mert az ország érdeke kivánja; de vizsgálnom kell azt is, hogy a törvényjavaslat tárgyalása alkalmával, midőn az országnak oly fontos érdekei, culturális, társadalmi, közjogi és áliami feltételei mind érintve vannak, hogy vajjon ezen nagy kérdéseknél nem marad-e még egy rés, mely betöltetlen, még egy háttér, mely kellő megvilágitást ne nyert volna. S ha jelen beszédemmel e

czélra szolgálatot tehetek, kötelességemet teljesítettem. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! A kérdés oly csekélynek látszik, hogy a ki viszonyainkkal nem ismerős, valóban bámulhatna fölötte, hogy az ország közvéleménye élénk részvéte mellett annyi fontos kérdés tárgyaltatik mellette.

Ime egy valóságos „parva scintilla“ kis szikra, mely ha lángra kap, elhamvaszthatja az ország fontos érdekeit. Egy kis pont ez, a milyet Archimedes keresett, hogy onnan a világot kiforgathassa sarkából? Egy kis pont, a milyet Madach Luczifere kért az urtól, a melyen ha alkotmányunk tagadása lábát megvetheti, alkotmányunkat sarkaiból kiforgathatja. *(Élénk tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Önök kormánypártiak nagy szolgálatot tettek nekünk ezen kis pont megvilágításával, mely czélból előbb gyertyát, majd fáklyát, majd egész máglyát gyujtottak meg, melyre a ministerelnök, a honvédelmi, a cultus- és igazságügyi minister sorba hordták érveiket, hogy ennek lángjánál lássa az ország, mily csekély pont van itt. Mi láttuk e világot, az ország is látta és megrettent. Hisz önök e czélból elégették nem csak culturánk és társadalmunk legfontosabb érdekeit, hanem közjogunk legfőbb feltételeit is. *(Ugy van! a szélső balon.)* A cultusminister, a kinek hivatása volna az ország culturális érdekeit képviselni és államtitkára, a Szakramentovics-generálisok élére állva, összes közművelődésünk kivánalmait az állami biztonság s védelem alá rendeltnek állítják; mintha létezhetnék állami biztonság s védelem cultura nélkül, mintha nem látnók, hogy vége van a régi római világnak, midőn legionáriusok eastrumai hirdették a római dicsőséget; mintha nem tudnók, hogy a culturában elmaradt nemzetek elvesztek és hogy a kard hatalma csak addig terjed, mig annak hegye ér, mintha nem látnók a német birodalom vas erejét, mely meghódította ugyan Elsass-Lotharingiát, de nem tette magáévá, mert még mindig a franczia cultura tartja hatalmában. Állambiztonság s védelem cultura nélkül nem létezhetik. Mi 300 éven keresztül tapasztaltuk a fegyverzaj között a muzsák hallgatását és fájdalommal érezzük mi is culturalis elmaradottságunkat. De ebből az következik, hogy e szerencsétlen állapotok továbbra is fenmaradását hirdesse és védje a cultusminister? Ha van nemzet, mi vagyunk az, hol még az állami biztonság militaris kérdésénél is azt kell követelnünk, hogy első sorban az elmaradott cultura érdekei fejlesztessenek. E helyett a cultusministeri államtitkár a közművelődés elve ellen azt hirdeti, hogy az önkéntesi év tulajdonkép befejezése az ifjú nevelésének, mert az ifjú ott nyeri az önérzet, a rend és pontosság tudatát s e tekintetben a tökéletesedést. Nem tudom, hogy a t. államtitkár emlékezik rá vagy olvasta-e a hires Renan Ernőnek gondolom pár évvel ezelőtt az Institutban tartott beszédét „Nevelés-ügyünkről“, *(Halljuk! Halljuk!)* melyben különösen a katonai védelem ezen kivánalma ellen foglal álláspontot a classicus tizenkilenczedik század műveltsége és művelődése nevében. A legmegkapóbb közvetlenséggel vázolja ezen beszédében, hogy mivé válik nevelésünk, mivé válik közműveltségünk az európai militarismus kivánalmai által. Leirja, hogy a gondos szülők, nevelők, tanítók és tanárok kezéből, kik életpályájuk, tudományuk, tapasztalatuk elvont következtetései, rendszerei s elvei teljességével ápolják az ifju szivs kedély erkölcsvilágát s midőn azon éveibe lépett, melyekben kedélyvilága már erősbödni készül a férfikor felé, mivé lesz az ő szív- s kedély-erkölcsvilága, midőn a gondos nevelő tanár és tanító kezéből a durva káplárok kezébe dobatik; *(Igaz! Ugy van! a bal és szélső baloldalon)* mi lesz a kaszárnyák és kantinok légkörében azon ifjúból, kinek nemes nevelése és erkölcsi finomsága csak undorral és borzalommal fordulhat el azon légkörtől, melyben neki éveket kell töltenie. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A t. államtitkár ur egészen más szemponton van. Ő szolgálatába szegődött a honvédelmi minister urnak, ki különben maga is elég bőven és terjedelmesen markolt a történelembe, hogy bebizonyítsa azt, hogy nekünk tulajdonképen ily kérdésekhez, mint katonai nevelés, katonai nyelv kérdése, szavunk nincs; felölelte a mohácsi vész utáni történelmünk legnagyobb részét és odadobta a máglyára, hogy elégjen, azt mondván, hogy akkorában minden, a mi a hadseregnél, a királyi hadaknál történt, német nyelven történt s kivételesen latinul is. A t. honvédelmi minister ur ezen történelmi ismereteit azon könyvekből merítette, mely könyvek ép azon iskolákban tanittatnak, melyeknek történelemferdítő irányzata ellen emelünk mi mindenkor óvást. Ma már — hála a kutató gondos fáradozásának — igen sok okmányunk van arra, hogy azon XVI—XVII. században azok a magyar királyi hadak és azok kapitányai mindig magyarok voltak s azon királyi hadak körében ugy a kezelési, mint a vezénynyelv mindig magyar volt. Azt tudjuk, hogy segélyhadak hozattak be, mely ellen a magyar országgyülés mindig tiltakozott, mert átkozottabbak és rosszabbak voltak magánál az ellenségnél. Hogy ezen segélyhadaknál, voltak azok bár németek, spanyolok vagy olaszok, ismeretlen volt a magyar nyelv, az nagyon természetes. De ezekből a magyar hadakra következtetni nem lehet és nem is szabad. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Mit mondana jó Tardi György krónikás, a ki megirta az 1589. szikszai csatának történetét *(Halljuk!)* és a ki a többek között a hős vitézek harczát ekként festi: „Vitéz Balázs, Deák István fenszóval: Haza!

Haza! kiáltja nagy torokkal; ő maga is az két élű pallossal vitéz módon forgolódik.“ Ha a tisztelt honvédelmi minister ur beszédét hallaná jó Tardi György, hogy ezen hadak is német szóval vívták legszebb és legdicsőbb csatáikat, megfordulna sirjában. De a t. honvédelmi minister urnak még más megjegyzéssel is tartozom, hogy a magyar testőr-csapatokat még sem lehet oly németeknek qualificálni belkezelés nyelvében sem, mint azt a t. honvédelmi minister ur tette.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Épen az ellenkezőjét tettem!

Szederkényi Nándor: Azt mondotta, hogy mindannak daczára, hogy a nyelv német volt ott, a magyarság lelkesítette őket. Én azt állítom, hogy az ő szolgálati és belkezelési nyelvök is magyar volt.

Méltóztassék megnézni az 1827 : XXXVI. törvényczikk 4-dik szakaszát, a hol ki van mondva, hogy a belszervezet nyelve magyar s csak permissive engedtetik meg a latin nyelv használata. Egy következő szakasz pedig kifejti, hogy olyanok, a kik magyarul nem tudnak, oda nem is nevezhetők ki.

De, t. ház, mindezek még csak szerény attentatumok azzal szemben, a mit a t. miniszterelnök ur által kezdeményezve az igazságügyminister ur közjogunk és állami biztosítékainkat képező törvényeink ellenében elkövetett.

Az igazságügyminister ur most beteg....

Thaly Kálmán: Csak teszi magát!

Szederkényi Nándor: . azért ma velc foglalkozni nem akarok, de mivel az ő fejtegetéseit, az ő nézeteit, melyeket itt e házban publicált, a t. túloldal helyesléssel, tapssal és éljenzéssel fogadta s igy azokat magáévá tette, ezen a czímen fogok az ő fejtegetéseire néhány észrevételt tenni. *(Halljuk!)*

A t. igazságügyminister ur oly térre lépett és oly térre lépett a t. ház kormánypártja is, mely tér többé nem jogosítja a t. ház kormánypártját, azt 1867-es alapnak nevezni; ugy tudom, hogy a kormánypárt körében az a hely, a melyet Deák Ferencz elfoglalt valaha, még most is üresen áll. Ez azt jelenti, hogy a kormánypárt Deák Ferencz szellemét tiszteletben tartja és őrzi és ha ez igy áll, akkor azon megjegyzésekre és azon elvekre, a melyeket önök ezen vita folyamában helyesléssel hallgattak a t. igazságügyminister ur ajkáról, bátor leszek Deák Ferenczet megszólaltani, a ki mindazokra, melyek most mondattak, 30 esztendővel ezelőtt Lustkandl és társai bécsi centralistáknak adta meg a választ. Azt hittük, hogy azon nagy vita, melyet a bécsi centralisták Lustkandl-lal élükön a 60 as években folytattak, már be van fejezve és többé elő nem kerül. Nincs befejezve, mert önök visszhangoztatják a házban. Azon felségjog elve és annak consequentiái levonása, melyet vitájuk folyamán kifejtettek, nem új, ezt Lustkandl találta fel, önök csak visszhangoztatják. *(Ugy van! a szélső balon.)* Miután mint a tojás a tojáshoz, ugy hasonlít az egész érvelésük, melyet itt elmondottak, ahhoz az érvcléshez, melyet Lustkandl az ő hires munkájában megirt és a melyre Deák Ferencz megfelelt, nincs egyéb teendőm, mint szóról-szóra felolvasni Deák Ferencz válaszát czen merész és közjogunkat megsemmisítéssel fenyegető elvek ellenében. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)*

„Lustkandl ur — irja Deák — vagy talán most igy mondhatnók, a kormánypárt — *(Ugy van! a szélső balon)* ugy látszik, azon jogokat, melyeket honunkban törvény szerint, kizárólag vagy legalább nagy részben a király gyakorolt, mind lényegükre, mind alakjukra nézve változhatatlanoknak akarja tekinteni. E nézetet mi merőben alaptalannak jelentjük ki.“ Ezt irja Deák Ferencz. Aztán hosszú fejtegetésekkel, közjogi vonatkozásokkal igazolja be, hogy ez nem igy áll. Azután igy folytatja: „Változhattak, változtak is törvényeink és azon jogok, melyek törvényeinken alapultak, csak azon elv nem változott, mely minden alkotmányos monarchiának alapelve, hogy bármely változás, vagy módosítás jogosan csak az összes törvényhozás által, vagyis a fejedelem és a nemzet közös egyetértésével történhetik. Nincs tehát — folytatja — alkotmányunkban kizárva a lehetőség, hogy akár a nemzetnek, akár a fejedelemnek valamely jogát módosíthassa, megszoríthassa vagy ezen jog alkalmazását másképen alakíthassa a törvényhozás. Töröltessék ki ez elv valamely alkotmányból s mondassék ki, hogy sem a fejedelem, sem a nemzet jogait s azok gyakorlata módját módosítani nem lehet, még akkor sem, ha a nemzet és fejedelem abban megegyeznének: az ily alkotmány, a kornak folytonos fejlődést igénylő kivánatitól elmaradva, rövid időn szűk lesz mindkét félnek s a változhatlanságot megállapító törvény lesz első, a mit meg fognak változtatni. Ha pedig a változathatlnaság elve csak egyik félnek jogaira mondatnék ki viszonosság nélkül: akkor a másik fél lassanként kizáratnék az alkotmányosság élvezetéből s az egész alkotmány összedőlne!“ *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De most jön fejtegetése további folyamán még egy, a mely, mintha csak most irta volna Deák Ferencz, oly közvetlenséggel szól a t. igazságügyi minister urnak.

„Azt mondja Lustkandel, vagy a kik helyeslik az ő szavát, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: A túloldal!)* hogy az ország jogai megerősítéseért könyörögtek a rendek. A fejedelem iránti hódolatnál fogva a magyar nemzet még akkor is, mikor kétségtelenül igazságos és jogszerűleg meg nem

tagadható kívánságokat terjesztett fel, rendesen a kérelem szavaival élt, mert a követelés hangja nem fér meg a tartozó tisztelettel s köszönet mondatott azokért, a mik nem csupán a fejedelmi kegyelem tényei voltak. Ez általában más nemzeteknél is a nemzet képviselőinek nyelve a fejedelem irányában. Akárhány ily kérelem esetet hozhatott volna fel Lustkandl ur a magyar törvényhozás történetéből, a nélkül, hogy abból bármi közjogi következtetést lehetne vonni."

Deák Ferencz ezeket mondta Lustkandelnak, a ki ily érvekkel a magyar alkotmányt tagadta s a ki a februári pátenst helyeselte. És én azt kérdezem, hogy midőn azon elveket önök magukévá teszik és ismétlik a házban, mondhatják-e azt, hogy ma Deák Ferenczet követik és azon elveken állnak, a melyeken Deák Ferencz állott. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Ha Deák Ferencz ma élne és hallotta volna a hangoztatott elveket, én nem hiszem, hogy azt ne mondta volna, a mit az Ur Isten mondott, mikor az embert megteremtvén, látta annak gyarlóságait és nyomoruságait: „bánom hogy embert teremtettem" — azt ne mondta volna, bánom, hogy a 67-es alapot megteremtettem, hogy azon ilyen párt és ilyen kormányzat létesülhetett. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

De ezekből önökre egy kötelesség hárul, ha önök jobban szeretik a hazát, mint gyűlölnek bennünket, az, hogy önök visszavonják, a miket mondottak; mert kérdem, ki biztosít arról, hogy jövőre újabb centralista iskola támad s ez a mai országgyülés lefolyt vitáiból, az önök elveiből vesznek a támadásra tért és alapot. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Ha, a mint mondám, jobban szeretik a hazát, mint gyűlölnek bennünket, gondoskodniok kell arról, hogy mindazon elvek, melyeket itt elmondottak és hirdetnek, a naplóban meg legyenek semmisítve, hogy az utókorra át ne szálljanak. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Ne mondják önök, hogy talán önérzetük volna érintve vagy megsértve, ha azt megtennék. Fenséges példák állanak erre nézve önök előtt. *(Halljuk!)* József császár, a ki annyira megsértette a magyar alkotmányt, élete utolsó pillanataiban visszavont minden sérelmes intézkedést és igazságot adott a magyar alkotmánynak. Ferencz király, a ki szintén sérelmeket követett el a magyar alkotmány ellenében, nem látta királyi felségére nézve megalázónak, hogy ezt elismerje és kijelentette, hogy „doluit paterno cordi nostro".

Ha önök tehetnek és akarnak valamit tenni a hazáért, akkor mindazokat visszavonják, a miket e vita folyamán a közjog és az államalkotmány integritása ellenébe hangoztattak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én tudom azt, t. ház, hogy önök az utóbbi időben az önérzetre hivatkozva, mint azt egy államtitkári beszéd kifejezte, még inkább tömörülve, mintsem szétforgácsolva érzik magukat a mi kalapácsütéseink után. Tudom, hogy ma önök ilyen lépéstől irtóznak. Tudom azt is, hogy az ország közvéleménye ellenére fognak cselekedni, ugy, hogy kimondhatjuk, hogy önök nemcsak a történeti pragmatica tételeit, nemcsak az államjogi, hanem a parlamentáris közjogi kellékeket is elejtették. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Önök, kik a közjogi alapot kidobták lábaik alól, eldobják az ország közvéleményét, eldobják a választók kérvényeit is, azt mondván: az utasítás ideje lejárt, mi cselekszünk ugy, a mint nekünk tetszik.

Megtehetik, t. ház. De egy bizonyos: az, hogy nincs a parlamentarismusnak merészebb megtámadása ezen elv felállításánál. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert a mely pillanatban a választókerületek s az ország közvéleménye, meg e ház pártjai között az összekötő kapocs, a bizalom megszünt, az illető pártnak és az illető képviselők csoportjának létalapja nincsen. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldaon.)*

Ráillik erre a mit Titus Livius 2000 évvel ezelőtt megirt: „Haec natura multitudinis est aut humiliter servit, aut superbe dominatur", vagyis az erkölcsi alapot vesztett többség természete, hogy vagy alázatos szolga, vagy dölyfös uralkodó. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon)* A mit Titus Livius mondott, az önökre mindkét irányban alkalmazható. Önök alázatosan szolgálnak a miniszterelnök ur és pártvezérük irányában, velünk s a nemzettel szemben pedig kevélyen uralkodnak. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon.)*

De ne feledjék, hogy az elvesztett talajon ma már új világ nyilik. Ez az új világ elementaris erővel tör előre. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Önök erőseknek hirdethetik magokat, de Antheus is erős volt, mig lábaival a földet érte; de a mint lába elhagyta a földet, azonnal elvesztette erejét. Ne hitegessék önök magukat azzal, hogy erősek, önök a földről fölemelt Antheusok, önök maguk kirugták lábaik alul a talajt, a mely önöknek erőt adott a további működésre. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezen talajon ma már az új világ nő; önök azt többé megakadályozni nem fogják. Az új világ napja már dereng. Fénysugarainak útját állhatják, a felhő szerepét viselhetik önök még egy ideig, de jól jegyezzék meg, hogy a felhő a reggelnek egy fuvallatára a semmiségbe oszlik széjjel. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

Önök a túloldalon a legnagyobb szolgálatot maguknak és miniszterelnökünknek azzal tehetnék, ha a lábuk alól kidobott talajra ismét rálépnének, ha figyelembe vennék a nemzet hangulatát s e törvényjavaslat veszélyes intézkedéseit kitörölnék. É nélkül — a jövendő be fogja bizonyítani —

nem lesz az önök szavazata egyéb, ha többséggel fogják is megszavazni ezen intézkedéseket, mint a hánykodó tengeren a hullámok között küzdő sajkákon Caesar katonáinak felkiáltása uruk felé: Ave Caesar morituri te salutant. *(Élénk tetszés, helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Grecsák Károly! *(Halljuk!)*

Grecsák Károly: T. képviselőház! Ha a vitának ezen előrehaladott stadiumában még szót emelek, *(Halljuk!)* teszem ezt egyedül azon meggyőződésben, hogy itt sokkal nagyobb, magasabb érdekről van szó, mint épen csak a tiszti vizsga magyar nyelvének törvénybe iktatásáról; mert, t. ház, ha a közös hadseregnek oly multjával állanánk szemközt, mely a megtörtént dolgoknak ellenkezőjét tárná fel előttünk és ha azt láttuk volna, hogy a közös hadsereg tud és akar is alkalmazkodni az 1864-ben megalkotott új helyzethez és viszonyokhoz s a hadsereg intéző köreiben a magyar nemzeti érdek, a magyar nyelv, a magyar alkotmány oly köteles tiszteletre talál, milyet ezen nemzet méltósága bárkivel szemben is feltétlenül megkövetelhet: akkor én, t. képviselőház, azt hiszem, hogy nekünk ezen az oldalon nem lett volna sem okunk, sem szándékunk a hadsereg szolgálati nyelvét itt szóba hozni. *(Ugy van! balfelől.)*

Mert bármit költsenek is ránk politikai ellenfeleink, t. képviselőház, nekünk nem volt és nem is lehetett ezélunk soha, még a politikai tactica kedvéért sem bolygatni azon magasztos közjogi és nemzeti érdekeket, a melyeket mi a nemzet oly drága kincséül ismerünk el, hogy azokat még oly dicséretes czél elérésére, mint a jelenlegi kormány megbuktatása, sem szabad könnyelműen felhasználni senkinek. *(Ugy van! balfelől.)* S én, t. ház, megmondom egész nyiltan, hogy a magyar vizsganyelv törvénybe iktatásának megtagadásában nem találtam volna oly közjogi sérelmet, ha a túloldalon azt nem ugy indokolják, a mint tették és a hadseregben nem oly szellem uralkodnék, a minő tényleg uralkodik. Mert én ugyan még a második szolgálati év elejtése esetén is igazságtalannak találnám, hogy egy ifjútól tagadtassék meg azon jog, hogy a magyar állam nyelvén képezhesse ki magát bármely közhivatali pályára és igy a hadseregi tisztségre is. *(Ugy van! balfelől.)* Ebben, mint mondám, csak igazságtalanságot látnék; de ha a vizsga nyelve ugy állittatik elénk, mint a magyar törvényhozás keretébe bele nem illeszthető, mint a nemzet akaratkörén kivül álló jog: akkor, t. ház, itt többé nem a tiszti vizsga nyelvét látom elejtve, többé nem a magyar ifjak jogos érdekét látom megtagadva, többé nem a második szolgálati évben rejlő büntetésnek szükséges ellensúlyozását látom jogos követeléseink megtagadásában; hanem igenis látom a magyar alkotmány, a helyes közjogi felfogás, a magyar nemzet souverainitásának oly egyenes megsértését, *(Ugy van! balfelől)* melyet elég élesen visszautasítani nem lehet. *(Élénk helyeslés balfelől.)* És látom benne, t. képviselőház — mondom egész nyiltan — még azon hagyományos szellem diadalra jutását is, a mely akár hogyan és akárki tagadja létét, bizonyos mértékben most is feltalálható a hadseregben.

Hoitsy Pál: Itt van a honvédelmi minister, az mutatja a legjobban. *(Halljuk! Halljuk!)*

Grecsák Károly: Alkotmányos intézményeink, t. ház, olyanok, a melyek, sajnos, igen megnehezítik azt, hogy a hadsereg beléletében történtekért itt a parlamentben valaki felelősségre vonathassék és én képzelhetek magamnak oly időket, nem oly alkotmányos érzületű király alatti időket, minő a mostani, midőn a hadseregben történhetnek oly dolgok, érvényre juthatnak oly felfogások, melyek büntetlenül maradhatnak; és ez azért lehetséges, mert mint említém s nézetem szerint a magyar parlamentnek ninesen oly felelős közege, ki a parlamentben közvetlenül felelősségre vonható volna azokért, a mik a hadseregben történnek. *(Ugy van! balfelől.)* Lehet, hogy akkor is felállna a honvédelmi minister ur és bennünket hangzatos szavú igérgetések és határozati javaslatok alakjában biztosítana arról, hogy azon felfogásokat utól fogja érni a méltó büntetés, de azt hiszem, jöhetnek idők, mikor az ő buzgó akarata is meghajolni lenne kénytelen az ott uralkodó felfogás előtt. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* A közös hadügyminister pedig felfogásom szerint közvetlen parlamenti felelősséggel alig tartozik valakinek, mert a delegatiók intézménye lehet minden egyébre alkalmas, csak arra nem, hogy egy közös minister a parlamenti élet minden consequentiájával együtt felelősségre vonathassék, *(Helyeslés balfelől)* mint azt különben az elmult 20 év története is eléggé bizonyítja. *(Ugy van! balfelől.)*

Ily körülmények közt, kérdem t. ház, mi marad a nemzetnek egyéb hátra, mint hogy legalább akkor, a mikor az ő törvényhozási hozzájárulása szükséges valami új intézkedés létesítésére, emelje fel tiltakozó szavát és pedig nemzeti akaratának teljes erejével és intézze azt a hadsereg intéző köreihez, hogy itt az idő elhagyni a régiesdi szellemet és bele élni magát az 1867. évben teremtett közjogi helyzetbe. *(Helyeslés balfelől.)* És kérdem, tehet-e a nemzet másképen, minthogy a koronás király szentesítésével ellátott törvény erkölcsi súlyával tegye meg óvását ezen ledér felfogás ellen? mintha a hadsereg körében a magyar nemzeti felfogásnak és szellemnek érvényt szerezni nem lehet? tehet-e kevesebbet a nemzet, mint követelni a magyar vizsgálati nyelv törvénybe iktatását és intő szavát felemelni, a közös hadsereg intéző köreiben uralkodó felfogás

ellen, mely a közös hadsereg magyar kiegészítő részét nem tekinti a magyar alkotmány és nemzet érdekében levőnek, hanem nem tudom, miféle idegen hatalom eszközének. *(Helyeslés és tetszés balfelől.)*

Ezeket előre bocsátva, t. ház, nézetem szerint szükséges a magyar nyelv törvénybe iktatása, nem is a tiszti vizsgálat és nem is a magyar ifjak érdekében, hanem egy sokkal magasabb érdekben, magyar nemzeti érdekben, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* a magyar nemzeti felfogásnak a hadsereg körében érvényre jutása czéljából. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)* Szükséges még akkor is, ha az önök soraiból oly felfogások jutnak érvényre, hogy az „Armee-Verordnungsblatt"-ban megjelenő német rendeletnek több hatálya lesz, mint a magyar törvénytárba beiktatott törvényczikknek. A magyar vizsgálati nyelv törvénybe iktatása tehát elodázhatlan szükséges demonstratio azon hagyományos szellem ellen, melyet tagadni nem lehet és a mely még azon kicsinyes kötekedésben is találja kifejezését, hogy külső elnevezésében nem akarja elfogadni a cs. és kir. elnevezést.

Vonakodik elfogadni azt az elnevezést, mely a magyar törvények szerint egyedül fejezi ki azon államformát, melynek szolgálni a hadsereg hivatva van. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Igaz ugyan, t. ház, hogy a hadügyek élén most oly minister áll, a ki alkotmányos felfogásának a mult delegatiók alkalmával tanujelét adta, mert midőn valaki a közjogi viszony kifejezésre juttatására nézve kérdést intézett hozzá, hogy mért nem igyekszik annak érvényt szerezni, előállott és a magyar közjog szempontjából helyes felfogásának bizonyítására kivett zsebéből egy vizitkártyát, a melyen ékes szavakkal voltak: F. Z. M. Bauer k. und k. Kriegsminister. De a t. közös hadügyminister ur másnap megfeledkezett ünnepélyes igéretéről és arról, hogy miként demonstrálta ő a magyar alkotmány iránti tiszteletét, mert egy látogatása alkalmával egy második névjegyet hagyott hátra, a melyen ismét a következő ékes szavak állottak: Ferdinand Freiherr von Bauer k. k. F. Z. M. und Reichskriegsminister. *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)* Az igy nyilvánuló hagyományos szellem ellen szükséges a magyar nyelvnek törvénybe iktatása, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* szükséges akkor, mikor oly felfogás juthat érvényre e törvényhozás terében, a melynek kifejezést adott a t. honvédelmi minister ur, a mikor azt állitotta, hogy magyar nyelvű tiszti académiát azért nem lehet felállítani, mert ez első lépés volna a magyar hadsereg felállítására. Szükséges törvénybe iktatni a magyar nyelvet az oly felfogás ellenében is, mely abban nyilvánult, hogy Görgey t. képviselőtársamnak határozati javaslatát azért nem fogadták el, mert a tettleges állományban ugynevezett hivatásszerű tiszt elég van és ott nem szükséges a magyar tiszt. Szükséges igenis törvénybe iktatni a magyar nyelvet azért, hogy ezzel egy új aera keletkezése jeleztessék, a melynek nyiltan és őszintén bevallott czélja az 1867-iki alapnak nemzeti irányban leendő fejlesztése, szemben a kormánynak azon politikájával, mely évről-évre engedte azon az alapon biztosított alkotmányjogokat darabonként letördelni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)*

És ha már a kormány mulasztásairól szólok, nem hagyhatom megemlités nélkül azt, hogy ha a kormánynak, különösen pedig abban a vezéregyéniségnek valami bűne van, melyet neki a nemzet soha meg nem bocsáthat, ugy ez az, hogy 14 éven át, egy oly óriási többséggel a háta megett, a melylyel igenis sikeresen demonstrálhatott volna ezen hagyományos szellem ellen, nem tudott vagy nem akart cselekedni egyebet, mint áldozni épen azon hagyományos szellemnek, a mely most annyira meghatalmasodott, hogy épen őt, a ki dédelgette, sepri el legelőször helyéről. *(Ugy van! Ugy van! bal- és szélső baloldalon.)*

A t. ministerelnök itt is politikai előrelátásának teljes hiányát mutatta. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ő nem számolt a jövő fejlődésével, sem a katonai traditiókkal ott a hadseregben, sem a nemzeti érzület elhatalmasodásával itthon. Ott alárendelt minden magyar érdeket; itt pedig csinálta és segítette a magyarosítást. De elfelejtette, hogy a két téren okvetlenül összeütközésnek kell bekövetkeznie.

És a mig Berzeviczy t. államtitkár ur szerint oda fejlesztette a dolgot itt, hogy nem lehet a társadalomnak már németül tanulni, ott nem tudott a magyar felfogásnak, magyar nyelvnek érvényt szerezni. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Elfelejtette a tiz év rohamos fejlődésének consequentiáit és most is szem elől téveszti a másik tiz év fejlődését és igy készakarva egyenesen belehajtja mind a két tényezőt, a hadsereget és a nemzetet is az elkerülhetlen nagy conflictusba, mely a későbbi viszonyok közt keserűen boszulja majdan meg magát. *(Ugy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A tényekkel, a természetes fejlődéssel számolni kell mindenkinek minden téren. De különösen számolni kell az államférfiunak az államélet terén; leginkább pedig kell számolni a katonai kérdés terén minálunk, ezt dictálja az államférfiui eszély. És itt hozzá teszem, számolni kell e téren különösen, a mig még nem késő. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Mert nagy nemzeti szerencsétlenség mindig az, ha a nemzeti igények nem akkor elégittetnek ki, mikor teljes megnyugvást keltenek, hanem csak akkor, ha már legfeljebb kis időre megakaszthatják a mesterségesen, lassan előkészített vihart. *(Ugy van! balfelől)*

A magyar nemzet ugy is eleget áldozott már a militarismusnak. Eljutottunk már a katonai socialismus határáig. Már ma majdnem odáig jutottunk, hogy minden ember értéke a szerint állapittatik meg, a milyen katonai szolgálatot teljesitett. Alárendeltünk már culturát, alá minden más belpolitikai haladást a katonai socialisticus törekvéseknek, melyeknek oly meleg hangot adott határozati javaslata kiséretében Gajári t. képviselő ur.

A magyar nemzet kész volt mindig és kész most is megszavazni mindent, a mi szükséges arra, hogy a jelenlegi komoly idők közepette a véderő fejlesztessék ugy, a mint az állam biztonsága kifelé megköveteli; *(Ugy van! Ugy van! balfelől)* feláldozza évek óta a pénzügyi egyensúly helyreállítását, feláldoz nagy társadalmi érdekeket, de egyáltalán nem akar és nem akarhat lemondani ama nagy nemzeti érdekről, melyet a 25. §. érint. *(Élénk helyeslés. Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mert ha el is ismeri bármily specialis érdeknek és igy a militarismusnak is jogosultságát, hozzáteszi azt, hogy ennek meg kell maradni azon keretben, a melyet az államélet összérdeke megkövetel *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* s ennek rovására annak a specialis érdeknek terjeszkedni nem szabad. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

T. ház! Most azon mindannyiunk által, kik ez oldalon ülünk, kifogásolt második szolgálati évre áttérve, a következőket jegyzem meg. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt is azon kérdést vetem fel, hogy azon második szolgálati év megállapításának mi is tulajdonképen a rátiója.

A honvédelmi minister ur azt állítja, hogy ez azért szükséges, mert a tiszti hiányt kell pótolni. Ezzel szemben Bolgár t. képviselőtársam, a kit talán a t. honvédelmi minister ur is szakembernek fog e téren elismerni, azt állítja, hogy nem ez az igazi ok, mert ez intézkedésnek tulajdonképeni czélja nem más, mint az altisztek számának szaporítása a tettleges állományban. S ezen két egymással ellenkező nézetet megvilágította Nagy István t. képviselőtársam, a ki számadatokkal mutatja ki azt, hogy nem csak a tiszti létszámban tényleges hiány nincs, hanem még egy kis felesleg is van. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

E statistikai számadatokkal szemben a t. honvédelmi minister ur azt jegyzi meg, hogy azok igenis helyesek, de azokat különféleképen lehet csoportosítani — már hogy miképen csoportosítja ő, azt nem tudom — de azt a nyilatkozatát tudomásul veszem, hogy a háború első szakában várható nagy elhasználás folytán fog beállani azon hiány, a melynek pótlása végett szükséges az egy évi önkénteseket a tiszti vizsga letételére kötelezni.

A dolgok ily állásával szemben azt hiszem, leghelyesebb az, ha azt fogadom el, hogy ugy a t. honvédelmi minister urnak, mint Bolgár Ferenez t. képviselőtársamnak is van igaza. Szükség van igenis a tiszti hiány pótlására is, de egyuttal a be nem vallott czél az is, hogy a tettleges állományban az altiszteket szaporítsák. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Mert azt csak nem fogja állítani akarni a t. honvédelmi minister ur, nem is állította, hogy a 10 évi átlag szerint a majdnem 40 ezernyi összes önkéntesekre, mint tisztekre van szükség.

Hallottunk Kováes Albert t. képviselő urtól egy nagyon érdekes fejtegetést arra nézve, hogy a katonai szolgálatnak időtartama miért is van 1, 2, vagy 3 évre megszabva. Én elfogadom az ő nézetét és megtoldom azzal, hogy a szolgálati év esakis azon katonai tőkére való tekintettel állapittatik meg bizonyos évekre, a melyet a hadkötelezett a hadseregbe bevisz; mert a tettleges szolgálatnak nem az a végczélja, hogy az embereket a kaszárnyákban tartsák, hanem az, hogy azon katonai tőkéből, a melyet a hadseregbe bevisznek, oly harczképes katonát faragjanak, a minőre épen szükség van. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)*

E szempontból kell tehát az egyévi önkéntesi intézményt megbirálni és ha e szempontból biráljuk, azt hiszem, nem lehet kifogása senkinek az ellen, hogy a magasabb katonai tőkét képviselő elemnek, az egyévi önkénteseknek szolgálati ideje a hadseregben, ne több mint egy évben állapittassék meg, különösen akkor, ha evvel még egy másik társadalmi érdek is van érintve, melyet esak abban akart keresni, hogy a tudományos pályán való készültség lehető alapossággal legyen elérhető.

Igy tehát az egyéves önkéntesi intézmény egyedül helyes, egészséges alapja az volt, hogy csak a tanulmányaik folytatására törekvő ifjak részesülhessenek-e kedvezményben. De, t. ház, mit látunk? Ez intézmény jelenleg egészségtelen alapra van fektetve; oda bocsátottak boldog, boldogtalant, a ki csak az ugynevezett önkéntesi vizsgát tette le. Ebben van a nagy hiba, itt a kulesa sok önkéntes bukásának. Nemesak oly elemek vannak ott, melyek magasabb képzést hoznak; hanem felületes belevert elemi ismeretekkel is alig birók, a kik a különféle előkészitő tanfolyamokból kerültek ki; vissza kell tehát állítani az egyéves önkéntesi intézményt helyes alapjára. Egyéves önkéntes lehessen az egyetemi tanfolyamot végzett és más felsőbb tanfolyamokat végzett vagy végző tanuló ifju. Ezek szolgáltatják majd a jó tiszteket. Azon más intelligens elemek pedig, a kik esak az előkészitő tanfolyamból kerültek eddig az önkéntesi

pályára, én ezt csak mint eszmét vetem fel, szorittassanak talán két évi szolgálatra, mely szolgálati idejük alatt nagy mértékben lehetnek hivatva a hadsereg körében észlelhető altiszti hiányt pótolni. Ezen eszmét csak egyszerűen felemlítve és hozzá téve, hogy azért a második év végén ezek is igen jó sikerrel tehetnék le a tiszti vizsgát, kijelentem, hogy abban az alakban, a melyben a második év most van proponálva, azt semmi körülmények közt el nem fogadom.

De van e szakasznak egy második intézkedése is, a melyet elvetek: az tudniillik, hogy az önkéntesek a szolgálati év alatt nem folytathatják tanulmányaikat. Igaz, hogy Csáky cultusminister ur kedvezményt akar adni azon egyetemi hallgatóknak, kiknek nem szabad katonai szolgálatuk alatt tanulmányaikat folytatni. De erre megjegyzem egyrészt, hogy már ugy is sok panasz hangzott el és pedig épen azon székből, melyet most Csáky cultusminister foglal el, a felületes tanítás ellen és intensivebb tanítási módot követel a paedagogia, kérdem most, t. ház, mi lesz a tanítás eredménye majd egy félévi semester elengedése után?

Nem-e tarthatunk joggal attól, hogy ezentúl a közoktatási kormányzat intézkedése folytán hivatalból terjesztetik a félmíveltség, melynek káros hatását a cultusminister ur előde több alkalommal oly meggyőzően állitott ide a ház elé? Szabad-e tehát, kérdem, ma, midőn oly sok panasz hangzik fel az iránt, hogy ez a félmíveltség minden téren elhatalmasodik, szabad-e, habár az állam harczászati érdekeiért is feláldozni a cultura nagy érdekeit és szabad-e ezt különösen tenni annak, a ki a cultura hivatott őre, a cultusministernek. Ezen félmíveltség terjedését igenis mindenkinek, de főképen a cultusministernek határozottan meg kellene gátolnia. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ki kell meg térnem e fejtegetéseknél Berzeviczy államtitkár ur egy nyilatkozatára is. Az államtitkár urnak ügyessége egy érvet faragott a germanisatio vádjából a saját és kormánya álláspontja mellett, a mennyiben tudniillik azon senki által tagadásba nem vett eredményre mutatva, a melyet a kormány és társadalom a magyarosodás terén elért, elutasítja magától a germanisatio vádját. T. ház, nem is nyelvi germanisatio vádja az, melylyel jogosan lehet illetni a t. kormányt és az államtitkár urat is, mint annak közegét, hanem igenis jogosan lehet és formálom is ellene és kormánya ellen az állami intézmények germanisatiójának vádját. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A vitában, t. ház, az mondatott, hogy az ellenzék csakis a kormány buktatása ezéljából vetette fel az itt tárgyalt kérdéseket és hogy ezen czélból izgat a nemzetben. Először is megjegyzem azt, hogy az ellenzék nem izgat, hanem igenis küzd a nemzet jogaiért. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* És hogy az adott tényekkel szemben egyuttal kormány-buktatásra is törekszik, ez igen természetes, mert ha azt nem tenné, nem teljesítené hazafiui kötelességét. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mert nemcsak a saját kormányzati elveinek diadalra jutása iránti természetes ösztön nyilvánul ezen törekvésében, hanem párosul ezzel azon hazafiui kötelesség is, hogy azon kormányzatot az általa képviselt rossz rendszerrel együtt megbuktassa, melynek legújabb bűne az, hogy a kormány hatalmi tekintélyét is egyenesen eljátszotta. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)* A mikor azt látjuk, t. ház, hogy a ministerelnök ur néma szónok szerepében keres menekülést künn a folyosón, mikor azt látjuk, hogy ide benn a parlamentben minden tekintélyét elvesztette, hogy ő többé nem tudja szabályozni a tanácskozások menetét s azokat többé nem vezetheti, mikor azt látjuk, t. ház, hogy ő minden héten egy kis díszbizalomnak arrangirozására szorul, hogy a koronával szemben nélkülözhetlenségét bizonyitsa, *(Tetszés és helyeslés bal- és szélső balfelől)* ha azt látjuk, hogy a nemzet előtt elvesztette tekintélyét, mint azt a legutóbb előfordult jelenetek bizonyítják és ha azt látjuk és tapasztaljuk, hogy ő az irályi módosítás komédiáját játszotta el azon székben, mikor a nemzet legsarkalatosabb alkotmányos jogairól van szó *(Élénk helyeslés bal- és szélső balfelől)* és ha azt látjuk, hogy most is igyekszik a nemzeti érzület arczulcsapásával a nemzet érdekei árán az ő reputatióját ismét helyreállítani azon jól működő parlamenti gépezettel, mely háta mögött ül: akkor, t. ház, azt hiszem, jogosult ép neki emlékezetébe idézni azon szavakat, hogy ez az eljárás nem csak államférfiuhoz, de még férfiuhoz sem méltó, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mely szavak soha senkire nem illettek jobban, mint ép arra, kinek ajkairól elhangzottak, Tisza Kálmán ministerelnök urra. *(Élénk tetszés bal- és szélső balfelől.)*

Önökhöz szólva, t. többség, kérdem, hogy a minister urnak ezen eljárása méltó volt-e azon helyhez, melyet elfoglal, de méltó-e azon párthoz is, mely ez idejűleg az ország ügyeit intézi? Mert az tagadhatatlan tény, hogy a 25. §-t ezen tartalommal önök is elítélték azon pártértekezleteken, melyeknek hire eljutott mi hozzánk is; önök is a nemzeti érdekek megsértését látták az általunk kifogásolt intézkedésekben és mégis mi történik ekkor? Előáll a t. ministerelnök ur az önök pártértekezletén és egy általa a 14. szakaszhoz tett, később irályi módosítványnak nevezett kedvezmény igérete mellett megszavaztatja magának ezen kifogásolt 25. szakaszt.

Megszavaztatja magának először a 25. §-t feltétlenül és csak azután áll elő az irályi módosítással a 14. §-nál.

Hát, t. ház, ezen eljárás engem nagyon emlékeztet arra, hogy miként szokták a kis gyermekekkel bevétetni az orvosságot. Előáll az orvos — egyik kezében tartja a keserű orvosságot, másik kezében a czukrot, melyet csak az esetre igér oda a gyermeknek, ha előbb beveszi az orvosságot. Önökkel is ott a túloldalon előbb bevétették a keserű lapdacsokat, hogy felébredjenek hazafias mámorukból, melyben azt álmodták, hogy igenis képesek lesznek a hadsereg körében érvényt szerezni a magyar felfogásnak és szellemnek és a mikor a lapdacsokat lenyelve, mámorukból felocsudtak — csak azután kapták meg az irályi módosítás hamisított czukorkáját? *(Élénk tetszés balfelől.)*

És most kérdem önöket, a kik ott a túloldalon mindig a parlamentarismus aláásásáról beszélnek, a kik a mi eljárásunkban kéresik a parlamentarismus veszélyeztetését, azt tartják-e önök, hogy azon eljárás, a mit követnek, a parlamentarismus hasznára van? Hiszik-e, hogy a nép szemében ugy is már tekintélyéből sokat veszített parlamentarismus mostani eljárásuk után erősödni fog? Vagy nem félnek-e, hogy a mikor bármilyen czélért ellentétbe helyezik magukat a közvéleménynyel, nemcsak maguknak, de az önök által oly becsesnek hirdetett parlamenti kormányformát ássák alá. *(Élénk helyeslés balfelől.)* S ezt, azt hiszem, legfőkép azért teszik, hogy megtartsák a ministerelnököt állásában. Pedig hát négyszemközt beismerik maguk is, hogy állása tarthatatlan, mondják, hogy a javaslat után, bármint tüntessenek bizalmi nyilatkozataikkal másképen, Tisza Kálmán vissza fog lépni. Tudják-e hát, mit cselekszenek azzal, hogy a ministerelnököt tartják: önmagukat járják le. *(Zajos tetszés balfelől.)*

Az egészséges önzés azt parancsolná önöknek, hogy ily körülmények közt legalább a pártot mentsék meg, a mire a ministerelnök ur is felhivta önöket azon emlékezetes pártértekezleten, midőn azt mondta, hogy gyönge kártyákkal játszani nem fog. Ha önök igy cselekednének, ebben volna legalább politikai észszerűség és logica; mert párturalom igenis lehet indokolt, de a személyes uralom nem volt indokolt soha. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)*

De önök a ministerelnök 14 évi személyes uralkodása alatt annyira elfelejtettek maguk gondolkozni, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* hogy az egyszerű észjárás azon következményeit is szem elől tévesztik, mely azt javasolná önöknek, hogy ha már Tisza elveszett, mentsék meg legalább a pártot, mentsék meg ugy, hogy eljárásukat összeegyeztessék ismét a nemzet közvéleményével és parlamenti hatalmukat nem egy állásában tarthatlan ember, hanem az ország érdekében gyakorolják.

Ha önök fel tudnak emelkedni még e felfogás magaslatára, ugy megmenthetik legalább magukat, de ha politikai kislelkűségükben elutasítják maguktól még az egészséges egoismus e tanácsait is, akkor majd igenis meg fog erősödni az önök által megtagadott nemzeti közérzület annyira, hogy önöket is, az általuk képviselt utálatos rendszerrel együtt el fogja seperni onnét, a hová nagy többségükben ugy sem a nemzet meghamisítatlan bizalma folytán kerültek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha pedig önök azon nézetben vannak, hogy a nemzet közérzülete nem önök ellen irányul, hogy a nemzet közvéleménye nem nekünk, hanem önöknek ad igazat: akkor miért nem birnak azon politikai bátorsággal, hogy oda álljanak a választók elé és megkérdezzék, kinek ad ezen nagy hazafias küzdelemben igazat? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én ezen kérdésben ismerem, tudom az adandó feleletet és mert ismerem és mert tudom e feleletet, ezért nem szavazom meg a szakaszt s ezért pártolom a különvéleményt. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Habár magának, a vita tárgyának hordereje is kétségtelenül indokolttá tenné felszólalásomat, mégis nem csupán szavazatom indokolásául kérek szót, hanem azért is, hogy a vita folyamán elmondott sokféle személyes támadásokra ez alkalommal reflectáljak, bizonyos történt dolgoknak motivumai iránt felvilágosítást adjak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mielőtt azonban, t. képviselőház, beszédem tulajdonképi tárgyára magára áttérnék, két általános reflexiót kell tennem a vitának mai stadiumában. Először is constatálnom kell, hogy ime a mai napon én már a harmadik ellenzéki szónok vagyok, a nélkül, hogy a t. túloldalról bárki vállalkozott volna érveink megczáfolására. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Ugy látszik, Hannibal József képviselő ur kimerítette összes argumentumaikat, *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső balon)* összes érveiket, a melyek felett önök még szinleg rendelkeztek.

Van még egy körülmény, t. ház, melyet constatálni kivánok; és ez az, hogy a t. ministerelnök ur a tüntetésnek igen olcsó és rendkivül kevés veszélylyel járó nemét fedezte fel. *(Nagy derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ő is beállott a tüntetők közé azzal, hogy — mint itt t. barátom mondja — egyszerűen eltünt. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

És nem is egészen számítás nélkül cselekszik a ministerelnök ur, de azt hiszem, hogy számításában alaposan csalódik. Számítása az, hogy e vita olyan, vagy legalább olyannak kell lennie, mint a milyen a harcz a meggyőződés érveivel. *(Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)* A magyar ember lovagiasságára számít, mert olyannak tartja

ezt, mint a párviadalt, a hol a lovagias ember, ha olyan ellenféllel áll szemközt, a ki megijed és hátat fordít, azt nem a kard élével, azt csak kardlappal üti. *(Élénk helyeslés, tetszés és derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Rátérek beszédemre, t. képviselőház. *(Halljuk! Halljuk!)*

A vita — hogy azt részleteire boncoljam — foly a véderő, az azzal kapcsolatos nemzeti nyelv s a felségjogok körül, foly a kétéves szolgálat körül, foly a körül, hogy önök bennünket az obstructiónak vádjával illetnek. *(Egy hang jobbfelől: Dehogy! Derültség a bal és szélső balon. Felkiáltások: Tessék argumentálni!)*

El vagyok rá készülve, t. képviselő ur, hogy önök onnét ezt is megtagadják. *(Derültség a bal- és szélső balon. Felkiáltások: Mindent!)*

Foglalkozzunk tehát, t. képviselőház, a kérdésnek nézetem szerint mindenesetre legfontosabb részével, a nyelvkérdéssel. Tartózkodni fogok közhelyek felsorolásától s tőlem telhetőleg tartózkodni fogok ismétlésektől is. *(Halljuk!)*

Feltételezem, t. képviselőház, hogy a nemzeti nyelvnek horderejéről még a mostani többség előtt sem kell érvelni. *(Felkiáltások jobbfelől: „Még?“)* Néhány általános megjegyzésem azonban mégis van s az első, t. ház, az, hogy a hadsereg kérdése, az a kérdés, milyen legyen annak organisatiója, mennyi legyen annak szolgálati éve, közös legyen-e a hadsereg, vagy magyar, ezen kérdések képezhetik köztünk viták és pártkérdés tárgyát, mert ezek politikai kérdések.

De a nyelvkérdés, t. képviselőház, nem politikai kérdés, hanem a hazafiság kérdése. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső balon.)* És én mindenesetre szerencsétlenségnek tartom, hogy a vita során constatálnunk kellett azt, hogy Magyarországon a nemzeti nyelv kérdésében pártok alakultak. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)* Az a nemzet, t. ház, a mely államot alkotó nemzet és a mely lemond arról, hogy nyelve törvényes jogainak tiszteletét megszerezze, az lemondott államiságáról, lemondott jövőjéről. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balon.)*

Engedje meg nekem a t. ház, hogy ezen a helyen a száműzött aggastyánnak, Magyarország legnagyobb fiának e tárgyban hozzám küldött sürgönyéből a következő passust felolvassam: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)* „A magyarnak joga és hivatása is van nemzetnek lenni, hazáját állammá tenni. Ennek egyik nélkülözhetetlen kelléke a nemzeti hadsereg, magyar zászlóval, magyar vezénylettel, magyar érzelemmel. Nem magyar, czudar az, a ki az ezen irány felé előlépéstől el akar terelni.“ *(Élénk felkiáltások a szélső balon: Ugy van! Helyes! Éljen!)*

De hát, t. képviselőház, ha már az államiság szempontjából subordinálni akarnák is önök a nemzeti nyelv jelentőségét, de gondolják meg a következőt. *(Halljuk!)*

A mai korszakban, midőn a közlekedési eszközök nyujtotta érintkezési biztonság, a forgalom szaporasága az embereket közelebb hozza egymáshoz nemzetiségre s nyelvre való tekintet nélkül, ma, t. képviselőház, a valaha erős faji jelleg napról-napra kezd elmosódni. Talán megengedik nekem annak hangsúlyozását, hogy ma, t. képviselőház, ha a magyarnak ősi tipusait, ősi alakjait fel akarnók keresni, vagy a messze alföldnek rónasíkjára, a tündér délibáb hazájába, vagy a Dunántúl rengetegeinek mélységeibe ékelt csendes tanyákba kellene mennünk, hogy a magyart ősi faji jellegében, igazi alakjában megtaláljuk. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

És, t. képviselőház, ha ez igy van, akkor kétszeresen fontos, kétszeres jelentőségű az, hogy azt a dolgot, mely a nemzeteket egymástól megkülönbözteti s a mely nekik történelmi hivatást ad és lelkesedést biztosit, a nyelvet kétszeres éberséggel őrizze minden nemzet. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Már most, t. ház, minket a pangerman és a panslav áramlatnak tengere környez. Semmi kétség, hogy a panslav áramlat, miután literaturai fejlettsége nem olyan, a mely veszélylyel fenyegetne, miután caesaristicus alapon nyugszik s miután ezer év bizonyít a mellett, hogy ez reánk, nemzetiségünkre és nemzeti nyelvünkre hatni nem bir, reánk nézve komoly veszélylyel nem jár. *(Igaz! Ugy van' a szélső baloldalon.)* Ellenben, t. ház, a pangerman törekvés, annak a nemzetnek tendentiája és annak a népnek törekvése, a mely nép hatalmas literaturájával és hatalmas culturájával tör felénk, hogy hódításokat tegyen, ez a veszélynek magvát biztosan kicsiráztatja, ha kellő időben nem gondoskodunk óvó intézkedésről, annyival inkább, mert törekvéseinek czélját világos nappal is elárulja a Schulverein által. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Azok, kik kételkednek, méltóztassanak nekem megengedni, hogy a Schulvereinből jött egy igen érdekes és a helyzetet jellemző levelet a t. háznak felolvassam. Nagyon örvendettem volna, ha különösen Csáky Albin cultusminister ur meghallotta volna, hogy az ő rendeletének megjelenése után mikép gondolkoznak rólunk Németországban. *(Halljuk!)* Egy doctor, tehát nem is közönséges műveltségű, hanem előkelő egyéniség — a nevét is megmondhatom, érdemes megörökíteni — dr. Lindenmayer Stuttgartban levelet intéz egy idevaló kereskedőhöz. S ezt épen azért említem fel, hogy illustráljam, milyen veszély rejlik ebben, ép a németekkel való sűrűbb érintkezésünknél fogva. Ebben a levélben arról van szó, hogy az illető kereskedő egy prospectusnak magyar nyelvre való lefordítását ajánlja az illető doctor-

nak, hogy az Magyarországon terjesztessék. Erre azt irja a t. doctor ur, a ki bizonyosan elolvasta Csáky grófnak rendeletét *(olvassa)*: „In dem mir mitgetheilten deutsch gedruckten Ausstellungs-Prospecte ist keine Silbe von einer Uebersetzung in's ungarische die Rede. Diese Bedingung ist auch dem Auslande gegenüber nicht festzuhalten, weil Niemand darauf eingehend wird, weil Jedermann weiss, dass in Ungarn Jedermann besser deutsch, als ungarisch versteht *(Derültség a bal- és a szélsőbaloldalon)* und dass Diejenigen, welche nur ungarisch lesen können, überhaupt keine Bücher lesen, für wem denn also soll man die Uebersetzung machen. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon. Mozgás. Felkiáltások jobbfelől: Lódoktor volt az!)* Sie werden mit den urdeutschen Namen Peter Fischer doch nicht dem Magyarenthum huldigen wollen? Danken Sie Gott, dass er Ihnen den so schönen urdeutschen Namen gegeben *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* und Sie als Deutschen in die Welt gesetzt hat! *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Sie haben keine Ursache sich dessen zu schämen.“ *(Felkiáltások jobbfelől: Hoch!)* Hoch! igen, hoch Tisza Kálmán, hoch a Tisza-párt, hoch; mert önök tudják ezen dolgokat. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Hiszen midőn a szászok ellen demonstrált a hires Tisza Kálmán ur, Herman Ottó beszédének hatása alatt, akkor ő is constatálta ezen dolgokat, ő is constatálta a veszélyt, de önök, önök ezt már régen elfelejtették. *(Élénk derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

De a germanisatio veszélye más irányban is fenyeget bennünket, t. képviselőház. *(Halljuk! Halljuk!)* Saját kormányunk eszköze, tényezője annak, hogy a germanisatio terjed Magyarországon. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mit mondjak egyebet, t. képviselőház. A magyar felelős ministerium tagjai, a kik arra hivatkoznak, hogy a magyar nemzet megbizásából ülnek székeikben, a közös ministerrekkel németül levelezznek. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezek az önök bizalmát birják, t. képviselőház. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

De hát itt van a hadsereg. *(Halljuk!)* Ez valóságos melegágya, valóságos telepe a germanisatiónak; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s az ebben rejlő veszély annyival nagyobb, minél inkább igaz az, hogy általános a védkötelezettség; *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mert minél általánosabb az, annál inkább elhat a társadalom minden rétegébe, hogy magával ragadjon mindenkit, a kiben gyenge a hazafiság. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hányféle nyelvet ismert ez a közös hadsereg az ő technicus terminus elnevezésével? Nem fogom a „todte und lebende Sprache“-féle megkülönböztetéseket felsorolni, csak a „Dienst-Reglement“-ből irtam ki, hogy hányféleképen különbözteti meg az osztrák hadseregben a katona, a tiszt a nyelvet. *(Halljuk! balfelől.)* Először is itt van az „Armeesprache“, az, tudjuk, a német; azután jönnek ennek az alfajai: jön a „Dienstsprache“. Ez a közös hadseregben megint német; alfajai: „die Sprache bei den Honvéds und die Sprache im Landsturm“; aztán megint „die Sprache in Cis- und in Transleithanien“, a mint a Lajtán inneni vagy túli honvédségről vagy felkelésről van szó. Azután jön a „Regimentssprache“, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* azután jön a „Kasernensprache“, *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon)* melyben a regimentek többsége szerinti beszédmodor kellene hogy divatozzék, azután jön a „Kantinsprache“; *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon)* ennek egyik alfaja a legújabb időben a „Ministerial-Kantinsprache“; *(Hosszas zajos derültség a bal- és szélső baloldalon)* de vannak a hadseregben is alfajai: *(Halljuk!)* „Kantinsprache für Mannschaft und Kantinsprache für Officiere“. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Azután jön a Tafelsprache; *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon)* azután jön a Meldungssprache *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* még pedig „Meldungssprache im Frieden und während der Kriegsdauer“; *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon)* mert „im Frieden“ nem szabad a katonának, csak németül jelenteni, de „während der Kriegsdauer“ a Dienstreglement szerint meg van neki engedve a »Muttersprache“ használata is. *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Akkor szorul a kapcza!

Polónyi Géza: Aztán jön a Protocollar-Sprache, *(Derültség)* azután a Fremdensprache, a Landessprache, a Muttersprache, az Abrichtungssprache, a Profosen-Sprache, *(Folytonos derültség)* azután a Conversationssprache, az egyéves önkéntesi felvételi vizsgánál egy Hauptsprache és egy zweite Sprache; *(Derültség)* azután jön az „Unterrichtssprache bei der Mannschaft“ és „Unterrichtssprache bei den Einjährig-Freiwilligen“, *(Derültség)* azután a Prüfungssprache, azután „Prüfung für Reserve-Officiere, Prüfung für Effectiv-Officiere“. *(Derültség. Felkiáltások jobbfelől: Hány van?)*

Nem hiszem, t. képviselőház, hogy egészen kimerítettem, de egyet tudok és ez az, hogy van abban mindenféle Sprache, csak ungarische Staatssprache nincs. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Az most lesz, *(Ellenmondások a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások balfelől: Lesz Gajári- és Mameluken-Sprache! Derültség balfelől. Zaj.)*

Polónyi Géza: T. képviselőház! Annak, hogy bennünket a germanisatio veszélye fenyeget, rendkivül érezte súlyát és horderejét maga Tisza Kálmán és már e helyütt hivatkozom arra, hogy volt idő, midőn a mostani t. többség tagjainak

soraiból, valahányszor keserű szemrehányások emelkedtek a ministerelnök eljárása ellen, felhozták, hogy de egyet ismerjetek el, azt, hogy a magyarosodásnak őszinte hive, igaz apostola. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Ezt hozták fel önök érvül.

Többet mondok, t. képviselőház, Tisza Kálmánnak sikerült is ezt a nemzettel és önökkel is elhitetni. Elhitette az által, hogy az ő aegise, az ő szinleges vezérlete és vezénylete alatt alakultak meg a magyarországi eultur- és a jótékonysági egyletek, melyeknek elnökéül mindig találkozott egy-egy Tisza. *(Derültség balfelől.)* De, t. ház, ha önöktől számon kérem, hogy Tisza Kálmán mint államférfiú mit tett a nemzeti nyelv érdekében . . .

Orbán Balázs: Egy garast sem adott!

Polónyi Géza: . . . erre önök kell hogy némák és hallgatagok maradjanak, mert nem tett semmit *(Élénk ellenmondások jobbról. Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* Én felhivom, t. képviselő urak, önöket, álljanak fel és mondják meg nyiltan, hogy mit tett. *(Helyeslés a szélső balfelől. Ellenmondások a jobboldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hát mondják meg! Halljuk Dániel Ernőt!)*

Egy dolgot igenis megtett, azt, hogy a jelen törvényjavaslat benyujtásával és azzal a vitával, melyet pártjával most folytat, a eulturegyletek összes törekvéseit egyszerre tönkre tette. *(Ugy van! a szélső balon.)* De hát van-e joga a magyar nemzetnek a hadseregben törvény utján biztosítani a nyelvek jogát?

Milyen szomorú, milyen fájdalmas, hogy ezt a kérdést fel kell vetnem; de megfelel rá a törvény. Az 1867 : XII. törvényczikk 11. §-a előtörvény. Ezt a törvényt semmiféle lex posterior nem abrogálta; arra hivatkozni jogunk és kötelességünk. Ezen 11. §-ban annak világos szavai szerint benne van az, hogy a magyar hadsereg, mely a hadseregnek csak kiegészítő része. Most már, t. ház, melyik azon magyar hadsereg, melynek nincsen magyar zászlóalja s melynek ne legyen joga a magyar vezérletre sem. Talán a gomb vagy szűk nadrág különbözteti meg a hadseregeket, egyiket a másiktól? Nem, csak a nyelve, jelvénye. A magyar nemzetnek ezen élő törvényei alapján kétségkivül joga van követelni, hogy a magyar hadseregben, mely a közös hadseregnek csak kiegészítő része lehet, a magyar vezérleti nyelv teljes érvényre emeltessék. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, nem arról van most szó és már e helyütt ki akarom jelenteni, hogy én, a ki az önálló magyar nemzeti hadseregnek minden attributumaival egyik hive vagyok és az maradok az utolsó lehelletemig, most, miután nem erről a kérdésről van szó, ezt csak hangsúlyozni akarom és annak kimutatására vállalkozom magának a kiegyezésnek alapján, hogy az önök álláspontja merőben hamis, sőt törvényellenes akkor, mikor nem akarják elismerni a nemzetnek jogát. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nem is arról van szó, t. ház, hogy a vezénynyelv legyen magyar. Csak arról van szó, hogy a tartalékos tisztképző folyamban az oktatási nyelv, a képző nyelv magyar legyen. Tehát sokkal kevesebbről van szó, mint a mennyit a törvénybe iktatott magyar hadsereg jogczímén egy nemzetnek, mely államalkotó nemzet akar lenni, követelni joga van. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* önök ezzel a 11. §-ra való hivatkozással maga a ministerelnök utján, de szónokaik utján is felállítottak egy rettentő módon veszedelmes theoriát, felállították azt az elméletet, hogy a nemzetnek nincs joga abba beleszólni, mert a belszervezet a vezetés és vezénylet kizárólag fejedelmi jog. *(Felkiáltások jobbfelől: Ezt senki sem mondta! Zaj és felkiáltások a szélső balfelől: De mondták!)* Nekem soha semmi jobban nem eshetett volna, mint az, hogy gróf Andrássyaktól és több képviselő urtól azt hallom, hogy ez nem igy van. *(Nagy mozgás és felkiáltások jobbfelől: Nem is mondták! Felkiáltások balfelől: De ugy van!)*

Én, t. ház, a legauthenticusabb forrásra hivatkozom, a Tisza Kálmán minister urral folytatott beszélgetésemre, a ki előttem igy definiálta a dolgot. Én örömmel constatálom, hogy a két gróf Andrássy Tisza Kálmánnal nincs egy véleményben. *(Derültség balfelől. Mozgás jobbfelől.)*

És igazuk van önöknek azért, mert e 25. §. rendelkezései önmagukban nem annyira veszélyesek, nem annyira elszomorítók, nem annyira lealázók, mint az, hogy azt kezdték vitatni, hogy a nemzetnek ahhoz joga nincs, hogy nyelvének a hadseregben törvény utján elismerést követeljen. *(Ellenmondások a jobboldalon.)* Méltóztassanak megengedni, számítok rá, hogy önöket e téren meggyőzöm. *(Halljuk! Halljuk!)* A kérdés a körül forog, van-e jogunk ezt törvénybe iktatni? Azt hiszem, *(Halljuk! Halljuk!)* méltóztassanak csak megengedni, egyszerre mindent elmondani nem tudok, igenis vitassuk a kérdést, vitassuk, nem is kell hozzá nagy tudományos apparatus, csak józan ész s nagyon kevés hazafiság. És azért, midőn a józan észről szólok, felkérem Berzeviczy Albert t. képviselő és államtitkár urat és a t. képviselő urakat a túloldalon, vegye elő mindenik a jobb, józan észt, ne azt, a mely a pártfegyelem korlátai által van lenyügözve, mert egyik fele a bársonyszékekre, a másik és pedig jelentékenyebb fele a ministerelnökre néz; hanem vegyék elő azt, a mely a hazafias meggyőződés kormányzata alatt áll. Már most vitassuk meg jogi szempontból, hogy helyes-e az, hogy a magyar nemzetnek nincs joga a hadsereg oktatásának követelését a törvénybe magába iktatni? *(Halljuk! Halljuk!)*

A felségi jogok kérdésében — kissé messze megyek vissza, de előre megigérem, hogy a közbe-

eső időszakot nem fogom kitölteni — a XVII. század kellő közepén élt egy férfiú, a ki kutató elméjének egész lángerejével nemcsak kereste, de meg is találta a tudományos igazságokat, nem azért, hogy azokat csupán felfedezze, hanem azért, hogy azokat kövesse. Tisztelettel viseltetett a vallásos hit engesztelő hatalma előtt, de nem ismerte el a vakbuzgóság és a rajongás jogosultságát; egész lelkében, egész testében egy eszme, a tiszta honszerelem nemes szövétneke által vezéreltetett s ha hozzá teszem, t. ház, hogy ő volt egyik legkitünőbb egyetemi tanárunk, akkor szabad ezek után azt is kimondanom, hogy ő volt korának Szilágyi Dezsője. *(Tetszés a baloldalon.)* Megkínálták hivatalokkal; ő inkább a számüzetés sanyarú kenyerét választotta, de meggyőződését nem adta fel soha. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* És a meggyőződés, t. ház, harmadfél száz év mulva is él és bir erővel. Én kalap-leemelve idézem önöknek, kik a felségjogok theoriájában, ugy látszik, helytelen utra tévedtek. Locke — mert róla van szó — azt mondja a praerogativáról irt munkájának egy fejezetében — a mit általában véve mint kötelező elvet akarom felolvasni a prerogativák tekintetében azon elvekre vonatkozólag, melyet harmadfél század előtt vallottak és a melyre hivatkoztak az állambölesészek és tudósok — mondom, Locke a következőket mondja:

„Az első, még patriarchalis időkben, midőn kevés törvény és sok bizalom létezett, csaknem az egész kormányzás az előjogból állt. De a müveltség haladásával, miután sokféle visszaélését tapasztalták, többet rendeztek a törvény utján s kevesebbet hagytak az előjognak. A ki azt állítja, hogy az előjog körébe való túlkapás, ha bizonyos olyan dolgokat törvényesen rendeznek, melyek előbb a praerogativára voltak bizva, az az állam természetét a legkevésbé sem képes fölfogni. A törvény nem von meg a fejedelemtől semmit, a mi az övé volt, mert a hatalmat, mely birtokában van, nem önmagáért birja, hanem egyedül a közösség érdekében, tisztán a közjólét érdekében. Ennek félreértéséből a fejedelemségekben a bajok és rendetlenségek egész tömege támad. Ha a fejedelemnek őt illető saját joga lenne az, hogy saját érdeke szerint uralkodjék, akkor a népekkel nem mint észszel felruházott, hozzá hasonló teremtésekkel bánnék, kik a közös jólét czéljából egyesültek állammá, hanem a polgárokat nyájjal lehetne összehasonlítani, melyet a tulajdonos kénye-kedve szerint kihasznál.

Az előjog nem más tehát, mint a nép által a hatalom kezelőjének adott azon engedély, hogy a közjólét érdekében belátása szerint járjon el ott, hol a törvény hiányos vagy a cselekvésnek szabad tért enged. Minél képesebbek és bölcsebbek a fejedelmek, annál inkább lesznek hajlandók a népek arra, hogy ezen előjogukat kiterjeszszék; de a rossz tapasztalások új törvényes korlátozásra vagyis annak közelebbi meghatározására vezetnek, minők legyenek a praerogativán alapuló cselekmények, hogy a közjóllétet előmozdítsák. Annak eldöntése, vajjon czélszerűbb-e az ügyeket törvényesen szabályozni vagy az uralkodó belátására bizni, a törvényhozót illeti. Csak ha nincs földi biró, lehet az éghez felebbezni: az isten és a természet nem akarják, hogy az ember lemondjon önfentartásáról. Nem igaz az, hogy e tan rendetlenségekre és forradalmakra vezetne; mert a népek a rendezett hatalom ellen csak akkor lázadnak fel, ha ama bajok, melyeket elszenvedni kénytelenek, elviselhetetlenekké lettek s javulást követelnek s a bölcs fejedelmek sohasem engedik a dolgot ide kerülni, mert az ebben fekvő veszély reájok nézve még nagyobb, mint a népre nézve.“

Ez volt már a 17-ik században az általános elv a praerogativák nevezete alatt ismert felségjogokra vonatkozólag. Már most, miután a specialis magyar jogról van szó s miután legnagyobb sajnálatomra egészen elemi dolgokat is kell vitatni: méltóztassék nekem megengedni, hogy a magyar alkotmánynak és ezekre a mi törvényeink értelmében vett felségjogainkra vonatkozólag nem is fogom egész terjedelmében felolvasni, csak egy közkézen lévő tankönyvre, Korbuly közjogára utaljam azokat, a kik talán nem olvasták vagy roszszul olvasták s a kik meggyőződhetnek arról, hogy: „a király. mint az állami hatalom képviselője, az egységes és magában véve oszthatatlan állami hatalom gyakorlására, annak minden egyes működési körében, fontos állásának és magas méltóságának megfelelő jogokkal bir, melyek közönségesen királyi felségjogoknak neveztetnek.

Alkotmányos országokban azonban nem lehet a felségjogokat az uralkodó által tetszés szerint és önkényűleg gyakorolható jogokkal azonosítani. Mert az állami hatalom, az államot alkotó egész nép egységes ereje és hatalma lévén, az államfőben csak képviseletét és kifejezését nyeri, de gyakorlása egyáltalában nincs annak önkénye és tetszésére bizva, hanem az alkotmány által meg van határozva, hogy meddig terjedjen az uralkodónak, az állami hatalomnak reá ruházott képviselete folytán, ennek gyakorlása körüli felségjoga és ki van kötve az államot alkotó népnek is ugyancsak az alkotmány által meghatározott módon érvényesítendő befolyása az államhatalom gyakorlására.

Magyarországon is az állami hatalom alkotmányosan, azaz a törvény által előirt módon, a nemzetnek határozottan kikötött és jelenleg már népképviselet utján érvényesített befolyása mellett lévén gyakorolható: ennélfogva a királyi felségjogok összegét csak a királynak az állami hatalom

alkotmányszerű gyakorlása fenlevő azon jogai képezik, melyek őt, mint az állam képviselőjét, annak vezetésére és irányzására nézve az alkotmány értelmében minden irányban megilletik.“

Szóval, t. ház, a mint bizonyos, hogy osztozom Eötvös barátom azon felfogásában, *(Halljuk! Halljuk!)* alkotmányos monarchiában olyan jogot, melyet a fejedelem mástól szerzett volna, mint a nemzettől, nem ismerek *(Helyeslés a szélső balfelől)* és hogy oly fentartott jog, mely a nemzetet meg nem illetné, nem létezik, szivesen elmegyek a magam részéről még odáig is, hogy elismerem azon reservált jogokat, a melyek kegyelmezési jogból, a hadüzenet jogából, a háború alkalmával való kisajátítás jogából s az ugynevezett kitünő jogokból állanak.

Gróf Andrássy Tivadar: De ezeket is joga van a nemzetnek megváltoztatni.

Polónyi Géza: De mindezeknek forrása a nemzet és a mint helyesen jegyzé meg t. képviselőtársam, a törvényhozástól függ, hogy mikor akarja ezeket megváltoztatni. De, t. ház, ugy látszik, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy már odáig eljutunk, hogy önök el fogják ismerni a nemzet e jogát; *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Majd rátérek azután arra, a mikor constatálni fogom, hogy ha e jogot elismerik, akkor mindent megtehetnek, csak e határozati javaslatot nem szabad elfogadniok.

De, t. ház, ha arra nézve valakinek még bővebb argumentumra volna szüksége, hogy a nemzetnek joga van ehhez, idézhetem az 1791 : XII. törvényczikket, mely több izben felhozatott, de ezt mellőzhetőnek tartom. Már Grecsák t. képviselőtársam is felhozta a közös hadügyminister-nek a visitkártyáját.

Az ellen nem volna kifogásom, hogy a közös hadügyminister milyen visitkártyát nyomat, kevés közöm van hozzá s keveset is törődöm vele. De ha a hadügyminister ur belenyomatja visitkártyáját az instructiókba, a melyek fiainknak is szólnak, az ellen van kifogásom. Az instructióknak a Wehrgesetz czímű füzetében világosan ki van mondva:

„Die in dieser Instruction enthaltenen Bestimmungen sind von Reichs-Kriegs-Ministerium mit den beiden Landesvertheidigungs Ministerien, auf Grund der für die beiden Staaten der Monarchie erflossenen Gesetze vereinbart worden, weshalb darin den theilweise abweichenden Gesetz-Bestimmungen ensprechend, auch das Special-Verfahren für jedes der beiden Staatsgebiete festgestellt ist.“

Ebből látom, hogy a közös hadügyminister, a ki a mi közjogunk szerint csak közös hadügyministernek nevezheti magát, most is a honvédelmi minister beleegyezésével Reichskriegsministernek nevezi magát.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Tessék megnézni a magyar szöveget.

Polónyi Géza: Elhiszem, hogy a magyarban másképen van. *(Nagy mozgás és zaj a szélső baloldalon.)* Én a közös hadseregben szolgáltam és mi ott magyar instructiókról nem tudtunk semmit, nem is hiszem, hogy van. De ha lenne is, az a kérdés, hogy a Reichskriegsminister mit beszél? Mert hiszen a commando német. Ez az irányadó, nem pedig az, a mit a magyar instructiókba méltóztatik a honvédek számára lefordittatni. A közös hadseregbeli katona legelső szónak ezt tanulja, hogy Reichskriegsminister, a honvédelmi minister beleegyezésével. De még a Reichskriegsminister is elismeri, hogy az utasításokat, tehát az oktatásra vonatkozó szabályokat is csak a magyar honvédelmi minister beleegyezésével adhatja ki. Ennyiben fontos ez azokkal szemben, kik tagadják, hogy az instructiók megállapításába a magyar törvényhozás is befolyhat. Mert a honvédelmi minister más czímen, mint a törvényhozás bizalma czímén abba bele nem avatkozhatik.

Nem is akarok szólani a magyar hadsereg paritásáról, mely minden kétségen kivül feljogosít bennünket arra, hogy a közös sereg magyar részében magyar legyen a vezényszó; nem akarom önöket e téren tovább fárasztani, minthogy azt hiszem, már sikerült önöket meggyőzni. De egy dolgot constatálok: eddig, mint Szederkényi t. barátom felolvasta, a nemzet jogait csak egy ember merte tagadásba venni, Lustkandl, utána csak Tisza Kálmán és Fabiny következtek.

Gr. Károlyi Gábor: Jó firmák! *(Nagy derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: De Lustkandl és Tisza meg Fabinyi között is van egy kis különbség. Lustkandl védelmezte azt az álláspontot akkor, midőn ki akarta mutatni, hogy a magyar nemzetnek nemcsak nyelvéhez nincs joga, de ahhoz sincs, hogy azon székekbe, melyekben ma Tisza és Fabiny ülnek, magyar ministereket ültethessen, ők pedig védelmezik azon ministeri székekből, melyeket a magyar nemzet és Deák Ferencz Lustkandellel szemben maguknak kivívtak. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Fenyvessy Ferencz: Lustkandl Pulszky Guszti sógora! *(Nagy derültség.)*

Polónyi Géza: Habár a közbeszólások után — megvallom őszintén — most már nem vagyok tisztában a t. többségnek a felségjogokra vonatkozó álláspontjával, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon. Egy hang: Maguk sincsenek!)* most már nagyon időszerűvé fog válni, ha a t. többség közül valaki meg is magyarázza, hogy melyik azon alkotmányos álláspont, melyet e kérdésben elfoglalnak?

De ha én elfogadom az önök magyarázatának bármelyikét, én most egy pillanatra az önök

álláspontjára szeretnék helyezkedni és szivesen akarom önökkel együtt hinni erre az egy pillanatra — mondom — hogy mindaz, a mit a nemzet máig kiküzdeni akart, hogy egész multja, százados történelme, összes küzdelmei a nemzet nyelvéért, a nemzet önállóságáért, hogy ezek mind csak dajkamesék. Higyjük, hogy Magyarországon létezik egy felségjog, a melynek egyedül adatott meg az, hogy a hadseregben a nyelv kérdésében intézkedjék. Én tehát felteszem igy a kérdést és — azt hiszem, helyesen teszem fel — hogy a többség álláspontja az, hogy Magyarországon létezik egy felségjog, a melynek egyedül adatott meg, hogy a hadseregben a nyelv kérdésére nézve intézkedjék.

Ha, t. ház, a kérdés helyesen van feltéve, akkor vitassuk meg ezen oldaláról, ki gyakorolja Magyarországon ezen felségjogokat? *(Halljuk! Halljuk!)* Talán valami ismeretlen phantom, vagy talán egy mythicus világrész ködös atomjainak ismeretlen egysége? *(Derültség.)* Hát ki gyakorolja t. ház? A magyar király! És ki az a magyar király?

A magyar király szent István koronájának ép ugy tagja, mint mi mindnyájan s ki csak azért emeltetik a felséges magasságba, mert annak egyúttal képviselője is. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Nos, t. ház, Magyarországon csak a magyar király gyakorolhat felségjogot. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Melyik törvény az, mely a magyar királynak megadná azt a jogot, hogy német lehessen?

Ismerjük a felségjogokat, t. képviselő urak, Angliában, hivatkozhatnék autocrata államokra, Oroszországra, ismerünk sokkal erősebb felségjogokat, mint az önök fogalma szerinti felségjog, mely a magyar királyt megilleti; de kérdem én, ha a muszka czárnak az ő autocraticus felségjogával eszébe jutna az oroszokat angolul commandirozni, vajjon nem e lázadna, zúdulna fel az egész nemzet azért, hogy őt autocratismusával felségjogostul 24 óra alatt elsöpörje a föld színéről.

Meszlényi Lajos: A finnek finnül teszik a vizsgát!

Polónyi Géza: Csak a magyar királynak van egy a történelmen, az alkotmányon kivül álló külön reservált oly felségjoga, melynek révén nem magyarul, hanem más nyelven — mert ha felségjog, akkor feltétlenül áll — akár spanyolul, akár chinai nyelven commandirozhatja hadseregünket; és ha ez igy van, t. képviselő urak, ha Magyarországon a felségjogokat csak a magyar király gyakorolhatja, akkor melyik az a jogczím, a melynek nevén önök a német oktatási nyelvet acceptálni akarják. Van önöknek egy be nem vallott titkos czéljuk *(Halljuk!)* és ez a legveszedelmesebb, t. ház, hogy Magyarországon először történik meg az, hogy a magyar király felségjogainak révén az osztrák esászár jogait akarják itt installálni. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Én nem hiszem, t. ház, hogy ezen merénylet sikerüljön, nem hiszem, mert nem akarom feltételezni azt, hogy Magyarországon létezik egy többség, mely az osztrák császár jogait akarja e törvényhozás termében elismertetni, hogy árulást kövessen el maga az alkotmány ellen. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. képviselőház, ha mégis volnának ilyenek, akkor ne vegyék legalább tőlünk rossz néven, hogy mi a nemzet becsületének védpaizsa alatt kűzdünk önök ellen, mert meg akarjuk őrizni azt a magyar alkotmányt, melyet őseinktől örököltünk. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

De önök, t. képviselő urak, azt hiszik, hogy ez a felfogás, ez a nézet, ez az alkotmányjogi felfogás csak itt e padokon van elterjedve. El van az terjedve, hála az égnek, mindenhol, a hol a meggyőződés és lelkiismeret, vagy a kötelesség esküt mondott a magyar alkotmányra.

A t. honvédelmi minister ur nagyon jól fogja tudni, hogy mennyire el van terjedve ez a meggyőződés magának a honvédségnek legmagasabb rétegeiben is, tudnia kell róla, mert eltiprására is törekedett. *(Halljuk!)* Hallgassa meg a t. többség, hogyan gondolkoznak azon magyar felettes tisztek, a honvédség tisztjei, a kik a magyar alkotmányra esküt tettek. *(Halljuk!)* „Nagyméltóságú minister ur! Budapest, 1889. január 29 én.“ Emlékezetes nap lesz a minister urra. *(Derültség balfelől. Felkiáltások a szélső balon: Akkor volt Zalán futása! Zajos derültség. Mozgás jobbfelől.)*

„A véderőről szóló törvényjavaslat alkalmából báró Fejérváry honvédelmi minister ur figyelmeztetett, hogy ezen törvényjavaslatra vonatkozó nyilatkozataim nem illenek azon álláshoz, melyet mint szabadságolt állományban levő honvédhuszárezredes elfoglalok. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Elek Gusztáv!)*

Engem ezen nyilatkozatomnál azon felfogás vezetett, hogy mindaddig, mig tettleges szolgálatra behíva nem vagyok, a polgári és politikai szabadságnak és a szabad vélemény nyilvánításának ugyanazon mértékét élvezem, mint bármely más polgári állású állami honpolgár.

Ezenfelül még vezetett az a meggyőződés is, hogy jogom van sajnálatomat és nemhelyeslésemet kijelenteni a felett, hogy a törvényjavaslatba oly határozatok vétettek fel, melyek az 1867 : VII. alaptörvények elveibe ütköznek, azon alaptörvénynek, melyek ő Felsége királyunk koronázásakor alkottattak és mely minden igaz magyar ember szive örömére az egyetértést a felséges uralkodóház és nemzet között helyreállította és melyben egy szebb jövő dönthetlen alapját üdvözöltük.

Mások lehetnek, kik másként vélekednek a-

törvényjavaslatról: de én királyom iránti törhetlen hűségemből és nemzetem iránti forró ragaszkodásomból folyó kötelességemnek és honpolgári jogomnak tekintem e véleményemet megmondani és sajnálkoznom kell a felett, hogy a kormány részéről ily hibás lépés történt.

Ha már most azt, a mit szent meggyőződésem szerint tenni jogom és kötelességem volt, a honvédelmi minister ur állásomhoz nem illőnek nyilvánítja és én nekem ezen nézetét, mint illetékest, el kell fogadnom: rám nézve azon erkölcsi kötelesség áll elő, hogy állásomról, a m. k. honvédlovasság szabadságolt állományában viselt ezredesi rangról való lemondásomat beadjam és igy kikerüljem azt, hogy meggyőződésemben és polgári szabadságomban csorbát szenvedjek, vagy megsértsem azon tekinteteket, melyekkel — felebbvalóim nézete szerint — állásomnak tartozom."

T. képviselőház! Hogy el ne felejtsem, kötelességemnek tartom becsületszavamra kijelenteni, hogy habár ismeretlenül is, tisztelője vagyok az illetőnek, nagyrabecsülöm azt, hogy egy magyar honvéd részéről hallok ilyen hangokat; kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy az illetővel, a ki ezen beadványt a honvédelmi minister urhoz intézte, életemben beszélni szerencsém nem volt és arról, hogy ez az okmány birtokomba jutott, neki tudomása nines, azt ő nem is sejti. *(Felkiáltások jobbfelől: Szabad-e felhasználni? Azt Elek Guszti mondja meg! balfelől. Nagy zaj.)* Már most mi volt sorsa ennek a beadványnak? *(Felkiáltások balfelől: Szabad-e egy honvédelmi ministernek ilyet tenni? Halljuk!)*

A magyar alkotmányra esküt tett ezen törzstisztnek azt mondották, hogy ilyen szépen kidolgozott beadványt ő Felsége elé terjeszteni nem lehet; vegye vissza és dolgozza át szolgálati stylusban. *(Felkiáltások a szélső balon: Gyalázat! A legjobb magyarokat kimarják a honvédségből! Nagy zaj. Mozgás jobbfelől.)*

Nos, t. ház, miután meggyőződött az illető törzstiszt arról, hogy itt aggodalom van, nehogy azon felséges magasságban megtudják: miként gondolkozik az alkotmányról egy arra megesküdött magyar honvéd, megtette azon szolgálatot is, hogy kidolgozta szolgálati stylusban. *(Felkiáltások a szélső balon: Németül?)* Nem, magyarul! „Nagyméltóságú minister ur! Budapesten, febrnár 18." Érdekes datumok! „Viselt tiszti rangfokozatomban tovább megmaradni nem óhajtok: kérem a m. k. honvédség kötelékéből leendő elbocsájtatásom." *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Elek Gusztáv!)* Akkor jött azután a t. felebbvaló; látta, hogy itt nagy baj van, mert a társadalomban nem utolsó embert számít — hála istennek — az ilyen gondolkodású magyar ember, akkor azután — a Tisza-iskola jó híve lévén — elkezdett alkudozni. *(Élénk derültség a bal- és szélső balon.)*

Az alkudozásnak — hogy rövid lehessek — vége ez lett: „Budapest, 1889. márczius 3-án. Nagyméltóságoddal lefolyt megbeszélés következtében a f. évi február 18-án beadott kérvényem tárgytalanná vált." *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Tessék most nevetni! *(Zaj! Felkiáltások a szélső baloldalon: Sirni lehetne rajta, nem nevetni! Gyalázat! Szégyelje magát, ne nevessen!)*

Polónyi Géza: Most, t. ház, annyit constatálhatok, hogy a t. minister ur akkor, mikor valaki becsületes meggyőződésére hivatkozik, midőn ezért állását köti a vele szemben állást foglaló honvédelmi ministerrel szemben, hogy azt nevetségesnek találja. *(Nagy zaj és felkiáltások jobbról: Ki mondta? Egy hang a szélső balról: Hiszen maga mondta!)*

Gr. Károlyi Gábor: Nem tud magyarul, hát nem tudta magát kifejezni! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Van azonban egy másik példája a t. minister urnak. *(Halljuk!)* E felett talán még sem fog nevetni.

Megilletődve, mondhatnám megdöbbenve áll az egész magyar nemzet egy hű fiának sirja előtt, ki egy régi magyar családnak a sarja és jó vitéz katona volt, hűségesen szolgálta és szerette a hazát és a királyt, érdemrend diszítette mellét, utolsó fohásza, végső imája csak az volt, hogy anyaföldjében, a magyar földben temessék el. Ezt az embert megbecstelenítették, meggyalázták, halálba kergették, pedig csak egy bűne volt, de az a bűn nagy volt, az volt a bűne, hogy magyar volt. *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Tessék most nevetni!)*

Thaly Kálmán: Nevet most is! Hisz mindnyájan nevetnek!

Polónyi Géza: Ha olyan nevetni való kedve van a t. minister urnak, higyje el nekem, hogy nem sokáig fog nevetni, mert végre-valahára tudatára fog ez a nemzet ébredni annak, hogy nemcsak akkor nemzet, nemcsak akkor magyar a magyar, midőn udvartartási költségeket és hadi adókat kell megszavazni, hanem nemzet akkor is, midőn fiainak véréről és nemzetiségéről van szó. *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső balon.)*

Ha pedig önök még a 12-ik órában sem akarnak felébredni, higyjék el nekem, be fog következni, de még egyszer mondom, t. képviselőház, becsületes meggyőződéssel óva intem önöket attól, igyekezzenek azt elkerülni, de be fog következni a nagy megpróbáltatások napja és eszébe fog jutni a magyar nemzetnek, hogy fiait örökké csak gyűlölik, örökké csak becsmérlik egyedül azért, mert magyarok. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon. Élénk mozgás és felkiáltások jobbfelől: Eláll! Zaj. Halljuk!)* És a nagy megpróbáltatások napján majd le fog dőlni a monarchia, de vele együtt,

fájdalom, a dynastia is. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Áttérek most már, t. képviselőház, annak a thémának vitatására, mely igen t. gróf Andrássy képviselőtársamat s a vele egy meggyőződésen levőket valószinüleg közelről fogja érdekelni, *(Halljuk! Halljuk!)* áttérek a határozati javaslatnak, vagyis annak a kérdésnek vitatására, hogy mi módon, milyen eszközökkel akarják az osztrák esászár felségjogát Magyarországon határozati javaslat alakjában beesempészni.

Sajnos tünettel találkozunk e tekintetben, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* Tisza Kálmán miniterelnök urnak rövid közjogi pályát befutott multjában, mert az a 14 esztendő szerintem az egész történelemhez képest rövidke idő. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Szomorú idő!)* Sajátságos módon találkozunk a furfangnak különböző nemeivel, hogy miként lehet a magyar közjogot csorbítani. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Nem rég volt, a mikor feltalálta a miniterelnök ur — mert ez is az ő találmánya — hogy lehetséges a nemzet közvéleményét királyi kéziratokkal kibékíteni, *(Derültség a szélső baloldalon)* melynek azonban az a közjogi jelentősége volt, hogy nem hozták parlament elé, esak a hivatalos hirlapban publieálták.

Ez az első ismeretlen s eddig új jogforrás a magyar történelemben. Azután jött a másik, *(Halljuk!)* jött a jegyzőkönyvi nyilatkozat. Erről azonban még a mostani többség is meggyőződött, hogy az olyan közjogi képtelenség, a melyet lehetetlen megszavazni. Ezzel az új találmánynyal, areanummal azután szépen meg is retirált a miniterelnök ur.

Most jön a legújabb, a határozati javaslat kérdése. *(Halljuk!)*

Ónody Géza: A Gajári-féle mártás!

Polónyi Géza: Igen, a Gajári-féle mártás. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Már most, t. képviselőház, hogy ennek a határozati javaslatnak közjogi jelentőségét teljesen megértsük és teljesen bizonyíthatóvá váljék az, hogy ezt a magyar törvényhozásnak megszavazni nem lehet, esak a következőkre terjeszkedem ki. *(Halljuk!)*

Az 1791 : XII. t.-ez. világosan kimondja azt, — ne ijedjenek meg egyszerre — hogy pátensekkel Magyarországot kormányozni nem lehet. Hosszú küzdelmek után vívták ki ezt, de benne van a törvényben. Később fogok rá hivatkozni, legyenek tehát oly szivesek, tartsák meg emlékükben a törvénynek ezen rendelkezését.

Hát, t. képviselőház, mit constatál első sorban ez a határozati javaslat, a melyet itt benyujtottak? Constatálja első sorban azt, hogy a többség által elfoglalt egész álláspont egyszerűen nem áll, mert önmaga nyujt be oly határozati javaslatot, melyben a facultativ magyar vizsganyelv behozatalát a törvényhozás által, de csupán határozati javaslat alakjában akarja megszavaztatni. Ennek a határozati javaslatnak benyujtása maga bizonyíték arra, hogy az a többség, a mely azt meg akarja szavazni, maga sem ismerheti el kizárólag reservált felségjognak azt, hogy a nyelv kérdésében a király maga intézkedjék.

De már most, t. képviselőház, bonczoljuk ezt a határozati javaslatot egy kissé. Mindenek előtt eonstatálnom kell, hogy ez a határozati javaslat már születésének, a partlamentben való megjelenésének első pillanatától fogva a törvénytelenség bélyegét viseli magán. Mint illegitimus jelent meg a képviselőházban, mert törvénytelen apasága van. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Gajári t. képviselő ur rendkivül fennen hirdeti, dicsekszik, mellét verve, hogy a határozati javaslatot ő nyujtja be, de van-e a képviselőházban egy is, a ki ezt el is hinné? *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)* Tudjuk, hogy ennek a határozati javaslatnak az éđesapja nem tisztelt Gajári képviselő ur; Gajári képviselő ur csak ugy tett, mint a nagy uraknak azon vadászai, a kik elveszik az ideált, hogy az illegitim gyermek törvényessé váljék. *(Hosszantartó zajos derültség a bal- és szélső balon.)* Benyujtotta a t. kormánypárt Stüssy-vadásza *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* ezt a határozati javaslatot azért, mert a t. ministerelnök ur egy ilyen zabi urfit már a 14-ik §-nál adoptáltatott; most már szégyelte magát a nagyváradi képviselő a második illegitimust is a ministerelnöknek kegyelmébe ajánlani. Tehát illegitimus, hiába diesekszik vele a tisztelt képviselő ur, nem a Gajári határozati javaslata az, hanem a ministerelnöké, meg a honvédelmi ministeré. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Egy hang a szélső balon: Két apja van neki! Derültség a szélső balon.)*

De, t. képviselőház, törvénytelen ez a határozati javaslat azért is, nem szavazom meg azért sem, mert az közjogi alakjában semmi egyéb, mint megfordított pátens. Megforditott patens miért? Mert miből állott a patensnek a közjogi jelentősége? Abból, hogy a törvényhozásnak esak az egyik factora, a király járult hozzá, hogy az kiboesáttassék. Most megfordítják; mivel Magyarországon két faetor, a törvényhozó testület és a király a törvényalkotó elem, most megfordítják a dolgot s akarnak egy parlamenti patenst csinálni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Akarnak törvény helyett egy oly határozati javaslattal intézkedni, a melyhez a másik faetor, a korona hozzá nem járul. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)* Ennél a határozati javaslatnál ez a kérdés annyival fontosabb, mert épen oly kötelezettségről van szó, a mely a korona kötelezettsége; s még annyival inkább patentális ez az okoskodás, mert még mint parlamenti patens is csonka, mert ehhez még a főrendiház sem járul

hozzá. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Most, t. képviselőház lehet-é alkotmányos érzületű embernek egy ilyen patenst megszavaztatni? Még külső megjelenésében is ugyanolyan, mint a pátens, még a védői is ugyanazok, mint a patenséi. *(Élénk derültség a szélső balon.)* Tisza Kálmánt támogatja az a Fabiny Teofil, a ki a Thun-féle patenst épen oly vervel védelmezte, mint e javaslatot. *(Ugy van! tetszés a szélső baloldalon.)* Az a Fabiny Teofil, a kinek betegsége okából tartozom azzal a kiméléttel, hogy ma csak ennyit jegyzek meg róla. *(Élénk derültség a szélső balon.)* Ugyanaz a Fabiny Teofil, a ki a Thun-féle patensnek volt védője, a ki Pesten akkor, még járásbiró korában még azt sem engedte meg, hogy a magyar polgár magyarul tehesse az esküt; pénzbirság terhe alatt szorította őt német eskü letételére; pedig ez nem volt ám, t. képviselőház, sem utolsó, sem legnagyobb bűne. Ez a Fabiny Teofil mindenesetre a legilletékesebb volt arra, hogy Tisza Kálmánt támogassa. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Rouvier marquis Bertrand!

Polónyi Géza: De, t. ház, a kiknek hazafias aggodalmai nincsenek, a kik hajlandók a magyar közjogot azon decadentiába vinni, hogy patensek által akarnak kormányoztatni, azok legyenek szivesek és legalább belső értéke szerint bíráljak meg a határozati javaslatot és adjanak feleletet arra, hogy megfelel-e az intentióiknak és kielégíti-e törekvéseiket. Eltekintek most attól, t. ház, a mit már Eötvös Károly t. barátom is felhozott, hogy mit érnek a határozati javaslatok, csupán egyet hozok még fel annak illustrálására, hogy a katonai regime-mel szemben mit érnek a határozati javaslatok. Hoztunk mi már határozati javaslatokat tucatszámra, hoztunk például a katonai büntetőtörvénykönyv behozatala tárgyában oly határozati javaslatot, hogy szegény Pauler — emlékszem reá — kinos vergődéssel védekezett, midőn szemére hányták, hogy a határozatot miért nem foganatosította és kilátásba helyezte, hogy a lehető legrövidebb idő alatt benyujtatik e törvényjavaslat. Ki volt az, a ki akkor a határozati javaslatot a képviselőháznak benyujtotta? A t. többség kebelében ülő Chorin Ferencz, a ki akkor még ellenzéki volt, de a ki azért, mert e határozati javaslatot sohasem tartották meg, átment a többséghez. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Mi foglaltatik a most benyujtott határozati javaslatban? Hogy adassék meg a vizsga folyamán facultativ jog, a vizsgát magyar nyelven is letehetni. Igen esodálom, hogy „a vizsga folyamán“ kifejezésben a t. többség tagjai közül senki meg nem akadt.

Mit jelent az? Jelenti azt, hogy az oktatás nyelve nem lesz magyar, csak megengedi, hogy lehetőleg gondoskodva legyen arról, hogy legyen ott magyarul értő tiszt is, a ki előtt a vizsgát esetleg magyarul is le lehessen tenni. Már most, t. ház, ez a kifejezés „a vizsgálat folyamán“, hiába tagadja is a honvédelmi minister ur, egyuttal statisticai adat is a mellett, hogy bármennyire kötelező is a tisztekkel szemben az általam felsorolt Regimentssprache, bármennyire kötelező is, hogy minden közös hadseregbeli tiszt, a ki magyar ezredekben szolgál, magyarul megtanuljon, mai napig ez is csak irott malaszt maradt, mert a tisztek közt nem találnak annyit, a mennyi az egyéves önkéntesek oktatására szükséges. Már most kérdem a t. cultusministeri államtitkár urtól, vegye elő azt az általa annyira hánytorgatott józan észt, mondja meg ő, mint a közmüvelődésnek egyik hivatott factora, megegyeztethető-e a józan észszel, hogy a ki németül nem tud, németül oktattassék és magyarul tehessen vizsgát? *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Berzeviczy-féle systema!

Polónyi Géza: De mi lehet a határozati javaslat benyujtásának indoka? Miért nem kivánják önök azt, hogy legyen törvény, mert közöttünk lényegileg ez az első eltérés. Kik alkotják Magyarországon a törvényt? A mint már voltam bátor említeni, Magyarországon a törvényhozásban az egyik factor ő Felsége a király, a második a törvényhozás.

Már most előáll egy határozati javaslat. Azt elfogadja a többség, elfogadják a minister urak. Már most kérdem, elfogadja-e azt a másik factor is, a király? *(Egy hang a baloldalon: Hát a főrendiház?)* Arról most nem beszélek. Mert hiszen a minister urtól tanultuk meg azt a közjogi tételt, midőn a 14. §-nál a jegyzőkönyvi nyilatkozatok hórderejét magyarázta, hogy a minister a korona beleegyezése nélkül ilyen nyilatkozatokat nem is tehet. Tehát a honvédelmi minister és a ministerelnök ur, midőn ezt a határozati javaslatot elfogadták, midőn kijelentették, hogy ehhez hozzájárulnak, talán ezt a korona beleegyezése nélkül még sem tehették? És ha már megvan a korona beleegyezése, ha már megvan, hogy a nyelv érvényesítésébe a király maga beleegyezik, ha beleegyezik a törvényhozás, hát akkor mi az a mesterkélt indok, a mi önöket gátolja abban, hogy ezt a nemzet óhajtásának s az alkotmánynak megfelelőleg, törvénybe iktassák? *(Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)*

De hát van ennek egy be nem vallott, titkos indoka, a mivel némely emberek kislelkűségüket szeretik leplezgetni, azt mondják tudniillik, hogy politikai indok: hogyan kivánjátok ennek a törvénybe fölvételét, mikor ez bajt okozna Austriában? Most, t. ház, először is azt fogom megczáfolni, hogy ez jogosult aggodalom volna, azután pedig utalok arra, hogy ha általában jogosult aggo-

dalom volna, ez lenne legerősebb bizonyíték a kiegyezés ellen. *(Halljuk!)* Nem jogosult általában először azért, mert nem hiszem, hogy Magyarországon akadna politicus, a ki azért, hogy saját nyelvét a törvény utján biztosítani akarja, bármely más irányban, bármely más nemzet jogait csorbítaná. Mi azzal legkevésbbé törődünk, sőt örülünk rajta, ha más is boldogulni akar, de a magunk boldogulását megköveteljük. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* De hogy nem jogosult az aggodalom, erre a t. honvédelmi minister urnak a legnagyobb auctoritást, a Wehrgesetzet németül fogom felolvasni. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Akkor jobban megérti!)* Austriában a Wehrgesetz igy van kihirdetve, promulgálva: „Mit Zustimmung der beiden Häuser des Reichsrathes finde ich zu verordnen, wie folgt".

A magyar védtörvény e része a Wehrgesetzben igy van szerkesztve: „Die getreuen Magnaten und Repräsentanten unseres geliebten Königreiches Ungarn haben in gemeinschaftlichen Übereinstimmung unserer Majestät nachfolgenden Gesetzartikel zur Sanction vorgelegt".

Ebből megérti a t. honvédelmi minister ur, mert németül van mondva, *(Derültség bal- és szélső balfelől)* hogy mi különbség van a magyar állam és az osztrák állam alkotmánya közt.

Már most, t. ház, én azt mondtam, hogy ez az aggodalom alaptalan. Hogy ezt bebizonyítsam, visszatérek arra, igaz-e, hogy felségjog az, a miről vitatkozunk, vagy nem? Ha felségjog, akkor bizonyára Austriában is felségjog, sőt erősebb mértékben, mint nálunk, mert ott a király nem azt mondja, hogy „a két ház beleegyezésével", hanem „verfüge Ich". Tehát ott kétségtelenül erősebbek a felségjogok, mint nálunk; s ha felségjog, akkor Austriában joga van a császárnak saját tetszése és belátása szerint intézkedni. Ha itt a magyar király a magyar oktatási nyelvet behozza, akkor joga van arra, hogy ott az ő felségjoga alapján a németet behozhassa. De hát mire való ez aggodalom akkor, ha felségjog? Ha pedig nem felségjog, akkor megvárjuk-e, hogy az osztrák Reichsrathnak tetszik-e nekünk megengedni s esetleg az ő foederalistieus áramlataitól való félelemben önmagunk alatt ássuk a fát? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Akár felségjog tehát, akár nem, az az aggodalom, a melyet önök e házban felhoznak és hangoztatnak, merőben alaptalan. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De hogyan keletkezhetett, t. ház, az, hogy a magyar parlamentben egy oly multú férfi, mint Tisza Kálmán, ily elveket hirdet. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Volt és van a Tisza-cabinetnek oly multja, a melyben ily dolgokat keresztülvinni, sőt csak megkisérelni is erkölesi és politikai lehetetlenség volt. Arra, hogy ez megkísérelhető legyen, hogy a retrograd irány közjogi szempontból inaugurálható legyen, legelőször reconstruálni kellett a cabinetet. *(Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)* S ime, mi történt? Az igazságügyminister ur, a kinek, azt hiszem, a magyar hazafiság szempontjából való commentálása a mondottak után teljesen elengedhető, *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon)* ez a Thun-patens magyarja s ez stigmatisálja az egész cabinet politikai irányát közjogi szempontból.

Azon kivül ott van a honvédelmi minister ur. Előre bocsátom, hogy a magam részéről legnagyobb mértékben adózom személyének minden tisztelettel, ugy a hogy azt innen megkülönböztetésül Tisza Kálmánnal szemben ismételten hangsúlyozták, mert becsülöm ismert, tiszta meggyőződéséért még akkor is, ha azt nem helyeslem, mert megkövetelem, hogy nyiltan és őszinte férfias bátorsággal hirdesse azt, a mit meggyőződésének vall. *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon.)* És ebben különbözik előnyére a honvédelmi minister ur Tisza Kálmántól. *(Élénk helyeslés és tetszés bal- és szélső baloldalon.)* Mennél inkább adok igazat ezen általános szempontból az emberrel szemben, annál veszélyesebb igazságok ezek a politicussal szemben. Köztudomású dolog, a t. minister ur is elégszer tapasztalta és államtitkár korában való mellőzésének is ez volt az indoka, hogy az egész nemzetben bizonyos aggály kelt lábra, midőn arról volt szó, hogy báró Fejérváry honvédelmi ministerré legyen, mely aggály nem személyének szólt, hanem a közös hadse egbeli katonának, kivel szemben félő volt, hogy a mint becsületes meggyőződését örökölte, azt ugy át is fogja ültetni s hűen fogja képviselni. Meg is történt. A honvédelmi minister ur már feketesárgább nem lehet. *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)* Ez a cabinetnek második tagja. Van azután egy harmadik tagja, a kereskedelmi minister ur, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* a ki aulicus hajlamait az egész világ előtt nyilvánosan kézesók alakjában kellőleg kimutatta. *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon)* Nem is akarom felhozni, hogy kaposvári mandatumáért bizonyos hálával tartozik, hanem áttérek gróf Csáky minister urra, *(Halljuk!)* a ki meggyőződésének és közjogi hitvallásainak a cabinetbe lépésekor oly fényes tanujelét adta, hogy az egész nemzet felzúdult. *(Ugy van! balfelől)* Maradna még egy minister, a kiről meg akarok emlékezni, mert a közlekedésügyi minister ur előtt tisztelettel hajlok meg, *(Éljenzés a bal- és szélső baloldalon)* maradna a belügyminister, a kire csak ráfogják, hogy belügyminister, a ki pedig csak pseudo-minister és a kinek multjáért mindenesetre szinte tisztelettel adózik a nemzet, de a ki már agg koránál fogva sem alkalmas arra, hogy Tiszának e veszélyes irányban való befolyását paralisalja. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Ki van talán mutatva, t. ház, hogy a cabinet

ily reconstructiója lehetetlen, hogy ne lett volna bizonyos tendentiájú, mert hisz körültekintő minister — minőnek pedig Tisza Kálmánt hihetjük — nem fogja szem elől téveszteni azt, hogy cabinetje teljesen képviselje politikai irányát.

Ily hadsereggel, a melyben alig van egy-két ember, a ki a többség kebeléből és annak akaratából került volna ki, ily cabinet élén indult meg Tisza Kálmán, hogy megkisérelje az alkotmány meghamisítását. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* De azt sem veszi észre, hogy megveretése az egész vonalon teljes. *(Halljuk!)* Teljes, mert a 14. §., melyhez pedig cabinetjét szintén kötötte, vissza lett szíva *(Derültség balfelől)* és e határozati javaslat szintén semmi egyéb, mint új vereség. Mert vagy lényegileg más az, mint a 25. §., vagy nem, ha más, akkor a cabinetkérdésre azzal felelt a többség, hogy csak igy fogadja el a szakaszt; ha pedig nem más, akkor a többség, ha meggyőződése iránt csak kis tisztelettel is viseltetik, nem szavazhatja meg. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Áttérek most a kétévi szolgálat kérdésére, mely jelentőségére bizonyára egyenrangú az eddig fejtegetett kérdésekkel. Mi köztünk a különbség? Önök nem akarják megszavazni az egyéves önkéntesek számára a túlságosnak nevezett kedvezményt, még pedig az egyenjoguság alapján. De hiszen, t. ház, önök is akarnak kedvezményt adni. Csak a mértékre nézve eltérők nézeteink. Az hogy önök csak feltételesen akarnak második évet, involválja azt, hogy önök is egyéves kedvezményt kivánnak. De még a kétéves szolgálat is kedvezmény lenne önök szerint, a hároméves szolgálattal szemben.

Mindenekelőtt, t. ház, van itt egy fontos kérdés. *(Halljuk!)* Megkisérlették az osztálygyűlölségnek, tehát a legveszedelmesebb fegyvernek kijátszásával — még nyomtatványokat is bocsátottak szét ingyen — elhitetni a nemzettel azt, hogy itt az intelligentia bizonyos törvénytelen kedvezményben részesittetik. *(Élénk helyeslés. Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Röviden fogom bebizonyítani, *(Halljuk! Halljuk!)* miből állhat ez a kedvezmény?

Nézzük meg első sorban a restitutio in integrum elve alapján és kérdezzük meg, mikép volt az a multban? A kik azt állítják, hogy ez kedvezmény, ezt a kérdést vessék fel önmaguknak. Az általános hadkötelezettség behozatala előtt kötelező volt előbb a 10 év, később a 8 évi szolgálat; a ki pedig tanuló volt, az teljesen mentes volt. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* S önök elfelejtenék azt, t. képviselő urak, önök, kik a kedvezményre hivatkoznak, hogy ki mit nyert az általános hadkötelezettséggel és ki mit vesztett? Azt, hogy az, ki nem tudományosan képzett ember, öt évvel kevesebbet szolgál, mint az előtt, a ki pedig tudományosan képzett ember — ki azelőtt semmit sem szolgált — az egy évet tartozik szolgálni. Hol van itt a kedvezmény? A mit Bach- és Schmerling nem mertek érinteni, a magyar nemzet szellemi tőkéjét, azt két esztendővel akarja büntetni Tisza Kálmán. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)* De van-e az egyévi önkéntesi intézményben valami, a mi a kedvezménynek csak szinével is birna? A kedvezménynek, a privilegiumnak, hogy igy fejezzem ki magamat, egyik cardinalis kelléke az, hogy csak bizonyos osztálynak, bizonyos rétegeknek, bizonyos embereknek legyen hozzáférhető. Hát ilyen az egyéves önkéntes intézmény? Hiszen Magyarországon minden ember lehet tudományosan képzett, hiszen a földmives osztály a legnagyobb contingensét szolgáltatja a tudományosan képzett embereknek, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* a melyet önök föl akartak bujtogatni, az az osztály épen oly joggal bir az egyéves önkéntesi intézményre, mint a mágnások. Tehát épen az egyéves önkéntesi intézményben rejlik a legnagyobb egyenlőség és democratia, a mint jogosult is, mert ha valahol, épen a vér-adó lerovásánál a legjogosultabb, legkötelezőbb a democratia. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Daczára annak, hogy ez igy van, a t. honvédelmi minister ur — a ki azért kényelmesen ül még egy párton gróf Teleki József urral — azt mondja: hja a vagyon, a társadalmi állás igen fontos szerepet játszik, hogy nem lehet tiszt bármilyen tudományosan képzett ember, bármilyen qualificatiója legyen is — a mire én azt jegyeztem meg, hogy a ministernek nem kell qualificatio — azt mondja, hogy ő neki nem kellenek olyan tartalékos tisztek, a kik bizonyos alárendelt szolgálatokat teljesítenek. Erre első sorban csak azt jegyzem meg t. ház, hogy méltóztassék a t. minister urnak az 1866-iki hadjáratban kitüntetett kapitányok és főhadnagyok névjegyzékét átolvasni, állítsa magának össze a listát s meglátja, hányat fog köztük találni olyat, a ki azelőtt pinczér volt. *(Tetszés balfelől.)* És én többre is becsülöm, t. ház, azt, ki bármilyen becsületes munkával él meg, bármily alárendelt állásban van, mint azt a tartalékos tisztet, a ki csak kártyázik, lovat hajt s az apja örökségét költi. *(Helyeslés balfelől.)*

De felhozza a t. minister ur, hogy a tartalék tisztekben lévő hiányon akar segíteni és azért akarja szigoritani az egyéves önkéntesi szolgálatot. De akkor minek diminuálja azt a democraticus felfogást azzal, hogy nem engedi meg azoknak, a kiknek vagyonuk vagy örökségük nincs, vagy a kiknek nincsen olyan állásuk, mint a mely a tartalékos tiszteknél önöknek conveniál, vagy hogy többet ne mondjak, a kiknek görbe az orruk. *(Derültség balfelől.)* A t. minister urnak itt mindjárt három factor áll a rendelkezésére. Ejtse el ezen vizözön előtti felfogást és három csatornán keresz-

tül fog szaporodni újra a tartalékos tisztek száma, *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)*

Tehát más a czélja; ezzel a két évi szolgálattal egészen más czél szándékoltatik eléretni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A t. kormánypárt padjain ülő t. Herberth urak fényes példát adtak arra, hogy egy év alatt milyen nézeteket lehet a hadseregben elsajátítani. *(Derültség a bal-és szélső balon.)* Most a ministerek és katonák ugy gondolkoznak, hogy az ily Herberthek számát szaporítani kell, ha máskép nem lehet, kényszer-eszközökkel; két év még nagyobb sikereket fog felmutatni ezen a téren.

Igaz, t. ház, hogy vannak olyan Herberteskék, a kik, miután még apáik beszédeit nem olvasták — a ministerelnök ur tudni fogja, kire czélzok — elhuzatják, mielőtt önkéntesek lettek volna, a debreczeni „Biká"-ban a közös hadsereg tisztjeinek, hogy: jaj de hunczut a német; de miután egy évet szolgáltak s a tiszti vizsga tűzpróbáját, az ott gyakorolt protectió segélyével, kiállották, akkor ugyanazon nézeteket vallják, mint önök, t. képviselő urak! *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És t. képviselőház e t. képviselő urak az obstructio vádját emelik ellenünk. *(Halljuk!)* Foglalkozzunk röviden ezen kérdéssel is, illetékesnek tartom magam hozzászólni; *(Derültség.)* mert a t. honvédelmi minister ur volt oly szives, — hogy közjogi fogalmait újra szellőztesse — engem a tüntető bizottság állandó elnökének kinevezni.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem neveztem meg senkit!

Polónyi Géza: Én szóltam közbe, tehát nekem szólt, különben nem hiszem, hogy mást értett volna. A t. minister urnak erre nézve csak egyet jegyzek meg, nevezetesen azt, hogy állandó tüntető bizottság nem lévén, annak állandó elnöke sem lehetek. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Tüntető-bizottság állandó elnöke!

Polónyi Géza: No ez igen szép grammaticai ismeretre vall; hiszen csak állandó bizottságnak lehet állandó elnöke. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* De én elfogadom ezen mitigáltabb alakjában is.

Egyébiránt bármikép mondja a minister ur, egyet meg kell jegyeznem: *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon)* hogy az az állás nem függ kinevezésétől, különösen nem a honvédelmi minister ur kinevezésétől; *(Élénk helyeslés és tetszés szélső baloldalon)* mert ezen állás a nép bizalmán nyugszik és a közvéleményre támaszkodik; *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* a különbség pedig az ő állása és a minister állása között az, hogy az fizetéssel nem jár, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* de jutalma is van, a jutalom egyedül az, hogy az illető lelkiismeretesen, teljes meggyőződéssel, hűségesen teljesítette kötelességét. *(Élénk éljenzés a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, van-e az obstructiónak egyáltalában jogosultsága? Én nem akarom önöket azzal fárasztani, hogy egy egész sereg állambölcsészre hivatkozzam, a kik nem csak az obstructiónak, de magának a forradalomnak jogosultságát is vitatják.

Az egymás iránti tisztelet palladiuma, az t. képviselőház — a mely az obstructiótól mindenpártot a házszabályoknál sokkal erősebben megvédelmezni képes. *(Ugy van! bal- és szélső baloldalon.)*

De ennek a tiszteletnek, ennek a palladiumnak, a melyet a többség a kisebbségtől és a kisebbség a többségtől vice versa követelhet, van egy előfeltétele, ez az előfeltétel az, hogy itt a parlamentben tisztességgel, komolysággal és méltóságteljesen töltse be azon állást, melyre vállalkozott, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Zajos felkiáltások a jobboldalon: Az már igaz! Ugy is kell!)* hogy cselekvéseinek vezérfonala legyen a hazafiság. *(Helyeslés a szélső baloldalon. Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.)*

A ki ezen jogczímeket elvesztette t. képviselőház, az elvesztette a tiszteletnek jogát, az nem panaszkodhatik obstructióról. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Már most lássuk, t. ház, mi a helyzet e tekintetben? *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* A megujult parlamentbe bejött egy többség, melylyel szemben ezen padokról a legnyiltabb őszinteséggel, de legkiméletlenebbül emeltetett összejövetelünk első napjaiban azon súlyos visszaélések vádja, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* melyeket a választások körül elkövettek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Kezdve a választói névjegyzék meghamisításán, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* folytatva a tisztviselők illetéktelen beavatkozásán, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* a megvesztegetésnek és erőszaknak egyetlen eszköze sem volt eléggé szentségtelen önök előtt arra, hogy a nemzettől a többséget kicsikarják. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Igaz! Ugy van! Egy hang a szélső baloldalon: Erre ott miért nem helyeselnek!)*

Dániel Gábor: Mert nem igaz! *(Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Meszlényi Lajos: Duna-Szerdahelyre tessék menni!

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, ne méltóztassék a szónokot minduntalan félbeszakítani. *(Élénk helyeslés.)*

Polónyi Géza: Ha Dániel Gábor képviselő ur vállalkozik arra, hogy azt mondja: nem igaz, egyéb példákra, mint a kaposvári, szolnoki stb.

esetekre *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* nem is hivatkozva. *(Egy hang a jobboldalon: Hát a fehérvári eset? Mozgás és zaj a szélső baloldalon.)*

Meszlényi Lajos: Ott nem vették a mandatumot pénzen! *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon és felkiáltások: Ott nem volt vesztegetés!)*

Polónyi Géza: És ha a képviselő ur hajlandó saját polgári becsületszava alatt itt a képviselőházban az ő választásának költségeit *(Derültség a bal- és szélső balfelől)* s az általam még megnevezendő két erdélyi képviselő választásának költségeit felfedni és ha akkor nem fogják igazolni azt, a mit én állítottam, akkor ünnepélyesen bocsánatot fogok kérni. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balfelől.)*

Fenyvessy Ferencz: Halljuk Dániel prófétát. *(Felkiáltások balfelől: Halljuk!)*

Gr. Károlyi Gábor: Ki választaná meg ingyen? *(Zajos derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Daczára, t. képviselőház, daczára az ily módon alakult többségnek, megszoktuk évek hosszú során át leszavaztatásunkat minden kérdésben, megszoktuk azt, hogy az ellenzéknek bármennyire igaza legyen is, igaza nines soha, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* megszoktuk a gúnyt, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* sőt bizonyos mértékig eltűrtük még a megaláztatást is. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Nem volt obstructio, nem tagadhatják, ismételten és ismételten hangsúlyoztuk ezen padokról: beszédeink szólanak az ügynek, *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon)* tiszteletünk szól a személynek; de midőn láttuk, t. ház, hogy Magyarországon akad ministerelnök, a ki a nemzet legdrágább, legféltékenyebb kincseit könnyelmüen feláldozni képes, *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Ugy van!)* a ki képes arra, hogy épen a véderőt illetőleg — azért hangsúlyozom ezt, mert itt oly kérdésről van szó, melynél nemcsak Európa, de az egész világ figyelme kisér bennünket — benyujt egy törvényjavaslatot, a melynek két részletére nézve is felveti a cabinetkérdést *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* és midőn az egész vonalon megveretik, akkor azon ministerelnöki állás méltóságának megaláztatásával abban még is megmarad. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mikor láttuk, t. képviselőház, azt, hogy Magyarország ministerelnökét nem a Crispiek, nem a Floquetek s nem a Milán király példái vezetik, a kik meghajolnak a nemzeti akarat előtt, *(Derültség jobbfelől)* hanem olyan ministerelnök ül a ministerelnöki székben, a ki Bratianu sorsára vágyik: *(Hosszantartó zajos derültség a szélső baloldalon)* akkor, t. képviselőház, mikor mi tudjuk a történelemből, hogy a Tudorok Angliában az erőszak és megfélemlítés révén tartották fenn a kormányt, mikor tudjuk, hogy a Stuartok azért buktak meg, mert a megfélemlítéshez és lekenyerezéshez nem értettek, mikor látjuk, hogy akad egy ministerelnök, a ki amábilis egyezségbe tudja hozni a Tudorok és Stuartok politikáját, a megfélemlítést és lekenyerezést: *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* akkor, t. képviselőház, ne csodálkozzanak, ha mi ezen tisztelet piedestaljáról, a melyre szivesen helyezünk minden becsületes magyar embert, a mostani ministerelnököt leszállítottuk. *(Hosszantartó zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Gr. Károlyi Gábor: Mondjon le! *(Zajos derültség jobbfelől.)*

Polónyi Géza: Miből is állott tehát az az obstructio? Akadt egy képviselő ur, gondolom, Meltzlnek hivják, azt mondotta, hogy itt korcsmai jelenetek játszódtak le. Én azt hiszem, hogy első sorban a mi tiszteletünk méltó tárgya, az elnök ur fog ez ellen tiltakozni, *(Felkiáltások szélső baloldalon: Tiltakozott is!)* de tiltakozom magam is, mert ilyen jelenetek itt le nem játszódnak.

Elnök: Csak arra emlékeztetem a képviselő urat, hogy én megtettem a magamét. *(Helyeslés. Felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen az elnök!)*

Polónyi Géza: Jól tudjuk mi, t. képviselőház, hogy az országgyülés terme nem korcsma. A korcsma, hogy Dániel képviselő ur még egy adatot kapjon, annak csak előcsarnoka, az a választási sikátor, a melyet jól befedett Tisza Kálmán, hogy az istennek semmiféle haragja bele ne üthessen. *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Mert, hogy a legnagyobb száma a képviselőknek ezen a választási sikátoron át jut a képviselőházba, a mit koresmának nevezünk, azzal talán mégis tisztában vagyunk. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Mert, t. képviselőház, én hiszem, vallom magam is, hogy a törvényhozás termének templomnak kellene lennie, templomnak, a hol a hazaszeretet veszta-lángja ég, a mely a mi meggyőződéseinket is lángra gyúlasztja: de még ha templom is, t. képviselőház, maga az isteni megváltó példát adott rá, hogy korbácsesal kergette ki onnan a farizeusokat, *(Hosszantartó zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* az alkuszokat és kúfárokat, pedig azok csak üzérkedtek. *(Hosszan tartó zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, van egy authenticusabb véleményis. Előáll Tisza István képviselő ur — hogy szavainak nagyobb súlyt adjak, bizonyára a családi tanáesban kelt ezen meggyőződés, az újkori Tisza-kamarillából — *(Élénk derültség a szélső balon)* és azt mondja, hogy az egész körmenet és a parlamenten kivüli tüntetés egyszerüen nulla. A t. képviselő ur ne feledje el, tartozzék annyi há-

lával a mi mesterünk Tisza Kálmán iránt, hogy a tüntetésekről igy ne nyilatkozzék, mert miniszterelnöki állását ő a tüntetésekuek köszöni. *(Derültség és helyeslés a szélső baloldalon.)* Tehát jól van, a t. képviselő ur ugy vélekedik a parlamenten kivüli tüntetésekről, hogy az nulla. Ha ez igaz, akkor miért retteg tőle? *(Derültség szélső balfelől.)* Ha pedig nem igaz, hogy meri ezzel vádolni annyival inkább, mert tudnia kellene a t. képviselő urnak — bármennyire nagyra becsüljem egyéni véleményét és bármennyire számbaveendőnek tartom személyiségét itt a parlamentben, hogy többet számit azon százezer és százezer embernek a meggyőződése, a kik önnek azzal felelnek, hogy ön és az ön nézete nekik nulla. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Mit tettünk a törvényhozásban, miben állt obstructiónk? Hogy beszéltünk, hogy önöket meggyőzni akartuk, hogy az önök hazafiságában, bölcseségében még higyünk!? Ebben állt a mi obstructiónk. Nézze meg a nagy nulla, Tisza István képviselő ur, az ő minta-államában, Austriában a költségvetési vitához 1082 beszéd van bejelentve.

Tehát ez nem képezte az obstructiót; hát miből állt az? Mi az, a mi önöket feljogosítja, hogy szemünkbe ily jogosulatlan vádakat emeljenek? Semmi. Hanem önök emlékezzenek Asbóth képviselő ur támadására, már odáig mentek, hogy önök nem ellenfelekül, hanem ellenségekül viselik magokat, önök Asbóth Jánosa azon vádat dobta szemünkbe, hogy mi tán Oroszországgal állunk szövetségben s mi orosz rendjelek után vágyakozunk. Egy izben már válaszoltam Asbóth képviselő urnak, sajnálom, hogy nincs jelen... *(Felkiáltások: Itt van!)* én kijelentem Asbóth képviselő urnak, hogy soha semmi kormánytól, legyen az muszka, vagy magyar — a jelen esetben mindegy — *(Derültség balfelől)* sem egyetlen ministertől soha az életben magam számára sem kértem, sem el nem fogadtam semmit. Ha a t. képviselő ur a maga részéről is képes lesz ezt itt a képviselőházban ismételni, akkor majd joga lesz nekem az orosz rendjelre való hivatkozást szememre vetni. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha a t. képviselő ur hangsúlyozni meri itt a képviselőházban, hogy sem fizetést, sem mandatumot, sem subventiót a kormánytól soha nem kapott, akkor igenis joga lesz ezt nekem szememre vetni. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Nagy mozgás jobbfelől.)*

Asbóth János *(szólni akar. Felkiáltások a szélső baloldalon: Most nem szólhat! Várjon!)*

Elnök: Ne méltóztassanak a képviselő urat szólásra felhivni, mikor nem szólhat.

Polónyi Géza: Nem csak ilyen gyanusításoknak voltunk kitéve kivül és belül, hanem a subventionált sajtónak azon bizonyos prototypja, a kiről azt sem tudjuk, hogy legközelebbi felpofozatása alkalmából annak 25-ik vagy 50-ik fordulóját jubilálja-e, az ilyen prototypek hónapokról hónapokra, hetekről-hetekre a legmegnemtisztelőbb — hogy ne mondjam — a legaljasabb módon sértegettek, gyanusítottak, bántalmaztak minket. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Önök szemünkre vetik az obstructio vádját. Ha ez csak egy pillanatra is igaz, ha e házban obstructio van: akkor önök nem tántorodhatnak el azon kötelességtől, hogy követeljék a miniszterelnök urtól a parlament eloszlatását, ám lássuk, kinek ad igazat a nemzet. *(Zajos helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Azt is rossz néven veszik, hogy a miniszterelnök urat és pártját azzal vádoljuk, hogy személyes párt. Igaz-e ez a vád vagy sem? mik ennek a vádnak külsőleg jelentkező criteriumai? Az első az, hogy a t. képviselő urak a miniszterelnök urat, a kit önök bámulatuk tárgyává tettek s kétségkivül joguk volt hozzá ezt is megtenni, még az ugynevezett társadalmilag szabályozott becsületkérdésekben is hors concours állították. Önök emlékeznek reá, hogy e padokról Németh Albert mily váddal illette a miniszterelnök urat. Lehet, hogy Floquet példája reá nem irányadó. De azt azután már nem értem, hogy ugyanazok a képviselők, a kik a miniszterelnök urral szemben mintegy önmagától értetődőnek tartják azt, hogy valakinek ilyet lehet mondani. *(Felkiáltások balfelől: Nem halljuk!)* Szivesen ismétlem, t. ház. Arról van szó, hogy a személyes pártjellegnek egyik külső jele az, hogy a t. miniszterelnök ur ugynevezett becsületkérdésekben, hors concours állittatott pártja részéről. Nevezetesen documentálom ezt a következőkkel. Egy izben Németh Albert, a casinónak előkelő tagja Tisza Kálmán ellen oly vádakat és kifejezéseket használt, a melyekért mindenki a világon a társadalmilag megszokott lovagias elégtételt követelné. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* Teljesen joguk van hozzá. De azt csak mint tényt constatálom, hogy Tisza, az önök bámulatának annyira tárgya volt, hogy azt is megengedték, hogy elégtételt venni nem tartozik. De azt az egyet már nem értem, hogy a miniszterelnök ur háta megett állanak emberek, kik nem sértő kifejezésekért és csak azért, hogy nyilatkozhassanak a bátorság kérdésében, lovagias uton vonják felelősségre azokat, a kik nekik ennél kevesebbet mondottak, ugyanazon emberek kalapot emelnek a miniszterelnök előtt. Mi más ez, ha nem személyi cultus? *(Tetszés a szélső baloldalon.)* De nem ez az egyedüli jelenség. *(Halljuk! Halljuk!)* Az authenticum kedvéért felolvasom, mit mondott Tisza Kálmán *(Felkiáltások jobboldalon: Már két óra elmult. A szélső baloldalon: Tessék hazamenni! A gyorsirók itt maradnak! Zaj)* miniszterelnök ur február 26-iki beszédében: „Én határozottan concedálom, hogy nemcsak egy, de több ember is

van Magyarországon, a ki a ministerelnöki széket, ha a parlamentarismussal járó feltételek megvannak, be fogja és be tudja tölteni. De boesásson meg nekem a t képviselő ur, ha azt is hozzáteszem, hogy bármennyit gondolkoztam légyen is azon a segítségen, a mely minden igazi parlamentáris országban megvan a lelépő ministerelnök számára, hogy a közvélemény már mintegy kijelölte azon férfiut, a ki a parlamenti többség és az ország bizalmát birja: ez nekem legalább a mai napig hiányzik. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Hosszantartó felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Apponyi!)*

A t. képviselő ur igen elmésen igyekezett felhasználni ellenem azon minapi tréfás idézetemet, hogy: Es kommt selten was Besseres nach.“ *(Egy hang a szélső baloldalon: Szokott talán nem komolyan is beszélni? Zaj jobbfelől. Nagy derültség a szélső baloldalon: Mily szerénység!)* Értem, ha a t. képviselő urak bármelyike providentiális férfiunak tartja Tisza Kálmánt; értem, ha valaki azt mondja, hogy más ministerelnököt nem követek, mint Tisza Kálmánt: de hogy maga a ministerelnök ur mondja, hogy Magyarországon annyi okos ember között csak egyedül ő van, ki kormányozni képes, ez oly vak elbizakodottság, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* az elbizakodottságnak, számbeli többségre támaszkodó vak hitnek egy olyan tanújele, a mi ránk nézve bizonyára nem, de önökre, a többségre nézve mélyen lealázó. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mert mit jelent ez, t. ház, vagy azt mondja, hogy a nemzet, vagy azt mondja, hogy a korona bizalmát nem tudja kivívni Magyarországon senki arra, hogy kormányozzék. Nos hát, halljad meg gróf Andrássy Gyula, halljad meg gróf Szapáry Gyula, Bittó s azoknak egész légiója, kik Magyarország kormányzatára erkölesileg, a tudományosság és hazafiasság szempontjából képesek; halljátok meg, hogy Tisza Kálmán azt hirdeti, hogy sem a korona, sem a nemzet bizalmát nem birjátok. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon. Ellenmondás a jobboldalon.)*

Annyira ment a t. minister ur saját egyéni nélkülözhetlenségének doeumentálásában, hogy először szent István palástjába kapaszkodva, a királyi tekintélyt vitte a vitába és midőn meggyőződött arról, hogy a királynak, a Felségnek népszerűtlenné tétele még Tisza Kálmánnak sem sikerülhet: akkor előállt és fenyegetett a német szövetséggel és azt mondotta, ha ő bukik, ha a javaslat bukik, vége a német szövetségnek is.

Nos, t. ház! Ha Bismarek ezt az árt követeli a magyar nemzettől, hogy Tisza Kálmán maradjon meg, inkább nem kell a német szövetség. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De lássuk meg, t. ház, mik az eredményei ennek a személyes politikának — és ezzel röviden befejezem beszédemet — *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon)* ott, hol a választások visszaélésekkel és megvesztegetésekkel folytak le, a történelem szerint mindenütt megboszúlta magát a nemzetnek ezen erkölcsi sülyedése; kisebb vagy nagyobb fokban nálunk is bekövetkezett ez, t. ház; nem is sokáig váratott magára. Először is a köztisztviselőknél következett be a tekintélynek sülyedése és a corruptiónak oly ijesztő jelensége mutatkozik, melyhez foghatót én hamarjában nem tudok még nagyobb államokban sem felmutatni. Ennek legeccletánsabb bizonyítéka az — és ezt jól jegyezzék meg maguknak — hogy esak a kiderített sikkasztások 1888-ban 900,000 forintot meghaladtak. Ennek a személyes párturalomnak a consequentiája az, t. képviselőház, hogy abból az iskolából kerülnek ki és neveltetnek olyan Hannibálok, a kik képesek az „Armee-Verordnungsblatt“-nak több erőt tulajdonítani, mint a törvénynek, a kik már nem is Hannibálok, hanem az alkotmánytiprásnak valóságos kannibáljai, *(Nagy derültség)* a kik, midőn maguk körül már mindent elfogyasztottak, Tisza Kálmán paranesára és kívánságára még arra is képesek, hogy esemege gyanánt a saját fejüket is leharapják. *(Zajos derültség.)* Vannak más gyakorlati eredményei is ezen személyes politikának és ezen 25. §. körül folytatott makacs vitának. *(Halljuk!)* Az eredménye az, hogy megzsibbaszsza a külügyi politikát, mert feltárja a nemzetnek sebeit a nélkül, hogy írról és gyógyító-szerről gondoskodni akarnának. Tisza Kálmánnak sikerült a hadsereget szembeállítani a nemzettel, hogy örökre népszerűtlenné tegye azt az intézményt, a melyet közös hadsereg név alatt ismerünk, de lehetetlenné tette Tisza Kálmán a pártkormányzat alapelveit is, mert ennek régi alapelve az, hogy a többség a nemzet közvéleményét a nemzet többségét képviselhesse. És a kik kétségesek ezek iránt, hogy önök ma már ezen az alapon nem a nemzet többségét képviselik, kérdezzék meg Pozsonyvármegyét, kérdezzék meg Trenesénvármegyét, kérdezzék meg Turóczvármegyét. *(Közbeszólások jobbfelől: Budapestet!)* Megkérdezhetik a fővárost is, *(Közbeszólások a szélső balon: De ne a hivatalnokokat, a kiket fizetnek!)* megkérdezhetik azt a sok százezer embert, a kiket esőeseléknek neveztek. Ha biztosítékot akarnak önök, t. képviselő urak, arra, hogy Tisza Kálmán saját személyes uralmának védelméül milyen eszközökhöz folyamodik és milyen elvek árán, szolgálhatnék ezzel is. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* De az idő előrehaladott volta miatt esak eonstatálom, hogy kezembe jutott nekem egy lap, melyben a kormánypártiak részéről iratik, hogy Tisza Kálmán pénzbirsággal sujtotta a saját kormánypárti hiveit, akadályozta meg a vidéken, hogy népgyüléseket tarthassanak és ellene nyilatkozatokat tehessenek. Itt van a „Felső-Torontál“ czímü lap, de van hozzá egy levél is esatolva.

Ezt már felolvasom. (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Őszinte .... tisztelője plébános. Ennek neve nem szükséges. „Nagyságos képviselő ur! Teljes tisztelettel mellékelve küldöm a „Felső-Torontál“ czímű lapot, melyben bizonyos czikkek jelentek meg, a melyek érdekelni fogják önt. Igy bánik el Torontálmegyében a mameluk az ellenzékkel. Biztosito n nagyságodat, hogy a megye óriási többsége szívvel-lélekkel ellenzék; de elnyomott. Magam is mameluk voltam, de ma lelkemből utálom a Tisza-kormányt.“ (*Tetszés a bal- és szélső baloldalon.*)

Egyetlen egy sikert értek el önök, t. képviselő urak és ez az a felelet, a melyet kapnak Tisza Kálmán azon felszólalására, ne gyűlöljük jobban egymást, mint a hogyan szeretjük a hazát; és ez a felelet az, hogy sokkal jobban szeretjük a hazát, semhogy egy perczig is elfelejtsük gyűlölni Tisza Kálmánt. (*Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.*) A történelem megadta az igazságot. Legjelesebb tanítványa által képviselve megjelent legközelebb Deák Ferencz szelleme; a néma sirból tört fel, hogy Tisza Kálmánnal szemben elégtételt követeljen; mert áll az, hogy a derék nem fél az idők mohától, a koporsóból kitör és eget kér. E feliratot irta a nemzet Deák Ferencz sirjára; Tisza Kálmán sirverse is készen van, a mit IV. Béla sirjára irt a nemzet és a mely igy szól: „Dum licuit, dum viguit rex Bela potestas, fraus regnavit, nulla fuit pax, nulla honestas“.

E verset csak első sorában kell megváltoztatni, ekkép: „Dum licuit..... dum viguit Colomanni potestas, fraus regnavit, nulla fuit pax, nulla honestas“. (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Zaj Mozgás jobbfelől.*)

T. ház! Azzal fejezem be beszédemet: én feltételezem a többség tagjairól, hogy vannak önök között még férfiak többen, a kik egész hazafias aggódással, lelkiismeretes nyugalommal fogják meglatolni a kérdést s nem fogják megengedni, hogy a nemzet megaláztassék. Foglalkozhatnám azokkal is, a kik más indokok által vezéreltetnek, de ez a kép — nem akarok vele foglalkozni — nekem nagyon rideg, nagyon sötét. De bármikép is legyen a dolog, t. ház, egy kérésem van az ellenzékhez, annak mindkét árnyalatához; az a küzdelem, a melyet együtt folytattunk, a fegyverbarátságnak olyan tényeit ünnepli, a melyekre mind a két párt büszke lehet. (*Helyeslés a bal- és szélső balon.*)

Védelmezni fogjuk s azt hiszem, meg is fogjuk védelmezni a nemzet jogait; de ha kevesen, vagy gyengék volnánk, meg vagyok arról győződve, hogy önökkel, vagy önök ellenében is meg fogja azokat védelmezni a nemzet. Nem fogadom el a törvényjavaslatot. (*Hosszantartó lelkes éljenzés a bal- és szélső baloldalon.*)

Elnök: T. ház! A honvédelmi minister ur kiván szólani!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Hogy az előttem szólott t. képviselő urnak — mondhatni kissé sajátságos ízű felszólalásával most érdemileg nem foglalkozom, azt hiszem, t. ház, azt természetesnek is fogja találni. (*Helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélső balon: Már félhárom óra van!*) Egyet azonban kénytelen vagyok felemlíteni. A t. képviselő ur ugyanis állítólagosan létező okmányt olvasott fel. Nem tudom, nyert-e felhatalmazást ennek az okmánynak felolvasására (*Mozgás a szélső baloldalon*) és szeretném tudni, mily uton jutott ez okmánynak birtokába? (*Nagy mozgás és hosszantartó zaj a szélső baloldalon.*)

Meszlényi Lajos: Egy kis madár hozta! (*Derültség a bal- és szélső baloldalon és folytonos közbekiáltások.*)

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: (*Zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Hogyha azon okmány léteznék és azt, a mint méltóztatott mondani, a kerületi parancsnokság visszautasította, nagyon helyesen tette; (*Helyeslés jobbfelől, mozgás a szélső balon*) mert tisztnek politisálni egyáltalán nem szabad. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*) Tessék magának megtartani politikai nézeteit. (*Nagy zaj a szélső baloldalon és élénk felkiáltások: Le mondott a tiszti rangjáról! A honvédelmi minister ur is politisál!*)

Thaly Kálmán: Hát Pongrácz?! (*Nagy zaj.*)

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: (*Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*) Bocsánatot kérek, egészen más az, ha valaki mint képviselő politisál (*Zaj a szélső balon*) és egészen más, ha egy tiszt felebbvaló parancsnokságának előterjeszt olyan okmányt. (*Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés jobbfelől.*) Ez nagy különbség! (*Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a szélső baloldalon. Élénk felkiáltások jobbfelől: Rendre! Helyre!*)

Az az eset igenis megtörtént, hogy egy ezredes ur beadta lemondását, de vissza is vette. Ez igenis megtörtént, valamint megtörtént az is, hogy én az illető ezredes urat annak idején figyelmeztettem és később is beszéltem vele. De nincs a honvédségben egyetlenegy ember is, a ki azt mondhatná, hogy én valaha bárkivel alkudozásba léptem volna. (*Helyeslés jobbfelől.*) Olyan nincs! (*Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Derültség. Felkiáltások a szélső baloldalon: A sifonérban! Derültség.*) Van barátságos megbeszélés, (*Felkiáltások a szélső balon: Szelid nyomás!*) tanácsot is adok, hanem alkudozásra alárendeltjeimmel én még nem léptem, nem is fogok lépni soha. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Azt hiszem, hogy ha a t. képviselő ur, a mint mondja, az illető ezredes urat nem is ismeri és felhatalmazást nem is kért tőle, talán az ezredes ur-

nak érdekében fog állani, hogy annak idején felvilágosítást kérjen a képviselő urtól, minő jogon olvasta fel az okmányt? *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Asbóth képviselő ur kiván személyes megtámadtatás miatt nyilatkozni.

Asbóth János: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Polónyi t. képviselőtársam kérdésére van szerencsém válaszolni, hogy én a kormánytól sem subventiót, sem mandatumot nem kaptam soha.

Ugron Gábor: Hát a közös külügyministeriumnál mi volt?

Asbóth János: A meddig a külügyministeriumban szolgáltam . . . . *(Egy hang a szélső baloldalról: Kinevezve nem volt!)* — kinevezve is voltam — a mi egyébiránt nem az én kérésemre történt, hanem a kormány, illetőleg azon minisiterium felszólítására. *(Egy hang a szélső baloldadalon: A honvédelmi ministeriumban is szolgált!)* A honvédelmi ministeriumban voltam igenis ministeri titkár. A meddig tehát a külügyministeriumban szolgáltam — magyar érdekben — kaptam négyezer forint fizetést, a melyről azonban lemondottam, mert inkább kivántam képviselő lenni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Egyébiránt azt hiszem, hogy az államszolgálat bármely terén szolgálni legalább is oly tisztességes kereset, mint Polónyi Géza urnak ügyvédi keresete. *(Helyeslés és tetszés a jobboldalon.)*

Elnök: Gajári képviselő ur kiván személyes megtámadtatás czímén nyilatkozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gajári Ödön: T. ház! Személyes megtámadás czímén kérek szót. *(Halljuk! Halljuk!)* Polónyi Géza t. képviselő ur az én nevemet felemlítvén, beszélt illegitimitásról, később becsületről és tisztességről. Erre nézve én egyszerűen csak azt jelentem ki, hogy Polónyi képviselő ur egyéniségét sem a legitimitás, sem a tisztesség, sem pedig a becsület kérdésében legkevésbé sem tartom illetékesnek. *(Élénk tetszés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Elnök: Dániel Gábor képviselő ur kiván személyes kérdésben felszólalni.

Dániel Gábor: T. ház! Polónyi Géza képviselő ur azon kijelentésére, hogy a többség hamisítás, vesztegetés utján jutott a parlamentbe, azt kiáltottam közbe, hogy nem igaz. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez nem személyes kérdés!)* Ezt a kijelentésemet most is fentartom.

A mi az én saját választásomat illeti, engem egyhangúlag választottak meg; oly bolondot pedig önök nem találnak, a ki akkor is költene megválasztására, a mikor az egyhangúlag történik. *(Helyeslés a jobboldalon. Ellentmondások szélső balon.)*

A t. túloldalon van nekem erre classicus tanúm, Ugron Gábor képviselő ur, a ki az ottani dolgokat igen jól ismeri és a ki felvilágosítással szolgálhat Polónyi képviselő urnak.

Tehát, mint említettem, azt az általános vádat, melylyel ezen pártot, illette visszautasítom.

Arról nem állok jót, hogy a közvélemény félrevezetése vagy meghamisítása alapján nem ül-e itt is egyes ember, de arról sem, hogy ül ott is, sőt meg vagyok győződve arról, hogy ott is ülnek épen annyian, mint itt. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a szélső baloldalon.)*

Elnök: Tisza István t. képviselő ur személyes megtámadtatás czímén kér szót. *(Halljuk! Halljuk! Zaj.)*

Tisza István: T. ház! Bátor vagyok személyes megtámadtatás czímén a t. ház kegyes figyelmét pár igen rövid pillanatra kikérni. *(Halljuk!)*

Polónyi t. képviselő ur kijelentésemre nézve azon feltevésnek adott kifejezést, hogy az én megjegyzéseim egy családi tanácsnak voltak megállapodásai. Azt hiszem, t. ház, hogy midőn itt megjelenünk és a tanácskozásban részt veszünk, azt nem egy vagy más rokoni összeköttetésben teszszük, hanem gyakoroljuk jogunkat, teljesítjük kötelességünket, mint országos képviselők. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Azon kijelentésekért, melyeket e házban tettem és tenni fogok, Vizakna város országgyülési képviselője a felelősséget mindig el fogja vállalni, de joggal tiltakozik az ellen, hogy az általa mondottak másoknak imputáltassanak s azokért más tétessék felelőssé. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Polónyi t. képviselő ur azt is kijelentette, hogy százezrek tartják az én csekély személyemet nullának. Nem tudom, honnan vette a mandatumot arra, hogy százezrek nevében szóljon. Azt hiszem, hogy ha bármelyikünk ide áll és itt százezrekkel vagy milliókkal dobálózik, az egyszerűen nevetséges. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Hogy pedig a képviselő ur mikép gondolkozik, ez, azt hiszem, nemcsak reám nézve, hanem mindnyájunkra nézve igazán nulla. *(Helyeslés a jobboldalon. Mozgás, zaj a szélső baloldalon.)*

Hannibal József: T. ház! Mult alkalommali felszólalásomkor az ugynevezett hagyományos katonai szellemről beszélvén, azt állítottam, hogy az én szerintem nem létezik. Midőn ezt kijelentettem, akkor mondtam azt, hogy ha léteznék is, akkor én inkább látnám biztosítva a magyar nyelvet az Armee-Verordnungsblattban, mint a törvényben. Ezen álláspontomat a t. ellenzék szempontjából most is fentartom. Szavamat tehát csakis rosszakaratúlag lehet ugy magyarázni, mintha én többre becsülném az Armee-Verordnungsblattot a törvénynél. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Szavaimnak ezen igazán rosszakaratú citálására tehát többé nem is felelek, hanem felelek azon szavakra, melyekkel Polónyi t. képviselő ur e megjegyzésemet kisérte, azt mondván, hogy

olyan hyper-loyalitással birok, hogy akár a saját fejemet is leharapnám csemege gyanánt.

Ezt én bóknak tartom, mert a csemegében rendszerint szokott valami tartalom lenni. *(Nagy zaj és derültség.)*

Nagy István jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. ház! Tisza képviselő urnak, hogy mennyiben tartja ő és collegái, felszólalásomat nullának, legjobban megfeleltek azok, a kik most felszólaltak. Azt sem tudom, hogy melyiken kezdjem. Avval kezdem, a mely meggyőződésem szerint a legigazságtalanabb és leglovagiatlanabb volt. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én Gajári képviselő urnak sem becsületességét, sem jellemét egy árva szóval nemcsak nem érintettem, hanem arra még csak nem is ezéloztam. Régen tudjuk mi azt, hogy vannak önök közt oly vállalkozó szellemű emberek, a kik megfélemlítésünkre mindig készek és innen, t. képviselő ur, válaszom csak az, hogy én azt, a mit a becsületről és jellemről mondottam, Tisza Kálmánra mondtam s majd ha ő számon kéri tőlem, állok elébe az urnak. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Tisza István képviselő ur is félreértette szavaimat. Én nem azt mondottam, hogy 100,000 ember nevében mondom ezt és ezt, hanem azt mondottam, hogy ugyanannak a 100,000 embernek, kiről azt mondta, hogy nulla, talán szabad viszont azon meggyőződésben lennie, hogy az ő nézete a nulla. *(Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Már most a honvédelmi minister urnak megjegyzem, hogy azt, a mit előbb mondottam, megtoldom azzal, illetve ismétlem, hogy azon uri embernek sejtelme sincs arról, hogy beadványáról tudomásom van.

Azon kivánesiságát, hogy én azt a beadványt milyen uton szereztem, nem vagyok hajlandó kielégíteni, sem neki, sem másnak.

Asbóth képviselő urnak szintén van egy rövid megjegyzésem. Hogy a mandatumot a kormánytól kapta-e, vagy sem, arra majd felelnek választói, a kik között értesülésem szerint — meglehet, hogy téves — felénél több nemcsak nem ismeri a képviselő urat, hanem még a nevét sem tudja. De ez mellékes dolog. A lényege csak az, hogy t. képviselő urnak csak akkor van joga ily rendjel-féle szemrehányásokat tenni, ha egészen szűz attól, hogy bizonyos mértékű elfogultság vagy érdek nem szól belőle. Csak ennyit akartam constatálni, mert tudom, hogy a t. képviselő ur a külügyministeriumban, daczára annak, hogy nem volt organisált állása, tényleg mégis subventióban részesült bizonyos szolgálatokért.

Már engedjen meg, ily előzmények után nem tarthatom minden érdekeltség nélkül levőnek, sem jogosultnak arra, hogy nekem szememre hányja, hogy muszka-rendjelre vágyom. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Dániel t. képviselő urnak nagyon köszönöm, hogy megerősítette, a mit mondtam. Először is nem vállalkozott az expens-nota felmutatására; másodszor constatálta, hogy a többségben sokan vannak, a kik a közvélemény megejtésével kerültek ide. Igaz, azt is mondta, hogy *(az ellenzékre mutat)* többen vagyunk. Ezt ön beismerte, de mi ezt innen a leghatározottabban visszautasítjuk. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Elnök: A tanácskozás folytatását a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére tűzöm ki. Most az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 35 perczkor.)

206. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. márczius hó 19-én, kedden.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Gróf Széchényi Pál kereskedelemügyi minister benyujtja az inséges tengerészek segélyezése tárgyában Spanyolországgal kötött szerződést. Eötvös Károly interpellatiójának bejelentése. Papp Elek előzetes fölszólalása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Eötvös Károly interpellatiója és annak tárgyalása. Gróf Károlyi István fölszólalása és az e fölötti vita.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza, gróf Széchényi Pál és gróf Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Beőthy Algernon jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Dárdai Sándor, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa az 1889. évi márczius hó 18-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Selmeczbánya város közönségének feliratát, melyben Pozsony város közönségének felterjesztését pártolván, a közigazgatási bíróságok létesítése iránt kérelmez; továbbá a fogarasi kir. járásbíróság biráinak Ullmann Sándor; — a kovásznai kir. járásbíróság biráinak b. Szentkereszty Béla; — a nagybereznai kir. járásbíróság biráinak Firczák Gyula; — a znióváraljai kir. járásbíróság biráinak Justh György; — a balázsfalvi kir. járásbíróság biráinak Dárdai Sándor képviselő által beadott kérvényeit, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

Mindezen kérvények előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Dárdai Sándor jegyző: Gróf Széchényi Pál!

Gróf Széchényi Pál földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Van szerencsém egy törvényjavaslatot indokolásával együtt beterjeszteni „az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése iránt Spanyolországgal 1889. évi márczius 11-én kötött egyezmény beczikkelyezéséről“, azzal a kéréssel, hogy azt kinyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és a közgazdasági bizottsághoz utasítani méltóztassék.

Elnök: A törvényjavaslat indokolásával együtt ki fog nyomatni s a ház tagjai közt szét fog osztatni s előzetes tárgyalás végett a közgazdasági bizottsághoz utasittatik.

Jelentem a t. háznak, hogy Eötvös Károly képviselő ur egy sürgős interpellatiót jelentett be. Ennélfogva kérem, méltóztassék meghallgatni az interpellatiós könyv felolvasását.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa):* „1889.

márczius 19. A bihari vasutak tárgyában, miniszterelnök urhoz. Eötvös Károly".

Elnök: A képviselő ur az ülés végén fogja megtehetni interpellatióját. *(Helyeslés.)*

Több jelentés nem lévén, következnek a napirend. A napirend előtt azonban Papp Elek képviselő ur kiván személyes megtámadtatás folytán nyilatkozni.

Papp Elek: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Csak pár perczre vagyok bátor a t. háznak nagybecsű türelmét és figyelmét kikérni és igénybe venni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Legközelebb a márczius 15-iki ünnepélyek alkalmával választókerületemben voltam. S igy — Meltzl Oszkár képviselőtársam márczius 13-án tartott beszédemre vonatkozólag tett megjegyzéseire ez ideig nem felelhettem. Ő a többek közt azt mondá, hogy argumentumok hiányában a rágalmazáshoz folyamodtam akkor, midőn Szeben vármegye határozatát kétes értékűnek jeleztem, a mely szerint tudniillik Tisza Kálmán miniszterelnök urnak bizalmat szavazott; sőt tovább menve a 25. §. és Gajári Ödön képviselőtársunk határozati javaslatát pártolásába, oltalmába vette. Erre vonatkozólag kénytelen vagyok személyes kérdésben felszólalni.

Részemről azt a fegyert, a melyet magamra vonatkozólag sértőnek tartok, más ellen alkalmazni soha nem kivánom s igy a sértő kifejezéseit Meltzl urnak hasonló sértésekkel viszonozni nem fogom. Hanem egyszerűen kijelentem, hogy a rágalmazás legkevésbbé volt czélom és szándékom, hanem igenis megdöbbentőleg hatott reám azon körülmény, hogy épen Szeben vármegyében jöttek létre és hangoztak el azon határozatok és bizalmi nyilatkozatok, a mely vármegye tudvalevőleg a Schulvereinnak ős fészke.

T. ház! A példátlanul engedékeny nemzetiségi törvény, magyar nagylelkűséggel, annyi téren, szinte korlátlan versenyre hivta ki a haza vendégajkú lakóit, mégis sajnosan kell tapasztalnunk, hogy különösen a szászok minden alkalmat felhasználnak arra, hogy a magyar nemzet jogosult aspiratióit s különösen a magyar nyelv iránti változhatatlan s forró ragaszkodásunkat oly szinben tüntessék fel, mintha az ő ellenök irányult támadás volna. Miután, mondom, ezt tapasztalom, jogosítva éreztem magamat arra, hogy kétségemet fejezzem ki a szebeni határozat őszintesége felett; annyival is inkább, mert jól tudom, hogy a Schulvereinnak van egy organuma Lipcsében, mely ott megjelenik és melynek czíme: „Evangelische lutheranische Kirchen-Zeitung". Ennek f. évi január 18-iki számában a közoktatásügyi minisztternek kiadott rendeletére vonatkozólag oly ismertetés jelent meg, melyet elolvasván, azon meggyőződést érlelte meg nálam, hogy az ismertetésnek szerzői és a szebenmegyei határozatnak meghozói közt szerves összefüggés van. Ez ismertetést bátor vagyok felolvasni, hogy ebből méltóztassanak megérteni azt, hogy miként gondolkoznak és irnak azok az urak a külföldi lapokban nyelvünkről s műveltségünkről, kik Tisza Kálmánnak dicséneket zengenek.

Elnök: Arra kell kérnem a t. képviselő urat, hogy röviden méltóztassék nyilatkozni, mert azt, hogy mit irnak rólunk a külföldi lapokban, mind felolvasni még sem lehet. *(Helyeslés jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.)*

Papp Elek: T. ház! A lehető legrövidebben fogom felolvasni, különben ha nem méltóztatnak paranesolni, hogy szóról-szóra elolvassam, elmondom értelmét. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem hosszú és érdekes lesz tőlem magyar nyelven elolvasott német közleményt hallani. *(Olvassa):*

„Unseren Heisspornen hat das neue Jahr keine angenehme Bescherung gebracht. Der neue Unterrichtsminister Graf Csáky hat nämlich einen Erlass an die kgl. Ober-Studiendirektoren gerichtet, in welchem er auf einen gründlicheren Unterricht in der deutschen Sprache und Literatur an den Mittelschulen dringt. Die Erfahrung, dass weder das Gymnasium, noch die Realschule hierin das Erforderliche leisten, und die Einsicht, wie nöthig die Kenntniss der deutschen Sprache von kulturellem Gesichtspunkt ist, nöthige ihn, sagt der Minister, der Lauheit gegenüber Stellung zu nehmen, mit welcher einzelne — nicht die meisten? — Anstalten den deutschen Sprachunterricht betreiben, und darauf zu bestehen, dass bei der Behandlung dieses Lehrgegenstandes mit demselben Ernst vorgegangen werde, wie bei dem Unterricht der übrigen Fächer. Jeder, der die Verhältnisse kennt, wird diese Massregel nur billigen, die deutsche Sprache ist der Hauptkanal, der dem Ungarlande europäische Kultur zuführt, und wer da weiss — und wer sollte es nicht wissen? — dass es hierzulande Anstalten gibt, die in schlecht verstandener patriotischer Pflichterfüllung sich dessen förmlich rühmen, auf diesem Felde nur geringe Erfolge aufgewiesen zu haben, der wird dem Minister seine Anerkennung nicht versagen können, dass er sich zu einer That aufraffte, die nicht danach angethan ist, ihn bei den Chauvinisten dieses Landes beliebt zu machen.

Sie verschonen ihn auch mit ihren Pfeilen nicht. Welch' thörichter Gedanke: Die Frucht zwanzigjähriger nationaler Arbeit in Ungarn zu vernichten, so rufen ihre Organe in edler Entrüstung aus, obwohl es ihnen nicht unbekannt ist, dass mit diesem Erlass der nationalen Arbeit kein Haar gekrümmt wird, ja, dass die Verordnung kaum Früchte tragen dürfte, da ja zur Beibringung deutscher Sprachkenntnisse nicht blos der Besitz dieser Kenntnisse selbst, sondern auch ein Herz für das Deutschthum gehört. Und wie die

Mittelschule in dieser Richtung etwas Erspriessliches leisten könnte, wenn in den Elementarklassen auf die deutsche Sprache fast gar kein Gewicht gelegt wird, ist nicht einzusehen.“

T. ház! Ebből megérthettük *(Derültség)* — én legalább megértettem — *(Nagy derültség)* hogy a szász atyafiak, mint a közlemény irói, örülnek annak, hogy a minister ur a középiskolákban a német oktatást, a mely eddig oly lanyhán történt, szelid nyomással — hogy németmagyarosan fejezzem ki magamat — erőszakolja. De a szász testvérek azt mondják, nekik ez nem elég, hanem ők tovább kivánnak menni a müveltség terjesztésében; ők az elemi iskolákban is óhajtják a német nyelv tanittatását és lelkesülnek nagy Németországért, melegen dobog érte szivök.

Hogy mily czélt kivánnak a szászok a cultusminister ur rendelete által elérni, azt e czikk eléggé világossá teszi.

Ily értelmünek tekintem Szeben vármegye általam neheztelt határozatát is Én tehát távol voltam a rágalmazástól, sőt annak még gyanujától is, mivel meggyőződésemet azon hirlapból merítettem, a mely tudvalevőleg organuma a Sehulvereinnak és az erdélyi szászoknak. Ennélfogva én Meltzl Oszkár t. képviselő ur azon vádját, mely szerint én argumentumok hiányában a rágalmazás eszközéhez fordultam, határozottan visszautasitom és ajánlom neki azt, hogy ne annyira lipcsei ujságokba igyekezzék elvtársaival tendentiosus czikkeket irni, mint inkább hasson oda, hogy minden idegen elem, mely Magyarországot vallja hazájának, ismerje el, hogy a magyar nemzet páratlan nagylelkűségével magához emelt minden idegen elemet s ne törekedjék ugy tüntetni fel a magyarokat, mintha a müvelődés forrását akarnák bedugni az által, hogy a német nyelvet a magyar családokban meghonosítani s a népiskolákba behozni nem engedik; hanem ismerjék be, hogy a jelenleg tárgyalás alatt levő törvény és határozati javaslat a legvakmerőbb támadás a magyar nemzeti nyelv ellen a német nyelv előnyére s ismerjék be, hogy oknuk van azon meggyőződésünket nyilvánítani, hogy egyedül a magyar népünk az, melynél nines mit félteni nemzeti ügyünket. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Elnök: Következik a napirend: a véderőtörvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása.

Nagy István jegyző: Madarász Imre!

Madarász Imre: T. ház! *(Halljuk!)* Alig hiszem, hogy volna e hazában oly szülő, kivéve talán — legalább multkori beszéde után itélve — Dankó Pál képviselő urat, no meg azon szerencséseket, a kiknek fiai születésük, magas hivatali állásuk, vagyonuk vagy nagy összeköttetésüknél fogva igen könnyen, játszi módon tehetik le a tiszti vizsgát, mondom, alig hiszem, hogy volna érdeklett szüle e hazában, a kinek szive a legmélyebben meg ne döbbent volna, midőn a véderőtörvényjavaslatnak az önkéntességre vonatkozó részét olvasta, vagy hallotta. Azt sem hiszem, hogy sok volna a hazának magyar érzelmü polgárai közül olyan, a ki a legméltóbb megbotránkozással nem fogadta e törvényjavaslatnak nemzeti édes magyar nyelvünket olyan közelről érdeklő és érintő részeit.

A szülői sziv kétségtelenül megrezzent és megdöbbent, midőn ama törvényjavaslatra és tudományos pályára készülő fia jövőjére gondolt; szégyenpir futá el a honpolgár arczát, midőn e törvényjavaslat 25. §-ának intézkedésében az állam nyelvének egy más idegen nyelv alá való rendelését, megaláztatását, megszégyenítését s végeredményeiben pedig a magyar nemzeti cultura fejlődésének meggátlását, fokonkénti megsemmisítését látta és látja mind e mai napig. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Világosan bizonyitja ezt, t. ház, az az általános ingerültség, az a felháborodás és a tiltakozó közvélemény azon hatalmas kiáltása, a mely országszerte városokról és falvakról a magyar nyelv államiságának, méltóságának és jogainak megvédését, megóvását óhajtja, kivánja, kéri és követeli. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Sajnos azonban, hogy mégis vannak, a kik nem hallják és nem értik meg, vagy még sajnosabb, hogyha nem is akarják hallani, vagy megérteni ama kiáltást. A nemzeti önérzetében megsértett magyar, mint egy ember állott fel e nemzeti nagy érdek, a magyar nyelv ellen elkövetett merénylettel szemben. Törvényt és nem határozati javaslatot követel garantiául. És igazán beláthatlan a veszély, hogy ha a magyar nemzet ezen tiltakozó és követelő szava talán esak a pusztában elhangzó szó lenne.

Pedig, t. ház, csakugyan nem más, mint a pusztában elhangzott szó marad a nemzet szava akkor, hogy ha a beterjesztett törvényjavaslat 25. §-a, illetőleg a Gajári Ödön t. képviselő ur által ahhoz benyujtott módosítvány elfogadtatik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert hiszen kérdem: ugyan micsoda garantiát nyujthat nekünk és mínálunk valamely határozati javaslat, midőn tudjuk, hogy van eset rá és nem ritkán, hogy még törvény által biztosított jogainkért is küzdeni és harezolnunk kell. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Vagy miképen respectáltatnék valamely határozati javaslat ott és azok által, a hol és a kik még a határozott, világos törvényt sem respectálják kellőleg? Nem akarok újabb és újabb példákat keresni és felhozni a mondottak igazolására, hanem teljesen elegendőnek tartom, hogy ha hivatkozom a 14. §-nál nem rég folytatott jogvédelmi harezunkra, hivatkozom az „és“ kérdésre adott ministeri feleletre. Hát hogy és miként lehetne — ismételve kérdem — teljes biztosíték a magyar nyelvet illetőleg valamely határozati javaslat

elfogadása? Semmiképen, annyival kevésbbé, mert hiszen magának a benyujlott határozati javaslatnak szavai is olyan homályosak, olyan bizonytalanok, oly semmitmondók, hogy az abban a tekintetben, hogy mondjon is valamit és még se mondjon semmit, valóban remek műnek nevezhető. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Törvényt tehát, t. törvényhozó testület; tiszta, világos és határozott törvényt, t. minister urak és ne sallangokat törvény helyett. Törvényt követel most a nemzet is a nemzeti nyelvnek biztosítására. *(Ugy van! szélső baloldalon.)*

Ámde csudálatos és csaknem megfoghatatlan, t. ház, hogy — a mint ezt az eddigi vitákból is láttuk — épen a törvény őrei, végrehajtói, a haza kormányzói, a t. minister urak azok, kik félnek, irtóznak a törvénytől.

Ime a példák! *(Halljuk! Halljuk!)* A t. miniserelnök ur az alkotmány bástyafalán a 14. §-szal ütött rést, a mint láttuk, nem a törvény szikla-kemény kövével, hanem csak egy jegyzőkönyvvel, tehát egy haszontalan gyenge papirossal akarta betömni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Utána a t. honvédelmi minister ur, itt a 25. §-nál, szivesen elfogadja ugyan a magyar nyelv biztosítékául a benyujtott határozati javaslatot, elfogadna tán bármit is, csak azt az egyetlenegyet nem, hogy a garantia törvényben és törvény által nyujtassék. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem különben a t. eultusminister ur is ugy látta jónak, ugy látta üdvösnek, hasznosnak és tán alkotmányosnak is, hogy ministeri pályáját egy törvényellenes rendelet kibocsátásával kezdje meg. *(Halljuk! Halljuk!)* S magyar cultusminister létére — mintha csak most is az 50-es évek szelleme kisértene — rendeletekkel akar kormányozni, rendeletekkel akarja a német nyelvet emelni és meghonosítani Magyarországon, a magyar nyelv és cultura rovására.

A t. cultusminister ur ezen első lépését csak következetesen kisérte a második, a mely azon kedvezménynek megadására vonatkozik, a melyeket az önkénteseknek tanulmányaik folytathatása érdekében helyezett kilátásba. *(Halljuk! Halljuk!)*

No hát, t. ház, ez is nagyon kiilönös, sajátságos és jellemző eljárása a közoktatási kormánynak; jellemző különösen a részben, hogy bizonyos érdekekkel szemben és érdekekért mit meg nem lehet tenni a kormánynak. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Hiszen mindnyájan tudjuk, t. ház, mert itt is gyakran fölemlítették már, hogy rég időtől fogva általános a panasz a miatt, hogy a tanulók a felsőbb és alsóbb iskolákban annyira túl vannak terhelve, hogy ezen túlterheltetés immár magát a czélt, a haladás kellő sikerét veszélyeztette. De eddig még minden panasz eredménytelen volt. A kormány egyáltalában nem volt hajlandó a tanterv megváltoztatására; nem volt hajlandó engedni sem időből, sem az óraszámból, sem a tananyag mennyiségéből. És most mit tapasztalunk egyszerre? Azt, hogy most már a középiskolákban valamely magyar tantárgy tanítására és megtanulhatására nem kell annyi óraszám, mint a mennyi szükséges volt eddig; sem a felsőbb iskolákban, az egyetemeken például a joghallgatóknak ma már nines szükségük tanulmányi időül 8, hanem csak 7 félévre. Ép igy a tanárjelöltek, orvosnövendékek és gyógyszerészek ma már kevesebb idő alatt végezhetik pályájukat, mint végezhették még esak a mult évben is. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ugyan miért? Hogyan történhetik ily hirtelen e nagy változás? Azt hiszem, nem tévedek, ha egyszerűen azt mondom, hogy tisztán és egyedül a német nyelv érdekében. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Amott, t. ház, a magyar tantárgyaktól elvett óraszám magának a t. minister urnak rendelete szerint majd a német nyelv tanítására leszen fordítandó; emitt pedig az elengedett félév az önkéntesi tiszti vizsgához megkivántató német nyelv elsajátíthatása végett vált szükségessé. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Tagadhatja-e tehát valaki, t. ház, hogy egyedül és tisztán a német nyelv érdekében történtek mindezek? Tagadhatná-e valaki, hogy ez az intézkedés — ha ugyan az eddigi törvényszabta tanulási időre esakugyan feltétlenül szükség volt, a mint ez állittatott — a tudományos kiképzés hátrányára fog szolgálni? Azt hiszem, senki méltán ezt nem tagadhatja; sőt igazat kell adnunk annak, a mit már régen kimondott Helfy Ignácz t. képviselőtársunk is, hogy ezek által nemzeti culturánk és szellemi s tudományos művelődésünk igen érzékeny kárt és csorbát fog szenvedni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De hát az igen t. cultusministeri államtitkár ur nem hiszi ezt s ellenkező véleményben van. *(Halljuk! Halljuk!)* Legyen tehát szabad, t. ház, nekem az ő márczius 7-iki beszédjére nehány rövid észrevételt tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Igaz ugyan, hogy az a beszéd már igen régen tartatott és én ebben a tekintetben meg is késtem egy kissé; mert hiszen, a mint méltóztatnak tudni, a t. államtitkár urnak a túloldal által oly nagy helyesléssel és éljenzéssel fogadott beszédét már mindjárt a következő napon s azóta is igen gyakran több ellenzéki képviselőtársam beszédében oly kézzel foghatólag megezáfolta és ez által valódi értékére szállította le, hogy most már az a beszéd esakugyan el van temetve s szomorú fejfáján csak e pár szó olvasható: „Volt és nines!“ *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És én, t. képviselőház, igen sajnálom azt,

hogy az én t. képviselőtársaim annyira ellátták ezt a beszédet, hogy én nekem alig hagytak valamit belőle, *(Derültség a szélső baloldalon)* mert igy aztán akármelyik részét venném is annak én birálat alá, csak ismétlésbe esném; a mit egyáltalán nem akarok. Épen azért, t. ház, csakis általánosságban kivánok arra nehány észrevételt tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ezen észrevételek közül az első az, hogy sajnos és nagyon szomorú dolog, hogy épen a cultusministeri államtitkár ur az, a ki mintegy panaszos hangon emlité fel, hogy Magyarországon már oda jutottunk, hogy gyermekeinket már német szóra sem tudjuk küldeni; mert a hová eddig küldöttük, azon községek, azon városok lakói már megmagyarosodtak, sőt már ide s tova a német nyelvi tanszékre tanárt sem fogunk alkalmazhatni, ugy, hogy kényszerítve lesz majd a kormány stipendiummal külföldre küldeni ki azon tanárjelölteket, a kik a német nyelv tanítására vállalkoznak. No, t. ház, ezeket bárki inkább felemlíthette és elmondhatta volna, mint épen a t. cultusministeri államtitkár ur. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Elmondhatta volna ezt a magyarosodásnak bármely ellensége; *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* elmondhatták volna mindazok — különben meg is cselekszik — a kik bennünket erőszakos magyarosítással vádolnak; de hogy épen a cultusministeri államtitkár mondta el: ez szerintem elszomorító, annál inkább, mert szerintem nem is épen úgy áll a dolog, mint a hogy ezt az államtitkár ur előadta. *(Halljuk! Halljuk!)* Hiszen csak nem régen egy t. képviselő ur a túlsó oldalról felemlítette, hogy annak, miszerint sok helyen a szegény tótok és oláhok nem magyarosodhatnak, nem azok a szegény emberek az okai, hanem az állam, mert — az ő szavai szerint — az államnak nincs pénze a magyar iskolákra. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* No csak várjunk, majd lesz pénze a t. kormánynak azon ösztöndíjakra, melyekkel majd a német nyelvmestereket fogják kiképeztetni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De szintén sajnos és elszomorító, t. ház, az, hogy midőn a t. államtitkár úr elismeri, hogy mindezen jelenségek a magyar nyelv térfoglalásáról tanuskodnak és azt mondja, hogy a mint bizonyos, hogy nálunk az utolsó évtizedben a cultura nem süllyedt, hanem inkább emelkedett, ugy bizonyos az is, hogy a culturának ezen egész emelkedése a magyar cultura javára esik: ebből ő azt következteti, hogy tehát most már a német nyelvet kell emelni, annak sikeresebb tanításáról kell gondoskodni. Különös logica ez, t. ház. Hiszen ha a magyar nyelv térfoglalása a magyar cultura emelkedését eredményezte, hát ugyan miért kell a magyar nyelvet további hódításában megakadályozni, vagy hódítása elé gátakat emelni? *(Helyeslés a szélső balon.)*

S ha a német nyelv hanyatlásával a magyarosodás és ennek alapján a magyar cultura fokozatos fejlődést mutat, miért kell akkor a magyarosodás teljes megizmosodását ellensúlyozni és a magyarosodás alapján fejlődött culturát mintegy visszafejleszteni akarni az által, hogy a német nyelvet emeljük, erősítsük, még pedig törvényellenes rendeletek által? *(Ugy van! Ugy van! szélső balfelől.)* Valóban különös, nagyon különös logicája lehet a t. államtitkár urnak és én igen csodálkozom azon, hogy Eötvös Károly t. képviselőtársam ezt is azon sajátságos logicák közé nem sorozta, melyeket multkori beszédében bemutatott. *(Tetszés balfelől.)*

A másik megjegyzésem, t. ház, a t. cultusministeri államtitkár ur által feltalált vagy feltalálni vélt függetlenségi kis kátéra vonatkozik. Azt mondja a t. államtitkár ur: „Engedelmet kérek, hogy ha ez igy megy tovább, nemsokára azt fogják kivánni, hogy a középiskolákban semmi más tantárgy ne legyen kötelező, mint legfeljebb egy szélső baloldali kis káté, melynek segélyével a t. függetlenségi párt már az iskolában, sőt lehetőleg az óvodában kezdhesse meg a politikai proselita-csinálást.

Gróf Károlyi Gábor: Ez olyan Berze — viczcz! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Madarász Imre: Hát erre igen röviden felelek. *(Halljuk!)* Ha volna, vagy lehetne nekünk egy kis káténk, higyje el a t. államtitkár ur, hogy az az alkotmányos jogok és a nemzeti érdekek tiszteletben tartásáról tanitana és általában olyan magyar szellembeu volna megirva, hogy abból kis és nagy állampolgár, államtitkár és államminister bizonyára több hazafiságot tanulnának, *(Élénk helyeslés a szélső balon)* mint a t. cultusminister és államtitkár uraknak Thun-féle rendeleteiből. *(Élénk helyeslés szélső baloldalon.)*

Még esak egyet, t. ház. Nevezetesen azt is mondá a t. államtitkár ur, hogy a minister ur azért nem vonhatja vissza a német nyelv érdekében kibocsátott rendeletét, mert akkor vissza kellene vonni magát a törvényt is.

Engedelmet kérek, szeretném látni és szeretném, ha megmutatná a t. államtitkár ur, hogy a törvénynek melyik szakasza az, melyben az mondatnék, hogy a német nyelv tannyelve is német legyen? Sőt a középiskolai törvény 7. §-ában nem világosan az van mondva, hogy például a felekezeti iskolákban a tannyelvet mindig maguk a felekezetek határozzák meg? Hol van tehát — és ezt szeretném tudni, az a törvény vagy a törvénynek az a szakasza, a melyet visszavonni kellene, mint azt az államtitkár ur állította? Sehol sincs ez, t. ház. De feltéve, hogy csakugyan volna olyan törvény, melyet vissza kellene vonni: kérdem, még ezen

esetben is nem volna-e méltó és érdemes mindazt a magyar nyelv érdekében megtenni, a mit a német nyelv érdekében különben is megtenni akarnak és bizonyára meg is tesznek. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

Nézzük csak, mit mond a t. cultusminister államtitkár ur az önkéntesi engedményekre vonatkozólag. Azt, hogy az általa felsorolt kedvezményeknek egy része törvény által lesz megállapítandó. És ez nagyon természetes is, mert az idevonatkozó változtatásoknak egy jó része csakugyan ellenkezik az 1883-diki középiskolai törvénynek e tekintetbeni intézkedésével. Ezt tehát meg kell változtatni, e helyett új törvényt kell alkotni és én meg vagyok róla győződve, hogy a t. kormány és a t. háznak nagy többsége bizonyára kész örömmel meg is fogja tenni e törvényváltoztatást, de már azt nem tenné a világ minden kincséért sem, még a nemzetnek összhangzó óhajára, kívánságára és követelésére sem tenné meg, hogy a magyar nyelv joga is törvény által biztositassék. *(Helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ime tehát oda jutottunk, t. ház, Magyarországon, hogy a mig a német nyelv érdekében nem csak törvényellenes rendeleteket szabad kiadni, hanem a már meglévő törvényeket is meg lehet és meg kell változtatni: addig saját nemzeti érdekünket, a magyar nyelv teljes jogosultságát törvény által biztosítani épen nem tudják, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* illetőleg nem tudja, nem akarja, nem meri ez a kormány, a melynek pedig az alkotmányos jogok és nemzeti érdekek megóvása, védése, fejlesztése s emberileg szólva, örök időkre való biztosítása volna a legszentebb, legnagyobb kötelessége. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nos tehát, t. ház, ha már ezeket igy látjuk és tapasztaljuk; ha ily világos példák bizonyítják és mutatják azt, hogy a nemzet alkotmányhajója veszedelmes örvény felé halad és e haladásában a hajó vezetésére hivatott kormányzók azt meggátolni vagy nem tudják, vagy nem akarják: *(Ugy van! a szélső baloldalon)* akkor ne vádoltassék mesterségesen támasztott izgatással és a kormány elleni méltánytalan támadásokkal az ellenzék, midőn az alkotmányos jogok és nemzeti érdekek megóvása végett bátran síkra száll és egész erejéből harczra kél; *(Helyeslés a szélső baloldalon)* ne vádoltassék, midőn a nemzet jogait törvényes uton, törvény által akarja a jövő minden eshetőségével szemben biztosítani. *(Helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De ne vádoltassék a nép se, t. ház, midőn az alkotmányjogi, vagy mint épen a jelen esetben, nyelvi sérelmének szintén törvény által való orvoslását oly fennhangon kéri, követeli és nem elégszik meg, nem is elégedhetik meg holmi jegyzőkönyvekkel, határozati javaslatokkal, melyek e tekintetben, vagyis jogbiztosítékul csakugyan értéktelenek — semmik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ne vádoltassék, mondom, t. ház, se az ellenzék, se a nép, midőn amaz, emennek jól felfogott érdekében tiszta, világos és határozott nemzeti politikát követ, *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon)* a melynek tárgya a haza és a trón, illetőleg a nemzetnek s koronás fejének igazi érdeke; czélja a hon fiainak, a hon összes polgárainak, tehát a nemzet egyetemének szellemi és anyagi jóléte *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* s épen hogy a közczél mielőbb és lehetőleg megvalósulást nyerhessen, az alkotmány hű őrzése és erősbítése, a jogvédelme és biztosítása. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ha azonban mégis lehetne vádról és panaszról szó, itt e nagyfontosságú kérdés utasítása közben: e vád csakis azokat illetheti, a kik bedugják füleiket a nemzet szava és kiáltása előtt; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* azokat, a kik a közös hadsereg érdekében feláldozzák, vagy legalább koczkáztatják az intelligens ifjuság jövőjét és nem engedik a magyar nyelvnek a védtörvénybe való iktatását; *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon)* azokat, a kik a magyar nyelv souverainitásának és dignitásának megsértésével büntetéssel akarják sújtani Magyarországon azokat, a kik csak magyarul tudnak, de németül nem; azokat, a kik a nemzetnek határozottan kifejezett akaratával szemben foglalnak állást itt és érvényesítik népképviseleti szavazatukat; azokat, a kik a nemzeti aggodalmakat egy határozati javaslattal s illetve egy szolgálati utasítással akarják eloszlatni; és általában azokat, a kiket inkább köt a pártfegyelem vaskapcsa, mint azon nép szava, akarata, a mely őket bizalmával megajándékozta *(Élénk tetszés a szélső baloldalon)* s ezek pedig kétségkivül nem ezen az oldalon, hanem a túloldalon vannak.

De ám legyenek, cselekedjenek önök ott a t. túloldalon ugy s a szerint, a mint jónak látják; ám szavazzanak most is e nagy nemzeti érdekben: a nyelv kérdéseiben, ugy a mint akarnak; szavazzanak különösen a kis bérczes haza, a szép Erdélynek túloldali képviselői: de gondolják meg, hogy mit cselekszenek akkor, mikor a magyar nyelv és a magyar nemzet ellen adják szavazatukat, gondoljanak az erdélyi magyar közmüvelődési egyletre, annak czéljára, annak jövőjére; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* jól ismerik a czélt, ne koczkáztassák tehát annak jövőjét.

Ám szavazzanak, t. túloldal — ismét mondom — ugy a mint akarnak; de mi nem szűnünk meg sem most, sem soha a magyar nyelv jogait védelmezni; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mert mi tudjuk azt, hogy miként bármely

nemzet, ép ugy a magyar is, nemzeti nyelve nélkül nem más, mint élőhalott. És minket felemel, minket nemes lángra, lelkesedésre és erőre gyujt küzdelmünkben annak tudata, hogy a hon fiai, legalább annak óriási többsége bizonnyára velünk együtt érez, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* velünk együtt akarja megmenteni s jövőre is biztosítani, még pedig törvény által, a drága magyar nyelvet. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Nemesen, dicsően, nagyszerűen mozdult meg az egész nemzet ifja s öreg egyaránt, *(Helyeslés a bal és szélső baloldalon)* mint háborgó tenger hullámhegye, emelkedett fel tiltakozó szavával, a melyet e haza minden vidékein látva, hallva s tapasztalva, én remélek, bizom és hiszek a nemzet diadalában s koszorus költőnkkel a lelkesült nemzetre tekintve, mondom:

„Koszorukat ide, veszteglő cserágat,
Hősök nemzedéke emelkedik ott,
Hol ily tűz az ifjú s hol ily ifjú a vén,
Nem lehet a nemzet, nem — élve halott.“

Nem fogadom el sem magát 25. §-t, sem a határozati javaslatot. *(Élénk éljenzés a bal- és szélső balon.)*

Dárdai Sándor jegyző: Vadnay Andor!

Vadnay Andor: T. ház! *(A bal- és szélső baloldal tagjai tüntetőleg hagyják el helyeiket. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Mélyen érzem helyzetem nehézségeit, midőn a parlamenti tekintélyek egész sora által megvitatott kérdéshez szólani kivánok. S ha mégis vállalkozom álláspontomat védeni vagy bővebben megvilágítani, tenni szeretném ezt a nélkül, hogy a szenvedély vagy türelmetlenségnek leghalványabb árnyát is keverjem előadásomba, vagy olyanra mások részéről okot szolgáltassak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Lelkiismeretes, féltékeny megőrzése alkotmányunk biztosítékai és nemzeti aspiratióinknak s ezen negativ, de alkú tárgyát nem képezhető kötelesség korlátai között emelése a monarchia véderejének egész a lehetőségig: ennek a két tekintetnek engedhetek csak elhatározó súlyt meggyőződésemben. Mert ama harmadik, sokat hánytorgatott kérdésnek vitába vonása, hogy Tisza Kálmán vagy más valaki vezesse-e a kormány ügyeit, e nagy fontosságú javaslat elbirálásánál, a vele járó időpazarláson kivül, csak a szigorú tárgyilagosság rovására eshetik. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Katonai szempontból eléggé indokolja az önkéntesi előjog tervben levő feltételhez kötését a hadseregben, háború esetére apodicticus bizonyossággal jelentkező tiszthiány. S ha Nagy István tisztelt barátomnak, kit előnyösebben van szerencsém ismerni, hogy sem adatai megbizhatóságához bármi kétely férne, ha neki még ugy sikerült volna is kimutatni, hogy alantas tisztekben hiány nincs, sőt nem lesz még egy esetleges mozgósítás első napjaiban sem: ezen adatok elég megnyugtatást épen azért nem nyujthatnak senkinek, mert szemben áll velük az a sajnos körülmény, hogy a hadsereg létszámában mindjárt a hadjárat kezdetén beálló fogyatéknak csupán a legénységi részét lehet a póttartalékból fedezni. Mivelhogy a póttartaléki contingensnek — s ezt ő épen ugy tudja, mint én — csupán közlegényei vannak, de egyetlen egy tisztje sőt altisztje sincs.

A legutóbbi hadjáratok adatai bőséges tanulságot nyujtanak arra nézve, hogy mindjárt az első összecsapásnál több mint kétszeres arányban éri a veszteség a csatárláncban álló alantas tisztek sorait. Veszteség, a melyet sem a legénység, sem a póttartalék állományából helyrepótolni nem lehet; pedig pótlása hetekig — de hosszú időt is adtam — napokig tartó halasztást, a válság veszélye nélkül semmiesetre el nem tűr. *(Ugy van! a jobboldalon.)*

Minthogy pedig kétszer akkora, vagy jelentékenyen nagyobb activ tisztikart szervezni, mint a mekkorával ma rendelkezünk, államháztartásunk helyzete nem enged — s ebben, azt hiszem, egyetért velem a szakasz legszenvedélyesebb támadója is — az egyéves önkénteseknek szerintem buzdítása, az önök, sőt Gajári t. képviselőtársam szótára szerint is, kényszerítése arra, hogy a tiszti fokozatot elnyerjék, korántsem oly kicsinylendő katonai és financialis érdek, mint ezt a javaslat ellenzői, élükön gróf Apponyi Alberttel, feltüntetni igyekeztek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A kérdés tehát egyedül az lehet, hogy menynyiben jogosult az eszköz, mely a tartaléktiszti létszám emelésére itt ajánltatik s hogy annak hátrányai arányban állanak-e a hozzá füződő katonai érdekkel s végre a kifogások, melyek ellene nemzeti, politikai és társadalmi szempontból emeltettek, mennyiben komolyak, mennyiben számbavehetők?

S itt mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy nem osztozom azok nézetében, kik a második szolgálati évet igazságtalan tehernek állítják; nem osztozom Gajári tisztelt képviselőtársaméban sem, ki azt felszólalásában súlyos kényszerrendszabálynak nevezte. A tárgyalás alatti szakasz megbirálásában kiindulási pontom más nem lehet s a teljes igazság szerintem az volna, hogy a katonai szolgálatok terén senki fia előjogban ne részesüljön. A törvény rendelkezése igy szóljon: a védkötelezettség általános, önkéntesi jogkedvezmény nincs.

Azt mondja gróf Apponyi Albert t. képviselő ur, hogy ő az egyenlőség eszméjét érvül itt csak arra nézve fogadja el, hogy mindenki annyi ideig szolgáljon, a mennyi idő alatt a szükséges katonai készültséget elsajátíthatja, mert azon túl a katonai szolgálat indokolatlan teher az egyesre, a társadalomra s az államra egyaránt. Nem szó szerint

idézem, de ugy emlékszem, ez volt szavainak értelme.

Csak hogy ez, t. gróf, egy alapjában hamis tantétel, melyet a védkötelezettség általános volta s a minden személyes előjog nélküli emberi igazság oda módosít, hogy a katonai személyes szolgálat terhét, mert az mindenkinek teher és áldozat, lehetőleg egyenlő ideig viseljük s minden hadköteles férfiú ezen egyenlőség korlátai között addig tartassék fegyver alatt, mig szolgálatára a véderőnek, a haza paranesoló katonai érdekének szüksége van. Szüksége van nemesak háború esetére, de béke idején is, mert a békelétszám egy bizonyos mértéke nélkül hadsereget szervezni és kellően katonailag kiképezni nem lehet. Ám a három évre besorozott sorhadi legénységnél is esak az első szolgálati év vagy annak is csak egy része fordittatik a tulajdonképeni kiképzésre. A további két év folyamán már nem annyira tanul, hanem valósággal szolgál a katona, szolgálja a katonai fegyelem elsajátításának, az ujonczok, altisztek és tisztek kiképzésének el nem hanyagolható érdekét és szolgáltatja egyszersmind a hadseregnek minden pillanatban, mozgósítás nélkül is dispositióra álló, fontos alkatrészét. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Az itt vázolt felfogás képezi álláspontomnak elméleti alapját, a melyről — s ezt hangsúlyozni kivánom — a gyakorlati követelmények engemet is egy kevésbé merev, kevésbé szigorú alkalmazásra indítanak. De nem azért indítanak, t. ház, mintha az önkéntesek jelenlegi könnyü, gondtalan helyzetének ellenszolgáltatását abban a fáradságban, nélkülözésben, pénz- és időveszteségben keresném, a melylyel az ifjuság középtanodai tanulmányait végezi. Mert a hadsereget én sem tartom ugyan elszigetelt, különálló intézménynek, statusnak in statu, de azt a theoriát, hogy katonai mentességgel jutalmaztassanak polgári szolgáltatások, ellenkezőnek találom az általános védkötelezettség elvével és nagyon közelállónak a régi katonai váltság gyülöletes, igazságtalan berendezéséhez.

Kricsfalusy t. barátom fejtegetése sokkal közelebb jár e részben az igazsághoz, midőn az ifjuság középtanodai tanulmányait első sorban az egyéni tökéletesedés, a társadalmi positio teremtése és a megélhetés eszközének s talán helyesebben ösvényének jelenti ki. S gróf Apponyi Albert ur, egy kis jóakaró körültekintéssel maga is meggyőződhetik, hogy Magyarországon a nagyurak körében is kevés akad rajta kivül, a kivel szülői vagy a ki gyermekeivel, bár azok serdületlen korában elhitetni tudná vagy akarná, hogy a magasabb hivatalokra, a tudományos missiókra való törekvés és ezen magasztos ezélokra munkálkodás olyan nagy áldozat volna, a melyért kárpótlást kell majd követelniök és pedig kárpótlást, privilegiumot ott, a hol ilyen után nemzeti jellemünk soha áhitozni nem szokott, *(Igaz! Ugy van! jobbfelől)* a katonai személyes szolgálatok terén. Ám higyjen ilyet Fenyvessy Ferenez t. képviselőtársam, ki a védkötelezettség kötelékéből véletlenül kimaradt, *(Derültség jobbfelől)* ki a népfölkelői tiszti tanfolyamra nem jelentkezett, — de nem fogja elhinni sem a szülők, sem a tanulók józan nagyobb része. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)*

Én sem nézhetem hidegen, t. ház, a középosztálynak fontos nemzeti és cultur hivatását; még kevésbé pedig nehéz küzdelmét az önfentartás kegyeletlen versenyén. Nem vagyok eléggé vértezve azon egyéni rokonszenv ellen sem, a melyet barátaim és közelállóim ifjabb nemzedéke iránt éreznem adatott, kiket szavazatommal talán egytől-egyig segítek a jelen szakaszok rendelkezése alá helyezni. Jól tudom másfelől, hogy a tudományos pályán előretörő ifjúnak épen akkor szegi hosszú időre szárnyát a katonai szolgálat, midőn duzzadó reménynyel nem is haladni, hanem repülni szeretne az önválasztotta czél felé, mert szeme előtt lebeg már a polgári hivatás, a melyre érzi, hogy rátermett. Ezen oknál fogva örülök én is a tanuló ifjuságnak nyujtható minden kedvezményen, a melyet a hadsereg mai szervezetében, harczképességének csorbítása nélkül, nyugodt lélekkel megszavazhatok. Ezen indokból keresem én is benső kötelességérzettel azon könnyitéseket, a melyek az általános védkötelezettség elvi keretében megférnek, a melyek, ha majd a mai izgatásszülte homály a tájékozatlan vagy félrevezetett közönség szeme elől szétfoszlott, mint a köd, a mely könnyítések majd ekkor, a három évig szolgáló szegényebb sorsuak körében nem szülhetnek méltó visszatetszést. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

De játszani a demoeratát, azt hirdetni utonutfélen, hogy jogban, teherben legyen mindenki egyenlő, czégéről használni az egyenlőség eszméjét mindenütt, a hol az meg sem közelíthető, a hol az örökké üres jelszó, irott malaszt marad és megtagadni a honvédelmi szolgáltatás terén azt, a hol az legjogosultabb, a hol az egyedül realisálható: ilyen eljárásért én lelkesedni nem tudok, ez ellen lelkiismeretem, hazafiui érzékem esak tiltakozni tud.

Felhozatott, hogy a szellemi munka embereire a katonai szolgálat aránytalanul súlyosabb. Elismerem, hogy súlyosabb, de tagadnom kell, hogy aránytalanul. Ha számot vetek egy vesztett hadjárat következményeivel, ha elgondolom, hogy az állami létünk és nemzeti uralmunknak egy időre elvesztésével járhat: lesujtó lenne a csapás ez ország minden lakosára egyaránt, de senkire nem lenne oly megsemmisítő, mint a honoratiorok, mint a középosztály embereire. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Azokra, kik magasabb értelmükkel ismerik e nemzetnek 1000 éves martyr-életét, a kiknek emlékezete büszkén száll megpihenni annak dicsőségein, a kiknek minden reménysége, egész szellemi, er-

kölcsi és anyagi existentiája teljesen a nemzet jövőjére van építve. *(Tetszés jobbfelől.)*

Bolgár Ferencz t. képviselőtársam a hadügyi kormányt azzal gyanusítja, hogy a jelen szakasz dispositiója által nem is annyira tisztek, mint altisztek nyerése volt a czél, hozzá tevén, hogy a második szolgálati év egyenesen arra való. Hogy azon önkénteseknél, t. ház, a kiknek képessége, vagy inkább igyekezete az első év végén cléltelennek bizonyult, további szolgálatnak idején az altiszti képzettség elnyerésére helyeztessék a fősúly, ezt nemcsak természetes, de igen helyes és következetes eljárásnak is találom *(Helyeslés jobbfelől)* s erre a czélra a második szolgálati év valóban szükséges is. Mert a ki egész éven át tiszti kiképzésben részesült, tacticát, strategiát és tereptant stb. tanult, de a kellő készültséget ezen elméleti, vagy a practicus, de tiszti hivatással járó tárgyakból el nem sajátította, az, eddigi ismeretei alapján altisztnek semmi esetre, még közlegénynek is csak gyengén ütheti meg a mértéket. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* A „muszáj“ tiszt vagy „muszáj“ altiszt elnevezésnek gúnyja pedig, eltekintve attól, hogy nagyon kaszárnya-zamatú, már azért sem talál, mert ezzel a logicával az egész hadsereg csupa muszájközlegények, muszájaltisztek és muszájtartalékosokból állana, mivel hogy a védkötelezettség elve épen abban rejlik, hogy mindenkinek muszáj katonává lennie. *(Tetszés jobbfelől.)*

Mielőtt a tiszti vizsga nyelvének nagyfontosságú kérdésére s Gajári és Beőthy t. képviselőtársaim javaslatára áttérnék, nem tehetem, hogy ki ne fejezzem aggodalmaimat a szakasz egy pontja felől, melyet eléggé indokoltnak nem találok. *(Halljuk!)* Megvallom, csodálkoznom kell felette, hogy a javaslat nagyszámú támadói közül egy sem akadt eddig, a ki ez iránt felvilágosítást kért volna. Mindenesetre érdekes példája annak, hogy a túlhajtott szenvedélyes opponálás milyen ártalmára van a beható objectiv vizsgálatnak. Egymásután kelnek fel egytől-egyig és elszántan, mint a walesi bárdok-e szakasz támadói; *(Derültség jobbfelől)* kiki elmondja a mi lelkét nyomja, érzületét sérti; a belváros tisztelt képviselője kapcsolatba hozza a 25-ik szakaszszal a Lónyay-kormány önzetlenségének kimutatását is, hanem a két szakasz igazi tartalma, ez marad előttünk még a vita mai több mint 60-ik napján is terra incognita. A honvédség ujonczjutaléka, mely 12,500-ban állapittatik meg, a közös hadsereg 42,000 főnyi jutalékának nem 15, hanem közel 30%-át képezi. Mi az oka tehát, hogy az évenkint besorozott önkénteseknek csak 15%-át kapja a javaslat intézkedése szerint a honvédség s ha a sorozásnál több esnék reá, ez hivatalból lesz áthelyezendő. Miért legyen ez igy, mikor a honvédségnél ép akkora, vagy még nagyobb a tiszthiány, az ifjuságnak pedig könnyebb itt a szolgálat, mint a közös hadsereg kötelékében. Minthogy a szakasz nagyszámú ellenzői ennek indokára, ugy látszik, nem is kiváncsiak, *(Közbekiáltás a szélső balról: Már kérdezték!)* kénytelen vagyok én, a szakasz reformjának különben pártolója, kérdést intézni ez iránt a t. honvédelmi miniszter urhoz.

A legsúlyosabb vád, leghatásosb támadás, mely a javaslat 25-ik szakasza ellen irányul, azon szempontból tétetett, hogy a német nyelvű tartalékos tiszti vizsga germanisatiót jelent általában s veszélyezteti nemzeti nyelvünk és culturánk jövőjét, annak fejlődését a maga önállóságában, sajátságaiban, bűbájos eredetiségében. Nem akarom sérteni senki érzékenységét azzal, hogy érveléséről a komolyság fátyolát lerántsam. Máskép mindenekelőtt meg kellene kérdeznem Kaas Ivor tisztelt képviselőtársamtól, hogy kit félt ő annyira az elnémetesedéstől; az egész jövő nemzedéket-e, vagy csak a leendő önkénteseket, a kikre ez a szakasz szól s az önkénteseknek is azt a részét-e, a kik tudnak, vagy megtanulnak annyira németül, hogy a tiszti vizsgát az első év végén leteszik, a kikre tehát a szakasz újítást szintén nem tartalmaz, vagy pedig azokat, a kik a vizsgán épen, mert a német nyelvet el nem sajátították, megbuknak? Mert az utóbbiakat, kik nem tudtak, vagy nem akartak megtanulni németül, az elgermanisálástól félteni valóban nevetséges képtelenség. *(Igaz! Ugy van! a jobboldalon. Ellenmondások a szélső baloldalon.)*

A mérsékelt ellenzék nagytekintélyű vezére és annak tisztelt szónokai csaknem kivétel nélkül különös nyomatékkal emelték ki, hogy ők ma sem akarják bolygatni a hadsereg belszolgálati nyelvének kérdését. Nem kivánják bolygatni; e részben tehát aggodalmaik, ugy látszik, nincsenek. Miből ismét czáfolatlanul az következik, hogy ők a közös hadsereg tiszti létszámából hazánkra eső részt, azokat a magyar állampolgárokat, kik hivatásúl választják a katonai pályát, kik arra szánják magukat, hogy egész életükön át németül kelljen rapportot, jelentést irniok, könyveket, naplót vezetniök, parancsot, dispositiót fogadniok és tenniök, ezt a több ezernyi magyar honpolgárt az elnémetesedéstől nem féltik, vagy ha féltik, annak bekövetkezését nagy bajnak nem tartják. Hanem azokat az önkénteseket, kik egy vagy két évi katonai szolgálat után visszatérnek a polgári életbe, mely hazánkban manapság, hála Istennek, annyira magyar, hogy nyilvános foglalkozás más, mint magyar nyelven alig képzelhető, visszatérnek a magyar társadalom, a magyar községi vagy törvényhatósági élet körébe, tagjai lesznek talán valamelyik iskola-, közművelődési- vagy erkölcsnemesítő egyesületnek: szóval, ha nem akarnának is, kénytelenek lesznek magyar módra élni, magyarúl gondolkodni: ezt az ifjuságot féltik igenis attól, hogy őket a rövid egy vagy két évi szol-

gálat, az ott tapasztalt katonai bánásmódnak különben gyűlöletes emléke, itthon, hazánk határain belül németté varázsolja. Igaza van György Endre tisztelt barátomnak, a 48-as párt magatartása e javaslattal szemben nagyjában mindenki által érthető, sőt épen megfelel a párt általános aspiratiójának, de a mérsékelt ellenzék ilyetén érvelésében hiányzik a minden argumentatiónak nélkülözhetlen kelléke, hiányzik benne a következetesség, hiányzik a józan észnek legprimitivebb logicája.

Nem a germanisatiótól, ettől a medveczukorból készült nevetséges krampusztól való félelem indít engemet tehát arra, hogy a tartalékos tiszti vizsgánál a magyar államnyelvnek több jogot, nagyobb érvényt kivánjak az eddiginél. Hanem erre indít az a nagy elvi jelentőség, mely a magyar nyelvnek a közös hadseregnél is hangsúlyozásában nyilvánul, erre indít az a tekintet, hogy a tiszti vizsga, a mennyire a vezénylet egysége engedi, hazám ifjuságának könnyűvé tétessék.

Két javaslat fekszik erre vonatkozólag előttünk. Az egyik kötelezően utasitani akarja a hadügyi kormányt, hogy az oktatás és vizsgálat az elméleti tárgyakból magyar nyelven eszközöltessék, a másik intézkedést kiván erre nézve magának a törvénynek szövegében.

A kérdés egész lényege tehát annak eldöntésében áll, hogy a tartalékos tiszti vizsga nyelvének meghatározása a törvényhozás vagy a kormányzati teendők keretébe tartozik-e?

Ha nem volna itt mindennél nyomósabb érv a politikai czélszerűség, a melynek elfogulatlan keresése minden jóravaló törvényhozó szemében oly szent kötelesség, a melyhez szilárdul ragaszkodni kell, a köznapi áramlatok, a felesigázott szenvedélyek bármily erőszakos hullámai közepett; ha — ismétlem — maga a politikai czélszerűség nem volna eléggé nyomós érv: könnyű volna kimutatni azt, hogy a kérdésben levő tárgy természetén kivül alkotmányunk egész szelleme, a felelős ministeriumot elrendelő 1848: VI. t.-cz. és az 1868-iki véderőről szóló t.-czikkek a katonatiszti qualificatio meghatározását egyenesen a kormányzati teendők fogalma alá sorozzák. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Minthogy azonban ezek a momentumok a kérdésnek inkább alaki oldalára vonatkoznak s figyelmen kivül hagyják annak politikai hátterét s mivel épen mi, mi törvényhozó testület, vagyunk hivatva arra is, hogy e részben, ha szükséges volna, bármiféle törvény- vagy alkotmány-revisiót kezdeményezzünk: elégnek találom e részben kizárólag arra szorítkozni, hogy miért tartanám nemcsak felesleges, de határozottan káros és eszélytelen intézkedésnek a tiszti vizsga nyelvének törvényhozási kérdéssé tételét.

Midőn az 1868-iki törvényhozás mindent, a mi a hadsereg vezénylete, vezérlete és belszervezete körébe tartozik, kormányzati tárgygyá tette, hogy ezen ügyeket ő Felsége, kormányának teljes parlamenti felelőssége mellett személyesen intézze, bizonyára nem tette, nem tehette ezen fontos elhatározását mélyebb megfontolás, alapos és nyomós indok nélkül. Hanem tette igenis azért, mert ő Felségében; dicsőségesen uralkodó királyunkban és utódaiban több biztositékot talált a hadsereg védképességének ellenőrzése, egységes katonai szellemének, odaadó hűségének fokozása iránt, mintsem talált volna egyfelől a párt- és nemzetiségi küzdelmek folytonos szinterét képező osztrák, másfelől pedig a magyar népképviseleti törvényhozásban. A két állam védelmének közössége s az egységes vezénylet tartóssága más, mint ilyen berendezés mellett, nem is képzelhető. *(Helyeslés jobbfelől.)*

S itt, hogy conclusiómra eljussak, meg kell állapitanom azt, hogy mit érthet a törvény, mit ért mindenki, a ki a véderő szerepkörével tisztában van, vezénylet fogalma alatt? Nem a vezényszót, mint ezt kicsinyesen báró Prónay Dezső tisztelt képviselő ur magyarázta, ki a gyakorlótéri rövid commandószót, hadjáratban, tehát, a hol ennek nincs többé szerepe, valószinűleg a trombita- és sípjelet akarja vezénylet alatt érteni. *(Tetszés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* Hanem igenis a vezénylet jelenti az intézkedési jogot a felett, hogy ki ruháztassék fel parancsnoki hatáskörrel a hadseregben, kicsoda kinek parancsoljon és kinek tartozzék első sorban engedelmességgel háborúban és békében egyaránt. Ki rendelkezzék a csapatokkal vagy egyes emberekkel, a sereg vagy hadtesttől le egészen a két vagy három emberből álló önálló őrjáratig. Más szóval, ki és minő qualificatio alapján nyerjen katonai hatáskört, altiszti vagy tiszti rangot a véderő szervezetében.

És minthogy ő Felsége kizárólag a felelős hadügyi kormányok ellenőrzésével, nem pedig a törvényhozó testületek előleges beleszólása mellett eszközli a tiszti kinevezéseket, mi természetesebb, mint hogy a tiszti qualificatio meghatározása is első sorban kormányzati jogkör és kötelesség; *(Helyeslés jobbfelől)* fenmaradván természetesen ugyanaz a correctivum a törvényhozás részéről, a minél egyebet, ha nem utasítás, hanem a törvény szakasza rendelkeznék is, alkalmazni ugy sem lehetne: a kormány utólagos felelősségre vonása. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

A ki tehát a monarchia mindkét államának kölcsönös és együttes védelmét, mint a tisztelt mérsékelt ellenzék, a 67-iki kiegyezés alapján egységes hadsereggel véli sikeresen eszközölhetőnek; a ki e meggyőződését nem csak felfelé, hanem mindenütt, az utczán is, a hol az kevésbé népszerű, ki meri mondani: az, ha csak az Isten álomlátó

hiszékenységgel vagy politikai rövidlátással meg nem verte őt, nem fogja komoly képpel vitatni, hogy a tiszti vizsga nyelvének egyfelől a magyar, másfelől az osztrák törvényhozó testületek körébe való utalásával, a vezénylet és vele együtt a hadsereg egységét, annak fentartását vagy szétdarabolását az egyik vagy másik parlament váltakozó hangulatának és többségének szolgáltatja ki.

Elfogadom a törvényjavaslat 24. és 25. §-ait, pártolom Gajári t. képviselőtársam határozati javaslatát. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Csak egy rövid felvilágosítással tartozom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Vadnay Andor t. képviselő urnak, a ki kifogásolta a törvényjavaslat azon intézkedését, hogy az egyéves önkénteseknek csak 15%-át helyezik át a honvédséghez, azzal a felvilágosítással szolgálok, hogy igenis eredetileg mindjárt az egyéves önkénteseknek 15%-át a honvédséghez sorozzák be; azon kivül azonban a hadsereghez besorozott egyéves önkéntesek 11. és 12-ik évfolyama szintén a honvédséghez tartozik, ez pedig 14%-a az összes egyéves önkénteseknek. Ennélfogva a honvédségnél tényleg az összes egyéves önkénteseknek 29%-a fog szolgálni, a honvédséghez besorozandó legénység pedig — a mint a t. képviselő ur igen helyesen mondta — körülbelül 30%-a az összes újonczoknak és igy az arány teljesen helyre van állítva.

Ezt akartam felvilágosításul megjegyezni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Nagy István jegyző: Hoitsy Pál! *(Halljuk! Halljuk!)*

Hoitsy Pál: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az előttem szólott Vadnay Andor t. képviselő ur beszédére nem akarok sok szót vesztegetni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Megtalálja ő érveivel szemben a czáfolatot azon beszédeiben, a melyeket egyrészt erről az oldalról, *(Ugy van! Derültség a szélső balon)* másrészt pedig választói előtt mondott. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Azt gondolom, t. képviselőház, hogy ő bizonyos tekintetben még is tévedett ma, a mikor előttünk a felségjogokat magyarázta...

Vadnay Andor: Egy szóval sem említettem a felségjogokat!

Hoitsy Pál: ... legalább is nagyon bőven magyarázván, hogy a fejedelem jogai és személye által sokkal jobban biztosítva találja minden igényeinket, mint a népképviselet factorai által; ő a fejedelem jogai közül csak egyről akart teljes pietással megemlékezni, a kegyelmezési jogról. *(Élénk derültség és tetszés a szélső baloldalon.)*

Ezután, t. képviselőház, még csak védekezni sem akarok azon dicséretekkel szemben, a melyekkel pártunkat elhalmozta, hanem egyenesen tárgyamra térek, mivel röviden kívánok szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Felvetem tehát a kérdést egész egyszerűségében, a mint előttünk fekszik és ez az: a hadügyi kormány azt a szomorú tapasztalást tette, hogy tartalékos tisztjei nincsenek elegendő számmal, előáll tehát egy törvényjavaslattal, a melynek bevallott czélja az, hogy a vizsgára kényszerrel szorittassanak rá az ifjak, hogy ez által a hiányon segítve legyen.

Ezzel szemben a megvilágítandó kérdések a következők. Először, hogy ezen módon el lehet-e érni azt a czélt, melyet a hadügyi kormány maga elé tűzött? másodszor, ha el is lehet érni ezen czélt, vajjon nem túlnagy-e az ár, melyet ennek fejében fizetünk? harmadszor nem lehetne-e sokkal egyszerűbb módon sokkal nagyobb mértékben megközelíteni és elérni a ezélt? és negyedszer, mik a következményei mindezen vizsgálatoknak? Egész röviden kívánok ezekre nézve nyilatkozni. *(Halljuk!)*

T. ház! Mindenki, a ki nyugodtan, komolyan tanulmányozta az újkori eseményeket, különösen pedig a hadügyi történeteket, arra a meggyőződésre kell hogy jusson, hogy elmult az a kor, midőn a hadi tudomány egyes nagy csapatok ide-oda tologatásában áll és midőn a legnagyobb hadvezér az volt, a ki, mint a sakktáblán a figurákat, a legnagyobb ügyességgel tudta ide-oda tologatni ezredeit, csapatait. Az, a mit a XIX. században minden téren tapasztalunk, bekövetkezett a hadseregben is: hogy mindig jobban érvényesül az ember a maga személyes, egyéni tulajdonságaival, tehetségeivel. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ma már, t. ház, a feloszlott rajokkal való küzdelemmel, az elszórt csatárlánczok mellett, minden egyes katonának erejére és személyes tehetségeire szükség van, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* szükség van erkölcsi és szellemi erejére is; *(Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon)* szükséges, hogy nem csak tisztjétől, hanem sokszor altisztjétől is függetlenül önmaga határozza meg helyzetét, önmaga fogja fel, mi a teendője, hogyan közelítse meg az ellenséget ugy. a hogy legjobban van előtte fedve és a hogy azt a legbiztosabban lelőheti; jöjjön akkor és menjen előre akkor, midőn a leghelyesebbnek tartja, függetlenül minden felebbvalójának beavatkozásától. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* És mentől inkább van szükségünk arra, hogy ott minden egyes katona egy egész embert képviseljen és hogy legjobb tehetségük és lelki tulajdonságaikkal vegyenek részt, annál inkább veszedelmes az, ha azt az embert nemcsak nem lelkesítjük, hanem inkább elkeserítjük őt azon feladatok teljesítése iránt, a melyeket tőle várunk. *(Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)*

Mert hiszen igaz ugyan, ha bár mily törvényeket hoznánk is, megmaradna a katonában egy tulajdonság, melynek én fontosságát kicsinyelni nem akarom, tudniillik a kötelességérzet. A katonában ez is igen becses tulajdonság és ha ez meg van benne, akkor is jó szolgálatokat tehet a hadseregnek. De a csupán kötelességtudó katonánál sokkal kitünőbb, derekabb katona az, a ki egyszersmind lelkesedni tud azon ügyért, a melyért küzd. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* És ha már a közkatonánál is szükség van a lelkesedésre, annál nagyobb szükség van rá a tisztnél, a ki előljárója, felebbvalója, vezetője a rábizott csapatnak. A Napoleoni háborúknak egy hires embere, Marmont tábornok munkájában: „Esprit des institutions militaires“ megirta, hogy a katonák kétszer annyit érnek, mint a mennyi a számuk, ha oly tisztek vezetése alatt állnak, a kik őket lelkesíteni tudják. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Jó volna, ha a t. honvédelmi minister ur is ilyen katonai auctorokat is olvasna, a helyett, hogy most a Corpus Juris tanulmányozására adja magát. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert higyje meg a minister ur, hogy a katonai irók tanulmányozásában talán még valamire mehet, de a Corpus Juris tanulmányozásának, azon sikerek után, melyeket e téren elért, hagyjon örökre békét. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Félni kell azonban attól, hogy a katonai téren való tanulmányozása is ily eredményekre talál nála vezetni, mert a minister urnak gondolkozásmódjában egy sajátságos jelenséget kell constatálnom.

Egészen józanul és helyesen gondolkozik azon kérdésekről, melyekhez nem ért, melyek a polgári körbe tartoznak és ott téveszti el, a hol katonai dolgokról van szó. A minap nagy előadást tartott nekünk arról, hogyan kell a festőt és a csizmadiát nevelni; *(Derültség a szélső baloldalon)* megmondta, hogy ha ő valakit festővé akar nevelni, akkor ecsetet ad kezébe és bizonyosan azt is fogja tudni a minister ur, hogy azon fiatal emberből, a kiben sem képesség, sem tehetség, sem akarat nincs arra, hogy festő legyen, még akkor sem fog festőt nevelni, ha kurta vasra vereti is és mégis azt hiszi, hogy katonatisztet fog nevelni, ha kaszárnya-áristommal és az egyesbe való bezárással iparkodik neki megadni az általa ugynevezett szelid nyomást. *(Derültség és helyeslés a szélső baloldalon.)*

Vajjon nem terhesebb-e és nem fogja még inkább a lelkesedést megölni a tisztikarban az, ha nemcsak személyes szabadságának egynehány napra való korlátozásáról van szó, hanem annak elnyomásáról, a mi neki a legdrágább: a nyelvéről. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És ne méltóztassanak, t. ház, a túloldalról előállani azzal, hogy hiszen e tekintetben a helyzet javulni, nem pedig rosszabbulni fog a mostanival szemben; mert ezt hallottuk a t. minister urtól, a ki még hozzá tette, hogy a ki másképen adja elő a helyzetet, szándékosan akarja félrevezetni a közvéleményt. Igenis, meg fog maradni a nyelvkérdés azon stadiumban, a melyben volt eddig, sőt bizonyos tekintetben még javulás is fog történni, de nem is ez az a sérelempont, a mely a nemzetet e szakaszszal szemben elkeseríti, hanem igenis az, hogy a vizsgálat német nyelven tartatván és az ifjúságtól megköveteltetvén az is, hogy magát németül fejezze ki, elő fognak fordúlni oly esetek, a mikor valaki tökéletesen képes ugyan a vizsgálatot letenni, a mikor valaki tökéletesen képes minden egyes szaktantárgyból kiállni a vizsgát, csupán azon egy qualificatiója hiányzik, hogy németül tudjon és ez elég arra, hogy az illető a tiszti vizsgán megbukjék, a minek az lesz a következménye, hogy a második évet büntetésképen lesz köteles szolgálni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Az tehát a sérelem és az ingerelte fel annyira a nemzetet, hogy ha valaki németül nem tud, az elegendő oknak tekintetik arra, hogy egy második évi szolgálatra kötelezteссék. *(Élénk helyeslés. Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ha ezzel szemben a ministerelnök ur felkelt és azt mondta, hogy a mostani állapot sokkal kevésbé jó, mint a minő lesz majd az ezentúli, ugy vele szemben ki kell fejezni azon vádat, hogy igenis, a ki az embereket tévutra akarja vezetni, az ő és nem mi. *(Ugy van! a szélső baloldalon)*

A panasz oka tehát az, hogy nincsen elegendő tiszt. Már most nekem, t. ház, szent meggyőződésem... *(Egy hang jobbfelől: Micsoda? Mozgás a szélső baloldalon)* azaz bocsánat: nem akarom ezt a szót használni, nem azért, mintha nem volnának meggyőződéseim, melyeket magamra nézve szentnek ismerek el, hanem azért, mert nem akarom meggyőződésemet mindennap ötvenszer a piaczra vinni, oda, a hova az eladó portékákat is a vásárra viszik. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon)*

Meg vagyok tehát győződve arról, hogy az a mód, melyet nekünk proponálnak, hogy tudniillik kényszereszközökkel neveljünk több katonatisztet, a lehető legrosszabb, melyet ajánlhatnak, a lehető legkevésbé fogjuk ezzel a czélt elérhetni és ha elérnénk is, az ár, a melyet érte adnunk kell, nagy: saját nemzetiségünket kell áldozatul adnunk azért, hogy legfellebb egynéhány tiszttel több legyen a hadseregben, de csak aféle tiszt, a ki nem hogy a helyét nem fogja megállani, de még demoralisáló hatással lesz a többiekre. *(Ugy van! a szélső baloldalon,)*

Ha mi a bajon segíteni akarunk, akkor a bajt kell vizsgálni. Ha a minister urak panaszkodnak a miatt, hogy sokan megbuknak a tiszti vizsgán,

ugy keresnünk kell az okot, hogy miért buknak meg és ha megtaláljuk az okot, semmi sem természetesebb mint az, hogy ezt az okot kell eltávolítanunk és ily módon kell segíteni a bajon. *(Nagyon helyes! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A bajnak okát igen könnyen megtaláljuk. Csak kezünkbe kell vennünk a statistieai adatokat. A t. honvédelmi minister ur ugyan azt mondta, hogy a statisticai adatok számait lehet igy vagy ugy összeállítani, a szerint, a mint az ember akarja, hogy ezt vagy amazt bizonyítsuk velök. Igaz, hogy ezt meg lehet tenni és a t. honvédelmi minister ur, mióta Tisza Kálmán ministerelnök urnak a tanítványa, ezen a téren igen nagy és elismerésre méltó eredményeket ért el; *(Derültség. Ugy van! a szélső baloldalon)* de a statisticai adatok mindenkor meg fogják nekünk adni az igaz feleletet, ha jóhiszeműleg s az igazság kutatásával nyúlunk hozzájuk, a mint fel akarjuk azokat használni; más ezélra nem mutatják meg az igazat, de ha igaz kérdést intézünk hozzájuk, igaz feleletet adnak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ezek a statisticai adatok pedig azt mondják, hogy a honvédségben minden száz, tiszti vizsgára jelentkező ifjú közül több, mint 90 letette a tiszti vizsgát s ugyanakkor a közös hadseregben alig tették le 30-an. Mi volt e különbség oka? A tantárgyakban nem volt semmi különbség. A közös hadseregben és honvédségnél a tiszti vizsga tárgyai ugyanazok. A szolgálati szabályzatot, tábori megerődítést s efféle dolgokat mind egytől-egyig ugyanazon módon és mértékben követelik meg a vizsgázótól egyik helyen ugy, mint a másikon; a különbség csak az, hogy az egyik helyen csak magyarul teszik le a vizsgát, a másik helyen németül. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ha tehát az eredményben mégis különbséget találunk, az nem eredhet másból, mint magának a nyelvnek kérdéséből, abból, hogy itt magyarul teszik le a vizsgát, amott pedig németül kell letenni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ha tehát a bajon segíteni akarunk és azt tapasztaljuk, hogy a közös hadseregben igen kevesen teszik le a tiszti vizsgát és hogy ennek oka abban van, hogy a vizsgálat nyelve a német: legelső sorban azonképen kell a dolgon segíteni, hogy a vizsgálat nyelve magyar legyen. *(Ugy van! a baloldalon.)* Ha ezt megteszszük, akkor elérhetjük a kivánt eredményt a közös hadseregnél, akkor elég tisztt el fogunk rendelkezni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Már most a kérdés az, t. ház, hogy a közös hadseregen belül, ugy, a mint az ma fennáll, keresztül lehet-e vinni azt, hogy a tiszti vizsga nyelve magyar legyen? És itt, megvallom egészen őszintén, hogy e tekintetben nekem is vannak aggályaim, melyek azonban egyszerűen, egy pillanatra megszüntethetők lennének akkor, ha felállittatnék a magyar független hadsereg. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem akarok e kérdéssel soká foglalkozni, mert messze vezetne; esak azt akarom megemlíteni, hogy akkor egyszerre vége lenne mindazon nehézségeknek, a melyek ma fennállanak, megszünnék azon nagy ellentét, mely a polgárok és a katonai osztály közt létezik. A nemzet nem idegenül nézné a katonát, hanem nézné saját ereje revelatiójának, a saját ereje legüdébb hajtásának. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Itt eszembe jut egy diplomata, egy államférfiú, ki különösen szereti a maga nézeteit paradoxonokban kifejezni és a ki azt mondotta minapában egy félig nyilvános helyen, hogy Magyarországnak a külön hadsereget követelnie nem okos dolog, mert egy nehéz, kövér embernek, ha lovagolni akar, nem két gyenge lóra, hanem egy erős lóra van szüksége. Hanem az ilyen paradoxonokat mindig meg lehet fordítani, különösen, ha tartalmukat nem az igazság képezi, a mint itt is van. Én ezzel szemben azt mondom, hogy ha két sovány és kevésbbé súlyos ember akar lovagolni, akkor nem egy gyenge lóra, hanem két erős lóra van szükségük. És igy vagyunk mi is.

Eltérve ettől, t. ház, meg akarom említeni azt, hogy igenis az én nézetem is az, hogy a mai állapotban a közös hadseregbe a magyar tiszti vizsgát behozni nem lehet, mert ennek egyik erős alapfeltétele az, hogy magoknak az ezredeknek nyelve, még pedig szolgálati és vezényleti nyelve egyaránt magyarrá tétessék. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* És miután ilyen értelemben indítványt is kivánok benyujtani, kötelességemben állónak tartom megmondani először mindazokra a nehézségekre nézve válaszomat, melyek azzal szemben felhozhatók; kimutatni másodszor azon előnyöket, melyek ebből származhatnak. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.)*

Az ellen, hogy a hadsereg magyar ezredeiben a magyar eommandó és a magyar szolgálati nyelv behozassék, felhozhatók katonai és jogi szempontból egyes ellenvetések. A honvédelmi minister ur a maga ellenvetéseit egy szóban szokta összefoglalni. Ez a szó az, hogy „bábel“. Többször használta e szót a minister ur és mindig azt mondta, hogy ha mi a közös hadseregbe beviszszük a magyar szolgálati nyelvet, akkor ott a bábel fog előállani, mert akkor minden egyes nemzetiség: a esehek, morvák, illyrek, galieziaiak, vendek, szlovének, mindnyájan a maguk nyelve behozatalának szükségét fogják hangoztatni.

Hát, t. ház, ez az ellenvetése a minister urnak két nagyon szomorú dolgot constatál. *(Halljuk!)* Az egyik dolog az, hogy a t. minister ur nines tisztában a mi közjogunknak legelemibb alapfeltételeivel sem, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* mert hiszen tudnia kellene, hogy Magyarország a maga

egészében nem egyenrangú sem Galicziával, sem Lodoméria, sem Bukovinával, sem Morvaországgal, sem semmiféle örökös tartománynyal.

És ezt szomorúnak tartom azért, mert nekünk mindenkor el szokták mondani azt és eldicsekedni azzal, hogy a közös hadsereg tisztképző intézetében tanítják a magyar történelmet és a magyar alkotmányt is. Már ha azután annak a tanításnak oly szomorú következménye van, mint a minőt a minister ur bemutat, akkor a többiekre nézve kétségbe kell esni. *(Derültség a bal- és szélső balon.)* Mert hiszen a minister ur magyar ember, gondolom annak is vallja magát, mindenesetre azonban magyar honvédelmi minister, kinek állásából kifolyólag tudnia kellene a magyar közjog legelemibb tételét. És ha ő ily primitiv fogalmakkal sem bir, kérdem: mit vár attól a többi — hogy ugy mondjam — formális tiszttől, a ki Magyarországon talán soha nem tartózkodott, magyarul nem tud és Magyarország iránt nem érdeklődött soha. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Nem is hiszem, hogy a minister urnak megmagyarázhatom valaha, hogy mi különbség van a mi alkotmányunk és az osztrák alkotmány között. Nálunk ezt ugyan tudják a népiskolában is, de nem hiszem, hogy magyarázatokkal czélt érjek; s csak egy egyszerű módot ajánlok a minister urnak. Nézze meg a minister ur, a mikor a legközelebbi ministeri fizetést kapja, vagy akármikor egy közönséges bankjegyet és megfogja látni, hogy annak egyik oldala magyar, a másik német és daczára annak, hogy egyik oldala magyar, mégis sem czen, sem a másik oldalon sem illyr, sem vend, sem pedig cyrill betüket, sem pedig más nyelvet találni nem fog, pedig ezelőtt a magyar nyelv nem volt rajta az egész oldalon, hanem csak úgy a többi levelek közé közbe fogva és rajta volt a többi nyelv mind; és mióta a másik oldalon a magyar nyelv elfoglalta az őt megillető helyét, a többi mind eltünt. Ép ez fogna megtörténni a hadseregben is; ha a magyar nyelv az őt megillető helyét elfoglalná, megszűnnének mindazon nemzetiségi jogosulatlan aspiratiók, a melyek ma emelt fővel járnak. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ugy látom azonban, hogy a t. minister ur nemcsak az alkotmány ismeretével nincsen felruházva, hanem még azon legegyszerűbb dolgokat sem tudja, melyek nem csak, hogy katonai természetűek, hanem ressortjába is tartoznak. Mert mikor itt a Bábelt emlegeti, tudnia kellene, hogy az ő vezetése alatt álló honvédségben e Bábel ma tényleg meg is van *(Helyeslés a bal- és szélső balon)* és hogy ebből a szolgálatnak semminemű hátráltatása nem származik. Mert a dolog ma ugy áll, hogy a honvédcsapatoknak a nyelve Magyarországon a magyar és hogy ezek ugyanabban a hadosztályban szolgálnak horvátországi ezredekkel és csapatokkal, a melyeknek a nyelve ismét a a horvát. Ugyanebbe a hadosztályba beosztják továbbá a közös hadsereg tüzérségét, a melynek a nyelve pedig a német. És igy ugyanabban a hadosztályban szolgál magyar és horvát ezred és német tüzérség s mind ebből Bábel nem származik; mindezek meg tudják egymást érteni és ebből a szolgálatra sem zavar, sem hátrány nem háramlik. És miért? Azért, mert a nagyobb csapattömegekben, az ezredeken fölül, commandókat a legritkább esetben használunk és ott a fő a kürthang, annál pedig tökéletesen mindegy, hogy magyar ember fúj-e bele, vagy más. *(Derültség.)*

De tovább megyek. Hogy e tekintetben mennyire kevéssé van szükség az ily egységre, azt leginkább bizonyítja a német hadsereg története. Hisz ott Németország különböző államainak hadserege között sokkal nagyobb különbségek vannak, mint lennének az önálló magyar hadsereg és az osztrák hadsereg között. A bajor hadsereg egész kiképeztetése 1870 előtt más volt, mint a poroszé; a szász hadsereg szolgálati szabályzata más volt, mint a poroszé és a német hadseregben az összes ellátás és felszerelés a különféle királyságoknak és herczegségeknek van fentartva s én csak azt kivánnám, hogy a mi csapataink egymás mellett ugy megállják helyüket, mint megállták a bajorok a poroszok mellett és ne oly eredményeket mutassanak fel, mint Königgrätz és Sadova, hanem olyanokat, a minőket felmutattak azok Franczia-országban. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A szolgálati nyelv szempontjából még egy kérdést lehet felhozni: azt, hogy a közös hadseregben nem volna elég tiszt, a ki magyarul volna képes szolgálni. De hisz egyre azt mondják, hogy a tisztképző intézetekben ennyire meg ennyire tanulnak magyarul és hogy egy év alatt több mint 700 tiszthelyettes részesült magyar oktatásban. Ha ez csakugyan áll, akkor e részben nincs baj, de ha nem áll is, ezt felelhetem: ha a mi önkénteseinktől, a kik nem hivatásszerű katonák, megkövetelik, hogy egy év alatt tanuljanak meg németül ugy, a hogy a szolgálat megköveteli, miért nem követelhetnők meg attól a közös tiszttől, a kinek az az életpályája, a ki egész életét katonáskodással tölti, hogy a pálya egyik lényeges kellékét megszerezze s megtanuljon magyarul.

De felhoztak alkotmányjogi nehézségeket is a nyelvkérdés ellen. Örömömre szolgál constatálnom, hogy tegnap a többség részéről oly megjegyzéseket hallottam, melyek szerint ők is a nemzet jogának tartják a nyelv kérdésében való döntést. De én azt hiszem, hogy e tekintetben a többség magatartásával mégis egészen ellentétes állást foglal el azokkal szemben, a kik az ellenkezőt vitatják. Mert mig nekünk azt mondják, hogy a nyelvkérdés felségjog, addig pártolják a Gajári-féle határozati javaslatot, mely szerint a nemzet határoz a nyelvkérdésben s a parlament határozza meg, hogy a tiszti vizsgánál mily mér-

tékben lehessen használni a magyar nyelvet. Ha e javaslatot elfogadják, akkor tényleg gyakorolni akarják azt a jogot, a melyről azt mondják, hogy az őket nem illeti meg, hanem a koronát. *(Helyeslés balfelől.)* De én szerintem, t. ház, merőben academicus vita, akárkit illessen meg ez a jog; mert a Felségnek sokkal nagyobb jog van a kezében, egy oly jog, melynek használata mellett, bármilyen jogok lennének is a mi alkotmányunkba letéve, mindezeket csak a koronával együtt gyakorolhatjuk, mert hiszen a koronának megvan a szentesítés joga. Akár illet tehát bennünket a nyelvkérdésben határozni, akár nem, mi ezen joggal nem élhetünk máskép, mint csak egyértelműleg a koronával; ha pedig ez megvan, t. ház, akkor legfeljebb attól függ minden, hogy a korona meg fogja-e adni a maga sanctióját, igen vagy nem. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Ha mi, t. ház, gyengíteni akarnók a hadsereget, ha mi nekünk az volna czélunk, hogy annak harczképességét kissebbé tegyük, akkor el tudnám azt képzelni, hogy a korona ezen jogával élhetne, de akkor, mikor minket is az a czél vezet, hogy a hadsereget nemcsak harczképessé, de győzelemképessé tegyük, hogy mentül erősebb, hatalmasabb legyen ezen intézkedések által: akkor nekem semmi aggályom sincs az iránt, hogy a kötelességüknek megfelelő koronatanácsosok által jól felvilágosított és támogatott korona egy perczig sem fogna habozni e tekintetben a maga sanctiójával hozzájárulni. *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.)*

T. ház! E kérdéssel szemben nincs tehát egyetlenegy nehézség sem, mely önmagától meg nem szünnék, mely bennünket akadályozhatna abban, akár czélszerűségi tekintetből is, hogy mi ki ne mondjuk törvényileg azt, hogy a magyar hadsereg magyar ezredeiben a szolgálati és vezényleti nyelv magyar legyen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tartozom bemutatni néhány rövid szóval egyszersmind azon előnyöket, melyek ebből származni fognának. *(Halljuk! Halljuk!)* Az első mindenesetre az, hogy a tiszthiányon egyszerre segítve volna. A tartalékos tisztjelöltek ép oly számmal fognák letenni a tiszti vizsgát, mint a milyen számmal tapasztaljuk, hogy leteszik a honvédségnél és meg vagyok róla győződve, hogy egynehány esztendő alatt ugyanaz az eset állana be nálunk is, mint Poroszországban, hogy nem arra kell törekednünk, hogy minél többen tegyék le a tiszti vizsgát és hogy őket rászorítsuk, hanem inkább szigorítani kellene a vizsgálat tantárgyait, mert annyian jelentkeznének a tiszti vizsga letételére. *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől.)* De meg volna oldva egy más kérdés is, a mely nekünk esztendőnként sok százezrünkbe, sőt majdnem két és fél millió forintunkba kerül. Ez az altiszti contingens kérdése. Most, t. ház, nincs elegendő számú altiszt, nagy részben ép azon oknál fogva, mert a magyar fiuknak nagy része a német nyelvet azon mértékben sem birja, a hogy az az altiszti kötelezettség tekintetében szükséges. Igy például a közönséges őrmesternek is német jelentéseket és irásbeli fogalmazványokat kell készítenie, a mit, ha meg nem tud tenni, legyen a legképesebb is, altisztté nem lehet; ha pedig a magyar nyelv lesz behozva szolgálati nyelvnek a magyar ezredekben, akkor ezen nehézségen is segítve lesz.

Segítve lesz, t. ház, azon is, hogy a katonaság sokkal nagyobb kedvvel, sokkal nagyobb buzgalommal, sokkal nagyobb lelkesedéssel fog szolgálni a csapatokban, hol meg fogják ezentúl becsülni, mint ott, a hol lenézik. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* És, t. ház, egy tekintetben megvan a mi nemzetünknek egy sajátsága és óriási ereje, hogy ez a nemzet beolvaszt mindenkit, a ki ezt a nemzetet egyszer megismerte; a ki ezen nemzetnek nyelvét megtanulta, meg is szerette e nemzetet, abba bele is olvadt és magyar lett testestől-lelkestől. Hiszen nem kell messze példák után menni, hogy meglássuk, miszerint a magyarság leghűbb apostolai azok, a kiknek atyjok vagy nagyatyjok még magyarul beszélni sem tudott. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* És t. képviselőház, ha egyszer a katonatiszt is kell hogy magyarul tudjon, ha ő is megtanulja nyelvünket, még ha idegen származású volna is, testestül-lelkestül magyarrá fog válni. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Jó példával fog előljárni a katonáknak, a kik majd lelkesednek érette, a kik nemcsak addig fogják őt követni, a meddig muszáj, mint ma, hanem követni fogják őt azért, mert benne vezérüket, tanácsadójukat, atyjukat fogják látni, a ki őket a győzelemre, a közös czél elérésére vezetni képes. *(Élénk helyeslés bal és szélső baloldalon.)*

De nyernénk, t. képviselőház, a tekintetben is, hogy a magyar nemzetiségnek egy hatalmas támaszt nyujtanánk, ha a magyar ezredekben magyar lenne a szolgálati nyelv; mert akkor, minden hazatérő katona, a ki három esztendejét kiszolgálta, egyszersmind a magyar nemzetiségnek és magyar nyelvnek apostolává lenne. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Ez, t. képviselőház, a magyarság szempontjából többet tenne, mint valamennyi culturegylet együttvéve. *(Ugy van! Igaz! balfelől.)* Ez a szeretetet fogná behozni a különféle nemzetiségek közé, ez meg fogja szerettetni a magyart azokkal is, kik azt ma még kevésbbé szeretik, ez fogja előidézni a magyar nemzethez való csatlakozást és a magyar nemzettel való együttérzést s ez a közérzésnek oly lendületet adna, a melyet máskép elérni soha sem fogunk. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Minthogy pedig, t. ház, én e kérdést azon módon, a mint azt a minister javaslatba hozta,

megoldhatónak nem tartom; minthogy én ezt a czélt, igenis, elérhetőnek tartom az által, hogyha a magyar ezredekbe behozzuk a magyar szolgálati és vezényleti nyelvet, de ezen felül sok más czélt is elérve látok s minthogy ugy vagyok meggyőződve — s gondolom, volt szerencsém ezt ki is mutatni, — hogy a dolog ugy áll, hogy e tekintetben többé elháríthatlan akadály nem létezik: ennek következtében azt az indítványt teszem a t. háznak, méltóztassék kimondani, hogy a magyar ezredeknél a szolgálati és vezényleti nyelv a magyar legyen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mielőtt tehát áttérnék, t. ház, beszédemnek befejező részére, bátor leszek erre vonatkozó határozati javaslatomat felolvasni. *(Halljuk! Olvassa.)* A 23. §. után, mint új 24. §. tétessék: 24. §. A közös hadsereg magyar ezredeiben a szolgálati és vezénynyelv a magyar.“ A 25. §-ba pedig tétessék, mint új kikezdés: „A tiszti vizsga magyar nyelven teendő.“ *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Át kell most térnem, t. ház, arra, hogy mindezen fejtegetett dolgoknak levonjam a consequentiáit. Mert nemcsak arról van itt most szó, t. ház, hogy a 24. vagy 25. §-sal mi fog történni, hanem az egész kormány maradásáról, vagy bukásáról. *(Igaz! Ugy van! Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Az, a mi e nemzetet felháborította és felzúdította, nemcsak a 25. §-nak intézkedései, hanem egyszersmind egy 14 éves kormányzásnak összes bűnei. *(Zajos helyeslés balfelől.)*

A nemzet sokáig várt, sokkal tovább, mint az is hihette volna, a ki pedig e nemzet hosszú türését ismeri; *(Igaz! Ugy van! balfelől)* a nemzet sokáig hihetett szavaknak, a melyeknek pedig kell bizonyos súlyt tulajdonítani akkor, midőn egy minister szájából jönnek: de midőn 14 esztendőn keresztül semmi egyebet nem kaptunk, mint üres phrasisokat és az alatt nemzeti institutióink egymásután támadtattak meg gyökereikben; midőn azt láttuk, t. képviselőház, hogy a ministerelnök ur semmi egyebet nem tudott 14 esztendőn keresztül tenni, mint hivalkodni a maga hatalmával és többségével és üres phrasisokat szórni a nemzet szeme közé *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* és mindaz, a mire szerencsétlen kezét rátette, elhervad és elpusztul: *(Igaz! Ugy van! a szélső balon)* akkor, t. képviselőház, a türelemnek fonala — akármilyen erős legyen is — elszakadt. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon.)* És t. képviselőház, mit látunk? Azt, hogy minden pusztuló félben van. *(Ugy van! a szélső balon.)* Meg lett hamisítva a választások tisztasága, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* meg lettek hamisítva az erkölcsök; a megyét kiforgatták eredeti alakjából és a megyében, a mely az alkotmánynak védbástyája és lüktető pontja volt a nemzeti életnek, ma csak álmos unottság foglal helyet. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Odáig hozták a financiákat, hogy daczára a 60 milliós adóemelésnek, az egyensúly helyreállítva ma sines. *(Ugy van! a szélső balon.)* Magyarországon, t. képviselőház, mely annak előtte a józan gondolkodású táblabiráknak volt a hazája, ma oly mértékben dúl a bureaukratia, mint Európa egyik államában sem. *(Ugy van! a szélső balon.)* Azelőtt Magyarországon becsületből szolgáltak az emberek fizetés nélkül; ma sokat vagyunk kénytelenek fizetni *(Felkiáltások a szélső balról: Becsület nélkül!)* nem, ezt nem mondom; hanem ennek daczára gyakoriakká váltak a hivatalos hatalommal való visszaélések, közpénzek elkezelése és az árvák vagyonának elsikkasztása. *(Ugy van! szélső balfelől. Felkiáltások jobbfelől: Ez ugyanaz!)* Sehol, t. képviselőház, sehol Európában nem voltak a köz- és magánszabadságnak biztosítékai olyan erősek, mint minálunk és ma — rendőrállammá lettünk. *(Ugy van! a szélső balon.)* Ma a rendőrök magánlakokba tolakodnak be, a nélkül, hogy birói végzés volna kezeikben; *(Ugy van! a szélső balon)* ma a detektivek megjelennek a képviselőház karzatán; ma annyira jutottunk, hogy azt szabad már csak az utczán kiáltani: „Éljen Tisza Kálmán“; de azt kiáltani, hogy: „Éljen a király!“ nem szabad, mert akkor durva rendőrök tömege lép közbe. *(Ezt nem lehet leszavazni! Igaz! Ugy van! a szélső baloldalról.)*

T, ház! Ilyenek látása után ne méltóztassanak önök a fölött csudálkozni, hogy megmozdult a nemzet és megmozdult a ház is; és ne méltóztassanak panaszukkal állani elő az obstructio miatt. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Hiszen ezen obstructio felől az önök vezére is egészen más nézetben volt valaha. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Én, igazán megvallva, nem szeretem másoknak régen elmondott beszédeit felkutatni s felhozni; nem különösen a ministerelnök ur beszédeit azért is, mert ritkán találtam bennök egy-egy eszmét. Többnyire üres phrasisokat tartalmaznak. Hanem mégis kivánesi voltam tudni, hogy miként gondolkozott ő az obstructióról akkor, mikor ő maga gyakorolta? Kikerestem azon beszédét, mely erre vonatkozik. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* A ministerelnök urra bizonyára kellemetlen hatással lesz ezen beszéd fölemlítése; mert hiszen többek között ebben a beszédben egy nagyon nevezetes passust mondott, vonatkozván arra, hogy mi történnék akkor, ha ő és pártja kormányra hivatnék? Akkor ezt mondotta: „A többségre jutott párt bizonyára tudni fogna egy dolgot, azt, hogy elveinek feladásával kormányhatalmat vállalni annyi volna, mint a politikai küzdtért, mely az elvek és hazafiui érzületek küzdtere tartozik lenni, a hivatal-vadászat aljas meze-

jévé változtatni át.“ *(Felkiáltások a szélső balon: Hoch! Hoch! Mozgás a jobboldalon.)*

Elnök: Már ismételten kértem a képviselő urakat, hogy ne méltóztassanak a magyar parlamentbe nem való ilyen felkiáltást itt használni. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Tisza Kálmán nem ide való! *(Zaj jobbfelől.)*

Elnök: Boesánatot kérek, valakit vezethet bárminő érzelem, de egyet elfelejteni nem szabad: hogy ez Magyarország parlamentje. *(Élénk helyeslés a jobboldalon: Felkiáltások a szélső baloldalon: Tisza már régen elfelejtette!)*

Hoitsy Pál: Nem ezért akartam e beszédet idézni, hanem azért, mert a jelen alkalomra illő dolgok vannak benne és a ministerelnök urnak erre vonatkozó itéletét akarom belőle felolvasni. Ugyan e beszédében az agyonbeszélésről, az akkori obstructióról a következőleg nyilatkozott:

„Ez eszköz használata sem a házszabályokba nem ütközik, sem a parlamentarismust nem sérti, miután vannak esetek, melyekben annak alkalmazása helyes, jogos, sőt kötelességszerű.“ *(Derültség és felkiáltások a szélső baloldalon: Épen mint most!)*

S azon váddal szemben, hogy ez veszélyezteti a parlamentarismust, a következőket mondta: „Megtörténhetik, hogy Magyarországon veszélyeztetve lesz még a parlamentarismus, de nem mi általunk, hanem igenis lehet veszélyeztetve, ha sokáig megtartja uralmát egy párt, *(Derültség a szélső baloldalon)* mely reform-törekvéseiben már számtalanszor megmutatta, hogy e dicső név alatt a hátramenést akarja takarni; *(Élénk derültség a szélső baloldalon)* lehet veszélyeztetve a parlamentarismus akkor, ha sikerül ugy megszorítani a választási jogosultságot, hogy azután a parlamenti többség nem volna valóságos kifejezése az ország többségének, *(Derültség és felkiáltások a szélső baloldalon: Mint most!)* vagy ha erőszakoskodások által a választások akként hamisittatnának meg, hogy a mesterségesen esinált parlamenti többség háta mögött állana az igazi, az azzal ellentétes nemzeti többség. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Mint most! Derültség.)* Volt erre már eset a világon és tudjuk, hogy eredménye mindig: egyideig az ily mesterséggel csinált többségnek zsarnoki hatalma, azontúl pedig az ország belnyugalmának és intézményeinek felforgatása volt.“ *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Mint most!)*

Gróf Károlyi Gábor: Akkor máskép beszélt! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Hoitsy Pál: Nos hát, t. képviselőház, mindaz, a mit a t. ministerelnök ur prófétai ihlettel előre látott — talán mert szándéka is az volt — mindaz tökéletesen beteljesedett: a választások meghamisittattak; a választási visszaélések tető pontjukat érték el; a nemzeti többség szemben foglal állást azzal a többséggel, a mely a választásokból kikerült, mert hiszen alig van az önök soraiban egynehány, a ki saját választókerületéből meg nem kapta volna annak a kifejezését, hogy az ő nézetük milyen. És a dolgoknak ilyen állapota mellett, t. képviselőház, ne méltóztassék rossz néven venni, hogy megmozdul az utcza is.

Nyilatkozhatom erről a kérdésről, talán elfogulatlanabbul, mint mások, mert elejétől fogva távol tartottam ettől magamat; nem vettem részt még a nagy körmenetben sem; sőt mikor a parlament előtt voltak a tüntetések, ott az önök oldalán ülő egy-két barátommal kezet fogva, iparkodtam még azt is megtenni, hogy kordont képezzek a ministerelnök ur számára, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Hiba volt! Kár volt!)* hogy kocsiját elérhesse.

De, t. képviselőház, a mi megtörtént, azt meg nem történtté tenni nem lehet. Az a százezer ember, a ki itten impozans, méltóságteljes tüntetést vitt véghez, egyszersmind lábaival sárba taposta a ministerelnök ur tekintélyét. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Ugy van!)*

És, t. ház, ne méltóztassék arra hivatkozni, hogy az utczának a politikai életben semminemű hivatása nincsen. Az utczának van politikai hivatása nemcsak az absolut hatalom, hanem még a parlamenti kormányzás mellett is. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Akkor, t. ház, midőn a parlamenti többség elvesztette az összekötő kapcsot önmaga és a választók között: nincs más mód, mint utczán és népgyüléseken kérdezni meg a választók igazi érzelmeit. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De még inkább indokolt az utcza fellépése ott, a hol vagy nincs parlamentarismus, vagy a parlamentarismusnak csak külső formái vannak meg. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* A Metternichekkel szemben, t. ház, ott, hol az ország nem mondhatja ki a maga véleményét, a hol még a koronához sem mehet panaszra, a Metternichekkel szemben csak egy ut, csak egy mód van: megállítani a ministerelnöknek kocsiját az utczán *(Mozgás jobbfelől)* és kihuzni onnan a kötelességszegett ministert. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon és élénk felkiáltások: Igaz! Ugy van! Egy hang: Mint Lamberg grófot! Nagy zaj. Mozgás jobbfelől és felkiáltások: Halljuk az elnököt!)*

Elnök: T. ház! *(Zaj. Halljuk!)* Boesánatot kérek, de lehetetlen az ily dolgokat szó nélkül hagynom. *(Helyeslés jobbfelől.)* Magyarországon alkotmányos parlament van. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Kellene lenni!)* Ebben a parlamentben mindenki elmondhatja azt, a mi szivén fekszik *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Hiszen épen azt mondta!)* és meg is fogják hallgatni; de senkinek sincs joga ilyen támadással illetni azt, *(Mozgás a szélső baloldalon. Helyeslés jobbfelől)* a ki jelenleg

törvényesen a parlament többségének akarata következtében *(Nagy zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* a király jóváhagyásával Magyarország ministerelnöki székében ül. *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy ül! Nem is reá mondta! Metternichre mondta! Nagy zaj.)* Arról, a ki tényleg ebben a székben ül, nincs joga igy nyilatkozni. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Metternichről szólt!)* Méltóztassék megengedni, én is csak értek magyarul. Ez, akárhogy volt is mondva, egyenes czélzás volt a ministerelnök urra. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj a szélső baloldalon.)* Ha nem ugy értette a képviselő ur, *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Nem!)* tessék ezt kijelenteni, én szivesen veszem tudomásul. De mivel czélzást láttam benne, kötelességem volt észrevételeimet megtenni *(Élénk helyeslés jobbfelől)* és csak azért nem élek rendreutasítással, mert a mint látom, a képviselő urak ezt ugy értik, hogy Metternichre volt mondva. *(Derültség és tetszés a szélső baloldalon.)*

Gr. Károlyi Gábor: Compagnie-Geschäft! *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Hoitsy Pál: T. ház! *(Halljuk!)* A ministerelnök urral szemben nyilatkozott az utcza, nyilatkozott a nemzet. Legjobb hitem, meggyőződésem szerint ő nincs többé hivatva arra, hogy szolgálatokat tehessen még nemzetének a közügyek terén. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Menjen a ministerelnök ur addig, a mig mehet, menjen addig, a mig nem menesztetik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Menjen a ministerelnök ur! Ez lesz az utolsó szolgálat, a mit tehet hazájának, talán a legnagyobb mindazok között, a melyeket tett. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Menjen, nehogy oly állapot következzék be, a mikor még oka lesz engem tartani jóakarójának, a ki folytonosan unszolta őt arra, hogy mondjon le. *(Derültség jobbfelől. Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* És ne hivalkodjék a ministerelnök ur azzal a többséggel, a mely őt támogatja; ne hivalkodjék azzal, hogy bár nem a viták, de a szavazások alkalmával mindig övé a győzelem. Hiszen tudjuk azt a történetből régen és jól, hogy ott, a hol az elvek felett folyik a küzdelem, mindig az elvtelenség viszi el a pálmát. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)* Ott, a hol kitörnek a vallási háborúk, nem ez vagy az a hit dönti el a győzelmet erre vagy arra, hanem eldöntik a condottierik, a kiknek nincs egyéb hitük, mint a pénz, a melylyel megfizettetik szolgálataikat. *(Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Nagy mozgás és felkiáltások jobbról: Rendre!)*

Elnök: *(Csenget.)* T. ház! Ebben a képviselőházban egyik képviselő semmivel sem ér többet a másiknál *(Felkiáltások a szélső baloldalon: A vallásháborúról beszél!)* és ennek következtében kénytelen vagyok a képviselő urat az oly czélzások miatt, a melyeket a többséggel szemben ily módon használ, rendreutasítani. *(Zajos helyeslés jobbfelől és felkiáltások: Éljen az elnök! Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Hoitsy! Nagy zaj. Tisza Kálmán ministerelnök a terembe lép. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch! Hoch!)*

Orbán Balázs: Itt a halálmadár! *(Derültség a szélső baloldalon. Zaj és felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre!)*

Hoitsy Pál: Ha van valami, a mit sajnálni kell, t. képviselőház, ugy ez az, hogy odáig érlelődtek Magyarországon az állapotok, hogy sem az elvek harczát, még ha meg is mondom, hogy a vallásháború alkalmával történt, sem a condottierikat nem lehet említeni a nélkül, hogy ez czélzásnak ne vétessék. *(Élénk derültség, helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Nem fogadom el a szakaszokat. *(Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Elnök *(csenget)*: Mikor valaki igy kezdi: hasztalan hivalkodik a ministerelnök ur a maga többségével — és azután mondja azokat, a miket Hoitsy képviselő ur mondott, akkor minden ember érzi azt, hogy mire czélzott. *(Zajos helyeslés jobbfelől.)*

Vadnay Andor képviselő ur kiván személyes megtámadtatás következtében szólani s igy őt illeti a szó.

Vadnay Andor: T. képviselőház! *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)* Hoitsy Pál képviselő ur felszólalalása elején azzal a kifejezéssel élt ellenem, hogy én a király kegyelmi jogai iránt elfogult vagyok s ezért vállalkozom védeni ő Felsége egyéb felségjogait. Erre a gyanusításra én azonnal válaszolni kivánok. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tenni kivánom ezt, t. ház, nem a saját érdekemben, mert én arra Hoitsy képviselő urral szemben nem szorultam, *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon)* hanem tenni kivánom a parlamenti tárgyalás tisztességének fentartása érdekében. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélső balról: Oh, oh! ezt Vadnay mondja!)*

Deák Ferencz *(Felkiáltások a szélső baloldalról: Ne vegye a szájába! A jobboldalról: Halljuk! Halljuk!)* 1843-ban azon alkalomból, hogy őt kehidai magányából Kossuth elszólította az ő reformterveinek védelmére, Széchenyi támadásaival szemben, Kolozsvárott a neki és Vörösmarthy Mihálynak fáklyás-zenét adó ifjúság előtt többek közt a következő kijelentést tette . . . .

Gróf Károlyi Gábor: Ezt Deák tette! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Vadnay Andor: „Egyre figyelmeztetlek titeket. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Óvakodjatok a gyanusításoktól és mindenekfelett a mások őszinte meggyőződését, intentióját érintő politikai gyanusítástól, mert ennél nemtelenebb fegyvere

nincs az emberi észnek.“ *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélső balon.)*

Nem azért újítom fel, t. ház, Deák Ferencz e kijelentését, mintha ez abban az időben tőle helyén való lett volna, mert a későbbi szomorú események *(Zaj és felkiáltások balfelől: Ez nem személyes kérdés! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon)* Széchenyi látnoki szellemének jóslatait egytőlegyig nagyon is igazolták; hanem felújítom azt a benne rejlő örök igazságért.

Hoitsy képviselő ur *(Éljenzés a szélső baloldalon)* megjegyezhetné magának és lelkébe véshetné egész nyilvános carrierje tartamára, hogy a ki másokat és másoknak szavait, jellemét, meggyőződését és működését gyanusítja: sohasem fogja megtalálni azokban azt, a mi valósággal bennük foglaltatik; de okvetlenül mindig megtalálja azt, a mit bennük keres. *(Mozgás balfelől.)* Valóban, t. ház, az emberi észnek a gyanúsításnál nemtelenebb fegyvere alig van. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)* Az én önérzetem azonban *(Derültség a szélső baloldalon)* sokkal erősebb; öntudatom sokkal tisztább és nyugodtabb, *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy mozgás és nyugtalanság szélső balfelől)* hogysem ilyen silány, ilyen egy igaz férfiú kezébe nem is illő fegyverrel szemben, akármily védekezést szükségesnek tartanék. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Nagy mozgás és nyugtalanság szélső balfelől.)*

Hoitsy Pál: Csak két szót szólok, t. ház. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindenki, a ki hallotta, tudhatja, hogy gyanusítással Vadnay Andor urat nem illettem. Ha ő annak vette, az csak privát nézete lehet; nekem nem volt szándékomban őt gyanusítani. Hogy ő mit tart és mit nem tart nemtelen fegyvernek . . .

Vadnay Andor: Deák Ferenez!

Hoitsy Pál: Hogy mit mondott Deák Ferencz és mit mond ő, *(Derültség és felkiáltások szélső balfelől: Nagy különbség!)* hogy milyen felfogása van a parlamenti tanáeskozások tisztességére, nem tartozik reám, *(Felkiáltások szélső balfelől: Deák nem volt renegát)* hogy én mit válaszszak magamnak dewise-ül egész életemre: ezt sohasem fogom a képviselő urtól tanulni. *(Élénk helyeslés a szélső balfelől. Zaj a jobboldalon.)*

Nagy István jegyző: Győry Elek! *(Felkiáltások a szélső balfelől: Holnap! Ma interpellatio is van! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Győry Elek: T. ház! Miután interpellatio van bejelentve, nem tudom, kívánja-e t. ház, hogy most szóljak. *(Felkiáltások a szélső baloldalról: Holnap! Zaj.)*

Elnök: T. ház! A házszabályok az interpellatiók előadására a tanácskozáson kivüli időt állapítják meg. Most még egy óra sincs; két óráig tartanak a tanáeskozások, a házszabályok értelmében tehát nem vagyok jogosítva a tanácskozást félbeszakítani. *(Helyeslés.)*

Győry Elek: T. ház! Én is arról a szellemről, arról az irányról akarok főleg szólani, a melylyel Hoitsy t. barátom végezte beszédét és remélem, nem fogok azzal annyi félreértésre okot adni és nem fogom magamat oly magyarázatoknak kitenni, melyekben ő részesült, de a melyekre való törekvés, azt hiszem, esze-ágában sem volt.

A 25. §. szerintem a legkiválóbb, legjellemzőbb és a dolog valódi mivoltát a legjobban elárulo szakasza e törvényjavaslatnak. *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső balon: Nem szabad fenyegetni! Rendre! Rendre! Elnök csenget)*

T. ház! Ismételten azon kell kezdenem, mert ugy látszik a közbejött incidens folytán nem értettek meg, hogy a 25. §-t tartom én a legkiválóbb, legjellemzőbb és mindenesetre a valódi mivoltát a legjobban elárulo szakasznak e törvényjavaslatban azon irányra és szellemre nézve, a mely ellen tiltakozni már az általános tárgyalás alkalmával kötelességemnek tartottam; azon irány és szellemre nézve, a mely majd rejtve, majd nyiltan nemzeti életünknek sokszor igen nagy gonddal, fáradsággal, tűrés és szenvedéssel ápolt mezején vakandok módjára folytatja munkáját; a mely, midőn rejtve működik, áltatás és félrevezetés; midőn pedig — alkalmasnak találva a helyet és az időt — felbukkan: jogtagadás, centralisatio, germanisatio és rendőri állam; *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon)* a mely mindannyiszor, valahányszor a nemzetnek tétlensége vagy apathiája megengedi, hogy ismét felüsse fejét, az ellen, a mit a nemzet eddig kitartással, éber lélekkel megtartott, vagy kivivott magának, attól el- vagy visszafordul. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* És, t. ház, a ki ezt látja, tudja, érzi, igaza van Hoitsy t. képviselőtársamnak, annak kötelessége utját állani itt e házban és másoknak e házon kivül a hazában. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezt teszszük, t. ház, mi, midőn azoknak, a kik nem látnak, vagy látni nem akarnak és a kik nem hallanak, vagy hallani nem akarnak és a kik — megengedem öntudatlanul — azon reactionarius szellemnek utját egyengetik: mintegy sorakozva azt kiáltjuk, hogy: „Ne tovább!“ *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezt teszik a házon kivül is a hazában azok az ifjak s a nép többi ezrei, a kik oda zúgják önöknek, hogy ne tovább! *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* És midőn önök azt mondják, hogy itt rendetlenkedés van, a midőn a legszentebb kötelesség teljesítését összekeverik a rendetlenség fogalmával; midőn száz esztendeig csudálkoznak azon, mint Asbóth János képviselő ur is, hogy az egész nemzet felháborodott és a midőn a nemzet egy egész mozgalmát kicsinylik, ne higyjék, hogy ezzel el lehet némítani e szót, mely *(Ugy van! Ugy van!*

a szélső baloldalon) szájról-szájról fog terjedni és a melynek — remélem — meg fogják mennydörgését hallani. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hiába fogják önök a szent érdekeket, a szent eszméket, a magyar állameszmének érvényre jutását, a magyar nyelv méltóságát, a magyar fajnak és tekintélyének elismerését s a magyar állam souverainitását a határozati javaslat szemfödelével beborítani akarni és hiába vernek önök abba akárhány szavazati szöget: még is igaza van Hoitsy Pál t. barátomnak abban, hogy a nemzet megmozdult; hogy a nemzet lát és hogy az oda kiáltja önöknek: „Ne tovább!“ *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* A visszafordulásnak, a reactionarius irányzat ezen felbukkanásának és a 25-ik §-ban leghivebb kijelentésének megjelenése kezdetét azon időben vette, azon korszakba esik, mely alatt kormányon van és a hatalmat kezeli azon párt, mely magát szabadelvűnek nevezi. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ez a szabadelvű korszak már 14 éve tart. Bocsássák meg tehát, ha azok után, a miket itt Hoitsy Pál t. barátom előttem felhozott, némelyeket annak jellemzésére én is kénytelen vagyok mondani. *(Halljuk! Halljuk!)* Tart e szabadelvű korszak 14 éve. Kezdődött akkor, a mikor Hegedüs Sándor t. képviselőtársam a bihari pontok alapján ezredik vezérezikkét megirta. És hogy ha az érveknek ereje van és hallották önök a nemzet felzúgó szavát és ha nem tennék tisztán a numerust a hatalom alapjává, akkor végének kellene lenni most, a mikor culminátióját elérte. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Már ezen dicső szabadelvű korszak előtt is igen sokan voltak, a kik azt tartották, hogy a politikai programmokban olyan természetes és magától érthető az, hogy minden dolog akkor történik helyesen, ha meg van választva annak ideje és módja; igen sokan voltak, a kik azt hitték, hogy midőn a bihari pontoknál az idők és módok voltak hangsúlyozva, ez egyszerűen pleonasmus. Ez a szabadelvű korszak azonban megmutatta, hogy egy komoly része volt talán azon egyedüli rész, mely azóta végrehajtatott, a mióta annak szerzője a kormány padjaira ült. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezen szabadelvűségnek, t. ház, van még egy igen jelentékeny tulajdonsága is, a mi fölött, mikor először kimondták, hogy intransigens, sokan mosolyogtak. Hát, t. ház, ebben a tekintetben csakugyan mosolyt kelthetett az, ha arról van szó, hogy intransigens, mikor a nemzet jogai feladassanak, másban mindenben ez a korszak intransigens. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem szükséges erre több példát felhoznom; ott van a 14. §. Ott is azt mondta a ministerelnök ur, hogy az általa később benyujtott módosításban ugyanaz van, a mi az eredeti törvényjavaslatban volt; hogy nem engedett a nemzet közvéleményének, az ellenzék sürgetésének; hogy ez egyszerű styláris módosítás; megmaradt tehát intransingens liberálisnak. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* És ime, t. ház, hogy a vita ily hosszú ideig tart; hogy mindinkább tovább és tovább terjed a felháborodás: ennek is az az intransigens liberalismus az oka, mely azt mondja, hogy bárminő igaza legyen is az ellenzéknek, követelje bár azt az egész nemzet: nem engedek, mert enyém a hatalom. *(Ugy van! Ugy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház, ezen intransigens korszak idejébe esik azon szabadelvűség is, a melynek következtében szokásba hozatott, hogy az ellenzék az országgyülés bizottságaiban ne legyen többé pártarányban képviselve, hanem egy-két tagot morzsaként dobjon oda neki.

Ugyancsak kiváló és kimagasló pontja a szabadelvűségnek az, a hol ez kezdődik. Ugy emlékezem, hogy e szabadelvű korszak kezdetére esik az a dicső rendőri kiséret is, melyet a czeglédi küldöttség mellé adtak, midőn az Kossuth Lajoshoz ment. *(Élénk éljenzés a szélső balon.)* Nem kevébbé kimagasló pont az a szabadelvű aggodalom is, a melyet a boszniai kérdésben kifejeztek, a birói függetlenségnek az a szabadelvű felfüggesztése, az a szabadelvű érvényesítése annak, hogy a contradictorius kérdések eldöntését nem kell külön birói garantiákkal biró egyénekre bízni, hanem lehetőleg a közigazgatásra és lehetőleg utolsó forumban a ministerre. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)* E szabadelvű korszaknak szabadelvű vívmánya democratiai és jogegyenlőségi alapon nyugvó főrendi ház, melynek egyik kiváló érdeme szabadelvű meghajlása a militarismus előtt s azon igaz és valódi haladás, a melyet a deficitekben feltüntet. *(Helyeslés a szélső balfelől.)* Ily körülmények közt, midőn a dicső szabadelvűség napja úgy ragyog felénk önöktől, akkor nagyon érthetőnek találjuk, hogy önöktől származik a 25. §. előterjesztése, mely beillik abba a szabadelvűségbe, democratiába és jogegyenlőségbe, a melylyel önök azt ajánlják. Emlegetik a democratiát akkor, mikor fentartják a katona és polgár közötti különbséget és fentartják azt, hogy a polgár czíme nem oly megtisztelő, mint a generalisé és jogegyenlőség-e az önöktől, a kik még az észt is a sarzsi szerint mérik és a kik helyesnek tartják, hogy az udvarképesség a tisztességen kivül külön qualificatiótól tétessék függővé és sohasem hatnak oda, hogy az egyenlőtlenség ott is megszünjék.

Ha e szakaszt a maga egész összefüggésében nézzük, ne csudálkozzanak azon és ne vessék szemünkre azt, hogy hosszú a tárgyalás, mert hiszen, ha mi itt azoknak a védelmére, a miket önök megtámadnak, sorakozunk és nem kérünk abból a szabadelvűségből és kiterjeszkedünk a

kérdés egész terére, nagyon természetesen hosszabb lesz a vita és esetleg ingerültebb is. Mikor tehát a nemzet fontos érdekeiről, állami jellegének a hadseregbe bevitelének s állami méltóságának érvényesítéséről van szó, akkor mégis minket, a védőket támadnak meg, akkor erre csak azt mondhatjuk, hogy nagyon szomorú volna, ha nem úgy volna, hogy ilyenkor nem csak mi, hanem az egész nemzet valósággal felháborodik önök ellen. Ez szomorú volna, még szomorúbb, mint maga a 25. §. Mert mit jelentene az, t. ház, *(Halljuk! Halljuk!)* ha ez nem igy történnék. Azt jelentené, hogy e nemzet tűrni akarja azt, hogy fiai azért, mert magyar culturában és nevelésben részesültek, meggyalázó besorozással büntettessenek. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől. Ellenmondások jobbfelől.)* Ugy van! És be fogom bizonyítani, hogy ez a legmegalázóbb büntetés.

Másodszor annyit jelentene, mint tűrni azt, hogy azért, mert valaki magyar ember és jól érez hazájáért s meg akarja tartani nemzeti szellemét, megbukjék; hogy e nemzet azt akarja, a mint emlegették, hogy társalogjanak otthon németül s a nemzet szivesen veszi, ha mennél inkább terjesztik a német nyelvet s hogy e nemzet mennyire boldog, ha a katonai szellem előtt meghajolhat. Már hogy ezt a nemzet mind akarja, azt bajos elhinni, de azért ezt a ministerelnök ur elhitte. És jogom van azt mondani, hogy elhitte, mert azt hozta fel a mult alkalommal, hogy nem hihette, hogy e tárgyalás oly hosszú ideig fog tartani, mert 1868-ban új volt az egész törvény s mégis csak 7 napig tartott a tárgyalás. Méltóztassék a t. ministerelnök urnak megengedni azt, hogy kifejezzem azon nézetemet, hogy ha komolyan akarta volna, hogy e véderő-törvénynél ne legyen oly hosszú a tárgyalás s ha arra a meggyőződésre jutott, hogy ugy pénzügyileg, mint katonailag, vagy külpolitikailag káros, hogy ily hosszú a vita, teljesen módjában állott azt rövidebbé tenni, mert annak módját önként, mintegy tányéron kinálták.

Igaz, hogy az igazságügyi bizottság többsége még csak jogi kérdést sem látott a 25. §-ban, de egyet legalább megláthatott volna a ministerelnök ur, a mire hosszú ideig nem volt példa, hogy tudniillik még az ellenzék ez oldala is megnyugodott volna abban, hogy a 25. §. helyébe tétessék az, a mi 1868-ban volt. Ha nem akarták volna bele sodorni a nemzetet a germanisatióba, akkor, ha jó volt annyi ideig a 68-iki törvény és ha a honvédelmi minister ur is elismerte, hogy az azon alapon képzett egyéves önkéntesek megállták helyüket: mi szükség volt, csak hogy az ellenzéknek ne legyen igaza, intransigens liberalismussal makacsul ragaszkodni a szakaszhoz. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök urnak volt erre bő alkalma; ha nem használta fel, ha pártja azt találta, hogy ez eljárás folytán még tömörülni kell melléje és dicshymnusokot kell zengenie, akkor a felelősség e hosszú vitáért és mindazért, a mi azzal együtt jár, csak önöket terheli. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A mi a ministerelnök ur amaz észrevételét illeti, hogy 68-ban új volt az a törvény és mégis rövid idő alatt letárgyaltatott, arra nézve megjegyzem, hogy már akkor is volt abban a törvényben egy kis régi; sajnos, hogy húsz esztendő meg nem győzött mindenkit arról, hogy ki kell azt onnan küszöbölni.

De ez új törvényben igen sok a régi, nagyon sok van abból a szellemből, melyet kötelességünk e hazából eltávolítani. A ki ismeri e hagyományos szellem átkát, a ki tudja, mennyit szenved miatta hazánk; az érteni fogja, hogy ellene minden törvény és eszköz felhasználásával kell küzdenünk. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De az is, a mi e szakaszban új, elég ok arra, hogy hosszú vitát indítson.

Midőn áttérek magára a 25. §-ra nem veszem többé azon összefüggésben vizsgálat alá, melyben előbb tettem, nem akarok kitérni azokra, a mik már felhozattak. Szerintem teljesen be van bizonyítva, hogy a 25. §-ban foglalt ugynevezett reform sem katonailag, sem közgazdaságilag, sem politikailag, sem culturailag nem helyes. Csak arra akarok utalni, a mit az előbb tagadott a ministerelnök ur és a mire már az általános vita alkalmával rámutattam és a mi nézetem szerint nem volt eléggé kifejtve: hogy van abban egy büntetés, még pedig meggyalázó büntetés. *(Halljuk!)*

Már az általános vita alkalmával utaltam rá, hogy büntetést szabni arra, a ki valami rangot, vagy tisztséget el nem ér, büntetni azért még azt is, a ki erről nem tehet, a ki egészen ártatlan: ez ellenkezik a jog és igazságszolgáltatás elemeivel. A kinek van érzéke a jog iránt, a kiből még azt a szabadelvű korszak gondolkozása egészen ki nem irtotta, annak elég egymaga az, hogy ezen elv mellőztetik és az, a mi legnagyobb biztosítéka minden állami czélnak, minden állami virágzásnak: a jog, ily vakmerően megsértetik. De ép az előbb is tagadtatott, hogy ez büntetés volna, sőt a honvédelmi minister plane neki áll és azt mondja, hogy ez szelid nyomás; én nem tudom, de fel kell tennem a honvédelmi minister urról, hogy elolvasta a javaslat 44., 45., 47. és 49. §-ait, a hol tudvalevőleg szó van a katonai szökevényekről és öncsonkítókról, a kikre rá van szabva további szolgálat, vagyis hogy egy évvel tovább tartoznak büntetés gyanánt szolgálni. Hát, t. ház, azok a művelt magyar ifjak, a kiknek művelődéséért annyit költöttünk, azokat annak tegyük ki, hogy azért, mert talán derék magyar ifjak, azért, mert nagyon is lelkesednek hazánkért s mert nem látják őket alkalmas anyagnak a praeparatióra, meg-

buktathassanak és akkor őket ugyanaz a büntetés érje, mely az öncsonkítókat és a katonaszökevényeket? *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha ez sem meggyalázó, t. ház, akkor nincs fogalmam arról, hogy mi a meggyalázó. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* Ezen, t. ház, igen könnyű nevetni annak, a kinek talán a jog iránt érzéke nincs *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon)* és a ki ebbe a helyzetbe sohasem jöhet. De itt nem arról van szó, hogy én rám, vagy másra alkalmaztassék, hanem a nemzeti érzület arczát futja el a szégyenpír, ha a magyar ifjút azért, mert magyar eulturában részesítették, a besorozás meggyalázó büntetése érné. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* És ki szabja rájuk ezt a büntetést, t. ház, az a biró, a ki a büntetés kiszabásánál nem azt kérdezi, van-e neked elég képesség a katonai szolgálatra; derék magyar honfi vagy-e, ki kész vagy élni, halni a hazádért, van-e benned tisztességérzet, nemes ambitió, hanem, hogy tudsz-e annyit németül, hogy a „Habt acht"-ot commandirozd és ha nem, ott van a meggyalázó büntetés. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Nos, t. ház, én a többi kérdésekkel nem foglalkozom, nekem ezen egy maga elég volna arra, hogy én e törvényjavaslatot el ne fogadjam. Hiszen ha azt mondja a t. honvédelmi minister, hogy ez a tiszti bojt nagyon szép méltóság, sőt nem tudom, melyik képviselő ur, talán az újkori Hannibal, a kardesörtetés jogáról beszél, nincs senki, ki azt tagadná, hogy nem megtisztelő az ilyen tiszti bojt, de azt hiszem, nincs senki, a ki tagadná, hogy ép oly megtisztelő állás például a biróé vagy a papé; nos hát, igen t. honvédelmi minister ur, mért nem méltóztatik azokat besorozni, a kik nem lesznek birákká, a kik nem lesznek pappá? Hát erre összecsapja kezeit a honvédelmi minister ur és teljes joggal teszi, mert eddig kihagytam egyik érvét, melyet fel kellett volna hoznom és ez az, hogy azt mondja, hogy biró, pap van elég, igen, de tisztre szükség van! Nos, t. honvédelmi minister ur, a szükség a humanismusnak, a jognak és igazságnak mellőzését sohasem indokolta; ha van szükség tisztre, akkor méltóztassék megkönnyíteni azt, hogy tisztté lehessen, akkor ne méltóztassék azt megakadályozni azzal, hogy a magyar ne lehessen magyar saját magyar hazájában. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* Méltóztassanak megengedni, hogy magyarnak érezhesse magát a hadseregben az ifjú, lesz akkor elég tiszt és akkor ezen egyedül természetes módot fogja alkalmazni, a mi a logieának megfelel mindenütt, a hol csak az egyszerű logieától kérnek tanácsot. Hanem megvallom, nem csodálkozom, hogy a t. honvédelmi minister igy gondolkozik, hiszen a mi culturánk hivatott őre, a cultusminister ur és annak államtitkára tökéletesen ugyanazon gondolkozásmódot árulják el; ő nekik eszük ágában sincs az, hogy hisz ha akarunk activ tiszteket, állítsunk magyar nyelvű katonai akadémiát, ha akarunk tartalékos tiszteket, legyen magyar szolgálati nyelv és legyen magyar tiszti vizsga. *(Helyeslés balfelől.)* És mozdítsuk elő azt, hogy a hadseregnél is a magyar elem előre menjen s ne legyen az a főczélunk, hogy a német cultura előre mozdittassék. Ne legyen az a czélunk, hogy az a magyar ember egy idegen elemnek és ezen idegen elem felfogásának dobassék oda. S még akkor csodálkozunk azon, hogy a magyar ifjúság ezen caudiumi igába belemenni vonakodik. A cultusminister ur ugyan nem tartozik azok közé, a kik előre elmondották, hogy a delegatióban szó sem volt magyar nyelvről és magyar akadémiáról, hogy valamikép abba a gyanuba essenek, hogy akarták volna valaha a magyar nyelvet a katonai akadémiákba is behozni. A cultusminister ur azt mondja, hogy ezen a dolgon lehet segíteni. Ád kedvezményeket. Engedje meg a t. ház, hogy ezen kedvezményekkel én is foglalkozzam egy kissé. *(Halljuk!)* Furcsa azt mondani, hogy kedvezmény az, ha minél kevesebb idő adatik valakinek arra, hogy magát szellemileg kiképezhesse. Kedvezménynek nevezni azt, hogy Magyarországon elhanyagolható minden teendő, csak a katonai német nyelv nem s erre a kedvezményre azt mondta a t. cultus minister ur, hogy hiszen a tanácsot szakértők adták neki. T. képviselőház, azok bizonyára olyan szakértők voltak, a kik ugy gondolkoztak, mint a t. cultusminister ur, hogy előbbre való sokkal inkább a véderő, mint a jog vagy az állam ezéljainak megvalósítására szervezett állam maga; hogy sokkal fontosabb és mindenek feletti dolog a véderő annál, mit meg kell védenie és azt, a mit meg kell védenie, a culturát, a szabadságot, a közgazdaságot háttérbe kell szorítani mindig a militarismus előtt. Ilyen szakértők adhatták csak ezt a véleményt és tudjuk, hogy a főiskolai kérdés már hányszor volt megpendítve és hányszor volt sürgetve, minő sok panasz volt a felett, hogy egyik téren sem kerülnek kellő képzettségű ifjak a nélkül, hogy ez saját hibájuk volna. És hogy oldatik meg most a felső oktatás kérdése. Azt mondják, hogy jövőre 7 szabályszerűen hallgatott félév elég lesz annak a jogásznak, a ki katonai szolgálatot teljesít; miért nem elég tehát annak, a ki katonai szolgálatban ninesen? Tehát csak az a criteriuma, t. ház, annak, hogy mennyi ideig kell képezni az ifjút, hogy németül tanul-e vagy nem. *(Igaz! Ugy van! Tetszés balfelől.)* Igy vagyunk, t. ház, a tanárjelöltekkel is. Ezeknek csak egy félévi tanári gyakorlatot kell ezentúl igazolniok, pedig a tanári pálya egyike azoknak, a hol az oktatás practicuma nagyon is fontos. És honnan veszik el ezt, épen a gyakorlati oktatásban való résztvevést esökkentik. Kevesebb képesítést kivánnak a tanárjelöltektől, a miért a

német cultura érdekeit és a germanisatiót szolgálják. Ha mi csökkentjük, t. ház, a militarismusért az iskolánál az elérhető eredményeket, akkor ne dicsekedjünk azzal, hogy jó iskoláink és jó nevelésű gyermekeink lesznek.

Épen ilyen gyakorlati pálya az orvosi is; ott is azt mondják, tessék egy félévre bemenni katonai szolgálatra és ezt a félévet sem a kórházban, hanem a esapatnál fogják szolgálni és ezt számítják be nekik félévi orvosi gyakorlatul. Ha ez nem azt teszi, t. képviselőház, hogy ez a közegészségügy legprimitivebb elveinek megtámadása és a paedagogia legegyszerűbb arczulesapása, akkor nincsen sem közegészségügy, sem paedagogia és ninesenek hivatva ezeknek vezetésére azok, a kik ilyen eljárást ajánlani képesek.

Bármint mosolyogjon a t. honvédelmi minister ur, annyit mindenesetre mondhatok, hogy találkoztak még a túloldalon olyanok, a kik ezen bajokat látták és a kik bár szabadelvűek, mégis aggodalmaikat fejezték ki és ezen aggodalmakra aztán azt mondották: itt van a határozati javaslat; aláírták Gajári t. képvisalőtársamon kivül sokan, tehát annál nagyobb fontossággal bir, mert nem tisztán egyéni indítvány. Ez a határozati javaslat abból a szempontból már elégszer meg lett vitatva, hogy alakjánál fogva a törvényhozási jog és az alkotmány egyik főalapszabályának tagadhatatlan megtámadása; de nem lett megvilágítva annak tartalma. Én sokkal nagyobb tisztelettel viseltetem a határozati javaslatot benyujtott képviselő ur iránt, hogysem ne tartanám azt, miszerint mégis kell valakinek a jelen vita folyamán a határozati javaslattal foglalkozni és hogy ne vállalkoznám én ezen flastrom analysálásával. *(Halljuk!)*

Ebben először is az van mondva, hogy az benyujtatik „tekintettel a szigorú intézkedésekre“; tehát elismerik, hogy nem olyan ártatlan az a szegény 25. §., mint a milyennek azt Kazy képviselő ur festette. Azután van benne két különös dolog; kétszer is fel van említve, hogy „kifolyólag“, „állásából kifolyólag“ és „viszonyaiból kifolyólag“. Nem tudom, t. ház, miesoda folyadékról van itt szó, lehetséges, hogy — miután erről a határozati javaslatról van szó — talán arról a tintáról van szó, a mely ki fog folyni; mielőtt kiadnák az utasításokat; de annyit tudok, hogy itt befolyásról egyáltalában nincs szó és nem is akarja azt gyakorolni senki. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Különben van ezen kivül egy olyan része is a határozati javaslatnak, a. mit el lehetne fogadni és magam is készséggel elfogadnám. Azt mondja az első bekezdés, hogy: „utasítja a képviselőház a honvédelmi ministert, hogy állásából kifolyólag a tiszti vizsgát illetőleg tegye meg a kellő lépéseket“. Ha itt pontot teszünk, azt elfogadom, mert ugy tudom, hogy a t. honvédelmi minister ur magyar honvédelmi minister. És ha magyar honvédelmi minister, akkor, ha kötelességéből és állásából kifolyólag cselekszik, első sorban gondja kell hogy legyen arra, hogy a magyar állam eszméje, jellege, méltósága, nyelve helyet találjon a közös hadseregben; ha ő magyar honvédelmi minister, akkor állásából folyó kötelessége, hogy megtegye mindazt, a mi szükséges arra, hogy otthon érezhesse magát a magyar a közös hadseregben. És mint honvédelmi minister urnak tudnia kellene, hogy a nyelvében él a nemzet: hogy a nemzeteknek nines fontosabb védeni való érdeke, semmint a saját nyelve. *(Ugy van! a szélső balfelől)*

Ha egy nemzet nyelvéről, annak culturájáról lemond, vagy ha esak annak meggyöngítésébe tartósan beleegyezett: oda jut, a hol a szédülés, az önkivület kezdődik s az öngyilkosság végződik. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* És ha védeni akarja e tekintetbeni jogát, akkor arra a térre kell állania és joga is van erre a nemzetnek, hogy a mihez jogot tart és a mire szüksége van, azt törvénybe iktathassa, a hova mi is iktatni akarjuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ez volna a honvédelmi minister urnak állásából kifolyó kötelessége. Ámde sem ő, sem a benyujtók nem igy értették a kötelességet Hanem azt mondják, hogy állásából kifolyólag a honvédelmi minister hasson oda és tegye meg a kellő lépéseket, hogy: a német nyelvben való jártasság esak oly mértékben kivántassék, a mily mértékben annak birása a közös hadsereg szolgálati viszonyaiból kifolyólag mulhatlanul szükséges; továbbá, hogy ennél fogva a magyar korona országaiban honossággal biró egyéves önkénteseknek szabadságukban álljon, miszerint a vizsga folyamán az államnyelvet — illetőleg a Horvát-Szlavonországokban illetékességűek azon országok hivatalos nyelvét — használhassák.

Már most a honvédelmi minister urnak állásából kifolyólag minő felfogása van? Azt mondja, hogy: a német eultura egyedüli föltétele a műveltségnek, a ki németül nem tud, az nem is művelt ember; numero 2. pedig a szolgálati nyelv absolute nem lehet más, mint a német.

A mi az elsőt illeti, ha ez a nézete a minister urnak és ezért hozta be oly nagy mértékben a Ludovica-academiába a német nyelv tanítását és még azon kivül a társalgásba is a német nyelvet, akkor esak egyben hibázott ezen észjárásánál fogva a logiea ellen; mert ha a műveltség, a kellő képzettség ettől függ, akkor ne elégedjék meg a honvédségnél sem kevesebbel, akkor germanisálja azt is. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* És akkor ott lesz a magyar honvédelmi minister, a hol a tábornokok, Windischgrätz és a hozzá hasonlók. *(Tetszés és helyeslés a szélső balon.)*

A mi a másikat illeti, a honvédelmi minister

ur erre is megmondotta a maga véleményét. Azt mondotta, hogy a szolgálati nyelv nem lehet más, mint a német s ezt megmagyarázta elégszer és azt mondta, ha valaki nem érti, arról nem tehetek. Ezt mondta a t. honvédelmi minister ur.

Összefügg ezzel az is, a mit a t. honvédelmi minister ur az alkotmányról mondott. Azt méltóztatott tudniillik mondani, hogy az állami institutiókban nemcsak egyik állam polgárai foglalnak helyet, hanem az alkotmányban a másik állam polgárainak is helyet kell foglalniok.

Ez nagyon világos; és ne méltóztassék hinni, hogy mi ezt nem értjük meg; nagyon megértjük. Értjük, hogy ez az a „Einheitstaat", a melyben egyformán képviselve vannak az osztrák és magyar állampolgárok. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Értjük mi azt, hogy az az Einheitstaat, a melyért lelkesedtek a Thugutok, Lobkovitzok, Metternichek, Bachok, Schmerlingek és Windischgrätz-ek. S tudják jól, hogy ha ezt az „Einheitstaat"-ot egészen fentartani nem lehetséges, legalább annak egy maradványát akarják fentartani a hadseregben, hogy legyen a két állam mellett egy harmadik, a mely mindezek felett áll és a melyekkel el lehessen nyomni a mi nemzeti szellemünk fejlődését, alkotmányunk virágzását. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Értjük mi azt, t. honvédelmi minister ur, hogy miért kell az a szolgálati nyelv, mert akkor vannak csak ott a közös hadseregben az aranjuezi jó napok, mikor a hagyományos szellem mindenütt és bőven tenyészik. Ennek pedig, mint az igen t. honvédelmi minister ur nagyon jól tudja, a mint tudják ott mindnyájan és a mint oda át is sokan tartják, főkelléke a feketesárga zászló, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* a feketesárga zsinór, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* a kétfejű sas, a „Gott erhalte" és a német nyelv. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez az, igen t. minister ur. Ezért kell a német szolgálati nyelv és ez igen röviden ki van fejezve az igen t. honvédelmi minister urnak egy szavában, hogy „szolgáljon a magyar!" *(Élénk tetszés a szélső balon és felkiáltások: Ugy van!)*

Nos hát, a magyar ur akar lenni a maga hazájában, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* a magyar nem akar idegeneknek és idegen hatalomnak szolgája lenni *(Tetszés a szélső baloldalon)* és nem akarja békén tűrni, hogy tetszés szerint megvessék nemzetiségét és nyelvét. *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Ugy van!)* És épen ezért, t. ház, már ennél az egy oknál fogva sem lehetne soha ezt a határozati javaslatot elfogadni, s ahhoz hozzá nem járulhatok, hogy ily értelmű utasítás adassék, mit a honvédelmi minister ur igy magyaráz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezt a cultusát a t. honvédelmi minister urnak nem fogjuk pártolni soha és ugy tudom, hogy a nemzetben is nagyon kevesen fognak találkozni, a kik pártolják. *(Igaz! Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

És, t. ház, én azt tartom, hogy veszedelmes ugyan ez a 25. §. és nagyon veszedelmes az a határozati javaslat is az említettem szempontoknál fogva; de mindezeknél még veszedelmesebbek azok, miket e szakasz védelmében a t. túloldalról felhoztak, mert ott tűnik ki igazán, hogy mily végletekig képes menni azon irány és azon szellem, melynek fő melegháza és ápoló helye volt az a 14 évi dicsőséges szabadelvű korszak. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz! Igaz! Zaj. Halljuk!)*

Nem fogok itt, t. ház, mindazokra kitérni, a miket felhoztak: nem akarom mesterségesen hosszúra nyujtani beszédemet és a vitát, csak még néhány reflexiót teszek. *(Halljuk!)* Az első az — és ezt nagyon fontosnak tartom — hogy azt mondották: a magyar törvényhozás nem intézkedhetik itt a törvényben a hadsereg nyelvéről, mert az felségjog. Ezt ismételve mondották. Nem kérdem most, hogy az-e, vagy nem. Elég bőven bebizonyították mások, hogy ebben egyetlen egy alapos gondolat, egyetlen egy alapos mondat sincs, hanem felségjognak magyarázták, még pedig oly értelemben, hogy azt mondták: mivel szabályalkotási jog van a felségjogban ő Felsége részére, az nem a végrehajtó hatalomnak adott jog, hanem törvényhozási jog, ő alkotja meg a vezénylet és vezérlet nyelvére nézve a szabályt és ennélfogva a magyar törvényhozást a szabályalkotási jog nem illeti meg. Igy a törvényhozás köréből az absolut fejedelmi hatalom körébe helyezték át a szabályalkotás jogát, a mi nem egyéb, mint az absolutismus *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* és, t. ház, meggyőződésem szerint az absolutismusnak a legveszedelmesebb faja. Mert ezzel azt hirdetik, hogy tisztán azért, mert a nemzet nem gyakorolta ezt a jogát, azt elveszítette, tehát, mint az absolut hatalmi korban, az egyszerűen oly fejedelmi jog, a mihez nekünk többé hozzászólásunk nincsen, ezzel azt mondják, hogy akkor az a felségjog olyan archimedesi sarkpont, a melyből ki lehet egész alkotmányunkat emelni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ha ez nem Verwirkungstheoria, ha ez nem a jogfolytonosság feladása, akkor ezek a fogalmak nem léteznek. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

Önök ezeket a dolgokat mind igen kedélyesen, mondhatni, ugy adták elő, mintha ez a legtermészetesebb volna, sőt az igen t. honvédelmi minister ur még ezzel sem elégedett meg, még a Verwirkungstheoria, még a jogfolytonosság feladása, még az absolutisticus felségjog is mind semmi volt neki. Emlékszünk, hogy azt mondotta, ugy hiszem, gróf Apponyi t. képviselőtársam szavaira, hogy igaz, törvények vannak arra, az 1807.

és 1808-iak, a melyekben intézkedés történik a magyar nyelvről a hadseregre vonatkozólag, de hát mit érnek ezek a törvények, hiszen sohasem hajtatnak végre Austriával szemben. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nos tehát, t. ház, meg kellett érnünk, hogy saját honvédelmi ministerünk hirdesse azt, hogy Magyarországnak legerősebb jogait, legerősebb jogbiztosítékait lehet egyszerűen confiscálni azért, mert Austriával szemben nem voltak képesek a törvényeket végrehajtani, nem voltak képesek egyszerűen azért, mert a hadseregre nézve még az állandó gyakorlat sem határoz, elég az, ha végre nem hajtatik a törvény. És ha még ehhez hozzávesszük, t. ház, a mit az igen t. honvédelmi minister ur a császári és királyi czim használatára vonatkozólag mondott, hogy tudniillik azt nem fogadta el a hadsereg, csak a diplomatia. És ha látjuk, hogy egyedül a közös Kriegsminister, a Reichskriegsminister ur az, a kinek visitkártyájára rá van nyomva a „k. und k.", de a többi semmibe sem veszi akkor: megérjük a dicső szabadelvű korszak 14-ik évében, hogy nyiltan kimondatik e házban, hogy magyar törvény és magyar törvényhozás a hadseregre nézve nem létezik, *(Élénk helyeslés szélső balfelől)* hogy a közös hadsereg a törvényen felül áll, hogy a magyar törvénytár azokra nézve nem jogforrás, hanem egyedül a „k. k. Armee-Verordnungsblatt" az irányadó. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mikor ilyeneket kell hallanunk, t. ház, mikor ilyeneket olvas a tárgyalásokról a nemzet, akkor ne mondják, hogy az ellenzék izgat, hogy az idézi fel a felháborodást, mert ha nem kergetné minden hazafi arczába a vért e közjogi theoria, akkor ez ország nem sokáig tartaná fenn magát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Sőt ma is hallottuk Vadnay Andor képviselő urtól — azt hiszem, ő mondta — de hallottuk a t. honvédelmi minister urtól is azt, hogy minő gondolat tőlünk, kivánni azt, hogy a szolgálati nyelv magyar legyen, minő borzasztó nemzetiségi harczok és bajok támadhatnak ebből. Ez is oly dolog, t. ház, a mire azt kell mondani, hogy sajnos, az a szellem, melyről beszédem kezdetén megemlékeztem, nem először teremtett már ily mérges gyümölcsöket, az a szellem mindenkor megjelent, mely azt mondta, hogy e nemzet már elvesztette alkotmányát, az a szellem, mely mindenkor megvolt, mikor a magyar nemzet a maga alkotmányát védte. Ott van az 1790-iki inaugurális diploma terve, melynek 7. pontjában a nemzet azt kérte, hogy vétessék fel a koronázási diplomába az, a mit azóta is minden alkalommal követel az, a ki a haza igazi érdekei iránt érzékkel viseltetik.

Az említett pont azt mondja: „Omnes etiam Hungari in legionibus germanicis actu militantes ad Hungaricas et vicissim extranei in hungaricis legionibus militantes ad germanicas legiones stante adhuc diaeta hac transferentur, omnis denique miles extraneus ex Regno educatur, neque unquam quocunque sub titulo, nisi quapiam ex ratione desiderante Regno praevie juramento tunc etiam obstringendus. ad idem inducet, qua etiam cessante subito exire tenebitur, secus pro hoste patriae habebitur."

Igy tehát azon nagyon megtámadott rendek 1790-ben a koronázási diploma tervében először azt mondták: tessék a magyar katonaságot haza hozni, az idegent kivinni, megesketni a magyar katonákat a magyar alkotmányra és a ki ezt nem teszi, azt mint ellenséget, kergessék ki az országból. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem vitatom, hogy vajjon most helyes és czélszerű volna-e ezt a kérdést felvetni, nem vitatom azt sem, hogy vajjon most nekünk, vagy szomszédainknak van-e igaznk a tekintetben, hogy a közös hadsereg igy maradjon-e vagy nem, kifejeztük e felctti nézetünket s azt hiszem sem szomszédaink, de önök közül sem lesznek többen, a kik azt állítanák, hogy mikor a magyar nemzet nemessége ezt követelte, jogot követelt, hazafiasan cselekedett és nemesen gondolkozott. *(Helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)* És hogy mit mondtak azok, a kik ezt akkor elítélték és vakmerőnek tartották. az meg van irva nem abban a Bábelben, a melytől a t. honvédelmi minister ur fél, hogy a magyar szolgálati nyelv bekövetkezik, hanem megvan irva Ninivében, nem abban, melyet a sóstenger elnyelt és én nagyon szeretném, ha az én beszédemnek és idézetemnek oly hatása volna, hogy az önök hatalmát valamikor a sóstenger elnyelné. Azt mondják, ebben a „Ninivé"-ben, milyen borzasztó scandalumok vannak, azok az oppositionalis férfiak mily dolgokat követelnek a koronázási diplomában és még azt is merik követelni, hogy a magyarokat ide hozzák és a németeket kikergessék. Fel fogom olvasni azon a civilisált nyelven, mely a t. honvédelmi minister urnak olyan kedvesen hangzik. *(Olvassa.)*

Es ist hieraus klar, dass die Rädelführer in Ungarn die Furie des Nationalhasses vom Schlafe aufwecken wollen. Aber wer findet Worte, dass Benehmen dieser Menschen in seiner ganzen Schamlosigkeit und Unvernunft darzustellen. Bedenkt man denn gar nicht die Schrecklichen Folgen, welche ein solches Benehmen zwischen ganzen Nationen hervorbringen könnte."

Azután megoktatja, mint minket a felségjogról, megoktatja a magyar aulicus szabadelvű és kormánypárt, hogy „Deutsche Kaiser und deutsches Blut hat Ungarn noch einer mehr als hundertjährigen Knechtschaft aus der Tiranney orientalischer Barbaren errettet" és megmondja nekik, hogy „ein deutscher Kaiser hatte Ungarn erobert, denn er gewann es den muselmänischen Barbaren

ab. Er durfte es als eine eroberte Provinz behandeln und die ganze alte Verfassung abschaffen. Mit deutscher Güte und deutscher Grossmuth liess er dem Lande seine Verfassung und begnügte sich mit der Erbfolge für den Stamm seines Hauses.“

No hát, t. ház, ha az ember elolvassa a naplóban a mostani beszédeket, a melyek a 25. §. mellett tartattak, akkor lehetetlen mindenikében egy-egy palimpsest nem látni, a honnan, ha eltöröljük az új irást, ott lesznek a Ninive szavai — és ha arról, miket a honvédelmi minister ur mondott és a határozati javaslatával, melyet Gajári Ödön képviselő ur benyujtott, ha letöröljük az új szavakat, ott lesznek a patensek és utasítások, melyekkel törvények helyett akarták Magyarországot kormányozni, a mit a nemzet eltürni nem akart. *(Ugy van! Ugy van! a szélső bal'dalon.)*

Hát, t. ház, most igyekszem rövidre venni beszédemet, az idő is előre jár. *(Halljuk! Halljuk!)*

Csak egynehány dologról akarok szólani, a melyekről megemlékezni kötelességemnek tartom. *(Halljuk! Halljuk!)* Ilyen az, hogy megtámadták e házban itt többször és rendreutasítás tárgyát is képezte azon stylus, a melyben az ellenzék beszél s azt mondták, hogy ez nem méltó a parlamenthez. No hát, t. ház, méltóztassanak megengedni, hogy ne foglalkozzam egész tüzetesen azzal a szép és magas niveaun álló stylussal, melyet a túloldalról felhoztak; mert én nem fogok most sem veszett czinegével, sem fehérvári bicskával, sem pedig medveezukorból készült nem tudom miféle mumussal bővebben foglalkozni, hanem csak azon magas niveaun álló beszédek stylusának legkimagaslóbbjával fogok foglalkozni, tudniillik a kalapáescsal. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ez a kalapács összefüggésben van azzal a hivatással is, a melyet épen előbb jeleztem a cultusminister urra és államtitkárjára nézve, azon szent és nemes őrködési hivatással a magyar cultura és magyar nyelv fejlődése és a magyar művelődésnek minél tágabb kiterjesztése fölött. Evvel összefüggésben van azért, mert az ugyanazon részről jött, hogy hiszen, hogy én is parlamenti stylusban szóljak, hogy akarnának germanisálni ők, a kik a magyarosodást terjesztették Magyarországon. Legyünk egyszer tisztában a germanisatio fogalmával. Hiszen nincs senki közöttünk, a ki valaha azt állította volna, hogy helytelen a magyarra nézve, hogy a német műveltség forrásából merítsen, nincs senki, a ki azt mondotta volna, hogy nem hasznos a német nyelvet, sőt másokat is megtanulni; senki sem mondotta, hogy ne rokonszenvezzünk leginkább a német műveltséggel és hogy ne legyünk hálásak a német műveltség iránt. De nálunk a germanisatio nem azt jelenti, hanem nálunk annak egészen különös értelme van. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azok, a kik a germanisatiónak apostolai voltak s azt hirdették, mit mondtak? Azt, itt van a magyar nemzet, ez egészen barbar, ennek túlságos magyar alkotmánya van, nincs fogékonysága a szabadság iránt, mert visszaél vele. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: A képviselő urak szakaszonként mindig conversálnak a ház különböző oldalán s ha az illetőket mindig rendreutasítanám, egyre szónokolni kellene. Ha a conversálás túlságba megy, akkor közbe kell lépnem.

Györy Elek:.... mindezek alatt azok mindig azt értették, hogy tehát civilizálni kell a magyar nemzetet, arra pedig szükséges a katonai suprematia, szükséges a német nyelv és szükséges az absolutismus; szükséges megtagadni a nemzetnek jogait, szükséges megtagadni a magyar nemzetnek igényeit a műveltségre. Ez volt mindig a germanisatio. Tehát mindig a centralisatio, absolutismus és a katonai suprematiával összekötött fogalom volt a germanisatio. Ezt gyakran megkisérlették.

Midőn a nemzet éberebb pillanataiban, midőn nem ily többség képviselte, ellenállt ily törekvéseknek, akkor is mindig igyekezett megtrtani egy pontot, a honnan ismét tovább fejlődhessék és polyp-karjait kiterjeszsze az egész országra.

És ma hogy vagyunk? Még nincs eltörölve 1848: XXI. törvényczikk 1. §-a, a mely azt mondja, hogy a nemzeti szin visszahelyeztetik ősi jogaiba. Nézzen szét a közös hadseregben, lel-e ott mást, mint fekete-sárgát? Az 1867. törvény paritast és dualismust hirdet; hát ennek igyekezett valaha megfelelni a hadsereg? Nem akar-e külön válni a nemzettől a hadsereg, folyton őrzi a hagyományos szellemet s azt akarja, hogy mindig német és fekete-sárga maradjon. Ha a tisztek magyarul társalognának azon városban, a hol vannak, ha a legénységet magyarul tanítanák, ha magyar volna a commando és levelezés: ez volna, mint Hoitsy t. barátom mondta, a magyarosodás legnagyobb emeltyüje és a nemzetiségi viszályok legnagyobb elsimítója. Midőn itt nemcsak a tisztjelöltekről van szó, hanem a legutolsó közlegényt is habt acht-ra, Gewehr aus-ra és Meldung-ra tanítják és ezzel vesztegetik el azt a drága időt, a mely alatt a katonai szolgálatot kellene megtanulniok, oly éket vág a hadsereg a nemzeti cultura testébe, mely ma csak vékony rést üt, de a rés folyton nagyobb lesz ama kalapácsütésektől, melyeket önök a magyar culturára mérnek. *(Élénk helyeslés szélső balon.)* A ki a nemzeti fejlődés, a nemzeti eszme megerősödésének még csak fejlődő virágába beleengedi ültetni a germanisatio petéit, az Magyarország pusztulását elősegíti *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balfelől)* és ép azért ezzel nincs joguk dicsekedni.

Végezetül még csak azt akarom mondani, t. ház, hogy mikor önök mindezt felhozzák, mikor

tagadják a germanisatiót, de hirdetik a Verwirkungs-theoriát, mikor az absolutismust hirdetik, az önök korszakbeli szabadelvűségüknek megfelelőleg, még azt is meg kell érnünk, hogy azt mondják a túloldalról, hogy ezen szó „le a 25. §-sal“ profanatiója a nemzeti zászlónak.

Hát nézze meg Asbóth t. képviselő ur s hol fogja találni, hogy: „éljen a 25. §.“, vagyis inkább: „Hoch Paragraph 25.!“ Ez csak ott van a fekete-sárga zászlón, a fekete-sárga sas körmeiben. *(Zajos tetszés a szélső baloldalon.)* Ne éljenek önök akkor ily hasonlatokkal, hogy a magyar ellenzék, az orosz nihilistákhoz hasonlít, mert, t. ház, ha akarunk arra a franczia közmondásra: „Les extrêmes se touchent“ esattanós példát keresni, akkor ezt megtaláljuk az 1861-iki határozati javaslatban s a mostani ölelkezésben a pártban. *(Tisza Kálmán belép a terembe.)*

Gróf Károlyi Gábor: Itt van újra! *(Derültség balfelől. Zaj és Hoch kiáltások a szélső baloldalon.)*

Győry Elek: Mikor önök támadják a magyar állameszme terjesztésének lehetőségét, mikor támadják a nemzet legszentebb érdekeit, mikor azt mondják, hogy nincs jogunk törvénybe iktatni a magyar államnyelv jogát: akkor önök a védőket nevezik támadóknak, önök, a kik támadnak mindent, a mi szent ennek a nemzetnek *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* és azt mondják, hogy fenyegetjük a parlamentarismust. Én nem idézem Tisza Kálmán ministerelnök urnak azon szavait, a melyeket az ugynevezett obstructióról mondott és melyeket Hoitsy képviselőtársam felolvasott, hanem egyszerűen azt mondom, hogy én megengedem, hogy veszélyezteti ezen eljárásunk, hogy tudniillik mi itten hosszú ideig tárgyalunk és védjük a nemzet jogait, a parlament mostani összeállítását; *(Igaz! Uyy van! a bal- és szélső baloldalon)* megengedem, hogy veszélyezteti az önök többségét, mert mindinkább kiderül, hogy a nemzet nincs önök mögött. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* De ez nem a parlamentarismus veszélyeztetése, hanem egyszerűen veszélyeztetése annak, a mit kötelességünk veszélyeztetni, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* hogy ez uralom ne tartson sokáig és ezen dieső korszak mielőbb bevégeztessék. És önök akkor, mikor a parlamentarismus köpenyegét veszik magukra, teszik azok, a kik már előbb a korona palástjába bujtak és onnan akartak a nemzet jogai ellen támadást intézni. Önök azt mondják, hogy tömörülünk. Ám tömörüljenek önök is, de azt nem fogja megezáfolni soha senki, hogy önök midőn egy személy körül tömörülnek, a nemzet ellen tömörülnek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ám irja meg György Endre t. képviselő ur majd egyszer azt a hires „Blick“-et erről a 14 éves szabadelvű kormányzat vívmányairól, irja meg, hogy miként van a jogegyenlőség beiktatva a 25. §-ba s milyen testvériség van a közös hadseregben a magyar katona iránt. Irja meg ebben a „Blick“-ben, mikép van benn a szabadság azokkal a büntetésekkel, melyeket kiszabnak arra, a kik a magyar eultura miatt megbuknak, irja meg és diesőítse azt a „Verwirkungs-Theoriát“, a jog és elveinek megtagadását, dicsőítse mindezeket: de én nem félek, hogy ez valaha visszhangra fog találni a nemzet kebelében. *(Zajos tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Mert el lehet mondani erről a nemzetről, hogy nincsen józan esze, el lehet róla mondani, hogy nem érti a 25. §-t, de ennek ellentmond a nemzet egész multja. Mert ő érti és tudja, miről van szó és ha eddig voltak, a kik álomkórban tudták ringatni és igéretekkel el tudták altatni; de ennek ma már hatása nincs: a nemzet felébred és lát; lehullott szeméről az a vastag fátyol, melyet önök reáborítottak és látja azon elveket, melyeket eddig hirdettek. S ha sikerül is önöknek, nem tudom, hány többséggel, ezt a törvényjavaslatot keresztülvinni, de egy nem fog sikerülni soha, az, hogy ezen nemzet lemondjon arról, hogy ezt a foltot törvénykönyvéből kitörölje. *(Tetszés balfelől.)* Én hiszem és bizom, hogy törekedni fog erre minden törvényes uton s mert tudom, hogy van benne ész, erő s van benne szent akarat, én is azt mondom, hogy:

„Az nem lehet, hogy ész, erő
És oly szent akarat
Hiába görnyedezzenek
Egy átoksúly alatt.“

Nem fogadom el a 25. §-t. *(Zajos helyeslés, tetszés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! A főrendiháztól izenet érkezett, a házszabályok értelmében kötelességem ezt még a mai ülésben előterjeszteni. *(Halljuk!)*

A főrendiház az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888: XXXVI. t.-ezikkel a kártalanítási igény bejelentésére kitűzött határidő s az ezekkel összefüggő határidők meghosszabbításáról szóló törvényjavaslatot a képviselőház által megállapított szövegben változatlanul elfogadta.

E szerint ezen törvényjavaslatra nézve a két ház között az egyetértés létrejövén, az legfelsőbb szentesítés végett ő Felségéhez fog felterjesztetni.

Kérem, méltóztassék a jegyzőkönyv ide vonatkozó pontját azonnal hitelesíteni. *(Halljuk!)*

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa a jegyzőkönyv ide vonatkozó pontját).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv ezen pontját hitelesítettnek jelentem ki.

Azt hiszem, a tárgyalás folytatását a t. ház

a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésre méltóztatik halasztani. *(Helyeslés.)*

Most azonban hátra van még a mai napra bejelentett interpellatio előterjesztése. *(Halljuk! Halljuk! Helyre!)*

Eötvös Károly: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Képviselői és törvényhozói kötelességemnek ismerem, hogy egy kérdésben, mely a t. ministerelnök urnak ministerelnöki és egyéni szereplését tárgyazza, interpellatiót intézzek a t. ministerelnök urhoz, esetleg két ministertársához. *(Halljuk!)*

Oly adatok jutottak birtokomba, a mely adatokból egyelőre azt kell következtetnem, hogy egy bizonyos állami és kormányzati cselekménynél a ministerelnök ur nem járt volna el azzal a szigorusággal, a melylyel az ország minden kormányzójának minden időben eljárnia kell. Ezen adatokat terjesztem a t. képviselőház elé.

Az eset vonatkozik az u. n. bihari helyi érdekű vasutakra, azok keletkezésére s azon körülményre, hogy vajjon azok keletkezése folytán Tisza Kálmán igen t. ministerelnök ur, mint helyi birtokos, illetéktelen módon haszonban részesült-e vagy nem? *(Élénk mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Előre boesátom, t. képviselőház, hogy nem zárkózhatom el azon feltevés elől, hogy adataimnak némely mindenesetre esekélyebb jelentőségű része talán nem nyer tökéletes igazat. *(Felkiáltások jobbfelől: Meglehet! Felkiáltások a szélső baloldalon: Majd elválik! Ne örüljenek! Halljuk!)* De azok az adatok, a melyek kétségtelenül alaposak, teszik kötelességemmé, hogy a kérdést megtegyem, hogy — még ha tért engednék is annak a feltevésnek, a mire pedig ez idő szerint okom nines, mert előterjesztésemet üres mende-mondára alapitani nem fogom — alkalmat adjak a t. ministerelnök urnak, hogy e tekintetben az ország közönségét és első sorban minket felvilágosíthasson. *(Egy hang a szélső baloldalon: Ugy sem hisznek már neki!)*

T. képviselőház! A t. ministerelnök urnak a Kőrös balpartján Komádi nevíi községben magánbirtoka volt. Ő ezt a birtokot 1883. évi julius 22-én Geszten kötött ideiglenes adás-vevési szerződéssel *(Halljuk!)* ifj. Sehwarez Ábrahám urnak, mint vevőnek, az én értesülésem szerint 200,000 frt vételáron eladta és ezen ideiglenes szerződés megkötésekor a vételárból fel is vett 25,000 frtot; később, midőn ez az ideiglenes szerződés megköttetett, szóba hozatván a Kőrös balparti vidékén egy vicinális vasut építése, a t. ministerelnök ur ugyanezen ideiglenes vevőjével 1884. évi márezius 11-én egy újabb és végleges adás-vevési szerződésre lépett, a mely szerződésben a következő stipulatiók foglaltattak: *(Halljuk! Halljuk!)* A vételár 223,000 frtban állapittatik meg. E vételár törlesztése következőleg történik: 25,000 lefizetett az ideiglenes szerződés keltekor, 10,000 frt lefizettetett ezen szerződés keltekor itt Budapesten, mert ez a második szerződés itt Budapesten kelt, 165,000 frt pedig le fog fizettetni a ministerelnök urnak, mint birtokos eladónak folyó számlájára a földhitelintézetnél vevő által, 23,000 frt pedig le fog fizettetni akkor, ha majd a Kőrös partján egy vasut fog épülni, az a vasut azt a birtokot érinteni fogja és az a vasut forgalomba fog bocsáttatni; *(Nyugtalanság jobbfelől. Halljuk! Halljuk balfelől.)* addig pedig, mig ez megtörténik, a tulajdonjog vevő ifj. Schwarez Ábrahám urnak és Péter és Ferencz fiainak nevére tulajdonjogilag átiratik ugyan, de ez a 23,000 frt kamat nélkül marad bekebelezve oly feltétellel: „Eladó ezennel beleegyezik“ — a szerződés 5-ik pontja mondja — „abba, hogy a komádi 1962. számú telekjegyzőkönyvben felvett tagbirtokára a tulajdonjog vevőnek nevére oly feltétel alatt bekebeleztessék, hogy egyidejűleg a zálogjog ezen birtokra nézve eladó javára a tervezett vasut forgalomba átadásakor kamat nélkül fizetendő 23,000 frt vételárhátralék erejéig bekebeleztessék.“

T. képviselőház! Ezt a szerződést egy magán egyén teljes tulajdonjoggal birt birtokára a jogosság és jogszerűség minden alakszerűsége közt teljes joggal köthette meg. *(Helyeslés.)*

A kérdés csak az, hogy ezen vasut létrehozásának előmozdítására ugyanaz a magán egyén, mint az országnak legelső mandatariusa, mint az országnak kormányzó és vezérlő ministere, részt vett-e és ha igen, minő irányban és minő mérvben? *(Helyeslés a szélső balon.)*

Épen a jelenlegi t. ministerelnök kormánya 1885-ben egy törvényjavaslatot terjesztett elő a bihari helyi érdekű vasutak engedélyezésére, a mely törvényjavaslat törvénynyé is vált és törvénytárunkban, mint 1885: XVIII. törvényczikk ismeretes. Ezen törvényczikkben felhatalmaztatik a kormány, illetőleg a közmunka- és közlekedésügyi minister ur, hogy Nagyvárad-Érmellék, Székelyhid-Margitta és Nagyvárad-Kóti puszta közt helyi érdekű vasutat engedélyezhessen. Ez a Nagyvárad-Kóti vasut az, mely az érintettem szerződésben Kőrös-balparti vasutnak van jelezve. Most ezen törvény alapján a közmunka-minister ur ezen vasutra nézve az engedélyt megadta Móricz Pál képviselő urnak, *(Felkiáltások szélső balfelől: Ahá! Ahá!)* Kohner Adolf fiai, Brüll Henrik és fiai engedélyes uraknak ezen vasuti vállalat keresztülvitelére. Az engedélyokmányban, mely a képviselőház irományjegyzékében feltalálható, megállapittatott, hogy a kiépítési költség három millió és enynyi forintban határoztatik meg, a melynek kétötöd része, vagyis 1.550,000 forint ugynevezett törzsrészvényt fog képezni az 1880-iki, a helyi érdekű vasutakról szóló nagy systematicus törvény értelmében. Tehát a törzsrészvények, melyek

fedezéséről és biztosításáról gondoskodni a helyi érdekeltségnek volt feladata, 1.550,000 forint értéket képviselnek az engedélyokmány szerint. Már most mikép történt erről gondoskodás. Állami uton segélykép adatott 300,000 forint. *(Mozgás a szélső baloldalon és felkiáltások: Más vicinalis vasutnál nem fordult elő! Zaj a jobboldalon.)* Az állam épen, mint az 1885 iki XVIII. törvényczikkben is megörökítve van, külön segélyképen, melyet soha semmiféle vicinalis vasntnak Magyarországon ily módon nem adott, külön segélyképen adott 300,000 forintot, azon kivül postaváltság fejében az 1880-iki törvény értelmében kilométerenkint 2,213 forintot, a mi összesen 145 kilométernyi hálózatnál 393,385 forintot tett ki. Ez normalis. Azon kivül Bihar vármegye közönsége közgyülésileg megszavazott az illetékes minister jóváhagyásával 700,000 forintnyi subventiót. Bihar vármegye közönségének ezen rendkivüli áldozatkészségét az illető ministerium jóváhagyta. Az ily áldozatok meghozatala legalább elvileg szintén az 1880. törvényben már meg van engedve. Hogy az áldozat aránylag oly nagy mérvü legyen, arra a törvényhozás alkotásakor — biztosan tudom — nem is gondolt. De elvégre a kormány ezen áldozatot jóváhagyta és megengedte, hogy Bihar vármegye közgyülése Bihar vármegye közönségét ezen 700,000 forinttal megterhelje. Ezek voltak a direct jótétemények, melyekben ezen vasutvállalat részesittetett. Azonban indirect és nagyobb jótéteményekben részesittetett még ezen felül, oly jótéteményekben, melyekre a vicinalis vasutak történetében még példa nincsen. Mindenekelőtt a vasuti vállalat az engedélyokmány szerint a forgalmi eszközök beszerzésének kötelezettsége alól felmentetett. A forgalmi eszközök beszerzésének feladatát az állam magára vállalta. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Van neki elég!)* Ezen áldozat az állam részéről közte és a vállalkozók közt 300,000 forint értékünek becsültetett meg annak idejében és az a megállapodás történt, hogy forgalmi eszközök fejében az állam 300,000 forintnyi törzsrészvényt fog kapni. Továbbá megállapittatott az — a mint legalább én vagyok értesülve és itt talán megengedem, hogy nem egészen jól vagyok értesülve némely csekélyebb fontosságú részletben, de Wekerle államtitkár ur kegyes lesz majd felvilágosítani — hogy Bihar vármegye 700 ezer forint áldozat fejében ne kapjon semmiféle recompensatiót még törzsrészvényekben sem, hanem a 700,000 forintnak megfelelő törzsrészvényekből 300,000 forintot forgalmi eszközök czímén, maga az állam vegyen át, a 400,000 forint pedig visszaadatik a vállalkozóknak s a vármegye ekként ne kapjon semmit. Ilyenformán, ha e pontban is jól vagyok értesülve — mert egyéb pontok iránt jól értesültem — akkor, t. ház, ez a vicinalis vasut megfundáltatott akként, hogy törzsrészvényeiből a vidékbeli érdekeltség alig fogadott magára valamit, hanem azt mind az államnak és vármegyének terhére hagyta. Tudom, hogy a helybeli érdekeltség is aláirt pár százezer forintot — 200 és egy pár ezer forintot — a törzsrészvények biztosítására és ellenjegyzésére, de ezen helyi érdekü vasut törzsrészvényeinek — legszigorúbb számítás szerint is — 90%-a az állam és a vármegye terhére esett és pedig a vármegye terhére akként, hogy nem részesült ennek fejében semmi recompensatióban még az Isten tudja mikor jövedelmező törzsrészvények alakjában sem.

T. ház! A vasut ily nagymérvü és ismétlem, a mi vicinalis vasutaink történetében soha elő nem fordult jótétemények és az állam terhére hozott ily nagy áldozatok mellett elvégre 1887-ben kiépittetett és a forgalomnak átadatott s a mint átadatott, a ministerelnök ur, mint volt birtokos, a 23,000 frtot rögtön megkapta. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások a szélső balon: Sáp! Sáp!)* Hogy a t. ministerelnök urnak e huszonháromezer forint ekkor és ekként kifizettetett, a nagyváradi kir. törvényszék, mint telekkönyvi hatóság 13998. sz. a. végzéséből tünik ki. Ismétlem azért, hogy valaki minister, lehet a mellett birtokos, iparos, vállalkozó, *(Egy hang a szélső balon: Vállalkozó nem lehet!)* lehet az is, de ministeri, általában közmandatariusi állását saját ipari, birtokosi vállalatainak előmozdítására, tehát kizsákmányolására felhasználni nem lehet. *(Mozgás.)* A kérdés az, ez esetben történt-e ilyen, vagy sem. A minister ur ugy is mint ministerelnök, ugy is, mint belügyminister, részt vehetett azon kormányzati előmunkálatokban, melyek teljesittettek szükségképen abból a czélból, hogy e vasutvonal létrejöjjön; törvényjavaslat csak ministertanácsban határozható el, ép ugy, mint az engedély az állam ily nagy megterheltetésével járó megadása is; a vármegye ily nagy megterheltetést csak ugy vehet magára, ha a belügyminister jóváhagyja; abban az időben maga Tisza Kálmán volt ministerelnök és belügyminister. Kérdem tehát tőle, de esetleg a közmunka- és közlekedésügyi ministertől is:

1. A ministerelnök ur, ugy is, mint belügyminister, közvetve vagy közvetlenül részt vett-e azon ministertanácsi tárgyalásban és határozatban, melylyel az 1885: XVIII. törvényczikk elhatároztatott és illetőleg a Nagyvárad-Kóth-pusztai vasut engedélye az államot terhelő oly rendkivüli áldozatok mellett Móricz Pál orsz. képviselő, Kohner Adolf fiai és Brüll Henrik és fiai vállalkozó uraknak kiadatott?

2. A ministerelnök ur, mint belügyminister, közvetve vagy közvetlenül gyakorolt-e befolyást arra nézve, hogy Bihar vármegye közönsége az ugynevezett bihari vasutak czímén 700,000 frt terhet a kormány jóváhagyásával magára vállal-

jon akként, hogy ennek fejében még törzs-részvényt se kapjon?

3. A ministerelnök ur, mint volt komádi birtokos, nyert-e 23,000 frtot azon jogi feltétel alatt, hogy a nagyvárad-kótpuszta-kőrösbalparti vasut engedélyezve és forgalomnak átadva legyen?

4. Hajlandó e a ministerelnök, esetleg a közmunka és közlekedésügyi és a belügyminister urak az ez ügyre vonatkozó összes iratokat a képviselőház asztalára letenni? *(Élénk helyeslés a balés a szélső baloldalon.)*

Dárdai Sándor jegyző: Tisza Kálmán, ministerelnök!

Tisza Kálmán, ministerelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A t. képviselő ur interpellatiójára a ház engedelmével bátor leszek azonnal felelni; *(Halljuk! Halljuk!)* megjegyezvén mindenek előtt, hogy a magam részéről is osztozom abban a nézetben, nem ugyan, hogy a minister vállalkozó is lehet, mert abban a nézetben nem osztozom, de hogy mint birtokos, oly vállalatot támogathat, mely esetleg neki is használ, *(Helyeslés jobbfelől)* ha ezt illetéktelenül nem teszi s ha nem csupán a saját érdekében teszi. *(Mozgás balfelől. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Mert azt talán senki sem fogja elvül felállítani, hogy egy minister, bárki legyen az, minden olyan vállalatot, mely azon vidéket, hol történetesen birtoka van, életérdekeiben érinti, ellenezzen csak azért, mert esetleg neki is lehetne haszna belőle *(Helyeslés jobbfelől. Ellentmondások balfelől)* és épen azért, mert gyanusítani fogják azzal, hogy saját érdekében tett valamit, nem pedig a közérdek szempontjából. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)*

A mi már magát a dolgot illeti, először meg kell jegyeznem — most először csak erről szólok — hogy mindazok a vicinalis vasutakról szóló törvények értelmében adható kedvezmények, melyeket a képviselő ur a nagyvárad-kóti vasut érdekében adottaknak állít, maga a törvény s az indokolás tiszta értelme szerint nem ezen 46 kilométernyi, hanem 128 kilométernyi vasutra adattak, mely Biharvármegyének különböző részeit igen nagy területen érinti. A mi másodszor az ezen kivül adott 300,000 frtnyi állami segélyt illeti, erre nézve világos a törvény, világos az indokolás, hogy ebből ugyan a nagyvárad-érmihályfalvai vasutra nem ugyanannyi, a mennyit a vállalkozók kértek, 500,000 frt, hanem adatott 300,000 frt, azért, mert ez által megkíméltetett a Püspök-Ladányig lerakandó második vágány költsége, mely 660,000 frtot tett volna. *(Élénk tetszés jobbfelől.)* Nem adatott tehát ezen nagyvárad-kóti vasutra a vicinalis törvény értelmében adhatókon kivül egyenes állami segély, de adatott a bihari vasutak egy másik részére, a nagyvárad-mihályfalvira, mely egészen más vidéken megy keresztül és melynél, ismétlem, 300,000 frttal 600,000 frtnyi kiadás kíméltetett meg az államnak. *(Élénk tetszés jobbfelől.)* Ez első része annak, a mit felhozni szükségesnek tartottam. A másik a következő. *(Halljuk!)*

A mi ugyanis Bihar vármegyének kötelezettségét illeti, először is, hogy Biharvármegye túlkötelezettséget ne vállaljon, ebben már méltóztassanak megengedni, talán saját érdekemből is némileg érdekelve voltam, mert hiszen, meglehet, hibámul rójják fel, de Biharvármegye területén mégis meglehetős birtokaim vannak és igy a megyei terheknek egy, még pedig meglehetősen nagy részét magam is viselem. *(Ugy van! jobbfelől.)*

De a mi azt illeti, hogy törzsrészvények nem adattak a megyének cserébe, megvallom, egész pontossággal a datumokért nem állok jót, de a dolog valóságáért igenis jótállok; — én ugy tudom, hogy már 1881-ben elhatározta a megye, hogy törzsrészvényeket, illetőleg subventiót, még pedig eredetileg egy ennél nagyobbat — gondolom 500 ezer frtot, fog ily föltétel mellett a vasut létesítése ezéljából adni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mert megjegyzem azt is, hogy ezen vasut létesítése iránti mozgalom nem 1883-ban, nem is 1884-ben, hanem már 1880-ban — meglehet már előbb is — de 1880 ban biztosan megindult volt, minthogy az egész megye a maga érdekében levőnek tartotta, hogy a vasut létesíttessék. *(Ugy van! jobbfelől.)*

Ez az egyik, a mit meg kivántam jegyezni: de hozzá tehetem még azt is, hogy épen azért, mert a törzsrészvények nélküli subventio adása nem szokott mindig megtörténni: a kormány részéről a jóváhagyás erre csakis a megyének ismételve sürgetett felterjesztésére és kérelmére adatott meg. *(Ugy van! jobbfelől. Mozgás balfelől,)* Itt tehát a megyére kormányhatóságilag ráerőszakolt, vagy a megyénél csak initiálva is lett kedvezményről szó nem lehet. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Mi birtokomat, a komádit, a Kőrös balpartján illeti, nekem itt — bevallom bűnömet — nem is egy, hanem két birtokom volt, melyeket — ha nem szolgáltam volna a közügyeket, bizonynyal megtarthattam volna. *(Mozgás balfelől. Ugy van! jobbról.)* Erről épen ugy biztosíthatom a t. képviselő urakat, mint arról, hogy azon két birtoknál, együtt amely 5200, vagy 5400 katastralisholdat tett, a vasut létesítése folytán értékemelkedésben az említett 23,000 frtnál bizonyára többet nyertem volna. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

De eladtam az egyiket, Kótot épen Vésztő községnek, a másikat pedig eladtam a képviselő ur által megnevezett Sehwartz nevű bérlőnek; de eladtam akkor, midőn a vasuti előmunkálat és irányzat kitűzése már megvolt. *(Helyeslés jobbfelől.)* Kértem érte 250,000 frtot. És utóljára épen azért. mert be kellett látnom, hogy, ha a vasut nem lenne meg, az érték valamivel csakugyan kevesebb volna, mintha az meglesz, ráállottam arra a föltételre,

hogy ezen összeget — a képviselő ur által említett részletet — csak abban az esetben tartozik fizetni, ha ott a vasut valóban létesül. *(Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon. Zaj! Elnök csenget.)*

A mi már azt a kérdést illeti, t. képviselőház, hogy mint ministerelnök és belügyminister, minő befolyást gyakoroltam ezen vasut létrejöttére: arra is igen egyszerűen felelek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Természetesen a ministertanácsban jelen kellett lennem és azt hiszem, jelen is lehettem, a mikor egy nagy megye roppant érdekeltségével szemben és utoljára még talán az anyagi helyzetemmel szemben is oly csekély nyereségről, *(Mozgás szélső baloldalon)* vagy veszteségről lehetett rám nézve szó, ha a vasut létrejön vagy nem jő létre. *(Ugy van! jobbfelől.)*

De megjegyzem azt is és ezt kiemelem — hogy épen ezen vasutak létesítése körül a legtöbb aggályt mindazon feltételre nézve, a melyekről itt szó volt, én nyilvánítottam. *(Helyeslés jobbfelől.)* Megjegyzem azt is, hogy, midőn először került szóba e vasutnak létesítése, szóba került ugy, mint a törvény tervezete fentartotta, hogy Gyománál egy másik vasutat érintsen, habár mind a két vasut, a Gyománál menő is, a Váradnál menő is, az állam birtokában volt, mégis mert két meglevő vasutat érint: épen én voltam az, a ki azt mondtam: „nem szabad a vicinalis vasuti törvényt ennek alapján ugy magyarázni, a mint pedig talán lehetett volna, hogy előlegesen engedélyeztessék, hanem a törvényhozás elébe kell vinni és törvény utján kell létesíteni.“ *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Én tehát nem csak nem használtam fel illetéktelenül befolyásomat e vasutak létesítésénél; de — bátran hivatkozhatom minden akkori, vagy még mostani collegáimra is — a kik élnek — hogy én voltam az, a ki a legnagyobb scrupulositással jártam el és a feltételekből minden rendkivülit kiküszöbölni kivántam. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

És még csak egyet, t. képviselőház. *(Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Hogy nem akartam és nem lehetett szándékom legkevésbé is magamnak illetéktelenül mintegy eltitkolva valami előnyt biztosítani, mutatja az, hogy azon szerződés, a melyben ama föltétel tisztán benne volt, megkötése után betáblázás és illetékezés végett nyilvánosan bemutattatott *(Helyeslés jobbfelől.)* Nem volt tehát szükség semmi titkos kutatásokra, *(Élénk derültség és tetszés jobboldalon)* mert mikor ez a törvény alkottatott, megilletékezés és követelésem betáblázása végett, a nyilvános hatóságok előtt rég megfordult volt; sőt merem állítani, hogy százak és százak tudtak az egész szerződésről széles Biharvármegyében. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.)*

Én tehát, t. képviselőház, *(Halljuk! Halljuk!)* mivel a részletekre, a melyek a vasuti engedélyezés természetéből folynak s melyekre az ügy megítélhetésére szükség van, meggyőződésem szerint t. barátom a közmunka- és közlekedésügyi minister ur fogja megadni a felvilágosítást, a magam részéről azt hiszem, hogy azon szempontból, hogy a legtávolabbról is vádolhat-e valaki engem azzal, hogy saját hasznomra illetéktelen kormánybefolyással hatottam, megfeleltem és én részemről minden olyan insinuatiót, mely azt akarná rám fogni, hogy mint a közpálya embere, akár mint képviselő — mert azok is teszik néha *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Teszik többen!)* — akár mint minister, csak egy lyukas krajczárt is szereztem volna magamnak, visszautasítom. *(Zajos, hosszantartó helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Nagy zaj a baloldalon.)* Nagyon gyengén kell állani politikai indokok és fegyverek dolgában azoknak, *(Ugy van! jobbfelől. Mozgás balfelől)* kik ily módon, annak, ki arra soha okot nem adott, személyes becsületében való gyanusítására adják magokat. *(Hosszantartó zajos éljenzés a jobboldalon.)*

Elnök: Baross Gábor képviselő, minister ur kiván szólani. *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: Igenis! Baross Gábor közmunka- s közlekedésügyi minister kiván szólni. *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ugy értettem, t. ház, hogy Eötvös Károly képviselő ur a közmunka- és közlekedésügyi ministerre is hivatkozott. Azt hiszem, ezen a czímen törvényes jogom van szólni. *(Általános helyeslés.)*

Mielőtt válaszomat röviden megadnám, lehetetlen, t. ház, hogy legbensőbb megütközésemnek ne adjak kifejezést a felett, hogy ily interpellatio juttat engem azon helyzetbe, hogy a bihari vasutak ügyében a t. ház előtt nyilatkozzam. Azt hiszem, hogy egy szó, a mely a ministerelnök ur részéről vagy bárki más részéről az ő védelmére itt e tárgyban felhozatnék, sértené őt magát. *(Zajos helyeslés a jobboldalon.)*

A becsület igen kényes dolog, t. ház, *(Igaz! Ugy van! jobbfelől)* ne méltóztassanak ahhoz illetéktelen kezekkel nyulni; *(Zajos helyeslés jobbfelől. Mozgás szélső baloldalon.)* Ezt tenni nem szabad. Egy élet van és egy becsület. *(Zajos helyeslés a jobboldalon.)*

A t. képviselő ur előadására nem akarok egyebet mondani, mint azt, hogy fájdalmasan érint és hogy a magyar parlamentben még nem történt, hogy Magyarország ministerelnökét ily módon megtámadták volna. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Nagy mozgás a szélső baloldalon. Zajos felkiáltások a szélső balon: De történt! Többször történt!)*

De, t. uraim, közbeszólhat nekem a képviselő ur ezerszer, én nem irtózom attól, alaptalan a közbeszólása, *(Helyeslés jobbfelől)* de megmondhatom és hivatkozom a multakra, hogy ebben a képviselőházban azt tenni még senki sem merte,

(Élénk helyeslés jobbfelől) hogy ilyen indokolás alapján Magyarország ministerelnökének valaki szemébe merje mondani, hogy magánérdekből tett valamit. *(Hosszas zajos helyeslés és felkiáltások jobbfelől: Gyalázat! Szégyen! Hosszantartó zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

T. képviselő ur, t. ház, én higgadt igyekszem lenni, mi most nagyon nehéz. *(Élénk helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Látjuk!)* Igen, t. képviselő urak, nem tréfa az, ilyesminek a hallatára higgadtan maradni, hallgatni a képviselő uraknak közbekiáltásait; heteken, hónapokon keresztül vádolnak hazafiatlansággal, vádolnak mindennel, mivel csak becsületes embert sérteni lehet *(Élénk helyeslés jobbfelől)* és akkor utoljára Eötvös Károly képviselő ur lép fel és ily vádat hoz a nemzet szine elé. Engedelmet kérek, hogyha ekkor az ember felháborodik, ezt ne méltóztassék rossz néven venni. *(Zajos helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Nagy mozgás a szélső baloldalon.)* Én, t. ház, azt a politikát nem irigylem, mely idáig megy és a magam részéről csak kötelességszerűleg járok el, midőn megerősítem azokat, a miket a t. ministerelnök ur azon vicinális vasut engedélyezésére nézve most előadni méltóztatott. Miután pedig a képviselő ur, ha jól emlékszem, mert nem olvastam az interpellatiót, esetleg az iratok előterjesztését is kivánta, azt hiszem, az interpellatióra legméltóbb válasz lesz az, ha kijelentem, hogy a mint a t. ház elhatározza, én az iratokat itt a ház elé bármikor letehetem. *(Hosszantartó zajos éljenzés jobbfelől. Nagy mozgás a szélső baloldalon.)* Kérem a t. házat, méltóztassék válaszomat tudomásul venni. *(Éljenzés jobbról.)*

Eötvös Károly: T. ház! Arra a feleletre, melyet a t. ministerelnök ur adott, készen voltam, arra számítottam. Arra a feleletre, melyet a t. közlekedésügyi minister ur adott, nem számítottam, az engem meglepett. *(Felkiáltások jobbfelől: Meglepte? Lesz majd más is! Nagy mozgás a szélső baloldalon.)* Az engem meglepett és megmondom miért. Én nem vádoltam senkit. *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Hát mi volt az? Retirál! Nagy mozgás a szélső baloldalon.)*

Én azoknak a t. képviselőtársaimnak a judicinmában nem szeretnék osztozni, a kik helyesnek találnák, hogy az ilyen dolgok a föld alatt tenyészszenek és a kik arra alkalmat nem adnának, hogy tisztáztassék, a minthogy az bizonyosan egyikmásik oldalról napfényre jött volna. *(Felkiáltások a jobboldalon: Jöhetett volna bátran!)* Biztosítom a t. képviselő urakat, hogy ha én felelek, az nem lesz olyan kellemetlen, mintha helyettem tizenketten felelnének. *(Felkiáltások a jobboldalon: Tessék!)* No ha tetszik, meglesz. Ezt a kérdést tisztába akartam hozni, ha az önök szavai és a t. közlekedési minister ur szenvedélyessége miatt nem lehet tisztába hozni, akkor folytatjuk a tárgyalást. *(Felkiáltások a jobboldalon: Lehet!)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, tisztába lehet hozni, megtörténtek a felvilágosítások, nincs kétség.

Eötvös Károly: A mennyire tisztába lehet hozni, tisztába hozom. Felelek mindenekelőtt a ministerelnök urnak a nyilatkozatára. Ő azt mondja, hogy a törvény megengedi, hogy rendkivüli segélyek adassanak helyi érdekű vasutaknak ott, a hol közérdek hozza magával, hogy ez a törvényben benne foglaltatik, azt én is tudom, a rendkivüli segély korlátait is tudom. De még egyet tudok, azt, hogy a ministerelnök ur nem mutat fel esetet arra, hogy ilyen nagymérvü lett volna a segélyezés. *(Felkiáltások a jobboldalon: Hát Torontálban? Hát Szilágy megyében? pedig ott nincs birtoka a ministerelnöknek!)* A ministerelnök ur azt mondja — mindig csak magáról a tárgyról beszélvén s nem személyi oldaláról — azt mondja, hogy a 300,000 forint rendkivüli segélyt strategiai, tehát közérdekü szempontból adta meg s azzal az állam 660,000 frt külön költségtől menekült meg. Azt tudom, hogy a törvényjavaslat indokolásában ez az állítás benfoglaltatik és csak feltehetí a ministerelnök ur rólam, hogy mielőtt szavaimat felemelném, én is megnézem; hanem azt is tudom, hogy az az egész indokolás tökéletes valótlanság. *(Élénk ellenmondások, mozgás, nagy zaj jobbfelől.)*

Nem a ministerelnök urnak a valótlansága, hanem annak a törvényjavaslatnak és az abban foglalt indokolásnak a valótlansága.

Vadnay Andor: Ez ám az őrült róka! *(Zaj. Mozgás balfelől. Felkiáltások a szélső baloldalról: Rendre!)*

Elnök: Ezért a kifejezésért a képviselő urat kénytelen vagyok rendreutasítani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Eötvös Károly: Lehetetlen, hogy a t. képviselő urak emlékezzenek arra, hogy az a 660,000 forint honnan eredt és hogy az esetleges kártól hogy szabadult meg az állam és lehetlen, hogy emlékezzenek azon törvényjavaslat indokaira, azért felhozom. Az indokolásban az állittatik, hogy strategiai szempontból már régóta szükségesnek mutatkozott Püspök-Ladánytól Debreczenig, egy második pár sínt lerakni, a mi az államnak 660 ezer forintjába kerülne. E helyett most már Nagy-Váradtól Ér-Mihályfalváig épitenek ki egy vasutat. Bocsánatot kérek, én elismerem, hogy az is strategiai szempontból, látom a törvényjavaslatból, mutatkozik szükségesnek, de hogy a kettő egy és ugyanaz legyen és hogy az egyik a másikat pótolhassa, azt csak a Lipótmezőn tessék mondani. *(Zaj. Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Az egyik hadtani szempont abból áll, hogy Budapest és Debreczen közt a hadiszerek, anyagok és a legénység szállítása fokozott mérvben

és biztos legyen, a másik pedig, a mely ezt pótolni akarja, az, hogy Nagy-Váradról északnyugotra menjen egy vasut. Már azt a hadtani szempontot, mely e két hadtani szempontok közül az egyiket vagy másikat pótolhatja, csak a Lipótmezőn lehet keresni. *(Zaj. Mozgás jobbfelől.)* Hanem kellett egy indok és hoztak fel olyat, a minőt találtak.

A ministerelnök ur egész nyiltan és őszintén, a hogy máskép nem is vártam, azt mondta, hogy igenis jelen volt azon a ministertanácson, melyben mindezen engedélyokmány, mind a külön bonificatio, mind Bihar vármegye terheltetése elhatároztatott. Hozzátette, hogy tán az ő anyagi helyzetével szemben is, mely nagyrészben Bihar vármegyéhez van kötve, joga van jelen lenni. *(Felkiáltások a jobboldalon: Nem azt mondta!)* Én jól emlékszem. *(Zajos ellenmondások jobbfelől.)* Szóról-szóra ezt mondta. *(Zajos ellenmondások a szélső baloldalon: Ugy mondta!)* Szóról-szóra ezt mondta: Jelen voltam, talán jelen is lehettem még az anyagi helyzetemmel szemben is, midőn ily nagy közérdekkel szemben nekem csak oly csekély haszonról lehetett szó. *(Zajos felkiáltások. A jobboldalon: Nem ugy mondta!)* Elismerem, hogy az ő anyagi és politikai helyzetében 23,000 forintról, mint komoly dologról beszélni alig lehet. *(Felkiáltások jobbfelől: Nos hát!)* Hanem a midőn a t. ministerelnök ur e kijelentésében annak lehetőségét, sőt jogosságát engedi meg, hogy ott, hol akár egy krajczárnyi, akár egy milliónyi haszonról, szóval magánérdekről van szó, hogy ott, mint belügyminister, e minőségben jelen lehessen, ez az elmélet a tisztességes politikai felfogással meg nem egyezik. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon. Zajos ellenmondás a jobboldalon.)* A ministerelnök ur jobban ismeri intézményeinket és intézményeink száz dispositióját, mintsem, ha gondolkozik e tárgyról, maga arra rá nem jönne. Én nem vádolom itt e kérdésben haszonleséssel, mert ismétlem, az ő politikai befolyása, társadalmi helyzete, anyagi viszonyaihoz képest 23,000 forint komolyan nem jöhet számításba, hanem kijelentem azt, hogy alakilag, mint ministerelnök, helyesen nem járt el. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.)*

A ki ismeri politikai institutióinkat, tudja, hogy ha biró jár el ilyen körülmények között, milliókról legyen bár szó és neki egyetlen egy krajczár egyéni érdeke benne, az az ítélet cassáltatik; *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon. Mozgás jobbfelől)* minden tisztességes és becsületes ember természetesnek tartja, hogy cassáltassék. A községek, vármegyék gyüléseiben az, a kinek személyes érdekéről van szó, részt nem vehet szavazásával, tartozik onnan kivonulni; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* ministernek és ministerelnöknek az százszoros kötelessége. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől. Ellenmondás jobbfelől.)*

A mi magát azt a vasutat illeti, a ministerelnök ur annak igazolásába, hogy az a kótipusztai vasut a közérdeknek tenne szolgálatot, nem kapott bele. Én a közmunka- és közlekedésügyi minister urtól azt vártam, hogy majd ő fogja ezt bizonyítani, de ő azt nem tette; hanem a helyett a közmunka- és közlekedésügyi minister ur — bocsánat a kifejezésért — de váratlan mérvben itt felhörkent *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon. Felkiáltások a jobboldalon: Igaza volt!)* és beszélt vádakról és gyanusításokról *(Zaj. Felkiáltások jobbfelől: Igaza volt! Zaj a szélső baloldalon)* és csinált olyan jelenetet, melyet tőle meg nem szoktunk itt és melyet meg sem fogunk szokni. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon. Zaj.)*

Ha becsületről van szó, a ministerelnök ur elég ember a magáét megvédelmezni; a közlekedési minister védelmezze a vasutjait. *(Helyeslés és tetszés a szélső balon.)* És különösen czélszerű lett volna, hogy — mivel a ministerelnök ur a kérdést minden bizonyíték nélkül csak felállította, ha bizonyítékokkal állt volna elő, hogy egy oly vasut, mely kiindul Nagy-Váradról és végződik nem másutt, mint egy pocsétában, a hol még falu sincs, csak egy puszta, egy tanya, vagy egy kankalinkás kút és melynek az évi bevétele egészen biztosan nem tudom megmondani mennyi, *(Felkiáltások jobbfelől: Elég baj!)* a vasuti közlönyben csak egyetlen egy adatot láttam, a mely szerint kilométerenkint havi bevétele nem megy annyira, mint egy állami irnok fizetése, *(Derültség balfelől)* hogy egy ily vasut mennyiben fekszik a közérdekben, ezt vártam volna, hogy bebizonyítsa a t. közlekedésügyi minister ur. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

A ministerelnök ur azt mondja, hogy mindezen jótétemények a 700,000 forintos megyei, 300,000 forintos külön állami és azon kivül a normalis állami beneficiumok, továbbá a forgalmi eszközök kiállításának kötelezettsége s a 400,000 forint törzsrészvénynek a tárczába való visszaadása, hogy ez mind nem a nagyvárad-kóti vasutra vonatkozik, hanem a bihari vasutra. Igaz, tökéletesen ugy van. Csakhogy az vonatkozik azon bihari vasutakra, a melyeknek egyik ágát épen ez a vonal képezi, mig a másik kettő, mert az összes nem is 128 kilométert tesz, ebben ugy látszik, a helyi viszonyokról rosszul van informálva; én az „Utmutató“-ból néztem meg, az engedélyokmány is hibás, az „Utmutató“-ban 145 kilométerrel van a három vasut kitüntetve; mind a kettő hivatalos, vagy az egyik, vagy a másik hamis. Ezt tehát tudom, de azt is tudom, hogy ily nagy beneficiumok mellett nem épittettek.

Bezárom szavaimat azzal, hogy a midőn majd az iratok ide a ház elé lesznek terjesztve; ha sikerül, a mint hogy ebben nem kételkedem és sze-

mélyes támadás nem volt természetem soha..... *(Élénk derültség jobbfelől)* rosszul mondtam, joguk volt önöknek nevetni. *(Felkiáltások jobbfelől: Bizony volt!)* Majd felelek mindjárt; következik most valami, a mire tán majd nem nevetnek. *(Halljuk!)* Ily természetű személyes támadás nem volt szokásom soha: hanem ha a közmunka- és közlekedésügyi minister ur előáll azzal, hogy ilyen vád e házban még nem emeltetett, akkor figyelmeztetem, hogy volt e padokon valamikor egy párt, a melyet balközépnek hivtak; voltak annak tagjai olyanok, mint Tisza Kálmán, Csernátony Lajos és többen, a kik nem ilyen vádakat, *(Felkiáltások a jobboldalon: Alaposakat!)* hanem olyanokat, mint a temesvári fakérdést és Isten tudja milyeneket, *(Felkiáltások jobbról: Alaposakat! Voltak indokok!)* hanem olyanokat emeltek, melyeknek bizonyító adatai nem voltak a kezükben, melyeket szedtek az utczán, melyeknek következése elvégre sem lett más, mint az, hogy a megtámadott félnek — pedig én nem támadtam, esak kérdeztem — alkalom adatott becsületességét, jóhiszeműségét és tisztakezűségét az ország előtt bebizonyítani. Ha a ministerelnök ur ezt bebizonyította, én azt mint hazafi — nekem is ministerelnököm — örömmel veszem tudomásul; de megjegyzem hangsúlyozva, hogy daczára annak, hogy itt komolyan számbavehető összegről nines szó, eljárása mint ministerelnöké és belügyministeré, alakilag ineorreet volt e kérdésben. *(Igaz! Ugy van! szélső balon. Zaj. Mozgás.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mi személyemet illeti, arra többet nem szólok; elmondottam, a mit elmondani szükségesnek tartottam. Arra nézve, hogy beszédemből rosszul idézett, utalom a képviselő urat a gyorsirói feljegyzésekre s itt a ház előtt biztosíthatom, hogy nem fogom azokat még esak megnézni sem, hanem kérem, hogy azok ugy, a mint feljegyeztettek, adassanak oda a képviselő urnak. Ez az egyik.

A másik az: a képviselő ur alaki szempontból támadja meg eljárásomat. Bocsánatot kérek, nines igaza. Előadtam, hogy minő magatartást követtem azon alkalmakkor; előadtam továbbá, hogy az érdekeltségi távolmaradás akár birónál, akár még inkább közigazgatási testületnél, megyében és városokban, még eddig tudtommal nem ment annyira, hogy ne lehessen azt a közérdekkel megegyeztetni, hogy valaki, ha egy megyének egy vidékén lakik, vagy bir, olyan utnak létrejöttét előmozdítsa, a mely történetesen az ő birtokát is érinti. *(Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon.)* Ez tiszta tény.

A t. képviselő ur továbbá azt mondja, hogy a strategiai czél ott nem létezik, ez a vasut nem helyettesítheti a püspök-ladány-debreczeni vonalat. T. barátom, a közlekedési minister ur hajlandónak nyilatkozott, ha a t. ház kívánja, az iratokat a ház asztalára letenni; azért is nem felelt a részletekre. Különben előre biztosíthatom a képviselő urat — nem tudom, el fogja-e ismerni azokat tekintélynek, szemben az ő nézetével, de én kénytelen vagyok elismerni — hogy a hadsereg élén álló és annak ily kérdéseivel foglalkozó egyéniségeknek nyilatkozatai szolgáltak itt alapul, a kik ugy fogták fel a dolgot, hogy stratégiai szempontból a nagyvárad-mihályfalvi összeköttetés sokkal többet ér, mint a püspök-ladány-debreczeni. Ezt is meg fogja láthatni a képviselő ur az iratokból, ha előterjesztetnek. *(Egy hang a szélső baloldalon: Az más irány!)* Engedelmet kérek a t. képviselő urtól a mi stratégiai mozgalmainknak iránya mindig az, hogy északra és északkeletre mehessünk. Már most egy összeköttetés megvan: Püspök-Ladánytól Debreczenig. Az pedig, a mely Nagy-Váradtól Érmihályfalváig megy, az északkeleti irányban menő vonal és egyúttal még a nagyvárad-debreczeninek is összekötő vonala. Ezt akartam mondani. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister ur kiván szólni.

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. képviselőház! Egy pillanatig sem szeretném, hogy azon körülmény félremagyaráztassék, hogy a részletes választ a magam részéről a t. képviselő urnak meg nem adtam. *(Halljuk!)*

Nem tettem ezt azért, mert a mint igen helyesen méltóztatott a ministerelnök urnak mondani, az iratok a t. képviselő urnak, de bárkinek is rendelkezésére állanak és meggyőződhetik belőlük a dolgok valódi állásáról. De miután a t. képviselő ur rossz néven vette, hogy részletesen nem nyilatkoztam, röviden a következőket leszek bátor előterjeszteni, *(Halljuk!)* mert, t. ház, én azt hiszem, egy pillanatig sem szabad ezen kérdésnek egyetlen egy részletét is kellő felderítés nélkül hagyni. *(Helyeslés.)*

A t. képviselő ur téved annyiban, hogy két külön dolgot egybefoglalva méltóztatik tárgyalni. A nagy-várad-érmihályfalvai vonal — mint a ministerelnök ur helyesen mondta — tényleg hadászati szempontból különös fontossággal bir. Bizonyítják ezt azon különleges építési feltételek is, melyek erre a vonalra nézve megállapittattak. A nagyvárad-érmihályfalvai vonalnak kiépítése következtében fölöslegessé vált a püspökladány-debreczeni második sinpárnak lefektetése és csupán kitérőket kellett létesíteni, melyek a forgalom igényeinek teljesen megfelelnek és pedig azért, t. képviselő ur, mert ha méltóztatik egy tekintetet vetni a térképre, az érmihályfalva-nagyváradi vonal a létező államvasuti és északkeleti vasutvonalnak egy háromszögét metszi keresztül és egyenes irányt képez Debreczen felé *(Ugy van!*

jobbfelől) s a felvonulási útirány nemcsak Budapest felől, hanem Nógrád felől is jelentőséggel bir.

Méltóztassék azt tekintetbe venni, hogy egy tervszerű működés esetére, ha a Nagy-Várad felőli felvonulás Nagy-Várad-Püspökladány-Debreczen felé történik, tehát kerülővel és Budapest felől a felvonulás szintén Püspök-Ladány-Debreczen felé irányul, akkor nagyon természetes, hogy az igények kielégítésére a hadügyministeriumnak már rég kellett egy második vágány lefektetését kivánni. *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől.)* Ennek a második vágánynak elkészítése több mint 600 ezer frtba került volna, a számokra egész határozottan nem emlékszem.

Eötvös Károly: 660 ezer frt.

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: Ezen 660 ezer frt helyett adatott a Nagy-Várad-Érmihályfalvai vonalra 300 ezer frt. Ez az egyik dolog. Itt tehát teljesen indokolva volt ezen segély megadása. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A t. képviselő ur erre azt méltóztatott mondani, hogy nincs Magyarországon helyi érdekű vasut, mely hasonló segélyben részesült volna.

Szederkényi Nándor: Van, elismerem, a mátrai vasut!

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: Nem azt értem! *(Felkiáltások a jobboldalon: A szilágysági!)* Mindig számba kell venni, t. ház, milyen ellenszolgálmányt nyer az állam. 300,000 frt készpénzsegély adatott a marosludas-beszterczei vasutnak is. Nagyobbmérvű segély nyujtatott a zágóriai vasutnak.

Horánszky Nándor: Fájdalom!

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: Nincs ok ezen sajnálkozni. A mi a most szóban forgó vasuthoz való hozzájárulást illeti, a t. képviselő urnak igen részletes adatokkal fogok szolgálni, hogy az a kétezer egynehány frt, melyet ki tetszett számítani, ezen vasutnak postai hozzájárulás czímén való segélyezésre nézve, más postai hozzájárulásokhoz képest csekély, mert van 4—5, sőt 7,000 frtnyi kilometricus postai hozzájárulás, a szerint, a mint ezt egyik vagy másik helyi érdekű vasutnál a viszonyok indokolttá és szükségessé teszik. Azt állítani tehát, t. képviselőház, hogy ezen vasut oly kivételes segélyben részesült volna, a mely nem állana arányban sem a viszonszolgálmánynyal, sem azon segélyezésekkel, melyeket más vasutak nyertek, lehetetlen. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Eötvös Károly: Hát a kóti vasut!?

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: Ez vonatkozik a nagyvárad-érmihályfalvai vasutra. Most szólani fogok a nagy-várad-kóti vasutról. *(Halljuk! Halljuk!)* A nagy-várad-kóti vasut ma tényleg zsákpálya, mert az illető engedélyesek, a kik ugyanakkor előjogot nyertek a vasut folytatására Kóttól Gyomáig, ezen joggal még nem éltek; de ezen összeköttetés talán közelebb létre fog jönni. A nagyvárad-kóti vonalra nézve a kormány semmiféle specialis segélyt az illető vasuti társaságnak nem nyujtott. *(Élénk felkiáltások a jobboldalon: No hát!)* Ennek következtében, t. képviselőház, azon vasut tényleg nem jövedelmező, jövedelmezővé fog válni, ha a folytatása is kiépül, ez pedig már komoly tanulmány tárgyát képezi. *(Helyeslés jobbfelől.)*

De mindezt összevéve, t. képviselőház, legyen szabad megjegyeznem, hogy a mátrai vasutnál a kormány elejétől fogva teljes rigorositással járt el. Bátor vagyok azonban utalni arra, hogy ez is azon helyi érdekű vasutak közé tartozik, a melyekre nézve az illető financirozó körök ninesenek megelégedve a kormány támogatásával.

Én a t. képviselő urnak intentióját nem akarom gyanusítani. Itélje meg minden művelt gondolkodó, hogy ezen szokatlan interpellatióval mit akart elérni. *(Élénk tetszés és helyeslés jobbfelől.)* Ha a t. képviselő urat meglepte válaszom, sajnálom; abban, hogy én felhörkentem, nincsen igaza, de nekem igazam van abban, hogy a t. képviselő ur felsült. *(Hosszantartó zajos derültség, tetszés és helyeslés a jobboldalon.)*

Eötvös Károly: T. képviselőház! A közmunka- és közlekedésügyi minister ur, első felgerjedéséből magához térve, de a kóti vasut üzletforgalmi adatait még sem közölve, *(Ugy van! a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől)* én rám azt mondja, hogy ezen felszólalásommal felsültem. *(Felkiáltások jobbfelől: Ugy is van!)*

A közlekedésügyi minister urat az ő vasutainak dolgaiban én szakértőnek elismerem, hanem ugy látom, hogy azokról a magasabb politikai erkölcsi tekintetekről, *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Ah!)* melyeknek a ministerek szemei elől soha sem szabad elveszniök, azon magasabb és finomabb dolgokról, a melyek pedig a birói kar összeférhetetlenségében instituálva is vannak, azokról a közmunka- és közlekedésügyi minister urnak az ő vasuti nagy tanulmányai mellett semmi fogalma sincsen. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ha tehát ő az én felsülésemet észleli itt, részéről egyedül csak azt találom természetesnek. *(Helyeslés a szélső balfelől.)*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a miniszterelnök ur válaszát tudomásul venni; igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik a választ tudomásul veszik, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a választ tudomásul vette. *(Zaj. Felkiáltások jobbfelől: A közlekedési minister válaszát is!)* Én nem zárhatom el utját annak, hogy az interpellatio a maga utján a közlekedésügyi ministeriumnak kiadassék, mert az interpelláló képviselő ur azt mondta, hogy a kóti

vasutra vonatkozólag adatokat nem kapott. *(Zaj. Felkiáltások jobbfelől: Szavazni kell felette!)*

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. ház! *(Felkiáltások jobbfelől: Szavazzunk!)* Azt hiszem, t. ház, nem tévedek, ha ugy fogom fel a dolgot, hogy Eötvös Károly képviselő ur interpellatióját hozzám is méltóztatott feltételesen intézni. Én azon interpellatióra bátor voltam már tehetségem szerint válaszolni és bátor voltam kijelenteni, hogy a mennyiben a t. ház parancsolni méltóztatik, az ez ügyre vonatkozó iratok a t. háznak és a t. képviselő urnak rendelkezésére állanak. *(Helyeslés.)*

Egyuttal azonban kértem a t. házat, hogy válaszomat tudomásul venni méltóztassék. Tisztelettel kérem tehát az elnök urat, hogy ez irányban a t. házat kötelességszerűleg megkérdezni méltóztassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Nem hallottam, midőn a minister ur azt kérte, ha hallottam volna, bizonyára feltettem volna a kérdést. Kérem azon képviselő urakat, kik a közmunka- és közlekedésügyi minister ur válaszát tudomásul veszik, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a választ tudomásul vette.

Most méltóztassanak meghallgatni gróf Károlyi István képviselő urat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Károlyi István: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélső balon: Mily czímen kiván szólani!)*

T. képviselőház! Az elnök urtól kértem a felszólalásra engedelmet, azt hiszem, az elégséges. *(Felkiáltások jobbfelől: A ház megadja az engedélyt. Helyeslés. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Azt hiszem, a t. ház megadja az engedélyt. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Károlyi István: T. ház! Nem tartozom a kormánypárthoz és mint már egyszer, midőn először voltam szerencsés itt felszólalni, kijelentettem, nem is aspirálok olesó népszerűségre és ezt be fogom bizonyítani mindjárt. *(Halljuk! Halljuk!)* Én nem kelek védelmére a t. ministerelnök urnak, nem is szorult reám e tekintetben; de kifejezést kell adnom annak — és azt hiszem, hogy e tekintetben a nemzet túlnyomó részének leszek tolmácsolója, hogy oly férfiut, a ki egész életében soha becsületében meg nem támadtatott, a kihez a gyanunak soha még az árnyéka sem férhet, *(Élénk helyeslés. Ugy van! jobbfelől)* oly férfiut ily pártszenvedély sugallta gyanusításokkal illetni, engedelmet kérek, semmi esetre sem illő. *(Zajos helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* Én pártonkivüli vagyok, a 14. §. ellen szavaztam és a 25. §. ellen is szavazni fogok, mert meggyőződésem, hogy ez a törvényjavaslat igy nem üdvös a hazára. De azért tovább nem megyek; nem megyek odáig, a meddig előttem szólt Eötvös Károly képviselő ur ment, a személyes gyanusítások terére. *(Zajos helyeslés jobbfelől.)* Oda nem fogom őt követni és meg vagyok győződve, hogy nekem van a legnagyobb pártom az országban, ha azt a kérdést vetem fel, hogy becsületes embernek tartják-e Tisza Kálmánt vagy sem? *(Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés jobboldalon. Nagy mozgás a szélső baloldalon.)*

Az én zászlómon az a jelige áll: „Legyen igazság!“ és ezen nemes érzésre apellálva, kérem a t. házat, mondja ki egyakarattal, hogy ezen gyanusítást visszautasítja. *(Hosszantartó zajos helyeslés jobbfelől és felkiáltások: Mondjuk ki! Halljuk az elnököt! Nagy mozgás a szélső balon.)*

Elnök: A napirend ki lévén merítve, az ülést bezárom. *(Helyét elhagyva, távozni készül. Élénk felkiáltások a jobboldalon és a középen: Halljuk! Halljuk! a határozatot!)*

Elnök: *(Helyét újból elfoglalja.)* Én nem bocsáthatok szavazásra oly indítványt, mely irásban nem adatott be. *(Helyeslés a szélső balon és felkiáltások ugyanott: Elhagyta helyét az elnök! Vége az ülésnek!)*

Én nem zárhatom be az ülést a ház határozata nélkül; távozni készültem, igaz, de ha a ház kívánja az ülés folytatását, folytatjuk. Ezt azoknak mondom, a kik azt mondták, hogy helyemet elhagytam. *(Nagy zaj. Gróf Károlyi István irásban beadja indítványát.)*

Polónyi Géza: T. ház! A házszabályokhoz kívánok szólani. *(Szünni nem akaró nagy zaj. Felkiáltások a szélső balon: Az elnök már bezárta az ülést. Ellenmondások jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: T. ház! Nekem nines jogom magamtól az ülést bezárni, én az ülést a ház határozata értelmében zárom be. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)* Minthogy én csak azt tehetem, a mit a ház kíván, ez pedig azt kívánja, hogy ne zárjam be az ülést: kötelességem ezt megtenni és akkor Polónyi Géza képviselő urnak joga van a házszabályokhoz szólani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Polónyi Géza: T. ház! Igen t. elnök urunknak mostani kijelentése után eszembe jut egy situatio a német parlamentből. *(Zaj. Felkiáltások jobbfelől: A házszabályokhoz szóljon. Halljuk! Halljuk! szélső balfelől.)* A házszabályokhoz tartozik, méltóztassék megnyugodni. Az elnök jogairól kívánok nagyon röviden szólni. *(Halljuk!)*

Midőn Bismarek, a ki talán valamivel, hatalmasabb ember a ministerelnök urnál, nem akart az elnök tekintélye előtt meghajolni s nem akart elmenni, midőn az elnök tőle azt kívánta, hogy az ülés befejeztessék, akkor az elnök azt mondotta: „Én a parlament elnöke vagyok s nekem jogom van a ház üléseit berekeszteni, a mikor azt a házszabályok nekem rendelik!“

Mi két óráig szoktunk ülésezni. *(Felkiáltások*

jobbfelől: Ohó!) Szíveskedjenek nyugodtan meghallgatni, én nem akarok erős dolgokat mondani, legyenek arról meggyőződve. *(Zaj jobbfelől. Halljuk balfelől.)* Annyi tény, hogy az elnök annak a kijelentésével: „Az ülést bezárom", elnöki székéről eltávozott. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)* Gondolják meg t. képviselő urak, hova vezet e veszélyes praecedens s ne hallgassanak most az önök rendkivüli lelkesedésére, hanem gondolják meg a kérdés második részét. *(Zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk! balfelől.)* Az indítvány bejelentve nem lett s a napirenden lévő tárgygyal, a véderő-törvényjavaslattal semmiféle összefüggésben nincs s irásban sem nyujtatott be, csak utólagosan. Ez az, a mit az önök figyelmébe akarok ajánlani.

Nekem az ellen nines kifogásom, ha önök oly kérdésre, hogy Magyarország ministerelnöke becsületes ember-e vagy sem, határozni akarnak? *(Zajos ellenmondás a jobboldalon.)* Azt hallom, hogy az irásban az van, hogy a ház visszautasítja e gyanusítást. Hát, t. ház, ez megfordított alakja annak, a mit én mondtam, *(Zajos ellenmondások a jobboldalon)* de legyen bármi az indítványban: meggondolták-e a képviselő urak, hogy mi lenne a következése annak, ha az ülés ily stadiumában egy véletlenül alakult többség hozhatna határozatot. *(Zaj és ellenmondás a jobboldalon.)* A multkor egy alkalommal az ellenzék volt nagy többségben; mit szólt volna az ország és világ ahhoz, ha akkor az ellenzék ép az ellenkezőt határozta volna el? *(Ellenmondás jobbfelől.)* Midőn a háznagy választásáról volt szó, többségben voltunk. *(Ugy van! balfelől.)*

Ne alkossunk veszélyes praecedenst, a parlamentarismus érdekében kérem és tegyük félre ez indítványt, mert ellenkező esetben minden véletlenül alakult többség tetszés szerinti határozatot hozhat, a mi önöknek lesz káros. Próbára akarom tenni a ministerelnök urnak a parlamentarismus iránti érzékét, akarom látni, helyesli-e, hogy az utolsó pillanatban ily indítvány határozattá legyen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ez indítványt csak ugy lehet határozat tárgyává tenni, ha az bejelentve és kinyomatva napirendre tűzetik. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ha ezt kivánják a túloldalon, nincs észrevételem, de hogy most határozat hozassék, az ellen tiltakozom. *(Helyeslés a szélső balon.)* A kisebbséget a házszabályok palladiuma védi önök ellenében is, t. képviselő urak; sértsék meg, ha ugy tetszik, a házszabályokat is! *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon. Hosszantartó nagy zaj a jobboldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)* Nem akartam ezen dologhoz szólani, de az előttem szólott képviselő ur egyenesen majdnem meginterpellált. *(Halljuk! Halljuk!)* Hogy az elnöknek a ház kivánatára az ülést joga volt újból megnyitni, az, azt hiszem, házszabályaink szerint kétségbe nem vonható. *(Ugy van! jobbfelől.)* Ez az első, a mit concedálni fog mindenki. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A másik az: nem szükséges, hogy én bebizonyítsam, hogy a parlamentarismus iránt birok-e érzékkel, mert egész életem ennek bizonyítéka volt, *(Élénk helyeslés és éljenzés a jobboldalon. Derültség a szélső baloldalon)* mig igen sokan vannak, kik folytonosan az ellenkezőt teszik. *(Zaj a szélső balon.)* Példát is idézhetnék erre nézve. Volt már eset, midőn egy történetesen összetoborzott többség egy, a nagy többség által az előtte való napon elfogadott törvényjavaslatot leszavazott. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Az más volt! Az harmadszori szavazás volt! Szabályszerűen a napirendre kitűzött kérdés volt! Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)* Azért, t. ház, semmi esetre sem kivánatos, hogy rögtönzött határozatok hozassanak a házban és én a magam részéről, a mi elégtételt önérzetemen kivül kaphattam, az indítvány megtétele *(Zajos éljenzés a jobboldalon)* és azon fogadtatás által, a melyben az részesült, megkaptam *(Zajos éljenzés jobbfelől. Zaj a bal- és szélső baloldalon.)* és hogy ezen, a szabályokkal bár nem ellenkező, de nem czélszerű praecedens az én nevemmel össze ne köttessék: arra kérem a t. házat, hogy az indítvány felett szavazni ne méltóztassék. *(Szünni nem akaró zajos felkiáltások jobbfelől: Éljen Tisza Kálmán!)*

Elnök: Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 3 óra 45 perczkor.)

207. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 20-án, szerdán.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A gazdasági bizottság két jelentése. Rohonczy Gedeon képviselő immunitási esetének felvetése; vita e tárgy és Irányi Dániel — Thaly Kálmánnak erre vonatkozó indítványa fölött. Az indítvány- és interpellatiós könyv fölolvasása. Elnök jelentése a zárt ülés tárgyában. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Csatár Zsigmond interpellatiójának előterjesztése és az arra adott ministeri válasz.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gr. Csáky Albin, gr. Széchényi Pál.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Dárdai Sándor jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Tibád Antal, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Tibád Antal jegyző *(olvassa a márczius hó 19-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Esztergom vármegye közönségének feliratát, melyben Fehér vármegyének felterjesztését pártolván, a megyék háztartásáról szóló 1883. évi XV. törvényczikk módosítását és a vármegye évi javadalmazását felemeltetni kéri.

A kulai kir. járásbiróság biráinak Pulszky Ágost; — a zólyomi kir. járásbiróság biráinak Kiss Pál; — Elekes Albert kir. járásbirónak báró Kemény Géza képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéséért esedeznek.

Bemutatom a számvizsgáló bizottság jelentését az 1888. évi julius 1-től ugyanazon évi deczember 31-ig vezetett pénztári számadások megvizsgálása tárgyában.

A jelentés ki fog nyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és annak idejében napirendre fog tűzetni.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

Csávosy Béla, a gazdasági bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a gazdasági bizottság két rendbeli jelentését tisztelettel benyujtani. Egyik a képviselőház márczius havi költségvetési előirányzata, melyhez hozzá van mellékelve a pénztár állásának kimutatása. Méltóztassék megtekinthetés végett ennek a ház irodájában letételét elhatározni.

A másik jelentés a ház alsóbb hivatalnokainak drágasági pótlékot kérő folyamodására vonatkozik.

Méltóztassék a t. ház a bejelentéseket kinyomatni, kiosztatni és azok napirendre tűzését elrendelni.

Elnök: A ház gazdasági bizottságának jelentései, névszerint a drágasági pótlék iránti kérvény és a ház márczius havi költségvetése tárgyában kinyomatik, kiosztatik és azok, ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, a holnaputáni ülésre tű-

zetnek ki. *(Helyeslés.)* Ezt tehát határozatul kijelentem.

T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Következnék most a napirendre való áttérés. Azonban tudomásom szerint és Rohonczy Gedeon képviselő urnak hozzám intézett levele következtében is — melyet leszek bátor majd felolvastatni — kénytelen vagyok a tegnap itt a házban történt eseményekre vonatkozólag a t. háznak jelentést tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tegnap ugyanis megtörtént az, hogy Rohonczy képviselő ur itt a ház folyosóján bántalmaztatott s mint hozzám intézett levelében is jelenti, képviselői immunitása megsértetett. Ennek következtében a képviselő ur kívánsága szerint, de a dolog természete szerint is az ügyet a mentelmi bizottsághoz kell utasítani. *(Helyeslés.)*

T. ház! Meg kell vallani, hogy elszomorító esemény az, mely e házban tegnap lefolyt. Minthogy az ügy elbirálás végett — a dolog természete szerint — részint a mentelmi bizottsághoz utasítandó, de részben a bíróság elé is tartozik: én tartózkodom attól, hogy arra nézve most ítéletet mondjak; de a mennyiben a dolog a házban a jövőre nézve teendő intézkedésekkel is összefügg, kénytelen vagyok kettőt nyilvánítani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyik az, hogy ha a t. háznak az ellen kifogása nincs, kénytelen leszek oly intézkedéseket tenni, melyeknek következtében itt a ház folyosóira senki más, mint képviselő, vagy olyan valaki, a kinek erre speciális jegye van, be ne léphessen. *(Élénk helyeslés.)* A második pedig az, hogy kérnem kell a képviselő urakat, hogy azokra nézve, a kiknek a karzatokra jegyeket adnak, morális felelősséget vállaljanak azért, hogy itt ugy fogják viselni magokat, mint tisztességes embernek magát viselnie kell. *(Élénk helyeslés.)*

Méltóztassék most meghallgatni Rohonczy képviselő ur levelét. *(Halljuk! Halljuk!)*

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*:

Elnök: Erre vonatkozólag bátor voltam a magam nézetét kifejezni, a mely szerint, ha mentelmi eset jelentetik be, a házszabályok értelmében az ügy a mentelmi bizottsághoz utasittatik.

Nagy István jegyző: Irányi Dániel!

Irányi Dániel: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! Felkiáltások szélső balfelől: Helyre! Helyre!)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak helyeikre menni, mert ha itt előttem állanak, nem hallok, miután hozzám nem jön mindenfelől a hang.

Irányi Dániel: T. ház! Ugyanazon kinos ügyre, a melyről az imént a ház t. elnöke előterjesztést tett, vagyok bátor a t. képviselőháznak figyelmét részemről is felhivni. Valamint a t. elnök ur, ugy én sem mondok ezen sajnos esetről e pillanatban ítéletet. Ez a bíróságnak lesz dolga, a mely, remélem, *(Halljuk! Halljuk!)* törvény és igazság szerint fog, még pedig mielőbb eljárni. De azon kivül, hogy Rohonczy Gedeon képviselőtársunk a maga ügyét a mentelmi bizottsághoz kéri utasittatni, van a kérdésnek egy oly oldala is, a mely a képviselőházat más tekintetben is közvetlenül érdekli, a mennyiben a képviselőház helyiségében egy képviselő követte el a tényt. Ez, azt gondolom, oly ügy, melyre nézve a képviselőháznak okvetlenül intézkednie kell ugy ezen concret esetre nézve, részint a közbiztonságot, részint a ház méltóságát illetőleg, *(Helyeslés)* mint a jövőre nézve is, nehogy hasonló esetek előforduljanak. Annál fogva bátor vagyok azt indítványozni, hogy a t. képviselőház, a kedélyeknek is megnyugtatása végett mondja ki először, hogy elvárja a bíróságtól, hogy a maga kötelességét törvény és igazság szerint fogja *(Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! szélső balfelől)* teljesíteni.

A másik pedig az, hogy küldjön ki a képviselőház egy kilencz tagból álló bizottságot, vagy nem bánom, utasítsa az ügyet ugyancsak a mentelmi bizottsághoz, *(Helyeslés jobbfelől)* a mint azt a t. elnök ur már indítványozta a végett, hogy részint ezen concret esetre, részint pedig arra nézve, hogy jövőben hasonló esetek ne ismétlődhessenek, mielőbb véleményes jelentést terjeszszen a képviselőház elé.

Én ismétlem, e pillanatban tartózkodom minden vélemény, annál inkább minden ítélet kijelentésétől, *(Helyeslés jobbfelől)* de azt gondolom, hogy a képviselőház valamennyi tagja érzi annak szükségét, hogy a képviselőház a maga hatáskörében is intézkedjék. Annál fogva kérem a t. házat, hogy indítványomat elfogadni méltóztassék, mely igy szól *(Halljuk! Halljuk! olvassa)*:

Indítvány.

Tekintettel azon sajnos, sőt hallatlan esetre, mely szerint tegnap a képviselőház ülése után a képviselőház előcsarnokában egy képviselő egy az irói karzatról távozó ifjura rálőtt, indítványozom: mondja ki a t. képviselőház:

1. hogy elvárja a bíróságtól, miszerint ezen cselekményt kötelességszerűen, haladék nélkül vizsgálat tárgyává tevén, törvény és igazság szerint fog hozni ítéletet;

2. hogy miután az eset a képviselőház helyiségeiben történt s a tényt egy képviselő követte el, saját hatáskörében is szükségesnek látja az intézkedést, részint a jelen esetben teendők, részint a végett, hogy jövőre hasonló eset többé elő ne fordulhasson s azért egy kilencz tagból álló bizottságot választ, a mely az eset körülményeinek földerítése után mindkét irányban véleményes jelentést terjeszszen mielőbb a képviselőház elé. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Én is tartózkodni kivánok épen ugy, mint az előttem szólt t. képviselő ur, attól, hogy a tegnap történteknek elbirálásába bocsátkozzam. *(Halljuk! Halljuk!)* Egyszerűen az indítványhoz szólok. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mi az indítványnak második részét illeti, ahhoz azon módosítással, a melyet beszédében maga a t. képviselő ur is jelzett, hogy tudniillik az ügy ezen szempontból a mentelmi bizottsághoz utasittassék, szivesen hozzájárulok, mert azt hiszem, hogy helyesebb is ezt az ügyet a háznak épen ily rokon természetű ügyekre megválasztott bizottságához áttenni, a mi — mert hisz a képviselő ur is az eljárás gyorsítására helyez súlyt — czélszerűbb, mint egy újabb bizottság választását napirendre tűzni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Az indítványnak első pontját azonban mostani alakjában elfogadni nem lehet; mert felfogásom szerint a birói karnak mintegy megsértése, *(Ugy van! a jobboldalon)* ha feltennők róla, hogy ha a képviselőház nem utasítja, nem fog teljes és törvényes szigorral eljárni. *(Ugy van! jobbfelől. Felkiáltások szélső balfelől: Nem fog gyorsan eljárni!)*

Én tehát ismétlem azt, hogy az indítvány második részét azon módosítással, a mit a képviselő ur maga mondott, hogy nem bánja, ha az ügy a mentelmi bizottsághoz utasittatik, a magam részéről elfogadom; de kérem annak első részét elejteni, mert azt tartom, hogy a bíróságról nem szabad feltenni azt, hogy egyenes és speeialis utasítás nélkül ily esetben nem fogná teljesíteni kötelességét. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Orbán Balázs!

Orbán Balázs: T. ház! Mint szem- és fültanú bátor vagyok az itt felmerült sajnos esetben azt, a mit láttam és hallottam, elmondani. *(Halljuk! Halljuk!)*

A midőn a hosszan tartott ülésből távozva, kiértem a képviselőház előesarnokába, vagy lépcsőházába, láttam, hogy Ivánka Imre képviselő ur, koráról fel sem tételezett fürgeséggel, egy rendőr segítségével egy fiatal embert vonszolt. *(Mozgás jobbfelől.)* Ugyanekkor láttam, hogy Boneza Miklós képviselő ur egy bottal és Beőthy Algernon képviselő ur egy boxerral a már lefogott és magát védeni nem képes fiatal embert agyba-főbe marezangolta. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)*

Megvallom, hogy elborzadtam akkor, mikor láttam egy védtelen, önmagával tehetetlen fiatal embernek ily módon való marezangolását, mert művelt magyar emberről, annál inkább honatyáról ily cselekményt fel nem tételezhettem, ilyenre legfeljebb Török János privilegiált rendőreinek lehet előjoga. *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Rendre! A szélső baloldalról: Ugy van! Nagy mozgás jobbfelől.)*

Elnök: T. ház! Kénytelen vagyok a képviselő urat arra figyelmeztetni, hogy csak olyant méltóztassék itt e házban mondani, a mi megfelel az igazságnak. *(Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Orbán Balázs: Esküt teszek rá!

Elnök: *(Csenget.)* Igyekeztem a dolgot egészen tárgyilagosan vinni, először azért, hogy ne praejudicáljak a bizottságnak és a bíróságnak; másodszor azért, mert az ily esetekben igen különös dolgokat hall az ember, melyek aztán a valóságnak meg nem felelnek. *(Zajos ellenmondások a szélső baloldalon.)* Már most figyelmeztetnem kell a képviselő urat, hogy annak, a mit mondott, egyik része nem fog ugy megállhatni. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Hogy tudja ezt az elnök? Nagy zaj.)* Beőthy Algernon jegyző ur velem jött az elnöki szobába. *(Nagy mozgás a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Én is láttam, a mikor ütötték!

Elnök: Az, a mit a képviselő ur mond, csak később történhetett.

Polónyi Géza: Előtte is, utána is! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Elnök: Itt van a jegyző ur, meg fogja mondani! *(Hosszantartó zaj a szélső baloldalon.)*

Almásy Sándor: Mondjon igazat az elnök! *(Nagy zaj a jobboldalon.)*

Elnök: *(Csenget. Folytonos zaj.)* A jegyző ur velem jött az elnöki szobába. Hogy azután mi történt, azt nem tudom Különben kérnem kell a képviselő urakat, hogy ha az ügyet a mentelmi bizottsághoz utasítják, ezt a házszabályok értelmében vita nélkül tegyék. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Orbán Balázs: Indítványt is szándékozván tenni, indokolni kivánom. Több történt, t. ház. Midőn azon ifjút a telefon helyisége felé vonszolták, egy lövés dördült el. Valóban azon rémes gondolat ébredt bennem, hogy talán a ministerelnök ur ellen intéztek merényletet. *(Derültség és zaj jobbfelől.)* De ez iránt meg lettem nyugtatva, midőn láttam, hogy a ministerelnök ur visszafelé coneentrálódik. *(Ellenmondások jobbfelől.)* Eleinte nem tudtam, a lövés honnan jött, minthogy nagy tömeg közül történt. Csak akkor láttam, midőn Rohonezy képviselő ur még füstölgő revolverével Szadovszky képviselőtársam areza előtt hadonászott és midőn Véesey Endre t. képviselőtársam azt az észrevételt tette, hogy: „Hát már a képviselőházba is revolverrel járnak és lövöldöznek az urak?“ Erre azt mondta Rohonezy képviselő ur: „Önt is agyonlövöm.“ Miért? kérdezte Szadovszky. „Ha pofon talál ütni, önt is meglövöm“ volt a válasz. Ezt kötelességemnek tartottam az elnök ur és a ház tudomására hozni és kész vagyok erre az illető bíróság előtt az esküt letenni.

T. ház! Azt is megjegyzem, hogy a lövés

nem a pofozkodáskor, tehát nem közvetlenül a felindulás és talán az önvédelem perczében történt, hanem több percz folyt le azután és csak később történt a lövés. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől. Zaj jobbfelől.)* Többet mondok, én kivánom a t. elnök ur tudomására hozni, hogy midőn innen a házból Vécsey Endre t. képviselőtársam társaságában még két kormánypárti képviselővel együtt eltávoztam, ők is indignálódva jegyezték meg azt, hogy a házba revolverekkel járnak a képviselő urak és azt is megjegyezték, hogy egy alkalommal valaki revolverét itt a folyosón mutatván, 30–40 képviselő húzta elő revolverét, mint fontos argumentumot. *(Mozgás.)* Az elnök urnak szolgálni fogok azon két képviselő ur nevével.

Történelmünk, t. ház, tele van politikai gyilkosságokkal. *(Mozgás jobbfelől.)* A mult időben azok, kik a hazát szolgálták és a szabadság barátai voltak, bitófán, börtönben és számüzetésben végezték életüket; akkor, midőn ez nem volt elég, még méregkeveréstől sem irtóztak. *(Derültség jobbfelől.)* Hisz az árpádházi utolsó király, Mátyás, a két Zápolya, Bethlen Gábor, Bocskay, II. Apafy mind méreg által haltak meg. Ezt osztrák kezek keverték. De nem volt arra eset, hogy a magyar képviselőházban fegyveres emberek igyekezzenek a szabadszólás jogát elnyomni. *(Élénk derültség jobbfelől. Halljuk! a szélső baloldalon. Zaj.)*

T. ház! Mi nem félünk a tisztelt boxoló és revolveres uraktól; mi a meggyőződés emberei vagyunk és elvekért harczolunk és ha kell, megjelenünk itten fegyvertelenül a fegyveresekkel szemben *(Derültség jobbfelől)* és ha kell, meghalunk azon őrállomáson, melyre a nemzet minket állított.

Ezt kivántam a t. elnök urnak tudomására hozni. Én magam is elfogadom, jobb mód hiányában, azon indítványt, melyet Irányi t. barátom benyujtott; azonban meg kivánom jegyezni, hogy óhajtom, hogy azon kiküldendő bizottság, vagy a mentelmi bizottság, bármelyik legyen az, a mely ezen ügyet tárgyalni fogja, ne kövesse azt a példát, melyet nem rég láttunk, hogy ugyanezen mentelmi bizottságnak kiadatott az az eset, midőn itt a képviselőház karzatait detectivek szállták meg és a házat katonaság tartotta ostromállapotban és hetek és hónapok teltek el ezen eset óta, a nélkül, hogy eddig egyáltalában bármi eredménye lett volna. *(Helyeslés szélső balfelől.)* Hozzájárulok Irányi t. barátom indítványához, hozzátevén azt, hogy óhajtom, hogy a mentelmi bizottság rövid idő alatt tegye meg jelentését. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! A házszabályok e tekintetben világosan rendelkeznek, mert a 138. §. azt mondja, hogy a mentelmi bizottságnak a jelentés megtételére záros határidőt is tűzhet ki. Ha a t. ház ezen értelemben kiván határozni, kimondhatja, hogy záros határidőt tűz ki a mentelmi bizottságnak jelentése előterjesztésére. *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Helfy Ignácz!

Helfy Ignácz: T. képviselőház! Nem a dolog érdeméhez akarok szólani, mert én — talán hozzá tehetem, szerencsés véletlenből — nem voltam jelen akkor, mikor a ház tájékán az a szomorú esemény lefolyt, mely mindenesetre ugy az országban, mint az országon kivül csak káros hatású lehet. Be fogom várni türelmesen a mentelmi bizottság véleményét és akkor majd alkalma lesz mindenkinek e tárgyhoz szólani. *(Helyeslés.)*

Csak arra akarok egy rövid megjegyzést tenni, a mit a t. ministerelnök ur imént Irányi Dániel t. barátom indítványának első részére vonatkozólag mondott. *(Halljuk!)* Mi sem akarunk semmiféle utasítást adni a bíróságnak, mi is mindnyájan felteszszük Magyarország minden birájáról, hogy igazság és törvény szerint fog ítélni. Ha jól méltóztatott figyelni a t. ministerelnök ur t. barátom indítványára, akkor észrevehette, hogy az nem arra helyezi a fősúlyt, a mit a ministerelnök ur kiemelt, hanem igenis arra, a mire meggyőződésem szerint súlyt kell helyezni mindnyájunknak, hogy a bíróság, melyhez e tárgy utalva lesz, tekintettel a tárgy rendkivüliségére és nagy fontosságára, haladéktalanul hozza meg ítéletét. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Erre van helyezve a fősúly. Remélem, hogy ebben a t. ministerelnök ur is osztozik velünk és szivesen beleegyezik abba, hogy t. barátom indítványa a maga teljességében fogadtassék el, csakis azon egy módosítással, melyhez az indítványt tevő t. képviselőtársam szóbelileg maga is hozzájárult, hogy ne egy ad hoc bizottság küldessék ki, hanem utasittassék a tárgy a mentelmi bizottsághoz, a melyhez a t. ház a rokon természetű ügyeket utasítani szokta. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Ugy az előttem szólott t. képviselő urat, mint a t. ház bármely oldalán ülő képviselő urakat kérem arra, méltóztassék megitélni annak elvi fontosságát, hogy ház-határozattal semmi irányban biró ne utasittassék. *(Helyeslés.)* Én is óhajtom, a nélkül, hogy sértsük a birói kart, vagy túlmenjünk hatáskörünkön — pedig ez már az óhaj kifejezése által is megtörténhetik — én is óhajtom, hogy az ügy minél előbb elintéztessék. De utasítást adni a bíróságnak, ismétlem, a birói kar megsértése nélkül nem lehet. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Beőthy Algernon képviselő ur személyes megtámadtatás következtében kiván szólani. *(Halljuk!)*

Beőthy Algernon: T. ház! Orbán Balázs t. képviselőtársam előbbi felszólalásában nevemet felemlítette a tegnapi incidenssel kapcsolatban. Azt, a mit tettem és hogy mennyiben vettem részt,

a mentelmi bizottság előtt, melyhez az ügy egyedül tartozik, fogom elmondani. *(Helyeslés jobbfelől.)* Akkor meg fog győződni a t. képviselő ur, hogy a mit ő, vagy más látott, az nem volt tettleges bántalmazás és annyival kevésbé lehetett az, mert én az első perezben azt hittem, hogy az a szerencsétlen ifjú öngyilkos, hogy önmagát akarta meglőni. *(Derültség a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* Igenis, ugy van, akárhogyan méltóztatnak nevetni. Én nem szoktam eltagadni semmit, a mit teszek; ha megütöttem volna, megmondanám. Boxer csakugyan volt nálam. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Miért?)* Azért, mert mindig hordok magammal, évről-évre, itt és a házon kivül is. Méltóztassék meggyőződve lenni, hálát adok az Istennek, hogy azt hittem akkor, hogy az egy szerencsétlen megzavarodott ember és hogy nem ütöttem meg, mert bizony egy boxerütés tőlem veszedelmesebb, mint annak a kis revolvernek a golyója. *(Derültség balfelől.)* Én csak a kezét fogtam meg, hivatkozhatom Ivánka és Gajári t. képviselőtársaimra és az ott levő két teremszolgára. Ha megütöttem volna, meg is mondanám és el fogok mondani mindent, a mit láttam, valamint meg vagyok győződve, elmondják mindazon képviselő urak, a kik jelen voltak; én akkor nem voltam jelen, midőn a lövés történt, mert a ház mélyen t. elnöke mellett állottam az elnöki szobánál, hivatkozom rája. A mit tettem, azt — ismétlem — el fogom mondani; ha helyes volt, ha helytelen, nem szoktunk eltagadni semmit. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Vécsey Endre! *Mozgás. Zaj.)*

Elnök: Arra kérem a t. képviselő urakat, hogy azt, a mi a dologra magára vonatkozik, a mentelmi bizottság vagy esetleg a bíróság előtt méltóztassék elmondani, *(Helyeslés jobbfelől)* mert méltóztassék meggondolni, hogy itt csak a határozatról lehet szó az iránt, hogy az ügy a bizottsághoz utasittassék, de a dolog érdeméről nem lehet szó. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Vécsey Endre: T. ház! Ha azon szomorú esethez, a mely a tegnapi napon a ház lépcsőházában lejátszódott, hozzászólok, megvallom, nem jó kedvemből teszem ezt, mert az esetet felette sajnálom. Én azon emberek közé tartozom, a kik tán jártasabb, behatóbb előkészülettel biró egyének fejtegetései után, saját magam is mérlegelvén a dolgot, magam szoktam határozni. Igy tettem eddig, mióta a törvényhozásnak szerencsés lehetek tagja lenni. Most sem venném igénybe a t. ház becses figyelmét és türelmét, ha arra részint a hirlapokból vett értesülések, részint pedig az által, hogy nevem itt a házban nyilvánosan felemlittetett, kényszerítve nem érezném magamat. *(Halljuk! a szélső baloldalon.)* Ily körülmények között, t. ház, meg méltóztatik nekem bocsátani, hogy tisztán a tényállást magam is előadjam ugy, a mint az történt. *(Közbeszólások jobbfelől: Nem tartozik ide! A bíróság elé tartozik! Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

A tegnapi ülés után távozni akarván a házból, annak lépcsőházában hangos kiáltozás és dulakodás ragadta meg figyelmemet. T. ház! Figyelmem annyival is inkább irányult oda, mert magam mindez ideig tartózkodva viselkedtem minden kérdésben; tehát alkalmam volt megfigyelni a történteket komolyan. És épen azért figyeltem inkább, mint különben tettem volna, mert gyanús jelenségeket véltem fölismerni részben itt a házban nehány nap óta, részben pedig gyanús hangokat véltem hallani — lehet, hogy nem igaz. Tehát megvallom, azt gondoltam, hogy az eset alkalmából épen azon képviselőtársaim részesülnek illetéktelen argumentumokban, kik itt a nemzet jogait s alkotmányát sújtó érvekkel védelmezték. Ennélfogva oda hatoltam és akkor láttam, hogy egy tehetetlen fiatal ember vértől elborítva .... *(Mozgás a jobboldalon. Zaj.)* Én mint szemtanú beszélek, *(Halljuk! Halljuk!)* nem áll érdekemben illustrálni a dolgot, hiszen azt nem ilyen szavakkal tenném, talán én is képes volnék arra; de megigértem, hogy tárgyilagos leszek, beváltom szavamat. *(Halljuk! Halljuk!)* Láttam a több helyen vérző fiatal embert több kormánypárti képviselő ur által lefogva és még több által ütlegelve; *(Mozgás a jobboldalon)* láttam kezet, láttam botot, láttam boxert ...

Beöthy Algernon: Igenis, az volt is a kezemben! *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Vécsey Endre: ... egy ember ellen. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Én nem szoktam máskor sem s nem akarok ezuttal sem személyeskedni, én csak általánosságban fogok beszélni, a mennyiben a tényre tartozik. *(Halljuk! Halljuk!)* Láttam ezeket többször felemelve és lesújtva, tehát erkölcsi kötelességemnek éreztem magamat közbevetni, hogy védelmére keljek ezen szerencsétlen fiatal embernek. Ekkor dördült el hátam mögött a lövés. Megvallom, az első perezben azt hittem, hogy talán nekem is volt szánva jóindulatomért; visszafordultam, hogy ki volt az és azt mondtam — megvallom, nem parlamentáris kifejezés, de ki kell mondanom az igazság kedvéért — hogy disznóság, hogy ez a parlament épületében történik. Akkor a képviselő, a ki lőtt, azt mondta: „Én lőttem!“ és jobbkezét hihetőleg a zsebében levő revolverére szorítva, baljával mellbe lökdösött *(Mozgás)* és azt mondta: „Magát is meglövöm, ha engem insultál!“ *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Én megvallom, hogy életemben mindazoknak, a kikkel dolgom volt, meg birtam felelni, ezuttal is hajlandó vagyok rá és azt hiszem, hogy mindenkor meg fogok felelni. De szándékom soha nem volt senkit insultálni és magamat ilyen kellemetlen helyzetnek kitenni, ennél

fogva számolva a helyzettel és látva az izgatottságot, komoly kérdést intéztem az illető képviselő urhoz, hogy miért e megtámadtatás? és vajjon azok a kézérintések — a melyek, megvallom, nem valami nagyobb mérvűek voltak, hogy én magamat testileg bántalmazva érezhetném — azt kérdeztem, vajjon sértő szándékkal történtek-e? Miután a képviselő ur kijelentette, hogy én őt nem insultáltam, igy ő engem sérteni nem akart. De egy másik ott jelenlevő képviselő ur, a ki iránt szintén annyi tisztelettel viseltetem, hogy nevét most nem említem, maga is közbelépett és azt mondta, hogy ezt a felindulásnak kell beszámitani; én magam is ekként tettem, annak számítottam be és a helyszinéről eltávoztam. *(Helyeslés és tetszés.)*

Ennyit kötelességemnek tartottam kijelenteni. Én sem a jelenlegi elfajult politikai áramlattal, sem más körülményekkel ezt az esetet vonatkozásba hozni s ebből következtetéseket vonni nem akarok; de ha alkalmam lesz felszólalni e házban, majd akkor kifejtem nézeteimet. Sajnálom, mint a háznak egy újabb tagja, hogy ilyen rögtönözve s ily kérdésben kellett felszólalnom, de ezt megtenni erkölcsi kötelességemnek tartottam az igazság érdekében. Megköszönöm a t. háznak, hogy becses figyelmével és türelmével megtisztelni szives volt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Polónyi Géza!

Polónyi Géza: T. képviselőház! *(Halljuk! a szélső baloldalon.)* Miután el voltam határozva, hogy mai felszólalásom hosszú időkre bizonyosan az utolsó, *(Mozgás)* el voltam határozva arra is, hogy teljes higgadtsággal, tőlem telhető objectivitással fogom előadni azt, a mit előadni kötelességem. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha ez egész mértékben nem sikerülne, méltóztassék nekem megengedni, hogy köteles őszinteséggel bevalljam, hogy oly érzelmek dúlnak keblemben, a melyek majdnem képtelenné tesznek arra, hogy higgadtan adjam elő azt, a mit elmondani akarok. *(Halljuk! Mozgás.)* Oly eset történt velem a képviselőház folyosóján, mielőtt az ülésbe bejöttem, mely miatt igen tisztelt barátaim megállapodtak abban, hogy zárt ülési határozatot kivánnak *(Mozgás)* s igy ennek részleteiről most nyilatkozni nem fogok. Csupán azért hoztam ezt fel, mert befolyásolja elhatározásomat és azért, hogy bocsánatukat fogom kérni, ha nem sikerülne egész mértékben azon igéretemet megtartanom, hogy teljesen objectiv leszek.

Magamra nézve szerencsétlen és sajnos véletlenből kénytelen voltam szemtanúja lenni a tegnap lefolyt sajnos esetnek. Azért nyilatkozom igy, t. ház, hogy valószinűleg nagyon hosszú időre utolsó lesz felszólalásom, mert meg vagyok arról győződve, hogy oly parlamentben, hol a tegnap lejátszódott eseményeket láttam, hol a mélyen t. elnök ur a bezárt ülés után kénytelen volt az ülést folytatni, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* azon események után, melyeknek egész leálczázását nem akarom előadni, de röviden jellemezni fogom őket, nem csak a t. többségnek érvekkel való meggyőzését tartom teljes lehetetlenségnek, de magamra nézve lehetetlennek tartom azt, hogy e parlamentben parlamenti eszközökkel a küzdelmet tovább folytassam. *(Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Előre bocsátom, t. képviselőház, *(Halljuk!)* hogy indokolhatnám ezt általános szempontokból is, de ezekről az indokokról nem akarok szólani. Én mások egyéni elhatározását ily kérdésben egyáltalán befolyásolni nem óhajtom, de magamra nézve tisztában kell lennem azzal, hogy én a t. többségnek annyira utjában kell, hogy álljak... *(Mozgás és ellenmondások jobbfelől.)*

Gróf Károlyi Gábor: A sbirreknek! *(Zaj.)*

Polónyi Géza: ... majd indokolni fogom, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy én magamra nézve kötelességemnek ismerem ezt a csekély hazafias áldozatot önöknek meghozni, ha hiszik, hogy hasznuk lesz belőle, ha én félre állok. *(Felkiáltások jobbfelől: Dehogy!)*

Ez, mondom, a személyesebb része a dolognak.

Tegnap, midőn a képviselőházból kimentem, a következő események lefolyását láttam. *(Halljuk!)* Az öltözőben hallottam az általam különben igen tisztelt Hegedüs barátom szájából: „No, hála az égnek, adjunk Eötvös Károlynak fáklyásmenetet.“

Hegedüs Sándor: Bankettet! *(Derültség a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Ugyanott volt mellettem az igen tisztelt képviselő ur. Az alatt, mig én felöltőmet öltöttem fel és sietve mentem kifelé, egy csoportosulás támadt. Mondhatom, t. képviselő urak, nem akarom szinezni a dolgokat, de magamra nézve örökké sajnálni fogom, hogy engem a gondviselés attól nem mentett meg, hogy én Magyarország parlamentjének előcsarnokában ezt a jelenetet kénytelen voltam látni. Én, t. képviselőház, csak annyit mondok: fájlalom különösen azt, hogy egy oly tiszteletreméltó nevű képviselő urat is láttam azon csoportban részt venni, a ki igen nagy tőkének, nagy örökségnek birtokában lépett ezen képviselőházba s a kinek nevét csak azért nem fogom felemlíteni, mert én jobban szeretném, ha a multak feledése volna az az eset, mert azt hiszem, hogy kevesebbet használhatna ezentúl a hazának, ha ezen ténynyel kapcsolatosan nevét nyilvánosan felemlítem. *(Nyugtalanság a jobboldalon.)* Láttam, t. képviselőház, azt, hogy egy fiatal ember több képviselő által lefogva, a legkiméletlenebb módon ütlegeltetett és botokkal veretett képviselők által. Hogy ezt én, a ki pedig nagyon sok viszontagságai között fordultam meg az életnek és nagyon sokszor oly helyen is, hol igen

alacsony társadalmi rétegekkel érintkeztem . . . . *(Derültség jobbfelől.)* Ezt én nem szégyenlem; akkor volt, midőn tengerész-önkéntes voltam, bár önök is ott lettek volna, megtanulták volna legalább, milyen fontos a 25. §.; akkor sokat láttam, de ilyen jelenetet én még soha életemben nem láttam. Mikor a fiatal ember már alig tudott lélekzethez jutni, lelógó fejjel vonszoltatott el mellettem; midőn az illető képviselő urtól néhány lépésnyire vonszoltatott volt, tehát akkor, midőn az illető képviselő ur teljes biztonságban kellett, hogy érezze magát, egy lövés dördült el a közelben, a melyre nézve az illető kormánypárti képviselő urral — mondom, nem akarom megnevezni — folytatott beszélgetés alkalmával azt a meggyőződést fejeztük ki, hogy az ilyen tett már azért is szerencsétlenség, mert valóban ritka véletlen volt, hogy akár egyikünket, akár másikunkat ott a 10—15 tagból álló csoportból meg nem lőttek. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Láttam, t. képviselőház, azt, a mint az illetőt meglövetése után még egy kormánypárti képviselő ur, akkor, midőn az illető már hangosan kiáltotta, hogy „meglőttek!“, még kétszer vagy háromszor fejbe ütötte. *(Nagy mozgás a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások: Ki volt az?)* Majd a bíróság előtt meg fogom mondani, ki volt; én magamra nézve elégnek tartom a személyes jeleneteket és én nem óhajtom ezeket magamra nézve. Majd ott, a hol a polgár esküjének még hitelt tulajdonítanak, a hol a polgárnak kötelessége, hogy igazat valljon, ott mindenesetre meg fogom azt tenni; itt azonban nem kötelességem, hogy magamat és t. barátaimat újabb személyes támadásoknak tegyem ki. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Bezárom szavaimat, t. képviselőház.

Meg vagyok róla győződve, hogy Magyarországon a vita jelenlegi stadiumában a szavak ideje lejárt. Egy dolgot azonban a magam részéről soha sem fogok elfelejteni és ez az, hogy volt ilyen nehéz és viszontagságos idők között is egy ember, a ki annak az állásnak, melyet betölt, méltóságát hűségesen megőrizte és ebben római caracterhez méltó példát nyujtott s ez a mi igen tisztelt elnökünk. *(Zajos éljenzés a szélső baloldalon.)*

Magamra nézve pedig csak azt mondom: nem tudom, t. képviselőház, be fog-e következni a nemzet megaláztatása, vagy nem, nem tudom, el fogja-e ez a nemzet tűrni, vagy nem, de történjék bármi, isten és emberek előtt Tisza Kálmánt teszem érte felelőssé. *(Hosszas élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Zajos derültség jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Gróf Apponyi Albert! *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Apponyi Albert: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én kizárólag az Irányi Dániel t. képviselőtársam által benyujtott indítványra nézve akarok nyilatkozni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mi annak első részét illeti, mely szerint a képviselőház a bíróságoktól elvárja, hogy haladéktalanul járjanak el, nagyon kérném a tisztelt képviselő urat, hogy attól elállani szíveskedjék. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* Ezt én szavazatommal támogatni képes nem volnék, mivel elvileg nem tartanám helyesnek, hogy a képviselőház, vagy bármely más közeg a bíróság eljárására akárminő alakban befolyást gyakorolni megkíséreljen. *(Általános helyeslés.)*

Meg vagyok győződve, hogy t. képviselőtársam evvel csak azt akarta kifejezni, hogy az ügy természeténél fogva óhajtandó, hogy a bíróság a maga kötelességét minél gyorsabban teljesítse. *(Helyeslés.)* Meg vagyok győződve arról is, hogy bíróságaink és mindazon közegek, a melyeknek ebben az ügyben hivatásszerűleg el kell járniok, maguk is érezni fogják ennek a szempontnak fontosságát, de nem tartanám helyesnek, ha a képviselőház határozat által akárminő szelid alakban belenyulna az ő működésükbe. *(Élénk helyeslés.)*

T. képviselőtársam indítványának második részét azonban magamévá teszem, akár abban az alakban is, a melyhez a t. képviselő ur is hozzájárulását előre kijelentette, hogy t. i. az ügy a mentelmi bizottsághoz utasittassék. Erre vonatkozólag azonban, t. képviselőház, van egy megjegyzésem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azt hiszem, arra nézve nincs véleménykülönbség itt a házban, hogy az előfordult sajnálatos események — melyekre nézve itéletet már csak azért sem mondhatok, mert minden oldalról érkezett teljes tájékozottsággal azokra nézve ma még nem birok *(Helyeslés)* — a ház méltóságának és mindenféle más fontos szempontoknak figyelembe vételével kötelességeket is ruháznak a képviselőházra s hogy a képviselőháznak is van itt teendője. Hogy azonban a képviselőház ezen teendőket helyesen végezhesse, annak első feltétele az, hogy a történtekről hivatalosan és authentice minden oldalról értesülést nyerjen, hogy ennek alapján mindenkivel szemben részrehajlatlanul, igazságosan, egyenlő szigorúsággal teljesíthesse a reá háruló kötelességet. *(Általános helyeslés.)*

Ezen czélból szükséges, hogy a mentelmi bizottság — ha az ügy ehhez utasittatik — rendes hatáskörének bizonyos kibővítését nyerje; mert a mentelmi bizottság rendes hatásköre csupán az, hogy egy képviselő mentelmi jogának fel- vagy fel nem függesztése iránt a háznak javaslatot tegyen. Evvel a jelenlegi esetben beérni nem lehet, *(Ugy van! Ugy van!)* hanem egy praecedensre támaszkodva, mely szerint nemrég a ház a mentelmi bizottságnak külön utasítást adott, hogy bizonyos körülményeket megvizsgáljon és a megejtett vizsgálat alapján a háznak javaslatot

terjeszszen elő, a jelen esetben is kimondandónak vélem, hogy a mentelmi bizottságnak kötelességévé tétetik, hogy a jelentkezőknek kihallgatásával s minden általa alkalmasnak itélt eszközzel a ténykörülményekről magának meggyőződést szerezni és ezen meggyőződés, a tények ezen megvilágítása alapján javaslatot terjeszszen a ház elé. *(Általános helyeslés.)* Ebben az értelemben a mentelmi bizottság hatáskörének ily praecedensre támaszkodó kibővítésével hozzájárulok Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványának második részéhez abban az alakban is, hogy a mentelmi bizottság bizassék meg az eljárással. *(Élénk általános helyeslés.)*

Nagy István jegyző: Gróf Károlyi Gábor!

Gróf Károlyi Gábor: T. ház! *(Halljuk!)* Az esetnek illustrálásául csak annyit akarok mondani, hogy az ütlegelés és a lövés közt több perez telt el, ugy hogy a képviselő uraknak elég idejük volt az illetőt félholtra verni. *(Mozgás jobbfelől.)* Én fenn voltam az első emelet karzatán, a hol nőket kerestem és mikor onnan lejöttem, azt kiáltották, hogy vernek valakit. Azt hittem, hogy elvtársaimat insultálják, leszaladtam és befurakodtam a csoportba és csak akkor dördült el a lövés, mikor odajöttem, ugy hogy feleségem, a ki fenn volt az emeleten, azt hitte, hogy rám lőttek és majdnem rosszul lett. Tehát elég idő volt félholtra verni az illetőt, mig Rohonczy képviselő ur reá lőtt.

Nagy István jegyző: Fenyvessy Ferenez!

Fenyvessy Ferencz: T. ház! *(Halljuk!)* Saját személyemben talán nem volna okom a tárgyhoz szólani, mert a sajnálatosan felmerült ineidensről, melynél jelen nem voltam, semmiféle tudomásom nem lehetett.

De, t. ház, az éjjel Rohonezy Gedeon tisztelt képviselő ur telkért, sőt egyenesen megbizott, hogy addig is, mig ő ezt, ha erre szükség lenne, személyesen tehetné, nevében egy nyilatkozatot tegyek. *(Halljuk!)*

Neki tudomására jutott az éjjel azon hir, mintha ő itt a ház folyosóján valamely képviselőtársára fegyvert fogott volna. Rohonczy Gedeon képviselő ur, Ziehy Jenő gr. és Lyka Döme urak előtt megbizott, hogy ha ez a házban is előhozatnék — a mi most megtörtént — nevében jelentsem ki, hogy ezt neki tenni legkisebb szándéka sem volt és e hir csak onnan eredhet, hogy ő arra a kérdésre, ki lőtt? izgatottan pisztolyát mutatva mondá, ő lőtt.

Kérem a t. házat, méltóztassék e felszólalást tudomásul venni. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Ha a tárgyhoz senki sem kiván szólani . . . .

Thaly Kálmán: Én kivánok szólni. *(Mozgás és zaj jobbfelől.)* Csak azt bátorkodom figyelmökbe ajánlani azoknak, a kik nem akarnak kihallgatni . . . .

Elnök: Itt a házban mindenkit meg szoktak hallgatni.

Thaly Kálmán: . . . . hogy ha a tegnapi, különben eléggé izgatott ülésben a többség t. tagjai közül bárki is magaviseletemet figyelemmel kisérte, nem hiszem, be ne vallaná, hogy higgadtságban akárki is túl tett volna rajtam. *(Helyeslés.)* Ezt a higgadtságot megerősitem s meg akarom tartani ma is. *(Élénk helyeslés.)*

Én elfogadom Irányi Dániel t. barátom módositványát és ha annak első pontja iránt nehézség forog fenn, elfogadom azt akképen is, hogy azon pont elmaradjon, miután felteszem a biróságokról, hogy e házban a többség részéről is nyilvánult azon óhajtást, hogy ez ügy már természeténél fogva is soron kivül, lehető gyorsan intéztessék el, tekintetbe fogják venni és ezzel az a ezél, melyet t. képviselőtársam indítványának első pontjában óhajtott, eo ipso el lesz érve. *(Helyeslés.)*

Azonban, t. ház, midőn ezt kijelenteném, a t. elnök urhoz fordulok azon nyilatkozatok következtében, a melyek itt az imént történtek.

A dolognak tudniillik van egy más oldala is és erre épen a parlament jövő tárgyalásai izgatottságának kerülése és azoknak lehetőleg esendes mederbe való terelése végett vagyok bátor figyelmeztetést tenni. *(Általános helyeslés.)* Itt több felszólalt képviselő ur által, a kik ugy tekinthetők, mint tanuk, constatáltatott, hogy vannak t. képviselőtársaink közt olyanok, kik a házban és annak csarnokaiban fegyverekkel, revolverrel és boxerrel járnak.

Azt tartom, t. ház, hogy nem fogna ártani épen a parlamenti tanáeskozás komolyságának és a netalán még nagyobb mértékben elharapózó szenvedélyek esillapitására fogna vezetni az, ha a ház t. elnöke legbölcsebb belátása szerint talán figyelmeztetést, elnöki felszólalást, kérést intézne pártkülönbség nélkül az összes képviselő urakhoz arra nézve, hogy a jövő tárgyalások higgadtsága érdekében tartózkodjék mindenki attól, hogy az országházba fegyverrel jőjjön. *(Általános helyeslés. Egy hang: Nem is szabad!)* Azt nem mondhatjuk, hogy általában nem szabad, mert például dísz-karddal szabad ide jönni; de ezek másnemű fegyverek. Mindegyikünknek egy életünk és egy halálunk; mindegyikünk felajánlja azt a hazának annak idejében, ha szükség; de ónodi gyülést senkinek sem áll érdekében itt előidézni és azt gondolom, kerülnünk kell minden olyast, a mi a szenvedélyek netalán túlizgatott állapotában a tegnapihoz hasonló véres jeleneteket idézhetne elő. *(Általános élénk helyeslés.)* Ezt akartam a t. ház becses figyelmébe ajánlani.

Elnök: T. ház! Megvallom, ezt tenni szándékoztam akkor, mikor az ügy már be van fejezve. *(Helyeslés.)* Most tehát kijelentem, hogy ezt a

figyelmeztetést, kérést annak idejében meg is fogom tenni. *(Helyeslés.)*

Nagy István jegyző: Szentkirályi Albert!

Szentkirályi Albert: T. ház! Én csakis Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványával akarok foglalkozni. Indítványának első részét, a melyben a bíróság figyelmét oda akarja irányozni, hogy ezen ügyet gyorsabban tárgyalja le, habár megengedhetőnek, de lényegesnek nem tartom s annál fogva az indítványnak ezen részéhez én sem ragaszkodom. De azt hiszem, hogy az izgatottság, mely ezen lefolyt jelenetekből származik, nagyrészt onnan is származik, hogy talán nem vagyunk tökéletesen tájékozva az esemény iránt s azért véleményem szerint ez az izgatottság legkönnyebben azzal lesz eltüntethető, hogy ha az eseményre mentől előbb teljes világosság fog derülni.

Minthogy pedig már az többször is megtörtént, hogy a mentelmi bizottság jelentését nem tette meg azon időben és oly gyorsan, mint az kívánatos lett volna s minthogy a házszabályok azt megengedik, a mit én kívánok, Irányi t. képviselőtársam indítványát azzal a pótindítványnyal akarom kiegészíteni, hogy utasittassék a mentelmi bizottság, hogy ebben az ügyben három nap alatt tegye meg jelentését. *(Felkiáltások: Az nem lehet!)*

Elnök: T. ház! A tanácskozások érdekében két dologra nézve vagyok kénytelen nyilatkozni. Először is azt jegyzem meg, hogy Irányi Dániel t. képviselő ur indítványa a kérdésnek gyors lebonyolítását czélozza, mert indítványában a következők állanak: „Elvárjuk a bíróságtól, miszerint ezen cselekményt kötelességszerűleg haladék nélkül vizsgálat tárgyává tévén, törvény és igazság szerint fog hozni itéletet.“ Másodszor igaz ugyan, hogy a háznak szabadságában van záros határidőt kitűzni, de méltóztassanak figyelembe venni azt, hogy a bizottság esetleg sokakat lesz kénytelen kihallgatni, a mit három nap alatt befejezni nem lehet. Én tehát azt gondolom, hogy ne mondjon ki a t. ház oly határidőt, a mely esetleg nem lesz megtartható, hanem elég, ha a ház csak azt mondja ki, hogy a bizottság az ügyet mielőbb tárgyalás alá vegye. *(Helyeslés.)*

Irányi Dániel: T. ház! Ámbár indítványom első pontja korántsem arra hivja fel a házat, hogy utasítsa a bíróságot, hogy ezt vagy azt tegye, hanem azt fejezi ki, hogy elvárja, hogy a bíróság minél elébb, haladéktalanul kezébe vévén s megvizsgálván az ügyet, törvény és igazság szerint fog eljárni, a mi nem bizalmatlanságot, hanem ellenkezőleg bizalmat fejez ki a bíróságok törvény- és igazságszeretete iránt: mindazáltal, hogy ezen ügyben, a mennyire lehet, az egész ház egyhangú határozatot hozzon, azon reményben, hogy a mit a bíróságtól elvárok én és elvár minden tagja a háznak, a nélkül is meg fog történni, nem ragaszkodom indítványom első pontjához, hanem kérem a t. házat, hogy annak második pontját egyhangúlag elfogadni méltóztassék, hozzájárulván ez alkalommal is, mint első felszólalásom alkalmával, hogy a kilencztagú bizottság helyett a mentelmi bizottság utasittassék indítványom tárgyalására. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Miután Irányi Dániel képviselő ur indítványának első pontját visszavonja és hozzájárul ahhoz, hogy a mentelmi bizottsághoz utasittassék jelentéstétel végett az ügy, utasittatván a bizottság, hogy jelentését minél előbb tegye meg, ha méltóztatnak elfogadni, *(Elfogadjuk!)* határozatul kijelentem, hogy a ház az indítványt elfogadja. *(Helyeslés.)* És most, t. ház, azon ügyre nézve, melyet Thaly képviselő ur említett fel, bátor vagyok a ház t. tagjaihoz egy kérést, illetőleg figyelmeztetést intézni. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! Vannak olyan dolgok, melyek a házszabályokban nem foglaltatnak, nem foglaltatnak pedig azért, mert fel nem tételezhető, hogy előfordulhatnak. Ezek közé tartozik az is, hogy ha valaki a házba fegyverekkel jön. *(Helyeslés.)* Én tehát azon meggyőződéssel járulok a ház t. tagjai elé, hogy a mennyiben megtörténhetik az, hogy némely vérmesebb, sanguinicusabb ember, ha nála fegyver van, annak olyan használatát is igénybe veszi, melyet higgadtan sohasem tennede; különben si az efféle dolog némely emberre deprimálólag, másokra pedig ingerlőleg hathat, *(Helyeslés)* ennél fogva a tanácskozás nyugodt menete érdekében minden képviselő urat felkérek, ne méltóztassanak olyasmivel, a mit fegyvernek lehet tekinteni, e házba, vagy e háznak folyosójára jönni. *(Élénk helyeslés.)* Ezt természetesen másképen nem tehetem, csak mint kérelmet a ház tagjaihoz, mert ahhoz, hogy ezt betiltsam, a házszabályok szerint jogom nincs, azonban, azt hiszem, hogy ezen kérelmem is elég lesz. *(Általános helyeslés.)*

Perczel Miklós: T. ház! Azt hiszem, hogy ilyen kijelentések, mint a minőket részint az indítványozó urtól, részint a ház t. elnökétől hallottunk, aligha fognának azon ezélnak megfelelni, melyet elérni akarunk. Minden képviselőnek zsebébe nem lehet bele nézni és az a képviselő, a ki elfelejtette, hogy Magyarországnak vannak törvényei, melyek a képviselőknek tanácskozásra való fegyveres megjelenését egyenesen tiltják, *(Egy hang balfelől: A választási törvények?)* nem ezekről szólok, hanem vannak régibb törvényeink, a melyek a tanácskozásra való fegyveres megjelenést tiltják. Azoknál, a kik ezeket a törvényeket nem respectálják, az ily intelmek és felhivások nagyon keveset fognak nyomni.

De különben igazán megvallom, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy valamint a tegnapi napon történt azon indítványt, mely minden kérdésen felül álló becsületességnek kimondását akarta e házban provocálni, a legnagyobb tapintatlanságnak kellene

tartanom: ugy boesásson meg a t. elnök ur, hogy azon kijelentést, a melyet most tenni méltóztatott, szerencsésnek nem mondhatom.

Méltóztassék csak felvenni, hogy miesoda hatást fog ez a külföldön tenni. Azt fogják hinni, hogy minden ember felfegyverkezve jön a házba és hogy az állapotok olyanokká fajultak, hogy az emberek csak fegyveresen jöhetnek a házba. E tekintetből természetesen határozat ugy sem hozathatnék s azért megvallom, hogy nem tartom helyesnek sem az indítványt, sem az elnök ur kijelentését.

Elnök: T. ház! Ha a vita folyamán nem merült volna fel ez a kérdés és ha a ház folyosóján is ily eset nem történt volna, akkor kijelentésemnek, igaz, nem lenne értelme és magamtól bizonyára ily dolgot elő nem hoztam volna. De miután a dolog a vita folyamán felmerült s a képviselő urak felhozták, a dolgot elhallgatnom nem lehetett.

Nagy István jegyző: Szilágyi Dezső!

Szilágyi Dezső: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A tegnapi eseménynek egyik talán legsajnálatosabb következése az is lehet, hogy azon állapotokról, melyek itt uralkodnak és azon szokásokról, melyek a parlamentben dívnak, azok, a kik előtt nekünk minden tekintetben kötelességünk országunk és nemzetünk becsületét és hirnevét sértetlenül fentartani, *(Általános helyeslés)* egészen hamis benyomást nyernek.

Semmi kétely a fölött, hogy a legutóbb lefolyt idő alatt igen sok történt és a tegnapi esemény a legsúlyosabbhoz tartozik, a mik arra látszanának mutatni, hogy nálunk a parlamenti életnek egy oly elfajulása kezdődik, *(Általános helyeslés)* a mely, hogy mást ne idézzek, a délamerikai, mélyre menő politikai viszály által szaggatott államok történetének annyiszor elítélt és oly szomorú napjait képezi. Azért, hogy hazánk és mi hamis megítélésnek kitéve ne legyünk — és én arra súlyt helyezek, mert mindnyájan tudjuk, hogy miben áll a dolog én egyet óhajtanék kizárni — nehogy mások azt higyjék, hogy e háznak tagjai fegyverekkel járnak, mintha e házban az általános szokás volna és mintha e ház tagjai éreznék, hogy az állapotok oda jutottak, hogy ily módon elkészülve kell a törvényhozás termébe jönni. Mindnyájan tudjuk, hogy ha találkozik is közölünk egyik-másik ne talán, a kinek ez különben is szokása, a ki nem ezen alkalomból, nem az újabb időben megkezdve, hanem általános régi — egyéni nézetem szerint nem egészen helyes szokásból — mindenütt: itt is, még a salonokban is és másutt is fegyvert hord magánál; ha mondom, ily eset előfordul, az nem áll összeköttetésben ezen parlament állapotával, nem kifolyása az itt uralkodó hangulatnak, *(Helyeslés jobbfelől)* legyen szabad azt mondanom egyenesen és határozottan, talán a t. ház helyeslésével, hogy ez oly elszigetelt pár eset, *(Helyeslés jobbfelől)* mely az illető személyes régi szokásának, de nem ezen parlament hangulatának, *(Helyeslés jobbfelől)* nem az itt uralkodó állapotnak tulajdonítható. *(Általános helyeslés.)*

Én tehát arra kérem a t. házat, hogyha már megtörtént azon elnöki észrevétel, a melyre nézve én bármi megjegyzést tenni nem akarok, ezt az egész tárgyat minden további fejtegetés nélkül ejtsük el. *(Általános helyeslés.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Előbbi felszólalásom igazolása végett kérem ki a t. ház becses figyelmét egy pár perezre, mert az előttem szólt t. képviselő urak által intentióm vagy félreértetett, vagy pedig alaptalan szinben tüntettetett fel; holott azon szerencsében részesültem, hogy kifejezett óhajtásom minden oldalról és az elnök ur részéről is helyeslésre talált. *(Halljuk! Halljuk!)* Én, t. ház, csak azt voltam bátor constatálni, hogy itt oly irányú felszólalások történtek, a melyek nem czáfoltattak meg, sőt a túloldal részéről egy képviselő ur által igazoltatott, hogy ő is hord magával fegyvert. Ennél fogva helyén levőnek tartottam, miután ez itt elmondatott, indítványomat megtenni, mert külföldön egészen más állapotokra vonhatnak ebből következtetést, mint a hogy a dolgok állanak. Igaz, hogy senki zsebét kikutatni a végett nem lehet, hord-e magával fegyvert, vagy sem? Azonban én mégis azt hiszem, hogy a tett elnöki kijelentés minden esetre a higgadtság előmozdítására és az állapotok javítására fog vergálni s mindenki, a ki kivételesen szokásból visel is fegyvert, komolyan meg fogja gondolni, hogy törvényeink a fegyverrel való megjelenést a parlamentben tiltják és ennek következtében ezen szokást, legalább itt elhagyja. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ezzel ezen ügy be lévén fejezve, áttérhetünk a napirendre, mely szerint az indítvány- és interpellatiós könyvben foglalt bejegyzések fognak felolvastatni.

Tibád Antal jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy az indítványkönyvben újabb bejegyzés nincs; és hogy az interpellatiós könyvben a következő bejegyzés foglaltatik: „1889. márezius 20. Csatár Zsigmond. A soroksári dunai ág tárgyában a közlekedési ministerhez.“

Elnök: A képviselő ur interpellatióját az ülés végén fogja megtenni. Mielőtt a napirend további tárgyára térnénk át, az ülést 5 perezre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyöket elfoglalni, az ülést ismét megnyitom.

Következik a napirend. *(Halljuk!)* A tanácskozások menetére azonban vagyok bátor a t. háznak előterjesztést tenni. *(Halljuk!)*

Több, mint husz képviselő ugyanis bizonyos ügyben zárt ülést kiván. Én azt hiszem, t. ház, hogy az illető képviselő uraknak is az az óhajtása

lévén, ezen zárt ülés előtt a napirendhez, egy vagy az idő szerint több szónok mondja el a maga beszédjét, azután Csatár képviselő ur tegye meg interpellatióját s azután tartassék a zárt ülés, mert a zárt ülés miatt a karzatot ki kell üríteni. *(Általános helyeslés.)*

Azt hiszem tehát, méltóztatik elfogadni, hogy a zárt ülés az űlés végén fog megtartatni. *(Helyeslés!)* Most áttérünk a napirendre, tudniillik a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalására, nevezetesen a 24. és 25. §-ra és az azokra vonatkozó határozati javaslatok tárgyalására.

Nagy István jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: T. ház! *(Halljuk!)* Részemről a legnyomottabb kedélyállapotban szólok a szönyegen forgó szakaszhoz. *(Halljuk!)* A mi a dologban engem legjobban disgustál, az az, hogy egy számban kétszer olyan erős párt, fegyverekkel jön a tanáeskozásra, akkor, midőn mi még a tollkéseinket is odahaza hagyjuk. *(Mozgás jobbfelől.)*

T. ház! A vitában, melyet a legnagyobb figyelemmel végig hallgattam, a túloldalon ülő t. képviselőtársaimnak sikerült engem teljesen meggyőzni arról, hogy nines igazuk. A vita lényege röviden abban foglalható össze, hogy itt és ott mindenki beismeri, hogy a szőnyegen forgó szakaszokban drasticus orvosszer foglaltatik; de sem a vita folyamán, sem az indokolásban senki, még a t. honvédelmi minister ur sem igazolta, esak egyszerűen állítja, hogy valóban tiszthiány van és a t. közoktatásügyi államtitkár ur a paedagogia fegyvertárának kiürítése mellett sem tudta valószinűvé tenni azt, hogy a német nyelvű tiszti vizsga mellett nagyobb lesz azoknak a száma, kik a kardbojtot el fogják nyerni. A dologban, t. ház, esak egy a bizonyos és ez az, hogy az orvosság hazánk ifjúságának be fog adatni; akár van szükség rá, akár nincs; akár lesz haszna, akár nem. És még egy: szenved a eultura, szenved a társadalom. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Be kell azonban ismernem, hogy a szőnyegen forgó szakaszok védelmét ügyesebb kezekre, mint a Gajári t. képviselőtársaméira, bizni nem lehetett. Ő ugyanis ellenzéki szinezetű beszéddel iparkodik beborítani a valóságot *(Halljuk!)* és feltálal a határozati javaslattal garnirozva egy, a mai értelemben vett szabadelvű consequentiát: az igent, a mely consequentia a beszédével ép oly logicai összefüggésben van, mint például — hogy a hasonlatot a honvédelmi minister urtól vegyem — a harangöntés vagy a festészet a csizmadiasággal. Nem lesz tehát érdektelen a Gajári t. képviselőtársam műhelyében készült takarót egy kissé fellebbenteni.

Találunk alatta legelőször is egy magasztos és az ellenzékkel közös czélt, a melyet — hogy saját szavaival éljek — soha, semmi körülmények és viszonyok között elfelednünk nem szabad és arra törekedni mindannyiunk részéről hazafias kötelesség. És ez a magasztos és velünk közös czél volna t. képviselőtársam szerint: a nemzeti és független állami létre való törekvés és nemzeti aspiratióinknak megvalósítása.

T. ház! Mikor én ezt a jámbor óhajtást t. képviselőtársam részéről hallom, eszembe jut az a közmondásos pap, a ki vizet prédikál és bort iszik és a ki megmutatja hiveinek a mennyországba vezető utat, de arra rátérni magának esze ágában sincsen. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Én bámulom, hogy a t. képviselő ur még eddig nem vette észre, hogy a kitűzött ezél felé nem a legjobb uton van akkor, midőn azon kormányt követi, melynek feje hazafias önmegtagadással akasztotta szegre azon ezélt, melyet t. képviselőtársam vezéresillagul tekintett, a mely kormány, hogy ne mondjam, hazafias vitézséggel hátrált meg az önálló bank elől. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Hogy t. képviselőtársam valóban nem jó uton jár: utalom a ministerelnök két beszédére egyszerűen azért, mert ezen beszédek egy kissé vonatkozásban vannak az 1885. deczember 7-ikivel, a mikor az ötéves mandatumról volt szó. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

A t. ministerelnök ur megtámadtatott akkor azért, hogy elveit elhagyta. A ministerelnök ur 7-én tartott beszédének végén azt a kijelentést teszi, hogy nem tartja jó hazafinak azt, a ki, ha meggyőződött arról, hogy rossz, illetőleg téves uton jár, arról le nem térni elég gyönge. S már három nappal később, 10-én tartott beszéde végén szintén e kérdésre refleetálva, azt mondja, hogy ő megtagadott magától mindent a végső pillanatig, akkor meghozta azon áldozatot, hogy elveit szegre akasztotta. Hát 7-én még tévesek voltak az 1875-iki nézetek, 10 én pedig már azoknak szegre akasztása áldozat volt. Már most kérem, hogy t. képviselőtársam ebből a politikai morált vonja ki és ítélje meg annak az utnak a biztonságát, melyet czélja elérésére használni akar. Megbocsásson, ha azt a kérelmet intézem hozzá, hogy engedje meg nekünk, hogy mi, a kik ezen oldalon ülünk, beszédjének ezen részét ne vegyük egész komolyan; engedje meg, hogy ne higyjük, hogy a 24. és 25. §-t bevallott czéljára való tekintettel fogadja el, mert épen ellenkezője annak, a mit el akar érni.

Ezek után bátor leszek ugyanesak Gajári képviselő ur beszédének egy másik részére áttérni, a hol t. képviselőtársam a logicának arczul ütésével jeles szónoki tehetségét nem az igazság kidomborítására használja fel. Ugyanis t. képviselőtársam fejtegetvén, hogy mi az egyéves önkéntesség, a következő tantételt állítja fel: „Az egyszerűen nem más, mint az általános védkötelezettség teljesítésének kizárólag állami érdekekben

alakított egyik formája.“ A súlyt arra fekteti: „kizárólag állami érdekekből alakított“.

Most már t. képviselőtársam ezen tantételből kiindulva keresi az egyéves önkéntes szolgálattal járó rövidebb időnek ellenértéket.

Hát, t. képviselőtársam, én a logica szabályai szerint azt tartom, hogy ezen rövidebb szolgálati időnek ellenértéke a tantételben hangoztatott egyéb állami érdekek; és t. képviselőtársam a közvélemény captiválására mégis ezen ellenértéket a tiszti kardbojtban keresi és találja meg.

Én magam is kivánatos ezélnak tartom és tekintem azt, hogy minél többen nyerjék el a tiszti kardbojtot, de ez a tantételben hangoztatott egyéb állami érdekek mellett csak mellékes czél és az esak ennek veszélyeztetése nélkül elérendő czél lehet és nagyon természetesen ugy, a mint azt az 1868-iki védtörvény eontemplálta.

Beszédének további folyamán az igen t. képviselőtársam megrója és ugyszólván elítéli azokat, kik nem barátjai a közös hadseregnek és a kik arról alkotmányellenes szellemet tételeznek fel.

Gajári Ödön: Azt nem mondottam.

Tóth Ernő: Hát t. képviselőtársam ebben is igazságtalan, mert ne méltóztassék azt elfeledni, hogy majd minden időben hol ott, hol itt merültek fel olyan tények, a melyekből bizony egyébre, mint államellenes tendentiákra következtetni nem lehet.

Most már, ha talán nem is volna igazuk azoknak, a kik államellenes, illetve alkotmányellenes szellemet tesznek fel a közös hadseregről, de mégis arra, hogy ezt tehessék, bizonyos jogalappal birnak. Ezzel ellenkezőleg miesoda jogalapot tud t. képviselőtársam felmutatni arra nézve, hogy ott alkotmányellenes szellem nem lakozik? Én azt hiszem, nagyon keveset. Egyebet nem, mint talán a honvédelmi minister urnak itt az ország szine előtt, az országgyülésen tett azon kijelentését, hogy bizony a közös hadsereg a „esászári“ és „királyi“ közti „és“-t elismerni nem akarta.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Nem ugy mondtam!

Tóth Ernő: Beszédének végezetéül a t. képviselő ur párhuzamot vont a német nyelv és legénységi nyelv között és ezen párhuzamban önállóságunk és közjogunkból — mint mondja — kiindulva, a magyar állami nyelvnek elismerését követeli egész addig a határig, a meddig ez a legfőbb hadúr fentartott jogaiba nem ütközik.

A vita mai stadiumában, azt hiszem, bő meggyőződést szerzett a t. képviselő ur arról, hogy ez a hangoztatott, fentartott jog nem volt egyéb fictiónál, tehát az a gát, melyet t. képviselőtársam a magyar nyelv teljes érvényesülése előtt képzel, szintén nem lehet egyéb, mint fictio. Elvárjuk ennél fogva beszéde után a képviselő urtól, hogy beszédének igazi consequentiáját levonja és velünk együtt a szakaszok ellen fog szavazni. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Áttérek most az igen t. honvédelmi minister ur beszédére. Nagy figyelemmel hallgattam a német nyelvű tiszti vizsgára vonatkozó indokolását s ebből csak egyetlenegy tételt fogadhattam volna el és ez az volt, hogy német nyelvű tiszti vizsga nélkül a magyar ifjak nem birják magukat németül érvényesíteni.

Hát én azt megérteni nem tudtam, hogy mit jelent ez a németül való érvényesülés. És miután itt ülő t. képviselőtársaimnak azon magyarázatát, hogy ez a németül való érvényesülés a hirneves „Rüekwärtsconeentrirung“-gal volna egyenlő, *(Derültség a szélső baloldalon)* nem fogadhatom el: kérnem kell a t. honvédelmi minister urat, hogy tekintettel a ezél magasztosságára s az utánam felszólalókra, kegyeskedjék nekünk megmagyarázni, hogy mit tesz ez a németül való érvényesülés. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Azután az igen t honvédelmi minister ur gróf Apponyi igen t. képviselő urhoz a következő kérdést intézte *(olvassa)*: „Kérem, legyen kegyes a t. képviselő ur megmondani, vajjon az iskolákban, hogy ha — a mint gyakran előfordul — egyik vagy másik tantárgyban az év folyamán meg nem felel és ha ismétlésre kényszerül, vajjon ez által belenyúl-e a tanári kar a polgári életbe?“

Hát kérem, a tanári kar nem nyúl bele a polgári életbe.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: A katonaiba igen!

Tóth Ernő: Majd megmondom, hogy miért. Mert az illető életpályához és hivatáshoz szükséges ismeretek megszerzésére kényszerít. Ezzel szemben azt hiszem, még honvédelmi ministeri felfogással sem lehet valószinűvé tenni, még kevésbé bebizonyítani azt, hogy az ifjúnak életpályájához, existentiájához és kenyérkeresetéhez, hogy az államnak terhére ne legyen, a tiszti kardbojtra is szüksége volna.

Thaly Kálmán: Ha tettlegesen szolgál, akkor igen!

Tóth Ernő: Ez igaz, de én az önkéntesekről beszéltem.

Még Vadnay Andor t. képviselőtársamhoz is volna egy pár szavam. *(Halljuk!)* Sajnálom, hogy nincs jelen. Ő is megtámadott bennünket és azt állította, hogy mi izgatásainkban és izgatottságunkban elfogultakká váltunk és nem láttuk meg a 25. § ban azt, a mit a nemzet érdekében meg kellett volna látnunk.

Én erre a megtámadásra kijelentem, hogy az igen t. képviselő ur, ugy látszik, valóban elfogult újabb magas állása, a kormánypártiságnál fogva. És hogy ezt beigazoljam, bátor leszek az ő számára egy kis naplótöredéket felolvasni. *(Halljuk!)*

1889. márczius hó 13-án, Papp Elek képviselőtársam ezt mondotta beszédében: *(Olvassa.)* „Ha csak azt nem akarjuk, hogy a honvédségnek intellectualis értéke mind alacsonyabb niveaura szálljon alá, ha nem akarjuk azt, hogy az intelligens elem a honvédségnél minél kevesebb számmal találjon alkalmazást: akkor nem szabad elfogadnunk azt, hogy a honvédséghez csak 15%-a menjen az egyéves önkénteseknek, holott az a számarány, mely a honvédséghez és a közös hadsereghez besorozott ujonczokra vonatkozik, 25%.“

T. képviselőtársamnak még egy megjegyzéssel tartozom s ez az, hogy mi ő tőle, tudniillik Vadnay Andor képviselő urtól itt ezen a párton politikai morált, politikai temperamentumot és tapintatot nem kérünk és nem fogadunk el, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Az egyéves önkéntesekre nézve t. Vadnay Andor képviselő ur az egyenlőség alapján három éves szolgálati időt követel. Már kérem, ha a t. képviselő ur következetes akar magához maradni, akkor ezt a törvényjavaslatot neki elfogadnia nem szabad, mert abban van 8 heti szolgálat és a honvédségnél két éves szolgálat, a közös hadseregnél három évi szolgálat, a hadi tengerészetnél négy évi szolgálat. *(Ugy van! szélső baloldalon.)* És aztán az igen t. képviselő ur, ha olyan nagyon szereti az egyenlőséget, maradjon magához következetes s miután ő még csak egy évet szolgált, tessék berukkolni, szolgáljon még két évet és akkor ő szerinte az egyenlőségnek teljesen elég lett téve. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Egy év alatt tisztté lett!

Tóth Ernő: Ezek után a 25. §. 15. bekezdéséhez bátor leszek még egy módosítványt beterjeszteni azon megjegyzéssel, hogy ezt csak az esetre akarom tekintetbe vétetni, ha a különvélemény második pontja el nem fogadtatik. Ezen módosítványt minden indokolás nélkül bátor leszek felolvasni, mivel annak értelme teljesen világos. *(Halljuk!)* „A 15. bekezdés negyedik sorának „megengedhető“ szava után beszúratik: „hogy tanulmányaikat folytathassák“, mivel én azthiszem, hogy a katonaságra egyáltalán nem jár semmi hátránynyal az, ha az a szerencsétlen második évbe beszorult egyéves önkéntes egyetemi tanulmányait folytathatja és a 6. és 7. sor eme szavait: „feltéve, hogy máskülönben erre érdemesnek találtatik és hogy a szolgálat ez által hátrányt nem szenved,“ kihagyattassanak. Ezt azért kivánom, hogy megengedve legyen minden feltétel nélkül az, hogy a második évre fenmaradt önkéntes, ha neki tetszik, a tiszti vizsgát letehesse, ha tudja. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezzel bezárván beszédemet, a szőnyegen levő szakaszokat nem fogadom el. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Nagy István jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Elnök: T. ház! Azt hiszem, méltóztatnék már most beleegyezni, hogy a tanácskozás folytatása a holnap délelőtt tartandó ülésre tűzessék ki és Csatár képviselő ur adja elő interpellatióját. Azután pedig a ház zárt üléssé alakuljon át. *(Helyeslés.)*

Kérem tehát Csatár képviselő urat, terjeszsze elő interpellatióját.

Csatár Zsigmond: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az egészség az élet kincse. Az az ember, a ki egészségére nem vigyáz, önmaga ellen követi a legnagyobb bűnt, mert ennek elhanyagolásának következménye a halál és azt hiszem, hogy épen az államhatalom érdekében van e tekintetben minden lehetőt elkövetni, hogy az általa elkövetett hibákat jóvá tegye az államhatalom, ha meg nem gondolva, hogy a soroksári Dunaág elzáratásával mit tesz, hogy lehetetlenné teszi, hogy az egészség a maga szűzies tisztaságában, népboldogító jelenségében fennállhasson, hogy a hibák, melyeket elkövetett, elhárittássanak és hogy valamely vidék lakossága továbbra is az egészség áldását élvezhesse.

Volt a mult időben, t. ház, egy szerencsétlen közlekedésügyi ministerium, a melynek fúrta az agyvelejét, hogy az anyatermészet itt Budapest alatt kétfelé osztotta a Duna vizét és hogy az anyatermészet ellen elkövessen egy esászármetszést, elkövette azon hibát, hogy a soroksári Dunaágat 2.300,000 frt kidobásával elzáratta és ennek következtében keletkeztek a miseriák azon Dunaágban, mely körülbelül 7½ mértföldnyi hosszúságban a parti lakosoknak legdrágább kincsét, egészségét támadta meg, *(Ugy van! a szélső balon)* mert maga a meder talaja véghetetlenül sok forrással lévén ellátva és különben is a gyárakbanfelhasznált bűzhödt, iszapos vizek is visszafolyván a mederbe, ezen befolyt, de onnan többé ki nem mehető vizek nyári időben oly véghetetlen malariaszerű kigőzölgésekkel fertőztetik meg a levegőt, hogy Soroksár, Haraszti, Taksony, Laczháza, Ráczkeve, stb. községek lakosai, kik nagyrészben lázas betegségben szoktak szenvedni, bizonyságot tehetnek erről.

Nem kiesinyes dolog az, t. képviselőház, a miről szólok; nemesak minket, kiket a gondviselés arra a vidékre terelt, hogy ott lakjunk, érdekel ez, hanem magát a fővárost is igen komolyan érdekli. Ha tekintetbe veszi az összekötő vashidnál felállított zárgáttól le a Csepel zárkáig levő zátonyos, posványos állapotot: okvetlenül azt fogja mondani minden, hazájához, a fővároshoz és az igazsághoz egyaránt hiven ragaszkodó ember, hogy ilyen állapotot ellenség előidézhet, de egy a a hazát, az emberiség közérdekét szolgáló kor-

mány lehetetlen hogy előidézzen. Pedig tényleg megtörtént, t. ház, hogy ez 2.300,000 forint kidobásával létesittetett és ez által egy népnek lefolyó vize, az életnek legkellemesebb hajóútja lehetetlenné tétetett.

Azóta, épen a t. minister ur államtitkársága idejében — ezért mondom, hogy az Isten áldja meg, mert ha ez meg nem történik, már régen kiköltözködtünk volna községünkből — történt, hogy Haraszti és Taksony közt egy kis levezető árok készittetett 32—38 forinton. Akkor is mondtam, hogy ez hiába való dolog és a pénzt jóformán hasztalanul adjuk ki. De ez is több a semminél. Történt, hogy a nagy árviz alkalmával felbontatott ez az óriási töltés és 40—50,000 forint adatott ki újra és a mióta a zárgátat a hatalom nem magyar érdekben, hanem bizonyos bécsi urak érdekében magyar pénzen felállittatta s az óta folytonosan fenn kell tartani, ott őröket fizetni a magyar állam pénztárából, a nélkül, hogy akár a 2.300,000 forintnak kamatja, akár az említett kiadások után csak egy krajczár haszna is volna az államkincstárnak. Én azt gondolom, minden olyan bűncselekmény, mely az anyatermészet ellen követtetik el, előbb-utóbb megboszulja magát és hitem, meggyőződésem az, bár ne következnék be, bár meghazudtolna engem az idő, mert ez sok milliót megkimélne, hogy nem messze az idő, csak egy rendkivüli havazás kell és a soroksári zárgát miatt Budapest ép ugy fog járni, mint Szeged, azzal a különbséggel, hogy itt talán nem fog olyan sok ház rombadőlni, mert téglából vannak épitve a házak. de hogy ez a kár milliókra fog rugni, annyi bizonyos, ahhoz bővebb commentár nem kell.

A mi a Csepel-sziget lakóit illeti, mert nem azért beszélek, mintha talán nekem ebből egyéni hasznom származnék, hanem a közügy érdekében szólalok fel, már több százan kértek fel, hogy ha itt vagyok, hozzam ezt szóba, hogy ez a zárgát onnan eltávolittassék. Én tehát szóba hozom s mivel látom, hogy a t. közlekedésügyi minister urnak van érzéke ahhoz, hogy a multban tett hibákat jóvá tegye és az ország közjavát minden áron istápolni akarja, fel kell tennem róla, hogy a Csepel-sziget jövőjére is gondot fog viselni. Hiszen ez a sziget terméketlenné vált azóta, mióta a Dunaág betöltetett és abban a mederben viz nem folyhat. Bármit mondjanak, én be tudom ezt bizonyitani ugyanazzal az emberrel, a ki legnagyobb factora volt a zárgát felállításának és ez a cs. kir. uradalmak főtisztviselője, a ki maga is elmondja, hogy a fák sem díszlenek ugy, a gyümölcs sem olyan, mint azelőtt volt. És mikor nagy árviz keletkezik, akkor beáll az a szerencsétlenség, a mely már beállott a közel multban, hogy például Tököly községe koldusbotra jutott, ugy hogy Tököly községe ma már elmondhatja, hogy egészen tönkrement, mert az áradás minden termékeny humust elvitt földjéről.

Ez bizonyitja, hogy a soroksári dunaágnak ilyképeni elzárása oly óriási bűn volt, a melynek szomorú következményeit nem azok szenvedik, a kik azt okozták, hanem az ártatlan lakosok, a kik adójukért minden lépten-nyomon zaklattatnak.

Ezen okokból, azt hiszem, nagyon is időszerű, hogy kérdést intézzek a t. közlekedésügyi minister urhoz, hogy tulajdonképen van-e valami tervezete, a mely szerint ezen misérián segithetne. Nem mondom, hogy a soroksári Dunaág mentén nem voltak oly elágazások, a melyeken javítani nem kellene. Igy például Harasztinál is kétfelé szakad a folyó. Az egyik ágat el lehetne olyképen rekeszteni, hogy a másikban egészséges viz maradjon, de mindkettőt elzárni, már az egészség szempontjából sem tanácsos. Azt hiszem, ezt a haza érdekében teszem. Hegedüs Sándor képviselő urat pedig kérem, ne foglalja el a minister urat, mert én a minister urtól választ várok. *(Hegedüs Sándor felkel és kimegy a teremből. Derültség a jobboldalon.)*

Ez komoly dolog, t. ház, nem lehet azt nevetségesnek venni, mert magának a fővárosnak és ama vidék közönségének életkérdését képezi. Interpellatióm következő: *(Olvassa.)*

Interpellatió a soroksári elzárt Dunaág megnyitása, illetve rendezése tárgyában, a közlekedési minister urhoz:

Tekintettel arra, miszerint a soroksári Dunaág elzárását a közjó érdekének tekinteni nem lehet.

Tekintettel arra, hogy ezen Dunaágban lévő források és a mederbe befolyó patakok megrekedt vizei büdös kigőzölgést árasztanak el, mely szerint az élet legdrágább kincse, az egészség van veszélyeztetve és a lázas betegség már vidékszerte pusztított és áldozatokat követelt.

Tekintve, hogy ezen Dunaág elzárta a külföldi szakértők vélelme szerint is szerencsétlen gondolatnak lett kimondva.

Tekintettel arra, hogy ezen elzárás költsége, a 2.300,000 valóban kidobott pénznek bizonyult.

Tekintve, hogy a zárgát fentartása ma is pénzébe kerül az államnak, holott abból hasznot soha nem meríthet; legvégre tekintve azt, hogy a soroksári Dunaág elzárása miatt a vidék lakossága erőben és anyagban pusztul — mert a molnárok immár teljesen elszegényedtek. — E mellett a gyümölcs sem tenyészik olyan dúsan, mint a mig ez ág nyitva volt.

Mindezeknél fogva kérdezem:

1. Mi a szándéka a t. közlekedési és közmunkaügyi minister urnak a soroksári Dunaág elzáratásával szemben: vajon meg fogja-e a töltést ugy készittetni, hogy a mederben élő friss viz folydogáljon?

2. Az államnak lett-e haszna abból, hogy a gátakba 2.300,000 forintot bele fektetett?

3. Végre ha igy marad, a Duna fenekén, illetve mederben fejlődött száraz föld kit illet, az államot-e, avagy az egyes birtokosokat, mert a száraz területeket nem a községek birlalják, hanem egyes régi jogosok?

Kérem, méltóztassék az interpellatiót a mélyen tisztelt közlekedési minister urral közölni, és kérem, hogy a vidék megnyugtatása érdekében válaszolni kegyeskedjék.

Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi minister: Ha méltóztatnak megengedni, miután még idő áll rendelkezésünkre, bátor leszek azonnal válaszolni, ez által is elismervén a kérdés fontosságát. *(Halljuk! Halljuk!)*

A képviselő ur azt méltóztatott mondani, hogy azon vizmű létesítése, mely a soroksári Duna-ág felső elzárását képezi, határozott hiba volt. Azt hiszem, ugy is szives volt utána tenni, hogy alighanem egyesek befolyása következtében létesült ezen munkálat, legalább olyas valamit hallottam . . . .

Csatár Zsigmond: Egy bécsi család érdekében.

Baross Gábor, közmunka- és közlekedési minister: Tehát jól hallottam, hogy egyesek érdekében. Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy a soroksári Dunaág elzárása azon nagy szabályozási munkálat egy részét képezi, mely a Dunának a főváros és azon alól fekvő területére vonatkozik és bármi legyenazon szakértő kvéleménye, a kikre a képviselő ur utalni vélt, részemről bátor vagyok azon szerény nézetnek adni kifejezést, hogy ezen kiváló munkálat kárát az ország sem eddig nem látta, sem ezen túl látni nem fogja. Ennyit magára a műre nézve.

A mi a soroksári Dunaág belső helyzetét illeti, bátor vagyok a következőket előadni.

A kérdés tárgyaltatott, mindenek előtt közegészségügyi szempontból és a mennyiben e kérdés az 1876: XIV. t.-cz. szempontjából tárgyaltatik, az nem hozzám, hanem, mint méltóztatnak tudni, a belügyminister ur elé tartozik.

Közegészségügyi szempontból a kérdés tényleg fel is vettetett, a tárgyalások megindíttattak, de annyiban eredményre nem vezettek, mert azon összeg, a mely szükséges, hogy a bajon radicalis módon segítve legyen, igen tetemes és azok az egyes érdekeltek, a kiknek hozzájárulása el nem vitatható, ez összeg fedezésében részt venni vonakodnak.

A közlekedésügyi minister azonban intézkedett, hogy addig is, a mig ez irányban beható intézkedés fogna tétethetni, egy vezérárok készittessék, mely zsilippel ellátva, a lefolyó viznek és a csapadékviznek kellő felfrissítését eszközölhetővé tegye. És ámbár nem tagadom, hogy a panaszok ez irányban koronkint megújulnak, azt mégis constatálnom lehet, hogy nagyban és egészben e panaszok lényegesen reducálódtak és ha a zsilip kellően kezeltetik, kétséget nem szenved, hogy a panaszok még inkább szűnni fognak. Én is azt tartom, hogy e kérdésen valami alakban segíteni kell s ez a kormánynak gondoskodását képezi. — A mint kellő pénzeszközökhöz fogok jutni, nem is fogok késni e kérdésben nemcsak a közegészségügy, de egyéb szempontokból is szükséges kiegészítő intézkedéseket megtenni. Kérem a t. házat, hogy e válaszomat tudomásul venni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Csatár Zsigmond: A t. minister ur válaszában teljesen megnyugszom, mert tudom, hogy a mit egyszer kimond, azt végre is fogja hajtani; csak egyre kérem még, arra, a mi a Miatyánk-ban van, „add meg uram mindennapi kenyerünket, de mindjárt!“ *(Derültség.)*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a minister ur válaszát tudomásul venni? Igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az tudomásul vétetik.

T. ház! Az általam tett előterjesztés folytán meg lévén a holnapi ülés ideje és napirendje állapítva, az ülést bezárom s a ház most zárt üléssé fog átalakulni. Ennél fogva felhivom a karzatokat a távozásra.

(Az ülés végződik d. u. 12 óra 35 perczkor.)

208. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius 21-én, csütörtökön.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényről. A véderő-javaslat részletes tárgyalása. A mentelmi bizottság jelentése. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, báró Fejérváry Géza, gróf Csáky Albin, gr. Széchényi Pál.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Dárdai Sándor jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Tibád Antal, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a márczius hó 20-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesittetnek jelentem ki.

Bemutatom az iglói kir. járásbiróság biráinak Münnich Aurél; — amoóri kir. járásbiróság biráinak Meszlényi Lajos képviselő urak által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

Bemutatom a panesovai m. kir. állami polgári iskolatestület tagjainak Dániel Ernő képviselő által beadott kérvényét, melyben az 1885. évi XI. törvényczikknek a polgári iskolai tanitókra leendő kiterjesztése iránt kérelmeznek.

E kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Más előterjesztés sem lévén, következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása, jelesen a 24., 25. §-ok és azokra vonatkozó határozati javaslatnak tárgyalása.

Ki következik?

Nagy István jegyző: Gosztonyi Sándor!

Gosztonyi Sándor: T. ház! *(Halljuk!)* Három hónapja immár, hogy a t. képviselőház a véderő-javaslattal foglalkozik és három hete immár annak, hogy e véderő-törvényjavaslat 24—25. §-ai felett foly a vitatkozás és ámbár az ellenzék padjairól elmondott remek szónoklatok meggyőzhették a képviselőházat annak szükségességéről, hogy Magyarországon a tiszti vizsgák letételénél a magyar nyelv törvénybe iktattassék, mindazonáltal az ellenfeleket arról az igazságról és a természet adta azon jogról, hogy a magyar nyelv, mint a nemzettel vele született nyelv a majestaeticus jogoknak semmi részét nem képezheti, meg nem győzhették és az 1867-ik törvényben foglalt azon passus, melyben emlittetik, hogy a vezénylet és vezérlet ő Felségét a „jus majestaeticum"-nál fogva megilleti, a nyelv meghatározásának jogát magában nem foglalja, a mint azt Hodossy Imre t. képviselőtársunk remek beszéde már eleve is kimutatta.

Ha azonban, t. ház, ezen kérdéseknek hordereje nem is annyiban e szakaszokban rejlik, de a közös védelemből nem folyik a közös hadsereg. Mert mit jelent e szó közös? Azt, hogy az a nemzetnek nem korlátlan tulajdona, mert a mi közös, azzal az állam nem rendelkezhetik tetszése

szerint. Megfelel-e tehát ez a pragmatica sanctio ama szabályának, hogy Magyarországgal semmi idegen ország nem rendelkezik, meg van-e felelve a pragmatica sanctiónak, ha az ország hadseregével idegen tábornokok parancsolnak, ha a magyar nyelvet onnan kiküszöbölik és idegen nyelvet hoznak be? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Én megkivánom, hogy a pragmatica sanctiót helyesen értelmezzék, az 1867 : XII. t.-cz.-nek a közös hadseregre vonatkozó szakaszai revisio utján eltöröltessenek és az 1848-iki, a függetlenségre vonatkozó törvények visszaállittassanak. Ősi törvényeinkből csak az folyik, hogy a magyar királyt megilleti a fővezéri jog, de nem a vezénylet és a vezénynyelv feletti rendelkezés. Hogy Magyarországnak önálló hadserege volt, bizonyítja az az ősi törvény is, mely szerint a magyar hadsereg főkapitánya az ország nádora volt. A fővezéri méltóságból nem származik tehát a vezérlet feletti rendelkezés, mert a nemzeti hadsereg mindig maga választotta hadnagyait, strázsamestereit, egész tisztikarát, Ő Felségének erre nézve jogai nincsenek.

Három izben értelmezték a pragmatica sanctiót. Először az 1848-iki törvények alkotása alkalmával, másodszor 1861-ben, harmadszor 1867-ben. 1848-ban a pragmatica sanctio alapján készült törvényeink figyelembe vették az ősi törvényeket. Az 1848-iki törvények alkotásába és magyarázatába maga Deák Ferencz is befolyt, ki 1848-ban igazságügyminister volt. 1861-ben az országgyülés mint egy ember állott fel jogai védelmére és kimondta, hogy az 1848-iki törvényeket teljes érvényűeknek tekinti, mert azok a pragmatica sanctióból folynak. Ennek igazolásául felolvasom az 1861-iki országgyülés erre vonatkozó passusát: „Hasonló biztosításokat adott a nemzetnek V. Ferdinánd is királyi hitlevelében, sőt még bővebbeket azon törvényekben, miket 1848-ban szentesített s mik által nem új jogokat szerzett a nemzet, csak a kormányzatra nézve tisztábban, korszerűbben állította össze azokat, melyekkel már régebben birt.“

Ime tehát, hogyan értelmezte az 1861-iki országgyülés az 1848-iki törvényeket. Az 1867-iki felirat világosan követelte az 1848-iki törvények helyreállítását és az a királyi reseriptum, mely erre a válaszra keletkezett, ezt egyenesen megtagadta és utalt arra, hogy ő Felsége az 1848-iki törvényeket, a mint azokat eddig meg nem tartotta személyére kötelezőknek nem tekintette és ezentúl sem fogja tenni Az 1861-iki törvények világosan megczáfolták ő Felségének erre vonatkozó reseriptumát. Világos példa erre, ha elolvassák a felirati javaslatot, hogy Magyarország önállóságára vonatkozó minden egyes passus a korona ellenében megczáfoltatott. 1861-ben a pragmatica sanctiónak, a kétoldalú, törvénybe iktatott alapszerződésnek, magyarázata ép ugy történt, mint 1848-ban, midőn az 1848-iki törvények alkottattak és e kettős magyarázatnak, törvényekkel bizonyított eljárásnak mégis ellenében 1867-ben ezzel ellenkező magyarázat adatott, adatott pedig tisztán opportunitási szempontból. Kérdem én most, t. ház, hogy ott, hol positiv ősi törvények vannak, opportunus lehet-e ez? Én azt hiszem, hogy ott, hol irott törvények vannak, kötelességünk ezen törvényekhez ragaszkodnunk és szigorúan követelni, hogy ezen irott törvények értelmében mindazon jogok biztositassanak, melyek a nemzetet önállóságánál, függetlenségénél fogva megilletik. *(Helyeslés a szélső balfelől.)*

Én, t. ház, hivatkozva mindezekre, nem kivánok e tárgygyal hosszasabban foglalkozni; *(Halljuk!)* hanem röviden kijelentem, a mint azt beszédem elején is mondottam, hogy a pragmatica sanctio értelmezése 1848-ban és 1861-ben egyaránt történt és az országgyülés 1861-ben, midőn szétoszlott, következő szavakkal oszlott széjjel: hogy bizva a jövendőben, az országgyülés szigorúan ragaszkodik továbbá is álláspontjához, tudniillik a függetlenségi törvényekhez és az 1848-ik évi törvények azon passusához, melyek a had-, pénz- és külügyre vonatkoznak és azon szent meggyőződését fejezte ki, hogy habár szenvedni is kell, a nemzet szenvedni és tűrni is fog, de jogait fel nem áldozza. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Szó szerint ugyan nem idéztem ezt, sajnálom, hogy hirtelenében nem találtam meg, de értelme körülbelül ez. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Midőn az 1861-ik évi országgyülés ezen felterjesztés után szétoszlott, az ország minden lakosa egyáltalában azon hiedelemben volt, hogy ettől a tértől, erről az alapról sohasem fognak eltérni többé; és mégis, midőn a korona az 1865-iki országgyülést egybehivta egyetlen szó sem tétetett, mely a választó közönség tudomására juttatta volna, hogy azon törvények, melyekhez az 1861-iki felirat ragaszkodott, meg fognak változtatni, sarkalatos alaptörvényeink el fognak törültetni s közös törvényekkel fognak helyettesittetni. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Annak tudatában tehát, hogy az 1861-iki felirat szerint fog az országgyülés intézkedni, választotta meg képviselőit, köztük — én is, mint akkori választó. — És mi történt, t. ház. Az 1865-iki országgyülés összeült s hozzá fogott a közös törvények kidolgozásához, holott az 1848-iki törvények az önálló hadügyet, pénzügyet és külügyet Magyarország részére biztosították. Felállította a közösséget Austriával; holott ezen közösségi viszonyról a pragmatica sanctióban egy szó sem mondatik. Deák Ferencz tehát saját maga, ki 1848-ban a pragmatica sanctiót akkép értelmezte, hogy annak alapján Magyarországot az önálló hadügy, pénzügy és külügy megilleti, ezt

1867-ben, az opportunitás terére lépve, megtagadta.

Elmondtam már, t. képviselőház, azt, hogy ezen szó: közös, nem egyezik meg a függetlenséggel, az önállósággal, mert Magyarország felett semmi idegen ország és nép nem rendelkezhetik. Elmondottam és bebizonyítottam azt, hogy a függetlenség ellentétben áll a mai állapottal, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* azért azzal végzem szavaimat, hogy ezek alapján az 1867—68-iki törvények revisióját követelem, hogy az ezen törvényekből folyó szerződési viszony, a közös hadügy, pénzügy és külügy egyszerűen töröltessék el és az 1848-iki törvények azon passusai, melyek az önálló hadügy, pénzügy és külügyre vonatkoznak, állittassanak vissza, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* érintetlenül maradván ő Felségének azon joga, a mely törvény szerint részére biztosítva van, megmaradván katonai szempontból azon értelmezés, hogy Magyarország az örökös tartományok hadseregével együttesen, mint szabad állam fogja megvédelmezni a trónt.

Ezek alapján, t. ház, röviden kijelentem, hogy — a mi önként következik — a véderő-törvényjavaslatot, mint akkor általánosságban és részleteiben nem fogadtam el, ugy most is a 24. és 25. §., valamint a törvény egyéb szakaszait is visszautasítom. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Ezek elmondása után engedje meg a t. ház, hogy kiterjeszkedjem azon két felhivásra, melyet Eötvös Károly t. képviselőtársam multkori remek beszédében itt elmondott. T. képviselőtársam egyik felhivása arra vonatkozott, hogy töröltessék el azon törvény, mely Rákóczynak, Beresényinek, Thökölynek és más szabadsághősöknek száműzetésére vonatkozik. Szivemből osztozom ezen felhivásban és egyetlenegy hozzátételem van még, hogy ezen szabadsághősök sorai, ha még feltalálhatók, Zrinyi Ilona hamvaival együtt hozassanak vissza és még az ezredéves ünnepély előtt a hazai földben örök nyugalomra helyeztessenek el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Második része a felhivásnak az, hogy hivatkozik az 1879 : L. törvényczikk azon passusára, mely legnagyobb hazánkfiát, Kossuth Lajost érinti s kivánja, hogy ezen passus eltöröltessék. Szivem mélyéből osztozom ezen indítványban. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* S noha az említett törvény csak általánosságban szól, de minthogy mindnyájan tudjuk, hogy nagy hazánkfiára vonatkozik, határozottan ragaszkodom és szivem mélyéből csatlakozom azon indítványhoz és kivánom, hogy ezen törvény vonatkozó passusa eltöröltessék. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Kossuth Lajos!)*

Indokolja ezt az, hogy a polgárjog veleszületett jog, tehát elévülhetlen s igy ezen jog az illető életében sem az állam, sem senki által el nem vehető. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Három eset állhat elő, mely szerint valakinek polgárjoga megszünik. Először önkéntes lemondás, másodszor más állam kötelékébe lépés és harmadszor elhalálozás által. Negyedik eset egyáltalában nem fordulhat elő ; tehát jogi képtelenség törvény által attól valakit megfosztani. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Mielőtt azonban ezen, az eltörlésre vonatkozó törvényjavaslat bemutattatnék, mielőtt ezen törvényjavaslat való törvénynyé válnék, engedje meg a t. ház, hogy itt, a törvényhozás teréből szólítsam fel azon törvényhatóságokat, melyek Kossuth Lajos nagy hazánkfiát *(Élénk éljenzés a szélső balon)* tiszteletbeli polgárrá még meg nem választották, hogy ezen év folyamán okvetlenül megválaszszák s igy lehetővé tétessék, hogy ő, az összes törvényhatóságok, az összes haza polgára levén, reá nézve ezen többször említett törvény önként hatályon kivül tétessék. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Majthényi Ádám: T. képviselőház! A szőnyegen levő szakasznak rendkivüli fontossága az, a mely miatt én szót emelek ; *(Halljuk!)* de midőn ezt teszem, nem fogok közjogi vitatkozásokba bocsátkozni, nem fogok felségjogokról beszélni, mivel megtették azt nálamnál sokkal hivatottabbak ; hanem csak némely elmondottakra akarok észrevételeket tenni. *(Halljuk!)*

Mindenekelőtt a eultusministeri államtitkár ur minapi igen fényes, de annál kevésbbé hazafias beszédére *(Igaz! Ugy van! a szélső balon)* akarok reflectálni. Az igen t. államtitkár ur azt iparkodott bebizonyítani, hogy a eultusminister által a német nyelvre vonatkozó kiadott rendelet és a szőnyegen levő törvényjavaslat miatt a kormányt nem lehet germanisálással vádolni. Én megengedem, t. ház, azt, hogy az a rendelet más alkalmas időben kiadva, magában véve még nem germanisálás ; de a szőnyegen levő törvényjavaslattal kapcsolatban igenis germanisálás, még pedig a szónak legszorosabb értelmében. Mert mi a germanisatio? Az, t. ház, ha a magyar nemzetet németesíteni akarják. Már pedig az a szülő, a ki azt akarja, hogy gyermeke mint egyéves önkéntes a tiszti vizsgán neesak átsurranjon, vagy protectióval átmenjen, hanem hogy kellő sikerrel és biztosan megfeleljen mindazon kellékeknek, melyek a tiszti vizsgán megköveteltetnek, kénytelen fia mellett, mihelyest esak beszélni kezd, 2—3 éves korától fogva német dajkát tartani és azután, mikor fia a gymnasiumba kerül, 19—20 éves koráig folytonosan német társalgást tenni reá nézve lehetővé, mert esak igy fog a tiszti vizsga követelményeinek tökéletesen megfelelhetni, minthogy az a fiu, a ki 9—10 éves korában a német nyelvet nem jól tudja és azután folytonosan nem gyakorolja, az a gymnasiumban

e nyelvet grammaticából megtanulni nem fogja soha. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Hát az nem germanisálás, midőn a társadalomban, a családi otthonban akarják a német nyelvet meghonosítani? *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

De hiszen megmondta a t. cultusminister ur multkori beszédében, hogy elmult a „nix dájcs“ politikának az ideje. Meglehet, hogy elmult, de sajnos, bekövetkezett a „Nix ungrisch“ politikának az ideje, melyet megteremtett gróf Csáky cultusminister ur. *(Igaz! Ugy van! Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

Egy másik állítására a t. államtitkár urnak akarok még reflectálni. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Ugyanis a t. államtitkár ur bizonyos kalapács-ütésekről beszélt, azt mondva, hogy azon kalapácsütések, melyeket mi használunk, nem fognak czélhoz vezetni, mert azok következtében ők csak megerősödni, tömörülni fognak.

Én megengedem és köszönettel tartozom ezen őszinteségeért, mert legalább minket figyelmeztet arra, hogyha czélt akarunk érni, erősebb ütéseket kell alkalmazni és majd adandó alkalommal fogjuk is azon erősebb ütéseket alkalmazni; és ha talán azok mégis elégteleneknek, gyengéknek bizonyulnának, majd meg fogja adni azokat a nemzet és akkor jót állok, hogy azon párt nem erősödni, nem is szétbomlani, hanem megsemmisülni fog. *(Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az mondatott a t. túloldalról, a kormánypárti lapok is hozták, de a társas életben is gyakran hallottuk, hogy az ellenzéknek voltaképen nem is az a czélja, hogy a 25. §-t megbuktassa, hanem az, hogy Tisza Kálmánt buktassa meg.

T. ház! Én megmondom egész őszintén és nyiltan — ámbár nem vagyok felhatalmazva, feljogosítva egy párt, vagy az ellenzék nevében szólani — hogy az ellenzék czélja a 25. §-t is, Tisza Kálmánt is megbuktatni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* A 25. §-t azért, mert ez által veszélyeztetve látjuk az állami nyelvet, mint az egész nemzet létének egyik legfőbb biztosítékát; Tisza Kálmánt pedig azért, mert az ő működése az országra káros és azt veszélyezteti és mert meggyőződtünk arról, hogy ő az állam érdekében jót nem tehet. Ezt bebizonyította 14 évi kormányzata által, a melynek következtében a nemzetet szellemileg és erkölcsileg tönkre tette. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, a vita folyamán gr. Pongrácz Károly t. barátom beszédét azzal fejezte be, hogy Istennél a bocsánat, bűnért irgalmazás, csak egy, mit nem bocsát meg: a hazaárulás!“

Hát a ministerelnök ur ezen javaslat beadásával, a melynek 14-ik §-a által az alkotmányt akarta csorbítni, a melynek 25-ik §-a által pedig a nemzetnek legnagyobb kincsét, a nyelvet sérti, már azon helyre jutott, a mely helytől csak egy lépés választja őt el a hazaárulástól. *(Egy hang a szélső baloldalról: Nagyon rövid lépés!)*

Hát, t. ház, én figyelmeztetni akarom a t. túloldalt és különösen azokat, a kik már annyira mentek, hogy már a t. ministerelnök urnak némaságát is mintegy hazafi tényt tűntetik fel, hogy ne tolják fel a ministerelnök urat azon lépcsőre, mert akkor önök is oda kerülnek és akkor önök is azon bűnbe esnek, a melyre nézve nincs irgalom Istennél. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A Gajári-féle határozati javaslat, t. ház, szerintem rosz. Annak semmi egyéb czélja nincs, mint tévutra vezetni azokat, a kiket még lehet. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* De volna bár az a legjobb, én még akkor sem fogadnám el, mert tudom, ilyen határozati javaslatoknak milyen értékük és milyen becsük van. Meg szokták azokat hozni, de nem szokták megtartani. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Engemet pedig és minket mindnyájunkat az ország választó polgárai azért küldtek ide a törvényhozó testületbe, hogy törvényeket alkossunk, nem pedig azért, hogy holmi haszontalan határozati javaslatokat és jegyzőkönyvi kivonatokat fogadjunk el. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

T. ház! Most, a midőn be akarom végezni beszédemet, *(Halljuk! a szélső baloldalon)* még egy kéréssel fordulok a t. túloldalhoz. Nem az egész túloldalhoz, mert azokhoz, kik azon a jó kövér legelőn legelésznek, *(Derültség a szélső baloldalon)* azokhoz semmi szavam nincs. Tudom, hogy ők azt el nem hagyják, a mig csak onnan le nem hajtatnak. *(Helyes! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hanem intézni akarom szavaimat azon t. képviselőtársaimhoz a túloldalon, a kik függetlenek.

Arra kérem önöket, mentsék meg magukat a lelkiismereti furdalásoktól és lelki gyötrelmektől. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Mert, hogy ha sérelmesnek tartják ezt a szakaszt a nemzetre nézve és más szempontokból, személyes tekintetekből mégis megszavazzák, nem meggyőződésük szerint szavaznak; ha pedig nem meggyőződésük szerint szavaznak, akkor én ezt nem képzelhetem lelkiismereti furdalás nélkül. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Mi, t. ház, itt az ellenzéken, magunkban véve elégtelenek vagyunk ezen szakasz megbuktatására. Szavazzanak önök velünk. Nagyobb szolgálatot ez életben soha sem tettek a nemzetnek s az összes jelen és jövő intelligens fiatalságnak és sok ezer és százezer szülőnek örök háláját fogják érte jutalmul kapni. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a szakaszt, hanem járulok

a kisebbségi véleményhez. *(Élénk helyeslés és éljenzés szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Csatár Zsigmond!

Csatár Zsigmond: T. ház! A vitának ilyen előrehaladt stadiumában szólalván fel, ezért mindenekelőtt bocsánatot kérek. Mert habár ki vannak is már fáradva a kedélyek, csak kötelességet kívánok teljesíteni én is, mint a ki a függetlenségi és 48-as párt politikáját vallom magaménak, midőn küldőim megbizásából ehhez a kérdéshez hozzászólok. Teszem ezt nemcsak kötelességből, de azon hazafias tartozásból is, a melylyel minden hazafi hazájának áldozni legszentebb kötelességének kell hogy tartsa.

T. ház! Magyarország független ország. Ez az ország nincs lekötve semmi néven nevezendő idegen befolyásnak vagy hatalomnak, következéskép lehetetlenség, hogy a magyar királynak olyan felségjoga volna, mely a magyar édes apa és anya gyermekének a német szót elrendelhetné a hadseregben. A magyar királynak csak magyar hadserege lehet. Ez az én meggyőződésem, ez az én egyéni felfogásom. Tisztán és kizárólag annak a politikának hódolok, hogy Magyarországon az önálló hadsereget felállítani annyival inkább szükséges, mert máskép egy bekövetkezhető nagy háború esetén nem lesz meg a hadseregben az a lelkesedés, mely hivatva van csodákat mívelni, trónt és hazát megmenteni, hanem beáll olyan „se hal, se hús"-szerű állapot, melynek nagyon szomorú, végzetes következménye lehet.

Mindenek előtt arra kell tehát kérnem a t. honvédelmi minister urat, mint a kinek nagyuri gavalleriája iránt mindig tisztelettel viseltettem, méltóztassék visszatekinteni I. Ferdinánd Magyarország királyává megválasztatásának esetére, a magyar törvényeknek e részbeni intézkedéseire és vegyen magának bátorságot a legjobb urhoz, a magyar királyhoz őszintén szólani, hogy ezt a nemzetet, uram, a véghetetlenségig lehet vinni, de szükséges, hogy jogait mindenki tisztelje és megvalósítsa, de szükséges, hogy épen királyi Felséged mondja ki azt, a mit a nemzet nagy közönsége kíván, hogy a magyar nyelv uralkodó legyen a hadseregben is; mert mélyen t. ház, nem tűrhető tovább az a helyzet, melyben élünk. Hiszen a magyar édes apa és édes anya szivesen adná a hadseregbe gyermekét, mert tudja, mert érzi, hogy nemcsak a haza megmentéséről van szó, de egyuttal egy igen szép, díszes existentiát is ad neki; igen, de az adott viszonyok és körülmények között ugy állunk, hogy a hadseregbeni tiszti állásokat az örökös tartományokbeli katonatiszt urak megélhetési eszköznek tekintik és a legszebben müvelt, legjobban qualificált magyar ifjak, ha felviszik hadnagyságra a német commandó alatt, no mondjuk, kapitányságra, evvel elérték a netovábbot, ott aztán bekövetkezik az, hogy tovább nem haladnak. Engedelmet kérek, én azt hiszem, hogy ő Felségének, ugy is, mint magyar királynak, ugy is, mint osztrák császárnak egyik legszebb hivatása az, hogy népeinek nyugalmát, egyenlő boldogítását elősegítse, elővarázsolja és ne tegye lehetetlenné, hogy az örökös tartományokbeli tiszturaknak és mindenféle határőrvidéki, sokszor hazánk ellen törekvő embereknek a gyermekei felvigyék egész a táborszernagyságig és akkor, midőn ő belőlük 7—8—9 szerepel, egyetlen egy magyart sem látunk, hogy ilyen magas fokra emelkedhetett volna fel. És mi ennek az oka, t. ház? Az, hogy tudja az isten, 370 esztendő óta a magyar nemzetnek az a szerencsétlen sors jutott osztályrészül, hogy ezt kihasználták anyagilag amazoknak az előnyére, de a nemzetnek előnyöket nem nyujtottak arra, hogy szellemi és anyagi izmosodásban és megállapodásban teljes jólétnek örvendhetett volna. Ilyen helyzet és körülmények között, mélyen t. ház, méltóztatik be látni, hogy valamint az általános vitánál tiltakoztam ezen véderőtörvényjavaslat ellen, épen ilyen alakban tiltakozom most ezen törvényjavaslatnak 24. és 25. §-ai ellen, mert ha e szakaszok ugy, a mint megirva vannak, szentesítést nyernek, a magyar nemzet ifjusága ki lesz szolgáltatva az osztrák országokban jelentkezett és tiszti rangra emelkedett idegen és magyarellenes tisztek pasáskodásának, a mint erre már nem egyszer volt is alkalom; azt pedig igaz magyar honfiúi szivű ember meg nem szavazhatja, hogy a mi intelligens ifjuságunk az osztrák katonatiszteknek mintegy martalékul oda dobassék. Aztán az a két évi szolgálat, ha például nem lesznek képesek német nyelven az elméleti vizsgát letenni, elegendő arra, hogy az intelligens ifjúnak életpályáját bevágja; lehet, hogy elveszíti életczélját, melyet maga elé kitűzött és midőn a két évet kitöltötte, elmenvén a kedve a további tanulástól, talán nem általánosságban, de sokaknál megtörténhetik, hogy saját maguknak és a társadalomnak is terhére lesznek. Már pedig azt gondolom — s erről minden magyar embernek meg kell győződve lenni — hogy csak nem akarhatja egyikünk sem hogy a magyar intelligentia ifjúságában épen a rossz törvény meghozatala végett ilyen szomorú példányokra is találjunk.

De feltéve, meg nem engedve, még ha az a javaslat e törvénynyel egyidejűleg szabályrendelet alakjában kiadatnék is, melyet Gajári képviselő ur indítványozott, ez a dolgok rendjén nem fog változtatni semmit, mert hisz a tiszti vizsgákra kiküldött censorok Osztrákiából bejött katonatisztek lesznek, kik, bármennyire törekedjék is az az ifjú, azért, mert magyar és igaz magyarhonos, meg fogják buktatni. Hiszen a legkönnyebb

a világon valakit a censurán elbuktatni; van sok jeles ember, a kit, ha ellenséges censor elé állítanak, könnyen a rövidebbet huzhatja. Ezzel tehát nem lenne a bajon segítve.

Következésképen ismétlem, kérésem csak az, hogy a t. honvédelmi minister ur, de kivált a ministerelnök ur, ki különben az egész cabinetnek lelke, hasson oda, hogy e törvényjavaslatot ő Felsége vegye le a napirendről. Hiszen a magas Kárpátoktól, le az Aldunáig minden városban, községben felhangzik az óhajtás élő és tiltakozó szavakban, hogy e törvény nem a nemzet véréből, testéből való, hogy arra nincs szükség. Miért ragaszkodnak hát hozzá oly csökönyösen a mélyen t. minister urak? Hiszen ők Magyarország legfőbb szolgálatában álló államférfiak, kiknek életük és vérük árán is kötelességük volna a magyar nemzeti közvéleményt tiszteletben tartani.

Sajnálom, de itt már megszoktuk azt, hogy midőn ilyen igénytelen ember beszél, a milyen magam vagyok, akkor a minister urak másokkal discurálnak. Azt hiszik, hogy én tulajdonképen csak azért beszélek, hogy magamnak örömet szerezzek és nem azért, hogy mint az ország tanácsosa, a szőnyegen levő kérdéssel szemben aggodalmamnak adjak kifejezést. Sajnálom, hanem ez igen sajnos jelenség; én legalább, ha azon a helyen volnék, mindenkit meghallgatnék és mindenkinek aggodalmát eloszlatni iparkodnám. *(Derültség.)* De történik az, hogy egyes kormánypárti képviselők csak azért iparkodnak a minister urakat elfoglalni, *(Derültség)* hogy az ilyen magamfajta képviselő beszédjét ne hallhassa. *(Élénk derültség.)*

T. képviselőház! Azt hiszem, hogy mi azért küldettünk ide, hogy az ország és a nemzet érdekében olyan törvényeket hozzunk létre, a melyekből Magyarország összes közönsége kenyeret szerezhet, jólétnek örvendhet és teljes megnyugvással tekinthet arra a házra, mint a hol életének, boldogságának alapkövét teszik le. Én ugy vagyok meggyőződve, hogy az ország többségéből alakult ministeriumnak legszentebb kötelessége odahatni, hogy magával ő Felségével szemben is az országnak senki által el nem disputálható igazait megvédni legszentebb kötelességének tartsa. Már akkor, t. ház, midőn ilyen törvényjavaslatnak a megalkotásáról van szó, akkor, midőn ily törvényjavaslatnak az országgyülés elé terjesztését elrendeltetni kivánta ő Felsége, hogy már akkor a ministerium megtörte hivatásának kötelezettségét és tullépte azon Rubicont, a melyen belül az ország integritását, jóvoltát képviselni tartozik, ezt magyaráznom felesleges, mert ebből a szerencsétlen törvényjavaslatból napnál világosabban bebizonyul.

Ily helyzet és körülmények között felettébb sajnálom, hogy az általános vitánál mintegy jóslólag történt előterjesztésem megvalósult. Mondottam én máskor is oly dolgokat a t. háznak, melyeket a t. minister urak megmosolyogtak, meghallgatni nem akartak és egy év mulva már emberélet esett áldozatul. Akkor beismerték, hogy az a szegény ember előre látott, előre jósolt s most nem történt volna meg az a szomorú dolog, a mely tényleg bekövetkezett. Igy cselekedtek az általános vitánál is. Előre megmondottam, hogy nem szabad a magyar törvényhozás asztalára letenni oly törvényjavaslatot, a melynek tárgyalása az utcza kövezetére kihat. Megmondottam, hogy inkább meg kellett volna hosszabbítani az 1868: XL. törvényczikket, semhogy ezt a rettentő, kedélydúló állapotot előteremtsék, a mely az egész ország nyugalmát, a lakosoknak, mondhatni, sok helyütt biztonságát is érzékenyen megtámadja.

Csak most legközelebb voltam választókerületemben. Ismerem Békésmegye hangulatát, akármit csinál is a hivatalos apparatus. Megengedem, hogy a kik kapnak vagy a megyétől, vagy az államtól hivatalos fizetést, azoknak ellenkező nézetük van, tehát a hivatalos Magyarország, meglehet, hogy a t. többség pártján van, de hogy a nem hivatalos Magyarország velük ellenkező nézeten van, azt szent meggyőződéssel állíthatom, mert a körülményekből erről meggyőződtem.

Nem volt szükség oly törvényjavaslattal előlépni, t. ház, mely az amugy is az adók súlya alatt görnyedező állampolgár nyugalmát, békéjét megtöri és igazán nagy szerencsétlenséget idéz elő. Mert hiába, valljuk be őszintén, ugy voltunk mi meggyőződve, hogy Tisza Kálmán, az a tősgyökeres bihari magyar nemes, ki annyi évek során át hirdette az igét az 1867-iki kiegyezés ellen, lesz hivatva arra, habár kerülő utakon, azzal elbánni és Magyarország állami függetlenségét, ha nem is rögtön, de a közel jövőben helyreállítani. Kérdem, miért kellett ily rossz törvényjavaslattal szivünkből ezen jobb jövő reményének utolsó szikráját is kioltani? Vagy csak addig szeretjük a népet, mig annak vállain felemelkedünk s a mikor a magasban vagyunk, megszünik az ország és a nemzet érdeke és csak a magunké irányadó?

Kár volt, t. ház, ilyen rossz hangulatot előidéző törvényjavaslattal ilyen állapotot, szerencsétlenséget felidézni. Mert méltóztassanak elhinni, hosszú idők szükségesek arra, hogy Magyarországon az ezen szerencsétlen törvényjavaslat tárgyalásával előidézett kedélyháborúság teljesen lecsillapuljon és valaha elfelejtsük azt, hogy Biharvármegyének egyik nagybirtokosa volt az az ember, a ki oly törvényjavaslatot akart megvalósítani, a mely a magyar nemzet legdrágább kincsét: nyelvét akarja a hadseregből kizárni.

Csáky minister ur nagy szerencsétlenség az országra nézve. *(Derültség.)* Véghetetlen nagy baj az, hogy a mélyen t. ministerelnök ur, a kit pedig

én a multjáért annyira tiszteltem, mielőtt ily urakat meghína ily véghetetlenül nagy cardinális jogokat érintő tárczára, legalább legjobb, legmeghittebb és kipróbált hazafiságú embereivel nem beszéli meg, hogy alkalmas lesz-e ez az uri ember oda? Ha a pártoknak kimagasló tagjait ugy ezen kérdésben, mint általában a hadseregre vonatkozó törvényjavaslat többi kérdéseiben előre meghallgatta volna, ugy bizonyára e bajok és kellemetlenségek mind nem jöttek volna létre.

A t. minister ur eszünkbe hozza a közelmultból azon szomorú időt, a melyben a magyar protestansok oly titáni harczot vívtak: a Thun Leo korát. Nincs nekünk arra szükségünk, hogy azon gyászos emlékezetű mult most alkotmányosságunk jelen idejében ismétlődjék. Hiszen, hála a jó Istennek, oly szépen elkezdődött már Pest vidékén a magyarosodás, hogy az embernek a szive örül, midőn például, egy községet mondok a többi közül, Sári községben, hol nem tudnak magyarul, én találtam egy gondolatot a magyarosodásra. Egy obsitos katonának a szájába adtam, hogy legyen jelen, ha majd a magyar oktatás ellen beszélni fognak és csak annyit mondjon, hogy „nem szégyenlitek magatokat, hogy ha azt kiabálják utánatok, hogy „sári tótok". Ezzel a magyar nyelv tanítása iránti ellenszenv el volt oszlatva és oda fejlődött a dolog, hogy legközelebb, midőn ott jártam és a tót gyerekek jöttek ki az iskolából, én megállítottam a kocsimat és megkérdeztem egy fiut, hogy ki ő, hogy hivják, mit tanul és szépen megmondta, hogy tud rajzot, tehát magyarul beszélt. Igy a többi községekben is, Soroksáron, Harasztiban és Taksonyban, nagyon szépen megindult a magyarosodási mozgalom. De azután egész őszintén tartozom a t. háznak becses figyelmét arra felhivni, hogy mióta Csáky minister ur azt a szerencsétlen rendeletet közzé tette, nem egy emberrel találkoztam az atyafiak közül, a kik azt mondták: mit akar itt az ur nálunk magyarizálni, mikor elrendelték, hogy németül kell tanulni és már megkezdődött a munka arra, hogy az állami iskolák beszűntetésével a régi német állapot megvalósittassék. Engedelmet kérek, nagy dolog ez, t. minister ur, ezen gondolkodni kell, ha azt akarjuk, hogy Magyarország magyar maradjon és onnan az Olympusról nem szabad olyan államellenes tanokat hirdetni, annál kevésbé rendelet alakjában meghagyni, hogy most már német legyen az egész világ. De nem is észszerű a német commandó. Hiszen a nagy Németország commandója is német, hát azért nekünk is németekké kell lennünk? Csak meg fogja engedni a minister ur, hogy abból a 37 milliónyi népességből, mely Magyarországban és Osztrákiában *(Derültség)* lakik, 5 milliónyi lakosság kedveért a magyar nemzet kincséről, ősi nyelvéről még a hadseregben sem mondhat le. De nem lenne ennek jó következése még azért sem, mert — ne méltóztassanak megítélni, meglehet, hogy itt is ugy leszek, mint már többször a házban, hogy jövendölésem beteljesül, de mikor jövendöltem, nem adtak rá semmit — nem tehetek róla, de ugy vagyok meggyőződve, hogy a kiengesztelt jó baráttól és a kétszer főzött ételtől mentsen meg az Isten, de én a német szövetségben Magyarország üdvét, boldogságát fel nem találom, mert az csak azért jött létre, hogy a franeziát megijeszsze, azt pedig megijeszteni nem lehet, mert a világ szabadságát képviseli és a mint ez megindul, a mi szent szövetségünk is fel fog bomlani. Akkor pedig nagyon veszélyes dolog lesz, t. minister ur, ha majd egyszer a német egység katonaságával, melynek fáj a foga az örökös tartományra ma is — háborút kell viselni — mert ha a mi katonáink németek lesznek, amazok is németek lesznek, ebből olyan confusio fog létrejönni, hogy félek, miszerint megint Königgrätz lesz. Ezen egy szempontból is szükséges, hogy a magyar nemzeti haderő, a magyar nemzeti katonaság felállittassék. És én hiszem, mert meg vagyok róla győződve, a mint itt a képviselőház foruma előtt e pillanatban beszélek, hogy Magyarországnak lehetnek küzdelmei és lesznek is s hogy ezen küzdelmekből sikeresen, dicsőségesen, az uralkodó család javára csak ugy fog kibontakozni, ha a magyar önálló független hadsereg nem holnap, hanem még ma fog helyreállittatni. *(Derültség a szélső baloldalon. Ugy van!)*

E végből, t. ház, sem Magyarországnak — sajnálom, de kimondom — még a koronának sem lehet nyugalma és méltóztassanak e felett komolyan gondolkozni, nem hiszem, hogy legyen ott a jobboldalon csak egy ember is, a kit ez a föld szült, ez a föld tart és a ki arra vár, hogy valaha keblében nyugodalmat találjon, tiszta lélekkel és igaz magyar érzülettel megszavazza azt, mi a nemzet istensége ellen van; megszavazza azt, hogy a magyar ifjuság magyar nyelven le ne tehesse a tiszti vizsgát. Mert ha ezt valaki tenné, kétségbe kell esnem a nemzet jövője felett, akkor elmondhatom, hogy a nemzetnek hosszú élni való ideje nincs, legfeljebb annyi ideje lesz csak, mig nevét a sírkövére fogja vésni, miként azt Petőfi már 48-ban megjósolta.

Őszintén megvallom, t. ház, nem vagyok barátja annak, hogy ha a képviselő küldőinek akaratával ellenkezésbe helyezi magát s nem vagyok barátja annak az eszmének, a melynek bizonyos képviselő urak kifejezést adtak, hogy a képviselőnek oly roppant talentuma van, mely szerint választó-közönsége ő tőle kérjen tanácsot. Vannak odahaza okosabb emberek, mint mi vagyunk, *(Általános derültség)* de a szerencse nem szolgált nekik. *(Derültség.)* Ezerszer jaj az én nemzetemnek, ha legalább ennél az országgyü-

lésnél 15-ször nagyobbszerű országgyülést talán nálunk okosabb emberekből nem tudnának összehozni. Én azt a vallástalan catechismust és hamis tant el nem fogadom, hogy a képviselő oly nagy böles s oly véghetetlen tudós, miszerint választó-kerületének polgáraiban nem lenne annyi képzettség, hogy el tudja birálni, vajjon az a képviselő itt, az ország forumán ugy viseli-e magát, a mint azt a magyar nemzet közjogából folyó kötelessége magával hozza, vagy nem tesz-e oly ellentétes dolgot, a mely épen a magyarok Istene ellen szól.

Figyelemmel olvastam a lapokat s mindazon nagy népgyüléseket s körmenceteket, a melyek a t. túloldalra vonatkozólag országszerte tartattak. Tudom, hogy sok választó-közönség felhívta a kormánypárti képviselő urakat, hogy e szakaszok ellen szavazzanak.

Ha már nem akarják azt az álláspontot elfoglalni, a melyen én állok, hogy a magyar király ő Felségének magyar hadserege legyen, pedig e kettő ép ugy összeillik, mint a hogy a kétszer kettőben benne van a négy, sőt az egymás nélkül össze sem egyeztethető, akkor legalább tegyenek meg annyit saját választóik jól felfogott érdekében, a magyar nemzet jövő fejlődése kérdésében, hogy e javaslat 24. 25. §-ait ugy, a mint be van adva, el ne fogadják, hanem méltóztassanak követelni, hogy határozottan törvénybe tétessék, hogy a magyar intelligens ifjak az elméleti katonai tiszti vizsgát magyarul tehessék le s hogy a két évi szolgálati idő egyszer s mindenkorra megszüntettessék. Azt hiszem, hogy a t. választók evvel bizonyosan nem sokat kértek képviselőjüktől, mert hiszen azon választóiknak ott jár az eszük, a hol az enyém, csakhogy attól tartottak, hogy képviselőjüket hazafiságában nagyon megsértik, ha tőle többet mernek kérni.

Vannak a túloldalon férfiak, a kik e felhivásokra nem adnak semmit. Én esak azt az egyet kivánom, ha a t. ministerelnök ur azt mondaná ő Felségének, hogy kérem Felséges uram, rakonczátlankodnak azok a szittyák és azok a Rákóczy-féle emberek, oszlassuk fel a házat s legyen új választás. *(Helyeslés a szélsőbal egyes padjain.)* Ezt én azért mondom, mert legközelebb márczius 15-én volt szerencsém leutazni választókerületembe, a hol választóim előtt elmondottam, hogy én a nemzeti hadsereg felállításának hive vagyok s kijelentettem, hogy ha ez nem tetszik, mondják meg nyiltan és őszintén s két perez mulva mandatumom a kezükben lesz. De daczára annak, hogy kerületemet németek és oláhok is lakják, lett óriási éljenzés s felszólítottak, hogy maradjak, mert nekik csak magyar nemzeti hadsereg kell. A gyulai oláhok és németek túllicitálták a kormánypártot, a melyben pedig abból a nemzetiségből alig van egynéhány, azok is elejétől fogva végéig hallgattak. Legjobb volna, ha a ministerelnök ur ezt az amugy is sok kellemetlenséget okozó országgyülést feloszlatná. Majd elmegyünk az új választásra kerületeinkbe és azt mondjuk: a kormánypárt szerint a választóknak nines annyi eszük, hogy a képviselők tudományát és hazafiságát megbirálhassák. Majd meg fognak szólalni az édes mamák is, kiknek siránkozása nem ejti meg a képviselő urakat, mert ők siratják meg azt a szerencsétlenséget, melyet e javaslat gyermekeikre mért. Engem e javaslat nem érint, nekem nincsenek gyermekeim: de mint rosszat el akarom hárítani nemzetemtől. Ezért szólaltam fel, nem pedig mintha minden áron csak beszélni akartam volna.

Most áttérek egyes képviselő urak beszédjére. *(Halljuk!)* Mindenekelőtt nagyon fáj nekem, hogy Iványka t. képviselő ur szakítva minden multjával, melyben a budai kapuban őrt állott a haza szent ügye mellett és később mint balközépi tekintélyes képviselő egyre harczolt a nemzeti hadseregért, most életének vége felé, *(Derültség)* midőn az volna kötelessége, hogy ugy tegyen mint Matusalem, hogy: „Uram, látták szemeim az Üdvözítőt, most már nyugodtan megyek szined elé“, ellenmondásba jön dicső multjával, mely őt megkoszorúzta és eltér a nemzet istenének imádásától. *(Derültség.)*

Mert mi két templomba járunk imádkozni. Iványka képviselő ur azon templomba, melynek oltárán kétfejű sas van, mi pedig oda, a hol a magyar nemzet geniusa van az oltáron könnyező szemekkel. *(Derültség.)* Hogy ily kipróbált hazafi meg tudott hajolni Bécs törekvései előtt és oly dolgokat akart keresztülvinni, melyek ellen tiltakozik a nemzet ezredéves multja, a vérszerződés és minden szent érzület, ha meggondoljuk, hogy Magyarország választott képviselői nem a magyar nemzet érdekében cselekesznek, hanem Bécs érdekében.

Mélyen t. ház! Tudom én méltányolni azon előnyöket, melyeket a hatalom birlalói juttatnak, de kérem, ez az előny esak addig lehet édes, addig lehet megnyugtató, addig lehet boldogító, mig ezért egy borzasztó értéket nem követelnek s nem akarják, hogy az ember dobja oda meggyőződését mulékony anyagiságért, melynél bizonyos tekintetben jobb a koldusbot. Mert kérem, meg van ám irva, hogy pénz a világ szekérkenője. Jó is, hogy ha sok van belőle, hej, ha a becsületért adják, tedd eléje a koldustarisznyát. *(Egy hang balfelől: Ez igaz!)* Hivatalokért, kitüntetésekért ne feledkezzünk meg édes hazánk iránti kötelességünkről, hiszen siránkozik ez a hon, el van keseredve ez a nemzet és ugy tekint reánk, mintha kihalt volna szivünkből minden hazafias érzés. Én félek, én kétségbe esem, *(Derültség jobbfelől)* hogy csakugyan igaza lesz a költőnek, midőn azt

mondja: „Kihaltak a magyar hős óriásai, korcsokká lettenek a sarjadékai, a melylyel a magyar — barátot és hazát — ölelni kész vala — forrón karolni át.

No, mélyen t. ház, annyira talán nem fajultunk még el, hogy a költőnek e versezete reánk alkalmazható legyen, de az Isten különös kegyelme mentsen meg minket attól, hogy legfontosabb életérdekeinkről mondjunk le egy idegen törekvésért, mely 370 esztendő óta Magyarország iránt soha igazságos, méltányos és — mondjuk ki — hű nem volt. Nem lehet az, hogy csakugyan igaza legyen már Petőfi Sándornak, midőn megirta, hogy „Konduljanak meg a vészharangok, nekem meg egy kötelet kezembe. Reszketek, de nem a félelemtől, fájdalom és düh habzik szivembe stb.“ Nem lehet uraim, hogy ez a nemzet annyira megpuhuljon, hogy saját magának, állami létének, állami jövő existentiájának saját kezével ássa meg a sirt, melyből többé fel nem kel. *(Tetszés szélső balfelől.)*

A világosi sirt árulás idézte elő, abból lehetett még feltámadni, de abból a sirból, mélyen t. ház, a melyet a nemzet többsége ás a nemzetnek, abból többé feltámadni nem lehet. *(Helyeslés a szélső balon.)* Én nem tehetek róla, mélyen t. ház, igy vagyok áthatva lelkem legőszintébb érzetétől. Meglehet, hogy ha ott ülnék a túloldalon, kedvezőbb anyagi viszonyoknak örvendezhetnék, de kérem, inkább viselem a koldusbotot és inkább járok az ösvényen gyalog, mint valaki, a ki kristályüveges hintóban, *(Egy hang a jobboldalról: Omnibusban! Derültség.)* csak hogy elmondhassák rólam, hogyha egyszer a sirgödörben fekszem, itt fekszik egy ember, a ki kötelességét megtette, hazafiságát hiven betöltötte, nyugodjék békében. *(Élénk derültség a jobboldalon.)* Én nagyon kérem mélyen t. Ivánka képviselő urat, *(Derültség jobbfelől)* legközelebb jártam a választókerületében és meggyőződtem arról, hogy Szabadkán, bár ott a legtöbben más nyelven beszélnek, de hazafiság tekintetében velünk egyképp érző magyar polgár testvérek, fájlalják, hogy a mélyen t. képviselő ur ellene nyilatkozik ezen törekvésnek, mely ezen pártból nyilvánul; fájlalja annál inkább, mert a képviselő ur rászolgált arra, hogy ne ahhoz a párthoz, hanem ehhez tartozzék. És multjának koszoruját élete vége felé *(Élénk derültség a jobboldalon)* csak ugy lesz képes felfrissíteni, *(Élénk derültség jobbfelől)* csak ugy a nemzeti törekvésekben gazdag nagy közönség elismerésével találkozni, ha ezen szerencsétlen paragraphusok ellen szavaz. *(Igaz! Ugy van! szélső balo'dalon.)*

T. ház! Talán két vagy három hete annak, hogy Horváth Gyula képviselő ur beszélt e szakaszokról, az a képviselő ur, a ki bizonyosan ki volt küldve a kormánypárttól, mikép megtéveszszen minket, hogy ott is van ellenzék, *(Nagy derültség jobbfelől)* hogy aztán egy kis köpenyegforgatással oda ismét visszamehessen. Én akkor kissé erősebben szóltam közbe, a miért elnöki rendreutasításban is részesültem, mit igazán sajnálok, ámbár akkor mások is kiabáltak. *(Derültség.)* De megvallom, hogy Horváth Gyula urat erkölcsi biróul alkotmányjogi kérdésben el nem ismerem. Ennek pedig igen természetes és kézzelfogható oka van. *(Halljuk!)* Történt a magyar alföld egyik városában, hogy a képviselőnek a mandatumát megsemmisítették épen ugy, mintha most három-négy derék hordár megfogna és kidobna innét. *(Felkiáltások a jobboldalon: Olyan derék hordárok nincsenek! Zajos derültség.)* Akkor az az ur, t. ház, azon a vidéken roppant nagy hatalom volt. A vizek biztosa. Szólt a zene, durrogott a pezsgős üveg, az egész Tiszavidéken, kivált Szentesen.

Ez az uri ember, a kit én sohse bántottam, nem is volt okom reá, bizonyosan pesti barátai által feldühösítve, fogadást tett, hogy azt az öreg embert, a kinek nagy többsége van a Tisza partján, megbuktatja a választáson. Lejött oda huszárokkal és 2 század gyalogsággal s megcsinálta azt a cerimoniát, hogy az az ember lett győztes, a kinek pártja se volt. Megvallom, t. ház, hogy ilyen képviselő urat alkotmányjogi kérdésekben el nem fogadok birául, mert a ki a szabad választás legsarkalatosabb elveit meg tudta semmisíteni s feljőve Budapestre, elmondá, hogy megsemmisítette azt a választást talán egy szivarért, *(Nagy derültség)* az ilyen ember előttem nem competens erkölcsbiró szerepre.

György Endre t. képviselő ur szintén beszélt a kormánypárt politikája mellett. *(Halljuk!)*

T. ház, ha e mellett egy Wahrmann ur, egy gróf Szapáry Gyula ur, vagy mondjuk egy gróf Andrássy Gyula ur beszél, mint független ember, erre én azt mondom: legyen nekik meggyőződésük szerint. De mikor oly képviselő szólal fel, a ki bizonyos évi dotatiókban részesül a kormány közreműködésével, engedelmet kérek, az rám jó hatással nincs s ez által a ministerelnök ur tekintélye nemhogy erősödnék . . . *(Felkiáltás a jobboldalról: Gyanusítás!)* Nem gyanusítás ez, mert tessék elhinni, az osztrák-magyar államvasutnál van az a képviselő ur az igazgató tanácsban.

Elnök: Kérnem kell a képviselő urat, ne méltóztassék olyat mondani, hogy a kormánytól évi, nem tudom, miféle fizetést húz. Az egy társulat, melynek 30 igazgató-tanácsi tagja van. . .

Csatár Zsigmond: Innen kapta az állását! . . .

Elnök: A háznak igen sok tagja van, a ki egyik másik társulatnál igazgatósági tag; de azért független s kötelessége teljesítéséért s szorgalmáért kapja fizetését. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Csatár Zsigmond: 8,000 frtot *(Nagy derültség.)* Tudom én, hogy mihelyt ezeket a húrokat

zöngetem, már elkésett homo, incorrect ember vagyok. Én erről nem tehetek. Én igy vagyok alkotva; ha ki nem mondanám, mélyen t. elnök ur, meghalnék bele. *(Általános derültség.)*

Elnök: A t. képviselő ur méltóztatik tudni, hogy már a harmadik hónapban foly a javaslat fölött a vita; ne méltóztassék hát azt a comicumba átvinni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Csatár Zsigmond: Hát kérem, majd máskép beszélek. *(Nagy derültség.)* Az a t. képviselő ur, abból az alkalomból és módból, hogy — nem tudom, helyesen-e vagy helytelenül — elnöki megrovásban részesülvén, igazolni akartam magamat az elnöki székkel szemben, hogy nemcsak én, hanem mások is zajonganak, engem a siketnémák hadvezérévé tett. *(Halljuk! Halljuk!)* Hát legyen a t. képviselő ur meggyőződve, hogy — bár a siketnémákat katonáknak alkalmazni nem lehet — de ezek között is vannak hasznosabb tagok, mint ő; ezt egész politikai multja teljesen bebizonyította. *(Helyeslés a szélső balon.)* A mi pedig Asbóth képviselő ur azon állítását illeti, hogy nem akarnak ők, kormánypártiak, egy újabb 48-iki epochát, mely Világoshoz vezet, előidézni és nem akarják behivni a muszkát, erre Komjáthy képviselő ur férfiasan és jól megfelelt; de én is tartozom neki azon kijelentéssel, hogy a 48-as, függetlenségi párt ide muszkát nem hivott; és ha nincsenek olyan Asbóth János-érzületü, lelketlen hazafiak .... *(Felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre! Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Elnök: A képviselő urat ezen kifejezése miatt rendreutasitom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Csatár Zsigmond: . . . . ha Pozsonyban meg nem tartják azt a csonka országgyülést és innen nem mennek el Pétervárra, a muszka ide nem jön és akkor nekünk most ezen törvényjavaslattal nem kell foglalkoznunk. *(Helyeslés balfelől. Igaza van!)* A 48-as függetlenek a magyar királyt olyan hozzáférhetlen istenségnek tartják a földön, a kinek szent nymbusa, királyi méltósága előtt mindenki meghajlik, de a mely mértékben akarják ezt cselekedni a 48-as független képviselők, azt hiszem, hogy a viszonosság elvéből folyik, hogy a magyar állam attribatumait, mely nélkül magyar királyság nem is képzelhető, teljesen a maga épségében helyre kell állítani. Ezért sem Asbóth János képviselő ur, sem mások üldöző sárral dobálni minket nemcsak nem jogosultak, hanem imádkozzanak, hogy az isten felvilágositsa elméjöket, *(Nagy derültség)* hogy minél előbb befogadja ezen párt kebelébe, hogy ide tartozzék. *(Derültség. Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem kell nekünk!)* Hát maradjon ott! *(Derültség.)*

T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy egy uri ember mondására reflectáljak. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Ha jól emlékezem, a hatvani országgyülésnek vannak törvényes intézkedései, hogy a rendbontók, zászlótépők és a haza ellen valami bünt elkövetők megcsonkitandók és másoknak is elrettentő példa gyanánt az ország különböző részeibe eleresztendők, nehogy megújuljon az, a mi a Dózsa-világban lejátszódott — ámbár én Dózsa Györgyöt nem tartom lázadónak. Nagy dolog az, t. képviselőház, ha valaki fellép egy nagy tekintélyes kerületben és azt mondja, hogy én a 48-as függetlenségi programm alapján állok, én kivánom, hogy a magyar államnak mindazon jogai életbeléptettessenek, a melyek nélkül a magyar királyságnak erősödni nem lehet s mindezekhez még hozzá tette, hogy ő mindezt a keresztény Magyarországtól kivánja, tehát antisemitáskodott is. És ez az ember, kérem alássan, két mandatumnak jön birtokába s midőn ide bejön, megkezdi azt a csunya szerepet, hogy a köpenyeget megfordítja, lieitál annak a pártnak legeardinálisabb jogai ellen, a mely jogoknak alaposságát maga a kormánypárt sem meri megtámadni, legfeljebb azt mondja, hogy nem érkezett még el az az idő, hogy azok megvalósulhassanak, mert ezt vettük ki a minister urnak a multkor tartott beszédéből. És ez az ember feltolja magát a magyar nemzet ifjusága birájának, hogy ne tüntessen jogai és az ország igazsága mellett, hanem hajtsa be fejét és derekát abba a járomba, a mely ezen törvényjavaslatban lel kifejezést, nemcsak, hanem merészkedik itten egyes képviselőtársammal szemben olyan megjegyzést engedni meg magának, a melyre valóban fellázad az ember kebele, a midőn hallja. Nincsen szó a szótárban ennek kifejezésére, mert nem lehet czélom, hogy megbántsam a mélyen t. képviselőházat, hogy kellő módon visszautasitsam. Vadnay Andor az az ember, a ki felhasználta egy bizonyos lapnak a pártolását, melyhez pedig más ember nagy anyagi áldozatokat hozott és bejutott a képviselőházba. Most átment oda, *(a jobboldalra mutat)* de kérem, mélyen t. többség, ne gyönyörködjenek benne, *(Élénk derültség)* mert ugy találnak vele járni, mint az egy pohár bor az egy csepp méreggel, mely az egész pohár bort elrontotta. Az az ember is erre van hivatva.

És, t. ház, még egyet kell, hogy ehhez a dologhoz előhozzak. És ez az, hogy senki ő Felségének királyi joga iránt olyan tisztelettel nem viselkedik, mint én. De béke idején annak is meg van a határa. Mert föltéve, de meg nem engedve, hogy engemet valaki oly érzékenyen megsért, hogy ebből egyuttal rágalmazás is következik, hogy aztán biró elé kerül a dolog s azt a valakit rágalmazásért elitélik és az itélet már jogerős — tagadom az igazságügyministernek azon jogát, hogy ha én abba bele nem egyezem, hogy az illetőnek a büntetése elengedtessék, ő jogosult volna ő Felségéhez felterjesztést tenni kegyelmezés végett. *(Egy hang a szélső balon: Helyes!)* Ez a

jogrendből, az igazságszolgáltatás szelleméből következik. Már pedig megtörtént, hogy ámbár az az egyén, a ki meg volt sértve, nem engedte meg, hogy az ő megtámadójának a büntetése elengedtessék, Fabiny minister ur mégis felterjesztette őt kegyelemre. Szabad lett, zászlót kellett bontania, hogy lerója némileg háláját az iránt, a ki nem engedte meg, hogy ő a börtön bűzhödt levegőjét magába szívja. *(Derültség.)*

Ezt akartam, t. ház, előterjeszteni. Már most, t. ház, az apró dolgokról átmegyek a nagy dolgokra. *(Derültség. Halljuk!)* Mindenekelőtt engem nagyon kétségbe ejtett a ministerelnök urnak azon multkori enuntiatiója, hogy ámbár ő látja, hogy a nagyközönség vele megelégedve nincs, habár tudja is, hogy itt a házban jelentékeny kisebbség óhajtja az ő elmenetelét, csak azért nem megyen el, mert idáig nem talált olyan államférfiut, a kit nyugodtan, jó lélekkel ajánlhatna maga helyett ő Felségének.

Hát bocsánatot kérek, ez a kijelentés reám véghetetlenül kinos benyomást tett. Mert föltenni Magyarországról azt, hogy ez az ország, ennek alkotmánya, sőt talán királysága is egy halandó ember életéhez van kötve, olyan szerencsétlen egy gondolat, melynek megfejtését azokra bizom, a kik azt megfejteni képesek, de én nem akarom, nem merem megfejteni, mert attól tartok, hogy roppant kellemetlen kifejezést kellene használnom. Mert kérem, ki van biztosítva csak egy perczre is, hogy élete a jelennél tovább tart? Hol van az megirva, hogy a természet törvénye, vagy valamely közbejött akadály miatt, *(Derültség)* a ministerelnök ur életét nem veszítheti? *(Derültség.)* Hát éljen sokáig, mert családja van, én kívánom szivemből, *(Derültség)* de vajjon olyan szegény-e ez az ország, hogy ha — föltéve, de meg nem engedve — meghalna ő excellentiája a ministerelnök ur, *(Derültség)* hát kérem, akkor vége a magyar alkotmánynak, a magyar királyságnak, Magyarországnak, a magyar nemzetnek? Nem lesz annak többé kormányfeje? De már engedelmet kérek, t. ház, ez mégis kissé merész beszéd; épen oly merész beszéd, mintha valaki azt mondaná, hogy az adott viszonyok és körülmények között, ha ő Felsége a király valakit meghiv kormány-alakításra, annak nem lesz többsége; dehogy nem lesz, nagyon lesz, bárki bizassék meg ministeri elnökségre. *(Derültség.)*

Erről ennyit kivántam jelezni, de mivel hozzáfüződik ehez egy másik jelenség is, mely megszólaltatta a ministerelnök urat a szabadelvü clubban, hogy ő marad, csak azt sajnálom, hogy nem olyan nagy államférfiutól jött az initiativa ilyen kijelentése, hanem azon embertől, a ki neki mindent, de mindent köszönhet.

T. képviselőház! Az ország nyugalma, az ország belbékéje, a közhangulat lecsendesítése, azt hiszem, sokkal több, sokkal szentebb, mint egyes embernek az uralkodása. Olyanok vagyunk, valljuk meg őszintén — ha egy helyről megválasztanak minket háromszor, meg megteszi, negyedszer gondolkozunk, ötödször bizonyosan újjal cserélik fel a helyünket. Alkotmányos országban, mint Magyarország, méltóztatik tudni, kissé sokalják ezt a hosszas személyes uralkodást. *(Derültség.)* Azután kérem alássan, az is határoz, hogy nem jól történtek a dolgok alatta, mert az adók kérem, óriási módon felszaporodtak, az adósságokat in infinitum felemelték, a rentéket, kérem csak ugy kenik, fenik egymásra. *(Derültség jobbfelől.)* Hát kérem alássan, valami bűzlik Dániában. *(Derültség.)* El vagyunk keseredve, mert nem látjuk hazánkat, országunkat oly alapra fektetve, a melyen a közel jövő viharaival daczolhatna. Már kérem, akár egyes ember, akár nemzet, ha elkoldusodik, ha elszegényedik, csak szegény marad *(Élénk derültség)* és azzal a viharok könnyen elbánnak. Mikor már kérem, oly experimentumhoz kellett folyamodni a ministerelnök urnak, hogy állami korcsmát is állítunk fel. *(Szónok megvetést kifejező kézmozdulatot tesz. Zajos derültség.)* . . . Hát engedelmet kérek, t. ház, a dolog ugy van, hogy bizony kérem alássan, mi tűrés, tagadás, lehet itt a házban többsége a ministerelnök urnak, maga is tudja. Hát kérem mélyen t. ház, nincs rendjén az ország szénája; *(Derültség)* nagy az elkeseredés mindenütt, a hova csak megyünk. Vannak egyesek, kérem, a kik az állam, vagy a megyék, vagy a társadalom kenyeréből szedik a morzsákat, szedik az ezreseket, vagy nem tudom, miket *(Derültség. Mozgás jobbfelől)* s kik hirdetik, hogy meg vannak elégedve, de reájuk sem hallgat a nép, mert tudja, hogy haza beszélnek, a maguk érdekében, nem pedig a nagy közönség érdekében. Az executiók pedig oly dracói szigorral hajtatnak végre az állam részéről a kifosztott és kifosztatott ellenzéki polgárok ellen, hogy már fel sem jajdul, legfeljebb azt mondjuk rájuk, vidd el, a hol van, mert hiába megyünk akárhova, ellenzéki ember itt ebben az országban, ebben a hazában, soha igazságot nem kap. *(Ellenmondás jobbfelől.)*

Ez már olyan bizonyos, hogy a ki ez ellen mer mondani valamit, az nem ismeri jól a külső viszonyokat.

Nagy az elégedetlenség az országban. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem lehet azt eltagadni és nem hiszem, hogy van a többségben egyetlenegy képviselő, a ki nekem e részben, ha nem is szóval, de szivében igazat nem adna. És nem is csoda, mikor a községek fejlődése csak azért, mert rossz pénzügyi politikát folytatunk 1867 óta mindig, mert örökösen egyesek megkimélése végett a közügy szenvedett s akkor nem ugy teszünk, mint 1848-ban tettek a derék ministerek, hogy a föld lett szabad, hogy ime átadjuk a községnek a korcsmát, hanem magunk leszünk állami kores-

márosok. Engedelmet kérek, ez az állam méltóságával össze nem fér. Következésképen én, mint a ki a mélyen t. ministerelnök urnak, mint magyar uri embernek, tisztelője vagyok, nagyon kérem őt saját jól felfogott érdekében és uri családja érdekében, *(Derültség)* hagyja ott azt a helyet, nincs ő arra rászorulva, *(Derültség. Tetszés a szélső baloldalon)* megélhet ő a nélkül is, adott neki az isten eleget; *(Derültség)* szerezzen vissza egyet, azt a bizalmat, szeretetet, azt a rokonszenvet, azt a tűzbe menő készséget, melylyel a nemzet öt körülvette, midőn azt mondta, hogy: „Ghyczy, Tisza, Böszörményi, tudják az alkotmányt védni.“ *(Egy hang a szélső baloldalon: Igaz a!)* És legyen meggyőződve róla, hogy az a bizalom, az a népszeretet, az a ragaszkodás többet ér 10,000 olyan bársonyszéknél, mint a melyen ül és talán eljöhet az idő, mikor nekünk egy nagy emberre, egy talentumra szükségünk lehet, legyen készenlétben, hogy ha ütni fog az óra, ismét ugy adhassa hazafiságának tanubizonyságát, mint Debreczenben, midőn bement a császári biztos és kijelentette előtte, „hogy mi a törvény alapján állunk, mi engedelmeskedni nem fogunk és a gyülést meg is tartotta. Hiszen ha a ministerelnök ur igy dolgozott volna, mióta ministerelnök, az ország érdekében és nem Bécs érdekében, ilyen hatalmas ember nem lenne sehol a világon.

De hiába, az idők megváltoztak és a körülmények annyira juttatták őt is, hogy tévedésbe esett azon tisztességes szép multtal, melyet mint ellenzéki vezér fényesen vívott ki.

Most, mélyen t. ház, engedelmet kérek, hogy ily hosszasan foglalkoztam ezzel a tárgygyal, de utóvégre is kötelességet teljesítettem; mert avval a tudattal akarok járulni szavazatommal a törvényjavaslat ellen, hogy: Szent hazám, leróttam mind, a mivel tartozám. Nem fogadom el a szakaszt. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Nagy István jegyző: Horváth Ádám!

Horváth Ádám: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Több mint három hete folyik a véderőről szóló törvényjavaslat 24 és 25. §-ai felett a vita. Daczára annak, hogy hallottunk már a képviselőházban levő mindegyik pártról fényes szónoklatokat s daczára annak, hogy az ellenzéket immár az obstructió vádjával is illetik, még sem tartom kötelességemnek annak megokolásába bocsátkozni, hogy miért emelek szót *(Halljuk! Halljuk!)*

T. képviselőház! Ezen három hetinél hosszabb vita alatt elmondattak már ugyszólván majdnem mindazok az érvek, a melyek indokolttá teszik a 24. és 25. §§. elvetését. Épen azért én a legkevésbé megvilágított részre, tudniillik ezen szakaszoknak gyakorlati oldalára kivánok kiterjeszkedni. Mielőtt azonban ezt tenném, lehetetlen, hogy két megjegyzést ne tegyek azokra, melyek itt a vita során felhozattak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Midőn az ellenzék részéről az kivántatott, hogy az, a mi Gajári t. képviselőtársamnak a határozati javaslatában foglaltatik, ne határozat alakjában mondassék ki, hanem iktattassék a törvénybe, akkor a többség részéről az mondatott, hogy ez nem történhetik meg, mert a hadseregre nézve a nyelvkérdés felségjog.

Erre vonatkozólag bátor vagyok azon alternativát felállítani, hogy a nyelvkérdés vagy nem felségjog, vagy felségjog. Hogyha nem felségjog, abban az esetben joga van a törvényhozásnak azt törvénybe iktatni; ha pedig felségjog, akkor hogyan merészli a ház többsége azt a felségjogot határozati javaslattal érinteni, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* hiszen akkor ehhez joga nincs?

De, t. képviselőház, ennél a kérdésnél nem akarok tovább időzni, mert hiszen csak a Dunába hordanám a vizet, ha továbbra is bizonyítani akarnám azt, hogy a nyelvkérdés a hadseregben egyáltalában nem képez felségjogot. Azt akarom csak erre még megjegyezni, hogy lehető legnagyobb örömünkre szolgált volna, ha a vitának ezen része teljesen elmarad. Grossing és Lustkandl, midőn igyekeztek kiforgatni a magyar közjogot, nem hivatkozhattak auctorokra, hanem attól félek, t. ház, hogy a jövő Grossingjai és Lustkandljei, ha lesznek ilyenek — pedig ennek lehetősége nincs kizárva — bizonyára nagy figyelemmel fogják forgatni a most lezajlott vita ama részét, melyben a kormánypárton ülő szónokok azt óhajtották bebizonyítani, hogy a nyelv kérdése felségjog. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nagy port vert föl az is — és ez a második megjegyzésem — hogy a magyar nyelv kérdését tulajdonkép az ellenzék erővel szerepeltette itt e vitában, legalább ez állittatott a kormánypárt részéről. Azt hiszem, hogy ezen állítás egyáltalában nem állja ki a birálatot, mert hiszen akkor, midőn a második év behozatala által büntetés méretik azokra, kik németül nem tudnak, akkor, midőn ennek következtében a német nyelv tanulását elősegítő rendelet bocsáttatik ki, akkor én nagyon természetesnek találom, hogy az egész ország félti a maga drága kincsét, a magyar nyelvet és hogy itt mint fontos kérdés fölmerült a képviselőházban. Én nem féltem a kecskeméti, debreczeni és hódmezővásárhelyi stb. fiatal embereket attól, hogy el fognak németesedni, hanem a germanisálás veszedelmét kivált a nemzetiségek által lakott vidékeken látom. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert, hogy áll e tekintetben a dolog ma? Mióta az a látszólagos alkotmányunk is fennáll, határozottan haladt a magyarosodásnak ügye a nemzetiségek által lakott vidékeken; mert a nemzetiségek lassankint arra a tudatra kezdtek jutni, hogy az ő gyermekeikből a magyar nyelv tudása nélkül nem lehet e hazában semmi, hogy ebben a hazában a kenyérkeresetnek, a köz-

pályára lépésnek nyelve a magyar; s mit tapasztaltunk? Azt, hogy a nemzetiségek által lakott vidékekről a nem magyar ajkú ifjak seregestől jöttek oly helyre tanulni, a hol más nyelvet nem hallhattak, mint a magyar nyelvet: seregestül tódultak az ifjak Debreczenbe, Kecskemétre és hasonló helyekre. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De hogy ha ez az állapot megváltozik, hogyha a tiszti vizsga kötelezővé tétetik, mi lesz akkor a helyzet? Az, hogy az illető apa előtt első sorban nem fiának a diplomája fog lebegni, nem maga tulajdonképen a kenyérkereset, hanem az fog előtte lebegni czélul, hogy fia a német nyelvet mentül jobban elsajátítsa azért, hogy a tiszti vizsgát letévén, őt a második évi szolgálat alól kiszabadítsa, magát pedig az ebből reáháramló kártól fölmentse. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Az lesz belőle, hogy a nem magyar ajkú apák nem fogják többé küldeni fiaikat magyar helyre magyarul tanulni, hanem német helyre fogják küldeni németül tanulni. Azt pedig jól tudjuk mindannyian, ha csak kissé vissza gondolunk a legközelebb elmult eseményekre is, hogy mit kell tartanunk azon nem magyar ajkúakról, a kiknek műveltségük nem magyar, hanem német. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Most áttérek, t. ház, ennek a kérdésnek gyakorlati részére. Magam is egyéves önkéntes voltam, a tiszti vizsgát is letettem és épen azért meg fogja engedni a t. honvédelmi minister ur is, hogy gyakorlati irányban szólhassak; azt is meg fogja nekem engedni a t. honvédelmi minister ur az én egyszerű tartalékos hadnagyi, fájdalom, hogy már szolgálaton kivüli hadnagyi eszemnek, ha azt állítom, hogy a hadseregnél igen sok rossz van, a minek nem kellene lenni és még több jó hiányzik onnan. A legnagyobb hiányok talán az önkéntesi rendszerben vannak és merem állítani, hogy a lefolyt 20 év alatt nem rendeztetett kellően az egyéves önkéntesi és tartalékos tiszti intézmény. Azt el fogja ismerni a t. honvédelmi minister ur is, hogy legalább katonai szempontból az egyéves önkéntesi intézménynek első sorban a czélja jó tartalékos tiszteket és altiszteket kiképezni. Hiszen az instructio maga is elmondja, hogy mi a czélja az egyéves önkéntesi intézménynek. Németül fogom felolvasni és előre is bocsánatot kérek az én meglehetősen magyaros kiejtésemért, mert abban az időben, mikor németül tanultam, a Thun-féle korszak már lejárt és a Csáky-féle még nem következett be. *(Derültség a szélső baloldalon. Olvassa.)* „Die Institution der Einjährig-Freiwilligen bezweckt, aus den gebildeten Elementen jener Wehrpflichtigen, welche sich nicht den Wehrstand zum Lebensberufe wählen, brauchbare Reserve-Offiziere heranzubilden".

E czél elérésére azonban — merem állítani, — az a rendszer, mely jelenleg a hadseregben uralkodik, e tekintetben egyáltalában nem felel meg a czélnak. Legelőször is nézzük a kiképzés rendjét elejétől végig. Az egyéves önkéntesek kiképzése három periodusra oszlik. Az első tart október 1-étől november végéig, ez a tulajdonképeni ujoncz-kiképzés; a második deczember 1-étől május végeig tart, ez az elméleti; a harmadik pedig a további szolgálattétel a csapatoknál, résztvevés az utolsó század, bataillon és regiment, továbbá a nagyobb fegyvergyakorlatoknál. Ez utóbbira csak az egy megjegyzésem van, mert hosszabban nem időzhetek e tárgynál, hogy a gyakorlati kiképzésre a lehető legkevesebb gond fordittatik, ugy, hogy — például esetemet hozzam fel — én mielőtt tartalékos tisztté nem lettem, sohasem vezettem szakaszt, csak mint tiszt részesültem e szerencsében. De nézzük, t. ház, vajjon megfelel-e az elméleti kiképzés is a czélnak, melyet az instructio maga elé kitűz? Mindenekelőtt azt vagyok kénytelen constatálni, hogy a legelső hiba nézetem szerint abban rejlik, hogy az önkéntesek részére a tanerők nem helyesen vannak megválasztva. Tapasztalatból merem állítani, hogy a legtöbb esetben nem felelnek meg a czélnak a tanerők, melyek hivatva volnának, hogy ezen időszak alatt az önkéntesek részére a hadi tudományokat előadják.

Pedig azt csak meg fogja engedni nekem mindenki, ha azt állítom, hogy a sikeres tanításnak első és feltétlen kelléke a jó tanárokban rejlik. Elismeri ezt maga az instructio is, mely ezt mondja: „Der eben so wichtige, als schwierige Dienst des Instructions-Officiers erheischt eine besonders sorgfältige Wahl; hiebei ist nicht nur auf die nothwendigen Fachkenntnisse, sondern auch darauf Rücksicht zu nehmen, dass dieser Offizier die besondere Eignung und Vorliebe für diesen Dienst besitze". És megtörténik nagyon sokszor, hogy a tiszt igazán csak ugy kénytelenül erőszakoltatik arra, hogy az önkéntescket oktassa, vagy pedig csak azért vállalkozik arra, hogy az instructio 18. §-ának 113 ik pontjában foglalt kedvezményt elérje, mely igy hangzik: „Der Instructions-Offizier ist für die Dauer dieses Dienstes von jeder anderen Verwendung enthoben".

A mint megalakul ezután az egyéves önkéntesi Abtheilung, megkezdődik az oktatás. Előjönnek a soha eddig nem ismert és nem látott hadi tudományok, melyek számra nézve a gyalogsági önkénteseknél épen tizenkettőt tesznek ki. Első sorban jön természetesen a stilistika és pedig még természetesebben a német stilistika; továbbá a Terrainlehre, Terrain-Darstellung, Pionnierdienst, Feldbefestigung, Beständige-Befestigung, Waffenlehre, Taktik und Felddienst, Militär-Administration, Heeresorganisation, Exerzier-Reglement, Dienstreglement. Ezek azok a tantár-

gyak, melyek mindenikét el kell sajátítani. Azt hiszem, mindenki beláthatja, hogy ez a tananyag olyan óriási, melyet az illetőnek még saját anyanyelvén is lehető legnagyobb nehézséggel jár elsajátítani, annyival inkább egy oly nyelven, melyet a tudománynyal egyidejűleg kell neki tanulni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És hogy ezek a katonai tudományok nem olyan egyszerűek, arra nézve legyen talán szabad egynéhány példával szolgálni. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem is rendszeres tankönyvből, hanem csak kivonatos kézi könyvből akarok egynéhány mutatványt felsorolni. *(Halljuk! Halljuk!)* Igy pl. midőn a „teehniseher Pionnier-Dienst“ a „Benennung der Hölzer naeh ihrer Lage“-t tárgyalja, a következő műszavakról emlékezik meg: „Schwellen, Mauerböeke, Pfetten, Unterzüge, Tragbalken, Deckbalken, Brückenstreu, Riegel, Schliessen, Säulen, Ständer, Hängsäulen, liegende Säulen, Streben, Büge, Piloten, Kappensehwellen“.

Csak azt akartam ezzel beigazolni, hogy esak ezen „Benennung der Hölzer naeh ihrer Lage“ rovat alatt, mely alig 20 sor lehet, 17 műszó van. S ez igy megy végig minden tudományágban.

Nézzük, nem lesz érdektelen, a Waffenlehre-t, a mely megmagyarázza, hogy mi az a „Protze“. Azt egészet nem olvasom, mert az nagyon unalmas lenne, csak a bevezetést, a mely ezt mondja:

„Die Protze ist eine Kastenprotze; sie besteht aus dem Protzengestelle, zwei Rädern, einem Protz- und einem Fusskasten. Zu jeder Protze gehört eine Bracke. Das Protzengestelle hat folgende Bestandtheile: Die Deiehsel, die Seitenträger, der Mittelträger, der Protzhaken, der Protzsehlüssel mit der Protzsehlüssel-Kette, die Aehse, die Spannsehiene, die Reihsehiene mit der Reihsehienenstütze, der Fusskasten mit dem Fussbrett, die Sprengwage mit den Auftritten und die Aehsmitnehmer.“ *(Egy hang szélső balfelől! Sok egy magyar embernek!)*

Thaly Kálmán: Azt magyar ember nem tanulja meg, ha agyonütnék is. Én nem tudnám megtanulni!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nagyon sokat nem tud a képviselő ur! *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Többet tudok, mint a minister ur. Élég könyvem hirdeti. Kikérem magamnak! Az akadémiák nem választanak tudatlanokat! De ezt a butaságot nem tudnám megtanulni!

Horváth Ádám: Ezt csak azért voltam bátor felolvasni, hogy azoknak, a kiknek nem volt szerencséjük, hogy szolgálhattak és a katonai tudományokat megtanulhassák, legyen fogalmuk arról, hogy gróf Tisza Lajos milyen nagy fába vágta fejszéjét, a mikor azt az állítását tette, hogy bizonyos idő alatt bárminő európai nyelven elsajátítja a hadi tudományokat.

Pótlólag még csak azt jegyzem meg, hogy e kivonatos kézikönyv addig, a mig magyarázza azt, hogy mi az a „Protze“, hatvan műszót használ.

Mondom, nem akarom tovább untatni a t. házat ily szemelvényekkel. *(Halljuk! Halljuk!)* Végig mehetnék a hadi tudományok minden ágán, a melyek telve vannak ily műszavakkal, a melyek a lehető legnagyobb mértékben nehézzé teszik a tudományoknak elsajátítását. És merem állítani azt, hogy ezeket teljesen és tökéletesen esak az sajátíthatja el, a ki a német nyelvnek teljes és tökéletes birtokában van. Azt is merem állítani, hogy az egyéves önkénteseknek e tudományok sokkal nagyobb mértékben és terjedelemben adatnak elő, mint a hogy arra szükség volna.

Végig mehetnék minden egyes tudományágon és kimutathatnám azt, mennyi felesleges van benne. De ezuttal különösen két dologra hivom fel a honvédelmi minister ur figyelmét. Az első a „beständige Befestigung.“ T. ház, mikor jön oly helyzetbe például egy tartalékos gyalogtiszt, hogy e tudományának hasznát vehesse? Pedig tudok esetet, hogy egy tartalékos tisztjelölt azért bukott meg a tiszti vizsgán, mert Vauban franezia marschall háromféle Befestigungs-systemáját nem tudta. Azt hiszem, e tudomány nélkül is igen jól tudott volna egy czúgot vezetni. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hasonlókép nagy terjedelemben tárgyalják a hadsereg bibliáját, a Dienstreglement-t. Ott, kivált az általános részben, mindenről van szó, például a következőkről: Beruf und Standespflichten im Allgemeinem, Gottesfurcht, Moralität, Betragen, Gemeingeist und Einigkeit, hanem a hazaszeretetről, t. honvédelmi minister ur, egy szó sincsen. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De nem nagyon fájlalom ezt, mert ha volna, csak a közös haza iránti szeretetről volna benne szó. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert ha magyar hazaszeretetről volna ott szó, nem azt tanítanák, hanem helyette a „Fahnenweihe“-t és a »Begräbnissordnung“-ot, a melyet szintén nagy pontossággal előadnak az önkéntesi iskolában. Szemtanúja voltam annak is, midőn a vizsgán valakitől előbb a „Fahnenweihe“-t, azután a „Begräbnissordnung“-ot kérdezték. Pedig ez esak nem tartozik egy ezúg vezetéséhez. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Midőn mind e tudományokat, ugy a hogy impregnálták az önkéntes fejébe, következik a vizsga. De erre az egyéves önkéntest csak egy útlevéllel bocsátják, mert az Instruetio 21. §-a ezt mondja: „Die Prüfungen haben nieht als der ausschliessliche Massstab für die Beurtheilung der Beiwerber zu dienen, es werden vielmehr die Aussprache ihrer Instruetions-Offiziere, Compagnie- und Truppen-Commandanten über die während des Präsenzjahres erzielten Leistigung bei der Beurtheilung wesentlich in Betraeht zu ziehen sein, da diese Uhrtheile in ihrer Gesammtheit ein richtige-

res Kriterium darbieten, als der flüchtige Eindruck eines kurzen Prüfung".

Mi következik ebből? Az, hogy az az önkéntes, ki az itt említett jó urak grátiáját el nem nyerhette, mehet oda fejében a vezérkar összes tudományával: soha tiszt nem lesz.

Nem tartom helyesnek a vizsgáló-bizottság összeállítását sem, mely jelenleg áll egy Brigadierből, mellette a Truppendivision Generalstabehefjéből két törzstisztjéből és két kapitányából. Érdekes az is, hogyan jön létre e bizottság itélete. Az elnök a főhelyen ül, mellette jobbról a táborkari főnök, jobbról-balról a törzstisztek és kapitányok. Midőn az illető jelölt felel, akkor a generalis elnök bejegyzi az osztályzatot az előtte fekvő rovatos ívbe, legtöbbször előbb a generalstabehef urral tanácskozik és mikor az megtörtént, akkor a többi törzstiszt és kapitány uraknak nincs sürgősebb dolguk, mint hogy megnézik, illetőleg kilesik, hogy az elnök ur mit jegyzett be a rubrikás ívbe és aztán legtöbb esetben csodálkozik az elnök, milyen jó itélete van neki és az ő tiszteinek és hogy azok mindig egyformák. *(Derültség a bal- és szélső balon.)*

De hát fontosabb kérdés, t. ház, hogy menynyire vagyunk nálunk a jelenlegi szervezet mellett a magyar nyelvvel a tartalékos tiszti vizsgánál? *(Halljuk! Halljuk!)* Azt már nem ismétlem a t. ház előtt, hogy az instructio arra vonatkozólag miként intézkedik, hiszen nem is kell ismerni az instructio 21. §-ának 132. pontját, elég hogy ha Gajári Ödön t. képviselőtársam javaslatát elolvassák, melyről gróf Apponyi Albert t. képviselő ur kimutatta, hogy nem egyéb, mint körül belül ennek az instructiónak rossz fordítása, tehát ezt nem olvasom fel, hanem előadom azokat, a melyeket e részben a tiszti vizsga alkalmából tapasztaltam. *(Halljuk!)* T. ház! Nem tagadom, mert igaz, hogy voltak és vannak egyes commissiók, a hol az elnöknek jó akarata, igazságszeretete megengedi azt, hogy a tiszti vizsga folyamán használhassák a magyar nyelvet s ez nekik ártalmukra nem szolgál, hanem esakugyan kineveztetnek tisztekké, de az esetek túlnyomó részében meggyőződhetik róla a t. honvédelmi minister ur, az, a ki vizsga folyamán használja a magyar nyelvet bármily kicsiny mértékben is, az tisztté egyáltalában nem lehet. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem igaz! *(Felkiáltások szélső balfelől: De igaz!)*

Horváth Ádám: Ez igy van, ezt nem lehet eltagadni!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Majd bebizonyítom!

Horváth Ádám: T. ház! Az imént említettem azt, hogy a Gajári-féle határozati javaslatban épen az foglaltatik, a mi eddig foglaltatott az instructióban a magyar nyelv tekintetében és most már kérdem azt, hogy ha eddig nem respectáltatott az az instructio, mely ő Felsége legkegyelmesebb szentesítésével van ellátva, hogy hogy fog majd respectáltatni a Gajári-féle határozati javaslat? *(Derültség bal- és szélső balfelől.)* Én azt hiszem, hogy sokkal kevésbbé.

Ezekben nagyjából és röviden vázoltam volna azon hiányokat, melyek az egyéves önkéntesek oktatásánál előfordulnak és azután azon hiányokat, melyekről tapasztalatilag győződtem meg a tartalékos tiszti vizsgáknál. Én azt hiszem, t. honvédelmi minister ur, hogy nem a második év behozatalára volna szükség, hanem ezen hiányok orvoslására és hogy ha az önkéntesi rendszert a czélnak megfelelően fogják átalakítani, hogy ha a tiszti vizsgánál szabad lesz használni a magyar nyelvet, hogy ha ugy lesz megalakítva a vizsgáló bizottság, hogy az a czélnak megfeleljen, akkor nem lesz szükség arra a 40—50 muszájtisztre, hanem lesz önszántából, jóakaratából annyi, hogy a minister ur el sem tudná őket helyezni. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* És én valóban nem tudtam megérteni — bár nagyon figyeltem rá — a t. honvédelmi minister ur felfogását ebben a kérdésben. Nevezetesen egy alkalommal azt mondotta, hogy az első év tulajdonképen a tisztképzésre való, a második pedig arra, hogy altisztté képeztessék az illető, hogy tehát egy és ugyanazon évben tisztté és altisztté valakit képezni nem lehet. Legalább ez következik belőle. Ez el volt érve a jelenlegi rendszer keretében is, mert az instructió egyik pontja, a mely pedig nagyon szigorúan tartatott meg s ez a 19. §. 118. pontja, *(Halljuk!)* igy hangzik: *(Olvassa.)* „Diejenigen Freiwilligen, welche naeh Ablauf der ersten Hälfte des Präsenz-Jahres in ihrer militärischen Ausbildung genügende Fortschritte gemaeht haben, sind über Antrag des Instructions-Offiziers einer vor dem betreffenden Truppen-Commandanten abzuhaltenden, commissionellen theoretischen und praetischen Prüfung zu unterziehen, und wenn sie dabei im allgemeinen nicht entspreehen und selbst die für einen Corporal nothwendigen Kenntnisse nicht naehweisen, zu ihren Compagnien einrücken zu maehen und daselbst mit aller Strenge zum praetisehen Dienst anzuhalten."

Hogy, ha, t. minister ur, ez a bizottság a szolgálati év első felében meggyőződik arról, hogy az önkéntes nem bir kellő képességgel, hogy a tiszti vizsgát sikerrel leteheti; abban az esetben gondoskodva van a jelenlegi rendszer keretében is arról, hogy saját századához vonuljon be az önkéntes és igy marad még egy teljes félév az altiszti kiképeztetésre. És én azt hiszem, hogy ha egy olyan embert, a ki sem irni, sem olvasni nem tud, sokszor egy félév alatt ki lehet képezni altisztté, akkor ki lehet bizonyára egy intelligens embert is. *(Igaz! Ugy van! a szélső bal-*

oldalon.) Mind a két czél tehát egy esztendő alatt mindenesetre megvalósítható.

Részemről, t. ház, azt a felfogást, hogy minden intelligens embernek legalább is tartalékos hadnagynak kell születnie, lélektani képtelenségnek tartom. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Nézzünk meg akármely tudományágat, ott is az egyik kitünő azon tudományág elméleteiben, másik a gyakorlatban, vegyük például az orvosi tudományt, az egyik mester az elméletben és kontár a gyakorlatban; másiknál ismét megfordítva áll ez. És a katonai tudományokban nincsen elmélet? Nem lehet képzelni olyan esetet, hogy valaki a hadi tudományok elméleti részét kitünően érti, de a gyakorlati részre, például egy szakasz vezetésére teljesen képtelen. Jót merne nekem állni a t. honvédelmi minister ur arról, hogy Carnot, a kinek a tehetsége előtt meghajlik az egész világ, képes lett volna egy czugot vezetni? Én nem hiszem. S a t. honvédelmi minister ur, ki ha jól tudom, a katonai brancheok mindenikénél szolgált, nagyon jól tudja azt is, mily nehéz szerepe van a „Front-offizier"-nak. Hogy mennyien vannak, a kik a hadi tudomány minden ágaiban jártasak, a Dienstreglement-t könyv nélkül tudják és az Exerzierreglementről álmodnak és megjelenve a front előtt, ott egyáltalában tehetetlen. Már most az olyan önkéntes, kit nem áldott meg Isten azon tulajdonságokkal, hogy Front-Offizier legyen, honnan vegye ezeket a tulajdonságokat, a melyek őt erre képesítik? És mert születésénél fogva nem bir velük, azért megbüntessük? Jelen voltam egy tiszti vizsgánál — a magaménál épen — ott az elnök, különben igen derék s igazságos tábornok, kijelenté, hogy itt nemcsak arra adunk, hogy ki mit tud, mert az nem elegendő arra, hogy tiszt legyen valaki; kell ahhoz még, „militärisches Benehmen" is. Értik pedig ez alatt azt, hogy ha valaki kissé félénk, vagy kissé félszeg a tartása, vagy ha valakinek rosszul áll a kabátja, vagy merészebb hajlású orra van, az tartalékos tiszt nem lehet. És igy lesz az jövőre is, azzal a különbséggel, hogy ezen hiányok miatt — melyekről pedig nem tehet — egy második esztendőt szolgál büntetésül. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

T. ház! Én azt hiszem, hogyha ezen 24. és 25. §. törvénynyé válnak, a legnagyobb rossz és hátrány a hadseregre fog hárulni. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Többen előttem már kifejtették azon hátrányokat, melyeket ezen muszáj-tisztek fognak előidézni. Ugy a muszáj-tisztek, valamint a második esztendőre kényszerített önkéntesek valósággal bontó elemet fognak képezni. De én még tovább megyek és merem állítani és hangsúlyozom — daczára, hogy a t. honvédelmi minister ur Horánszky t. képviselőtársamat a multkor meglehetősen félreértette — hogy ha e törvény életbe lép, az a lehető legnagyobb visszaéléseknek lesz okozója. Én nem akarok senkit sem gyanusítani, de miután minden intézménynél emberek vannak, attól félek, t. ház, hogy ezentúl sokkal nagyobb lesz a corruptio az ujonczozásnál, sokkal tetemesebb számban fognak katonai kiszabadítások előfordulni. Mert hiszen az illető apára nézve valósággal anyagi nyereség az, ha fiát kiváltja, mi által biztosítva van, hogy az nem fog a második szolgálati évvel egy évet tanulmányaiból elveszteni s a második évben nem kell fiát pénzzel tartania, a mi pedig az önkéntesi korban nem megvetendő dolog.

Én tehát azt hiszem, hogy talán igazat fog nekem adni a t. honvédelmi minister ur, hogy az ujonczozásnál ezentúl sokkal nagyobb mértékben lesz meg a corruptio és katonaszabadítás.

A másik visszaélés pedig meg fog történni a vizsgánál a proteetio alakjában. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Nem új keletű lesz az, megvan most is. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* A kik azon szerencsés helyzetben voltunk, hogy tiszti vizsgát tettünk, tudjuk, hogy mit tesz az, protectióval birni? *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon. Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister tagadólag int.)* A t. honvédelmi minister ur tagadó válaszára eszembe jut egy történet, melyet bátor leszek épen ezen tárgygyal kapcsolatban elmondani. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* Midőn én tiszti vizsgát tettem, hallottam ott mellettem, a mint egy lovassági önkéntes egy gyalogsági önkéntestől kért egy gyalogsági Exereier-Reglement-t, azt mondja erre a gyalogsági önkéntes: — minek neked a gyalogsági reglement, hiszen te lovassági vagy és ott a tiszti vizsgán azt mondja az a lovassági önkéntes: „Hát a gyalogságnak más Exercier-Reglementja van, mint a lovasságnak?" *(Derültség.)* Azt hiszem, hogy ezzel eléggé bebizonyította, hogy mennyire tudatlan volt az illető és mégis tiszt lett, de ennek is megvan a magyarázata, mert az illetőnél egy ilyen ezédula volt: „Die Prüfung des Herrn X. Y. muss in jeden Fall gelingen." *(Zaj a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Kitől volt?!

Horváth Ádám: Majd megmondom!

T. ház! Én azt hiszem, hogy mindaz, a ki valaha a tiszti vizsgán részt vett, tudja, hogy most is bizony uralkodik ott a proteetio és nem kell próféta-epret enni annak megjósolásához, hogy ezentúl még nagyobb mértékben fog ott a protectio uralkodni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Zaj a jobboldalon.)*

T. ház! Azt hiszem, hogy ezzel röviden sikerült kimutatnom azt, hogy a jelenlegi rendszer, mely szerint az önkéntes-kiképzés történik és azután a tartalékos-tiszti vizsgánál való eljárás egyáltalában nem felel meg a czélnak, melyet

pedig el kellene s el is lehetne érni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Ellenmondás és zaj jobbfelől.)* Nem arra lenne szükség, t. minister ur, hogy a második évi szolgálatot behozzák, hanem igenis szükség lenne ezen hiányok javítására és ezen visszaélések megszüntetésére és megbüntetésére. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Jónás Ödön: Igaz! Ugy van!

Horváth Ádám: Ez sokkal többet használna a védkötelezettségnek, ebből sokkal több tartalékos tiszt származnék, mint abból, hogy ha büntetésből a második évi szolgálatban részesülnek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Káros lesz az minden irányban, nemcsak a hadseregben, káros lesz az a magyar intelligentiára nézve, a melyet ugy is annyi mindenféle teher nyom, eltekintve az adóktól, a melyek a kinestárba fizettetnek be, ninesen a világon olyan intelligentia, a melyen oly súlyos lenne az ugynevezett társadalmi adó, mint a magyar intelligentián. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Arra újabb terhet róni rá, valóban a legnagyobb meggondolatlanság. Káros lesz, a mint előzőleg érintettem, a nemzetiségek által lakott vidékeken, mert az a nem magyar ajkúakat teljesen germanisálni fogja. És épen azért, mert minden irányban és minden tekintetben károsnak látom, én részemről a 24. és 25. szakaszokat nem fogadom el. *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Ki következik.

Nagy István jegyző: Szalay Imre!

Szalay Imre: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Majdnem „Geehrtes Haus"-zal kezdtem a beszédemet és németül akartam folytatni, ha a képviselőház iránti tekintet attól vissza nem tart; mert ha körül tekintek, lehetetlen, hogy a feletti bámulatomnak ne adjak kifejezést, hogy létezhetik egy ország és annak egy képviselőháza, melyet magyarnak neveznek, a melyben arról lehet szó — és a vita hetek, hónapok óta foly — hogy magyarul vagy németül beszéljenek az ország katonái? *(Helyeslés a szélső balon.)*

Gondolja-e a t. képviselőház, hogy akár Szerbia, akár Bulgária, akár Romániában találkoznék-e nem egy minister, de csak egyetlen képviselő is, a ki azt merné indítványozni, hogy orosz vagy más idegen nyelvű legyen a hadsereg vezénylete, mondják meg a t. minister urak és mondják meg t. képviselőtársaim, nem söpörnék-e ott egyszerre ki azt az országházát? *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* S joggal, mert ennél nagyobb szégyent hozni egy országra nézetem szerint nem is lehetne. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Szerencsére, ott nincs Tisza Kálmán!

Szalay Imre: Pedig én nem hiszem, t. ház, hogy ezen országoknak nagyobb ellensége volna az orosz, mint a milyen ellensége volt Magyarországnak az osztrák. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

És mit fognak elérni, mi lesz a haszna a kérdéses intézkedésnek?

Én abban a korban jártam iskolába, mikor megpróbálták a diákok közt a német nyelvet erővel behozni, szigorral akarták keresztülvinni, hogy némely tantárgy németül tanittassék. És mi történt? A diákok inkább kitették magukat annak, hogy megbuktassák őket, mintsem hogy németül tanultak volna. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Akkor az volt a hazafiság. Gondolják-e, hogy Tisza Kálmán 14 éves uralma annyira megrontotta ezt a nemzetet, hogy most nem azt tartja hazafiságnak, hogy ily módon németül ne tanuljon? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tisza ministerelnök urnak egy szava jut eszembe, a melyet a háznak egyik ülésén mondott. *(Halljuk!)* Ő a nemesist említette. No hát, t. ház, én sujtóbb működését a nemezisnek nem láttam, mint épen a t. ministerelnök ur pályafutását. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ha ő visszagondol 1875-re, midőn a fusió örömmámorában még a fiatalságot is, vagy legalább annak egy részét rá tudta venni, hogy fáklyát gyujtson Tisza Kálmán tiszteletére és most; nem érzi-e, micsoda szégyen az, hogy Magyarország ministerelnöke több mint három-négy hete még sétálni sem mehet az utezára. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Sőt ez nem elég, újabban még hagyományos két szürkéjét is kicserélték. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem igaz!

Szalay Imre: . . . . hogy rá ne ismerjenek. Ily módon bujkál a ministerelnök ur ma.

Gróf Károlyi Gábor: A nagy bujdosó! *(Zaj.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem igaz! *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: De igaz!)* Három hónapja történt! *(Nagy zaj a szélső baloldalon és felkiáltások: Nem mond igazat!)*

Szalay Imre: A t. honvédelmi minister urtól *(Halljuk!)* most már másod izben hallom ezt az ékes és nagyon parlamentaris kifejezést, hogy nem igaz. Nem tudom, mire mondta a t. minister ur, de menjen ki az utezára és nézze meg, vajjon a hagyományos két szürke helyett nem egy pej és csak egy szürke van-e a ministerelnök kocsija elé fogva? *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Igenis, de három hónap óta! *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Ne mondjon olyat, a mi nem igaz!)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne tessék ilyen csekélységekkel, melyek a 24. és 25. §-okra

nem tartoznak, a vitát nyujtani. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső balon.)*

Szalay Imre: *(Halljuk!)* Én megengedem, hogy a t. minister ur a ministerelnöki istállók állapotát jobban tudja, mint én, *(Derültség a szélső baloldalon)* azért meglehet, neki van igaza.

T. ház! Egy rectificalni valóm is van és ez az, hogy a t. ministerelnök ur, vagy talán más szónoka a t. túloldalnak említette, hogy mi ezen a párton felhasználjuk a fiatalságot és pedig azért, hogy a mi czéljainkat előmozdítsák. *(Egy hang jobbfelől: Ugy van!)* No hát, ugy van! Most is azt mondja egyik képviselőtársam; hát igaz, legyen ugy; csakhogy azután, ha mi felhasználjuk a mi szent meggyőződésünk értelmében azt a fiatalságot arra, hogy ostentálja a mi hitünket, a mi vallásunkat, mely közös velük, azt nem lehet hasonlítani ahhoz, midőn a t. ministerelnök ur és pártja Kossuth Lajost használták fel, kinek pedig elveivel nincsenek azonosítva, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* 1872-ben történt, t. képviselőház, az a nagy baloldali gyülés és akkor a bankett alkalmával a pártnak egyik igen kitünő tagja, maga Jókai Mór t. képviselőtársam, felugrott egy székre s a következő toastot mondta: *(Halljuk!)* „A legelső magyar ember a király, de azért Kossuth Lajos éljen!“ *(Éljenzés a szélső baloldalon.)* És mikor Jókai t. képviselőtársam ezen toastot mondta, mi történt akkor? Egyetlen egy ember találkozott az összes akkori balközépi küldöttség között, a ki tiltakozott a Kossuth-cultus ellen, mert azt meg kell vallani, hogy az illető egész határozottsággal tiltakozott, el is ment arról a helyről, azért ment el onnét, mert ő nem akart részese lenni azon mystificationak. Az az ember Csernátony t. képviselőtársam volt; de a többiek nem ugy tettek, t. képviselőház. Az összes párt fogalmazott egy telegrammot és ugyanabból a bankettből küldték el e telegrammot Kossuth Lajosnak.

Már most, t. képviselőtársaim, önökre bízom megítélni, ki járt el tisztábban, nemesebben, mi-e, a kik azonosítjuk ügyünket a fiatalságéval, vagy önök, a kik fel akarnának használni egy olyan nagy nevet, mint Kossuth Lajos. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Egy hang balfelől: Vissza kell kérni Turinból!)*

Kétségtelen dolog az, hogy a t. háznak mindkét oldalán, sőt mind a hármon bizonyos izgatottság uralkodik. Ezen izgatottságnak, nagyon természetes, hogy egyesek kifejezést is adnak. Ha ezen izgatottság innen a mi oldalunkról nyilvánul, abból a szent meggyőződésből nyilvánul, hogy igazunk van és a mit teszünk, nyiltan teszszük az egész világ előtt; de ugyan mondják meg, t. képviselőtársaim, ugy-e, még olyan röpiratokat, mint a minőket az önök pártja szétdobál az egész országban, mi olyanokat senkinek sem nyujtottunk, mi mindig aláirtuk, ha irtunk valamit; de itt van a „25. paragraphus“, itt van „Le az álczával“, a nyomda sincs rajta, még gazdája sincsen.

Fenyvessy Ferencz: Pulszky Guszti irta! *(Derültség balfelől.)*

Pulszky Ágost: Nem igaz!

Fenyvessy Ferencz: Hát akkor mit irt?! *(Derültség balfelől. Mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Ne tessék beleszólani a beszédbe; a házszabályok értelmében nem lehet félbeszakítani a szónokot. *(Helyeslés.)*

Szalay Imre: Áttérve Gajári határozati javaslatára, arra nézve csak annyit mondhatok, hogy a t. képviselő ur, ha valamely czélt akart azzal elérni, akkor e határozati javaslattal azt el nem érte, mert, t. képviselőház — és épen a t. képviselő urat kérem meg különösen, hogy figyelmezzen arra, a mit mondani akarok — micsoda sorsa volt mindenkor ebben a házban a határozati javaslatoknak hosszú időn keresztül és pedig ne akarja tőlem rossz néven venni, ha Deák Ferenczet mégis valamivel nagyobb embernek tartom, mint őt, hasonlókép Irányi Dániel t. képviselőtársamat és lássa, Deák Ferenczuek fogadtatott el egy határozati javaslata a vallásszabadság és a polgári házasság tárgyában, Irányi Dániel t. képviselőtársamnak szintén többször fogadtatott el határozati javaslata és ezen határozati javaslatok egyike sem effectuáltatott soha. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Sőt, hogy magamra, mint kisebb emberre áttérjek, én is terjesztettem be egy határozati javaslatot, melyet talán ő is helyesel és a mely el is fogadtatott, a gyártott borok feltétlen eltiltásáról. Hát terjesztettek-e be azon határozat értelmében egyetlenegy törvényt? Igen, egyet ellenében. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De hogy vagyunk a törvényekkel? Hiszen Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársam a honvédelmi minister urnak nem egyszer, hanem már három izben vetette oda, hogy miért nem tartatik meg a törvény. Hát annak a „cs. k.“-nak ügyében a minister ur még mai napig sem consultált ministertársaival és a kérdés még most sincs eldöntve? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Hogyha pedig a törvényeknek is ez a sorsa, akkor a határozati javaslatoknak sem lehet más.

Ziskay t. képviselőtársam előhozta azt, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy ha a szónoklatok dísziből lefaragjuk a szép szóvirágokat, a nagy sallangokat, nem sok marad belőlük. Ezen lehámozásról, ezen lekaparásról jut eszembe az a közmondás, hogy ha a muszkát megvakarjuk, a kozák bujik ki belőle. Ezt a műveletet nem igen szeretném gyakorolni, t. ház, mert hogyha a túloldali t. képviselő urak meggyőződéséről akarnám lehámozni azon sok burkot, a melybe ez be van temetve, nem tudom, mit találnék meg. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Semmit!)* Van azonban, t. képviselő-

ház, a mi szereplésünkben valami, a mi ennek a pártnak erőt ad. *(Halljuk! Halljuk!)* És ez az erő nem a szónoklatok szépségében, nem a meggyőződés kimondásának bátorságában, hanem a közvéleményben van. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Minket kihámozhatnak, t. ház, tetszés szerint; nekünk, kik ezen a párton teljesítjük hazafiui kötelességünket, nem vethetnek szemünkre soha semmit, mig mi a túloldalnak számtalan esetben igen. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Engedjék meg azonban, hogy önökkel szemben egy parabolával éljek. Remélem, nem fogják rossz néven venni, ha én, mint a ki csendes óráimban és üres időmben a kertészettel szoktam foglalkozni, egy kissé a virágokról beszélek. *(Halljuk!)* Ha önöket, t. képviselőtársaim, a letört virágok közé számítom, gondolom, nem sértem meg.

Abban a szép bokrétában vannak szerény ibolyák, van napraforgó is sok és más különböző virág. *(Felkiáltások szélső balfelől: Mák-virág!)*

T. képviselőtársaim! Tudjuk, hogy ha a virágokat letörik a gyökereikről, mi történik azokkal? Beleáztatják rendesen a vizbe. No hát önök is be vannak áztatva az önök által ugynevezett szabadelvűségnek vizébe és mint a levágott virágok, önök között is vannak, a kik megtartották illatukat, megtartották szinüket és megtartják a napraforgók forgásukat azzal a különbséggel, hogy mig ezen az oldalon voltak, addig csak a népre néztek, most pedig a hatalmasokra néznek. De azután elmulik egy pár nap, egy hét és mi történik a virágokkal, a melyekben gyönyörködtünk? Lassankint elkezdenek rothadni, elpusztulnak egészen, végképen. És miért van ez igy? Azért, mert nincs gyökerük; önöknek sincs, mert ezt a gyökeret egyedül a választók bizalma képezi. Ha önök meghallgatnák azt, a mit önöknek a választó közönség ir és mond, megvolna a gyökerük, épen fenmaradhatnának. De önök nem hallgatnak a választók szavára és azért semmivé lesznek. Ebből magyarázható meg aztán az, hogy önök miért félnek oly nagyon attól, a mit mi ezen az oldalon számtalanszor mondtunk, hogy legyenek új választások. Mert önök nem biznak abban, hogy a nemzet az önök részén van, tudják, hogy a mi részünkön vannak s ennek a megpróbálásától, ugy látszik, önök rettegnek.

Nem hagyhatom említés nélkül horvát képviselőtársaim magatartását. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* És minden esetre nagyon sajátságosnak tartom azt, hogy horvát képviselőtársaim itt egészen csendesen nézik azt a harezot, a mely a két párt között folyik és nem gondolják azt meg, hogy midőn mi nemzeti nyelvünkért harczolunk, ugyanakkor az ő nemzeti nyelvükért is harczolunk, mert határozati javaslatunkban az önök nyelvének jogossága is el van ismerve. Önök hallgatnak, ebben a nemes küzdelemben önök legfeljebb ellenünk támadhatnak, mint hogy ha a 48-iki emlékeket akarnák felidézni, hogy elmondhassák, hogy harczolnak most is, mint akkor, ellenünk; pedig akkor is, mint most, az önök érdekében is küzdöttünk.

A kérdésnek arról az oldaláról nem szólhatok, a mit előttem több szaktekintély, mint Bolgár képviselő ur és mások felhoztak, mert én nem vagyok katona; hanem mégis bizonyos tekintetben szükségesnek tartok egy pár szót nemzetgazdasági szempontból elmondani. Sokan vannak, a kik azt a roppant nagy áldozatot, melyet a katonaságért hozunk, megunják és azt mondják, hogy nemcsak anyagilag, hanem szellemileg is nagyon drága, mert a fiatalságot egy évvel tovább akarják a szellemi munkától elvonni, mint eddig; nem csodálkozom tehát, hogy szivesebben megvennék pénzért a békét, mint sem a katonaságot továbbra is fentartsák. Az államnak az a minduntalan belenyulása a magánjogokba, oly valami, hogy ma-holnap nem tudjuk, miként szálljunk le az ágyról, jobb lábbal-e vagy bal lábbal, nem tudjuk, hogy szabad e házunkba betenni valamit, mindezek iránt a kormány akar intézkedni, mert az omnipotens hatalom mindenre ráteszi a kezét. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nem folytatom tovább, t. ház, az időnek ily előrehaladott stadiumában, majdnem három hónapi vita után. Végezetül csak egyet mondok el. *(Halljuk! Halljuk!)*

XVI. Lajos király, midőn kiüzetett a Tuilleriákból és a Louvreból, akkor utját a nemzetgyülés termeibe vette, odáig escortirozta néhány híve, hol a convent tanácskozott élete és sorsa felett. Ez hosszabb ideig, órákon át tartott, egyszerre a király odafordult egyik vele volt udvaronczához s azt mondá neki: adjatok ennem, éhes vagyok. A királyné csodálkozását fejezte ki, hogy a király még ily pillanatban is éhes lehet. Én önökhöz fordulok, t. képviselőtársaim, most, a haza végveszedelmében, mert hisz a nyelv ezen országnak mindene, szabadságán kivül, önökhöz fordulok ezen végső órában, ezen fontos kérdésben s azt mondom, felejtsék el egyszer életükben, hogy éhesek. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a tárgyalás alatt lévő szakaszokat. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Madarász József!

Madarász József: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Heteket, hónapokat, sőt éveket sem sokallok a nemzeti küzdelem kivívása tekintetében. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Nagyon jól ismerem a mosolygó természeteket, ismerem azokat is, a kik szavak után helyeselnek, magukban pedig azon érzéseket, melyek engem vezetnek, nem táplálják, de nem tehetek róla, ha tisztelt itt lévő barátaim közt is akadnának olyanok, kiknek egyes véle-

ményeivel egyes véleményeim mindenben nem egyeznének, mondom, akkor sem tehetek róla, hogy hazám és nemzetem iránt kötelességemnek — nem mondom, szent kötelességemnek — tartottam felszólalni. Azért nem mondom, hogy szent, mert azon egyéneknek, a kik tudják, mi a jellem, nemcsak a magánéletben, de a közügyekben is tudniok kell azt, hogy ha én hazámnak és nemzetemnek jólétét óhajtom, akkor nem önmagamnak kell megállapítani azon tanokat, a melyek alkotják a jellemet, hanem azokat megállapították ezen nemzetnek ezredéves vagy százados történetei és a ki azután egyszer ezen nemzetnek hagyományos szelleme szerint működött férfikorának teljes meggondoltsága mellett, hogy az egy éjen át meggondolva magát, épen annak ellenkezőjét hirdethesse és azt mondja: „szent meggyőződésem“, engedjék meg, bocsássák meg, lehet neki az meggyőződése is, de én azt legalább sem jellememül nem irhatom be szivembe, sem eszemmel nem birtam oda tébolyodni, *(Derültség a szélső baloldalon)* hogy ezt hazafiságnak tekintsem. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Kötelességemnek tartottam tehát ma felszólalni, nem annyira, hogy az ügy igazságát kiderítsem, hiszen ezt t. barátaim előttem kifejtették, hanem hogy az e tárgyalás alatt hallottak némelyikére, a törvényjavaslatra s a beterjesztett határozati javaslatokra nézve elmondjam véleményemet. *(Halljuk!)*

Még a külön véleménynek azon pontját sem fogadhatom el, mely akár határozati javaslatban, akár törvényben a magyar nyelv mellett a német nyelv oktatását is óhajtaná megtartani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tudom s elismerem, hogy szégyenletes az, hogy a gyakorlatban ugy áll a dolog, hogy az egyévi önkéntesek németül oktattatnak s csakis kivételképen engedtetik meg a magyar nyelven való vizsgálatletétel. De már e szégyennél szégyenletesebb, a szégyenletes gyakorlatnál szégyenteljesebb ennek törvénybe iktatása. *(Igaz! Ugy van! szélső baloldalon.)*

1868-ban nagy bűnt követtek el azok, a kik daczára annak, hogy az 1867-ben a kiegyezési törvénynek egyik szakaszába beiktatták a magyar hadsereget, beiktatták azért, hogy elámítsák vele a nemzetet. *(Helyeslés a szélső baloldalon)* hogy e jogot érintetlenül fogják hagyni, *(Helyeslés szélső balfelől)* mégis eltérőleg az 1867-ben megalkotott alapelvtől, a melyet pedig önmagok teremtettek, nem tartották kötelességüknek levonni abból a következtetést, mert a magyar hadsereg létezéséből más következtetést vonni nem lehet, mint azt, hogy azon hadseregnek vezénylete és szolgálati nyelve és zászlója magyar és nemzeti legyen s hogy az a hadsereg az alkotmányra feleskettessék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Érzem, megvallom s tudom, hogy ez szégyenfolt hazámra nézve, de épen azért, mert ezt törvény által és 20 év mulva még rosszabbá tenni nem akarom, mert ha törvénybe iktattatnék, sokkal később lehetne rajta segíteni, mig ha a német nyelv oktattatása törvénybe nem iktattatik és a fejedelem meg fogja tudni és hiszem, hogy meg fogja tudni a nemzet e jogos kivánatát, daczára annak, ha önök e szakaszt megszavaznák is, mindenkor nyilnék ut, mód és alkalom, a nemzetnek, a fejedelemmel együtt még azon időnek eltelte előtt, mely e törvényben megalkottatnék, a nemzeten ejtett e sérelmet megjavítani. Ez is azt parancsolná a háznak, hogy ily dolgot, vagyis a magyar állami nyelvnek az által való megszégyenítését, hogy egy másik nyelvet, akár törvényben, akár határozati javaslatban nemcsak mellé ne állítanák, de még előbbre valónak tartanák, ne tegyék. E szégyenletes állapotot én nem óhajtom támogatni, sőt minden erőmmel ellenzem. *(Helyeslés a szélső balon.)* Ezt tartottam kötelességemnek megmondani az 1867-iki alapon állókra nézve.

Elismerem azonban, hogy a jelen kormány még bűnösebbnek tekinthető, mert lehet, hogy még akkor 1868—69-ben sokkal bizalmatlanabbak lehettek a magyar nemzet iránt. De hát 20 év mulva még ha ugyanazon akkori kormány követői terjesztették is volna be ezt a javaslatot, nem hiszem, hogy a nemzetnek jobb szolgálatot ne tettek volna, ha az 1868-iki törvényeket fenntartották és részben javították volna.

Annyival bűnösebbnek tartom nemzetem iránt azokat, a kik 1875-ben szegre akasztván sok évekig hirdetett és minden eszközzel győzelemre juttatni óhajtott elveiket, azon jogi alapra mentek át, a melyet 1867. megteremtett. Ezeknek természetes kötelességük lett volna nemcsak fenn nem tartani legalább is a 67-iki állapotokat, hanem azokat javítani. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

És mit látunk? A 14. §. már elfogadtatott, nem is terjeszkedem ki rá bővebben. De ne mondják, hogy a nemzetet itt is meg nem fosztották ama jogok visszaszerzésének reményétől, melyeket még 1867-ben is fentartott. Nem említek egyebet, csak azt, hogy a törvényben már most nem a hadsereg, hanem az ujonczok létszáma van megemlítve. Már ez is nagy visszaesés de még nagyobb visszaesés, hogy a tartalék már most nincs határok közé korlátozva. Ezzel a törvényhozás egyikét legszentebb jogainak áldozta fel. Ha pedig utalok arra, hogy e törvényjavaslat büntetést is szab azokra, kik a tiszti vizsgát le nem teszik, vajjon ezzel szemben tagadhatják-e, hogy nem akarnak ezuttal a családokra és az értelmes fiatalságra nézve sokkal károsabbat, mint az 1868-iki törvények.

Nem szólok itt azon rendeletről, melyet a közoktatásügyi minister ur kibocsátott és az államtitkár ur e szakasz tárgyalásánál is kimenteni

óhajtott. Tehát egy a közoktatás vezérletére hivatett egyén és annak segéde nem önnemzete nyelvének és közművelődésének kifejtésére, hanem egy másik nyelvnek és oly nyelvnek, közművelődésnek elsajátítására óhajtja késztetni a fiatalságot, a mely nyelv — a tapasztalat bebizonyította — egyike a legveszedelmesebb nyelveknek hazánk nemzeti művelődésére. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Itt most már csak annyit mondok a t. közoktatásügyi minister és t. államtitkár urnak, legalább addig, mig majd az általános költségvetésnél a közoktatásügyi tárczánál elmondhatjuk e részben véleményeinket, hogy egy kissé mégis gondolkodjék addig a tárgy felől s azért kötelességemnek tartom a lapoknak ez évi január 10-én megjelent egy kis közlését tudomásukra juttatni, mert tartok tőle, hogy nagy elfoglaltságuknál fogva vagy a német nyelv iránti általában minden viselkedésükből kimutatott előszeretetüknél fogva és még a magyar nyelvnek nemcsak melléje, hanem föléje is kiváltságolása és jóindulatokra való tekintettel is, szükséges leend, hogy ezt közöljem velük, hogy azután e tekintetben a rosszul értesített közoktatásügyi minister a jobban értesített közoktatásügyi minister által javittassa meg azt, a mit ezen rendelet által már eddig is okozni akart vagy okozott. *(Halljuk! Halljuk!)* Az, a mi a lapokban megjelent, a következő *(olvassa)*: „A német nyelv és a tanárok. A középiskolai tanáregyesület első szakosztálya, Janesó Benedek elnöklete alatt délután felolvasó ülést tartott, melyen Sehnabel Róbert tanár olvasta fel a német nyelv tanításáról szóló értekezését. Ez értekezést már egy hónappal ezelőtt, mikor Csáky minister rendeletének híre sem volt, kitűzték az első szakosztály programmjául, a közbejött ministeri rendelet azonban nagy jelentőségűvé tette a kérdést és Schnabel Robert ez értekezése a tárgyilagosság határai közt azt fejtegette, elérhető-e az a kettős czél, melyet a ministerialis terv és utasítás a német nyelv tanítására a gymnasiumokban kitűzött.

Alapos érvekkel kimutatta, hogy a gymnasialis tanterv szerint sem azt a czélt elérni nem lehet, hogy a tanuló a német nyelvből irodalmi műveltséget szerezzen, sem ama másikat, hogy a nyelvet megtanulja“.

Ime, t. ház, ez egy tanári testület véleménye. Remélem, hogy a t. közoktatási minister ur át fogja látni — miután e tekintetben önmaguk a tanárok igy nyilatkoztak — hogy lehetetlen tanítás által a német nyelvet jól megtanulni s e szerint beláthatja a t. ház is, hogy azon határozat, hogy ha a fiatalság az első évben a vizsgát német nyelven le nem teheti, egy második évben kötelezteссék folytatni az önkéntességet, nem egyéb, mint büntetés rájuk nézve. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Mondották nemcsak a t. képviselő urak, hanem mondja a sajtó is — és én a sajtónak mindig nevezetes befolyást tulajdonítok és ha való az, a mit a sajtó terjeszteni akar, mindig tisztelettel viseltetem iránta — mondják, hogy „mi itt az ellenzék részéről a parlamenti kormányt majdnem lehetetlenné akarjuk tenni a képviselőházban“ és felhozzák ellenünk azt, hogy vétünk a parlamentarismus ellen az által, hogy azt mondjuk, hogy a jelen többség nem fejezi ki a nemzet többségét. Méltóztassék nekem a t. ház megengedni, hogy én, a ki már jóval 1848. előtt a parlamentarismus létesítésében és 1848-ban is részt vettem a parlamenti vitatkozásokban, hogy én, a ki kivált az 1848. előtti azon mozgalmakba, a melyek Magyarországon nem 1848-ban kezdődtek és nem 1848. márczius 15-én létesittettek — befolytam s igy jól tudom, hogy miért akartuk azt, hogy a képviselőknek utasítások ne adassanak, ennek indokát megmondhassam. *(Halljuk! Halljuk!)* Akartuk azért, mert tudtuk, hogy időközben pénz, hatalom és kivált a kormány befolyása az azelőtti időkben is mindig oda törekedett, hogy az, a mi a nemzet érdekében nagy küzdelemmel kivívatott: a nemzet akarata ellenére megdöntessék és az akkori osztrák kormánynak nagy befolyása alatt álló kormánytekintélyek óhajtásának elég tétessék; ezért óhajtottuk mi az utasítás eltörlését; ezért óhajtottuk a parlamenti kormányt; de óhajtottuk és óhajtotta a nemzet ugy, hogy a képviselők, a kiket a nemzet választ, ne mondják azt: mi nem törődünk azzal, mi a nemzet közvéleménye, nem törődünk azzal, mi választóink véleménye, hanem mi teszszük azt, a mit meggyőződésünk szerint a legjobbnak tartunk. *(Ugy van! a szélső balon.)* És, t. ház, ha élnének mindazok, a kik az akkori küzdelmekben résztvettek s a kik közül élnek ma is többen, megmondhatnák, hogy ha ők tudták volna, hogy akkép akarják önök a parlamenti kormányzást magyarázni, hogy ne a parlament alkalmazkodjék a nemzeti közvéleménynek hangosan nyilatkozó óhajtása szerint, hanem az a közvélemény silányuljon ahhoz és lapuljon meg a képviselőház mindenható többségének paranesolata előtt: akkor Magyarországnak 1848. előtti férfiai a parlamenti felelősség mellé bizonyára még hozzátették volna azt is, hogy habár utasítás nélkül küldetnek is a képviselők, de azok kötelességévé tétetik az — a mit mi akkor a parlamenti kormányforma felállításakor mindenki kötelességének és becsületbeli dolgának tartottunk, haesak valaki pénzért nem akarja megvásárolni kerületét és választóit, ha esak a hatalom nem parancsol rá a választokra, hogy ezt és ezt válaszszátok meg — a képviselő kifejti azon elveket, a melyek alapján ő a legközelebbi ülésszakban a nemzet és a haza javát előmozdítani óhajtja. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hozzátették volna, t. ház

azt is, hogy ha netalán akadna képviselő, a ki kifejtett véleménye ellenére vagy ha oly tárgy jön elő . . . . *(Zaj. Halljuk! Halljuk! és felkiáltások a szélső baloldalon: Ne beszéljen, mig nem hallgatnak!)* Engedelmet, t. képviselő társaim, hozzá vagyok én már szokva, hogy mindenki, mikor ő beszél, azt szereti, hogy senki se szóljon bele, de ha már megtartotta beszédét, mert ezt már az emberi gyengeség hozza magával, ő is beszélget, de ezen én fenn nem akadok. *(Derültség, tetszés a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Mondom, t. ház, hogy mi, a kik a parlamentaris felelős kormány rendszert segítettünk megalkotni ez országban, óhajtottuk, hogy utasítás ne legyen, de legyen meg a képviselő, a választott és választók között a bizalom, hogyha olyan adja elő magát, a mire nézve még nem fejthette ki véleményét választói előtt, a képviselő adjon alkalmat arra, hogy azok nyilatkozhassanak, a mire mindenkor kinálkozik kellő alkalom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És ha arról győződnék meg a választott, hogy nem birja többé a bizalmat és ha nézetének érvényesítésével a választók bizalma ellenére tenne; vagy hogy ha meg akarná változtatni a maga nézetét és e helyett más — talán ellenkező — nézetet akarna érvényre juttatni, tegye le megbizó levelét.

Hiszen volt erre már nemes példa a képviselőházban, noha 1875-ben ezt nem tették; de voltak esetek s azon képviselők, a kik másként óhajtottak működni, mint azt megválasztatásuk előtt kifejezték, letették megbizói leveleiket. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balon.)* Ez az, t. képviselőház, a mi az én meggyőződésem szerint becsületbeli kötelessége volt és lesz a képviselőknek.

Én csak magamra nézve ítélek; engem nem egyszer választottak meg, de mindenkor az volt — ma is ez — meggyőződésem, hogy azon perczben, a midőn én — habár nem hiszem, hogy eltérhetnék valaha az általam vallott nézetektől, a melyek szerint megválasztottak — de ha valaha eltérhetnék attól, én nem is szavaznék megválasztatásom előtt kijelentett meggyőződésem ellenére, hanem letenném megbizó levelemet. *(Élénk tetszés. Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Viszszaadnám tehát azt választóimnak és kijelenteném előttük, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* hogy íme, mivel én azt hiszem, hogy hazám java ellenkezőt kiván, mint a mit én e részben mondottam, rátok bizom, óhajtjátok-e, hogy e szerint cselekedjem. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gr. Károlyi Gábor: Ez nem a Tisza-iskola!

Madarász József: Ez az, t. képviselőház, a mit a felhozott azon nézetre vonatkozólag, a mely itt a házban is, a sajtóban is felmerült, kötelességemnek tartottam elmondani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ekként vélekedtünk mi, a kik azon időnek gyermekei, férfiai vagyunk; a kik a parlamenti felelős kormányrendszert Magyarországba behoztuk. *(Helyes! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És miért akartuk a parlamenti felelős kormányt behozni? Azért, mert negyedfélszáz év óta mindig látta a nemzet, hogy meg vannak törvényei, de nincsenek végrehajtva. Hisz a mi 1848-ban a ministerek felelősségére nézve kimondatott, az benne volt már az 1500. után alkotott törvényekben is, a mennyiben ki van mondva, hogy a rossz tanácsosok fejvesztéssel büntetendők; *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon és felkiáltások: Most is ugy kellene!)* hogy a kik a haza törvényei ellen vétenek, azok ellen fölkel a megye, elfoglalja vagyonukat és feleletre vonja őket törvénytelen tetteikért.

Tehát a felelősség alapeszméje megvan régibb törvényeinkben is. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

1848-nak nagy vívmánya az, hogy a haza összes polgárainak jogegyenlőségét biztosította, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* hogy a földet fölszabadította s a polgárokat szabad birtokosokká tette. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Minden egyéb, a mi az 1848-iki törvényekben van, az mind az 1500-ban, az 1700-ban és 1790-ben megalkotott törvényeknek a következése, mert azokból folyik, hogy jelesen 1790 rendelte meg, hogy Magyarország legyen önálló független állam, mely minden idegen beavatkozás nélkül a saját törvényei szerint kormányoztassék. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* De miután láttuk, hogy meg voltak ugyan a törvények, de mert nem voltak felelős ministerek . . . *(Zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Helyre!)*

Gr. Károlyi Gábor: Kérem, ha itt beszélgetnek, nem lehet hallani a szónokot, menjenek helyre! *(Zaj. Elnök csenget. Halljuk! Halljuk!)*

Madarász József: . . . nem voltak felelős ministerek és örökké a sérelmi útra tereltettek az ügyek, megalkották a felelős parlamenti kormányt azért, hogy mindaz, a mi századokon át sérelem gyanánt volt, annak orvoslása törvénybe iktatva, a sérelmek többé elő ne forduljanak s mindaz, a mi a nemzetnek jogos óhajtása, többé meg ne sértessék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

S mit látunk? A nemzet közvéleményét tolmácsoló törvényeket terjesztenek-e ide be 1867. és még inkább 1875. óta a kormányok? *(Igaz! a szélső baloldalon.)* Önök azt mondják, ne tagadjuk meg önöktől a hazafiságot. Hát tisztelet, becsület: de mi az a hazafiság? *(Halljuk! Halljuk!)*

Hazafiság-e az, hogy Magyarországnak magyar hadserege ne legyen? Hazafiság-e az, hogy azokat a magyar ifjakat, a kiknek túlnyomó része nem képes megtanulni németül, a vizsgának német nyelven való letételére kötelezzék önök? *(Tet-*

szés a szélső baloldalon.) Hazafiság-e az, hogy ha önök olyat kívánnak, a mi természetellenes, a mi lehetetlen, mert csakugyan lehetetlen az ifjaknak németül a szolgálati idő alatt megtanulni, ha csak nem volt módjukban gyermekkoruktól fogva németül tanulni? *(Ugy van! a szélső baloldalon. Felkiáltások: Azt akarják!)*

Hazafiság az, hogy épen azokat, kik legmagyarabbak, legszegényebbek, sújtják önök büntetéssel? *(Ugy van! a szélső balon.)* Hazafiság az, a mit az államtitkár mond, hogy mi őket szidalmakkal árasztjuk el, midőn beszélünk? Hazafiság az, hogy rendeletet adnak ki, mely a német nyelvet a magyar államnyelv mellé, sőt fölé helyezi? *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Hazafiság az, hogy azokkal szemben, kik jól tudnak németül, tehát a gazdagabbakkal és németül tudókkal szemben azok, a kik nem képesek elsajátítani szegénységük miatt a német nyelvet, büntetéskép tovább szolgálni kényszeríttetnek. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Ha ez hazafiság, akkor én a hazafiatlanság czímét becsülettel vallom magamnak. *(Élénk helyeslés szélső balfelől.)* Engedjék meg önök kijelentenem, hogy ha ez, a mit én vallok, miként hiszem, nem hazafiatlanság, akkor én az önök óhajtásait, a mik e törvényjavaslatban lefektetve vannak, nemcsak hazafiasaknak nem ismerem el, de hazám és nemzetem elleni merényletnek tartom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én tisztelem, beesülöm mindenkinek meggyőződését és egyéniségét; hanem akkor engedjék meg, hogy politikailag óhajtsam azt, hogy oly törvényjavaslatokkal jőjjennek ide, a melyek hazám é nemzetem érdekében tisztességesek, a melyek nem sértik a családokat és nem hoznak szégyent a magyar nemzetre. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* De ha ilyen törvényjavaslatot hoznak be: akkor megtagadnám egész életemet, nem én, a magyar nemzet tagadná meg életét, jövőjét, ha ezt megszavazná, mert akkor érdemetlen volna az életre, ha a haza, a nemzet ellen intézett ily nyomorult törvényjavaslatot megszavazna. *(Élénk helyeslés és éljenzés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Sem az önök mosolygása, sem az önök fenyegetései nem fogják nem e képviselőházat, de nemzetemet sem megtéveszteni. Én ugyan egyike vagyok a legéltesebb képviselőknek; *(Élénk éljenzés a szélső baloldalon)* de azért óhajtom megérni azt, hogy azt a németséget — a németet, mint művelt nemzetet tisztelem — de politikailag véve azt a németséget, mely itt ma ismét fel akarja ütni sátorát, az osztrák-magyar németséget kiküszöböljük e házából. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mondom, látják, hiszen kézzel fogható, tudják, hogy én egyike vagyok a legéltesebbeknek, én tehát olajat a tűzre önteni — higyjék el — nem akarok; de óhajtanám, hogy az a nyugodtság térjen vissza nemcsak e házba, mert az ide bejöhet, nemcsak az utczán, mert ott is elérhetik olyan igaztalan eljárással, hogy fegyvertelen emberekre, mint tegnap éjjel is történt, rátámadnak a rendőrök, hogy üssétek agyon; a csoportosulásokat ily módon elfojthatják, de a nemzet szivéből azt, a mi benne él, a mit a kaján osztrák hatalom századokon át nem volt képes e nemzet kebeléből kiirtani, nem fogják önök kitéphetni, megsemmisíteni. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)* Szavazzák meg önök a 25. §-t, ám büszkélkedjenek vele; de a nemzet vérébe vágták ezt a határozatukat és legyenek meggyőződve, hogy egy nemzet élete nem egyes pártok életétől függ, nem egyes emberekétől és ezeknek több évtizedekig tartó kormányzásától; ha a nemzetben életerő van — a magyar nemzetben pedig van — *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Van! Van!)* akkor lehetetlen, hogy azok, a mik századok óta legszebb óhajtásait képezik a nemzetnek, az ő szivéből kiirtathassanak.

Bezárom, t. ház, szavaimat és a midőn kijelentem, hogy én, mint nemcsak a magyar önállóság és függetlenség híve, de a mellett tisztán az önálló magyar hadseregnek, minden követelményeiveli híve, a javaslatot nem fogadom el, engedjék meg, hogy pár szót mondjak még arra, a mi, gondolom azon „Nemzet“-ben, mely a kormánypárt háta mögött jelenik meg, a „Nemzet“ czímű lapban megjelent, hogy tudniillik a szélső baloldal a nemzeti aspiratiók túlzásában gyönyörködik. *(Halljuk!)*

Arra kérem a sajtót — melyet tisztelek, de az igazi nemzet csak tiszteletreméltóbb azon sivító-visító „Nemzet“-nél — *(Derültség)* legyen szives, tegye velünk azt, a mit akar, de a mi magát a nemzetet illeti: boruljanak le előtte és ezen századok óta vállott jellemét, szokásait és óhajtását ne becsméreljék. Mi nem túlozunk, higyjék meg önök, még én is mérsékelt vagyok ahhoz képest, a mit a nemzet érez és óhajt.

Önálló hazája, függetlensége csak gyáva nemzetnek nincs. A magyar nemzet haderejéről, véréről, pénzéről az 1867-iki törvény szerint nem maga, hanem mással közösen intézkedik. A magyar nemzetnek még 1848-ban kifejezett nemzeti jelvénye sem becsültetik úgy, a mint az kötelesség volna. *(Helyeslés szélső balfelől.)* Törvénykönyveinkbe iktatják önök azt, a mit 1848. parancsolt? Nem! Mindaddig tehát, a mig önök ezt nem teszik — és ne menjünk tovább, csak arra, a mit a nemzet 1526. óta is követel, t. i. a mig függetlenségét, önálló nemzeti hadseregét meg nem alkotják a magyar hadseregben és annak magyar vezényletet, vezérletet és a zászlókat, a végrehajtás által is — mert a törvények meg vannak - teljesen magyarrá nem teszik és e jelen törvénynyel elrontják, addig nem számít-

hatnak e nemzet támogatására. Azon kivül most e szakasz által elvesztették önök azon alapot, mely szerint azt mondhatnák — habár e házban többségük van is — hogy a nemzetnek igazi valóságos többségét képviselnék.

És mert meg vagyok róla győződve, hogy a nemzetnek valóságos érzését mi képviseljük, kik az önálló magyar hadsereget óhajtjuk s kik a fiatal nemzedéket nem akarjuk kitenni az elnémetesedésnek s alkotmányellenességeknek, ezen hazám és nemzetem ellen veszedelmes merényletet elkövető törvényjavaslatot visszautasítom. *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Az idő annyira előrehaladt, hogy azt hiszem, a t. ház a tanácskozás folytatását a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésre méltóztatik halasztani.

Az ülés folyamában azonban a mentelmi bizottságnak egy előterjesztését vettem, melynek felolvasását kérem méltóztassék meghallgatni.

Tibád Antal jegyző *(olvassa)*:

Nagyméltóságú Elnök Ur!

A mentelmi bizottság a képviselőháznak folyó évi márczius hó 20-án hozott határozata által nyert megbizás folytán megállapította azon módozatokat, melyek szerint a képviselőház előcsarnokában történt köztudomású esemény tényállásának kiderítése érdekében eljárni fog. Ennek foganatosítása czéljából elhatározta, hogy mindazon képviselő urakat, kik az érintett esemény szemtanúi voltak, a bizottság előtt nyilatkozat-tételre szólítja fel és ezen elhatározásának minél nyilvánosabbá tétele érdekében felkéri Nagyméltóságodat, hogy a bizottság ezen elhatározását a képviselőház nyilt ülésében azzal bejelenteni méltóztassék: hogy az illető képviselő urak vagy a bizottság elnökénél, vagy a bizottság előtt jelentkezzenek. Egyszersmind elhatározta a bizottság, hogy az előtte teendő nyilatkozatok hiteles feljegyzése érdekében gyorsirókat fog alkalmazni, minek foganatosítása végett Nagyméltóságodat felkérjük.

Kelt a képviselőház mentelmi bizottságának 1889. évi márczius 20 án tartott üléséből.

Chorin Ferenez, elnök. Gaál Jenő, jegyző.

Elnök: A bizottság kérelméhez képest kérem azon képviselő urakat, a kik ez ügyben tanúvallomást tenni képesek, méltóztassanak a bizottság előtt jelentkezni. A mi a gyorsirók alkalmazását illeti, arra nézve a szükséges intézkedéseket a magam körében meg fogom tenni.

A holnapi ülés napirendje és ideje meg lévén határozva, az ülést ezennel bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

209. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 22-én, pénteken.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A közlekedési bizottság jelentése a Suez-csatorna tárgyában kért nemzetközi szerződés beczikkelyezéséről és a budapest-soroksár-harasztii vasutra vonatkozó jelentésről. Orbán Balázs, báró Kaas Ivor, György Elek és Almásy Sándor előzetes fölszólalása; vita a rendőrség állítólagos visszaélése fölött. A gazdasági bizottságnak a ház márczius havi költségvetésről és a kisebb tisztviselők drágasági pótlékáról szóló előterjesztésének tárgyalása. A véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, gróf Csáky Albin, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gróf Széchényi Pál.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Beőthy Algernon jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Tibád Antal, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa a márczius hó 21-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Aradvármegye közönségének feliratát, melyben Fejérvármegye közönségének feliratát pártolván, a vármegyék állami javadalmazásának emelését kéri;

a zilahi államilag segélyezett polgári iskolai és állami felső leányiskolai tanítók és tanítónőknek Lőrinczy György képviselő által beadott kérvényét, az 1885. évi XI. törvényczikknek az állami polgári iskolai s a felső népiskolai tanítók és tanítónőkre való kiterjesztése tárgyában.

Bemutatom a malaczkai kir. járásbiróság biráinak Neiszidler Károly képviselő által;

a nagy-enyedi kir. járásbiróság biráinak Dárdai Sándor képviselő által;

a szolnoki kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Bárczay Gyula képviselő által;

a nagy-tapolcsányi kir. járásbiróság biráinak Sulyovszky Gusztáv képviselő által;

a kis-várdai kir. járásbiróság biráinak Farkas Balázs képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékre való felemeltetéseért esedeznek.

Mindezen feliratok és kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Tibád Antal jegyző: Neményi Ambrus, a közlekedésügyi bizottság előadója!

Neményi Ambrus: T. ház! Van szerencsém beterjeszteni a közlekedésügyi bizottságnak két rendbeli jelentését.

Az első vonatkozik a kormányelnök ur által a Suez-csatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október hó 29-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről szóló 287. számu törvényjavaslatra.

A második vonatkozik a közlekedésügyi minister ur által a m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-harasztii helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekü vasutvonal

engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában beterjesztett törvényjavaslatra.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jelentéseket kinyomatni, a ház tagjai között szétosztatni s annak idején az osztályok mellőzésével napirendre kitűzni.

Elnök: A jelentések ki fognak nyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, az osztályok mellőzésével annak idején napirendre fognak tüzetni.

Több jelentés nines.

Következnek a napirend. Napirend előtt azonban Orbán Balázs és báró Kaas Ivor képviselő urak jelentették be felszólalásaikat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nagy István jegyző: Orbán Balázs!

Orbán Balázs: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon)* Tegnap ismét oly sajnos jeleneteknek voltunk tanui, melyeket szó nélkül hagyni a képviselőházban nem lehet. Igen sokáig voltam kelet tartományaiban; láttam ott a karavánokat megrohanó rablókat, láttam a pusztán utazókat kifosztó beduinokat. *(Zaj.)*

Elnök: Kérek esendet, mert én sem hallom, hogy a szónok mit mond, pedig azt nekem hallanom kell.

Orbán Balázs: De az erkölcsök oly elvadulását és az ököljog oly visszaéléseit még ott sem észleltem, mint minőt tegnap este szemeimmel láttam. A látás szűk korlátok közé szorul; a tudásnak nagyobb határai vannak. Olvastam a középkor sötét krónikáit s még ott sem tudtam felfedezni ehhez hasonló esetet. Az az ember, kiből ugy látszik, az emberi érzés kiszáradt, vért szomjazik, magyar vért, melyet apja már Biharvármegyében is bőven ontott. *(Hosszantartó nagy zaj a jobboldalon és zajos felkiáltások: Rendre! Rendre!)*

Elnök *(csenget)*: T. ház! A képviselő urat, a ki felszólalásában annyira visszaél a képviselői szólás joggal, ezennel rendre utasítom. *(Zajos helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Éljen Orbán Balázs!)*

Orbán Balázs: Ugy látszik, hogy a miniszterelnök ur példányképül tűzte maga elé Bastát és Caraffát. *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Rendre! Rendre! Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök *(csenget. Nagy zaj)*: Másodszor is kénytelen vagyok a képviselő urat rendre utasítani. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Tessék megítélni, vajjon Magyarország parlamentjében lehet-e egyik képviselőnek a másikról igy nyilatkoznia.

Orbán Balázs: Nem tudom, honnan toborozza a miniszterelnök ur közegeit. De azt láttam, hogy nem sokkal állanak mögötte Basta vallonjainak. *(Ugy van! a szélső balon. Mozgás a jobboldalon.)* Nem vádolom azokat a szegény közrendőröket, kik engedelmességre vannak utalva és kik itt csak vak eszközök: de vádolom a főkapitányt, kiről senkisem tehette fel, hogy egyszeri kereskedőből ily méltóságra emelkedhetik.

Láng Lajos: Ezek aztán a demoeraták! *(Nagy zaj. Zajos közbeszólások a szélső balról: Qualificatióról van szó!)*

Orbán Balázs: Én vádolom a rendőrség vezetőit, kiket a miniszterelnök ur saját megyéjéből és máshonnan toborzott össze és a kik oly betyárságokat követnek el. *(Zajos felkiáltások a jobboldalon: Rendre! Rendre! Igaz! Ugy van! a szélső balon. Hosszantartó nagy zaj.)*

Elnök: Kénytelen vagyok a képviselő urat kérni, hogy tárgyilagosan és sértések nélkül beszéljen! *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Ugy beszél! Az ablakokba akarnak lövöldözni! Gyalázat!)*

Orbán Balázs: Ugy látszik, t. ház, utasítva voltak arra, hogy mindenképen vért ontsanak és foglyokat csináljanak. *(Mozgás a jobboldalon.)* Mi, t. ház, 10—15—20 képviselő ott voltunk a függetlenségi körben, midőn semminemű esoportosulás nem volt és az utezán sokkal kevesebb ember járt — esős idő lévén — mint rendes időben szokott lenni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem volt ott egyetlenegy éljen, vagy „abzug!“ hang, békés polgárok mentek haza és látták el foglalkozásaikat, *(Ellenmondás jobbfelől. Zajos felkiáltások szélső balfelől: De ugy van!)* midőn egyszerre minden oldalról, ugy hogy az ott járók elmenekülni sem tudtak, mint veszett ördögök rohanták meg őket a lovasrendőrök csapatjai. *(Felkiáltások jobbfelől: Nem igaz! A szélső balfelől: Láttuk! Ott voltak önök? Nagy zaj.)*

Almásy Sándor: Nem hazudik itt senki, az ugy volt! *(Zaj.)*

Orbán Balázs: Az uteza közepén senki sem volt, csak a járdákon járt békés publieum, midőn azt megrohanták, körülvették, összeszorították egy csoportba, szabdalták, vagdalták és mindenkit, ki kezük ügyébe esett, elfogtak és durva módon bántalmazva hurczolták börtönbe. *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől. Ellenmondás jobbfelől.)* Az a rendszer, a mely közerkölcseinket mindenképen meg akarja rontani, ugy látszik megelégszik azzal, hogy egy-egy rendőr tanubizonyságára elítéljen gyermekeket, védteleneket. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)* Ugyanaz a rendőr bizonyítja, hogy látta a lámpatöréseket egyidőben az Erzsébet-téren, a sugár-uton és a kerepesi-uton. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* De, t. ház, az ily beoktatott tanuk ma már nem érnek semmit, mert huszan láttuk, képviselők és azt hiszem, hogy husz képviselő bizonysága le fogja rontani az ily hivatalos korona-tanuk bizonyítását. *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)*

T. ház! Midőn mi láttuk azon iszonyú jeleneteket, melyekre minden önérzetes ember lelke felháborodik, lekiáltottuk az ablakból, hogy láttuk, hogy azon emberek semmit sem esináltak és mégis

bántalmazzák őket. Akkor a szürke lovon ülő rendőrtiszt, ki a többieket vezette, ki kapunk alá ugratott, nőket letiporni, felkiálltotta, hogy: „Csukják be az ablakokat, mert különben fel fogok lövetni". *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Zaj a jobboldalon.)*

Annyira jutottunk már, t. ház, Magyarországon, ebben a szabad alkotmányos országban, hogy még az utczán sem járhatnak szabad, békés polgárok a nélkül, hogy a legdurvább bántalmazásoknak és gyilkossági merényleteknek kitéve ne legyenek? *(Mozgás a jobboldalon.)* Hová akarja a ministerelnök ur vezetni ezt az országot? Talán a forradalomba? *(Mozgás jobbfelől.)* Megszavazhatják önök ezt a véderőjavaslatot, *(Felkiáltások jobbfelől: Meg is szavazzuk!)* felfegyverezhetik a Mannlicher-fegyverekkel az egész hadsereget, de az nem fog az ellenséggel szemben diadalra jutni, ha arra lesz kárhoztatva, hogy a ministerelnök urat őrizze. Igen drága őrizet ez, t. ház, *(Mozgás a jobboldalon. Ugy van! a szélső baloldalon)* egy oly emberért, ki Magyarország történelmében oly sötét foltként fog feltünni, a minő még történelmünkben nincs. *(Élénk helyelés a szélső baloldalon. Zajos felkiáltások jobbfelől: Éljen Tisza Kálmán!)*

Elnök: Tessék a dologhoz szólni!

Orbán Balázs: Nincs alkotmányos ország e világon, hol egy kormányt, mely ilyeneket rendel, vád alá ne helyeznének. Nekem is vád alá helyezést kellene indítványoznom. *(Felkiáltások jobbfelől: Tessék! szélső balfelől: Meg lesz az is!)*

Gróf Károlyi Gábor: Az ország fogja vád alá helyezni!

Gajári Ödön: A lázítókat kell vád alá helyezni! *(Nagy zaj a szélső baloldalon.)*

Orbán Balázs: T. ház! Nem tehettem, hogy ez eseteket a törvényhozás tudomására ne hozzam és a feletti megbotránkozásomat és rosszalásomat ki ne fejezzem. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! Az ilyen felszólalásokra különben sem lévén határozat hozható, következik háró Kaas Ivor.

Báró Kaas Ivor: T. képviselőház! Nagyon jól tudom, hogy a rendőrség kötelessége megóvni mindenkinek személyes és vagyoni biztonságát, a városnak nyugalmát, rendjét és békéjét. A rendőrség ezen tisztében való eljárását kritika alá nem vonom ott, a hol az a kellő határok közt marad. Nem vonom kétségbe azt, hogy a rendőrségnek jogában és kötelességében áll, mindenkit, a ki valami büntetendő eselekményt követ el és tetten kapatik, letartóztatni. Mindazonáltal kénytelen vagyok a rendőrség tegnapi eljárását szóvita tárgyává tenni itt a házban azért, mert tapasztaltam és tanuja valék olyan jeleneteknek, a melyek messze túlmennek azon, a mit a rendőrség törvényes kötelességének ismerek. Kijelentem, hogy nézetem az, hogy minden oly tüntetésnek, mely a törvényesség határait túllepi, a rendőrség által való megakadályozása kivánatos, sőt a rendőrségnek kötelessége is. De a tegnapi napon a fővárosban tüntetés szószerinti értelemben nem volt. Lehettek, nem tudom — mert minden részéről a dolognak értesülve nem vagyok — itt-ott kissé izgatottabb jelenetek, lehettek egyesek, a kik törvénybe ütköző cselekedetet vittek végbe, de tüntetés annak most szokásos értelmében sem törvényes, sem törvényellenes nem volt sehol. A tény az, hogy ha netalán az szándékoltatott is, — a miről tudomásom nincs — azt elmosta az eső s a főváros az esti órákban csendes és békés szint viselt, a mikor az utczákon, dolgaim után járva, megfordultam. Akkor láttam, hogy a lovas-rendőrök csapatosan ugrattak nem néptömegek, hanem 10—12 emberből álló csoportok után, asszonyok után, kik az utczákon összevissza futkostak a lovak között, a rendőrök pedig igyekeztek egyes embereket bekeríteni és elfogni, a mi nekik természetesen sikerült is. A rémült nép, a járó kelők menekültek a merre tudtak, házakba, mellékutczákba, szóval általános rémülettel futkostak ide-oda oly békés polgárok, kiknek semminemű tüntetési szándékuk nem volt. A kiket elfogtak, azokkal a lovas, illetőleg később a gyalog-rendőrök nem igen illedelmesen bántak; de nem akarom őket ezért most különösebben megróni, csak constatálni kivánom, hogy a legcsúnyább vagdalkozás, kardlapozás, 5—6 rendőrnek egy emberre rohanása, letiprása, összefogás, kiabálás, szitkozódás stb. történt — mint a hogyan ez a budapesti rendőrség részéről ilyen esetekben történni szokott — mint sajnosan tapasztaltuk, hogy Tisza Kálmán ministerelnök ur kormánya alatt napirenden van. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől. Ellenmondások jobbfelől.)*

A hivatalos jelentés szerint a tegnap igy elfogottak száma 94, kik közül 28 szabadon bocsáttatott feltételesen, a többivel mi történt, azt nem tudom, talán most is el vannak fogva. A régebben letartóztatottak ügyéhez, kik birói eljárás alatt állanak, szavam nincs; de van szavam igenis ahhoz, hogy Budapest főváros polgárait, akkor, mikor közcsend és közbéke van, a rendőrök tömegesen elfogják, a nélkül, hogy erre bárminő okuk lenne; mert a kiket épen az utczán láttak, a kik nekik épen feltüntek, a kiknek befogására kedvük kerekedett, azokat elfogták és bevitték. *(Ugy van! a szélső balon. Ellenmondások jobbfelől.)* Ez jelenleg a szabadság nálunk! *(Igaz! Ugy van! a szélső balon. Ellenmondások jobbfelől.)*

Ez oly dolog, mit nem nevezhetünk másnak, mint hajtóvadászatnak emberekre. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondás és mozgás a jobboldalon.)* Hajtóvadászat elrémítés ezéljából. Tudom, hogy ilyesmi történik Afrika belsejében, a rabszolgák ellen; tudom, hogy történt, a mig a

rabszolgaság el nem töröltetett, Amerikában. És hogy Magyarországon 1889. márczius havában történhetik, az csak azt mutatja, hogy a költő szava igy igaz: „Rabok lettünk, nem szabadok!“ *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondások a jobboldalon.)*

És miért történik Budapest fővárosában a szabad polgároknak, alkotmányos, szabad államhoz mindenben méltatlan, ily mély lealázása? Történik három okból. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* Az első ok az, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök kormányában megörökittessék minden eszközzel, minden áron, minden szabadság elnyomásával. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon. Mozgás a jobboldalon.)* A második ok, mely ebből foly, az, hogy keresztülvitessék azon 25-ik szakasz, melynek czélja nem egyéb, mint hogy egész Magyarország az osztrák — ámbár jogilag közös — hadseregbe s annak alája töressék. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A harmadik ezélja mindezen szörnyűségnek s a politikai szabadság ellen elkövetett és bekövetkezett merényleteknek az, hogy idővel e törvény, illetőleg a 25. §. hatása alatt a közös hadsereg és ezen kormányzat útján, mely a 14. és 25. §-t beterjesztette, de a mely kormány most leleplezve áll a nemzet előtt: Magyarország beletöressék Austriába, *(Nagy mozgás jobbfelől)* mert csak ez lehet a szerintem szándékolt consequentiája e kormány politikájának és ezen törvényjavaslatnak. *(Mozgás és felkiáltások jobbfelől: Nem áll! Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez consequentiája azon eljárásnak, a melylyel Magyarországban a szabadságot az egész országban először leköteleznek, azután pedig megkötözik. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* És önök mégis minket vádolnak azért, hogy ha ezen politikából ily szörnyűségek támadnak, melyek magukban véve, a pártszempontoktól eltekintve, szörnyűségek önökre és a mi szemünkben is azok, mert az egész országra veszedelmesek és végzetesek lehetnek. *(Igaz! Ugy van a szélső baloldalon.)* Önök ezekért minket vádolnak? Hát emlékeztetem önöket, uraim, hogy mi kezdettől fogva küzdünk azon okok ellen, melyek ezen eredményt szülték; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* hogy mi kezdettől fogva, tehát már akkor küzdöttünk a 14. és 25. §. ellen, mikor még nem voltak a szenvedélyek annyira felingerülve *(Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* és hogy akkor, midőn a 25. §. itt tárgyaltatott és bebizonyítottuk azt, a mit már a kormányelnök ur is beláthatott, hogy tévedett abban, hogy ha azt hitte, hogy majoritására támaszkodva, a 25. §-t a Gajári képviselő határozati javaslatával könnyen elfogadtatja.... *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Nagy zaj és mozgás jobbfelől. Elnök csenget.)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék tárgyánál maradni, mert a törvényjavaslatot még nem tárgyaljuk. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

B. Kaas Ivor: . . . akkor ezen oldalról egy képviselő ur, Eötvös Károly azt a tanácsot adta a ministerelnök urnak, hogy kinálja meg compromissummal az ellenzéket, mit ha megtesz, akkor azon esetek és azoknak következményei, melyeket hetek és napok óta szemlélünk és a melyeknek tanúja maga a t. ministerelnök ur is, nem fogtak volna bekövetkezni. És ezen tanácsra, a melynek követése megnyugtatta volna az egész országot; megnyugtatta volna a parlamentet, megnyugtatta volna a nemzetet és véget vetett volna minden incidensnek és ingerültségnek: a ministerelnök urnak válasza nem volt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Mozgás és zaj a jobboldalon.)* És miért nem volt? Mert mint egy kormánypárti képviselő mondta — a ministerelnök urat értve — nekem: neki mi haszna volna abból. *(Nagy zaj.)*

Gr. Károlyi Gábor: Hát hasznot keres mindig?

Visi Imre: Nem ugy mondta, hallottam a mondást. *(Nagy zaj és felkiáltások jobbfelől: Ugy van!)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, tessék a tárgynál maradni, a mely felszólalásának czélja és ne tessék azon tárgyhoz szólani, a melyre nézve még nem kezdtük meg a tanácskozást. *(Élénk helyeslés jobbfelől és felkiáltások: A tárgyhoz! Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

B. Kaas Ivor: Én, t. ház, erre... *(Felkiáltások jobbról: A tárgyhoz! Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon)* azt feleltem, hogy szerintem nem ez, de az a kérdés: mi az országnak haszna és megnyugtatása? és megfordítva: mi kisebb kár a ministerelnök urnak, *(Mozgás jobbfelől)* az-e, ha elfogadja a 25. §-t módosítással... *(Nagy mozgás jobbfelől. Zajos felkiáltások: Rendre! Zajos felkiáltások a bal- és szélső balon: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk!)* Én türelemmel szoktam meghallgatni mindenkit. *(Igaz!)* De ha akkor, midőn nem a napirendre kitűzött tárgyról foly a vita, valaki mégis folyton és ily hosszasan a napirenden levő tárgyhoz beszél, kivált ha az illető már élt a vita folyamán szólásjogával, tehát ugyanazon tárgyhoz ujra nem is szólhat: *(Mozgás a bal és szélső baloldalon)* én köteles vagyok kijelenteni, hogy ha a t. képviselő ur még egyszer visszatér reá, kénytelen leszek tőle a szót elvonni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj és élénk felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Halljuk! Halljuk!)*

B. Kaas Ivor: A ministerelnök ur azonban nem tette ezt azon elvnél fogva, melyet Windischgrätz proclamált és a melyet ő most az alkotmányos ellenzékkel szemben alkalmaz: „Mit Rebellen unterhandle ich nicht.“ *(Zajos helyeslés*

és éljenzés a bal- és szélső baloldalon. Nagy mozgás jobbfelől.)

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch! Zaj a szélső baloldalon.)* A mit rólam mondottak, arra nem reflectálok. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon. Felkiáltások: Arra tessék reflectálni! Halljuk! jobbfelől.)* Teljes nyugodtsággal várom, hogy vajjon a történelem — a mint a képviselő urak rá hivatkoztak — sötét foltnak fogja-e azt az időt jelezni, a mig én a kormány élén állottam. *(Tetszés jobbfelől. Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)* És teljes nyugalommal várom *(Zaj és nyugtalanság a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől)* nemcsak a történelemnek, de minden gondolkozó embernek e hazában és e hazán kivül *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* ítéletét arra nézve, *(Zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől)* hogy ez a 14 évi kormányzat nem épen a magyar államnak, mint ilyennek, consolidatiójára vezetett-e? *(Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalon.)*

És megkivánom jegyezni, *(Zaj a bal- és szélső baloldalon. Halljuk! jobbfelől)* szemben az emelt vádakkal, hogy azt már csakugyan nem állíthatja senki, hogy épen a 25. §. kérdését ezen párt tagjai akarták volna a házon kivül eldönteni. *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)* A házon kivül történteknek okozói csak azok lehetnek, *(Zajos ellenmondások a bal- és a szélső baloldalon)* a kik szemben a törvényhozással, az utczára apelláltak. *(Zajos helyeslés jobbfelől.)*

Különben meg kivánom még jegyezni azt is, hogy én nem tudom, mert nem mondták nekem, hogy mi volt az az ugynevezett compromissumi szándék. De bocsánatot kérek, ez nem compromissum volt, hanem — hogy én is Windischgrätzre hivatkozzam — az lett volna igazán az „unbedingte Unterwerfung“: a többségnek meghajolni a kisebbség előtt. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Ez az, a mit én részemről nem acceptálok. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Nem azért, mert nekem nincs hasznom belőle, *(Ugy van! jobbfelől)* hanem azért, mert az országnak *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* nem lehet haszna soha abból, *(Helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalon)* ha felforgatásával minden parlamenti és alkotmányos elvnek, *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől)* a kisebbség zsarnoksága dönt. *(Zajos helyeslés jobbfelől. Nagy mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

Különben még egyet kivánok megjegyezni. Én is ismerem a szabad országok eljárását és a képviselő urak . . . . *(Felkiáltások a szélső bal oldalról: De nem követte! Zaj)* . . . . a képviselő urak nem mutatnak nekem, Anglián elkezdve, oly szabad országot, a hol annyira türelemmel . . . . *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalról)* elnézték az egyeseket és a törvényhozás tagjait is bántó tüntetéseket mindaddig, mig tettlegességekre nem vetemedtek. *(Helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalról. Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak!

Tisza Kálmán ministerelnök: De akkor, midőn már még ez is megtörtént — és meg merném szavaztatni Budapest békés polgárait, *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalon)* hogy a helyett, hogy szabadságukban magukat sértve éreznék az által, hogy a rendőrség igyekszik rendet csinálni, nem-e épen azért zúgolódnak, hogy a városnak nyugalma, csendje, iparosnak, kereskedőnek léte meg van támadva . . . . . *(Zajos helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalon. Hosszantartó nagy zaj. Felkiáltások a szélső balon: A rendőrség az oka!)*

Elnök *(Csenget)*: Csendet kérek, képviselő urak!

Tisza Kálmán ministerelnök: A rendőrségnek teljesítenie kell kötelességét. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Fogja is teljesíteni bizonyosan; kötelességének teljesítéséért a rendőrséget épen a törvényhozás kebelében oly szavakkal megtámadni, mint a minőkkel történt, példátlan a világon. *(Hosszas élénk helyeslés jobbfelől. Zajos ellenmondások a bal- és szélső baloldalról.)*

Justh Gyula: Visszaéltek a hatalmukkal! *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Zajos felkiáltások a jobboldalon: Nem éltek vissza! Nem áll! Nem igaz!)* Ott voltam és láttam; visszaéltek a hatalmukkal! *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Hosszantartó nagy zaj és folytonos közbekiáltás. Elnök csenget.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: Ha egyes esetekben megtörtént volna, a mit én nem tudok, ugy is bíróság elibe megy a dolog. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nay zaj és közbekiáltások a bal- és szélső baloldalról.)* Én ugy látom, t. képviselőház, ezen a bíróságot is érdeklő közbekiáltásokból, hogy itt nincs más szándék, mint intimidálni a rendőrséget, azután a bíróságot . . . . *(Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés jobbfelől. Nagy mozgás, zaj és „Hoch!“-kiáltások a bal- és szélső baloldalon.)*

Almásy Sándor *(feláll és szólani akar.)*

Elnök: T. ház! Az ilynemű kérdések a házszabályok szerint vita és határozathozatal tárgyát nem képezhetik. *(Zajos helyeslés jobbfelől és felkiáltások: Napirend! Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Almásy Sándor: A házszabályok melyik szakasza az? *(Nagy zaj.)*

Elnök: A házszabályok 154. §-ában ez áll: „Az ekkép felvetett kérdésre adható nyilatkozatok

azonban vita és határozathozatal tárgyát nem képezhdtik.“ *(Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*

Ne méltóztassanak hinni, hogy én a képviselő uraktól akarom elvonni a szót. Innen *(a jobboldalra mutat)* is jelentkeztek szónokok és én nem engedtem meg a felszólalást. *(Zaj.)* Én nem tartom lehetőnek, t. ház, hogy a házszabályok rendelkezései ne respeetáltassanak. *(Nagy zaj.)* A t. ház dönthet bölesesége szerint, de én nem tartom lehetségesnek, hogy e tárgy a házszabályok ellenére tovább is vita tárgyát képezze. *(Nagy zaj a szélső baloldalon. Helyeslés jobbfelől.)*

Győry Elek: Én a házszabályokhoz kivánok szólni. *(Zaj.)*

Elnök: Mindjárt szólhat a képviselő ur; én esak azt ismétlem, hogy a napirendhez szólhatnak a képviselő urak; kivánhatják, hogy a napirend ne tartassék meg s határozhat a ház ez iránt, de én nem tehetek máskép, mert engem kötnek a házszabályok. *(Helyeslés és zaj.)*

Győry Elek: T. ház! Azt hiszem, egyáltalában semmi szükség sincs arra, hogy az ugyis meglehetősen izgatott kedélyek izgatottságát a különféle magyarázatokkal is fokozzuk. *(Ugy van! jobbfelől)* Ne tegyük ezt egyik részről sem. A mint igyekszem én kikerülni, ha magam személyéről van szó, az olyan kifejezéseket, melyeket talán túlerőseknek mondhatnának, ugy igen kérem, hogy ne történjék ez a másik oldalról sem. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Nagy zaj és felkiáltások jobbfelől: Oda tessék szólni!)*

Boesánatot kérek, méltóztassanak engem nyugodtan meghallgatni, mert akkor hamarább vége lesz felszólalásomnak. A házszabályok értelmében én is ugy vagyok meggyőződve, hogy midőn előzetesen ily kérdés felvettetik: midőn valami rendkivüli dolog fordult elő és napirend előtt erről szólani kivánatos s azt mintegy a háznak tudomására kell hozni: akkor a kölesönös nyilatkozatok meghallgatása után azon kérdés tüzetes vitatásának és határozathozatalnak helye nines.

De egyet méltóztassanak megengedni, t. ház és ez az — a mit az igen t. elnök ur is jelzett — hogy akkor, ha ezen kérdésnél oly valami vegyíttetik a vitába és egy oly nyilatkozat történik, a melyet bárki is bármelyik párton személyes megtámadtatásnak is tekinthet: akkor méltóztassék figyelembe venni, a mit a t. elnök ur mondott és hogy ha a ministerelnök urnak volt joga felszólalni, mert megtámadtatott, akkor azok is szólhassanak, kik általa lettek megtámadva. *(Nagy zaj és ellentmondások jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Bocsánatot kérek, én bizonyára nem vagyok hivatva dönteni a felett, hogy van-e helye felszólalásnak, vagy nines; de méltóztassék megengedni, hogy miután egyéni felfogásom szerint oly nyilatkozatok tétettek, a melyekre azoknak, kik igy megtámadtattak, joguk van felszólalni, a megtámadottak is szólhassanak. *(Felkiáltások jobbfelől: Ki támadt? Nagy zaj. Helyeslés a szélső baloldalon.)* A mint egészen helyes az, hogy ha önök részéről valaki megtámadtatik még pedig alaptalanul, a megtámadott azt azonnal visszautasítsa, épen ugy ne méltóztassék elvenni tőlünk a jogot, hogy a megtámadó nyilatkozatokat mi is visszautasíthassuk. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások jobbról: Tiltják a házszabályok!)* Oly házszabály, t. ház nines, a mely ezen igazságot és ezt az equitást megtiltaná, mert a t. ministerelnök ur azt mondotta.

Elnök: Ha jól fogtam fel a t. képviselő ur szándékát, személyes megtámadatásra kiván válaszolni.

Győry Elek: Én a házszabályokhoz szólok! *(Halljuk! a szélső balfelől.)* A t. ministerelnök ur azt méltóztatott mondani, hogy: „önök nem tesznek egyebet, mint zugolódnak és megtámadnak minket azért, mert mi azt akarjuk, hogy az iparosok és kereskedők dolgozhassanak.“ *(Ellenmondások jobbfelől.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: Nem azt mondtam! *(Helyeslés jobbfelől. Ellenmondás balfelől.)*

Győry Elek: Boesánatot kérek, de én szórólszóra fegjegyeztem szavait, azt méltóztatot mondani: „nem mi vittük az utczára a 25. §-t, hanem önök. Rendet kell csinálni és önök zúgolódnak, mert mi azt akarjuk, hogy az iparosok és kereskedők dolgozhassanak.“ Sőt ezzel kapesolatban azt is méltóztatott mondani, hogy ha erre nézve megszavaztatná Budapest polgárságát stb.

Én esak a tényt eonstatálom és ebből azt következtetem, hogy ha az ily nyilatkozatokkal egyes képviselő urak, a kik személyükben megtámadva érzik magukat, mert teljesen ártatlanok és ennek folytán szólni kivánnak: joguk van a dologhoz szólani. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* Kérem tehát a t. házat, hogy a házszabályok értelmében ne méltóztassék ezen egyedül igazságos és méltányos dolgot megakadályozni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Méltóztassék a mellett maradni, a mit a ministerelnök ur mondott, mert felfogásom szerint a ministerelnök ur nem mondotta azt, a mit a képviselő ur felhozott. *(Ugy van! jobbfelől.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! Midőn arra hivatkozás történt, hogy Budapest városa polgárainak szabadsága korlátoztatik, azt mondottam és mondom most is, hogy meg merném őket szavaztatni, vajjon arról panaszkodnak-e, hogy a rendőrség által szabadságukban korlátoztatnak, vagy arról, hogy a folytonosan tartó zavargások miatt az iparosok és kereskedők szenvednek. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Almásy Sándor!

Almásy Sándor: T. ház! *(Halljuk!)* Felszólalok azért, mert sok okom van arra a követ-

keztetésre jutni, hogy itt nemcsak a tüntetők ellen, hanem pártunk ellen is akarnak ármánykodni és merényletet elkövetni. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség és ellenmondások jobbfelől.)* Ha ez nem áll, akkor magyarázza meg nekem a t. elnök ur, vagy bárki más, hogy mi az, mikor a nyitott ablakoknál állóknak azt mondja a rendőr: „Csukják be az ablakot, mert lövetek!“ *(Nagy mozgás balfelől.)* Először is nincs a magyar ember természetében, hogy ily durva felszólításnak eleget tegyen és másodszor nincs is reá kötelezve. Gyanum, melyet kifejeztem, megerősödött a miniterelnök ur beszéde folytán is, mert mire hivatkozott? Azt mondotta, szavaztassuk meg a várost. Ugy látszik tehát, hogy a várost akarják az ifjuság ellen fellázítani. *(Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség jobbfelől.)* Az első tüntetések alkalmával, mikor naponkint bezúzták a lámpásokat és beverték az ablakokat, miután én régi ember vagyok, mindjárt azt mondtam: ezt a kormány tette és nem az ifjúság. *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Ez gyanusítás!)*

Elnök: Kérem a t. házat, nekem kötelességem a tanácskozási rendre ügyelni. A mint látom, a képviselő ur nem személyes megtámadtatás czímén szólal fel. *(Helyeslés jobbfelől.)* A képviselő ur ugyanis azt méltóztatik roszszalni, a mi kint az utczán történt. Ez most a házra nem tartozik. A képviselő urnak van több módja ezt a kérdést akár interpellatio alakjában, akár más alakban a ház elé hozni. Most azonban ne méltóztassék ehhez szólni. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Almásy Sándor: A képviselők meg voltak támadva a körben. Csak azt akarom mondani, hogy . . . *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Nem tartozik a dologhoz! Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: De igen is, ide tartozik! Halljuk! Halljuk! Elnök csenget.)* Igen rövid leszek, t. ház, és azt akarom mondani . . . *(Nagy zaj. Felkiáltások jobbfelől: Rendre! Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: T. ház! . . . *(Nagy zaj s felkiáltások jobbfelől: Rendre!)*

Almásy Sándor: Csak azt akarom . . . . *(Felkiáltások jobbról: Rendre!)*

Elnök *(Csenget)*: Határozottan megkövetelem, hogy engem a képviselő ur meghallgasson! *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és mozgás szélső balfelől.)*

Almásy Sándor: Hát szóljon ide! *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre! Nagy mozgás a szélső baloldalon. Elnök csenget.)*

Elnök: T. ház! A képviselő ur itt egyenesen azt mondja, hogy ablakba lövéssel fenyegettek. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Ez ugy van! Ez igaz! Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)* Ez én reám nem tartozik. Ezt én nem tudom; nem is avatkozom bele. Azt azonban tudom, hogy ez nem lehet a személyes megtámadtatás tárgya. *(Élénk helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj a szélső baloldalon.)* Hogy mit csinálnak valahol kint az ablakokban, ahhoz nekem semmi közöm, *(Helyeslés a jobboldalon)* mert nem vagyok belügyminister. Az én jogaim a házszabályokba vannak letéve és igy kérem a t. képviselő urakat, méltóztassanak szigorúan a házszabályokhoz ragaszkodni. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* Különben határozottan ki kell jelentenem, hogy erre az incidensre vonatkozólag kénytelen leszek a t. házat megkérdezni, vajjon kivánja-e ezt a dolgot még tovább is vitatni, vagy sem. *(Élénk felkiáltások jobbfelől: Nem kivánjuk! Szavazzunk! Nagy mozgás a szélső baloldalon.)* Azt minden elfogulatlan ember megitélheti, hogy a mit a képviselő ur itt mond, az nem személyes megtámadtatás kérdése. Épen azért kérnem kell a t. képviselő urat, méltóztassék ezt az ügyet — ha jónak látja — interpellatio alakjában előhozni, de személyes megtámadtatás czímén ezt a kérdést itt felvetni nem lehet. *(Élénk helyeslés és felkiáltások jobbfelől: Ugy van! Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon.)*

Almásy Sándor: Személyes megtámadást találok abban, midőn a ministerelnök ur azt mondja, hogy ha ő arra nézve, a mit mi pártolunk, megszavaztatná a főváros polgárait, akkor majd meglátnók, hogy az mit fog mondani. *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Elál! Elál! Nagy zaj a szélső baloldalon. Halljuk! Halljuk!)* Tehát a ministerelnök ur igy azt az ügyet, a melyet én pártolok, helyesnek és jónak tartok, le akarja szavaztatni e házon kivül és azzal az utczára akar menni. Erre nekem felelnem kell, ám vonják meg tőlem a szót, én nem állok el. *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Nagy zaj és helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Ujból kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a mit a t. képviselő ur itt felvetett, az nem személyes megtámadtatásra való válasz *(Ugy van! jobbfelől)* és igy kénytelen vagyok tőle a szót megvonni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

T. ház! Most következnék a napirend, de Győry Elek képviselő ur kiván egy kérdést a napirend előtt a belügyminister urhoz intézni. Méltóztassék meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)*

Győry Elek: T. ház! Én egészen szigorúan tartom magam a házszabályokhoz, a melyek meggyőződésem szerint nekem megengedik, hogy én most szót kérjek. Én most arról, hogy ki vezette a rendőrségnek egyik vagy másik szakaszát az utczán és arról, hogy mi gyönyörűség van abban, hogy az iparosok és kereskedők munkáikban zavartassanak stb., én nem szólók. *(Helyeslés.)* Én egyszerűen sürgetni akarok valamit, a mihez jogom van és ez iránt óhajtok kérdést intézni

a belügyminister urhoz, mert az az egész házat érinti és az egész ház előtt történt kijelentésre vonatkozik. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Méltóztatnak emlékezni arra, hogy a már korábban előfordult esetek alkalmával történtek olyan dolgok, hogy a szabadság nevében megtámadták a rendet, de történtek olyan dolgok is, hogy a rend nevében igen gyakran megtámadták a szabadságot is *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és azon esetek különböző intézkedések alá tartoznak saját természetök szerint. Az egyikre nézve voltam bátor inditványt tenni, a mely kapcsolatos és a mentelmi bizottsághoz utasittatott. Ezt nem akarom most megsürgetni, mert tudom, ismerem az ügy természetét, hogy az igen alapos hosszas megfontolást igényel. Benne volt ugyan a határozati javaslatban, hogy a bizottság mielőbb tegyen jelentést, de a mentelmi bizottság ülésére meghíván engem is, ott megjelentem és meggyőződtem arról, hogy behatóan kénytelen az ügygyel foglalkozni.

A másik fele a dolognak az, hogy ugyanakkor a törvény megszegése miatt, vagy a rend fentartása érdekében tett egyes helytelen intézkedések miatt interpellatiót intéztem a t. belügyminister urhoz. Akkori felszólalásom alkalmával az igen t. igazságügyminister ur volt szives nyilatkozni s én felolvastam határozott, világos rendeletét a törvénynek, a mely, véleményem szerint, megsértetett az állami rendőrség által. Már akkor azon félreértésnek tettem ki magamat, hogy ítélni akarok a bíróság előtt, de épen azért szükségesnek tartottam azonnal nyilatkozni, hogy én csak a jelenségeket constatáltam, a melyek alapján kötelességök volna az illető közegeknek eljárni. És akkor a t. igazságügyminister ur — ki sajnálom, hogy betegsége miatt nem lehet jelen — azt nyilvánította, hogy meggyőződése szerint az ügyészség megtette kötelességét azok ellenében, a kik a szabadság nevében a rend ellen vétkeztek s meg fogja tenni azok ellen is, a kik a rend nevében a szabadság ellen vétkeztek.

Nekem első dolgom megkérdezni — és illetékes helyről bizonyára fogok feleletet kapni — hogy hogyan van az, hogy annak idején azok ellen, kik a szabadság nevében vétkeztek a rend ellen, olyan gyorsan megtörtént az eljárás és most már oly hosszú idő óta semmit sem hallottunk arról, hogy a királyi ügyész a törvény alapján, ott, a hol hivatalos fellépésről van szó, megtette volna a rendőrség ellen is kötelességét. *(Ugy van! Ugy van! Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* Kérem tehát, méltóztassék az illető minister urnak nyilatkozni a felett, hogy mi akadályozta azt és a tényállást mielőbb a t. ház elé terjeszteni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Épen igy van a másik dolog is. Az igen t. belügyminister ur, a ki, igen sajnálom, nincsen jelen, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Soha sincs itt!)* — meglehet, hogy akadályozva van a megjelenésben, nem teszem fel róla, hogy hanyagságból nem volna itt, miután még egy más ministerium élén is áll — és itt is ragaszkodom szorosan objective a tárgyhoz — ugyanakkor a belügyminister ur azt jelentette ki, hogy ő hivatalával járó kötelességének ismeri azt megvizsgáltatni, hogy nemcsak a biróság elé tartozó dolgok nem fordultak elő, hanem nem kötelessége-e neki fegyelmi uton is intézkedni.

Egy dolog, tehát, t. ház, bizonyos. Azt talán senki sem fogja tagadni, hogy azon felszólalás folytán legalább annyit megtanult a t. államrendőrség, hogy trombita-jelt kell adni, mielőtt a csoportot szétoszlatják, hogy tehát ha nem igy történik, az törvénytelen eljárás. Most nem kérdem, hogy volt tegnap, de ha van törvény még Magyarországon, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy van!)* bizonyára meg fognak ezek a dolgok vizsgáltatni; *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy fognak!)* és azoknak, a kik tudomással birnak róla, kötelességök lesz, nézetem szerint, tanuskodni a felől, a mit tudnak és azon tényálláshoz képest kell várnunk az ítéletet is. De épen azért ahhoz nincs is jogom hozzászólani, hogy igy volt-e, vagy amugy. T. képviselőtársaim szavába feltétlenül megbizom és azt, hogy mi lesz annak következménye, nem tárgyalhatom. De az tény, hogy a belügyminister ur azt mondotta, ha azok a dolgok történtek és ha igaz az, hogy maga azon hirdetmény, melyet a főkapitány kibocsátott, törvénybe ütközik, ha igaz az, hogy a felhivások nem történtek meg, ha igaz, hogy a törvény azon szakasza ellen, hogy emberségesen és szeliden kell bánni, vétkezés történt, el fog járni a maga dolgában. Egy tárgyalás, a melyen ezek napnál világosabban kitüntek, le is folyt, de mutasson a belügyminister ur egy rendőrközeget, kinek a hajaszála e dolgok miatt meggörbült volna. Kötelességem ennélfogva.... *(Felkiáltások jobbfelől: Kórházban fekszenek! Egy hang balfelől: Igen, az, a ki a lórol leesett!)* Kórházban olyan is fekszik, a kiket a rendőrök megvagdaltak és azért jobb lesz, ha nem beszélünk erről a kérdésről s maradjunk az előbbi téren. Mondom, tudtommal legalább nem történt, hogy valaki, a ki ezekre nézve vétkezett, büntetését elvette volna. És én nem kérdem azt, hogy nem-e ez egy nagy oka annak, hogy a brutalitások ismételtetnek, mert igenis meg vagyok róla győződve, hogy ez annak a főoka. De nem akarom ezt most tárgyalni, hanem kérnem kell a belügyminister urat, hogy méltóztassék igéretéhez képest mennél előbb közölni-e házzal azt, hogy azok a megigért vizsgálatok megtörténtek-e és hogy azoknak mi az eredményük? Ezt kérem a belügyi és igazságügyi minister urakkal közölni. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

Elnök: T. ház! E dologban semlévén helye határozat hozatalának, következik a napirend: a gaz-

dasági bizottság 296. számú jelentése a képviselőháznak 1889. évi márczius havi költségvetéséről.

Tibád Antal *(olvassa.)*

Hoitsy Pál: Csak engem támadjon meg egy rendőr, akkor a ministerelnököt teszem érte felelőssé! *(Hosszantartó zaj és mozgás jobbfelől. Felkiáltások: Rendre! Rendre!)*

Elnök: Én Hoitsy Pál képviselő urat, a ki megfeledkezve magáról, fenyeget, ezennel rendreutasítom. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélső baloldalon.)* E házban fenyegetni nem lehet, mert itt gyerekek, a kik félnének, ninesenek, mindenek előtt pedig, mert ez az illemszabályokkal is ellenkezik. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Ha nines észrevétel, akkor a képviselőház márczius havi költségvetése 86,386 forintnyi előirányzattal megszavaztatik.

Tibád Antal *(olvassa képviselőház pénztárának 1889. évi február havi kiadásairól szóló kimutatást).*

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a napirend második tárgya: a gazdasági bizottság 297. számú jelentése e képviselőház kisebb fizetésű hivatalnokai- és szolgáinak drágasági pótlék engedélyezése iránti kérvénye tárgyában.

Tibád Antal *(olvassa).*

Elnök: Ha nines észrevétel, azt hiszem, hogy a t. ház a gazdasági bizottság javaslatát méltóztatik elfogadni és e szerint a drágasági pótlék a képviselőház kisebb fizetésű hivatalnokainak és szolgáinak az eddigi módszer szerint kiadatik.

T. ház! Következik a napirend. *(Nagy zaj.)* Kénytelen vagyok az ülést öt perezre felfüggeszteni.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, az ülést folytatjuk. Következik a véderő-javaslat részletes tárgyalásának folytatása; jelesül pedig a 24. és 25. szakaszok és az azokra vonatkozó határozati javaslat tárgyalása. Azonban még a tárgyalás megkezdése előtt György Endre képviselő ur kiván személyes megtámadtatás következtében felszólalni, mert tegnap e házban olyanokkal vádoltatott, a melyekkel őt jogosan vádolni nem lehet. *(Halljuk! Halljuk!)*

György Endre: T. ház! Tegnap Csatár Zsigmond képviselő ur által azon gyanusítással illettettem, miszerint azért szavazok és nyilatkozom a 25. §. mellett, mert a kormány utján hivatalhoz jutottam és pedig az osztrák-magyar államvasuti társaság igazgatóságának igazgatótanácsába vétettem be 8,000 forint fizetéssel. Gondolom, a t. ház kegyesen felment engem attól, hogy oly helyről jövő ily gyanusítással szemben egyáltalában nyilatkozzam *(Helyeslés)*, annyival inkább, mert az igen tisztelt elnök ur kegyes volt e tekintetben a képviselő urat ezen gyanusítás helytelenségére a dolog természete szerint figyelmeztetni. Felszólalásomnak azonban az a ezélja ezen esetben, hogy bemutassam a háznak mily speeimenével a gyanusításnak illettetünk mi a háznak ezen oldalán a ház azon oldaláról, megengedem speeialiter főleg esakis Csatár képviselő ur által.

Nemesak a gyanusítás egészen helytelen, hanem az ennek alapjául felhozott tény is egészen levegőben álló, absolute semmi alappal nem bir, mert mióta képviselő vagyok, nemesak a kormánytól nem kaptam soha semmiféle fizetést vagy hivatalt, hanem az osztrák-magyar államvasut társaságban semmiféle hivatalt, fizetést soha nem kaptam s jelenleg sines. Az egész teljesen nem igaz állítás.

Ha tehát a képviselő ur ezt oly határozottsággal állította és az elnök ur igaznak tartva az oly határozottan tett állítást, esakis ezen tényből következőleg, melyet valónak vélt, tette meg tiltakozását, kötelességemnek tartom felszólalni, megmondani, hogy maga a tény sem igazi és bemutatni a gyanusítás ezen valóságos speeimenét, hol a gyanusítás alapjául oly dolgot gondolnak ki, melynek absolute semmi alapja nines. Ha a képviselő ur azt mondotta, hogy ő ugy van alkotva, hogy ő ilyeneket mondjon, akkor furesán van alkotva *(Derültség)*; és ha ő kijelentette, mikép ha ilyeneket nem mond, meghalna, akkor valósággal neki vant pas la peine élnie, mert hiszen ilyeneket mondani, teljesen alaptalanul kigondolni tényeket s azok alapján még gyanusítani is: az bizony kevés emberhez illik és a parlamentben egyáltalában vakmerő játék, melyet felette komolyan kell megbélyegezni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István: Szendrey Gerzson!

Szendrey Gerzson: T. ház! Midőn a magyar nemzet épen történelmünk mult eseményei alapján ismét a megpróbáltatás napjait éli; akkor senki se esodálkozzék, ha ismét felszólalok, azért én is igen röviden, ép ugy mint az általános vitánál, kívánok a törvényjavaslat ezen legsérelmesebb, 25. szakasza ellen szólani.

T. ház! Első kérdésem az, van-e Magyarországon alkotmány és szabadság? Vagy ezen alkotmány feltétlen alkotmány-e s ezen szabadságnak nevezett szabadság feltétlen szabadság-e? Az én meggyőződésem az, hogy a mi alkotmányunk hamis ékszerekbe burkolt alkotmány, szabadságunk hamis kövekkel kivert szabadság, semmi más. Jobb ha egy nemzet egy becsületes absolutisticus rendszer alatt áll, mintha hamis ékszerekbe burkolt alkotmánynyal éli keresztül azon sérelmeket, a melyekre egyáltalában egy nemzet sem, de különösen a magyar nemzet nem érdemes. Hol készült el, t. ház, ezen hamis ékszerbe burkolt al-

kotmány és szabadság? Talán ez a véderő-törvényjavaslat képezi az alkotmánynak és szabadságnak hamis ékszerét? Nem. Hanem képezi és alapjául vehető kisebb-nagyobb mértékben mindazon szerencsétlen törvény, a mely eddig a magyar parlamentben megalkottatott. Hogy csak egyet hozzak fel, utalok azon törvényre, mely elősegítette az alkotmányt és szabadságot meghamisítani, hivatkozom a mindnyájunk által ismert választási törvényre. Mert kérdem, t. képviselőház, hogy akkor, a mikor a magyar nemzetnek minden jó fia százmeg száznemű terhekkel és kötelezettségekkel terheltetik, vajjon igazságos dolog-e az, hogy ezen terhek és kötelezettségek viszonossága fejében jogokat egyáltalában nem élvezhet? — vajjon igazságos-e, hogy a legnagyobb terhek és kötelességek is akkor, mikor a magyar nemzet már 20 éves korában jogellenes cselekményeiért börtönre és bitófára érettnek nyilvánittatik jogrendünk szerint — vagy a haza iránti szeretetéért szolgálni köteles ifjú a katonai büntetőtörvények súlyát is elviselni kénytelen; kérdem, vajjon igazságos-e az, hogy ily terhes kötelességek fejében magának még választói jogot sem gyakorolhat? Mert kérdezem, t. ház, a mikor a választási törvénynek értelmében képviselők választatnak, oly választó joggal biró tényezők folynak oda be, a kik különben oly alappal sem birnának a választói jogra, mint a kik onnét épen a választási törvény alapján kizáratnak. Hogyan történhetik ez, t. képviselőház? Van Magyarország valamely választókerületében — mondjuk — egy kisebb vagy nagyobb község, a melyben két szomszédos birtokos legalább annyi adót fizet, a melynek alapján, ha adóját rendesen befizeti — okvetlenül választói joggal bir. Tegyük, hogy az egyik szomszéd, ha 50 frtot fizet, választói joggal bir; a másik fizet 1,000 frt adót. Már most ha az 50 frtos adóval megterhelt polgár az ő adóját, az összeirást megelőző év április hó 15-ig rendesen befizeti, a választói törvény értelmében választói jogosultsággal bir; ha pedig az 1,000 frttal megterhelt polgár az ő adóját az összeirást megelőző év április hó 15-ig rendesen be nem fizeti, hanem esak egy frttal vagy esak egy krajezárral is adós marad, ugy, ha 999 frtot, vagy 999 frt és 99 krajczárt fizetett, választói jogosultsággal nem bir és kihagyatik a választók névjegyzékéből. Pedig, t. ház, a józan ész is követeli, hogy a mely terheket e polgár hibáján kivül, vagy hibája miatt le nem róhat az állammal szemben, az állam kényszereszközökkel kényszerítheti, hogy irányában kötelességét teljesítse; sőt az állam jogtalanul több jogot gyakorol a magánjogi törvények ellenére is, mint gyakorolhatnak az egyes állampolgárok egymás ellenében, mert épen az adó-törvény értelmében, mikor valaki adóját lefizetni nem képes — a nélkül, hogy tényleges végrehajtás vezettetnék ellene — a figyelmeztetés után 8 napon túl végrehajtási költségek czímén minden frt után 3 krajezárt kell fizetni és ezen kivül a figyelmeztetésért, gondolom 10—20 krajezárt fizetni.

Midőn tehát ily szerenesétlen politika folytattatik Magyarország parlamenti többsége által s midőn ezen szerencsétlen politikának máris van elég, többé-kevésbé szerencsétlenül alkotott törvénye, kérdem: hogy azon esetben, midőn már Magyarország lakosságának nemcsak minden férfi tagja, de minden női tagja is minden néven nevezendő terhekkel meg van róva s köteleztetik e terhek viselésére, vajjon nem lett volna-e igazságos dolog, hogy mielőtt ezen törvényjavaslat a ház asztalára letétetett, épen ezen közterheket viselő nők érdekében, ezen terhek viszonzása fejében — azon nők is, a kik még váltójogi kötelezettségekkel is birnak, választói jogosultsággal felruháztassanak? Én jót állok érte, hogy ha Magyarországnak ily módon összes választói leszavaztatnak, ezen törvényjavaslat az általános vitánál okvetlenül megbukott volna és nem kellene most nekünk a nemzet nagy rovására eltölteni annyi időt és annyi mindent nemzeti nyelvünk érdekében elmondani és annyi kellemetlenséget keresztül élni, mint a mennyit a nemzet e hazában ma eltürni és elviselni kénytelen.

Ne csodálkozzék, t. ház, itt senki, ha ezen törvényjavaslat és annak igen sérelmes része ellen ismét felemelni bátor vagyok tiltakozó szavamat és tőlem kitelhető módon ellene mindent elkövetek, hogy ellensúlyozzam a 25. §-nak a nemzetre sérelmes nyomását, a melyet itt érezni kénytelenek vagyunk. De én tisztemet, kötelességemet teljesíteni akarom, e tisztemtől és kötelességemtől lelki-testi megnyugvásom végett is egyáltalában eltérni nem akarok.

Nem kivánok igen hosszasan szólani és beszédemet igen röviden be is fogom zárni; azonban t. ház, ha a multak eseményeiből egy-két esetet fel találok hozni, méltóztassék meghallgatni és hálául, viszonzásul igérem, hogy akkor még rövidebb fogok lenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én hitvallásom szerint egy gyékényen árulok a ministerelnök urral, mint kálvinista ember. Minden embernek van hite szerint hite, de e hit nem lehet a nemzet hite.

A t. ministerelnök ur és köztem a különbség esak az lehet, hogy ezen hitnek egy pontjában nem értünk egyet. A t. ministerelnök ur bizonyára itt a képviselőházban a reformált egyház szertartásainál alkalmazni szokott LXXVIII. zsoltárnak egyik idézetét kivánja alkalmazni és érvényesíteni, a mely igy szól: *(Halljuk! Egy hang jobbfelől: Énekelje el!)* Azt is meg tudnám tenni, hiszem, hogy a túloldal segitene.

Lehet, hogy a minister ur odahaza mindig énekli: „Hallgass én népem az én törvényemre,

füledet hajtsd az én beszédemre, melyek az én számból származnak.“

Ez szép hit. Mindenki szeretné az egész világot meggyőzni az ő hitéről. De ez lehet a miniszterelnök urnak oly sajátságos hite, mint az én hitem, oly sajátságos vallása, mint az én vallásom, oly sajátságos meggyőződése, mint az én meggyőződésem, de ezen vallás, de ezen hit, de ezen meggyőződés egyáltalán nem lehet az egész nemzet vallása, hite, meggyőződése. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Sajnos dolog, hogy ezen magánjellegű hitelvek alapján mégis annyi követőre találsz, de attól tartok, hogy a magyar nemzet ezzel a következő LXXIX. zsoltárban levő kifejezéssel fog válaszolni:

„Öröködbe uram, pogányok jöttenek. És szent templomodat megfertőztették. Jeruzsálem városát elrontották És széjjel nagy kőrakásokra hányták. Szolgáidnak testi, A kik megölettek, Adattak a hollóknak, Húsa te szentidnek ételül vettettek A mezei vadaknak.“

Attól tartok, hogy ha most a parlament többsége a 25-ik §-t megszavazza, a magyar nemzet is elmondhatja, hogy a nemzet templomába csakugyan pogányok jöttek és a nemzet templomát megfertőztették. *(Egy hang a szélsőbaloldalon: Ugy van!)*

S attól félek, hogy ugy jár a nemzetnek szent temploma, mint egykor Jeruzsálem városáé, hogy kő kövön nem marad. De attól is tartok, a jelenségek azt mutatják, mert már megkezdődtek, hogy a mint ott Jeruzsálem utczáin a szolgalelkű urak megölettek, itt is be fog következni, a mit nem kivánok. Ottan a szolga lelkűurak holttesteit még el se temették, hanem kiszolgáltatták a fekete hollóknak, a mezei és erdei vadaknak.

Elnök: Kérnem kell a t. képviselő urat, hogy a 24. és 25. §-okról tessék beszélni és ne a hollókról. *(Derültség.)*

Szendrey Gerzson: Tudjuk a történelemből, a ki tanulta, még pedig a görögök történetéből, hogy volt ott egy igen bölcs ember, ugy hivták: az athenaei Demosthenes, *(Derültség)* a ki midőn látta, hogy Görögország nagy veszélyben van s az államférfiak hiába gondolkodnak, hogy miként explieálják a dolgot, egyszerűen azt mondta: „Athenaei férfiak, én tudom, hogy sokért nem adnátok, ha kiderittetnék, hogy mi válnék javára az államnak?“ — „Mondd meg Demosthenes, mi lenne az államnak javára?“ — „Az, hogy fizessétek be az adótokat, ha sok kell, sokat, ha kevés kell, keveset.“

A t. ministerelnök ur túltette magát ezen. Mi magunk is túl vagyunk rajta. Fizetjük az adót, ha mindennap gazdát eserél is a vagyon, ha sok kellett, sokat, ha kevés kellett, keveset és ezentúl is fizetni fogjuk.

A t. ministerelnök ur, mondom, túllicitált az athenaei Demosthenesen, mert ő a nemzetnek nem csak sok vagy kevés adóját követeli és kivánja, hanem azt követeli és kivánja, hogy mi ugy szépszerével beolvasztassunk és elnémetesittessünk, tehát nemzeti erkölcseinket, őscinktől eredt szokásainkat, nyelvünket kivánja.

Csatár Zsigmond: Nem engedjük! *(Élénk derültség.)*

Szendrey Gerzson: És t. ház, ha jól emlékszem, talán Vadnay Károly igen t. képviselőtársam az általános vitában azt mondotta, hogy a mint a gyakorlati életben igen nagy szükség van a német nyelvre, ép ugy felkarolta azt most — mint illő is, mert szükség van erre az egységes vezényletnél fogva — a közös hadseregben a magyar ifjakra nézve. Elmondotta, hogy az absolutisticus rendszer alatt a német nyelv iránt gyűlölettel viselkedett, mert tudta, hogy ez a beolvasztás és különösen a germanisatió felé vezet; de most, midőn alkotmányos világban élünk, nem viselkedhetünk gyűlölettel.

No erre csak annyit jegyzek meg, hogy gyűlölettel mi akkor sem viselkedtünk, mert egy kis különbség van gyűlölet és ellenszenv között. Most sem viselkedünk gyűlölettel; majd később kifejtem, hogy miért nem. De mi magyarok akarunk lenni magyar nyelvvel.

Azt is mondotta, ha jól emlékszem, a képviselő ur, hogy ha rajta állna, egész Európát magyarrá gyúrná át, hogy minden ember magyar lenne Európában, de most az alkotmányosság és a szabadság aerája alatt máskép kell gondolkoznunk.

Erre nézve én azt mondom, hogy miként lehet az kedves és üdvös hatással a magyar nemzetre, hogy a mit gyűlölt, vagy a mi iránt ellenszenvet érzett, az absolutisticus rendszer alatt, azt most szeresse. Voltak, igenis, intézkedések az absolutisticus rendszer alatt, a melyek kedveseknek, jóknak, üdvöseknek találtattak a nemzet részére, legfeljebb csak helytelenítették a formát, a melyben a rendelet keletkezett és megszülemlett; s azokat, a miket a multban üdvöseknek és jóknak tartottunk, magáévá is tette ez a nemzet, ilyen például a telekkönyvi intézmény; de a miket egy nemzet jónak, hasznosnak és üdvösnek nem tarthat az absolutistieus rendszer alatt, azt következetesen nem teheti magáévá és még kevésbé teheti magáévá az alkotmányosság és a szabadság aerája alatt. *(Igaz! Ugy van!)*

T. képviselőház! Legyen szabad a t. ház figyelmét még egyre felhivni. Sokat hallottam, az ugynevezett camarilláról, arról, hogy minden a mi történik, a camarilla akarata. Véletlenül egy olvasmánynak a birtokába jutottam, a melyből olvastam, hogy mi az a camarilla, mi annak czélja. A mint olvastam, a camarilla ez .... *(Halljuk! Nagy zaj.)*

Elnök: Kérnem kell a képviselő urat, tessék a tárgyalás alatt levő szakaszokról beszélni; hiszen a camarilla nem tartozik a besorozandók közé. *(Derültség.)* Ennyi figyelemmel mégis csak kell a ház iránt viseltetni. *(Helyeslés.)* Már megszólítottam Jeruzsálem és a hollók miatt a képviselő urat, tessék tehát a tárgyhoz szólani. *(Helyeslés.)*

Szendrey Gerzson: Engedelmet kérek a t. elnök urtól, de én hallottam itt hasonló példákkal példálózni, olyan példákkal, a melyek meglehet, hogy nagyon nagy befolyással birtak; ez talán igen gyenge példa, de mégis megérdemli, hogy a történelemből tudjuk ezt — én legalább eddig még nem tudtam — mindig beszélnek arról a camarilláról; nem értettem mi az, most sem értem, ha csak ezt nem akarom érteni, a mit igy ir le egy könyv a bécsi camarilláról, hogy az az uralkodó család tagjaiból, vén tábornokokból és a legfelsőbb körökhöz tartozó vén férfiak és vén nőkből álló titkos társaság, *(Élénk derültség)* melynek feladata az uralkodónak háta mögött a kormányt befolyásolni és a nép javára tett intézkedéseket ellensúlyozni.

Engedelmet kérek, sokkal nagyobb tisztelettel vagyok még ezen camarilla irányában is, mint hogy egy ennél még sokkal lényegesebb pontot is, melyet ebben a könyvben olvastam, itt felolvasnék. Ezt nem tartom a dologhoz tartozónak, *(Élénk helyeslés és derültség)*, hanem annyi bizonyos igaz és szent dolog, hogy ez a camarilla Mária Terézia idejében keletkezett; és az új korban, vagyis a mai napon, tehát bebizonyult az, hogy mindenütt keresd az asszonyt. *(Derültség.)*

Mária Terézia idejében keletkezett pedig csupán a magyarok iránti háládatosságból, a miért ők megmentették neki a trónt. Hiszen ennek a camarillának meg is látszott a működése 1848-ban, mert ott volt a Jellasich esete, a ki egy napon egyszerre két császári kéziratot kapott, az egyikben az volt mondva, hogy te hazaáruló vagy, a másikban pedig, melyet ugyanazon időben kapott, Magyarország elleni hadjáratra, mint vezér kiküldetett. Ilyen ennek a bécsi camarillának működése, ilyen ennek a czélja. *(Igaz! Ugy van!)*

Eleintén nem is csináltak belőle titkot, hanem nyiltan űzték a mesterségüket, azonban a felvilágosodottság előrehaladásával, különösen a franczia forradalom óta mégis restellték és szégyenelték magukat, hogy nyiltan a nép jogai ellen törjenek, hanem megmaradt továbbra is a társaság titkos társaságnak. Ennek a bécsi camarillának csakugyan hagyományos politikája van, a melynek nemcsak az a feladata, hogy a magyar nemzetet beolvaszsza, nyelvétől megfoszsza, hanem feladata az, hogy különösen vagyonilag a magyar nemzetet tönkretegye, de hogy azt tehesse, előbb demoralisatióra van szükség, a mit körülbelül el is ért, mert hisz a magyarországi állapotok és jelenségek ezt mindenütt bizonyítják, tehát most szükség van arra, hogy a nemzetet beolvaszsza és nyelvétől megfoszsza, mert csak az anyagi erőnek megsemmisítésével és az erkölcs megbuktatásával lehet oda jutni, hogy ily törvényjavaslatot lehessen beterjeszteni és megszavaztatni a hamis alapokon beválasztott többség által a nemzet megsemmisítésére. S én azon jelenségeket látom, t. ház, a mely Mátyás király urálkodása, illetve halála után bekövetkezett, a mely előkészítette a mohácsi vészt; sőt ezen jelenségekből azt látom, hogy itt egy nagyobb vésznek kell bekövetkezni és hogy a magyar nemzet önmagát, mint nemzetet, a magyar nemzet nyelvét annak hamisan kicsikart többsége fogja eltiporni a mohácsi vész után 363 évvel.

Örülhet, t. ház, a bécsi camarilla, hogy most már neki nem kell oly erőt és hatalmat kifejteni a beolvasztásra és nemzeti nyelvünk megfosztására, megteszi ezt a ministerelnök ur maga; örülhet a bécsi camarilla, hogy azon politikához, melyet 1848-ban jogtalanul ellenünk kifejtett, nem szükség fordulni; mondom, örülhet a bécsi camarilla, mert most már ezen működése alól felmentette maga a kormány, maga a ministerelnök ur. Megtesz ő mindent parancsszóra és fog is ez neki sikerülni, mint a hogy sikerült neki a hamis többség. De én azt hiszem, t. ház, hogy a magyar nemzetet be lehet olvasztani, a nyelvétől meg lehet fosztani ezen szerencsétlen törvényjavaslat 25. §-ával, de ha a nemzet egyszer észrevette és tudomására jött annak, hogy ezen beolvasztás és elnémetesítés hamis alkotmányon és szabadságon alapul, akkor t. ház, mégis előbb-utóbb el kell jönni annak az időnek, midőn, mint minden nemzet a világon, a magyar nemzet is követelni fogja, hogy a veleszületett jogokat visszakapja, az elrabolt nyelvet beszélhesse; és én hiszem, hogy mindez, még ha a 25. §. megszavaztatik is, csak előjátéka oly bekövetkezhető sajnos eseményeknek, melyeknek levét az ország minden ártatlan és nem ártatlan lakosa egyformán fogja meginni, de az az önérzet és öntudat, a mely a nemzetet vezeti, előbb-utóbb bizonyára nem fog siker nélkül maradni.

Azt mondják, t. ház, szükséges, hogy az ugynevezett közös hadseregben minél több magyar ifjú vegyen részt és azért van szükség különösen a 25. §. behozatalára. Mesebeszéd az egész, t. ház és teljesen elfogadható indokkal nem is támogatható az, a mit a szakasz mellett felhozni igyekeztek. Mesebeszéd pedig azért, mert megmutatta a magyar nemzet 1848-ban, hogy a mikor bajban volt, minden fegyverfogható fia fegyvert ragadt és önmagát védelmezte a generálistól le az utolsó káplárig. Készen volt a magyar nemzet elegendő számban és képzettségben és nem volt szükség előleges német tanításokra. Csak annyit mondok, t. ház, hogy ha a nemzet azt tudja, hogy a baj az

ő baja, a védelem az ő védelme, a támadás az ő támadása: akkor annak a nemzetnek semmiféle előleges dressirozásra szüksége nincs, mert, mint minden emberben a szükség kényszerérzete a tetterőt kifejti, ugy van ez a nemzetnél is, veszély idején tettre ébred a nemzet minden fegyverfogható fia; de ha azt tudja, hogy a védelem nem az övé, a megtámadás nem az övé s ezekből nincs kára, sem haszna: az ily nemzetet nem tudják öntudatra ébreszteni, az ily nemzetet nem lehet az ellenség elé sikeresen vezetni, az ily elem csak árt a közös hadsereg intézményének.

Vannak itt a házban évek hosszú során át Zágrábból, a horvát tartománygyülésből küldött t. képviselő urak. Én mint képviselőtársaimat egész tisztelettel felkérem és felhívom, hogy a 25. §. ellen határozott álláspontot foglaljanak el, mert a mint mivelünk magyarokkal végezni akarnak, ép ugy végezni akarnak majd annak idején a horvátokkal, mert a mint a bécsi camarilla vagy akár mily intentió minket jó magyaroknak elismerni nem akar, ép ugy nem akarja horvát társainkat sem. Nekik is minden alkalmat és módot fel kell használniok arra, hogy nemzeti irányban fejthessék ki működésüket, nem pedig arra, hogy a kormány satellesei legyenek, a mit mindig bizonyít az, hogy szavazatukért érdemeket kivántak maguknak szerezni.

T. ház! A nyelvnek fenyegetése a nemzet fenyegetésével együtt jár. Mig mi a mellett küzdünk, hogy nyelvünk tekintetében önállók és függetlenek legyünk, már a közös hadseregnél is, független politikai pártnak ez nem érve, nem programmja s a két adott rossz között hát a kisebb rosszat választja. Ha mi itt függetleníteni akarjuk a magyar nyelvet, ép ugy függetleníteni akarjuk Horvátországban a horvát nyelvet, hogy az ily megtámadtatásnak és beolvasztatásnak kitéve ne legyen. Mert, t. horvát képviselő urak, akkor önök odahaza csakugyan őszintén, igaz horvát nemzeti kebellel elmondhatják: „Iz sve snage primio sam teret, kod kog zakona otačbine moje pogibelj sam video, podigo sam suprotnu moju riecs.“ *(Felkiáltások: Mit tesz ez magyarul?!)* Ez magyarul annyit tesz: „Minden erőmből felvettem a küzdelmet, hogy a mely dolgot hazám polgáraira nézve veszélyesnek láttam, az ellen minden alkalommal felemeltem tiltakozó szavamat.“

Ez az értelme. Különben törvénybe iktatott dolog, hogy ha a horvát képviselő urak itt felszólalnak, ép oly joggal beszélhetnek itt horvátul, mint én magyarul.

A nép egy országban sem keresi azt, hogy mily alkotmányos vagy nem alkotmányos módon körülirt módozatok közt él, hanem azt keresi, hogy boldog-e vagy boldogtalan; azt keresi, hogy vajjon az a boldogság vagy boldogtalanság fog e következhetni az ő utódaira. Hiszen rosszabb helyzet van ma Magyarországon az alkotmányosság és szabadság idejében, mint volt a jobbágyság idejében, mert akkor, ha a szegény ember terményének elvették egy tizedét, a többivel szabadon rendelkezhetett, de most az alkotmányosság és szabadság czíme alatt elvesznek mindent. Az absolut korszak alatt legalább ily törvényt jogérvényesen s a nemzet nyakára tolni nem lehet. Most pedig a legnagyobb urtól kezdve a legutolsó szegény emberig a volt jobbágyoknál sokkal szánalmasabb, siralmasabb helyzetben vagyunk mindnyájan. Hiszen társadalmilag is már tönkre vagyunk téve, ugy hogy ennél rosszabb állapot már nem lehet. Igen boldog kerület az, a mely nem szorult arra, hogy az ő képviselőjét figyelmeztesse, hogy milyen magatartást tanusítson itt a képviselőházban és bizony, ha most a visszahivás ideje még fenn állana, biztosíthatom a képviselő urakat, hogy több visszahívás történt volna, mint a mennyi képviselő ur figyelmeztettetett már ez ideig, hogy mihez tartsa magát.

Különben a visszahívásnak egy módja most is meg van s ez a képviselőknek a választók iránti erkölcsi kötelezettsége. A magyar nemzet azt kérdi, hol van az ő ellensége, vele vagy megverekszik, vagy kibékül. Nincs nekünk ellenségünk, nincs nekünk kivel megverekednünk, nincs nekünk kivel kibékülnünk. Ez nem érv, nem adat, nem bizonyíték a jelen törvényjavaslat 25. §-nak megszavazására. *(Felkiáltások a jobboldalon: Gyorsabban!)* Gyorsabban igen, magam is azt akarom, mert nem szeretem az időt tölteni.

Mi magyarok a mi jogot magunknak követelünk, olyan jogot követelünk a világ minden nemzetének, a mint megköveteljük, hogy tiszteletben tartsák jogunkat, nemzetiségünket és nyelvünket, épen oly tisztelettel viseltetünk más nemzetiségek irányában; nem látunk ellenséget még az osztrák területen sem, az egész működés csakugyan egy camarillához hasonló működés lehet. Mert milyen gondolatra jönne az a képviselő, ha például ő Felsége a király udvarával nem Bécsben, hanem Budapesten laknék, jogos követelésünk lenne-e nekünk az, hogy magyarosítsuk a horvátokat, lengyeleket, cseheket? Abból, hogy a magyar király egy bizonyos helyen lakik, nem lehet következtetni azt, hogy most, mert az osztrákok nyelve német, a dynastiát támogató magyarok, lengyelek, csehek és horvátok mind elnémetesedjenek és a német nyelven tegyék le a vizsgát. Tehát midőn mindezen adatok eléggé igazolják, hogy jogosan foglalunk álláspontot a 25. §. ellen, annak megszavazása valóban a nemzet minden választó és nem választó férfi és nő tagjára, öregre és ifjakra a legnagyobb veszélylyel járna.

De, t. ház, társadalmunk belmüvelődését is megtámadva lenni látom a 25. §. által, mert

sehogyan sem tudom felfogni azt, mely e szakasz *c)* pontjának következő soraiban felvéve van. A *c)* pont ugyanis ezt mondja: „Azon év márczius hava 1-jéig, melyben életük 21-ik évét betöltik, egy e czélra szervezett vegyes bizottság előtt kellő eredménynyel felvételi vizsgát tettek.“ Itt aztán következik két sor, a mit kihagyok. Ezután ez következik: „. . . továbbá azt, hogy mily módon igazolandó a vegyes vizsgáló bizottság előtt az egy évi tényleges szolgálathoz megkivántató tudományos képzettség, a honvédelmi minister az illető szakministerrel egyetértőleg és a közös hadügyminister hozzájárulásával állapítja meg.“

Igy tehát gymnasiumaink, vagy ezekhez hasonló tanintézeteink arra jogosított tanárainak képesítésadása teljesen megsemmisülhet, azoknak képesítési jogosultsága tehát teljes érvényre nem emelhető, egyelőre csakis az egyévi önkéntesi jelölteknél. Igy akarják a nemzetet besodorni és mintegy észrevétlenül beesapni és nyelvétől megfosztani. Én tehát e 25. §. elfogadásához egyáltalában nem járulhatok. *(Helyeslés a szélső balbalfelől.)*

Nagy István jegyző: Illyés Bálint!

Illyés Bálint: Tisztelt ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Többen hangoztatták a túloldalról, hogy a tárgyalás alatt levő szakasz, mely ellen mi hetek óta küzdünk, nem foglal magában semmi sérelmet, hogy azt csak mi fujtuk fel annyira. Hát én nem szeretek légbuborékokkal játszani, gondolkoztam a kérdés felett s ugy találtam, hogy a ki buborék után futkos, nem mi vagyunk, kik a törvény alapjára szeretünk helyezkedni, hanem azok, kiket módosítványok, határozati javaslatok szines szappanbuborékaival is el lehet ámítani. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Mint több képviselőtársam s különösen Eötvös Károly tisztelt barátom kifejezte, nem új, de régi küzdelem folytatása ez a mai; mert kétségtelen dolog, hogy e szakaszt elvontan katonai szempontból elbirálni nem lehet. Szorosan összefügg ez a nyelvkérdéssel, kulturális kérdéssel s ennél fogva a legszorosabban nemzetiségünk kérdésével. *(Helyeslés bal- és szélső balfelől.)*

Régi s már-már örökre behegedettnek vélt sebeket tép fel ez a multból s fenyegető jel gyanánt tünik fel a jövőre nézve.

Nem akarok e tekintetben a felriadt közérzületre hivatkozni, hisz ezt a túloldalról kiesinylő gúnymosolylyal szokták kisérni; de hivatkozom arra, mit ott is szeretnek s annyira szeretnek hangoztatni: a történelemre s annak ítéletére.

Nem szándékozom három századdal visszamenni, azon időre, midőn a karok és rendek oly nagy fontosságot tulajdonítottak a nyelvkérdésnek s követelték, hogy az uralkodóház főherczegei tanulják meg a nemzet nyelvét, annak szokásait, és hadi tudományát. Az 1807. s 1811-ben folytatott küzdelmekre sem hivatkozom, esak egy néhány évtizeddel tekintek vissza, midőn a nemzeti nyelv a nemzetiség főtényezőjéül tekintetvén, ennek ügye foglalta el a sérelmek és kivánatok pontjai közt az első helyet.

Nagy és dicső jelenetekkel s az utókor hálájára méltó férfiakkal találkozunk itt, kik közül felsőbükki Nagy Pál, Kölcsey Ferencz, Kazinczy, Berzsenyi, Virág, Révai s a Kisfaludyak örök fényesillagokként emelkednek ki. De a fény mellett láthatjuk a sötét árnyékot is, azoknak alakjában, kik a magasztos czél ellen küzdenek és halljuk a történelem kérlelhetetlen ítéletét, mely igy hangzik:

„Érthető, ha Bées különösen nem kedveli is a magyar szót s annak a többi felett elsőséget engedni nem akar. De hogy magyar szegzi magát magyar szó ellen, olyasról ugy hiszem, emberek közt még példa nem volt. Csalárd, hazaáruló minden időben, minden nemzetek közt létezett; de olyast, ki minden nemzeti sajátságaiból önként s maga vetkőztette volna ki magát, ki oda dobván az anyanyelvet, felejtvén mindent, mi becsületes embert honához köt, maga-magát törölte ki hazafiai sorából s saját kezével nyomta légyen korcsságának czímerét homlokára, olyast, járd be laktekénk mind négy vidékit bár, esak Hunnia földje tudott teremteni.

Mily lapot fog ez nyerni az emberiség könyveiben, ha egy jóltevő angyal nem törlendi le s dönti örök feledékenységbe azon korcs gyávaság undorító jeleit, melylyel örök szégyenökre nem pirulának sokan önnön magukat bélyegezni, midőn az anyanyelvnek természeti jogaiba való visszahelyezéséről vala országgyülésünkön szó.

Nem fogja hinni, nem fogja hihetni az utókor!“ *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Hát, t. ház! Ez nem az én ítéletem, nem is a most ismét megmozdult nemzet ítélete. Ez a történelem ítélete! *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ez ítélet fogja érni önöket, kik megszavazzák e §-t és ez ítélet annál jogosultabb és annál súlyosabb, mert ma nem elkobzott jog visszaszerzéséről, de a már létezőnek megóvásáról van szó, a melyért felelősek vagyunk az ősök szellemének és az utókornak egyaránt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Egy nem is szorosan törvénybeli, mint oly természeti jogról van szó, mely örökség szerint száll az anyáról a magzatokra, *(Tetszés a szélsőbalon)* melyet nem csupán az ember, de minden beszélő állat, minden zengő madár neme szerint örököl s melyet csak mesterséges tanultatás utján lehet elfordítani, épen mint a felvágott nyelvű szajkót más szólamra tanítani. *(Élénk helyeslés a szélsőbalon.)*

S önök mégis mosolyognak a mi küzdelmeinken.

Ezt más, szerencsésebb helyzetű nemzetnek fiai tehetik. De nekünk, kik egyedül állunk Európában, a bennünket környező, számra nézve hatalmasabb s többé-kevésbé ellenséges érzelmű s beolvasztásunkra törekvő népek között: nekünk ugy kell tekintenünk az anyanyelvet, mint nemzetiségünk zálogát s függetlenségünk legfőbb biztosítékát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Azért azon foltot ejteni, annyival inkább annak létjogát illuzóriussá tenni, semmi szin alatt sem volna megengedhető. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Igy fogták fel elődeink a dolgot, azért karolták fel oly erélyesen a nyelvkérdést, azért lángoltak fel oly lelkesülten mellette, valahányszor csak távolról is fenyegetve látták azt, ezért tették annak ügyét még a szabadság ügyének is elébe. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezért, hogy hazánk irodalmában is oly szorosan össze van forrva a költészet a nemzetiséggel és hazafiasággal, mint egy népnél sem Európában; ugy, hogy a szerelmi dalokban is honszerelem, szabadság és nemzetiség iránti lelkesülés zengenek.

És a mi ellen ősidőktől fogva fellázadt a nemzet közérzülete, a mi ellen egész erélyével s férfias elszántsággal s egész méltóságának latba vetésével tiltakozott az: most azt akarják önök, az alkotmányos szabadelvűség köpenye alatt becsempészni, tudniillik nemzeti nyelvünk alárendelését?

És minő érvek alapján teszik ezt? Egyik felségjogra, másik katonai egységesség szempontjára hivatkozik. S midőn ez érvek tarthatlansága fényesen be lett bizonyítva, mit tesznek önök? . . . Előveszik a struczmadár politikáját, mely bedugja fejét a homokba, hogy ne lássa a czikázó villámot s ne hallja a mennydörgés szózatát; s mert nem látja és nem hallja, tagadja azok létezését.

De azért a villám csak czikázik, a mennydörgés csak zúg tovább-tovább. S vigyázzanak önök, mert a lesújtó villám, természeténél fogva a legmagasabb csúcsokat keresi fel s a mennydörgés által keltett rázkódás és vihar a bérczek koronáját tördeli le leghamarabb. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

De a nyelvkérdéssel szoros összefüggésben van nemzeti culturánk s művelődésünk kérdése is és pedig nemcsak elvontan nyelvi szempontból, mint jobbára tárgyaltatott itt, de sokkal inkább azon következményeket tekintve, melyeket az önkéntesi szolgálatra vonatkozó újabb rendelkezés idéz elő. *(Halljuk! Halljuk!)*

Hiszen tagadhatatlan, hogy oly szép fejlődésnek indult nemzeti culturánk idegen mederbe terelése magában is nagy szerencsétlenség volna, de én ettől nem rettegek nagyon, mert ehhez nem hiszek elég erőt jelen viszonyok közt sem a Tisza-kormányban, sem bármely abszolut kormányban. *(Élénk helyeslés a szélső balfelől.)* De igenis félek e fejlődés megakasztásától; félek attól, hogy ifjaink eltereltetvén kitűzött pályájoktól, a culturalis haladás helyett, egyik és másik téren, ismét a stagnálás szomorú állapota következik be; félek attól, hogy tarlóvá és kopárrá lesz az a mező, melynek virányain, pártkülönbség nélkül édes büszkeséggel és nemzeti önérzettel legeltettük szemeinket. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)* Mert hiszen a természet törvényei szerint, a már kinőtt és fejlődését bevégzett sudart újabb sarjaknak kell felváltani. S honnan veszszük ezen sarjakat, ha azokat már zsenge korukban levagdaljuk? Honnan pótoljuk a kidőlt erőket, ha hazánk virágzó ifjúságát erőszakkal letépve, mintegy rendeltetésük életfájáról, feláldozzuk amaz érzéketlen Moloch-bálványnak, a szoldateszkának? *(Élénk helyeslés szélső balfelől.)*

Hiszen tudjuk, hogy ennek csak lélektelen testek kellenek; tudjuk, hogy e bálvány elnémít és kiöl minden szellemet! És itt, akarva, nem akarva egy másik sajnos kérdés nyomul előtérbe: mi lesz a haza, a nemzet letépett virágából, ifjúságából? *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Hiszen tudja mindenki, ki a tanügyekkel csak távoli ismeretségben áll, hogy e téren egy, esetleg két évi stagnálás annyi, mint egész visszaesés. *(Igaz! Ugy van! bal- és szélső balfelől.)*

Az az ifjú, ki ily hosszú időre eltereltetett pályájától, csak bámulatos lelki erővel, oly erővel, mely száz közül egynek adatott, kötözheti újra össze az eltépett fonalszálat, a többi czéltalan bolygójává válik az emberiség egyetemének; a többi menekülni vágyva a kényszer-zubbonyból — bár ha csillagokkal ékesítik is fel azt — s előbbi pályáján magát többé fel nem találva, azzá lesz, mivé az üstökös a csillagrendszerből, a társadalomból kitaszított proletárra. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon..)*

És e szomorú s hitem szerint elvitázhatlan következmény, a cirkulus vitiosus természete szerint, oda vezet vissza, hounan kiindultunk, hogy a tárgyalás alatt levő §. nemzeti jövőnk s fennmaradásunk ellen elkövetett merénylet, mely mig a jelent megbénítja, a jövendőt csírájában megfojtja. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Ezért tiltakozunk mi lelkünk egész erélyével, ha kell vérünk utolsó csöppjével e §. ellen.

Mert tudjuk, hogy a meggyilkolt szabadság felkél sírjából, a foszlányokra tépett alkotmány, mint a hydrának levágott feje, százszor és ezerszer kinő újra; de a nemzet, mely a jövő reményeiben, ifjúságában lett megölve, egy leégett erdő, mely újabb sarjakat nem hajt többé.

Nem fogadom el a szakaszt. *(Hosszantartó élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Ábrányi Emil!

Ábrányi Emil: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Carlyle, a nagy angol iró megragadóan irja le a „Franezia forradalom története“ czímű remek könyvében a nagy conventnek egyik jelenetét. Ez a jelenet az, mikor a képviselők névszerinti szavazással itéltek a boldogtalan XVI. Lajos sorsa fölött. A convent tagjai egyenkint fölhaladnak a tribunre és szavazatukat fönnhangon tollba mondják, de mielőtt ezt tennék, szavazatukat a legtöbben hosszabb, rövidebb indokolással kisérik. Napok óta tart éjjel-nappal a szavazás és akkor a kifáradt conventnek egyik tagja, Abbé Sieyes az alkotmányesináló, az akkori idők egyik legtypieusabb alakja fölhalad az emelvényre, pár pillanatig áll, azután röviden, minden indokolás nélkül csak annyit mond: „La mort saus phrase.“ Halál minden teketória nélkül. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Az előzmények után és a vita mai stádiumában, t. ház, kellett volna nekem is röviden minden indokolás nélkül esak annyit mondani: „Nem fogadom el a 25. §-t, sem Gajári képviselő ur határozati javaslatát.“ *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Kedvem volna annyival is inkább, mert a t. többségnek, a mint a tapasztalás bizonyítja, a legékesebb argumentatio sem használ. Ha a többséget nem győzhették meg olyan férfiak, mint Irányi Dániel, gróf Apponyi Albert, Beőthy Ákos, Hodossy Imre, Horváth Lajos, Eötvös Károly, b. Kaas Ivor és mindazok a kiváló férfiak, a kik e szakaszhoz hozzászólottak és most minden sérelmes oldalát oly nagyszabású szónoklatokkal derítették fel, melyekre bármely parlament büszke lehetne: mit várhassak én, a ki a képviselőházban ujoncz vagyok és első felszólalásom alkalmával nemcsak a többség elfogultságával, hanem a saját elfogultságommal is küzdenem kell. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha önök nem hallgattak a hangra, mely teljes érczével és erejével zúgta fülökbe hibáikat, hogy imponáljon önöknek a visszhang? *(Tetszés a bal- és szélső balon.)* Ha önöket annyi jeles és nagyhírü orvos sem tudta kigyógyitani abból a betegségből, melynek diagnosisát Meszlényi Lajos t. képviselőtársam határozta meg legjobban, a mikor e betegséget fekete-sárga láznak nevezte, mikép reméljek én, a ki csak kontár eszközökkel rendelkezem. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső balról.)*

És ha ily desperat kilátások közt mégis igénybe kivánom venni a t. ház figyelmét, teszem ezt azért, mert kötelességemnek tartom, hogy röviden bár, de egész erélylyel tiltakozzam a magyar nyelvnek ama szégyenletes kisebbitése ellen, mely a t. ház túloldaláról a vita folyamán felhangzott, pedig oly egyének részéről, a kiknek épen a nemzeti eultura, épen a magyar nyelv nymbusának megvédése volna legfőbb kötelességük. *(Zajos helyeslés a szélső balon.)* Itt ebben a házban, mely a magyar nemzet képviselőháza, megtörténhetik az, hogy feláll a magyar közoktatási minister ur és minden sehulvereinos őszinte örömére ünnepélyesen eonstatálja, hogy a magyar honpolgár a maga nyelvén művelt ember nem lehet. *(Felkiáltások a szélső balon: Gyalázat!)* Constatálja azt, hogy a magyar esak akkor tarthat igényt a műveltségre, ha németül megtanul. *(Felkiáltások a szélső balon: Germanisator!)* Boesánatot kérek, honnan veszi a jogot és vakmerőséget a cultusminister ur, hogy Európa többi nagy nemzetének kizárásával a magyar ember barbárságát egyedül a német nyelv monopoliumának szolgáltatja ki? Mivel különb a német nyelv, teszem az angol, a franezia, az olasz nyelvnél? *(Ugy van! a szélső balon.)* Miben áll a német műveltség, az angol, a franezia, az olasz műveltség fölött? *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Boesánatot kérek, én bátor vagyok annak kimondására vetemedni, hogy a német nyelv hátrányban van a most elsorolt nemzetek nyelve mellett; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon)* mert a német előkelő európai nyelv ugyan, de nem világ-nyelv. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon)* Tessék annak a magyar embernek, a ki a magyaron kivül még csak a németet tanulja meg, szerencsét próbálni a német nyelvvel Európa legnagyobb részében. Mit fog esinálni Francziaországban, Angliában, Olasz-, Orosz- vagy Spanyolországban. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mit fog esinálni más világrészekben, Ázsiában, Amerikában? Ellenben Coquelin a maga franezia nyelvével, Rossi a maga olasz nyelvével bejárja kétszer is a világot. Ők játszanak Londonban és Szentpétervárott, Athénben és Konstantinápolyban és a művelt osztályok közönsége mindenütt érti, mindenütt élvezi őket. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Az angol a maga nyelvével világrészeket utazhat be minden fenakadás nélkül. Teheti ezt a német? *(Felkiáltások a szélső balon: Nem! Nem!)* Német nyelvvel még Szerbiába, Bulgáriába, Romániába, sőt Montenegróba sem mehetünk. Ott is esak franczia nyelven értethetjük meg magunkat, mert az ujdonsült kis Balkán-államok nem állitják fel üdvözítő elvként, hogy művéltté az embert esak a német nyelv megtanulása teheti. *(Felkiáltások a szélső balon: Igazuk is van!)* Ha a t. cultusminister nem hiszi, hogy a magyarnak elég a maga nyelve és azt hiszi, hogy a elassiens nyelveken kivül még egy idegen élő nyelvet is kötelezőleg rá kell dietálni a magyarra, hogy műveltnek tarthassa magát: akkor botorság a németnek előnyt adni a franezia fölött, mely nemcsak egész Európában, hanem a világon mindenütt el van terjedve, mig a német nyelvet Németországon kivül legfeljebb az erdélyi szász egyetemen és a magyar közoktatási ministeriumban eultiválják.

Mért ragaszkodnak hát a német nyelvhez?

Be van bizonyítva, mert a merész fantásiával közös hadseregnek mondott osztrák hadsereg hivatalos nyelve a német. A hires és vitézlő osztrák tábornokok kedvcért kell a magyar nyelvet és a magyar culturát alantabb szinvonalra szorítani és téken tartani, nehogy rohamos fejlődésnek indulhasson, a mi Berzeviczy államtitkár ur vélekedése szerint nem lenne egészséges. Mielőtt az államtitkár urra áttérnék — a kinek államférfiui allurejeit különben bámulom — még egy szót a cultusminister ur nyilatkozatáról.

T. ház! Ha van valami, a miben nagymérvü haladás mutatkozik, kétségkivül a magyar nyelv az. Kazinczy fellépése óta meg maig a magyar nyelv óriásilag kifejlődött. A magyar nyelv ma már alkalmas arra, hogy a legmélyebb tudományos igazságokat ép ugy kifejezze, mint a szépirodalom legsubtilisabb árnyalatait. Nyelvünk fokozatos fejlődésével egy nagy, részint eredeti, részint fordított művekből álló magyar irodalom állott elő, mely a közművelődés minden szakmájára kiterjed.

Nem túlzás, ha azt mondom, hogy magyar nyelven ma úgyszólva az egész európai litteraturához hozzá lehet férni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezer meg ezer kötetekre menő könyvtárat állithatunk össze csupa merő magyar kiadványból. *(Ugy van! balfelől.)* A szépirodalom és a tudományos irodalom minden nagyobb jelentőségü munkája le van fordítva nyelvünkre, Shakespearetől Darwinig. A Magyar Tudományos Akadémia évek óta egyebet nem tesz, mint fordíttatja le a legremekebb franczia, angol, német munkákat, ugy hogy már az, a ki egyebet nem olvasna, mint az Akadémia fordított kiadványait, magas müveltségre tehetne szert a maga magyar nyelvén. *(Igaz! Ugy van! Helyes! balfelől.)* Derekasan segit az Akadémiának a Kisfaludy-Társaság. A mi pedig a magyar hirlapokat illeti, azok erő, elevenség, tartalmasság, szellem és irály dolgában versenyeznek a legjobb külföldi hirlapokkal. *(Élénk helyeslés baloldalon.)*

Már, tisztelt ház, ilyen körülmények közt a magyar közoktatási minister szájából hallani azt a nyilatkozatot, hogy a magyar nem lehet müvelt a maga nyelvén, nemcsak politikai tapintatlanság, hanem egy közművelődési factumnak szándékos elferdítése. *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

A német nyelv túlzó és illetlen protegálásában méltó társa Csáky minister urnak Berzeviczy Albert államtitkár ur, a ki márczius 7-én tartott nagy beszédében többek közt azt mondta: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa)* „Egyébiránt nagyon természetes oka van annak, hogy miért kellett az újabb időben a német nyelvnek a középiskolákban intensiv tanítása iránt intézkedni. Nem a germanisatió jele ez, hanem a germanisatió egyenes ellenkezőjének a következménye. Ma a német nyelv tanításáról a középiskolákban erélyesebben kellett intézkedni csak azért, hogy az eddigi eredményt is fentarthassuk. Miért? Mert eddig sem annyira az iskola, mint a társadalom tanította meg ifjainkat a német nyelvre.

Eddig majdnem minden városban voltak olyan elemek, melyekkel másként mint német nyelven érintkezni nem is lehetett. Ezenkivül fennállott az a szokás is, hogy az alföldi szülő felküldte gyermekét felvidéki városokba, mint mondani szokták: „német szóra.“ Most, t. ház, hiába küldi oda, mert ma azokban a városokban is alig beszélnek már németül.“ *(Felkiáltások a jobboldalon: Hiszen olvas! Egy hang a szélső baloldalon: Hát már idézni sem szabad?)*

Hát fentartani intensive a német nyelvet lényegileg nem ugyanaz, mint germanisálni? *(Élénk helyeslés és felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Tökéletesen ugyanaz!)* Ha önök gátat vetnek a magyar nemzeti cultura fejlődése elé, mert a német nyelv erőszakos befolyásával meggyöngitik a magyar ifjú nyelvérzékét az iskolában és meggyöngitik a magyar nyelv tekintélyét a társadalomban, akkor önök ugyanazt cselekszik, a mire annak idején a professionatus germanisatorok törekedtek. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* Igen ám — válaszolják önök — csakhogy mi épen ugy szeretjük a hazát, mint az ellenzéki urak, a mi cselekvésünk hazafiui és jóhiszemü! Hazafiasnak nem fogadom el, *(Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon)* de nem bánom, legyen jóhiszemü. Ámde ha a jóhiszeműség felgyujt egy házat, vagy agyonüt egy embert, az a ház épen ugy leég és az az ember épen ugy agyon van ütve, mintha rosszhiszeműség gyujtogatott és öldökölt volna. *(Ugy van! a baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* Az önök jóhiszeműsége valóban criminalis. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Vajjon, ha Bismarck észre venné, hogy a visszahódított Elsásban a franczia nyelv olyan örvendetesen gyérül, *(Halljuk! Halljuk!)* mint nálunk — Berzeviczy ur állítása szerint — a német nyelv, talán lélekszakadva intézkednék a franczia nyelvnek az elsási középiskolákban való intensiv tanítása iránt? *(Élénk tetszés balfelől.)* És hasonló körülmények közt ugyanily intensiv tanítással hódítaná vissza Posen lakosai számára a lengyel nyelvet? Oh! szánalomra méltó intensivitás! *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ennek köszönhetjük, tisztelt képviselő urak, hogy saját hazánkban, saját hazánk fővárosában, parlamenti harczokat kell végig küzdenünk azért, hogy a magyar nyelvnek némi fontosságot sikerüljön kivívnunk a német nyelv souverainitása mellett, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy a magyar nyelv iránt némi tolerantiára hangoljuk a magyar ministereket és államtitkárokat *(Ugy van!*

Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.) Ennek köszönhetjük, hogy vannak ministereink, a kik sem magyarul érezni, sem magyarul beszélni nem tudnak. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Igaz! Ugy van! Fejérváry!)* Ez a pompás látvány az oka, hogy a magyar nyelv még ma sem bir azzal az imponáló erővel, azzal a varázszsal, *(Élénk tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mely áthatna mindenkit, egyenlő mértékben hivná föl a társadalom minden osztályát, minden tényezőjét a magyar államnyelv erős, folytonos, szeretetteljes eultusára. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mert legyen szabad figyelmeztetnem a közoktatási ministerium győztes Germanieusát, hogy a társadalom még mindig bőven tanítja ifjainkat a német nyelvre *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* nemesak Brassóban, Szebenben, Késmárkon és a felvidéki városokban, hanem és főleg itt az ország fővárosában, Budapesten. *(Élénk felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Igaz! Ugy van!)*

Halljuk esak, mit mond az államtitkár ur? *(Olvassa):* „Ugy állunk a német nyelvvel, hogy eltekintve azoktól a területektől, a melyeken majdnem tisztán német nyelvű lakosság van, az ifjabb generátióban a ritka kivételek közé tartozik az olyan ember, a ki németül jól tud fogalmazni.“ Ez az állítás annyira naiv *(Halljuk! Halljuk!)* s boesánatot kérek, hogy a tisztelt államtitkár ur imponáló allurejeit igazán compromittálni képes. *(Igaz Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A mondat kitünő lenne és mindenek fölött igaz, ha igy hangoznék: *(Halljuk! Halljuk!)* „Ugy állunk a magyar nyelvvel, hogy eltekintve azoktól a területektől, a melyekben majdnem tisztán magyar nyelvű lakosság van, az ifjabb generátióban a ritka kivételek közé tartozik az olyan ember, a ki magyarul valóban jól tud fogalmazni.“

Bátor vagyok állítani, mint tényt, hogy Magyarországon egy tekintélyes, nagy befolyású osztály, a kereskedői-osztály, háromnegyed részében még ma is németül fogalmaz és levelez. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Németül vált levelet a magyar honpolgár a másik honpolgárral. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Bátor vagyok állítani, mint tényt, hogy Budapesten a kereskedés központja, a tőzsde, *(Igaz! a szélső baloldalon)* 21 esztendővel az alkotmány helyreállítása után napról-napra németül társalog, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* akár a bécsi, vagy a berlini tőzsde. *(Élénk helyeslés. Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha bizonyságokat akar szerezni az államtitkár ur, lapozza át a budapesti pénzintézetek másoló-könyveit és tegyen egy látogatást a tőzsde karzatán *(Derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A másoló-könyvekből látni fogja, hogy ott minden 15—20-ik német levélre egy magyar levél esik; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* egyszersmind gyönyörködhetik a magyar kereskedő-ifjak nagyon esinos és correet német fogalmazásában. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A magyar fogalmazások kevésbé kielégítők. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A tőzsdén pedig azt fogja tapasztalni, hogy ott kivétel nélkül mindenki németül kiabál. *(Igaz! Igaz! Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* A rengeteg zsivajból nem hallatszik ki egyetlen egy magyar szó sem. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ezek a jelenségek pedig, hogy az államtitkár ur szavaival éljek, a magyar nyelv terjedéséről, térfoglalásáról tanuskodnak. Köszönjük szépen! *(Élénk derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ilyen tapasztalatok után — miután tény, hogy a kereskedői osztály Magyarországon teljesen magyar, esakugyan illő és szükséges, hogy önök lázas gyorsasággal intézkedjenek a német nyelv intensivebb tanítása iránt. *(Derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A hadsereg nyelve német, a kereskedői osztály nyelve nagy részben német, exeeutiv és oktató művészetünk nagy részben német, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* a fővárosi mulatóhelyek többsége német. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon)* a pinczérek, bérkoesisok, hordárok tiszteletreméltó testülete *(Derültség)* majoritásában német, *(Igaz! Ugy van! bal- és szélső baloldalon)* német plakátok és felirások szintén bőven olvashatók a falakon. *(Igaz! Ugy van! Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: És a kormánypárt német! *(Élénk derültség és tetszés balfelől.)*

Ábrányi Emil: Egy szóval itt az ideje, hogy Magyarországot, hogy az ország fővárosát minden izében magyarrá tegyük *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* a német nyelv intensiv tanításával; *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* És még csodálkoznak önök, hogy a nemzet háborog és az ellenzék e házban ostromot folytat a 25. paragraphus vezérpolitikusai ellen!? *(Tetszés a szélső baloldalon.)* És még önök azok, a kik a megtámadott, a kik az érdekeiben veszélyeztetett hatalom dölyfös nehéztelésével fordulnak a megsértett nemzet, a megsértett kisebbség felé, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* önök, a kiknek túltengő hatalma miatt fennakadás állott be az állami élet organismusában, *(Mozgás jobbfelől)* önök, a kik el vannak dugulva a hatalom makacs élvezetében, *(Mozgás)* önök obstruetióval vádolják az ellenzéket, mert vonakodik törvénybe iktatni a magyar vezérlő államférfiak süllyedésének bizonyítékait; *(Tetszés a szélső baloldalon)* mert időt akar önöknek engedni a jobb megfontolásra, a végzetes politikai hibák jóvátételére, *(Nagy mozgás jobbfelől. Tetszés a bal-*

oldalon) és önök, a kik tüntetnek a nemzet jogai, a nemzet nyelve ellen, önök csőcseléknek nevezik a polgárokat, a kik épen az önök tüntetése ellen demonstrálnak. *(Ugy van! a baloldalon.)*

T. ház! Mi akasztotta meg 1848-ban a legszebben indult, alkotmányos, békés, jogszerű fejlődést? *(Halljuk! Halljuk!)* Egy oktalan ellenszenv, egy hagyományos bizalmatlanság a nemzet reformtörekvéseivel szemben, mely állami intézményeink kiépítését, a magyar fajnak történeti hivatásához és államképző erejéhez méltó megszilárdítását Austria és a dynastia érdekei ellen irányuló mozgalom színében látta *(Ugy van! balfelől)* és ezekkel kapcsolatban egy fatalis katonai kevélység, mely Windischgrätz-czel azt mondatta a nemzet legjobb képviselőinek: „Lázadókkal nem alkuszunk, feltétlen megadást követelünk!“ *(Ugy van! a baloldalon.)* A későbbi események gyásza és az a tömérdek rossz, a mi szabadságharczunk legyőzése óta 1867-ig, a kiegyezés megkötéseig lefolyt: ennek az oktalan fenhéjázásnak volt szomorú következése. *(Ugy van! a baloldalon.)*

És most, mintha bizonyos hangulatok megujulnának, Windischgrätz dölyfös nyilatkozatát a szabadelvű gárda teszi magáévá. *(Ugy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.)* Ugyanaz a végzetes, hogy ne mondjam brutális katonai gőg látszik elfogni kormányt és többséget, *(Mozgás jobbfelől)* szemben az ellenzékkel, mely a nemzetet védi és szemben a nemzettel, mely az ellenzéket támogatja. *(Ugy van! a baloldalon.)* Kivánom az ország érdekében, hogy a nyugalom helyre álljon; de nem fogok csodálkozni rajta, ha önökkel szemben a nemzet le fogja vonni végső consequentiáit egy erős elhatározásnak; *(Mozgás jobbról)* akkor csak igazolni fog egy törvényt, mely a következő tételben fejezhető ki: „Életképes nemzet, mint az életképes organismus, ellentáll; ez a nép, mely megtántorodott jogai védelmében, nem tud vagy nem akar elmenni a végső határig, az a nép közel áll ahhoz, hogy megtegye az első lépést tulajdon szolgasága felé!“ *(Ugy van! baloldalon.)*

T. ház! Mielőtt beszédemet végezném, legyen szabad két férfiú nyilatkozatára hivatkoznom. *(Halljuk! Halljuk!)* E két férfiú közt jelentékeny a különbség azért is, mert az egyik magyar, a másik angol; azért is, mert az egyik a mi kortársunk, a másik Pittnek, Sheridannak, Bonapartenek kortársa volt, de legalább azért, mert az egyik férfiú gróf Tisza Lajos képviselő ur, a másik férfiu Fox, a nagy angol szónok és államférfiú, a kire a mostani vita alatt Beőthy Ákos t. képviselő ur már egyszer hivatkozott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Gróf Tisza Lajos képviselő ur bizonyos előkelő hangon, mely iróniáját és kárörömét csak nehezen tudta leplezni — vetette szemünkre a magyar nemzet csekély számát. Mondjunk le nyelvünkről, jogainkról és önérzetünkről, mert kevesen vagyunk. Erre buzdított a magyar államférfiú nyilatkozata. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Fox e század elején I ső Napoleonnal a párisi tárlatot látogatta meg. Föl s alá járva, Napoleon egy földgömbre mutatott és gúnyosan jegyezte meg, hogy azon Anglia milyen kicsiny helyet foglal el. Fox önérzetesen azt válaszolta: „Igen, de e kicsiny helyen angolok laknak, kik ugy akarnak élni és meghalni ott, mint angolok!“ *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

Mert ezen a kis helyen, melynek neve Magyarország, ugy akarok élni és meghalni, mint magyar. Nem fogadom el a 25. §-t. *(Hosszantartó helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Reviczky Károly: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A véderőről szóló törvényjavaslat, tárgyalásának folyamán már eljutottunk odáig, hogy a t. túloldalról azok, kik e sérelmes javaslatot s különösen annak 25. §-át agyonhallgatni akarják, azon gyanusítással illetnek bennünket, hogy a 25. §-t agyon beszélni óhajtjuk.

Hát igaz, hogy mi nem tudjuk azon elvet, hogy hallgatni arany; mert mi nem szeretjük az aranyat annyira, mint azon egyének, kiknek nálunknál bővebb alkalmuk volt avval megismerkedhetni, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* de annál jobban szeretjük s becsüljük lelkiismeretünk tisztaságát, meggyőződésünk őszinte igazságát s képviselő kötelességünknek minden irányban s minden személyes befolyástól menten való független teljesítését s ez késztet bennünket a felszólalásra. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Nekünk van önálló véleményünk, szabad meggyőződésünk s van hozzá bátorságunk, hogy ezen meggyőződésünk szerint beadandó szavazatunkat indokoljuk; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* mi beszélünk meggyőződésünk hangján, elismerjük, hogy önök ezt nem tehetik; a ki nem tud arabusul, az nem beszélhet arabusul, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* bennünket a túloldalnak felőlünk táplált reménye kötelességünk teljesítésétől vissza riasztani nem fog. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Arra mi nem adunk semmit. Ha mi itt hallgatnánk az önök alkotmányrabló és anyanyelvünket confiscálni akaró politikájukkal szemben, bizonyosan önök volnának azok, kik ellenünk kint agitálnának hallgatásunkért. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* S most, hogy az egész nemzet figyelmét magunkra keltő tevékenységünket látják s önök a lelkiismeret furdalásainak hatása alatt ülnek itt, mint száraz ágon csüggedt ajkkal a néma madarak — megint csak önök azok, kik bennünket az agyonbeszélés vádjával illetnek ide bent. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mi ezen kétkulacsos politikához nem értünk.

Másképen beszélnek önök közül a t. túloldalról egyesek kint, mint magán emberek s másként beszélnek idebent, mint pártemberek. Ha

önök közül a házon kivül beszélünk egyes emberekkel, azon egyes emberek elítélik a 25. §-t *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s ide bent, mint pártemberek Tisza Kálmán ministeretnök ur szemhunyorításának hatása alatt ugyanazon egyesek helyeslik a 25-ik §-t.

Én megengedem, hogy ez megfelel a feltétlen pártfegyelemnek, de nem felel meg a komoly férfiu consequentiájának, nem felel meg a választóközönség óhajtásának.

T. ház! A véderőről szóló törvényjavaslat 25. §-át még Gajári t. képviselőtársam módosításával sem fogadhatom el; beadandó szavazatom indokolásával óhajtom igénybe venni a t. háznak pár perezre türelmét s midőn ezt teszem, szándékom azt a lehető legrövidebben tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A huzamosan tartó vita engem esak még jobban meggyőzött arról, hogy a 25. §., melyben a haza ifjusága, a nemzet nyelve s az amugy is nem kis mértékben igénybe vett szülők zsebje ellen merénylet foglaltatik, el nem fogadható. Mielőtt azonban ezen kérdéshez elérnék, már a szakasz első bekezdésének *b)* pontja s ezzel összefüggőleg a szakasz 2. bekezdése felkölti figyelmemet, mert ezen bekezdés intézkedése a különben tiszteletünket és beesülésünket ki nem vívott eultusminister ur még meg sem erősödött tekintélyének rovására intézkedik. A 25. §. első bekezdésének *b)* pontja ugyanis azt mondja, hogy egyéves önkéntesek azok lehetnek, a kik azon év márezius hava 1-én, a melyre nézve állittatnak, valamely 8 osztályú belföldi nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott középiskola utolsó évfolyamába tartoztak és azt legkésőbb ugyanazon évi október elsejéig sikeresen végezték el. És ugyanezen szakasz 2. bekezdésében pedig az mondatik, hogy: „Azt, hogy mely nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott bel- és külföldi tanintézetek tekintendők a belföldi főgymnasiumokkal és főreáliskolákkal egyenrangúaknak, továbbá azt, hogy mily módon igazolandó a vegyes bizottság előtt az egyévi tényleges szolgálathoz megkivántató tudományos képzettség, a honvédelmi minister az illető szakministerrel egyetértőleg és a közös hadügyminister hozzájárulásával határozza meg.«

Hát nekem ezen bekezdésben foglalt azon intézkedés ellen már kifogásom van, mely kimondja, hogy azt, hogy mely belföldi nyilvános vagy nyilvánossági joggal felruházott intézet tekintendő a belföldi nyilvános gymnasiumokkal és főreáltanodákkal egyenrangúaknak, azt első sorban a honvédelmi minister s utolsó döntő szavával a közös hadügyminister határozza meg. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Már engedelmet kérek, de bármily nagy tisztelettel viseltetem is a t. honvédelmi minister ur személye és katonai tehetsége iránt, azt nem követelheti tőlem, hogy én őtet a közoktatás terén elsőrendű szaktekintélynek ismerjem el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

S bármily nagy férfiú legyen is a közös hadügyminister ur, azt nem tételezhetem fel felőle, hogy ő a mi hazai intézetünk és főgymnasiumaink belszervezetét ugy ismerné, hogy az e tekintetbeli döntő szót magának vindicálhatná, nem tételezhetem fel felőle, hogy ahhoz ő felényit is értsen, mint a legrosszabb magyar eultusminister, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s ha a t. jelenlegi cultusminister ur magát azon meggyőződésben ringatja, hogy a közös hadügyminister a mi magyar intézeteink fölött birálatot mondani hivatottabb és szakavatottabb forum nálánál, akkor ő neki a magyar közoktatási ministeri székben egy pillanatig sines helye, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* mert ily szegénységi bizonyítványt a ministeri tárezában rejtegetni nem lehet, nem szabad. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ő, ki a magyar közoktatás élére van állítva, mint harmadrendű lógós sem szerepelhet a nélkül, hogy nemzetünkre, eulturánkra a lelki szegénység bélyegét reá ne üsse. *(Ugy van! Ugy van! a szélső balolalon.)*

Ugyanez áll, t. ház, azon intézkedésre, melyben a közös hadügyministernek van fentartva azon jog, hogy megállapíthassa azt, hogy a felvételi vizsgánál a magyar intézetekben végzett ifjak megfelelnek-e azon képességnek, vagy magyarábban: birnak-e azon képességgel, mely az egyévi önkéntességhez szükséges qualificatiónak megfelel. Valóban már csak az van hátra, hogy a közös hadügyminister állapíthassa meg szellemi és physieai képességét és gutgesinnt-ségét azon magyar szülőnek, a kiknek a belépni akaró önkéntes producturna.

Ezen „ibis redibis“-módra szerkesztett törvényjavaslat 25. §-ának intézkedésein tovább menve, a hatodik bekezdésben ezeket találjuk *(olvassa)*: „Az egyévi tényleges szolgálat elvileg saját költségen teljesítendő s ez alatt a saját költségen való ruházkodáson, fölszerelésen és élelmezésen kivül, a lovasságnál még a ló megszerzése és tartása is beleértetik. Ezen egyévi önkéntesek a laktanyában való lakásra, ha önköltségükön magánszállást tartanak, nem szoríthatók, ha esak különös katonai szolgálati, kiképzési és fegyelmi tekintetek az alól kivételt nem követelnek. Csapattestük helyőrség változtatása esetében, béke idején ezen egyévi önkénteseknek szolgálatilag figyelembe vehető és egyénileg méltánylást érdemlő viszonyok között megengedhető, hogy addigi állomáshelyükön folytathassák a tényleges szolgálatot, feltéve, hogy az különben is állandó lakóhelyük és hogy ott ugyanazon fegyvernembeli csapat van“.

Ezen bekezdés elolvasásánál önkéntelenül eszembe jutott az egyszeri ur, ki szenvedélyes

kártyás volt s egy alkalommal, midőn a kártyán minden pénzét elvesztette, azt mondta társainak: No most ünnepélyesen kijelentem, hogy nevezzetek engem gazembernek, ne legyek méltó semmiféle tisztességes társaságnak tagja lenni, ha még egyszer kártyázni fogtok látni. Ekkor azonban eszébe jutott, hogy igen nagyot mondott, hát igy folytatta: kivéve, ha nálam vendégek lesznek, vagy én valahol vendég leszek, vagy ha épen a körülmények mulhatlan megkivánnák. *(Derültség.)* E szerint több kivételt állított fel a szabálynál.

Hát ezen bekezdés is hemzseg a feltételektől, melyek az önkéntes jogainak megszorítását czélozzák s melyeknek még csak értelmök sincsen. *(Halljuk! Halljuk!)* Mindjárt a bekezdés elején az van, hogy az egyéves önkéntes a felmerülendő költséget „elvileg“ maga viseli; *(Derültség a szélső balodalon)* már hogy lehet elvileg költséget viselni. Én ugy tudom, hogy a a költséget tényleg kellett viselni eddig is, tényleg kell azt viselni ezután is. Elvet lehet pénzen vásárolni, *(Derültség a szélső baloldalon)* arra megtanított a dunaszerdahelyi választás története, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* de hogy elvileg lovat tartani hogyan lehet, azt még eddig sem mint katona, sem mint mezőgazda nem tanultam meg. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt mondja a bekezdés, hogy az egyévi önkéntesek a laktanyában való lakásra, ha önköltségükön magánlakást tartanak, nem szoríthatók. Most jönnek a kivételek, „ha csak különös katonai szolgálati, kiképzési és fegyelmi tekintetek ez alól kivételt nem követelnek.“

Tehát melyek azok a katonai, szolgálati, kiképzési és fegyelmi tekintetek? Hisz ha az önkéntes katona szolgálatban van, akkor benn a kaszárnyában és nem máshol lakik s bárhol lakjék, szolgálattételre bárhova kirendelhető. Kiképezése vagy az iskolában, vagy a kaszárnya udvarán, vagy a gyakorlótéren történik, ott pedig egyik helyen sem lakhatik.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Hát a táborban?!

Reviczky Károly: A mi a honvédelmi minister urnak közbeszólását illeti, hogy ha táborban tartózkodik, akkor ott lakik, arra nézve megjegyzem, hogy hiszen háború idején megszünik az önkéntesnek minden jogosultsága. A táborozás béke idejében csak időleges s az tarthat csak pár napig s egyik módja a kiképzésnek. Ha pedig fegyelmi tekintetekből, tehát büntetésből van a kaszárnyában, akkor nem lakik ott, csak ott tartózkodik, mert talán különböző szelid nyomások gyakorlásaképen le van tartóztatva s ez az önkéntesnek csak önkéntelen ott tartózkodása.

Ezen három kivétel tehát semmi más, mint egy tágas kibúvó ajtó, mely szerint az önkéntestől a kaszárnyán kivül lakás kedvezménye a törvény daczára megvonható, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* ez semmi más, mint egy szelid nyomás gyakorlására alkalmas eszköz, melylyel a tiszt urak az önkéntes felett önkénykedhetnek.

Ugyanezen bekezdés az önkéntesek további kedvezményeit sorolván fel, azt mondja, hogy „csapattestük helyőrség-változtatása esetén, béke idejében ezen egyéves önkénteseknek szolgálatilag figyelembe vehető és egyénileg méltánylást érdemlő viszonyok között megengedhető, hogy eddigi állomáshelyükön folytathassák a tényleges szolgálatot, feltéve, hogy az különben is állandó tartózkodási, lakó helyük s hogy ott különben is ugyanazon fegyvernembeli csapat van.

Hát tekintsük ezen kivételeket egyenkint s nem sok fáradságba kerül reá jönni, hogy ezek egytől-egyig absurdumok. *(Felkiáltások szélső balfelől: Az irói karzaton beszélgetnek!)*

Elnök: Csendet kérek!

Reviczky Károly: Ha az önkéntes kérelmére azon végzés hozatik, hogy kérelme katonai szolgálati szempontból figyelembe nem vehető, akkor megszünt minden apelláta, ott többé kérelmezésnek nincs helye. Azt nem birálgathatja senki, mert katonai szolgálati érdek ellentmondást nem tűr. De mik lehetnek az egyénileg méltánylást érdemlő indokok? Az önkéntes az év alatt kizárólag katona lehet, sem jogász, sem más, tehát ő neki polgári, egyéni érdekei nem lehetnek, Arra, hogy az új helyőrségen iskolák nincsenek, nem hivatkozhatik, betegeskedés számba nem vehető, mert gyógyittatni, ha mással nem, a katonaorvossal mindenhol gyógyittathatja magát, vagy esetleg a kórházba küldetik, de általában véve egyéni indokait, ha lehetnének is, az egyik ember számbavehetőnek, a másik számba nem vehetőnek találhatná. Ez tág fogalom, ez fából vaskarika.

Már most a harmadik feltétel: az állandó lakás. Ez eset azokra nézve állhat, kiknek szülei esetleg azon városban laknak, mely városban helyőrségen levő csapattestnél az önkéntes szolgálatát megkezdette.

De nem vonatkozhatik egy falusi szülő gyermekére sem, pedig ezekre ép oly fontos lehet a hely állandósága. Például legtöbb falusi szülő nem volna képes fia részére meghozni azon áldozatot, hogy önkéntes fia évi költségeit födözze s csakis azon körülmény teszi lehetővé, hogy X vagy Y városban vannak közeli rokonai, kiknél fia ingyenes szállás és ellátásban részesülhet. A fiú e városban, mely soha sem volt lakó helye, megkezdi október hónapban szolgálatát s január vagy február hóban a csapattest helyőrséget változtat s most e fiúnak nem engedtetik meg az ottmaradás, mert azon város nem volt állandó lakhelye, apja pedig az új helyőrségen nem képes födözni a költségeket. De még ha minden feltétel fenforog s ha min-

den indoka alapos is, még akkor sem feltétlenül megengedendő, hanem a javaslat szerint ez esetben is csak megengedhető a régi állomáshelyeni maradás.

Legyen a törvény világos, legyen határozott s ne engedjen alkalmat az önkénynek, mert mostani szerkezetében semmi más, mint egy tágas mező, melyen szenvedélyeik és szeszélyeik paripáin a tiszt urak az ifjuságon keresztül-kasul lovagolhatnak. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

És most a t. ház engedelmével áttérek az egyéves önkénteseknek a magántanulmányoktóli eltiltásának, a kényszer-tiszti vizsga rendszerének s a másodévi szolgálatnak kérdésére.

Az ifjuságnak az önkéntesi év alatti egyéb tudományoktól eltiltását nem helyeselhetem, mert igen sok ifjú van, kinek nem életpályája a katonaság s a ki katonai kötelezettséget csak azért teljesít, mert a védkötelezettség általános, vagy — mert ha még a védkötelezettség általános nem volna is, nem akarná magát kivonni azon kedves kötelesség alól, hogy szükség esetén hazájának és királyának karjával is szolgálatára ne lehessen, de különben magában semmi hivatást a katonai pályára nem érez; ezen ifjuból lesz egy katona, ki a frontban megállja helyét, nem féli a veszélyt, lehet belőle talán jó katona is, de semmi más, mint egy katona, egy ágyútöltelék, mig ellenben polgári foglalkozásának élve, jeles tagjává válhatik a hazának, a társadalomnak, a melynek eszével tehet talán igen nagy szolgálatokat; egy a műveltségre igényt tartó nemzetnek nemcsak bátor katonákra s nemcsak képzett tisztekre, hanem művelt, okos polgárokra is szüksége van.

Deák Ferencz nem karddal, hanem tollal tett hasznos szolgálatot a hazának és a királynak s a Königgrätznél szerepelt tábornokok kardjai összevéve sem voltak képesek annyi győzelmet felmutatni a dynastia számára, mint azon egy szál toll, mely e nagy férfiú kezében az egyedüli fegyver volt. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Kár, hogy az irányadó körök azt a feledékenységnek átadni akarják. A nagy férfi szellemi fegyverével kivívott győzelmének zöldleveles ibolyáját megtalálhatnák a Mannlicherszuronyok erdejének árnyékában is, hisz a nélkül önök ma semmit sem tudnának az országban tenni *(Ugy van! a szélső balon)* s a helyett, hogy a t. honvédelmi minister ur felemelné s megoltalmazná e virágot, keresztülgázol rajta s mint hitványt gazt akarja eltiporni. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* A 25-ik §. 9-ik és 10-ik bekezdésében kimondja, hogy:

„A tényleges szolgálati év végén tartoznak az egyévi önkéntesek a tartalékos tisztekké való kinevezéshez megkivántató képzettséget, elméleti és gyakorlati tekintetben, vizsga letétele által igazolni.“

A 10. bekezdés pedig igy szól: „Azon egyévi önkéntesek, a kik a tényleges szolgálati év eltelte után a vizsgát sikerrel leteszik és a tiszti rendfokozat elnyeréséhez megkivántató egyéb követelményeknek is megfelelnek, a hadszervezet szerinti szükséglet mérvéhez képest tartalékos tisztekké, ha pedig ezen szükséglet már fedezve van, hadapródokká neveztetnek ki. Azon egyévi önkéntesek, a kik ezen vizsgánál meg nem felelnek, kötelesek még egy évet csapattestük alosztályainál tényleg szolgálni s ez alatt szabadságukban áll azon előbb említett kedvezménynyel, hogy a laktanyán kivül lakhatnak, saját költségükön teljesíteni a szolgálatot.

Az ilyeneknek az is megengedhető, hogy az egyévi önkéntesek elméleti oktatásában, a menynyiben ilyen helyben tartatik, részt vehessenek, feltéve, hogy máskülönben arra érdemeseknek találtatnak és hogy a szolgálat ez által hátrányt nem szenved.“

Az általános vita alkalmával már volt szerencsém kifejteni, hogy nézetem szerint azon tiszteknek, kiket kényszereszközök alkalmazása mellett kell a tiszti vizsga letételére szorítani, nem nagy hasznát fogja venni a hadsereg, *(Élénk helyeslés a szélső balon)* ha azon rendszer, mikor kötéllel fogták a katonát, jónak bizonyult volna, bizonyára nem hagyták volna abba. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* A katonának kedvvel kell szolgálni s különösen a tiszteknek hivatásszerű katonáknak kell lenniök. Kényszerítve összeterelt tisztikarral nem fog lehetni győzelemre vezetni a hadsereget.

Az államnak joga van megkövetelni polgáraitól a pénz- és véradót, de nem követelheti az adónak nagyobb mérvét, mint a mekkorát a polgár fizetni képes; az államnak joga van megkövetelni, hogy minden polgár eleget tegyen katonai kötelezettségének, de nincs joga megszabni azt, hogy mily rendfokozatot tartozik elérni a katona a hadseregben.

A koronának s a katonai parancsnokságnak van joga előléptetni és degradálni, de az egyéni szabadság lábbal tiprásával nincs joga kényszeríteni arra, hogy a katona nyelvét megunja s a költő szerint „rút idegent cseréljen“ s nincs joga követelni, kényszeríteni, hogy kényszer-tiszt legyen a katonából. Megkövetelheti, hogy mindenki kötelességét teljesítő jó katona legyen, de elégedjék meg a jó katonával s ne akarjon belőle erőszakkal rossz tisztet faragni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Az állam legyen igazságos, eszközeiben legyen válogatós s ne legyen zsarnok, ki egy rókáról három bőrt akar lehúzni, *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől)* holott joggal csak egy bőr illeti. Hol az igazság abban, hogy második évi szolgálatmegtoldással büntetik az ifjút, ki nem tudja a

vizsgát letenni — mert különböző okoknál fogva letenni nem birja — s hogy az okok közül csak egyet említsek, mert például németül nem tud, holott ezt eddig, az eddigi iskolai rendszer mellett, meg sem tanulhatta. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Vagy talán megtanulni nem is óhajtotta, mert nem is remélhette, hogy még be fog következni Magyarországon egy oly szégyenletes korszak, melyben azért fognak büntetni, mert magyarok vagyunk. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon.)* Ha tiz év előtt kimondatott volna őszintén, hogy tanuljon mindenki németül, mert tiz év után ilyen erőszakos törvényjavaslat fog Magyarország képviselőházának asztalára letétetni, akkor a szülők tudták volna magokat tájékozni s vagy hozattak volna német mestereket, vagy elkergették volna Tisza Kálmánt. *(Derültség s felkiáltások balfelől: Ez utóbbit tették volna!)*

Valamit mindenesetre tettek volna, de most egyszerre ily zsarnokilag fellépni s büntetni az ifjút s büntetni a szegény szülőt, ki az egy év költségeit is csak nagy nehezen, a legnagyobb nélkülözések árán tudja előállítani, ez olyan ólmosgombos orosz kancsuka, melyet egy alkotmányos király kezébe adni nem illik. *(Élénk helyeslés a bals szélső balon.)* Hogy jön hozzá a szülő, hogy 600, esetleg 1,400 forint pénzbirsággal, a szerint, a mint a fia a gyalogságnál vagy a lovasságnál szolgál, büntettessék azért, mert fia a német kommandó-szót megtanulni nem tudta. S hogy jön hozzá a fiatal ember, hogy két évig tanulmányait abbahagyni kénytelenittessék, csak azért, hogy minden idejét a német nyelv elsajátítására fordítsa? E kérdésekre a t. kormány tiszta lelkiismerettel csak a 25. §. teljes elvetésével válaszolhatna. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)* Hisz ha a szülők más által volnának ily jogtalan zsarolásnak kitéve, az államnak volna első sorban kötelessége őket védelmébe venni; de minálunk a kormány csak egy gépezet, melynek szabályozó készüléke Bécsben van, *(Igaz! Ugy van! a szélső balon)* a t. minister urak, egy kivételével, csak alakok, kik ugy tánczolnak, a mint Bécsben fütyölnek; *(Ugy van! a szélső balon)* nem akarják belátni, hogy a hadseregnek nem az fáj, hogy a hadseregben a magyar intelligentia kevés, hanem a hadseregnek az fáj, hogy a magyar ifjuban az intelligentia sok.

Hisz ha a hadseregnek az volna az érdeke, hogy a magyar értelmes ifjuság a hadsereg tiszti létszámában nagyobb számarányban legyen képviselve, akkor annak kellene czéljának lenni, hogy a beléphetés megkönnyittessék, *(Ugy van! a szélső balon)* mért nem engedik tehát meg, hogy törvényben kimondassék, hogy a tiszti vizsga magyar nyelven is letétethessék. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Vagy van komoly szándékuk azon sok vajudás után megszületett s utasításokba foglalni szándékolt igéreteket megtartani, vagy nincs. Ha van komoly szándékuk, mért irtóznak azt egy mindenkit kötelező törvénybe foglalni? *(Ugy van! Tetszés a szélső balon.)* Ha pedig a szándék komolysága fenn nem forog, akkor miért űznek itt a haza rovására ily bizony nem szép, de elég drága játékot? *(Helyeslés és tetszés a bal s szélső balon.)*

Én bizom benne, hogy a t. honvédelmi minister urban megvan a komoly szándék az utasítást megtartani, de bizalmam csak a t. honvédelmi minister ur személyében a lovagias férfiut illeti, de ki biztosíthat arról, hogy a közös hadseregben nem az lesz az utasítás sorsa, a mi a törvényben gyökerező, nagyobb horderejű császári és királyi kifejezés „és“ szócskájának, hogy majd azt fogják később mondani, hogy az utasítás diplomaticailag ugyan el van fogadva, hanem a hadseregben nem alkalmazható. Nekünk nem utasítás kell, mely, a talán most kényszerhelyzetbe jutott minister urat kötelezi, hanem törvény kell, mely a minister urnak mindenkori utódját is kötelezni fogja. *(Ugy van! a bal- s szélső balon.)* Hisz sok esetben a törvényt sem tartják meg a hadseregben, hogy tartanák meg az utasítást, *(Ugy van! balfelől)* hisz törvény volt arra, hogy az önköltségén szolgáló önkéntes saját ruhájában teljesíthet szolgálatot s mégis velem s társaimmal megtörtént 1872-ben, hogy mikor Győrbe jött a brigadéros ur az ezredet vizsgálni, a vizsgálati nap előtti délután ki voltunk rendelve a kaszárnyába, hol tudtunkra adatott, hogy a másnapi vizsgálatnál a brigadéros ur elé az egyenlőség kedveért nem szabad saját ruhánkba rukkolni ....

Földváry Elemér: Nem volt vorschriftsmässig! *(Derültség.)*

Reviczky Károly: .... s nekünk be kelle öltözködnünk komisz ruhába, fel kellett venni oly nadrágot, melybe azelőtt talán valami ragályos bajban szenvedő közkatona parádézott s fel kellett tennünk egy zsiros kucsmát, melyben talán lénungot nem húzó kaszárnyalakók is voltak. *(Zajos derütség.)* Tudjuk jól, hogy az utasításokat és előirásokat hogy szokták megtartani a hadseregben. Idézhetnék a multból példákat, de félek, hogy azt felelné rá valaki, hogy az akkor volt, azért is hát az egész közel multból idézek példát. *(Halljuk! Halljuk!)*

A katonaságnál megvan az Adjustirungsvorschrift, mely megszabja, hogy a katonának mely ruhadarabokkal kell birnia s megszabja, hogy mikor mily ruhában kell a katonának járnia. Igy például május 1-ig téli nadrág, köpönyeg, kirukkolásoknál mantel-frack, május elsőtől fogva kukoriczanadrág *(Derültség)* s összehajtott köpönyeg — mantel pantallir — s ez irásban és rajzban minden companianál a szobában ki van függesztve, hogy a legénység maga is tudja.

Folyó hó 11-én reggel Esztergomból a 26-ik

sorezred egy százada masirozott egy szál Waffenrockban és kukoricza-nadrágban a dorogi uton; megkérdeztem egy ismerősömtől, hogy miért menetelnek ezek ebben az erős hidegben köpönyeg nélkül. S azon felvilágositást kaptam, hogy az újabb felszereléshez valami idomítás szükséges a köpönyegeken s e végből most a szabónál vannak, a kukoricza-nadrágra felvilágosítást adni nem tudott. *(Derültség balfelől.)*

Márczius 16-án este ½8 órakor a gőzhajóállomásnál volt Esztergomban egy baka s nekem feltünt, hogy 6 fok hidegben kukoricza-nadrágban feszít, megkérdeztem tőle, magyar-e? Igen, felelé, magyar, Bajóthra való s további kérdésemre megmondta, hogy a 26. ezred 3. compánijában szolgál és neve .... *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem kell megnevezni, mert megbüntetik!)* Nem az önbűne. Megnevezni szándékoztam, hogy az én kérdésemre hogyan felelt; azt mondta, hogy ő infanterist Franz W., de miután figyelmessé tétettem, hogy talán némi szelid nyomatásnak lehetne kitéve a szegény baka, a nevét elhallgatom.

Hát igy tartják meg az utasításokat és előirásokat s ugy vigyáznak a katonai közegészségre, hogy 6 fok hidegben vászon-nadrágban járatják minden előirás ellenére. S ez nem csak Esztergomban, hanem másfelé is igy történik.

Ne csodálkozzék tehát a t. honvédelmi minister ur, ha mi az utasításban nem bizunk s az bennünket megnyugtatni nem képes. *(Ugy van! balfelől.)*

De nem képesek engem megnyugtatni a t. minister urnak a mi megnyugtatásunkra szánt, az önkéntesek sorsa iránt tett nyilatkozatai; a t. honvédelmi minister ur ugyanis azt mondja, hogy a ki tanul, az nem bukik meg a tiszti vizsgán, mert a mit a német nyelvből ott kivánni fognak, az nem lesz oly sok. Hát, t. minister ur, azt én körülbelül tudom, hogy mennyi az, a mit a legjobb esetben és mulhatlanul megkivánni fognak. Hát az talán nem sok egy oly ifjúnak, a ki érti és csak középszerűen is beszéli a német nyelvet, de nem kevés az egy oly ifjúnak, ki németül nem beszél, de még csak nem is ért; az ily ifjú azt, a mi a vizsgánál kivántatik, egy év alatt semmi körülmények között el nem sajátíthatja. *(Ugy van! szélsőbaloon)* 21 éves korban egy nyelvet, katonai szolgálat teljesítése mellett elsajátítani nem oly könnyű dolog. S ha már most ezen ifjak, kik a német nyelvből legjobb akaratuk mellett sem tudtak elsajátítani annyit, mennyi a tiszti vizsgánál szükséges s igy a 2-ik évi szolgálatra köteleztetnek, gondolja a minister ur, hogy e kényszerítve ott töltendő 2-ik évben ezekből jó altiszt fog lenni? Csalódik a minister ur, ha azt hiszi. Lesz belőlük egy elégedetlen elem, kik közül igen sokan kétségbe esve néznek az állami erőszakoskodás által elrontott jövőjük elé. *(Ugy van! a szélsőbalon.)* Az ily elemek nem alkalmasak győzelmek kivívásához. *(Ugy van! balfelől.)*

Hagyja meg a t. minister ur az eddigi állapotot, ne öntsön olajat a tűzre, legyen méltányos, legyen igazságos, lássa be, hogy az ifjúságot tönkre tenni nem állhat érdekében egy államnak sem. *(Ugy van! balfelől.)*

Nézzen végig a közös hadsereg magyar ezredeinek tisztikarán s meg fogja látni, hogy a nyelvkérdés végett az igazság arczulcsapása nélkül büntetni nem lehet *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s meg fogja látni, hogy a felnőtteknek egy nyelvet megtanulni nem oly könnyű, mert meg fog győződni róla, hogy a magyar ezredekben, hol a legénység nyelve egyedül a magyar, számtalan tiszt, talán több, mint 50% hosszú időn át nem vitte annyira, hogy a magyar nyelvet, mint a legénység nyelvét, csak annyira elsajátította volna, hogy magát velök megértetni is képes lenne, *(Zaj és mozgás baloldalon)* már pedig ez még is csak szükségesebb lenne, mint az önkéntesnek a német nyelv. *(Ugy van! balfelől)* Hisz ezen tiszt urak a mi pénzünkön fizettetnek s ugyan mit csinálnának a jó urak, ha jó altisztjeink nem volnának, kik a legénységet betanítani nem tudnák s kik a legénységnek megmagyarázni nem tudnák, hogy mit jelent azon commando, mely az illető tiszturak közös-ügyes ajkairól elhangzik. Hisz ezen német ajkú tiszt urak egész haszontalanul huzzák tiszti fizetésöket, mert nem volna, a ki commandojukat megértené s igy nem volna, a ki annak engedelmeskednék. *(Helyeslés szélső balfelől.)* Altisztekre is van szükség a hadseregben, hagyja a t. minister ur altiszteknek maradni azon önkénteseket, kik tisztek lenni nem akarnak s ha a t. hadügyi kormánynak csakugyan őszintén érdekében áll, hogy a magyar ifjakból több tiszt legyen a közös hadseregben, akkor intézkedjék, hogy hivatásszerű tiszteket neveljen belőlük. *(Helyeslés a szélső balfelől.)*

Tessék katonai nevelőintézeteket felállítani az országban a magyar ifjuság számára s ha az ifjuság látni fogja, hogy a hadseregben elfoglalhat egy méltó helyet s nem, miként eddig, csak gutes Materialnak fog tekintetni, akkor majd nem fog szükséges lenni az ifjuságot kényszeríteni, meg fogja az találni maga az utat azon pályára, melyen gondolja, hogy számára nem csak tövis, hanem rózsa is terem. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Addig, mig önök azt állítják, hogy Magyarországon tisztképző-intézetek felállítására szükség nincs, addig nem koczkáztathatják azon állítást, hogy a hadseregben tiszti hiány van.

Ha pedig igaz az, hogy tiszthiány mutatkozik s ezen hiány pótlására a magyar ifjakra van szükség, akkor forduljanak az egyedüli biztos orvossághoz s állítson fel a t. kormány az ország-

ban magyar tisztképző-iskolát, hol a magyar ifjakból értelmes tisztek képeztetnek.

Csakhogy persze a közös hadseregnek ez nem kell, mert neki nincs egyébre szüksége, mint arra, hogy a magyar ifjuság ne legyen semmi más, mint egy matéria, melyből ő formálhasson oly alakot, minő neki tetszik *(Ugy van! balfelől.)*

S a mi kormányunk készséges szolgája a katonai hatalomnak. Aláir mindent, még a nemzet ifjuságának halálos itéletét is, neki fölfelé még a nemzet nevében sines akarata, megtanulta, hogy az engedelmesség esak a szolgát illeti. Cselekszik, a mint paranesolnak. S ha mi a nemzet jogos kivánalmainak hangot adunk, azt mondja rá, nem lehet, vagy pedig oly alakban állítja elénk a lehetőséget, hogy attól a kedvünk elmenjen, miként azt legutóbb is tette, midőn azt mondá, hogy Magyarországon csak német tannyelvű tisztképző intézet volna felállítható, mert a delegatióban az mondatott ki, hogy az Austriában fennálló intézet mintájára állítható. Ott pedig a tannyelv német. Hát hiszen nem okvetlen szükséges, hogy hadnevelés tekintetében minden nemzet valami újat találjon fel. Utánoztuk mi már többször a más nemzeteket s ha például Oroszországnak volna valami rendkivüli jó szervezetre fektetett nevelő intézete s ezélszerűnek mutatkoznék, hogy annak mintájára alakittassanak át katonai intézeteink s ez ki is mondatnék. Lehetne-e ennek oly értelmezést adni, hogy hát a tannyelv is orosz legyen?

Valóban nem tudtam, nevessek-e vagy boszankodjam ezen szószerinti magyarázaton s önkénytelenül eszembe jutott az egyszeri beteg, kinél az orvos azt rendelte, hogy vizben vegye be a por alakban rendelt orvosságot s a lázas állapotban levő beteg fürdőbe ült, hogy az orvos rendeleteit szószerint teljesítse.

Valóban azt kell hinnem, hogy a delegatio intézkedéseinek magyarázói valami rokonságban vannak az említett beteggel.

Ha azt kérjük, hogy tegyék legalább nyilvánossá a tiszti vizsgákat, azt mondja a honvédelmi minister ur egyszerűen, hogy nem lehet. Én igazán nem tudom, hogy mi oka van a katonai köröknek, hogy a nyilvánosságtól ugy irtóznak.

Ne legyenek részrehajlók s akkor nines okuk a közvélemény ítéletétől félni s az az önkéntes maga kétszerezett szorgalommal fog tanulmányaihoz, hogy magát a nyilvánosság előtt is szégyenlenie ne kelljen s akkor majd lesz több és jobb tisztje a hadseregnek a nélkül, hogy a másodévesek Straf-Companiáját megalkotni kellene.

Mert akármit mond is a t. honvédelmi minister ur, hogy a 2 évi szolgálat nem büntetés ; büntetés biz' az, még pedig az erősebb fajtájából ; oly büntetés, melylyel a legközönségesebb büntettekért elítéltek fognak még a büntetésen felül sújtatni, mert a 24. §. világosan kimondja, hogy „azok nem jogosultak béke idején csak egy évig tartó tényleges szolgálati kötelezettség kedvezményében részesülni, a kik valamely bűntett vagy nyereségvágyból vagy közszemérmet sértő vétség miatt jogérvényesen elítéltettek."

Hát a német nyelv nem birása Magyarországon egyenlőnek vétetik a fenti bűntettek és vétségekkel? *(Tetszés a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Vagy az nem büntetés, hogy a 25. §. értelmében a 2 évesnek meg sem engedendő, csakis kivételképen megengedhető, hogy e 2 év alatt a tiszti vizsgára készülhessen?

S ha ekként tiszt nem lehet, esak egyszerű katona, hiszi-e azt valaki, hogy egy intelligens fiatal embernek két év szükséges azon katonai ismeretek elsajátításához, mely ismereteket egy kanászból lett baka, vagy egy koesisból lett huszár 3 év alatt elsajátítani képes?

Ezt a minister urnak nem hiszi el senki, még azok sem, kik eszakaszt megszavazzák, de a minister ur maga sem hiszi. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Minek hát akkor ily ok nélkül sújtani egy művelt fiatal embert? Inkább az iránt nyujtana be a t. honvédelmi minister ur törvényjavaslatot, hogy a katonai szolgálati idő 3 évről 2 évre szállíttatnék le, mert 2 esztendő alatt teljesen ki lehet képezni egy katonát, ha esak az nem feltétlenül buta. Az ilyent pedig 3 év alatt sem képezik ki.

Ez által nagy megtakarítást lehetne eszközölni s a megtakarításból a katonaság jobb élelmezésére gondot és költséget fordítani, mert többet ér kevesebb, de jó táplált katonával birni, mint egy óriási hadsereget birni s azt már az első 14 napban élelmezni nem tudni, miként az Boszniában az oeeupatio alkalmával megtörtént. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Az ellenség golyója nem képes oly rombolást előidézni, mint az éhség és a nélkülözések következtében támadt elégületlenség. *(Ugy van! balfelől.)*

Ezt szivlelhetnék már egyszer meg a katonai körök s ne azon törnék a fejöket a mi fejbólintó kormányunkkal válvetve, hogy miként lehet a rendszert súlyosbítani s mindinkább elviselhetetlenné tenni, hanem oly módokat igyekeznének feltalálni, hogy miként lehet a katonák és polgárok sorsán könnyíteni, miként lehetne a katonák és polgárok között a jó viszonyt megszilárdítani, s hogy miként lehetne egy esetleges háboru esetén a katonaságot az eddigi miseriáktól megmenteni. Mert t. honvédelmi minister ur, nem mindenkor van szilvaérés és nem mindenhol terem szilva. *(Tetszés és derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a 25. §-t, sem a Gajári-féle

módosítványt, hanem csatlakozom a kisebbségi véleményhez. *(Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Azt hiszem, az idő előre haladván, a t. ház méltóztatik beleegyezni, hogy a tanácskozás folytatása a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülésre halasztassék.

Ezzel az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 10 perczkor.)

210. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 23-án, szombaton.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Holló Lajos előzetes fölszólalása a mentelmi bizottság eljárása tárgyában. Vita e tárgy fölött. Az indítvány- és interpellatiós-könyv fölolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, báró Fejérváry Géza, gróf Széchényi Pál, gr. Csáky Albin, báró Orczy Béla.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Beőthy Algernon jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Tibád Antal, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa a márczius hó 22-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a sárvári kir. járásbiróság biráinak Szájbely Gyula képviselő által; — a muzslai kir. járásbiróság biráinak Zboray Béla képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékeben való felemeltetéseért esedeznek.

Mindezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a ház kérvényi bizottságának.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

A napirend előtt Holló Lajos képviselő ur kiván a mentelmi bizottság eljárása tárgyában felszólalni. Méltóztassék a képviselő urat meghallgatni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Holló Lajos: A mentelmi bizottság azon ügyben, a melyet a ház bölcsesége elébe utasított, két napi tanácskozás után azon határozatot hozta, hogy azt a nyilvánosság kizárásával és pedig azon nyilvánosság kizárásával, mely a többi bizottság részére meg van állapítva, fogja tárgyalni és esetleg eldönteni.

Tekintettel arra, t. képviselőház, hogy ezen esetet egy képviselőnek indítványára nem mint mentelmi ügyet utasította a t. ház a mentelmi bizottsághoz, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* tekintettel ara, hogy a mentelmi bizottság ülései csak azért nem nyilvánosak a házszabályok értelmében, mert a mentelmi ügy természete azt hozza magával, hogy e bizottság ülései, hol egyes képviselőknek kényes, esetleg becsületbe vágó kérdései tárgyaltatnak, még a képviselőház tagjai előtt is el legyenek zárva és nyilvánossággal ne birjanak; én azt hiszem, hogy ha egy nem mentelmi ügy épen csak azért utasittatik a mentelmi

bizottsághoz, mert a képviselőház sürgősségi szempontból nem akart egy más bizottságot választani, akkor a mentelmi bizottság, mint ad hoc bizottság tekintendő és mentelmi ügy fenn nem forogván, az ennek szempontjából megszabott nyilvánosságnak kizárására ok fenn nem forog. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ettől, t. ház, a mentelmi bizottság már egy alkalommal eltért, midőn egy hasonlólag nem mentelmi ügy került a bizottság tárgyalása alá.

Akkor ezen bizottság t. elnöke azon intézkedést tette, daczára annak, hogy ott semmiféle más képviselőnek helye nem volna, hogy Győry Elek képviselő ur, mint indítványozó, bár azon bizottságnak nem volt tagja s egyáltalában nem volt érdekelt fél, oda megidéztessék. A mentelmi bizottság tehát egy más esetben maga tért el a házszabályoktól és eltért a jelen esetben is akkor, midőn a mentelmi bizottság ezen üléseire gyorsirók alkalmazását a t. háztól kérelmezte.

Engedelmet kérek, t. képviselőház, midőn annyira el van ismerve ezen ügynek nem mentelmi természete vagy legalább is kivételes volta, midőn a nyilvánosság meg van sértve a t. ház beleegyezésével az által, hogy ott idegen személyek, gyorsirók is alkalmaztatnak, akkor már a nyilvánosságot annyira megszorítani, hogy oda képviselőtársaink is ép ugy, mint más bizottságok üléseire be ne jöhessenek, ezt a házszabályokkal megegyeztethetőnek nem találom, de nem találom különösen czélszerűnek. Mindannyian tudjuk, hogy a szóban forgó eset kínos feltűnést keltett az egész országban; mindannyian tudjuk, hogy a ház fentartotta véleményét akkorra, midőn a bizottság ezen esetet kiderítette.

Azt hiszem tehát, hogy midőn ily ügyről van szó, akkor a képviselőktől elzárni a módot, hogy ők az eset kiderítéséről közvetlenül saját tapasztalataik vagy saját hallomásaik utján nyerjenek tudomást, czélszerűség szempontjából sem volna helyes. Ennek következtében bátor vagyok indítványozni, hogy utasítsa a t. ház a mentelmi bizottságot, hogy ezen esetben mintegy ad hoc hozzá utasított esetben járjon el és a többi bizottságok részére megállapított nyilvánossági szabályokat kövesse.

Ezt voltam bátor a t. háznak indítványozni. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: A mentelmi bizottság elnöke kiván szólani.

Chorin Ferencz: T. ház! Méltóztatik arra emlékezni, hogy Rohonczy Gedeon tisztelt képviselő ur levele és Irányi Dániel igen t. képviselő ur indítványa folytán egyrészt annak megbirálása végett, hogy a képviselőház csarnokaiban lefolyt eset által a képviselői mentelmi jog meg lett-e sértve, másrészt az akkor lefolyt eset teljes és tökéletes kiderítése érdekében utasittatott az ügy a mentelmi bizottsághoz. A ház határozatában semminemű utasítás, vagy külön intézkedés nem foglaltatott. A mentelmi bizottság, mint méltóztatik tudni, alapos és beható tanácskozás után megállapította azon eljárási módozatokat, melyeket a tényállás kiderítése érdekében követni szándékozik és felhívta a ház t. elnöke utján azon képviselőket, kik az imént jelzett esetnek szemtanui voltak, hogy nyilatkózattételre jelentkezni méltóztassanak. Egyszersmind elhatározta, hogy azon nyilatkozatok hiteles felvétele érdekében meghitelt gyorsirókat fog alkalmazni. Azt hiszem, ezzel a bizottság megmutatta azt, hogy semmi egyéb szándéka nincs és nem lehet, mint hogy a való és teljes tényállás kideríttessék. *(Helyeslés jobbelől.)* Fermerült azonban az a kérdés, hogy azon nyilatkozatok, melyek a bizottság előtt tétetnek, a ház tagjai jelenlétében, vagy csak a bizottság előtt történjenek. A mentelmi bizottság nagy többsége a házszabályok által kötelezettnek tekintette magát az utóbbi módozatot elfogadni s a ház bölcsesége fog határozni, hogy helyesen járt-e el vagy nem. Bátor leszek felolvasni azon szakaszokat, melyekre a mentelmi bizottság ezen határozatában támaszkodott. A házszabályok 127. §-a igy szól: „Az osztályok, valamint a központi és többi bizottságok ülései a mentelmi bizottságok üléseinek kivételével a ház tagjaira nézve nyilvánosak.“ A 140. §. pedig igy szól: „A mentelmi bizottság tárgyalásai nem nyilvánosak, tárgyalásairól azonban jegyzőkönyvet vezettet, mely véleményes jelentésével együtt a házhoz beterjesztetik.“ A bizottság többsége azon szempontból indul ki, hogy ő a házszabályokat birálat tárgyává nem teszi s bár a tényállás teljes és tökéletes kiderítése végett a ház az ügyet ő hozzá utasította, nem érezte feljogosítva magát arra, hogy magát a házszabályokon túltegye és az előirt szabályzatot megváltoztassa.

Ez volt az egyik szempont, mely a bizottságot vezérelte. De a bizottság czélszerűségi szempontból is indult ki, abból tudniillik, hogy a tényállás teljes és tökéletes kiderítése érdekében czélszerű, ha az egyes tagok nyilatkozatai a nyilvánosság előtt pro és contra nem tárgyaltatnak mindaddig, mig az ügy a bizottság előtt teljesen befejezve nincs, mert ennek befejeztével az összes iratok amugy is a t. ház elé fognak terjesztetni, a midőn is nyilvánosságra jutva, discussio tárgyává tehetők, addig azonban nem volna helyes, ha az egyes képviselők nyilatkozatai már előzetesen a sajtóban tárgyaltatnának. Ez által elkerültetik az, hogy a tárgyalás folyamán egyik vagy másik oldalról a nyilatkozattevőkre praessio gyakoroltassék. *(Ugy van! jobbfelől.)*

Ezek a szempontok vezették a bizottságot. Nem a magam véleményét mondom — erre feljogosítva nem vagyok — de azon indokokat, melyek

a bizottságot vezérelték, kötelességemnek tartottam elmondani. Helyesen cselekedett-e a bizottság vagy nem, azt a t. ház lesz hivatva eldönteni.

Még csak egy észrevételem van. Az előttem szólott t. képviselő ur, hivatkozott arra, hogy én mint a mentelmi bizottság elnöke Győry Elek t. indítványozó urat meghivtam a mentelmi bizottságba indítványának indokolása és támogatása czéljából, valamint a tanácskozásban való részvételre. Ez tökéletesen megfelel a valóságnak. De tettem ezt a házszabályok azon szakasz nértelmében, mely kötelességemmé teszi az indítványozót a tényállás érdekében meghallgatni. A nyilvánosságot én csak reá, mint indítványozóra terjesztettem ki, de más senkit a bizottságba meg nem hivtam. Ezt kötelességemnek tartottam. Hogy helyesen lettek-e a házszabályok értelmezve, azt méltóztassék a t. háznak, valamint a házszabályok őrének az igen t. elnök urnak bölcsesége szerint megitélni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: T. ház! Azok után miket a mentelmi bizottság t. elnöke elmondott, a következő észrevételeket vagyok bátor tenni. *(Halljuk!)* Ha a házszabályok értelmében hozzá utasitott ügyben járna el a mentelmi bizottság igy, akkor teljesen igaza volna a t. elnök urnak. De itt más körülmény forog fenn. — Irányi Dániel t. képviselőtársam, midőn indítványát megtette, először egy 9 tagú bizottságot ajánlott s esetleg sürgősség szempontjából a mentelmi bizottságot is elfogadta. Az ügy pedig megvizsgálás és mielőbbi jelentéstétel végett lett hozzá utasítva.

Tudjuk, hogy a mentelmi bizottság oly ügyekre nézve, melyeket a házszabályok értelmében a maga kebelében intéz el, a hozott határozatot a háznak egyszerűen tudomására juttatja, de a ház e felett nem dönt. Ez a mentelmi bizottság rendes eljárása. Itt azonban nem ez a körülmény forog fenn.

A ház határozott és a t. háztól függ, ezt a határozatot magyarázni. Felolvasom a határozatot. Elnök, mikor már többek felszólalása után az ügy befejeztetett, a következő kijelentést teszi:

„Miután Irányi Dániel képviselő ur indítványának első pontját visszavonta, a mely a birságokra vonatkozik és hozzájárul ahhoz, hogy a mentelmi bizottsághoz utasíttassék jelentés-tétel végett az ügy, utasíttatván a bizottság, hogy a jelentést minél előbb tegye meg, ha ezt méltóztatnak elfogadni, határozatul kijelentem, hogy a ház az indítványt elfogadja.“

Tehát jelentéstétel végett utasíttatott az ügy a bizottsághoz; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és miután minden bizottság a házszabályok értelmében — a mentelmi bizottságot kivéve — a maga körében eljárva, üléseit a képviselőház tagjaira nézve nyiltan tartozik tartani, kérdezem: új házszabályok fognak-e most alkottatni, melyek értelmében bizonyos bizottságok üléseiket jogosítva lesznek zártakká tenni, vagy pedig a ház határozata fog fentartatni? Azt tehetik, hogy most ezen határozatot utólagosan desavouálják, megsemmisíthetik, de akkor legalább meglátjuk azt is, hogy a ház határozatai a többség által miként respectáltatnak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak mindjárt ily hangon beszélni. Itt vannak a házszabályok. A bizottságoknak mindenesetre maguknak hivatásuk első sorban megítélni hogy nekik a házszabályok szerint miként kell eljárniok? *(Helyeslés a jobboldalon. Ellenmondások a szélsőbaloldalon.)*

És igy igen csodálkozom, hogy a képviselő ur mindjárt azon térre méltóztatik vinni a dolgot, hogyha igy, vagy úgy fog a ház határozni, ez ilyen vagy olyan megítélés alá esik. Meglehet, hogy a ház semmit sem fog határozni s akkor a bizottság el fog járni a házszabályok szerint. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Ellenmondások a szélső baloldalon)*

Kezemben vannak a házszabályok. Ezekben az van mondva, hogy a mentelmi bizottság tárgyalásai nem nyilvánosak. *(Helyeslés jobbfelől. Ellenmondások, zaj a szélső baloldalon.)* Már most azt mondani, hogy ezen bizottságnak, melynek eljárására nézve ily általános rendelkezés áll a házszabályokban, külön utasításokat adjunk, az nehéz dolog, de felfogás dolga. Csak azért az egyért szólok, hogy ne méltóztassanak mindjárt ebből a hangból beszélni. Minden harag és indulat nélkül kell az ily dolgokról szólani. *(Igaz! Ugy van! a jobboldalon. Ellenmondások, zaj a szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Én megvallom, hogy az igen t. elnök urnak mindnyájunk által teljes tisztelettel vett mostani kijelentése felett csodálkozom, annyiban, mert nem vettem észre, hogy Szederkényi Nándor t. képviselőtársam valami különös felindulással szólt volna; és azt hiszem, hogy egyikünknek sem szándéka ez. Én csak a mentelmi bizottság igen t. elnökének felszólalására bátorkodom egy pár észrevételt tenni. *(Halljuk!)*

Az igen t. képviselő ur oda nyilatkozott, hogy a mentelmi bizottság feladata a tényállás teljes és tökéletes kiderítése. Ez természetes. De erre vnnatkozólag — hisz mindnyájunknak ez a czélja — bátorkodom az igen t. bizottsági elnök ur figyelmét egy körülményre irányozni.

Én például azon sajnos jelenethez bizonyos távolságban állottam; nem voltam közvetlen ott, de közel voltam, ugy, hogy tanuskodhatom bizonyos eseményekre és részletekre nézve. És ilyen helyzetben van több képviselő ur. Ha azok a részletek a közvetlen közelben ott volt tanuk által fel nem emlittetnek és be nem jelentetnek, akkor tanuskodásomra szükség lehet, de ha a

nyilvánosság reánk nézve is ki fog záratni, nem tudhatom, hogy melyek lesznek azon részletek, melyeket mások nem érintenek. Én esetleges tanu vagyok. Ha ezen körülmények ott már felmerültek és tanuk vannak rá, akkor én nem terhelem a bizottságot, de ha nem, akkor kötelességemnek tartom tanuskodni. Méltóztassék azt nekem megmondani, hogyan ítélhessem meg ezt a dolgot, mikor nem tudom, hogy mik történtek a bizottságban. Hiszen egy ilyen esetnél, a mely — ismételten hangsúlyozom — a mentelmi bizottsághoz, mint „ad hoc“ bizottsághoz lett utasítva, de a mely nem szigorúan mentelmi ügy, minden képviselőnek érdekében áll, hogy a tényállás kiderítését elősegítse. De tovább megyek. Az igen t. bizottsági elnök ur elfelejtett Holló Lajos t. képviselőtársam egy megjegyzésére felelni; arra, hogy a ház megegyezésével — gondolom, épen az elnök ur indítványára, vagy a bizottság adta be az indítványt, nem emlékezem — de mindenesetre elnöki kijelentés mellett — bele méltóztatott egyezni abba, hogy gyorsirók alkalmaztassanak. Erre nem méltóztatott reflectálni. Már engedelmet kérek, ebben a házban egy képviselőnek csak van talán legalább is annyi joga, mint egy gyorsirónak. Én nem tudom, méltóztatott-e intézkedni, hogy azok a gyorsirók ott ünnepélyesen megeskettessenek, hogy az ottani dolgokból semmit nyilvánosságra nem hoznak stb.

De különben is, én nem tudom, ezt teheti-e, van-e joga erre a bizottsági elnök urnak és tett-e ez iránt indítványt? Ha nem tett, akkor egyenesen a képviselői méltóság nevében megkövetelem azt, mint képviselő, hogy én ki ne zárassam onnan, a hol a háznak egy gyorsirója jelen lehet. Teljes tisztelettel és beesüléssel viseltetem a gyorsirók discretiója és jelleme iránt, de ugyanezt követelem a magam eharactere irányában is. Épen azért, ezekre a dolgokra én választ kérek és mindkét észrevételemet megfontolásra ajánlom és nem tudom egyáltalában, hogy a nyilvánosságtól miért ez a nagy félelem, miért van az az irtózás, mikor a parlamenti bíróságoknak épen a legcivilisaltabb államokban egyik legfőbb elve a nyilvánosság? Ezt a két körülményt mindenesetre megfontolandónak találom; t. i. a képviselőnek ezen esetleges tanuskodását, tekintettel arra, hogy nem magam vagyok ilyen helyzetben, hanem többen; másodszor pedig a gyorsirók ott létét és a képviselők kizárását. Mindkettő oly körülmény, a mely engem meg nem nyugtathat és kérek további felvilágosítást. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Csak a tanáeskozás menetére vagyok bátor a következőket megjegyezni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Méltóztatnak belátni, hogy semmi sem lehet a házra nézve kényesebb, mint épen az, mikor a házszabályok ilyen vagy olyan magyarázatáról van szó. *(Helyeslés.)* És én épen azért, nehogy azon nézet találjon alapra, hogy itt talán a házszabályok megváltoztatásáról van szó, bátor volnék az ezen kérdés feletti tanáeskozásra nézve azon eljárási módot ajánlani a képviselő uraknak, hogy ámbár a mentelmi bizottságnak rendes tanácskozásaira kétségtelenül ki van mondva a házszabályokban, hogy azok nem nyilvánosak, a fölött méltóztassanak határozni, vajjon ezen esetet nem olyannak tekinti-e a ház, mely a mentelmi bizottság rendes tárgyalásai körébe nem tartozik? *(Helyeslés a szélső baloldalon. Zaj.)* Méltóztassanak különben dönteni böleseségük szerint. *(Helyeslés.)*

Eötvös Károly: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én a mentelmi bizottság elnökének előterjesztésében foglalt azon indoknak alaki helyességét, hogy a bizottságnak jogában állott a nyilvánosságot kizárni, nem vitatom, én azt elfogadom. Csak a bizottság t. elnökét és tagjait és a t. házat kérem arra, hogy legyenek kegyesek a ezélszerűségi tekinteteket jobban megfontolni ebben a dologban. A czélszerűségi tekintetek egyik legfontosabbja az, a melyet Thaly Kálmán t. képviselőtársunk kifejezett. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ennek a szomorú esetnek nagyon sok, közelebbi és távolabbi és több-kevesebb részletéről értesüléssel biró tanuja van. Ha zártan és a nyilvánosság kirekesztésével történik a vizsgálat, vagy a kihallgatás, akkor csak azon tanúkat fogja a bizottság oda bocsátani, a kiket jónak lát. Ha azonban a nyilvánosság az egész dologról értesül, akkor minden tanú oda bocsáttatik, a ki komoly férfiként jelentkezik tanúnak és mindenki jelentkezni fog, a ki tud valamit a dolog érdemére nézve s a ki magát beesületes embernek tartja. Mert a dolognak tisztába kell jönnie. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ez az egyik ezélszerűségi szempont. A másik az, hogy a felett: mentelmi kérdés lesz-e ez, vagy nem, még lehet disputálni, de hogy ezzel a ház nyilvánossági jogának kérdése szorosan összefügg, az kétségtelen. Már pedig, hogy a ház nyilvánossági jogának kérdésével összefüggő kérdés zárt ülésben készittessék elő, annak következése esak ez lehet: *(Halljuk!)* A pártok itt e házban, fájdalom, egymás iránt megleletős ingerültséget tanusítanak, sőt még az intentiók iránt is részben bizonyos gyanuval élnek; már most, t. ház, a bizottság jelentése titokban készül, a jelentéshez szükséges adatok titokban gyüjtetnek, aztán ide jön s tárgyalás alá kerül itt a bizottság jelentése. Vajjon a tárgyalás higgadtsága és tárgyilagossága nem lesz-e veszélyeztetve azzal, ha a ház tagjainak egy jelentékeny része azt mondhatja: miután az adatok a nyilvánosság kizárásával gyüjtettek össze, megbizva ugyan a bizottság mindenik

tagjának bona fidesében, de nem egyuttal belátásában és elfogulatlanságában is, azokat az adatokat hézagosaknak kell tekinteni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ezzel esak a jövő tárgyalás szenvedélyességét mozdítanók elő. *(Helyeslés a szélső balfelől.)*

Pedig ezélunk nem ez, hanem az, hogy ebben a kérdésben tisztán lásson először a ház, másodszor az ország. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És még egyet, t. képviselőtársam. *(Halljuk! Halljuk!)* A publicum nem azzal a tökéletes, nemes, idealis bizalommal van már a törvényhozásnak ezen factora iránt, mint a melylyel lennie kellene. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon és felkiáltások: Méltán!)* Miért adjunk mi egy önmagában alaptalan, de látszólag mégis igen fontos ellenvetésnek tápot? Annak az ellenvetésnek t. i., mely azt mondja: midőn közönséges emberölés esetében nem képviselőről van szó, akkor mindig teljes nyilvánossággal megy a dolog, hanem a mikor esetleg egy képviselőt kellene biróság elé állítani, a ki lövöldözött a parlamentben, akkor a képviselők összedugják a fejüket és a nyilvánosság kizárásával tanácskoznak. *(Ugy van! Ugy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az ország nagy közönségében igen sok ember és igen sok tényező igy foghatja fel a dolgot. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ennek óhajtanám elejét venni *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* és elejét szeretném venni még annak is, hogy a mikor majd a bizottság jelentése ide kerül, ne mondhassák némelyek, hogy hézagosak, talán tendentiose hézagosak az adatok, vagy hogy pártelfogultság vezérelt talán egyik-másik tagot, mikor az adatok gyüjtettek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én tehát, t. képviselőház, a magam részéről is hozzájárulok a Holló Lajos t. barátom által előterjesztett indítványhoz és kérem, hogy a t ház is járuljon hozzá. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Komjáthy Béla: T. ház! . . . *(Felkiáltások jobbfelől: Elfogadjuk!)*

Chorin Ferencz: T. képviselőház! Azt hiszem, hogy azon indítvány alapján, melyet a ház igen tisztelt elnöke tett, sikerülni fog a különböző ellentétes nézeteket egyesíteni s igy a vitának közmegegyezéssel véget vetni. *(Helyeslés.)* Én azonban engedelmet kérek, hogy esak néhány szóban röviden nyilatkozhassam, mivel Thaly Kálmán t. képviselő ur erre felszólitott. Nem egyéni véleményt mondok, mert nekem, mint a bizottság elnökének a nyilvánosság sokkal kellemesebb, de nekem kötelességem a bizottság többségének nézetét és az indokokat kifejteni, annyival inkább, mert némileg, habár nem közvetlenül, gyanusitották.

A bizottság számánál, összealkotásánál fogva már is magában rejti a nyilvánosság némi biztosítékait. Először, méltóztatik tudni, hogy a mentelmi bizottság 15 képviselőből áll, köztük 4 ellenzéki képviselőből. *(Helyeslés jobbfelől.)* Másodszor a gyorsirók alkalmazása indítványomra elfogadtatott; én azt hittem, hogy ez érdekében fekszik a tényállás teljes kiderítésének. *(Helyeslés.)* Ugy beszéltem volna a dolgot, hogy a gyorsirók, a kik különben is meg vannak hitelve, a bizottság előtt fogadalmat tesznek arra, hogy a tárgyalásokat hiven fogják feljegyezni s arról, a mi történt, a bizottság engedelme nélkül a hirlapoknak közleményeket nem adnak.

Igy véltem én az ügy érdekében elérni azt, hogy a bizottság engedélye nélkül semmi se jusson nyilvánosságra, a mi a bizottság előtt lefolyt. A mi harmadszor azt illeti, a mit Eötvös Károly t. képviselő ur említett fel, hogy a közönség nem bizik már teljesen a képviselőház e factorában és e szempontból a bizottság eljárásához némileg gyanú férhetne, nem tudom komolyan méltóztatik-e ezt mondani; én meg vagyok győződve, hogy azon sajnálatos események daczára, melyek a főváros utczáin előfordultak, a melyek mégis a főváros lakosságának igen törpe részéből indultak ki, ugy a fővárosban magában, mint az egész országban a képviselőház integritása és hazafisága ellen a bizalom meg nem ingott. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)* Ebben kétkedni nemcsak nekünk, hanem a t. túloldalnak sem szabad. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

A mi pedig a bizottság eljárását illeti, a bizottság csak a háznak tartozik felelősséggel, de reménylem, hogy a háznak egyetlen tagja sem fogja megtagadni a bizottságtól azt az elégtételt, hogy gyakran nehéz körülmények közt mindig teljes részrehajlatlansággal járt el. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ez nem érdem, ez egyszerűen kötelesség. *(Tetszés jobbfelől.)*

A mi most a ház t. elnökének a házszabályok alkalmazására mondott nézetét illeti, ezt lehet határozattá emelni, de a bizottság a ház szabályai által kötve volt, azokon túl nem terjeszkedhetett s azt hiszem, hogy a bizottság helyesen cselekedett, midőn szorosan ragaszkodott a házszabályokhoz; mert szomorú volna, ha bármely bizottság túltenné, vagy túltehetné magát a házszabályokon. *(Helyeslés jobbfelől.)*

De az az eszme, a melyet a t. elnök ur felvetett, az interpretatio, melyet adott, azt hiszem helyes, *(Helyeslés)* mert egyrészt nem sérti a házszabályokat, másrészt módot nyujt a bizottságnak arra — a minek a bizottság minden tagja örülni fog — hogy eljárása a ház előtt való nyilvánosságnak ellenőrzése mellett folyjon le. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Kérem tehát, méltóztassék a t. elnök urnak indítványát elfogadni.

Komjáthy Béla: T. képviselőház! Nagyon tisztelem az igen t. elnök urnak azon nézetét, hogy a bizottság eljárása ez uttal kivételesen nyilvános legyen; de a házszabályok ellen tenni, a t. elnök ur és azok ellen határozni, a t. ház jogosítva nincsen. A mentelmi bizottság ülésén, mint e bizottság tagja, épen én tettem indítványt az iránt, hogy az ügy a t. ház előtt nyilvánossággal tárgyaltassék, de nem kivételesen és nem czélszerűségi szempontból, noha elismerem, hogy itt a czélszerűségi szempont is jogosult. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Irányi Dánielnek a határozati javaslata, t. ház, elfogadtatott. Midőn tehát ezen ügy megvizsgálására és az annak eredményéről való jelentéstételre a mentelmi bizottság megbizást nyert, e bizottság, nem mint mentelmi bizottság, hanem mint ad hoc bizottság küldetett ki. Ennek illustrálására csak egyet vagyok bátor felhozni. *(Halljuk! Halljuk!)* Rohonczy t. képviselő ur egy levelet intézett a t. képviselőházhoz, melyet a t. elnök ur itt felolvastatott. A házszabályok értelmében minden ilyen kérdésben, a hol mentelmi jog állítólagos megsértéséről van szó, a mentelmi bizottság van hivatva eljárni és véleményt mondani. Méltóztassék, t. ház, megtekinteni a ház határozatát; van-e abban erről szó, vagy nincs? Ez a ház határozatában tökéletesen mellőzve van; abban erről szó sincs és a mentelmi bizottság ezen ügyben mindaddig, mig újabb határozat nem hozatik, eljárni nem is köteles. *(Ugy van! balfelől.)* Méltóztassanak a ház határozatát megnézni, ez kimaradt belőle. Ad hoc bizottság lévén ez esetben a mentelmi bizottság, reá nézve nem azon külön szabályok érvényesek, a melyek a mentelmi bizottságra nézve meg vannak állapítva, hanem azon általános határozatok, melyek minden külön megválasztott bizottságra vonatkoznak. A házszabályok 126. §-a világosan mondja, hogy a bizottságok eljárása nyilvános. Kivétel e tekintetben a mentelmi bizottság, de miért? mert sokszor személyes dolgokat érint, a melyekről nem akarja a képviselőház, hogy nyilvánosságra hozassanak.

Azzal fejezem be tehát felszólalásomat, hogy itt ne a czélszerűségi szempont legyen az irányadó, mert a házszabályok ellen még ezen indokból sem szabad eljárnunk, hanem hogy a házszabályok értelmében a bizottsági tárgyalásnak a nyilvánossági jelleg adassék meg. *(Helyeslés balfelől.)*

Ezen kérdést a bizottságban felvetettem ugyan, de miután ott leszavaztattam, ezt itt a t. házban még sem hoztam volna szóba, ha erre utalás nem történt volna. De miután erre utalva lett, ezt elmondani kötelességemnek tartottam *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én nem tettem említést semmiféle czélszerűségi szempontról, *(Helyeslés a szélső balon)*, hanem egyenesen azt mondtam, hogy ezen ügyben a mentelmi bizottság nem mint ilyen, hanem mint ad hoc bizottság jár el *(Élénk helyeslés a szélső balon)* és hogy ezen az alapon lehet a t. háznak határozni. Mint elnök, indítványt nem tehetek, hanem csak utat nyithatok a tanácskozások menetének. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezen kötelességemet teljesítettem ez alkalommal is és azt hiszem, meg is találtam az utat, melyen a t. ház eljárhat. *(Általános helyeslés.)* Ha tehát a t. ház ezt elfogadni méltóztatik, kijelentem, hogy ezen ügy nem tekintetvén külön mentelmi ügynek, a mentelmi bizottság ez esetben mint ad hoc bizottság jár el. *(Általános helyeslés.)*

T. ház! Következik a napirend: az indítvány- és interpellatiós-könyv felolvasása.

Tibád Antal jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy sem az indítvány-, sem az interpellatiós-könyben ujabb bejegyzés nem foglaltatik.

Elnök: Tudomásul vétetik.

Következik a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása; jelesen a 24. és 25. §. és azokra vonatkozó határozati javaslat feletti vita folytatása.

Nagy István jegyző: Veres József.

Veres József: T. ház! Csak röviden kívánom adandó szavazatomat megokolni. *(Halljuk!)* A felségjogra nézve, mint nem jogász, csak tekintekintélyek után indulhatok. Az első tekintély, a melyre hivatkozom, az önök tekintélye: Deák Ferencz, a ki már 1840-ben a hadsereg nyelvéről igy szólt: „Múlhatlan feltétel gyanánt kivántuk mi az ujonczok ajánlásához hozzá kötni azt, a mit már az 1830. évi országgyűlés több ideig vitatott, hogy tudniillik a magyar és véghelyi ezredeknél a kormányszavak magyarok legyenek és tisztek csak olyanok lehessenek, kik született magyarok és magyarul tudnak.“

A másik tekintély, a kire hivatkozom, a miénk: Kossuth Lajos, *(Élénk éljenzés a szélső baloldalon)* a ki 1848. augusztusában igy szólt: „Magyarország önálló, Magyarország minden ügyének önállólag kell kormányoztatni, következőleg a hadseregnek is. Ez közértelem. A hadsereg, mely van, magyar lábra állíttassék.“ Az ujakat egyenesen magyarul kivánja tanittatni azért, hogy azok ne legyenek kénytelenek kétszer tanulni.

A harmadik tekintély, mely mindnyájunké: a józan ész, a mely azt mondja, hogy valamely nemzetnek a maga nyelvét a nemzet minden ügyében használni természetes és természeti jog, *(Ugy van! balfelől)* a melyet elrabolhat tőle a hatalom cselszövénynyel vagy erőszakkal; a melyet feláldozhat szolgalelkű hizelgés, csüggeteg kishitűség opportunitásból, de a mely a nemzetnek azért mindenkor örökkévaló joga marad. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Erre az opportunitásra ismét Deák Ferencz

mondását idézem. 1866-ban ő erről azt mondotta: „Ha őseink nagyon könnyen állottak volna az opportunitás politikájára, lehet, hogy az ország most gazdagabb volna, de magyar bizonynyal nem volna.“

A tiszti vizsga és a hadsereg vezényleti nyelvének meghatározása szerény nézetem szerint a nemzetnek felségjoga. Örömmel hallottam, hogy Ivánka t. képviselő ur itt egy alkalommal választóira hivatkozott, ámbár csak hatra és bunyeváczra; és vártam, hogy a kormánypártnak többi tagjai sorra előhozakodnak azokkal az izenetekkel és nyilatkozatokkal, melyeket választóiktól kaptak, de ugy látszik, azokat nem igen teszik ablakukba, mert ha ezekkel előhozakodtak volna, kitünt volna, mily igazán és őszintén képviselői ők tulajdon kerületeiknek.

Visi Imre: Igen is, azok vagyunk! *(Ellenmondás balfelől.)*

Veres József: Mutatja Matlekovits Sándor államtitkár ur és a többiek esete. *(Ugy van! balfelől.)*

Elnök: Ne méltóztassék példákat felhozni. A képviselő mindig saját lelkiismeretének számol és senki mástól utasítást nem fogad el. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások a szélső baloldalon: Csak példát említett!)*

Veres József: Minthogy Ivánka Imre t. képviselő ur hat választójának nem nyilvánosan, nem gyülésben tett nyilatkozatára hivatkozott, akkor azt hiszem, szabad nekem a választókerületeknek és törvényhatóságoknak gyüléseiben hozott nyilatkozataira hivatkozni. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)*

Hogy a képviseleti rendszer nálunk, ugy, a mint van — nem őszinte, nem igazi, az ebben az esetben is kitünt. A parlamenti rendszer minálunk meghamisított, mesterséges, sőt erőszakos *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Tudják azt nagyon jól az összeiró bizottságok tagjai, a buzgólkodó főispánok, a kortesek, a drága szavazók, tudják maguk a képviselők, tudják még a képviselőháznak igazoló bizottsági tagjai is. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Nem őszinte itt a tárgyalás sem. Hiszen nem is olyan régen, maga a t. honvédelmi minister ur vitatta itt a képviselőház nyilvános ülésén, hogy a magyar ifjunak van joga a tiszti vizsgánál a magyar nyelvet használni. Most pedig a miniszterelnök ur azzal kérkedik, hogy a Gajári t. képviselőtársam határozati javaslatának elfogadása, milyen előny lesz a régi állapothoz képest; mert a mi eddig nem volt, ezután szabad lesz nekik, a magyar nyelvet használniok. A kettő közül melyik állítás lesz most már az igaz?

Én azt hiszem, marad minden a réginél. Valami phrásist bele fognak csusztatni az utasításba, a melyre hivatkozhatik majd a kormány az ellenzék követeléseivel szemben; a gyakorlatban pedig ugy lesz ezután is minden, a hogy eddig volt, mert a tisztikar nem magyar és nem is akar magyar lenni. Az uralkodóház tagjai megtanulják a magyar nyelvet; de a hadsereg tisztjei már sajnálják rá a fáradságot és magyarul legföljebb káromkodni szoktak.

Nem tarthatom őszintének a német nyelv tanítására felhozott érveket sem. Hiszen a vallás és közoktatásügyi minister ur legutóbbi jelentésében eldicsekszik a nyelvek és különösen a német nyelv tanításának kiváló eredményével és igy szól: „Emelkedik a multhoz képest az eredmény a magyaron kivül a többi nyelveknél is. A midőn azonban a nyelveknél a ministeri megbizottak azt jelentik, hogy némely középiskolánál ez irányban is is találkoztak kiválóbb eredménynyel, várható, hogy az akadályok következetes elhárításával a javulás általános lesz. Több helyen az érettségi vizsgálatnál a német és franczia nyelvből a kérdések és feleletek teljesen e nyelveken mentek végbe.“

És ezen dicsekvés daczára váratlanul előállanak egyszerre azzal a kivételes rendelettel, a mely szerint a német nyelvet németül kell tanítani. Ha nem kivételes ez intézkedés, miért nem tanítják a görög nyelvet görögül, a latin nyelvet latinul és a magyart a nem magyar ajkú középiskolákban magyarul? Ha pedig kivételes ez az intézkedés, miért tagadják azt, hogy a véderőtörvényjavaslat intézkedéseivel áll összefüggésben? *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

A t. államtitkár ur érvek hiányában és e miatti szorultságában még a tanárokra is reá fogja, hogy nem tudnak elég jól németül, azért csekély a német nyelv tanításánál az eredmény.

Kérdem, ha a tanárok magyarul nem birták elég jól fejtegetni és fordítani a német nyelvet, hogyan fognak tartani német nyelvű előadást? Vagy elcsapják a mostaniakat mind és újakat fognak hozni Csaszlauból? És ha a tanárok nem tudtak eddig jól németül, miért büntetik ezért az ifjuságot? Hogyan követelik az ifjuságtól, hogy az németül jól tanuljon és tudjon? Ha már épen németesíteni akarja a t. kormány a magyar ifjuságot, annyit talán meg lehetne követelni a kormánytól, hogy ne legyen iránta kegyetlenebb, mint volt a magyarosításban a németek irányában. Hivatkozhatom a közvéleményre, hogy a vasutaknál és másutt alkalmazott németeknek hányszor meghosszabbították a határidőt a magyar nyelv megtanulására? Most pedig a magyar ifjuból váratlanul egyszerre meglepőleg követelik azt, hogy ámbár az államtitkár urnak illetékes véleménye szerint most már sem csere utján, sem a középiskolákban nincs alkalmuk azt megtanulni, most egyszerre tudjanak németül, mert máskülönben nemcsak hogy tiszti rangra nem léptetik elő, de büntetésül egyszerűen közkatonának csapják le. Csoda-e,

hogy az ifjuság e méltatlan és részrehajló eljárás miatt elkeseredik és érdekeinek, jogainak, nemzeti nyelvének védelmében tüntetésre ragadtatja magát? Én ennek szivemből örülök, mert azt tartom Széchenyivel, a nagy Széchenyivel: *(Derültség balfelől)* „Hogyha kivált fiatalabb korunkban el nem engedjük magunkat ragadtatni, midőn nemzetisé günkről van szó: nem hiszem, hogy mint öreg emberek, hívek legyünk a nemzethez.“

Igen igazságtalan és veszélyes a szakasz azon intézkedése is, mely szerint ha valaki akár ugy teszi is le a vizsgát, mint Moltke, nem lesz tisztté, ha a honvédelmi minister ur kifejezése szerint némi csekély jövedelmet, 600 forintot bizonyítani nem tud. Ugy látszik, a honvédelmi minister ur nem ismeri az életet, melyet most a nemzet egy része folytat. Hát honnan bizonyítson 600 forint jövedelmet az a technicus, jogász, orvos vagy képezdei növendék, kik mikor már 25—26 éves korában kezébe kapja az oklevelet, akkor sem kap 600 forintnyi fizetést, sokszor az államnál vagy egyes társulatoknál ingyen kénytelen hivataloskodni évekig, hogy sorba jusson és idővel fizetést is kapjon. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nem olyan korban élünk, t. minister ur, hogy egy 20—21 éves fiatal ember 600 forintnyi jövedelmet kimutathasson, most a fizetéstelen számfeletti tiszteletbeli gyakornok-jelöltek korát éljük. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* De a szülők sem képesek mindenkor 600 forintnyi évi jövedelmet biztosítani fiaiknak. Hány gazdatiszt, kisebb hivatalnok, postamester, pap, orvos, tanító van a vidéken olyan, a kinek egész évi fizetése nem megy annyira s abból tartja családját és óriási áldozatokkal neveli gyermekeit, bizonyára javára és előnyére a magyar nemzetiségnek és díszére a magyar értelmiségnek. Van-e már most abban egy szemernyi igazság, hogy attól a fiatal embertől megkövetelje a kormány, hogy a tiszti vizsgára elkészüljön, azt letegye és bármilyen kitünő legyen is, nem nevezi ki tisztté, ha nem elég gazdag szülők gyermeke? *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Azt mondják, a tiszti rang méltósága és becsülete követeli meg. Ezt tagadom. Én csak egy becsületet és méltóságot ismerek el és ez az emberi. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És a ki mint polgár, tisztességes munkájával ezt a becsületet megszerzi, az szent meggyőződésem szerint érdemes tagja lehet azután a tisztikarnak. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* E szerint a ki az állam költségén végzi az önkéntesi esztendőt szegénységi bizonyítványa alapján, tisztté nem lehet, akármilyen kitünően végezte is tanulmányait. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Mig a hadsereg a fejedelem által fogadott és tartott bérelt hagsereg volt és önkéntes belépés által egészittetett ki a tisztikar, addig igen természetesen, a fejedelem kedve szerint nevezte és válogatta ki tisztjeit; de mióta a hadsereg néphadsereggé változott, a mióta minden épkézláb fiatal ember kénytelen benne szolgálni, akkor nem igazságos, nem méltányos és nem szabad, hogy mi ilyen akadályokat gördítsünk a tisztté létel elé, a szegénység elé. *(Ugy van! Ugy van! Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A szegénységet nem átallják egy sorba helyezni a bűnténynyel. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A szegénység csapás és szerencsétlenség, de nem szégyen és becstelenség. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Az egyenlőség alapján álló alkotmányos országban válaszfalat húzni ebben a tekintetben gazdag és szegény közt, az előnyöket fentartani a gazdagok számára, a terhek viselését pedig engedni, sőt kényszeríteni a szegényekre is, a nélkül, hogy valami előnyben is részesülnének, ez nem méltányos, ebben szemernyi igazság sincsen. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Hiszen az iskolázás a szegénynek különben is aránytalanul nagyobb áldozatába kerül, később mint hivatalnok, a munkából is a terhesebbet fogja végezni.

Magyarországon vannak már — fájdalom — muszáj hazafiak; azok a szegények, a kik a nyomortól üldöztetve, menekülni akarnak Amerika boldog vidékére s ezeket visszahurczolják a határról karhatalommal, hogy szeressék ezt a jó magyar hazát; *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* vannak muszáj-választók, kik a képviselő választásnál kesernyés képpel szavaznak, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* van muszáj-lelkesedés, melylyel önök ezen 25. §-t szintén meg fogják szavazni; de hogy legyen két évig szolgáló egy éves muszáj-önkéntes, hogy legyen muszáj-tisztjelölt, kinek a tiszti vizsgát le kell tennie, de a ki tisztté soha sem lehet: ehhez én részemről hozzá nem járulok s azért a tárgyalás alatt levő szakaszokat nem fogadom el. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István jegyző: Holló Lajos!

Holló Lajos: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A magam részéről, megvallom, kissé zavarban vagyok, hogy a vita ily késő stádiumában, annak csaknem végén, felszólalásomat mivel indokoljam? Hogy új érvet tudnék szőnyegre hozni, azt talán még a legnagyobb szerénytelenséggel sem állíthatnám. De azon kivül a lefolyt vita alatt a t. ház hangulata az érzelmek oly hullámzásán ment keresztül, hogy egy objectiv fejtegetés a t. ház figyelmét már alig igényelheti.

Ha mindamellett nehány perczre igénybe veszem a t. ház figyelmét, ezt azzal motiválom, hogy én, ki a vitában sem a javaslat általános, sem részletes tárgyalásánál fel nem szólaltam, némileg

kifejczést óhajtva szintén adni azon reflectióknak, a melyeket a szőnyegen levő tárgyban tennem kellett. *(Halljuk! Halljuk!)*

Figyelmes szemlélője voltam a vitának és mint talán mindenki, abban két irányt különböztettem meg. Az egyik iránynak törekvése volt a szőnyegen lévő tárgy fontosságát kiváló magaslatra emelni s azon sérelmet, mely ebből nemzetünkre háramlik, kiváló súlyúnak feltüntetni, mig a másik iránynak törekvése ellenkezőleg az volt, hogy e sérelem jelentőségét minél csekélyebbre szállitsa le.

Megvallom s nem habozom kijelenteni, hogy nemzeti viszonyaink között valóban megfejtendőnek s csodálatra méltónak találom, hogy 20 éves alkotmányos életünkben ép e tárgy volt az, mely e házban a legnagyobb vitát s e nemzetben a legnagyobb aggodalmat keltette. Mert ha elfogulatlanok akarunk lenni és állami életünket egészében tekintjük, akkor, sajnos, azon veszélyeket, melyek az ország pénzügyeit sújtják, azokat a veszélyeket, melyek az ország minden producens osztályát a közgazdaság terén érik, azokat a jogbiztonsági fogyatkozásokat, melyeket az igazságszolgáltatás és közigazgatás terén látunk, sokkal nagyobb fontosságuaknak kell tekintenünk, mint a szőnyegen levő kérdést. De magában a véderő szervezetében is azon körülmény, hogy a nemzet teste idegen tisztikarnak parancsnoksága és uralma alá van helyezve, azon körülmény, hogy a nemzeti nyelv a hadsereg egész köréből ki van űzve, azon körülmény, hogy a nemzet diesőséges jelvényei a hadsereg szervezetéből el vannak távolitva, szerény véleményem szerint a szőnyegen lévő kérdést fontosságban szintén messze felül haladja. És ha ily körülmények közt kérdem magamtól, hogy mégis mi idézi hát elő e kérdésnek a nemzet előtt oly nagy fontosságát, akkor azt nem kizárólag magában a tárgyban, nem kizárólag annak fontosságában, hanem egy világosan constatálható fejlődésben és processusban találom fel.

Állami berendezkedésünk alkalmával a nemzet egy nagy áldozatot hozott s az ő souverainitásának egy fontos tényezőjét hagyta megvalósíttatlanul, midőn a véderőnek azon szervezetét állapította meg, a mely a közös hadsereg intézményében ma is fennáll.

Áldozatot hozott nem a védelem sikerének, mert az már el van döntve s nincs oly katonai szaktekintély, ki nem állítaná, hogy a védelem sikeresebb lenne, ha annak szervezetébe a nemzeti szellem és nemzeti eszme bevitetnék. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hanem áldozatot kellett hozni egy más oknak.

A nemzet feltétlen bizalommal és ragaszkodással viseltetik nemcsak dynastiája, de azon államszövetség iránt is, a melyben állunk, mert mindenkinek, nekünk is, meggyőződésünk volt és meggyőződésünk ma is, hogy Magyarország csak ugy lehet erős, ha dynastiájához és a fennálló államszövetséghez feltétlenül ragaszkodik. De a bizalom, sajnos, kölcsönös nem volt. És a bizalom ezen hiányának és fogyatkozásának hozta meg az akkori törvényhozás azon áldozatokat, melyek a haderő közös szervezetében rejlenek. És gondoljuk meg, t. ház, milyen nagy áldozatok voltak azok. Nemcsak az akkori, de a későbbi nemzedékek egész sorozatát idegen érzelmű elemek hatalmának és önkényének rendelni alá. Mily áldozat volt, ama diesőséges nemzeti jelvényeket, melyekért a nemzet hősei vérzettek, alárendelni azon nemzet jelvényeinek, mely ama harczokban épen legyőzetett. Milyen áldozat volt a nemzet nyelvét az egész véderő szervezetéből kiküszöbölni. Én azt hiszem, hogy a nemzet szent ügyének elárulása nélkül ez áldozatokat csak ugy lehetett meghozni, ha azok ideiglenesek voltak, ha meg volt a nemzet törvényhozása győződve, hogy kedvezőbb viszonyok mellett a nemzet jogos igényei és óhajai mind érvényesülni fognak,

S hogy e feltevés valóban meg volt, az az akkori intézkedésekből kitünik. Megállapitották ugyanis a törvényben, hogy létezik magyar hadsereg, e szavak „magyar hadsereg“ világosan a törvénybe vannak felvéve. A törvényjavaslat előadója továbbá kijelentette, hogy a „nemzet jelvényeinek“ használatát mi sem gátolja és nyiltan kimondták, hogy a magyar honvédség felállításának az a czélja, hogy abból az önálló magyar haderő kifejlődjék. Azon férfiak bölcsesége még tovább ment. Látva, hogy a véderő ama szervezetének hosszú időre való megállapítása nagyon veszélyes lenne, csak 10 évre kötötte le a nemzet jogát, feltételezvén, hogy 10 év mulva a haza bölcsesége pótolni fogja a hiányokat.

És ha most, két évtized mulva azt látjuk, hogy azon alapokat, melyeket elődeink azon czélból leraktak, hogy azokból a nemzeti önálló hadszervezet kiépíttessék, mind megsemmisítik; ha látjuk, hogy a magyar hadsereg, mely törvénybe volt iktatva, előbb magyar sorhadi csapatokká változott és ma már magyar csapattestekké törpült; ha látjuk, hogy még kisérlet sem történt az idegen tisztikar magyarrá változtatására, mert a ministerelnök csaknem indignálódva tiltakozott az ellen, hogy a delegatióban egy magyar tisztképzőintézet felállítását még csak meg is kisérlették volna; midőn a közös hadseregből a nemzeti jelvények nemcsak kiszorittattak, de a hadügyminister ezen idegen jelvényeket csak legutóbb is szaporitotta, midőn a honvédség a helyett, hogy magva volna az önálló nemzeti seregnek, be lett osztva a közös hadseregbe és ha e fejlődési sorozatban még a most tárgyalás alatt lévő kérdéseket tekintjük és látjuk, hogy a nemzet 10 éves rendelkezési jogát megkisérlették, nem mondom, eltö-

rölni, de homályba burkolni, midőn bekövetkezik a jelen szakasz azon intézkedése, hogy a nemzet saját fiait azon esetben, ha azok egy idegen tisztikarral és paranesoló elemmel ellátott hadseregben idegen nyelvű oktatás után magukat idegen nyelven kifejezni nem tudják és a magasabb katonai szakképzettség elsajátításának idegen nyelven bizonyítékát adni nem képesek, törvényes büntetésnek veti alá: *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől)* akkor, t. ház, mindezekből a nemzetnek constatálnia kellett azt, hogy itt nem az az út, nem az a haladás követtetik, mely a nemzeti haderő kiépítését czélozza, de ellenkezőleg mindannak az alapnak, a melyből az kifejlődhetnék, tudatos és következetes megsemmisítése *(Élénk helyeslés a szélső balon)* és határozott megerősítése annak az iránynak, annak a rendszernek, mely már megalkotásakor igen nagy veszélyt rejtett magában. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ha, t. ház, a nemzet ezt látja, ha az ő húsz éves tapasztalatai arra a szomorú meggyőződésre juttatják, hogy itt egy tervszerű, időről-időre és fokról-fokra haladó támadásról van szó az ő jogai ellen: akkor a nemzet hazafias érzülete felzúdul és a legerőteljesebben tiltakozik ezen támadás ellen és én részemről ezen felzúdulást és tiltakozást nemcsak teljesen megérteni, de méltányolni is képes vagyok. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

De, t. ház, nemcsak ezen constatálható fejlődés és processus, hanem a szőnyegen levő tárgy önmagában véve is oly sérelmeket foglal magában, melyek a mi és mondhatom, a nemzet felindulását és aggodalmait joggal felkelthették. *(Élénk helyeslés a szélső balfelől.)*

Ezen szakasz és az abban foglalt intézkedések sérelmes voltát már előttem szólott t. képviselőtársaim nagy alapossággal és bőleséggel kifejtették. Én csak két sérelmet érintek, nem mint új tárgyat, de mint a szakaszban rejlő főserelmet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az egyik abstracte az értelem és műveltség ellen van intézve, a másik a nemzet jogai ellen. Hogy az értelem, a műveltség megkövetelheti az államtól, hogy a más téren tett szolgálatokért a haderőnél bizonyos viszonszolgáltatást nyerjen, azt gróf Apponyi Albert t. képviselő ur ékesszólóan kifejtette. Én egy új momentumát hozom fel a dolognak. *(Halljuk!)* A műveltség nemcsak bizonyos ismereteknek tömegéből áll, az az értelemnek egy magasabb fokát a felfogási képességnek nagyobb mértékét is jelenti. Ha most már valaki 20 évi kiképzés után a hadszervezetbe lép *(Halljuk! Halljuk!)* s oda nagyobb előismereteket visz, ha egyuttal beviszi az értelemnek és felfogási képességnek azon magasabb mértékét: akkor fel lehet tételezni azt és ugy is van, miszerint ő az általános hadkötelezettség által reá mért katonai kötelezettségeket és ismereteket sokkal rövidebb idő alatt lesz képes elsajátítani, mint az, a ki addig iskoláztatásban részt nem vett, hanem gazdasági életpályán saját fentartására fordította minden idejét. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* És ekkor nem azt hozza-e a jogegyenlőség magával, hogy a ki az államnak azon szolgálatot megtette, hogy előzetesen már előismereteket szerzett és értelmi képességét fokozta és ezzel lépett a hadseregbe, akkor tőle csak azt követeljük meg, csak azon időt kivánjuk meg, a mennyi szükséges azon általános katonai képzettség elsajátítására. *(Élénk helyeslés a szélső balfelől.)* De a törvényben foglalt intézkedéssel önök azt fogják előidézni, hogy azon értelem és műveltség a második évi szolgálat által bizonyos mérvben megtörik, veszít értékéből és nagyságából. És igy valakinek az által, mert művelt pályára lépett és mert önök a műveltség jogát el nem ismerik, a családalapításban, az önfentartásban, életpályájának folytatásában, szóval mindenben hátrányt kell szenvednie. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)* Ez abstracte véve magának az értelemnek, magának a műveltségnek megtámadása. És a második a nemzeti jogok sérelme. A kérdés minden phasisban, méltóztassék csak t. ház, objective megvizsgálni, egy-egy nemzeti sérelem foglaltatik. Sérelem foglaltatik abban, hogy a magyar hadsereg művelt elemei idegen érzelmű és idegen nyelvű tisztikar önkényétől, vagy legalább belátásától hozatnak függésbe. *(Helyeslés balfelől.)* Sérelem foglaltatik abban, hogy a magyar nemzet saját fiait idegen nyelvű oktatás által kényszeríti egy magasabb katonai szakképzettség elsajátítására. És sérelem foglaltatik végre abban, hogy nemcsak idegen nyelvű oktatásnak veti alá gyermekeit a nemzet, hanem megköveteli, hogy idegen nyelven tegyenek bizonyságot azon magasabb képzettség elsajátításáról és a mennyiben arra képesek nem volnának, őket azzal sújtja, hogy még egy éven keresztül benn tartja katonai szolgálatban. Benn tartja daczára annak, hogy elsajátították azon katonai képzettséget, az ismereteknek, fegyelemnek azon mértékét, melylyel az általános hadkötelezettségnél fogva mindenkinek az országban birnia kell. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Minden phasisában a kérdésnek egy-egy abdicálás foglaltatik nemzeti jogainkról, egy-egy sérelem nemzeti souverainitásunk ellen. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* És igy én magában a szőnyegen forgó tárgyban, a kifejtettem szomorú előzményekkel minden relatióba hozás nélkül is feltalálom azon okot, mely a mi és a nemzet indignatióját méltán eredményezte.

Hozzájárult ezen nemzeti aggodalom fölkeltéséhez azonban még azon körülmény is, hogy midőn a nemzet e sérelmeket érezte, mikor fájt neki már az a mély seb is, melyet ezen nyilt, és

merész támadás nemzeti jogainkon ejtett, akkor mintegy megjelentek társzekerekkel az önkéntes és nem önkéntes mentők, hogy azon sebre írt rakjanak és a helyett hogy írt raktak volna, még jobban felszaggatták a sebeket és gyógyszereik a fájdalom és csillapodás helyett még élesebbekké és még érezhetőbbekké tették a nemzetre nézve a súlyos fájdalmakat. Azt mondták ugyanis e szakasz védelmezői, hogy a nemzetnek nincsen ahhoz joga, hogy a véderő szervezetébe az állam nyelvét kötelezőleg behozza és midőn ezt állították, egyuttal azt is ajánlották, hogy mi itt magunk közt határozzuk el mégis azt, hogy a vizsga folyamán a magyar nyelv használtassék. Továbbá azt mondták, hogy a korona is hozzájárul ahhoz, hogy a nemzet jogai és kivánságai teljesittessenek; de midőn mi azt kivántuk, hogy a korona ezen hozzájárulása az egyedül legitim formába, a törvény formájába öltöztessék és törvényben fejeztessék ki, akkor e kivánalmunk előtt kitértek. No hát, t. ház, midőn a nemzet azt látja, hogy 20 éven keresztül tudatosan és czélzatosan folyik a támadás jogai ellen, ha azt látja, hogy most minő nyilt és erőszakos sérelem foglaltatik ezen szakasz intézkedéseiben míveltsége és nyelve ellen: ha akkor még azt is látnia kell, hogy legszentebb, legféltettebb jogai itt e házban a nemzet képviselői által parlamentaris játék tárgyává tétetnek: akkor a nemzet indignatiója kell, hogy a legnagyobb fokra emelkedjék. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

De hát ezek után joggal kérdezhetjük, miért akarják hát önök ezen káros intézkedéseket behozni?

Én azt fel nem tételezem, sem a túloldalon ülőkről, sem senkiről, hogy azzal a hazafisággal ne birnának, miszerint ha a bajokat felismernék valódi mivoltukban, az igazi orvosi szereket alkalmazni ne akarnák. És valóban azok, kik ezen intézkedéseket és állapotokat helyeselték, okokkal állanak elő, a melyek a törvény tervezett intézkedéseit szerintük indokolják.

A t. honvédelmi minister ur például azt állította, hogy azért szükségesek ezen intézkedések, hogy legyen végre magyar tiszt, hogy szolgáljon a magyar. Megvallom, rendkivül bölcs és hazafias czélnak tartom, hogy az a tisztikar, a melyről bebizonyítható, hogy még ma is a nemzetre nézve érzelmeiben ha nem is ellenséges, de idegen, hogy ez a tisztikar, talán erőszakos módon, tudniillik a mi fiainkra gyakorolt kényszer által is akként alakittassék át, hogy magyar érzelmű tisztikarrá váljék. Ha ez volna a szándék, még ha kényszereszközökkel akarnók is a magyar művelt fiatalságot a tisztikarba bevinni, ismételem, én részemről meghajolnék ezen hazafias gondolkodás előtt. De, t. képviselőház, a dolog nem ugy áll, mert midőn mi ez oldalról komolyan kivánjuk azt, hogy az a tisztikar, mely már 20 év óta itt nemcsak hogy nem változott, de sőt megerősödött az ő érzelmeiben és gondolkodásmódjában — magyarrá alakittassék át, midőn mi ennek az eszközeit és feltételeit kivánjuk: akkor önök következetesen megtagadnak mindent, a mi ennek elérésére vezetne. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Midőn mi kivánjuk, hogy legyen magyar tisztiakadémia, a mely egyetlen hatályos tényező a czél elérésére, önök ezt megvalósítani semmi áron nem akarják.

És mégis előállanak azzal, hogy szolgáljon a magyar. Hallottuk mi már, t. képviselőház, ezt a jelszót, mondták már nekünk, hogy tegye ezt és tegye azt a magyar, szivesen fogják tőle venni. Mondták már nekünk például azt, hogy menjünk Bécsbe egy bizonyos centrális parlamentbe, de hagyjuk küszöbön a mi nemzeti érzelmeinket. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Azért most is, midőn azt mondják, menjen a magyar ember a hadseregbe, hogy ott szivesen látják, elhiszem, de azt megkövetelik, hogy hagyja küszöbön az ő nemzeti, az ő hazafias érzelmeit. *(Ugy van! Igaz! a szélső balon. Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister fejével tagadólag int.)* Tagadólag méltóztatik a t. honvédelmi minister urnak fejét rázni, pedig szomorú példát hozhatok fel. *(Halljuk!)* Egy tőzsgyökeres magyar alföldi családnak gyermeke, ki az önök intézményébe belépett és a ki az önök katonai iskoláit keresztül járta, most — alig nehány hete — magyar ember létére nem átallott ugy nyilatkozni, hogy ha a magyar hadsereget felállítanák és neki abban szolgálnia kellene, tiszti kardját azonnal letenné. Hogy a magyar ember gyermekét elveszítse, hogy megszűnjék az magyar érzelmű lenni, arra én nem fogom buzdítani a családapákat. *(Helyeslés a szélső balon.)* Mert én azt mondon, hogy igenis lépjen be a magyar ifjú a tisztikarba, de lépjen be akkor, ha annak nemzeti érzelmei a mieinkkel meg fognak egyezni. *(Helyeslés a szélső balon.)* De még azt is kérdem: fenforog-e egyáltalában azon indok, melyet én előbb bölcsnek ismertem el, a jelen esetben; hiszen azon körülmény, hogy mi a tartalékba magyar tiszteket nagyobb számmal viszünk be, a tisztikar szellemét nem befolyásolja. Mert épen nincs befolyással azon hagyományos és uralkodó tiszti szellemre, melyet egyedül az állandó katonaságnak tiszti szervezete állapít meg, az, ha a tartalékban nagyobb contingensben szolgálnak a magyar elemek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Én tehát, t. ház, azt merem mondani, hogy a ki ezt indokul felhozza, az csak saját hazafias lelkiismeretét kivánja elaltatni, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon Ellenmondások a jobboldalon)* de a bajnak valódi orvosszerét alkalmazni épen nem akarja. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A második indok, melyet felhoznak, az, hogy a nemzetiségi viszonyok, melyek a monarchiában

fennállanak, meggátolnak bennünket abban, hogy mi nemzeti érzelmeinket és jogainkat a hadsereg szervezetében érvényesítsük. No hát, mi azt szintén régen hallottuk már, hogy a magyar nemzet az ő jogait azért nem valósíthatja meg, mert akkor ezen monarchiában a escheknek és lengyeleknek hasonló jogai is feltámadnak. De mi e felfogás ellen kezdettől kezdve küzdöttünk és ma is küzdünk, mert e felfogás azt jelenti, hogy ezen monarchiának, ezen birodalomnak Magyarország ép olyan provintiája, ép olyan alárendelt tartománya, mint talán Csehország vagy Galiczia. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon. Zaj.)* És midőn mi tiltakoztunk régebben ezen máshonnan jövő felfogás és elmélet ellen: akkor, engedelmet kérek, most, midőn azon szomorú jelenség előtt állunk, hogy ebben a házban egy magyar ministertől kell ezen argumentumokat hallanunk, még jobban és még erélyesebben kell, hogy azok ellen tiltakozzunk. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon.)*

Végül mondják, hogy a külföldi viszonyok gátolnak meg bennünket jogaink érvényesítésében. Azt hiszem, sohasem volt a mi állami positiónk szilárdabb, mint ma. Mire vagyunk büszkék; arra, hogy a hármas szövetség által külügyi helyzetünk megerősödött. Ha tehát valamikor ezen kérdésnek fejtegetése veszélylyel nem járt, akkor ma épen nem jár azzal. De különben is, mit akarunk mi? Kívánjuk-e azt, hogy véderőnk gyengébb legyen, hogy egy emberrel is kevesebb legyen a hadi létszám? Nem kívánjuk, hanem igen is kívánjuk azt, hogy mi ezen szövetségben, mint erősebb szövetséges-társ, a mi nemzeti érzelmeinkkel, nemzeti eszméinkkel megerősítve jelenjünk meg. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső balon.)*

Önök a védelem szempontjából akarják azt a két kart, a mely a monarchiát védelmezi s a mely az idegszálak által az agyban, a korona akaratában concentrálva van; akarják ezt a két kart akként tenni erőssé a védelemre, hogy az egyikben minden vért, minden izmot elzsibbasztanak, azt hivén, hogy a másik ez által erősebb lesz. *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Azt elérhetik, hogy az egyik kar elzsibbad, a munkára kevésbé lesz alkalmas, de hogy mind az az erő, a mely ebből kiszorul, a másik karba menjen át, ezt önök soha elérni nem fogják, mert elérni lehetetlen. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. képviselőház, ha ezek szerint motiválásukat elfogadni nem is tudom, távolról sem vagyok oly elfogult, hogy megérteni ne tudnám a t. kormánynak és a t. többségnek eljárását. Én látom azt, hogy ott tulajdonképen az egész felfogás két alapból ered; az egyik alap az érzelmeknek egy bizonyos állapota, a másik pedig a gondolkodásnak bizonyos egyoldalúsága. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Az egyik csoporthoz tartoznak, t. képviselőház, azok, a kik valóban ugy éreznek, hogy a mint van, ugy van az a legjobban, a kik azt hiszik, hogy a meglévő állapotokon segíteni épen nem szükséges, mert nem is volna jó, mert az a leghelyesebb és legüdvösebb. *(Egy hang a szélső balon: Puhányok!)* Én erre a felfogásra csak azt válaszolom, hogy ez a gondolkodás a nemzet gondolkodásától igen messze áll, mert ez az érzelem ott születik, a hol valaki magát a nemzettől rég elszakította, kinek szivén a nemzet érzülete, a nemzet szivének vérlüktetése keresztül már nem megy. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Annak érzelmeivel, annak eszével, annak gondolkodásával lehet helyes a mai állapot, de a nemzet eszével, a nemzet gondolkodásmódjával, a nemzet érzelmeivel azt helyeselni nem lehet. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És hogy különösen a t. honvédelmi minister ur a mostani állapotokon fenn nem akad, azon én egyáltalában nem csodálkozom. Hiszen a t. minister ur, mint magyar minister, azon sem akad fel — a mi csak a napokban is megtörtént — hogy ős Buda várából, a magyar udvartartás köréből, a magyar parlament házába a magyar ministerhez üzenet és levél jön és az elejétől végeig, még a czímzésben is német. *(Igaz! Ugy van! Élénk mozgás a szélső baloldalon.)* Ön, t. honvédelmi minister ur — bocsánatot kérek, hogy igy directe odafordulok — ezt saját érzelmeivel helyesnek találhatja, gondolkodás módjával megértheti, *(Ugy van! szélső balfelől)* de már mi abban a gyengeségben leledzünk, hogy a nemzettel együtt érzünk, a nemzet gondolkozásában osztozunk, a minister ur gondolkozás módját pedig a leghatározottabban elítéljük. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

A másik csoport azután az, a mely nem érez ugy, a mely nem tartja jónak a mai állapotokat, de a mellett elhitetik, hogy a dolog máskép nem megy, máskép nem mehet; és nem csak a t. túloldalon látjuk ezt, *(Halljuk!)* de ha le megyünk a legutolsó faluba, ott is megtaláljuk azokat az állambölcseket, a kik mint a szajkók, ismétlik nekünk, hogy hiszen nagyon szép volna ez, de a mi eszméinket, a nemzet ezen igényeit keresztül vinni és megvalósítani lehetetlen. Ez az elem az, mely igaz, hogy a nemzet utasítására nem hallgat, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* de hallgat egy másik utasításra: egyetlen egy személynek az utasítására. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Ez az elem az, mely nem beesüli és nem fogadja el a nemzet akaratát, de beesüli és elfogadja azt, hogy neki egyetlen egy ember adja ki a jelszót és ő ezt vakon követi. *(Zajos helyeslés szélső balfelől.)*

No hát, t. képviselőház és t. képviselő urak, a kik igy gondolkoznak, azok nagyon gyengék és mi megköveteljük, hogy az ő gyöngeségüket a nemzet gyöngeségévé ne tegyék. *(Élénk helyeslés*

a szélső baloldalon.) Mert a nemzet ereje, a nemzet akarata megkivánja, hogy az ő jogai végre érvényt nyerjenek. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

És vajjon miért ülünk mi itt e házban? Nem a nemzetet képviseljük-e mi, nem az ő jogainak és igényeinek kell-e nekünk kifejezést adnunk? Van-e nekünk itt más czélunk és törekvésünk, mint hogy a mi baja van a nemzetnek, azt orvosoljuk, a mi sérelme van, annak gyógyítását eszközöljük. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

És mennyi baj, mennyi igény van még hátra, a melyhez közös munkával kellene hozzá látnunk. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

Ha, t. ház, a parlamentaris küzdelmek sorsát nézzük, rámutathatunk egy állam példájára, a hol a fejlődés, a hol az állami létnek megerősítése csak akkor következett be, midőn a parlament az ő jogainak teljességébe jutott. Látjuk Angliának parlamentaris küzdelmeit, a hol mindaddig, mig a parlamentaris harezok el nem dőltek, a nemzeti fejlődés alapfeltételei megvalósíthatók nem voltak. És igy van ez nálunk is. Mindaddig, a mig nekünk alkotmányos kérdések körül kell csoportosulnunk, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* mindaddig, a mig nekünk a nemzetnek ilyen világos jogaiért kell önökkel harczot vívnunk, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* mindaddig ez a nemzet és ez a parlament, a valódi bajok orvoslására reá nem térhet. *(Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Addig, t. ház, mig bennünket ezen nagy határvonal választ el egymástól, addig az igazi munka teljesítetlenül marad és megoldásra vár. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, befejezem felszólalásomat, *(Halljuk! Halljuk!)* mert különben is megigértem, hogy rövid leszek.

Én a ministerelnök urnak tegnapi felszólalását és általában azon igazságot, hogy a kisebbség a többség felett ne uralkodjék, elfogadom. Én is azt mondom, hogy mi a parlamentarismust ne veszítsük el, ne járassuk le, mert a magyar nemzet a parlamentarismusban nagyon drága kincset bir. *(Általános helyeslés.)* De, t. ház, a parlamentarismus csakugyan azt követeli, hogy midőn a nemzet egy nagy kérdésre nézve aggodalomban van, midőn a nemzet nyiltan kifejezi az ő tiltakozását egy bizonyos irány ellen: akkor a nemzetet meghallgassák arra nézve, vajjon mi az ő igazi vágya és óhajtása. *(Ugy van! szélső balfelől.)*

Mi nem azt mondjuk, hogy önök a mi kisebbségi szavazatunk előtt hajoljanak meg; mi megtámadnók ezzel a parlamentarismust, de azt mondjuk, hogy oly körülmények közt, midőn a nemzet ilyen aggodalmat fejezett ki: ily nagyfontosságú tárgyat keresztül vinniök nem lenne szabad a nélkül, hogy előbb a nemzetet meg ne kérdezzék. *(Ugy van! szélső balfelől.)*

Azt mondják, hogy a nemzetet különösen e párt izgatta fel. De ki állíthatja ezt helyesen? Hiszen mi 20 év óta folytonosan hirdettük a nemzetnek, hogy a közös hadsereg sérti az ő nemzeti jogait és a nemzetet felizgatnunk azzal soha sem sikerült. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem az izgatás, t. ház, hanem annyi kudarcz után végre belátta a nemzet, hogy tovább nem mehet e téren, hogy ez iránynyal szakítania kell, hogy véget kell vetni végre-valahára ez áramlatnak: most igenis a nemzet feltámadt, feltámadt saját hazafias, saját nemzeti érzelmeinél fogva. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

És ha ez a valódi helyzet, akkor hát ismétlem, hogy a valódi parlamentarismust ugy szolgálták volna önök, ha a parlament feloszlatása által a nemzet életébe vágó ezen kérdésnek eldöntését magára a nemzetre bizták volna. *(Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Befejezem felszólalásomat még egy megjegyzéssel. *(Halljuk!)* Ha valaki, én személyileg a politikai türelemnek barátja vagyok. Én az idők folyását bevárni tudnám és képes volnék, de, t. ház, midőn azt látom, hogy az idők folyásának bevárása e nemzetre nézve nagy sérelemmel járna, midőn azt látom, hogy az az irány, a melyben haladunk, rendkivül veszélyes: akkor én tovább várni, akkor én türelemmel lenni egyenesen a nemzet érdeke ellen levőnek tartom. *(Ugy van! Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Utalom önöket egy példára: nézzék meg önök a kertnek azon fáját, melyet valami akadály ferde irányba hozott. Ha az okos kertész idejekorán észre nem veszi, egyenes irányba nem tereli: megerősödik, megizmosodik a görbeségben, esomók és gyürűk keletkeznek rajta s később már törni kellene, hogy felegyenesítsék, önmagától az többé fel nem egyenesedik. *(Ugy van! Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha mi tűrünk, az idők folyását bevárjuk és nézzük azt, hogy azon ferde irányban, a melybe állami intézményeink jutottak, mint erősödnek meg, mint támadnak megizmosító gyűrük rajtuk, akkor lehet a nemzetnek majd törni őket, de a bajt másként már helyrehozni nem lehet. *(Hosszantartó zajos helyeslés, tetszés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

És minthogy én bölcsebb dolognak tartom a veszélyt kikerülni, minthogy én bölesebb dolognak tartom megakadályozni ezen ferde iránynak megerősödését, én sem ezen irányra, sem a szőnyegen levő szakaszra nem szavazok. *(Hosszantartó zajos helyeslés, tetszés, éljenzés és taps a szélső balon.)*

Meszlényi Lajos: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Röviden szeretnék sokat mondani, t. ház *(Halljuk! Halljuk!)* és bizom is abban, hogy nem fárasztom ki a t. túloldal figyelmét, annál kevésbé, mert meggyőződtem arról, hogy midőn Gajári Ödön és Berzeviczy t. képviselőtársaim hosszú

beszédben mondtak nekünk egy nagy semmit, szivesek voltak szabadelvű hallgatásuknak minden porczikáját igénybe venni, hogy fedezzenek fel végre egy argumentumot, melyre e vitánál — ne tagadják el — önöknek oly nagy szükségük lett volna; de, természetes, ki ne iparkodnék önök közül argumentumot keresni, midőn szépiteni kellene azt az igent, melylyel meghatalmazzák az osztrák militarismus káplárjait arra, hogy a magyar nemzet testére ezt a 25-öt reá vágják. *(Derültség a szélső baloldalon.)* És elkezdették keresni az argumentumokat. Nem mi, de önök dobták közénk a felségjog kérdését, *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* önök tették ezt, uraim. *(Helyeslés a szélső balon.)* És midőn most e kérdés közjogilag agyonvitatva, fényesen agyonczáfolva fekszik itt előttünk, önök úgy vannak e felségjogokkal, mint azon alföldi fiu, ki haza kerülvén Bécsből, azt kérdék tőle, látta-e a császárt, mire ő igy felelt: egyszer láttam a császárt, de akkor sem az volt. *(Élénk derültség.)* Nincs magyar ember, de nem is lehet, t. ház, ki nemzete, hazája nyelvét meggyőződésileg nem a maga kizáró tulajdonának tekintené. Kivétel lehet ez alól a t. honvédelmi minister ur, kit én most még csak kezdő magyar embernek ismerek *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon)* és a ki meg fogja érteni mindig a felségjogot magyarul is, de a jog felségét még németül sem akarja megérteni soha, *(Zajos derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* mert ha megértette volna, már felelt volna arra a kérdésre, hogy hol az „und“ a „k. k.“ közt, melyet mi követelünk *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* és a melyet önök a túloldalon is szivesen szeretnének, ha megvolna. *(Helyeslés a szélső balon.)* És van még egy magyar ember, az igazságügyminister ur, ki 3—4-szer azért szólalt fel e házban, hogy bebizonyítsa, hogy Magyarországnak volt egyszer egy oly igazságügyministere is, a kinek soha sem volt igazsága *(Derültség és helyeslés a szélső balon)* s kiről elismerem, hogy a katonai kérdésekhez hozzá szólhat, mert mint több éves államköltséges önkéntes szolgált azon huszároknál, kik egész Magyarországot Bach alatt németül akarták kommandirozni, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* de a kiknél mindig erősebb volt a nemzet geniusa, mely nyelvével együtt megvédte e nemzetet a Bachok és Schmerlingek németségétől, meg fogja óvni azon czukordobozkák ellen is, melyeket Berzeviczy államtitkár és Csáky német nyelvtanár akarnak e nemzettel elfogadtatni. *(Helyeslés a szélső balon.)* Kié a hadsereg? Kizárólag a királyé? Nem. A nemzet adja számát, szavazza meg erejét, adja a pénzt hozzá, tehát az rendelkezik is vele. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

De hát önök megtagadják s látván azt, hogy argumentumuk a felségjogra nézve nem tarthatja magát, ide fordulnak hozzánk s átkiáltanak „óvakodjatok a túlzástól s nézzétek az európai helyzetet; nem látjátok-e északról felvonulni a felleget, mely talán viharrá nőheti ki magát, mely hazánkat seperheti el; ha ti nem látjátok, látjuk mi és ez egyedüli nagy oka annak, hogy megszavazzuk ezt a törvényt is, ugy, a mint azt elénk dictálják.“ Hát, t. túloldal, látjuk mi is a veszélyt és ha itt lesz, tudjuk kötelességünket is, melylyel hazánk és a trón irányában tartozunk: de vakság, vagy rosszakarat kell ahhoz, hogy ha ez a veszély igazán oly közel van, hogy akkor, midőn szükség lesz a nemzet lelkesedésére, midőn szükség lesz arra, hogy erős magyar karral védje trónját és hazáját, hogy akkor octroyáljanak reá oly törvényt, mely nyelvét tört nyelvnek, egy olyannak degradálja, melyet törvénybe venni nem lehet, de azt csak egy Gajári-féle semmit mondó üres javaslatba, igéretbe burkolva dobnak oda a nemzetnek. *(Tetszés balfelől.)*

Rossz az európai helyzet, mondják önök: tehát nem lehet magyarul tiszti vizsgát tenni, *(Derültség balfelől)* súlyosak a viszonyok: tehát a ki németül nem jól tud, két évig fog szolgálni; *(Derültség balfelől)* kevés a reserve tiszt: tehát arra kell hatni, hogy ez a szolgálat megnehezittessék, a ki nem érez hivatást a katonai pályára, szolgáljon két évig; a ki érez és jól tud németül s mellette nem nagyon magyar érzelmű, az csak egyig. *(Derültség balfelől.)*

Ez a logica az, t. képviselőház, a melyet hirdet a ház nagy logicusa, György Endre t. barátom és ez az a logica, mely ellen velünk küzdenek az önök választói; ez az a logica, melynek szomorú eredménye lehet az: hogy a hadseregben levő intelligentiának nagyobb fele nem egy lelkesült és lelkesítő részét, de a hadseregnek egy oly kasztját fogja képezni, mely ott fel nem találván nemzeti aspiratióját, fel nem találhatván személyes ambitióját, mint elégedetlen elem magának az összhadseregnek is veszedelmes részévé válhatik. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Adják meg önök törvényben a magyar vizsgát és ne követeljenek a tiszttől több németet, mennyit a szolgálat megkiván; hagyják meg az egyévi szolgálatot s ki a vizsgán megbukik, engedjék fél év mulva új vizsgára és biztosítom a t. honvédelmi minister urat, hogy lelkesülve fog a magyar ifjú a vizsgára menni s lesz elég tisztje és lelkes tisztje a hadseregnek abból az ifjuságból, mely most jogosan a nemzet és a saját egyéni jogait védi. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Szóljak-e, t. ház, azon argumentumról, hogy kevés a reserve-tiszt? Nagy István barátom hosszan számolt, én röviden teszem azt, midőn egyszerűen a hivatalos kimutatás két számát adom a minister urnak; kell a gyalogságnál a Militär-Jahrbuch szerint, mely gondolom, hivatalos, 4100 reserve-tiszt, van pedig jelenleg 4300, vagyis

kétszázzal több, mint kellene, tehát vagy ez a könyv nem mond igazat, vagy a minister ur nem tudja a reserv-tisztek számát. *(Ugy van! balfelől.)* De mi megtudtuk és tanultuk belőle azt, hogy ez is egy oly argumentum, melyet azért mond ki a szabadelvű száj, hogy eltakarja azt a gondolatot, melyet a minister urnak fején előbbi csákóján ülő kétfejű sas költött még ki. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, nem a honvédelmi minister ur hibája ez; neki elvei vannak, melyekkel született, melyeket ismer, melyeket tanult s melyeket véd s engedjék meg, hogy kimondjam: én őt az osztrák hadsereg egy kitünő tisztjének tartom, de pályatévesztettnek, ő egy ezred elé való, délczeg paripán egy attaque-ot vezetve, jól ülheti a lovat, de rosszul üli vörös bársony székét, mely minduntalan felrúg és le is fogja dobni azon ideiglenes lovasokat, kik reá mernek ülni, ha szívben, lélekben nem magyar érzelmüek és magyarok. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Kitartását, bátorságát bámulom, ő mint sehneidig katona sokat mer, de azért, ha elfogadja tanácsomat, tiszta szivemből kivánom, hogy ne próbálja többé Verbőczyt feketesárga vászonba kötni. Másodszor pedig arra kérem, hogy a milyen charactere neki az őszinteség és nyiltság, feleljen már egyszer arra, hogy azt az „und" szócskát ki tudja-e préselni az osztrák generálisoktól. *(Élénk derültség és tetszés a szélső baloldalon.)*

Az egész vita alatt ellenünk szórt vádakra, 6 hét bőbeszédűsége elég feleletet adott; a kormánypárton támadt ellenzék ma Horváth Gyula t. barátommal együtt a kielégítés arany hidján veri a visszavonulót; el akarom hinni, hogy teljes meggyőződés, a miért ezt teszik s nagyban különbözik ama szent meggyőződéstől, melyet a mester hirdetett önöknek, de mégis, engedjék meg, hogy a visszavonulásnál én nem zárkózhatom el az elől, hogy eszembe ne jusson az az alföldi nóta, melyet a legutolsó alelnöki banquetteken oly sokszor húztak, hogy: „Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szive vissza!" *(Élénk derültség és tetszés.)* S minthogy a húzásnál vagyok, t. ház, engedjék meg, hogy Hegedűs Sándor t. barátomhoz forduljak, *(Derültség. Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)* elismerve annak a jó magyar közmondásnak igazságát: „kinek az Isten sok hivatalt ad, ad ahhoz észt is." S neki az ég mindkettőből adott, az önök pártjánál, ismerjük el, ő húzta legjobban e vitánál az argumentumokat, az önök clubjában ő iparkodott — pedig velem együtt nem tartozik a legerősebb emberek közé — a félig ledőlt oszlopot föltámasztani. De figyelmeztetem önöket, hogy önök is ugy ismerik őt, mint mi — és itt nem szeretném, hogy félreértsenek, csak itteni szereplését értem, mint pénzügyi előadó — hogy mint minden hegedűs, úgy ő is sokszor húzta nekünk itt az előadói székben a legszebb nótákat, de a vége mi volt? Az, a mi minden hegedűsnél, a tányérozás. *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)* Ott is körüljárt a clubban, hogy tudjon bizalmat kérni, itt is tányérozik az igenekre, csak Ivánka, Asbóth és a párt ifjusága dobott egy-egy bizalmi nagy bankót erre a tányérra; ne tagadják, a párt nagy többsége örömmel hallotta a hegedűszót, de a tányérozásnál már csak rézpénzzel adózott a lelkesedésnek. *(Élénk derültség.)*

De csalódom, t. ház, mert felzúgott az önök részéről is egyszer e vitánál a nem csinált, de igazi lelkesedés és ez akkor volt, midőn Berzeviczy államtitkár ur, ki jelenleg a német nyelv segédtanára gr. Csáky mellett, *(Derültség)* erősen támadott minket, féktelen szenvedélylyel vádolva, de örömét fejezve ki a felett, mennyire erősítik a mi kalapácsütéseink a pártot. A mi pártunk féktelenségét illeti, azt hiszem, hogy ma azt visszavonja, mert ott, hol ököl üt bottal vegyesen s ott, hol pisztoly puffan hangosan *(Élénk mozgás a jobboldalon. Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* oda jó lenne egy uj kátét németül kiadni, ezzel a czimmel: „Das Benehmen im Hause, geschrieben von Csáky-Berzeviczy, für liberale Schüler". *(Élénk hosszas derültség.)*

A mi a párt erejét illeti, az roppant erős e házban, elismerem; mert bemutatott egy oly erőművészeti mutatványt, hogy a ministerelnök roppant súlyú tekintélyét egészen a földre lapította. *(Élénk hosszas derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Szóljak-e Hannibal t. barátom, vagy Jónás Ödön t. barátom korszakot alkotó beszédéről, melylyel e javaslatot védték? Az elsőnek őse nagy dolgokat csinált, de ő nagyobb akart lenni, midőn azt kivánta, hogy elhigyjük azt a beszédet, melyet ő maga másnap eltagadott; *(Élénk derültség)* Jónás Ödön t. képviselőtársam argumentumaira csak azt jegyzem meg, hogy ha arra a sorsra jutna ő is, mint őse és visszakerülne a czethalba, legyen szives ott ezeket az argumentumokat elmondani és fogadok rá, a ezethal 5 percz alatt emelyedve adja őt nekünk rögtön vissza. *(Élénk hosszas derültség)*

T. ház! A pártszakadás erős volt önöknél, a támadás mi tőlünk, mi az elvek alapján küzdünk ott a pártban, a clubban; egyetlen egy mondásra vezetnek engem most a szavazás előtt és ez az olasz mondás: „Finita la comedia". A nemzet tagadhatlanul a mi hátunk mögött áll, itt állnak az önök választói is és mégis a szavazásnál 70—80 többségük lesz. *(Egy hang a baloldalon: 126!)* Többet nem mondok 70—80-nál, ennyi valószínű, de ez is borzasztó.

Önök nem elveket, önök csak egy személyt, a hatalmat képviselik e házban. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon. Élénk ellenmondások a jobboldalon.)* Igy lesz ez és igy kell lennie addig, a mig ott ülnek azok, kik nem a nemzet többségének

akaratából kerültek ki. Merész állítás, de nem szorul bizonyításra azért, mert ismerjük mindazon eszközöket, melyek ezen eredményt előidézték. És itt nem beszélek pártszempontból, mert történhetett egy és más ezen az oldalon is; de állítom, hogy addig, mig nincs oly választási törvényünk, a mely megakadályozza azt, hogy személyi befolyás, a központról érkező pénz s a hatalom nyomása befolyásolhatnak egy-egy választást, addig a nemzet s az elvek tiszta akarata nem érvényesülhet s a többség mindig azé, kié a hatalom *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* s addig a kormányt választások által buktatni, álljon bár az egész nemzet a hátunk mögött, majdnem teljesen lehetetlen. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Új választási törvényre van szükségünk s pedig nem csak erre, hanem egy erkölcsös közvéleményre is. Mert ha egy kaszinóban, a hol kártyáznak, valaki hamisan játszik, akkor azt kibalottirozzák s becstelen lesz s ha hamis kártyás becstelen s ezt elítélik, akkor azt hiszem, sokkal inkább el lehet ítélni azt, a ki hamis mandátummal jön a parlamentbe, mert ez szentebb hely, mint a kártyaasztal. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert annak az időpontnak el kell jönni — s mert nem vetette fel senki e kérdést, felvetem én — hogy ha ez állapotok igy tartanak, akkor legalább tegyen valami jót e nemzetnek és menjen szét egyszerűen a parlament és Magyarország ministerelnöke egy correspondenzkártyán irja meg, hogy mit akar s ép ugy meg fog történni, mint most itt. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Ezt érezte a nemzet és megmozdult s a nemzettel együtt az ifjuság is. Ne ítéljék el az ifjuságot, ne ítéljék el itt s ne ítéljék el ott kint. Az ifjuság a lelkesedéstől részeg, hiszen megmondta azt Goethe: „Trunken müssen wir Alle sein, Jugend ist schon selbst auch Trunkenheit“. Ez ifjuságban lelkesedés van és tűz. És ha találkoznak egyesek, a kik túllőnek a czélon és a kik meg nem engedett eszközökhöz nyúlnak, azokat el lehet ítélni; de ne ítéljék el azon ifjuságot, mely anyanyelvünkért lelkesedik. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Egy szavam van még csak. Megrendült a föld e hazában s e földrengés összedöntötte azt az épületet, a melynek e hazában igen sok tiszteletreméltó oszlopa volt; kidőlt ez az épület az első rengésre, mely épületet ugy hivnak, hogy: ministerelnöki tekintély. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Egyetlen egy kő maradt csak azon fundamentumból, a szent meggyőződés köve *(Derültség a szélsőbalon)* és leesvén a földre, először 14, azután 25 darabra tört és azért tört össze, hogy utczai suhanczok szedjék fel, hogy utána dobják ama férfiúnak, a kinek háta megett valaha a nemzet állott és ki e nemzetnek pörgő nyelvű Demosthenese volt egykor, kinek az isten megadta az ész és nyelv hatalmát, melylyel szépen tudott beszélni és argumentálni s kinek megadta az ég azt, hogy hatalma legyen a nemzet felett, mint senkinek és hogy befolyása legyen a koronánál, mint senkinek s kiről azt fogja mondani a történet, hogy megadatott neki az ész és hatalom, de nem használta fel nemzete boldogítására. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)*

Én búcsúzom tőle. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Búcsúzom tőle, mint olyantól, a ki megjövendölte, hogy gyenge kártyákkal nem fog játszani. De nem használ neki az, a mit a makaojátékos tesz: ha rossz a kártya, kettőt brennel: a két ministert. *(Zajos derültség a szélső balon.)* Elbúcsúzom tőle, mint Magyarország egyik legügyesebb, legnagyobb nyelvelő szónokától, a ki 15 évig le tudott bennünket nyelvelni. Ez volt az obstructio. Ez volt az igazi agyonbeszélés. *(Zajos helyeslés a szélső balon.)* Nem akarok róla rosszat mondani, mert őt, mint embert, a leglovagiasabb, a legcorrectebb férfiúnak tartom. Csak azt akarom mondani, hogy ő, a ki annyira győzte nyelvvel, most, mint a néma hattyú alig várja a perczet, hogy hattyúdalát abban a székben elzenghesse, a nélkül, hogy onnan elzavartatnék. A magyar nemzet lovagias és csak egyet tehet, ha lovagias akar lenni vele szemben, elfeledi neki, hogy valaha ministerelnöke volt. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Önök azonban világító napnak nézik, mert az nevelte fel önöket, az nevelte az öregeket és a fiatal stupfereknek is az adott erőt. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Keleten a perzsák között van egy secta, mely a napot leborulva imádja. Igy imádták önök őt 15 évig. De bármily hosszú volt a nap, le kell nyugodnia; hiába taszigálják felfelé liberalis karjaikkal: *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* van ugyan még néhány percze, de végre is le kell szállania. Önök előtt sötét éjszaka áll s tehetetlenül várják: quid nunc? Mi pedig örömmel várjuk a hajnalt, mert tudjuk, hogy fel kell nemsokára kelni a napnak, mely önálló független Magyarországban aranyozza meg a szuronyokat. Én e 25. §-t nem azért, mert képviselő vagyok, nem azért, mert az ellenzéken ülök, de nem szavazom meg azért, mert magyar vagyok. *(Hosszantartó zajos helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Ki következik?

Nagy István jegyző: Ugron Gábor!

Ugron Gábor: *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! A vita végén lehetetlen nem foglalkoznunk a vita eredményeivel. *(Tisza Kálmán ministerelnök belép a terembe. Hosszantartó zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Hoch! Hoch! Hosszantartó zajos éljenzés a jobboldalon. Zaj. Halljuk! Halljuk!)* A vitának eredménye ez. Kezdetén a nemzet nyelvének érvényesítését azzal kivánták akadályozni, hogy a hadseregben a vizsgálati nyelvnek megállapítása a koronának képezi jogát. Ma már nem kell e

kérdést czáfolni, mert azok, a kik felvetették, később teljesen elejtették. És igen köszönjük, hogy ezt tették, mert semmi sem veszedelmesebb, mint hogy egy államban, a hol idegen ajkú az uralkodóház, itt a nemzetnek azt hirdessék megdönthetlen igazságként, hogy saját nyelvének jogait ily csekély körben és ily kis mértékben nem képes érvényesíteni a felség jogai miatt. Bizalmatlanságot kelteni a nemzetben a korona iránt, a mely bizalmatlanságot felkelteni megkisérelhetik a korona ügyetlen tanácsosai, de a nemzet minden hű és igaz fia elkerülni kivánja. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A második eredménye a vitának az, hogy bebizonyította Magyarország képviselőháza, nemcsak itthon, hanem az egész világnak, hogy a véderő-szervezetnek erejét, építő-köveit képező részleteket nem tagadja meg. Mindent megad, a mi szükség arra, hogy egy erős, hatalmas és győzelemre képes hadserege legyen. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Csak azt nem adja meg, a mi nem szükséges a győzelemnek, a mi a győzelemnek csak hátrányára van, a mit az ő önbecsérzete megtagad: nyelvének jogát. *(Zajos helyeslés. Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha szóval kellene megverni az ellenséget, akkor még lehetne értelme annak, hogy miért kivánják, hogy egy hadsereg, a mely az actio eszköze, német nyelven vezényeltessék; de most még nem is arról van szó, hanem csak arról, t. ház, hogy a kérdés valóságára térjünk, hogy megengedendő-e az, hogy azok, kik magyarul gondolkoznak, kik magyarul tanultak, kik magyar családban nőttek fel, kik magyar művelődés emlőin erősödtek fel annyira, hogy a nemzetet fegyverrel is szolgálhatják, saját tudományos képességüknek tanujelét magyarul adhatják-e, igen vagy nem. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Az indok az, hogy nincs elegendő tartalékos tiszt és hogy az egyévi önkéntesek tartalékos tisztekké kell, hogy váljanak mind. Az első indokot, hogy nincs elég tartalékos tiszt, fogadjuk el; és mit tapasztalunk? 23,500 tisztje van a közös hadseregnek és ebben 6000 tartalékos tiszt. Tehát egy negyed részénél az összes tisztikarnál többet képezik a tartalékos tisztek. Ha minden egyéves önkéntes tartalékos tisztté válnék, akkor a tartalékos tiszt 13—14,000 volna, de ha legnagyobb sikerrel teszik is le a vizsgát és a tartalékos tisztek száma 12,000 lesz, akkor a 23,500 tisztállománynak több mint egy harmada tartalékos tiszt lesz. És kik azok a tartalékos tisztek? Hadnagyok és főhadnagyok. S mit képzel a t. ház? Egy hadseregnek szervezete a legprimitivebb katonai kivánalmaknak megfelel-e, a melyben hadnagyok és főhadnagyok, mert ennél többre nem viszi fel a rendes állományban lévő hadnagyok és főhadnagyokat hozzáadva, majdnem felerészét teszi a közös hadseregnek. De nemcsak az áll, hogy a tisztikarban van hiány, hanem a delegatiók tárgyalásánál igen sokszor hangoztattatott és sokkal erősebben, hogy az altisztekben is van hiány, hiszen a delegatió megszavazza minden évben a közös hadsereg költségvetését, a melynek 27-ik tételében egy millió 800 ezer forint van oly praemium gyanánt felvéve, a mely tovább szolgáló altiszteknek lesz kiadva. Mit bizonyit ez, t. ház? Azt, hogy nemcsak tartalékos tisztekre, hanem tartalékos altisztekre is van szükség a közös hadseregben. S vajjon a bölcseség nem azt kivánja-e, hogy akként járjunk el, mint legnagyobb katonai hatalom Németország, hogy az önkéntesek előbb képességük szerint osztályoztatnak és a szerint történik a kiképeztetésük. Nálunk nem azt vizsgáljuk, hogy az ifjaknak képessége alkalmassá teszi-e őket a tiszti rangra, hanem tekintet nélkül egyéni qualificátiójuk, hajlamukra, megjelenésükre, természetükre és egyéni felfogásukra, elhatározzák, hogy mindenki tiszt legyen. A hadseregbe besorozott ifjak, kikből egy hadsereget szervezni kell, mindegyiket azon pontra kell állítani, a melyre képesek és a hol legjobban kifejthetik tehetségüket, nem pedig előre feltételezni azt, hogy egész cathegoriák tekintet nélkül képességükre, ezt meg ezt fogják tenni. Ez épen olyan volna, mint egyes vidékekre kimondani azt, hogy ez a lovasságot, amaz pedig a tüzérséget fogja kiadni. *(Iaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A bölcseség nem az, az ilyet cathegorice felállítani, hanem a tiszt urak vegyenek arra maguknak fáradságot s egyénenként ismerjék ki a kiképzendők képességeit s a szerint határozzák meg helyeiket. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A második év, a sérelemnek azt lehet mondani legsarkalatosabb pontja. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Mert ha a második szolgálati év nincs, akkor a nemzet ifjusága nincs kitéve azon kényszer helyzetnek, hogy a tiszti bojt elnyeréséért nemzeti culturájával szakítson. Nincs kitéve annak, hogy mert magyar iskolában nyerte műveltségét, második szolgálati évre legyen kényszerítve. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Kétségtelenül áll az, hogy ha valakinek tetszik németül beszélni, a mint beszélnek is akárhányan, az ellen senkinek kifogása nincs. De mihelyt kényszerítő az, hogy egy magyar ember németül beszéljen, azon német szó gyalázat ajkunkon, mert szolgaságot jelent. *(Zajos helyesés balfelől.)* Beleegyezhet-e valaki abba, hogy itt Magyarországon ne az ő magyar nyelve legyen az, a mely a legtekintélyesebb és legtiszteltebb, ne az ő culturája, mely minden nyilvános állásra, melyet a nemzet saját pénzével tart fenn, neki az utat megnyitja. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A nemzetnek nem az a kötelessége, hogy a hadsereg fentartásához s a tiszti állomány fizetésére

az anyagi áldozatot megszavazza, de joga van e nemzetnek ezen állásokra, mert az kenyérkereset, a hozzájárulás arányában magának részt követelni és nem türheti el, hogy egy idegen nyelv utját állja azon jogának, melyért a váltságdíjat már rég óta megfizette. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Gondolatnak is szörnyű, brutalis és visszatetsző, hogy ne egy nemzet nyelvét tanulják meg hivatalnokai és alkalmazottai, legyenek azok akár tollal, akár fegyverrel szolgálók, hanem hogy a nemzet tanulja meg alkalmazottjainak nyelvét. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hiszen a nemzetnek nem az a feladata, hogy bizonyos feltételek mellett védje meg a hazát; nekünk a hazát és a trónt minden körülmények közt meg kell védenünk; tehát feltétel nélkül is kell, hogy megengedtessék, hogy mi ezen kötelességet teljesíthessük és azt legyalázó, megszégyenítő feltételekhez kötni nemcsak hogy nem szabad, hanem bűnös eselekedet. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Vád alá kell őket helyezni!

Ugron Gábor: Tudom, erre azt fogják mondani, hogy nem igaz az, hogy a második évi szolgálati idő a német nyelv érdekében van. De a t. minister ur nyilatkozatára, melylyel magyarázza a Gajári-féle határozati javaslatot, én az értelmezést nem itt találom meg, hanem az osztrák parlamentben, az osztrák honvédelmi minister nyilatkozatában. Szégyen, hogy nem itt kapjuk mi meg a felvilágosításokat, hanem rendesen mindig másutt kell, hogy megtaláljuk azokat. Ép ugy, t. ház, e kérdésre is, hogy miért hozatott be a második szolgálati év, megtaláljuk a választ az osztrák parlament tárgyalásaiban, a hol általános helyeslés között dr. Beer és dr. Süss azon véleményüknek adtak kifejezést, hogy a második évi szolgálat arra való, hogy a ki gyengébb a német nyelvben, azt a második év alatt könnyebben elsajátíthassa. 1886-ban a közös hadügyminister nyiltan kijelentette, hogy a Lajtán túli nemzetiségi nevelési rendszer miatt, a közös hadsereget a maga németnyelviségében fentartani nem lehet; de ha valami, ugy épen az mutatja, hogy mily képtelenség felállítani egy elvet, a hadsereg németnyelviségét és aztán ezen elvnek — akár helyes, akár nem — mindent alárendelni, nem pedig a tényleges viszonyokból és politikai szervezetből építeni fel a hadseregnek rendszereit. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)* Hiszen a politikának kell uralkodni a hadsereg szervezése fölött is; hiszen Clausewitz mondja, hogy a háború nem egyéb, mint egy politikai eselekedet, a melyben fegyverrel folytattatik, mit azelőtt tollal kezdtek meg. Albrecht főherezeg 1872-ben megjelent röpiratából csak egy passust olvasok fel; hiszem, hogy nyilatkozata elég illetékes önök előtt is, a t. honvédelmi minister ur előtt is: *(Halljuk!)* „Der Krieg ist ja eben nichts, als die fortgesetzte Staatspolitik, mit anderen Mitteln, darum ist er auch ein Instrument der Politik und trägt allemal ihren Charakter.“

Az állami politikának kell, hogy a háború folytatása legyen, annak jellemző vonását kell, hogy viselje. Vajjon a háború ezéljának, a háború sikeres kivívásának eszközeül szolgáló hadseregnek nem-e az állami politikának megfelelőnek kell-e lenni? *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* Az állampolitika pedig a dualistieus rendszeren alapul; kérdem: vajjon most, midőn az a nemzet, mely a dualismus értelmében a hadsereg kettéválasztását követelhetné, csak azon esekély jogot kéri, hogy az önkéntes ifjak a vizsgán magyar nyelven adhassák képzettségüknek tanujelét; azon állami politikának azon principiuma, melynek alapján önök itt egybe vannak híva, melyen egész alkotmányunk nyugszik, a hadsereg által respectáltatik e és a hadsereg annak jellemvonását viseli-e? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De hát nem veszik-e önök észre, hogy ma Magyarországot megalázzák oly kis dologban, melyet nem lehet egyébnek tekinteni, mint a katonai körök szeszélyének? *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* Hiszen sehol sincs bebizonyítva, sőt ellenkezőleg merném bizonyítani, de nem akarom a t. ház idejét ezzel vesztegetni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy a második évi szolgálat katonailag hátrányos és káros nemesak, hanem ha elégedetlen elemeket visznek vele be, a művelt intelligentia, hogy megszabaduljon a 2-ik évi szolgálat minden gyalázatától, a legkülönböző módokhoz fog hozzányúlni, a legkárosabb, nemzedékekre kiható fertőző betegségeket fogják beoltani magokba, csakhogy a hadseregből megmeneküljenek. *(Igaz! Ugyvan! a szélső baloldalon. Zaj jobbfelől.)* Nem egy példáját látjuk, hogy az önesonkításnak fel nem ismerhető és csak véletlennek feltüntetett módját használták fel arra, hogy csak a hadseregből szabaduljanak. Ezt csak egyszerű tudatlan emberek eselekedték, de hogy ha a kétségbe esésig hajtott, a műveltségnek minden furfangjával biró fiatal emberek kezdik ezt gyakorolni, gondolják meg, hogy ha ez tovább ragad a hadsereg körében, hogy mily káros következményei lesznek ennek. *(Helyeslés, teszés a szélső baloldalon.)*

Tekintsük a dolgot magában. E törvényt nem egy napra alkotjuk, ezen törvény huzamos időre kell hogy szolgáljon, mert a nemzet védelmi érdeke nem egy mulandó kérdés: fentartható lesz-e — nem itt, hanem Austriában — az, hogy a hadsereg sokáig német nyelvű legyen? Hiszen csak egy statisticai példát idézek: az összes lajthántúli gymnasiumok $^2/_5$-öd részében a német nyelv nem is képez kötelező tantárgyat, mig nálunk minden gymnasiumban kötelező tantárgy. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

1880—1885-ig a lajthántúli népiskolai mozgalomból csak két adatot idézek. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Szláv nyelvű népiskola állittatott ezen 5 év alatt 1,300 új, német nyelvű csak 400 volt; 1880-ban volt vegyes iskola, melyben a német oktatási nyelv túlnyomó részben, volt 1,200; 1885-ben már csak 460 volt. Mert a mint ismerjük ezen engesztelődési politikát, mely a Lajthán túl igen helyesen folytattatik, mert azon népek és nemzetiségek egyéni fenmaradása képezi csak egyedüli zálogát annak, hogy ugy békében, mint háborúban a Lajthán túli népek összes akarata a trón körül csoportosuljon, ugy, hogy ha ezen engesztelődési politika csak rövid idő óta, 5 év óta folytatott munkájában tovább halad, önök beláthatják, hogy egy másik 5, vagy 10 év mulva már a hadseregben a német szolgálati nyelv nem lesz fentartható: akkor kérdem én önöktől, milyen lelkiismerettel kell hogy önök a nemzet szemébe nézzenek, a mely nemzet azt fogja kérdezni önöktől, hogy mi magyarok, a hol az államnyelv a magyar, a hol semmi államkényszer arra ninesen, hogy itt a német nyelv fogadtassék el, a hol még maguk a németek sem kivánják, hogy a németnyelv legyen a szolgálati nyelv, hogyan lehetett nektek a német vizsgálati nyelvet is megszavazni, mikor előre láthattátok volna, mert az előrclátásban van a bölcseség, hogy Austriában sem lesz sokáig fentartható? Minő mulasztást vethetünk majd szemünkre, hogy előre látva nem tettük meg azt a esekélységet, a magyar vizsgálati nyelvet, a mely esekélység a bekövetkezendő jövőnek — a mely jövőben én teljesen bizom — előmunkálata lett volna, egy kezdő lépése lett volna, egy alap consequentiának, a melynek sikere aztán a további consequentiák levonására vezetett volna? A meggondolatlanság, a könnyelműség, az előre nem látás és elnemzetlenedésnek összes vádjait kell, hogy e tözvényhozás érezze majd és akkor sújtani fogja a nemzetnek közvéleménye. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balon.)*

A hadsereg német nyelvével germanisalni akarni a Lajthán-túli tartományokat, germanisalni akarni Magyarországot, egy őrült kisérlet, melynek sikere nem lesz ott, nem lesz itt, tehát vele miért nem hagynak fel? *(Zaj, mozgás jobbfelől. Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Miért cselekszik önök ezt? *(Halljuk! Halljuk!)* Miért akarják, hogy a mi közmüvelődési institutióink tetejébe és fejébe mindig egy német süveget tegyünk, *(Derültség a bal- és szélső balon)* hogy az magasabb fokaiban katonatermelő intézetté változzék át? *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hát vegyük a dolgot politikailag. *(Halljuk! Halljuk!)* Érdekében állhat-e a Habsburgok uralkodóházának, hogy itt a Lajthán túl vagy egészben, vagy esak részben is egy német birodalom alkottassék meg? Hiszen minden politicus belátja, hogy egy 7 millió lelket számláló német birodalom, a milyen Austria lehetne, a 40 millió Németországgal szemben, a maga összes kudarczaival állhatna esak fenn; mert Németország az ő összes sikereivel és ifju erejével, az ő teljes chauvinismusával, melyet ébren tartanak a legkisebb gyermektől kezdve a haldokló aggastyánig, őt mindenütt leszorítná. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Ezen Németország mellett egy német birodalom Austriában nem volna egyéb, mint előkészítő arra, hogy annak mindig esak uszályhordozója *(Ugy van! a szélső baloldalon)* vagy szolgája, vagy alárendeltje legyen. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Negyven millió ember mellett vajjon lehetséges-e 7 millió embernek külön német culturát teremteni? *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* Ha pedig nincs külön német cultura, miként lehetséges az, hogy egy német birodalom a Lajthán túl fennállhasson? És ha nincs szükség arra, hogy fennálljon, miért kell akkor egy birodalmi hadseregnek fennállania, mert igy nevezi a közös hadügyminister. Miért van szükség arra, hogy legyen egy birodalmi hadsereg, a mely német? *(Igaz! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

A különbözőség, a népek egész egyéniségének kidomborodása, a culturának eltérő mivolta a nagy német birodalomtól: egyedül ez indokolhatja Austriának és mellette egy szabad Magyarországnak létezését. *(Tetszés a bal- és a szélsőbalon.)* A mely pillanatban a német cultura abroncsaival Austria Németországhoz köti nemcsak a jelenben, hanem jövőben is culturailag a maga sorsát: akkor itt egy független és nagy, hatalmas állam csak ideigóráig existálhat, mert saját működésével készíti elő az elméket, az elemeket, a tényezőket, a melyek a nagy Németországhoz való esatlakozásra fogják csábítani Austriának német ajkú polgárait. *(Igaz! Ugy van! szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Tudom, azt fogják mondani, *(Halljuk!)* hogy germanisatióról beszélünk mi, de hát micsoda germanisatió az, hogy ha az iskolákban németül is tanulnak? Hiszen azért, hogy valaki németül tud, még nem lesz németté. *(Ugy van! balfelől.)*

Igaz. De az egész közoktatási rendszerünkből, sőt nemcsak a mienkből, hanem másokéból is meggyőződhetik mindenki, hogy iskolában nyelvet ugy megtanulni nem lehet, hogy valaki gondolatait könnyen kifejezhesse rajta, a mire a vizsgánál szükség van. *(Igaz! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)* A nyelvet eltanulni kell. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* Igen jól tudják ezt minálunk is az előkelő emberek. Ezért tartanak a házukban német nevelőnőket, Kindsfraukat, bonneokat, gouvernanteokat, hogy gyermekeik eltanulják a nyelvet, melyet az iskolában megtanulni nem tudnak. Mi ennek a következése? Látjuk, a mi főrangú házainknál. Igen derék haza-

fiak vannak tagjaik közt, *(Halljuk!)* de akárhányan vannak köztük, a kik a lehető legrosszabbul beszélik a magyar nyelvet, pedig igen jól éreznek magyarul. *(Ellenmondások jobbfelől.)* Bocsánatot kérek, nagyon rosszul beszélik a magyar nyelvet; beszédjök tele van germanismussal, tele van idegen szólásformákkal és bár szivük magyarul dobog, de gondolataikból alig ismerhetjük fel bennök a magyart. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Mi lesz ennek a következése? Minden jobb módú házba be fognak telepedni ezek a német nevelőnők a maguk erkölcseivel, a kiknek az a jellemvonása, hogy félig szabad emberek, félig cselédek. Azon erkölcsök átszivárognak a gyermekbe s a gyermek kedveért az egész család el kezd németül beszélni. Az a családi tűzhely, mely eddig a magyar nemzetnek megőrizte és megvédte az ifjuságot, lassan és csendesen egy féligmeddig német műhelylyé fog átalakulni, *(Igaz! Ugy van! a szélső balolda'on)* sokkal inkább ezután, mint eddig, mert az ifjúnak az iskolában, hogy sikerrel tehesse le az érettségi vizsgát, a német nyelvnek bizonyos fokig való tudásával kell birnia az újabb cultusministeri rendelet értelmében; mert a hadseregben az, hogy az önkéntesi év végén a tiszti vizsgát valaki sikerrel letehesse, a német nyelvben való könnyű kifejezésekhez van hozzá kötve. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Elvész először is a nemzet intelligentiájában a magyaros nyelvi érzék; megszokja az idegen kifejezéseket, szólásformát, szókötést és mondatszerkezetet és idegen literaturából, kizárólagosan csak egy literaturából a németből táplálkozva, lassankint germanisalódni fog gondolkozásában, germanisálódni fog felfogásában. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Ha, t. ház, figyelembe veszszük ezt és ha figyelembe veszszük e mellett azt is, hogy e hazában nagy számmal vannak németek, a kiknek nyelvi jogát tiszteljük és respectáljuk, a kik a német cultura emlőin kell, hogy maradjanak és kell, hogy abból tovább táplálkozzanak; ha tudjuk, hogy ma is mennyien élnek és hány rétege a társadalomnak él a német szóval és táplálkozik a német culturából; ha tudjuk, hogy mellettünk egy német nép van, mely évszázadok óta mindig e nemzet szabadsága és álkotmányos önállósága és függetlensége ellen tört; ha tudjuk, hogy azon túl van nekünk egy szövetségesünk, mely megint német, a melynek minden erejét és hatalmát a legnagyobb chauvinismussal terjesztik: akkor nagyon meg kell gondolnunk, hogy szabad-e a német culturának kizárólagos uralmat Magyarországon az iskolában is, a hadsereg nyelvében is és különösen a vizsgálati nyelv megalkotása által biztosítani. *Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

T. ház! A ki a történelmet ismeri, igen jól tudja azt, hogy Rómában nem egy napon szűntek meg latinul beszélni. *(Halljuk!)* Lassan-lassan felejtették el a latin nyelvet Rómában és Italiában. Ennek az oka pediglen egyszerűen az idegen culturának kihatása volt. A római birodalomban a görög cultura hódította meg előbb a felsőbb rétegeket s a görög culturának hódoló felsőbb rétegeknek eszmenete és gondolkodása vonta maga után, hogy a római birodalom keletire és nyugatira szakadjon s midőn a nyugati római birodalmat Alarich elfoglalta, már azelőtt régen nem beszélték a latin nyelvet és birták Rómát a barbárok. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert a köztársaság és az első caesarok nagy számmal vonszolták be Rómába és Italiába a barbár rabszolgákat, kiket azután később felszabadítottak és szabadokból lovagokká ütöttek és senatori rangra emelték; de azért a felszabadított rabszolgáknak nem volt meg a római nyelvérzékük; nem volt meg római jellemük, nem volt szeretetük sem a római társadalom, sem a római intézmények iránt s azért következhetett be a római birodalomnak rombadőlése és pusztulása. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ily lassu felosztó, ily lassu felbontó munkásságnak tesszük ki magunkat és nemzetünket, a mely kis nemzetet annál sokkal könnyebben emészthet fel egy idegen cultura, mint a hogy felemésztette a nagy, dicső és hódító Rómát. *(Ugy van! balfelől.)* Kitesszük magunkat, t. ház, egy idegen cultura romboló hatásának a nélkül, hogy abból egyebet, mint a nemzetre nézve nagy kárt és veszélyt tapasztalhatnánk. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* A nemzet felismerte a veszélyt, a mely culturájára és ekként egész létére támadhat; de miként lehet egy kis nemzetet fentartani másként, mint ha annak legkisebb egyéni sajátságait, nyelvének legparányibb emlékeit, azokat az apró porszemeket, melyek egyéniségét, azokat a szinecskéket, a melyek az ő idealismusát képezik, azokat az accordokat, melyek zenéjét képezik, azokat a vonásokat, melyek az ő jellemét kidomborítják és másoktól megkülönböztetik, gondosan összegyűjtjük, fejlesztjük és annak egy irodalmat, művészetet, egy művelődési szinvonalat, terjedelmet, alakot és jelentőséget adunk, mert csak ezek által van egy nemzetnek egyénisége megalkotva. És ha egy nemzet mind nagyobb és nagyobb feladatokra akar vállalkozni, mint a hogyan a magyar nemzet akar: akkor szükséges, hogy saját egyéniségét a legélesebben és leghatályosabban domborítsa ki, *(Ugyv van! Ugy van! a szélső balon)* hogy tiszteletet parancsoljon azoknak, kik benn e hazában élnek és kétségbe vonják *(Élénk helyeslés a szélső balon)* suprematiáját, másrészt indokolttá tegye a külföldön az ő egyéniségének hatalmasságával azon suprematiát, melyet e hazában bir. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A nemzet, ha a maga culturáját növelni akarja, nyelvének kincsét, sajátságait, összes gaz-

dagságát fejleszteni köteles. Egy nemzet nyelvébe idegen nemzet művelődését önkényesen és erőszakosan belevegyíteni mindig kártékony volt, mert az a nemzet vagy utánzóvá válik, vagy elkoreosodik. *(Tetszés balfelől.)* Midőn a németalföldi festők elkezdték az olaszokat utánozni, utálatos és megvetendő példáit állították elő a romlott festészetnek; ellenben midőn visszatértek saját egyéniségükhöz, onnan merítették a realitásnak megfelelő képeiket és alkotásaikat, a művészet oly elérhetetlen magaslatára emelkedtek, melyért ma is bámuljuk őket. *(Helyeslés a szélső balon.)* Bízom abban, hogy a magyar culturát — mert a nemzet észrevette, hogy mi ezéloztatik és mi a szándék — az idegen eultura e hazában elnyomni nem fogja. *(Ugy van! balfelől.)*

Van még egyéb is, a mi engem megnyugtat, a történelemnek egy nagy leczkéje. A hunok és szkiták százezrei és százezrei mentek a Balkánfélszigetre évszázadokon keresztül azért, hogy meghódítsák és soha arra képesek nem voltak és midőn ott letelepedtek, egy idegen fajú nemzetté alakultak át. A németek Olaszországot évszázadokon keresztül akarták leigázni és az út, a mely Németországból Rómába vezet, a német csontoktól fehérlik a nélkül, hogy az olaszok nemzetiségét kiirtani, többre mint esak rövid időre meghódítani képesek lettek volna. Ha pedig letelepedtek azon éghajlat alatt, ők mint a góthok és longobardok szintén italikusokká váltak. Hasonlót tapasztaltunk Magyarországon, ezen nagy áldott rónaságon, a melyet évszázadokon keresztül Németországnak nagy hadai annyiszor akartak elhódítani, nemcsak tőlünk, hanem hún, szittya elődeinktől is. Ideigóráig birhatták, a hatalmat gyakorolhatták, de örökös időkre a Duna és Tisza közt hatalmukat megalapítani nem birták. A történelem szigorú logicája élni fog a jövőben és bizonyára önök ellen is képesek leszünk a magyar culturát megvédelmezni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)* A magyar eulturának jellemző vonása az és ebben különbözik idegen nemzetek eulturájától, hogy mindenütt egy egész nemzet culturája egyenlő szinvonalban és párhuzamban áll az állam erejével; de itt Magyarországon, a hol annyi nemzetiség lakik, a magyar nemzet eulturája sokkal kisebb, mint a magyar állam feladata és ereje. Tehát ezért a magyar nemzet culturáját sokkal féltékenyebben kell őrizni és ápolni, mert a magyar államot fentartani csakis a magyar culturája által vagyunk képesek. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A magyar eultura ki van emelkedve a maga koronájával magasabban és mellette tenyésznek a nemzetiségek eulturái. A nemzetiségeknek is érdeke az, hogy a magyar eultura emelkedjék; mert a mennyire fel tudott emelkedni a magyar eultura, annyira fog utána felnövekedni a velünk lakó nemzetiségek culturája is. Ha példa kell reá, azt láthatjuk abban, hogy ha a latin nyelv maradt volna Magyarországon a hivatalos nyelv, Horvátországban soha sem lett volna horvát a hivatalos nyelv és hogyha a magyar honvédséget nem vezényelnék magyarul, a horvát honvédséget sem vezényelnék soha horvátul. *(Ugy van! a szélső balon.)* Avagy tekintsük az erdélyi románok eulturáját. Az erdélyi románok, a kik kevés kivétellel jobbágyok voltak 48 előtt, 48 után már a eulturának oly magas szinvonalán állanak, hogy még Romániába is ők viszik ki a culturát és ott a cultura haladásának élén, mint vezérek állanak, a mit nem köszönhetnek egyébnek, mint hogy a magyar cultura védszárnyai alatt növekedett az ő eulturájuk, holott Romániában, az idegen és barbár szomszédok közepette a sokkal nagyobb számú románság, daczára szabadságának, a eulturának igen kis fokon állott. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Azért, t. ház, a magyar nyelv, a magyar cultura érdekeinek megtámadása nemcsak a magyar nemzetnek megtámadása. És midőn önök, horvát képviselő urak, itt e házban leszavazzák a magyar vizsgálati nyelvet, gondolják meg, fontolják meg, hogy ezzel leszavazzák a horvát vizsgálati nyelvet is. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A nemzet miért alkotta meg politikai institutióit, miért tart fenn államot, ha nem nyelveért és eulturájáért? A nyelv pedig a culturának az alapja. Mit ér nekünk minden politikai institutió, minden jog és szabadság, hogy ha nem lehetünk azok, a mik vagyunk és a mik akarunk lenni: magyarok? *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)* A ki a nemzeti nyelv jogának csak ilyen kis mértékben érvényesülése ellen is felemelte kezét és kész megszorítani a nemzetnek e jogát az előttünk fekvő törvényjavaslat megszavazásával, az a nemzet ellen emelte fel kezét és annak az embernek bűnhődnie kell. *(Élénk helyeslés. Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* A nemzet példát kell hogy alkosson azzal, hogy a ki csak ily mértékben is merészelte felemelni kezét a nemzet nyelve ellen, a ki segédkezet nyujt az ily merényletre, azt az embert nem tűrheti Magyarország kormányának élén, hogy tudják a jövőben hogy a ki hasonlót merészel elkövetni, azt milyen büntetés fogja sújtani. *(Zajos helyeslés és taps. Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem szégyen a szülők kívánságának engedni, nem szégyen egy hazafira nézve a nemzet előtt meghajtani a fejét. Azért kérem a t. ministerelnök urat, hogy ősz fejével, de ifjú makaességával ne álljon ellent tovább a nemzet kívánságának, hajtsa meg fejét előtte, nem válik az szégyenére, esak diesőségére lesz, mert a nemzetért teszi. *(Ugy van! a baloldalon.)* Ezt annál inkább van jogunk kérni és követelni, mert elégszer tudott térdet hajtani az udvar előtt. *(Ugy van! a szélső bal-*

oldalon.) Azt mondják válaszul, hogy a többsége meg van a ministerelnöknek, a mig ez a többség meg van, addig nem érzi magát kényszerítve, hogy a nemzet akaratának engedjen, *(Felkiáltások a jobboldalon: Nem azt mondják!)* addig a többségre támaszkodik. Ha támogatja a nemzet, hát ne szavaztassák le többségével a nemzetet. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* A nemzet érzületét gyermekkora óta ismeri, nem lehet, hogy annyira hajlott korúvá, gyenge elméjűvé vált volna, hogy a mit gyermekkora óta tapasztalt a Bach-korszakban és azóta, azt mind elfeledte volna. Többsége van, mondják és intenek, hogy a többség uralmát ne bántsuk, mert az parlamentarismus. De hát mire való az a többség? Nem a hatalom birására, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hanem a nemzet akaratának érvényesítésére. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hol kell lennie annak a többségnek? Itt a házban. *(Ugy Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És akkor arra kérem a t. ministerelnök urat, engedje ott a túloldalon ülő képviselőket is meggyőződésük szerint szavazni s akkor a többség fog dönteni. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Miképen áll az a parlamentaris rendszer, a melyet én nem tudok becsülni? Az abban áll, hogy nem a ház többsége hozza meg szent meggyőződése szerint a törvényt, hanem egy clubb többsége alkotja meg azt. De ha nem igy van t. ház, miért kellett, hogy a kormánypárti körben a ministerelnök előbb azt mondja: szavazzátok meg először a 25. §-t, akkor engedek a 14. §-nál, ha olyan bizonyos volt a többsége. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mért kellett felvetnie a kabinetkérdést, ha pártjában nem voltak sokan, kik nem akarták megszavazni a 25. §-t? A clubban összegyülnek, tanácskoznak; alakul egy többség, mely kötelezi a kormánypártminden tagját, hogy megszavazzák azt, a mit a többség elfogadott; akkor eljönnek ide a képviselőházba s az a többség, mely többség volt ott a clubban, kisebbség itt a képviselőházban s azt kivánják, hogy mi hajoljunk meg az ilyen erőszakos és mesterséges többség előtt? *(Ugy van! Ugy van! Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Nagy mozgás a jobboldalon.)* Hiszen ez nem egyéb, mint párturalom, mely olyan, mint egy drága, igen sokba kerülő váza, mely a mikor aztán eltörik, Hegedüs Sándor képviselő ur bizalmi nyilatkozatával enyvezik össze; *(Élénk derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* többé semmi használatra nem lesz képes, de azért meg lehet bámulni mindig és mindig emlékeztetni fog arra, hogy milyen sokba került. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A párturalom az, mely nem egyenlő a parlamentarismussal; és hogy mily véleménynyel voltak a magyar parlamentarismus megalkotói a párturalomról, engedjék meg, hogy kövessem többek példáját, hogy Deák Ferencztől idézzek egy kis részletet, *(Halljuk! Halljuk!)* melyet 1840-ben, mint az egész ellenzék nyilatkozatát, mint a nemzet egyhangulag acclamált óhaját fogalmazta s a mely következőleg szól: „Károsnak, sőt veszélyesnek tartjuk, ha a kormány önmaga is párttá alakulva, hatalmának szellemi és anyagi erejét arra használja, hogy a vélemények szabad és független nyilatkozata helyett, mindent előre helyeslő s majdnem feltétlenül hódoló többséget szerezzen; s alkotmányellenesnek nyilatkoztatjuk azon törekvést is, hogy a kormánynak csak azon esetben szolgáljon irányul a többség, ha az egy bizonyos párt nézeteinek és érdekeinek kedvező".

T. ház! Ez a rendszer, a mely itt nyilvánul, a párturalom rendszere; de nem tiszta methodusa annak, hogy a nemzet többségének véleménye megtudható legyen. És ne csodálkozzék a ministerelnök ur, hogy parlamenti vitatkozásaink alatt annyi mindenféle zaj és mozgalom vegyült küzdelmeinkbe. A parlamenti élet apró zivatarok és fergetegekből áll, a melyek a levegőt tisztítják. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A szabadság olyan, mint a tenger, melynek belső élete csendes, felszinén van a vihar; de ez a vész és vihar, megtisztítván a levegőt, egyuttal megfosztja azt mindazon megrázkódtató elemektől is, melyek az államoknak, alkotmányoknak és trónoknak összerombolását szokták maguk után vonni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Mikor azt kérdeztük önöktől, hogy micsoda elveket vallanak, mindig csak egy nevet mondottak; midőn azt kiálltották oda önök felé, meggyőződés, jog, igazság, szabadság, dicsőség, remény s jövendő, mindig azt felelték önök: „Tisza Kálmán". *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Zajos éljenzés jobbfelől.)* Ne csodálkozzanak, hogy most minden csalódás keserűsége, minden elnyomatás haragja, minden szenvedés fájdalma, minden visszaélés utálata, minden veszély félelme, minden megaláztatás szégyene, a jövendő minden aggodalma, viharrá tornyosulva egy nevet zúg, egy áldozatot kér: „Tisza Kálmánt!" *(Hosszantartó helyeslés, tetszés és zaj a bal- és szélső baloldalon. Zajos helyeslés jobbfelől.)* Tisza Kálmán személyes uralma vezetett t. ház, Tisza Kálmán személyes megtámadtatásához. Ezt higgadtan, meggyőződésem szerint mondom, mert mindenütt a személyes uralomnak vége ez volt s a különbség csak az, hogy a hol az uralkodók követték a személyes uralmat, ott a trónok dőltek fel s a hol a ministerek követték a személyes uralmat, ott a ministerek buktak meg. S egy vén szinésznek más tanácsot nem lehet adni, minthogy idejében vonuljon vissza, mielőtt torka még kiadja az igaz hangokat és szerepét még képes eljátszani. Ne várja meg a ministerelnök ur azon időt, a midőn babérkoszorúk helyett megjelennek a hagymakoszorúk és ne

vigasztalja magát azzal, hogy csak a földszint és karzat dobja azt, *(Élénk tetszés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon)* mindenütt az dobja csak.

A szabadság nem áll egyébből, mint ellentállásból; azért ne ütközzenek meg önök azon az ellenálláson, a melyet tapasztalnak. Vajjon ha a magyar nemzet Bocskay, Rákóczy és Bethlen alatt ellent nem állott volna s a magyar szellem Erdély bérczeiből elő nem tört volna, hogy segítségünkre szolgáljon, képesek lettünk volna-e megmenteni a vallásszabadságot s az állami önállóság s függetlenség roncsait? És ha 1848-ban a nemzet nem állott volna ellen, ámbár letiportatott és minden politikai eredmény egy időre elraboltatott tőle, ezen ellenállás nélkül a jobbágyság eltörlését és a társadalom felszabadulását ki lehetett volna-e vívni? Ha a nemzet 1848-ban nem állt volna ellen oly hosszan és elszántsággal és kitartóan, vajjon itt ülnének-e önök s nem inkább Bécsben, a hová az oly természetű államférfiak, mint a miniszterelnök ur, már rég be akarták vinni a nemzetet. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt mondja Berzeviczy államtitkár ur, hogy a mi durva kalapácsütéseink összetömörítették a kormánypártot.

Igaz, mi kalapácscsal is dolgozunk, mert az, a ki Magyarországnak és a magyar nemzetnek létét, a magyar nemzet államiságát fentartani és fejleszteni akarja, annak egyik kezében ép ugy, mint Izrael népének, kalapácsot, másik kezében kardot kell hordania. Egyik kezével épít, a másik kezével kardot suhogtat, hogy az ellenségeket távol tartsa. *(Élénk tetszés a szélső balon.)* Kalapácsütések voltak, de az elszánt Machabeusok kalapácsütései, mely az idegen bálványt összezúzza és az idegen szolgaság rabláncait széttöri és a nemzeti lét frigyszekrényét, a nyelvet biztonságba helyezi. *(Zajos tetszés, éljenzés a szélső baloldalon.)* Azt mondják, mit szól ehhez a külföld? Igen jól tudom, hogy most, midőn egész Európában a militarismus nem elégszik meg vérrel, pénzzel, intézményekkel, hanem minden hatalmat kezébe akar keríteni — és ehhez van Európában bizonyos hangulat — akkor meg dissonantiának tünik fel, ha akad kcleten egy kis nemzet, mely a militarismusnak oda kiáltja: „Nekem van egy szentségem, egy nyelvem, itt megállj, ezt bántani nem fogod!“ *(Zajos helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* Csakhogy Európának nem csupa udvaronczokból állnak a népei. Ott vannak azok a népek, a melyek kenyérért és munkáért fáradnak és nem kapnak sem munkát, sem kenyeret, hanem megkapják a bilincset és szuronyt, azok a népek bizonyára azt fogják mondani: a magyar nemzet küzdelme méltó az ő multjához! Az a külföld, mely képes volt megtagadni Bismarcktól, a ki annyi sikert ért el, hogy két évre állapittassék meg a hadsereg hadi létszáma, az a külföld csak üdvözölni fogja az ellenzék küzdelmét. De bárhogy gondolkodnának, a magyar nemzet nem udvarok és udvari lakájok tapsaiért van itt, hanem hogy erejét fejleszsze és érvényesítse. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)* Hogy ezt megtehesse, nem kell egyéb, minthogy a nemzet iránt viseltessenek több bizalommal és illessék kevesebb gyanusítással. E nemzet a maga bizalmának egész hosszú lánczolatát tette a trón lábához. Idcje, hogy arra már a trón is csattanós választ adjon. *(Élénk tetszés a szélső balon.)* Mert a mi szeretetünket viszontagságok sem ingatják meg, de bizalmunkra bizalmat kell hogy várjunk, bizalmat csak bizalommal lehet táplálni és bizalmunkat csak a trónról jövő biztatás fogja éltetni. Ha tudnák ott, hogy nem ellenzéki viszketeg, hanem rideg valóság az, a mit mi elpanaszlunk, a mit mi mindig kérünk és alig követelünk, tudniillik, hogy a nemzetet ez intézményében, a hadsereg intézményében gyűlölik és üldözik, pedig ő erejét, lelkesedését, elszántságát kész felajánlani: nem kételkedem, hogy a nemes szivü férfiú a nemzet kivánságát, akaratát, hogy meg ne tegye. *(Zajos helyeslés a bal és szélső baloldalon.)* De nem azért jelennek meg a korona tanácsosai, hogy a nemzet akaratáról, érzelmeiről, panaszáról, kérelméről felvilágosítsák, hanem hogy saját nagyságukat és nélkülözhetlenségüket bizonyítsák. *(Helyeslés és zajos éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)* Nem a mi vitatkozásunk, nem az utcza, nem a nemzet hangulata az, mely a trónt veszélyyel fenyegeti, hanem a szolgáknak hízelkedése, *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső balon)* a szolgáknak vádaskodása, a kik oda nem igaz szót mennek mondani, hanem csak mindig a szinfalaknak visszhangot adni. *(Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! A honvédelmi minister ur rázta a fejét, midőn azt mondtam, hogy a nemzetet gyülölik, a nemzet fiait a hadseregben háttérbe szorítják, előmenetelében gátolják; engedje meg a t. ház, hogy egy kitünő katonának, igazán művelt férfiunak, kit rövid ideig szerencsém volt ismerni, leveléből olvassak fel pár szót. *(Halljuk! Halljuk!)* Ezredes volt, meghalt, boszút rajta nem állhatnak. *(Mozgás jobbfelől. Olvas)*: „Ezen soraim az utolsók az életben, egynéhány óra mulva már csak éltem“ — ezt irja nekem Zathureczky Károly — „védjék e hazát, legyenek kitartók, hogy legyen egykor magyar hadsereg; mert a magyart még is csak, minden szépítés mellett, gyűlölik s háttérbe szorítják. Isten önnel, képviselő ur! Éljen a haza és drága nemzetünk!“ *(Nagy mozgás)*

Én, t. ház, e frissen hantolt sírról leszakítom e véres virágot és leteszem az önök lábai elé, tiporják el, ha van hozzá bátorságuk! Nem fogadom el a szakaszt. *(Zajos, szünni nem akaró éljenzés a bal- és szélső baloldalon A szónokot számosan üdvöz-*

lik. Meg-megújuló zajos felkiáltások a bal- és szélső balfelől: Szavazzunk! Szavazzunk rögtön! Éljen Ugron Gábor! Öt perczet kérünk!)

Elnök: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök *(csenget)*: T. ház! *(Felkiáltások a szélső balon: Szavazzunk! Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt! Szünni nem akaró zaj.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Én a ministerium nevében . . . *(Zaj. Felkiáltások a szélső balon: Szavazzunk! Elnök csenget.)*

Elnök: T. ház! *(Szavazzunk! Halljuk az elnököt!)* Csendet kérek! *(Halljuk! Halljuk!)* Nagyon jól méltóztatnak tudni, hogy mindennek a házszabályok szerint előirt sora van. *(Felkiáltások balfelől: Szavazzunk!)* E szerint hiába méltóztatnak hangoztatni, hogy „szavazzunk“, mig én a tárgyalás során odáig nem jutok. Először is tartozom kinyilvánítani, hogy szólásra senki sincs feljegyezve, hogy ha tehát szólani senki sem kiván . . . *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: De vannak felirva! Szünni nem akaró zaj. Elnök csenget.)*

Ha vannak felirva és valaki szólani akar, azt nem akadályozhatom meg. *(Nagy zaj. Mozgás és felkiáltások: Elál! Elnök csenget.)*

Uray Imre: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ha mindenki eláll, én is hajlandó vagyok elállni abban az esetben, ha a szavazás még ma megejtetik. *(Szünni nem akaró zaj és felkiáltások: Szavazzunk!)* Különben minthogy már ugyis $^3/_4$2 óra, azt hiszem, kérhetem, hogy beszédemet a legközelebbi ülésre halaszthassam? *(Helyeslések a a szélső baloldalon. Zajos felkiáltások jobbfelől: Elál! Szavazzunk!)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! Nagy zaj.)* Én nem kényszeríthetek senkit arra, hogy elálljon a szótól s igy ezt a feltételt nekem elfogadnom lehetetlen. *(Folytonos zaj. Felkiáltások a baloldalon: Uray elálll!)*

E szerint, t. ház, a tanácskozás be van fejezve. *(Zajos helyeslés. Élénk felkiáltások a szélső balon: Nem állott el! Beszélni akar! Felkiáltások jobbfelől: Nincs joga! Zajos ellenmondások a szélső balon és felkiáltások: Halljuk Urayt! Eláll! jobbfelől. Felkiáltások: $^3/_4$ 2-re. Zaj.)*

Engedelmet kérek a t. ház tagjaitól, *(Nagy zaj. Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Kedden!)* még csak öt perczczel mult fél kettőre, *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* tehát ha beszélni akar a képviselő ur, *(Szünni nem akaró zaj. Halljuk! Halljuk! Eláll! Elnök csenget)* tessék beszélni. *(Nagy zaj.)* Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni, mert igy a tanácskozás lehetetlen. *(Folyton tartó zaj. Eláll! és Halljuk! kiáltások. Nagy mozgás. Elnök csenget.)* Arra kérem a t. ház tagjait, méltóztassanak lehetővé tenni, hogy szólhassak. *(Halljuk! Halljuk!)* Már megkisérlettem nehányszor, de oly nagy zaj van, hogy lehetetlen volt szóhoz jutnom. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! Méltóztatik látni, hogy az ingerültség oly nagy . . .

Uray Imre: T. ház! Kijelentettem. . . . *(Felkiáltások jobbfelől: Halljuk az elnököt!)*

Elnök: Méltóztassék a t. képviselő ur engem meghallgatni, ugy is tudom, mit kiván a t. képviselő ur. *(Derültség.)* Méltóztatnak látni, hogy a ház ilyen hangulatában lehetetlen tanácskozni. A képviselő ur is, azt hiszem, jogosan hivatkozhatik arra, hogy most már $^3/_4$2 óra is lévén, nem kezdheti meg beszédjét. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De még más képviselő urak is vannak feliratkozva. Azt hiszem tehát, t. ház, nem marad egyéb hátra, mint kijelenteni, hogy a tanácskozás folytatása a legközelebbi ülésre tétetik át. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! *(Hosszantartó nagy zaj. Az elnök ismételten csenget. Halljuk! Halljuk!)* Én nem zárhatom be az ülést, mig nincs kitűzve a legközelebbi ülés határideje. *(Halljuk! Halljuk!)* Ennélfogva kijelentem, hogy hétfőn ünnep lévén, a legközelebbi ülés kedden d. e. 10 órakor fog tartatni.

Az ülést bezárom. *(Élénk felkiáltások a baloldalról: Éljen az elnök!)*

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.)

211. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi március hó 26-án, kedden.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés Fabiny Teophil igazságügyminister lemondásáról és báró Orczy Béla ő Felsége személye körüli ministernek a belügyi tárcza vezetésétől való fölmentéséről, melyekkel ideiglenesen Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister bizatott meg; továbbá a beérkezett kérvényekről. Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi minister törvényjavaslatot nyujt be a magyar-gácsországi és magyar-nyugoti vasutak megváltásáról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szavazás a 24—25. §. és azt illető határozati javaslat fölött. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gr. Széchényi Pál, gr. Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szathmáry György jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Josipovich Géza, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Beöthy Algernon jegyző *(olvassa a márczius hó 23-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a ministerelnök 1,056/M. E. számú átiratát, mely szerint ő császári és apostoli királyi Felsége folyó hó 22-kén kelt legfelsőbb elhatározásával Fabiny Teofil igazságügyminister urnak ezen állásáról meggyengült egészségi állapota miatt történt lemondását legkegyelmesebben elfogadni, de ugyan őt legkegyelmesebben felhivni méltóztatott, hogy az igazságügyi tárcza ügyeit másnemü további legfelsőbb elhatározásáig még egyelőre ideiglenesen vezesse.

Méltóztatott továbbá ő császári és apostoli királyi Felségének ugyancsak folyó hó 22-kén kelt legfelsőbb elhatározásával báró Orczy Béla minister urat a belügyministerium ügyeinek ideiglenes vezetésétől saját kérelmére legkegyelmesebben felmenteni s ezen ministerium ügyeinek ideiglenes vezetésével Baross Gábor közmunka- és közlekedésügyi minister urat *(Élénk éljenzés!)* legkegyelmesebben megbizni.

Bemutatom Abauj-Torna és Turócz vármegyék közönségeinek feliratait, továbbá a tatai járás választó-kerület választóinak Kun Miklós képviselő által beadott kérvényét, melyekben a véderőről szóló törvényjavaslat 25. §-ának módosítása, illetve el nem fogadása tárgyában kérvényeznek.

Megtekinthetés czéljából a ház irodájában helyeztetnek el.

Bemutatom továbbá: a fehértemplomi királyi törvényszék és királyi járásbiróság biráinak Sztojacskovics Sándor; —

a nagyszebeni királyi törvényszék és királyi járásbiróság biráinak Meltzl Oszkár; —

a galgóczi királyi járásbiróság biráinak Schóber Ernő; —

a jászapáthi királyi járásbiróság biráinak Bárczay Gyula; —

a székely-kereszturi királyi járásbiróság biráinak Szentkirályi Árpád; —

a kun-halasi királyi járásbiróság biráinak Farkas Imre; —

a vaáli királyi járásbiróság biráinak Lits Gyula; —

a zsablyai királyi járásbiróság biráinak Dimitrievics Milos; —

a zsombolyai királyi járásbiróság biráinak Hieronymi Károly; —

a karánsebesi királyi törvényszék és járásbiróság biráinak Szende Béla — és

a bozoviczi királyi járásbiróság biráinak Szende Béla képviselő urak által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

Bemutatom a somogymegyei gazdasági egyesületnek Svastics Gyula képviselő által beadott kérvényét, melyben alapszabályainak jóváhagyása tárgyában kérvényez.

Mindezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Josipovich Géza jegyző: Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister!

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Van szerencsém benyujtani az első magyar gácsországi és a magyar nyugoti vasut magyar vonalainak megváltására vonatkozó törvényjavaslatot indokolásával együtt. Kérem a t. házat, méltóztassék ezen törvényjavaslatokat előzetes tárgyalás végett a közlekedési és a pénzügyi bizottságokhoz utasítani.

Elnök: Az első magyar gácsországi- és a magyar nyugoti vasut magyar vonalainak megváltására vonatkozó törvényjavaslat indokolásával és a hozzá csatolt mellékletekkel együtt, ki fog nyomatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi és a közlekedési bizottságokhoz utasittatik.

Több előterjesztés nincs.

Következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása, jelesen pedig a 24. és 25. §. és az ezekre vonatkozó határozati javaslat.

Madarász József jegyző: Uray Imre!

Uray Imre: *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! E paragraphusnál a tárgy már ki van merítve.

Beksics Gusztáv: Bizony ki!

Uray Imre: De nincs annyira kimerítve, mint Beksics képviselő ur gondolja; nincs annyira, mint az önök könnyelmű gondolkozása mellett a nemzet türelme. *(Ugy van a szélső baloldalon.)* Többször hallottam e vita alatt, hogy az önkéntesi intézmény az intelligens osztálynak mintegy privilegiuma. Kereken tagadom. Mert az önkéntességhez nem kell sem báróság, sem grófság, sem ezer köblös föld, hanem qualificatio és mert az intelligens ember ugyis igyekszik gyermekével valamely idegen nyelvet elsajátittatni: e törvény ép azt a szegény embert sújtja leginkább, kinek van 2—3 fia és az egyiket a többi rovására keservesen iskoláztatja, ügyvédnek, vagy más magasabb pályára neveli s mikor majdnem a czélnál van, önök barricadot állítanak eléje, melynél a fiatal emberek halomra hullanak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ama fiatal emberek közül, kik két évi szolgálat alatt elhanyagolják választott szaktanulmányaikat és megszokják a katonaságnál azt a renyhe életet: nagyon kevés lesz olyan, ki onnan kikerülve, folytatja pályáját. Igy neveljük tuczatszámra, a mi Magyarországon sohsem volt, a proletárságot. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

E bajon kétfélekép lehetne segíteni. A paragraphus szerint az önkéntesek 15%-a beosztatik a honvédség közé. A honvédelmi minister ur azt mondja, hogy 29%-a; de én a magam részéről azt gondolnám, hogyha azoknak számát, kik az önkéntességre kötelezvék, 40%-ra lehet tenni, azt a 40%-ot nem korosztály, nem sorszám szerint kellene tekinteni, hanem arra kellene tekintettel lenni, hogy melyik beszél magyarul, melyik németül és a ki csak magyarul tud, azt egyenesen a honvédségbe kellene beosztani és csak azokat, a kik németül tudnak, a közös hadseregbe, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* mert ezzel sokat lehetne enyhíteni ezen a szakaszon, melynek szigorúsága egész társadalmunkat sújtja.

A másik, a mivel szerintem még jobban lehetne segíteni, a következő. *(Halljuk!)* Tudjuk nagyon jól, hogy a közös hadseregbeli tisztek az egész önkéntesi intézményt ki nem állhatják és a fiatalság teljesen ki van szolgáltatva azon urak szeszélyének; lehet a vizsgára legjobban elkészülve is, lehet a legkitünőbb ember, de ha a kapitány vagy azon commissio magas tetszését elnyerni nem sikerült, megbukik és nincs annak hova apellálnia. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Azért szerintem legjobb lenne az, ha az egész országban lévő önkéntesek 5—6 nagyobb helyre, például honvéd-kerületbe összevonatnának a vizsga letételére és ebben a commissióban honvédségi tisztek volnának a vizsgázók és osztrák tisztek is meg volnának oda híva; akkor azután, mikor meggyőződnének arról, hogy melyik képes a vizsgát német nyelven letenni, ugyis vizsgázhatna, a hogy azt önök a határozati javaslattal kivánják s ezeket tisztekké képesíthetnék. A kik németül tudnak annyira, a mennyi szükséges, azokat áttennék a a közös hadseregbe, a többit a honvédséghez. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik, a mit e szakasznál nem helyeselhetünk mi, kik szintén önkéntesek voltunk, az, hogy államköltségen szolgálni csak annak engedtetik meg, kinek nincs módjában azt saját költségén teljesíteni; de a szakaszban ez áll: „Államköltsé-

gen önkéntes csak az lehet, ki fő tantárgyakból jeles osztályzatot nyert.“ Mi láttuk azt, hogy ezek az államköltségcs önkéntesek milyen secaturának vannak a közös hadseregben kitéve; már pedig minél jelesebb, minél képzettebb az a fiatal ember, annál nehezebben esik neki szolgálni. Hisz Béesben megtörtént, hogy tüzér-önkéntesekkel 7 órától 10-ig minden második nap strózsákot tapostattak, hogy ablakokat, ajtókat suroltattak; hogy mind ehhez minek kell az a nagyon jeles osztályzat, azt én nem értem. *(Helyeslés a szélső balon.)*

És már most, t. ház, azokkal, kik középszerű eredménynyel teszik le a vizsgát, mi történik? Én erre nézve semmiféle intézkedést nem látok. Azt sem tartom, t. ház, helyes intézkedésnek, hogy azon szegény ifjunak, kit különben passiója, hajlama és testalkata a lovassághoz vonzaná és természete is ezt kivánná, azért, mert szegény, a hadsereg ezen részénél szolgálatot teljesiteni nem lehet. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

Midőn, t. ház, az önkéntességi intézményt behozták és az önkéntesek körüli eljárást megalkották, az önkéntcsek a közös hadsereg részéről igen humánus bánásmódban részesültek és én azt hiszem, azért, mert azok a közös hadseregbeli tisztek maguk sem voltak az intézménynyel tisztában. De midőn látták azt, hogy egyik országgyülés sem ügyel arra, vajjon azok az önkéntesek abban a hadseregben olyan bánásmódban részesülnek-e, a minőt állásuknál és műveltségüknél fogva maguknak követelhetnek: akkor az a rendszer egészen megváltozott és kipótolták azt a humánus bánásmódot azokon, a kik utánuk jöttek a mai napig. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ha pedig, t. ház, ez a szakasz ugy megy keresztül, mint a hogy Gajári t. képviselőtársam indítványozta, akkor körülbelül oda értünk, a hol 5—6 században voltunk; mert akkor az volt a szokás, *(Halljuk!)* hogy a fiuk vétkeiért az apák bűnhődtek, az apák vétkeiért pedig — mint Zách Feliciánnal történt — kiirtották és kipusztították az egész családot. De hogy Magyarországon a XIX-dik században ilyen igazságtalanság ismét megtörténhessék, hogy a fiu tudatlanságáért és esetleg a német nyelvben járatlanságáért az apát büntessék, a ki az utolsó áldozatot is meghozta, hogy gyermekének jövőjét biztosítsa: ezt, t. ház, másnak, mint lelketlenségnek nevezni nem lehet. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* És ily körülmények között, ha nekem, t. képviselőház, ma kellene a védkötelezettségnek eleget tennem, daczára annak, hogy németül tudok, az önkéntes jogért egyáltalában nem folyamodnám; mert ha én azt a pénzt, a mibe az önkéntesség kerül, zsebembe teszem, biztosítok magamnak — miután a pénz épen a katonaságnál nagyon is puhító eszköz — egészen kellemes életet és másodszor elérem azt, hogy — ha tudom a módját — egy esztendő alatt magamnak hosszú szabadságot is kieszközlök és nem koczkáztatok semmit. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Igaz ugyan, hogy én ennek hasznát már nem vehetem; de nem is ezért mondom, hanem mondom azért, hogy más valaki utánnam hasznát vehessc. Az igaz, hogy az csalás; de nem csal-e bennünket is eléggé a német? *(Derültség a szélső balon)*

Béesben megtörtént, t. ház, hogy a vizsgáló bizottság elhatározta, hogy a 15 önkéntesből csak egy önkéntest ereszt át a vizsgán; hanem egy jó barátom a vizsgán, akarva nem akarva, ugy felelt, hogy kilencz tantárgyból letette a vizsgát. A generális forgatta mindenképen, semmi szin alatt sem akarván a fiatal embert a tiszti vizsgán átbocsátani, addig forgatta a Conduit-listát, mig kisütötte, hogy a 600 frt hiányzik s ennek alapján azt mondotta, hogy ne is folytassa a vizsgát, mert a 600 frt hiányzik. Erre azt válaszolta az én barátom, hogy majd lesz oly állása, ha kikerül, hogy a 600 frtot lefizetheti. Mire a generális azt mondotta, hogy hát majd akkor tegye le barátom, ha lefizette. S az az uri ember máig sem tette le a vizsgát, holott a bizottságnak az lett volna kötelessége, hogy a fiatal embert átereszsze a vizsgán s ha most nem nevezheti is ki tisztnek, majd kineveztethették volna, ha háború lesz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És hogy a bánásmódot illustráljam, felhozok egy dolgot. *(Halljuk!)* Mikor a várta-szobában 24 óráig szolgál az önkéntes s mikor ott az unalomtól nem tud mit csinálni s unalmában kártyázik gyufára, elítélik három hónapi Stockházra. *(Közbekiáltások a szélső baloldalon: Nagyon szép!)* Ez az a humanus bánásmód, a miben az intelligens fiatalságot részesitik. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Gyönyörű!)*

T. ház! Az én véleményem az, hogy ily körülmények között meg van engedve minden olyan, a mi tulajdonképpen a rendet nem sérti. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Ha én a fiatalságnak volnék, én mindjárt leköszönnék a reserv-tiszti állásról s elhatároznám azt, hogy vizsgát nem teszünk mindaddig, mig magyar nyelven nem lehet letenni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És ha csakugyan szüksége van a hadsegnek tisztekre: sokáig a nélkül el nem lehet. Ha tehát szíjmadzag, huzzuk: a kinek szakad, annak szakad. *(Derültség balfelől.)*

T. ház! Magyarországon a német nyelv terjesztői, a kik lehetnének a Schulverein disztagjai, a közös hadseregbeli tisztek; az a testület, mely magyar pénzen hatalmaskodik és gőgös, állam az államban, mert meghajlik előtte az összes minisierium. Hogy minő jó magyar urak ezek a tisztek, arról meggyőződtem a mult hóban, midőn haza menve, Sátoralja-Ujhelyen kellett a vonat indulására fél óráig várnom. A teremben közös had-

seregbeli huszártisztek és honvéd lovas tisztek voltak együtt s egy félórán keresztül mindig német nyelven jodliroztak; egyszerre megszólalt az egyik főhadnagy magyarul és a pinczérhez igy szólt: „Hozzon kenyeret“. A magyar nyelv tehát csak akkor jó, mikor éhesek s mikor kenyér kell. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Kik terjesztik Magyarországon a magyar nyelvet? A szegény vándor-szinészek s a magával is tehetetlen, éhenhaló magyar néptanítók. Tessék megnézni az eszközök különbségét, midőn már a magyar ministerium is a Schulverein tagjai közé sorozható.

A t. minister ur ideálját s minta-államát Bosnia képezi; miért? Mert ott már odáig vitték a dolgot, hogy a gyermekek az iskolában is németül tanulnak. Azért bizony kár volt olyan rémség pénzt elpocsékolni és ha azt kivánták, hogy a német nyelv sikerrel tanittassék és azt óhajtják, hogy Magyarországon a germanisatio szintén keresztül hajtassék, ezt a czélt Csáky minister urral együtt sem fogják elérni; de ha a germanisálási vágy annyira elfogta önöket, mi szivesen oda adjuk önöket tanfelügyelőknek Bosniába. *(Derültség balfelől.)* Különben a t. honvédelmi minisiten ur a közéletben igen derék, jóravaló, gavallér ember, azt nem tagadja meg senki tőle. *(Igaz! Ugy van!)*

Én csak azon csodálkozom, hogy a ki egész életén keresztül hozzá volt szokva, hogy zsinórra tett kézzel beszéljenek vele, azt még is annyira sikerült megpuhitanunk, hogy velünk szemben néha már haptákban áll s elismerem azt is, hogy rövid ministersége alatt többet tanult a parlamentarismusból és alkotmányból, mint összes collegái, a kiket ott hagyott. *(Derültség balfelől.)* De daczára ezen nagy tiszteletnek, melylyel személye iránt viseltetem, nagy szerencsének nem tartom, hogy egy osztrák generalist tesznek meg magyar honvédelmi ministernek, mert ennek az osztrák generalisnak mindig szeme előtt lebeg a Feldzeigmeisterség, már pedig ő ezt biztosan nem adja az összes magyar alkotmányért s talán midőn magában dúdolgat, ezt a nótát fujja: „Az én rózsám arany csillag.“ *(Felkiáltás jobbfelől: Ezüst csillag!)*

Horváth Gyula t. képviselőtársammal, azt se tudom, hogyan kezdjem. Egyszer ugy tűnik fel nekem, mint a zsidó lakodalomban a gókler, *(Derültség balfelől)* de ehhez nem hasonlítom, hanem eljárása hasonlít azon esethez, melyet egy huszár kapitánytól hallottam. *(Halljuk!)* Ez beszélte, hogy a königgrätzi csatában nem győztek eléggé esodálkozni azon a discipliián, melyet a porosz hadseregnél tapasztaltak. Ő 300 lépésről fedett helyen látta azt, mikor egy porosz zászlóaljat egy osztrák csapat ellen rohamra vezettek és hallotta tisztán, világosan a commandot: „Im Paradeschritt, Sturm!“ Ez nálunk teljesen ismeretlen, mert mi eddig commando nélkül is csak Laufschrittet csináltunk. *(Derültség balfelől.)* És uraim, ma Magyarországon lefőzte osztrák generalis collegáit itt a házban egy talmi generalis, a ministerelnök ur, mert ő a maga csapatát oda dressirozta és képezte, hogy azok még a retirálást is parádé-lépésben csinálják. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Berzeviczy Albert t. államtitkár ur, körülbelül mikor a túloldalon a szerepeket osztották ki, kérdezték, ki fogja a magyar culturát dicsérni, arra ő vállalkozott. És ki tudja leordítani az ellenzéket, azt is ő vállalta el. Abban a helyzetben volt, a miben volt Shakespeare „Szentivánéji álma“-ban Zuboly takács, mert mikor azt kérdezték, hogy ki tudja eljátszani Thisbét, Zuboly takács azt mondta, hogy csak adjátok ide nekem, ha eltakarhatom arczomat, igen vékony hangom van és szépen tudok énekelni; és mikor azt kérdezték, hogy hát az oroszlánt el tudja-e játszani, mert itt csak ordítani kell, azt felelte, hogy csak adják oda neki, fog ő ordítani ugy, hogy a fejedelem is azt fogja mondani, hogy ordítson még egyszer. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Az állami iskolákban is, a mivel olyan nagyon kérkedett az államtitkár ur, szintén el lehet mondani azt, hogy ha azt a pénzt tervszerűleg okosan osztották volna be, százszor több eredményt értek volna el vele, mint a mennyit igy elértek; de igy a t. államtitkár ur is ugy van az állami iskolákkal, mint az egyszeri lakatos a huszas csinálással, hogy igen jól tudta csinálni a huszast, jó is volt, el is fogadták, de minden huszas 10 krajczárral többe került, mint a mennyit ért. *(Derültség.)* Azután azt mondta a t. államtitkár ur: „Biztosítom a túloldalt, hogy minél dühösebben fognak e párt körül tombolni a szenvedélyek, mi annál hajthatatlanabbak leszünk és annál összetartóbbak.“ Szóval szokásukat követik; mert akkor is összetartottak, akkor is hajthatatlanok voltak, mikor őket senki sem bántotta; és most, mikor ilyen óriási támadásoknak voltak kitéve, hogy ne tartanának össze?

És ez az eset emlékeztet engem arra, mikor egy 3—400 holdas mocsara van egy tulajdonosnak, a hol az élősdieknek egy egész raja élősködik; a tulajdonos annak a területnek semmi hasznát nem veheti, mert ha halászni akar, az ingoványban és nádasban elmenekülnek, ha pedig egy-két halat horoggal sikerült is kézrekeríteni, az meg az iszaptól olyan szagos volt, hogy lehetetlen volt hasznát venni. A tulajdonos megunván ezt az állapotot, elhatározta magát, hogy lecsapoltatja a vizet és akkor aztán mind rakáson ott hemzsegtek és igy a tulajdonosnak megtérítették az előbbi veszteséget, a helyén pedig igen szép vetések gyönyörködtették a tulajdonost. Az éltető elem a közvélemény.

Önökről is le van az csapolva és önök is ép

oly kétségbeesetten kapkodnak, mint azok a halak és mennél jobban összetartanak, annál könnyebben fogja a nemzet önöket onnan kidobni. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

És én esodálkozom, t. ház, miesoda nagy érdemeket szereztünk mi arra, hogy minket, mint tegnap este is, olyan nagy parádéval őriztetnek. *(Derültség a szélső baloldalon. Halljuk!)* Hiszen mi nem félünk, a mi lelkiismeretünk nyugodt, mert mi megteszszük mindig a nemzet iránti kötelességünket *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és daczára annak, hogy önök majdnem háromannyian vannak, önöktől sem félünk. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* És bár igaz, hogy az egész vita alatt a legnyomósab argumentumot önök közül Rohonczy hozta ide a házba, de még attól sem félünk. *(Derültség.)* Nem félünk, mert, uraim, önök ellen tökéletesen elég a Zacherlin-por, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* mely a svábbogarakat legbiztosabban pusztítja. *(Derültség.)*

György Endre képviselő urral aligha meg vannak elégedve Munkáeson. *(Halljuk! Halljuk!)* De könnyű neki lenézni a választóit, mert én fogadást ajánlok neki, hogy a saját kerületében fele a választóinak a nevét sem tudja. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* És a mint hallottam, hogy Nero kineveztette a lovát consulnak, ép ugy megteheti Schönborn gróf — ha tetszik neki — hogy ide küldheti ő is a szakácsát. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

És azt is értem, hogy György Endre kegyelettel viseltetik a ministerelnök ur iránt. Hiszen utóvégre az iránt, a ki kenyeret ad, kell hogy kegyelettel viseltessünk,

De nézzék meg az ország közvéleményét, milyen kegyelettel említi az most az önök nevét. Nem tartja önöket másnak egy részvénytársaságnál és én nem is kivánom önöktől, hogy hagyják ott igazgatójukat, mert 25 százalék osztalékot ád önöknek.

Különben én nem foglalkozom tovább most György Endre képviselő urral. Előbb-utóbb eléri őt is a nemezis, elbánnak majd ő vele Munkáeson. *(Ugy van! szélső a baloldalon.)*

T. ház! E vitában mutatta be magát a ministerelnök ur a nemzet előtt a maga valóságában. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez a nemzet, melytől 22 esztendő alatt nem tudtak kérni bármit, hogy utolsó gararasát is áldozatul ne hozta volna, ma látva jogainak esorbítását, folyamodik felfelé. S azért a sok áldozatért vajjon mi maradt neki? Az, hogy odafönn mindenütt süket fülekre talál s önök a nemzet véleménye elől elzárkóznak és végrehajtják feltétlenül azt, a mit felülről követelnek. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Pedig nincs veszélyesebb dolog, mintha valakiről tudják azt, hogy mindenre fel engedi magát használni, mert az ilyent addig használják nemzetellenes ezélokra, mig végre azon meggyőződésre jutnak, hogy semmi nagyobbra, semmi nemesebbre nem képes. *(Ugy van! a szélsőbaloldalon.)*

Panaszkodnak önök, hogy félrevezettük a közvéleményt. Hála Istennek, csakhogy egyszer abból az irányból, a mely Bécs felé vezetett, visszatudtuk terelni a nemzetet. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Sopánkodnak, hogy az ellenzék iránt nagy az országban a lelkesedés. Könnyen elérhetik ezt önök is. A hazafiságban a nemzet jogainak védelmében licitáljanak önök túl bennünket. Én leszek az első, a ki a ministerelnök urnak fáklyás-zenét adatok. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

És akkor, midőn az országban a közvélemény önök ellen fordul és a képviselőket tömegesen kérik, hogy a paragraphus ellen szavazzanak, akkor a ministerelnök ur és pártja ugy van, mint mikor a mostoha apa egy társasággal az étteremben dőzsöl, a jogos tulajdonos, az örökös pedig az ajtó előtt alamizsnáért könyörög. *(Ugy van! Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Nem a mi beszédeink, de az önök tettei győzték meg a nemzetet arról, hogy a ministerelnök ur előtt az egész ország közvéleménye semmi. Az ifjúságot kiszolgáltatta a hadügyministernek; erre eszembe jut, hogy volt Austriában egy költő *(Halljuk! Halljuk!)* — mert most Austriában esak a hadügyminister a költő, csakhogy az a baj, hogy Magyarország egyedül a praenumeránsa. — *(Derültség a szélső baloldalon.)* S ez a költő azt irta egy Radetzkyhez intézett versében: „A te táborodban van Austria!“ Ha az a szegény jámbor ember ma feltámadna, látná hogy mennyire csalódott, mert ma Austria-Magyarországon a Tisza táborában van. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök ur hasonlít a Tisza folyóhoz, a mennyiben ő is tekervényes, mint az. *(Derültség a szélső baloldalon.)* És hasonlít hozzá annyiban is, hogy több kárt esinál, mint hasznot. *(Ugy van! Derültség a szélső baloldalon.)*

És valamint a Tisza folyó — ha az én birtokomból elvinné az én földemet, az iszapot rendesen alább egy más birtokosnak földjére rakja le, épen ugy a ministerelnök ur is, a mit Magyarország jogaiból elviszen, Austriában szokta lerakni. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök ur egy irány felé törekszik, egy dolog képes őt esak megfélemlíteni, az, hogy kegyvesztett lehet odafenn; ezért az intéző körök előtt mindig alázatos, de ha idejön és a pártját a háta mögött látja, oly gőgös, oly makacs, hogy már bűzhödtté teszi maga körül a levegőt. *(Derültség és tetszés a szélső baloldalon.)*

Szemünkre hányják, hogy mi vittük ezt a paragraphust az utczára. Az nem áll. Önök dobták azt oda. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* És most,

mikor a tömeg nem az önök pálinkájától részeg, de a hazaszeretettől, a hullámok nem hogy csillapulnának, de az érzéketlenségtől, a melylyel önök a nemzet legszentebb jogai iránt viseltetnek, folyton növekszenek, ugy, hogy a kormányos remegő kézzel dobálja ki abból a hajóból a felesleges terhet, a ministereket. *(Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)* De, t. ház, az ilyen fejelésekkel a nemzet ezuttal már nem elégszik meg. Tudja mindenki, hogy a galandféreg, ha izgatják, ha zaklatják, kínjában rendesen elereszti testének felét; de mi drastieus szereket fogunk alkalmazni, hogy a feje is elpusztuljon. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A mint a miniszterelnök ur a 14. §-nál engedett, ugy engedhetett volna a 25. §-nál is és akkor még reconstruálhatta volna magát. De ha ily körülmények közt elítéltetik, panaszkodnia nines oka és mást nem mondhatok neki, mint a mit Seneca mondott: „Ha tetteid becsületesek, hadd tudja mindenki, ha beestelenek, mit ér, hogy ha senki sem tudja? Ha magad tudod, óh nyomorult, a ki e tanuval nem gondolsz.“

A megye, a melyből képviselő vagyok, ezer év előtt először látta a beköltözött magyar nemzetet, most is arra törekszik, hogy egy új ezredév mulva még magyarabb legyen, azért nem fogadhatom el a szakaszt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző: Gróf Károlyi Gábor!

Gróf Károlyi Gábor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A képviselőház szombati ülésében, Ugron Gábor t. barátom nagyszabású beszédével, melyet a 24. és 25. §-ok ellen mondott, a törvényjavaslat sorsa majdnem eldőlt, azaz majdnem szavazásra került. Csudálkozva hallottam mind a mellett a Tisza-párt egyes tagjainak nyilatkozatait, valamint a kormánylapok közleményeit, melyek a szavazás megakadályozását nekem és néhány képviselőtársamnak tulajdonítják.

Én saját személyemet sokkal csekélyebbnek tartom, hogy az én ténykedésem az említett hatást előidézhetné, de szivesen elvállalnám és megtisztelve érezném magam, mert valamint minden igaz magyarnak, ugy nekem is büszkeségemre szolgálna, ha csak két napra is elodázhatnám egy a magyar haza szabadsága és századokon át féltékenyen őrzött jogainak fentartása ellen intézett merényletet. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A kormány és a Tisza-párt matadorjai, kik ezen sérelmes szakaszok mellett síkra szálltak, egy valóságos freneticus szerelmet árulnak el minden iránt, a mi osztrák s a németet is csak azért pártolják és szeretik, mert osztrák. Megvallom, én nem szeretem az osztrákot; *(Élénk helyeslés a szélső balon)* eme tulajdonságomat ősi örökségemként, az anyatejjel szívtam magamba. *(Élénk helyeslés és éljenzés a szélső balfelől.)* Ezen ellenszenvem kinyilvánításánál, melyet különben a mult bőven indokol, eszembe jut Ribeyrol franczia republicanus és publicista esete. Az 50-es évek elején Jerseyben egy nagy meetinget tartottak. Minden nemzet emigransai közül sok volt ott. Ott volt Viktor Hugo, Ribeyrol, Felix Pyat, a magyarok közül Teleki Sándor, voltak olaszok, de legnagyobb számmal németek. Egy szónok felvetette a német elem szükségességének kérdését Európában és midőn annak szükségességét fejtegeti, az ősz Ribeyrol tagadólag rázza ősz, bozontos fejét. Mire ez hozzá fordul és kérdi: „Mint látom, Ribeyrol ur nines velem egy véleményben; mondja meg hát, mivel helyettesítené a német elemet Európában?“ Erre az öreg ur egy inparlamentaris kifejezéssel élt, mit nem ismételhetek és azzal folytatta: „Avec de l'eau sale! Le voudraisque la mer vienne où vous êtes.“ — „Sós vizzel! Azt szeretném, hogy a tenger jőjjön az önök helyére.“

Talán ezélszerűbb volna reánk nézve is, ha tenger volna osztrák szomszédaink helyén és a közös hadsereg és ezen ominosus paragraphus helyett, melylyel már két és fél hónap óta Tisza, Fejérváry & Comp. fárasztja a t. házat, egy hajózási szerződés volna szőnyegen, melyet ha még Széchenyi is nyujtana be, előnyösebb volna ez országra, mint az anyanyelvünket feláldozó Gajári-féle határozati javaslat. *(Élénk helyeslés Ugy van! a szélső balon.)*

Felszólalásom kezdetén önöket Tisza-pártiaknak szólítottam, azt hiszem, ez önökre nem sértő, sőt még hizelgő is, mert csak megtisztelve érezhetik magukat, hogy bálványuk nevét viselik. El ne feledjék uraim, hogy e bálványuk önökkel kényszermunkát végeztet. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* És a történelem önökre a Tisza monogrammját fogja sütni. Tudják-e önök, mily szomorú emlékezetű ezen T betű? T betüvel bélyegeztettek meg a Toulonba a kényszer munkára ítéltek, mely azt jelentette: T. F. „Traveaux Forcées.“

Kényszermunkának nevezem az önök működését, mert nem veszik észre, miként csavarja ki a jelenlegi kormány a magyar koronás apostoli király kezéből a katonai főhatalmat, hogy azt udvaronczok módjára átjátsza az osztrák császár kezébe. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Elismerem, hogy bármennyire kárhoztatandó is az önök eljárása, van egy mentségük és ez az önök állapota. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Hyperloyalitás! Nemcsak az!)* Tiszával szemben elfoglalt állásuk egy hypnoticus álom kifolyása. Mennyire hasonlítanak önök Krause tanár hypno-

tisalt mediumaihoz, kik akarat nélkül cselekszenek. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nem tapasztaltuk-e, hogy ép oly lelkesen harczoltak önök a túloldalon, ama hirhedt 14. §. szószerinti elfogadása mellett, a mily ékesszólóan védte annak Tisza Kálmán képviselő által benyujtott módosított szövegét Hegedüs Sándor képviselőtársam?

Nem tapasztaltuk-e, hogy egy nagy Hannibal ép oly jónak találja a Gajári határozati javaslatát és a „Verordnungs-Blatt"-ban megjelent rendeleteket, mint a törvényhozás által hozott és a koronás király által szentesített törvényeket. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Nem láttuk-e a t. ház színe előtt a tiszteletben megőszült elnököt fenyegetni? Nem láttuk-e ő általa a már berekesztett ülést újolag megnyittatni? Nem-e hallottuk Fabiny volt igazságügyministert hypnoticus álomban, a felségjogokat ugy elmagyarázni, hogy ezt önök maguk sem értették meg. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Igaz, hogy ez az experimentum a szegény medium idegeit annyira elővette, hogy tárczájának feláldozásával nyugalomba kénytelen menni; de megtörtént.

Nem csodáltuk-e a t. honvédelmi minister idegrángatódzásait, *(Derültség a szélső baloldalon)* melyek már a nagyfokú catalepticus göresökre emlékeztetnek.

Nem hallottuk-e sajnálkozva a személyes támadások egész sorát és végre e ház szégyenére egy lövést a parlament előcsarnokában. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Mondják meg önök, nem hypnotisált állapotban történt-e mindez? És nem fogják-e megbánni a felébredéskor? De talán már akkor késő lesz. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Menjen Tisza, békítse ki a közvéleményt, mert csak ezzel mutathatja meg, hogy van egy csöpp hazafias érzés lelkében, ki nemcsak anyagi tönkrejutás szélére vezette nemzetét, *(Oh! Oh! a jobboldalon)* de nyelvét feláldozva, e szakaszszal politikai és alkotmányos önállóságát is eljátssza. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Szivesen megszavazza e nemzet neki életfogytiglani ministeri fizetését, minden járulékaival együtt s még ráadásul a két szürkét is felajánlja, melylyel a nép szeretete elől Budára menekült. *(Élénk derültség a szélső baloldalon.)*

Mielőtt befejezném beszédemet, mint Székesfehérvár ősi koronázó város képviselője, ünnepélyes óvást emelek az ország színe előtt eljárásuk ellen és kijelentem, hogy megszavazhatják önök e törvényjavaslatot és meg is fogják szavazni, a mint látszik, de ne felejtsék el, hogy ezen szavazatukkal a nemzet legdrágább kincsét sárba tiporják és önállóságát feláldozzák. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)*

Ugy is tudom, hiába önökhöz minden szó. Szólok tehát a nemzet arany ifjuságához, büszkeségéhez; a hazáért és királyunkért életünket és vérünket; ha a mágyar király hív és adja a tiszti bojtot, minden magyar büszkén fogja viselni, de e tiszti bojtot az osztrák esászártól német nyelven elfogadni magyarnak nem szabad. *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincsen feljegyezve. Hogyha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom. *(Éljenzés.)*

Szavazás előtt szó illeti még a bizottság előadóját, a különvélemény beterjesztőjét, Gajári Ödön képviselő urat, mint a határozati javaslat benyujtóját és Hoitsy Pál képviselő urat, kinek indítványát 10-nél több képviselő ur irta al á.

Josipovich Géza jegyző: Münnich Aurél!

Münnich Aurél: T. ház: *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Eláll! Szavazzunk! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Ha azon 130 szónok után, a kik a jelen vitában részt vettek, hosszasabban venném igénybe a t. ház figyelmét, ez annyit tenne, hogy a t. ház kifáradt tűrelmével visszaélni akarnék. Ennek folytán, ámbár a vita folyamán elmondottakra sok megjegyezni valóm volna, mégis engedje meg a t. ház, hogy ezuttal csak teljesen előadói kötelességem teljesítésére szoritkozzam és néhány megjegyzésemet és álláspontomat a beadott határozati javaslatok, módosítványok és indítványok tárgyában kifejtsem. *Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Eláll! Szavazzunk!)* Nagyon rövid leszek. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Elall! Szavazzunk!)* Ha nyugodtan szólni engednek, akkor hamarébb készen leszek.

A vita kezdetén bátor voltam kijelenteni, hogy a véderő-bizottság többsége a benyujtott határozati javaslat megalkotása alkalmával nem a szavakra, hanem az eredményre fektette a fősúlyt. Minthogy pedig kijelentettem azt is, hogy készséggel elfogadok minden oly határozati javaslatot, mely egyforma elvekből indul ki, mint a véderő-bizottság határozati javaslata és miután Gajári t. barátom által beterjesztett határozati javaslata e követelményeknek teljesen megfelel, én a magam részéről ezt teljes készséggel elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A különvéleménynyel szemben kifejtett álláspontomhoz ezuttal is ragaszkodom s ahhoz, a mit a vita kezdetén mondottam, többet hozzátenni nem kivánok, hanem azt teljes mértékben fentartom. És miután ugy Hoitsy Pál, mint Beőthy Ákos és Tóth Ernő képviselő urak módosítványai szintén rokontermészetüek a különvéleménynyel, ezeket természetesen hasonlóképen nem ajánlhatom a t. háznak elfogadásra.

Kriesfalusy Vilmos képviselő ur módosítványát már azon egy okból sem ajánlhatom el-

fogadásra, mert ha az elfogadtatnék, akkor egy törvényes intézkedés korlátoztatnék utasítás által. Ehhez pedig a magam részéről sohasem járulhatnék hozzá.

A mi végül Petrich Ferencz képviselő ur módosítványát illeti, arra nézve, hasonlóképen kérem a t. házat, hogy azt elfogadni ne méltóztassék. Mert vagy van szükség tisztekre és vagy kell a tiszti hiányt pótolni és akkor feltétlenül szükséges, hogy az egyévi önkéntesek mindjárt az első év végén tegyék le a tiszti vizsgát; vagy nincs szükség tisztekre és akkor közömbös, akár 24 éves korukban, akár egyáltalán nem teszik le az ifjak a tiszti vizsgát.

Ezek voltak rövid megjegyzéseim a módosítványokra.

Engedje meg most a t ház, hogy az egész lefolyt vitára csak egyetlen egy megjegyzést tegyek. *(Halljuk!)*

A t. ellenzék jónak látta bennünket, kik a javaslatot elfogadjuk, súlyos gyanusításokkal és vádakkal illetni, *(Ugy van! balfelől)* azt mondván, hogy mi a magyar nyelvnek létjogosultságát vonjuk kétségbe; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* hogy mi a magyar nyelv megsemmisítésére törekszünk; *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon)* hogy mi germanisálni akarunk; *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy mi az ország alkotmányát adjuk fel és annak megsemmisítésére törekszünk; *(Ugy van! a szélső baloldalon)* szóval, hogy mi hazafiatlan dolgokat cselekszünk. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Én ezen vádakat el nem fogadhatom, de visszasem hárítom önökre, *(Helyeslés a baloldalon)* mert nem szoktam e házban ülő egyetlen képviselő hazafiságában sem kételkedni, *(Helyeslés a jobboldalon)* mert nem szoktam senkit gyanusítással illetni, *(Helyeslés a jobboldalon)* ámbár nagyon könnyű volna nekem a fegyvert önök ellen fordítani *(Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon)* és azt kérdezni, *(Halljuk! Halljuk!)* hogy ki akar germanisálni: *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Önök!)* mi-e, a kik a tényleges alapon állunk és a kik mellett 20 évi tapasztalat szól, a mely korántsem vezetett a germanisáláshoz, a mit még önök sem állítottak; vagy pedig önök, a kik nagy apparatussal, nagy eloquentiával és hazafias phrasisoktól duzzadozó beszédekkel szállnak síkra, hogy olyat magyarázzanak, a mi a tényleges állapotnak nem felel meg *(Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon. Ugy van! a jobboldalon)* és a kik zajosan helyeslik Beőthy Ákos képviselő ur módosítványát és a különvéleményt, mely törvénybe akarja iktatni azt, hogy a magyar nyelv használata mellett a német nyelv is jogosultsággal bir. *(Ugy van! jobbról. Zaj a szélső baloldalon)*

Én, t. ház, e gyanusítással nem élek, mert tudom, hogy önök is csak azért élnek gyanusítással, hogy minket a nagyközönség előtt minél kedvezőtlenebb szinben tüntessenek fel. *(Nagy mozgás a szélső baloldalon. Tetszés a jobboldalon.)*

De ez önöknek, t. ház, nem fog sikerülni, mert a nagyközönség mindenesetre tudja, hogy mi is legalább épen ugy szeretjük, tiszteljük és becsüljük hazánk alkotmányát, szabadságát és nyelvét, mint önök *(Nagy zaj és ellenmondások a szélső baloldalon. Ugy van! a jobboldalon)* és ha megszavazzuk ezen javaslatot, tesszük azért, mert számot vetettünk nemcsak az európai viszonyokkal, *(Nagy mozgás a szélső baloldalon Igaz! Ugy van! jobbfelől)* hanem azon viszonynyal is, a melyben mi a monarchia másik államához állunk. *(Ugy van! jobbfelől.)* És én, t. ház, nem habozom kijelenteni, hogy ha ezen gyanusítások közül csak a legkisebb által is érintve és találva éreznem magam, önként oda állanék önök elé és nem azt kívánnám, hogy ítéljenek felettem, hanem határozottan azt, hogy ítéljenek el engem; *(Derültség a szélső baloldalon. Helyeslés a jobboldalon)* mert nem tartanám magamat érdemesnek arra, hogy tovább is magyar embernek tartsanak, *(Derültség a szélső baloldalon)* nem tartanám magamat méltónak arra, hogy ezen háznak tovább is tagja maradjak akkor, hogy ha ily rút és megvetendő törekvések megvalósításához segédkezet nyujtanék. *(Helyeslés a jobboldalon)*

De miután meg vagyok róla győződve, hogy a házban ülő képviselőknek csak egy czél lebeg szeme előtt; miután meg vagyok győződve, hogy mindnyájan egy czél felé törekszünk, habár ezt különféle eszközökkel különféle uton és módon kívánjuk is elérni; *(Nagy zaj és ellenmondások a bal- és szélső baloldalon. Igaz! Ugy van! a jobboldalon)* ezen czél pedig csak az lehet, hogy hazánk legyen hatalmas és nagy, alkotmányunk legyen szilárd és erős és szabadságunk legyen teljes; *(Élénk helyeslés a jobboldalon)* s miután ezen czél elérhetése miatt oda kell törekednünk, hogy hazánk integritását, szabadságunkat és alkotmányunkat minden ellenséggel szemben — bár honnan jöjjön is az — megvédelmezhessük, *(Mozgás a szélső baloldalon. Helyeslés a jobboldalon)* én pedig azok közé tartozom, a kik a javaslatban foglalt szigorításokat védrendszerünk érdekében lévőknek és szükségeseknek tartom: *(Mozgás a szélső baloldalon)* ajánlom a szakaszokat és a határozati javaslatot a t. háznak elfogadásra. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch!)*

Elnök: A különvélemény beterjesztőjét, Bolgár Ferencz képviselő urat illeti a szó.

Bolgár Ferencz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! Zaj jobbfelől. Halljuk! balfelől.)*

Visi Imre: Most „Halljuk“-oznak, de az előadót nem akarták meghallgatni! *(Zaj.)*

Bolgár Ferencz: Ha itt igazság, méltá-

nyosság és az argumentumok döntenének, akkor most, midőn felkelek, hogy a véderő-bizottság kisebbsége által benyujtott különvéleményt újból is elfogadásra ajánljam, nagyon kellemes helyzet ben volnék. Azok után, a miket a majdnem három hónapig tartó vitában az egyéves önkéntesi intézmény contemplált reformja ellen, de még inkább, a miket a mellett hallottunk, elegendő volna, hogy a különvéleményt egy pár conventionalis szóval fölemlítsem és leülhetnék azzal a meggyőződéssel, hogy a t. ház azt egyhangulag el fogja fogadni. De sajnos, itt elvégre esak a pártérdek dönt. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)* Bár ninesen közöttünk senki, a ki meg ne volna győződve arról, hogy a contemplált reformok nemesak előnyt nem fognak hozni, hanem a hazának és a hadseregnek egyenesen kárt okoznak; bár mindenki tudja, hogy a törvényjavaslat nem őszinte, mert itt nem a tiszti létszám szaporításáról, de első sorban arról van szó, hogy intelligens elemekből tényleges állományú altiszteket nyerjünk és bár tudja mindenki, hogy a második évi tényleges szolgálat folytán a recriminatiók sora nem fog véget érni s a hadsereg kérdése állandóan napirenden fog maradni, *(Ugy van! Ugy van! a baloldalon)* a t. többség mégis ugy tesz, mintha legjobb utakon járna, mintha soha sem lett volna genialisabb fő, mint az, mely a szakaszt kifundálta, mintha sohasem feküdt volna őszintébb törvényjavaslat a ház asztalán és mintha a hadsereg kérdésével sohasem kellett volna oly keveset törődni, mint épen most.

A vége az lesz, hogy a többség el fogja fogadni a szakaszt változatlanul, mert igy parancsolja a pártérdek, mely most Tisza Kálmán fentartásával azonosittatik s mely, ugy látszik, vakká és siketté teszi a többséget a haza és a trón érdekei iránt. *(Ugy van! balfelől.)* E meggyőződés szintén arra indíthatna, hogy elálljak minden további hareztól. De mint népképviselőnek kötelességem, hogy a tizenkettedik órában is felemeljem szavamat e minden tekintetben káros szakasz ellen. *(Élénk helyeslés balfelől. Halljuk!)*

Ha, t. ház, nem hagyjuk magunkat elterelni a vita tulajdonképeni tárgyától, az egyéves önkéntesség kérdésétől, mely a „második évben“ culminál és jellemezni akarjuk a kormányyártnak az ez oldalról felhozott érvekkel szemben való védekezését, megint csak azt tapasztaljuk, mint ezt már az általános vitában folytatott védekezésről mondtam, hogy mindig csak azt hangsúlyozzák: „nines elég tiszt!“ A többi, mit felhoznak, phrásis, argumentumok értékével alig bir s nem egyéb, mint az, a mit németül ugy hivnak: „Militärisehe Gemeinplätze.“

Kérdeztük, hogyan van az, hogy most egyszerre tiszthiány állt be, mig a statisticai adatok mutatják, hogy a tartalékos tisztek productiója évről-évre növekszik; kérdeztük, miért szükséges egyszerre, hogy az önkénytesek szolgálati évük alatt hivatásos tanulmányaikat ne folytassák? Feleletet nem kapunk, hanem kitértek a kérdések elől és magyarázgatták a corpus juris-t, vagy bizonyítgatták, hogy az ország esak Tisza Kálmán által lehet boldog. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Maga a honvédelmi minister ur a hosszú vita és számos felszólalása daczára az egyévi önkénytesi kérdésről nem mondott tulajdonképen semmi újat. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Emlékezem arra, hogy a t. többség zajos helyeslése közt beszélte az igen t. minister ur azt, hogy ezentúl az egyéves önkénytesek a vizsgáknál hadosztályonkint lesznek concentrálva.

Tessék elolvasni a ma fennálló instructiót, ez benne van. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Igérte továbbá a minister ur, hogy ezen vizsgáknál az egyéves önkénytesek Instructions-tisztjei benn lesznek. Tessék megnézni az instructiót, benne van. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Igérte a t. honvédelmi minister ur, hogy a vizsgáknál lesznek tisztek, kik az egyéves önkénytesek anyanyelvét értik. Tessék az instruetiót megnézni, benne van. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Tehát a honvédelmi minister ur újat nem mondott semmit, csak egyszerűen a mai instructió tartalmát beszélte el. A t. többség pedig zajosan helyeselte a minister ur ezen kedvtelését. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ujat a t. minister ur esak egyet mondott és ez az, hogy ezentúl az önkénytesek gyakorlati és nem theoreticus kiképzésére fogják a legnagyobb súlyt fektetni. Ez, t. ház, nagyon helyes, de ha ez eddig nem ugy volt, az a hadügyi kormányzat hibája és nem ok arra, hogy most egyszerre az önkénytesi intézményt megszorítsák, hanem ellenkezőleg ok volna arra, hogy az egyéves önkénytesi intézményt megkönnyítsék. *(Helyeslés balfelől.)* De mást mondok, t. ház: a ki a t. honvédelmi minister ur magatartását ezen vita folyama alatt figyelemmel kisérte, annak arra az érdekes tapasztalatra kellett jutnia, hogy a minister ur maga sem nagyon nagy barátja ezen második esztendőnek.

Tessék elolvasni a minister ur beszédeit s mindenki meg fog győződni, hogy a minister ur mint katona, magát ebben a kérdésben absolute nem engagirozta, hanem esakis mint minister. És hogyha egyszer ezen szakasz káros következményeivel fog kelleni számolnunk, a minister ur mint katona, ártatlanságában kezeit fogja moshatni. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

De tovább megyek, t. ház! Mindent, a mit az igen t. minister ur az egyéves önkénytesi intézmény megszigorítása érdekében mondott, ugy is mondhatta volna, ha az önkénytesi intézmény megkönnyítéséről lenne szó. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Nem szándékom, t. ház, a vita ezen előrehaladt stádiumában a kérdés tisztán katonai oldalával bővebben foglalkozni. *(Halljuk!)* Meg lett ez, t. ház, minden irányban világosítva; nincs egy zúga, melyet nem ismernénk és én magam is többszöri felszólalásomban megmondottam mindent, a mi katonai, technicai szempontból mondani valóm volt. Nem reflectálok bővebben Gajári képviselő ur határozati javaslatára sem. Megmondtam már első felszólalásom alkalmával, hogy ezen határozati javaslat nem más, mint bővített kiadása azon határozati javaslatnak, a melyet a véderő-bizottság többsége a ház elé terjesztett és tartalma nem más, mint a mi az instructióban már ma benfoglaltatik.

Az egész nyereség, t. ház, e határozati javaslatból az, ha annak akarja a többség venni, hogy az instructióban a magyar nyelv nem lesz egy cathegoriába helyezve, Austriának különféle nemzetiségi nyelvével, hanem mint a magyar állam nyelve fog felemlittetni. Én ezt, t. ház, miután az instructióra, a melyet a hadügyminister minden perczben megváltoztathat, nem adok semmit és csakis a törvényt respectálom, nem tartom nyereségnek. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Többet erről a határozati javaslatról, melylyel nem akarnak mást, mint a nemzet szemébe port hinteni, nem akarok szólani és csak arra vagyok bátor még szorítkozni, hogy levonjam a vitából a katonai politica conseqentiákat. *(Halljuk! Halljuk!)*

Szerény nézetem szerint, t. ház, e vitában a kormány nagyon nagy hibákat követett el, hibákat, melyek már akkor is elítélendők volnának, hogy ha rendes viszonyok közt élnénk; de tekintettel a ma uralkodó külpolitikai helyzetre, egyenesen megboesáthatatlanok. Ily hiba volt mindjárt az, hogy a kormány felszinre hozta a nyelv kérdését. Felszinre hozta a második esztendő, azaz azon intézkedés által, mely szerint azon önkéntes, ki a tiszti vizsgát le nem teszi, még egy esztendeig köteles szolgálni. Ha az egy éves önkéntesek a vizsga le nem tevéseért ily büntetéssel illethetők, akkor méltán követelhetjük azt, hogy magyar ifjaink magyarul tehessék le a tiszti vizsgát. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

És ha valóban tiszthiány pótlásáról van szó, akkor ezt szintén követelni kell, mert igy egy csapással segítve lenne e bajon, mint ezt bizonyítja a honvédség, a hol az önkénteseknek 96%-a teszi le a tiszti vizsgát. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Igy, t. képviselőház, a nyelv kérdése már a törvényjavaslat által lett felszinre hozva.

De ez csak a „vizsga“ nyelvének kérdése volt. A kényes „szolgálati“ nyelv kérdésének felvetése a törvényjavaslatból nem is következett, ezt a kormány és pártja a vita folyamában vetette fel. Bár a szolgálati és vizsganyelv között semmi összefüggés sincsen, a kormány egy ily összefüggés létezését állította és felhozta a kényes szolgálati nyelv kérdését, abban a hitben, hogy bebizonyíthatja, hogy a nyelvkérdése a korona jogához tartozik és az országgyülésnek semmi joga sincs beleavatkozni. Ha pedig a szolgálati nyelv a vizsganyelvvel összefügg, akkor nincs jogunk a vizsganyelvbe sem beleszólni. Ez is a felségjogokhoz tartozik. Igy akart a kormány érvelni. A dolog vége az lett, hogy a kormány nagy vereséget szenved, a mit bizonyít az, hogy a kormány első bajnoka, Fabiny volt igazságügyi minister, a platzon maradt s kényszerítve érezték magukat a cabinet reconstruálására gondolni és azt megkezdeni, még mielőtt a vita a szakasz felett befejeztett volna. De különben a kormánypárt kénytelen volt beismerni, hogy az országgyülésnek igen is van joga, a nyelvkérdésben intézkedni és határozni.

És a kényes szolgálati nyelvkérdése, t. ház, melyet a kormány előránezigált, állandóan a napirenden fog maradni. Nem tudom, hogy a kormány czéljainak és óhajának ez meg fog-e felelni?

Nem mondom, hogy a szolgálati nyelv kérdését nem kell megoldani, de nézetem szerint miután vele sok más fontos katonai kérdés relatióban van, várni kellett volna ezzel, mig nyugalmasabb idők következnek, vagy addig, mig a jövő hadjárat lezajlik. De ha a kérdés egyszer felvettetett, akkor azt természeténél fogva megoldatlanul többé hagyni nem szabad. Az nem maradhat állandóan a napirenden a nélkül, hogy ez a hadseregnek és az egész véderőnek ne legyen kárára. *(Helyeslés a balfelől.)*

De hát, t. képviselőház, a hibák sora nem itt kezdődött, hanem kezdődött akkor, mikor a t. kormány a törvényjavaslatot ezen alakban hagyta tárgyalás alá kerülni; daczára annak, hogy a kormány már a véderő-bizottságban, ennek ellenzéki tagjai által, figyelmeztetve lett arra, hogy ez a két szakasz a leghosszadalmasabb és leghevesebb vitákra fog alkalmat szolgáltatni. Mai időben, t. ház, az ilyen katonai kérdésekről folyó tárgyalásokat a leggyorsabban és legtapintatosabban kell lebonyolítani, mert tudjuk, hogy az egész világ figyelme a tárgyalásokra irányul; a magyar országgyülés ellenzéke ezt mindig méltányolta és a jelen esetben is kijelentette, hogy bár roppant áldozatok rovatnak a nép vállaira, mégis kész e törvényjavaslatot minden nagyobb vita nélkül elfogadni, ha megváltoztatják a 14. §-t, mely a nemzet alkotmányát csorbította és megváltoztatják a 25. §-t, mely arczul üti a nemzet nyelvét és arczul üti a nemzet culturáját. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De a hibák sora nem is itt végződött. Az utolsó és legnagyobb hiba az volt, hogy ezen vita

által a hadsereg kérdése felszinre lett hozva és a solidaritás a hadsereg és a nép között — mely, sajnos, ugy sem nagyon nagy — ha nem is lett egészen tönkre téve, de erősen meg lett ingatva. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)* Hiába ezt tagadni, ez igy van. Ez nemcsak hiba, ez bűn és ha tekintettel vagyunk a külpolitikai helyzetre, halálos bűn és csoldálkoznunk kell, hogy a kormány honnan vette a tapintatlanságot és lelkiismeretlenséget, hogy egy ily törvényjavaslattal fellépjen? *(Igaz! Ugy van! és felkiáltások: A többségből! a bal- és szélső baloldalon.)*

Hol láttak ilyet a világon, hogy akkor, midőn tán küszöbén állunk azon roppant harczoknak, melyek a monarchia sorsa felett dönthetnek, nemcsak hogy nem arra törekednek, hogy a solidaritás a hadsereg és a nemzet között erősittessék, hanem ellenkezőleg arra törekednek, hogy meggyöngittessék? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon)*

Hát nem akarják megérteni azt, hogy hozzunk bár a hadsereg érdekében bármily nagy áldozatokat, ez mind csak a hadsereg harczképességét emeli, de soha sem fogja a győzelem képességét biztosítani. Ennek biztosítására absolute szükséges a hadsereg és nemzet közötti solidaritás. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)* És ime, t. ház, midőn mindenütt és minden erőből készülődnek az élethalál harczra, nálunk épen a legfontosabb tényezőt, azt, a mely a monarchia nemzeteit és népeit, a kik harczra vannak teremtve és nem félnek a harcztól, legyőzhetlenné tenné minden ellenséggel szemben: a solidaritást a nemzet és hadsereg között nemcsak hogy elő nem mozdítják, hanem egyenesen lábbal tiporják. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Gyalázat!)*

Ha nem csalódom, György Endre t. képviselő ur volt az, a ki a multkor felvetette azt a kérdést, hogyan gondolja tulajdonképen a mérsékelt ellenzék magának a hadsereget? Ő érti, folytatá, a kormánypártot, mely a jelenlegi viszonyokat akarja fentartani, érti a szélső baloldalt, mely az önálló magyar hadsereget kivánja; de nem képes megérteni a mérsékelt ellenzéket.

T. ház! Én ugyan nem érzem magamat hivatva, nem is vagyok arra feljogosítva, hogy a mérsékelt ellenzék katonai programmját fejtegessen; de mint szerény tagja a pártnak. meg fogok a képviselő ur kérdésére felelni. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon.)*

Megmondom neki, hogy én magamnak, hogy képezelem a hadsereget. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)* És t. ház, nagyon rövid lehetek . . . *(Zaj.)* Rövid lehetek, mert az a hadsereg az, a melyet a kiegy.ezés contemplált és a mely az 1867: XII. t.-cz -ben van körülirva. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)* Ez a hadsereg nem a György Endre képviselő ur császári-királyi hadserege. *(Élénk helyeslés a baloldaoln.)* Mert a György Endre képviselő ur hadserege a császár-királyi hadsereg. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Bátor leszek itt t. ház, tanuságképen egy iratot felolvasni, a melyet épen ma kaptam kezembe és a mely ezt az állításomat fényesen bizonyitja.

Ez az irat pedig a következőképen hangzik. *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon. Olvassa):*

„Präsentirt Marmaros-Sziget am 14 März 1889. E. B. Nr. 551. Seine Wohlgeboren dem Herrn k. k. Lieutenant in der Reserve X. Y. Diese Abgangsmeldung erhalten Sie zur Neuverfassung mit dem Bemerken zurückgestellt, sich in Hinkunft im Sinne der bestehenden Vorschriften zu benehmen, wonach Sie sich in der militärdienstlichen Correspondenz nicht des Ausdruckes kaiserl. und königl., sondern nur des kaiserl. königl. — k. k. — zu bedienen haben. Ergänzungs Bezirks-Comando Nr. 85. in Marmaros-Sziget.“

Hát, t. ház, az a hadsereg, melyet mi akarunk, nem az a hadsereg, a hol igy irnak, nem a császári királyi hadsereg, nem is az önálló magyar hadsereg, a melynek eszményképét minden derék magyar embernek szivében kell hordoznia, *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon)* hanem a Deák Ferencz hadserege.

Az egy hadsereg, t. képviselőház, a mely nem áll a levegőben s nem képez államot az államban, hanem a mely teljesen a dualismus és paritás elvére van fektetve; *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* az egy hadsereg, a mely tudja, hogy Magyarországé és a melyről Magyarország is tudja, hogy az övé is; az egy hadsereg, melynek szelleme egy compromissum, a legnemesebb katonai szellem és alkotmányos nemzetek hazafias szelleme közt; az egy hadsereg, t. képviselőház, a melynek minden egyes activ tagja ép oly lelkes honpolgára a hazának, mint jó katona s melynek minden egyes nem activ tagja ép oly lelkes katona, mint jó polgára a hazának; *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* az egy hadsereg, t. képviselőház, a mely teljesen solidaris a néppel, a mely megfelel azon követelményeknek, melyeket Iványka Imre t. képviselő ur 1868-ban egy röpiratban formulázott a hadseregre nézve és mely igy hangzik: „A hadseregnek olyannak kell lennie, hogy a nemzet és hadsereg ugyanegy szerves testnek tekintsék magukat, a mely együtt érez, együtt szenved, együtt örvend a diadalnak; melynek becsülete és gyalázata egyiránt illeti a haza minden polgárát.“ Az tehát, t. ház — hogy röviden összefoglaljam — egy hadsereg, a mely nem csak a monarchiának nyers physicai erejét foglalja magában, hanem magában foglalja egész erkölcsi és szellemi erejét is, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mert minden egyes tagja beviszi oda szivét, lelkét és lelkesedését. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* Ennek a had-

seregnek. t. ház, megteremtése pedig a mérsékelt ellenzéktől várható, mint ezt különben bárki megláthatja gróf Apponyi Albert határozati javaslatából.

És, t. ház, ha a győzelem igazi garantiáival akarunk birni, akkor a legközelebbi háborúban ezzel a hadsereggel kell az ellenség elébe lépni. *(Ugy van! Ugy van! a baloldalon.)* És az ilyen hadsereg megteremtése, t. ház, lehetséges volna a hadsereg jelen organismusának minden megrázkódtatása és harczképességének minden veszélyeztetése nélkül. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

A mi legalább Magyarországot illeti, *(Halljuk!)* én azt hiszem. hogy a kibéküles a hadsereggel és a solidaritás helyreállítása a hadsereg és nemzet közt, semmi nehézséget nem okozna. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

És merem állítani, hogy ez a mi hadseregünk még azoknak is, kik az önálló magyar hadsereg hivei, rokonszenvét legalább is annyival nagyobb mérvben birná, mint az önök hadserege, annyival közelebb áll szivükhöz a dualisticus államforma az azt megelőzött absolutismusnál. *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Azért már nagy bűn az, hogy nem tesznek semmit a solidaritás helyreállítására; de még százszorta nagyobb bűn az, hogy még a ma fennálló solidaritást is a hadsereg és nemzet közt tönkre teszik az ilyenforma tárgyalásokkal. *(Zajos helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Igazán, t. képviselőház, kell, hogy a mi irányadó politicusaink vaksággal legyenek megverve, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy ezt be nem látják. A hadsereg köreit kevésbé okozom, hogy a régi viszonyokat fenn akarják tartani és a hadsereget államnak szeretik tekinteni az államban, mert őket ebben a gondolkodásban nevelték föl s a hivatásos hadsereg korában ennek volt is némi jogosultsága. De hogy a mi vezető államférfiaink nem törekednek arra befolyásuk minden súlyával, hogy egy igazi néphadsereget teremtsenek, a mely a nép egész erejét felöleli magába, ez azt mutatja, hogy nem állanak feladatuk kellő magaslatán. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Mondjon le Tisza!)* És a legszomorúbb, t. képviselőház, még az, hogy ezek a mi államférfiaink, ha az ember őszinte szivből ilyen dolgokat mond, még arra is képesek, hogy nevessenek rajta. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Én csak azt kivánom, hogy a történelemnek ne legyen oka önöket felelősekké tenni ezen eljárásukért. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A történelmet pedig nem a 126 többség fogja megirni. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én, t. képviselőház, abban a meggyőződésben vagyok, hogy állami életünknek egyáltalában nincs fontosabb problemája, mint épen a hadsereg kérdésének helyes megoldása *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* és én ezt még a nemzeti kérdés megoldásánál is fontosabbnak tartom. Az az államférfiú, t. ház, a ki ezt a kérdést helyesen megoldaná, olyan szolgálatot tenne a dynastiának és az országnak, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy már e tetteért a történelem arany betűkkel irná be nevét lapjaira. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A mi irányadó államférfiaink azonban nem gondolnak másra, csak hogy máról-holnapra megéljenek *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* és jelszavuk: „Aprés moi, le deluge!“ *(Élénk etszés a bal- és szélső baloldalon.)* A jelenlegi védtörvény revisioja, t. ház, nyujtotta volna a legjobb alkalmat arra, hogy e tekintetben a kezdeményezéshez nyuljanak és az igen tisztelt ministerelnök ur, hogy ha ehhez a kezdeményezéshez nyult volna, oly érdemeket szerzett volna magának, mint a milyenekről sohasem álmodott és képes lett volna magát oly népszerűvé tenni, mint talán ellenzéki vezérférfiui korában, legfényesebb napjaiban sem. De az igen tisztelt minister ur más utakat követett és beleveszett. *(Ugy van! a baloldalon.)* De ez a legkevesebb, t. ház; a fődolog az, hogy a hadsereg kérdése állandóan a napirendre lett helyezve, complicálva a fontos nyelvkérdéssel. Mondjanak akármit, ez ugy van. Azt hiszik talán, hogy magától le fog tünni a napirendről ez a kérdés? A mily kicsinyesnek tünik fel épen ezen második esztendő folytán, a recriminatiok egy esztendő mulva meg fognak kezdődni; azoknak nem lesz többé vége és az a hadsereg kérdését állandóan a felszinen és a napirenden fogja tartani. *(Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.)* Én, t. képviselőház, a hadseregnek barátja vagyok *(Helyeslés a baloldalon)* és épen azért teljes szivemből sajnálom azt, hogy a hadsereggel ilyet cselekedtek, hogy a solidaritást közte és a nemzet között megingatták, ez által a hadsereget erkölcsi és physicai erejében meggyengítették és megnehezítették neki már is nehéz feladata megoldását, *(Ugy van! Tetszés a baloldalon)* de ha, t. ház, a hadsereg legnagyobb ellensége volnék, még akkor is sajnálnom kellene a kormány ez eljárását és könnyelműségét, mert általa veszélyezteti egyszersmind a haza és a trón érdekeit is. *(Ugy van! a baloldalon.)* És kérdem, t. képviselőház, miért mindez? Miért már ez a hónapok óta tartó roppant izgalom és mozgalom országszerte? Miért ezek a hónapok óta tartó viták és harczok és zavarok itt benn a házban és a házon kivül? Talán azért, mert az ellenzék nem akarta megszavazni a törvényjavaslatot? Hiszen épen az ellenzék, tekintve azon roppant nagy áldozatokat, azon bevallott áldozatokat vérben és azon be nem vallott áldozatokat pénzben, melyeket követelnek

áldozatként, oly magatartást tanusított, mely a parlamentek történetében talán soha sem fordult elő. Ő csakis két katonailag nem fontos szakaszt kifogásolt. *(Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.)* Vagy talán, t. képviselőház, a második esztendő végett? Hiszen, kérem, a honvédelmi minister urat sem véve ki, van-e itt köztünk egyetlen egy személy, a ki nem volna meggyőződve arról, hogy ez a második esztendő nemcsak hasznot nem fog hozni, de egyenesen káros? *(Ugy van! Helyeslés a bal és szélső baloldalon.)* És a katonai körök maguk protcstálnak ellene. Ugy a honvédelmi minister, mint a ministerelnök ur, a honvédelmi minister ur többször, kijelentették, hogy nagyon csekély lesz azoknak a száma, a kik a vizsgát nem fogják letenni. Ezek miatt idéznének tehát elő ilyen mozgalmakat, ilyen vitákat, ilyen elkeseredést? Ezek miatt tennők tönkre a viszonyt a hadsereg és nemzet között? Ezek miatt csökkentenők a hadsereg értékét? *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)*

Miért tehát mindez? Egyszerűen csak azért, mert a t. többség nézete szerint az egy évi önkéntesi intézmény reformjának elejtése ártana a ministerelnök ur személyes reputatiojának. *(Ugy van! a baloldalon)* A személy itt minden, t. képviselőház, az ügy semmi. *(Ugy van! Ugy van! a bal és szélső baloldalon)* Tisza Kálmán nem retirálhat meg, retiráljon tehát meg az ország, a trón és monarchia érdeke. *(Helyeslés és tetszés a baloldalon.)* Az önök dolga, uraim! A felelősség önöket illeti! *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A t. ministerelnök ur egy multkori felszólalását Deák Ferencz ama szavaival végezte be: „Jobban szeretem hazámat, mint gyűlölöm ellenfeleimet". Variálják ezt, t. uraim, ugy: „Jobban szeretem hazámat és azért jobban gyűlölöm a személyes politikának a közügy fölé helyezését, mint szeretem barátaimat, mint imádom bálványomat!"

Kérem a t. házat, méltóztassék a különvéleményt elfogadni. *(Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Gajári képviselő urat illeti szó.

Gajári Ödön: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Kettőtől határozottan tartózkodni kivánok. Az első az, hogy hosszasabb legyek, a másik pedig, hogy személyes vonatkozásokat szőjjek felszólásomba.

Mielőtt azonban azon reflexiókra áttérnék, melyeket ezen eseményekben és eszmékben gazdag vita folyamán elmondottakra mégis kötelességem megtenni, legyen szabad egy némileg személyes természetű ügyet rendezni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Apponyi Albert gróf igen tisztelt képviselőtársam bevezető felszólalásomra azt jegyezte meg, hogy az erősen radicalis szinezettel birt. Én ugyanazon meggyőződésben vagyok, hogy ugyanazon szinezetet, mely a t. képviselő urnak most szemet szúrt, ha egyéb felszólalásaimat is megtisztelte volna szives figyelmével, mindenkor észrevehette volna; de mert felszólalásom ama jellemzésében azon elvek jellemzése is foglaltatik, melyeket mindeddig követtem, ezen figyelem iránt is köszönettel tartozom.

Nincs okom ezen elveket sem tagadni, sem megmásítani és hogy ha a nemes gróf szemei előtt a radicalis jelző értelmezése szelid stygma színében is tünik fel, nem akarom magamat mentegetni. Igaz, hogy a szabadelvűség azon irányzatát követem, mely a jogokat nem valami felső dolgokra, az alkotmányt, mely a jogfejlődés szerve, nem concessiókra vezeti vissza, mely a történelmi fejlődést a jogfolytonosságra nézve elismeri, de az alkotmányban nem a történelmi fejlődés és hagyomány legitim gyermekét keresi, hanem minden jogokat, melyek egyenkint és összeségükben az állam életszervezetét alkotják, a nép felségjogaiból eredőnek és abban gyökerezőnek tartja és az ebből levont consequentiákkal kivánja érvényre juttatni a legteljesebb alakban a szabadság és egyenlőség eszméjét. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)* Ezen irányzat nem tesz különbséget a között, akár közjogi, akár magánjogi institutiók megteremtéséről vagy átalakításáról, akár társadalmi, akár politikai törekvésekről van szó és mindenkor arra törekszik, hogy ezen alapelv, a létező viszonyok és a szerzett jogok erőszakos felforgatása nélkül a lehető legteljesebb alakban érvényesüljön. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)* Ha a t. képviselő ur szerint ez a radicalismus, akkor elismerem, hogy radicalis vagyok.

De, t. ház, hogy teljesen rövid lehessek, csakis azon három szemponttal kivánok foglalkozni, a melyből azon álláspont, a melyet szerencsém van elfoglalni, megtámadva volt. *(Halljuk! Halljuk!)*

Én nem vádolhatom és nem is vádolom a tisztelt ellenzék szónokait következetlenséggel azon irányban, hogy ugy a szakaszszal, mint az általam beterjesztett határozati javaslattal nem bántak volna el egyenlő mérték szerint, hogy akár az egyiken, akár a másikon kissé könyörűltek volna. A szakaszra rámondták, hogy rossz, a határozati javaslatra, hogy még rosszabb, semmitsem ér. De az indokolásban már nem található fel az egyértelműség, a következetesség. Az egyik képviselő ur elismerte a tiszti hiányt, a másik tagadta.

Elismerték, hogyha védszervezetünkben a tisztek létszámát emelni akarjuk, akkor ez másképen, mint az intelligens ifjúság bevonásával nem történhetik. És ugyanakkor egyik katonai szaktekintély és utánna többen azt mondták, hogy az intelligens magyar ifjúságnak a védszervezetbe szándékolt bevonása egyértelmű azzal, mintha oda decomponáló elemet akarnánk bevinni. Arra az ifjuságra, a melytől mi nemcsak egyoldalulag a tiszti hiány pótlását reméljük, de a melynek egész-

séges hazafias szellemétől a közös hadseregben csak jót és üdvöset várhatunk, arra az ifjuságra nem átalották kimondani, hogy arra nemcsak mint tisztekre nem, de még mint altisztekre sem lehet számítani. Bolgár képviselő ur ezeket mondja: „De igy a hogy most a kérdés fel van állítva, azzal kiöljük az ifjuság önérzetét, lerontjuk a tiszti rangnak minden tekintélyét és méltóságát, azonkivül pedig teremtünk azokból, a kik a második évet szolgálják, decomponáló elemet.“ Apponyi Albert t. képviselő ur pedig csaknem szóról-szóra ugyanezeket mondta. Ez tehát egyértelmü, t. ház, azzal, hogy minden igyekezetünk, minden törekvésünk semmivé fog válni ifjúságunk ellentállásán, melyben önök már előzetesen is ellentétes hangulatot igyekeztek keltcni ezen rendelkezés ellen. De azután nézzük meg azt, hogy miképen jelentkezik a bomlasztó kovásznak ez a theoriája a többi képviselő urak felfogásában. Az igazság érdekében erre nézve ki kell nyilatkoztatnom, hogy maguk azon t. képviselő urak, a kik ezen theoriát először felállították, szinte megilletődtek, hogy ez a theoria milyen alakot nyert pl. Ugron Gábor t. képviselő urnál *(olvassa)*: „A művelt intelligens ifjak, hogy megszabaduljanak a második évi szolgálat gyalázatától, a legkülönbözőbb módokhoz fognak hozzányúlni, a későbbi nemzedékre kiható fertőző betegségeket fogják beolvasztani magukba, csakhogy a hadseregtől meneküljenek.“ Eötvös Károly képviselő ur pedig kinyilatkoztatta, hogy ez az intézkedés oda fog vinni, hogy képesek lesznek az ellenség előtt még fegyvereiket is eldobni. Ezzel szemben, t. ház, mit állítunk mi az ifjuságról; azt, hogy bizonyos nyomást kell gyakorolnunk arra nézve, *(Élénk derültség a szélső baloldalon)* hogy ifjúságunk a védelmi érdekekre vonatkozó kötelezettségének eleget tegyen. *(Élénk helyeslés. Ugy van! fobbfelől.)* És mit állítanak önök ez ifjuságról? Először gyávaságot; *(Nagy mozgás és felkiáltások a szélső baloldalon. Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* és másodszor a kötelességszegésnek czélzatos elkövetését. *(Helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Ez a demagogia!)* Ily indokolások után azután a mi szemünkbe vágják azt a vádat, hogy mi vagyunk azok, kik a korona és nemzet között a bizalmatlanság üszkét oda dobjuk, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* hogy mi vagyunk azok, a kik a politikai éretlenség egy nemével a legkisebb ügyeket sem tudjuk megoldásra juttatni a nélkül, hogy akár a nemzetet, akár annak egyes pártját, a korona vagy a külföld előtt be ne vádolnók. *(Helyeslés. Ugy van! jobbfelől.)* Ez lehet mindenkor tetszésre számított szónoki alakzat: de azok előtt, a kik a dolgokat valóban mérlegelni tudják, az igazságnak még látszatával sem bir. *(Élénk helyeslés. Ugy van! jobbfelől. Mozgás a szélső balon.)* Czirer Ákos t. képviselőtársam, a kitől e vita folyamán is a tőle megszokott objectiv hangot hallottunk, a hadsereg győzelmi képességére nézve elfogadta azokat, a miket én mondottam, hogy t. i. erre vonatkozólag a harczászati fejlettség mai korszakában okvetlenül szükséges a szakképzettség kellő mértéke, de azután reám olvasta beszédem egy másik passusát, melyben a tartalékos tisztek képzéséről szólva, kifejtettem, hogy azokat csakis gyakorlatilag szakképzett szakaszparancsnokokká akarjuk kiképezni. Az ő felfogása szerint azután ebből nem lehet megérteni azt, hogy miképen akarjuk a szakképzettséget az által emelni, hogy a tartalékos tisztek a jövőben kevesebbet tanuljanak, mint eddig. Hát, t. képviselő ur, ezt a kettőt épen a törvény által akarjuk elérni és ebben, daczára az ügyesen felállított dilemmának, nincs semmi ellenmondás; mert midőn a hadsereg kellő szakképzettségéről beszélünk, nem arról van szó, hogy a tisztikar tudományos szinvonalát az elméleti kivánalmak szigorításával magasabb fokra emeljük, a mit egyébként a hivatásszerű katonáknak mindig szem előtt kell tartani, hanem arról, hogy minden csapattestnek minden alakulata, tehát a legvégsőbb alakulat: a szakasz is birjon oly parancsnokokkal, kik a szolgálattal járó kötelességeket alaposan ismerik és teljesíteni tudják. *(Helyeslés a jobboldalon.)* És a mint ez nem ellenkezik egyrészt azzal, a mit a hadsereg győzedelmének előfeltételére nézve mondottam, más részről hazai ifjúságunknak azon biztosítékot nyujtja, hogy egy kis jóakarat és hivatásának kellő mérlegelésével azon kivánságokat, melyeket a véderő irányukban támaszt, sokkal könnyebben teljesíthessék *(Ugy van! Ugy van! a jobboldalon)* és hogy másrészt az ifjúságtól fog függeni az, hogy a másik szolgálati év vagy egyáltalában ne, vagy a legritkábban legyen alkalmazható. *(Ugy van! Ugy van! a jobboldalon. Ellentmondás és mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

El kell ismernem, t. ház, hogy az egyéves önkéntességre vonatkozó fogalmak a vita folyamán tisztázva, praecisirozva lettek. Azon felfogás ellenében, melyet én erre vonatkozólag kifejtettem, az ellenzék, kivált a szélsőbal tüntető helyeslése közt egy második állittatott fel. Én ugyanis — és itt bocsánatot kérek a rövid ismetlésért — azt mondtam, hogy az egyéves önkéntesség nem más, mint az általános védkötelezettségnek egyik kizárólagosan államczélokból alakított formája, melyben a rövidebb szolgálati időért az állam védelmi érdekét a recompensatio alapján megilleti az, hogy a kik a szolgálat eme rövidebb formáját választják, ezen rövid szolgálat alatt — a szolgálat-minőségét tekintve — többre legyenek kötelezve, mint azok, a kiknek szolgálata 3 évig tart. *(Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)* Ezen felfogás ellenében, hogy bebizonyítható legyen, milyen jogtalan ez a követelés, mily igaztalan dolgot követünk el mi

akkor, midőn a kötelező tiszti vizsgát törvénybe iktatni akarjuk, Apponyi képviselő ur a következő tételt állítja föl *(Olvassa)*:

„Van egy bizonyos igazság az ő érvelésükben. Csakhogy ők azt az igazságot nem formulázzák világosan és igy ennek folytán egy lappangó hamis formulára épitik okoskodásukat. Az igazság, mely érvelésükben foglaltatik az, hogy ne legyen az államban, ne legyen a társadalomban előny viszontszolgáltatások nélkül.“ *(Ugy van! jobbfelől.)*

Ezt, t. ház, én tökéletesen elfogadom. De vajjon a véderő, a hadsereg különálló intézmény-e, mely nines összeköttetésben az állami organismus többi ágazataival? Vajjon az a magában véve helyes elv, hogy ne legyen az államban és társadalomban előny viszontszolgáltatások nélkül, vajjon ez az elv egyértelmű-e azzal, hogy ne legyen a védelem kötelességének tekintetében előny a hadseregben viszontszolgáltatás nélkül.

Nem t. képviselőház! Az egyéves önkéntesek jelenlegi helyzetében meg van az előnynek ellenszolgáltatása, csakhogy az az ellenszolgáltatás nem a hadi szolgálatban, hanem az állam és társadalmi organismus *(Igaz! Ugy van! balfelől)* más ágazataiban van. Most is rámondották, hogy ugy van! Álljunk meg egy kissé. E szép fejtegetésben *(Halljuk! Halljuk!)* látták önök először is a szónoki képesség ragyogását és láttak egy indokot, az önök felfogása mellett. Ezeket én is látom, de látok még egy harmadik dolgot is: az alapelvet, melyre ez a valójában szép okoskodás fektetve van. Régi ismerős ez előttünk, bár örömmel constatálhatom, hogy az életben kevésbé találkozunk vele, mint a történelemben. A régi görög bölcsektől alapított államjogi theoriáktól kezdve egész a középkorig, sőt sokban századunk első feléig kifejlett társadalmi és politikai előjogok és praerogativáknak ez az alaptétel, mely e fejtegetésben foglaltatik, volt szülőanyja és tápláló alimentuma. Ez az alaptétel pedig az, hogy a viszontszolgálat nem magában az intézményben, hanem az állami és társadalmi organismus más ágazataiban van. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ne menjünk oly messze távolba vissza. Emlékezzünk csak azon vitákra, melyekkel nálunk az előjogokat védelmezték. A hirhedtté vált „nem adózunk“ alapeszméje nem az volt-e, hogy nemes ember, a ki vérével és közszolgálataival, véradóval és értelmi erővel adózik, ne tegyen szolgálatot a kinestárnak.

A kinestár érje be azzal, a mit ő más irányban — gróf Apponyi szerint — az állami és társadalmi organismus más ágazataiban tesz a közügynek. *(Helyeslés jobbfelől.)* A különbség e két felfogás között csak az, hogy akkor a kinestár érdekéről, most pedig és azt hiszem, hogy az sem szolgál e felfogás javára, a nemzeti védelem érdekéről van szó. Hisz épen abban nyilvánul a jogegyenlőségnek egyik leglényegesebb része, hogy az állami intézmények mindegyike az állampolgárok mindegyikével szemben egyenlő elvek szerint érvényesül s azon előnynek, melyet valamely intézmény biztosít, nem szabad egyoldalúan, csakis az előnyt élvezők szempontjából érvényesülnie; mert ez magába az intézménybe az egyenlőtlenséget viszi be; hanem hogy ha ily előnyt állami czélokból mégis meg kell állapítani: akkor a viszontszolgálatnak is magában az intézményben kell módot és alkalmat keresni. Hogy e felfogásom ismét a radicalismus-e, azt nem tudom, de az iránt, hogy annak ellenkezője nem a liberalismus, az iránt kétségben nem vagyok.

A mi a nyelvkérdésben elmondottakat illeti, ez irányban több igen t. képviselő ur a legképtelenebb állításokat adta nemcsak nekem, hanem azoknak is a szájába, a kik e javaslat és határozati javaslat mellett felszólaltak. Nem fogok azokra mindannyira kiterjeszkedni.

Veszter Imre t. barátom például azt állította, hogy én azt mondottam volna, hogy a közös hadsereg német nyelve a törvényből folyik. Erre az állításra azután elmondott egy nagy beszédet, melylyel azt teljesen agyonütötte. Nem akarom azt feltámasztani, nem állván semminemű szellemi atyafiságban azon boldogult thémával, a mely ellen — elismerem — nagy elmeéllel érvelt.

Hodossy Imre és Horváth Lajos igen tisztelt képviselő urak, magas szinvonalon álló parlamenti nyilatkozataikkal beigazolták előttünk azt, hogy a felségjogok körében határozni és azokat megváltoztatni a parlament jogköréhez tartozik. E fejtegetéseiket osztották mindannyian és szép beszédeik hatása alatt el is feledtük, hogy a képviselő urak tulajdonképen oly dolgokat bizonyítottak be, melyeket ez oldalról senki sem vont kétségbe. *(Zajos ellenmondás a szélső balon.)*

Erre még rá fogok térni, ha türelmük azt kegyesen megengedi. Több képviselő ur azt, mit a nyelv kérdésében elmondtam, ugy tekintette, mintha külön felségjogi theoriát állítottam volna fel. És a vita elején, mikor még szó volt néha az ügy érdeméről is, mintegy röpke mondássá lett az én felségjogtheoriámat emlegetni, mely nagyon fejletlen valami lehetett, mert több képviselő ur szükségesnek látta külön felségjogi tanokat világra hozni, melyekkel azután vitatkoztak ellenem is, de egymás ellen is. Irányi t. képviselő ur például tárgyilagos fejtegetéseiben azt mutatta ki, hogy a közös hadsereg szolgálati nyelve felett határozni az 1867 : XII. törvényczikk 12. §-a alapján a nemzet számára fentartott jog. Erről majd később nyilatkozom. *(Mozgás a szélső balon: Szavazzunk!)* Beőthy Ákos t. képviselő ur, ki a közjogi alapon álló ellenzék hive, természetesen nem követhette egészben Irányi képviselő ur felfogását; elismerni látszik a felségjogot az által, hogy azt mondta:

kérdezzük meg erre nézve magát ő Felségét s ha ő ki fogja mondani, hogy itt az meg nem történhetik, a mi a honvédségi törvényre történt és ugyanazt nem iktathatjuk törvénybe: ebből az következik, hogy a magyar király felségjogának meg kell hátrálniok az osztrák császáré előtt. Nem tudom, de tán ugy képzeli ezt a t. képviselő ur, mint midőn Beőthy Ákosban az elvitázhatlanul kiváló philosophus tusakodik és meghátrál a politicus előtt.

De én, t. ház, egészen ellentétes álláspontom daczára is ki merem mondani, hogy Beőthy t. képviselő ur beszéde a vita egyik legkimagaslóbb momentuma volt. Bár olvasnák mennél többen azok közül, a kikben kétely merül fel az iránt, hogy e kérdésben kinek van igaza.

E nagy elmeéllel összerakott fejtegetésben, melylyel a t. képviselő ur a közös hadsereg jellegét mutatja ki, ki van fejtve, mily nagy fontosságot kell nekünk közjogi viszonyaink mellett tulajdonítanunk, hogy a felségjogban egyuttal biztosításunk legyen magának az intézménynek közösségére nézve. Azon fejtegetésben pedig, melyben a philosophus a politicusnak külön állására concludál, ki van mutatva, hogy a teljes közjogi consequentiák csak a külön magyar hadsereg felállításával vonhatók le.

Csakhogy erre nézve azután alapos kételyünk van, nemcsak nekem, hanem többünknek is azt illetőleg, hogy az időpont helyesen van-e megválasztva. Sőt e kételyünkben osztozni látszik Apponyi t. képviselő ur is, a ki megmondja egész nyiltan, hogy ha már fel van vetve a kérdés, annak közjogi megvitatása elől ki nem térhet, de magának a kérdésnek felvetését is politikai tekintetben hibásnak, sőt veszélyesnek tartja.

Rátérek most arra, a mit a felségjogról tulajdonképen mondtam. Ez röviden az volt, hogy a belszervezetre vonatkozó egyetlen törvényszakaszra hivatkozván, kifejtettem, hogy a nyelvkérdésre vonatkozó intézkedésekbe sem az 1868. évi, sem a későbbi törvényhozás meritorie bele nem ment és hogy azt mi sem akarjuk sem közvetve, sem közvetlenül érinteni. Én, t. ház, nem tudtam, hogy ez felségjogi theoria; eddig legalább az elméletek kifejtését máskép képzeltem. És, a ki ily alakban szóltam e házban először a felségjogról, valójában nem értem azután azt a felháborodást, melylyel több képviselő ur felénk fordul és szemünkre hányja, hogy a felségjogokat minduntalan a vitába vonjuk. Mert ha igaz az, a mint hogy igaznak tartom, a mit gróf Apponyi t. képviselő ur Beőthy Ákos t. képviselő urral egyetemben mondott, hogy a felségjog egy fluctualis jog, mely a korona és a parlament közti szabályozás lehetőségét nemcsak megengedi, hanem sok esetben meg is követeli: akkor abban, hogy erről a parlamentben szó van, veszélyt csak akkor lehet látni, ha azt ok nélkül, vagy avatlan kézzel illetjük. *(Helyeslés jobbfelől.)* Valahányszor komoly szükség forog fenn arra nézve, hogy eddig felségjogot képező jogosítvány a törvényhozás részére revindicáltassék, vagy eddig a törvényhozás által gyakorolt jogosítvány felségjoggá declaráltassék: a parlamentarismus azon alapeszméjéből kifolyólag, mely a jogfejlődésre nézve sem megállapodást, sem elévülést el nem ismer, sem pedig a törvényeket örök érvényűeknek canonisalni nem akarja, mindig szó lehet ezen jogokról a parlamentben és megkisérelhetjük az egyértelműséget arra nézve, hogy egy törvényhozási intézkedés a korona és a parlament, tehát a törvényhozás két factora közt lehetővé tétessék. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ezek, t. ház, oly elementaris igazságai a parlamentarismusnak, hogy ezek fölött itt e házban vitatkozni sem lehet. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* De mit mondottunk mi, t. ház? Állítottuk, hogy nem forog fenn komoly ok a felségjogok újabb szabályozására. És mit állítottak önök?

Állították és állítják, hogy mi a felségjogoknak tartalmát helytelenül értelmezzük és roszszul magyarázzuk *(Felkiáltások a szélsőbalon: Nagyon roszszul!)* és ezen rossz magyarázatra támaszt keresendők, a koronára, mint olyanra hivatkoztunk, a mely a felségjog újabb szabályozásának utjában áll. És épen ez az, t. ház, a mit soha sem tettünk, sem én nem tettem felszólalásomban, sem mások nem tettek. *(Nagy zaj és ellenmondás a bal- és szélső baloldalon.)* Igy azután, t. ház, nem nehéz megérteni azt, hogy kit, vagy kiket illet meg itt e házban felhangzó jesuitisticus szemforgatás vádja? *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Önöket!)*

De, t. ház, annak bizonyítására, hogy mi a felségjogokat helytelenül értelmezzük, megkisérlették a régi törvényekre való hivatkozást is. Én egész általánosságban megjegyzem, hogy — eltekintve alkotmányunknak a népfölségjogból lett kétségbevonhatlan történelmi fejlődésétől — a régi törvényekre való hivatkozást sem egyes kérdésben, de legkivált a felségjogi kérdésekben döntő momentumul el nem ismerem, akár pro, akár contra hozatnak fel a szőnyegen levő kérdés megítélésére.

A mai értelemben vett felségjogról csak ott lehet szó, *(Halljuk! Halljuk!)* a hol öntudatosan kifejlett parlamentarismus létezik, mert csak ott vannak határozottan körülirva a koronának jogosítványai, szemben azokkal, a melyek a parlament és a korona egyértelmű elhatározásának körébe tartoznak; mert ezen körülirás nélkül a felségjogok könnyen összezavarhatók olyanokkal, melyek tulajdonképen a végrehajtó hatalom körét illetik meg, miután a felségjogoknak ugy, mint a

többi jogoknak gyakorlati érvényesülése a végrehajtó hatalom által történik.

Azért, t. ház, nálunk, kik 1848. előtt felelős kormányzattal nem birtunk, a régibb törvényekre való hivatkozás mindenkor kétes értékű és hézagos, mert régi törvényeink ilyen distinctiókat még figyelembe nem vettek. Ezért lehet többféleképen magyarázni.

Báró Kaas Ivor: Félremagyarázni! *(Nagy zaj. Mozgás jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)*

Gajári Ödön: Még azon törvényidézetet is, a melyre gróf Apponyi t. képviselőtársam e részbeni érvelését felépítette, a midőn is az 1840: VI. t.-cz. azon rendelkezéséből, hogy „ő Felsége intézkedni fog", azt magyarázta ki, hogy ebből, miután azon intézkedés ily bekezdéssel a törvényben foglaltatik, az következik, mikép ezen intézkedési jog nem ő Felségét, hanem a törvényhozást illeti meg.

Igen természetes, t. ház, hogy én gróf Apponyi Albert felfogása ellen a ház ez oldalán ülőkre, mint tekintélyre nem hivatkozom, hanem hivatkozom oly tekintélyre, a ki előttünk is nagy tiszteletben áll, de kétségtelenül tiszteletben áll azon párt előtt is, a melynek ő a vezére. *(Halljuk!)* Horváth Lajos igen t. képviselő ur 1868-ban, midőn ugyancsak a véderőtörvény tárgyalása alkalmával Ivánka Imre t. képviselőtársam sürgette, hogy a magyar csapatoknál magyar tisztek alkalmaztassanak, *(Derültség balfelől)* a következő felszólalással élt 1868. augusztus 6-án: *(Halljuk!)* „Nekem Ivánka Imre t. képviselő ur egy észrevételére van kijelenteni valóm, t. i. hogy a törvény azt rendeli, hogy a magyar ezredekben csak magyar tisztek alkalmaztassanak. Én megvallom, ily törvényről nem tudok. Az utolsó, mely e tárgyban intézkedik, az 1840: II. t.-cz., a mely azt mondja, hogy ő Felsége szivén fogja viselni azt, hogy a magyar sor- és véghelyi ezredekben mindkét nemzetbeli tisztek, következéskép tábornagyok is született magyarok lehetnek, stb."

Ebből tehát világos, hogy a régi törvények ily irányú rendelkezéseit 21 évvel ezelőtt máskép magyarázta, mint ma. *(Ugy van! jobbfelől)*

De, t. ház, én azt — mint már érinteni szerencsém volt — csak academicus természetűnek tartom.

A kérdés ma az, miként állunk a felségjogokkal az 1867: XII. törvényczikk alapján? Miként áll a gyakorlat ezen az alapon? És mikép akarjuk, hogy álljunk a jövőre is?

Ellentétben Irányi Dániel t. képviselő ur felfogásával, én ma is azon nézetben vagyok, hogy az 1867: XII. törvényczikk 11-ik szakaszában, mely a vezérlet, vezénylet és belszervezetről szól, benfoglaltatik az is, hogy a közös hadsereg hivatalos szolgálati nyelvét szintén a legfőbb hadúr van jogosíva megállapítani.

De vegyük, hogy ez nem foglaltatik benn s hogy ez pusztán egyéni és indokolatlan nézet. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Akkor mivel állunk szemben, t. ház? Két olyan ténynyel, melyre a t. ellenzék csaknem minden szónoka rámutatott.

Az egyik tény az, hogy a korona — akár ezen törvény alapján, akár a nélkül — e felségjogot tényleg igénybe és alkalmazásba vette.

A másik tény pedig az, hogy Magyarország törvényhozása 1868. óta, a mióta pedig a koronának a felségjogra vonatkozó ezen gyakorlata urbi et orbi nyitványvaló, jóllehet ezen idő alatt többszörösen foglalkozott véderő-törvényekkel, ezt a kérdést soha napirendre nem hozta. *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Verwirkungstheorie!)*

Már az imént kijelentettem, hogy elévülést a közjogban el nem ismerek.

Már pedig, t. képviselőház, én Magyarország törvényhozóitól, a melyben mindig oly sok kiváló hazafi foglalt és foglal helyet, ilyen kötelességmulasztást feltételezni nem tudok.

És ép ez az egyik indok és megnyugvásunk arra nézve, hogy ezen felfogásunk nem puszta indoklatlan egyéni nézet.

De ezen felfogásunknak igazat ad magának a dolognak természete; és ez a felfogásunk nem azt jelenti, hogy a nemzet nyelve van alávetve a felségjognak, hanem hogy a közös hadsereg szolgálati nyelvének megállapítása képezi a felségjog tárgyát. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

És ha azután Ugron Gábor t. képviselő ur itt arra hivatkozik, hogy miért akarjuk mi a német nyelv mellett hozott rendszabályokat — a mik szerinte ezen intézkedések — törvénybe iktatni akkor, midőn csak idő kérdése az, hogy a német elem mikor fogja teljesen elveszteni politikai és culturai jelentőségét a monarchia túlsó államában: akkor azoknak, kik a dualismus hív barátai, még egygyel több kötelességük van arra nézve, hogy ezt a kérdést most ki ne élesítsék. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás balfelől.)*

De, t. ház, hogy beszédemnek végére érjek, *(Halljuk!)* összegezzük a vita eredményét.

A t. ellenzék a czélnak helyességét, mely szerint a védszervezet helyesen felfogott érdeke okvetlenül megkivánja azt, hogy művelt ifjúságunk abban minél nagyobb részt vegyen, nem tagadja, nem is kivánja tagadni. Ez az álláspont a hazafiság folyománya, a melyre nézve ez országban egyik párt sem áll a másik mögött. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A t. ellenzék azon intézkedéseket, a melyekkel mi ezt elérni akarjuk, részben túlszigorúaknak, részben feleslegeseknek tartja. Ez az álláspont az egyéni mérlegelés tárgya. Mi azon meggyőződésben vagyunk, hogy azt, a mire még védszervezetünknek a már eddig hozott óriási áldozatok mellett is szüksége van; nem szabad az ifjúság tetszél sére és kényelmére bízni, hanem gondoskodni kel-

kényszer-rendszabályokról, hogy megtegyék azt, a mi szükséges. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A t. ellenzék azokat, a mik ezen kényszer-rendszabályok gyakorlati következményei lesznek, összeköttetésbe hozta nemzeti nyelvünk megalázásával és a felségjogok kérdésével; nem elégedvén meg az eddigi nehézségekkel, ezeket közjogi sérelmekkel is complicálta. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* A határozati javaslattal, melyet a gyakorlati nehézségek elhárítása czéljából volt szerencsém beadni, érdemileg nem is foglalkozott.

Azaz, bocsánatot kérek, nem akarok igazságtalanságot elkövetni, két képviselő ur, a kik azután hectograf módjára — jó és kevésbé jól — többször ismételtek, foglalkozott vele.

Gróf Apponyi Albert t. képviselő ur kifogást tett annak ruházata ellen, mert az, szerinte az eddigi utasítás szabására van, Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársam pedig az ő ismert szemérmetességével megbotránkozott annak csupaszsága fölött. *(Derültség a jobboldalon.)* Hát. t. ház, ha a két képviselő ur közül valamelyiknek igazsága van, az csak Fenyvessy barátom lehet, mert ebben a határozati javaslatban a mi törekvésünk csakugyan teljes nuditásában áll a t. ház és az egész ország előtt. *(Felkiátlások a szélső baloldalon: Igaz! Igaz!)* E törekvés egyszerűen az, hogy a magyar nyelv a tiszti vizsgán, szemben az eddigi intézkedésekkel, lehetőleg minden korlátozás nélkül érvényesüljön; érvényesüljön pedig a nélkül, hogy a hadsereg szolgálati nyelvére nézve fennálló haduri jog alteráltatnék. *(Igaz! Ugy van! a jobboldalon.)* Nem akarjuk mi ezen minden fontossága mellett most csak incidentaliter felvetett kérdéssel a hadúri jogok körét, melyet közösügyi törvény állapított meg, alterálni.

Nem akarjuk, hogy addig, a mig elérhetőnek hiszszük azt, hogy a gyakorlati nehézségek elhárítassanak és hogy nemzeti aspiratióink lassan, de biztosan érvényesüljenek, a hadúri jogkör újabb megállapításába belemenjünk. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Zaj. Mozgás a bal- és szélő baloldalon.)* Ezért választottuk nem a törvénynek, hanem a ház határozatának formáját, mert nem magára a felségi jogkörre, hanem a hadúri jognak gyakorlására és mikéntjére kivánunk — magukat a jogokat nem alteráló — a felelős parlamenti kormányzat által befolyást gyakorolni. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Ebben nem foglaltatik semmiféle jogfeladás, semmiféle abdicatio. Mert azt, a mit a t. képviselő urak a túloldalon már ma követni akarnak, hogy tudniillik a hadúri jogkör ujabban megállapittassék — ha nem sikerülne a gyakorlati nehézségek elhárítása és nemzeti aspiratióink érvényesítése az általunk javasolt módon — mindenkor nyitva áll és annak azon határozati javaslat, melyet benyujtani szerencsém volt, semmi tekintetben nem praejudical. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Ezek azon indokok, a melyeket a t. ház türelmére való tekintetből röviden összefoglalva elmondottam, a melyeknél fogva én sem a beterjesztett különvéleményt, sem Beőthy Ákos t. képviselő ur módosítványát, sem Kricsfalusy képviselő ur módosítványát el nem fogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Még csak egy rövid megjegyzést teszek. *(Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Nemcsak e vita folyamán, de az egész véd-törvény vitatása alatt utalás történt azon hivatásra, melyet az ellenzék betölteni kötelezve van. Azokat, a heves jeleneteket a házban, a tiltakozás azon különös alakzatát, melyek alkalmazásba vétettek *(Felkiáltások a bal és szélső balon Revolver! Boxer!)* és a melyek odáig terjedtek, hogy a házon kivül álló elemeket is felhasználni kivánták a vita sorsára: az ellenzék eme hivatása által látták megokolva. *(Felkiáltások a bal- és szélső balon: Elég! Elég! Végezze be!)* Hisz még annyi ideig nem beszéltem, mint Bolgár t. képviselőtársam. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy nem!)*

És midőn én, t. ház, bevezető felszólalásom végén reá utaltam arra, hogy mi azon felszított izgalom daczára is, a mely odáig terjed, hogy a hazafiatlanság vádját dobta felénk, meg fogjuk tenni kötelességünket, a melyet a haza igaz érdeke és lelkiismeretünk előnkbe szab: *(Felkiáltások a szélső balon: Mert muszáj!)* és ezen vádak ellenében a jövőre és a nemzet józan ítéletére apellálunk. *(Élénk helyeslés jobbról, ellentmondások és élénk mozgás a baloldalon. Élénk felkiáltások a szélső baloldalon: Revolver! Boxer!)* Ebből egy személyében igen t. képviselőtársunk azt magyarázta, hogy mi fázunk a közvélemény előtt. Nem, t. képviselőház . . . .

Gróf Károlyi Gábor: Talán izzadnak? *(Derültség.)*

Gajári Ödön: Azon képviselő urak, kik az ellenzék küzdelme czéltalanságáról beszéltek és vádként hozták fel ellenünk, hogy bennünket érvekkel meggyőzni nem sikerült s igy a tettek korszaka következik be, *(Felkiáltások a bal- és szélső balon: Revolver!)* nem fogják fel az ellenzék hivatását ugy, a mint én azt itt méltatni és megbecsülni tudom.

Gróf Károlyi Gábor: Majd magától tanuljuk meg!

Gajári Ödön: Az ellenzék hivatása még akkor sem meddő küzdelem, t. képviselőház, midőn a positiv javaslatok ellen a negatió, a merev tagadás terére lép.

A negatióban is van positiv erő, de ezen erőt az indokok hatalma, nem pedig az erőszakoskodás szolgáltatja. *(Ugy van! jobbfelől.)*

És azért t. ház, ha hivatkozás történt itt a házban arra, a mi megtörtént, hogy a 14. §. helyett az eredeti 11. §. szövegének visszaállítása és a

Janszki-ügyben a legfelsőbb királyi kéziratnak kiadása az ellenzék magatartásának volt eredménye: akkor mi, t. ház, elfeledjük azon vitát, a mely ezen ügyek felett mégis napokig folyt; elfeledjük, hogy a szavazásnál egyértelműségre még sem juthattunk és készséggel beismerjük azt is, hogy igen is mindezekben az ellenzék magatartásának is tevőleges része volt és van. *(Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

A parlamenti vitatkozásnak legfőbb értéke az, hogy érveket állít érvek ellenében, hogy épen úgy vissza kell utasítani és perhorrescálni a hatalom befolyását, *(Igaz! Igaz! a bal- és szélső baloldalon)* mint a szenvedélyeket, a megfélemlítést. *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Élénk mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

És ezért nem fogadhatjuk el azt a felfogást, *(Nagy zaj a bal- és szélső balon)* a melynek több képviselő ur kifejezést adott, hogy mindezen eredményeket az utcza és— a mint önök most már mondani szoktak — a nemzet felháborodása *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* esinálta volna meg. *(Zaj és mozgás a szélső balon. Felkiáltások: Gajári csinálta! Tisza csinálta! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)*

Önök, t. képviselőház, azt fogják erre mondani s azt is gondolják magukban, hogy ez a közvéleménynek tagadása, melyről most azt hiszik, hogy az önök felfogásának ad igazat.

A t. ellenzéknek egyik kimagasló tagja a mult napokban *(Halljuk!)* erre a hitre egy új theoriát is épített: a formális és a realis parlamentarismus theoriáját.

Ezt a tant azok, a kik őt nagy tehetségeinél fogva követik — melyeknek én is őszinte bámulója vagyok — s melyeknél fogva minden esetre meg fogják érni, hogy őt a positiv alkotás terén is tisztelhetik, majd akkor többszörösen számon fogják tőle kérni; *(Élénk tetszés jobbfelől. Mozgás a baloldalon)* mert ezen tan szerint minden kérdés eldöntése előtt felvethető az, hogy vajjon a tényleges többség megett ott van-e az, a mit önök közvéleménynek mondanak, *(Zaj a bal- és szélső balon)* ott van-e az a közvélemény, a melynek egyedüli legalis nyilatkozata *(Nagy zaj a bal- és szélső balon)* — ezt csak önök sem tagadhatják — csakis a választási actusban keresendő. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon és felkiáltások. Tisztességes választásban!)*

Hogy hová fogja ez majd vinni a parlamentarismust, *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* azt nem szükséges hosszasabban fejtegetnem. *(Mozgás a bal- és szélső balon.)* Vinni fogja a plebiscitumnak utjára. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)*

És hová vitték a parlamentarismust a plebiscitumok? Vitték mindig az absolutismus útjára. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, ha önök nem ezt a legalis nyilatkozást értik, hanem az utezára és az alkatelemekre való tekintet nélkül hozott népgyülési határozatokra hivatkoznak és ezeknek akarnak praeponderáló hatalmat tulajdonítani a parlament többsége felett *(Zajos helyeslés jobbfelől. Derültség a bal és szélső balon. Halljuk! Halljuk!)* és ha ez önöknek sikerül, ha sikerül egy többség ellenére a kormányt távozásra, a többséget pedig abdicálásra kényszeríteni . . . *(Zaj a bal- és szélső balon.)*

Báró Kaas Ivor: Miért nem fogadták el a compromissumot? *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Gajári Ödön: . . . akkor, ha önök ezt kieszközölték és sikerre vezették, az elenyésző csekély dolog ahhoz képest, a mit önök valójában elértek, *(Tetszés jobbfelől. Mozgás bal- és szélső balon)* mert akkor önök a parlamentarismust buktatták meg. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy mozgás és zajos közbekiáltások a bal- és szélső balon: Ez nem parlamentarismus! Ez bálványimádás, corruptió! Elnök csenget. Halljuk! jobbfelől.)*

Még csak néhány szót, t. ház és befejezem beszédemet. *(Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Nézzük csak azon küzdteret, melyen az ellenzéknek, elismerem, csak igen csekély része idáig eljutott. *(Halljuk!)*

Megindult a harcz a javaslat felett. Fölfedezték a 14. §-ban az alkotmánysértés intentióját. *(Mozgás a bal- és szélső baloldalon és felkiáltások: Önök is!)* Mi ezt kezdettől fogva tagadtuk. *(Derültség a bal- és szélső balon.)* Bebizonyítottuk, hogy az nem létezik. *(Élénk derültség a bal- és szélső baloldalon és felkiáltások: Mindent tagadnak! Letagadják a napot is az égről! Nagy zaj! Elnök csenget.)* És hogy annak lehetősége is kizártnak tekintendő, bizonyítja az, hogy a mit az ellenzék formai szabatosság tekintetéből követelt, el lett érve. *(Nagy zaj.)* Azután jött a 25. §. és ebben a második szolgálati év, a miről elég őszinte volt Ugron Gábor t. képviselő ur is kifejteni, hogy ez a tulajdonképeni botránykő; ezzel fel lehetett izgatni a kedélyeket. *(Nagy zaj, mozgás és felkiáltások a bal- és szélső baloldalon.)*

Gulácsy Gyula: Ez a beszéd az izgatás! Zárbeszédben nem illik ilyent beszélni! *(Nagy zaj.)*

Gajári Ödön: De ez önmagában véve még kiesinyes ok lett volna. Megtámadtak minket oly vádakkal, a melyek a nemzetnek legféltettebb kincsére, nyelvére és nemzetiségére vonatkoztak. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Igazak is voltak! Nagy mozgás. Zaj.)* Ha ez ellen történik merénylet, tudták önök jól, hogy a legnyugodtabb kedély, minden magyar ember lelkülete fel fog lázadni . . *(Nagy zaj és közbekiáltások a bal- és szélső baloldalon.)*

Győry Elek: Csak az önöké nem! *(Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Gajári Ödön: És bizonyították-e önök ezen

vádakat? Nem! *(Zajos helyeslés jobbfelől. Nagy nyugtalanság és mozgás. Közbekiáltások a bal- és szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Majd újra kezdjük a vitát, hogy bebizonyítsuk! *(Nagy zaj.)*

Gajári Ödön: Önök csak fokozták azon érvek erejét, a melyek ezen vádakkal szemben... *(Szónok szavai a nagy zaj miatt nem hallhatók! Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Eláll!)*

Gulácsy Gyula: Még tapintatról mernek beszélni! *(Zaj.)*

Győry Elek: Németesíteni akarnak és igy beszélnek! Lelkesedni tudnak ezért a javaslatért! *(Nagy zaj.)*

Gajári Ödön: A vita kezdetén .... *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Eláll! Szavazzuk! Nagy zaj.)*

Győry Elek: Nem elég, hogy megszavazzák a javaslatot, hanem még lelkesednek is érte! Még ők a támadók! *(Nagy zaj és folytonos közbekiáltások a bal- és szélső baloldalon.)*

Gajári Ödön: A vita kezdetén, t. ház, minden szónok elismerte azt, *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldolon: Eláll! Szavazzunk! Halljuk! jobbfelől)* hogy a hadsereg hivatalos nyelvét birniok kell azoknak, kik tisztekké képeztetnek; később már magában ezen szolgálati nyelvben, ma pedig a közös hadsereg létezésében van a nemzeti megaláztatás. *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon. Eláll! Szavazzunk! Halljuk! Halljuk! Nagy zaj és mozgás a bal- és szélső baloldalon és folytonos közbekiáltások.)*

Elnök *(csenget)* Csendet kérek, képviselő urak! *(Nagy zaj.)*

Gajári Ödön: Szokásba jött ...

Gulacsy Gyula: Azt igérte, hogy rövid lesz, fejezze be! *(Nagy zaj és mozgás.)*

Győry Elek: Hadd lelkesedjék! *(Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gajári Ödön: Szokásba jött, Deák Ferencz nevére és nyilatkozataira is hivatkozni *(Nagy zaj)* és ugyanazok, a kik egykor küzdöttek ellene, midőn szavait idézték, ugyanakkor ádáz gyönyörrel gázoltak nagy és bölcs alkotásán *(Hosszantartó nagy zaj)* az 1867-iki kiegyezési művön.

Elnök: Kénytelen leszek azon képviselő urakat, a kik a rendet zavarják, névszerint megszólítani. *(Hosszas zaj.)*

Gajári Ödön: Azután felhangzott e tisztelt házban egy hang: egy szörnyetegnek, a vak gyűlöletnek hangja; kimondatott itt a személyes gyűlölet többszörösen és nyiltan, mintha az az ismétlődés, az a nyiltság csökkenthette volna azon felháborodást, melyet előidézett. És ugyanazokon a napokon, midőn egy elhalt ministernek, a ki ellen életében époly alaptalanul, mint nyiltan a simonia vádját emelték, ki milliókat kezelt és százezres jövedelmeket juttatott másoknak és maga szegény maradt, *(Nagy zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Ki vádolta?)* ugyanazokon a napokon, midőn ezen minister hagyatéka felett megütik a dobot, e házban az első minister elé a tisztességtelenség vádját dobták. *(Folytonos zaj.)* Mindeme küzdelemnek és gyűlöletnek bevallott czélja nem a javaslat volt, hanem Tisza Kálmán személye; hónapok óta oda concludált igen sok felszólalás. Igy azután meg lehet érteni a támadást a többség ellen, a támadást a parlamentarismus ellen is; mert önök igen jól tudják, hogy Tisza Kálmánnak *(Élénk felkiáltások a szélső baloldalon. Hoch! Hoch!)* összes ereje a parlamentből származik. *(Hosszas zaj.)*

Befejezem beszédemet, t. ház! *(Élénk helyeslés balfelől. Halljuk! Halljuk! jobboldalon.)* Ezért mondta talán az egyik t. képviselő ur, hogy a parlament nem czél, hanem eszköz, a melyet, ha elkopott, el lehet dobni.

Nem t. képviselőház, a parlament oly életszerve az alkotmányos szabadságnak, mint az emberi fej a testnek. A sziv sokszor hevesebben dobog, de a fejben levő értelmi erő meggátolja kitörését. *(Folyton tartó nagy zaj.)* Üssék le önök ezt a fejet, vagy bénítsák meg működését, a sziv dobogni fog talán még egy ideig, de a szervezeten: az alkotmányos szabadságon mielőbb erőt vesz a szenvedély és erőszak, a kimerülés és enyészet. *(Tetszés és helyeslés jobbról; tiltakozások nagy zaj balról.)* Ajánlom határozati javaslatomat elfogadásra. *(Hosszantartó zajos éljenzés a jobboldalon s számosan kezet szorítanak a szónokkal. Hosszas zaj és felkiáltások szélső balfelől: Hoch! Hoch!)*

Elnök: Fenyvessy képviselő ur kiván személyes megtámadtatás czímén szólani. *(Halljuk! Halljuk! Nagy zaj.)*

Fenyvessy Ferencz: Előttem szólott Gajári t. képviselő ur szives volt megemlékezni rólam és azt mondta beszédében, hogy én szokott szemérmetességemmel az ő határozati javaslatára nézve azt mondtam, hogy az a jogok tekintetében egészen csupasz.

A mi a szemérmetességet illeti, t. ház, arra én Gajári képviselő urnak saját szavaival felelek és kijelentem, hogy én ebben a kérdésben a t. képviselő urat, most elhangzott beszédének egész hangja és modora után, a legkevésbé sem tartom illetékesnek. *(Élénk helyeslés a baloldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon. Szavazzunk! Szavazzunk!)*

Hoitsy Pál: T. ház! *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Szavazzunk! Halljuk! jobbfelől. Elnök csenget.)* Nem akarok szólási jogommal élni; csupán csak egy megjegyzést vagyok kénytelen tenni az előttem szólott t. képviselő ur beszédére. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. képviselő ur hevesen támadta pártunkat, sőt az egész ellenzéknek eljárását és magatartását. Már most ezzel szemben én csak a t. háznak

ítéletére bizom, hogy vajjon mi voltunk-e azok, a kik izgattunk, *(Felkiáltások jobbfelől: Igen! Nagy zaj és mozgás a szélső baloldalon)* a kik minden egyes alkalommal, midőn az izgatottságnak nagymérvű foka mutatkozott, minden tehetségünk szerint közbe vetettük magunkat annak csillapítására, vagy pedig azok izgattak-e, a kik, midőn már a rend visszaszaszállóban volt itt a házban is, midőn a nyugodt tanácskozás már elejét vette volna, a vitának legutolsó napján és perczében oly beszédet tartanak, mint a t. képviselő ur. *(Helyeslés és felkiáltások a szélső baloldalon: Ugy van! Ez provocálás! Mozgás jobbfelől.)* Ez nyilvános provocatio volt, t. ház és önök ne csodálkozzanak azon, hogy ámbár mi ezen a párton és t. barátaim, a kikkel legalább beszéltem, el voltunk határozva arra, hogy mentül kevesebbet szóljunk a javaslat többi részéhez, mondom, ne csodálkozzanak azon, ha ezen beszéd elhangzása után netalán máskép cselekszünk. *(Élénk helyeslés Ugy van! a szélső baloldalon.)* Az az eljárás, a melynek most szemtanui voltunk, olyan, mint azé az emberé, a ki felgyujtja a házat és tüzet kiabál. *(Élénk helyeslés Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Szavazzunk! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Egy szomorú esetet, mely ebben a házban több izben fölemlittetett, Zathureczky ezredes esetét, *(Halljuk! Halljuk!)* nem lehet egészen elhallgatnom, ha nem akarom azt, hogy a közönség, a közvélemény tévutra vezettessék. *(Halljuk!)*

Méltóztassanak megengedni, hogy egész röviden elmondjam a tényállást ugy, a mint van. *(Halljuk!)* Az elhunyt ezredes 40 évig szolgált a hadseregben, soha senki sem bántotta és most két éve, hogy ezredessé és tényleges ezredparancsnokká kineveztetett azon reményben, hogy új állásának teljes mérvben meg is fog felelni. De e remény nem teljesült. *(Ellenmondások a szélső baloldalon.)* Én acták alapján beszélek. Ugyanazon parancsnokok, kik ezredessé előléptetését javaslatba hozták, mikor bebizonyult, hogy az ezred az ő keze alatt hanyatlott, arról tettek jelentést, hogy állására nem alkalmas. Tény az, hogy mindazok, a kik az ezredest ismerték — én nem ismertem — azt mondták róla, hogy testileg és lelkileg törődött ember. *(Nagy mozgás a szélső baloldalon. Felkiáltások: Mint Máriássy, ugy-e?)*

Miután többé ezredparancsnoknak való nem volt, intést kapott, hogy vonuljon vissza. Ilyenkor az ember, legyen az magyar, német, lengyel vagy cseh, el van keseredve, főleg hogyha talán olyan reményeket táplált, melyektől most megfosztva látta magát. *(Nagy zaj, mozgás a szélső baloldalon.)* Hogy ilyenkor az ember némelykor olyasmit tesz, a mit ez a szegény ezredes tett, a mit 40 évig nem tett s nem is volt eszébe . . . *(Hosszantartó mozgás a bal- és szélső baloldalon)* . . . 40 évig nem panaszkodott az ellen, hogy a magyart üldözik s most elkeseredésében ezt észrevenni vélte. *(Nagy zaj és derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Akárhány magyar ember van a hadseregben magasabb állásban, de ilyen panasz általában nincs. *(Ugy van! jobbfelől. Élénk ellentmondás és mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

Ezt, t. ház, kötelességemnek tartottam érinteni azért, nehogy tévutra vezettessék a közvélemény, hogy azt higyjék, hogy van valami a dologban. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj és nyugtalanság a szélső baloldalon.)*

Én a t. ház türelmét az előttünk fekvő szakaszokra vonatkozólag nem akarom igénybe venni. Erre ugyan volna okom, mert három hónap alatt a t. ellenzék részéről többször oly bókokkal tiszteltettem meg, melyek engem meg nem illettek, de ezekről nem szólok. Kérem a t. házat, méltóztassék a 24—25. szakaszokat ugy, a mint vannak, valamint Gajári Ödön képviselő ur határozati javaslatát elfogadni, *(Halljuk! Halljuk!)* mert ezen törvényjavaslattal ugy politikailag, mint katonailag elérjük azt, a mit óhajtunk és a mi czélszerű és helyes. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások a baloldalon: Szavazzunk!)*

Elnök: T. ház! A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom. *(Felkiáltások a balon: Helyre!)*

Meg kell jegyeznem, hogy igen bonyolult szavazások következnek. E szerint tehát kérnem kell a t. ház tagjait, hogy a midőn most azoknak sorrendjét el fogom mondani, azt türelemmel méltóztassék meghallgatni, hogy minden képviselő ur tájékozva legyen. *(Halljuk! Halljuk!)*

Beőthy Ákos képviselő ur kivánja módosítványát visszavonni.

Madarász József jegyző: Beőthy Ákos!

Beőthy Ákos: T. ház! A vita elején, a mikor felszólaltam, bátor voltam egy módosítványt benyujtani. Nem tagadom, hogy e vitának és tárgyalásnak lefolyását máskép contempláltam, a mint az történt. Hogy mit reméltem és mit vártam, azt, természetes dolog, nem lehet elmondanom, mert hozzá jogom nincs és különben is a t. ház mostani hangulatát tekintve, nem tehetem.

Avval a parlamenti helyzettel állok szemben módosítványomat illetőleg, hogy házszabályaink értelmében hihetőleg legelőször a különvélemény fog szavazás alá jutni. Miután az én módosítványom megfelel a különvélemény harmadik pontjának, ennek következtében én azt visszavonom. Visszavonom pedig igen egyszerűen azért, mert ha a különvéleményt elfogadni méltóztatnak, akkor az én intentióm is elfogadtatik, ha pedig a különvélemény nem fogadtatik el, akkor nem érzem magam feljogosítva arra, hogy ugyanegy kérdésre nézve a t. házat kétszeri szavazásra kényszerítsem.

Elnök: Beőthy Ákos képviselő ur visszavonta módosítványát. *(Helyeslés.)*

E szerint, t. ház, most következik a szavazás. *(Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Helyre!)* Legelőször a Hoitsy t. képviselő ur által beadott új 24. szakaszra kell majd szavazni. Ha ennek vége lesz, következik a sor a 24. és 25. §-ra, előbb azonban a különvélemény következtében szükséges lesz a fölött dönteni, vajjon e két szakasz új szövegezés végett a bizottsághoz utasittassék-e vissza. Először tehát Hoitsy indítványa után a különvélemény bekezdése és 1. pontjára nézve felállás és ülve maradással fog megtörténni a szavazás. A 2. pontra nézve névszerinti szavazás kivántatott, mig a 3. pontra nézve ismét csak felállás és ülve maradással fog a t. ház szavazni. Ha a különvélemény el nem fogadtatik, következik a szavazás általánosságban a 24. és 25. §-ra nézve. Erre nézve ismét névszerinti szavazás kéretett mindkét oldalról. Ha a 24. és 25. §-ok általánosságban elfogadtatnak, szükség lesz azokra pontonként menni, minthogy az előadó, Petrich Ferenez, Hoitsy Pál, Tóth Ernő és Kriesfalussy t. képviselő uraknak egyes bekezdésekre nézve módosításai vannak, melyek fölött egyenkint kell majd határozni. Ha mindennek vége lesz, következik a két határozati javaslat, tudniillik a bizottságé s a Gajári képviselő ur által beadott. Igy tehát összesen két névszerinti szavazás lesz.

Ha ezt méltóztatnak helybenhagyni, következik a szavazás. *(Helyre! Helyre!)*

Hoitsy Pál t. képviselő ur, mint új 24. §-t ezt kivánja felvétetni: „A közös hadsereg magyar ezredeiben a szolgálati és vezényleti nyelv a magyar.“ Kérdem a t. házat, méltóztatik-e e javaslatba hozott új szakaszt elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el. Következik most a véderő-bizottság kisebbségének különvéleménye. A bekezdés szerint a véderő-bizottság utasittatik, hogy a törvényjavaslatot az azután következő pontok értelmében dolgozza át; kérdem, méltóztatik-e ezen bekezdést elfogadni? A kik azt elfogadják méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Ellenpróba!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt nem fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Hoch! Hoch!)* Tehát a különvélemény bekezdése nem fogadtatott el.

Következik a különvéleménynek 1. számmal jelzett pontja. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a különvéleménynek 1. számmal jelzett pontját elfogadni igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, kik azt elfogadják méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el.

Következik a különvélemény 2. számmal jelzett pontja, melyre nézve névszerinti szavazás kéretett.

Báró Kaas Ivor: Kérjük felolvasni!

Elnök: E pont következőkép hangzik: „2. egyéves önkéntesek tényleges szolgálatuk teljesítése után, ugy mint jelenleg, azonnal a tartalékba helyeztessenek át“.

A kérdés az, elfogadja-e a ház Bolgár Ferenez képviselő ur és társai által beadott különvélemény 2. számmal jelzett pontját, igen vagy nem? Névszerinti szavazás kéretvén, ki fogom huzni a betűt. *(Megtörténik.)* „L“ betü! *(Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: El! El velök! El a kormánynyal!)*

Az ülést 5 perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, következik a szavazás. Fel fog olvastatni a kérdés.

Nagy István jegyző *(olvassa):* Elfogadja-e a t. ház Bolgár Ferencz képviselő ur által beterjesztett különvéleménynek 2-ik számmal jelzett pontját; igen vagy nem? *(Igen! Nem!)*

Elnök: A névsort olvasni fogja Beőthy Algernon jegyző ur, a távollevőket Nagy István, az igennel szavazókat Madarász József, a nemmel szavazókat pedig Josipovich Géza jegyző urak fogják jegyezni.

A szavazás az *L* betűnél kezdődik.

Kérnem kell a ház t. tagjait, méltóztassanak szavazatukat fenhangon kijelenteni, nehogy tévedések történjenek.

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa a névsort.)*

Igennel szavaztak: *Lázár Árpád, gr. Lázár Jenő, Lesskó István, Linder György, Liptay Károly, Lits Gyula, Lukáts Gyula, Madarász Imre, Madarász Jenő, Madarász József, Majthényi Ádám, Majthényi István, Matkovich Tivadar, Melczer Géza, Meszlényi Lajos, Mihályi Péter, Mikecz János, Mocsáry Lajos, Molnár József, Mudrony Soma, Nagy Ferencz, Nagy István, Olay Lajos, Orbán Balázs, Ónody Géza, Pap Elek, Pappszász Károly, Pázmándy Dénes, Perczel Miklós, Petrich Ferencz, Polónyi Géza, Potoczky Dezső, b. Prónay Dezső, Rakovszky István, Reviczky Károly, Schuster József, b. Sennyey István, Simonfay János, Somossy Béla, Spóner Andor, Svastics Gyula, Szabó László, Szadovszky József, Szalay Imre, Szalay Károly, Szecsődy Kálmán, Szederkényi Nándor, Szendrey Gerzson, Szentiványi Árpád, Szentiványi Kálmán, Szentkirályi Albert, Szilágyi Dezső, Thaly Kálmán, Tholnay Gábor, Tomcsányi László, Tóth Antal, Tóth Ernő, Törs Kálmán,*

Tulok Benő, Udvary Ferencz, Ugron Ákos, Ugron Gábor, Unger Alajos, Uray Imre, Veres József, Vesztor Imre, Vétsey Endre, Vidliczkay József, gr. Wenckheim Frigyes, Wittmann János, Zay Adolf, Zboray Béla, gr. Zichy Jenő, Almásy Sándor, gr. Apponyi Albert, Ábrányi Emil, Ábrányi Kornél, Ányos Tivadar, Balogh Géza, Bartha Miklós, Beniczky Árpád, Beőthy Ákos, Berger Ignácz, Bernáth Dezső, Boda Vilmos, Boér Béla, Bolgár Ferencz, Bujanovics Sándor, Csatár Zsigmond, Csávolszky Lajos, Czirer Ákos, gr. Dessewffy Aurél, Dobay Antal, Eötvös Károly, Farkas Balázs, Farkas Imre, Fenyvessy Ferencz, Filtsch József, Fornszek Sándor, Gaal Jenő (pécskai), *Goda Béla, Gosztonyi Sándor, Görgey Béla, Grecsák Károly, Gulácsy Gyula, Gulner Gyula, Győrffy Gyula, Győry Elek, Haviár Dániel, Helfy Ignácz, Hevessy Benedek, Hódossy Imre, Hoitsy Pál, Hollaky Imre, Holló Lajos, Horánszky Nándor, Horváth Ádám, Horváth Lajos, Huszár István, Illyés Bálint Irányi Dániel, Isáak Dezső, Istóczy Győző, Iványi Béla, Ivánka László, Jakabffy István, Jeszenszky Ferencz, Justh Gyula, b. Kaas Ivor, Kaiser János, gr. Károlyi Gábor, gr. Károlyi István, gr. Károlyi László, gr. Károlyi Sándor, Királyi Pál, Kiss Albert, Komjáthy Béla, Komlóssy Ferencz, Konkoly-Thege József, Kossa Dezső, Kovács Albert, Kudlovich Imre, Kún Miklós, Kürthy Sándor.*

Nemmel szavaztak: *Latinovics Ernő, Latinovics Gábor, Latkóczy Imre, Láng Lajos, László Mihály, Lévay Antal, Lónyay Sándor, Lőrinczy György, Lukács Béla, Luppa Péter, Loncsarics Márk, Markovics Kálmán, Matlekovics Sándor, Matuska Péter, Maurer Mihály, Meltzl Oszkár, Miksa Elek, Mikszáth Kálmán, Mohay Sándor, Molnár Antal, Molnár Viktor, Móricz Pál, Münnich Aurél, Mandics Péter, Markovics András, Maseg Lipót, Matunczi Márton, Milekics Cziril, Miskatovics József, Morphy Panajot, gr. Nákó Kálmán, gr. Nemes János, Neményi Ambrus, Neppel Ferencz, Neumann Armin, b. Nicolics Fedor, b. Nopcsa Elek, Novák József, b. Nyáry Béla Oródy Pál, Országh Sándor, Papanek Lajos, Perczel Dezső, Perlaky Elek, Péch Antal, Piukovics József, b. Podmaniczky Frigyes, Pogány Károly, Popovics Vazul, Probstner Arthur, Pulszky Ágost, Pulszky Károly, Paukovics Vazul, Pavelics Mátyás, Pavlekovics Ottó, Popovics István, Radocza János, Rakovszky Géza, Rezey Silvius, Rohonyi Gyula, Roszival István, b. Roszner Ervin, Rónay János, b. Salmen Jenő, Schóber Ernő, Schwarcz Gyula, Schwicker Henrik, Sigmond Dezső, Smialovszky Valér, Sprinczer János, Seitz Vincze, Sliepcsevics Péter, Spevecz István, Stekovics János, Szakáll Ferencz, Szalay Ödön, gr. Szapáry Gyula, Szathmáry György, Szájbely Gyula, Szegedy Béla, Szende Béla, Szeniczey Ödön, b. Szentkereszty Béla, Szentkirályi Árpád, Szerb György, gr. Széchényi Aladár, gr. Széchényi Pál, Széll Ákos, Széll Kálmán, Szilágyi István, Szirmay Pál, Szivák Imre, Szláry Olivér, Szomjas József, Sztojacskovics Sándor, Szulyovszky Ignácz, Szunyogh Szabolcs, Szathmáry Miklós, Tornóczy Gusztáv, id. gróf Teleki Domokos, gr. Teleki Géza, gr. Teleki József, hg. Thurn-Taxis Egon, Tibád Antal, Tisza István, Tisza Kálmán, gr. Tisza Lajos, Tisza László, Tolnay Lajos, Torma Miklós, Török Zoltán, Ullmann Sándor, Urbanovszky Ernő, Vadnay Andor, Vadnay Károly, Varasdy Károly, Vargics Imre, Várady Gábor, Véghső Gellért, Vietoris Miklós, Visi Imre, Vojnics István, Wahrmann Mór, b. Wasmer Adolf, Wekerle Sándor, Wodianer Béla, gr. Zay Albert, Zeyk Dániel, Zeyk Károly, Ziskay Antal, Zsámbokréthy Emil, Zsámbokréthy József, Zindl Antal, Almásy Géza, b. Ambrózy Béla, Amon Ede, Andaházy László, gr. Andrássy Gyula, gr. Andrássy Manó, gr. Andrássy Tivadar, Arany László, Asbóth János, b. Baich Milos, Baranyi Ödön, Baross Gábor, Bausznern Guido, Bárczay Gyula, Bárczay Ödön, Beksics Gusztáv, Beles János, Beniczky Ferencz, Benkő Sándor, Beőthy Algernon, Berzeviczy Albert, Bezerédj Viktor, Bohus László, Bokros Elek, Boncza Miklós, Bornemisza Ádám, b. Bornemisza Károly, Boros Bálint, Boros Béni, Búsbach Péter, Barlovics István, Chorin Ferencz, gr. Csáky László, Csávosy Béla, Csernátony Lajos, Czernkovich Miklós, Darányi Ignácz, Darvas Ferencz, Dániel Ernő, Dániel Gábor, Dániel Márton, Dániel Pál, Dárdai Sándor, Demkó Pál, Dégen Gusztáv, gr. Degenfeld Lajos, Dimitrievics Milos, Dörr Soma, Davidovics Lázár, Dedovics György, Eitner Sándor, Emich Gusztáv, Ercsey Géza, gr. Esterházy Kálmán, Fackh Károly, Falk Miksa, Fáy László, b. Fejérváry Géza, Fernbach Antal, Fest Lajos, Feszty Adolf, Firczák Gyula, Fluger Károly, Földváry Elemér, Földváry Miklós, Fröhlich Gusztáv, Francisci Henrik, Gajári Ödön, Gál Jenő* (felvinczi), *Gergelyi Tivadar, Gromon Dezső, Gulácsy Dezső, Gutenau Károly, György Endre, Galliuf Lajos, Gyurkovich György, Hagara Viktor, gr. Haller Jenő, Hannibal József, Harkányi Frigyes, Hegedüs Sándor, Hertelendy Béla, Hieronymi Károly, Hock János, Horváth Béla, Horváth Gyula, gr. Horváth-Tholdy Lajos, b. Huszár Károly, Iványka Imre, Ivánkovics János, Izákovits Milán, Ittlinger Lipót, Janicsáry Sándor, Jókai Mór, Jónás Ödön, Justh György, Josipovich Géza, Kajuch József, Kammerer Ernő, Kazy János, Kállay Zoltán, Küstner Henrik, b. Kemény Géza, b. Kemény János, Kende Mihály, Kégl György, Konstantiny György, Kopácsi Árpád, Körösi Sándor, Krajtsik Ferencz, Krausz Lajos, Králitz Béla, Kricsfalusy Vilmos, Kubinyi Árpád, Kubinyi György, Kolarics Miksa, Kresztics György, Kritovácz Vazul, Krsnjavi Izidor.*

Távol vannak: *Lehóczky Egyed, Miklós Gyula, Mikó Árpád, Neiszidler Károly, Pap Sámuel,*

b. Perényi Péter, gr. Pongrácz Károly, Pavics Ármin, Rácz Athanáz, Rohonczy Gedeon, Rukavina József, Simó Lajos, Sombory Lajos, Sevics János, gr. Széchényi Tivadar, ifj. gr. Teleki Domokos, Teleszky István, Thanhoffer Milán, Urányi Imre, b. Vay Elemér, Vukotinovich Lajos, Zalay István, Antunovics József, Apáthy István, b. Bánffy György, Benedek Elek, gr. Bethlen Ödön, Boér Antal, Bornemissza István, Bossányi László, Bedekovics Kálmán, Binicski Antal Detrich Péter, Domahidy István, Éles Henrik, Fabiny Teofil, Grünwald Béla, Gull József, Gyurgyevics Vazul, Halassy Gyula, Hanzély László, Harsányi József, Hámos László, Horvát Boldizsár, Jellinek Arthur, Josipovich István, Kapisztóry Ferencz, b. Kemény Endre, Kiss Pál, Kiszely Lehel, Koczkár Zsigmond.

(Szavazás után.)

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A szavazatok összeszámittatván, 451 igazolt képviselő közül elnök nem szavazott; igennel szavazott 145, nemmel szavazott 254, távol volt 51, igy tehát a kisebbségi különvélemény második bekezdése 109 szótöbbséggel elvettetett. *(Felkiáltások a bal- és szélső balon: Gyalázat! Mozgás jobbfelől.)* T. ház! A különvélemény kettes számmal jelzett pontja e szerint el nem fogadtatván, kérdem a t. házat, méltóztatik-e még a különvéleménynek hármas számmal jelzett pontját elfogadni, igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. A ház többsége nem fogadta el. *(Nagy zaj és mozgás balfelől.)*

T. ház! Következik most azon kérdés, elfogadja-e a t. ház általánosságban a 24. és 25. §-okat, igen, vagy nem? E kérdést azért kell igy feltenni, mert azután egyes módosítványok és bekezdési javaslatok külön fognak szavazás alá boesáttatni, azon esetre ha a szakaszok általánosságban elfogadtatnak. Erre vonatkozólag mindkét oldalról több mint húsz képviselő névszerinti szavazást kérvén, azon kérdés, hogy elfogadja-e a t. ház a véderőjavaslat 24—25. pontjait általánosságban, igen, vagy nem, névszerinti szavazás alá fog bocsáttatni. Kihúzom a betüt. *(Megtörténik.)* A *B* betű húzatott ki, igy tehát báró Baies Miklós kezdi meg a szavazást. *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Bitófa! Botrány! Nagy zaj és mozgás.)* Az ülést öt perczre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, következik a szavazás. *(Felkiáltások: Helyre!)*

Méltóztassanak meghallgatni a kérdést.

Nagy István jegyző *(olvassa a kérdést.)*

Elnök: A névsort Beőthy Algernon jegyző ur fogja olvasni; a távol levőket Nagy István, az igennel szavazókat Dárdai Sándor, a nemmel szavazókat Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Beőthy Algernon jegyző *(olvassa a névsort).*

Igennel szavaztak: *b. Baich Milos, Baranyi Ödön, Baross Gábor, Bausznern Guidó, Bárczay Gyula, Bárczay Ödön, Beksics Gusztáv, Beles János, Beniczky Ferencz, Benkő Sándor, Beőthy Algernon, Berzeviczy Albert, Bezerédj Viktor, Bohus László, Bokros Elek, Boncza Miklós, Bornemisza Ádám, b. Bornemisza Károly, Boros Bálint, Boros Béni, Búsbach Péter, Barlovics István, Chorin Ferencz, gr. Csáky László, Csávosy Béla, Csernátony Lajos, Czernkovics Miklós, Darányi Ignácz, Darvas Ferencz, Dániel Ernő, Dániel Gábor, Dániel Márton, Dániel Pál, Dárdai Sándor, Demkó Pál, Dégen Gusztáv, gr. Dégenfeld Lajos, Dimitrievics Milos, Dörr Soma, Davidovits Lázár, Dedovits György, Eitner Sándor. Emich Gusztáv, Ercsey Géza, gr. Eszterházy Kálmán, Fackh Károly, Falk Miksa, Fáy László, b. Fejérváry Géza, Fernbach Antal, Fest Lajos, Feszty Adolf, Firczák Gyula, Fluger Károly, Földváry Elemér, Földváry Miklós, Fröhlich Gusztáv, Francicsi Henrik, Gajári Ödön, Gaal Jenő* (felvinczi), *Gergelyi Tivadar, Gromon Dezső, Gulácsy Dezső, Gull József, Gutenau Károly, György Endre, Galliuf Lajos, Gyurkovits György, Hagara Viktor, gr. Haller Jenő, Hannibal József, Harkányi Frigyes, Hegedüs Sándor, Hertelendy Béla, Hieronymi Károly, Hock János, Horváth Béla, Horváth Gyula, gr. Horváth-Tholdy Lajos, gr. Huszár Károly, b. Ivánka Imre, Ivánkovics János, Izákovits Milán, Ittlinger Lipót, Janicsáry Sándor, Jókai Mór, Jónás Ödön, Justh György, Josipovich Géza, Kajuch József, Kammerer Ernő, Kazy János, Kállay Zoltán, Kästner Henrik, b. Kemény Géza, b. Kemény János, Kende Mihály, Kégl György, Konstantiny György, Kopácsy Árpád, Kőrösi Sándor, Krajtsik Ferencz, Krausz Lajos, Králik Béla, Kubinyi Árpád, Kubinyi György, Kolarics Miksa, Kresztics György, Kritovácz Vazul, Krsnjavi Izidor, Latinovics Ernő, Latinovics Gábor, Latkóczy Imre, Láng Lajos, László Mihály, Lévay Antal, Lónyay Sándor, Lőrinczy György, Lukács Béla, Luppa Péter, Loncsarics Márk, Markovics Kálmán, Matlekovits Sándor, Matuska Péter, Maurer Mihály, Meltzl Oszkár, Miksa Elek, Mikszáth Kálmán, Molnár Antal, Molnár Viktor, Móricz Pál, Münnich Aurél, Mandics Péter, Markovich András, Masség Lipót, Matunczi Márton, Milekics Czirill, Miskatovich József, Morphy Panajot, gr. Nákó Kálmán, gr. Nemes János, Neményi Ambrus, Neppel Ferencz, Neumann Ármin, b. Nikolics Fedor, b. Nopcsa Elek, Novák József, b. Nyáry Béla, Ordódy Pál, Országh Sándor, Papanek Lajos, Perczel Dezső, Perlaky Elek, Péch Antal, Piukovics József, b. Podmaniczky*

Frigyes, Pogány Károly, Popovics Vazul, Probstner Arthur, Pulszky Ágost. Pulszky Károly, Paukovics Vazul, Pavetits Mátyás, Pavlekovics Ottó. Popovits István, Radocza János. Rakovszky Géza, Rakovszky István, Rezey Silvius, Rohonyi Gyula. Roszivál István, b. Roszner Ervin, Rónay János, b. Salmen Jenő, Schober Ernő. Schuster József, Schwarcz Gyula, Schwicker Henrik, Sigmond Dezső, Smialovszky Valér, Sprinczer János, Seitz Vincze, Sliepcsevics Péter, Spevecz István, Stekovics János, Szakall Ferencz, Szalay Ödön, gr. Szapáry Gyula, Szathmáry György, Szájbély Gyula, Szegedy Béla, Szende Béla, Szeniczey Ödön, b. Szenkereszty Béla. Szentkirályi Árpád, Szerb György, gr, Széchényi Aladár, gr. Széchényi Pál, Széll Ákos, Széll Kálmán, Szilágyi István, Szirmay Pál, Szivák Imre, Szlávy Olivér, Szomjas József, Sztojacskovics Sándor, Szulyovszky Ignácz, Szunyogh Szabolcs, Szathmáry Miklós, Tarnóczy Gusztáv, id. Teleki Domokos, gr. Teleki Géza, gr. Teleki József, hg. Thurn-Taxis Egon, Tibád Antal, Tisza István, Tisza Kálmán, gr. Tisza Lajos, Tisza László, Tolnay Lajos, Torma Miklós, Török Zoltán, Udvary Ferencz, Ullmann Sándor, Urbanovszky Ernő, Vadnay Andor, Vadnay Károly, Varasdy Károly, Vargics Imre, Várady Gábor, Véghső Geilért, Vietoris Miklós, Visi Imre, Vojnics István, Wahrmann Mór, b. Wasmer Adolf, Wekerle Sándor, Wodianer Béla, Zeyk Dániel, Zeyk Károly, Ziskay Antal, Zsámbokréthy Emil, Zsámbokréthy József, Zindl Antal, Almásy Géza, b. Ambrózy Béla, Ámon Ede, Andaházy László, gr. Andrássy Gyula, gr. Andrássy Manó, gr. Andrássy Tivadar, Arany László, Asbóth János.

Nemmel szavaztak: *Balogh Géza, Bartha Miklós, Beniczky Árpád, Beőthy Ákos, Berger Ignácz, Bernáth Dezső, Boda Vilmos, Boér Béla, Bolgár Ferencz, Bujanovics Sándor, Csatár Zsigmond, Csávolszky Lajos, Czirer Ákos, gr. Dessewffy Aurél, Dobay Antal, Eötvös Károly, Farkas Balázs, Farkas Imre, Fenyvessy Ferencz, Filtsch József, Fornszek Sándor, Gál Jenő* (pécskai), *Goda Béla, Gosztonyi Sándor, Görgey Béla, Grecsák Károly, Gulácsy Gyula, Gulner Gyula, Györffy Gyula, Győry Elek, Haviár Dániel, Helfy Ignácz, Hevessy Benedek, Hódossy Imre, Hoitsy Pál. Hollaky Imre, Holló Lajos, Horánszky Nándor, Horváth Ádám, Horváth Lajos, Huszár István, Illyés Bálint, Irányi Dániel, Isáak Dezső, Istóczy Győző, Iványi Béla, Ivánka László, Jakabffy István, Jeszenszky Ferencz, Justh Gyula, b. Kaas Ivor:* Hazám ellen nem!..., *gr. Károlyi Gábor, gr. Károlyi István, gr. Károlyi László, gr. Károlyi Sándor, Királyi Pál, Kiss Albert, Komjáthy Béla, Komlóssy Ferencz, Konkoly-Thege József, Kossa Dezső, Kovács Albert, Kricsfalusy Vilmos, Kudlik János, Kudlovich Imre, Kun Miklós, Kürthy Sándor, Lázár Árpád, gr. Lázár Jenő, Lesskó István, Linder György, Liptay Károly, Lits Gyula, Lukáts Gyula, Madarász Imre, Madarász Jenő, Madarász József, Majthényi Ádám, Majthényi István, Matkovics Tivadar, Melczer Géza, Meszlényi Lajos, Mihályi Péter, Mikecz János, Mocsáry Lajos, Molnár József, Mudrony Soma, Nagy Ferencz, Nagy István, Olay Lajos, Orbán Balázs, Ónody Géza, Papp Elek, Papszász Károly, Pázmándy Dénes, Perczel Miklós, Petrich Ferencz, Polónyi Géza:* Árulásra nem! *(Élénk éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! A házszabályokat mindenki tartozik respectálni. Azokban világosan az áll, hogy a szavazatot indokolni nem szabad. Figyelmeztetem a képviselő urakat, hogy azokat, kik a szavazás tartama alatt bármikép indokolni fogják szavazatukat, rendre fogom utasítan. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Potoczky Dezső, b. Prónay Dezső, Reviczky Károly, b. Sennyey István, Simonfay János, Somossy Béla, Spóner Andor, Svastics Gyula, Szabó László, Szadovszky József, Szalay Imre, Szalay Károly, Szecsődy Kálmán, Szederkényi Nándor, Szendrei Gerzson, Szentiványi Árpád, Szentiványi Kálmán, Szentkirályi Albert, Szilágyi Dezső, Thaly Kálmán, Tholnay Gábor, Tomcsányi László, Tóth Antal, Tóth Ernő, Törs Kálmán, Tulok Benő, Udvary Ferencz, Ugron Ákos, Ugron Gábor, Unger Alajos, Uray Imre, Veres József, Veszter Imre, Vécsey Endre, Vidliczkay József, gr. Wenckheim Frigyes, Wittman János, Zay Adolf, gr. Zay Albert, Zboray Béla, gr. Zichy Jenő, Almásy Sándor, gr. Apponyi Albert, Ábrányi Emil, Ábrányi Kornél, Ányos Tivadar.

Távol vannak: *b. Bánffy György, Benedek Elek, gr. Bethlen Ödön, Boér Antal, Bornemisza István, Bossányi László, Bedekovich Kálmán, Binicski Antal, Detrich Péter, Domahidy István, Éles Henrik, Fabiny Teofil, Grünwald Béla, Gyurgyevics Vazul, Halassy Gyula, Hanzély László, Harsányi József, Hámos László, Horvát Boldizsár, Jellinek Arthur, Josipovich István, Kaiser János, Kapisztóry Ferencz, b. Kemény Endre, Kiss Pál, Kiszely Lehel, Koczkár Zsigmond, Konkoly-Thege Sándor, Kovách László, gr. Khuen Antal, Lehóczky Egyed, Miklós Gyula, Mikó Árpád, Mohay Sándor, Neiszidler Károly, Pap Sámuel, b. Perényi Péter, gr. Pongrácz Károly, Pavics Ármin, Rácz Athanáz, Rohonczy Gedeon, Rukavina József, Simó Lajos, Sombory Lajos, Sevits János, gr. Széchényi Tivadar, ifj. gr. Teleki Domokos, Teleszky István, Thanhoffer Milán, Urányi Imre, b. Vay Elemér, Vukotinovics Lajos, Zalay István, Antunovits József, Apáthy István.*

(Szavazás után.)

Elnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A szavazatok összeszámittatván, 451 igazolt képviselő

közül elnök nem szavazott; igennel szavazott 253, nemmel 144, távol volt 53; s igy a szakaszok általánosságban 109 szó'öbbséggel elfogadtattak. *(Éljenzés jobbfelől. Zajos felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Gyalázat! Nagy zaj. Elnök csenget.)*

Kérem a t. házat, méltóztassék most a pontonként való szavazást lehetővé tenni. *(Zaj (Halljuk!)*

A 24. §. nem támadtatván meg egyes pontjaira nézve módosítással, kérdeznem kell a t. házat, méltóztatik-e a 24. §-t elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanák felállani. *(Megtörténik. Zajos felkiáltások a szélső balon: Hoch!)* A ház többsége a szakaszt elfogadta.

Következik a 25. §. E szakaszra nézve számos módosítás van beadva, melyek az egyes bekezdésekre vonatkeznak. *(Felkiáltások a bal- és szélső balon: Holnap! A jobboldalon: Ma!)*

Én azt hiszem, czélszerű lesz, ha mindazt, a mi ide tartozik, ma elvégezzük. *(Helyeslés.)*

T. ház! *(Halljuk!)* A 25. §-nak első, második, harmadik, negyedik, ötödik, hatodik, hetedik és nyolczadik bekezdései nincsenek megtámadva, azt hiszem tehát, kijelenthetem, hogy azokat a ház többsége elfogadja.

A 9-ik bekezdéshez az előadó ur azt a módosítást terjesztette be, hogy az annak első sorában levő „elvileg“ szó helyett tétessék „rendszerint“.

Gróf Károlyi Gábor: Nagyszerű! *(Derültség a szélső balon. Zaj.)*

Elnök: Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a szöveget változatlanul fentartani, szemben az előadó ur módosításával, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy a ház nem kivánja fentartani az eredeti szöveget, hanem az előadó ur módosításával fogadja el.

A 10-dik bekezdés meg nem támadtatván tehát az a többség által elfogadtatik.

A 11-dik bekezdéshez az előadó azon módosítást adta be, hogy annak második sorában ezen szó után „ósztályzatú“ tétessék be „osztályvizsgálat“ világosság kedveért, a többi változatlanul maradna. Ugyancsak azon bekezdésben „felszereltetnek“ helyett tétessék „szereltetnek fel“ és „elszállásoltatnak“ helyett „szálásoltatnak el“, mint oly kifejezések, melyek a magyar nyelv követelményének megfelelőbbek.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e az előadott módosításokkal szemben a szöveget változatlanul fentartani; igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, a szöveg nem tartatik fenn és igy kijelenthetem, hogy az az előadónak módosításaival fogadtatik el.

Következik most, t. ház, a 12-ik bekezdés, a melyre módosítás beadva nincs. Azt hiszem tehát, az változatlanul elfogadtatik.

A 13-ik bekezdésre nézve Hoitsy Pál képviselő ur adott be egy módosítványt, a mely szerint annak harmadik sorában előforduló ezen szó után „igazolni“, a mely után pont van, tétessenek a szövegben „a tiszti vizsga magyar nyelven teendő“ szavak. Ez által természetesen maga a szöveg megtámadva nincs. Azt hiszem tehát, kijelenthetem, hogy a szöveg a többség által elfogadtatott.

Kérdem most, méltóztatik-e a Hoitsy képviselő ur által benyujtott módosítványt elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik a módosítványt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el a módosítványt.

A 13. és a 14. bekezdéshez Petrich Ferencz képviselő ur azon módosítást adta be, hogy a 13. kikezdés ezen kifejezése helyett „a tényleges szolgálati év végén“, valamint a következő 14-ik bekezdésben „tényleges szolgálati év eltelte után“ mindkét helyen teendő 24 éves korukig. A szöveg ez által megtámadva nem lévén, a szöveg változatlanul marad. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e elfogadni Petrich képviselő urnak ezen két helyen beillesztendő módosítványát. Igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el és igy a 14-ik bekezdés változatlanul marad.

A 15. bekezdésre Petrich képviselő ur azt az indítványt tette, hogy az hagyassék ki és helyébe az általa ajánlott szöveg tétessék, mely a következő: „azon egyéves önkéntesek, kik a tiszti vizsgát 24 éves korukig le nem teszik, a mennyiben ez már szolgálati idejüknél fogva még nem történt, a tartalékba helyeztetnek át és a mennyiben szükségesnek mutatkozik, altiszti kiképzés végett rendeleti uton az utána következő évben 8 heti gyakorlatra behivhatók.“ Ezzel szemben kérdem a t. házat, méltóztatik-e fentartani a szöveget. Igen vagy nem? A kik a szöveget Petrich képviselő ur indítványával szemben kivánják fentartani, álljanak fel. *(Megtörténik.)* A ház többsége a szöveget fentartja s igy Petrich képviselő ur módosítványa elesett.

T. ház! Ezen most már elfogadott bekezdés negyedik sorában ezen szó után „megengedhető“ Tóth Ernő képviselő ur beiktatni kivánja e szavakat „tanulmányaikat folytathassák“ és hogy a 6. és 7-ik sorból e szavak hagyassanak ki „feltévén, hogy máskülönben arra érdemeseknek találtattak és a szolgálat ez által hátrányt nem szenved.“

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e Tóth Ernő képviselő ur ezen módosítványát elfogadni? A kik

elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el.

Most következik Kricsfalusy Vilmos módosítványa, mely szerint a törvényjavaslat 25-ik szakaszának 15-ik bekezdése után, egy általa javaslatba hozott új szöveget kiván beiktattatni.

Fel fog olvastatni a módosítvány.

Nagy István jegyző *(olvassa Kricsfalusy Vilmos módosítványát).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatnak-e a felolvasott módosítványt elfogadni? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el.

A szakasz 16., 17. és 18-ik bekezdései nem támadtatván meg, azokat elfogadottaknak jelentem ki.

Most következnek a határozati javaslatok és pedig két rendbeli határozati javaslat, első a véderő-bizottságé, mely a bizottság jelentésében benne foglaltatik és ezzel szemben áll Gajári Ödön képviselő ur és társainak határozati javaslata. *(Zaj bal- és szélső balfelől. Felkiáltások: Nem kell!)* Először fel fogom tenni a bizottság határozati javaslatát és ha az nem fogadtatik el, akkor Gajári Ödön képviselő ur határozati javaslatát teszem fel szavazásra.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e fentartani a bizottság határozati javaslatát, mely a bizottsági jelentés végén mint első határozati javaslat áll a szövegben, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy az nem fogadtatik el. *(Helyeslés.)*

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e elfogadni Gajári Ödön képviselő ur határozati javaslatát? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a bal- és a szélső baloldalon: Hoch! Éljenzés jobbfelől.)* E szerint a ház többsége elfogadta a határozati javaslatot.

Azt hiszem, hogy a t. ház tekintettel az előhaladott időre, a tanácskozás folytatását a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésre teszi át.

Most az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 55 perczkor.)

212. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 27-én, szerdán.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. Az indítvány- és interpellatiós-könyv felolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szederkényi Nándor interpellatiója. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza, gr. Széchenyi Pál, gr. Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Dárdai Sándor, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Szathmáry György jegyző (*olvassa a márczius hó 26-án tartott ülés jegyzőkönyvét*).

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Makó város közönségének Justh Gyula képviselő által beadott kérvényét, melyben a kőrös-tisza-marosi ármentesitő társulatnál 1883. évben alkalmazott ideiglenes kirovási kulcs visszaállítása és az ártérfejlesztés eredményének a kirovásoknál alapul vételének elrendelése iránt kérelmez;

Makó város közönségének Justh Gyula képviselő által beadott kérvényét, melyben a Tiszavölgy árvédelméről szóló törvényjavaslat egyes szakaszainak módositása iránt kérelmez;

a bonyhádi kir. járásbiróság biráinak Perczel Dezső; —

a hosszuaszói kir. járásbiróság biráinak Horváth Gyula; —

a zsadányi kir. járásbiróság biráinak Bárczay Ödön képviselő által beadott kérvényeit, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékre való felemeltetéséért esedeznek.

A m. kir. posta- és távirdakezelő-nőknek Irányi Dániel képviselő által beadott kérvényét, melyben a tőlük eddig megvont drágasági pótlék kiutalványoztatásáért és fizetésük maximumának emeléséért folyamodnak.

Mindezen kérvények tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatnak a kérvényi bizottságnak.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs; más előterjesztés sem lévén bejelentve, következik az indítvány- és interpellátiós-könyvek felolvasása.

Dárdai Sándor jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy az indítványkönyvben ujabb bejegyzés nem foglaltatik; ellenben az interpellatiós könyvben márczius hó 27-éről a következő bejelentés van: Szederkényi Nándor képviselő urnak, „a tisza-füredi hid kiépítése tárgyában“, a közmunka- és közlekedésügyi ministerhez.

Elnök: A képviselő ur interpellstióját az ülés végén fogja megtenni.

Következik a napirend: a véderőről szóló törvénpjavaslat részletes tárgyalásának folytatása, jelesül a 26-ik §.

Dárdai Sándor jegyző (*olvassa a 26-ik §-t.*)

Madarász József jegyző: Nagy István!

Nagy István: Egy új szakaszt leszek bátor a t. háznak elfogadásra ajánlani, mely czélból rövid

időre kérem a t. háznak beeses türelmét. *(Halljuk! Halljuk!)*

T. ház! A védrendszernek béke idején nem szabad a nemzetek békés fejlődését megakasztani, mint ezt azon militarismus teszi, mely főczélnak önmagát tekinti. Helytelen tehát, hogy békében a nemzet culturfejlődése megakasztassék és a fiatalság tanítása csorbát szenvedjen oly katonai előítéletek és chablonok kedveért, melyek követeléseik jogosultságát bebizonyítani sehogy sem képesek. Miután pedig nézetem szerint a t. ház többsége által most már elfogadott 25. §. intézkedései által culturális fejlődésünk tetemesen csorbíttatni és hátráltatni fog: meg óhajtok kísérleni mindent, mit művelt ifjúságunk jövője, biztosítása érdekében szükségesnek tartok és azt hiszem, nemcsak a védköteles ifjuságnak, hanem egész nemzetemnek teszek szolgálatot akkor, a midőn azok sorsának javítására törekszem, *(Halljuk!)* kik képzettségük, magasabb míveltségüknél fogva, majdan az ország sorsának, jövőjének elintézésébe döntőleg fognak befolyni; megjegyezve egyébiránt, hogy készséggel szavaztam meg e vita alatt az ellenzék részéről benyujtott nemcsak azon indítványokat, melyek elfogadása által hazai intelligentiánk érdekeit véltem előmozdíthatni, hanem készséggel szavaztam meg minden olynemű indítványt is, mely által népünknek úgy is eléggé súlyos, ezen törvényjavaslat által pedig még inkább súlyosbított terheit némileg megkönnyebbíthetni véltem.

Ezek elmondásával áttérhetnék most már felszólalásom tulajdonképeni czéljára; mielőtt azonban azt tenném, csak annyit kívánok constatálni, hogy mindazok által, miket úgy az igen t. honvédelmi minister, valamint Vadnay Andor, Jónás Ödön és Asbóth János t. képviselőtársaim azon statisticai adatokra vonatkozólag elmondottak, melyeket én az előző 25. §. tárgyalásakor elmondott beszédemben elsorolni bátor voltam, legkevésbé sem látom magamat megczáfolva; mert csak a t. minister ur volt szives engemet a számok önkényes csoportosításával vádolni, a nélkül, hogy ezen állítása jogosultságát bármivel is képes lett volna bebizonyítani, miért is ezen alaptalan gyanusítást a leghatározottabban kell visszautasítanom; hallottam kérem a t. minister urnak e vita alatt oly nyilatkozatát is, hogy a mit én állítok, annak úgy kell lenni, hát én meghiszem, hogy lehet alkalom, a hol ily állításnak lehet hatálya is, de parlamenti argumentatiónak az ily vád sehogy be nem illik és mint ilyent, én azt el sem fogadhatom. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A felszólalt többi t. képviselőtársaim tagadásba sem vették számadataim igazságát, tehát igen könnyen érezhetem magamat azon feladat teljesítése alól felmentve, hogy említett beszédemben elfoglalt, hivatalos adatokra alapított álláspontomat nevezett t. képviselőtársaimmal szemben hosszasabban legyek kénytelen megvédelmezni; mert ezen álláspontnak érdemleges megczáfolása senki által még csak meg sem kiséreltetett. Attérve most már az általam javaslatba hozandó új 26. §. szövegére, én e szakaszban ifjainknak, főleg pedig azoknak, kik a tiszti vizsga le nem tehetése miatt két évi tényleges szolgálatra kötelezteinek, oly jogokat igyekeztem biztosítani, melyek az önkéntesi intézmény természete és jellegéből önként folyván, behatóbb indokolást sem igényelnek.

Szükségesnek tartom pedig e szakaszt azért, mert a legénység katonai belélete és szolgálaton kivüli viszonyai nálunk oly sajátságos természetűek, melyek művelt embernek nem igen lehetnek inyére. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A kinek e téren tapasztalati adatok nem állanak rendelkezésére, annak tanulságos, de egyuttal sok tekintetben elszomorító olvasmányul melegen ajánlhatom Kacziány Géza főgymnasiumi tanár és előnyösen ismert irónknak saját tapasztalatai alapján megirott következő művét: „A fekete-sárga zászló alatt“. Elbeszélések a kaszárnya életből. Ki ez érdekes kis könyvet figyelemmel végig olvasta, az hiszem, hogy nem fogja az általam javaslatba hozandó új szakaszt feleslegesnek mondani.

Röviden egybefoglalva ezek után indítványomat, óhajtom 1-ször, hogy az egyéves önkéntes a tényleges szolgálat esetleges második évében se fosztassék meg önkéntesi jellegétől; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* hogy 2-szor, ha a tartalék tiszti vizsgánál visszavetették is, szolgálata második évében se legyen kizárva a tiszti kardbojt megszerzésének lehetőségétől, tehát feltétlenül részt vehessen az általa már az előző évben is látogatott önkéntesi elméleti tanfolyam előadásaiban. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* 3-szor, hogy a második évben visszatartottak polgári életpályájának meglapíthatásában különben is alig pótolható időveszteséget szenvedvén, ez okból a második szolgálati év alatt polgári szaktanulmányaik folytathatásától se zárassanak el; *(Élénk helyeslés balfelől)* 4-szer — és ez a fő — hogy most már a tartalékosoknak és póttartalékosoknak béke idején tényleges szolgálatra leendő kivételes visszatartása, illetve behivása tárgyában megalkotott 1888. évi XVIII. törvényczikk rendelkezései a tartalékba áthelyezett volt évi önkéntesekre egyáltalán ne nyerhessenek alkalmazást. *(Helyeslés balfelől.)*

Én már a mult nyáron, mikor a t. ház ezt a törvényt megalkotta, illetőleg midőn annak tárgyalásával foglalkozott, bátor voltam egy indítványt tenni az iránt, hogy az ezen törvény rendelkezései az egyévi önkéntesekre ne nyerjenek alkalmazást. Akkor a t. minister ur ellene nyilatkozott az én indítványomnak és az nem is fogadtatott el. Azonban rövid idővel ezután örömmel győződtem meg, hogy azon végrehajtási rendeletben,

melyet az osztrák honvédelmi minister, egyetértve a közös hadügyministerrel, e törvény végrehajtása tárgyában kibocsájtott és a melylyel, ugy hiszem, conformis lesz a mi honvédelmi miniszterünk utasítása, már világosan ki van mondva, hogy a törvény rendelkezései az egyévi önkéntesek közül csak azokra vonatkoznak, a kik a közvetlenül azelőtti évben szolgálták le önkéntesi évöket, a mi szerintem némi könnyitést tartalmaz s igy azt hiszem, hogy midőn ezen indítványomat megteszem, részemről is hozzá járulok csekély tehetségemmel, ifjúságunk sorsának könnyítéséhez. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Végre kivánom 5-ször, hogy a közös hadsereg szolgálati szabályzata 2. §-ának azon utolsó bekezdése, hogy az egyévi önkéntes a szokásos laktanyai és tábori munkáknál esak felügyeleti közegképen legyen alkalmazható, érvényben maradjon a második szolgálati évre kötelezett önkéntesekkel szemben is. *(Élénk helyeslés bafelől.)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy az általam most mondottak törvénybe iktatásával csak a méltányosság követelményeinek teszünk eleget; azért tisztelettel kérve az igen tisztelt honvédelmi minister urat és a t. házat, hogy a rövid felszólalásomban elmondottakat becses figyelmükben részesíteni méltóztassanak, felolvasom az általam lehetőleg világosan és szabatosan szövegezett indítványomat, mely ekként szól: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)* „A véderő törvényjavaslat szövegébe új 26. szakaszképen a következők illesztessenek: 1. Az egyévi önkéntes önkéntesi jellegét a tényleges szolgálatnak esetleges második évében is megtartja, tehát mint ilyen vezettetik tovább az illető csapattest állományába a második évben is. 2. A két évi tényleges szolgálatra kötelezettek szolgálatuk második évében is részt vehetnek az általuk már az előző évben is látogatott önkéntesi elméleti tanfolyam előadásain. 3. A kétévi tényleges szolgálat második évében szaktanulmányaik folytatása is meg van engedve. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* 4. A közös hadsereg szolgálati szabályzata 2. §-ának az önkéntesekre vonatkozó azon rendelkezése, hogy az egyévi önkéntes a szokásos laktanyai és tábori munkáknál esak felügyeleti közegképen legyen alkalmazható, kiterjed a második szolgálati évre kötelezett önkéntesekre is. 5. A tartalékosok és póttartalékosoknak béke idején tényleges szolgálatra leendő kivételes visszatartása, illetve behivásáról rendelkező 1888. évi XVIII. törvényczikk rendelkezései a tartalékba áthelyezett volt egyévi önkéntesekre ki nem terjednek.“

Tisztelettel ajánlom ezen új szakasz felvételét. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni az indítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Mindenekelőtt szükségesnek tartom hangsulyozni, hogy mindazon káros következmények, melyeket Nagy István t. képviselő ur azon körülményben lát, hogy a 24. és 25. §. változatlanul elfogadtatott, meglehet, hogy a képzelődésnek a folyományai, mert hogy ezen káros következmények tényleg nem fognak beállani a seregben, arról meg vagyok győződve. Ne méltóztassék egyébiránt a dolgot mindig ugy feltüntetni, mintha rosszakarat vagy ellenszenv uralkodnék az egyéves önkéntesekkel szemben; ellenkezőleg, mindenütt jóakarat nyilvánul és fog nyilvánulni velök szemben, már csak azért is, mert ezen elemre szükségünk van. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A t. képviselő ur ismételten hangsúlyozza régebben előadott adatainak helyességét. Én akkor, midőn először nyilatkoztam azokról, nem azt mondtam, hogy azok hamisak, hanem azt, hogy statisticai adatokat önkényesen csoportosítani lehet, a hogyan az embernek épen szüksége van rá; de hozzá tettem akkor, hogy az még akkor is, ha — feltéve, de meg nem engedve — ezen adatok mind igazak volnának, a t. képviselő ur három tényezőt kifelejtett számításából. *(Halljuk!)* Az első az, hogy mozgósítás alkalmával a esapaton kivül a különleges intézeteknél igen nagy számú segédmunkásokra van szükség. A második az, hogy háború idején a tisztikar soraiban beálló veszteség pótlására szintén nagy tartalékra van szükség.

A harmadik tétel pedig az, hogy a népfelkelés csapatainál eddigelé majdnem semmi tiszt sem áll rendelkezésünkre, tehát ezekről is gondoskodnunk kell. Méltóztassék összeszámítani, hogy ezen három tétel mennyit tesz ki és meg fogja látni a t. képviselő ur, hogy a tiszti hiány sok ezerre rúg, tehát joggal nyilvánítottam alaptalannak a képviselő ur azon állítását, hogy elegendő szabadságolt állományú tiszt van. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A képviselő ur mai indítványa öt pontban van összefoglalva. Az első az, hogy a volt egyéves önkéntes a második évben is az egyéves önkéntesi jelleget megtartsa. Az „egyéves önkéntes“ elnevezés magában foglalja azt, hogy az önkéntesi szolgálat esak egy évig tart. Ennélfogva, ha valaki a törvényszabta feltételeknek az első évben meg nem felel, az a második évben természetesen már nem egyéves önkéntes. *(Mozgás szélső balfelől. Felkiáltások: Önkéntelen!)* Megengedem, hogy önkéntelen, de az egyéves önkéntesi jelleggel minden irányban már nem birhat; ez nagyon tiszta dolog. *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Az indítvány második pontja lehetségessé kivánja tenni azt, hogy az önkéntes a második évben is a katonai tanulmányokat oly módon folytathassa, hogy a második évben a tiszti vizsgát letehesse. Méltóztassék a törvényjavaslat 25. §-ában az erre vonatkozó pontot elolvasni,

mely azt mondja: „az ilyeneknek“ — tudniillik a kik két évig esetlegesen szolgálnak — „az is megengedhető, hogy az egyévi önkéntesek elméleti oktatásában, a mennyiben ilyen helyben tartatik, részt vehessenek, feltéve, hogy máskülönben arra érdemeseknek találtatnak és hogy a szolgálat ez által hátrányt nem szenved.“

A mint mondom, a véderő érdekében áll az, hogy minél nagyobb számban nyerjünk tartalékos tiszteket. De nagyon természetes az is és ezt, azt hiszem, még a t. ellenzék is természetesnek fogja találni, hogy azon egyéves önkénteseknek, a kikről már előre tudva van, hogy tisztekké sohasem lehetnek, mert makaességból nem tanulnak, a fegyelmi szabályoknak magukat alá nem vetik és mindenféle kellemetlenséget okoznak — fájdalom, ilyenek is vannak, bár örömmel constatálom, hogy csekély számban — hogy, mondom, az ilyeneknek nem adható feltétlenül engedély arra, hogy az egyéves önkéntesi iskolát hallgathassák és tiszti vizsgát tehessenek, minthogy különben sem lehetnek tisztekké. Ennek nem lenne értelme. *(Ugy van! jobbfelől.)* A jóakarat, ismétlem, megvolt, megvan és meglesz. Annak tehát, a ki jó magaviseletű, ha az első évben bármi oknál fogva nem volt képes a tiszti vizsgát megfelelő eredménynyel letenni és ennélfogva két évet szolgál, nagyon természetesen a esapatparanesnok örömest meg fogja adni az alkalmat, hogy a második évben a tiszti kardbojtot elnyerje. Erre nézve tehát a törvénybe valami új kedvezményt felvenni, azt hiszem, teljesen felesleges.

A harmadik pont azt ezélozza, hogy a második évben szolgálóknak engedtessék meg polgári tanulmányaik folytatása. Már voltam bátor a második évnek tulajdonképi ezélját jelezni. Igen bölcsen méltóztatnak tudni, főleg azok a képviselő urak, a kik maguk szolgáltak, hogy az első évben, a midőn a tartaléktisztté való kiképeztetés tekintetik főezélnak, a kiképeztetés iránya egészen más, mint az a ezél, hogy az illető az év végén altiszti minőségben is megfelelhessen. A második év ezélja az, hogy ha valaki már az intelligentiához tartozónak vallja magát, ezt legalább oda vigyük, hogy altiszti rendfokozatban alkalmazható legyen, *(Mozgás balfelől)* hogy ha már tisztté nem nevezhető ki vagy hadapródi és tiszthelyettesi minőségben nem alkalmazható. *(Nagy mozgás a szélső baloldalon.)*

Ha oly emberekről van szó, kik nem akarnak tisztekké kiképződni, akkor hadsereget szervezni nem lehet. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: A honvédségnél akarnak!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Visszatérek a tanulmányok folytatását ezélzó pontra. *(Halljuk!)* Ha az olyan volt egyéves önkéntes, a ki a második évet szolgálja és ott ismét az altiszti szolgálatban való jártasságot kell hogy megszerezze, szabad idejében tanul, az ellen nem lesz senkinek kifogása, hanem abban az időben, mikor szolgálatot kell teljesíteni, nagyon természetes, hogy tanulmányait nem folytathatja. Ha tehát a törvényben kimondanók azt, hogy tanulmányait folytathatja, ott lennénk, a hol most vagyunk, hogy például reggel 9 óráig a katonaságnál kellene szolgálatot tennie, azontúl pedig szabad volna, hogy tanulmányait folytathassa, azután az év végén ott vagyunk, hogy sem nem katona, sem tanulmányait nem folytathatta, hanem szülőinek pénzét a kávéházban prédálta. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Nagy zaj balfelől. Elnök csenget.)*

A negyedik pont azt ezélozza, hogy a második évben is a volt egyéves önkéntes kisebb laktanyai munkákra ne alkalmaztassék. Már akkor, midőn Gajári Ödön t. képviselő ur határozati javaslatát előterjesztette és én azt elfogadtam, egyuttal kijelentettem, hogy ezen volt egyévi önkéntesek, midőn a második évet szolgálják, ezen kisebb laktanyai munkákra nem lesznek alkalmazhatók. Méltóztassék tehát e részben megnyugodva lenni. Ez nem törvénybe való, hanem magától értetődik és az utasításba fel lesz véve.

Az inditvány 5-ik pontja azt kivánja, hogyha esetleg az 1888:XVIII, t.-ez. alkalmaztatnék, a mennyiben rendkivüli viszonyok következtében a tartalék, vagy póttartalék beidéztetnék, illetőleg egy további évi szolgálattételre visszatartatnék, a volt egyéves önkéntesek kivételt képezzenek. Én annak hangsúlyozása mellett, hogy az intelligens ifjúság iránt mindenesetre a legnagyobb figyelemmel vagyok és bármennyire szeretném a javaslatba hozott intézkedést is elfogadni, azt egyelőre még sem tehetem. Szivesen megigérem azonban, hogy e részben tanulmányozni fogom a a kérdést és ez ügyben az illető faetorokkal érintkezésbe fogok lépni *(Felkiátások balfelől: Ad graecas calendas!)* Meglehet, nem lesz eredménye, de meglehet, hogy lesz. Az ember nem láthatja előre. Méltóztatik nagyon bölesen tudni a t. ház, hogy e részben az intézkedéseknek nálunk ép olyanoknak kell lenniök, mint Austrában. Nagyon csudálom, hogy Nagy István képviselő ur, a ki oly nagy figyelemmel kiséri ezen dolgokat és az Austriában már kiadott végrehajtási utasítást elolvasta, a Magyarországon e részben kiadott utasítást — ugy látszik — nem ismeri. Ily végrehajtási utasítások — méltóztatnak tudni — csakis közös megállapodás alapján boesáttatnak ki. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: És mégis ellenkeznek egymással!)*

Méltóztassanak azt bebizonyítani, hogy ellenkeznek. Ismétlem, az ilyen intézkedések csakis közös megállapodás alapján boesáttatnak és boesáthatók ki. Tehát az az Austriában kiadott intézkedés, mely Nagy István képviselő ur tetszését megnyerte. Magyarországon is érvényes. *(Felkiáltások*

a szélső baloldalon: Tehát Bécsből kapjuk a rendeleteket!) Ezen kérdésnek tanulmányozása appart dolog, nem tartozik ide a törvénybe. Ismétlem egyébiránt, hogy én mindenesetre figyelemmel leszek a dologra. Határozott igéretet ugyan nem tehetek, hanem a mennyiben lehetséges, oda fogok hatni, ha ez a kérdés figyelembe vétessék.

Egy körülményre azonban mégis figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy t. i. én valami nagy igazságot nem találok abban, hogy midőn kivételes körülmények következtében — mert csak erről van szó ezen törvényjavaslatban — a három évig szolgáló legénység a negyedik évre visszatartatik, ugyanakkor annak a fiatal embernek, a ki a szolgálata első évében kötelességét nem teljesítette ugy, mint az a saját érdekében lett volna, a többiekkel szemben a képviselő ur által ajánlott kedvezmény nyujtassék. *(Felkiáltások balfelől: Hát a ki a tiszti vizsgát leteszi!)* A ki a tiszti vizsgát letette és az állományhoz tartozik, csak akkor lesz behiva, hogy ha ily alkalmazásban kinevezett egyénekre szükség lesz. Mert ha valaki a tiszti vizsgát letette, de tiszt nem lehetett mindenféle más ok miatt és tiszthelyettes: csak akkor lesz behíva, mikor szükség lesz reá.

Mindezeknél fogva kérem a t. házat, méltóztassék Nagy István képviselő ur indítványát elejteni; mert mint bátor voltam előadni, annak intézkedései részben nem teljesíthetők, részben amugy is benne vannak a törvényben, részben pedig fel fognak vétetni az utasításba, végre pedig egy más törvény módosítását involválják, a mi tehát nem ezen törvény keretébe való. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Münnich Aurél előadó: T. ház! A vita berekesztése előtt csak arra kérem a t. házat, hogy méltóztassék a 26. §. 9-ik bekezdésének utolsó sorában előforduló ezen szó helyett: „gépészeti“, a „gép-építési“ szót tenni.

Ha már felszólaltam t. ház, legyen szabad Nagy István t. képviselő ur indítványához azok után, miket az igen t. honvédelmi minister ur már elmondott, a következő megjegyzéseket fűzni. *(Halljuk!)* Én ezen törvényjavaslatot első sorban katonai szempontból birálom meg és ennek folytán azt hiszem, hogy a 25. §. 15-ik bekezdésében foglalt intézkedés feltétlenül szükséges, mert azt hiszem, hogy annyi jogot és hatalmat legalább is kell adni ez illető csapat-parancsnoknak, hogy ő maga ítélje meg, vajjon az illető másodévben szolgáló önkéntes boesáttassék-e a tiszti tanfolyamba vagy sem? Hogyha arra feltétlenül megadjuk a jogot az illető fiatal embereknek, akkor az, véleményem szerint, nagyon könnyen a subordinatió és diseiplina rovására menne. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

A mi a t. képviselő ur második indítványát illeti, hogy a második évben szolgáló ifjak polgári tanulmányaikat folytathassák, ezt hasonlóképen nem ajánlom elfogadásra, mert ez által nézetem szerint egy privilegium teremtetnék egynek részére, mig a többiek ezt nem élvezhetnék; mert méltóztatnak tudni, hogy a 25. §. 10-ik bekezdése értelmében ezentul az egyévi önkéntesek nem mint eddig, egyes helyőrségi helyen lesznek összpontosítva, hanem az illető esapattesteknél fognak szolgálni. Előállhat tehát az az eset, hogy a második évben szolgáló fiatal ember olyan helyen szolgál, a hol felsőbb tanintézet nem létezik. Ezeket tehát át kellene helyezni s ekkor megint ott volnánk, a hol ma: összpontosítani kellene az önkénteseket, a mi esak a szolgálat rovására történhetnék, vagy pedig egyes privilegiumot képezne esakis azon ifjakra nézve, kik oly helyeken szolgálnak, a hol felsőbb tanintézet nem létezik.

A mi azon indítványt illeti, hogy a második évben szolgáló önkéntesek az ugynevezett kisebb szolgálat alól fel legyenek mentve, ez magától értetik, mert az első év után minden valószinűség a mellett harezol, sőt egészen bizonyosra lehet venni, hogy az illető önkéntesek egy év után tényleg altisztekké lesznek, s mint ilyenek a kisebb szolgálat alól eo ipso fel vannak mentve, igy tehát semmi tekintetben nem lesznek sujtva.

Kérem a t. házat, ne méltóztassék az indítványt elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Apponyi Albert: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem áll szándékomban a t. ház figyelmét a véderőről szóló törvényjavaslat még fenmaradó szakaszainak tárgyalása alkalmával igénybe venni; ez egyszer azonban kivételt teszek és Nagy István t. barátom indítványának támogatására felszólalok, azon elvi jelentőségnél fogva, melyet annak a tegnapi szavazás után tulajdonítok. *(Halljuk! Halljuk!)* Igen természetes, hogy a tegnapi szavazásnak, mely egy nagy és szerintem végzetes jellegű politikai eseménynek mondható, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mondom, igen természetes, hogy e szavazásnak utóhangjai még belevegyülnek az azt követő első nap vitatkozásai közé. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A maga szempontjából igen természetesnek találom, hogy a t. honvédelmi minister ur, ámbár a mai napon történt nyilatkozatok által, ha jól emlékezem, erre provoeálva nem volt, megragadta az alkalmat azon kijelentésre, hogy mindazok a bajok, melyeket a 24. és 25. §-oknak esetleges elfogadása folytán jósoltunk, nem fognak bekövetkezni. Evvel szemben pedig én ismétlem, hogy mindazon aggodalmak, a melyeket mi a 25. §-ra nézve tápláltunk és a melyek bennünket arra indítottak, hogy minden evvel járó ineonvenientiáinak daezára és ezeknek teljes tudatában erőnk végső megfeszítésével e szakasz létrejövetele ellen küzdjünk, mindez aggodalmak bennünk ma is teljes mértékben fennállanak *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon)* és talán ma felébrednek sokaknak

lelkében azok közül is, a kik a pártfegyelem megszokott kötelékei által arra ragadtatták magukat, hogy e szakaszt megszavazzák. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy e szakasz megszavazása, t. ház, mit jelent a hazára, a nemzeti ügyre nézve, hogy ez a nemzeti ügy, a nemzeti érdek ellen egy megbocsáthatatlan bűn, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon)* melyet el nem engedhet e nemzet önöknek soha, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* hogy egyszersmind a hadseregre és monarchiára nézve a bajoknak és veszélyeknek egy valóságos Pandora szelenczéje, *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balon)* az iránt, sajnos, nincs kétségünk. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

És mit akarunk most, t. ház? Azt akarjuk, hogy e bajok lehetőleg, a mennyire e vészteljes szakasz megszavazása után az még képzelhető, enyhittessenek, hogy oly mértékben ne álljanak be, a mely mértékben beállanának akkor, ha semmi enyhítés és semmi könnyítés nem hozatnék. S a fogadtatás, a melyben e jóakaró kisérlet találkozik, szépen illustrálja a honvédelmi minister ur egyik kijelentésének értékét, *(Igaz! Ugy van! a baloldalon)* a ki az ellenzéknek és különösen a mérsékelt ellenzéknek szemrehányást tett abból, hogy miért nem tetszett a törvényjavaslatot általánosságban elfogadni és a részletekben javításokra törekedni. *(Élénk derültsé, és tetszés a bal- és szélső balon.)*

Hisz tapasztaljuk, hogy minden enyhítés, könnyítés és minden kisérlet, melyet egy méltányos megegyezésre teszünk, a legmerevebb visszautasításra talál. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)* Ez, t. ház, engem ugyan meg nem lep. Mi az eddigi előzmények s a véderő bizottságban lefolyt dolgok után arra el voltunk készülve; de ez egyszersmind minden elfogulatlanul ítélő ember előtt teljes igazolása annak, hogy a mikor egy oly rendszerrel állunk szemben, a mely nem alkuszik, avval a rendszerrel azután mi sem alkuszunk. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Egyébiránt t. ház, áttérek, t. barátom indítványának érdemére, illetőleg a honvédelmi minister által evvel szemben felhozott nehézségekre. *(Halljuk!)* A mi az első pontot illeti, mely gondolom, arra vonatkozik, hogy az egyévi önkéntes ebbeli minőségét a második évben is megtartsa, *(Helyeslés a bal- és szélső balon)* erre a honvédelmi minister ur nagyon elmésen azt mondja, hogy mikép legyen valaki önkéntes, a mikor akarata ellenére tartatik a szolgálatban *(Derültség balfelől)* és hogy mikép lehet egyévi önkéntes, mikor a második évet szolgálja? *(Derültség.)* Megengedem, t. ház, hogy ez élczlapban igen sikerült élcz volna, hanem komoly parlamenti vitatkozás színvonalán ez az érvelés talán nem áll. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Azt hiszem, senki sem állította és akarta azt, hogy a második év az elsővel együtt egy évnek vétessék *(Derültség)* és hogy a kényszerített második évi szolgálat önkéntesi szolgálatnak vétessék; hanem azt, hogy azt a jelleget és bánásmódot, azokat a jogosítványokat, a melyek a magasabb műveltséggel együtt járó igényekre való tekintetből az egyévi önkéntesekre megállapittattak, megtarthassák a második évben is. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Valahányszor a ház ez oldaláról azt mondották, hogy e második évi szolgálat büntetés jellegével bir s hogy az illetőre mintegy szégyen szolgálatot fog képezni, a honvédelmi minister ur ez ellen mindannyiszor hangosan tiltakozott. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balolalon.)* Most, a midőn indítvány tétetik arra, hogy tehát valósuljon meg az, a mit a honvédelmi minister ur akar, hogy ez ne legyen büntetési és szégyen-esztendő; midőn proponáljuk, hogy részesittessék az illető ugyanabban a bánásmódban, mint az első évben: akkor a minister ur e módosítványt visszautasítja. *(Derültseg a bal- és szélső balolalon.)* Tehát bevallja, a mit mindeddig tagadott: az a második esztendő büntetésnek, megszégyenítésnek jellegével bir. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Igy vagyunk a módosítvány többi jellegével is. Ezek arra vonatkoznak, hogy a polgári élet, a polgári keresetnek az a végtelen megnehezítése, mely a második szolgálati évvel van összekötve, lehetőleg meg legyen könnyítve. Uraim! Ha valóban compromissumokat keresnek a katonai szolgálat és a nem kevésbé respectálandó polgári élet igényei között: akkor ez indítványt, ha nem is minden pontjában, ha nem is szövegének minden egyes jottájában, de mint eszmét el kellett volna fogadniok. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Méltóztatott volna indítványozni azt, hogy a bővebb megvizsgálás végett a véderő-bizottsághoz utasittassék, hogy ott a katonai és polgári érdek összeegyeztetése alaposan és szabatosan megtörténhessék. De azt egyszerűen visszautasítani, ez nem egyéb, mint bevallása annak, hogy itt egyenesen és kizárólag a katonai érdek dönt minden más érdek háttérbe szorításával. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Én respectálom a katonai érdeket és a mit az valóban megkövetel, azt megadni mindenkor hajlandó vagyok; de azt hiszem, teljes jogunk van azt kivánni, hogy a polgári élet követelményei is tekintetbe vétessenek és hogy azok figyelembe vétele, kimélése ne áldoztassék fel olyas valaminek, a mi nem is a valódi katonai érdek, hanem egyszerűen a militarismus által kimondott: sic volo, sic jubeo; stat pro ratione voluntas! *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

És különösen az indítvány utolsó pontjára vonatkozólag, mely azokat az egyéves önkénteseket, a kik másodévi szolgálatra vissza-

tartatnak, esetleg a harmadévi szolgálat veszélye alól ki akarja vonni: a honvédelmi minister ur magatartása valóban sajátságos. Először meg akar minket nyugtatni avval, mintha ő azon lenne, hogy az indítvány e részének intentiója teljesedjék. Azt mondja: a kérdést tanulmányozni fogja a többi illetékes tényezőkkel együtt és azon lesz, hogy az intentio valósuljon. De mindjárt utána azt mondja, hogy nem igér meg semmit s hogy nagy méltányosságot, nagy igazságot ez indítvány intentiójában nem lát. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Már most melyik honvédelmi ministernek higyjünk? Annak-e, ki azt mondja, hogy ő a maga útján és módján törekedni fog, hogy ez indítvány intentiója megvalósuljon, vagy annak a honvédelmi ministernek, a ki azt mondja egy lélekzetre, hogy azt nem tartja igazságosnak és méltányosnak? *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Bocsánat, ily biztatással mi valóban meg nem elégszünk. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ismétlem, azt a szomorú elégtételt, hogy a tegnap megszavazott szakaszokból nagy bajok és veszélyek fognak származni — bár csalódnánk — meg fogjuk érni. De mi nem kivánjuk ez elégtételt *(Tetszés balfelől)* és ezért óhajtjuk, hogy e következmények veszélyét lehetőleg enyhítsük. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ezért adta be t. barátom módosítványát. S ha önök azt akarják, hogy elégtételünk a jövőben teljes legyen: ám utasítsák vissza. Mi erre nem aspiráluk, mert mi egyéni és pártérdekeinket nem helyezzük magasabbra, mint azon érdekeket, melyeket kimélni akarunk *(Helyeslés balfelől)* és melyeknek a 25. §. által való veszélyeztetését mi enyhíteni akarjuk, ezért a magam részéről is melegen ajánlom t. barátom módosítványát. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Bolgár Ferencz: T. ház! *(Halljuk!)* Constatálnom kell, hogy e vitában minél jobban haladunk előre, annál nagyobb furesaságokat hallunk; ugy látszik, vérszemet kaptak a haditudomány bérlői. *(Igaz! balfelől.)* Nagy István t. képviselő ur módosítványának két pontja valóban nagyon fontos és megérdemelte volna mindkét pont azt, hogy az igen t. honvédelmi minister ur már előzetesen egy kissé alaposabban foglalkozzék velök s ne igérje csak, hogy ezentul fogja ezeket tanulmánya tárgyává tenni; mert én azt hiszem, hogy ha Nagy István képviselő ur vett magának időt arra, hogy e kérdést tanulmányozza, . .

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: És Bolgár!

Bolgár Ferencz: Igenis, én is tanulmányoztam. Ha tehát mi időt vehetünk magunknak arra, hogy ezt tanulmányozzuk, akkor a honvédelmi minister ur is megteheti talán, hogy egy törvényjavaslatot benyujtása előtt tanulmányozzon. Hanem a minister ur oly készületlenül jött ide, hogy egyes kérdések fölött orientálva sem volt. Tehette ezt, mert tudja azt, hogy a többség a szakaszokat, tartalmazzanak azok bármit, egyszerűen meg fogja szavazni változatlanul. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* De ha az ember nem készült el, ne tessék akkor oly fenhangon beszélni és bennünket itt oktatni.

Ne tessék beszélni példának okáért olyat, hogy egyéves önkéntesekből nem lehet egy esztendő alatt altisztet képezni. Tisztet egy esztendő alatt tudnak képezni, de altisztet nem. Erre két évet akarnak. Ez, t. honvédelmi minister ur, egy katonai absurdum. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)*

Én egyáltalában t. ház, nem osztom a honvédelmi minister ur azon nézetét, hogy minden fiatal ember, a ki nyolcz iskolát végzett és jogosultságot nyert az egyévi önkéntességre, birjon minden tulajdonsággal, hogy tisztté lehessen, ezt pedig ez a törvényjavaslat, mely minden fiatal embertől azt követeli, hogy tiszt legyen, egyenesen kimondja. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Ez megtámadása a tiszti rang méltóságának, mint a hogy önök itt egyáltalában a tiszti rang méltóságát — azt lehet mondani, lerántották egészen a porba, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélő balfelől)* mert oly eszközökkel, oly büntetéssel akarunk tisztet képezni, mint a milyennel, a hogy ezt Győry Elek t. képviselőtársam mondotta, csak az öncsonkító és szökevény katonákat büntetik a hadseregben.

Ha tisztet lehet egyéves önkéntesből egy esztendő alatt csinálni, akkor altisztet miért ne lehetne? Nem akarom ezt tovább fejtegetni, t. ház, hanem csak hivatkozom arra, a mit a „Beförderungs Vorschrift für die Personen im Soldatenstande im k. k. Heere vom Jahre 1875“ mond. Ez most is érvényes; ennek van egy szakasza, a melynek felirata: „Minimal Dienstzeit“ és ebben a következő áll: „Zur Beförderung in eine Charge vom Korporal aufwärts ist eine bestimmte Minimal-Dienstzeit erforderlich und zwar zum Korporal 6 Monate, zum Zugsführer 1 Jahr, zum Feldwebel — Wachtmeister etc. — 1 Jahr Gesammt-Dienstzeit.“ Hogy ha az ember az egyszerű nép fiából hat hó alatt altisztet és egy év alatt őrmestert csinálhat: akkor mindenesetre egy intelligens fiatal emberből is tud altisztet csinálni ezen idő alatt.

Határozottan tagadom azt, hogy ezen egyéves önkéntesek mind kivétel nélkül az egész év folyamában bent fognak maradni a tiszti iskolában. Ma igy van contemplálva, de később majd találnak okot az egyiknél, hogy a nyelvet nem érti, a másiknál mást és egyszerűen ki fogják őket tenni a tiszti iskolából. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Mert valóban hiába való dolog lenne azokat, kik semmi hajlammal nem birnak arra, hogy tisztekké legyenek, vagy mert nem értik a német nyelvet és azért nem birják az előadásokat folytatni, erőszak-

kal tartalékos tisztekké képezni akarni és ez által az időt vesztegetni. Helyes volna ugy eljárni, a mint azt Németország is teszi, a hol rövid idő mulva az egyéves önkénteseket előljárói megösmervén, azokat sortirozzák s azokat, kik hajlammal birnak a tiszti rangra, azokat a tiszti iskolába, a többieket pedig az altiszti iskolába küldik. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)*

De t. képviselőház, itt nem arról van szó, a mint azt már a 25. §. vitájánál kifejtettem, hogy a tartalékos tisztek számát szaporítsák, hanem arról, a mit a t. honvédelmi minister ur akarata elenére már másodszor bevallott, hogy az intelligens emberekből tényleges szolgálati altiszteket nyerjenek. *(Ugy van! balon.)*

Igazán sajnálatra méltó t. képviselőház, hogy mi oly elbánásban részesülünk, hogy kénytelenek vagyunk ingerült hangon beszélni, mikor a szakkérdésekben a legnagyobb objectivitásra volna szükség. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Már a véderő-bizottságban oly eljárást tanusítottak az ellenzékkel szemben, hogy azt csak scandalosusnak lehet nevezni. *(A honvédelmi minister nevet.)* Az ilyen nevetésekkel, t. honvédelmi minister ur, nem fogja veszett ügyét jobbá tenni. Engem nervosussá tesz, ha nevetnek előttem. *(Igaz! Ugy van! balfelől. Derültség jobbfelől. Felkiáltások: A házszabály nem tiltja!)* Jobb lenne, ha az igen t. honvédelmi minister ur kaczagás helyett argumentumokkal állana elő. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

T. ház! Nagy István t. képviselőtársam indítványa egyik pontjában azt kivánta, hogy az egyéves önkéntesek, kik a tiszti vizsgát le nem teszik, legalább a második esztendőben folytathassák tanulmányaikat. T. képviselőház! Ha már annyi indok hozatott fel arra nézve, hogy az egyéves önkéntesek már az első évben folytathassák tanulmányaikat, akkor mindenesetre a legkevesebb, amit követelünk, hogy legalább a második évben folytathassák azokat. Mert a bőrüket lenyúzni még sem lehet s ezen az úton végre is oda fogunk jutni, bár a t. többség még azt is megszavazza. *(Zajos helyeslés balfelől. Ellentmondások jobbfelől.)* Nem akarok hosszadalmas lenni, t. képviselőház, hanem Nagy István t. képviselőtársam ezen méltányos kérelmét a legmelegebben pártolom. *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon.)*

Nagy István t. képviselőtársam módosítványának utolsó pontját, hogy azon egyéves önkéntesek, a kik két évig szolgáltak, a harmadik esztendőben a tartalékosok behivásáról szóló 1888. évi XVIII. t.-cz. intézkedései alól vétessenek ki, szintén melegen pártolom, mert ha három esztendeig lesz bent tartva a fiatal ember, akkor existentiája teljesen meg van rontva. Az a fiatal ember aligha fogja többé tanulmányait újból felvehetni, hanem egy elveszett existentia, egy proletár lesz belőle. *(Helyeslés balfelől.)* Pártolom Nagy István t. képviselőtársam indítványát. *(Helyeslés balfelől.)*

Almásy Sándor: T. képviselőház! Azon hosszú vita alatt, melyet a 24. és 25. §. felett folytattunk, nem egyszer hangzott el az, hogy ezen második év büntetés lesz az önkéntesekre, de a honvédelmi minister ur és a túloldal azt határozottan tagadták. Hát ha megmaradnak ezen állításuk mellett, akkor nem értem, miért nem fogadják el azt az egyszerű indítványt, hogy tétessék a törvénybe, miszerint a második évben szolgáló önkéntesek tartsák majd meg azt a jelleget, melyet az első évben birtak. A t. honvédelmi minister ur azt mondta hogy bizzuk mi ezt a tisztek, az előljárók jóakaratára és ő meg van nyugodva az iránt, hogy nem lesz az illetőknek sértésük; de én a dolgot megfordítom és ellenkezőleg azt mondom, hogy a második évben szolgáló önkéntesek existentiáját a rosszakaratra, a malitiára, az idegen tisztek gyűlöletére bizni nem szabad. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Midőn mi azt mondottuk, hogy önök a másodéves önkéntesekből káplárokat akarnak nevelni, ezt tagadásba vették, most meg a honvédelmi minister ur felfedezi, hogy igenis strázsamestereket fognak belőlük csinálni. Miért nem mondták ezt meg nyiltan, ugy mint ma, a 24. és 25. §-ok megszavazása előtt? Sohse mondták, mindig tagadták. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Az intentió az önkéntesi jog megállapításánál az volt, hogy az önkéntesi jelleget a második évben szolgálók is megtartsák és most ez a jog, melyet nekik az ország adott, alattomosan el lesz rabolva. Pártolom Nagy István indítványát, miután azonban 5 pontból áll, nehogy elhamarkodtassék, kérem azt a véderő-bizottsághoz utasítani. *(Helyeslés balfelől.)*

Ugron Gábor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső balon.)* Ha törvényt akarunk hozni, tisztán kell, hogy lássunk és tudjuk, mit mondunk ki a törvényben. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A t. honvédelmi minister ur nyilatkozatai pedig a kérdést legkevésbé sem világították meg, sőt aggodalmakra adtak okot és alapot. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

A minister ur eljárását ennélfogva jogosan birálta Bolgár Ferencz t. képviselőtársam; mert ezen törvényjavaslat már hónapokkal ezelőtt benyujtatott, deczemberben már a véderő-bizottságban is tárgyaltatott s itt bizonyos szakaszokra nézve kételyek merülvén fel, a honvédelmi minister ur ugyanesak deczember havában kijelentette, hogy azok elhárításáról az instructiókban lesz gondoskodva. Azóta hónapok teltek el s ime a 25. §. végrehajtásáról szóló instructiókat a honvédelmi minister, a hadügyi ministerrel egyetértőleg megállapítva maig sem tudta nekünk bemutatni. Pedig, ha világosan, minden félreértést

kizárólag, minden kijátszás nélkül akartak volna eljárni, akkor, látva a nemzet közvéleményének felzúdulását, kétségtelenül kell, hogy azon gondolatra jőjjenek, hogy minden félreértésnek, minden félremagyarázásnak elejét veendő, az instructiókat állapítsák meg, hogy azok meg legyenek, midőn a törvényjavaslat tárgyaltatik. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én németországi nagy munkákban azt olvastam: „Austrificirung“ s ez annyit tesz, hogy világos törvényt örökké megkerülni s egy kis hézagon a törvényt megbontani. Valóban, ha valahol, épen a véderő-törvénynél igen gyakran szokott nyilvánulni ez a vonás, melyet eljárásukban szeretnek követni. És ez a jelen esetben aggodalmainkat növeli, annál inkább, mert a magyar honvédelmi minister és az osztrák honvédelmi minister nyilatkozatai egymással homlokegyenest ellenkeznek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A magyar honvédelmi minister ur nekünk itt azt mondta, hogy csak közönséges katona lesz az egyéves önkéntes, mikor a második évi szolgálatra vissza marad; később azt mondta, hogy a második évi szolgálatra visszamaradt egyéves önkéntes majd a tiszti vizsgát leteheti. A Lajthán-túli honvédelmi minister — be tudom mutatni a reichsrathi tudósításokból — határozottan kijelentette, hogy arról szó sines, hogy a második évi szolgálatra visszamaradt egyéves önkéntesek a tiszti vizsgát letegyék.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Benne van a törvényben!

Ugron Gábor: Engedelmet kérek, ott ezen nyilatkozatot hallottuk, itt pedig, hogy a törvénybe be van véve; igaz, de annyi feltételhez van kötve, hogy az többé nem a törvénytől, hanem a csapattisztek akaratától függ. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Mit jelent ez: a törvényben bemutatni a nemzetnek a látszatot, a gyakorlati életben pedig végrehajtani a szándékot? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Zaj. Ellenmondás jobbfelől.)* A törvényben fog állani, a mit itt a honvédelmi minister ur sejteni enged, a gyakorlati életben pedig az lesz, a mit az osztrák honvédelmi minister kimondott. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Hiszen itt a honvédelmi minister ur elmondta azt is, hogy a vizsga alkalmával miként használhatják a magyar nyelvet és erre nézve egészen másképnyilatkozott az osztrák honvédelmi minister ur, mikor a németpárti képviselők őt megtámadták és megmagyarázta, hogy a „vizsga folyamán“ szó milyen magyarázatot érdemel és mily mértékben veendő az figyelembe. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon. Zaj jobbfelől.)*

Ennélfogva nemcsak nekünk, de önöknek is, a kik megszavazták a 25. §-t, a kik elfogadták a 2-ik évi szolgálati időt, érdekökben áll, hogy a 2-ik évi szolgálat oly praecise határoztassék meg, hogy itt semmi félremagyarázásnak helye ne legyen, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mert minden vád, minden szerencsétlenség, a mi ennek alapján támadni fog, az önök fejére fog visszazúdulni. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Zaj, mozgás a jobboldalon.)*

Nagy István t. képviselőtársam indítványa azt tartalmazza, hogy ezek az önkéntesek a tiszti tanfolyamot hallgathassák, azt, hogy velük szemben a második évben mint önkéntesekkel bánjanak el, lealázó munkákra ne alkalmaztassanak és végre, hogy a tartalékosokról szóló törvények értelmében a harmadik évre visszatarthatók ne legyenek. A t. honvédelmi minister ur mivel indokolta előttünk, midőn a törvényjavaslatot el kellett fogadni? Azt mondta, hogy a lovasságnál megtörténhetik, hogy előkészületeket kell tenni arra, hogy a lovaknak létszáma sokkal nagyobb legyen, mint azelőtt. A tüzérségnél is a lovakból nagyobb létszámot kell készen tartani, hogy mozgósítás idejében készen legyenek. A lovakat be kell vásárolni, betanítani, előkészíteni, erre gyakorlott emberekre van szükség és az ilyen szolgálatok teljesítése végett nem is annyira a gyalogságnál, mint épen a lovasságnál és tüzérségnél van szükség arra, hogy a 3 évet kiszolgált katonák a 4-ik évre visszatartassanak.

Boesánatot kérek, t. ház, hogy az az önkéntes, a ki a tiszti vizsgát nem tette le és a második évre visszamarad, ezen törvény hatálya alól ne vétessék ki, hogy praecise ne mondassék ki az, hogy nem lehet őt a 3-ik évre visszatartani: mit tesz ez? Azt, hogy önök agyában él az a szándék, az az akarat, hogy alkalmat akarnak nyujtani a csapattiszteknek arra, hogy a nekik bármi okból nem tetsző önkénteseken bosszút állhassanak. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

Valóban a 25. §. jellegét az képezi, hogy az intelligentia a hadseregben állandó gyűlölet tárgyát képezi, mert a katonai iskolákban képzett, hiányos és ferde nevelést nyert tiszt urak nagyon megalázó helyzetben érzik magukat, midőn olyan emberek szolgálnak alattuk, a kik a műveltség tömérdek ágában jóval felettük állanak. És ha valaki egy önérzetes szót, egy hazafias nyilatkozatot mer tenni, vagy valaki csak abba a gyanuba is jön, hogy magyar hirlapokba ir, vagy megtudják róla, hogy magyar — pláne ellenzéki — ujságot olvas, vagy például, hogy 1889-ben tüntetett, azzal képesek megtenni azt, hogy a második év után a harmadik évre visszatartják; akkor t. ház, önök nemesak a kétévi szolgálatot szavazták meg, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hanem a harmadik évi szolgálatra is alkalmat és módot nyujtottak. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Annak a gőgnek és arrogantiának, melylyel

önök itt a hadsereg részéről és a hadsereg nevében fellépnek, véget kell vetni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Mozgás a jobboldalon.)* Ha az önérzetnek csak egy szikrája van még önökben, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* ha a törvényhozói méltóság érzetével csak a legkisebb mértékben birnak is, *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* akkor nem engedhetik meg, hogy a törvénynek ez a pontja ilyen hiányosan, annyiféleképen magyarázható módon szerkesztetvén, a nemzet ifjúságának egy bizonyos percentje szabadon ki legyen szolgáltatva az önkénynek. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Haszontalan a mi polgári institutiónknak minden intézkedése, mely az egyént a hatalommal és önkénynyel szemben védelmezné, *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* ha ott, a hol a hatalom és önkény nemcsak egyesekkel, hanem a nemzettel szemben is annyiszor tört ki és annyiszor erőszakoskodott, nem igyekeznek gátot és korlátot vetni az önkény elé. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elfogadom Nagy István t. képviselőtársam határozati javaslatát. *(Zajos helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk!)* Méltóztassanak Almásy Sándor képviselő ur indítványát meghallgatni.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: „Nagy István képviselő indítványa utasittassék a véderőbizottsághoz jelentéstétel végett.“

Thaly Kálmán: T. ház! *(Halljuk!)* Ugy látszik, hogy a t. kormánypárt számos tagja, *(Halljuk!)* legalább a főbbek, azt hiszik, hogy a 25. §. tárgyalásával az ellenzék erélye véget ért, hogy kifogyott volna belőlünk a szusz. *(Derültség.)*

Ne higyjék ezt a t. képviselő urak. Mi végig fogunk küzdeni a magyar ifjúság és a magyar művelődés ügyeért s a magyar nyelv érdekeiért, a melyet önök tegnapi szavazatukkal tönkre akartak tenni. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Ah! Ah!)*

Különben is arra, hogy az ellenzék a küzdelmet, a melyet erélylyel kezdett meg és folytatott hosszú időn át, ellankadva, félbe ne hagyja, önök és viselkedésük nagyon hathatósan közreműködik. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Nem kell itt utalnom a t. minister ur hetyke magaviseletére, a melylyel el akar nevetni minden argumentumot. De hivatkozom az önök zárszónokára, Gajári képviselő urnak tegnapi beszédére. S a midőn kijelentem, hogy a minister ur minden gunyolódása, mosolya, elnevetése daczára én is pártolom Nagy István barátom beadott módosítványát, mint a mely jogos könnyítéseket tartalmaz a művelt elem, az ország képzett ifjúsága számára: egyúttal nem hagyhatom szó nélkül az önök részéről tegnap utoljára elhangzott beszédet, Gajári képviselő ur előadását, a mely ugyanebben a kérdésben az ellenzékhez igazán provocative volt intézve. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A t. többség mérsékeltebb gondolkozású, nem annyira elfogult tagjainak megítélésére bizom, helyes volt-e, tapintatos volt-e akkor, midőn itt a szólás joga már senkit nem illetett meg, a t. előadó ur részéről az, hogy objectiv érvelés helyett bennünket egyenesen insultáló módon szemrehányásokkal halmozott el? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Csak azt jegyzem meg, hogy Gajári Ödön képviselő ur tegnap nem volt előadó.

Thaly Kálmán: Boesánat, tévedtem. Egyébiránt világos, hogy nem Münnich előadó urról beszéltem, mert megneveztem Gajári képviselő urat, a határozati javaslat benyujtóját.

T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy mivel különben is ugyanaz a thema forog itt fenn, tudniillik az egyévi önkéntesek ügye és Gajári képviselő ur zárbeszédében ezt a pártot és mind a két ellenzéket vádolta, vádjainak legalább két pontjára megjegyzést tegyek. *(Halljuk!)*

Egyik vádja az volt, hogy az ellenzék vitte át az izgalmat az utezára. Méltóztassék csak viszszaemlékezni a t. képviselő ur, hogy midőn nem a mi részvétünk folytán — mert mi addig nem avatkoztunk az utczai tüntetésekbe — hanem ama szakasz következtében, mely maga is elég izgató különösen az ifjúságra nézve; mert hiszen annak létérdekéről szól, annak művelődési pályáját nehezíti, azt sújtja kényszerszolgálati évvel — megmozdult az utcza és ez itt szóba került: épen a túloldalról állott fel egy képviselő ur, Rohonczy Gedeon és mondta — velünk gúnyolódva — hogy ha ő izgatná az utczát, oda is állana a nép elé. Az ő egyenes felhívására állottunk mi, igenis, oda a nép elé — ott volt legalább 50 képviselő, sőt több is — és rendeztük azt az impozáns ünnepélyes tüntetést, a melyről a művelt nemzetek lapjai — a világlap, a „Times“ és a többiek is mindnyájan — elismeréssel nyilatkoztak, ugy impozáns mivoltára, mint arra nézve, hogy itt a legkisebb rendzavarás sem fordult elő, a mit még az önök lapjai is kénytelenek voltak elismerni. A jobboldal padjairól hozzánk intézett felhivásra állottunk mi tehát az utczai tüntetők elé, mert férfias önérzetünk volt ama szavak által, mintegy kétségbe vonva.

Az egyik tehát biztatott, hogy álljunk a nép élére, a másik pedig kárhoztatja, hogy mi vittük az utczára az izgalmat. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Különös, hogy erőszakos jellegű tüntetések előidézésével minket gyanusít azon párt, a melyhez tartozó képviselők revolverrel, boxerekkel, ököl- és bot-csapásokkal argumentáltak itt a parlamenti épületen belül. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Győry Elek: Künn meg mihasznákkal!

Thaly Kálmán: Itt volna tehát az ideje, az ilyen tényekről gondolkodni és az ellenzéket nem vádolni olyasmikkel, a miket az ellenzék végbe nem vitt és végbe vinni soha sem fog. Hiszen önök t. képviselőház, Goethe balladáját is: „Wer reitet so spät durch Nacht und Wind? Es ist der Vater mit seinem Kind?“ oly furcsán travestálták:

Ki nyargal őrülten Sándor-uteán?
Fiával menekül Tisza Kálmán!
Felharsan az „Abczúg!“ óh, ez neki fáj!
Előtte, utána bősz policzáj!

(Nagy derültség.)

Önök idézték elő e hangulatot, melynek tragicumába comicum is vegyült, a mint az rendesen történni szokott. Mikor tehát, t. ház, a túloldal viselkedése, a revolverek, a boxerek, a rendőri nyargalódzások, szóval az onnan kiindult cselekmények miatt merültek fel a tüntetések, ne tessék Gajári t. képviselő urnak minket vádolni azzal, hogy mi vittük át a tüntetéseket az uteára. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A másik lényegesebb vádja Gajári képviselő urnak... *(Halljuk! Halljuk! Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister az elnöki emelvénynél beszél.)* Megvárom, mig a minister ur kidiscurálja magát; nem vagyok én zavarban, régi veréb vagyok. *(Derültség a szélső balon. Halljuk!)*

A képviselő ur második megjegyzése az volt, hogy mi őket germanisatióval vádoltuk, ezen vádunkat azonban be nem bizonyítottuk. Hát azt kivánják, hogy felújuljon e hosszú vita, hogy még három hétig előálljunk ugyanazon és még szaporítandó argumentumokkal, melyeket nem akartak hallani, mert siketek füleik és nem akartak okulni? Hivatkozhatnám számos beszédre, de csak egy párra hivatkozom.

Az általános vita folyamán csekélységem volt az első, ki azt állítottam, hogy Csáky minister ur rendeletével kapcsolatban ezen 25. §. és annak következményei által germanisatió követtetik el és indokolni igyekeztem ennek veszélyes voltát szemben a Schulverein törekvéseivel és kimutattam, hogy mily veszedelmes az egészen be nem végzett műveltségű nemzedékeknél, a fiatalságnál, a gyermekkortól fel a gymnasiumig űzött németesítés, mily veszedelmes különösen oly nemzetre, mint mi vagyunk.

De ha erre nem emlékezik a t. képviselő ur, emlékezhetik gróf Apponyi Albert t. képviselő ur nagyszabású felszólalására, a melyben ugyanezt fejtegette, megengedvén, a mint én is megengedem, a német nyelv tudásának hasznosságát bizonyos fokig, a mennyit tudniillik könyvekből el lehet sajátítani a végett, hogy az illető a német classicusokat megérthesse, mert nézetem szerint ennyi elég egy művelt magyar embernek; többet megtanulni veszélyes is, tekintettel viszonyainkra, mert ha nálunk 20 ember között találkozik egy német, ennek az egynek a kedveért bizonyára mind a 19 németül fog beszélni. Mondom, utalnom kell ezen beszédekre, melyek meg nem czáfoltattak. De utalok újabban Ugron Gábor t. barátom felszólalására, a ki parallelát állított fel a német nyelv ismerete tekintetében a mi iskoláink és az osztrák birodalmi iskolák, illetőleg a lengyel, vagy cseh nemzetiségű iskolák közt. Kimutatta, hogy Austriában a német iskolák száma egyharmadára csökkent, mig nálunk ennyi és ennyi óraszám mellett legfőbb ministeri rendelet által kötelességévé tétetik az igazgatóknak és tanároknak a német nyelv cultiválása a történelem, a magyar nyelv és más fontosabb tantárgyak rovására. Ez nem czáfoltatott meg t. képviselőtársam által.

Azt hiszem tehát, eléggé bebizonyítottuk a germanisatiót, de rámutattunk arra is, hogy épen a 25. §. intézkedései fogják a vagyonosabb szülőket arra kényszeríteni, hogy már apró gyermekeik mellé német születésű bonneokat fogadjanak, hogy játszva sajátítsák el anyanyelvük helyett a németet és ez által a magyar szellem, a magyar gondolkozásmód és az egészséges magyar nyelvérzék lesz veszélyeztetve. Constatálhatom tehát újra, hogy önök a germanisatiót a 25. §. által már a gyermekszobába bevitték.

Gróf Károlyi Gábor t. képviselőtársam tegnapi beszédében megemlékezett egy bélyegről, a Traveaux Forcés jegyről, melyet Franciaországban a kényszermunkára itéltekre rásütöttek.

Ez nekem eszembe juttatott valamit. *(Halljuk!)* Nálunk Magyarországon egy időben ily bélyegsütés szintén volt, nevezetesen akkor, a mikor . . . *(Nagy zaj)* Kérlek Kőrösi, legalább mint debreczeni collega, hallgass meg... *(Nagy derültség a szélső balon)* mondom, akkor, a mikor a magyar szabadságháború fentartásának folytatására rézpénzt veretteк; 1705. és 1706-ban az ugynevezett libertásokat verték és ezek egy darabig jó szolgálatot is tettek a katonaságnak, a munkásoknak, mert ezzel fizettek, de végül különböző okok következtében a libertások értéke megcsökkenvén, az ország tanácsa elhatározta, hogy kényszerforgalommal fenn fogja azokat tartani és utasítást adott, hogy különösen vásárok és nagy népösszejövetelek alkalmával azon árúsok és kereskedők, kik libertásért nem akarják adni árúikat, mások elrettentő példájára, egy-egy megtüzesített libertáspénzzel a hóhér által homlokukon megbélyegeztessenek, kik azután, mint országosan megbélyegzettek, kénytelenek voltak örökösen a libertás jegyét magukon viselni. Én szivesen megszavazom a költséget arra, hogy ha a t. ház egy kis bélyegzőt rendel „25. §.“ jegygyel és örök emlékül azoknak, kik e germanisáló 25. §-t megszavazták, homlokára sütteti. *(Derültség a szélső baloldalon. Mozgás jobbfelől.)*

Elnök: A t. képviselő ur, azt hiszem, maga

is be fogja látni, hogy már maga a collegialitás ily nyilatkozatot nem enged meg. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: Én pedig azt hittem, hogy Csatár Zsigmond t. képviselőtársam, a kit egy élczlapban hóhérnak pingáltak, szivesen elvállalja az operatio végrehajtását. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Ha ez megtörténnék, t. ház, akkor Gajári Ödön t. képviselő uron megeshetnék az, hogy mikor majd idővel, sok év mulva, mint nagyapa, ki unokáját térdein fogja ringatni, unokája azt mondja, a homlokán levő jegyre mutatva: „Grosspapa! Was ist das?“ *(Derültség a szélső balon.)* Azért mondom németül, mert akkor a gyermekek nem fognak már magyarul tudni, kiket az önök javaslata germanisál. *(Zajos ellenmondás jobbfelől. Ugy van! Ugy van! a szélső balfelől.)* Én ezt hiszem, mert önök a 25-ik szakaszszal és annak következményeivel együtt a gyermekszobába viszik a germanisatiót. *(Ugy van! a szélső balfelől.)* Azt gondolom azonban, t. ház, hogy Gajári Ödön t. képviselő ur tegnapi vehemens beszéde és ellenünk való támadása nem annyira az ügy iránti lelkesedésből származott, mint inkább a hanyatló napnak sugaraiban óhajtott még egyszer sütkérezni. Hogy ha őt e napsugarak dicsőséggel bearanyozzák s hogy ha Tisza Kálmán miniszterelnök ur meg van elégedve az ő tegnapi fölszólalásával, legyen meg neki jutalma.

Mi, t. ház — azt hiszem, többen is gondolkozunk igy az ellenzéken — kötelességünkhöz képest hiven fogjuk végig küzdeni a küzdelmet és nemcsak e szakasznál, de más szakaszoknál is felszólalunk, hogy a mennyire lehet, a rosszat kevésbé roszszá tegyük és lehetőleg javítsunk és bár a minister ur merevsége nagyon kevés kilátást nyujt erre, mi mindent meg fogunk tenni, a mi kötelességünkben áll.

Nagy István t. képviselőtársam indítványát illetőleg, minthogy az egy kissé complicált, a mennyiben öt pontból áll, Almásy Sándor t. képviselőtársam bizottsághoz utaló halasztási indítványával együtt elfogadom. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Csatár Zsigmond t. képviselő ur kiván személyes megtámadtatás czímén szólani.

Csatár Zsigmond: T. ház! Nagyon kinosan érintett engem Thaly képviselő urnak abbeli kijelentése, hogy én valamely élczlapban mint hóhér voltam lepingálva. Ezt egy élczlaptól, mint bolond ujságtól, nem veszem rossz néven, hanem hogy itt a parlamentben ilynemű komoly váddal illettessem, az, engedelmet kérek, sérti egyéni méltóságomat, de sérti Békés vármegye székvárosa választóközönségének érzületét is, a melynek közönségét én képviselem. Én soha ilyen hóhérszerepre sem a multban nem vállalkoztam, sem a jelenben, sem a jövőben nem vállalkozom. Én ép ugy tisztelem azon képviselő urakat, a kik tegnap igennel szavaztak, mint tisztelem magamat és tisztelem azokat, a kik nemmel szavaztak. Mert én abban a hitben vagyok, hogy habár utaink külön válnak, végczélunk mégis az, hogy egyesüljünk a magyar haza állami függetlenségének templomában.

Ha mégis méltóztatik valakinek erre a hóhér szerepre vállalkozni, én azt megszavazom Thaly képviselő urnak, mert ő a multnak történetét jobban is ismeri, mint én.

Thaly Kálmán: Minthogy hozzám intéztetett a felszólítás, legyen szabad röviden csak azt válaszolnom, hogy én felteszem Csatár képviselő ur nem közönséges értelmi tehetségétől, hogy át fogja látni azt, hogy az egész kép tréfás szinezetben hozatott elő. Hogy pedig a parlamentben ne lehessen néha tréfás szinezettel élni, ezt soha sem vonták kétségbe; de sőt néha szükséges is hangulatelőidézés végett. A mi pedig azt illeti, hogy vállalkozzam én arra a szerepre, kijelentem, hogy én igenis elvállalnám azt. *(Helyeslések a szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, hogy ne méltóztassanak egymást ilyen igazán élczlapba való dolgokkal illetni, mert az csakugyan fájhat az illetőnek, hogy ha egyet választanak ki ilyen szerepre. *(Igaz! Ugy van! a jobboldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Thaly Kálmán képviselő ur és utánna többen, a kik arról az oldalról *(a szélsőbalra mutat)* felszólaltak, azt méltóztattak állítani, hogy én mereven visszautasítok mindent. Ezennel kijelentem, hogy én nem utasítok mindent mereven vissza és ezt bebizonyítandó, elfogadom azt az indítványt, hogy a Nagy István képviselő ur által javaslatba hozott betoldás tárgyalás és jelentéstétel végett a véderő-bizottsághoz utasittassék. Ezzel tehát bebizonyítottam, hogy nem utasítok mindent mereven vissza és azt hiszem, hogy ha Bolgár képviselő ur ezt szem előtt tartaná, nem volna olyan nervosus, mint a hogy ezt maga is elismerte. Mindjárt nem volna olyan nervosus, hogy ha hiábavaló munkával nem foglalkoznék, mint a hogy ezt többen is, a kik egyéves önkéntesek voltak, tették, hogy engem akartak tisztán katonai dolgokra tanítani. Ez körülbelül olyan, mint hogy ha a halat uszásra tanítanák. Ez hiábavaló fáradtság, a mi azután eredményezi azt, hogy az ember nervosus lesz. *(Derültség és tetszés a jobboldalon.)*

Szalay Imre: Még nem tudtuk, hogy a honvédelmi minister római pápa! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: A t. képviselő ur csudálkozik azon, hogy én a magam nézetéhez ragaszkodom. Az természetes, hogy mindenki ragaszkodik a maga nézetéhez.

A t. képviselő ur is ragaszkodik a magáéhoz, én is ragaszkodom a maganéhoz. *(Derültség jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon és felkiáltások: Tehát mégis elfogadta az indítványt!)* Az indítványt nem fogadtam el, hanem elfogadtam azt, hogy az a véderő-bizottsághoz utasittassék. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Tessék megczáfolni! Ne szívja vissza!)*

Azt mondja a t. képviselő ur, hogy kétféle honvédelmi minister van itten, az egyik ezt, a másik meg azt mondja. Ez olyan, mint a „Janus“ képe. Azt hiszem, hogy ez nem reánk illik, bár látom, hogy van itt is ilyen „Janus“-kép, mely egyszer ide, másszor oda néz. *(Élénk helyeslés és derültség a jobboldalon.)*

Gróf Andrássy Manó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azt gondolom, hogy azon engedékenységnél fogva, melyet az imént a t. honvédelmi minister ur tanusított, ezen ügy abba a stadiumba jutott, hogy talán nem szükséges észrevételeket tennem, csak Thaly képviselő ur szavára, ki azt mondta, hogy tudnak beszélni még sokáig, fognak is beszélni, akartam azt válaszolni, hogy ebből bizony az országnak kevés haszna lenne. *(Ugy van! a jobboldalon.)* De midőn látszik, hogy a minister ur enged, azt hiszem, sokkal helyesebb, ha a discussiót nyugodtan folytatjuk, hogy ezen törvényjavaslatot, mely az országra nézve annyira szükséges, mentől előbb keresztülvigyük. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Emélfogva tehát én sem kivánok szólani, mert azt hiszem, abban a meggyőződésben vagyunk mindnyájan, hogy e javaslat keresztülvitelét mielőbb eszközölnünk kell. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Petrich Ferencz: T. ház! Az elmondottak után én sem találom fölöslegesnek a beadott módosítvány szükségességét bizonyítani épen az által, a mi az általam beadott módosítványban benfoglaltatik, ugyan a most felhozott aggodalom adott nekem alapot akkor, midőn a beterjesztett módosítványnak szükségét láttam.

Mit akartam én, t. ház? Hiszen azon 18—19 éves fiatal ember, ki mint egyéves önkéntes arra kényszerittetik, hogy a tiszti vizsgát letegye, mindazon hibák nélkül, melyeket a t. minister ur emlegetett, lehetetlen, hogy még a legjobb fiú, a legjobb tanuló is képes és érdemessé tehesse magát egy év alatt a tiszti bojt elnyerésére. Ha én volnék ott tiszt abban a bizottságban, én is, mint tiszt, a legnagyobb aggodalommal szavaznám meg a tiszti bojtot ily fiatal embernek, ki még kifejlődve nines.

Ez eszmét esak azért hozom fel, mert módosítványom a tegnapi szavazás alkalmával nem lett egészen felfogva s azért hozom fel most, hogy midőn e szakasz újra a bizottsághoz kerül, eszméim érvényesülhessenek, tudniillik, hogy a fiatal ember 24 éves koráig akkor teheti a tiszti vizsgát, mikor neki tetszik, mikor arra magát képesnek, kifejlettnek érzi, mikor a német nyelvet elsajátította, a nélkül, hogy ez kötelezőleg az önkéntes gyakorlati évhez volna kötve. Mi hasznunk van abból, ha a 18 éves fiatal embert rákényszerítjük a tiszti vizsga letételére, hiszen ha a fiatal ember 18—19 éves korában kényszerittetik arra, hogy a tiszti vizsgát letegye, az természetellenes s a természetes fejlődés rendszere ellen van s miután a legjobb akarattal sem teheti le a tiszti vizsgát az első év végén, a midőn a német nyelvvel is meg kell küzdenie s igy erőszakosan markolunk bele életrendszerébe. Ezt én, mint apa mondom gyakorlati tapasztalásból.

Ezt akartam a t. ház figyelmébe ajánlani s most miután az indítvány a bizottsághoz utasittatott, arra kérem a t. házat, hogy tekintetbe véve, miszerint a fiatal véderő-kötelezett a póttartalékhoz általtéve, ez által csak nyer s igy jobban kifejlődött szolgálatképes tisztet nyerünk; hogy avval foglalkozni s azt tekintetbe venni méltóztassék. Ennélfogva pártolom Nagy István képviselő ur indítványát. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Madarász József jegyző: Gulner Gyula!

Gulner Gyula: *(Halljuk! Halljuk!)* T. ház! A Nagy István képviselő ur által beadott indítványhoz érdemileg nem kivánok szólani s nem is szólaltam volna fel az után, a mit a t. minister ur mondott, hogy hozzájárul ahhoz, hogy az indítvány a véderő-bizottsághoz utasittassék, ha a t. honvédelmi minister ur e felszólalásában mellékesen nem tett volna egy kijelentést, a mely bennem aggodalmat szül, mert a minister ur ugyan e felszólalásában azt is kijelentette, hogy azon indítványt nem fogadja el.

Egy indítványnak vagy módosítványnak a bizottsághoz való visszautasítása szerintem — s e részben bátor vagyok a t. ház gyakorlatára hivatkozni — nem jelenti sem azt, hogy az elfogadtatik, sem azt, hogy az el nem fogadtatik; de egyet jelent, s e részben bátor vagyok a gyakorlatra és magának a bizottsághoz való visszautasításnak természetére hivatkozni, jelenti azt, hogy a ház az indítványban foglaltakat érdemeseknek találja arra, hogy azok consideratio alá vétessenek s hogy azokat legalább elvben, ha nem is minden részében, nem ellenzi. Már most bocsánatot kérek, a bizottsághoz való visszautasítás szerintem ennél sem többet, sem kevesebbet nem jelenthet. Már ha a t. minister ur ma is azon felfogásban van, hogy indítványt nemcsak ugy, a mint van, hanem annak egy részét sem fogadja el: akkor azt gondolom, hogy a ház ma is abban a helyzetben van, hogy azon indítvány felett dönthessen. Szeretem azt hinni, hogy a minister ur talán nem igy értette kijelentését, midőn az indítványra vonatkozólag azt mondá, hogy azt nem fogadja el, hanem talán

azt értette, hogy ő azon indítványnak, ha nem fogadja is el annak egészét, némely részeit nem ellenzi s nem ellenzi azt, hogy az indítvány consideratio tárgyává tétessék, illetőleg a szerkezetbe ott, a hol a bizottság jónak látja, beillesztessék, a mely esetben van értelme az indítványnak a bizottsághoz való visszautasításának. De ha a t. minister ur ugy érti kijelentését s ugy akarja azt fentartani, hogy az indítványt azután sem fogja elfogadni: akkor a bizottság, nem mondom, hogy a minister ellen is nem határozhat, hanem parlamenti gyakorlatunk szerint arra még nagyon kevés példa volt, hogy a minister határozott ellenzése daczára s főleg e javaslatnál lehessen ezt remélni s igy a bizottság fölösleges munkát végezne. Kérem a t. minister urat, méltóztassék bennünket egy ujabbi nyilatkozattal megnyugtatni. *(Helyeslés balfelől.)*

Dárdai Sándor jegyző: Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Azt hiszem, hogy azon kijelentésem után, hogy beleegyezem abba, hogy a tett indítvány a bizottsághoz utasittassék tárgyalás végett, e felett minden további vita tulajdonképen meddő. Mindjárt akkor, midőn az indítvány megtétetett, kijelentettem, hogy nézetem az, hogy az indítvány fölösleges és el nem fogadható. Miután azonban a háznak épen ezen oldaláról *(szélső balra mutat)* merült fel aggály, mely többször hangsúlyoztatott, azt hiszem többet nem tehettem, hogy készségemet bebizonyítsam, mint hogy beleegyeztem abba, hogy tárgyalásba boesátkozzunk s megnézzük a bizottságban, hogy mi van az indítványban. Ha van benne valami, a mi elfogadható, akkor elfogadjuk s ha nines, akkor nem fogadjuk el. Többet nem igérhetek. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gajári Ödön: Félremagyarázott szavaim értelmének helyreigazítására kérek szót. *(Halljuk! Halljuk!)* Az elébb nem voltam a házban, midőn Thaly t. képviselő ur azt állította, mintha én tegnapi beszédemben az ellenzéket, mint olyant megtámadtam volna azért, hogy a vitát az utezára viszi ki. Én, t. ház, hivatkoztam egyes felszólalásokra, melyek azt a felfogást fejezték ki itt e házban, hogy bizonyos eredményeket nem a parlament, hanem az uteza és a nemzeti felháborodás ért volna el. E felszólalások csakugyan megtörténtek; e felfogást egyes, az ellenzékhez tartozó képviselő urak csakugyan nyilvánitották. Az én állásfoglalásom e felfogás ellen irányult és igy semmikép sem irányulhat az egész t. ellenzék ellen, melyről felteszem, hogy e felfogással magát nem azonosítja. Ezt kivántam helyreigazításkép felhozni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Nagy István T. ház! Csak félremagyarázott szavaim helyreigazítása végett óhajtok igen röviden szólani. A t. honvédelmi minister ur azt méltóztatott mondani: csodálja, hogy nem tudom, hogy ha valamely a közös hadseregre vonatkozó utasítás adatik ki, annak Lajtáninnen és a Lajtántúli részre bizonyos tekintetben, conformisnak kell lenni. Én azt mondtam, hogy először az osztrák honvédelmi minister e rendeletét olvastam. Tudom, hogy ezeknek conformisoknak kell lenni; kerestem a ház könyvtárában, a rendeletek tárában, de ott nem találtam. Azt pedig méltóztatik belátni, hogy minden rendeletet egyes embernek ugyan nehéz megszerezni. Egyébiránt köszönöm a minister ur azon kijelentését, hogy heleegyezik indítványomnak a bizottsághoz való utasításba, a miben én is megnyugszom. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Fenyvessy Ferencz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Bevártam a vita végét, minthogy e kérdéshez nem óhajtok hozzászólni, nemesak azért, mert kimerítve látom e kérdést a ház plenumában, de azért is, mert azután, a mit a t. minister ur mondott, hogy t. i. e kérdés tárgyalás végett a szakbizottsághoz utasittatik, az ügy itt a házban most tárgytalanná vált.

Én ezek után egy új szakaszt vagyok bátor indítványozni, melyre nézve felhivom a t. minister ur és a t. ház szives figyelmét. Hogy a t. minister ur meg ne ijedjen . . . *(Derültség balfelől.)*

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Nem szokásom.

Fenyvessy Ferencz: Ha meg nem ijed, annál jobb, mert akkor bizonyos vagyok benne, hogy elfogadja indítványomat. Előre megjegyzem, hogy egy eseppet sem rebellis természetű; azzal szemben nem kell a cabinet-kérdést felvetni, annak magyarázatához nem kell semmiféle ünnepélyes jegyzőkönyvi igéret; *(Derültség balfelől)* az oly szelid és igénytelen, hogy nincs ok az el nem fogadásra.

A dolog a következő: Jelenleg ugy állunk, hogy a minister ur a bizottságban kijelentette, hogy különös méltánylást érdemlő esetekben, pl. művésznövendékekre vonatkozólag ugy, mint eddig is történt, ezentúl is meg lesz engedhető, hogy oly katonakötelesek, a kik különben az egyéves önkéntességre való jogosultságukat igazolták, szolgálati idejük megkezdését életük 24-ik évéig az esetre is elhalaszthatják, ha a tanulmányaikat nem folytatják. Ezzel szemben Németországban benne van a törvényben, hogy azon katonakötelesseknek, kik a tudomány, vagy művészet valamely ágában kitüntették magukat, az illető minister egyszerűen megadhatja az egyéves önkéntesi kedvezményt, tekintet nélkül arra, hogy ők minő előtanulmányokat végeztek.

Ha ez, t. ház, a nagy német birodalomban szükségesnek mutatkozott, azt hiszem, nálunk is nagyon kivánatos volna, mert ha ezt a törvénybe

nem teszszük, akkor megtörténhetik, hogy ha a nemzetnek egy új Munkácsy-ja támad, kit Lacrois és Duzamy költeményeikben egyenesen Titian és Michel Angelo mellé helyez, kénytelen lenne továbbra is asztalosnak maradni, ecsetjét eldobni és beállani három évre katonának. *(Igaz! Ugy van! bal- és szélső balfelől.)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy az én indítványomra szükség van e hazában, de az különben is oly igénytelen, oly szelid, hogy a t. minister urnak fog indítványom szerint jogában állani meghatározni azt, hogy melyik művész érdemli meg, kinek nincsenek előtanulmányai, hogy kivonassék a három évi szolgálat alól . . . .

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Mindig figyelembe vettük!

Fenyvessy Ferencz: Nem mindig, t. minister ur, mert muszáj nekik — katonásan beszélve — kimutatniok, hogy ők az egyéves önkéntességre jogosultsággal birnak.

A német birodalomban ez nem ugy van, ott elégséges, ha a minister azt hiszi, hogy azt az illető fiatal művészt jó volna a három évi szolgálat alól kivonni, jogában áll megadni neki az egyévi engedményt. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Ennek kapcsán bátor vagyok következő külön szakaszt indítványozni: *(Halljuk! Halljuk!)*

„Azon katonaköteleseknek, kik a tudomány, művészet valamely ágában, vagy a közjó javára szolgáló valamely más tevékenységben magukat kitüntették, a honvédelmi minister urnak jogában áll az egyévi tényleges szolgálati kedvezményt megadni, tekintet nélkül az illető előtanulmányaira.“

Ajánlom indítványomat elfogadásra. *(Élénk helyeslés bal- és szélső balfelől.)*

B. Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. ház! Én azt hiszem, hogy miután egy indítvány már amúgy is a véderő-bizottsághoz utasittatott, méltóztassék ezt szintén odautasítani, hogy mindkettőt egyszerre el lehessen intézni. *(Általános helyeslés.)*

Egyébiránt, t. ház, bátor vagyok kijelenteni, hogy a művészekre eddig is, már 1868. óta, folyton különös tekintettel voltunk és őket, ott, hol lehetett, mindenféle kedvezményben részesítettük. *(Helyeslés.)*

Fenyvessy Ferencz: Ha vizsgáztak!

Elnök: Szólásra senki sincs följegyezve; hogy ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Maga a szőnyegen lévő 26. §. meg nem támadtatott; azonban előtte két új szakasz is hozatott javaslatba, a mely beillesztendő volna. Ennek következtében, miután mind a két új szakaszra vonatkozólag az is javaslatba hozatott, hogy a bizottsághoz utasittassék, legelső kérdésem az lesz: elfogadja-e a t. ház azon indítványt, hogy a Nagy István és Fenyvessy Ferencz képviselő urak által javaslatba hozott két új szakasz a véderő bizottsághoz utasittassék tárgyalás és véleményadás végett, igen, vagy nem? *(Igen!)*

Azt hiszem, elfogadni méltóztatik, hogy a javasolt két új szakasz a bizottsághoz utasittassék. A magam részéről gondoskodni fogok azok kinyomatásáról, hogy azokat a bizottság tagjai mielőbb megkaphassák. *(Helyeslés.)*

Almásy Sándor képviselő urnak indítványa természetesen szintén elfogadtatik.

Következik a 26. §. feletti döntés, megjegyezvén, hogy ha a bizottsághoz utasított szakaszok bármelyike elfogadtatik is, akkor e szakasz száma meg fog változni. Minthogy pedig maga a 26. §. szövege meg nem támadtatott, azt hiszem, hogy kijelenthetem, hogy annak 1—8. bekezdése, a melyekhez módosítványok sem adattak be, a ház többsége által elfogadtatik.

A 9. bekezdéshez az előadó ur azon módosítványt nyujtotta be, hogy annak utolsó sorában ezen szó helyett: „gépezeti“, tétessék „gépépítési“.

Kérdeznem kell tehát a t. házat, méltóztatik-e ezen szakasz 9. bekezdését, szemben az előadó ur módosítványával, változatlanul fentartani? *(Nem!)*

Azt hiszem, kijelenthetem, hogy ez nem tartatik fenn s igy a bekezdés az előadó ur módosítványával fogadtatik el.

A 10. és 11. bekezdés nem támadtatván meg, azok változatlanul elfogadtatnak.

Következik a 27. §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 27. §-t).*

Madarász József jegyző: Czirer Ákos!

Czirer Ákos: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Minthogy a javaslat 26. §-ának elfogadásával az egy éves önkéntesség ujjáalkotása felé az elhatározó lépés megtörtént, e szakaszszal a t. háznak már hallott érvek reproducálásával alkalmatlankodni nem fogok s kizárólag azon újítások taglalásával foglalkozom, melyek e szakaszban jelentkeznek. Mielőtt azonban ezek részletezésébe bocsátkoznám, egynéhány általánosb érdekű észrevételt tartok szükségesnek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Az kétségtelen dolog, t. ház, hogy e szakasz rendelkezéseiben is jelentékeny tehersúlyosbításokkal találkozunk, melyek ugyanazon szempontok szerint ítélendők meg, mint általában minden teheremelés, mely a véderő fejlesztése érdekében kivántatik; ha tehát ezek indokait kutatva, meggyőződnénk arról, hogy ezen teherfokozások a katonai egészségügynek óhajtandó föllendülésében alapos indokokkal rendelkeznek s a tapasztalt valódi szükség mértékét túl nem lépik, ugy ellenük sem tehetnénk érdemleges kifogást. *(Halljuk! Halljuk!)*

De sajnos, eddigelé még csak meg sem

kisérelték annak bizonyítását, hogy a javaslatban tervezett tetemes változtatások az intézmény körül 20 év óta gyüjtött tapasztalatokban gyökereznének s ha kérdezzük, vajjon mi lehet annak oka, hogy az erre vonatkozó tapasztalati érveket eddigelé velünk még meg nem ismertették; ennek, t. ház, kettős oka lehet. Vagy az lehet az oka, hogy olyan tapasztalatok, a melyekkel nagyobb mérvű újítások szükségességét támogatni lehetne, nem léteznek *(Ugy van! a szélő balon)* s ez esetben a teherfokozások egyszerűen fölöslegesek. Vagy talán az az oka az érvek elhallgatásának, hogy az illetékes körökben azt hitték, hogy a tervezett rendszabályok okait velünk közölni szükségtelen, minekutánna azok ugyis ismeretesek. Hát erre válaszunk az, hogy ezen okok mi előttünk, kik a hivatalos adatoktól távol állunk, bizony nem ismeretesek. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* S mert igy áll a dolog s mert teljes előzékenységem daczára sem vagyok azon helyzetben, hogy a közügyekben egyszerű állításra valamit bebizonyított tényül aeceptáljak s mert előttünk meggyőző okadatolás nem fekszik, csak kötelességet teljesítünk akkor, ha a kérdés mélyébe hatolva, kutatjuk a változtatások indító okait, elfogadván azt, mi kellő alappal bir, de ellenezve azt, minek elfogadását sem a szükség, sem a czélszerűség tekintetei nem javasolják. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Vizsgálni fogjuk hát, minő czélt akar a kormány ez újabb intézkedésekkel elérni, van-e rájuk szükség az intézmény érdekében, ha igen, alkalmasak-e a javasolt eszközök a ezél elérésére s megfelelnek-e a valódi szükség mértékének? *(Halljuk! Halljuk!)*

Az a ezél, mely a 25. §. intézkedései megállapításánál a kormány érvei közt elhatározó szerepet játszott, t. i. a tartalékos tiszti létszám felemelése, ennél a szakasznál — a hivatási kör igényelte változtatással — ugy látszik, nem lebegett a hadügyi kormány szemei előtt, egyébként bizonyára nem késett volna, a tartalékos orvosi szükséglet felemlítésével, ha ilyen léteznék, az intézmény megváltoztatása érdekében hallatott okait egygyel megszaporítani. *(Ugy van! balfelől.)* Röviden szólva, tartalékos orvosokban, ugy látszik, nines hiány, az újítások czélja tehát más lehet, ha jól sejtem, nem egyéb, mint a katonai tartalékos orvosi kar belső értékének fejlesztése, annak magasabb szinvonalra állítása. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt mondám, hogy sejtem, miként ez lehet a javasolt újítások ezélja, mert a rendelkezésemre álló okforrások ez irányban biztos támpontokat nem nyujtanak. *(Ugy van! a baloldalon.)* Ezen okforrások ugyanis a következők: először a törvényjavaslatnak indokolása, másodszor a t. honvédelmi minister urnak ugy a véderő-bizottságban, mint itt a házban adott felvilágosításai s végül harmadszor a t. előadó ur ajánló beszédei, kapcsolatban a véderő-bizottságnak általa támogatott jelentésével.

A mi már most első sorban a javaslatnak ministeri indokolását illeti, ebben e tárgyra vonatkozólag egyetlen magyarázó érvet találtam, ez is kizárólag a szolgálati évnek két részre osztása érdekében szól s azért vele majd később foglalkozom.

A másik indokforráshoz, a t. minister ur szóbeli kijelentéseihez közeledve, eonstatálom, hogy bizony ebből is esak esepegett az argumentum; mégis tőle anuyit megtudtunk, miért van szükség arra, hogy az orvos önkéntes ezentúl egy félévet a hadi állományban szolgáljon; hát egyszerűen azért, mert ezt ők maguk az orvosi kar intézői kivánatosnak mondották. Én megengedem, hogy a katonai egészségügy vezetői szerint ilyen újításra szükség van s hogy ily értelmű javaslat tétetett részükről; azt is elhiszem, de hogy ez már egymagában meggyőző argumentum volna, azt talán a t. minister ur sem hiszi el. *(Ugy van! balfelől.)* Mert ha ezt az érvet — általában — irányadónak elfogadnók, ez annyit jelentene, mint a katonai köröknek jogot engedni arra, hogy intelligens ifjainkat, a kik nem is a legrosszabb s mindenesetre a legolcsóbb katonák — a hadsereg érdekének egész önkényesen megállapított indokából — kelleténél is tovább fegyver alatt tarthassák, *(Ugy van! a baloldalon)* ismeretes lévén, hogy minden lépés, mely minket a régi hivatásos seregek felé vinni alkalmas, a katonai körökre nézve nagyon kedves és kivánatos dolognak látszik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Volna még egy másik indok, a melyet a t. minister ur a bizottsági tárgyalás során érvényesített s ez az, mely a esapatok beléletének, a legénység szokásainak megismerésében állna, de ezen érvvel is majd a szolgálati idő kettéválasztásának kérdésénél akarok foglalkozni.

Hátra volna még, hogy gyötrő szomjuságunktól űzetve az okforrások harmadikában, a bizottsági jelentés aszályos medrében is körültekintsünk. Itt, t. ház, az orvosönkéntesek ügyéről a semminél nem sokkal több mondatik, mert az talán csak nem vehető az érdemleges okadatolások számába, hogy — szerinte — a t. minister ur oda fog hatni, hogy azon önkénteseknek, kik a féléves hadi állománybeli szolgálat ellátására szükséges ruházatot megszerezni nem tudják vagy nem akarják: azoknak ugynevezett kinestári ruházat fog kiszolgáltattatni, nehogy az illetők egy esztendőben két különféle uniformist legyenek kénytelenek vásárolni. No, t. előadó ur, hogy ezen megnyugtató kijelentésével mily pazar örömet okozott azoknak, a kik a szappant és a tiszta ruhát nem szokták luxuscziknek tekinteni, azzal, úgy hiszem, hamar tisztában leszünk, ha megengedi, hogy ezen újabb kedvezménynek furesaságaira röviden rámutassak. *(Halljuk! Halljuk!)* A tisztelt előadó ur tudni fogja,

tapasztalatból, hogy mit jelent ez a szó: rekruta? Tudni fogja nevezetesen, hogy a rekruta, katonai felfogás szerint nem egyéb, mint az emberi ostobaságnak mintaképe s minden haszontalanságnak összefoglalása, a fölöttes tisztikar jó és rossz élczeinek igen alkalmas, mert nagyon türelmes czéltáblája. *(Ugy van! balfelől.)* A rekruta az őt oktató felsőbbség szemében valóságos menageriát képvisel, a rekruta hol majom, hol barom, hol egyéb, jobbára emlős, de mindig kártékony állat, melyre tisztességes ruhát adni valóságos merénylet volna cs. kir. katonai kinestár érdekei ellen *(Ugy van! a baloldalon.)* S ezért a rekrutákat, mielőtt katonai neveltetésük normális iskoláján át nem hatoltak, csak olyan, az administrativ fogalmak szerint már nem is létező, régen fogyatékba helyezett monturdarabokkal ékesítik fel, a melyeken nincs mit rontani, mert azokat a kivülről beható zsirréteg s a belülről kiható emberi izzadmányok minden további káros befolyások ellen már eléggé megedzettek. *(Ugy van! balfelől.)* Hogy ilyen és hasonló ruhák kieszközlésével ifjainknak nagy örömet nem szereztek, azt talán be fogják látni s csak arra kérem önöket, hogy ne méltóztassanak ezt megint az egyenlőségi elv és a demoeratia elleni támadásnak minősíteni, hogy ha ilyen az állati és növényi szennyesség egész halmazával saturált ruházati czikkek kegyes engedélyezését vívmány gyanánt nem üdvözöljük, mert ha igaz is az, hogy „naturalia non sunt turpia“, de azt a legutolsó orvosnövendék is igen alaposan megmagyarázhatja a t. minister urnak, hogy ez a legbiztosabb mód a betegségek propagálására s ha már a rendhez szokott embernek tisztaságérzéke nem is fordulna el undorral a kincstári jótétemény ezen áldásaitól, az orvostan művelőjének józan esze mindenesetre azon lesz, hogy az ily kedvezmények igénybevételétől tartózkodjék. *(Ugy van! balfelől.)* S minthogy a hadsereg alosztályainál az általam ismertetett eljárás, köztudomás szerint, bevett szokásnak mondható, ennélfogva, ha a bizottsági jelentésben foglalt eme kedvezménynek komoly jelentőséget akarnak tulajdonítani; czélszerű volna annyit mégis hozzá tenni, hogy ezek a szegényebb sorsú orvosnövendékrekruták legalább is olyan elbánásban fognak majd részesülni, mint a raktárban székelő molycsaládok, tudniillik hogy ők is új ruházati tárgyakkal fognak elláttatni. *(Helyeslés balfelől.)*

Áttérve most a szakaszban foglalt ujítások részletezésére, mindjárt az első bekezdésnél egy kérdés merül fel. *(Halljuk! Halljuk!)* S ez az, hogy mi történik olyanokkal, kik már kezdetben kijelentik, hogy idővel tartalékos orvosokká kineveztetni nem kivánnak. Kell ezekről is szólnunk, mert a javaslat szövege feltételezni engedi, hogy ilyenek is lehetnek. *(Halljuk! Halljuk!)* Vajjon ezek az egy év leszolgálása után a hadi állomány tartalékába fognak-e áthelyeztetni s ha igen, milyen minőségben? Vagy ezek sem fogják elkerülni a 2-ik esztendőt? Nem irigyleném ugyan tőlük ezt a keveset, ha igy állna is a dolog, csak azt jegyzem meg, hogy talán még sem felelne meg az egyenlőség annyira hangsúlyozott követelésének, a többi facultások hallgatóitól megkövetelni, hogy szakmájukhoz semmikép sem tartozó studiumokból, fárasztó tanulmányok után vizsgát tegyenek, ellenkezőleg még egy esztendeig kellvén huzniok az édes igát; az orvostól viszont, a ki a hadseregben is csak szakmája kereteiben teljesíti szolgálatát, melyeknek hasznát, praxisa gyarapodásában, még polgári existentiájában is élvezi, csak annyit kivánni, hogy a szolgálati évet sikeresen fejjezze be, a mely után a tartalékba helyeztetnék által; a nélkül, hogy itt a szövegben közelebbről megmondatnék, hogy ez alatt mit kell, mit szabad értenünk? A 35. §-nál egész világosan kimondatott, hogy a ki tiszti vizsgát nem tesz, két évet szolgál, itt meg csak „sikeres elvégzésről“ beszélnek, meg sem említvén, kell-e nekik s minő vizsgát letenniök? Vajjon miért nem engedik meg például a jogásznak is, hogy tetszés szerinti számban mehessen a hadbirói kar tartalékos állományába, vagy miért nem korlátozzák a tartalékos orvosok számát a felesleget a conbattans elemek szaporítására felhasználván? Mind olyan kérdés, melyre a jogegyenlőség érdekében, a komoly, a megnyugtató válasz nagyon kivánatos volna. *(Ugy van! balfelől.)*

Én, a ki az orvos-önkéntesek sorsának javítására nézve akarok beszédem végén indítványt tenni, csak az igazság elvének hódolok — s nem hinném, hogy ezért vád érhetne — ha másfelől constatálom, hogy ők, például a jogászokénál sokkal előnyösebb helyzetnek örvendenek. Mert az orvosnál a tiszti minősítés megszerzésének aequivalensét az orvosi diploma megszerzésének kellene képeznie. Ha tehát ennek megszerzése a 2-ik évi szolgálat elkerülésére meg nem kivántatik, amott pedig egy, az ifjúnak tanulmányai rendes körétől merőben elütő, polgári életére nézve feltétlenül haszontalan tantárgyakból álló tiszti képesítés megszerzése kivántatik, akkor, t. ház, megint egy oly esettel állunk szemben, a hol a katonai kormány nem mér egyenlő mértékkel, *(Ugy van! balfelől)* ő tudja miért, ha ugyan tudja, miért?

Az első bekezdésben továbbá az is mondatik, hogy a tényleges szolgálat 2-ik felét az orvos-önkéntesek a diploma megszerzése után a katonai egészségügyi intézetekben fogják teljesíteni. Alább meg ugy rendelkezik, hogy az, a ki 28 éves koráig az orvosi diplomát meg szerezte, az a 2-ik szolgálati év alól felmentetik. Itt az a kérdés tolakodik előtérbe, hogy hát az, a ki a diplomát meg nem szerzi, szolgálati idejének második felét, hol, mikor és mily minőségben fogja kitölteni, a hadi

állományban-e, 28 éves kora után-e, vagy mikor lesz, vagy lehet-e belőle altiszt, tiszt vagy mi egyéb? E kérdésekre is óhajtandó volna a válasz, mert hiszen a javaslat két említett rendelkezése egymással ellentmondásban látszik lenni. *(Ugy van! balfelől.)*

S most reátérek e szakasz legjelentékenyebb intézkedésére, mely abban áll, hogy az orvostanhallgató ezentúl tényleges szolgálatát két részletben fogja teljesíteni, első felét a hadi állományban, a másodikat, mint orvos, az egészségügyi intézeteknél. Itt közbevetőleg legyen szabad megemlítenem, hogy nem értem mi az oka annak, hogy a hadi állománybeli szolgálat esak a gyalog- és vadászcsapatoknál engedtetik meg s ez az érzékeny korlátozás a esapatok választásában mivel indokoltatik? És ugy tudom, hogy tartalékos orvosokra a lovasság és tüzérségnél csak ugy szükség lehet mint a gyalogságnál s azért talán nem ártana, ha az ifjak egy részének módot nyujtanánk arra, hogy a lovaglás elemeivel is megismerkedjék. Erre annyival inkább volna szükség, mert a kiket érdekel, tudni fogják, hogy egy hadi lábon álló zászlóalj orvosának, a hosszabb menetek, a detachirozások s általán hadjáratok idején nagyon fárasztó szolgálata van s közel járok a valóhoz, ha azt állítom, hogy annyira, mint a zászlóalj egynegyedrészét vezénylő századparancsnoknak, annyira legalább is szüksége van a zászlóalj orvosának is, hogy háborúban szolgálatát lovon teljesíthesse. *(Helyeslés balfelől.)*

Visszatérve a szakasz említett intézkedéséhez, ugy veszem észre, hogy az ott constatált tetemes változtatások valódi czélja tekintetében még mindig sötétben tapogatóztunk. *(Ugy van! balfelől.)* Itt lesz helyén, hogy a javaslat fentebb említett egyetlen érvével, meg a t. minister urnak ide utalt egyik nyilatkozatával behatóbban foglalkozzam. Az indokolás szerint a javasolt újítás oka következő: „Az egyévi önkéntes orvosok tényleges szolgálatának két félévre való felosztását, olyképen, a mint az a német hadseregnél már életbe van léptetve, az eddigi tapasztalatok sürgősen követelik. Az egyévi önkéntes orvosnövendékek intézménye nem vezetett a várt eredményre és a szolgálat ezen nemének alapos átalakitása okvetetlenül szükségesnek mutatkozik. A katonai egészségügynek helyes kezelése és minden hátrányok elkerülése szempontjából elodázhatlan követelmény az, hogy ezen szolgálat csak az orvosi tanulmányok befejezése és az orvosi minősítvény megszerzése után legyen teljesíthető. A polgári életben szintén csak orvostudor láthatja el az egészségügyi szolgálatot.“ Tehát megint a külföld példájára, erre a megszokott argumentumra hivatkozással állunk szemben. Németország, ugy értesülünk, az orvosönkéntesek szolgálatát kétfelé osztotta s igy mi sem természetesebb, mint hogy nekünk is igy kell tennünk, mert hiszen a mi Németországban jó, az nálunk eo ipso kitünő, lévén a viszonyok itt és ott azonosok. Ezen érv előtt, katonai szempontból magam is megtudnék hajolni, de esak ugy, ha előbb igazoltatnék, hogy ez a Németországtól recipiált újítás a nálunk érzett szükségnek is megfelel, egyébként annyira rajongó bámulója az ő nagyságának lenni nem tudnék, hogy pusztán az ő utánzása gyönyörűségének kedvéért a magunk lábára szánt czipőt az ő kaptafájára készítessem, még akkor is, ha ez a procedura a magunk lábának kinzó fájdalmat vagy legalább is kellemetlenséget okozna. *(Helyeslés a baloldalon.)* Egyébiránt az indokolás imént felolvasott részében, önmagát czáfolja meg, mert egyfelől kimondja a német viszonyok követésének czélszerűségét s vele a szolgálati év kettéosztását, de nyomban ugy folytatja, hogy az egészségügyi szolgálat érdekei azt követelik, hogy az a hadseregnél is diplomás orvosok által teljesittessék. No ha igy áll a dolog, akkor a helyes megoldás nem azt kivánja, hogy a szolgálati év német chablonra kétfelé választassék, annak első felében az orvos az orvosi ténykedésből egészen kirekesztessék, hanem e helyett a gyakorlótér rejtelmeibe legyen beavatandó, szóval, hogy egy félévre rendeltetésétől elszakittassék s olyan dolgokban nyerjen oktatást, amikre sem neki, sem tőle a hadseregnek semmi szüksége nincsen, hanem az lett volna a leghelyesebb megoldás, hogy az orvos lehetőleg egész szolgálati évét, mint diplomás egyén hasznosíthassa a katonai egészségügy érdekében. *(Ugy van! a baloldalon.)*

De nézzük, talán a t. minister ur szóbeli kijelentései jobban tájékoztatnak minket annak szükségessége iránt, hogy miért kell nekik a hadi állományban félévet leszolgálniok? *(Halljuk! Halljuk!)* Emlité a t. minister ur a bizottságban, hogy a szolgálatnak, de magának az orvosi karnak is érdekében áll, hogy külső értékében is, jelesül tekintélyében a csapatok előtt gyarapodjék, azt pedig el nem érheti, ha tagjainak fellépéséből, külső megjelenéséből ama bizonyos katonai máz, a biztosság, a határozottság hiányzik. Kivánatos az is, hogy az orvos a legénység beléletével, szokásaival és észjárásával is megismerkedjék, csak igy lévén képes hivatását jól betölteni.

A mi az elsőt illeti, t. ház, készséggel elismerem, hogy arra szükség van, miszerint az orvosönkéntesek a katonai külsőségek kellő elsajátítása végett, melyeket ha embereiknek imponálni akarnak, nem nélkülözhetnek, mert a félszeg modor csak nevetség tárgyává tenné őket, mondom e végett szükség van arra, hogy ők némi katonai dressurában részesüljenek s azért szivesen hozzájárulok az olyan rendszabályokhoz, a melyek az orvosönkénteseket az ugynevezett katonai elemi kiképzésnek akarják alávetni, de nézetem

az, hogy ha e czélra a nép fiának kiképzésére 8 hét elegendőnek tartatik, ha ennyi idejű oktatás szézezreket alkalmassá tesz arra, hogy a póttartalékból a hadi létszám fogyatékának pótlására egyenesen az ellenség előtt felhasználtassanak, akkor igazán nem látom át, hogy az orvosnak ki sem békében, sem háborúban fegyverrel szolgálni semmi körülmények közt hivatva nincsen, a kire nézve hát a fegyverrel való bánás elsajátítása egészen alárendelt jelentőséggel bir, a kit sem czéllövésre, sem tiraillirozásra, sem sánczásásra, sem őrszolgálatra, sem ezernyi más a combattans elemet illető dologra megtanítani nem szükséges, miért kelljen 6 hóig fegyveres szolgálatot teljesítenie, mikor arra, a mit neki a katonai külsőségekből okvetlenül el kell sajátítania, két hónapi tanidő bőven elegendő. *(Ugy van! a baloldalon.)*

A mi pedig a második czélt illeti, hogy tudniillik az orvos a legénység szokásaival, a csapatok észjárásával és beléletével megismerkedjék, ez a czél, t. ház, azon a módon, a hogy az orvosönkéntesek hadi állománybeli szolgálata terveztetik, elérhető nem lesz. *(Ugy van! balfelől.)* Mert ezen ifjak bizonyára együtt, nagyobb csoportokban a legénységi állománytól elkülönítve fognak kiképeztetni. Ez a feltevés teljesen jogosult, mert a javaslat szerint az illetők fegyveres szolgálatokat mindenkor csak az év április havának 1-én fogják megkezdhetni, már pedig köztudomás szerint a rendes ujonczképzés április 1-én már igen előhaladt stadiumban áll, miből önként következik, hogy az orvosok elemi kiképeztetését, mely félévvel később indul meg, mint a félévvel idősebb ujonczoké, emezekével összekapcsolni nem lehet, nem szabad; *(Ugy van! balfelől)* mert ez annyit jelentene, mint az októberi újonczok továbbképzését megakasztani mindaddig, mig az áprilisi újonczok amazok készültségét el nem érik, vagy pedig annyit jelentene, mint az áprilisban belépő újonczok kiképzését minden regula ellenére hátulról kezdeni meg. Mindkettő ellenkeznék a helyeseknek ismert oktatási elvekkel. *(Helyeslés a baloldalon.)* Az orvosnövendékek tehát okvetlenül külön csapatban fognak kiképeztetni s ha most hozzáveszszük még, hogy ezek laktanyán kivül laknak, oktatásuk idején a legénységgel sűrűbben — a dolog természeténél fogva — nem érintkezhetnek, az oktatás idején kivül meg, bizonyára más körökben fognak forgolódni: akkor valóban nem tudom, hogy az orvosok ezen az uton a katonaság beléletével, a legénység szokásaival vajjon miképen fognak megismerkedhetni. Én azt hiszem, sehogy sem. Ezt a czélt tehát igy el nem érik, de helyette az orvost hivatásának gyakorlatától magának és a hadsereg egészségügyének kárára fél esztendőre eltávolítják. *(Ugy van! balfelől.)*

És azt hiszem, hogy ennél jobb megoldás is képzelhető. Két hónap ugyanis nagyon elegendő arra, hogy egy művelt ifjú ember azt a bizonyos, szerintem is szükséges biztos fellépést s katonás magatartást megtanulja. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Természetesen csak ép és formás emberekről szólok, de hát a csámpás vagy karikalábúakat féléves dressurával sem lehet kellőleg átidomítani, azokat inkább orthopediai intézetekbe kellene küldeni. \ két hónap lejártával vagyis az elemi kiképzés befejeztével aztán beosztandók volnának a katonai egészségügyi intézetekbe, esetleg a csapatokhoz, orvosi szolgálattételre. Természetes, hogy én ezzel azt feltételezem, miszerint az orvosi egyéves önkéntességet e szerint csak diplomás ember szolgálhatja le, vagy legalább is olyan, a ki már a cursust elvégezte, de hiszen ez nagyon megfelelne a kormány azon indokolásának, a melyet az imént felolvastam s a melyben az egészségügyi szolgálat érdekében állónak mondatik, hogy az orvosnövendék tényleges szolgálatát a diploma megszerzése után teljesítse.

S ezért én a 27. §-nak olyan értelmű módosítását indítványozom, hogy annak I. bekezdésében e helyett: „egy félévet a hadi állományban“ tétessék: „2 hónapot a hadi állományban“ s „másik félévet“ helyett tétessék: „10 hónapot“; egyuttal a második bekezdés akként módosittassék, hogy a hadi állománybeli szolgálat ugy a rendes ujonczképzés idején, vagyis október 1-jén, mint a javaslat által előttem ismeretlen okból április 1-ére kitűzött határidőben is megkezdhető legyen. A midőn a tisztelt háznak e módosítást szives elfogadásra ajánlanám, még csak azt teszem hozzá, hogy ha a javaslat 30. §-ában, melyben a tartalékos katonai hivatalnokokról intézkedik, igen helyesen beérte azok 8 heti katonai kiképeztetésével, nem látom át, hogy az orvosoknál, kik a combattans elemhez szintén nem tartoznak, ettől eltérő szigorításra miért volna szükség? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ajánlom módosításomat elfogadásra.

Elnök: A módosítvány fel fog olvastatni.

Madarász József jegyző *(olvassa).*

Elnök: A szakasz többi része megmaradna? *(Czirer igenlőleg int.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Nagyon kérem, hogy a tett indítványtól eltekinteni méltóztassanak és pedig azért, mert itt nemcsak arról van szó, hogy az illető, ki mint orvos akar szolgálni, egy fél év alatt elsajátítsa a katonai formákat, hanem igenis arról — mint igen helyesen méltóztatott mondani — hogy a legénységi és a katonai életmóddal, a szolgálat menetével megismerkedjék és azt lehetőleg elsajátítsa, szóval hogy a katonai élettel és mindavval, a mi ezzel összefügg, megismerkedjék; nehogy adandó alkalommal a legényeknek mind-

untalan felüljön, mint az tapasztalatlan emberekkel, a minők az orvosok némelykor voltak, eddig is történt. Azért az egész katonai orvosi kar szükségesnek találta azt, hogy azon egyén, ki orvosi minőségben akar a hadseregben szolgálni, egy fél évet töltsön a legénységi állományban és az, hogy ezen egyének elkülönítetten legyenek oktatva, csak annyiban állhat, hogy ha egy és ugyanazon csapatnál több ily egyén jelentkezik, az első oktatást, természetesen a 6 heti oktatást, igenis elkülönítetten fogják nyerni, de később azután azonnal be lesznek osztva a csapatba, hogy csapatszolgálatot teljesítsenek.

Kifogásolta a t. képviselő ur azt is, hogy áprilistól őszig van kitéve az időszak, a melyben szolgálnak. Ez tisztán reájuk való tekintettel tűzetett ki, mert igy tanulmányi idejökből nem veszítenek semmit, mig ha télen szolgálnának, akkor természetesen egy egész évet veszítenének. Tehát ez reájuk való tekintettel történt igy; de másrészt tétetett ez azért, mert épen nyáron, midőn nagy gyakorlatok vannak, szerezheti meg a tapasztalatokat a fiatal ember, melyeket később orvosi minőségben érvényesíthet.

Méltóztatott felemlíteni azt is, hogy a többi önkéntesek, mint például a jogászok második évi szolgálatra csak akkor köteleztetnek, hogy ha meg nem felelnek a tiszti vizsga követelményeinek, az orvosoknál nincs ez igy. Az igaz, mert az alapfeltétel, hogy valaki orvos lehessen, sokkal szigorubb követelményekhez van kötve, mint a többi egyetemi polgároknál. Igy a jogász négy évig tanul, az orvos pedig öt évig. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Hát a praxis!)* Az orvosnak is kell praxis, mert a ki ma megkapja a diplomáját, kötve hiszem, hogy a képviselő urak közül valaki ahhoz menne magát curáltatni. Praxis kell minden pályán. *(Ugy van! balfelől.)* Itt természetesen azokról van szó, a kik tartalékos orvosoknak akarják magukat kineveztetni, mert a ki nem óhajt tartalékos orvossá kineveztetni, az a harczosok állományában szolgál és ott ugyanazon feltételeknek van alávetve, mint a többiek.

Én tehát kérem a t. házat, méltóztassék e szakaszt ugy, a mint van, változatlanul elfogadni.

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve. Hogy ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

A 27. §-hoz Czirer Ákos képviselő ur két rendbeli módosítványt adott be a szakasz első bekezdéséhez. Az első bekezdésben ugyanis ezen szavak helyett: „egy félév“, azt kivánja tétetni, hogy „két hónap“.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a 27. § első bekezdését, szemben Czirer Ákos képviselő ur módosításával változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Felkiáltások jobbfelől: Igen! balfelől: Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a ház többsége változatlan fentartja a bekezdést. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Szavazzunk!)*

Én ugyan, a mint láttam, a többség változatlanul kivánja fentartani a bekezdést, de ha kivánni méltóztatnak, ugy kérem azon képviselő urakat, a kik a bekezdést változatlanul kivánják fentartani, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Tehát nem tévedtem feltevésemben: a ház többsége változatlanul elfogadta az első bekezdést.

A második bekezdésre nézve Czirer képviselő ur egy egészen új szövegezést hozott javaslatba. Méltóztassanak meghallgatni.

Nagy István jegyző *(olvassa).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e, szemben ezen módosítványnyal, változatlanul fentartani a bizottság által szövegezett második bekezdést, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége fentartja a második bekezdést és igy Czirer képviselő ur módosítványa elesik. A 3-ik, 4-ik és 5-ik bekezdések meg nem támadtatván, azt hiszem, kijelenthetem, hogy azok a többség által megszavaztatnak.

Következik a 28. §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 28. és és 29. szakaszokat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak. Olvassa a 30. §-t).*

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! A 30. §. azon egyévi önkéntesekről szól, a kik tartalékos katonai hivataloknál óhajtanak kiképeztetni; a kik azonban közülök nem teszik le a tiszti vizsgát, azok természetesen fegyverrel szolgálnak a legénység között, miután már az első évben nyolcz hetileg kiképeztettek. Szóval itt is azon elv talál érvényre, a mi az egyévi önkéntesek intézményénél az előbbi szakaszban és csak az iránt bátorkodom kérdést intézni a honvédelmi minister urhoz, hogy miután ezen szakasz harmadik bekezdése végén azoknak, kik másodévben is tartoznak szolgálni, az van mintegy engedélyképen kilátásba helyezve, hogy ezen második év eltelte után a katonai hivatalnoki vizsgákat ismételhetik, ez azonban bizonyos előfeltételhez van kötve, tudniillik csak akkor ismételhetik, ha olyan helyen vannak, a hol ilyen tartalékos katonai hivatalnál gyakorolhatja magát és kiképeztetést nyerhet. Nem tudom azonban, hogy ilyen helyeken hagyják-e őket, mert ha áthelyezik egyebüvé, a hol ilyen katonai hivatal nem létezik, akkor lehetetlenség, hogy magát a vizsgára kiképezhesse. Ez tehát akkor csak üres igéret volna. Én különben csak örvendenék rajta, ha a minister ur nyilatkozatából azt vehetném ki, hogy olyan helyeken hagyatnak meg, a hol hadi hivatali karok, hadbiztosok stb. léteznek, hogy gyakorolhassa magát az önkéntes, hogy a második

évben sikerrel tehesse le a vizsgát. (*Helyeslés szélső balfelől.*)

B. Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Az a fiatal ember, a ki ilyen tartalékos katonai hivatalhoz akar kineveztetni és az első évben meg nem felelt, az ugyanazon a helyen, a hol szolgált, a csapathoz lesz áttéve, hogy ott a második évet szolgálja le. Ha pedig azon csapat, a melybe be van osztva, onnét elvonul, az önkéntes természetesen a csapattal együtt szintén el fog vonulni. A gyakorlati szolgálatot ismeri az első évből, miután az egész év alatt katonai hivatalnokok alatt szolgált s ott ezen szolgálatot annyira, a mennyire lehet, gyakorlatilag elsajátíthatta. Ennélfogva az önkéntesnek a második évben, hogy a vizsgát letehesse, gyakorlati szolgálatra nines szüksége, hanem elméleti gyakorlatra igen is, van szüksége. Azonkivül azon egyéneknek, a kik a második évben a csapatoknál be vannak osztva, szabadságukban áll, a szerint, a hogy kivánják, vagy a második év végén, vagy a harczosok állományában tenni le a tartalékos katonai hivatalnoki vizsgát.

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Ha a t. ház megengedi, az adott felvilágosítás után bátorkodnám a minister ur figyelmébe ajánlani azt, hogy miután a minister ur azt a distinctiót teszi, hogy azon második évben szolgáló volt önkénteseknek szabadságukban fog állani akár a fegyveres katonai, akár pedig a katona-hivatalnoki vizsgát letenni, még sem ártana azt hangsúlyozni s e bekezdésben e szavak után: „melynek eltelte után“ zárójelbe azt tenni: „és pedig akár a katonai tiszti, akár a katonai hivatalnoki vizsgát.“ Azt hiszem, hogy a világosság kedveért nem ártana, ha ezt bele tennénk, miután megvallom, hogy a minister ur magyarázatát a szövegből kiérteni nem lehet. Érdemes volna tehát azon szavakat zárójelben a szövegbe iktatni. S igy azok is kapnak kedvet a fegyveres szolgálati vizsgát letenni, a kik ezt a vizsgát könnyebben tudják letenni, mint a katonai hivatalnoki vizsgát. Azt hiszem, hogy evvel a katonai érdek nincsen bántva, sőt azon intentió is, hogy mentől több tartalékos tiszt képeztessék, el van érve.

A kapott felvilágosítás következtében ajánlanám, hogy ha a minister urnak ninesen kifogása ellene, hogy a 30. §. 3-ik bekezdésének ezen szavai után: „melynek eltelte után“, e szavak: »és pedig akár a katonai tiszti, akár a katonai hivatalnoki tiszti vizsgát“ tétessenek.

Dárdai Sándor jegyző: Báró Fejérváry Géza!

B. Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Kérem a t. házat, hogy e szakaszt ugy, a mint van, méltóztassék elfogadni és pedig azért, mert van számtalan oly dolog, mely a törvényben nem foglaltatik s a melyben való intézkedés a végrehajtási utasításnak van fentartva. És ha a végrehajtási utasítás ötször olyan vaskos kötetbe készittetik, lesznek még mindig olyan dolgok, a melyek benne felemlítve ninesenek, de azért mégis méltányos megoldást fognak nyerni. Ne méltóztassanak azt követelni, hogy az oly dolgok is vétessenek föl a törvénybe, melyek nem szorosan odavalók. A végrehajtási utasításban azonban minden fel fog vétetni, a mi az ügy felderítésére szolgálhat.

Elnök: T. ház! Nem adatott ugyan be semmi irásbeli indítvány, vagy javaslat, hanem mégis kérdeznem kell a t. házat, hogy méltóztatik-e elfogadni a 30-ik §-t?

Madarász József jegyző: I'sák Dezső!

I'sáak Dezső! T. ház! E szakasznál fogalmazási módosítványt óhajtok tenni elfogadás végett. Nevezetesen a 30. §. 4-ik bekezdésében előforduló e szavak helyett: „nyernek megfelelő alkalmazást“, e szavakat: „megfelelően alkalmaztatnak“ óhajtanám tenni. Ez magyaros, a másik pedig németes hangzású.

Elnök: Szólásra senki sines feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom.

A 30. §-nak utolsó bekezdéséhez I'sáak Dezső képviselő ur azt a módosítást adta be, hogy e szavak helyett: „nyernek megfelelő alkalmazást“, ez tétessék: „megfelelően alkalmaztatnak“. Kérdem, méltóztatik-e az első három bekezdést, mely meg nem támadtatott, elfogadni? (*Elfogadjuk!*)

A ház többsége elfogadja.

Kérdem, méltóztatik-e a negyedik bekezdéshez beadott stylaris módosítást elfogadni? (*Elfogadjuk!*)

A ház elfogadta.

Következik a 31. §.

Dárdai Sándor jegyző (*olvassa*).

Madarász József jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: T. ház! (*Halljuk!*) Bátor leszek e javaslatnál több izben felszólalni a magyaros nyelvezet érdekében s minthogy módosítványaim legnagyobb része a lényegen ugy sem változtatnak, méltóztassanak azokat figyelembe venni.

A 31. §. második bekezdésének *b)* pontjában e szavak foglaltatnak: „a papi pályára szánják el magukat.“ Elszánni magát csak a halálra szokás, vagy olyan nagy dologra, a minő a 25. §. megszavazása, (*Derültség*) de a papi pályára csak rászánja magát az ember. Még egy módosítványt bátorkodom benyujtani a negyedik bekezdés végéhez. Itt ugyanis az áll, hogy a „felszentelt papok a lelkészi teendőkre az egész fegyveres erő számára igénybe vehetők“. Azt hiszem, sem a szolgálat tekintete, sem a czélszerűség nem követeli, hogy egy magyar állampolgár osztrák ezredbe osztassék be lelkészi teendőkre. Ezek alapján bátorkodom a következő módosítványt elfogadásra ajánlani: „A második bekezdés *b)* pontja harmadik sorában a

„szánják“ és „magukat“ szavak közötti „el“ szó kihagyandó. Másodszor a negyedik bekezdés harmadik sorában a „lelkészi teendőkre“ szó után ez teendő: „csak a hadsereg magyar részében alkalmazható,“ mely esetben a sor többi része az „az“ szótól a „vehető“ szóig, illetőleg a pontig kihagyandó.

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa).*

Széll Ákos: T. ház! A Tóth t. képviselő ur által kifogásolt kifejezést magam sem tartom helyesnek. De nem tartom helyesnek a „szánják magukat“ kifejezést sem, én ennél egy sokkal magyarosabb kifejezést ajánlok, ezt: „papi pályára lépnek“.

Thaly Kálmán: T. ház! Széll Ákos képviselő ur mostani megjegyzésére bátor vagyok kijelenteni, hogy ha méltóztatik megnézni a szöveget, értelmi különbség van a között, a mit indítványozni méltóztatik és a mi a szakaszban foglaltatik, tehát ez nem volna csak stylaris módosítás, hanem lényeges különbség; mert a papi pályára szánni magát és arra lépni, nem mindegy. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Széll Ákos képviselő ur módosítványa szerint csakis akkor részesülne az illető e jogban, mikor rálépett azon pályára, a szakasz szerint pedig mikor csak rászánta magát, de még theologus. E módosítás esetleg zavart idézne elő s én azt hiszem, hogy magyarság szempontjából is inkább Tóth Ernő képviselő ur módosítványa felel meg. Az „el“ véletlenül került be, talán sajtóhibából, hanem helyesebb, hogy szánja, vagy szenteli magát, minthogy papról van szó, ha nem tetszik a „szánja“, pedig jó szó. Én attól tartok, hogy Széll Ákos képviselő ur módosításával, minthogy értelmi különbséget tartalmaz, zavar fogna előállani. *(Helyeslés bal- és szélső balfelől.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Tóth Ernő t. képviselő ur azon indítványát, hogy az „el“ szócska maradjon el, elfogadom, mert csak nyomdahiba a dolog. A másik indítványt, hogy a szakasz utolsóelőtti bekezdésébe felvétessék az, hogy lelkészi teendőkre nem az egész fegyveres erő számára veendő igénybe, hanem csak a magyar csapatoknál, azt mint ezen szakaszban feleslegest méltóztassék elejteni, mert a törvényjavaslat 15. §-a végbekezdésében amugy is ki van mondva általánosságban az, hogy a ki Magyarország területéről lesz besorozva, az csak magyar csapatokban szolgálhat. Minthogy ez a lelkészekre is egyaránt érvényes, e módosítást, mint feleslegest, ne méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Tóth Ernő: Felvilágosításul bátor vagyok, t. ház, arra rámutatni, hogy az a határozott kifejezés foglaltatik „lelkészi teendőkre az egész fegyveres erő számára.“ Ha tehát itt az „egész“ szó foglaltatik, a törvénynek más értelme nem lehet, minthogy az egész közös hadseregre. Ennélfogva módosítványomat fentartom. *(Helyeslés bal- és szélső balfelől.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Van a közös hadseregnek és honvédségnek nyilvántartásában — ha jól emlékezem — 2000—3000 magyar pap és 2000—3000 osztrák pap, ha véletlenül előfordulna, hogy szükség volna egy papra itt vagy ott, akkor hogy az a pap 20, 30 mértföldről hozassék, nem lehet a védtörvény szelleme vagy értelme; arra kérem tehát a t. házat, minthogy nagyon kivételes eset az, hogy sürgősen van egy papra szükség s azt megtagadni nem is volna kereszténvi dolog, méltóztassék a szakaszt változatlanul elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Szólásra a szakaszhoz senki sincs feljegyezve, tehát a vitát bezárom. A 31. §. két pontjához módosítás adatott be — Széll Ákos képviselő ur módosítványát visszavonta. — Miután az 1., 2 és 3. bekezdés meg nem támadtatott, azt hiszem, kijelenthetem, hogy ezek a ház többsége által elfogadtatnak. *(Helyeslés.)*

A 4. *b*)-vel jelzett bekezdéshez Tóth Ernő képviselő azon módosítást adta, hogy ennek utolsó sorában a „szánják“ és „magukat“ szó közt levő „el“ szó hagyassék ki; azt hiszem, t. ház, e szövegezés magyarabb levén, azt elfogadni méltóztatik. *(Helyeslés.)* A módosítás tehát elfogadtatott.

A 4. bekezdés egyébként nem támadtatván meg, a ház többsége által elfogadtatik.

Az 5. bekezdéshez ugyanesak Tóth Ernő képviselő ur azon módosítást adta be, hogy annak utolsó sorában a „lelkészi teendőkre“ szavak után iktattassék be: „csak a hadsereg magyar részében alkalmazhatók“ s hogy ha ez elfogadtatnék, a bekezdés többi része az „az“ szótól kezdve kihagyandó lenne. Kérdeznem kell, hogy méltóztatik-e szemben ezen módosítással változatlanul, fentartani a szöveget; igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, kik a szöveget változatlanul fentartják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a szöveget változatlanul tartotta fenn.

Thaly Kálmán: T. ház! Az utolsó bekezdésre vonatkozólag megjegyzem, hogy a 30. §-nál már előzőleg Isáak Dezső egy stylaris módosítását fogadta el a t. ház. Ennek consequentiája volna, hogy a mint ott e helyett: „nyernek megfelelő alkalmazást“, ez tétetett: „megfelelőleg alkalmaztatnak“, ugy e szakaszban is e helyett: „nyernek alkalmazást“ tétessék: „alkalmaztatnak“. E helyett tehát: „nyernek lelkészi, segédlelkészi, vagy papi jelleggel biró tanári alkalmazást“, a következetesség szempontjából, tétessék: „lelkészi, segédlelkészi vagy papi jelleggel biró tanári állásra alkalmaztatnak“. *(Felkiáltások jobbfelől: Maradhat az eredeti szöveg!)*

Elnök: T. ház! A t. képviselő ur azon nézetének ad kifejezést, hogy ezen bekezdésben a a következetesség szempontjából; „nyernek stb. alkalmazást“ helyett tétessék: „állásra alkalmaztatnak“.

Münnich Aurél előadó: T. ház! Én e szöveg változatlan elfogadását ajánlom, mert itt egy bizonyos hivatalt nyer az illető, tehát ilyenforma értelemről van szó, amott pedig jogok gyakorlásáról. *(Helyeslés jobbfelől.)* Ennélfogva kérem, méltóztassék a szöveget változatlanul elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Nem ragaszkodom módosítványomhoz. Csak a consequentia kedvéért tettem a magyarság szempontjából azt a megjegyzést. Különben „állásra alkalmaztatnak“ vagy „állást nyernek“ tökéletesen mindegy.

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e az eredeti szöveget Thaly Kálmán képviselő ur módosítványával szemben változatlanul fentartani, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a szöveg változatlanul fentartatik.

Következik a 32-ik §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa)*.

Madarász József jegyző: Irányi Dániel!

Irányi Dániel: T. ház! A 32. §. első bekezdése szerint: „A népoktatási tanintézetek, s nevezetesen az elemi és felsőbb népiskolák, a polgári iskolák és a tanitóképző-intézetek tanítójelöltjei és az ezen népoktatási tanintézeteknél, valamint a siketnémák és vakok számára fennálló közintézeteknél alkalmazott tanítók, ha már az ujonczállítás idejében ily viszonyok között vannak és besoroztattak, kérelmükre a póttartalékba osztandók.“ Szeretem hinni, hogy ezen rendelkezésből csakis feledékenység következtében hagyattak ki a hülyék tanintézetének tanítói, valamint a kisdedóvók is, mert ugyanazon okok, a melyek az itt felsorolt intézetek tanítóit ezen kedvezményben részesítendőknek igazolják, ezen kedvezményeket szükségessé teszik, harczolnak a mellett is, hogy a budai hülye-intézet tanítói, valamint azon kisdedóvók, a kik képesítve és tényleg alkalmazásban vannak, hasonlókép részesüljenek ezen kedvezményben. Ehhez képest a következő módosítványt vagyok bátor beadni, melynek felolvasását kérem.

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Módosítvány a 32. §-hoz. A harmadik sorban „a siketnémák“ szó után az „és“ kötszó töröltetvén, a „vakok“ szó után tétessék „és hülyék“: továbbá ugyancsak a harmadik sorban a „tanítók“ szó után tétessék „valamint a képesített és tényleg alkalmazott kisdedóvók.“

Zay Adolf: T. képviselőház! A tárgyalás alatt levő 32. §. felsorolja azon könnyebbítéseket, a melyekben részesülnek a néptanító-jelöltek és a tanítók hason cathegoriái. Én egészen helyesnek tartom, hogy ezen cathegoriák alá soroltassanak azok is, kiket előttem szólott Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványában felemlített. Különösen ezen két cathegoriára nézve ez csaknem önként értetődik; de hogy kisdedóvók vannak e tényleg alkalmazva, azt nem tudom, mert én csak kisdedóvónőkről tudok. *(Derültség.)*

Irányi Dániel: Igen, vannak!

Zay Adolf: Ha vannak, természetesen ezek is ezen szakasz intézkedései alá veendők.

De én, t. ház, keveslem azt, a mit ez a szakasz a tanítók sokféle nemének nyújt, mert az egész jótétemény csak abban áll, hogy 1, illetőleg 3 egész évi szolgálat helyett, mint póttartalékosok behivatnak 8 heti kiképeztetésre és azután 3—4 heti további gyakorlatra. Az idő tekintetéből ez nem terhes; nincs is kifogásom az idő ellen; hanem kifogásom van az ellen, hogy a jelenlegi szabályzatoknál fogva ezen tanítójelöltek, a kik mindenesetre az értelmiséghez tartoznak, nem viszik a katonaságnál az altiszti rangig sem.

A t. minister ur szives volt megengedni a 25. §. tárgyalásánál, hogy a tanítók ezen cathegoriái bocsáttassanak önkéntesi szolgálatra s ezzel elismerte, hogy ők az értelmiség, a képzettség bizonyos nivcaujún állanak, hogy körülbelül azon a fokon állanak, mint azok, a kik az egyévi önkéntességi szolgálatra bocsáttatnak. Tehát t. ház, nem érthetem, miért zárjuk ki ezeket a nagybecsű elemeket abból, hogy a katonaságnál sokkal jobb szolgálatot tegyenek, mint közlegényi minőségben? Óhajtandó, hogy ők, ha ambitiójuk van, altisztekké kiképeztessenek s további szolgálatot ne tegyenek, mint közlegények, hol, mint méltóztatnak tudni, igen kellemetlen bánásmódnak vannak kitéve; ha tehát képesek 8 hét alatt altiszti minősítést elérni, miért ne adjuk meg nekik a lehetőséget, hogy mint altisztek szolgáljanak? *(Helyeslés a baloldalon.)*

Talán azt fogja erre válaszolni a t. minister ur, hogy más embernél egy félévi kiképzés szükséges. De méltóztassék a tanitójelöltek képzettségét és képezhetőségét összehasonlítani egy közönséges parasztember culturális és műveltségi viszonyaival s meg fogja engedni a t. minister ur, hogy 8 hét alatt művelt embernél, ha ambitiója van, legalább annyit el lehet érni, mit a művelődésnek legalacsonyabb fokán álló embernél egy félév alatt. Különben nem is azt kivánom én elérni, hogy 8 heti kiképeztetés után legyen az illető altisztté, én csak azt kivánom, hogy bocsáttassék altiszti vizsgára; ha beválik legyen altiszt; ha nem, buktassák meg, de a lehetőségét adják meg neki. Ismerjük el a művelt elemnek, ezen nagybecsű osztálynak tekintélyét és értékét azzal, hogy legalább a vizsgára bocsássuk s ha aztán nem válnék be, ha a 8 hetet nem használná fel kellőleg marad-

jon közlegénynek, de legalább a lehetőséget adjuk meg. Én erre bátor vagyok a t. háznak a következő módosítványt ajánlani.

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Módosítvány a 32-ik szakaszhoz: „Az első bekezdés végére teendő „és 8 heti kiképeztetés után az altiszti vizsgára bocsájtandók."

Bolgár Ferencz: T. képviselőház! Én ugyan elismerem azt, hogy nagy nehézséggel jár rövid idő alatt altiszteket képezni, de tekintettel arra, hogy a szóban lévő tanítók intelligens emberek, mégis lehetnének tán köztük egyesek, a kik, ha nem is mindjárt a 8 heti kiképeztetés után, de egyik vagy másik fegyvergyakorlat alkalmával saját szorgalmuk és ambitiójuk által képesek lennének az altiszti vizsgát letenni. Mindenesetre ezen emberek ambitiója nagy mérvben emeltetnék ha csak kilátásuk is lenne arra, hogy ezen altiszti vizsgát letehetik. Már az első nyolcz hetet is sokkal jobban használnák fel, mint ugy, ha ki vannak az altiszti kitüntetésből zárva.

Azért pártolom Zay Adolf t. képviselő ur módosítványát. Vagy legalább felkérem a t. minister urat, hogy igyekezzék valami más módot arra nézve találni, hogy ezen néptanítók esetleg az altiszti rangot elnyerhessék. *(Helyeslés a baloldalon.)* Azt hiszem, hogy ez a szolgálat érdekének megfelelne. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sines följegyezve.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Irányi t. képviselő ur azon indítványát, hogy a hülyék és kisdedóvó intézetek tanitói a rendszeres tanítók számára nyujtott kedvezményekben részesittessenek, a magam részéről elfogadom. *(Helyeslés.)* De nem fogadhatom el Zay képviselő ur azon indítványát, a melyet Bolgár képviselő ur is támogatott, hogy tudniillik nyolcz heti kiképeztetés után, ha az altiszti vizsgát leteszik, altisztekké neveztessenek ki. Ezt azért nem fogadhatom el, mert a ki csak szolgált, nagyon jól tudja, hogy az altiszti képzettséget theoreticus vizsgálat alkalmával megbirálni egyáltalában nem lehet. Ez az egyik.

A második ok az, hogy altisztekben, miután a hadkötelezettség és a békelétszám által adott korlátok közt amugy is béke idején bizonyos számú altisztet minden esztendőben ki kell nevezni, az altiszti létszámban nagyon sok fölösleg mutatkozik most is. Ennek további szaporítását nem tartanám indokoltnak és ennél fogva kérem a t. házat, hogy ezen indítványtól méltóztassék eltekinteni.

Elnök: T. ház! A 32-ik szakaszhoz két rendbeli módosítvány adatott be. Az első Irányi Dániel képviselő ur módosítványa, a mely arra irányul, hogy az első bekezdés harmadik sorában a „siketnémák és vakok" szavak között lévő „és" szó töröltessék, azután a „vak" szó után vétessék fel: „hülyék és kisdedek".

Továbbá ugyanazon sorban a „tanítók" szó után tétessék: „valamint a képesített és tényleg alkalmazott kisdedóvók", a szöveg többi része változatlanul maradván.

Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik e a szöveget szemben Irányi képviselő ur módosításával változatlanul fentartani, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, a ház nem tartja fenn az eredeti szöveget, hanem azt Irányi képviselő ur módosításával fogadja el.

Most következik a Zay képviselő ur által javasolt új bekezdés, mely az első bekezdés végéhez lenne teendő s mely igy hangzik: „és nyolcz heti kiképeztetésük után az altiszti vizsgára bocsátandók". Kérdem a t. házat, méltóztatik-e ezt elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

A többség nem fogadta el és igy marad a szöveg.

A többi bekezdések nem támadtatván meg, elfogadtatnak.

Következik a 33. §. *(Felkiáltások: Holnap!)*

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 33. §-t)*.

Münnich Aurél előadó: T. ház! Kérem a második bekezdés utolsó sorában levő ezen szó helyett „tartozó" ezt tenni „lerovandó". *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: T. ház! *(Halljuk!)* A törvényhozásnak kötelessége arra törekedni, hogy a törvény szavai megfeleljenek a törvényintentióinak. És épen azért, mivel én itt ellenmondást látok a szöveg és az intentió között, bátor leszek módosítványt benyujtani. *(Halljuk!)*

Ugyanis mindjárt a szakasz elején ez van mondva: *(olvassa)*: „Azok, kik örökösödés utján jutottak valamely mezei gazdaság birtokába, ha rendesen ezen gazdaságukban laknak, abban maguk gazdálkodnak stb." Tehát az, hogy rendesen ezen gazdaságukban laknak, szintén egyik feltétel a kedvezmény elérésére. Azonban a ki például az Alföld viszonyait ismeri, jól tudja, hogy vannak ott elegen oly egyének, kik máskép megfelelnének a föltételeknek, de nem laknak öröklött gazdaságukban, hanem vagy a faluban, vagy a városban, vagy ahhoz közel. Igy tehát az, a ki velük szemben alkalmazni kivánja a törvényt, abba az abnormis helyzetbe jön, hogy nem tudja, hogy annak megadandó-e a kedvezmény, vagy nem adandó meg. Mivel tehát a feltétel csak akkor tiszta, ha a szakasz igy fog hangzani: „valamely mezei gazdaság birtokába jutnak, abban maguk gazdálkodnak stb." s ez tökéletesen elegendő: e szavak „ha rendesen ezen gazdaságukban laknak", kihagyandók.

Kérem módosítványom elfogadását. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólani senki sem kíván, a vitát bezárom,

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Én, t. képviselőház, ebbe a magam részéről beleegyezem. *(Helyeslés.)*

Elnök: A 33. §-hoz kétrendbeli módosítvány adatott be.

Tóth Ernő képviselő ur az első kekezdésben előforduló e szavakat: „ha rendesen ezen gazdaságukban laknak“ kihagyatni kívánja.

Kérdeznem kell tehát, fentartja-e a ház szemben ezen módosítással változatlanul a szöveget, igen, vagy nem? *(Nem!)*

A szöveg nem tartatik fenn változatlanul és igy az első bekezdés Tóth Ernő képviselő ur módosításával fogadtatik el.

A második bekezdésre nézve az előadó ur kívánja, hogy az abban előforduló e szó helyett: „tartozó“ e szó „lerovandó“ tétessék. Kérdem, fentartja-e a t. ház szemben ezen módosítással változatlanul a szöveget, igen, vagy nem. *(Nem!)* A ház nem tartja fenn változatlanul a szöveget és igy a második bekezdés az előadó ur módosításával fogadtatott el.

T. ház! Mai napra még egy interpellatió is be lévén jelentve, azt hiszem, mivel az idő előrehaladt, méltóztatik a t. ház beleegyezni abba, hogy a tanácskozás további folytatása a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésre tétessék át. *(Helyeslés.)*

Most méltóztassanak meghallgatni Szederkényi képviselő ur interpellatióját.

Szederkényi Nándor: T. ház! *(Halljuk!)* A t. közmunka- és közlekedésügyi minister urhoz egy rövid kérdésem lesz. De mielőtt azt felolvasom, még rövidebben a következőket vagyok bátor megjegyezni.

Nem először szólalok fel ez ügyben e házban és a t. háznak régibb tagjai bizonyosan ismerösök lesznek ezzel az ügygyel, mert többször hallották ugy interpellátio alakjában, mint egyszersmind a költségvetések tárgyalása alkalmával is, hogy tudniillik 1849-ben a Tisza-Füreden levő állandó hid felégettetett az akkori magyar kormány által strategiai szempontból és az ma sincs helyreállítva. Nem akarok itt sem történeti fejtegetésekbe, sem az ezekből folyó bizonyos következtetésekbe bocsátkozni, csak annyit fejezek ki, hogy e nagy vidéknek, Tokajtól Szolnokig, átkelési utja nincs a Tiszán és ezt hosszú évtizedek óta nélkülözi. Többször felszólalván, most már jogom volna a szemrehányás hangján is kifejezést adni annak, hogy mindezideig ez ügy minden előmunkálati intézkedés nélkül áll; de fentartom jogomat majd a közmunka- és közlekedésügyi minister ur válaszánál arra, hogy ezt bővebben is megismertessem és csak annyit mondok még, hogy igéretben nem volt hiány. Elődei is igértek ugy azelőtti interpellatiókra, mint a költségvetések tárgyalásainál. Tehát igéretben van már elég bő tapasztalatom és kijelentem a t. közmunka- és közlekedési minister urnak előre, hogy igérettel már alig ha lehetek megelégedve.

Rövid kérdésem a következő *(olvassa)*: „Az 1849-ben felégetett tiszafüredi hid helyreállítása ügyében elődei igérete folytán is fog-e s mielőbb intézkedni a t. minister ur?“

Nem bocsátkozom most egyéb fejtegetésbe. Fentartom azt, hogy majd összehasonlításokat tegyek azután az egyes vidékeken és egyes megyékben történt dolgokra és kormánytámogatásokra, szemben az itt elkövetett mulasztásokkal.

Elnök: T. ház! Az interpellatio közöltetni fog a közmunka- és közlekedési minister urral.

Ezzel t. ház, a mai ülés berekeszthető lévén, ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 1 óra 40 perczkor.)

213. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi március hó 28-án, csütörtökön.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a regale megváltására vonatkozó törvények szentesítése- és kihirdetéséről; Kasics Péter osztálytanácsosnak a honvédelmi minister által megbizásáról. Az indítvány- és interpellatiós-könyv fölolvasása. A közlekedési bizottság jelentése a deés-zilahi, beliscekapelnai vasutak és a szamosvölgyi vasuttársaság adósságai rendezéséről szóló törvényjavaslatokról. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Napirend. Szentkirályi Albert interpellatiója.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gr. Csáky Albin, gr. Széchenyi Pál.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Tibád Antal, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a március hó 27-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a ministerelnök 1,078/M. E. számú átiratát, mely szerint:

„az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvényczikkel a kártalanítási igény bejelentésére kitűzött határidő s az ezzel összefüggő határidők meghosszabításáról“ szóló törvényjavaslat ő Felsége által Budapesten 1889-ik év márczius hava 23-ik napján legkegyelmesebben szentesittetvén, mint ez idei V. törvényczikk az „Országos Törvénytár“ utján folyó évi márczius hó 26-án kihirdettetett s ezen törvényczikknek a legfelsőbb szentesítési záradékkal ellátott eredeti példánya az országos levéltárban helyeztetett el

Tudomásul vétetett.

Bemutatom a baáni kir. járásbiróság biráinak gróf Zay Albert, a bethleni kir. járásbiróság biráinak Bokros Elek képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek;

továbbá a dicső-szent-mártoni állami polgári leányiskola tanári karának gróf Haller Jenő képviselő által beadott kérvényét, melyben az 1875. évi XXXII. törvényczikknek az 1885. évi XI. törvényczikk rendelkezéseinek megfelelő átváltoztatása iránt kérelmez.

Mindezen kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Jelentem a t. háznak, miszerint a honvédelmi minister ur a jelenleg szőnyegen levő törvényjavaslat tárgyalása alkalmára Kasics Péter osztálytanácsos urat jelentette be megbizottjául, őt tehát a házszabályok 162. §-a értelmében a szólás joga meg fogja illetni.

Jelentem a t. háznak, miszerint Szentkirályi Albert képviselő ur az italmérési jog megvál-

tása tárgyában sürgős interpellatiót jelentett be. Méltóztassék az interpellatiókönyvet meghallgatni.

Tibád Antal jegyző: Az interpellatiókönyvben a következő bejegyzés foglaltatik:

(Olvassa) „Márczius 28-án. Szentkirályi Albert, az italmérési jog megváltási törvényre vonatkozó pénzügyministeri utasítás tárgyában a pénzügyministerhez.“

Elnök: A képviselő ur, a t. ház beleegyezésével az ülés végén meg fogja tenni interpellatióját.

Tibád Antal jegyző: Neményi Ambrus, a közlekedési bizottság előadója!

Neményi Ambrus, közlekedési bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém beterjeszteni a pénzügyi és közlekedésügyi bizottság jelentését a közlekedésügyi minister által beterjesztett „Deéstől—Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről“ szóló törvényjavaslat tárgyában. Egyuttal beterjesztem a közlekedésügyi bizottság jelentését a közlekedésügyi minister urnak a belisce-kapelnai helyi érdekű vasut engedélyezésére vonatkozó előterjesztése tárgyában. Tisztelettel kérem a t. házat, méltóztassék ezen jelentéseket kinyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és annak idején az osztályok mellőzésével napirendre tüzni.

Elnök: A közlekedésügyi bizottság jelentése a közlekedésügyi minister ur által beterjesztett Deéstől Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről“ szóló törvényjavaslat tárgyában, ki fog nyomatni, szétosztatni és ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, a kinyomatás után annak idejében az osztályok mellőzésével fog napirendre tűzetni. *(Helyeslés.)*

A közlekedésügyi bizottság jelentése a közlekedésügyi ministernek a belisce-kapelnai helyi érdekű vasut engedélyezésére vonatkozó előterjesztése tárgyában ki fog nyomatni, a ház tagjai között szét fog osztatni és a kinyomatás után annak idejében fog napirendre tüzetni.

Több bejelentés nem lévén, következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása és pedig a 34. §.

Tibád Antal jegyző *(olvassa a 34. §-t).*

Madarász József jegyző: Reviczky Károly!

Reviczky Károly: T. ház! A törvényjavaslat 34. §-ához bátor leszek a t. ház engedelmével nehány módosítást beterjeszteni, melyek katonai szempontból a törvényjavaslat lényegét épenséggel nem érintik, az állampolgárokra nézve azonban fontossággal birhatnak, miért is ezek elfogadására a t. házat, valamint az igen t. honvédelmi minister urat is tisztelettel felkérem. *(Halljuk!)*

Mindjárt a 34. §. első pontjából, mely szerint „a keresetképtelen apának vagy özvegy anyának egyetlen fia, vagy annak nem létében egyetlen veje, az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fenn nem állottak“, igényt tarthat a tényleges szolgálat alól való felmentésre, ezt a másfél sort: „az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fenn nem állottak“ kihagyandónak vélem. Kihagyandónak vélem pedig azért, mert rendszerint sem a keresetképes, sem a keresetképtelen apánál nem fordulhat elő az az eset, hogy neki olyan veje legyen, a ki tényleges szolgálati kötelezettségének még eleget nem tett; rendszerint mondom, mert kivételes esetek lehetnek, a mikor kivételes nősülési engedély alapján házasodik valaki és jut, mint vő azon családba, a hol keresetképtelen az apa.

Már magában véve ahhoz, hogy valaki kivételes nősülési engedélyt kaphasson, rendkivül fontos okok, még pedig a legtöbb esetben közerkölcsiségi szempont alá eső okok szükségesek és ha ezen okok elég méltánylást érdemlők arra, hogy a tényleges szolgálatot még nem teljesített fiatal embernek a kivételes nősülési engedély megadassék, kétszeresen méltánylást érdemelnek akkor, hogy ha a nősülés oly családban történt, a hol az apa különben is kereset-képtelen. Mert hisz épen a kereset-képtelen apánál merül fel a gyakorlati életben legtöbbször az a szükségesség, hogy férjhez adja sokszor még fejletlen leányát, csak azért, hogy munkabiró, pénzkereső ember jöjjön a családba, ki ugy a kereset-képtelen apának, mint az egész családnak existentiájáról gondoskodik.

Ugyanezért kérem a t. házat, hogy az 1. pontnak idézett szavait, hogy tudniillik: „az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fenn nem állottak“ méltóztassék kihagyni. *(Helyeslés a balés szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: „Módosítvány. A 34. §. első bekezdése 1. pontjából ezen szavak: „az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fenn nem állottak“ kihagyandók. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Nagyon kérném, ne méltóztassék Reviczky Károly t. képviselő ur módosítványát elfogadni. A kérdéses határozmány az eddigi törvényben nem volt benn, de 20 év óta folyton követte azt a gyakorlat. Ha jól emlékszem, több év előtt kérvény nyujtatott

be a t. képviselőházhoz, ugyane tárgyban és akkoriban, nem emlékszem szabatosan, Ráday vagy Szende minister-e vagy talán épen magam, megmagyaráztam ezt a t. háznak és a t. ház a magyarázatot elfogadta és abba belenyugodott.

A dolog tudniillik ugy áll, hogy nemcsak kivételes nősülési engedélyről lehet itt szó, hanem ha a módosítványt a t. ház elfogadja, az igény akkor is fennállhat, ha valaki például már szolgálati kötelezettségben van, azután elveszi egy ilyen keresetképtelen apának a leányát s ezzel mindjárt igénye is támad, mert a törvényes felmentési igény mindig támadhat, még akkor is támadhat, mielőtt az illető be lesz sorozva, vagy támadhat akkor is, midőn már be van sorozva és tényleg szolgál, vagy talán már a tartalékban is van s mihelyt igénye van, nagyon természetes, hogy bármikor támadt ezen igénye, mindig meg kell adni a törvényszabta kedvezményeket. Ha pedig ama szavakat kihagynók, ez által nemcsak mellőznők a 20 esztendőn át követett gyakorlatot, hanem nagyon könnyen visszaélésekre adhatnánk okot s mivel azt hiszem, hogy nem volna czélszerű a visszaélések lehetőségét még szaporítani, kérném a t. házat, méltóztassék e szakaszt ugy, a mint van, változatlanul elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Reviczky Károly: Engem a t. honvédelmi minister ur nyilatkozata nem képes megnyugtatni, mert az én módosításom csak a vőkre vonatkozott, az igen t. honvédelmi minister ur pedig azt mondotta, hogy ezen eshetőségek bekövetkezhetnek a szolgálati időtartam alatt is. Engedelmet kérek t. honvédelmi minister ur, de ez nem következhetik be, mert a nősülési engedély csak a tényleges szolgálat megkezdése előtt adatik ki.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: A szabadságolás alatt is!

Reviczky Károly: A szabadságolás alatt is? Akkor már tényleges szolgálatban volt az illető, a törvény pedig azt mondja, hogy a tényleges szolgálat alól mentendők fel azok a vők, ha ez az eset fenn nem forog. De különben is a törvénynek nem az az intentiója, hogy egyáltalán azok a katonák, kik a tényleges szolgálat alól mentetnek fel, teljesítsenek a munkaképtelen apának valami kötelezettséget, hanem a törvénynek az az intentiója, hogy azon egyének, kik különben is képtelenek, valami kedvezményben részesíttessenek azok által, kik a tényleges kötelezettség alól fel fognak mentetni.

Linder György: Bátor vagyok a t. házat és a mélyen t. elnök urat felkérni, hogy miután nem vagyunk határozatképesek, a házszabályok értelmében ne méltóztassék a szakaszt szavazás alá bocsátani. *(Felkiáltások: Vagyunk százan!)*

Elnök: Miután kétely emeltetett, hogy a ház nem határozatképes, nekem kötelességem a ház tagjait megszámláltatni. Azért felszólítom a ház jegyzőit, hogy a jelen levő képviselőket összeszámlálni méltóztassanak. *(Nagy István és Josipovich Géza jegyzők számlálják a jelen levő képviselőket.)*

A jegyző urak jelentése szerint igaz, hogy 82-en vannak csak a házban, hanem bátor vagyok a t. háznak egy körülményt figyelmébe ajánlani, tudniillik Reviczky képviselő ur most hozzám jött és azt mondta, hogy neki ezen szakaszhoz még többrendbeli módosítása van, melyeket jelzett ugyan beszédében, de elő nem adott. Azt hiszem, a t. háznak meg kell előbb e módosítványokat hallgatni és csak azután lehet helye határozathozatalnak. Felszólítom tehát Reviczky képviselő urat, hogy most egyszerre adja elő minden módosítványát, mert többször beszélni egy szakaszhoz nem lehet. *(Helyeslés.)*

Reviczky Károly: Ezen szakasz második pontja ugy intézkedik, hogy „az apa halála után a keresetképtelen nagyapának vagy özvegy nagyanyának egyetlen unokája, ha azoknak fiuk nincs“, azaz, ha az unokát hátrahagyott apának testvérje és igy a hivatolt nagyapának vagy nagyanyának fia még életben van, akkor a törvény intézkedése alapján az unoka, a kit a nagyszülők eltartásának kötelezettsége illet, mentességre jogot nem tarthat. Bekövetkezhetik azonban az az eset, hogy egy apának van több gyermeke. Ezek közül az egyik nős és van egy gyermeke, tehát a nagyapának van egy unokája. Van tehát ezen unokának két nagybátyja, a kikre a törvényjavaslat hivatkozik, a mely esetben az unokát nem illeti meg a mentesség. De mondjuk, hogy a két nagybátya, a nagyszülőknek ezen két gyermeke teljesen munka- és keresetképtelen, nyomorék, a kik nem képesek azt a kötelezettségüket teljesíteni, hogy szülőiket eltartsák s igy az unoka van hivatva arra, hogy nagyszüleivel szemben ezen kötelezettséget teljesítse; ő pedig mentességet nem igényelhet, mert a törvényjavaslatban világosan benne van, hogy ha a nagyszülőknek fiuk nincsen.

Én tehát kérem a t. házat, méltóztassék a második pont második sorában előforduló „fiuk“ szó elé, a „keresetképes“ szót beilleszteni.

A harmadik pont azt mondja, hogy: „teljes árvaságra jutott testvéreknek egy fitestvére vagy féltestvére, ugyszintén atyátlan testvéreknek egyetlen féltestvére.“

A harmadik pont második sorában a „féltestvér“ szó elé kérném a következő két szót: „fitestvére vagy“ beszuratni; mert különben a szöveg némi zavarokra szolgáltatna alkalmat, a mennyiben a felmentési jogczímnél, hogy ha az atyátlan testvéreknek van fitestvérük, de van féltestvérük is, akkor ezen intézkedés szerint a féltestvér élvezné a mentességet és nem a fitestvér,

holott ez utóbbi az elhalt apához sokkal közelebbi viszonyban van.

E szakasz harmadik bekezdésében intézkedik a javaslat, hogy a törvénytelen fiú szintén részesittetik e kedvezményben, ha tőle függ a vérszerinti anyának eltartása és ha ő ezt a kötelezettségét teljesíti is.

Nézetem szerint a törvénytelen gyermeknek esak vérszerinti anyja lehet és mostoha anyja nem. Csak az az egyetlen eset fordulhat elő, midőn valaki adoptál egy gyermeket; de ez esetben is csak nevelőanyjává változik és igy a vérszerinti viszonynak kihagyása által e szakasz intézkedése pontosságából semmit sem veszítene. Mindazonáltal, ha ez ellen nem szólok, mégis azt az egyet kérem a t. háztól, méltóztassék ezen szó után: „anyjának“ „vagy testvéreinek“ szavakat beiktatni, mert ezen szerencsétlen gyermekek már ugyis súlyosan vannak büntetve a gondviselés által, hogy édes apjuk nincsen és igy róluk az egyetlen anyán kivül senki nem gondoskodik. Már most, ha még ez az anya is elhal és ezen anyának három törvénytelen gyermeke van, a kik közül az egyik munkaképes, a másik kettő pedig még egészen kiskorú s hogy ha az egyetlen munkaképes gyermek a hadseregbe besoroztatik, akkor az a két teljesen kiskorú gyermek ki lesz taszítva az élet folytonosan viharos tengerére és az az éhség, nyomorúság és nélkülözések örvényébe fog elmerülni.

A 11. bekezdéshez esak stylaris módosításom van. Ott az mondatik, hogy „...kiveendő és sorozási évfolyamához képest az esetleg még tartozó tényleges szolgálat azonnali teljesítésére kötelezteték“; erre nézve már korábban elfogadtatott a „tartozó“ szó helyett a „lerovandó“. Kérem, méltóztassék azt itt is elfogadni és tán ismétlések kikerülése szempontjából jó volna általában kimondani, hogy e szakaszban a „tartozó“ helyett, a hol előfordul, mindenüvé a „lerovandó“ tétessék. *(Helyeslés.)*

B. Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Reviczky Károly képviselő ur többrendbeli módosítványt hozott javaslatba. Legyen szabad az első pontra még visszatérve, egész rövidséggel még azt is megjegyeznem, hogy a felmentéseknél a főelv az, hogy az illető akaratától függetlenül álljon be a felmentés. Tehát az első esetben, ha keresetképtelen apának a lányát elveszi valaki, akkor nem független tőle, mert meglehet, hogy keresetképtelen az ipája, de szándékosan is ugy rendezheti a dolgot, hogy keresetképtelen ipája legyen s igy ezen alapon mentessék fel.

Felhozta ezenkivül a képviselő ur a következőket: a 2. pontban, mely igy szól: „az apa halála után a keresetképtelen nagyapának vagy özvegy nagyanyának egyetlen unokája, ha azoknak fiuk ninesen“, kivánja betétetni, hogy „keresetképes fiuk“ nincsen. Ez azonban teljesen felesleges, a mennyiben a hetedik bekezdésben világosan meg van mondva, hogy e pár szó alatt mi értetik; tudniillik, hogy: „Egyetlen fiuval, unokával, féltestvérrel, vővel egyenlő igényűnek tekintetik ugyanazon feltételek alatt az is, a kinek egyetlen fivére vagy több fivérei, illetőleg sógorai:

a) sorhadi vagy tényleges honvédségi szolgálat-kötelezettség alatt állanak, avagy a 12. §. 4-ik bekezdése értelmében tényleges szolgálatra kivételesen behivattak, mindkét esetben feltéve, hogy nem szökevények vagy

b) 18 évesnél ifjabbak vagy

c) gyógyíthatlan szellemi vagy testi fogyatkozások miatt keresetképtelenek.“

De ha a 2-ik pontban azoknak fiuk nines, akkor természetesen értetik alatta az is, hogy ha teszem fel, egy unokának van még két nagybátyja, de keresetképtelenek, akkor természetesen az unokának van igénye a felmentésre. Ez iránt tehát kétség nem lehet.

Továbbá azt kivánja a képviselő ur, hogy a harmadik pontban, hol az van mondva, „hogy a teljesen árvaságra jutott testvéreknek egy fitestvére, vagy féltestvére, ugyszintén atyátlan testvéreknek egyetlen féltestvére“, azt indítványozza a képviselő ur, hogy az „egyetlen“ és „féltestvére“ szavak közé „fitestvére és“ szavak iktattassanak. Erre szükség nines, mert midőn fitestvérről van szó, ez már az első pontban találja kifejezését; mert itt csak a meghalt atyának az édes gyermekei és özvegyének, vagy pedig az anya mostoha gyermekeinek fentartása forog kérdésben. Mindkét esetben az anyának van első sorban igénye arra, hogy az édes fia felmentessék. Ha pedig olyan nines, vagy még kiskorú, vagy keresetképtelen, akkor a féltestvérre jut a sor és a féltestvérek közül az, a ki arra igénynyel bir, fel lesz mentve. Arra tehát, hogy a féltestvér itt különösen felemlittessék, nines szükség; mert ez már az első pont alatt is van értve s azért kérném a t. házat, hogy ezt a módosítást, mint tulajdonképen teljesen felesleges ismétlést, mellőzni méltóztassék.

Továbbá azt kivánja a t. képviselő ur, hogy e szakasz e bekezdéséből: „A törvénytelen fiu hasonlóképen részesittetik e kedvezményben, ha ettől függ vérszerinti anyjának eltartása“, e szó „vérszerinti“, kimaradjon. E szó tulajdonképen azért szükséges, nehogy, mint a t. képviselő ur maga is méltóztatott mondani, adoptálás következtében visszaélés történjék.

A mi pedig a testvéreket illeti s a mit ezekre nézve szintén felemlíteni méltóztatott, az megint az utolsóelőtti kikezdésben bent foglaltatik, a mely igy szól: „Azon esetben, ha a fentebbi kedvezménynek nem lehet helye, de

különös tekintetbe vételt érdemlő családi viszonyok forognak fenn, a katonai kiképeztetés után a béke idejére való szabadságolás a fegyvergyakorlaton és az ellenőrzési szemléken való megjelenés kötelezettségének fentartása mellett elrendelhető". Eddig is az volt mindig a gyakorlat, hogy ha egészen elárvult törvénytelen testvérek voltak, a fitestvér felmentetett és az ezen törvény értelmében kiadandó végrehajtási utasításban világosan meg lesz mondva, hogy ily esetben igenis felmentésnek van helye.

A mi pedig azon stylaris módosítást illeti, hogy azt méltóztatik kívánni, hogy e szakasz *c)* pontja, második bekezdésének negyedik sorában előforduló „tartozó" szó helyébe e szó „lerovandó" tétessék, az ellen semmi észrevételem nincs.

Nagy István jegyző *(olvassa)*:

„Módosítvány. A 34. §. első bekezdés első pontjából ezen szavak — az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják nősülése idejében még fenn nem állottak — kihagyandók.

A 3. pont első bekezdésének 2-ik sorában levő „egyetlen" és „féltestvére" szavak közé iktatandók „fitestvére és" szavak.

Módosítvány. A 34. §. 1-sső bekezdés 2-ik pontjának végszavai: „ha azoknak fiuk nincs" helyett, tétessék „ha azoknak keresetképes fiuk nincs".

A 3-ik pont 3-ik bekezdésének 2-ik sorába „anyjának" és „eltartása" szavak közé szúrandó „avagy testvéreinek".

A 3-ik pont *C)* második bekezdés 4-ik sor első szava „tartozó" helyett „lerovandó" szó teendő.

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! *(Halljuk!)* Meghallgattam a t. minister ur válaszát Reviczky Károly t. képviselő ur módosítványaira. Én e módosítványok közül egy,-kettőt, de különösen azok egyikét, a mely a 3. pontban említett törvénytelen fiukról nyilatkozik, már a véderő-bizottságban megtettem emberiességi szempontból. Én tudniillik nem ugyan azt, hogy a „vérszerinti" szó kimaradjon, nem kivántam, mert e szót itt nem tartom feleslegesnek, de azt indítványoztam, hogy e szavak után: „vérszerinti anyjának", az tétessék: „vagy testvéreinek". Az emberiességi szempontot a t. honvédelmi minister ur is hangsúlyozta, a mennyiben e szakasznak utolsó kikezdésére utalva, mely azt mondja: „Hogy ha különös tekintetbe vételt érdemlő családi viszonyok forognak fönn, a katonai kiképzés után a szabadságolás elrendelhető". Engedelmet kérek, e között és a be nem soroztatás közt nagy a különbség. A törvénytelen gyermekek idősebb bátyjának, mikor anyjuk elhalt, egyetlen eltartójának besoroztatási mentessége nem lesz, hanem az behivatik és az illető parancsnok jóságától függ, hogy szabadságolja-e, mert az van mondva, hogy „elrendelhető", nem pedig az, hogy „elrendelendő". Ha nem permissive, hanem imperative volna mondva, akkor még talán megnyugodnám. Az ilyen eltartót mindenesetre több hónapra hivják be s az alatt a nyomorult apró testvérek éhen halhatnak.

Figyelmébe ajánlom a törvényhozásnak még azt is, hogy most az ujonczozási, illetőleg a besorozási év egy évvel hátrább van tolva és a 21. évre van áttéve. Ennek az lesz a következése, a mi azon figyelmeztető kérvényben van, mely e tekintetben az egyházi hatóságok részéről a ház asztalán fekszik és a melyre vonatkozólag az 50. §-nál leszek bátor felszólalni és nézeteimet arra vonatkozólag bővebben kifejteni, hogy a dolgon mikép segítsünk. Addig is, mig oda érünk, itt van egy eset, a mely figyelemre méltó. Az 50. §-nál lesz szerencsém majd kimutatni, hogy ha a nősülési tilalmat, a mint tervezve van, fentartjuk, a törvénytelen születésűek száma óriási mértékben fog szaporodni az országban és az immoralitást a családi életben e törvény nagyon elő fogja mozdítani.

Leszek bátor t. ház ezen nézetemet adatokkal is igazolni . . . . *(Derültség jobbfelől.)* Engedelmet kérek, de én nem tudom, hogy mi nevetni való van azon, hogy ha az ország erkölcseinek elfajulására figyelmeztetem a t. házat. Nagyon frivol felfogásra mutat, hogyha valaki ilyenkor szembe nevet és én drágábbnak tartom a nép erkölcsét és a házassági viszonyból szülött gyermekek számának szaporítását, mint a vadházasságok gyarapítását. Nem hiszem, hogy a túloldal pap tagjai helyeselhetnék azok felfogását, a kik e kérdésen nevetnek. Én tehát az 50. §-nál már csak azért is hosszasabban fogom e kérdést kifejteni. *(Derültség jobbfelől.)*

Boross Bálint: Ezt már aztán csakugyan nevetjük.

Elnök: Kérem a képviselő urat, szíveskedjék beszédét a tárgyra vonatkozólag folytatni.

Thaly Kálmán: Engedelmet kérek, ha heczczelik az embert, vissza kell felelni. Vagy talán azt gondolják, hogy a csontból is kocsonya lesz? *(Derültség a jabboldalon.)* A túloldalról megint gúnyolják az ellenzéket. *(Ellenmondások jobbfelől.)* Tessék csak folytatni, állunk elibe! Még ha azok részéről történik is, a kik a Bach-rendszerben szerepeltek gyönyörűségesen. *(Derültség jobbfelől.)*

Én, t. ház, az emberiesség szempontjából szükségesnek tartom, hogy a törvénytelen gyermek azon esetben, hogyha kiskorú testvérének egyetlen eltartója, mentessé tétessék a besoroztatástól, mert miután az ujonczozási korosztály 1 évvel hátrább tétetett, kétségtelen, hogy törvénytelen születésűek száma az országban tetemesen szaporodni fog. Ezért én Reviczky Károly t. barátomnak módosítványát emberiességi szempontból mele-

gen pártolom és nem hiszem, hogy a minister ur valami nagyot vétene az osztrák törvénynyel való egyformaság ellen, hogyha a mi specialis viszonyainknak megfelelő szócskát a törvénybe iktatná, mert ekkor jogszerű és nem kegyelmi intézkedésnek lenne helye.

Én tehát humanitarius szempontból ajánlom a módosítást elfogadásra. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Beőthy Ákos: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Minél tovább haladunk a törvényjavaslat tárgyalásában, annál inkább meggyőződhetünk arról, hogy ez mily végzetes nemcsak a hadseregre, de a társadalomra nézve is. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

De erről nem akarok szólni, mert egyáltalában nem akarom provocálni azt a hangulatot a túloldalról, mely ugyszólván, minden provocatio nélkül önmagától keletkezik. De meggyőződhetünk arról is, minél tovább haladunk e törvényjavaslat tárgyalásában, hogy e törvényjavaslat mennyire nincsen előkészítve és mennyire nem felel meg azon követelményeknek, melyeket codificationalis szempontból minden egyes törvényjavaslatra nézve felállítottunk. Hogy mennyire nincsen előkészítve, már tapasztaltuk tegnap is, a mikor nagy István t. barátom statistikai adatairól volt szó, melyeket a t. honvédelmi minister ur nem vont tagadásba, hanem azzal szemben felállított egész csomó körülményt, azt, hogy mozgósítás alkalmával és a népfelkelés számára mennyi tisztre van szükség, a nélkül, hogy idáig meg lett volna szabatosan állapítva, hogy tulajdonképen mennyi e részben a szükséglet, vagyis hány tisztre van szükség ugy a mozgósítás alkalmából, mint ha a népfelkelés felhivatik. Igy vagyunk, t. ház, az utasítással is. Minduntalan történik hivatkozás az utasításra, történt épen most is és ezt az instructiót nem látjuk, idáig nem lett beterjesztve. Akkor, a mikor a honvédelmi minister nyilatkozatai közt itt s a honvédelmi minister ur nyilatkozatai között Bécsben a legflagransabb ellenmondások vannak. Én tehát azt hiszem, hogy minden körülmények között az utasítást be kellene terjeszteni. Addig, mig e törvényjavaslat tárgyalásában haladni képtelenek vagyunk.

Bolgár Ferencz: Nem merik!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Talán Bolgár képviselő urtól félünk!

Bolgár Ferencz: Önnek maga-magától kell leginkább félnie! *(Zaj jobbfelől.)* Ne tessék a minister urnak provocálni.

Elnök: Ne méltóztassék a t. képviselő uraknak sem oly könnyen provocálhatóknak lenni.

Beőthy Ákos: De hogy mennyire nincsen előkészítve e javaslat, mutatja épen a 34. §. Ez igen fontos intézkedéseket tartalmaz. A kivételt a szolgálat alól, tartalmazza azokat az eseteket, hol a véderő követelményei a nemzetgazdasági és társadalmi követelményekkel éles ellenmondásba jönnek és a hol a törvényhozásnak a képzelhető legnagyobb kimélettel és óvatossággal kell eljárni. Már most e szakasznál a kivételek vannak felsorolva.

Ezekkel szemben Reviczky t. barátom bizonyos indítványokat tett, melyek lényeges módosításokat tartalmaznak, ugy érdemleges, mint stylaris tekintetben. Én a legnagyobb figyelemmel kértem ugy a t minister ur, mint t. barátom előadását; de nem vagyok képes erre nézve magamnak szabatos véleményt alkotni és azt hiszem, a ház minden tagja igy van vele. Ennélfogva bátor vagyok azt indítványozni, hogy ép ugy, mint a 26. §-nál tettük, ez indítványok adassanak ki a véderő-bizottságnak, hogy ott reconsideráltatván, a mi benne jó van, fogadjuk el, a mi nem jó, vessük el. Ezt a szabatos stylisálás szempontjából is kivánom, minthogy a kifejezésekre is nagy súlyt kell fektetni ép e szakasznál, mely a legnagyobb mérvben belevág az életviszonyokba, különösen azokba, melyek a képzelhető legnagyobb kiméletet érdemlik tőlünk. Ezért tettem meg indítványomat. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója: Nagyon sajnálom, hogy Beőthy Ákos képviselő urral nem lehetek egy véleményen. Habár elismerem, hogy ezen szakasz nagyon fontos intézkedéseket tartalmaz, de ezek határozottan praecisirozva is vannak. Azt mondani tehát, hogy ezen törvényjavaslat ép a 34. §. incidenséből nem volna kellőleg előkészítve s hogy ezt megérteni nem lehet, ez lehet egyéni felfogás, de én ebben nem osztozkodom. Az lehetséges, hogy Beőthy Ákos képviselő ur nem tudta megérteni azt, hogy miről van szó.

Beőthy Ákos: Nem azt mondtam!

Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója: Azt méltóztatott mondani, hogy figyelemmel hallgatta t. képviselő ur a honvédelmi minister urat és Reviczky képviselő urat és még sem tudott magának világos képet alkotni. Concedálom, hogy ez lehetséges, de akkor arra kérem, méltóztassék talán a 34. §-t áttanulmányozni s akkor mindenesetre kellő képet fog nyerni.

A mi különben a módosítványokat illeti, ezekre bátor vagyok megjegyezni, hogy az első, mely a vőkre vonatkozik, nem új kérdést vet föl. Ez a kérdés a házban behatóan tárgyaltatott és akkor abban történt megállapodás, hogy nem lehet határozottan kimondani, hogy a vőknek akkor is legyen mentességhez való joguk, ha azon viszonyok, melyek ezt az igényt megállapítják, a házasság idejében már fenállottak, mert ebből, t. ház, csakugyan nagy visszaélések származhatnak, a mennyiben sokan csakis azért nősülnének,

hogy e mentességet érvényesíthessék. *(Ellenmondás a szélső balfelől.)* Itt legfelebb csak méltányosságról lehet szó, a méltányosságnak pedig elég van téve az utolsóelőtti bekezdésben.

A mi Reviczky képviselő ur második módosítványát illeti, hogy a második bekezdésbe tétessék „keresetképes“ fiúk, ezt mellőzni kérem, mert ha itt mondjuk ki, akkor ki kell mondanunk az első bekezdésben az egyetlen fiúnál, az egyetlen vőnél, a második pontban az egyetlen unokánál és a harmadik bekezdésben az egy féltestvérnél is, a mi pedig teljesen fölösleges intézkedés volna, a mennyiben a 7-ik bekezdésnek *c)* pontja határozottan kimondja, hogy csak azok vétetnek számításba, kik keresetképesek. Ennélfogva, t. ház, azt hiszem, hogy ezen módosítványok teljesen mellőzendők, minthogy ezen intézkedések nem tennék a szakaszt világosabbá. A szakaszt változatlan elfogadásra ajánlom, de kijelentem, hogy a stylaris módosítványhoz hozzájárulok. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Madarász József!

Madarász József: T. ház! Azon véleményben vagyok, hogy miként a t. ház azon nevezetes kérdésben, mely tegnap tárgyalás alatt volt, méltóztatott az ügyet a véderő-bizottsághoz utasítani, ez kivánatos volna ezen ügyben is, melyre nézve bizonyos tekintetben nagy eltérések vannak és melyre nézve nem áll az előadó ur azon okoskodása, hogy ez teljesen világos és határozott. Reviczky t. képviselő társam több szakasznál kifejtette, hogy azok ő előtte nem eléggé világosak és ha az általa ajánlatba hozott szavak be nem iktattatnak, nagy igazságtalanság történik. Ezek oly tények, melyeknél fogva — azon tagadhatatlanul súlyos teher mellett, melyet a 24. és 25. §-ok az egész nemzetre általában ráhárítanak — ezen szakaszban legalább a szegényebb sorsú családokkal szemben, munkaképtelenségükre való tekintettel kell az én meggyőződésem szerint a t. háznak engedményeket tenni és ha vannak bizonyos nehézségek, melyeken segíteni lehet, ugy azokat elhárítani nemesak nekünk, hanem a t. kormánypártnak és a törvényhozásnak általában kötelessége.

Bármit mondjanak is arra nézve, a mit Thaly Kálmán képviselő ur előadott, tény az, hogy Magyarországon a vadházasságok épen az által, hogy a véderő-kötelezettek nősülési engedélyének kieszközlése oly sok nehézséggel, költséggel és fáradsággal jár, igen gyakoriak. Ha tehát a családi erkölcsiség megmentésére tétetik indítvány, ne méltóztassék azt egyszerűen rideg szavazás által eldönteni, hanem nyújtsanak legalább oly módot, a milyet Beőthy Ákos t. képviselő ur ajánl a kérdésnek alapos megfontolhatása tekintetében.

Ezért pártolom Reviczky t. képviselő társam indítványát azon hozzáadással, a melyet Beőthy Ákos t. képviselő társam tett, hogy a szakasz a véderő-bizottsághoz utasíttassék tárgyalás és jelentés-tétel végett. A t. ház ezzel nem veszít semmit, mert a bizottság ezt a már is odautasított szakaszokkal együtt intézheti el. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. ház! Legyen szabad egyes megjegyzésekre röviden válaszolnom. *(Halljuk!)*

Madarász József t. képviselő ur igen élénken ecsetelte, hogy minő kegyetlenek vagyunk a szegényebb sorsú családok iránt. *(Felkiáltások balfelől: Igaz is!)* A ki a véderőtörvény végrehajtására vonatkozó, 1885-ben megjelent és jelenleg is érvényben álló utasítást elolvasta, a mely 1885-ben néhány száz példányban a t. háznak megküldetett, a ki aztnemesak „Sehätzbares Material“-nak vette, mint talán Beőthy Ákos képviselő ur, az tudni fogja, hogy a most proponált 34. §. teljesen megegyez a régi 17. §-sal, azon különbséggel, hogy itt a harmadik pontban még egy bővítés is van, hogy t. i. az eddigi kedvezmény még a féltestvérekre is kiterjesztetett. Szóban van a törvénytelen testvéreknek eltartása ezéljából eszközlendő felmentés. Thaly Kálmán t. képviselő ur azt mondja, hogy ezek a mi speciális viszonyaink. Én azt hiszem, hogy ezek nem speciális viszonyok, mert törvénytelen gyermekek előfordulnak mindenütt a világon. És ha a t. képviselő ur magának fáradságot vett volna és betekint a mostan még érvényben levő instructióba, akkor annak 281-ik oldalán megtalálta volna azon különös tekintetek között, melyek az elbocsátásra nem adnak igényt, azt is, ha pl. elárvult törvénytelen testvérek eltartásáról van szó. Ez 20 esztendő óta érvényben áll és 1885-ben ujonnan kinyomatott; erre tehát kötelességszerűleg figyelemmel voltunk és vagyunk is.

Beőthy Ákos: Nem elég az utasítás!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Az utasítás igenis elég; mert ha minden apró részletet a törvénybe méltóztatnak felvenni, akkor először a tárgyalásoknak nem lesz vége soha, másodszor pedig a törvény egész vaskos könyv lesz. *(Felkiáltások balfelől: Csak egy szó! Az nem baj!)*

És én azt hiszem, hogy ezzel — részben legalább — Beőthy Ákos t. képviselő ur azon állítása, melyet hivatkozással Bolgár Ferenez t. képviselő ur egyik kijelentésére tesz, hogy t. i. a minister nem ad elég felvilágosítást és a tárgy nincs előkészítve, magától elesik. *(Felkiáltások balfelől: Dehogy esik!)* Igenis elesik, a mennyiben 20 évi tapasztalás alapján ezen szakasz változatlanul, csak egy bővítéssel van előterjesztve; 20 év alatt pedig idő volt erre előkészülni.

De a t. képviselő ur egyuttal az utasítások előterjesztését is kivánja. Megvallom, én nem em-

lékszem arra, hogy egy még csak tárgyalás alatt levő törvényjavaslatra vonatkozó végrehajtási utasítás a képviselőház elé terjesztetett volna és azt hiszem, hogy ez tán nem is egészen logicus követelés. *(Felkiáltások balfelől: Mire hivatkozik?)*

Én arra hivatkozom, a mit tudok; és ezen pontokra nézve mondom, hogy azok a végrehajtási utasításokba fel lesznek véve. Elvállalom a felelősséget, hogy ez igy fog történni.

Kérem tehát a t. házat, méltóztassék ezen szakaszt ugy, a mint van, változatlanul elfogadni, azon egy styláris módosítással, melyet Reviczky Károly képviselő ur proponált, hogy t. i. mondassék a „tartozó“ helyett „lerovandó“.

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom, következik a szavazás.

A Reviczky Károly képviselő ur által beadott módosítványokra nézve Beőthy Akos képviselő ur azt az indítványt tette, hogy azok újabb tárgyalás és jelentéstétel végett a bizottsághoz utasittassanak vissza a szakaszszal együtt; tehát ennek kell lenni az első kérdésnek, a mely eldöntendő. *(Általános helyeslés.)*

Kérdem tehát, méltóztatik-e a t. ház Beőthy Ákos képviselő urnak a bizottsághoz újabban való visszautasítást kivánó indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, a kik ezt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége az indítványt nem fogadta el.

Következik most a Reviczky Károly képviselő ur által beadott egyes módosítványok fölött a szavazás. A 34. §-hoz Reviczky Károly képviselő ur öt rendbeli módosítványt adott be, melyek közül a szakasz első bekezdésére egy sem vonatkozván, azt, hiszem kijelenthetem, hogy a ház többsége az első bekezdést elfogadja.

Az 1. számmal jelölt bekezdés végén a 2. és 3. sorokból ezen szavakat: „az utóbbi azon esetben, ha a viszonyok, melyek igényét megállapítják, nősülése idejében még fenn nem állottak“, kihagyatni kivánja Reviczky Károly képviselő ur. Kérdem, méltóztatik-e a 2. bekezdést a bizottság szövegezése szerint ezen kihagyatni kivánt szavakkal egyetemben változatlanul fentartani, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, a kik fentartani kivánják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége elfogadta a szövegezést változatlanul.

A 2. számmal jelölt 3. bekezdéséhez Reviczky Károly képviselő ur szintén adott be módosítást; nevezetesen, hogy annak 2. sorában előforduló ezen szavak helyett: „ha azoknak fiuk nincsen“, tétessenek ezek: ha azoknak keresetképes fiuk nincs.“

Ez tulajdonképen magát a szöveget nem változtatja meg, azt hiszem tehát kijelenthetem, hogy az elfogadtatik. Hanem ezen szót: „keresetképes“ kivánja Reviczky Károly képviselő ur a „fitestvér“ szó elé beiktatni.

Kérdem tehát, méltóztatik-e a t. ház a képviselő ur ezen módosítványát elfogadni? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, azokat kérem, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el.

A kármas számmal jelzett 4-ik bekezdéshez szintén Reviczky képviselő ur azon módosítást ajánja, hogy a 2-ik sorban levő „egyetlen“ szó után tétessék: „fi- és féltestvér“. Ezzel a bekezdés nincs megtámadva, tehát kijelentem, hogy az elfogadtatott; de kérdeznem kell a t. képviselőházat, méltóztatik-e a képviselő urnak ide vonatkozó módosítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassék felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el.

Az 5-ik bekezdésre nem tétetvén módosítás, az elfogadtatik.

Hanem a 6-ik bekezdéshez azon módosítást adta be Reviczky Károly t. képviselő ur, hogy a 2-ik sorban előforduló „anyjának“ szó után szurassék be: „avagy testvéreinek“, különben a szöveg változatlanul maradna. E szerint a szöveg meg nem támadtatván, ugy hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik, de kérdeznem kell, méltóztatnak-e a t. képviselő urnak ide vonatkozó módosítását elfogadni, igen vagy nem? *(Igen? Nem?)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége ezt sem fogadja el.

A 78. és 79. bekezdések nem támadtatván meg, azok változatlanul elfogadtatnak.

A 10-ik bekezdéshez Reviczky Károly képviselő azon módosítást adta be, hogy az ott előforduló „tartozó“ szó helyett „lerovandó“ szó tétessék. Ezen styláris módosítás más szakaszoknál már elfogadtatván, azt hiszem, méltóztatnak a bekezdést a módosítással elfogadni. A 12—14. bekezdések nem támadtatván meg, a ház többsége által változatlanul elfogadtatnak.

Következik a 35-ik szakasz.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 35., 36., 37. szakaszokat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak; olvassa a 38. szakaszt).*

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Ezen szakaszban az ujonczozási eljárás tárgyaltatik kapcsolatban a 15. §-al, a melyben a hadtestek területeiről és a sorozó eljárásról van szó. Én ezen szakasznak véderő-bizottsági tárgyalásánál nem látván elég világosnak a törvényt, kérdést intéztem az igen t. honvédelmi minister urhoz, de ott is azt a választ kaptam, a mit itt, hogy majd igy az utasítás, majd ugy az utasítás.

Hát t. ház, ez engem nem nyugtathat meg tökéletesen. Azért a jelen szakasznak 5-ik bekezdésére vonatkozólag kénytelen vagyok egy észre-

vételt tenni, kapcsolatban a 15. §. intézkedésével. *(Halljuk!)* Nevezetesen itt az van mondva, hogy az ujonczállítást minden sorozó járásban a korosztályok és minden korosztályon belül a sorozásnak rendje szerint vegyes sorozó bizottságok eszközlik; a 15. §. pedig azt határozza meg, hogy „az ujonczok beosztása a hadseregbe és a honvédségbe a korosztályok sorrende és minden korosztályban a sorszámok rende szerint eszközlendő".

Ez a két dolog összefügg egymással. Az előbbi ellen nincs is kifogásom és tulajdonkép az utóbbi ellen sem volna, ha ugy történnék a dolog, a mint eddig történt. De tudomásom szerint változás czéloztatik. Eddig tudjuk, külön voltak a sorhadbeli sorozó bizottságok a maguk orvosaival, külön a honvédségiek orvosaikkal és még a vármegye tiszti orvosával Ha tehát a vegyes sorozó bizottságok ezután is megmaradnak — és ha jól emlékszem, a t. honvédelmi minister ur az iránt a bizottságban tett kérdésemre igenlő választ adott — akkor nincs ellene kifogásom. De miután a minister ur akkori válaszából is ugy vettem ki s a 15. §. intézkedése is megengedhetővé teszi, hogy ezentúl a hadkötelesek, nem mint eddig, először a közös hadseregbe, azután a honvédségbe és harmadszor a póttartalékba soroztatni, hanem a közös hadseregbe és a honvédségbe együttesen fognak soroztatni, nem mondatván ki, hogy melyik megy a közös hadseregbe, melyik a honvédségbe, a tartalékba pedig — legalább igy értem az intézkedést — mennek mind a kevésbé alkalmasak, erre nézve nem hallgathatom el aggodalmaimat.

Én nagyon szeretném elejét venni annak, a mi különös intézkedések nélkül nagyon gyakran megtörténhetik, hogy az eljárás körül visszaélések forduljanak elő. Eddig ugyanis nagyon gyakran megtörtént, hogy a sorbeliek nem igen válogattak, hanem visszahelyezték az első korosztály nagy részét, hogy hadd erősödjék s a maguk contingensét a második, sőt a harmadik korosztályból válogatták, ugy hogy néha a honvédségnek nem jutott semmi, vagy pedig a közös hadseregbeliek kiválogatván a javát, a honvédségnek csak a gyengéje maradt.

Most, t. ház, midőn a közös hadseregbe és a honvédségbe valók egy kalap alatt fognak besoroztatni, megvallom, féltem a honvédséget, hogy ezentúl még inkább a gyengéket fogják a honvédségre mintegy rákényszeríteni s a legalkalmasabb legénységet a sorhadba fogják sorozni. Erre nézve nem vagyok megnyugtatva és miután a honvédség iránt nagyon melegen érdeklődöm, szeretném, ha a t. minister ur eloszlatná ebbeli aggodalmaimat. Ezentúl a honvédség korlátolt számra lesz szorítva, a mennyiben évenként csak 12,500 újonczot kaphat, holott eddig volt eset, hogy 22,000 is kapott — igaz, hogy volt olyan is, a mikor csak 7000-et. De most már egy fix szám van megállapítva részére és miután ezentúl mindenki, a ki csak feltételesen alkalmas is, nem a honvédségbe, hanem a póttartalékba fog beosztatni, következőleg a honvédség soha nem fejlődhetik azon 150,000-en felül, mely a maximumot képezi.

Ha tehát már a honvédséget ennyire korlátozzuk, azt akarnám, hogy igazán elite katonaság legyen, hogy az a fiatalságnak igazán a javából alakíttassék össze, ne pedig a gyengébbek, mintegy dobassanak oda a honvédségnek.

Én megvallom, hogy abba az újításba, hogy vegyes sorozó-bizottságok eszközlik ugyan a sorozást, de nem mindnyájan osztatnak be a honvédségbez, hanem azontúl, nem tudom, miféle leszámítás útján történik ez; nem nyugodhatom bele. Félek, mondom, a közös hadsereg közegeinek praeponderantiájától és attól, hogy ennek az eljárásnak a honvédség fogja kárát vallani.

Ha megnyugtatna a t. honvédelmi minister ur, szivesen venném tőle; engem, midőn ezt az aggodalmat itt nyiltan a ház ülésében kifejezem, csakis a honvédség ügyei iránti meleg érdeklődés vezérel.

Azt, a mit a honvédelmi minister ur mondott, hogy az utasítást a házban be nem terjeszthette, természetesnek találom, mert az utasítás végleg megerősítve addig nem is lehet, mig törvény nincs. Nekem azonban tudomásom van arról, igaz, hogy privát tudomásom, de jó forrásból vett tudomásom, hiszen nem is titok, csak dicséret illeti ezért a minister urat, hogy az utasítás már készen is van és egyes részeiben legalább magyarra is le van fordítva; nem mondom, hogy a végérvényes utasítás, hanem a brouillon, a tervezet. Ebből az utasítási tervezetből, annak alapelveiből a minister ur talán megnyugtathat bennünket; azt hiszem, hogy ezt mindenki csak köszönettel fogja venni; sőt ha a ház nyilt ülésén nem akarná ezt tenni, a véderőbizottságban csakugyan be lehetne mutatni egy még érvényesen helyben nem hagyott utasítást is, mint anyagot, mint tertervezetet. Ha tehát az utasítás csakugyan ebben a stadiumban van, a miben nem volt akkor, midőn a véderő-bizottságban tárgyaltuk a javaslatot, nagyon kérném a minister urat, hogy a bizottságban ezen pontokat bemutassa.

Kérném azután a minister urat, mivel nem tehetem fel, hogy nála van az utasítási tervezet, hogy most legalább szóval nyilatkozzék és eloszlassa azon aggodalmakat, melyeket ezen irányban, mint jelezni bátorkodtam, táplálok. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Azt hiszem, hogy Thaly Kálmán t. képviselő urat e részben teljesen megnyugtathatom. Igaz, hogy ezentúl az ujonczozás alkalmával az

eljárás lényegesen el fog térni az eddig megszokott eljárástól. Eddig esakugyan, a mint a t. képviselő ur nagyon jól tudja, igen sokszor fictiv számokkal kellett dolgoznunk; a hadképesítés vétetett mindig alapul, de ez oly bizonytalan tényező volt, hogy hiába vetettünk ki egyik-másik sorozó járásra egy bizonyos számot, az nem került ki. Ezentúl megfordítva, mindenki, a ki hadi szolgálatra alkalmas, be lesz sorozva, a póttartalékba közvetlenül pedig csakis a feltételesen alkalmasak és bizonyos kedvezményesek, azok, kik a törvény értelmében a priori oda sorozandók be; a többiek csak később osztályoztatnak és az adrepartitio a sorozás után történik.

Thaly Kálmán: Hol?!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Minden hadtest területén.

Gullner Gyula: Nem az ujonczozás alkalmával?

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem az ujonczozás alkalmával, utólagosan. A ministeriumban azután természetesen az ellenőrzés gyakoroltatik.

Helyesen említette a t. képviselő ur, hogy az utasítás ezen része már készen van és a legkisebb nehézség sem forog fenn az iránt, hogy azt rövid uton a véderő-bizottságban a t. képviselő uraknak meg is mutassam. Ninesen abban semmi titok, holnap ugy is ülése lesz a véderő-bizottságnak és ezt az alkalmat fel fogom használni arra, hogy az utasítás e részbeni intézkedéseit a t. képviselő uraknak bemutassam. *(Általános helyeslés.)*

Thaly Kálmán: A t. ház engedelmével még egy szerény kérdést vagyok bátor intézni a t. honvédelmi minister urhoz, mert egy irányban még nem vagyok megnyugtatva.

Köszönettel veszem a t. minister ur válaszát arra vonatkozólag, hogy az utasítás tervezetét szives lesz a véderő-bizottság holnapi ülésében beterjeszteni; azt hiszem, hogy ez által részletesebb tájékozást fogunk nyerni.

Miután azonban ezentúl az ujonez nem soroztatik be közvetlenül a hadseregbe, sem közvetlenül a honvédségbe, hanem csak azután válik meg, hogy ki hova megy, azon kérdést vagyok bátor a minister urhoz intézni, hogy miféle eskü fog tétetni? Remélem, hogy a honvédek nem a sorhadi esküt fogják letenni. Vagy talán később fog történni az eskütétel, midőn az illetőt a honvédséghez osztják be? Mindenesetre ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a honvédséghez besorozottak csakis honvédségi esküt tegyenek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Az ujonczozás alkalmával vannak bizonyos esetek, melyekben már előre tudva van, hogy az illető legény a honvédséghez lesz beosztandó, ha tudniillik vagy utóállítás következtében soroztatik be és tudva van, hogy a honvédséghez jut sorszám szerint, vagy pedig véleménykülönbség alapján a harmadik korosztályból esakis a honvédséghez jutott. Tehát e két esetben a priori tudva van, hogy a honvédséghez kerül és igy a honvédségi esküt teszi le. A többiek eddig is a zárszám szerint az esküt letették és ha később a honvédséghez áthelyeztettek, ott a honvédségi esküt tették le. Most, miután nincsen tudva, hogy hova kerülnek, sorozás alkalmával a közös hadseregbeli esküt teszik le, de a ki a leszámolás alkalmával a honvédséghez jut, azonnal leteszi a honvédségi esküt. *(Mozgás a szélső baloldalon.)*

Thaly Kálmán: Visszaesküszik? No ez szép!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem is lehet ez máskép, t. ház, mert azok is, kik a közös hadseregben 10 évig szolgáltak, ha a honvédséghez átmennek, leteszik a honvédségi esküt. Tehát nincs abban semmi és megvallom, hogy aggodalomra ezen körülmény legkisebb okot sem szolgáltat. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József jegyző: Győry Elek!

Győry Elek: T. ház! Csak nehány szóval akarok ezen kérdéshez hozzá szólani. Tudniillik a honvédelmi minister urnak utóbbi nyilatkozata előttem ugy áll, hogy e szerint egy képtelenség foglaltatik ezen szakaszban, mert a besorozott, a sorszám szerint beállított és felavatás alá kerülő rövid idő alatt kétféle esküt tesz le. Mint méltóztatnak tudni, t. ház, mi e tekintetben annak idején azt indítványoztuk, hogy az eskü a közös hadsereg magyar tagjaira nézve egyforma legyen azzal, a mit a honvédségnél tesznek, de indítványunk nem fogadtatott el. Ebből következik, hogy egészen más természetű eskü az, a mit tesznek a honvédségnél és más az, a mit tesznek a közös hadseregnél. Ha az eskünek egyáltalában van valami értelme, az esakis a vallásos érzelem sanetiója lehet. Ha abból játékot űzünk és a legénységet egymás után eskettetjük, akkor az eskü olyan számba megy, mint az „isten ugyse“ és az nem fog komoly eskünek tekintetni, már pedig ez igen fontos a katonaságnál. Azért bátor vagyok indítványozni, hogy épen azon módozat megtalálása végett, hogy ezen dolgok ugy történhessenek meg, a mint itt eontemplálva van, de hogy efféle inconvenientiák és érthetetlen dolgok, valamint az esküvel való ilyen, ugyszólván, könnyelmű elbánás ne következzenek be, ezen dologra vonatkozólag vagy egy pótelőterjesztést méltóztassék a honvédelmi minister ur a ház elé tenni, vagy pedig méltóztassék a t. ház elrendelni, hogy ezen szakasz alkalmából, ezen kérdés megfontolás és megfelelő javaslattétel végett a véderőbizottsághoz utasittassék vissza. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Elnök: Szólásra senki sincs följegyezve. Hogyha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Az esküről, ha jól emlékszem, a 15. §. tárgyalása alkalmával már volt szó. A jelen szakasznál tisztán csak arról van szó, hogy valamint eddig is ugy történt, hogy azon egyének, a kik a leszámolás alkalmával, a nélkül hogy bevonultak volna, a honvédséghez jutottak, letették a honvédségnél szokásos esküt, ugy fog ez történni most is, csakhogy nagyobb számmal fognak lenni. Más különbség nincsen. Nagyon természetes, hogy másképen eljárni nem lehet, a mennyiben a hadsereghez Magyarország részéről, mint méltóztatnak a 14. §-ból tudni, 42,711 ujonez, a honvédségbe pedig 12,500 fő soroztatik be, tehát körülbelül az összes ujonezoknak egy negyed része a honvédségbe fog beosztatni. Más mód ninesen, valami módot kellett találni és vettük az eddig szokásba volt módot. És mondhatom, hogy semmiféle hátrány nem fog ebből származni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Münnich Aurél előadó: T. ház! Én is kérem a t házat, a szakaszt ugy mint van, elfogadni; mert minden ujoncznak ha besoroztatik, mindenesetre kell, hogy az esküt letegye. Eddig előre meg volt határozva, hogy ki jön a honvédséghez, ki nem. A kik a honvédségbe jutottak, azok mindjárt letették a honvédségi esküt. Most nem lehet azt tenni, mert fixirozva van a szám, hogy mennyi jut a honvédségbe. De minden ujoneznak még is először csak a közös hadseregbe kell tartoznia *(Mozgás a szélső baloldalon)* s esak a sorszámtól függ, hogy vajjon a honvédségbe jut-e valaki, vagy nem. Tehát itt semmiféle igazságtalanság sem történik, mert még mielőtt a tényleges szolgálatot megkezdené, az illető honvéd, le fogja tenni a honvédségi esküt. Ennélfogva én sem látok semmiféle nehézséget e tekintetben és ajánlom a szakasz elfogadását. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! A 38. §. nem támadtatván meg, azt hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik. Ezen szakasz alkalmából Győry Elek képviselő ur azt kivánja, hogy az esküre vonatkozólag utasittassék a bizottság, hogy tegyen a háznak előterjesztést.

Különben én azt hiszem, hogy a bizottságnak magának is joga van jelentést terjeszteni a ház elé, nem látom tehát szükségét annak, hogy a bizottság különösen is utasittassék, mert a bizottságot nem lehet eltiltani attól, hogy jelentést tegyen a háznak. Az utasítás tehát felesleges. *(Helyeslés.)*

Győry Elek: Tekintettel arra, hogy ez a kérdés különben is elő fog fordulni a véderő-bizottságban és hogy a véderő-bizottság a maga initiativájából is tehet előterjesztést a háznak, én kész vagyok visszavonni indítványomat. *(Helyeslés.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Kérem a t. házat, ne méltóztassék elfogadni az indítványt, illetőleg kérem a t. indítványozó képviselő urat, hogy indítványát visszavonni méltóztassék. Az indítvány tárgyalásának a bizottságban semmi gyakorlati haszna nem lehet. Az ujonezozás ugyanis a törvény szerint áprilisban történik, az ujonczok csak októberben vonulnak be, a végleges leszámolás pedig julius végével vagy augusztusban megy végbe. Tehát ott állunk, hogy a besorozás alkalmával egészen a végleges leszámolásig nem tudjuk, hogy az illető a közös hadsereghez, vagy a honvédséghez osztatik-e be, ez esak a leszámolás alkalmával fog kitünni; ennélfogva azon kényszerhelyzet előtt állanánk, hogy a végleges leszámolásig a legénység esküt nem tehetne. Azt hiszem a képviselő urak sem tartanák helyesnek, hogy az ujonczok besoroztassanak, de esküt ne tegyenek le és később az eskü letételére ujabban beidéztetvén, folytonos zaklatásnak legyenek kitéve; *(Ugy van! a jobboldalon)* ha tehát esküt kell letenni, tegyék le egyiket vagy másikat. Minthogy pedig négyszer annyi közös hadseregbeli ujonez van, mint honvédségi, a közös hadsereg esküjét teszik le, mindig fentartva, hogy mihelyt a honvédséghez tétetnek át, azonnal kötelesek letenni a honvédesküt. *(Felkiáltások szélső baloldalon: Épen a két eskü ellen szólunk!)* A különbség az, hogy azok, kik a hadseregnél szolgáltak és a honvédséghez tétettek át, ott letették a honvédségi esküt; most a közös hadseregnél szolgálatot nem is tesznek és egy fél év mulva, midőn bevonulnak, azonnal leteszik a honvédesküt. A bizottságban ha még oly sokáig is tanácskoznánk, más eredményre nem juthatunk, ezért kérem a t. házat, ne méltóztassék Győry Elek képviselő ur indítványát elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Győry Elek: T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy az indítvány fentartása vagy visszavonása kérdésében nyilatkozzam.

Én, t. ház, annak érdemébe, hogy miképen volna elintézendő ezen kérdés, épen azért nem boesátkoztam, mert szükségesnek tartottam, hogy a bizottsági tárgyalások ezt lehetőleg megállapítsák és ne legyünk kitéve annak, hogy az, ki, mint a honvédelmi minister ur mondta, még egyáltalában semmiféle szolgálatot nem teljesített és a közös hadseregbe kerülni egyáltalában soha sem fog, mégis közös hadseregbeli esküt tegyen. Hogy ha van mód ezen dolog megoldására, azért adtam be ezen indítványomat, hogy keressük, kutassuk ezt a módot. Ha a bizottság azt találja, hogy kutatni sem kell, ám ellene fog nyilatkozni, de nekünk, azt hiszem, hogy kötelességünk volt ezt

a dolgot kutatni és igy fentartom indítványomat. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: E szerint Győry Elek képviselő ur fentartván indítványát, kérdem a t. házat, méltóztatik-e azt elfogadni, igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el az indítványt.

Következik a 39. §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 39—43. §-okat, a melyek észrevétel nélkül elfogadtattak. Olvassa a 44. §-t).*

Madarász József jegyző: Reviczky Károly!

Reviczky Károly: T. ház! Stylaris módosításokkal nem szoktam a t. ház türelmét igénybe venni, hanem azon roppant áldozatkészség, a melylyel a 34. §-nál beadott módosítványaim közül azon egyet, hogy egy rossz szó helyett egy jót kegyesek voltak elfogadni, felbátorított engem, hogy most a 44. § nál e jogommal éljek. Igaz, hogy el lehettem készülve módosítványaim sorsára. Ugy méltóztatott a honvédelmi minister ur velünk tenni, mint a beteggel szokás, midőn a keserű orvosság után egy kis czukrot adnak neki, hogy az ízét elfelejtse. Engem nem keserített el az, hogy módosítványaim, melyek lényegesek voltak, el nem fogadtattak, de ép ugy nem örültem nagyon azon egy szó elfogadásának. A 44. §-ban azonban több szóról van szó. E szakasz ugyanis azt mondja, hogy „azon hadköteles, a ki a sorozásra, vagy a felülvizsgálatra nem idejében jelenik meg és megkésését nem kielégítőleg igazolja“ ezen és ezen büntetéssel fog sujtatni. Engedelmet kérek, ily fogalmazást talán még sem lehet megtürni; mert ez mindenféleképen van, csak magyarul nincs. Bátor vagyok tehát a t. háznak kegyes figyelmébe ajánlani újabb szerény módosításomat, hogy ezen szavak helyett: „azon hadköteles, a ki a sorozásra, vagy a felülvizsgálatra nem idejében jelenik meg és megkésését nem kielégítőleg igazolja“ tétessék: „azon hadkötetes, a ki a sorozásra, vagy felülvizsgálatra kitűzött időben meg nem jelenik és késedelmét nem igazolja.“ Ez legalább magyarul van mondva.

Elnök: A módosítvány fel fog olvastatni.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Elnök: Azt hiszem, t. ház, hogy a 39. §. első bekezdésére való hivatkozás a módosítás elfogadása esetében is megmarad. *(Helyeslés.)* Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a beadott módosítványt elfogadni? *(Elfogadjuk!)*

Ennélfogva kijelentem, hogy a 44. §. a beadott módosítványnyal fogadtatott el és hogy a 39. §. első bekezdésére való hivatkozás fentartatik.

Következik a 45. §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 45. §-t, mely észrevétel nélkül elfogadtatott. Olvassa a 46. §-t).*

Madarász József jegyző: Győry Elek!

Győry Elek: T. ház! E szakasz intézkedik azon esetekről, midőn a hadkötelezettség elől menekülés rendkivüli nagy mértékben fordul elő és rendkivüli intézkedéseket tesz szükségessé. Magát azon elvet, hogy rendkivüli intézkedések tétessenek, elfogadom és helyesnek tartom; mert azok, a kik komolyan akarják, hogy a hadsereg erős legyen és feladatának megfeleljen, kötelesek arról is gondoskodni, hogy a hadsereg gyökerében ne támadtassék meg a hadkötelezettségnek másokra való áthárítása által is. De ha a czél helyes is, ezért még nem kell oly rendkivüli eszközöket alkalmazni, a melyek önmagukban véve helytelenek. Ilyennek tartom a 46. §. *a)* pontja alatt felsorolt módozatot arra nézve, hogy mikép lehessen megóvni a hadsereget ezen bajtól.

E szakaszban taxative vannak felsorolva azon intézkedések, a melyeket a honvédelmi minister tehet és a melyekről jelentést tenni köteles. Az *a)* pontban azonban az van mondva, hogy elrendelheti, hogy „az ilyen hadköteles szökevények, mig hadkötelezettségüknek eleget nem tesznek, közigazgatási uton marasztaltassanak el.“ A különös ebben az, a mi egyébiránt az intézkedés hatálytalanságát is mutatja, hogy a szökevények akkor marasztaltatnak, mikor az illetők még elő nem állíthatók, ki nem hallgathatók és nem tudható, hogy van-e alapos mentségük arra nézve, hogy miért nem jelentek meg. Hogy ezek már is marasztalva legyenek, ez képtelenség. A másik intézkedés az, hogy hozzátartozóik, a kik csábították, vagy a szökést előmozdították, közigazgatási uton marasztaltassanak el.

A büntető törvénykönyv 452. §-a rendelkezik legnagyobbrészt ez esetekről, tudniillik ha valaki mást arra csábít, hogy magát a katonai kötelezettség alól kivonja és ott igen szigorú büntetések vannak kiszabva. Épen azért szükséges meg vizsgáltatni, hogy a szökés csakugyan megtörtént-e, hogy senkit ártatlanul ne zaklassanak. Sőt akárhányszor rámondhatják akár kire, hogy oka volt szökni és ha ő nem jelentkezik, elő veszik az apját, vagy más rokonát és birságot vetve ki reá, végrehajtás alá veszik; szóval sok bajt okozhatnak sokszor ártatlanoknak, a kik arról nem tehetnek, hogy az illetők elő nem állottak. Ily fontos dolgot a büntető törvénykönyv nem ok nélkül vett fel saját intézkedései körébe. Ne akarjuk előmozdítani, hogy mindenféle dolog egyszerű elbánás végett közigazgatási utra tereltessék s ott sommás, statariális dolgok történjenek, mire e törvény szempontjából absolute nincs szükség.

Méltóztassék figyelembe venni, hogy azok a többi rendelkezések, melyek e szakaszban foglal-

tatnak: az utlevél-kényszer, a külön sorozó bizottság, a katonai végrehajtás elég hatályosak. Ismétlem, ne bolygassuk mindenféleképen a bíróság hatáskörét s mivel e szakasz többi rendelkezései ugy is elégségesek, azt hiszem, a t. ház és a t. minister ur nyugodtan hozzájárulhat módosításomhoz, a mely igy hangzik: „a 46. §. *a)* pontja hagyassék ki“.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Matuska Péter, az igazságügyi bizottság előadója: T. ház! Az előttem szólott képviselő ur figyelmét kikerülte a szakasz azon rendelkezése, hogy a minister pénzbirságban csak akkor marasztalhatja el az illetőket, ha ily szökések nagyobb számban fordulnak elő. A bizottságban nagyon tüzetesen vitattuk meg a dolgot s a minister ur ott felhozta, hogy a határon levő megyékben, kivált némely erdélyi megyékben, különösen nagy számban fordulnak elő ily szökések. Minthogy pedig mindnyájunk érdeke, hogy az általános hadkötelezettségnek mindenki, ki alája tartozik, eleget tegyen, azt hiszem, teljesen megnyugodhatunk ez intézkedésben, annál is inkább, mert az *a)* pontban csak az illető, vagy hozzátartozói vagyonának foglalás utján való biztosításáról van szó, nem pedig elárverezéséről.

Bizhatunk tehát a minister ur belátásában, hogy e rendkivüli intézkedés csak akkor fog igénybe vétetni, midőn valóban nagy számban történnek szökések. Kérném tehát, méltóztassanak a szakasz rendelkezését meghagyni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Kún Miklós: T. ház! A 46. szakasz oly intézkedéseket tartalmaz, melyek tisztán praesentiv, policialis jellegűek. Ilyen az is, mely a minister felruházza bizonyos rendkivüli intézkedések megtételére, ilyen nemcsak az utlevelek kiadásának megszorítása, bizonyos összegeknek biztosítékkép letételének kivánata, hanem külön sorozó bizottság kiküldése iránti intézkedés is, sőt a legvégsőbb esetben a vétkesek terhére katonai végrehajtás alkalmazásba vételének elrendelése is. Mindezen rendkivüli intézkedés, t. ház, az utolsó pont kivételével, tisztán a belügyminister hatáskörébe tartozik és én ily rendkivüli intézkedésekre való meghatalmazását a honvédelmi minister urnak ezen esetekben kizárni nem kivánom, de mindenesetre szükségesnek tartom azt, hogy mindezen intézkedéseknek saját hatáskörébeni megtétele ne a honvédelmi ministerre bizassék tisztán, hanem a belügyi ministerrel egyetértőleg tehesse meg azokat. Ez okból, t. ház, van szerencsém az első bekezdésre vonatkozólag a következő módosítványt beterjeszteni: A szakasz első bekezdésében e szavak után: „honvédelmi minister“ tétessék: „a belügyministerrel egyetértőleg“. Ezt annál inkább szükségesnek tartom, miután azon rendkivüli intézkedés, mely a *d)* pontban a honvédelmi minister urnak adatik, oly katonai természetű intézkedéseket tartalmaz, minőket tisztán, minden megszorítás nélkül, még a belügyministeri hatáskör kizárásával is, katonai hatóságokra, tehát olyanokra, melyek mindig katonai érdekekből indulnak ki, ruházhatóknak nem tartok. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A második, t. ház, melyet ezen szakaszra nézve még előterjeszteni kivánok, az, hogy én teljesen belenyugszom azon indítványba, mely szerint a 2-ik bekezdés egészen kihagyassék; de miután megeshetik az, hogy a t. többség által ezen módosítvány is, ugy, mint a többi, el nem fogadtatik, szükségesnek tartom az esetre, ha Győry Elek t. képviselőtársam indítványa el nem fogadtatnék, egy második módosítványt beterjeszteni. Módosítványom tehát oda terjedne, hogy az esetre, ha Győry Elek t. képviselőtársam módosítványa el nem fogadtatik, a második bekezdés utolsó sorában e szavak helyett: „közigazgatási uton“. tétessék: „birósági uton.“ *(Helyeslés szélső balfelől.)* Szükségesnek tartom ezt, t. ház, azért, mert magának a büntetés mértékének meghatározása, mely 10—100 frtig terjed, azonkivül azon széles alap, melyre a büntetés kiszabása fektetve van és mely nemcsak a védkötelesekre magukra, ha nem azokra is kiterjed, a kik netalán a szökést bármi módon előmozdították, vagy az illetőket arra csábították volna, ezt kivánatossá teszi.

A büntetés itt tehát a védköteleseken kivül másokra is terjed ki, miután továbbá a honvédelmi minister ur előbbi szavaiból azt értettem, hogy a régi gyakorlatra is fektet némi súlyt és súlyt kölcsönzött ennek akkor, midőn egy módosítvány tárgyalásánál azt azért kivánta elvettetni, mert az eddigi gyakorlat nem igazolná azon dolog életbelépését, és minthogy az ily büntetések kiszabása az 1879. évi törvények alapján a birósági közegekre volt eddig bizva, én, t. ház, beterjesztem ezen módosítványomat és kérem, hogy azon esetre, ha Győry Elek t. képviselőtársam előbbi módosítványa el nem fogadtatik, akkor a „közigazgatási uton“ szavak helyett méltóztassék „birósági uton“ szavakat a törvény szövegébe felvenni. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Magam részéről igen kérném, hogy az eredeti szöveget fentartani méltóztassék és pedig azért, mert igaz, hogy az eddigi védtörvény elleni vétségek — mert eddig kihágások nem voltak és a büntetés mérvénél fogva vétségeknek tekintettek a cselekmények, most azonban a büntetés mérvét leszállítván a törvényjavaslat, kihágássá lettek azok minősítve — igaz, hogy ezen

kihágások a bíróság által fenyítendők. Ezen intézkedés fenn is tartatik, a mennyiben az *a)* pont kimondja, hogy ezen rendelkezések által a 44—45. §-ok büntető határozatai nem érintetnek, tehát ezen ügyek a bíróságnál maradnak. Itt csak egyes vidékekről van szó, a mi az igazságügyi bizottságban is felhozatott, a hol a szökések évek hossza során át oly mérvben fordultak elő, hogy azt tovább tűrni nem lehetett. Minthogy pedig az eddigi törvényben a honvédelmi minister volt megbizva, hogy rendkivüli intézkedéseket tegyen, de a hányszor ilyent tenni akart, akadályok merültek fel, azért szükségesnek tartottam ezen felhatalmazást itt a törvényben felvenni és a 44. és 45. §-ban felhozott cselekmények megtorlásán kivül még proponálni az *a)* betű alatt felsoroltakat azért, mert a büntető eljárásnak csak akkor van helye, ha az illető szökevény megkerül; de előfordul akárhányszor, hogy van bizonyos vagyona és mégis elmegy. Ha ily esetben egy kis pressio gyakoroltatik reá még azon idő alatt is, mialatt távol van, a mi pedig egészen méltányos dolog, mert az itthon maradók amugy is hadmentességi díjat fizetnek, mondom, ha ily módon praessio gyakoroltatik reá, mégis feltehető, hogy hamarább visszajön.

Azonkivül bátor vagyok felemlíteni még azt, hogy Kún Miklós t. képviselő ur azt proponálta, hogy a honvédelmi minister a belügyministerrel egyetértőleg bizassék meg. Azt hiszem, t. ház, hogy a honvédelmi minister leginkább van abban a helyzetben, tudni azt, hogy mikor van ilyen intézkedésekre szükség, vagy mikor nincs. Azon kivül ne méltóztassék elfelejteni, hogy Horvátországgal szemben is állanak fenn bizonyos nehézségek. Horvátországgal szemben a honvédelmi minister közös minister. Azon kivül ezen törvényjavaslat utolsó bekezdése szerint a minister az országgyülésnek arról, a mit tesz, jelentést tenni amugy is köteles. Azt hiszem tehát, hogy ez irányban a legkisebb aggodalomra ok nincs s azért kérem a t. házat, hogy ezen szakaszt változatlanul elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: T. képviselőház! Mindazokkal, a miket a t. honvédelmi minister ur és Matuska képviselőtársam Győry Elek indítványára mondott, aggodalmaink eloszlatva nincsenek. Itt ezen szakasz egy büntetőjogi intézkedést foglal magában a büntető törvény mellett, vagy mondjuk azzal szemben. Midőn 1868-ban a védelmi törvény ,megalkottatott, büntető törvényünk még nem volt; igy tehát ezen intézkedések a régi törvényben még indokolhatók voltak; de azóta megalkottatott a büntető törvény, mely mindezen esetekre intézkedik. Már most a honvédelmi minister ur azt mondja, hogy ezen intézkedés rendkivüli esetekre vonatkozik. Hát kérdem én, van-e, vagy lehet-e nekünk törvényünk, mely a büntető codex ellenére ilyen eseteket kivesz a büntető codex keretéből és egy más törvény keretébe illeszt? Lehet-e és szabad-e igy törvényt hozni? Matuska t. képviselőtársam nem indokolt semmit, mindössze is csak annyit mondott, a mennyi ezen szakaszból olvasható.

Ez nem indokolás. Itt jogi kérdés forog fenn, vajjon a büntetőtörvény keretén kivül lehet-e még más büntető eseteket is képzelni és azokat e törvénybe iktatni, annál is inkább, mert már általános a panasz, hogy ezen törvény ugyis nagyon belenyul a büntető codificálás körébe. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ha rendkivüli esetek forognak fenn, akkor a rendkivüli esetek megszüntetésére a kormánynak van módja, eszköze, van rendőrsége és közigazgatási hatósága. Rendkivüli intézkedéseit ez uton is megteheti; de hogy rendkivüli esetek megszüntetésére a büntető törvényt változtassuk meg, ez nem történhetik meg e házban. Ha a t. kormánypárt jogászai e tekintetben képesek megnyugodni, én bámulattal hajlok meg e nyugalmuk előtt. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* T. ház, ez a védelmi kérdésnek egyáltalában nem praejudicál és miután ezen kérdés belügyi, vagy — hogy ugy fejezzem ki magamat — büntető jogi kérdés, a törvényjavaslatba felvett intézkedés pedig ezzel ellentétes: pártolom Győry Elek t. képviselőtársam indítványát; *(Helyeslés a szélső balon)* de ha ez nem fogadtatnék el, már akkor Kún Miklós t. barátom azon indítványát, hogy ha már fentartatik ezen rendkivüli intézkedés, ezt a honvédelmi minister a belügyi ministerrel egyetértőleg hajtsa végre, mint eddigi törvényeinknek mintegy folyományát, minden esetre méltóztassanak elfogadni és el is kell fogadni; mert utóvégre is csak rendkivüli intézkedések levén, belenyúlnak a közigazgatásba és részben a rendőri functiókba, tehát kell, hogy ezek tekintetében a honvédelmi minister a belügyi ministerrel egyetértőleg járjon el és hozzon határozatot. Én tehát Győry Elek t. képviselőtársam indítványának el nem fogadása esetére Kún Miklós t. barátom indítványát ajánlom a t. ház figyelmébe. *(Helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások: Halljuk a szabadelvű jogászokat!)*

Körösi Sándor: T. ház! *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Az előttem szólott igen t. képviselőtársam felhívta az ezen oldalon ülő jogászokat arra, hogy nyilatkozzanak az iránt: lehet-e a büntető-törvényekkel szemben ellentétes határozatokat iktatni a véderőről szóló törvényjavaslatba?

Minthogy szerencsém van az igazságügyi bizottság tagja lenni, bátor vagyok én is nézetemet a fenforgó kérdésre nézve elmondani. *(Halljuk! Halljuk!)*

Győry Elek igen t. képviselőtársam tudhatja

azt, hogy a bizottságban ezen kérdést nagyon tüzetesen megvitattuk és nem áll az, a mit előttem szólott Szederkényi Nándor t. képviselő ur mondott, de nem áll az sem, a mit Győry Elek t. képviselőtársam állított.

A kezemben levő büntető-törvény az 1878: V. törvényczikk XLI. fejezete szól a fegyveres erő elleni bűntettek és vétségekről; de ott arról az esetről, melyről a törvényjavaslat rendelkezik, egyetlen egy árva szó sincs. *(Zaj. Ellenmondások a szélső balon.)*

Győry Elek: Jó lesz a 452. §-t elolvasni!

Kőrösi Sándor: A 452. §. nem arról szól. Az a szakasz azt mondja: „A ki a hadsereg, hadi tengerészet vagy a honvédség szabadságon levő vagy a tartalékhoz avagy szabadságolt állományához tartozó tagjait arra csábítja, hogy a behivási parancsnak ne engedelmeskedjék, ha e cselekményt béke idején követte el: három hónapig terjedhető fogházzal stb. büntetendő.“ Itt tehát már besorozott katonáról van szó, a kit behivnak, hogy vonuljon be; a törvényjavaslat ezen szakaszában pedig olyanokról van szó, a kik hadkötelesek, de még nincsenek besorozva. És itt nem egyes esetekről van szó, mert az egyes esetekről rendelkezik a törvényjavaslat 35. §-a, a mely már el van fogadva, hanem ez rendelkezik arról az esetről, mikor ilyen tömeges meg nem jelenések fordulnak elő és ekkor a honvédelmi minister hatalmaztatik fel arra, hogy az itt megállapított intézkedéseket rendeleti uton megtehesse. Ez tehát olyan intézkedés, melyet a büntető-törvénykönyv nem tartalmaz és a melyet, hogy ez a javaslat tartalmaz — legalább részemről — helyesnek tartom.

A mi Győry Elek t. képviselő ur azon módositványát illeti, hogy közigazgatási uton marasztaltassanak el az ilyen egyének, arra nézve kijelentem, hogy a tüzetes vitát majd a 68. §-ra tartjuk fenn e kérdésre nézve, mert a 68. szakasznál ki fog tünni . . . .

Thaly Kálmán: Akkor, mikor nekünk tetszik!

Kőrösi Sándor: Mondom, ki fog tűnni, hogy olyan esetekben, a midőn dolus forog fenn, tehát a hol tapasztalt szakértő birákra van szükség, ott igenis az igazságügyi bizottság is abban a nézetben volt, hogy azt nem szabad a rendes bíróság elől elvonni és akkor netaláni ellenkezés esetében, magam is a birói eljárás mellett fogok — szemben ezen javaslattal — nyilatkozni és szavazni.

Beöthy Ákos: Erős jogérzet!

Kőrösi Sándor: Igenis erős, nem kérek kölcsön t. képviselőtársamtól. *(Helyeslés jobbfelől.)* A miről meg vagyok győződve, azt indokolni is tudom.

Miről van itt szó? Egy olyan tényről, hogy valaki nem jelent meg, nem teljesítette kötelességét, hogy előálljon és magát besoroztassa; még pedig ez az eset nem sporadice fordult elő, hanem tömegesen; s megtörténhetik, hogy ilyen esetben mások felszólítására, sőt mások segélyével nem jelent meg a sorozásnál. Hogy ezek is büntetéssel sujtassanak: ez oly világos tény, hogy a biró előtt csak az a kérdés: „tartoztál-e te ekkor és ekkor megjelenni a sorozó bizottság előtt?“ és erre csak „igen“ vagy „nem“-mel lehet válaszolni. Ha azt mondja, hogy „igen“, akkor „bűnös“, mert nem jelent meg a sorozó bizottság előtt. De a hol majd a szándékot kell kutatni, ott már nem tartom alkalmasnak a közigazgatási hatóságot, ott már a rendes bíróság alkalmazását tartom helyesnek. A javasolt intézkedést helyeslem először azért, mert egyszerű ténykérdésről van szó, másodszor azért, mert kicsiny a büntetés — mindössze 10—100 frt — tehát nagy jogsérelem senkin el nem követtethetik és emélfogva én a szakaszt, ugy a mint van, elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Nagy István jegyző: Madarász József!

Madarász József: T. ház! Én nem azt nézem, hogy kicsiny-e a büntetés; mert ha az egy fillér is, az a kérdés, hogy a jelen müvelt és előrehaladott korszak követelményei szerint intéztessék-e el az ügy vagy sem és én nem hiszem, hogy előttem szólott t. képviselőtársam ellenem fordíthatná azon okoskodását, hogy a müveltség és előhaladottság követelménye az, hogy ne a katonaságnak, ne katonai egyéneknek, hanem a polgári bíróságoknak legyen feladatuk ítélni az ilyen csekélységekben is, ha már t. képviselőtársam előtt csekélység is az, a mi azokra nézve, a kiket netán a büntetés ér, igen nagy lehet. *(Igaz! Ugy van! a bal- és a szélső baloldalon.)*

Még ha eddig az ellenkező eljárás lett volna is, hogy tudniillik közigazgatási uton ítéltek volna is ily ügyekben, a kor követelményéhez képest akkor is azt várnám t. képviselőtársamtól, hogy arra szavazzon, a mire én szavazni kivánok, hogy ilyen esetek soha ne intéztessenek el közigazgatási uton, hanem csakis polgári bíróságok utján. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én a hatáskörök összezavarását egy alkotmányos államban soha még kivételkép, rendkivüli esetekben sem tartom megengedhetőnek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mire vezet az, ha egy alkotmányos államban ostromállapot idején a katonai hatóságoktól függ az utlevelek kiadása? Hiszen ez nem a honvédelmi minister ur teendője. És a legkevesebb, a mit kivánni lehet, az, hogy miként Kún Miklós t. képviselőtársam óhajtja, az utlevelek kiadása tekintetében a honvédelmi minister a belügyministerrel egyetértőleg rendelkezzék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Összegezem véleményemet. Nagyon jól tudják, hogy ez nem egyike azon nevezetesebb pontok

nak, melyek először az alkotmányos életet, mint a 14. §., másodszor a nemzeti érzelmeket, mint a 25. §-t sértik; de azt hiszem, egy alkotmányos államnak egyik főkelléke az, hogy semmit, a mi a polgárok személyes és vagyoni biztosságát illeti, a bíróság kezéből kivenni és közigazgatási utra terelni ne engedjen. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez nekem teljes meggyőződésem. Mi állam polgárokká születtünk, nem katonákká. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mint polgároknak is kötelességünk elsajátítani a haza védelmére szükséges képességet és megvédeni a hazát; de a mai korszak, higyjék el önök, a katonai visszaesés korszaka. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ettől óvni kívánom hazámat. És mert e szakaszban is ennek a visszaesésnek kisérletét látom, ha ugyan nem esiráját — mert már messze ment e tekintetben a t. képviselő ur — ezt a kisérletet elutasítom, és mert óhajtom, hogy térjünk azon alkotmányellenes kisérletek utjáról, mely a katonai reactiót mindinkább a polgári hatóságok fölé akarja emelni, azért én e szakasznak ellene szavazok és pártolom Győry Elek és Kún Miklós t. képviselőtársaim javaslatát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)*

Kőrösi Sándor: T. ház! Félremagyarázott szavaim helyreigazítása czímén kérek a t. háztól egy pár észrevétel megtételére engedélyt. Nevezetesen előttem szólott Madarász József igen t. képviselőtársam ugy értette — valóban tévesen — a dolgot, mintha én katonai bíróságok elé akartam volna az ilyen ügyeket utasítani. Ezt én nem akartam, mert nem is tartozhatik katonai bíróságok elé oly egyén, a ki még zászló alá fel nem esküdött, minthogy akkor még nem állt katonai törvény alatt, sőt ez alatt csak akkor áll, midőn a zászló alatt szolgál. *(Helyeslés jobbfelől.)* Erre nézve kívántam én észrevételemet megtenni; a többire nézve pedig, nevezetesen arra nézve, hogy közigazgatási hatóságok elé ne utasittassék az az ügy, majd elmondom észrevételeimet a 68. §. tüzetes megvitatásánál, noha annyi igaz, hogy a vadászati törvénytől elkezdve, számos törvényünk nemcsak a pénzbüntetés, de a fogházbüntetés kiszabásának jogát is a közigazgatási hatóságoknak megadta. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Győry Elek: T. ház! Szavaim félremagyarázása miatt kérek szót. Nem terjeszkedem ki többre. Nem is követem t. Kőrösi képviselőtársam példáját abban, hogy juristának nevezzem magamat.

Kőrösi Sándor: Én sem neveztem magamat annak, csak mint az igazságügyi bizottság tagja szólaltam fel.

Győry Elek: T. képviselő ur azt mondta, azért szólalt fel, mert a túloldalon ülő jogászok lettek felszólítva nyilatkozatra.

Kőrösi Sándor: Igen, Szederkényi Nándor által.

Győry Elek: Hát akkor csak nem veheti rossz néven a t. képviselő ur, ha juristának tartottam, vagy ha rossz néven veszi, bocsánatot kérek tőle. *(Derültség balfelől.)*

A t. képviselő ur ugy akarta odaállítani az én indítványom indokolását, hogy ez az *a)* pont elhagyása azért szükséges, mert erről intézkedik a büntető törvénykönyv. Én nem igy mondottam. Én egyszerűen azt mondtam, hogy először van ennek oly része, a mely teljesen felesleges és érthetetlen, másodszor van oly része, a mely teljesen azonos természetű azzal, a mi felett a büntető törvénykönyv rendelkezik. És ebből az következik, hogy ez nem közigazgatási, hanem ugy mint a büntető törvénykönyv intézkedése, birói utra tartozik. Ezt annál inkább mondhattam, mert ha a t. képviselő ur elolvasta volna a megelőző szakaszokat, vagy ugyanannak a 46-ik §-nak ig utol-ó bekezdését, ott láthatta volna, hogy a 44. és 45. §§-ban már ezen törvényjavaslatban gondoskodva van arról a dologról, a büntető törvénykönyv 452. §-a pedig a behivás ellen elkövetett ilyen dolgokról intézkedik, a javaslat 51. §-a végre a katonai egyének megszökéséről szól. Ezt hoztam én fel röviden indokolásul és ezt voltam bátor helyreigazításul ismét előadni. *(Helyeslés balfelől.)*

Varasdy Károly: T. képviselőház! Szederkényi t. képviselőtársam azt a kérdést intézte hozzánk, lehetséges-e a büntetőtörvénykönyv rendelkezése ellenére itt specialis törvénybe foglalni dispositiókat? A büntető törvénykönyv az ilynemű szökési vétségekről nem intézkedik. Erre nézve hivatkozom az 1880: XXXVII. törvényczikknek, az életbeléptetési törvénynek 40. §-ára, mely világosan megmondja, hogy az 1868: XL. törvényczikkben erre vonatkozólag megállapított vétségek felett a kir. járásbiróságok határoznak; ily irányú cselekmények tehát a büntetőtörvénykönyvben nincsenek szabályozva, hanem vannak igenis a korábbi védtörvényben.

A másik kérdés az, helyes-e, czélszerű-e a közigazgatási hatóságok hatásköréhez utalni ily kihágásokat? Erre nézve bátor vagyok a t. ellenzék figyelmét felhívni arra, hogy hiszen az 1879: XL. törvényczikkben megjelölt számtalan kihágás épen az életbeléptetési törvény 41. §-a által a közigazgatási hatóságokhoz utaltatott, a hol azokra két hóig terjedhető elzárás és 300 forintig terjedhető pénzbüntetés szabható ki. Továbbá ott van az állategészségügyi, a vizjogi és az erdőtörvények, melyek szerint a kihágások felett szintén a közigazgatási hatóságok biráskodnak. Itt egyszerű szökésről, kisebb fajú bűncselekményről van szó, a hol a büntetésnek nem kizárólag az a czélja, hogy a sértett jogrend helyreállittassék, hanem

más fontosabb czélja is van: az állam honvédelmi czélja, tudniillik hogy a szökések megakadályoztassanak. A közigazgatási hatóságok eljárása a birói eljárásnál sokkal gyorsabb és igy miután a törvénynek az a czélja, hogy a büntetés hatásos legyen, ezt leginkább a közigazgatási hatóságoknál lehet elérni.

Ezért pártolom a 46. §. dispositióját és másrészt nem fogadhatom el Kún Miklós t. képviselő urnak azon propositióját, hogy a belügyminister is kerestessék meg, mert a czél épen az, hogy a gyorsaság által a büntetésnek meglegyen a hatása, az ajánlott eljárás pedig complicatióra vezetne, mely a czél elérését koczkáztatná. Ennélfogva pártolom a 46. §. rendelkezését. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Szederkényi Nándor: Félreértett szavaim helyreigazítása végett kérek szót. *(Halljuk!)*

Az előttem szólt igen t. képviselőtársam azt mondotta, hogy a törvényre helytelenül hivatkoztam, mert a büntető törvénykönyv e tekintetben már rendelkezik, mert abban nincs erre intézkedés. Épen ezért felolvasom a büntető törvénykönyv 450. §-át, azután azt kérdezem, hogy-én vagy t. képviselőtársam olvasta-e a szakaszt. A szakasz igy szól:

„A ki védkötelezettségét kikerülni törekszik az által, hogy az osztrák-magyar monarchia területét elhagyja, vagy az ujonczozás tartama alatt az osztrák-magyar monarchia határain kivül tartózkodik“, az büntetendő cselekményt követ el. Hát kérdem, mire vonatkozólag intézkedik e szakasz? Nem e azokra vonatkozólag, a kik védkötelesek, de ezen védkötelezettségnek eleget tenni nem akarnak, menekülnek vagy szöknek? És mire vonatkozólag akar a most tárgyalás alatt levő szakasz intézkedni? Erre kértem fel a jogász urak figyelmét, de előttem szólt t. képviselőtársamnak — engedje meg, hogy igy fejezzem ki magamat — nem volt tudomása a 450. §-ról. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Gromon Dezső: T. ház! A 450. §-ban ugyanaz van benne szóról-szóra. Hát nem lehet itt ugyanolyan intézkedést tenni, miután már igazolva van a szokás? *(Ellenmondás balfelől.)*

Nagy István jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Nem akarok a vita jogi oldalához szólni, csak Varasdy t. képviselőtársamnak szavaira kívánok röviden reflectálni. Kún t. képviselőtársam módosítványa szerint az ezen szakaszban felemlített esetben a honvédelmi minister a belügyministerrel egyetértve járna el. Ennek ellenében Varasdy képviselő ur azt méltóztatott felhozni, hogy ez által a főszempont, t. i. a gyorsaság hátráltatva volna. Ezt kétségbe kell vonnom. Én is a gyorsaságot tekintem egyik főszempontnak és csupán e szempont volna feltételesen mentő körülmény arra nézve, hogy a büntető törvénykönyv eljárásával szemben némileg kivétel tétetnék. Azonban nem látom be azt, hogy mennyiben hátráltatná az ügy elintézését az, ha a honvédelmi minister ur tudomásul vétel végett collegájának átirna, mert hiszen a *d)* pont következik, mely a katonai végrehajtás alkalmazásáról szól. Már erről csakugyan értesíteni kell a belügyministert, mert ennél, valamint az utlevelek kiadásánál a honvédelmi minister ur, a belügyminister részvétele nélkül nem járhat el, mert hogy ha ezt is maga tenné, magyarán mondva, egészen belekaszál a collegája szénájába, a mi, azt gondolom, nem intentiója a t. honvédelmi minister urnak. Én ugyan nem bánom, ha össze is veszek rajta, de itt az ügykör közössége mellett a t. minister urnak a belügyminister terrel egyetértve kell eljárnia.

Kőrösi Sándor: És a horvát bánnal!

Thaly Kálmán: Engedelmet kérek, nem. A t. minister ur igen helyesen jegyezte meg, ugy látszik, jobban tudja a közjogot, mint a t. képviselőtársam, mert a ministeriumnak, a pénzügyi, közlekedési és honvédelmi ügyekre nézve Horvátországban közvetlen intézkedési joga van.

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs följegyezve. Hogy ha tehát senki sem kíván szolni, a vitát bezárom. A 46. §-hoz két rendbeli módosítás adatott be. Az egyiket Kún Miklós képviselő ur azzal a feltétellel adta be, hogy csak azon esetre bocsáttassék szavazás alá, ha a Győry Elek t. képviselő ur módosítványa nem fogadtatik el. Ennél fogva a Győry Elek képviselő ur módosítványa felett kell előbb dönteni. A módosítvány azt czélozza, hogy a 46. §. *a)* pontja egészen hagyassék ki. Kérdem tehát a t. házat, hogy méltóztatik-e egészében és elvileg a 46. §. *a)* pontját a bizottság szövegezése szerint — fentartva azonban a Kún Miklós képviselő ur módosítványa feletti szavazást — változatlanul elfogadni, igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége az *a)* pontot változatlanul elfogadta. Következik most a Kún Miklós képviselő ur módosítványa feletti szavazás. Meg kell azonban jegyeznem, hogy ha Kún Miklós képviselő urnak az első bekezdésére tett módosítványa elfogadtatik, ő t. i. azt kivánja, hogy a „honvédelmi minister“ szó után „a belügyministerrel egyetértőleg“ szavak iktattassanak be, közjogi szempontból szükséges még Horvátországra nézve, Horvátország bánját is megemlíteni. Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e Kun Miklós képviselő urnak módosítványát elfogadni, igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el a módosítványt.

Most következik az *a)* pont első bekezdése, melyhez Kun Miklós képviselő ur az utolsó

sorban levő „közigazgatási uton“ kifejezés helyett a „birósági uton“ kifejezést javasló módosítványt adott be.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a bekezdés eredeti szövegét fentartani e módosítvány ellenében? A kik fentartani kivánják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége az eredeti szöveget kivánja megtartani.

Következik a 47-ik §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a 47. és 48. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak. Olvassa a 49. §-t).*

Münnich Aurél előadó: T. ház! A 49. §. a megcsonkításokról szól. Miután, fájdalom, a megcsonkítások csakugyan nagy számmal fordulnak elő . . . .

Gróf Károlyi Gábor: A kormánypárt az önesonkító!

Münnich Aurél előadó: . . . . és azok meggátlására nézve nincs intézkedés a szövegben bátor, vagyok javaslatba hozni, hogy a 49. §. utolsó bekezdéseként vétessék fel a következő rendelkezés: „A hol ilynemű vétségek nagyobb számmal fordulnak elő, az ennek meggátlására szolgáló rendkivüli intézkedéseket a honvédelmi minister rendeleti uton fogja megtenni. Ily irányú rendeleteiről tartozik azonban a honvédelmi minister a törvényhozásnak esetről-esetre utólag is jelentést tenni.“ Továbbá a második sorban levő „időlegesen“ szó helyett „ideiglenesen“ kifejezést méltóztassék tenni.

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Nagy István jegyző *(olvassa a módosítványokat).*

Győry Elek: T. ház! Csak ezen új módosításhoz kivánok szólani. Az előbbi 46. §-nál méltóztattak látni, hogy ott szó van arról, hogy ha a szökés esetei nagyobb mértékben merülnének fel, hogy azon esetben tehet rendkivüli intézkedéseket a honvédelmi minister. De mig ezen esetnél, a hol szökésről van szó, szükségesnek tartotta a véderő- és igazságügyi bizottság, hogy megmondassék, meddig terjed a ministernek hatalma és mikből állhatnak azon intézkedések, a melyeket ő rendeleti uton megtehet és igy az ilyen rendkivüli esetekre szorított hatalomnak köre legalább némileg meg van vonva és igy meg lehet itélni, hogy a minister azon határok között mozgott-e vagy nem, addig e módosításban, melyet a t. előadó ur csak most s nem annak idején a bizottságban terjesztett elő, *(Egy hang balfelől: Az nincs rendén!)* a mint azt első hallásra megitélni képes voltam, *(Halljuk! Halljuk!)* a honvédelmi minister urnak általános plenipotentia van adva, a nélkül, hogy csak a legcsekélyebb módon is meg volnának jelölve azon határok, a melyek közt ilyen rendelet mozoghat. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)* Egyetlenegy határ van megszabva: az utólagos jelentéstétel. Ez tehát már világosan különbözik attól a rendelkezéstől, melyben speciális meghatalmazás van adva. Már pedig én azt tartom, t. ház, hogy a mikor rendkivüli hatalomról van szó, egy önérzetes törvényhozás specialis és nem általános felhatalmazást adhat. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Általános meghatalmazásról csak akkor lehet szó, midőn egész államot vagy társadalmat kell megmenteni, de nem lehet szó egyes esetekben.

A másik az, hogy megvallom, hogy ha szökéseknél ez előfordul is, nem szeretném e meghatalmazást ide is belevezetni. Mert az nagyon furesa világításban tűntetne fel bennünket, hogy a magyar önesonkítással szemben ily rendkivüli intézkedésekről kell gondoskodni. Nekem ezen módosítás eszembe juttatja azon dolgokat, mikor felhozatott az, hogy a magyar nyelvnek és a hazafias érzésnek megtámadtatása a végletekig fogja vinni az embereket. Meglehet, hogy ez összefüggésben van azzal, hogy csak most adatott be e módosítás s igy drákói meghatalmazást akarnak a ministernek adni, hogy legalább azt mondhassák, hogy e tekintetben is már egészen, hogy egy egyszerű szóval éljek, nyakát tekerjék azoknak, a kik nem akarnak nekünk minden tekintetben pariro zni.

Ezeknél fogva én azt indítványozom, hogy azon módosítvány ne utasittassék a bizottsághoz, hanem hogy azt, miután elvileg oly dolgokat lehet ellene felhozni, a melyek annak elutasítását követelik, méltóztassék elvetni.

Én többször hallottam már azt, hogy nagyon felesleges itt az ellenzéknek a maga érveit és okait felhozni és bizony azt is hallottam, hogy nagyon furcsa eljárás az ellenzék részéről az, hogy még általánosságban is megtagad ily javaslatot. Evvel szemben kénytelen vagyok most arra utalni, hogy mindenütt, a hol a birói függetlenség vagy hatáskör és a hol egyszerű humanitási kérdésben meg akarjuk óvni érdekeinket, önök egyszerűen leszavaznak, most legalább mutassák meg, hogy ily módosítványt el ne fogadjanak, s azért indítványozom, hogy a módosítás elvettessék. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Dárdai Sándor jegyző: Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Kénytelen vagyok az előttem szólt t. képviselő ur szavaira kettőt megjegyezni. Az egyik az, hogy a módosítás nem oly novum, a melyről a bizottságokban szó nem lett volna. Ugyanez benne volt már a véderő tárgyában beterjesztett eredeti javaslatban is és csakis az igazságügyi bizottság találta törlendőnek. *(Közbeszólások a szélső baloldalon: És helyesen tette!)* De én kijelentettem, hogy fentartom a magam nézetét és a ház bölesességétől fog függeni, annak el- vagy

el nem fogadása. Ez az egyik. A másik észrevételem a következő. *(Halljuk!)* Nagyon szép phrasis lehet, de csakis phrasis az az állítás, hogy nincs önérzetes, öntudatos törvényhozás, mely a ministernek ily felhatalmazást megadhatna. *(Pedig igy van! a szélső baloldalon.)* Engedelmet kérek, itt van az 1868-iki védtörvény. Hát az akkori törvényhozás nem volt öntudatos? Hiszen az is kimondta, hogy ily esetekben „a honvédelmi minister a maga felelősségére rendeleti uton fogja megtenni az intézkedéseket". *(Zaj és közbeszólás a szélső baloldalon: Akkor nem volt még büntető-törvény!)*

Méltóztatik tudni, t. ház, hogy az ország egyes részeiben az önesonkítás nagyobb mérvben fordul elő, mint másutt, pl. levágják lábuk ujját stb. és méltóztatnak azt is tudni, hogy sokkal veszedelmesebb baj is mutatkozik az országban. Ez a trachoma. Kérdem már most, ne legyen szabad intézkednie a ministernek, ha az látja és a vizsgálat alapján tudja, hogy egyesek szándékosan beleoltatják magukba a bajt? Azt hiszem, abban semmiféle túlságos bizalom nincs a minister iránt, ha ez felhatalmaztatik arra, hogy az ilyenkor szükséges intézkedéseket megtehesse. Hisz ez csak kötelessége a ministernek. Ez pedig legkevésbbé sem lehet aggályos, kivált, a mikor a minister intézkedéseiről jelentést tartozik tenni a törvényhozás előtt. Kérem tehát, méltóztassék a módosítványt elfogadni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Münnich Aurél előadó: Csak nehány percznyi türelmet kérek, t. ház. Én e módosítást nem a véderő-bizottság nevében tettem. Bevallom, hogy tévedtem, hogy a módosítást e helyről tettem meg. Méltóztatott látni, hogy a 46. §-nál szintén nem foglaltam el e helyet, minthogy azt Matuska t. barátom védelmezte. Ujból ajánlom módosításomat elfogadásra.

Győry Elek: T. ház! Szavaim félreértése miatt kérek szót — nem félremagyarázása miatt — mert nem tehetem fel a t. minister urról, hogy szavamat szándékosan félremagyarázta volna. Én a szakasz ellen nem szóltam; a módosítványt itt hallottam először. Az bent volt ugyan az eredeti javaslatban, de az igazságügyi bizottság kihagyta és csak most utólag terjesztette elő a véderő-bizottság előadója, hogy miért, most magyarázta meg.

A t. minister ur azt mondta, csak phrasis az, hogy öntudatos törvényhozás ily felhatalmazást nem adhat meg. Itt a félreértés. Én világosan megmondtam, hogy a 46. §-nál nem szóltam a felhatalmazás ellen, mert az specialis; meg van mondva, hogy elrendelheti az utlevélkényszert, a külön sorozó-bizottságot, a katonai végrehajtást, de itt csak általános meghatalmazásról van szó. Én nem a meghatalmazás elve ellen, hanem csak ily meghatalmazás ellen szóltam. 1868-ban még nem volt meg a büntető törvénykönyv. Akkor az ily meghatalmazást dictálhatta az önérzet, de ma nem dictálhatja önérzettel. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! A kérdés tisztázására csak röviden vagyok bátor felemlíteni azt, hogy igenis a 46. §-nál lehetett részletekbe bocsátkoznom, de ebben a szakaszban részletekbe nem bocsátkozhatom. Mert hiszen teljes lehetetlen itt taxative felsorolnom és részleteznem a különböző eseteket, ha valaki magának az orrát, fülét, lábát vagy kezét levágja. Épen azért kénytelen vagyok a t. házat kérni, hogy a minister hatalmaztassék fel általánosságban. Az ellen pedig, hogy e felhatalmazással visszaélés történhessék, a törvényhozás biztosítva lesz az által, hogy a mint ilynemű intézkedést tesz, azonnal tartozik előterjeszteni a rendeletet a törvényhozásnak. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Matuska Péter, az igazságügyi bizottság előadója: T. ház! Mint az igazságügyi bizottság előadója, kénytelen vagyok bevallani, hogy az igazságügyi bizottság azért törölte e szakasznak utolsó bekezdését, mert azok az intézkedések, a melyeket a honvédelmi minister ur ily esetekben tehet, nem voltak specialisálva. A bizottság abból a nézetből indult ki, hogy ugy, mint a szökési kihágások alkalmával a ministernek intézkedési joga körül van irva, hogy miket tehet annak elhárítására, ezen intézkedésre is talán kivánatos volna a törvényhozás utján azon intézkedések némelyikét megállapítani vagy okait felhozni, a melyeknél fogva ezek szükségesek. Én tehát arra kérem a t. házat, hogy a mennyiben a honvédelmi minister ur ezen intézkedés felvételéhez ragaszkodik és talán némileg specialisálni is lehetne, méltóztassék ez indítványt az igazságügyi bizottsághoz utasítani. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Gulner Gyula: T. ház! Előttem sajátságosnak tünik fel az eset. Ha jól vagyok értesülve, a véderő-bizottság eredeti szövegében benne volt az, a mit az előadó ur be akar hozni. Midőn az igazságügyi bizottság, melyhez a törvényjavaslat szintén utasítva volt, e törvényjavaslatot tárgyalta, akkor a bizottság ezt kihagyta és igy mind a két bizottság közös megállapodása terjesztetett e törvényjavaslattal a t. ház elé, mert gondolom, olyannak kell ezt e szakaszra nézve tekinteni. *(Helyeslés.)*

Egy dolog most már előttem mindenesetre különösnek tetszik és ez az, hogy akkor, midőn a közös szöveg megállapittatott a két bizottság által, akkor a véderő-bizottság valamelyik tisztelt tagja fentartotta a most beadott új módosítást. Szerintem az lett volna a helyes eljárás, hogy különvélemény vagy kisebbségi vélemény alapján terjesztessék ez a ház elé, nem pedig ugy, mint

most és annyiban is tartom ezt különösnek, hogy a véderő-bizottság előadója terjeszti azt elő a közösen megállapított szöveg és az igazságügyi bizottság megállapodása ellen, a mely, ugy látszik, mintán különvélemény be nem adatott, akkor a véderő-bizottság többségének megállapodásává lett. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balfelől.)* Ennyit, t. ház, a formára.

A mi a dolog lényegét illeti, bocsásson meg nekem a t. ház, de a kérdés nem oly kicsinyes. A 49-ik §-ban igen nagy és igen súlyos büntetések vannak szabva az öncsonkítókra.

Nem akarom untatni a t. házat az egész szakasz felolvasásával, csak bátor vagyok utalni arra, hogy mily büntetés van szabva: három évig terjedhető fogház, 2,000 frtig terjedhető pénzbüntetés, továbbá ki van mondva az, hogy ezek közül bizonyos esetekben két évvel tovább tartoznak szolgálni és a büntetés bizonyos fokozata ki van terjesztve azokra, kik ezen önesonkítást elősegítik.

Már most hivatkozom mindazokra, a kiknek a helyes törvényalkotásról fogalmuk van, hogy ha ilyen esetek praecisirozva vannak a törvényben és ilyen súlyos büntetések és törvényes szabályok az illető forumok által alkalmazásba is fognak vétetni, lehet-e akkor még egy új felhatalmazást adni a honvédelmi minister unak oly irányban, mint azt a módosítvány kifejezi, hogy ilyen esetek, tudniillik a csonkítási esetek meggátlására szolgáló rendkivüli intézkedéseket rendeleti uton megtehessen. T. ház! Ha az nem sötétben ugrás, a mit a t. indítványozó ur a házzal tétetni akar, akkor nem tudom, mi a sötétben ugrás. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Ezen szakaszban a büntetéseket a törvényhozás megállapítja ugy, a mint jónak látja és ezenkivül még azt kivánja tőlünk az indítvány, hogy hatalmazzuk fel a honvédelmi minister urat arra, hogy rendkivüli intézkedést léptethessen életbe, a mikor szükségesnek látja, a melyet nem köteles előzetesen jóváhagyás végett a ház elé terjeszteni, hanem csak utólagosan, a mikor már végrehajtotta.

Ez több, t. képviselőház, mint a mit a törvényhozás, bizalmától kivánni lehet, sokkal több, mert senki sem tudja ma meggondolni — ugy látszik, maga a t. honvédelmi minister ur sem — hogy mik azok a rendkivüli intézkedések, a melyeket esetleg életbeléptetni szükségesnek találhat.

Hivatkozott a t. honvédelmi minister ur egy példára. Gondolom, az ilyen esetek lebegnek szemei előtt, hogy a trachomát, az egyptomi szembetegséget a katonák önfertőzés által oltják magukba, hogy ez által a szolgálat alól szabadulhassanak s ilyenekre kér felhatalmazást, hogy önmagától is intézkedhessék. A t. honvédelmi minister ur — úgy látszik — nem tudja, hogy épen a trachoma meggátlására külön törvényünk van, a melynek végrehajtása a belügyministerre tartozik. A t. honvédelmi minister ur nem nagyon fényes világításba helyezi a belügyministernek működését ezen törvény végrehajtását illetőleg, ha azt hiszi és velünk is el akarja hitetni, hogy az egyptomi szembetegség meggátlására — mert ezt az esetet hozta fel — a belügyminister erélytelen s hogy erre a honvédelmi minister urra van szükség.

De ez mind mellékes, t. honvédelmi minister ur. A lényeg az, hogy a törvényhozás oly felhatalmazást adjon a ministernek, melynek sem keretét, sem értékét nem ismerjük. Ezt követelni nem lehet s ismétlem, hogy az több, mint a mennyit a t. minister ur saját pártjának bizalmától követelhet. Hiszen, t. ház, az igazságügyi bizottság ezt a kérdést bőven és nyugodtan megvitatta saját kebelében és komoly megállapodás eredménye az a javaslat, a mely előttünk fekszik. És az igazságügyi bizottság — s ezt ne méltóztassék figyelmen kivül hagyni — mely ugyanezen törvény tárgyalásánál jónak látta a bizonyos politikai tekintetekhez nem nyúlni, mint a 14. §-nál, elmondván, hogy arra magát illetékesnek nem tartja — ezen szakasznál, mint olyannál, melyet jogi érzékével nem tartott összeférhetőnek, ellene szegült azon törekvésnek, hogy a törvényben olyan ismeretlen, megmérhetlen felhatalmazás adassék a honvédelmi minister urnak, a melynek hatását és mértékét előre meghatározni senki sem tudja.

Én, t. képviselőház, elfogadom a szakaszt, gondolom ez ellen másnak sincsen kifogása; de azt az indítványt, a melyet az igazságügyi bizottság tárgyalásai után, ezen törvényjavaslattal szemben maga a véderő bizottságnak előadója ajánl a képviselőháznak, nem fogadom el, azért, mert soha nem szavazok meg oly büntető természetű intézkedést, a melynek hatását, mértékét meghatározni nem tudom. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Mert akkor sötétben való ugrást teszek, a melynél azután nem tudom, hogy micsoda következményei lesznek ezen ugrásnak. Ha a t. honvédelmi minister ur ma előáll azon intézkedésekkel, miket tenni akar, ha azok természetét meg tudná birálni mindenki, lehet, hogy bizonyos felhatalmazást hajlandó volnék kivételes esetekre is megszavazni, de minden körülirás és mérlegelés nélkül, én részemről azt a módosítást magamévá nem tehetem. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Elnök: T. ház! Münnich Aurél képviselő ur már visszavonta a maga indítványát. Én a képviselő urat, bár még beszédje elején volt, félbeszakítani nem akartam. *(Derültség a jobboldalon.)*

Tehát visszavonatván ezen indítvány és szólásra senki sem lévén följegyezve, a vitát bezárhatom. *(Helyeslés.)*

A 49. §-hoz irályi módosítást adott be az előadó ur, a ki a 2. sorban előforduló „időleges“ szó helyébe „ideiglenes“ szót kivánja tétetni. Azt hiszem, t. ház, hogy mindenekelőtt azon kérdést kell feltennem: elfogadja-e a ház az első bekezdést változatlanul, szemben az irályi módosítással; igen, vagy nem? Azt hiszem azonban, méltóztatik belátni, hogy az „időleges“ szó itt nem felel meg s ezért kijelenthetem, hogy az első bekezdés az előadó ur által beadott módosítással fogadtatik el. *(Helyeslés.)*

A 2. és 3. bekezdés meg nem támadtatván, azt hiszem, kijelenthetem, hogy ezek elfogadtatnak. *(Helyeslés.)* Következik az 50. §.

Dárdai Sándor jegyző (*olvassa az 50. §-t.*)

Roszival István: T. képviselőház! (*Halljuk!*) Tagadhatlan, hogy e törvényjavaslat azon intézkedése, mely a védkötelezettséget egy évvel továbbra teszi, magára a védcrőre nagyon előnyös, üdvös és fontos lesz, mert ha az ifjú testileg edzettebb és fejlettebb állapotban szólittatik fel védkötelezettségének teljesítésére, az avval járó nehéz szolgálatokat könnyebben fogja teljesíthetni. Nekem tehát a törvényjavaslat ezen intézkedése ellen semmi kifogásom, semmi ellenvetésem nincs, különösen, ha figyelembe veszem azon sajnos körülményt, hogy az eddigi szokásos 3 korosztály helyett a sorozó-járások legtöbbjében a 4-ik korosztályt is állításra fel kellett szólítani. De midőn én ezen szempontból készséggel elismerem a törvényjavaslat üdvös intézkedéseit; másrészt nem titkolhatom el abbeli aggályaimat s félek, hogy a védkötelezettség ezen kitolása nemzetgazdasági és kivált erkölcsi szempontból nagyon hátrányos lesz, (*Halljuk!*) mert ezentúl a nősülhetés egy évvel később lesz csak megengedhető.

Már most, t. ház, ha tekintetbe vesszük a hözönség, kivált pedig a mezei gazdasággal foglalkozó nagy közönség életviszonyait, kell, hogy belássuk annak igazságát, hogy egyes családra nézve valóban életkérdés, hogy fia mielőbb megnősüljön, vagy lányát mielőbb férjhez adja, (*Helyeslés*) mert a gazdaság külső vagy belső vezetéséhez munkaerő, támasz, segítség kell. De a törvény ezen szigora mellett be kell várni, míg az illető védköteles a 3-ik korosztályból kilép, mert addig nem nősülhet meg.

Már most vannak körülmények, különösen egyes személyekre nézve, a kik például, mint napszámosok kénytelenek életöket fentartani és mindennapi kenyeröket keresni, midőn ezekre nézve elkerülhetlen szükség, hogy mielőbb megnősüljenek, mielőbb családot alapítsanak. (*Helyeslés.*) De a törvény szigorával szemben mi történik? Tudnék annak bizonyítékául több esetet felhozni, hogy — sajnálom, hogy a dolog úgy van — hogy a szülők maguk nem leyén képesek bevárni, mig fiuk a harmadik korosztályból kilép, fiuknak leendő feleségét házukba fogadják, ismétlem, sajnálom, hogy tapasztalásból állíthatom, miszerint a dolog igy van. Mások ellenben könnyebben teszik túl magukat a törvénynek e szigorán és egyszerűen meg nem engedett életközösséget folytatnak, vagyis vadházasságban élnek. (*Ugy van!*) Hogy a vadházasságok száma mai időben ijesztő mérvben szaporodik, azt senkisem fogja tagadni, a ki a társadalmi viszonyokat figyelemmel kiséri, (*Igaz!*) hogy ez azután az erkölesöket megmételyezi, azt talán szükségtelen bizonyítani és hogy azon okok között, melyek a vadházasságok terjedését előmozdítják, nem utolsó helyet foglal el a törvénynek szigorú intézkedése, azt is — ugy hiszem — felesleges részemről bizonyítani. T. képviselőház, tekintve a házasságnak czélját, én annak megköthetése elé ily nehéz akadályokat nem gördítenék. Mert nem szabad nekünk szem elől tévesztenünk azt a körülményt, hogy midőn az emberi társadalom férfi-tagjaira hozzuk a szigorú törvényt, ennek súlyát érezni fogják a társadalom nőtagjai is. (*Ugy van!*)

Mert, t. ház, midőn törvénybe iktatjuk azt, hogy a férfi 23-ik életéve betöltéséig nem nősülhet, ebben gyakorlatilag véve a dolgot, az foglaltatik. hogy a lány általában szintén 23 éves koráig nem mehet férjhez. (*Igaz! Ugy van!*)

Midőn tehát a nősülést nehezítjük, megnehezítjük egyuttal a férjhez menetelt is.

Már most, t. ház, mi a hivatása a nőnek az emberi társadalomban?

Az, hogy mint tisztességes családanya elfoglalja abban az ő helyét. *(Helyeslés.)* Azonban a törvénynek szigora mellett ezt a kötelezettségét a nő csak nehézségek leküzdése után és csak későn teljesítheti. *(Ugy van!)*

Tudom, t. ház, benne van a törvényjavaslatban az is, hogy külön tekintetbe vételt érdemlő körülmények közt a kivételes nősülési engedélyt a honvédelmi minister megadhatja. Ámde ezen engedély elnyerésének feltételei oly súlyosak, oly költségesek, hogy sokszor olyanok is, a kiknél teljesen jogos és indokolt a kérelem, elállanak attól, épen a nagy költségek s a hosszadalmas eljárás miatt és viselik a nehéz helyzet súlyát. Mert mit kell bizonyítani abban a folyamodványban? Mellékelni kell ugy a hadkötelesnek, mint menyasszonyának családi értesítőjét, a vagyoni viszonyt kitüntető bizonylatot, vagyis rendesen a telekkönyvi kivonatot, a házban szükséges női segély hiányát tanusító igazolványt és sok más mindenféle körülményt kell bizonyítani, a mi mindig nagy költséggel jár. Igy tehát sokan nem akarván magukat alávetni ezen költséges eljárásnak s még hozzá az eljárás huzamosságának,

tűrik a helyzetet, vagy könnyen segítenek magukon és élnek vadházasságban. *(Igaz! Ugy van!)*

T. képviselőház! A ki egyszer kérelmezett már ilyen ügyben, az igazat fog nekem adni, hogy az eljárás költséges, az eljárás hosszadalmas. *(Helyeslés.)* Én tehát arra kérem az igen t. minister urat, hogy kiadandó rendeletei és utasításaiban ezen nősülhetési engedély elnyerését tegye költség szempontjából olcsóbbá, az eljárást pedig könnyítse meg és tegye egyszerűbbé. *(Helyeslés.)* Nézetem szerint elegendő volna a községi előljáróság olynemű bizonyítványa, hogy egyes adott esetben léteznek oly körülmények, melyek a kivételes nősülhetést szükségessé teszik; a községi előljáróság, miután közelről ismeri a viszonyokat, jobban tudja megítélni a körülményeket, mint a t. ministerium a zöld asztalnál. A törvényjavaslatban az van: „megadhatja", de megadni nem köteles az engedélyt.

Nézetem szerint a község előljáróságának olynemű bizonyítványa után egyszerűen köteles lenne megadni a minister a nősülhetési engedélyt, annyival inkább, mivel ezen engedély megadása semmiféle kedvezményt sem tartalmaz a védkötelezettség teljesítése szempontjából.

De, t. képviselőház, ugy látom, hogy az igen t. minister ur sem helyez már erre oly nagy súlyt, mint azelőtt. Azelőtt ugyanis meg volt hagyva a lelkészeknek, hogy minden egyes tartalékos katonának, midőn ellenőrzési szemlére bevonul, kiadják a házasságlevelet. Nem sokára reá ezt feleslegesnek találták s a lelkészeket azon kötelezettség alól felmentették.

Vagy tekintsük a törvényjavaslatban a büntetésre vonatkozó intézkedéseket. Eddig azok, a kik az ily meg nem engedett nősülésnél közreműködtek mint hivatalos közegek, vagy pedig ily házasságot kötöttek, büntethetők voltak 6 hónapig terjedhető fogsággal és 1000 forintig terjedhető pénzbüntetéssel. Most a minister ur ezt lejebb szállítja és egyszerűen 30 forinttól 300 forintig terjedhető pénzbüntetéssel kívánja azokat sújtatni, kik ezen törvényjavaslat szakasza ellen vétenek.

Az általános védkötelezettség mellett nem tartom indokoltnak, t. ház, ezen túlságos szigort, mert a mozgósítás, vagy háború esetén bevonult katonaságnak legnagyobb része nős, családos, kik pedig ily alkalmakkor a többséget képviselik, már pedig ezekről senki sem fogja állítani, hogy ezek vitézség, személyes bátorság tekintetében hátrább állnának, mint a nőtlenek.

Nem szándékozom bővebben kiterjeszkedni azon hátrányos helyzet ecsetelésére, mely a vadházasságok terjedése folytán a társadalomra háramlik, egyszerűen csak a nősülhetési engedélynél az eljárás egyszerűsítését s olcsóbbá tételét kívántam a t. minister ur kegyes figyelmébe ajánlani; különben pedig magát a szakaszt elfogadom. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Ehhez a szakaszhoz egy tüzetesebb beszédet szándékozom tartani. Bátorkodom ezen kivül azt is jelenteni, hogy e szakaszra vonatkozólag egy kérvény is van beadva, melyet áttanulmányoztam, kivonatoltam belőle egyes pontokat.

Épen azon aggodalmak által vezettetve, melyeket Roszival István t. képviselő ur felhozott, nagyon fontosnak tartom e tárgyat és ezért nem szeretném, ha e tárgy ugy röptében intéztetnék el.

Miután ezen felül még interpellatio is van bejelentve, kérem a t. házat, méltóztassék az e tárgy feletti tanácskozást holnapra halasztani és most az interpellatióra áttérni. Ez esetben beszédemet holnap fogom elmondani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Azt hiszem, t. ház, méltóztatik abba beleegyezni, miután ma Szentkirályi Albert képviselő ur sürgős interpellatiót jelentett be, Thaly képviselő ur pedig hosszabban kiván a tárgyhoz szólani, hogy a tanácskozás folytatása a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésre tétessék át. *(Helyeslés.)* Méltóztassék már most meghallgatni Szentkirályi Albert képviselő ur interpellatióját.

Szentkirályi Albert: Sürgősen kértem a t. háztól engedélyt azon interpellátióm megtételére, melyben a regale-váltság ügyében kiadott ministeri szabályrendeletekre nézve kívánok felvilágosítást a t. pénzügyminister urtól; sürgősen azért kértem erre engedelmet, mert tudjuk, hogy az idő, mely alatt különösen a bejelentések megtétethetnek, már igen rövid és igy a legnagyobb érdekében van a közönségnek, hogy mielőbb tisztába jőjjön az iránt, hogy ezen bejelentéseket miképen eszközöljék azok, kik ezt még nem tették. Hogy interpellátiómmal sürgőssége daczára csak most állottam elő, ennek oka az, mert a mult napokban nagyon éreztem azt, hogy sem én nem vagyok, sem t. képviselőtársaim nincsenek abban a nyugodt kedélyhangulatban, a mely egy oly szövevényes ügynek a megítéléséhez szükséges, a mely nem pártérdek, mely semmi körülmények közt nem pártkérdés, mely mindnyájunkat egyaránt illet és a melynél a nagy közönségnek pénzbeli, vagyoni érdekeiről van szó.

Hogy pedig interpellatiómat kénytelen vagyok megtenni, ez következik abból, mert ha nekem, a ki ezen megváltási törvényt első phasisától fogva ismerem, jelen lévén annak tárgyalása alkalmával ugy a bizottságban, mint a házban, mégis kételyeim támadnak az iránt, hogy vajjon a meghozott törvény és kiadott utasítások között nincsen-e ellentét, nem forognak-e fenn oly dolgok, a melyek talán ha helytelenül magyaráztatnak, a legnagyobb kárral lehetnek egyesekre nézve, mennyivel in-

kább támaszthat kétséget azokban, a kik e törvényt és szabályokat most látják először.

Én tehát rövid időre kérem a t. ház figyelmét, hogy indokolhassam, hol és mely pontoknál vannak kételyeim. Észrevételeket és kételyeket csak egyes pontokra nézve adhatok elő, minthogy egyes ember ezen utasításokat áttanulmányozni, azoknak minden részére tisztába jönni, talán alig képes.

A törvény harmadik szakaszának harmadik bekezdésében ezek vannak: „Ha pedig az adó nem magának az italmérésnek haszna után van előirva, hanem annak összegében az italmérés hasznosítására szolgáló ingatlanok, esetleg a malom- vagy vásárjog, hid-, út- vagy révvám stb. haszna, illetőleg az értök járó bérösszeg utáni adó is benfoglaltatik, akkor mindenekelőtt az állapítandó meg, hogy az adótól, illetőleg annak alapjául szolgáló jövedelemből mennyi esik magára az italmérési jogra". Ellenben a negyedik bekezdésben ezeket mondja: „hogy ha az elkülönítés azért nem állapítható meg, mert az ingatlanoknak az adó alapjául szolgáló hasznát meghatározni nem lehet, akkor a kártalanításnak az ezen szakasz első bekezdése szerint kiszámítandó teljes összegéből először levonandó a jog hasznosítására szolgált ingatlanoknak az 1887 : XLV. törv.-czikk 4. §-a szerint megállapítandó törvényszerű legkisebb értéke és az ezen levonás után fenmaradó összeg képezi a kártalanítás teljes összegét."

És mit mond most erre az utasítás? Az utasítás II. részének 2. §-ában, a második pont alatt ez áll: „Ha az italmérési jog egyedül bármely ingatlan stb. nélkül egymagában hasznositttatott" stb.; mig ennek harmadik pontja alatt ez áll: „Ha az italmérési jog ingatlanokkal: épülettel vagy beltelekkel vagy épen földdel volt ugyan hasznosítva stb".

Itt van nekem egy igen nagy aggodalmam, t. ház, a mennyiben az utasítás azt mondja, hogy „bármely ingatlan", tehát nemcsak ház, földbirtok, vagy beltelek, hanem bármely olyan ingatlan, a mely az italmérés hasznosítására szolgál, beleesik a törvény 3. §-ának utolsó bekezdésébe, a mely szerint ezen ingatlanok értékét azon módon meghatározni semmi esetre nem lehet, mint a háznál, mely házosztályadót s a földnél, mely földadót fizet, mert itt a becslésnek okvetlenül be kell következnie.

Hogy azon eszmémet tisztán a ház elé állíthassam, engedje meg a t. ház, hogy egy példát hozzak fel, a mely — megengedem — talán némileg túlzott is lehet, de nagy vonásokkal kell rajzolnom akkor, ha azon képet tisztán akarom előállítani, melyet én magamnak ezen ügyről alkottam. Azon ingatlanokhoz tudniillik, a melyeknek értékét az adó-alap útján nem lehet megállapítani, tartozik például egy kút. Az italmérési jog értékesítésénél egy kút igen fontos dolog, *(Derültség)* igen lényeges hasznosítási eszköz, mert tartalmazza azt a vizet, a mely nélkül italmérés legalább nálunk nem is létezik. Vannak esetek, midőn ez a kút igen sokba kerül; mert vannak vidékek, melyeken egy kútnak ásása, a mely pl. 10—12 ölnyi mélységre köves talajon megy keresztül, sok időbe és munkába kerül. Tegyük e kútnak értékét 1200 frtra.

Vannak más ily ingatlanok is, melyek az italmérés kihasznosítására szolgálnak vagy azt elősegítik, ilyen például a koresmaépület előtt az állás, fészer, tudniillik az a fedett hely, épület, mely alá a kocsik éjjelre beállnak s ott éjszakáznak, a mely fészer rossz időben a fuvarosoknak menhelyül szolgál. Ha veszünk egy ily állást, mely 40 méter hosszú, és 4—5 méter magas kőfallal és zsindelytetővel van ellátva, ennek értékét, ha csak egy kissé jó karban van is, alig fogja valaki 1500 frtnál alacsonyabbra tehetni. Ott van azután a pincze, mely szintén oly ingatlan, a mely az italmérésre szükséges. Egy ily pincze, igaz, nem kerül mostani tulajdonosának semmibe, de ezelőtt 50—100 esztendővel, midőn a mostani tulajdonos valamelyik őse azt készittette, munkába került s azt, hogy már most azt, a mit ez jobbágyaival ingyen csináltatott, az államnak tartozzék megfizetni, azt hiszem, igazságosan kivánni nem lehet. Ez is tehát kiveendő azon ingatlanokból, a melyek értéke a kártérítési öszegből levonandó.

Vannak azután istállók, melyeket a bérlő saját marhája elhelyezésére használ. Ezt is körülbelől 800 frtra lehet tenni. Mindezek oly ingatlanok, melyek sem ház, sem földadó alá nem esnek, de mégis a „bármely" ingatlanok közt helyet foglalhat és oly összegekre mennek, hogy ha hozzáadjuk a házosztályadó útján meghatározandó értékét a háznak és a kibérelt földeknek, körülbelül 6000 frtra lehet becsülni mindazon ingatlanokat, melyeket a koresmáros használ. Vegyük, hogy a koesmáros fizet 200 forint évi bért; levonva ebből 10%-ot, marad 180 frt, ez tőkésítve 3600 frt. Ebből le kellene vonni 6000 frtot s ebből az jönne ki, hogy 2500 forintot kellene ráfizetnie az operatióra annak, kinek regaleját megváltják. *(Derültség.)* Ez aggodalmamat csak úgy lehetne megszüntetni, ha kimondanók, hogy ingatlan alatt a törvény nem ért mást, mint azt, melyben az italmérés gyakoroltatik s azt a földet, melyet a koresmáros bérel.

De igy sem szünnek meg aggodalmaim. Mi történik azon legegyszerűbb esetben, ha az italmérési jog ugy van bérbe adva, hogy a koresmáros a jogon kivül bérli azt a házat, melyben azt gyakorolja és bérel mellette még gazdasági földet is? A törvény szerint azon ingatlanok

értéke vonandó le, melyek az italmérés hasznosítására szolgálnak. De itt lényeges megkülönböztetést kell tenni. Mert az a ház és az a földbirtok, mely után már más uton fizetnek adót, például házosztály-adót, földadót, szerintem nem vonható be a megváltási operatióba.

A törvény szerint a megváltási összeg kiszámításánál a járadékadó szolgál alapul. Járadékadóval megterhelni házat, földet nem lehet. A ház és a föld külön alapon van megadóztatva; adózik házbér-, házosztály- és földadóval. Ezen adóalap még a megváltás után is megmarad és egészen külön áll a megváltás operatiójában szereplő járadékadó-alaptól. A mi a fődolog, az, hogy ház és föld meg nem terheltethetik járadékadóval. Leszek bátor elmondani egy példát: egy koresma fizet 1000 frtot, ehhez van ház és föld. Ezen koresmára kirovatik 100 frt járadékadó, de a mellett ezen fölül fizeti még a házbér- és a földadót is, tehát vagy kétszer van megadóztatva a ház és föld, vagy pedig illetéktelenül van a 100 frt kivetve arra a koresmára, mely 1000 forintot fizet.

Itt, t. ház, két eset állhat elő. Mondhatjuk azt, hogy illetéktelenül van kivetve a járadékadó 100 frt erejéig, mert le kellett volna vonni mindazon adókat és azon jövedelmek utáni járadékadókat, a melyek tényleg fizettetnek a ház és a földért. Ha ezt elismerjük és elfogadjuk, akkor azon illetéktelenül kirótt járadékadót vissza kell adni annak, a ki azt illetéktelenül fizette, erre nézve pedig sem a törvényben, sem pedig az utasításokban semmiféle intézkedés nem foglaltatik. Én nem tudom, t. ház, föltehetjük-e mi azt, hogy a mi pénzügyi igazgatásunk évek hosszú során mindig helytelenül vetette ki az adót és mindig több járadékadót szedett, mint a mennyi megillette volna. Én ezt feltenni nem akarom, mert alig hihetem, hogy hosszú évek során át a pénzügyi igazgatás milliókra menő adókat szedett be, a nélkül, hogy erre föl lett volna jogosítva, tudniillik, hogy ugy szedte volna, hogy kivesse az egész jövedelemre a járadékadót és azonkivül még fizettesse azt az adót is, mely az ingatlanok után föld és házadó alakjában is jár. Ha azt veszszük fel, t. ház, hogy helyesen járt el, midőn az 1,000 forintot fizető koresmára 100 frt járadékadót vet ki, csak egyetlen egy megoldás lehet, tudniillik, hogy vagy nem fizetett a ház és az a föld más alapon adót, akkor igenis könnyen bele lehet illeszteni a járadékadóba azon adót, mely mint föld és házadó fizetendő lett volna. De ha ezen adót a ház és föld megfizette, akkor az a járadékadóba épenséggel be nem tudható. Bár lehet helyesnek mondani ezen kivetést is, mert ezen házak és földek, a melyek után az adó már ugy is meg volt fizetve, a maguk jövedelme után nem mint ház és föld lesznek tekintve, hanem adójuk az italmérési jövedelembe tudatik be és ott talál kifejezést. Épen ugy, mint az én gazdaságomnak épületei és felszerelései, a melyek megadóztatva nincsenek, de meg van adóztatva közvetve a föld, a melynek jövedelmébe amazok is betudatnak, ép ugy találja helyét ezen házak és földek jövedelme az italmérésben, a hol ez a jövedelem kifejezésre jut. Ugy, hogy ha az 1,000 frtos koresma 100 frttal járadékkal adóztatott meg, ez helyesen történt azért, mert akkor a ház és föld jövedelme, mint olyan föl nem vétetett.

Ez, t. ház, az én aggodalmam ezen szakaszra nézve, a melynél mindenesetre szükséges volna a fölvilágosítás. Hogy röviden összegezzem a mondottakat, elismerem, t. ház, ezen kérdés szövevényességét, a melyben igen nehéz tisztán látni, de mégis tisztába kell jönni az iránt, hogy miként fog a megváltás történni, mert ez által esetleg sok ember nagy károkat szenvedhet. Legelőször is meg kell mondani az utasításban, hogy a „bármely ingatlan“ alatt nem értünk semmi egyebet, mint a házat és földet, a mely az italmérési joggal együtt bérbe adatik. És itt határoznunk kellene — s vagy az egyik, vagy a másik felfogást el kellene fogadnunk — azaz vagy azt fogadjuk el, hogy a járadékadó illetéktelenül vettetett ki azon házaknál és földeknél, melyek ugy is meg voltak már adóztatva s akkor ezen illetéktelenül kivetett járadékadó-többlet visszaadatik azoknak, kik azt illetéktelenül fizették. De meghatározandó, hogy hány évre, az egész időtartamra-e, mely óta a járadékadó létezik vagy 5, vagy 1 esztendőre-e; ezzel mindenesetre tisztába kell jönni.

A másik kérdés pedig az, hogy ha csakugyan az a felfogás — melyet én helyesebbnek tartok — hogy tudniillik a háznak és földbirtoknak jövedelme nem vétetett a járadékadó kivetésénél, mint létező, tekintetbe, hanem mint olyan, mely csakis az italmérési bérletnél, azzal egyetemben és attól elválaszthatlanul jut érvényre, akkor ki kellene mondani világosan, hogy mindazon házak és földbirtokoknak, melyek meg voltak adóztatva, jövedelmei az italmérési jog jövedelmétől külön nem választhatók és az ily házak és földek értékei a megváltási összegből le nem vonhatók.

Ez volna az egyik észrevételem. A másik az volna, hogy e törvény 16. §-a a harmadik kikezdésben, hol a közigazgatási albizottság birásokodásáról van szó, ezt mondja: „A közigazgatási albizottság, ha szükségét látja, az adatok kiegészítését rendelheti vagy kiküldöttjei által helyszini szemlét is tarthat és az érdemleges tárgyalásra későbbi határidőt tűzhet ki.“ Tehát, a mint a bejelentés — természetesen felszerelve — beadatik, az egyesség létre nem jön és a dolog a közigaz-

gatási bizottság albizottságához jön, az ügy mintegy a második forumon van már.

Itt is tehát az adatokat nemcsak az albizottság maga, hanem az illető fél is pótolhatja új adatokkal tehetsége szerint. De itt az 5-ik bekezdésben azt mondja a törvény: „Érdemleges határozatok ellen jogában áll a jogosultnak a határozat kihirdetése és illetőleg a jelen nem levőknek az irásban közlött határozat kézbesítésétől és ennek eredménytelensége esetében a kifüggesztéstől számítandó 15 napon belül ugy a határozat érdemére, mint az eljárás alakiságaira nézve irásban a pénzügyministerhez felebbezni s az adófelügyelőhöz benyujtandó felebbezésöket újabb érvekkel és adatokkal támogatni.“

Tehát itt három stadiuma van a felebbezésnek: 1-ső az adófelügyelőhöz; 2-ik esetleg az albizottsághoz; 3-ik pedig a ministerhez.

Az utasítás 23. §-a pedig igy szól:

„Mindazokban az esetekben, melyekben a kártalanítás rendes alapjától a jogosultak magok kérnek eltérést, az összes bizonyítékok, melyek alapján az eltérés engedélyezhető, legyenek azok a törvény vonatkozó szakaszának bármely pontjában megemlítve és tekintet nélkül arra, hogy ott, a hol felemlittettek, el lett-e rendelve, vagy nem, hogy azok mikor alkalmazandók, a többi föltételektől eltekintve, csak az esetben vehetők figyelembe, ha legkésőbb 1889. évi márczius hó 31-ig — illetve most már április 31-éig — az illetékes kir. adófelügyelőnél, vagy kirendelt helyettesénél irásban benyujtatnak, vagy a mennyiben az az egyes esetekben meg van engedve, ugyancsak a fenti határidőig irásban bejelentetnek. Az 1889. évi márczius hó 31-ike után benyujtott, vagy bejelentett bizonyítékok semmi szín alatt tekintetbe nem vehetők“.

Én ebben, t. ház, határozott ellentmondást látok a törvény és utasítás között.

De, t. ház, még a mintáknál is látunk olyant, a mi tulajdonképen a törvényben határozottan kimondva nincsen. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Nevezetesen mindjárt az első mintánál kivántatik a többek közt az adónak megjelölése és az 1881—85-ben élvezett jövedelemnek kimutatása.

T. ház! A jövedelemnek eme kimutatása igen sok embert megzavarhat, mert azon régi szerződések, a melyek lejártak, igen sokszor meg is semmisittettek és megtörtént pl., hogy a mint a szerződésnek vége volt és az új szerződés megköttetett, a szerződő felek kölcsönösen eltépték a lejárt és most már érvénytelen szerződést és arra nézve már most, hogy micsoda jövedelme volt az illetőnek abban a bizonyos időben, biztos adatot szolgáltatni absolute nem képes, olyant beirni pedig, a mi a valósággal meg nem egyezik, teljes lehetetlen. És épen ezért fogadta el a törvény az adót irányadóul, nem pedig a jövedelmet, a melyet sok esetben, mint mondám, kimutatni nem lehet, mig az adót az adókönyvből mindig ki lehet mutatni. És mégis, t. ház, hozzáteszi az utasítás, hogy *(olvassa)*: „Ezen bejelentési iv használata nem kötelező, de ha az nem használtatik is, a bejelentésnek tartalmaznia kell mindazt, a mi a bejelentő felektől jelen bejelentési iv használata esetén megköveteltetik“.

De, t. ház, hátha nem fogja mindazt tartalmazni, ha nem képes azokat az adatokat, melyeket tőle a törvény tulajdonkép nem is kiván, mind beszerezni? Én nem tudom, hogy a mint április 30-án az adatok benyujtása beszüntettetik, bir-e ezen mintának magyarázata törvényerővel vagy nem? És mi lesz ennek a következése azokra nézve, a kik egyes adatokat talán azért nem nyujtottak be, mert nem tudták, hogy be kell nyujtani és midőn vagy az adófelügyelő, vagy a közigazgatási bizottság által felvilágosittatnak, akkor már a benyujtástól elkéstek?

Ezen aggodalmaim vannak nekem, t. ház, ezen utasításokra nézve. S azért tartottam szükségesnek felszólalni, mert én megengedem ugyan, hogy az igen t. kormány ezt a nagyon szövevényes műveletet ugy fogja keresztülvinni, hogy — a mennyire lehetséges — minden jogos érdeket kielégit, mondom, én erről meg vagyok győződve; de ha én magamnak ezek iránt felvilágositást szerezhetek is, igen sokan vannak a nagy közönségben, a kik ezt nem tehetik. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Igy pl. csak Budapest városát hozom fel, a mely az ő regale-ügyével ma sines és nem is lehet tisztában s a mely közgyülési tárgyalásra fog kerülni. Tudom, hogy mindenütt, még az állam uradalmainál is, igen sok zavar és kétely fordul elő ezen utasításokra nézve. És azért, hogy azon feleletet, a melyet mindenesetre szerencsés leszek megkapni, mások is megtudják és hogy az elterjedvén a nagy közönség között, nagyobb tájékozottsággal birjanak az illetők ezen dologban, mert a tájékozottság hiánya sokaknak kárára válhatik; de azon kivül azért is, hogy ha szükségesnek látja a minister ur, méltóztatnék talán, a hol épen erre szükség van, a pótló ministeri rendelet által segiteni azon helyeken, a melyek ezen utasításokban valósággal homályosak: vagyok bátor a t. pénzügyminister urhoz a következő interpellatiót intézni. *(Halljuk! Olvassa.)*

„Interpellatio a pénzügyminister urhoz, az italmérési jog megváltási törvényre vonatkozó pénzügyministeri utasítások és rendeletek tárgyában.

Miután az utasítások oly rendelkezéseket tartalmaznak, melyek a törvény szellemével és

betüjével ellentétben állnak, kérdem a t. pénzügyi minister urat:

1. Van-e ezen körülményről tudomása.

2. Ha van, mit szándékozik tenni e viszásság megszüntetésére?

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a pénzügyminister urral.

A mai ülés napirendje ki van merítve. A holnapi ülés napirendje meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délután 2 óra 10 perczkor.)

214. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 29-én, pénteken.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesités. Elnöki jelentés b. Jeszenszky László megválasztásáról, Szalay Imre szabadságkéréséről és a beérkezett kérvényekről. A véderőről szóló törvényjavaslat tészletes tárgyalása, Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza, gr. Széchényi Pál, gr. Csáky Albin és b. Orczy Béla.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Szathmáry György, az azok ellen jelentkezőket Nagy István jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a márczius hó 28-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom báró Jeszenszky László, Tolnamegye pinczehelyi választókerületében megválasztott országgyülési képviselő megbizólevelét.

Kiadatik tárgyalás és jelentéstétel végett az állandó igazoló bizottságnak.

Bemutatom Szalay Imre képviselő levelét, melyben megrongált egészségének helyreállítása czéljából két havi távozási engedélyt kér.

Azt hiszem, a t. ház méltóztatik a kért szabadságidőt megadni.

A huszti kir. járásbiróság biráinak Kricsfalusy Vilmos;

a sárkányi kir. járásbiróság biráinak Ullmann Sándor;

a vizaknai kir. járásbiróság biráinak Tisza István képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

Kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek más előterjesztése nincs. Egyéb előterjesztés sem lévén bejelentve, következik a napirend: a véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása, jelesen az 50. §-nak tegnap félbeszakadt tárgyalása.

Méltóztassék az 50. §-t még egyszer meghallgatni.

Szathmáry György jegyző *(olvassa).*

Elnök: Ki következik?

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Igen sajnálom, hogy a t. honvédelmi minister ur, vagy meghatal-

mazottja még nincs jelen s én részemről lehetetlennek tartom beszélni akkor, midőn felszólalásomnak fő intentiója épen az, hogy a t. minister ur figyelmét felhivjam és válaszát kérjem. Hogy is lehessen itt elfogadni vagy elvetni az én módosítványomat, ha a t. ház az illetékes minister ur nézetét nem ismeri? Nekem már volt szerencsém a következő, igen fontos szakaszról a minister urral beszélgetni s tudom, hogy azok az indokok, a melyeket felhozni leszek bátor, oly megfontolásra méltók, hogy ezuttal a minister ur jelenlétét okvetlen szükségesnek tartanám. *(Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister a terembe lép. Derültség. Felkiáltások: Itt van már!)* Annál jobb.

Áttérek tehát az 50. §-ra vonatkozólag már jelzett felszólalásomra, hogy pártolólag és egy kissé bővebben is kifejtve adjam elő azon indokokat, melyeket már tegnap itt egy, hivatásánál fogva a nép körében élő túloldali képviselő: Roszival képviselő ur felemlített. Volt már szerencsém a t. minister ur figyelmét magánúton is, sőt a véderő bizottságban is felhívni erre az 50. § ra és mivel a bizottságban a t. minister ur erre nézve már nyilatkozott, talán épen nem követek el indiscretiót, midőn megmondom, hogy ő maga is figyelembe veendőknek és megfontolásra méltóknak találja az e szakasz körül felmerülő indokokat. Nagy könnyelműséget követne el tehát a törvényhozás, ha csak ugy könnyedén siklanék át e szakaszon, az ügynek bővebb meghányása s vetése nélkül.

T. ház! A nép, kivált a pásztorkodással, a mezei munkával és a földmiveléssel foglalkozó egyszerű nép, a melynek cathegoriájába országunk lakosságának legnagyobb része tartozik, olyan, mint a gyermek, a ki a maga szokásainak és erkölcseinek fejlesztését, irányítását és pallérozását saját előljáróitól, lelkészeitől, vezetőitől, a felsőbb hatóságoktól várja és pedig joggal.

És ha szétnézünk, t. ház, a vidéken, különösen a lelkészi kart fogjuk olyannak találni, mely végtelenül sokat tehet ebben az irányban, ha buzgón működik: áldásosan, ha pedig elhanyagolja ebbeli kötelességét, bizony igen sok erkölcstelenség burjánzik fel. Egy-egy községben, a hol pl. egy ilyen lelkész hosszabb időn keresztül atyáskodólag működött és figyelmét nemcsak az isteni tiszteletre, a cathedrai oktatásra terjeszti ki, hanem mint a nép valódi atyja, a fölött minden tekintetben őrködött, egy emberöltő, egy pár évtized, 20—30 év mulva nagyon meglátszik az ily áldásos működésnek hatása, mert a mig annak lakossága az előtt korhely és munkátlan életet folytatott, az újabb nemzedék jól neveltetve, munkásságban, mértékletességben és erkölcsösségben tünik ki. Megfordítva áll az eset, ha a nép nem talál elég buzgó és elég avatott vezetőre. Ilyen intentióból folytak azon nézetek is, melyeket Roszival t. képviselő ur, mint lelkész, saját tapasztalata alapján fejtett ki.

Az újabb időben — fájdalom — nagyon elharapództak hazánk számos vidékén az ugynevezett vadházasságok. A törvénytelen szülöttek száma az anyakönyvi kivonatok, statisticai adatok szerint aránytalanul növekedett. Szóval a nép erkölcsi állapotai, egyes örvendetes kivételektől eltekintve, általában hanyatlóknak mondhatók. Ezen körülmény már eddig is magára vonta a gondolkodó nemzetgazdászok figyelmét, mert társadalmi és nemzetgazdászati szempontból is igen nagy ennek jelentősége. Ha azonban a jelenleg tárgyalás alatt álló törvényjavaslat életbelép, tartanunk kell attól, hogy ezek a viszonyok még rosszabbra változnak, nevezetesen az által, hogy a katonai állítási korosztály egy évvel hátrább, tudniillik a 21-ik évre tolatik.

A katonaállítás idejének egy évvel hátrább tétele ellen nekem sem volt kifogásom, midőn e kérdés itt a házban fölmerült, mert az ország némely vidékein 19—20 éves korukban csakugyan fejletlenek az ifjak és mert újabb időben a beoktatás sokkal nagyobb testi megerőltetést kiván, mint ezelőtt. De már akkor is kifejeztem abbeli meggyőződésemet, hogy e kérdést combinálni kell a nősülési engedély megadásának kérdésével, a miről a most tárgyalás alatt levő 50. §. intézkedik. Ámbár tagadhatatlan, hogy a korai nősülés a különböző nemzetek statisticai adatai szerint a nemzedékek fejlődésére nézve átlag nem mutatkozik előnyösnek: mindazonáltal a régebbi időkben és specialiter hazánkban az uri osztály tagjai, de különösen a nép fiai sokkal korábban nősültek, mint a mai időben. Már pedig azt, hogy a régi magyarság, mely a katonai erényekben kitűnt, satnyább nemzedékekből állt volna, mint a mostani, alig fogja valaki állítani.

Tehát a kérdés igy is, amúgy is tárgyalható, mindegyik részen vannak bizonyítékok. A nép életénél azonban még különös viszonyok is veendők tekintetbe, a melyeket a honvédelmi minister ur igen jól ismerhet, miután a nősülési engedély osztogatása az ő ressortjába tartozik.

Az a kérdés is felmerült, hogy a nőtelen vagy a családos katona jobb-e.

Azt hiszem, igazat fog nekem adni a t. honvédelmi minister ur abban, hogy mind a kettőből válhatik jó is, rossz is. A családos katonáról azt lehet mondani, hogy az solidabb életmódhoz van szokva, inkább megmarad a laktanyában, nem kóborol, fogékonyabb előljáróinak gyengéd, jóakaró figyelmeztetései és intései iránt; mig a nőtelen a semmihez le nem kötött fiatal ember hetykébb magaviseletű, inkább exceedál és egyáltalában rokonezátlankodóbb természetű. Általában azt tanulják a katonaságnál, hogy több szökevény kerül ki családos katonák közül, mint a nőtlenek közül,

miután a családosok házi tüzhelyükhöz vágyódnak vissza. Ezt nem tagadhatom, bár e részben hosszabb megfigyelésen alapuló adatok nem állanak rendelkezésemre, de valami lehet a dologban. Mindazonáltal bátor vagyok a t. ház figyelmét arra felhivni, hogy e körülmény azzal az előnynyel, hogy a családos katonák solidabbak és kevésbé kihágók, nem vonható párhuzamba.

Egyébiránt itt a tartalékosokra irányzom a t. ház figyelmét. Hiszen mozgósítás esetében behivatnak a tartalékosok is és a háborúba vonuló hadsereg legalább $^2/_3$ részben tartalékosokból áll és igy a tényleg harczoló katonáknak legnagyobb számát családos emberek képezik. Nem vonom kétségbe, hogy ha a háború olyan czélért küzdetik — a mint hogy nem akarok egyebet feltenni — a melyért kell, hogy az egész nemzet megfeszítse erejét és a melyért a nemzeti lelkesedés fogja támogatni a szuronyokat, akkor a családapák aránylag még vitézebbül és elszántabban fognak küzdeni, mint a nőtlenek, mert azok a hazával együtt családi tüzhelyüket is védelmezik. E tekintetek tehát olyanok, a melyek itt pro és contra vitathatók; de azt gondolom, hogy a mérleg mégis arra az oldalra fog lebillenni, a mi tényleg van, hogy a mozgósított hadsereg legénységének többsége, kétharmada családapákból, tehát családosokból, nem pedig nőtlenekből áll: következőleg, hogy ha a besorozottak egy része, kik először soroztatnak be tényleges szolgálatra, nagyobb részben nős emberekből áll, nem hiszem, hogy ez kárára válhassék a hadseregnek és e katonák kevésbbé legyenek vitézek és megbizhatók, mint a nagyobb részben nőtlenek.

Eddig a dolog ugy volt, hogy ha valaki a nép fiaiból, kis gazdasággal biró gazdák fiai közül folyamodott a honvédelmi ministerhez kivételes nősülési engedélyért, ez bizonyos körülmények közt megadatott neki és befejezett 18. életévével nősülhetett, természetesen katonai kötelezettségének épségben tartása mellett. Ez a kedvezmény, mely a régi védtörvényben is benfoglaltatott és a mostaniban is fentartani contempláltatik, különösen hazánk déli vidékeinek lakossága által vétetett igénybe. Volt alkalmam magamnak is figyelemmel kisérni ez ügyet és mondhatom, hogy legkivált a Szerémség, Baranya, Báes, Torontál, Temes, Krassó, Arad és részben Hunyad megyék azok, melyekből a legtöbb nősülési engedély kéretik: szóval, többnyire az oláh és szerb népfajok közül, melyeknek ifjusága gyorsabban fejlődik, mint a kárpátvidéki orosz lakosságé vagy egyéb hegyvidékieké. Más vidékeken is fordul elő ily kérvény, de az említett déli megyékből, mondhatom, tömegesen érkeznek be és intéztetnek el a kérvények a honvédelmi ministeriumnál. Hogy azonban ezekkel mennyi baj van, leszek bátor magam is rövid példával illustrálni és egy a ház asztalán levő kérvényből felolvasandó rövid mutatványokkal indokolni. Sok költséggel jár a szegény osztályoknak, a mi különösen rájuk terhes, az ily nősülési engedélyért való folyamodás, tömérdek complicált mellékletekkel lévén kénytelenek a kérvényt felszerelni, a mint azt tegnap Roszival István t. képviselő ur említette. Sok szülőt visszatart a folyamodástól az a körülmény, hogy körülbelül — a legkevesebb költséget számítva 15—20 frtba kerül, az utánjárást nem is véve, egy ily kérvény felszerelése és benyujtása. Az engedély mégis sok esetben nem adatik meg és nem is adathatik meg. Nem vádképen mondom én ezt a ministerium ellen, mert az a szabályokhoz tartja magát, melyek e tekintetben fennállnak. Ha tudniillik az illető szüleinek gazdasága nagyobb a meghatározottnál, nem kapja meg a nősülési engedélyt azért, mert módjában áll neki a családjából hiányzó női munka erőt cseléd fogadásával pótolni, ha pedig kisebb a megszabottnál, nem kapja meg a nősülési engedélyt azért, mert pár hold föld állítólag nem érdemes arra, hogy ily engedély adassék, mert az illető nem képes a családot eltartani. De ezt a szegény ember magától nem tudja; nem ismeri a a cynosurát, a mely nem is mindenütt egyforma; mert túl a Dunán, Sopron vagy Érsekujvár meg Zaránd megye közt nagy a különbség és ott a latifundium pár holdja többet ér, mint a felvidéken 30—40 hold.

Szóval a ministeriumnak ezt tekintetbe kell venni. Ezt az intelligens ember megítélheti, de a nép ezt természetesen nem tudhatja. Igy gyakran megtörténik, hogy bármily lelkiismeretes eljárás mellett a folyamodvány visszautasittatik s e példa elkeserít egy egész községet s azt mondják: „Ne folyamodjék kigyelmed, én is folyamodtam, de hiába, mert visszautasítottak.“ S ezért azután gyermekeiket vadházasságra adják össze. Van még egy körülmény. Ugyanis azon védkötelesek, a kiknek semmi fekvő vagyonuk nincs, mint például a napszámosoknak és cselédi viszonyban levőknek, egyáltalán nem kaphatnak ilyen engedélyt, ezeknek száma pedig tudvalevőleg sok százezerre megy az országban. Ezek közül soknak olyan foglalkozása van, hogy szüksége van egy asszonyra, hogy rá főzzön vagy neki máskép segítsen, számos esetben tudva van, hogy az ilyenek nem a családi tüzhely megalapítása végett házasodnak meg, hanem, mert foglalkozásuk olyan, hogy női munka-erőre van szükségük.

Ezek mind olyan körülmények, a melyek indokolhatják a szülőknek azon elhatározását, hogy gyermekeiket korábban házasítják meg. Arra nem adom én sem a szavazatomat, hogy túlkorán történjék a házasodás. A honvédelmi ministerium több példát mutathat fel, különösen a meddig az izraelita anyakönyvek oly nagy rendetlenséggel vezettettek, Máramarosban és több

megyékben, midőn gyakran nőnevet irtak a fiú helyett be, például Salamont Szálinak is lehetett olvasni, ugy hogy nem lehetett tudni, fiú-e vagy leány az illető. Igy több vándorló rabbit kellett megbüntetni, a kik Galicziából idejőve, 16 éves ifjakat is összeeskettek. Ilyen visszaélés azonban, ámbár nem olyan sürűn, más felekezetnél is előfordult, mint például a görög-keleti vallásúaknál és a volt határőrvidéken, a hol patriarchaliter vezették az anyakönyveket, a hol a házközösség fennállott, ugynevezett Sipschaftok, nemzetségek voltak, a melyekben számos egyforma nevű ember volt és a pap az esketésnél a név egyformaságánál fogva tényleg fiatalabb fiút esketett meg, mint azt a törvény megengedte. Én is szükségesnek tartom, hogy a 18 éven aluli nősülés ne engedtessék meg ezután sem, mert csakugyan a nép erőteljessége szempontjából szükséges az, hogy bizonyos érettebb korban történjék a házasodás és azért én is a mellett vagyok, hogy nem engedhető meg a korai nősülés. Azonban az új katonai törvényjavaslat szerint most már a 21 éves életkor vétetvén fel a sorozás alapjául, igen meggondolásra méltó a dolog, mert a nép fiai közül igen számosan vannak, a kik 19—20 éves korukban a viszonyok folytán kényszerítve vannak a házasodásra; már most, ha ugyanazon engedélykérési és megadási procedurának lesznek ezentúl is alávetve a nép fiai, félő, hogy népünk erkölcstelenedése még inkább terjed, a vadházasságok s ezekkel együtt a törvénytelen szülöttek számai szaporodni fognak és ezzel együtt szaporodni fog a gyermekek halálozása, a mely statisticusainkat már komolyan aggodalomba ejtette.

A kérvények 16. sorjegyzékében előfordul egy kérvény, a melyben a nógrádmegyei ágostai evangelicus esperesség kéri a háztól, hogy e javaslat 50. §-át megváltoztassák. Én ezt a körülményt figyelemmel kisérve, átolvastam a kérvényt és meggyőződtem arról, hogy igen illetékes emberek, a községi papok, a kik a nép közt élvén, legjobban ismerik az ottani viszonyokat, ezen ügyekkel hivatalosan foglalkoznak, oly megfontolandó indokokat hoznak fel a kérvényben, hogy lehetetlen, hogy kellő méltatás alá ne vétessenek.

Jogomban áll s minden képviselőnek jogában áll az illető kérvény tárgyalásánál annak felolvasását kérni, az azonban igen terjedelmes. Átmentem rajta s kiirtam belőle a fontosabb pontokat, leszek bátor a t. ház engedelmével amaz esperességi kérvény pontjait kivonatosan felolvasni, nem akarván hosszúra terjedni. *(Halljuk!)*

A nógrádi ágostai hitvallású esperesség — még azt is jelzem, hogy nógrádmegyei, tehát az országnak inkább felső részén is előfordulnak ezen bajok, de annál inkább a délvidéken — tehát ezen esperesség 1889. január 18-án kelt közgyüléséből a képviselőházhoz intézett az iránti kérvényéből, hogy a földmíves nép fiai — a régi törvény szerint — betöltött 18 éves koruktól kezdve, hadkötelezettségük épségben tartása mellett, engedély nélkül nősülhessenek:

„Meglehet, hogy az antropologia és orvosi tudomány számtani pontossággal bizonyíthatja, hogy a korai házasodások elsatnyítják a jövő nemzedéket s rövidítik az emberi életkort. Mi nem akarunk velök vitázni. Ha azonban századokra visszavezető anyakönyveinknek rovataiban buvárkodunk, csaknem minden lapjukon meglepő népmozgalmi adatokra találunk, mert azok az antropologia ellenére azt beszélik nekünk, hogy még csak félszázad előtt is a gyermekkorból alig kilépett ifjak keltek házasságra s mégis ugyancsak magas kort értek el, hanem oly családokat is hagytak maguk után, melyeknek ma élő dédunokái el nem csenevészett ősökre vallanak. Azok beszélik nekünk azt is, hogy a vadházasságok, törvénytelen szülöttek s ezeknek folyománya: az ő nagy halandóságuk — akkoriban — nem verték fel — mint most — dudvaként a földmívelő nép egyszerű erkölcsös társadalmi életét. Ha pedig ezekkel szemben az előttünk hullámzó társadalmi életet veszszük szemügyre: fölötte elszomorító körülményekről kell tanuskodnunk és be kell vallanunk, hogy a korai házasságok évszázadok alatt nem sülyesztették annyira fajunk testi fejlettségét, mint a mennyire a nép késő házasodhatása évtizedek alatt az ő erkölcsi hanyatlását okozta.“

A vadházasságok s törvénytelen szülöttek száma és ez utóbbiak halandósága évről évre megdöbbentőn növekszik s ugy a nép között azelőtt ismeretlen kártékony és a népszaporulatot gátló kórok ijesztő mérvben terjednek az erkölcstelenség minden korcskinövéseivel, stb. S még rosszabbul lenne ez ezután, ha a hadkötelezettség ideje az új törvény által egy évvel még hátravettetnék.

A tisztes házasélet, kivált a nép egyszerű fiainak erkölcseire nemesítőleg, komolyítólag hat; elvonja őket a dobzódó zajos mulatságoktól, kihágásoktól, pazarlástól; s nem azt jelenti ez, hogy a házas katonák hazasóvárgók és igy roszszabbak a nőtelen és független ifjaknál; hanem jelenti igenis azt, hogy kevésbé mulatni vágyók vagy épen kicsapongók; jelenti azt, hogy érzékenyebbek a büntetések, fogékonyabbak előljáróik dicsérete iránt s ennélfogva rendesen pontosabb és jobb katonák is.

A kivételes nősülési engedélyekhez a nép fiai csak nagy nehézséggel juthatnak; a szomszéd községbeli körjegyzőhöz kell menni a személyleirásért a kérvényező anyának, azután a megyei székvárosba a tiszti főorvoshoz, a munkaképtelenségi bizonyítványért; ki kell venni a telekkönyvből birtokívét; továbbá az egyházi hivataltól családi értesítőjét és a községi bizonyítványát és mindezekkel fölszerelve megiratni kérvényét a

honvédelmi ministeriumhoz. Ha megfelelő birtoka nines: az egész utánjárás és 12—20 forintnyi költsége kárba veszett a szegény embernek hiába. Pedig ez sok pénz, mert a gazdasági viszonyok nyomasztók, a népnek bizonytalanra kiadni való 20 forintja nincs és ezért választják oly sokan a nép gyermekeiből az egyszerűbb, olcsóbb, de oly erkölcstelenítő vadházasságok kötését, mint kisegítő módot.

Az esperességi közgyülés kéri tehát a néperkölcseinek nemesbítése érdekében is a 18 éves ifjak akadálytalan nősülhetésének — a katonai kötelezettségnek épségben tartása mellett — törvényileg megengedését.“

Azt gondolom, hogy ez indokok oly ékesszólóak és oly competens helyről intéztettek, hogy azokhoz az előadottak után sem hozzátenni, sem azokból elvenni valóm nines. Ennek következtében bátorkodom a t. ház figyelmét és a t. honvédelmi minister jóindulatát e körülményre felhivni. Mert hiszen itt népünk erkölcseinek megóvásáról és rosszabbodni nem engedéséről van szó, a mi a törvényhozásnak legfontosabb és legnemesebb feladatainak egyike és hosszú időre messzire kiható körülmények azok, a miket felhoztam.

Megvallom magam is, a katonai szempontot szem előtt tartván, semmiképen nem óhajtanám azt, hogy a védkötelezettség ez által valami hátrányt szenvedjen, de nem is látom be, hogy hátrányt szenved. Ezt tehát teljesen fentartanám, óhajtanám, hogy addig, a mig az illető 21-ik életévének betöltése után a katonasághoz megy, utána legalább korábbi házasságából törvényes gyermekek maradjanak odahaza és ne történjék az, a mi manap történik és a mi ezentúl is még nagyobb mértékben történni fogna, hogy a hadkötelesek törvénytelen gyermekeket hagynak otthon. Hiszen ha a hadköteles haza sóvárog, törvényes gyermekeihez és nejéhez, emberi érzésénél és természeti ösztönénél fogva törvénytelen gyermekeihez esak ugy fog haza sóvárogni, mint a törvényesekhez. E körülmény tehát ez ügyben gátló nem lehet.

Ennél fogva, t. ház, én követem azt az intentiót, mert ezt látom legezélszerűbb megoldási módnak, a melyet az esperesség juttatott kifejezésre és e tekintetben ezen módosítványt látom a legczélszerűbb megoldásnak, a melyet most bátor leszek felolvasni. De előre megjegyzem azt, hogy e kérdés nem politikai, hanem tisztán a nemzetnek és a népnek társadalmi és erkölcsi kérdése és a lakosság érdekeire nézve oly kiható valami, hogy nem ragaszkodom mereven az általam javasolt formához, ugy, hogy ha más valaki czélravihetőbb, talán egyszerűbb megoldási módot ajánl, ahhoz is hozzájárulok és a magam módosítványát szivesen visszavonom. Eddigi meggyőződésem szerint azonban és tekintettel azon fontos kérvényre s az abban felhozott jelentős okokra, én azt látom a legezélszerűbb és legegyszerűbb és minden katonai érdekre nézve nem is káros megoldási módnak, a mely módosítványomban foglaltatik.

Az 50. §. helyett ugyanis ez volna teendő: *(Olvassa)* „A nősülés a hadköteleseknek életévök 18-ik évének betöltése után védkötelezettségök teljes fentartása mellett megengedtetik.“ Ajánlom a t. háznak módosítványom szives megfontolását, illetőleg annak elfogadását. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Az 50. §. helyett teendő: „A nősülés a hadkötelesek életük 18-ik évének betöltése után védkötelezettségük teljes fentartásával megengedtetik.“

Elnök: T. ház! A honvédelmi minister ur, minthogy sokoldalú felvilágosításokra lehet itt szükség, Schober Károly tábornok hadbiró urat jelenti be a t. háznak, mint olyat, a kit némely felvilágosítások adására óhajt feljogosittatni. E szerint a tábornok urat a házszabályok 162. §-a értelmében a szólás joga megilleti.

Horváth Béla: T. ház! Csakugyan kétségtelen ama kérdés nagy fontossága, melyet tegnap Roszival, ma pedig Thaly képviselőtársaim felhoztak. Tökéletesen igaza van Roszival t. képviselőtársamnak abban, hogy a vadházasságok ez idő szerint annyira elszaporodtak, hogy e részben gyökeres orvoslás szükséges. De másrészt láttam azt is, hogy sokszor ily kivételes nősülési engedélyekért oly gyerek-legények jelentkeznek, hogy az ember inkább azt kérdezné tőlük: vajjon nem iskolamulasztási birság elengedéséért jelentkeznek-e? Elismerem azt is, a mit Thaly képviselőtársam felhozott, hogy nyomós indokok voltak az iránt, hogy azelőtt korábban meg volt engedve a nősülés. De viszont az orvosi szaktekintélyek azt mondják, hogy az igen korai nősülés nagy kárára van a társadalomnak. Abban tökéletesen pártolom Roszival t. képviselőtársamnak a honvédelmi minister urhoz intézett kérelmét, hogy a házasságok iránti engedélyek költségei lejjebb szállittassanak, de már azt a megjegyzését nem helyeslem és előre tiltakoznám oly eljárás ellen, hogy az ily házasságok megengedéséért beadott kérvényekhez elég legyen a községi biró bizonyítványa. E bizonyítványok, ha a község, de főkép ha esak a biró irja alá, nyomós bizonyítéknak el nem fogadhatók lennének. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Sokkal inkább hajlanám oly intézkedés felé, mely a kivételes nősülési engedélyt inkább nagyobb, mint kisebb korhoz köti. De megnyugszom az eddigi intézkedésben és addig, mig egyrészt a vadházasságok kérdése, másrészt a kivételes nősülési engedélyek ügyében folyó tanáeskozások odáig nem érlelődnek, hogy e rész-

ben hatékonyan lehessen intézkedni: én a magam részéről az 50. §-t ugy, a hogy van, fentartandónak vélem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József: Győry Elek!

Győry Elek: T. ház! E szakaszhoz nekem is van módosítványom az esetre, ha Thaly t. képviselőtársam módosítványa el nem fogadtatik. Én azt, hogy a nősülés mely korban engedtessék meg, oly kérdésnek tartom, mely kihatással van az egész társadalmi életre, közerkölcsökre és közgazdasági viszonyokra és én megvallom, hogy hajlom azon nézethez, hogy akkor, mikor az általános védkötelezettség álláspontján állok, mikor kevés ember kerül azon helyzetbe, hogy katona ne legyen, mert minden ember katona lesz, kinek ép keze-lába van, más álláspontra kell állnunk, mint azelőtt és nézetem szerint inkább az tartandó szem előtt, hogy talán nem oly nagy baj a katonára nézve, ha házas és ha esetleg inkább törvényes gyermeke van, mint törvénytelen. *(Helyeslés szélső balfelől.)* Ezen egyszerű indokot hozom fel arra nézve, hogy miért tartom én elfogadhatónak Thaly t. barátom módosítványát, de azon esetre, ha ez el nem fogadtatnék, kérnem kellene a tisztelt házat arra, hogy legalább azon hátrányokat, melyek az általános védkötelezettség folytán a nősülési akadályból a társadalomra, a közgazdaságra és a közerkölcsökre vonatkozólag származnak, súlyosbítani ne méltóztassék. Az eredeti szövegben az foglaltatik, hogy a nősülés a hadköteles kor és a harmadik korosztályból való kilépés előtt nincs megengedve, ez pedig annyit jelent, hogy a 24-ik életév betöltése előtt. Már most a 21-ik éves korban kezdődik a belépés, de három esztendővel, tehát még egy évre kitolatik azon idő, melyben a házasodás és a családalapítás meg van engedve.

Én ezt a súlyosbítást olyannak tartom, mely még sokkal károsabb, mint az, mely a korábbi állapotban volt, mert ezután ez még ott is megkivántatik, hol a katonaság legnagyobb része, mely már kiképeztetett, részint költségkimélés szempontjából, részint más okból szabadságoltatott, tehát mikor az illetők már otthon vannak.

Bármily engedékenyek is legyenek jövőre, a dolog mégis azon fordul meg, hogy engedélyt kell kérni, tehát az meg is tagadható. Igy arra a térre jutunk, melyet mindig veszélyesnek jeleztünk, tudniillik, hogy az emberek rákényszerittetnek minél későbbi korban házasodni, ezt pedig nálunk előmozdítani egyáltalában ezélszerű nem lehet.

Ezért indítványozom, hogy méltóztassék azon esetre, ha Thaly t. képviselő ur módosítása el nem fogadtatik, azt fogadni el legalább, hogy a jelenlegi állapot maradjon meg, vagyis hogy a nősülés a hadköteles kor és a 2-ik korosztályból való kilépés előtt nincs megengedve. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: A módosítvány fel fog olvastatni.

Nagy István jegyző *(olvassa)*: Az 50. §. első bekezdésének első sorába tétessék: „harmadik“ szó helyett: „második“.

Madarász József!

Madarász József: T. ház! A hányszor csak e javaslatnál azon fordul meg a kérdés, vajjon a katonai hatóságok túlterjeszkedése megengedtessék, vagy pedig a polgári hatóságoknak adassék-e meg a jog intézkedni és valahányszor az kerül szóba, hogy a közerkölcsiség tekintetében tétessék-e elég a katonai túlkövetelményeknek, vagy pedig a polgári erélynek adassék-e meg a jog és alkalom, mindenkor kötelességemnek tartom magam is felszólalni és kérni a t. házat és kiváltkép a t. kormányt, méltóztassanak ügyelni arra, hogy e tekintetben is ne mondhassuk önök ellenében azt, hogy mindenben a katonai reactio felé viszik az országot. *(Helyeslés szélső baloldalon.)* Ime, t. ház, Győry Elek, t. képviselőtársam előadta, hogyha nem tetszik az a kissé szabad szellem, melynek pedig vezérelnie kellene minden alkotmányos állam törvényhatóságát és törvényhozását, hogy a polgároknak a nősülés kellő időben engedtessék meg, ha — mondom — ez nem tetszik önöknek: alkotmányos és erkölcsi szempontból legalább tartsák meg azt, a mit az eddigi törvény rendelt, hogy 22 éves koruk elteltével nősülhessenek.

Habár önöknek volna kötelességük azt, a mit Győry Elek t. képviselőtársam indítványozott, pártolni, kötelességemnek tartom ragaszkodni ahhoz, a mit Thaly t. képviselőtársam előadott. Magam is behatóan foglalkoztam, a nógrádi evangelicus hitfelekezet esperességének kérvényével s ha majd lezajlanak a vitának hangjai, önök is meg fognak győződni arról, hogy nekünk, Magyarország törvényhozóinak, nemcsak arra kell tekintenünk, hogy a katonai követelmények iktattassanak törvénybe, hanem oda kell hatnunk, hogy a polgári követelmények érvényesüljenek a katonaiakkal szemben. Azt pedig meg kell önöknek engedniök, hogy kivált a nősülés tárgyában a hitfelekezetek előljáróságai jobban értik, hogy mi a polgárnak követelménye, mint a katonai hatóságok s jobban értik az általános erkölcsiség követelményeit is.

Én tehát, minthogy e tekintetben — mint beszédem elején jeleztem, a katonai túlkövetelményeknek látom alárendelve a polgári követelményeket — pedig mi nem katonákúl, hanem polgárokúl születtünk és a hazát csakis ugy védelmezhetjük meg, ha a katonai követelményeknek a polgáriakat alá nem rendeljük, mivel, ismétlem, polgári követelmény az, hogy mindenki azon korban nősülhessen, a melyet az ország jónak lát — a mint ezt törvényeink 18 év elteltével bizonyára nem helytelenül állapították meg — óhajtom, hogy a jog mindenkinek meg is adassék.

Nem terjeszkedem ki arra, hogy a közerkölesiségre milyen üdvös befolyással lesz ez, ha önök ezt megengedik s nem akarok kiterjeszkedni arra sem, hogy már eddig is, a katonai véderő törvény által, a 22-ik év utáni nősülési engedély által mennyit ártottak Magyarország közerkölcsiségének, a mint ezt a nógrádi esperességnek e házhoz intézett kérvénye jogosan bizonyítja, azt mondván, hogy néhány évtized alatt többet rontottak önök a közerkölesiségnek az által, hogy a védkötelezettek nősülését engedélyhez kötötték, mint századok ronthattak volna azon, ha a nősülés korlátozva nem lett volna.

Mindezek tekintetbe vételével kérem a t. házat, mikép annak bebizonyítására, hogy önök semmi szín alatt nem akarnak ezen új törvényjavaslat által rosszabb állapotot előidézni, mint az eddigi, — pedig annak minden nevezetesebb szakaszában ott van a katonai reactio — mutassák meg itt legalább, a szegényebbeknél — mert ez valósággal a szegényebbeket érinti leginkább, mert a kinek vagyona van, biztosak lehetnek benne, ki fogja eszközölni a házassági engedélyt — mondom: mutassák meg, hogy legalább e tekintetben elfogadván Thaly Kálmán képviselő ur módosítványát, iparkodni fognak nemesak szóval, de valósággal is segíteni ezen, az eddigi gyakorlat mellett fennállott bajon és sérelmen. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sines feljegyezve, hogy ha tehát szólani senkisem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Régi, még pedig nagyon régi a panasz, rendesen idősebb férfiak részéről származik: hogy a közerkölcsiség hanyatlik. *(Derültség.)* Nem fér kétség ahhoz, a mit Thaly Kálmán képviselő ur felhozott, hogy jó lehet a nőtlen katona és jó lehet a nős katona is. Ez az élet minden hivatásánál igy van. A kérdés itt már esak az, vajjon általában véve jobb-e, ha a katona megnősül — haesak valami különös méltánylást érdemlő ok nincs — mielőtt odahagyja 3—4 évre otthonát, vagy jobb-e, ha esak azután nősül meg? Én azt hiszem, e kérdés esak ugy áll a katonára, mint bárkire, még a történetiróra nézve is. Ha — teszem fel — a történetiró a könyvtárakban való buvárkodás végett utra készül és ép akkor előáll az a kérdés, hogy nősüljön-e vagy sem, mihelyt tudja, hogy három-négy évig marad távol, azt hiszem, meg fogja gondolni a dolgot és elhalasztja a nősülést arra az időre, mikor hazatér. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Igy van ez a katonánál is. Ott, a hol különös méltánylást érdemlő indokok forognak fenn, eddig is mindig megadatott a nősülésre való engedély. Az iránt is megnyugtathatom a t. képviselőházat, hogy a kormány azon lesz, hogy a kérvényezéssel járó költségek is — igy a bélyegköltségek — a mennyire lehet, lejebb szállittassanak. Továbbá azon is lesz a kormány, hogy a felekezetek és törvényhatóságoknál a dolog mentül hamarább elintéztessék. E tekintetben tehát panaszra nem lesz ok. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Hanem én azt hiszem, hogy talán Madarász József képviselő urnak nines egészen igazsága, midőn azt állítja, hogy a szóban levő követelmény nem egyéb, mint a militarismusnak terjeszkedése; mert ez épen a polgári közerkölesiséget tekintetbe vevő oly intézkedés . . .

Thaly Kálmán: Az esperességi kérvény szépen elmondja! *(Halljuk! Halljuk!)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: . . . melyet az egyén érdekéből is szem előtt kell tartani. E kérdésben egyébiránt a nézetek nagyon eltérők. Egyik azt mondja: sokkal jobb, ha korábban, másik azt mondja: sokkal jobb, ha később nősül a katona. Ez eldöntve nines. Ha méltánylást érdemlő okok forognak fenn, akkor a nősülésre való engedély, valamint eddig sem tagadtatott meg — a mint ezt a képviselő ur is elismerte — ugy az ezentúl sem fog megtagadtatni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Mindezeknél fogva nagyon kérem a t. házat, hogy a szakaszt ugy, a mint van, elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Hangsúlyozni kívánom még azt, hogy ne méltóztassanak élni azon folytonos gyanusítással, mintha mi elnyomnók a szegény osztályt. *(Zaj és közbeszólás a szélső baloldalon: Senki sem gyanusított!)*

Igenis, Madarász képviselő ur azt állította, hogy a szegény osztályt sújtjuk. Engedelmet kérek, a szegény osztályt nem sújtjuk, mert ott, a hol szükség van reá, minden nehézség nélkül megadtuk és jövőben is meg fogjuk adni a nősülési engedélyt.

A mi Győry képviselő ur indítványát illeti, azt hiszem, hogy körülbelől már erre is refleetáltam, midőn hangsúlyoztam, hogy ha méltánylást érdemlő indok forog fenn, az engedély amugy is meg fog adatni, hanem általában megadni már a második korosztálynál . . .

Győry Elek: A harmadiknál!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: . . . vagy a harmadik osztálynál, mielőtt sorozás alá került volna az illető, ezt nem tartanám helyesnek. Mert ha a harmadik sorozáson túl van, akkor bátran megnősülhet, hanem — a mint mondom — sorozás előtt, ha csak különös indok arra nines, ily általános intézkedést nem tartok indokoltnak. Ennélfogva kérem a t. házat, hogy a szakaszt változatlanul elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Legyen szabad, mint módosítvány-benyujtónak csak annyit meg-

jegyeznem, hogy módosítványomat fentartom; méltóztassék, ha tetszik, leszavazni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Ezt nem szükséges kinyilatkoztatni, ez magától értetik. *(Derültség.)*

T. ház! Az 50. §-hoz Thaly Kálmán és Győry Elek képviselő urak módosítványt adtak be.

Thaly képviselő ur az egész szakasz helyett új szöveget javasol, Győry Elek képviselő ur azonban a szakasz első sorában ezen szó helyett: „harmadik“, kívánja tétetni: „második“. Ezen módosítvány tehát még akkor is szavazás alá lesz bocsátandó, ha a szakasz a Thaly képviselő ur módosítványával szemben elfogadtatik.

Kérdem tehát, méltóztatik-e az 50. §-t a Thaly képviselő ur módosítványával szemben változatlanul fentartani? *(Igen! Nem!)*

Kérem azon képviselő urakat, a kik a szakaszt Thaly képviselő ur módosításával szemben fentartják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

A ház többsége a szakaszt elfogadta.

Kérdem most a t. házat, méltóztatik-e a szakaszt a Győry képviselő ur módosítványával szemben fentartani? *(Igen! Nem!)* A kik fentartani kívánják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a szakaszt változatlanul elfogadta és igy mindkét módosítvány elesett.

Következik az 51. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa az 51. §-t).*

Győry Elek: T. ház! Ámbár sajnosan látom a mi módosítványaink sorsát, de kötelességemet nem ahhoz mérem, hogy milyen sorsban részesülnek azok, hanem megteszem tekintet nélkül arra, bármire számíthatok ismét.

Az 51. §-ban arról van szó, hogy azon katonai egyéneknek, a kik a szökés bűntettét követik el, a fogyatékba hozataluktól újabb bemutatásukig terjedő megszakitás, mint közbeneső idő, a törvényes szolgálati időbe be nem számittatik.

A második bekezdésben pedig az van mondva, hogy az összes szolgálati időnek ennyire való kiterjesztése s ezzel való meghosszabbítása is csak akkor történhetik meg, ha a félbeszakítás 3 hónapnál többre terjedt.

Ebben már meg van határozva, felfogásom szerint, hogy a ki a szökés büntettét elköveti, természetesen megbüntettetik a szökésért, azonkivül pedig az az idő, mig ő távol volt, neki nem számittatik be, hanem azt köteles utána szolgálni, még pedig, ha távolléte három hónapnál tovább terjedt, akkor egy évet.

Van azonban itt egy más dolog is, a mit én nem tartok megegyeztethetőnek a törvényhozás jogával, tudniillik az van itt mondva, hogy szolgálati idejük egyébkénti meghosszabbítása tekintetében a katonai büntető és fegyelmi szabályok szolgálnak irányadóul.

Itt van szó először, t. ház, a katonai büntető és fegyelmi szabályokról. Ezekre azonban most semmi észrevételt nem akarok tenni, mert alkalmazásukról a polgári törvényekhez viszonyítva a 62. §-ban van szó és azt hiszem, sokkal helyesebb lesz, ha ez a kérdés ott kerül megvitatás alá. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egészen más szempontból van azonban kifogásom e szakasz ellen, tudniillik azon szempontból, hogy a szolgálati idő meghatározása minden körülmények között a magyar törvénybe, a magyar törvényhozástól megállapítandó szabályokba tartozik és azt katonai büntető és fegyelmi szabályokra utalnunk nem szabad és nem lehet, annyival kevésbé, mert hiszen minden vita nélkül tudjuk, hogy ezek ma nem is törvények, hanem csak mint ténylegesen tűrt dolgok állanak fenn.

Már most, t. ház, kétségtelen dolog, hogy ezeket a katonai büntető és fegyelmi szabályokat vagy alkalmazzák, vagy nem. Mint tudjuk, tényleg és pedig már hosszabb idő óta csakugyan alkalmazzák azokat. Ha tehát előfordul az az eset, hogy valaki bizonyos ideig tovább tartozik szolgálni, akkor már a 62. §-ban foglalt intézkedést, melynél fogva a katonasághoz tartozókra ezek a szabályok érvényesek, ugy is alkalmazni fogják reájuk. Ha pedig egyszerű szolgálati meghosszabbításról van szó, ez annyira világosan beleütközik a magyar törvényhozás jogába, hogy azt megtűrnünk nem lehet, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* mert a szolgálati idő meghatározását bármely tekintetben, kizárólag magunknak kell fentartanunk, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* a minthogy a jelen alkotmányos alap is fenntartja. És mivel ez igy áll, t. ház, épen azért történt, hogy a korábbi szakaszoknál is, a hol arról volt szó, hogy az illetők még egy évvel tovább kötelesek szolgálni, vagy ennyivel meghosszabbittatik szolgálati idejük, ezt szintén belevettük a törvénybe.

Itt tehát csak két álláspont lehet szerintem helyes. *(Halljuk!)* Először, hogy a büntetésen és azon felül, hogy a le nem szolgált időt utólag tartoznak pótolni az illetők, még valami újabb szolgálati meghosszabbítás forog fenn, akkor ezt bele kell vennünk ide és meg kell adnunk annak mértékét, tartamát, idejét, hogy mennyire, miért és hogyan fog ez történni; vagy pedig abból a felfogásból indulunk ki, hogy elég maga a büntetés, mert itt a szökés büntette nincs felvéve s mert a mint tudjuk, erről a magyar büntető codex nem is intézkedik és akkor a 62. §-nál, a hol katonai szökevényekről van szó, ezekre a mostani katonai szabályt vagy az ugynevezett katonai törvényt kell alkalmazni. Ott tehát a büntetés okvetetlenül meg lesz és ha itt olyan dolog is előkerülne, a mi a törvénybe ütközik, annak alkalmazását nem tartom jónak és megengedhetőnek. Azért részemről helyesebbnek tartom azt az állás-

pontot, hogy azon felül, a mi itt van mondva, egy általán semmi egyebet ne mondjunk ki, hanem igenis büntessük az illetőt, mint szökevényt, azok szerint a szabályok szerint, melyek a katonai szökevényekre ma érvényesek. A meghosszabbítás tekintetében pedig maradjunk az itt foglalt intézkedésnél, hogy tudniillik ha a távollétel három hónapnál tovább terjed, az egész elmulasztott időt hozzáadjuk az illetőnek összes szolgálati idejéhez. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ha azonban mégis azt hinné a t. honvédelmi minister ur — miután itt részlet nincsen előterjesztve — hogy ilyen katonai szökéseknél ezen a hozzászámításon kivül okvetetlen szükség van még valamely szolgálati meghosszabbításra, akkor ezt formulázva bele kell vennünk a törvénybe. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én tehát alternative terjesztem elő indítványomat, illetőleg módosítványomat, *(Halljuk!)* mert én helyesebbnek tartom azt, hogy itt egyáltalán semmi további meghosszabbításról szó ne legyen és idegen törvényre hivatkozás ne történjék és mert nem tartom ezt ezzel a szakaszszal kapcsolatban szükségesnek.

Azt kivánom ennél fogva, hogy ezek a szavak hagyassanak ki az 51. §-ból. A mennyiben pedig ezt nem méltóztatnék elfogadni, akkor arra az álláspontra állva, hogy csakis a mi törvényünkben, ebben a törvényben és a magyar törvényben lehet a szolgálati idő tartamának kiterjesztéséről intézkedni, indítványozom, hogy a további szolgálat meghosszabbításának a törvényben való meghatározhatása és az 51. §-nak e tekintetben leendő kiegészítése végett utasittassék a szakasz az igazságügyi bizottsághoz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Módosítvány, beadja Győry Elek. Az 51. §-ból hagyassanak ki e szavak: „A szolgálati idejük egyébkénti meghosszabbítása tekintetében a katonai büntető és fegyelmi szabályok szolgálnak mérvadóul.“ Ennek el nem fogadása esetében indítványozom, hogy a további szolgálat meghosszabbításának a törvényben való meghatározhatása s az 51. §-nak e tekintetben leendő kiegészítése végett utasittassék a szakasz az igazságügyi bizottsághoz.

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve; ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. képviselőház! Az ellen, hogy ha valaki szökés által a tényleges törvényes szolgálati idejét megszakítja, ez az idő neki be ne számittassék, azt hiszem, nem lehet észrevétel. *(Helyeslés.)* Az ellen, hogy a tényleges szolgálati idő csak annyiban hosszabbittassék meg, a mennyiben az a megszakítás három hónapnál többre terjed, szintén nem lehet észrevétel. *(Helyeslés.)* A kifogás csak az ellen irányul, hogy a szakaszban ez áll: „A szolgálati idejük egyébkénti meghosszabbítása tekintetében a katonai büntető és fegyelmi szabályok szolgálnak irányadóul.“ Erre a t. képviselő ur — ha jól értettem — azt mondja, hogy a katonai büntető törvénynek, a mely a magyar törvényhozás által elismerve nincsen, határozmányai a magyar törvényhozás jogkörébe ütköznek.

Győry Elek: Nem azt mondtam!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Mit méltóztatott tehát mondani?

Győry Elek: Ha méltóztatik megengedni, mielőtt a t. minister ur folytatná felszólalását, talán kötelességem kifejteni, a mit mondottam és akkor a minister urnak nem kellene kétszer szólania. *(Helyeslés.)*

Én azt mondottam, hogy a katonai büntetőtörvény vagy szabályok kötelező erejéről, természetéről stb. ezen alkalommal nem szólok, hanem azt az egyet emelem ki, hogy a szolgálati idő meghosszabbítása csak magyar törvényben, a magyar törvényhozás által történhetik.

Beőthy Ákos: A megalkotandó katonai büntető törvénykönyv alapján!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: A katonai büntető törvénykönyv alapján, ezt elfogadom, de engedelmet kérek, a katonai büntető törvénykönyv, ha nem is került ki, hogy ugy fejezzem ki magamat — a magyar törvényhozás kebeléből, mégis el van ismerve annyiban, hogy tényleg létezik, a mennyiben a régi 1868. évi véderőtörvény 54. §-a azt mondja: „Addig is, mig a katonai törvények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg átdolgoztatnának“ stb. stb. Ezen katonai büntető törvény tehát tényleg létezik. Hogy ennek időszerű megváltoztatása mennyire szükséges, erről igen sokszor volt szó a házban és valószinűleg még lesz is. Én egy perczig sem tagadom azt, hogy annak időszerű átdolgozása nagyon kivánatos volna, hanem addig is, t. képviselőház, mig ez megtörténhetik, azt hiszem, hogy e katonai törvényből egyes szakaszokat kiragadni és ezeket más törvényekbe beiktatni, nem volna czélszerű, mert valamint a magyar büntető törvény, mint olyan, egy egészet képez, ép ugy kell, hogy a katonai büntető törvény is, mint olyan, egy egészet képezzen, ne pedig feldarabolva, szakaszonként forduljon elő más törvényekben. *(Helyeslés jobbfelől.)* Azt hiszem tehát, hogy mindaddig, mig a jelenleg tényleg érvényben levő büntető törvénykönyvet — mely egyébiránt nem képez titkot, mert még a könyvkereskedésekben is kapható és a melynek határozmányai ismeretesek a t. képviselő urak és a közönség előtt is — meg nem változtatjuk, annak tényleg fennálló szakaszaihoz kell magunkat

tartani. Mindezeknél fogva kérem a t. házat, ne méltóztassék elfogadni Győry Elek t. képviselő ur abbeli indítványát, hogy ezen szakasz megfelelőbb szövegezés végett az igazságügyi bizottsághoz utasittassék, hanem méltóztassék az 51. §-t változatlanul fentartani. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Az 51. §-hoz Győry Elek képviselő ur két rendbeli módosítványt terjesztett elő. Az egyik módosítvány azt ezélozza, hogy a szakasz első bekezdésének második pontja kihagyassék. Azon esetre, ha ez nem fogadtatnék el, azt indítványozza a képviselő ur, hogy a szakasz a további szolgálat meghosszabitásának a törvényben való meghatározhatása és az 51. §. e tekintetben leendő kiegészítése végett utasittassék az igazságügyi bizottsághoz.

E szerint, t. ház, a módosítványokra némileg a szokástól eltérőleg kell a kérdéseket feltenni, mert ha ugy teszem fel a kérdést, hogy elfogadja e a ház a szöveget, szemben a kihagyatási indítványnyal, akkor természetesen egyszerre mindkét módosítvány elesik. A kérdést tehát a következőkép teszem fel: méltóztatik-e a t. ház Győry Elek képviselő ur azon indítványát elfogadni, hogy az első bekezdés második pontja kihagyassék, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik az indítványt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége az indítványt nem fogadja el.

Kérdem most, a t. házat, méltóztatik-e Győry Elek képviselő ur azon indítványát, hogy a szakasz az általa jelzett átdolgozás szempontjából a bizottsághoz visszautasittassék, elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik az indítványt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el és igy a szakasz a bizottság szövegezése szerint fogadtatik el.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 25—53. §§-t, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak. Olvassa az 54. §-t).*

Madarász József jegyző: Bolgár Ferencz!

Bolgár Ferencz: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Én e szakaszhoz két módositványt vagyok bátor beterjeszteni, melyek nézetem szerint messze menő horderővel birnak.

Méltóztatik tudni, t. képviselőház, hogy a jelenlegi védtörvény értelmében a tartalékos tisztek, azon idő alatt, mig a tartalékba tartoznak, három fegyvergyakorlatra vannak kötelezve. Ez a három fegyvergyakorlat tényleg szükséges is, mert az uj tartalékos tisztek csak mint egyéves önkéntesek szolgáltak és mint tisztek gyakorlattal nem birnak.

A viszonyok megmutatták azt, hogy a gyakorlatok jelenlegi száma, tudniillik a három gyakorlat elegendő, minthogy sohasem hallottunk semmiféle panaszokat az egyéves önkéntesekből kikerült tartalékos tisztek minősége ellen; ellenkezőleg, mint a multkor itt felolvastatott, az 1882:XXXIX. törvényczikk alkotása alkalmával az indokolásban az ily tartalékos tisztek minősége egyenesen magasztaltatott. Láttuk különben azt, a mint már magam is többször voltam bátor felemliteni, hogy ugy a boszniai occupatio, mint később a hercegovinai lázadás alkalmával az egyéves önkéntesekből kikerült tartalékos tisztek egész jó tiszteknek bizonyultak be. Különben, t. ház, a mult évben a hadügyministeriumnak a delegatiók által nagyobb összeg szavaztatott meg abból a czélból, hogy a tartalékos tisztek jövőben mindig saját ezredeikhez hivassanak be, a mi által azok minősége és használhatósága szintén nyerni fog.

A jelenlegi törvényjavaslatban ezen a helyzeten, hogy tudniillik az ily tartalékos tisztek csak három fegyvergyakorlatra legyenek kötelezve, lényegesen változtatva lesz. A törvényjavaslat tudniillik azt követeli, hogy a hadügyi kormánynak megadassék a meghatalmazás a tartalékos tiszteket esetleg minden évben négy hétre kiterjedhető fegyvergyakorlatra behivni. Mig tehát eddig a tartalékos tisztek csak háromszor vonultak be, addig a mig a tartalékba tartoztak, a jövőben megeshetik az, hogy kilenczszer fognak bevonulni, Én, t. ház, azt nemcsak feleslegesnek, de sok tekintetben károsnak is tartom, károsnak különösen három indokból, melyeket bátor leszek a t. háznak kifejteni. *(Halljuk!)*

Ezen gyakori behivás a tartalékos tisztek minőségének emelésére czéloz. Mondottam, hogy a tartalékos tisztek minősége nézetem szerint eddig jónak bizonyult. Ha, t. ház, a tartalékos tisztek minősége eddig jó volt, a jelenlegi 25 §. határozatai által azoknak minősége még nagyon fog javulni, mert hisz mig eddig az egyéves önkéntesek tanulmányaikat folytathatták az alatt az idő alatt, mig szolgáltak, jövőben az egész esztendőt csakis a katonai szolgálat érdekében fogják felhasználni. Azonkivül kimondatott az, hogy károsnak bizonyult be az, hogy eddig theoreticus kiképzésre fektették a fősúlyt és abban az esetben, ha a gyakorlati kiképzésre fogják a súlyt fektetni, a tisztek minősége javulni fog: kimondatott az, hogy a tanterv meg lesz változtatva, hogy az instructióra idősebb, tapasztaltabb tisztek fognak alkalmaztatni. Röviden szólva, a 25. §. nagyon sok fontos intézkedéssel bir arra nézve, hogy a tartalékos tisztek minősége nagy mértékben emeltessék, ugy hogy ez már maga elegendő a ezélnak előmozdítására. Én tehát nem tartom szükségesnek azt, hogy a tartalékos tisztek minden esztendőben behivhatók legyenek. Nem mondom azt, hogy ha minden évben behivatnának, ezzel minőségük nem volna még jobb; de épen a 25. §. intézkedéseivel ezen már ugyis segitve lesz és a többszöri behivás azonkivül nagy

közgazdasági és socialis károkkal jár. Azért bátor vagyok ezen határozatnak elejtését indítványozni. *(Helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

De még egy másik fontos ok is szól indítványom mellett. Méltóztassanak meggondolni, hogy a tartalékos tisztek legnagyobb része nem áll vagyonilag független emberekből és nem áll államhivatalnokokból, a kik az államtól minden évben szabadságot kapnak, hanem a tartalékos tisztek nagyobb része ügyvédekből, orvosokból, mérnökökből, gyógyszerészekből, magánhivatalnokokból, gazdatisztekből és kereskedőkből stb. áll, a kiknek az idő pénz, és a kiknek állásuk tétethetik tönkre az által, hogy ha minden esztendőben be kell vonulniok. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És ne méltóztassék elfelejteni azt, hogy az önkénteseknek az által, ezután az egyéves önkéntesi szolgálatuk teljesítése alatt tanulmányaikat nem folytathatják, existentiájuk megalapitása megnehezittetett és egy későbbi évre kitolatott. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* De azt is fel lehet tenni, hogy a legtöbb tartalékos tiszt, például a ki magánhivatalnok, kereskedő, gazdatiszt stb., alkalmazást sem fog találni, mert én legalább, ha kereskedő volnék, semmi szin alatt sem vennék fel oly segédet, a kinek minden esztendőben négy hétre be kell vonulnia. És mit csinál egy ügyvéd és orvos? Nagyon fontos érdekek beszélnek tehát a mellett, hogy a jelenlegi állapot fentartassék.

De van egy harmadik okom is, mely ezen intézkedés ellen szól. Fel lehet tenni és nem túlzás, hogy épen ezen existentiájukban veszélyeztetett tartalékos tisztek csak azért, hogy existentiájukat biztosítsák, hogy családjuknak, gyermekeiknek a kenyeret megszerezhessék, azon kellemetlen és a hadseregre nézve ahhoz a káros eszközhöz fognak nyulni, hogy inkább lemondanak tartalékos tiszti rangjukról, mert ennek következtében, a helyett, hogy kilenczszer vonulnának be négy hétre, egészben háromszor fognak bevonulni tizenhárom napra. Mint egyéves önkéntes le fogja tenni az illető a tiszti vizsgát, hogy két évet ne szolgáljon, de később azon expedienshez fog nyúlni, hogy leteszi a tiszti rangot.

Ez volna a harmadik ok, a mely engem arra indít, hogy e kérdést a ház figyelmébe ajánljam. Ez, azt hiszem, t. ház, oly kérdés — maga a honvédelmi minister ur is meg fogja engedni — a melynek magasságára a mi szerény czivil eszünk is felemelkedhetik. A napokban olvastam Woëste ur, a belga kamara többsége vezérének egy érdekes nyilatkozatát; a nevezett államférfiú nem tartja helyesnek azt, hogy katonai kérdésekben mindig csakis a katonai körök irányadók, mivel azok a specialisták azon hibájával birnak, hogy exclusivok és mindig csak a katonai érdeket tartják szem előtt, *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* pedig igen sokszor vannak más nagyon fontos érdekek, melyek előtt a katonai érdekeknek meg kell hajolniok. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Valószinű, t. ház, hogy érveléseimre azt a feleletet fogom kapni és már különben is olvastam egy félhivatalos tudósításban, hogy nem imperative mondatik ki, hogy minden tartalékos minden évben behivassék, hanem csak azokat fogják behivni, a kikre nézve az, kiképeztetésüket tekintve, szükséges lesz. De hát nekünk nem lehet a fölött a fejünket törni, hogy az, a ki 10 év mulva hadügyminister lesz, hogy gondolkozik a tartalékos tisztek kiképeztetéséről, nekünk törvényt kell hoznunk. Ha a szakaszt igy elfogadjuk, mindenesetre felhatalmazást adtunk ki kezünkből arra, hogy minden tartalékos tiszt minden évben behivható legyen. Az az ellenvetés, hogy a delegatiókban szabályozhatják az ügyet, mert a költségvetést egyszerűen nem szavazzuk meg, szintén nem állhat fenn, mert elvégre is törvény szerint, ha a javaslatot elfogadjuk, joga van a hadügyministernek akár mindegyiket behivni és ha kijelenti, hogy nem vállalhatja el a felelősséget, ha mind be nem hivják, akkor a delegatiók kényszerítve vannak a költségeket megszavazni. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Különben, t. ház, nem minden tiszt behivásáról van szó, mint abban a félhivatalos tudósításban olvastam, a melyik 300 tiszt behivásáról beszél minden esztendőben, tették volna ezt törvénybe és kértek volna felhatalmazást arra, hogy 300 tartalékos tisztet gyakrabban hivhassanak be, mint háromszor. Bátor vagyok tehát ezt a kérdést a t. ház becses figyelmébe ajánlani. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Megszavaztuk, t. ház, a 25. §-t, *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Mi nem!)* — a többség szavazta meg, tehát mindenkinek meg kell hajolni előtte — roppant terheket róttunk az ifjúság vállaira; *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* ne tegyék legalább azt, hogy egy második bőrt is akarnak róluk húzni.

Győry Elek: Ez már a harmadik bőr! *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Bolgár Ferencz: Hogy fogja a hadügyi kormányzat meghatározni azt, hogy kik azok a gyenge tartalékos tisztek, kik behivandók, mert az első ezred leggyöngébb tisztjei lehetnek a második ezred legkitünőbb tisztjei és viszont a harmadik ezred legjobb tisztjei a negyedik ezredben a leggyengébbek lehetnek.

Ezt voltam bátor első módosítványomra nézve elmondani.

Van, mint mondottam, egy más módosítványom is, a mely a póttartalékosok fegyvergyakorlataira vonatkozik. *(Halljuk! Halljuk!)* Méltóztatnak emlékezni, hogy tavaly hoztunk egy törvényt, az

1888: XVIII. t.-ez.-et, melyben elhatároztatott, hogy ha azt különös viszonyok parancsolják, a tartalékosok első s a póttartalékosoknak első három korosztálya kivételesen tényleges szolgálatra behivható, illetőleg a tartalékosok első korosztálya visszatartható. S ekkor a törvény a tartalékosokra nézve egyszersmind recompensatióról is gondoskodott, midőn a 2. §-ban kimondotta, hogy: „A tartalékosoknak tényleges szolgálatra lett minden behivása egy fegyvergyakorlatul számittatik be. Ha a tényleges szolgálatban eltöltött idő 28 napnál többre terjed, a többlet a második fegyvergyakorlat idejébe beszámítandó; ha pedig ezen szolgálati idő legalább két hónapra terjed, az illetők még a harmadik fegyvergyakorlat alól is, a melyre a tartalékosok a védtörvény értelmében kötelezve vannak, mentesek.“

A póttartalékosokra nézve nem hozatott semmi intézkedés, mert a jelenlegi véderőtörvény értelmében a póttartalékosok fegvergyakorlatokra még nem voltak kötelezve és csakis a mostani törvényjavaslat kéri azt, hogy a póttartalékosok, ép ugy, mint a tartalékosok, ezentul három, négy hétig terjedhető fegyvergyakorlatra legyenek behivhatók. És biztosra lehet venni azt, hogy ha a póttartalékosok már a mult évben lettek volna fegyvergyakorlatokra kötelezve, a törvényhozás mindenesetre e recompensatiót nemcsak a tartalékosoknak, hanem a póttartalékosoknak is megadta volna.

Módosítványom azt javasolja, hogy az 1888: XVIII. t.-ez.-nek a recompensatióra vonatkozó határozatait a póttartalékosokra is méltóztassék kiterjeszteni. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Meg fogom ezt okolni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mire való a póttartalék? Arra, hogy háború esetén a hiányokat pótolja. Erre nézve pedig, miután a háború kitörése után még mindig marad idő, hogy a póttartalék katonailag tovább kiképeztessék, nálunk ezelőtt elvül fogadtatott el az, hogy elegendő a póttartalékosoknak 8 heti kiképeztetése. A jelenlegi törvényjavaslat ez időt meghosszabbította és mint méltóztatnak tudni, a póttartalékosok kiképeztetésére 20 hetet határozott meg, még pedig először egy 8 heti kiképeztetést s azután 3 négy hétig tartó fegyvergyakorlatot. Természetes, hogy e fegyvergyakorlatoknak nem az a czéljuk, a mi a tartalékosok fegyvergyakorlatainak, hogy megtanulják azt, a mi időközben változott, hanem e fegyvergyakorlatok a póttartalékosok kiképeztetésének folytatását képezik, mert hisz 8 hét alatt, azaz az első bevonuláskor, nem lehet egy katonát teljesen kiképezni. Kimondatott tehát, hogy a póttartalékosok kiképeztetésére egyáltalán 20 hét szükséges, nálunk is és Németországban is. Már most, hogy e 20 heti kiképeztetést a póttartalékos fegyvergyakorlaton nyeri-e meg, vagy akkor, a mikor az 1888: XVIII. t.-cz. értelmében kivételesen behívják, mindegy, mert a kiképeztetés ugyanaz marad. Csakhogy, ha kivételesen hivják be, minthogy ekkor rendesen hosszabb időre történik a behivás, a kiképeztetése még jobb lesz, mint ha négyszer hivják be. Tehát a póttartalékosok azon követelménynek, hogy 20 heti kiképeztetésben részesüljenek, mind a két esetben megfeleltek. Jogosult tehát, hogy az a recompensatio a fegyvergyakorlatokban, a mely a kivételesen behivott tartalékosoknak megadatik, megadassék a póttartalékosoknak is. Ha valaki azt mondaná, mert mindig ilyeneket hallunk, hogy hiszen a póttartalékos ugy sincs annyira megterhelve, mint a tartalékos, erre azt felelem: nem az a feladata az államnak, hogy minden embert egyformán megterheljen, hanem, a mennyire lehet, könnyíteni kell a hadkötelesek sorsán és tekintettel kell lenni az állam pénzügyeire. Ezért hozták be a rövidebb katonai szolgálatot is, mert különben legjobb lett volna katonai szempontból, hogy ha minden ember 20 évig szolgál. Ezért létesítették a póttartalékos intézményt is. A ki ezen intézménybe jut, az bizonyos jogokat is gyakorol, mert hiszen ő sorszáma folytán került oda. Az említett állítást tehát indokul nem lehet használni. Pedig mindig csak avval használtatott, ha a póttartalékos sorsának súlyosbításáról volt szó.

Mig azelőtt a póttartalékosokat egyáltalában nem képezték ki: akkor, mikor a 8 heti kiképeztetést kérték, azt mondták: „örüljenek, hogy nem szolgálnak három évig!“ Tavaly, mikor a póttartalékosok kivételes behivásáról volt szó, szintén azt mondták: „örüljenek, hogy nem szolgálnak 3 évig!“ Most, mikor a négy heti gyakorlatot hozzák be, megint azt hangoztatják: „örülhetnek, hogy nem szolgálnak 3 évig!“ Alig csalódom, ha azt mondom, hogy megint ezt fogjuk hallani.

Ezek után kérem a t. házat, méltóztassék második indítványomat is elfogadni és az 1888. XVIII. törvényczikkben a tartalékosoknak nyujtott kedvezményt a póttartalékosokra is kiterjeszteni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Az első bekezdés első sorának „hadsereg“ szava után beszúrandó: „egyéves önkéntesekből lett tartalékos tisztjei és hadapródjai a hadseregnek“. A második bekezdés kimarad. Második módosítvány: A negyedik bekezdés végére e szöveg jő: „E törvényczikk negyedik bekezdésének határozatai a behivott póttartalékosokra nézve is érvénybe lépnek.“ Beadja Bolgár Ferencz.

Orbán Balázs!

Orbán Balázs: T. ház! *(Halljuk!)* Midőn a 24. és 25. §. tárgyalásakor az önkéntesekre kiróttak a második esztendőt, hallottunk hangokat, melyek a demagogia hangjai voltak. Azt mondták, ha a nép fia szolgál 3 évet, miért ne szolgálhatna

az ur fia kettőt. Most, midőn a tartalékos tisztek, sőt a tartalékos és póttartalékos legénység hosszabb szolgálatáról is van szó — mert mint Bolgár t. képviselőtársam kifejtette, e szakaszt a tartalékosok és póttartalékosok behivásáról szóló törvénynyel combinálva kell tekintetbe venni — nem hallunk oly hangokat, hogy a nemzet fiai szolgálati idejének meghosszabbítása nem volna helyes. De nem csak az önkéntesek további szolgálata van e szakaszban és ama törvényben combinálva, hanem egyáltalában oly törvényeket alkottak önök, melyek a tényleges szolgálatban levőket, tartalékot, póttartalékot és a népfelkelést is, tehát Magyarország csaknem összes férfi népességét kiszolgáltatják azon bánásmódnak, mely annyit kergetett már az öngyilkosság karjaiba. Nem veszik-e önök észre azon iszonyatos statisticai adatokat, melyek a kaszárnyai öngyilkosságról szólnak? *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Vajjon a halálnak csontkeze nem fogja-e az önök lelkiismeretének táblájára irni ez áldozatokat és azt, hogy Magyarország csaknem összes férfi-népességét kiszolgáltatták védtelenül egy idegen tisztikar önkényének? *(Igaz! Ugy van! szélső ba felől.)* Odáig jutottunk-e, hogy a ministerelnök ur hatalmának fentartására Magyarország vérét és pénzét oda kell áldozni, hogy igy Magyarország az ő Hódi-pusztájává válik? *(Derültség a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, a népképviselőket a nép nem azért küldte ide, hogy egy bálványnak hódoljanak, hanem hogy a nép jogait és alkotmányát védelmezzék s vajjon nem követnek-e el bűnt, midőn e nemes hivatásukról megfeledkeznek? *(Ugy van! szélső balfelől.)*

Csak pár szakaszszal előbb fogadtunk el oly rendelkezést, mely szigorú büntetést szab a szökevényekre. Vajjon a büntetésnek minő fokozott skáláját kell hogy alkalmazzuk azok ellen a haza szökevényei ellen, a kik a haza igazától elpártolva, átszöktek az ellentáborba s a nemzet legszentebb jogainak elkobzására nyujtottak segédkezet. E szerencsétlen osztrák kényszermunkásokra az eddig kitalált emberi büntetések legerősebbike is túlságosan enyhe; Dante poklában találhatunk legfölebb méltó bünhődési módot, vagy Károlyi Gábor által ajánltat.

Egyáltalában a 24. és 25-ik §-ok felett folyt emelkedett és parlamentünk történetében korszakot alkotó nagyszabású vita folytán, az e padokról felszólalt 96 szónok hatalmas érveivel szemben a túloldal néhány szónoka meg se kisérlette az érvelést — hisz az ama szakaszok mellett lehetetlen volt — hanem mindenik beállott a felségjog hivatlan procatorának.

Hová hanyatlott a hazafiság szinvonala csak Deák Ferencz óta is; ezt semmi oly gyászosan nem illustrálja, mint az, hogy akkor alkotmányunkat elvitatni akaró egyén csak egy találkozott, az is osztrák volt, most egy egész sereg támadt itt e házban s ezek mind magyarok.

Az osztrák Lustkandl a saját hazája javára akarta eldisputálni a mi alkotmányunkat s igy osztrák szempontból correctül járt el; de azok a magyarok, a kik az osztrák soldateska és a katonai hatalom érdekében fogyasztják ősi jogunkat: azok oly égbekiáltó bűnt követnek el, a mire a parlamentarismus szótárában nem létezik kifejezés, azt ember meg nem bocsáthatja. Az ily szökevényekre nem lehet megfelelő büntetést mérni. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

Gajári felsülvén a felségjogok elméletével, zárbeszédében már haduri jogokról beszélt, nem félt bosszúálló Jehovájától. *(Derültség.)* Az ő hamis tanaiból én levontam egy következtetést, azt, hogy azokat a jezsuitákat — a kik törvényeink ellenére csempésztettek ide be s a kik képesek a hazafias érzetet igy kiölni növendékeikből — ki kell szöktetni e hazából, mert ha nem, akkor neveltjeikben iszonyatosan fogják megbosszulni magukat. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)*

Elnök: Eddigelé az 54. §-ról még semmit sem hallottam. *(Derültség.)*

Orbán Balázs: T. ház! Bolgár képviselő ur kifejtette azon veszélyeket, melyek az 54. §-sal járnak. Én elfogadom az ő érveit, hozzájárulok a módosítványhoz és ezek nélkül a szakaszt el nem fogadom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző: Báró Kaas Ivor!

Báró Kaas Ivor: T. ház! *(Halljuk!)* Előttem szólott t. képviselő ur szavainak bekezdéséhez kell csatlakoznom abban, hogy emlékeztetem a t. házat, mikép a tulsó oldalról ismételve, nagyon sokszor hallottuk azon szemrehányást, hogy mi csak az urak gyermekeit vettük pártfogásunk alá s hogy mi a népnek, melyet a felsőbb osztályok érdekében felizgatunk, fiai iránt meleg szivvel nem érzünk. Ezen vád legékesebben szóló czáfolata ezen törvényjavaslatnak a póttartalékra vonatkozó szakaszainak összessége. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* E póttartalékról szóló szakaszok koronája az 54, §. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Midőn a póttartalék itt a házban több izben tárgyaltatott, kimondatott az, hogy az csak az ezredeknek háborúban beállható fogyatékainak pótlására szolgál. Hogy az csak háborúban s csak kivételesen hivathassék össze békében. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Kimondatott azután, hogy ezen póttartalék szolgálati ideje 10 esztendő a közös hadseregben és 12 a honvédségnél. Az ellenzék, tekintettel az általános védkötelezettségre, tekintettel az európai helyzetre s tekintettel arra, a mi a póttartalék czéljául mondatott, hozzájárult a póttartalék felállításához, de követelte, hogy a czélnak megfelelően, kizárólag egy bizonyos számarányban contingentáltassék, azon számarányban, mely az ezredeknek háborúban beállható hiányainak pótlására szolgál. Ha önök a póttarta-

lékot ezen, a törvény által megjelölt ezél szerint állították volna fel, nem volna az a nemzetre nézve oly súlyos, a milyen súlyossá teszik azt az egész nemzetre, annak minden fiára nézve, a törvény rendelkezései, annak különösen 54. §-a.

Elhatároztatott az, hogy a póttartalék 10 év alatt 4-szer hivassék be, először 8 hétre, azután 3-szor 4—4 hétre s igy a 10 év alatt két-két évi időközben Magyarországnak összes fiatalsága, minden fegyverfogható férfia, azok is, kik kevésbé hadképesek, mert a törvény ezeket is mind a póttartalékba sorozza, szóval Magyarország nem rendes, 200 ezerre menő katonája polgári foglalkozásában függőben tartassék s mind alávettessék mint katona, ezen törvények teljes szigorának.

Lehetetlen, hogy midőn önök 100ezerekre nézve ilyen határozatokat hoznak, melyek minden polgárt a katonai önkénynek szolgáltatnak ki, *(Ugy van! a bal- és szélső balon)* hogy akkor önök, mint szabadelvű demoeraták akarnak uralkodni Magyarország és a nemzet felett. És midőn önök igy bánnak a néppel, ugyanakkor még amugyabban bánnak annak intelligentiájával; mert mikor a tisztképzésre vonatkozó szakaszokat a 25. §-nál önök elfogadták, azt megpótolják az 54-ikkel, ugy, hogy az összes intelligentiára elviselhetlen teherként alkalmazzák a militarismust. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Ha mi a népet védjük, önök azt mondják, hogy az intelligentia ellen izgatunk s nem tetszik; ha pedig az intelligentiát védjük az önök elnyomásával szemben, akkor azt mondják, hogy mi aristocraticus velleitásoknak hódolunk, tehát ez sem tetszik. Hát mi tetszik önöknek? *(Felkiáltások balról: Tisza! A ki igen-nel szavaz!)* A militarismus absolutismussal vegyítve. *(Ugy van! a bal- és szélső balon. Ellenmondás jobbfelől.)* Nem említem, hogy mennyi kárt okoz közgazdaságilag a póttartalék ilyetén szervezése; nem említem, hogy mennyi költséget fognak okozni a póttartalék ilyen fegyvergyakorlatai az államnak az által, hogy oly tömegesen fognak behivatni, ezeket esak mellékesen mondom el; de igenis állítom azt, hogy akkor, midőn önök Magyarországnak összes intelligens fiatalságát 9-szer, Magyarország összes népségét 4-szer hajtják fejlődésük korszakában az osztrák militarismus jármába *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* és ott megtanítják öket a fekete-sárga zászlóra esküdve, szolgálni, a német szónak engedelmeskedni: *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy akkor önök belenevelik e nemzetbe és annak minden osztályába a lemondást a szabadságról és az engedelmességet azon katonai absolutismusnak, melyet ezen törvénybe leraktak. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon. Ellenmondás jobbfelől.)* Azon katonai absolutismusnak, melynek élénk példáját nyujtották önök a 14. §. czélzatával, de a melynél meg nem állanak önök, mert hiszen ugyanazon czélzat, ugyanazon dea vezeti önöket akkor, midőn ön uram, honvédelmi minister ur, a magyar honvédséget is ki akarja venni a nemzet kezéből, hogy lerakja a trón zsámolyához és az alkotmányon kivül helyezze. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A 14. §-hoz a honvédség 9. §-át csatolták, mint a 25. §-hoz az 54-et esatolják. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Igenis, ugy van. Mert hiszen maga a véderőbizottság jelentésében elismeri, hogy „a törvényjavaslat lényeges újításai közé tartozik mindenekelőtt az, hogy a honvédség belszervezete ezentúl hasonlóképen ő Felsége, a király által, legfőbb haduri jogánál fogva, a honvédelmi minister előterjesztésére fog szabályoztatni.“ Ezen újítás azon felség-jogoknak újabb kiadása, melyeket itt, e házban, a minister ur, az igazságügyi minister, a ministerelnök ur, testvére és fia és Gajári Ödön képviselő ur stb. proclamáltak a nemzet közjoga ellen. *(Közbeszólás a szélső baloldalon: Aztán letagadták!)*

Szép lesz Magyarországon azon fegyverbéke, melyet önök behoznak. S meg lesz azon polgári háború, melyet önök felidéztek az által, hogy e törvényjavaslatot benyujtották s mely viseltetik azért, hogy Magyarország megtarthassa törvényes szabadságát, törvényes eszközökkel; ily háborút vívunk az alkotmány védelmére, az alkotmány ellenségeivel szemben. *(Élénk helyeslés és tetszés. Ugy van! a szélső baloldalon: A Tisza huszárokkal!)* Hogy ezen háborúban, melyet e törvényjavaslattal indítottak meg önök és nem mi, hogy ezen háborúban ki lesz a győztes, önök-e, vagy mi, az előttem nem kétes; nem győzhetik le ministerek és többségek a nemzetet. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hiszen már is vereségüket eonstatálhatom. *(Zaj. Ellenmondás a jobboldalon.)* Hát tagadják. Nem a 14. §-ról szólok, de ma ezen törvényjavaslat tárgyalása közben láttuk kihullani a székekből a ministereket s a kik kipotyogtak, *(Helyeslés. Tetszés és egy hang a szélső baloldalon: Elmennek lábbadozni, Lábadra és Kótra!)* az elesett és sebesült ministerek helyébe a ministerelnök ur kénytelen póttartalékosokról gondoskodni. *(Derültség.)* Kénytelen behivni önkénteseket, olyanokat, a kik az ellenzék elveivel ezen törvényjavaslatban segítettek a nemzetnek megdönteni azt az absolutismust, melyet önök inauguráltak. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Hogy az önök politikája itt megbukott, önöknek azt vissza kellett vonni és reménylem, hogy a honvédelmi törvénynél is vissza fogják vonni.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem!

Báró Kaas Ivor: Ha ön nem, azt még sem fogják elérni, hogy alkotmányos jogainkat önöknek feláldozzuk. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Az akasztófára szegezhetik elveiket, de

i

az alkotmányt nem engedjük, hogy önök oda szegezzék. Pártolom Bolgár képviselő ur módosítványát. *(Élénk éljenzés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző: Szederkényi Nándor!

Szederkényi Nándor: T. ház! Én az 54. §-ban a soká vitatott és az országot méltó felháborodásba hozott 25. §. méltó befejezését látom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* A 25. §. nehézségeivel nem állottak meg; kellett az 54. §. Ha van még egy kis ereje a nemzetnek és ifjúságnak megküzdeni a 25. §. követelményeivel, az 54. §-ban gondoskodtak arról, hogy se ereje, se kitartása ne legyen és én hiszem, türelme sem lesz hozzá, hogy megküzdjön ezen nehézséggel.

A 25. §. meg van szavazva; meg lesz az 54. §. is, de nem diadal ez. Ne is nevezzék ezt diadalnak, mert azt tartom, hogy a „diadal" szó csak ahhoz fűzhető, a mi a nemzetnek, az országnak, a társadalomnak előnyeivel, hasznával és javával van összekötve; de ez a szakasz olyan intézmény, a mely az országnak, a társadalomnak, a hazának és a nemzetnek kárával jár. *(Helyeslés a szélső balon.)* Ez nem diadal. Ez vereség. Az önök vereségét mi is érezzük önökkel. Én tudom, hogy akarva, nem akarva járultak önök önmaguk is a nemzet ezen vereségéhez. Diadalnak tekintik önök azon militarismust, a mely az ő exclusiv álláspontjából nem tekint sem nemzetet, sem hazát, sem országot, sem társadalmat. Előtte egy a fő, a kardcsörtetés és annak zaja. *(Tetszés a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, előttünk nemcsak ez van. Előttünk társadalmi, nemzeti, hazai kérdések is vannak. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És midőn én ennél a szakasznál felemelem szavamat, nem számítok arra, hogy azon militarismus, mely most itt a házban diadalát üli, talán e pillanatban meg fog törni előttünk. De kell, hogy ennek a szakasznak káros következéseit okokkal és érvekkel felvilágosítsam. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Sokat küzdött ez ország a katonáskodással; 3—4 száz esztendeig katonáskodott; hátramaradt mindenben, culturában, társadalmi életben. Igaz, hogy ez áll egész Európára. De én azt mondom, ha van Európában ország, ugy a mi országunk az, a melynek joga van a társadalmi és culturalis fejlődés tekintetében kedvezményeket követelni az európai felfogással, a militarismus érdekeivel szemben. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Sokat áldoztunk és ezeknek az áldozatoknak koldusa ez az ország. És ezért én azt kérdezem, hogy e háromszáz éves áldozatokkal szemben nem kérhetjük-e most, hogy adják meg a magyar társadalomnak, a magyar culturának azt, hogy — ha a militarismus szempontjából tekintem, kedvezménynyel is — utólérhesse az európai civilisatiót *(Helyeslés a szélső baloldalon)* és ne maradjon attól hátra nem ölekkel, de mértföldekkel.

Ez a kérdés az, t. ház, mely most előttem a szakasz megszavazására nézve legfőképen dönt. Nekünk társadalmilag és culturailag szükségünk van arra, hogy bizonyos tekintettel legyünk a katonai szolgálat szempontjából ifjuságunkra és társadalmi rétegeinkre. Tudom én azt, hogy más nemzetek hatalmasabbak, gazdaságaikban intensivebbek, műveltségükben erőteljesebbek és kifejlettebbek és igy a militarismus súlyos következményeit talán elviselhetik. Ezt én nem vitatom. De mi gyengébb és elmaradottabb ország, nem lévén oly erősek, mint ők, mi az alatt a teher alatt, melyet ők könnyen elviselhetnek, összeroskadunk. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Mit kiván ez a szakasz? Megengedi talán, hogy azon ifjak, kik nagy fáradsággal és már az egyévi önkéntesekre háramló nehézségek következtében nagy anyagi áldozattal jutnak el odáig, hogy végtére is a kényszerhelyzet súlya alatt leteszik a tiszti vizsgát, e hosszú, fáradságos munka és sok költség után nyugodtan foghatnak polgári foglalkozásukhoz? Nem, t. ház. Az az ifjú, a ki elvégezte iskoláit, a ki az egyévi önkéntesség után tiszti rangot nyer és elfoglalja az életben állását mint ügyvéd, orvos, gazda, stb., a jelen szakasz miatt akármely életpályán ki lesz téve annak, hogy foglalkozásától el fogják vonni. Gondoljuk meg, t. ház, mily irtóztató rombolást fog ez véghezvinni azok anyagi existentiájában, hivatalában és feladataiknak teljesítésében. Gondoljuk meg, milyen sors vár egy működő ügyvédre, ha megbizóinak mindig attól kell rettegniök, hogy az ő ügyeit az nem láthatja el. Vagy vegyük annak az orvosnak helyzetét, a kire én rábizom a saját egészségemet és családom egészségének az érdekeit. Avagy tekintsük a gazdát, a ki nem tudja soha, hogy az év melyik szakában fogják behivni? Az ügyvéd nem végezheti a rábizott teendőket, az orvos nem ügyelhet az én egészségemre. Ha pedig valakinek más pályája van: az ennek feladatai teljesítését nem folytathatja. Ma már a gazdaközönségre nézve roppant teher az, hogy a szolgálatában álló egyének is időnkint behivhatók. Hiszen, a kik gazdák, tudják, hogy ma már mindenütt azt kérdezik: „Be fognak-e még hivni a katonasághoz?" Ha igen, nem fogadják fel, mert a gazda nem szereti gazdaságának kezelését oly egyénre bizni, kit a katonai kötelezettség az ő gazdaságából évenkint bizonyos időben elvon.

Már most vegyük az iparost; vegyük a kereskedőt. Ezek mind ki vannak téve annak, hogy nem egy-két, hanem kilencz évig fognak évenként behivatni s ennyiszer fognak elboesáttatni az azon pályán való működhetéstől, a melyre léptek. Meglehet, hogy más országokban, a hol a cultura, a

gazdálkodás intensivebb, erőteljesebb, mindezen terheket könnyebben viselhetik el, de én azt kérdezem, hogy Magyarországon, a mely hátramaradt ország, a mely ország társadalmának igen nagy kötelezettségei vannak, elviselheti-e ezt kellőleg? Mily nagy csapás az azon társadalmi tényezőre, azon ügyvédre, vagy a hivatás bármely férfiára, a kinek a legműveltebb nemzetekhez tartozó kartársaival egyenlő igényei vannak — mert ez igy áll — a megfelelő intensiv gazdálkodás hiánya mellett ily akadályokkal, ily terhekkel kell foglalkozása, kenyérkeresete körében megküzdeni?

Ezek azok az indokok, t. ház, a melyek előttem döntők arra nézve, hogy a szakasznak ezen intézkedését el ne fogadjam. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Én ezt veszedelmesnek és társadalmunkra nézve a képzelhető legnagyobb csapások egyikének tartom, ha egy ifjú, egy pályáján izmosodó férfi, évek hosszú során, egy évtizeden át mindig bizonytalanságnak van a pályáján való haladásban kitéve *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és ha hivatása teljesítésében minduntalan minden évben akadályozható. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Én ezt a társadalomra nézve a legsúlyosabb csapásnak tekintem, nem csak az egyesek, de a társadalom érdekéből is. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Én tehát ezen szakaszt, mint igen súlyosat és társadalmunk elleni merényletet, nem fogadom el és ellene szavazok, pártolván Bolgár Ferencz t. képviselő ur módosítványát. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző: Horváth Ádám!

Horváth Ádám: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Ezen szakaszhoz nekem is van egy módosítványom; de mielőtt azt benyujtanám s röviden indokolnám, lehetetlen, hogy egy megjegyzést ne tegyek. *(Halljuk!)*

Nem tartom magamat hivatottnak arra, hogy az igen t. honvédelmi minister urat leczkéztessem. Arra sem tartom magamat képesítettnek, hogy neki tanácsokkal szolgáljak: de lehetetlen, hogy ne figyelmeztessem arra, hogy az az eljárás, a melyet most, ezen vita alkalmával követ, egyáltalán nem egyezik meg a parlamenti szokásokkal. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Igen, t. minister ur, ha a parlamentben azt óhajtjuk, hogy szakszerű vita fejlődjék ki és a többség annyira néma, a mint ezt most tapasztaljuk, abban az esetben legalább az igen t. honvédelmi minister ur, a ki ezzel tartozik nekünk, a parlamenti illemnek és tisztességnek, igyekezzék az általunk felhozott szakszerű érveket megczáfolni. *(Helyeslés a baloldalon.)* Az, a mit a t. honvédelmi minister ur a ministerelnök urtól tanult el, hogy tudniillik bevárja a vita bezárását és csak akkor szól, a mikor mi már beszédére nem válaszolhatunk, oly eredményre vezet, a mi az előbbi szakasznál is történt, midőn a t. minister ur egészen másról beszélt, mint a mit Győry Elek t. képviselőtársam felhozott és sem neki, sem nekünk nem volt módunk arra reflectálni, *(Ugy van! Helyeslés a szélső baloldalon)* szóval az igen t. minister ur teljesen ugy járt, mint Bodóné, ki egészen másról beszélt, mikor a bor árát kérték. *(Derültség.)*

Az 54-ik §-ból, t. ház, hiányzik az is, hogy minő időtartamra hivatnak be azok a szerenesétlen egyének, a kik ezen szakasz értelmében minden esztendőben fegyvergyakorlatra behivhatók. Erre nézve a törvényjavaslatban felvilágosítás egyáltalában nem foglaltatik, legalább nyiltan nem és épen erre vonatkozik módosításom, melyet benyujtani bátor leszek és a mely ugy szól, hogy a második bekezdés után tétessék: „legfeljebb négy heti időtartamra".

Ha már felszólaltam, t. ház, nem állhatom meg, hogy nehány pártoló szóval ne ajánljam Bolgár Ferencz t. barátom módosítványát. Igazán olyan szép dolgokat mondottak a túloldalon, a vita folyamán a jogegyenlőségről, hogy joggal vártam azt, hogy ma szintén a jogegyenlőség alapjára helyezkedve, a kormánypárt t. szónokai be fogják azt látni, hogy az a teher, a melyet az 54. §. a magyar intelligens ifjuságra fog róni, oly nagymérvű, hogy a jogegyenlőség eszméjével határozottan ellentétben áll. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Szeretném azt a kérdést intézni a t. honvédelmi minister urhoz és általában az egész kormánypárthoz, hogy mikor ér már véget az intelligentiának az a nagyfokú megterheltetése, a mely oda fog vezetni, hogy intelligentiánk teljesen tönkre fog menni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ha a t. honvédelmi minister ur csodálkoznék ezen állításomon: nézze meg a statisticai adatokat, melyek azt bizonyítják, hogy nálunk a középosztály aránytalanul szegény és hogy nálunk a középosztály van legjobban minden tekintetben megterhelve. *(Ugy van! a szélső balon.)* Egyébiránt mondjanak bármit is, az 54. §. ismét a legnagyobb terhet a magyar középosztályra hárítja. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* A t. minister ur azt hiszi, hogy a fiatal emberre nézve az a négy heti szabadságidő annyit jelent, mint mikor egy miniszter vagy egy tábornok szabadságra megy. A minister ur ott hagyja államtitkárját, ki elintézi az ő dolgait; a tábornok ott hagyja helyettesét. De a közéletben ez nem igy van.

Az a négy hét nagy idő és ezért, a mint Bolgár Ferencz t. barátom is rámutatott, óriási hátrányokat fog szenvedni az, ki ezentúl tartalékos tisztté válik.

Hiszen ha a tisztelt minister ur figyelmére méltatta volna azt a különbséget, a mely a közös hadseregbeli tartalékos és a szabadságolt állományú honvédtisztek közt fenforog, láthatta volna, hogy a közös hadseregben kivántak maradni a tartalé-

kos tisztek csupán azért, hogy ne jussanak a honvédség szabadságolt állományába, mert ez esetben évről-évre behivatnak gyakorlatra. Ennek következtében, t. minister ur, megtörtént az is, hogy egy igen jóra való fiatal orvost egy községben azért nem választották meg körorvosnak, mert szabadságolt állományú honvédtiszt volt; azt mondták, hogy ha minden évben egy hónapra behivják, az alatt az idő alatt ki fogja őt helyettesíteni? Én igen sok esetet tudok, hogy ügyvédjelöltet s más foglalkozású tartalékos tiszteket nem alkalmaztak. Hiszen tudjuk, hogy cselédet sem alkalmaznak szivesen abban az esetben, hogy ha ki van téve a minden évben való behivatásnak. Gondolja meg az igen t. honvédelmi minister ur, hogy milyen óriási anyagi hátrányokkal jár ez mindenkire nézve, bárminő foglalkozású legyen is. Tudja-e a t. minister ur, hogy mit tesz az a fiatal orvosnak ott hagyni a maga praxisát minden esztendőben négy hétre, vagy az ügyvédnek ott hagyni ügyvédi irodáját; tudja mit jelent az, a gazdának a legnagyobb munka idején 4 hétre ott hagyni a gazdaságot? Hanem erre természetesen nem gondolnak, minesen érzékük hozzá, talán nem is tudnak róla semmit.

Sokat lehetne beszélni, hogy milyen óriási költségekkel van mindez összekötve. Nem akarok kiterjeszkedni az egyéves önkéntesi szolgálat költségeire, de midőn valaki eléri a tiszti rangot is, hogy a felszerelés mennyibe kerül, azt mindenki tudja közőlünk, a ki tartalékos tiszt volt és még jobban tudják az apák, a kiknek tartalékos tiszt fiaik vannak.

Mikor a tartalékos tisztet behivják a gyakorlatra, igaz, hogy megkapja a maga napidíját, a mi 2 forint és néhány krajczár, de azt csak be fogja látni a t. minister ur, hogy ez egyáltalában nem elegendő arra, hogy abból magát az alatt az idő alatt fentarthassa s azután megint meggondolta-e a t. minister ur azt is, hogy a legtöbb tartalékos tiszt családapa s ő neki ezen idő alatt nemcsak külön magáról kell gondoskodnia, hanem otthon maradt családjáról is. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Oly nagy teher ez, t. ház, hogy valóban majdnem elviselhetlenné teszik a tartalékos tisztek helyzetét és én magam is abban a meggyőződésben vagyok, hogy csakugyan az lesz az eredmény, hogy leteszik a tartalékos tiszti vizsgát azért, hogy a 2-ik évi szolgálatot elkerüljék, de azután okvetlenül le fognak mondani tiszti rangjukról, mert nem fogják magukat kitenni, annak hogy minden évben bevonuljanak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Látta a t. honvédelmi minister ur, én is voltam tartalékos tiszt, sokat adtam arra, hogy mint tiszt szolgáljak a hadseregben, de ha én ma arra volnék kötelezve, hogy évenként 4 hetet a hadseregben töltsek, higyje el, hogy azonnal beadnám lemondásomat. Most már látjuk, hogy mi lesz a jutalom azért a nagy dolgokért, a miket az egyéves önkéntesektől várnak. Oly szép buzdító szavakat hallottunk mindenki ajkáról, intézve a magyar ifjusághoz, hogy tegyék le a tiszti vizsgát és szolgáljanak a hadseregben, majd meg fogják látni, hogy nem olyan fekete *(Felkiáltások a szélső balon: Fekete sárga!)* és sárga az, mint a minőnek festik és már láthatja az a fiatalság, hogy mi lesz ez a jutalom azért, a mit fáradozásai fejében nyer: azt, hogy életének azon részében, melyet legszebbnek szoktunk nevezni, évről évre zaklattatik és anyagilag tönkre tétetik. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem fogadom el a szakaszt, hanem pártolom Bolgár Ferencz t. képviselőtársam inditványát. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módositvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: Módositvány az 54. §-hoz. A második bekezdés után tétessék: „legfeljebb 4 heti időtartamra“. Beadja Horváth Ádám.

Pongrácz Károly: T. ház! Hogy e helyzetet kellőleg megitélhessük, engedjék meg, hogy egy kis összehasonlitást tegyek saját véderőnk és az európai nagyhatalmak védereje közt; hogy továbbá összehasonlitsam azon áldozatokat, melyeket mi pénzben és vérben hozunk, azokkal, a melyeket más nagy hatalmak e téren hoznak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Muszkaországnak rendes hadserege 2.065,000 fő, elsőrendű kozák csapatja 60 ezer fő, tartalékcsapatja 665 ezer fő, másodrendű kozák-csapatja 100 ezer fő. Németország rendes hadserege 1.053,09 fő, póttartaléka 1.475,000 fő, ezek közül 160,000 kiképzett; elsőrendű honvédsége 574,000, másodrendű honvédsége 736,000. Franeziaországban 1.224,000 rendes katona szolgál rendes hadseregben, 822.000 az első vonalú tartalék és 93,800 fő a területi hadseregben.

Gróf Károlyi Gábor: De mind franczia, a miénk nem magyar!

Gróf Pongrácz Károly: Austria-Magyarországban a rendes hadsereg 784,000, a póttartalék 71,000, a császári királyi honvédség 211,700 és a magyar királyi honvédség 200,400 főből áll. *(Egy hang a szélső baloldalon: És 300 mameluk! Derültség.)* Ezen összehasonlitás után a három nagyhatalom körülbelől 7—800,000 fegyveressel többet bir kiállitani, mint mi. Ez pedig valóság, melyet adatokkal bizonyitani lehet.

A mi pedig azon áldozatokat illeti, a melyeket hogy hozunk, annyira szeretünk hangoztatni, méltóztassanak következő számokat figyelembe venni. Austria-Magyarország összes bevétele s kiadása az államháztartásban 843 millió 617 ezer frt; Muszkaországé 1,430 millió; Németország 1,882 millió; Franeziaország 1,413 millió; ebből Austria-Magyarország hadi czélokra 16%-ot fordit, Muszkaország 27%-ot, Németország 26%,

Franeziaország 29%-ot. Látjuk ebből, hogy mi majdnem 9%-kal kevesebbet fordítunk hadi czélokra, mint a többi nagyhatalom. *(Egy hang balfelől: De 50%-ot fordítunk adósságok kamataira!)*

A mi pedig a szolgálati időt illeti, szintén felolvashatnám, hogy ez is Austria-Magyarországban a legcsekélyebbnek mutatkozott. S mi volt ennek következése: Ennek következése az volt, hogy a hadviselőség *(Egy hang balfelől: Hadviselősök! Derültség)* kényszerítve volt az új törvényjavaslatban oly intézkedéseket hozni javaslatba, melyek ez aránytalanságot kiegyenlíteni képesek. *(Közbeszólások balfelől.)*

Ne tessék mindig közbeszólani, mert én nyugodtan mindig meghallgattam a képviselő urat.

Thaly Kálmán: Én nem szóltam közbe, én csak magamban morfondirozok.

Gróf Pongrácz Károly: Akkor ne tessék hangosan gondolkozni, a mikor én beszélek. Azt gondolom, hogy én választóim megbizottjaként s hazám érdekében szólok s azért kérem engem nyugodtan meghallgatni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Nem készültem elő és rögtönözve beszélek, kerekded mondatokat ne várjanak tehát tőlem, hanem őszinte igazságot *(Általános helyeslés.)* A fent említett okoknál fogva, a törvényjavaslatot általánosságban el is fogadtam látván, hogy azon körök, melyek első helyen vannak hivatva őrködni a közös monarchia harczképessége fölött, *(Egy hang balfelől: Nincs közös monarchia!)* helyes uton jártak, midőn annak véderejét emelni iparkodtak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azon intézkedés által, a mely szerint a pót-tartalékba beosztottak katonailag kiképeztetendők, a népfelkelésbe egykoron természetszerűleg, mint kiképzett katonák fognak jutni s ez által a népfölkelés másodrendű csapatok alakítására alkalmas eszköz lesz, *(Halljuk! Halljuk!)* mi által a hétszázezer főnyi hiányt pótolhatjuk, ha arról lesz szó, hogy hazánkat az utolsó csepp vérig és az utolsó garasig *(Egy hang balfelől: A mi nincs!)* megvédjük. Miután tehát kénytelenek lehetünk a népfölkelésből másodrendű csapatokat alakítani, azok pedig okvetlenül tisztekkel látandók el, következményképen ezentúl nagyobb számban lesz szükségünk tartalékos tisztekre, mint eddig volt; mi oly világosan áll előttem, mint az, hogy kétszer kettő négy.

Már az általános vita alkalmával hangsúlyoztam, hogy nem elegendő az, hogyha valakinek arany-bojtos kardot adunk, gallérjára egy-egy arany csillagot varrunk s az igy felczifrázott urat hadnagynak nevezzük; hogy hivatásának megfelelhessen s a rábizott katonát vezethesse, szükséges, hogy bizonyos elméleti s gyakorlati készültséggel birjon.

A magyar királyi honvédségnél, melynek soraiban évek hosszú sora óta szolgáltam és négy évig dandár-parancsnok voltam, valamennyi szabadságolt állományú tisztet minden évben behivnak. Ez 20 éven keresztül igy történt s az eredmény óriási. E tisztek oly kitünően vannak kiképezve, hogy egy fiatal hadnagynak bátran kezébe lehet adni egy századot, bizonyára kitünően fogja vezetni.

Midőn a tartalékos tisztek a hadseregből áttétetvén, szolgálattételre bevonultak, én mint dandár-parancsnok kénytelen voltam elrendelni, hogy azok, ha főhadnagyok is voltak, osztassanak be a századosok mellé, a századokat pedig az általunk kiképzett szabadságolt állományú hadnagyok vezessék.

Miután látjuk, hogy azon intézkedés, mely szerint a honvédségnél a szabadságolt állományú tisztek minden évben be lettek híva, kitünőnek bizonyult, feltételezhető, hogy a közös hadseregnél is czélszerű fog lenni a hasonló eljárás. *(Helyeslés jobbfelől.)* Meg vagyok győződve, hogy ez semmiféle káros következménynyel nem jár. Hiszen a katonai hatóságnak nincsen érdekében szaporítani a munkát s költséget s bizonyára csak azokat fogja behivni, kik azt elkerülhetlenül igénylik. De hogy ebből akármi sérelem származhatnék az ifjuságra nézve, azt én nem hiszem, ennélfogva a szakaszt, ugy a mint van, elfogadom. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Az előttem szólt t. képviselő ur csak katonai szempontból fogta fel a szakaszt. Pedig a ház eddig felszólalt tagjai leginkább azért tartották azt sérelmesnek, mert a polgári élet és a cultura semmiféle igényét nem veszi figyelembe. De legjobban épen t. képviselőtársam igazolta, hogy e törvényt ugy egészében, mint részleteiben csakis a militarismus és az ezzel mindig kapcsolatos reactionarismus szelleme lengi át. Önök előtt csak a katonai szempont irányadó, a többi semmi. Ha egész culturánk, egész magyar nemzetiségünk odavész, az mindegy annak a többségnek, mely vakon megszavaz mindent. Sajnálom, hogy ezt kell mondanom, mert egy magyar honfitársammal szemben sem esik jól ezt mondanom. De önkénytelenül kitör belőlem az igazság, mert én ezt tartom igazságnak.

A t. képviselő ur mást tart igaznak s a nemzet többsége bizonyára azok mellett lesz, a kik a culturalis érdekeket eléje teszik a militarismus érdekeinek. Önök a Heisterek, Caraffák és Wallensteinok kezére juttatnák az egész országot. A képviselő ur felolvasott adatokat Hübnernek évenkint megjelenni szokott lexikonjából. Nekem is megvan odahaza, *(Derültség a szélső balon)* nem gúnyolódom, ez egy nagyon elismert könyv, sajnálom, hogy nincs a kezemnél, mert én is szolgálhatnék felolvasásokkal a t. háznak, akár minden európai, sőt ázsiai államról. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez minden évben megjelenik Lipesében és minden évben, a mint változás történt, a legújabb adatok vannak benne. Én elismerem, nem vonom kétségbe ezen adatok valódiságát, hanem csak mondom, hogy nagyon ismeretesek, de fel méltóztatik rólunk is tenni, hogy az efféléket legalább öntájékozásul el szoktuk olvasni és tanulmányozni, de bennünket nem győztek meg ezek, azért, mert kizárólag a militarismus szempontjainak hódolnak és sokkal gazdagabb nemzeteket vesznek mintaképül, a katonai kiadásokra és oly nemzeteket, melyek nagy revans-háborúkra készülnek.

Mi, hála istennek, nem készülünk semmiféle idegen nemzet ellen, legfelebb az őseinktől örökölt határainkat óhajtjuk megvédeni. Azt hiszem, támadó szándéka senkinek sincs közölünk. Mi Bosznia occupatóját is elleneztük, a t. többség akkori tagjai közül is ellenezték sokan s annál inkább teszem most fel róluk, hogy további terjeszkedési politikára nem aspirálnak.

Eötvös Károly: Csak ha Bécsből parancsolják!

Thaly Kálmán: Tapasztalhatták most, hogy Bosznia occupatiója hány milliójába került a nemzetnek.

Én igenis elismerem, t. képviselő ur szavai szerint, hogy szükségünk van nagyszámú tartalékos tisztre, azonban, ha szükség van ezekre a hadseregben, ne igyekezzenek azokat a már elnyert tiszti rangtól secaturával elüldözni, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől)* mert a következmény az lesz, a mire Horváth t. barátom rámutatott; maga is tartalékos tiszt, Hoitsy képviselő ur és sokan még a ház tagjaiból, kik magukat a polgári élet követelményeiben megzavartatni nem engedhetik és kénytelenek lesznek leköszönni. Azok, kiket uradalmakkal áldott meg az isten s kiknek egyéb baja s dolga nincs, mint négy hétig parádézni, azok ezt könnyen tehetik. *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Bár minden magyar ember ezen helyzetben volna, de fájdalom, anyagi tekintetben sokkal szegényebbek vagyunk és nem hasonlíthatjuk magunkat a nagy, gazdag Németországhoz, sem pedig Franczia országhoz, mely tudjuk, mily virágzó s a 5,000 millió hadi sarezot mily könnyen fizette le, mig mi minden háború és mozgósítás nélkül adósságaink tengerébe el vagyunk merülve. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Nálunk módot kell nyujtani arra, hogy a középosztály, mely vagyontalanodik és — azt kell mondani, folyvást — gyámolittassék s ennek tanult, szorgalmas, fiatal tagjainak alkalom nyujtassék arra, hogy maguknak oly életpályát alapitsanak, melyen családot tarthassanak el. Mert ha a középosztály tönkre megy, tönkre megy az egész nemzet, mint ilyen, mivel ez mindenütt a nemzet fentartója. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A törvényjavaslat ezen szakasza, párosulva a 25-ikkel, első sorban a középosztály tagjait sújtja. A 25. §-nál tartott vitában egyik felszólalásunkban azt az óhajt is fejeztük ki, hogy a tettleges állományú tisztikarban is a magyar ifjaknak, kik magukat a tiszti pályára szánták, nagyobb contingensben adnának helyet. Felmerülhet az a jogos felfogás, hogy valamint Magyarország 33%-kal járul hozzá a monarchia költségeihez, ugy a tiszti karban, a törzstisztek, például generálisok, ezredesek közt 33%-nyi arányban legyenek képviselve, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* vagy még igazságosabban, a mennyiben a véradóhoz 40%-on felül járulunk, ezen arányban legyen a magyar elem képviselve. Ezért hangoztatott itt többször szüksége egy magyar tiszti akadémia felállításának Magyarországon, de nem egy német nyelvü tiszti akadémia felállítása.

Ezt igy csak a t. ministerelnök ur iparkodott elmagyarázni a delegatio jegyzőkönyvéből, hanem egy Magyarországon magyar nyelven és magyar tanárok által vezetendő tiszti akadémia felállítása. Erre nézve nyilatkozott a t. honvédelmi minister ur a vitában, azt mondván, hogy tettleges tisztekre nincs szükség, azokra erőnk és anyagunk van elég máshonnan venni. Ezt méltóztatott mondani s én örültem ezen nyilatkozatnak, mert legalább őszinte volt. Mert ebben rejlik az, a mit én már az általános vitánál is mondottam, hogy a kenyérkereseti pályát a kedves és drága Soldatenkindek foglalják el. Méltóztassék csak a katonai nevelő intézetek statistikáját átolvasni, abból kitetszik, hogy a növendékeknek háromnegyed része ezeknek fiaiból áll, kevesebb része állami hivatalnokoké és ugyancsak édeskevés van közte más embernek fia. A t. minister ur iparkodott ugyan menteni őket, hogy a katonatiszteket hol ide, hol oda teszik, egyik állomásról a másikra; s ebben igaza is van, nem tagadom és a lovagias magyar nemzet mindig megadja azoknak a megillető részt, a kik e nemzet tulajdonai iránt tisztelettel viseltetnek és a kik ezt a nemzetet, csak azért, mert magyar, barbár és más czímekkel nem illetik. Fájdalom, épen ezen Soldatenkind-ekből lett tiszt urak egy része az — nem mindnyáját értem — a kiktől az ujonczok ép ugy, mint az intelligens önkéntesek — akár hány adat van reá — ezt voltak kénytelenek tapasztalni; legalább a legújabb időkig igy volt. Nem tudom, hogy salválja őket e tekintetben az új törvény, de nem bizom benne, hogy másként lesz.

De, t. képviselőház, a tettleges tiszt pályára, a hol kenyeret szerezhetne a magyar ifjú, nem akarnak alkalmat nyujtani; azokra a Soldatenkinderek birnak elsőséggel. De tartalékos tiszteknek jók a magyar ifjak. Ezért gyötörtetnek a második

szolgálati évvel s ezért kinoztatnak a német nyelvvel. S ezért terveztetik a germanisatiónak még a gyermekszobába való bevitele is. Ezért fogkezet a t. honvédelmi minister ur Csáky minister urral és azért teszi ugyanezt Austriában Welsersheimb az ottani közoktatási ministerrel. A galiczíai lengyeleknek is azért adtak ki ugyanazon időtájban egy Csáky-féle rendeletet, a mely szerint a cseh és lengyel intézetek vezetői is arra buzdittatnak, hogy a német nyelvet iskoláikban gyökeresebben és szorgalmasabban tanittassák. Mindezen dolgok összevéve, ezen négy betűben foglalhatók össze: Bécs! *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A t. minister urak csak végrehajtói ezen intentiónak. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Hazája ennek a „Hofkriegsrath“ s ennek képviselője a közös hadügyminister, ki ugyanazon épületbe költözött s igy a Latourok szellemét nem is verhette ki onnan. Itt még most is uralkodik a czopf s ha máshonnan kiszorulna is, a germanisatio legerősebb fészke, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* „Am Hof“ van és innen riadnak szét, mint villamos csengettyű rugói, azon paranesok, melyeket a t magyar és osztrák ministerek követni kénytelenek. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Azért kell végre nekünk a dolgot magyarul megmondani, mert szemben az előbbi szakaszokkal, katonai politikai szempontból nem oly fontos e szakasz, de társadalmi szempontból még fontosabb. És bármily szeliden szólaljunk is fel, bárhogyan kérjük is a t. kormányt módosítványaink elfogadására, a melyekben, előre számítva arra, hogy azok el nem fogadtatnak, mindig kevesebbel is meg vagyunk elégedve, mint a mit követelhetnénk, mint a hogy azt Győry Elek t. képviselőtársam tette, midőn csak a status-quo fentartását kéri: daczára ennek, csak merev és rideg visszautasítással találkozunk mindig és mindenütt. Miért? mert ezen padokról jönnek a módosítások. Majd önök is meg fogják egykor ezen eljárásuk gyümölcsét izlelni; mert lehetetlen, hogy az idők folyamán ezen eljárásuk boszúlatlan maradhasson. *(Zajos helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)* Mi azért meg fogjuk tenni kötelességünket, talán azon kivétellel, hogy mig eddig csendesebben beszéltünk, most őszintén, magyarán meg kell mondanunk, ha kell a legkeményebb szavakkal, mert érvekkel, tudjuk, ugy sem küzdhetünk önök ellen; hadd hangozzék szavunk kifelé; ébredjen fel a nemzet és tudja, kivel van dolga, olyanokkal, kik a Heisterek és Kolonicsok utódai. *(Zajos helyeslés balfelől.)*

Különösen a módosítványt tevő Bolgár Ferencz t. képviselő ur fejtette ki, de folytatták mások, Szederkényi Nándor, Horváth Ádám, báró Kaas Ivor és több képviselőtársam, hogy a polgári pályán mennyi hátránynyal fog járni ezen új intézkedés, mikor a tartalékos tisztek ezentúl az 54. §. 2. bekezdése szerint a gyakorlati továbbképzés követelményéhez képest fegyvergyakorlatra minden évben behivhatók. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ez az elasticitás, melylyel önök ezen pontot szerkesztették, melyet készakarva tettek igy, hogy minél nagyobb latitudeöt adhassanak a minister ur és a hadparancsnok kezébe, a legnagyobb visszaélésekre fog vezetni, vagy legalább utat nyit, kaput tár a visszaéléseknek, protectiónak. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondások jobbfelől.)*

Én azt hiszem, hogy ha a minister ur feleletre érdemesít bennünket — mert hiszen önök csak szavaznak — azt fogja talán mondani, hogy gyanúsítással élünk. Ezt mondotta előbb Madarász József képviselőtársamnak is, a miért azt állította, hogy önök a szegényebb, alsóbb néposztály érdekeit nem veszik kellő tekintetbe; pedig ő kimutatta, hogy nősülési engedélyt épen az nem kap, a ki földbirtokkal nem bir, a pásztor, cseléd. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezt nem czáfolta meg senki. Madarász József t. képviselőtársamnak t kéletesen igazsága van; mert önök nem vették tekintetbe ott a szegény néposztály érdekét és nem vették tekintetbe itt a művelt ifjak érdekét, melynek viszont életpályáját semmisíti meg a minden évben való négy heti behivás. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondás jobbfelől.)* És mert ezen kijelentésért Madarászt a gyanusítás vádjával illették, én is kész vagyok rá, tartom a hátamat, ráfér, ha leroskadok is alatta, legalább hazám ügyeért roskadok le. *(Derültség jobbfelől.)*

Csak nevessenek! Én semminemű jutalmat nem várok, nem kérek ez életben, nem kell nekem semmiféle hivatal, nem kell vasut-concessio, tanácsosság, nem kell nekem czim, érdemrend, *(Zajos tetszés a szélső baloldalon)* egyedüli és legnagyobb jutalmam, ha a magyar nép szeretetére és nagyrabecsülésére teszem magam méltóvá, melynek — hálával ismerem el — érdememet is túlhaladó jeleit kaptam már; ezen felül csak becsületes halál kell nekem. *(Tetszés a szélső balon. Derültség jobbról.)* Én független ember vagyok; nyilatkozhatom igy, akár nevetnek, akár gúnyolódnak; még ha megrovatom is, kimondom, a mi szivemen fekszik. *(Élénk tetszés a szélső baloldalon.)* Ez a népképviselő kötelessége, ezért küldöttek ide választóim, nem pedig azért, hogy bókokat mondjak a minister uraknak, a többségnek, vagy bárki másnak. *(Helyeslés szélső balfelől. Mozgás jobbfelől.)*

Mondatott itt, példákra hivatkozva, hogy a mérnökökre, gazdatisztekre, gyógyszerészekre, kereskedőkre, magánhivatalnokokra milyen irtóztató csapás lesz az, ha ezek elnyerve a tiszti kardbojtot, mint tartalékos tisztek, évenkint 4 heti gyakorlatra behivatnak. Egyenesen alkalmazásu-

kat vesztik el, ha pedig még nem szereztek, nem is szerezhetnek.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi ministe : Ha nem szereztek, nem veszthetnek!

Thaly Kálmán: Ha megszerezték, elvesztik; ha nem szerezték még meg, nem is szerezhetnek. Tudom, abban a félhivatalos nyilatkozatban, melyet kőnyomatú lapjukban közzétettek és a melyet a lapok kinyomattak, az áll, hogy rendes körülmények között legfölebb 300 fog behivatni a tartalékos tisztek közül évenkint; de ki tudja, hogy nem lesz-e ő benne a 300 ban? és tudja-e a gyógyszerész, a ki segédet fogad, vagy a földesur, a ki gazdatisztet fogad és tudja-e az a tartalékos tiszt, a ki gyógyszerész-segédi, vagy gazdatiszti állásra jelentkezik, vajjon nem őt fogják-e behivni? Nem tudja és mert fél, az a földesur nem fogja a jelentkező tartalékos tisztet felfogadni. Vagy például egy mérnök, a ki vállalatát bizonyos záros határidő alatt köteles bevégezni, az az ilyen tartalékos tisztet fel nem veszi vállalatába. Ezen szakasz által tehát önök a proletariátust nevelik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Vagy pedig azt fogják elérni, hogy proletáriussá lenni nem akaró és polgári állását minduntalan megzavarni nem akaró tartalékos tiszt inkább elszánja magát, hogy mozgósítás esetére mint altiszt vagy közember szolgáljon és leteszi tiszti rangját. *(Zaj. Ellenmondás jobboldalon.)*

Ez fog történni; önök nem hiszik, de a következmények nekem fognak igazat adni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Emlékeztetem önöket a honvédségre, a melynél eleintén számos tartalékos tiszt volt és mint gróf Pongrácz t. képviselő ur említette, minden évben behivták és bámulatos eredményeket értek el. Nem is tagadom, a fiatalság a honvédtiszti karban erőfeszítéssel és polgári állásának feláldozásával igyekezett magát jó tisztekké kiképezni és nagyon szép eredményeket értek el. Azonban más a helyzet a honvédségnél. Ott magyarul történik a kiképzés; sokan vannak, kik a német nyelvet nem is birják és a honvédségnél a magyarság ellen nem nyilvánul ellenszenv, ugy mint a közös hadseregnél. *(Ellenmondások és zaj a jobboldalon. Ugy van! Ugy van! szélső balon.)* Hiába tagadják önök, ennek Zathureczky példája elég illustratiójául szolgál.

Az az eredmény, mely a honvédségnél eléretett és az, hogy elegendő tartalékos tiszt volt, 1869 után gróf Andrássy idejében annak köszönhető, hogy az ő fényes állása és 1848-iki honvédezredesi rangja buzdította az intelligens osztályt, a melyből sokan állottak be a honvéd tartalékos tisztikarba. Azonban bekövetkezvén a minden évben való behivás, ezek egymásután köszöntek le a tiszti rangról, amire nézve a honvédelmi ministerium irattára nagyon számos okmánynyal van telve; ott is történtek nagy számmal leköszönések, pedig ha polgári állásuk engedte volna, a tiszti karnak nagyon hasznos tagjai lettek volna. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A sorhadnál az ifjuságnak, ezen 54. §. folytán, ha törvénynyé válik, a mit nem óhajtok, a minden évbeni behivás következtében nem marad egyéb hátra, mint hogy vagy polgári állásukat áldozzák fel, vagy köszönjenek le a tiszti rangról. Én fontosabbnak látom az elsőt az utóbbinál. A magyar ifjuság térfoglalására nagy szükség van. Ez nemzeti érdek, mert különben a magyar cultura és egész nemzeti jövőnk egy-két generatio után nagyon sokat szenvedne; ellenben az önök hatalmas hadserege e fiatalság nélkül is csak existálni fog legalább ugy, a mint Königgrätznél és Solferinonál existált. *(Helyeslés a szélső balfelől. Mozgás a jobboldalon.)*

T. ház! A mi az 54. §. felolvasott részletét illeti, a mely permissive van szerkesztve, hogy minden évben behivhatók az illetők a kiképzés követelményeihez képest: említettem már, hogy ez a legnagyobb visszaélésekre adhat alkalmat. És ezt ismételten hangsúlyozom. Önök, t. többség, elhatározták a 25. §-nál a magyar intelligens fiatalság üldözését. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És a milyen consequensek abban, hogy semmi javítást, semmi módosítást erről az oldalról el nem fogadnak, épen oly consequensek önök a magyar fiatalság üldözésében is. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Megszavazták a magyar fiatalság üldözését az az önkéntesi év, illetőleg két év alatt; most ezzel az 54. §-sal meg fogják szavazni azt is, hogy ez az üldözés még további 9 évig kisérje ezen szerencsétlen ifjakat. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Kiteszik őket annak, hogy csak felebbvalóik tetszésétől vagy nem tetszésétől, önkényétől, protectiójától és secaturájától függjenek, mert a szakasz nem imperative, hanem permissive mondja meg, hogy kit fognak, vagy kit akarnak büntetni. Bizonyára gondjuk lesz rá, hogy a ki az önök protectiójával képviselőnek *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* öcscse, fia, vagy rokona, azt nem fogják minduntalan behivni. De legyen csak valakinek apja, bátyja vagy testvére ezen az oldalon képviselő, *(Igaz! Ugy van! a a bal- és szélső baloldalon)* fogadom, hogy azt a szerencsétlen embert minden tőlük kitelhető módon meg fogják szekirozni. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon; egy hang: Hátha még a tüntető bizottságban is benne van! Derültség.)*

És ez kiterjed nem csak önökre magukra, hanem korteseikre is. *(Igaz! Ugyvan! a bal- és szélső baloldalon.)* Szóval, mint a mikor valaki követ dob a vizbe, a hullámgyűrük mindig nagyobb és nagyobb területen mozognak, ugy fog terjedni és felburjánozni a protectio, az önkény és a secatura annak az 54. § nak szerencsétlen, még pedig szerintem szándékos szövegezése miatt.

(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.) Azzal a szándékosan elasticus szövegezéssel szemben a legnagyobb aggodalmamat kell kifejeznem az iránt, hogy a szerencsétlen magyar ifjuság sorsa egyenesen az osztrák ezredes urak önkényére lesz bizva; mert fájdalom, igen kevesen vannak ezek közt a Zathureczky-ek, de igen sokan, legió-számra vannak olyanok — neveket nem akarok említeni — a kik előtt már maga a magyar név is gyűlöletes. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Minthogy én, t. ház, ép ugy át vagyok hatva a mondottak igazságától, a mint — nem vonom kétségbe — gróf Pongrácz is át van hatva saját indokainak valódiságától: annál fogva én ezt az 54. §-t, mint olyant, mely a magyar intelligens ifjuság üldözését további 9 esztendőre hosszabbitaná meg, semmiképen nem támogathatom szavazatommal. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De igenis a kifejtett okoknál fogva hozzájárulok Bolgár t. képviselő urnak ugy első, mint második módositványához és pártolom szintén a kifejtett okokból azt is, hogy a tartalékosok és póttartalékosokra vonatkozólag a behivás csak a gyakorlatra legyen szorítva, illetőleg kevesbítve. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Egyébiránt erről még másutt is, nevezetesen a honvédség tartalékosai és póttartalékosainál is lesz szó. Fentartom tehát magamnak, hogy a tartalékosok- és póttartalékosokra vonatkozólag, ha szükségét látom, még egyebütt is felszólaljak, noha meg vagyok győződre arról, hogy önök a Bolgár-féle módosítványokat sem fogják elfogadni és elvetik; vessék tehát el önök és folytassák csak tovább is a magyar intelligens ifjuság üldözését. Önöktől megszokta már. De azért én reménylem, hogy mint a latin közmondás tartja: „Crescit sub pondere palma", a nyomás alatt nem fog elcsenevészni, de meg fog maradni magyarnak *(Igaz! Ugy van! jobbfelől)* és azok daczára, a kik nyomják, felemelkedik és kivánom, hogy egykor önök ne tapasztalják. *(Helyeslés és tetszés balfelől.)*

Nagy István jegyző: Madarász József! *(Felkiáltások balfelől: Halljuk a ministert! Hát a minister mért nem beszél? Megint bevárja, mig bezárják a vitát?)*

Elnök: Madarász József képviselő urat illeti a szó.

Madarász József: T. képviselőház! Mint az ellenzék egyik tagja, kötelességemnek tartom, minden nevezetesebb szakasznál és igy e szakasznál is a szakaszban foglalt javaslat ellenében tiltakozó szavazatomat kijelenteni. *(Helyeslés balfelől.)* kijelentem ezt daczára annak, hogy miként a sajtóban látom — tegnap reggel tapasztaltam még magában a „volna"-függetlenségi és 48-as párt lapjában is, az „Egyetértés"-ben, hogy már országszerte meg akarták a közvéleményt kissé nyerni a jelen 54. §. rendeletének.

Azt tapasztaltam ugyanis, hogy önmagában az Egyetértésben egy félhivatalos jelentés van, a melyben oly szépen van kisimítva ezen 54. §-nak a követelménye, hogy hiszen ezt csak rendkivüli esetekben fogják alkalmazni és ez csak évenként legfölebb 300 egyénre fog kiterjedni.

E közlemény megjelent a nélkül, hogy azon lapban legalább azon megjegyzést találtam volna — a mit egy „volna" függetlenségi és 48-as párti hirlaptól minden esetre elvártam — hogy az ezen szakaszra vonatkozólag történt megállapodást sérelmesnek találja. Kötelességemnek tartottam utána nézni és ennek következtében constatálni, hogy e szakasz még inkább kiélesíti a 25. §-ban foglalt büntetést. *(Ugy van! a szélső balon.)*

S habár itt a képviselőházban oly jelenségekkel találkozom, a melyek a tárgyalásra nézve valóban kedvezőtlenek, mégis kötelességemnek tartom felszólalni. *(Halljuk!)* Kedvezőtlennek tartom a tárgyalás menetét, mert mikor például Győry Elek t. képviselőtársam csak ugy alkalmilag oly nevezetes kérdéseket említ fel, mint a tegnapi vitában a kétféle eskü becsempészésének kérdését és ezen a képviselőház csak keresztülsiklik, pedig magával az erkölcsiséggel ellenkezik, hogy az, a ki honvédesküt tesz, esküt tegyen le nemcsak a magyar királynak, hanem az osztrák császárnak is; *(Igaz! Ugy van! a szélső balfelől)* és továbbá a mikor Győry Elek t. képviselőtársam azt indítványozta, hogy a katonai büntető és fenyítő törvényeket és szabályokat ne méltóztassanak az 51. §-ba beszúrni, hanem tessék megmondani, mit kivánnak, mi legyen az a bizonyos büntetés, azt mi elfogadjuk, ha megfelelőnek találjuk és még sem fogadtatott el Győry t. képviselőtársam indítványa: akkor higyjék meg a t. képviselő urak, önmagának a kormánypártnak az volna kötelessége, az ilyen tárgyaknál komolyan venni a vitatkozást és nem egyedül szavazás által leszavaztatni hagyni még azon tárgyakat is, a melyekre nézve, meg vagyok győződve, még a kormánypárton is aggodalmakat fognak táplálni elegen. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ezeket megmondva, áttérek arra, a mit Thaly Kálmán t. képviselőtársam előhozott, hogy a t. honvédelmi minister ur jónak látta azt mondani, hogy mint én is, ne gyanusítsuk őt azzal, hogy a szegényeken nem akarnak segíteni. Engedje meg a minister ur, hogy a következőket jegyezzem meg. Én sokkal rosszabbat mondtam, ha már ezt rossznak veszi a t. minister ur. Én nemcsak azt mondtam, hogy ne súlyosbítsuk a szegények helyzetét, de azt is mondtam, hogy ha már nem akarnak rajtuk könnyíteni, legalább ne súlyosbítsák helyzetét, mint az 1868. törvényben volt. És most inkább súlyosbítják. Ha a t. honvédelmi minister ur azt mondja, hogy ne gyanusítsuk, jól van, elfogadom, hanem akkor miért utasította vissza a

t. minister és a nagy szabadelvű párt a 34. §-nál azon javításokat, melyek a keresetképtelenekre, tehát a legszegényebbekre nézve ezen oldalról mint igazságos könnyítések adattak elő? Miért utasította vissza a t. minister, még pedig az 50. §-nál, a nősülési engedélyek igazságos megadását a legszegényebbek részére? Erre feleljen a t. minister ur. *(Tetszés balfelől.)* Nem tagadhatja, hogy a legszegényebbek, a kiknek nincsen meg a vagyonuk, a mely a szabályok szerint megkivántatik, minden áron és mindenképen visszautasíttatnak, mert egy bizonyos birtokkal kell az illetőknek birniok, melynek alapján a szabályok szerint a nősülési engedélyt megkaphatják.

Miért teszik tehát azt és miért tesznek roszszabbat, mint a mivel én vádolom? És ha e rosszat megteszik, akkor ne mondják, hogy én gyanusítok, hanem ne tegyék e rosszat s ne tették volna. Most már megszavazták e szakaszokat, tehát nem gyanusítás ez már és én legalább nemcsak azért szólaltam fel, hogy odakint is lássák, hogy mi nemcsak a haza értelmes ifjainak, hanem a szegényebbeknek a sorsát is ép ugy szivünkön viseljük, hanem azért is, hogy lássák, hogy önök, t. honvédelmi minister ur és a kormánypárt nemcsak a haza értelmes ifjúságának, de, — miként a keresetképtelenség és nősülésnél — a szegényebb és legszegényebb sorsúaknak a gondját sem viselik szivükön. *(Egy hang a szélső balfelől: Nincs szivök!)* Van szivük, de bocsánatot kérek, nem magyar szív az, hanem osztrák-magyar. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Természetes, ha magyar szivük volna és a magyar hazának védelmére kellene azt odaadni, akkor is meggondolnák, hogy a keresetképtelen atyának és anyának otthon kell hagyniok gyermeküket: akkor is meggondolnák, hogy a legszegényebbeknek nem kell engedély arra, hogy bizonyos korban nősülhessenek; hanem mert kell, hogy az ő osztrák magyar szivük Bécsből vegye az éltető erőt: természetes, hogy a magyar keresetképtelen apák és anyákra és a magyar szegényebb egyének nősülhetésére nem szabad törvényt alkotni, a nélkül, hogy az önök engedélyét ne kérjék.

Midőn tehát e tekintetben bátran bizom a t. háznak és nemzetem bármely tagjának megítélésére, hogy gyanusítás volt-e, a mit mondtam, vagy pedig valóságos sérelem késztetett-e ama szavakra: természetes, hogy kötelességemnek tartom e szakasznál is, nehogy a 25. §. által ugy is eléggé sujtott ifjúságunk még inkább sujtassék, Bolgár Ferencz t. képviselőtársam módosítványát az általa kifejtett indokoknál fogva elfogadni. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Nagy István jegyző: Eötvös Károly!

Eötvös Károly: T. ház! Minthogy az idő már előre haladt és én hosszabban óhajtanék e tárgyhoz szólani, kérem a t. házat, méltóztassék megengedni, hogy holnap szólhassak *(Felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Balfelől: Holnap! Zaj.)*

Elnök: Ha a t. ház ezt megengedi, a tanácskozás folytatását a holnap délelőtt tartandó ülésre tűzöm ki s ezzel a mai ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 45 perczkor.)

215. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi márczius hó 30-án, szombaton.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesitès. Elnöki jelentés a beérkezett föliratokról. Az indítvány- és interpellátió-könyv fölolvasása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása. Szendrey Gerzson és Hollaky Imre interpellatiója.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, báró Fejérváry Géza, gróf Csáky Albin, b. Orczy Béla.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslat mellett szólni kivánókat Szathmáry György, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a márczius hó 29-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Vasvármegye közönségének feliratát, melyben a vármegyék évi javadalmazásának felemelése iránt kérelmez.

A Budapesten lévő első folyamodású kir. járásbiróságok biráinak Darányi Ignácz;

a kaposvári kir. törvényszék és területén lévő kir. járásbiróságok biráinak Hock János képviselő által beadott kérvényét, melyekben fizetésük, illetve javadalmazásuknak kellő mértékre való felemeléséért esedeznek.

Az újvidéki kir. törvényszék és járásbiróság segéd- és kezelő-személyzetének Apponyi Albert gróf;

a pécsi kir. törvényszék, kir. ügyészség és kir. járásbiróság kezelő-személyzetének Linder György;

és a szászvárosi kir. járásbiróság kezelő- és segédszemélyzetének Hollaky Imre képviselő által beadott kérvényét, melyben évi fizetés és lakbér-illetményük felemelése tárgyában kérvényeznek.

Mindezen feliratok és kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs. Már előterjesztés sem lévén, következik a napirend: az indítvány- és interpellatiós könyv felolvasása.

Szathmáry György: Jelentem a t. háznak, hogy az indítvány-könyvben újabb bejegyzés nincs. Az interpellatiós könyvben a következő újabb bejegyzések vannak: 1889. márczius 30. Szendrey Gerzson: Az italmérési jog megváltási törvényre hozott f. évi február 18-án kelt ministeri rendeletnek azon része ellen, mely regale-tulajdonost törvényileg nem kötelezett bizonyítékokra szorítja, a pénzügyminister, belügyminister és az igazságügyminister urakhoz. Továbbá Hollaky Imre: a 11,953/889. sz. utasításnak a regalemegváltási törvénynyel ellentétben álló intézkedése tárgyában, a pénzügyministerhez.

Elnök: A képviselő urak az ülés végén fogják interpellatiójukat megtenni.

Következik a napirend: a véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalásának és pedig az 54. §. tárgyalásának folytatása.

Ki következik?

Madarász József jegyző: Eötvös Károly!

Eötvös Károly: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Óhajtottam volna, hogy a t. minister ur, vagy szakemberei, kikhez itt a házban szerencsénk van, azon aggályokra nézve, melyek tegnap ezen szakasznál nyilvánittattak, indokolt véleményüket megnyugtatásunk czéljából előterjesszék. Ez azonban, fájdalom, nem történt, valamint egyéb megnyugtató azon oldalról szintén nem történt, mint gróf Pongrácz Károly t. képviselőtársamnak a felszólalása. Hogy pedig ez mennyire volt megnyugtató, azaz helyesebben mondva, mennyire nem volt megnyugtató, erre nézve lesz szerencsém beszédemben lehető röviden kiterjeszkedni.

Ha már felszólalok, t. képviselőház, mindenekelőtt egy személyes természetű megjegyzést kell tennem. Mind Pongráez Károly t. képviselőtársam, mind Gajári Ödön t. képviselőtársam határozottan és nyiltan felemlítették ismételten a házban, hogy az én beszédemben, melyet valamikor, nem tudom mikor, a hónap folyamán tartottam, a katonaságot a multban mintegy a gyávaságra buzdítottam volna.

Fel kell tennem, hogy a t. képviselő urak az én beszédemet nem olvasták, csak a szenvedély hevében hallották és a mit hallottak, ahhoz kötöttek bizonyos képzeleti dolgot s azzal vádolnak engem. Én szóról-szóra ezt mondtam — megjegyzem, a ministerelnök ur szavaira emlékezve, hogy a gyorsirói jegyzetben foglalt beszédemet soha, semmiféle lényeges pontjában kiigazítani nem szoktam — én ezt mondtam: „1866-ban a szülők azzal küldték gyermekeiket, a kik behíva lettek, a katonasághoz: „ha németté akarnak tenni téged és szolgává hazádat, a mint az ellenséget látod, dobd el fegyveredet!“ *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Pongrácz Károly gróf t. képviselőtársam hivatkozott a gitschini és königgrätzi harczokra és tanuságot tett, mint a ki résztvett azon harczokban, hogy ott a magyar legénység becsülettel, katonai hősiességgel megtette kötelességét. Nem vonom kétségbe, én nem tudom, ott nem voltam, a csaták végeredménye a mi hadseregünkre nézve gyászos volt. Én azonban elhiszem az ő tanuságtételét, de viszont megkövetelem tőle, hogy ő meg higyje el az én tanuságtételemet. Ő ott volt Königgrätznél és Gitschinnél, én meg itthon voltam és tudom, hogy minő volt itt a hangulat, a mely hangulat közepette katonáink abba a csatába mentek. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* És én tudom azt, hogy ennek az országnak legelső államférfiai, oly férfiú is, mint Deák Ferencz, azt mondták: „Nem tudjuk, örüljünk-e, vagy busuljunk annak, ha hadseregünket megverik; nem tudjuk, melyik lesz az országra nézve üdvösebb“; mert egy győzelmes hadsereg sohasem engedte volna meg, hogy az ország jogai csak ily mérvben is visszaállittassanak, mint a hogy ez a megvert hadsereg mellett történt. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Beőthy Ákos: Ugy van; egészen másképp beszéltek Königgrätz előtt, mint Königgrätz után. *(Ugy van! balfelől.)*

Eötvös Károly: Ismétlem és elhiszem hogy katonáink Königgrätznél, Gitschinnél és általában a hadjáratban, de Custozzánál is valósággal megtették kötelességüket, sőt többet tettek, mint kötelességüket, mert hősiességet fejtettek ki. Ez folyik a magyar ember természetéből: akár tetszik neki a verekedés, akár nem tetszik, de ha verekedik, szivesebben üt ő a másikra, mintsem tűri a másiknak az ütését. De ez az önök politikai működését nem védelmezi; s ha önök ily politikát űznek Magyarországgal és a magyar nemzettel, a következő dolgokért is önöket illeti a felelősség.

Gróf Pongrácz Károly t. képviselőtársam érdekes statistikai adatok egész tömegével állt elő, a melyekkel azt akarta igazolni, noha egészen világosan nem is mondta ki — mert felszólalása rögtönzött volt és nem formulázta eléggé eszméit — de mondom, statistikai adatok egész halmazával azt akarta igazolni, hogy igaz, hogy nagy áldozatokat hozunk a véderő fejlesztése tekintetében. de Orosz-, Német és Franeziaország még nagyobb áldozatokat hoz, mint mi, tehát — és ez akart lenni következtetése — miért panaszkodunk a reánk mért áldozatok nagysága miatt. T. ház! A statistika, mint tudomány, új keletű. A statistikai adatok igen becses dolgok, hanem gyalázatosabb tudományt nem ismerek, mint a statistikát, ha az a politikának szolgálatába szegődik. A statistikai adatok mindig és minden irányban nagyon nyujthatók és nyulékonyak, teljesek és hézagosak a szerint, a mint a politikai érdekek kivánják és nines oly elv, sőt nincs oly elvtelenség a politikában, a mely mellett a földkerekség valamennyi államának statistikai adatait alapul véve, kötetekre menő statistikai adatokat irányzatosan összehalmozni ne lehetne.

Gróf Pongrácz t. képviselőtársamnak azt mondom, hogy a statistikai adatok szerint pl. az ország fővárosában van 5,000 fiakker-ló. Ez egy az igazságot meglehetősen megközelítő adat. Az ország fővárosa fizet évenkint körülbelül 10 millió forint direct adót, ennélfogva egy fiakker-ló fizet 2000 forint direct adót. *(Élénk derültség)* Ez egy mathematicailag tökéletesen biztos adat, de valljon egy egészséges adórendszer támogatására felhozható-e ezen statistikai adat? Az önök adórendszerének támogatására talán igen, *(Derültség bal-*

felől) de egy egészséges és komoly, figyelemre méltó adórendszer támogatására nem.

Továbbá itt látom Láng Lajos igen tisztelt barátomat és megyei politicus-társamat. Szemközt vagyunk ott is, mikor vagyunk, de denique megyénk egyik kitünősége. Ő egy időben — régen volt, az évre nem emlékszem — egy statistikai munkát készített, mint egyetemi tanár — nem mint politicus, mert mint politicus, ezután fog készíteni — *(Derültség balfelől)* melyben kimutatta, hogy a vasutak mennyire emelik az azon vidéken levő földbirtok értékét, a melyen keresztül mennek.

Thaly Kálmán: Kóti vasút. *(Derültség.)*

Eötvös Károly: Kiszámította, hogy a vasut ennyi és ennyi kilométerig ennyi és ennyi százalékkal emeli a földbirtok értékét, azontúl pedig ennyi százalékkal és végül kihozta tökéletes mathematicai pontossággal, hogy miután Magyarországon ezer és ennyi kilométer vasut van, ennélfogva 80 millió catasteri holdnak értéke emelkedett ennyivel és ennyivel. Pedig egész Magyarországon nincs 50 millió catastrális holdnál több. *(Derültség.)* Tehát Láng Lajos t. barátom statistikai adatai szerint a bennünket környező államok tartoznak még nekünk a földbirtok értékének emelkedésével, mert innen nem telik. *(Derültség.)*

Gróf Pongrácz t. képviselőtársam adatai semmivel sem különbözők ezen statistikai adatoktól. Felhozza Oroszország haderejét és kihoz, nem tudom hány, de sok millióra menő katonai anyagot. Csak kozákot említ fel első és másodosztályút összesen valami 120,000-et. Lehet hogy van, lehet hogy nincs. Én csak annyit mondok, hogy szemünk előtt folyt le 1877-ben és 1878-ban a keleti háború Törökországgal. Oroszország akkor is akkora volt mint most, hadercje a statistika szerint akkor is 3 millióra rugott. Ezt a góthai almanachból ki tudom mutatni, a mi legalább is olyan hiteles, mint a t. honvédelmi minister urnak mostani statistikai adatai. *(Derültség a baloldalon)*

Beőthy Ákos: És fejbólintása! *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Eötvös Károly: Törökország pedig a t. minister ur politikai körében már ugy volt ismeretes, mint beteg ember, a kinek nincs lovassága, nincs tüzérsége, nincs tisztikara, nincs kiképzett legénysége, nincs semmije a világon, csak a multnak emlékezete, pénze pedig absolute nincs. És az a két-három millió statistikai hadsereggel biró Oroszország mégis szükségesnek tartotta, hogy Oláhország menjen segítségére, hogy Törökországot leverje; szükségesnek tartotta Bulgária fellázítását, Szerbia csatába vitelét, Bosznia-Herczegovina fellázítását, Montenegrónak csatába vitelét; és szükségesnek tartotta Austria-Magyarország kormányával titkos szerződésre lépni, hogy ez jóakaratú semlegességet tanusítson irántuk és rosszakaratú semlegességet Törökország irányában. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mikor mindez megtörtént, még akkor a véletlennek szerencsés közbejárása mellett is, annyi segítséggel csak nagy nehezen tudta Törökországnak, a beteg embernek seregét legyőzni, ugy hogy minden komoly államférfiunak, a ki ez országot és Austriát vezeti, csakugyan mély és szomorú gondolkodóba kellett esnie az iránt, hogy vajjon, ha ily körülmények közt minden belső tartomány fellázítása és több nagyhatalom rosszakaratú segítsége mellett egy elsőrangú katonai nagyhatalom Austria-Magyarországot megtámadta volna, képes lett volna-e Austria-Magyarország oly hősiesen és becsülettel megállani a csatatért, mint azt a beteg ember. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A statistika tehát előttem nem nyom sokat. Hanem van ennek a statistikának olyan része, a mely gróf Pongrácz Károly t. képviselő ur statistikájában nincsen benne és a mely a t. honvédelmi minister urnak is összes statistikájából és összes érveléséből, sőt a háta megett álló bécsi katonai köröknek összes felfogásából is teljesen hiányzik és ez a következő. Ez az ország a török foglalás alul, ha jól emlékszem, 1717-ben szabadult fel és ennek az országnak és a magyar nemzetnek 1717-től kezdve máig — az 1740-iki örökösödési háborút kivéve — saját nemzeti háborúja nem volt. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ha Oroszország, Franeziaország, Németország, vagy Olaszország erkölcsi, szellemi és anyagi erejének végső megfeszítéséig tesz meg mindent a haderőnek megerősítésére, tudja, hogy miért teszi; tudja, hogy az a hadsereg, melyet kiállít, más czélokra, mint nemzeti czélok elérésére nem szolgál. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A magyar pedig 1717. óta mély fájdalommal szemléli több mint másfél századon át, hogy azóta magyar nemzeti czélokért vér nem folyt soha. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* És ha önök azt mondják, hogy miért nem áldozunk mi is annyit, mint a muszka, franczia, vagy a német, mi azt feleljük reá, tessék ezt a hadsereget, a mi nemzeti érdekeink, méltóságunk és boldogulásunk czéljaira felhasználni és akkor tessék pénzünkkel, életünkkel és vérünkkel az utolsó adagig rendelkezni. Minő háborúk folytak 1717 óta? Németalföldön a német császári koronáért, Német- és Olaszországban a befolyásért Schleswig-Holsteinért, a Napoleon által elkergetett nem tudni hány fejedelem koronájának megtartásáért, Svájczban a Sonderbundért, Lengyelország felosztásáért, az orosz szövetségért, Törökország lerombolásáért — hol volt ezekben a magyar nemzeti érdek? *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ezekben nem volt meg és a magyar hősiességet és áldozatkészséget ne ezek után méltóztassék megitélni, pedig a magyar katonaságot a csatatéren a hősiesség, a katonai

kötelesség teljesítésében még ezen istenverte nemzetellenes korszak közepette sem érhette szemrehányás soha, mert kötelességét teljesítette. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Hivták volna ily harezba a franeziát vagy az oroszt, megl átták volna, vajjon harczol-e ugy, mint a magyar, megtette volna-e katonai kötelességét ugy, a mint megtette a magyar.

Emlékeztetem a t. honvédelmi minister urat, ki a béesujhelyi katonai tiszti akadémiában bizonyára nem tanulta, hogy 1740-ben mit esinált a magyar hadsereg; pedig Magyarország itt sem volt kérdésben, de kérdésben volt egy szerződés, melyet Magyarország uralkodóházával kötött; kérdésbe volt téve, hogy a magyar nemzet beesülettel megtartsa a szerződést. És midőn nagy Frigyes követe — nem jut eszembe a neve — eljött Béesbe a hadüzenet átadására, de mielőtt Bécsbe ért volna, nagy Frigyes seregei már benn voltak a határon, meglehetős nemzetközi perfidiával, a hadüzenet nem a Habsburgoknak, nem az osztrák, nem a „k. k." hadseregnek szólott, hanem szólott a magyar királynak. S mikor látta a nemzet, hogy a magyar trón, Magyarország királya van megtámadva hitetlen ellenségek által, a nemzet mint egy ember kelt fel. Tudta, miért harczol, tudta, hogy a becsület, a királya iránti hűség és a saját méltósága iránti tekintet paranesolják, hogy mindent elkövessen utolsó emberig és utolsó esepp vérig, hogy királyát, annak trónját és dieső ségét megvédje. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Volt a nemzetnek óhajtása 1832 ben: a legszebb szavakban kérte a nemzet képviseletét, a trónt, hogy a szegény eltiprott Lengyelországért emelje fel szavát. Ne kételkedjék se gróf Pongrácz t. képviselőtársam, se a t. honvédelmi minister ur, hogy ha a királyi udvarból az a hang hallatszott volna ki, hogy: hű magyarjaim, egy szövetséges hű szomszéd alkotmányának, egy szabad nemzetnek eltiprásáról van szó, segítsetek, olyan segítséggel állott volna elő a magyar nemzet, hogy gróf Pongráez t. képviselőtársam statistikai adataiban az áldozatkészség ezen percentje, melyet a magyar kimutatott volna, sokkal magasabban állana, mint a világ akármelyik nemzete áldozatkészségének pereentje. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Óhajtotta a nemzet 1854-ben, hogy az orosz tulterjeszkedés ne lépjen síkra az akkori absolutistieus korban; óhajtotta, hogy 1876-ban, 1877-ben ne a törököket tiporjuk, ne az oroszt segítsük, hanem álljuk utját az orosz terjeszkedésnek. Megmondtuk mi akkor nyiltan, mi lesz majd ebből. Az, hogy 10 év mulva nekünk fog kelleni beállani Törökország szomorú szerepébe; de a „k. k." vakság, *(Derültség a bal- és szélső baloldalon)* a nemzet közérzületének „k. k." megvetése, *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* abba az őrült politikai helyzetbe hajtotta bele Austria-Magyarországot, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* ugy, hogy a világtörténet által különös szerencsénkre mellénk rendelt hatalmas szövetségest: a törököt mi segítettük az orosznak eltiporni, hogy a mikor majd az orosz ellenünk eoncentrálja minden erejét, ez a szövetséges se legyen többé. Ez az önök bölesessége *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* és ez a bölcsesség nyilvánul e törvényjavaslat minden szakaszában.

Gróf Pongrácz, meglehet, hogy nem hiven képviseli e törvényjavaslat 54. §-ának intentióját s hogy nem hiven tolmácsolja, de az bizonyos, hogy önöknek ő volt egyedüli tolmácsuk, mert sem a minister ur, sem a t. 126 többségből egyetlen egy piezi ember nem akadt, a ki e szakasznak védelmére kelt volna; ugy gondolkoztak, hogy vigye a manó a honvédelmi minister urat, küzködjék és hagyja magát összecsépelni; hiszen attól, hogy agyonverjék, majd a szavazással megmentik, de azt a honvédelmi minister ur ne kívánja tőlünk, hogy mi az ő dolgait még védelmezzük is, *(Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon)* ezt a tiszteletet maguktól elutasítják és a t. honvédelmi minister ur mégis azt hiszi, hogy a hátamögött lévő párt neki hű támogatója, neki igen, de alkotásának nem, melyet ugyan megszavaznak, de némán, védelmezni azonban nem akarják, mert az már csunya dolog. *(Élénk tetszés és derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt mondja gróf Pongrácz Károly t. képviselőtársam, hogy a magas katonai körök feladata őrködni a közös monarchia harezképessége felett. Téved. Nemesak a katonai körök feladata az és nem is esak a magas katonai körök feladata, sőt sokkal jobban feladatunk az nekünk, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon)* hiszen azok a magas, magasabb és legmagasabb körök, akármilyen fordulatot vegyen egy háború, azért megmaradnak magas, magasabb és legmagasabb köröknek, a társadalmi, állami és civilisált élet minden javaiban bővelkedve; de egy szerenesétlenül vezetett háborúnak következményeit mi érezzük akkor a legközelebbről és legközvetlenebbül s nekünk sokkal inkább érdekünkben áll nem a közös monarchiának, a milyen nines, hanem a monarehiának harez és hadképessége felett vigyázni *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* s nekünk áll legközelebb érdekünkben saját haderőnk had- és harczképessége és hadereje felett őrködni. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

De vajjon, t. minister ur — őszintén kérdem és őszinte feleletet várok — hiszi-e azt és szakférfiai is hiszik-e azt, hogy a hadsereg harezképességét ily módon, hogy azok a tartalékos tisztek és hadapródok esetleg minden évben kivonatnak a maguk kenyérkereső és őket becsületben fen-

tartó fészkükből, ez elkeseredőkkel emelni fogja? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

1848. előtt a mi hadseregünk alkata, eredete, stb.-je más volt, mint most. Akkor ujonczmegajánlásból és toborzásból állott elő a hadsereg emberanyaga. 1848-tól 1868-ig rendes sorozás, összeirás, sorshúzás, stb. lépett életbe, de azok a kormányok, a melyek akkor vezették a dolgokat Austriában és Magyarországon, de Magyarország szerintük akkor nem is volt s ezt is csak távoli provinciának tekintették, azok az államférfiak is, a kik, a mint azt tegnap Thaly Kálmán képviselőtársam kifejtette, még is különös kiméletben részesitették az intelligens ifjúságot, mert azt, a ki jól tanult és becsületesen viselte magát az iskolában, felmentették a hadkötelezettség alól. A magyar nemzeti társadalom müvelt középosztályának ifjúsága a védkötelesség alól mentes volt még Schwarzenberg, Haynau, Bach és Schmerling alatt is. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mert e kormányok ugy gondolkodtak — és ebben tanulhatnának a mostani ministerek tőlük, egyebekben ugy is sokat tanulnak tőlük — hogy a hadsereg harczképességéhez nemcsak a jól kiképzett legénységre, nemcsak elég és jól kiképzett tisztikarra van szükség, nemcsak jó generalisokra, hanem arra is, hogy háború idején az állam összes közigazgatási apparatusa óráról órára és perczről perczre tökéletes biztonsággal és hűséggel kezelje a hadsereg ellátásának munkáját. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy ugy a mozgósitás, mint az élelmezési és ruházási pótczikkek szállitását, a vasuti teendőket az állam összes kormányzati administrativ elemei híven, tisztán és a percz gyorsaságával és szabatossággal végezzék. A honvédelmi minister ur megett igen szép katonai mult áll, jól tudja, hogy az olasz hadjárat nemcsak a miatt, sőt nem is a miatt veszett el, mert a mi katonáink, akár a legénység száma, akár annak képzettsége, akár a tisztikar rátermettsége dolgában kevesebbet ért volna, mint a franczia és olasz hadsereg, hanem azért, mert mig Franczia-országban a kormányzati és közigazgatási tisztikar az élelmezés és felszerelés tekintetében tökéletes pontossággal teljesitette kötelességét, addig a mi katonáink igen gyakran éheztek, mert az élelmiszereket nem kapták meg gyorsan s gyakran két napig is éheztek.

A honvédelmi minister ur, ki akkor tán ezredes vagy svadronos kapitány volt, valószinűleg nem éhezett, de a legénység százezer számban két napig sem ételhez, sem italhoz nem jutott. Éhes katona nem verekszik, még ha Hercules vagy Napoleon is. Éhes katonának győzni nem lehet. Önök pedig a nemzet egész értelmiségét, a tartalékos tisztet és hadapródot, ha tetszik, ha nem, közlegénynek akarják begyurni a Grenztisztek fegyelme alá és nem hagynak itthon egészséges közigazgatási tisztikart, mely háború idején elég erővel, ügyességgel és becsületességgel gondoskodjék arról, hogy a sereg semmiben hiányt ne szenvedjen.

1868-ban behoztuk az általános védkötelezettséget. Ez ő Felségének is, a magyar kormánynak is óhajtása volt. A nemzet szivesen meghozta ez áldozatot, számitva arra, hogy jöhet idő, mikor mind Austria, mind hazánk egész hadereje kifejtésére szükség lesz, hogy Magyarország érdekei is megvédelmeztessenek. De az 1868-iki törvényhozás — beleértve a királyt és a parlamentet is — szükségesnek látta, hogy a nemzet értelmiségének ifjúsága, az, a mely a társadalomnak nemzeti formában való fentartására, a mely az államnak egészséges fentartására, az állami kormányzat, administratio egészséges kifejlődésére mulhatlanul szükséges, hogy az kiméltessék és a katonai legénység nyersanyagává ne tétessék. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Azért hozták az egyévi önkéntességet, azért engedték meg, hogy azon egy év alatt se veszítsen el tanulmányi cursusából egy évet. És én azt kérdem a honvédelmi minister urtól: 1868—88-ig a husz évi tapasztalat oly nyomorult, oly silány, oly gyalázatos-e, hogy most már nem elég ily intézkedés? Állott-e elő a honvédelmi minister ur akár itt, akár másutt valaha egyetlen érvvel, a mely azt igazolja, hogy 1868-tól 1888-ig az egyévi önkéntesi intézmény feladatának nem felel meg? *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Állt-e elő ily érvvel? Mert azzal előállott, hogy nagyrésze nem lett tiszt. *(Egy hang a szélső baloldalon: Előállott ő az ellenkezővel is, hogy jó!)*

Győry Elek: Hogy bevált Boszniában!

Eötvös Károly: Előállottak mindenütt, a delegatióban is, hogy az önkéntességi intézmény megteszi kötelességét és azon feladat magaslatán áll, a mely végett felállittatott 1868-ban. Hol van itt az indok arra . . . .

Beőthy Ákos: Számtalanszor nyilatkozott ily értelemben a hadügyminister ur!

Eötvös Károly: . . . hogy most ezen egyévi önkéntesi intézmény csúffá tétessék, kiforgattassék minden eredeti formájából. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

És ne hivatkozzanak nekem a katonai körökre, t. minister urak, mert a katonai körök fölött ő Felsége a király van; ő Felsége a király nézete pedig ott van az 1868-iki törvényben; és a hogy mi ismerjük a koronát, az méltányos szokott lenni gondolkodásában a nemzet érdekei iránt és következetes szokott lenni a legnagyobb érdekek méltánylásánál. *(Ugy van!)*

És ha ez igaz — pedig ez igaz — akkor önök kijátszszák a koronát, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mikor az 1868-ik törvényben világosan

letett ünnepélyes akaratát igy akarják kiforgatni. *(Zajos tetszés bal- és szélső baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: A ministerelnök mint erős kártyát kijátszsza a királyt! *(Zaj.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Azért haragszanak, mert erős!

Beöthy Ákos: De nem a minister ur kezében. *(Zaj.)*

Eötvös Károly: Lássa, honvédelmi minister ur, ön nem itt köztünk, nem a nemzet kebelében nevelkedett fel. Ez egy bizonyos tekintetben előnye, de egyéb tekintetben szomorú hátránya. Ezzel a talentummal, egészséggel, ambitióval és characterrel, a mely a honvédelmi minister uré, ha közelebb jönne a nemzet igaz érzelmeihez, nagyon szép szerepet tudna játszani az ország történetében. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Abban a positióban és pusztán katonai reminiscentiákon élősködve, politikája nem lehet jó, szerepe nem lehet fényes és nem lehet dicső. *(Élénk tetszés bal- és szélső balfelől.)*

Báró Kaas Ivor: De ő legalább becsületes! *(Zaj és mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék beleszólni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Eötvös Károly: Én azt értettem, hogy a politikája becsületes. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

T. ház! Ismétlem, a honvédelmi minister ur nem abban a nemzeti iskolában nevelkedett fel, a melyben mi, tehát talán nem tudja, hogy az olasz háború alatt e nemzet minden gondolkozó férfia tudta előre, hogy azon háborúnak mi lesz a vége, tudniillik egy borzasztó kudarcz. Eleget mondtak, suttogtak, mert nyiltan beszélni nem volt szabad, hogy azok a ministerek, kik ő Felségét körülveszik, ő Felségét egy gyászos csalódásba fogják belevinni és fognak egynehány csatát, 50—60,000 embert és egy nagy hadjáratot veszíteni s ő Felségének nagy keserűséget okozni, de az a politika, a melyet a minister urak ő Felsége fülébe sugdostak, más eredményre nem vezethetett. Mindenki tudta itthon, csak a minister urak és a generalis urak nem.

Következett a schleswig-holsteini háború, melyről szintén mindenki tudta, hogy mi lesz az eredménye, olvassa el az országnak bármelyik hirlapját a minister ur, mindenki kérdezte, hogy honnan van az, hogy a düppeli sánczoknál magyar vérnek kell folyni s mindenki tudta, hogy ezen politikának nem lehet más eredménye, mint egy őrült dolog és az is lett, mert mi vérünkkel erősítettük Poroszországot magunk ellen. Következett 1866. Rettentő inség volt Magyarországon, alkotmányunk nem volt, ámbár a királyi szó egy általános igéret alapján meg volt arra nézve, hogy az alkotmány vissza fog állittatni. A ministerek legalább fogadkoztak mind, hogy majd ők tesznek — annyit ugyan nem, mint önök az utasításokban, vagy Gajári-féle határozatokban — *(Derültség balfelől)* de mégis többet tettek, mint önök fognak tenni. De az ország szegény volt, ki volt szipolyozva a rossz ministerek és a rossz kormány által. Reánk jött a háború, Magyarországon mindenki tudta, mi lesz a vége, láttuk, hogy mentek embereink oda, csak a ministerek és generalisaink nem tudták. Pedig még akkor az elkeseredett magyar intelligentia nem lett a magyar hadseregbe belekényszerítve. Most pedig be van oda kényszerítve, ezt ne felejtse el a minister ur. Az az ifjú, a kinek már neje, gyermekei, hivatala és rendes domiciliuma van, a kinek nemcsak saját bőréről kell gondoskodnia, nemcsak az élet terheit kell viselnie és nemes kötelességét teljesítenie, hanem a kinek már van, a kinek a jövőjéről gondoskodjék, a kinek neje és gyermekei jövőjéről és üzleti becsületéről kell gondoskodnia; az a fiatal ember, a kinek a mellett mindenféle katonai tudományt is kell értenie, a ki már jól megért: ha az azt látja, hogy egy hadnagyocska vagy kapitányocska tetszésétől tétessék függővé az ő üzlete és azzal összekötött egész társadalmi becsülete s nejének, gyermekeinek s saját jövője ezektől tétetik függővé és hogy minden esztendőben ki lesz véve a maga köréből és behiva oda, hogy ott annak a katonatisztnek módjában álljon azt mondani: No, Herr X. Y., eddig otthon tetszett politisálni, most tessék beleállani a glédába.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem fog neki ártani!

Eötvös Károly: Mit gondol a t. honvédelmi minister ur, hogy ha évenkint azon néhány ezer elkeseredett fiatal ember bemegy a hadseregbe emelve lesz-e ez által a harczképesség? S ha az t hiszi a minister ur — és itt visszatérek a minister ur előbbi szavaira — akkor hite és politikai nézete semmivel sem alaposabb, mint a Bachok és Schmerlingeké és politikája semmivel sem fog más eredményekre vezetni, mint a Bachok és Schmerlingeké. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)*

Az erkölcsi momentumokról nem szokás statistikát vezetni. Láng Lajos t. barátom még arra nem terjesztette ki működését; *(Nagy derültség a bal- és szélső ba'on)* megelégszik azzal, hogy ha megvan a jog, vagy nem tudom, hány majoritás, azt mondja: ez az igazi statistika. *(Zajos derültség a bal- és szélső balon.)* Pedig a minister uraknak az erkölcsi momentumokra is tekintettel kellene lenni, mert ha nem lesznek, következése meglesz ugy, a mint — ismétlem — Bach és Schmerling alatt megvolt. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Igaz, hogy mi érezzük következményeit, mert azok a t. minister urak, mikor a kudarcz, a bukfencz bekövetkezik, visszavonulnak valami helyőrségbe, vagy Gráczba, vagy nem tudom hová, a Riviérára, vagy pedig, a mi

leggyakoribb, a bús feledékenység homálya alá bujnak, *(Zajos derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* a nemzetnek kell a következményekkel számolni, tehát a mi feladatunk és nem — mint Pongráez t. képviselőtársam mondja — a magas köröké, hogy a védképesség megóva legyen. *(Ugy van! Igaz! a bal- és szélső baloldalon.)* Hiszen nem ők érzik a védképesség hiányának gyászos következményeit, hanem mi. *(Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Midőn azt mondja Pongrácz t. képviselőtársam — mert ő a t. kormánynak és pártjának hivatalos tolmácsa — *(Halljuk! Halljuk!)*: „Meg vagyok róla győződve — egész őszintén, bona fide állítja — hogy a katonaság visszaélést a behivásnál elkövetni nem fog“, már akkor igazán eszembe jut, hogy miből vonja ő ezt a meggyőződést, min alapszik az ő meggyőződése? *(Derültség a bal- és szélső balon.)* Mert egy puszta, üres, semmit mondó, a multnak összes tapasztalatai által már előre agyoncsapott meggyőződéssel előállani esak a ministerelnök urnak kiváltsága; *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon)* egy közönséges képviselőnek — a minő ő is, én is — nekünk nem szabad a levegőbe beszélni puszta meggyőződésből, hanem nekünk valamivel elhihetővé, indokolttá, alapossá is kell tenni azt, hogy mire alapítjuk ezen meggyőződésünket? *(Igaz! Ugy van! Derültség a bal- és szélső balon.)*

Mire alapítja tehát t. képviselőtársam a meggyőződését? A honvédelmi minister ur beszédére nem alapíthatta, mert hisz ahhoz ezen szakasznál még nem volt szerenesénk. A kormánypárt felfogására alapította? Meglehet; de hát a t. többség egyáltalában szóhoz nem jut ebben a kérdésben, nem nyilatkozott még senki!

A ministerelnök ur igéretére? Ahhoz nem volt szerenesénk. A törvényjavaslatra? Hiszen a törvényjavaslat épen az ellenkezőt bizonyítja; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mert az azt mondja, hogy évenkint behivható. Hát azt kérdem: mire alapította azon meggyőződését? De hozzáteszem, ha a honvédelmi minister ur, vagy a ministerelnök ur megigérte volna is, még akkor sem volna az ő meggyőződésének semmi fundamentuma; *(Igaz! Ugy van! a szélső balon)* mert a honvédelmi minister ur meggyőződése is csak jóhiszemű, kereszténvi jámbor óhajtás, mint az övé, semmivel sem több. *(Igaz! Ugy van! Tetszés a szélső baloldalon.)* Mert azok a magasabb körök, kikről gróf Pongrácz Károly t. képviselő ur szólott, a kik ezen javaslatot a honvédelmi minister urra bizták, a kik ezen javaslatnak a honvédelmi minister urat megfogták, épen oly keveset adnak a honvédelmi minister ur meggyőződésére, mint a mennyit mi adunk a ministerelnök ur meggyőződésére. *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Érvekre igen; nehéz körülmények, néha, nem mindig, még azon magás köröknek is felnyitják egyben-másban a szemét. De rendes viszonyok között, ne áltassa magát a t. honvédelmi minister ur. Engem azon magas körök nem vesznek figyelembe, mert tudomással sem birnak rólam; de ha tudomással birnának ezen a véderő-törvényjavaslat tárgyalása közbeni szereplésemből, nagyon csekély embernek tartanának; mihelyt ő, az ilyen javaslat keresztül vitelére nem vállalkozik, vagy ha vállalkozik, de már azt keresztül vitte, őt sem tartják különb legénynek, mint engem. *(Élénk derültség és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* A különbség kettőnk közt az, hogy én azokkal a tisztelt magasabb katonai körökkel teljesen reciproeitásban állok, a mennyiben én is csak annyinak tartom, mint ők engem. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Ha a t. honvédelmi minister ur nagy súlyt helyez véleményükre, ő minden esetre sokkal hátrányosabb helyzetben van velük szemben, mint én. *(Helyeslés és derültség a szélső baloldalon.)*

De tovább megyek, t. ház. Itt egy tartalékos állományban levő vitéz honvéd-ezredes esete merült fel a véderő-vita alatt. *(Egy hang a szélső baloldalon: Közös hadseregbeli!)* Elek Gusztáv ezredes ur esete, nem is annyira az ő esete, mint a honvédelmi minister uré, a ki azt mondta itt nagy és egy spanyol grandhoz illő önérzettel, hogy: „Én alárendeltjeimmel nem alkudozom, hanem azokkal rendelkezem.“ Nos, pedig én azt hittem eddig, fájdalom, hogy ezen hitemből ki kellett ábrándulnom, hogy a tartalékos állományban levő tisztikar, mig szolgálatra be nem hivatik, a t. minister urnak csak kamerádja s nem alárendeltje. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* De a minister ur kijelentette, hogy alárendeltjével nem alkudozik és felhivta az ezredest, hogy szolgálati nyelven adja be kérvényét, a mi más nyelven annyit jelent, hogy „Maul halten“ és „nem okoskodni,“ mert a szolgálati nyelv karakterisztikonja ebből áll. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Azt kérdem a honvédelmi minister urtól, hogy azon néhány ezer tartalékos tisztnek és hadapródnak, a ki 30 éves koráig minden évben behivató gyakorlatra, szabad-e időközben kormánypárti képviselővé válni? *(Derültség a szélső baloldalon.)* És szabad-e 48-as párti képviselővé válni?

Báró Fejérváry Géza, honvedelmi minister: Ott van Tóth Ernő és Győrffy.

Eötvös Károly: De én, t. ház, itt nem állok meg, mert hiszen a ki véletlenül képviselővé lehet és a 48-as elveket proklamálja és a magas katonai körök szemébe és fülébe erős dolgokat akar és tud mondani, azt bizonyos mértékig védi azon 4 hét alatt is képviselői állása, hanem azt kérdem: Polónyi-féle tüntető bizottságnak tagja lehet-e az a tartalékos tiszt?

Gróf Károlyi Gábor: Annak független-

nek kell lenni, mint én vagyok! *(Derültség jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Eötvös Károly: Mert, t. minister ur, ha ezen javaslat oda czéloz, hogy a magyar intelligens fiatalság a grenzler tiszt urak boszújának ki legyen szolgáltatva, hogy ha 11 hónapon át politizál, még pedig a kormány ellen, a tizenkettedik hónapban meg lehessen fenyíteni: akkor még szomorúbb következménye lehet ezen törvényjavaslatnak annál is, a mit a t. minister ur elképzelhet magának. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mert egyet ne felejtsen el, és ez az, hogy a magyar nemzet a Habsburgok világhatalmának súlya alatt egyetlenegy esetet, az 1717-dikit kivéve, vérét mindig oly háborúban volt kénytelen ugyan ontani, melyet a nemzet magáénak el nem ismerhetett, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* de azért a magyar nemzetet szabadsági és önállósági törekvéseiből kizavarni, a magyar nemzetet akárminő dynastia soldatusává tenni eddig nem sikerült *(Ugy van! a szélső balon)* és jövőre sem fog ám sikerülni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A világtörténet folyását, a mi a jövendőt illeti, előre nem látom; de egy dolog bizonyos és ez az, hogy a magyar nemzet képes minden intézményt szétrobbantani előbb, mintsem hogy őt arra kényszerítsék, hogy ifjusága, értelmisége, középosztálya, az igazi nemzet *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* lemondjon minden nemzeti nagyravágyásáról és tessék neki pusztán az a szerep, hogy ő egy, bár általunk mélyen tisztelt, jobbágyi hűségünk egész erejével fentartott fenséges dynastiának legyen csak soldatusa és egyéb semmi. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Erre mi, a magyar nemzet, nem vállalkozunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Nem vállalkoztunk a multban, nem vállalkozunk most és a jövőben sem. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Azért, mikor a minister urak azt mondják, hogy legyen csak igy meg a törvény, hiszen nem akarunk mi minden embert minden évben behívni, a mint nekem ezt az igen t. előadó ur megsúgta, mert nyiltan ezt nem meri megmondani, *(Derültség a szélső balon)* vigyázzanak is arra, hogy ez ne is történjék és hogy az a fiatalság azért, mert politikai meggyőződését szabadon követi tizenegy hónapon keresztül, ne legyen kitéve a tizenkettedik hónapban a hadnagyocska urak insultusainak. *(Helyeslés a szélső balon.)* Mert különben a vége szomorú lesz, meglehet, ideiglenesen a nemzetre nézve is, de szomorú lesz azon magas katonai körökre, s az általuk képviselt legfenségesebb dynastikus érdekekre is. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Mi szabad és önkéntes tagjai akarunk lenni annak a véderőnek; *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon)* s a nemzet egész ereje is csak akkor lesz abban benne, ha a nemzetet nem a hadnagyocska urak kényszerítik erre, hanem azért adja minden erejét az a hadseregnek, mert maga is igy akarja. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

És mert az önök egész politikája ellenkezik ezzel az iránynyal, azért nem fogadom én el az 54. §-t. *(Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Perlaky Elek: T. ház! *(Halljuk!)* Sem azon magas politikai és tudományos dissertatiók terén, sem pedig azon tréfálkozásokban, melyeket az imént hallottunk, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nem volt ez tréfa!)* nem fogom Eötvös Károly igen tisztelt képviselőtársamat követni; hanem, mert az ügy komoly, egészen komolyan és tárgyilagosan kívánok ahhoz néhány szót szólani. *(Halljuk!)*

Jogosnak és természetesnek kell tartanom, t. ház, hogy a mikor a hadügyi kormányzat e törvényjavaslat tárgyalásánál a katonai érdekek teljes érvényre juttatására törekszik, viszont a polgári és a társadalmi érdekek is elismerést követelnek maguknak. Ezért én részemről teljes tisztelettel tekintem azokat a felszólalásokat, a melyek ezen polgári és társadalmi érdekek elismerését ajánlják a törvényhozásnak.

Azonban az egyoldalúság a gyakorlati életben mindig nagy hiba; de sehol sem boszulná az meg magát annyira, mint ennél a törvényjavaslatnál. *(Ugy van! jobbfelől.)* És ha tökéletesen jogosultnak ismerem is el azon törekvéseket, melyek a polgári érdekeket a katonai érdekeknek talán túlságos mértékű érvényre juttatásával szemben megvédeni igyekeznek, ép oly hibának, sőt véteknek tartom azt, midőn szándékosan, a dolog természetén túl, ellenkezésbe akarják állítani *(Ugy van! Ugy van! jobbfelől)* a polgári érdekeket a katonai érdekekkel. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől. Élénk ellenmondások a bal- és szélső baloldalon; felkiáltások: Önök állítják!)*

Mi, t. ház, nem egy néposztálynak vagyunk itt képviselői . . . .

Gróf Károlyi Gábor: Hát ezt komolyan vegyük?

Perlaky Elek: . . . . A mint tetszik! Mi itt nem egy néposztálynak, hanem a haza összes érdekeinek vagyunk képviselői és azért nekünk oda kell hatnunk, hogy a fennálló különbségeket és a fennálló természetes ellentéteket lehetőleg kiegyenlítsük, ne pedig kiélesítsük. *(Helyeslés jobbfelől.)* Hogy pedig ellentétek fennállanak: az a dolog természetében van; hiszen minden adó ellen természetes resensus van az adófizetőben. Különösen megvan ez a véradó teljesítése ellen. Ez igen természetes dolog; de a népnek, a mi választóinknak meg kell arról győződve lenniök, hogy midőn mi mégis megszavazzuk a véradót, ezt a politikai tekintetek és a politikai szükségesség hatása alatt teszszük s nem jókedvből . . . .

Gróf Károlyi Gábor: Kényszermunka!

Perlaky Elek: . . . . nem pazarlásból, nem vak bizalomból, hanem azon meggyőződésből, hogy ezzel hazánk érdekeit előmozdítjuk. *(Helyeslés jobbfelől.)* A ki ezen kételkedik, az feljogosít engem arra, hogy én az ő jóhiszeműségét szintén kétségbe vonjam. *(Ugy van! jobbfelől.)*

Ezen törvényjavaslatnak egyedüli czélja, az ország véderejét odáig tökéletesíteni, hogy ha lehet, a ránk irányuló veszélyt elhárítsuk; ha pedig mégis megtámadtatnánk, ezen megtámadást visszaverni képesek legyünk. *(Ugy van! jobbfelől.)* Akármit mondjon is Eötvös Károly t. képviselőtársam a statistikai adatok megbizhatlanságáról, az elég világos előttünk, hogy azon óriási készülődésekkel szemben, a melyeket Európa minden nagy állama kifejt, nekünk is oda kell hatnunk, hogy véderőnk lehetőleg erős és tökéletes legyen. *(Ugy van! jobbfelől.)* Ezt két módon lehet elérni. Az egyik mód az, a melyet Németország követett a franczia háború után, a midőn milliárdokat költött a hadsereg erősbítésére; a másik mód pedig az, a melyet ezen törvényjavaslat contemplál, legalább az én felfogásom szerint, hogy t. i. lehető költségkiméléssel, bizonyos latitude-öt engedve, bizonyos discretionarius hatalom adassék a kormányzatnak arra, hogy csak annyira vegye igénybe a nemzet erejét a véderő tökéletesítésére, a mennyire ez okvetlenül szükséges; különben pedig költségkimélés tekintetéből a felesleges intézkedések, felesleges költségek hagyassanak el. Ha ezt igy helyesen fogom fel: akkor részemről egészen jó lélekkel megszavazom ezen szakaszt is, ugy, a mint épen e felfogásból kiindulva szavaztam meg a törvényjavaslat eddigi szakaszait. Discretionarius hatalmat adok a kormánynak arra, hogy a nemzet minden erejét felhasználhassa szükség esetén; de egyuttal felelőssé is teszem a kormányt, *(Nevetés balfelől)* hogy ezen szükségesség korlátain túl ne menjen. És én bizom a magyar nemzet képviselőtestületében, nemesak a jelenlegiben, de a jövőben is, hogy ez irányban a ministeriumot mindig képes lesz felelősségre vonni. *(Ugy van! jobbfelől.)* Igen természetes dolog, hogy ebben a tekintetben a mi pártállásunk közöttünk egy természetes határvonalat von; mert hisz ha mi nem biznánk a saját ministeriumunkban, ez annyit tenne, hogy önmagunk iránt vagyunk bizalmatlanok, mert hiszen az a kormány a mi testünkből való test. *(Ugy van! jobbfelől.)* Ez magyarázza meg, hogy mi ezen párton nagyobb, de nem vak bizalommal, hanem a felelősség súlyának teljes fenntartása mellett szavazzuk meg ezen törvényjavaslatot.

És miután e szakaszt olyannak tekintem, a mely megadja a kormánynak a hatalmat, hogy akkor hivhassa be az önkéntességet végzett tiszteket és hadapródokat, mikor arra szükség lesz, miután ezen intézkedése mindenkor a költségvetésnél is korlátozva és ellenőrizve lesz, miután a törvényhozásnak mindig meglesz a hatalma, hogy a kormányt felelősségre vonhassa, ha tévedésből vagy szándékosan visszaélést akarna elkövetni: ezen feltevésből és nyiltan kimondom, tisztán loyalitásból, a legmagasabb ellenőrzés fentartása mellett megszavazom ezen szakaszt. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: Szólásra senki sines feljegyezve; Ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom. *(Helyeslés.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Mielőtt az ezen szakaszban foglalt kérdés érdemére áttérnék, legyen szabad Eötvös Károly t. képviselő urnak egyetmást egész röviden válaszolni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A képviselő ur először is kifogásolja azt, hogy a minister nem beszélt, nem adott felvilágosításokat és hogy ezen párt részéről sem beszélt senki. Azt hiszem, t. ház, hogy azon két hónap alatt, a meddig a javaslat a bizottságban tárgyaltatott és azon három hó alatt, mióta az in pleno szőnyegen van, elég beszéd mondatott el és felesleges beszédre nines szükség. *(Helyeslés a jobboldalon. Zaj a szélső balon.)*

Polónyi Géza: Azt nem a minister ur határozza meg, hogy mikor elég a beszéd; annyit beszélünk, a mennyi nekünk tetszik. *(Zaj.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Azt mondtam, hogy én csak akkor beszélek, a mikor nekem tetszik, ha szükségesnek tartom. Ezt akartam jelezni és egy szóval sem akartam korlátozni az urakat. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Nem vagyunk tartalékosok! *(Derültség a szélső balon.)*

Báró Fejarváry Géza, honvédelmi minister: Hála istennek! *(Élénk derültség.)*

A t. képviselő ur azt mondja, hogy a statistikai adatokat mindenki felhasználhatja saját czéljaira, igy is, ugy is. Megengedem, de én a t. képviselő urnak mai és régebbi felszólalásaiból azt is kivettem, hogy még a történelmet is felhasználhatja kiki saját ezéljaira, a mint akarja. *(Derültség jobbfelől. Mozgás a szélső balon.)*

Azt mondja továbbá a t. képviselő ur, hogy az az egyéves önkéntesekből kikerült tartalékos tiszt, a ki talán többször lesz beidézve, egy hadnagyocska vagy kapitányocska önkényének lesz kitéve. Az, hogy egy tartalékos tiszt a rendes beidézésén felül, beidézendő vagy nem, sem a hadnagytól, sem a kapitánytól nem függ. Egyet azonban tudok: azt, hogy arra reá nem állhatnék, hogy ily természetű dolog, mondjuk, biróságilag constatáltassék, a melynek tárgyalásainál a t. képviselő ur védőként szerepelhessen. *(Mozgás a szélső baloldalon.)* A beidézésre nézve katonai szabályok vannak és a felebbvalók egész sorozata birálja meg a tisztet. S azt, hogy e tekintetben

igazságtalanul jártak volna el, állítani igen, de bizonyítani nem igen lehet. *(Helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)* Hogy pedig az egyéves önkéntési intézmény, ugy, a mint az jelenleg fennáll, a mint ezt már a t. házban ismételten hangsúlyoztam is, egy-két dicséretes kivételtől eltekintve — egészében és végeredményében rendeltetésének nem felel meg — azt hiszem, maga a t. képviselő ur sem fog tagadni, ha figyelembe veszi azt, hogy a harczosok állományába tartozó egyéves önkénteseknek csak 27%-a tette le a tiszti vizsgát. Ez, azt hiszem, világos bizonyítéka annak, hogy az egyéves önkéntesi intézmény, a mint most fennáll, czéljának nem felel meg. Ezen tehát segíteni kell és ehhez kétség sem fér.

Thaly Kálmán t. képviselő ur tegnap egy kissé tüzesen szólalt fel és nagyon hangoztatta a protectiót, mondván, hogy a kormánypárti képviselők protegálni fognak egyiket-másikat.

Hogy van-e protectio, arról nem akarok szólni, de ha a t. képviselő ur visszaemlékezik, azt fogja találni, hogy ha protectio egyáltalában lehetséges, hogy ha bizonyos latitude-t gyakorol is a minister, ugy az nemcsak a kormánypárti képviselők pártolására történik, *(Egy hang a szélső baloldalon: Annál rosszabb!)* hanem, hogy ott, a hol lehetséges, történik ez az ellenzéki képviselő urak kedveért is.

Thaly Kálmán: Nem a minister urat vádoltam, hanem a katonatiszteket.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Áttérek már most a tulajdonképeni kérdésre. Az a szándék egyáltalában nincs meg, hogy minden tartalékos tiszt, a mig a tartalékhoz tartozik, minden esztendőben behivassék. Világos jele ennek a véderő-bizottság jelentéséhez csatolt kimutatás is, a mely szerint a hadügyminister az idén mindössze csak 21,000 frtot vett fel ezen, a rendesen felüli, kivételes behivásokra. Mi a czélja ezen intézkedésnek? A czélja csak az, hogy midőn valaki tisztté lesz kinevezve, az bizony tudvalevőleg nem bir annyi jártassággal, hogy a veszély pillanatában nyugodtan reá lehetne bizni 50—100, vagy 200 legénynek a vezetését, a miért is szükséges, hogy bizonyos jártasságot szerezzen magának. Az emberek különbözők. Az egyik könnyebben sajátítja el a jártasságot és elegendő, ha egész tartalékideje alatt háromszor hivatik be; a másik kevésbé tanulékony és ezért talán többször lesz szükséges őt behivni. A czélja ennek az intézkedésnek az, hogy a legénységet, mely ép ugy magyarokból áll, mint a t. képviselő urak, a veszély pillanatában mentsük meg attól, hogy fiatal emberek vezetése alá kerüljenek. Én azt hiszem, hogy ez a czél egészen helyes.

Helfy Ignácz: Arra nem kell 10—12 esztendő!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem is az a szándék, hogy 10—12 éven át minden esztendőben behivassanak a tartalékos tisztek, hanem az, hogy a kevésbé jártasoknak alkalom nyujtassék arra, hogy gyakorolják magukat. *(Mozgás jobbfelől.)*

Ez az intézkedés a honvédségnél kezdettől fogva fennállott és nem volt soha semmi panasz a miatt, hogy igazságtalanul jártak volna el. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Dehogy nem!)* Méltóztassanak megengedni, nem volt; eddigelé legalább én nem hallottam panaszt, pedig 17 éve, hogy a ministeriumban vagyok.

Bolgár képviselő urnak második indítványa az, hogy a póttartalékosok, ha az 1888: XVIII. törvényczikk alapján esetlegesen, rendkivüli szükség esetén behivatnának, a gyakorlati időt illetőleg ugyanazon kedvezményben részesüljenek, mint a tartalékosok. Én, t. ház, egy perczig sem habozom kijelenteni azt, hogy foglalkozni fogok a kérdéssel és a mennyiben indokoltnak mutatkoznék az 1888-iki XVIII. törvényczikk megváltoztatása, e részben a szükséges javaslatot annak idején elő fogom terjeszteni; ellenkező esetben nem. Egyébiránt méltóztassanak figyelembe venni egy körülményt és ez az, hogy a póttartalékos még a legrosszabb esetben is mindig nagy előnyben van a három évre felavatottakkal és a tartaléba áthelyezett tartalékosokkal szemben. De az, hogy tisztán csak azért nyujtassék előny egyiknek vagy másiknak, mert magasabb sorszámot húzott, a jogegyenlőségre való tekintetből nem volna egészen igazságos. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Még áttérve Horváth Ádám képviselő ur azon módosítványára, hogy szabatosan meghatároztassék az idő tartama, melyre a tartalékos tisztek esetleg beidéztetnek, erre nézve kérem a t. házat, méltóztassék a módosítványt mellőzni azért, mert a 54. §. második bekezdésében hivatkozás történik az első bekezdésre, a melyben benne van, hogy legfölebb négy-négy hétig tartó gyakorlatra hivatnak be. Mint méltóztatnak tudni, a fegyvergyakorlatok ideje törvényileg négy hétben van megszabva, azonban költségkimélés okából rövidebb ideig szoktak tartani s az ritka eset, hogy épen négy hétre lesz a tartalék beidézve. Ekkép az idő, melyre esetleg ezen tartalékos tisztek beidéztetnek, meg lévén állapítva a szakasz második alineajában, kérem a t. házat, hogy a szakaszt változatlanul méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom, következik a szavazás.

Az 54. §-hoz három módosítvány adatott be, kettő Bolgár Ferencz, egy Horváth Ádám képviselő ur részéről. Ezen módosítványok külön bekezdésekre vonatkoznak s e szerint azok bekezdésenként bocsáttatnak szavazás alá.

Az 54. §. első bekezdése a Bolgár képviselő ur által erre vonatkozólag beadott módosítvány-

nyal szövegében nem támadtatván meg; a mennyiben azt kívánja, hogy az első sorban előfordnló „hadsereg“ szó után a következő szavak illesztessenek be: „az egyéves önkéntesekből lett tartalékos tisztek és hadapródok“, azt hiszem, kijelenthetem, hogy maga a bekezdés szövege elfogadtatik.

Kérdem most, méltóztatik-e elfogadni Bolgár képviselő ur módosítványát, igen, vagy nem? *(Igen! Ne ·!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a szélső baloldalon: Többség!)* Kérem most azon képviselő urakat, a kik nem fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

E szerint a ház többsége Bolgár Ferencz képviselő ur módosítását nem fogadta el.

Bolgár Ferencz t. képviselő ur továbbá még azon javaslatot terjesztette be, hogy e szakasz második bekezdése hagyassék ki. Ezzel szemben kérdeznem kell a t. házat, méltóztatik-e a második bekezdést a bizottság szövegezése szerint fentartani, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt fentartják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége fentartotta a szakasz második bekezdését.

Ezen második bekezdésre nézve Horváth Ádám t. képviselő azt hozza javaslatba, hogy annak végére a szöveg után az tétessék: „legfeljebb négy heti időtartamra“. Kérdem tehát, méltóztatik-e a t. ház, Horváth Ádám t. képviselő ur azon javaslatát, hogy e szakasz második bekezdésének végére e szavak: „legfeljebb négy heti időtartamra“ illesztessenek, elfogadni, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a ház többsége ezt nem fogadja el.

A harmadik és negyedik bekezdés nem támadtatván meg, azt hiszem, kijelenthetem, hogy azok a ház többsége által elfogadtatnak.

A szakasz negyedik bekezdése után Bolgár Ferencz képviselő ur annak végére e szöveget: „E törvényezikk negyedik bekezdésének határozatai a behivott póttartalékosokra nézve is érvénybe lépnek“ kívánja beillesztetni. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e Bolgár Ferenez képviselő ur által javaslatba hozott szöveget elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el a javaslatba hozott szöveget.

Az 5. és 6. bekezdés nem támadtatván meg, kijelenthetem, hogy azok elfogadtatnak.

Következik az 55. §.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa az 55. §-t).*

Madarász József jegyző: Bolgár Ferenez!

Bolgár Ferencz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* E szakasz az ellenőrzési szemlékről szól s egyebek közt azt mondja, hogy évenkint az aratás után ellenőrzési szemlék — tiszti bemutatások — tartatnak, melyek azonban egy napnál többet nem vehetnek igénybe. Ezen ellenőrzési szemléken mindazon tartósan szabadságoltak, továbbá a tartalékhoz, honvédséghez, póttartalékhoz és tengervédhez tartozó mindazon egyének kötelesek megjelenni, kik az év folyamán sem tényleges szolgálat, sem katonai kiképeztetés alatt nem állottak, sem fegyvergyakorlatban részt nem vettek.

E szakaszhoz módosítványt óhajtok beadni és ennek indokolását nem is tartom szükségesnek, elegendő lesz, ha módosítványomat egyszerűen felolvasom s felemlítem, hogy tudtom szerint több nagyhatalom védtörvényében rendelkezések történnek a tekintetben. hogy ellenőrzési szemlék országgyülési választások alkalmával ne történjenek. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Módosítványom következőképen hangzik: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)* Mint 4. bekezdés tétessék a következő szöveg: „Általános képviselőválasztások alkalmával azon 10 napi határidő alatt, mely a belügyminister által az 1874: XXXIII. törvényezikk 56. §-a értelmében erre kitűzetik, továbbá az ezen 10 napot közvetlen megelőző és azt követő két-két napon belől ellenőrzési szemlék nem tarthatók.“

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt).*

Almá·y Sándor: T. ház! Bolgár Ferencz képviselő nr módosítványát magam is elfogadásra ajánlom; ajánlom pedig azért, mert a multak tapasztalata után itélve, tény az, hogy a legntóbbi választásoknál is kizsákmányolták ezt és történtek visszaélések az által, hogy egyes választók az ellenőrzési szemlékre behivatván, szavazatukkal a választáshoz nem járulhattak. Ezen zaklatások, melyeket a tapasztalás felmutat, oda utalhatják a házat, hogy e módosítványt elfogadjuk, nehogy megtörténhessék az, hogy a polgárok szabad választási jogukban gátoltassanak. De azért is ezélszerűnek tartom e módosítványt, mert semmi hátránynyal nem jár. *(Helyeslés balfelől.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Méltóztassék ezen indítványtól eltekinteni, mert arra legkisebb ok sem forog fenn. A mit Almásy t. képviselő ur mond, hogy megtörtént és épen ellenzékiekkel történt meg, hogy beidéztettek, az csakis tévedésen alapulhat.

Dobay Antal: De tényleg megtörtént! *(Nagy zaj. Mozgás.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Engedelmet kérek, de méltóztatnak tudni, hogy az ellenőrzési szemlék akként vannak berendezve, hogy évenkint bizonyos évfolyamok kötelesek arra jelentkezni s hogy abban az évfolyamban vannak kormánypártiak vagy ellenzékiek, ahhoz a katonaságnak semmi köze.

Báró Kaas Ivor: De a kormánynak van! *(Mozgás és zaj jobbfelől.)*

Vadnay Károly: Annak más gondja van! *(Nagy zaj.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Ha azt méltóztatik követelni, hogy ellenőrzési szemle ne legyen, a mely egy napot vesz igénybe a törvényjavaslat ezen szakaszának határozata szerint, akkor méltóztassék inkább mindjárt indítványozni, hogy hadgyakorlatok ne legyenek a választások alatt. Ennek legalább némi ratiója volna, mert ezek tovább tartanak, de megvallom, hogy erre nézve egy alapos indokot sem látok s lehetetlenségnek tartom, hogy a választásokkal az ellenőrzési szemlék összeütközésbe jőjjenek. Ennélfogva kérem a t. házat, hogy a szakaszt változatlanul elfogadni szíveskedjék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Münnich Aurél előadó: T. ház! Almásy Sándor t. képviselő ur valószinűleg tévedésben van, midőn azt mondja, hogy egyes választók az ellenőrzési szemle miatt voltak a választásban gátolva, mert talán a fegyvergyakorlatok miatt történt, hogy egyes emberek be lettek híva s igy választási jogukat nem gyakorolhatták. De különben is tudjuk, hogy az ellenőrzési szemlék októberben és novemberben tartatnak, a mikor rendes körülmények között választások nincsenek. *(Felkiáltások balfelől: Nincs kizárva!)* Nem mondom, hogy nincs kizárva, de rendesen nem szoktak választások lenni. De akkor is csak egy napról van szó s ennél fogva magam is kérem, hogy a szakaszt változatlanul elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Bolgár Ferencz: Hát a németek bolondok, hogy ezt beveszik a törvénybe? *(Nagy zaj. Mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Szólásra senki sincsen feljegyezve, ha tehát szólani senki sem kíván, a vitát bezárom. Az 55. §. szövegében nem támadtatván meg, azt hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik. A kérdés az: méltóztatik-e Bolgár Ferencz képviselő urnak a szakasz végére, mint negyedik bekezdést javaslatba hozott és már felolvasott szövegét elfogadni, igen vagy nem? *(Igen Nem!)* Kérem azokat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el. Következik az 56. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa az 56. §-t, mely észrevétel nélkül elfogadtatott; olvassa az 57. §-t).*

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Bátor vagyok a honvédelmi minister ur figyelmét felhivni egy, az 57. és 58. szakaszokban foglalt változtatásra. A régi védtörvényben az van, hogy a honvédelmi minister kötelezteték a honvédség katonai kiképeztetéséről stb. a közös hadügyministernek időszakonkint tudomást nyujtani. Most e szakaszban és a népfelkelésre vonatkozólag az 58. §-ban is ugyanez mondatik ki, csakhogy oly módon, mely szerintem a honvédelmi minister önállóságát csonkítja. Az van ugyanis kimondva, hogy a honvédelmi minister köteles a hadügyministernek „folytonos“ tudomást nyujtani. Ez azt jelenti, hogy folytonosan tartozik egyre-másra jelentéseket küldeni a honvédség minden apróságáról. Nem teszem fel a minister urról, hogy magát közös hadügyministeri irnokká akarja lealázni; de mindenesetre megköveteli a honvédelmi tárczának önállósága — mert ezt én ép oly független tárczának tartom, mint a többit — hogy a régi kifejezést hagyjuk meg. Tudtommal e miatt a két minister között soha kiegyenlíthetetlen conflictusok nem támadtak s azért semmi szükség e kifejezés változtatására. Meglehet, hogy a népfelkelési törvényben már igy van, de mindazonáltal kivánatosnak tartom, hogy a „folytonosan“ helyett ez tétessék: „időszakonként“.

Azokat a jelentéseket, vagy talán helyesebben átiratokat, tudósításokat, melyeket a t. honvédelmi minister ur a hadügyminister részére ad a honvédségről is, magam is természeteseknek találom, mert a honvédség és népfelkelés a véderőnek kiegészítő részét képezik, természetes tehát, hogy a honvédelmi ministernek a hadügyministert informálni kell. A lényeg ellen sincs is kifogásom, hanem csak az az óhajom, hogy a „folytonos“ tudomásnyujtás kifejezést — épen a ministeri tárcza önállósága kedvéért — az „időről-időre“, vagy „időközönként“ kifejezés váltsa fel. Ez az egész módosítás.

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítás.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: „Módosítvány. Az 57. és 58. §-ok utolsó sorában e szó helyett „folytonos“, tétessék: „időközönként“.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. képviselőház! Kérem a t. házat, méltóztassék a szakaszt ugy, a mint van, változatlanul elfogadni azért, mert téved Thaly t. képviselő ur, ha azt állítja, hogy eddigelé e kifejezés volt a törvényben: „időközileg“. Igaz, e szó benne van a honvédségi törvényben; a véderőtörvényben azonban 1868. óta benne van a „folytonos“ kifejezés és most csak egyszerűen átvétetett e törvényjavaslatba. Talán nem volt helyes, hogy az akkoriban egyidejűleg létesült két törvényben különböző kifejezések használtattak, miután azonban a véderőtörvényben benne volt, kérem ezt most is meghagyni, mert a tulajdonképi természete ennek a tudomásnyujtásnak olyan, hogy csakugyan folytonosan kell tudomást nyujtani, valahányszor tudniillik változások történnek.

Miután tehát a lényeg ellen a t. képviselő urnak kifogása nincs és miután e kifejezés 20 esztendő óta a törvényben megvolt . . . .

Thaly Kálmán: A másik kifejezés a másik törvényben szintén 20 év óta van meg!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Most a véderőtörvényről, a véderőtörvény tervezetéről van szó. Kérem tehát, méltóztassék a t. ház ezen kifejezést elfogadni. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! Thaly Kálmán képviselő ur az 57. §-hoz azon módosítást tette, hogy annak utolsó sorában ezen szó helyett: „folytonos", tétessék: „időszakonkint". Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a szakaszt a bizottság szövegezése szerint változatlanul elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azokat, a kik a szöveget változatlannl fentartják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a szöveget fentartja változatlanul s igy a módosítás elesett.

Szathmáry György jegyző *(olvassa az 58-ik §-t).*

Elnök: Thaly Kálmán képviselő ur itt ugyanazt indítványozta, mint az 57. §-nál. Miután azonban ott nem fogadtatott el, azt hiszem, itt is méltóztatik a szöveget változatlanul fentartani. *(Helyeslés a jobboldalon.)* A szöveg fentartatik változatlanul.

Szathmáry György jegyző *(olvassa az 59., 60 , 61. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak; olvassa a 62. §-t).*

Zay Adolf: T. ház! A szőnyegre került 62. §. azt hozza javaslatba, hogy mindazok, a kik vagy állandóan vagy ideiglenesen fegyver alatt állanak, essenek a katonai büntető szabályok hatálya alá.

T. ház! Régebben, a zsoldos hadseregek idejében, vagy akkor, mikor az, a ki a hadseregbe belépett, már nem törődött a polgári élettel és a polgári világ már vele sem törődött, akkor talán menthető dolog volt, hogy ha a polgári és jogászi elemek közönbösek voltak azon szabályok iránt, a melyek alatt a katonai világ állott. De most egészen új rendszer honosult meg, most már nem zsoldos hadsereg tartatik, hanem az összes magyar nemzet meg fogja a fegyvert, ha kell, mert már a védtörvény szerint mindenki tagja a hadseregnek, a ki képes fegyvert fogni, e szerint ma már a katonai büntető szabályok kérdése általános nemzeti, általános állampolgári kérdéssé és érdekké vált. *(Helyeslés balfelől.)*

T. ház! Most már szent kötelességünk kutatni, minők azok a szabályok, a melyektől függ a fegyver alatt lévő magyar embernek szabadsága, beesülete, sőt élete is. *(Helyeslés a baloldalon.)* És én azt hiszem, hogy ebben a házban, a többségben is nem lesz senki, a ki azt mondja, hogy a kép, melyet látunk, ha a katonai büntető szabályokra tekintünk, örvendetes, lelkesítő, megnyugtató.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem biz' az!

Zay Adolf: Én nagyon örülök, hogy leghivatottabb tagja ezen háznak és a kormánynak, a honvédelmi minister ur maga állította, hogy nem örvendetes, nem megnyugtató, én még hozzá teszem azt, hogy megszégyenítő is azon kép, melyet a katonai büntető szabályok nyujtanak. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. ház! A 62. §. ezekre a szabályokra nézve némi óvatossággal jár el, a mennyiben azokat nem nevezi törvényeknek, hanem csakis szabályoknak. És teljesen igaza van a törvényjavaslatnak erre nézve: valójában e szabályokat törvényeknek nem lehet, nem szabad elismerni. Mi a jogi basisa e szabályoknak? Tudjuk, hogy tényleg érvényben áll egy katonai büntető jog és egy katonai bűnvádi eljárás. Mindkettő ered a vizözön előtti időkből, mindkettő absolutisticus jelleget visel magán. *(Helyeslés a baloldalon.)* Az anyagi katonai büntető jog magán viseli ugyan az 1855. évszámot, de különben ered e század elejéről és az újabb kiadása azon bűntetőjogi szabálynak, a mely 1803-ban keletkezett, de a melynek gyökere a mult században uralkodott igen reactionarius jogi elveken alapszik. *(Helyeslés a baloldalon.)* A büntető eljárás pedig még sokkal régibb keletű, az az „Instructio criminalis Theresiana" alapján 1768-ban jött létre, tehát azon időben, melyben az ős osztrák állam absolutisticus korszaka épen javában folyt. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. ház! Vajjon alkotmányos életben és parlamentáris korszakban szabad-e e patenseket érvényes törvénynek elismerni, szabad-e tűrnünk, hogy Magyarország területén a közös hadsereget, sőt a honvédséget is ezen patensekkel nyomorgassák, hogy ezektől a patensektől függjön itt Magyarországon a fegyverfogó ember beesülete, szabadsága, sőt élete is? *(Ugy van! balfelől.)*

Méltóztatik tudni, hogy a magyar parlament egy évtizeddel ezelőtt, 1877-ben, alkotta meg az általános büntető törvénykönyvet, a melyet mint 1878: V-ik törvényczikket ismerünk. E büntető codex az, mely nemcsak ezen országnak válik dicséretére, de a külföld előtt is mindenütt tiszteletben áll. Ez a büntetőjogi codexünk felállította 5. §-ában általános elvgyanánt, azt a szabályt, hogy ezen büntető törvénykönyv hatálya Horvát-Szlavonországokat kivéve Magyarország egész területére kiterjed és azután kimondja, hogy bárki ez ország területén követ el olyan bűntényt, a mely ebben a törvényben szabályozva van, az e szerint büntetendő. Tehát a territorialitásnak tiszta elvét érvényesíti. *(Ugy van! balfelől.)*

Fájdalom, már egy passussal később „Desinit in piscem mulier formusa superne." Ne mosolyogjon erre oly könnyen az igen t. honvédelmi minister ur, mert ebben nem az van, a mit ő keres benne; azt mondja ugyanis a törvény, hogy a véderőhöz tartozó személyekre nézve azonban a kivé-

eleket egy későbbi, illetőleg külön törvény fogja szabályozni. Tehát a hadseregre vonatkozólag a kivételeket külön törvény fogja szabályozni.

Méltóztassék ezt a szöveget újonnan megtekinteni. Nem azt jelenti ez, hogy e törvény alól és a territorialitás elvei alól az összes hadsereg minden tekintetben ki van véve. Nem; csak azt mondja, hogy a territorialitás elve alól a hadseregre nézve lesznek bizonyos egyes kivételek. *(Ugy van! balfelől.)* Mert ha azt akarná mondani, hogy e törvény hatálya alól az egész hadsereg teljesen ki van véve, akkor ezt expressis verbis kellene kifejeznie. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Ha tehát ebben az áll, hogy a kivételeket külön törvény szabályozza, ez csak annyit jelenthet, hogy a territorialitás elve alól lesznek a hadseregre nézve bizonyos concrét kivételek és ezekről fog külön törvény rendelkezni. *(Helyeslés balfelől.)*

És a törvény genesisére nézve, minthogy az igen t. honvédelmi minister ur akkor még nem volt e háznak tagja és az ő jogi fejtegetéseiben ott még akkor nem gyönyörködhettünk, *(Derültség balfelől)* csak azt hozom fel, hogy a büntető codex javaslatnak akkori előadója és később ezen ország igazságügyministere, a boldog emlékű Pauler Tivadar velem szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezen thesis, melyet imént kiemeltem, semmi egyebet nem tesz, mint a német birodalmi büntető törvénykönyvnek azon szakasza, melyet én vele szemben idéztem volt, tudniillik 10. §-a, mely azt mondja „Dieses Gesetz gilt auch für die Mitglieder des streitbarem Standes, insofern ein besonderes Gesetz hievon keine Ausnahme macht“ s akkor állította a törvényjavaslatnak hivatalos előadója, a későbbi igazságügyminister, hogy az, a mit az 5. §-nak idézett kikezdése mond, azonos a német birodalmi törvénykönyv 10. §-ában foglalt intézkedéssel, hogy tudniillik a véderőhöz tartozó egyénekre vonatkozólag általában a polgári büntető codex érvényes és csak az egyes kivételeket későbbi, illetőleg külön törvény fogja szabályozni.

Már most, hogy értette ezt a német büntető codex és a német törvényhozás? A német büntető codex tisztán kimondta, hogy azon bűneselekvényekre nézve, melyek az általános büntető-törvénykönyvben vannak szabályozva, a katonai személyek is annak az általános büntető codexnek vannak alávetve és a különös katonai bűntényekre későbbi törvény fog rendelkezni, a mint tényleg meg is történt. 1872-ben hozott a német birodalmi országgyülés külön katonai büntető törvénykönyvet, mely a polgári büntető codexen alapszik és csakis a különös katonai bűntényekre nézve tartalmaz szabályokat.

Ha hinni lehet annak, a mit a mi büntető törvénykönyvünknek hivatalos előadója itt a házban elmondott, valószinűleg nálunk is hasonlóképen szándékoztak eljárni, tudniillik a katonai személyekre nézve is általános basisul, elfogadja az általános büntető törvénykönyvet és az alól csak egyes kivételeket statuál külön törvényben. *(Helyeslés.)*

Nézzük már most, t. ház, hogy állunk ezen külön törvénynyel? Létezik egyáltalán alkotmányos törvény, mely a ténylegesen fennálló katonai büntető szabályoknak további alkalmazását megengedi? Atnéztem a magyar törvénytárt, de nem találtam egyetlen egy idevágó törvényt sem. Mindenesetre már abban a törvényben, mely a büntető codexet életbe léptette, említést kellett volna tenni a katonai büntető szabályokról, mivel e törvény szerint minden büntetőjogi szabályt, mely a büntető törvénykönyv életbeléptetése előtt fennállott, érvénytelennek nyilvánított, a mennyiben azt részletes intézkedések által különösen fenn nem tartotta. Ha azt akartuk volna, hogy a katonaságra nézve ma tényleg fennálló büntetőjogi szabályok az általános büntető törvénykönyv életbeléptetése után is fennálljanak, erről az életbeléptetési törvényben kellett volna rendelkezni. Az életbeléptetési törvény világosan továbbra is fentart egynémely, keletkezésekor fenállott büntetőjogi szabályt és ezek közt — igen érdekes dolog — azt is, a mely a véderő-törvényben fordul elő; ezzel tehát expressis verbis fentart egy részletes katonai büntető jogszabályt. Az általános katonai büntető szabályról szót sem mond az életbeléptetési törvény.

Ne kutassunk régebbi törvényeket. Talán létezik egy régebbi törvény, mely érvényében fentartja ezeket az alkotmány előtti időből eredő katonai szabályokat. Az 1868: XL. törv.-czikknek, tehát azelső véderő-törvénynek 54. §-ban találunk egynehány idevágó rendelkezést, de ezek is nagyon problematicus jellegűek és szilárd alapot valójában nem nyujtanak a katonai szabályoknak. Ez a szakasz második bekezdésében azt mondja, „A tényleges katonai szolgálatban levő személyek a katonai „fegyelmi“ törvények alatt állanak.“ Tehát az 1868-ki véderő-törvény csak katonai fegyelmi törvényekről szól és katonai büntető törvényeket nem ismer. De később mégis némileg emlegeti, legalább látszik emlegetni, a mennyiben azt mondja: „Addig is, mig a jelenlegi katonai törvények az általános védkötelezettségnek megfelelőleg átdolgoztatnának, törültetik a testi fenyíték és a rablánczc.“ Tehát itt sem ismeri el a tényleg alkalmazásban levő katonai büntető szabályokat, hanem azokból csak két fontos büntetésnemet törül, a melyek az általános védkötelezettséggel és általában a modern világ felfogásával összhangzásba nem hozhatók.

E szerint határozottan állítom, t. ház, hogy a jelenleg alkalmazásban levő alaki és anyagi katonai büntető szabályok minden törvényes alapot

nélkülöznek és igy a jelenlegi alkotmányos időben, mint anachronismus állanak fenn.

De kutassuk, t. ház, hogy ezen eredetükre nézve az illegitimitás bélyegét magukon viselő szabályok talán belső tartalmuk, vagy elveiknél fogva oly helyesek és oly példásak, hogy fennállásukat tovább is, ha nem is óhajtanunk, de legalább tűrnünk kellene? Nézzük, mik az elvei, mi a tartalma ezen szabályoknak? Az anyagi büntető törvényről nem akarok itt sokat beszélni, hiszen tudjuk, hogy az 1803-ból ered és azon tanokon alapszik, a melyek a mult század végén nem Franczia-országban, hanem az ősi Anstriában divatoztak. Azt hiszem, elég e törvény jellemzésére, ha azt mondom, hogy eredetileg, de még 1855-ben is, sőt 1868-ig a botbüntetést, a virgácsot és a rablánczot viselte czímerében. De talán egész Enrópában hasonló természetű büntető szabályok állnak fenn? Talán az egész világon mindenütt követeli a militarismus, hogy középkori, sőt középkor előtti elvek álljanak fenn a katonai büntető ügyekben?

Hála az égnek, minden civilisált európai államnak, sőt Orosz- és Törökországnak is vannak katonai büntetőjogi szabályai, melyek messze fölülhaladják a mi szabályainkat ugy jogi tudat, mint alkotmányjogi felfogás dolgában. Belgiumban, az alkotmányosság minta-államában már e század elején, 1817-ben volt egy mintaszerű katonai büntető törvénykönyv, a többi államok később alkottak e tárgyban törvényeket. Franczia országban 1857-ben, Olaszországban 1869-ben mintaszerű törvények alkottattak ugy az anyagi büntető-jog, mint a bűnvádi eljárásra nézve. Ugyanazon évben alkotta meg a bajor tartománygyülés azon kitünő katonai bűnvádi eljárást, mely ritkítja párját egész Európában ugy jogi tudat, mint szabadelvűségre nézve. Sőt Oroszországnak is van egy modern büntetőjoga és bűnvádi eljárása. A német birodalom, mint kiemeltem, 1872-ben alkotott magának egy mintaszerű büntetőtörvényt, mely különösen az által tűnik ki, hogy tisztán katonai bűntényekre szorítkozik és hogy az általános elvekre és a közönséges bűntényekre nézve a polgári büntető törvénykönyv szolgál alapul. Mi pedig ott maradtunk, a hol e század elején voltunk.

És hogy vagyunk a büntető eljárásra nézve? Difficile est satyram non scribere, ha erről akarok említést tenni. Tudjuk az időt, melyben az keletkezett; annál fogva nem is csoda, hogy azok az eljárási elvek, melyek a katonai törvényekben meg vannak testesítve, a mult századba valók és nem csak anachronismust, de valódi botránykövet képeznek. A ki a jelenlegi katonai büntető eljárást alkalmazza, annak sejtelme sincs arról, hogy a többi Európában a nyilvánosság és közvetlenség nagy és üdvös elve uralkodik; sejtelme sincs arról, hogy az egyes birói functiókat külön kell választani, hogy vizsgáló birót, közvádlót és itélőbirót kell oda állítani; sejtelme sincs arról, hogy egy jogorvoslati rendszerrel kell biztosítékot nyujtani az egyénnek, hogy az első birósági itélet által ne csonkittassék meg az ő legfőbb érdeke.

Mindezekről, az európai modern jogfelfogásnak mindezen alapelveiről sejtelme sincs annak, a ki a jelenlegi bűnvádi eljárást alkalmazza. A legjellemzőbb az egész bűnvádi eljárásban az az egy kifejezés: der Gerichtsherr; a katonai parancsnok, a katonai bűnvádi eljárásban: dominus litis. Tőle függ a jog és igazság, ő indítja meg a pert és utasítja a hadbirót a vizsgálóbirói teendőkre nézve, ő ellenőrzi annak tevékenységét, ő hagyja helyben, vagy veti el annak vád alá helyezési indítványát, ő hívja össze az itélő biróságot.

Fenyvessy Ferencz: És ő intézi el a felebbezést is!

Zay Adolf: Igen: ő a felebbezésnek egyedüli elintézője.

De még sokkal kirívóbb és tűrhetetlenebb az a szerep, melyet ezen ugynevezett katonai igazságszolgáltatásban a hadbiró játszik. A hadbiró, mint már említettem, a törvény urától, a Gerichtsherrtől kapja az utasítást, hogy indítsa meg a nyomozó eljárást, e szerint ő a Justizpolizei első közege és később ő a vizsgálóbiró, azután ő emeli a vádat, ő védi a vádlottat és oktatja a katonai birákat a katonai törvényszék előtt az iránt, hogy mi az eredménye az egész végtárgyalásnak, minő törvény alkalmazandó és hogy az ő jogi véleménye szerint minő tettet követett el a vádlott és hogyan itélendő el. A hadbiró tehát egy személyben policiális közeg, vizsgálóbiró, közvádló, védő és itélőbiró. Többet egy embertől eddig csakugyan nem követelt senki a világon. Elképzelhetetlen, hogy az a hadbiró, ha a legkitünőbb jogász és a legtökéletesebb emberi ész volna is, lelkiismeretesen megfelelni tudjon mind azon functióknak, melyek elvileg egymással teljesen ellentétben állanak, heterogének s egymást kizárják. Én azt hiszem, hogy ebben az egész bűnvádi eljárásban a legboldogtalanabb ember nem a vádlott, hanem a lelkiismeretes és művelt hadbiró, ha átérzi, hogy az ő lelkiismereti kötelessége ezeket a teljesen összeférhetlen heterogen hivatásokat összefoglalni és betölteni; ha átérzi, hogy ezen hivatásának semmiképen nem felelhet meg tisztességesen. És csak azon bámulok, hogy az összes hadbirói kar nem tette le eddigelé birói hivatását, mondván, hogy vagy lelkiismeretünk ellen kell eljárnunk, vagy pedig tovább nem lehet működnünk.

Legyen szabad még csak arra hivnom fel a t. ház figyelmét, hogy ez az eljárás tisztán scriptoristicus és inquisitorius. A hadbiró maga elé hivja a vádlottat, meghallgatja vallomását és jegyzőkönyvbe veszi azt, a mit akar és a mi neki

tetszik; meghallgatja a tanukat és ez a jegyzőkönyv az egyedüli forrása a bíróság itéletének. Mert hihetetlen, de ugy van, hogy a főtárgyalásra nem idéztetik meg sem tanu, sem a vádlott. Igaz ugyan, hogy a vádlottat bevezetik a végtárgyalásnál a terembe. De itt mi történik vele, tán kihallgatják, tán szembesítik vele a tanukat, megengedik-e neki, hogy a vádlónak feleljen, hogy védje magát? Nem. A hadbiró felolvassa a jegyzőkönyvet, melyet vele vallomásáról felvett, vagy tán nem is olvassa fel, hanem rövid kivonatban ismerteti és kérdi a szerencsétlen embert, a ki ott két szurony közt áll, hogy tetszik-e? A vádlott erre a függelem és fegyelem békója alatt azt mondja, hogy nagyon is tetszik. Ezután kivezetik a tanácsteremből és csak akkor kerül ismét a bíróság elé, a mikor az itéletet kimondják. Tehát az itélő birák nincsenek abban a helyzetben, hogy — a mint a közvetlenség nagy elve parancsolja — saját szemeikkel, saját füleikkel lássák és hallják a vádlottat, hogy az egész bizonyító eljárás előttük folyjon le. ők csak a hadbiró felolvasásából vagy resuméjéből értesülnek és esetleg csak kivonatban, hogy a hadbiró szobájában a vádlott és tanuk mit mondanak. De haditörvényszék elé a vádlott soha sem állittatik, tanu soha sem idéztetik. És most tessék elképzelni a további lefolyását annak a nagy katonai komédiának, a mit katonai bíróságnak neveznek.

Miután a hadbiró felolvasta azt a jegyzőkönyvi kivonatot, melyet ő — in usum Delphini — ugy, a mint neki tetszik, csinál a nélkül, hogy egy szóbeli vagy legalább egy irásbeli védelem engedtetett volna meg, összegezi az eddigi eljárás eredményét; kijelenti, hogy „az én jogi véleményem szerint ezt a tettet követte el vádlott s e szerint ezzel és ezzel a büntetéssel sújtandó“. Tehát a katonai rangot viselő hadbiró erre oktatja az ott levő alantas katonáit, azon közegeket, kik hivatva lesznek birói szerepet viselni. Én nem képzelhetem el magamnak, hogy azon káplár, sőt az a közvitéz, ki abban a hadi törvényben ül, képes volna magát felszabadítani azon oktatás hatása alól, melyet az őrnagy- vagy kapitány-hadbirótól kap. Ezek rendszerint ugy szavaznak, a mint azt a hadbiró javaslatba hozza. És azután, t. ház, ha ily előzmények után ezen eljárás mellett ítélet hozatott, minő jelentőséggel, minő érvénynyel bir ezen ítélet? Ambár egy nagy apparatus, egy egész haditörvényszék ült össze és nagy formalitással, de — fájdalom — közvetlenség, nyilvánosság és minden jogi garantia, de különösen védelem nélkül hoz ítéletet, kérdem, vajjon ítélet-e ez, a mit igy hoznak? Ez csak ítélet-tervezet, mely eléje terjesztetik a Gerichtsherrnek; ha az helybenhagyja, akkor ítélet, ha pedig nem, akkor semmi. És ha a Gerichtsherr helybenhagyja a resolutiót, a mit a hadi törvényszék hozott, vajjon léteznek-e még jogorvoslatok és van-e garantia, hogy az ilyen eljárás mellett létrehozott ítélet felebbezhető legyen? Itt ismét találkozunk egy hihetetlenséggel, hogy a legfontosabb esetekben nem létezik felebbezési jog. Ha az ítélet élet vagy szabadság fölött rendelkezik, nincs ellene felebbezés; felebbezni csak akkor szabad, ha lényegtelen mellékbüntetésről van szó. *(Halljuk! Halljuk!)* Mi polgári és jogászi szerény eszünkkel nem birjuk e képtelenségeket felfogni s nekünk a t. katona urak talán azt mondhatják, hogy ennek ugy kell lenni, e nélkül nem állhat fenn katonai fegyelem, ez mindenütt ugy van a civilisált világon. Fájdalom — s ezt az ő szempontjukból kell mondanom — hogy ezt nem mondhatják. Mert jelenleg mindenütt fennáll egy katonai bűnvádi eljárás, a mely a jelenlegi kor és modern jogtudomány és jogtudatnak szinvonalán áll. A franczia absolutismus mégis birt elég érzékkel a jogi garantiák iránt és III. Napoleon 1857-ben absolutisticus uton ugyan, de mindenesetre a jog iránti teljes tisztelettel és érzékkel alkotott egy katonai büntető-törvénykönyvet és eljárási szabályzatot, a melynél fogva nyilvánosság és közvetlenség a bűnvádi eljárásnak az alapja s melynél fogva ott van a commissair imperial mint közvádló, s ott van a rapporteur, mint külön vizsgálóbiró s ott van e mellett és ezen felül az egész birói apparatus ugy, a mint azt egy modern bűnvádi eljárásban követeljük; ott van azonkivül a teljesen szabad védelem és az egész jogorvoslati rendszer.

Itália, azon állam, a mely igen sok más európai államot szabadelvűség és törvénytisztelet tekintetében megszégyenít, 1869-ben parlamenti uton teremtett egy katonai büntető törvénykönyvet és bűnvádi eljárást, a mely ritkítja párját s a melyben megvan mindaz, a mit a jelenlegi jogtudomány és jogtudat szempontjából követelnünk kell. Itáliában a katonai bűnvádi eljárásra nézve fennáll a közvetlenség, a szóbeliség s ki van benne teljesen fejtve a vádelv, ott van a teljesen szabad védelem, a jogorvoslati rendszer s mindaz, a mit művelt és szabad emberek számára követelnünk kell. Sőt még azon állam is, melyet eddig reactionarius és hátramaradott államnak szoktunk tekinteni, Oroszország is behozott 1867-ben egy oly katonai bűnvádi eljárást, a melyben megvan a közvetlenség, nyilvánosság s megvan a védelem is. Ennélfogva tehát Austria-Magyarország az egyedüli állam egész Európában, a mely eddig makacsul utasította el magától a kor követelményeit s mely eddig makacsul ragaszkodott azon, teljesen elavult, képtelen, veszedelmes és botrányos formákhoz, melyeket a mult sötét század teremtett.

Ennélfogva, t. ház, a mi állami reputatiónk elutasíthatatlan, cathegoricus postulátuma az, hogy mi ne maradjunk az utolsók és egyedüliek *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* e reform terén;

mert különben a legveszedelmesebb értelemben fog hangzani e jelszó: „Austria erit in orbe ultima!“

Miért nem alkottuk meg eddig azt, a mit nemcsak a polgári, hanem a katonai jogászok és a eombattansok is követelnek? Hisz ezek is folyton sürgetik a modern büntető törvénykönyvet és eljárást. Hát miért nem mertünk e reformhoz nyúlni? Talán van valaki Magyarországon, vagy Magyarországon kivül, a ki azt merné állítani, hogy a törvényhozásnak nines joga e törvényeket megteremteni? Remélem, nyiltan még azok sem fogják állítani, kik a 14. §-nál felállították a reservált felségjogok kényes és veszedelmes tanát. Remélem, e nagy tévtannal most nem fogunk találkozni. Különben a többi európai államok, Belgium, Itália, Bajorország, sőt a német birodalom is teremtett — nem rendeleti uton, nem felségjognál fogva, hanem törvényhozási uton — katonai büntető törvénykönyvet. És igen jellemző, hogy miképen érveltek ez ügyben a német birodalmi országgyülésen. Talán azt mondták ott a katonai urak: ne tessék ehhez nyulni, ez reservált jog, majd patens utján fogjuk rendezni? Nem, hanem 1870. márezius 3-án felállott gróf Roon hadügyminister s mint szövetségi megbizott kijelentette, hogy kétségtelen, hogy a katonai büntető szabályoknak szigorúan kell alkalmazkodni az állam általános büntető törvényeihez és mihelyt az állam új büntető törvényt alkot, ennek elvei szerint azonnal módosítania kell a katonai büntető szabályokat. Azt hiszem, e nyilatkozat után nem lesz e házban vagy házon kivül katonai nagyság, mely ez elvet a katonai érdekekkel vagy a felségjoggal összeférhetetlennek mondja. Különben érdekes, hogy ugyanez elvet már a régi absolistieus Ausztriában is kimondták és erre különösen figyelmeztetem a t. kormányt, mert tudom, hogy ez imponálni fog neki, mert ez az absolisticus időből való. *(Derültség balfelől.)*

1855-ben, mikor a felségjogok még teljes virulásban voltak, jelenlegi koronás királyunk, mint akkor absolut osztrák császár, kibocsátott január 15-én egy patenst, a melynek bevezető mondata nagyon jellemző. Ezen bevezető mondat azt mondja: „Kapesolatban azzal a patenssel, a melylyel 1852-ben egy polgári büntető törvénykönyvet hoztam be, kötelességem most már a katonaság részére oly katonai büntetőtörvénykönyvet alkotni, illetőleg azon régi közös forrásul használt 1803-iki büntető törvénykönyvet új kiadásban a katonaság részére is kiadni, kapcsolatosan a polgári büntető törvénykönyvvel“. Elismerte őFelsége böleseségében, hogy a katonai büntető törvény szigorú kapcsolatban áll a polgári büntető törvénynyel és mihelyt új polgári büntető törvény hozatott, új katonai büntető törvénykönyvet is be kell hozni.

1852-ben életbe léptettetett a polgári büntető törvény, 1855-ben már következett a katonai büntető törvény. Mi ennek a tanulsága? Ennek a tanulsága az, hogy még az absolutismus is belátta azt a köteléket és kapesolatot, a mely az általános állami törvényhozás és a külön katonai törvényhozással és szabályokkal fennáll. Példája ez annak, hogy az alkotmányosság formáiba burkolt absolutismus sokkal kevésbbé szabadelvű és kötelességeihez sokkal kevésbbé hű, mint a nyilt és őszinte absolutismus.

Az absolutismus nem merte volna a katonai törvényeket az elavult alapon hagyni, miután a polgári törvények új alapot nyertek. A mi dicső alkotmányos szabadelvűségünk tűrte, sőt okozta, hogy ámbár 1878. óta egy derék, példás állami büntető törvényünk van, még most is nélkülöznünk kellegyoly katonai törvénykönyvet, mely szorosan alkalmazkodik az állami büntető törvénykönyvhez. Szabadelvűbb volt tehát az 1855. évi absolutismus a t. urak jelenlegi regimejénél. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

De, t. ház, mindamellett lehetséges volna, hogy itt felkeljen valaki, talán ép a kormány részéről és azt mondja: *(Halljuk! Halljuk!)* a katonai bűnvádi eljárást teremteni oly kényes dolog, hogy egyelőre nem szabad és nem is lehet vele foglalkozni. Ismét kell hivatkoznom dicső és böles fejedelmünkre, ki már 1855-ben ugyanazon patensben, melyet említettem, annak 12. §-ában mondá, hogy a legközelebbi időben egy új katonai bűnvádi eljárást is fog teremteni. Ezt kötelességének látta fejedelmünk már 1855-ben, az alkotmányos kormány pedig nem tartotta ezt kötelességének *(Igaz! Ugy van! bal- és szélső baloldalon)* és a király szavát a mai napig sem váltotta be. *(Igaz! Ugy van! bal- és szélső balfelől.)* Ez valószinüleg nem fért össze az igen t. urak, a honvédelmi minister ur és az alkotmány keretén kivül álló magasabb rangú katonai capacitások katonai tudatával. Legyen szabad egy példára hivatkoznom.

Abban a parlamenti bizottságban, melyet a német birodalmi gyülés küldött ki, egy külön katonai büntető törvénykönyv megbirálására, működött — pedig igen szorgalmasan — senki más, mint gróf Moltke, azon férfiú, a kit koronás királyunk 70 éves szolgálati jubileuma alkalmából a katonai erények mintaképeként üdvözölt a magyar és az osztrák hadsereg nevében. Ha nem derogált gróf Moltkénak, mint a parlament tagjának elnökölni és vezetni azt a bizottságot, a mely hivatva volt a polgári büntető eodex alapján parlamenti uton készíteni katonai büntető törvénykönyvet, akkor azt hiszem, a mi osztrák-magyar t. Moltkéinknek sem fog derogálni közreműködni egy modern, alkotmányos, szabadelvű katonai

büntető törvénykönyvnek megalkotására. *(Élénk tetszés balfelől.)*

Horánszky Nándor: Nem lesz köszönet benne!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Csak kívánni kell!

Zay Adolf: Köszönettel fogadom a t. minister urnak ezen nagyszabású igéretét; azt mondá, csak kívánjuk és meglesz. Jól van. Mi beállunk a t. minister ur és a többség támogatói sorába, hajlandók és készek vagyunk a t. minister urnak és többségnek azt az alkalmat nyujtani, a melyet eddig, fájdalom, a t. többség a minister urnak nem nyujtott, hogy felszólítsuk a minister urat arra, hogy komolyan, erélyesen és férfiasan követelje az illetékes helyen egy katonai büntető törvénykönyv és eljárásnak behozatalát és majd azután férfias szavát, melyet itt a házban sietett megadni, be fogja váltani. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Én nem szóltam semmit!

Zay Adolf: Hát semmi jelentősége sines a minister ur imént tett kijelentésének? Szó volt erről a képviselőház bizottságaiban is. Az egyes bizottságokban még nyilvánult olykor a t. többség jogi tudata és kötelességérzete. Az igazságügyi bizottságban igen helyesen követelte az egész bizottság, tehát a t. többség tagjai is, a két jelen lévő minister urtól, az igazságügyi és honvédelmi ministertől, hogy végre valahára vessenek véget annak a játéknak, melyet evvel a két törvényfavaslattal szemben eddig játszottak. És mi volt a felelete a két vitéz minister urnak, az, hogy: foglalkozunk ezen ügygyel; és most már jött ugyanazon alkotmányos formula, melylyel mindig találkozunk, ha a t. minister urainknak nincs elég alkotmányos érzetük, nincs elég szabadelvűségük és bátorságuk, ugy fellépni, mint kellene, hanem azt mondják: hogy nem sikerült a rajtuk kivül álló nehézségeket legyőzni. A Tisza aerájának alkotmányos formulája ez mindazon ügyekben, hol a t. minister urak nem merik a cabinet-kérdést felvetni fölfelé. Mert, t. honvédelmi minister, a cabinet-kérdés az a panacea, a mely egyedül segít ezen a helyzeten. Mindaddig, mig a t. minister uraknak nincs elég bátorságuk, kötelességérzetük és hazafiságuk ezen kérdésben és fölfelé egész komolyan vetni fel a cabinet-kérdést, mindaddig nem lesz nekünk alkotmányos uton alkotott katonai büntető törvényünk és katonai bűnvádi eljárásunk. *(Élénk helyeslés és tetszés balfelől.)*

Tudjuk, t. ház, ennek az ügynek genesisét. Tudjuk, hogy az 1868-iki Deák-kormánynak volt egy dieső igazságügyministere, a ki ezt az ügyet komolyan vette, a ki kötelességének tartotta a modern jog követelményeinek szinvonalán álló katonai bűnvádi eljárást létesíteni. Tudjuk, hogy az illetékes körökkel tárgyalásba bocsátkozott és tudjuk: mi volt a vége. Abban a perczben . . .

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Itt, a házban nem!

Zay Adolf: Ne méltóztassék ezt összetéveszteni egy oly tárgygyal, mely egészen más természetü; ne méltóztassék összetéveszteni azon illetékességi törvénynyel, mely hivatva lett volna a katonai biróságok hatáskörét ideiglenesen szabályozni. Ez nem bűnvádi eljárás. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)* Méltóztassék jogi tanácsosát megkérdezni.

Mikor 1868-ban az akkori igazságügyi minister azon volt, hogy egy katonai bűnvádi eljárás főbb elveire a közös hadügyminister kiküldötteivel megállapodásra jusson s mikor azon volt, hogy a saját felelős ministeri hatáskörében a magyar parlament részére elkészítse a törvényjavaslatot, közbeléptek a katonai körök s azt mondották: ezt nem engedjük meg, ez nem a törvényhozás feladata és joga, erről patens utján fogunk intézkedni.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Soha sem mondottuk!

Zay Adolf: Jó volna, ha igy nem történt volna; de történt. És mi volt erre nézve az 1868-iki igazságügyi minister férfias válasza? Nem az, a mit a minister urak most szoktak mondani: nem sikerült nekünk a rajtunk kivül álló akadályokat legyőzni, hanem az volt a nyilt és férfias válasz, hogy: ahhoz kötöm tárczámat, hogy a katonai bűnvádi eljárás rendeleti uton nem fog életbe léptettetni.

Aztán természetesen abban kellett hagyni a dolgot. És 1868. óta, 20 év után hol állunk, t. képviselőház? Fájdalom, ugyanott, hogy ma is bizonyos az alkotmány keretén kivül álló befolyásos tényezők nem engedik a magyar ministeriumnak azt, hogy megtegye, a mi parlamenti, alkotmányos, és szabadelvű kötelessége, hogy megtegye azt, a mit követel az ország, a mit erélyesen sürget az osztrák parlament, a mit kér a hadbirói kar s követel maga a hadsereg is.

Hát igy áll, fájdalom, a dolog. Egyik oldalon van a humanismusnak, a jogtudatnak, a szabadságnak és a törvénytiszteletnek elutasíthatlan követelménye; *(Ugy van! balfelől)* a másik oldalon áll a militarismus, az obscurantismus és a véderőhöz tartozó állampolgáraink legszentebb érdekei folytonos lealázása és veszélyeztetése. *(Tetszés balfelől.)* Önökhöz fordulok, t. többség, önökhöz, kik a szabadelvű név dicső zászlóvivői; ám válaszszanak! *(Élénk tetszés balfelől.)*

T. képviselőház! Már most legyen szabad benyujtanom azon határozati javaslatot, melyben kérem, hogy utasittassék a kormány, miszerint egy katonai büntető törvénykönyv, a katonai bűnvádi eljárást és kapcsolatosan ezzel a katonai

birói szervezetet szabályozó törvény alkotmányos előkészítésére tegye meg a kellő lépéseket oly időben, hogy mind a két törvény még ezen országgyülés tartama alatt életbe léptettessék. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a határozati javaslat.

Madarász József jegyző *(olvassa)*: „Határozati javaslat. A kormány utasittatik, miszerint egy katonai büntető törvénykönyv és egy, a katonai bűnvádi eljárás, valamint a katonai birói szervezetet szabályozó törvény alkotmányos megalkotása iránt tegye meg a kellő lépéseket oly időben, hogy mind a két törvény még ezen országgyülés tartama alatt életbe léptethető legyen. Zay Adolf és több aláirt képviselő".

Veszter Imre: T. ház! *(Halljuk!)* Már az 1868-ki védtörvény 54. §-ában kimondatott, hogy a katonai törvények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg átalakitandók. *(Helyeslés balfelől.)* Azóta 20 hosszú év tellett le, de a kormány, daczára a folytonos sürgetéseknek, erre vonatkozó javaslatait mindidáig sem terjesztette a ház elé és az absolutismus legridegebb korszakából származó katonai büntető törvény, mely nem csak a modern büntető joggal és a kor szellemével, hanem sok tekintetben a mi közjogunkkal is ellentétben áll, *(Igaz! Ugy van! a baloldalon)* a hadseregnél maiglan is gyakorlatban van és tényleges alkalmazást talál oly bűnvádi eljárás kapesán, mely az alapos és igazságos jogszolgáltatás egyetlenegy garantiájával sem rendelkezik s igy a hadseregben lévő honpolgárokat az auditori justitia önkényének és ezen önkény igen komoly veszélyeinek szolgáltatja ki. *(Élénk helyeslés a baloldalon.)*

Hogy a kormány, daczára a törvény utasításának, ezen tűrhetetlen és tarthatatlan állapotnak már régen nem vetette végét, kétségtelenül nagy hiba és mulasztás volt eddig is, de most, hogy a védkötelezettség folytonos kiterjesztése folytán a nemzetnek már egész fiatalsága időnként fegyverben áll és a népfölkelési törvény, valamint a jelen törvénynek különösen a tartalék és póttartalékra vonatkozó intézkedései következtében már az előrehaladottabb korbeli férfiakra — már a családapákra és családfentartókra is súlyos katonáskodási terhek nehezednek, *(Helyeslés balfelől)* most, t. ház, a katonai igazságszolgáltatás alapos reformjának még továbbra való elodázása már nem csak hiba és mulasztás volna, de — bátran ki merem mondani — lelkiismeretlenségnek is beillenék. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)* Két évtized óta, mióta ezt a dolgot egyre sürgetjük, minden alkalommal azt nyertük válaszul, hogy a katonai igazságszolgáltatásra vonatkozó tárgyalások javában folynak s azoknak végbefejezése már csak rövid idő kérdése. A rövid időből azonban hosszú évek lettek a nélkül, hogy a biztatások és igéretek meg is valósultak volna. Már 1880-ban az akkori igazságügyi költségvetés tárgyalása alkalmával, a mikor ezen égető reform érdekében határozati javaslatot terjesztettünk be, az akkori igazságügyminister következőleg nyilatkozott:

„A katonai büntető eljárás reformja iránt a tárgyalások folyamatban vannak s már a végstadiumig eljutottak. A tárgyalások már csak néhány pontra nézve folynak még, de reménylem, nem sokára befejesznek fejezve. És épen azért, mivel a tárgyalások befejezését a legrövidebb idő alatt remélhetjük, én részemről a határozati javaslatot nem tartom szükségesnek."

Ez, uraim, 10 évvel ezelőtt történt!

1886-ban pedig, a mikor a népfölkelési törvény állott napirenden s pártunk részéről Beőthy Ákos képviselőtársam adott be határozati javaslatot, még pedig szóról-szóra olyat, mint a minőt a bécsi Reichsrath ugyanezen törvény tárgyalásakor elfogadott, a ministerelnök ur a határozati javaslatot ellenezve, ezeket mondta:

„A javaslat rég készen van." *(Felkiáltások balfelől: Ah! Ah!)* Csak egy baj van és ezzel önmagunkat, tudniillik a magyar kormányt vádolom, mert épen a miatt, hogy 3—4 pontban azt találjuk, hogy a javaslat nem eléggé alkalmazkodik a rendes büntető eljáráshoz, ez akadályok elhárítására mi folytatjuk a tárgyalásokat. Ismételve igérem azonban, hogy a mennyire emberileg lehető, azon idő alatt is, a mely alatt a képviselő ur akarja, tudniillik egy év alatt, ennyit indítványozott ugyanis Beőthy Ákos t. képviselőtársam, ha lehet hamarabb is, be fogjuk terjeszteni a javaslatot".

A ministerelnök ur nyilatkozata szerint tehát az akadály nem mi nálunk, hanem Béesben van, ott nem akarnak valamit, a mit, itt akarnának. Hogy mit? a minister ur nem mondja — legalább részletesebben nem mondja meg, pedig jó volna tudnunk.

Azonban bármi legyen is a dologban, annyi bizonyos, vagy legalább is valószinű, hogy a bécsi katona urak már régen beadták volna a derekukat, ha a ministerelnök ur csak egyetlenegyszer ugyanannyi energiával *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* lépett volna fel ellenük, mint a mennyit itt a házban a jelen törvényjavaslat változatlan elfogadása érdekében még saját párthiveivel szemben is kifejtett. *(Élénk helyeslés.)*

Ha azonban a minister ur is azt hiszi, a mit a jogügyi bizottság hinni látszik — és itt eltérek némileg Zay Adolf t. barátom nézetétől, hogy tudniillik a béesi „non possumus"-sal szemben elég, ha lágymeleg hangon tartott resolutiókban jajveszékelünk és kunyorálunk: *(Igaz! Ugy van! balfelől)* akkor t. ház, tartok tőle, a még függőben lévő 3—4 pont még ugyanannyi évi további huzavonába is belekerülhet. *(Ugy van! Ugy van! balfelől.)*

Mi pedig egyáltalában nem várhatunk már; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* és a

midőn a békés polgárokat az eke és az iróasztal mellől vagy a műhelyből ezrivel kiragadjuk, hogy minden mélyebbre ható átmeneti intézkedés nélkül egyszerre uniformisba dugjuk, *(Tetszés balfelől)* nem hagyhatjuk figyelmen kivül azon ellentétet *(Igaz! Ugy van! balfelől)* és különbséget, mely egyfelől a polgári gondolkozás, felfogás és megszokás; másfelől pedig a katonai disciplina, a katonai vasszigor s különösen az ugynevezett Armeegeist között kétségtelenül tenforog *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* s a melynek — azt hiszem, nem kell közelebbről is megmagyaráznom — különösen egy hadjárat esetén, fe ette végzetes consequentiái lehetnek. *(Helyeslés balfelől.)*

A jelen tárgyalások folyamán sokat hallottunk arról, hogy a polgárok és katonák közötti egyetértés és rokonszenvezés mennyire kivánatos és szükséges.

Elismerem és aláirom.

De, t. ház, a ki ezt igazán akarja s nem csak mondja — a ki oly komolyan óhajtja, mint a hogyan mi óhajtjuk — annak okvetlenül akarnia kell azt is, hogy mindazon okok, a melyek a katonai és polgári elem közötti egyetértést megzavarhatják. mielőbb megszünjenek és eltávolittassanak. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Már pedig ezen okok között kiváló helyet foglal azon mély bizalmatlanság, melylyel a polgárok a mostani katonai biráskodás iránt, még pedig méltán, viseltetnek *(Igaz! Ugy van! balfelől)* és e bizalmatlanságot erősen fokozza kivált ama sajnos tapasztalat, hogy azon sérelmek és bántalmak, melyeket katonák békés polgárokon elkövetnek, sohasem részesülnek a kellő és megérdemlett megtorlásban. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy a katonai büntető igazságszolgáltatás mint legyen szervezendő, különösen pedig, hogy annak anyagi része miként legyen construálandó, arról most nem fogok hosszabban dissertálni. *(Halljuk! Halljuk!)* E tekintetben ez alkalommal legfeljebb annyit jegyzek meg, hogy az újabb jogirodalommal párhuzamban én is azt hiszem, hogy ott, a hol oly büntetendő cselekmények forognak fenn, a melyek nem specialisan katonai természetűek, nem kellene különbséget tenni polgár és katona között, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hanem a katonák is, tekintet nélkül arra, vajjon tényleges szolgálatban állanak-e vagy sem, az általános törvény szabmányai és az ország rendes bíróságai alá volnának helyezendők. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ugy látszik azonban, hogy a kormány épen ellenkező úton halad és a katonai biráskodásnak inkább kiterjesztésén, mintsem korlátozásán fáradozik, mert a jelenleg tárgyalás alatt álló 62. §. 4-dik bekezdésében még a hadsereg és honvédség nem tényleges állományú egyéneit is katonai biráskodás alá kivánja helyeztetni, ha egyenruhában követnek el valami megtorlandó cselekményt

Engedelmet kérek, de hogy a ruha, melyben valaki tiltott dolgot cselekszik, akár a tett minősítésére, akár pedig a birói illetőségre befolyással legyen — plane, hogy a feleletre vonandó egyén, a ki nem áll tényleges szolgálatban, a szerint a mint ilyen vagy amolyan kabátot ölteni jónak látta, maga határozza meg bíróját, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* ez olyan új büntetőjogi tan, a mely felette különös, sőt súlyos inconvenientiákra vezethetne s a melyhez én hozzá nem járulhatok. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Egyébiránt arról, hogy mi tartozzék a polgári és mi a katonai biró elé, ráérünk behatóbb véleményt mondani akkor, midőn az annyiszor igért codex végrevalahára előttünk lesz. *(Felkiáltások a bal- és szélső baloldalon: Ezen kormány alatt soha!)*

Absolute halaszthatatlannak ez idők szerint csak egyet tartok és ez az, hogy a katonai bíróságok mai szervezete, valamint ama bűnvádi eljárás, mely a katonai biráskodásnál jelenleg divik, minden haladék nélkül megváltoztassék és a mai kor szinvonalára emeltessék; *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mert a katonai bíróság, annak mostani szervezete szerint teljesen nélkülözi a függetlenséget, a mint ezt t. barátom Zay Adolf bőven kifejtette. Közlegényből, káplárból, őrmester, hadnagy és főhadnagyból áll s egy törzstisztből mint elnökből, tehát oly elemekből alakul, a melyek egymásnak alá vannak rendelve. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Már pedig a ki ismeri a katonai fegyelem vasszigorát és tudja, hogy az alárendelt mint függ felebbvalójától, bizonyára igazat fog nekem adni, ha azt állítom, hogy az önálló független biráskodás ily viszonyok között majdnem lehetetlen. Mindig az auditornak vagy az elnöklő törzstisztnek van igaza, a ki felett aztán még a Gerichtsherr is áll, a mint azt Zay Adolf t. barátom kifejtette. A hadbiró egy személyben vádló, vizsgáló, védő és előadó, a vádlott pedig összekötött kézzel ki van szolgáltatva egy ember jó akaratának vagy ellenszenvének. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Az eljárás titkos és irásbeli s a vádlott sem az iratokba bele nem tekinthet, sem pedig az auditor előadását nem ellenőrizheti.

Szóval t. ház, mindazon biztosítékok, a melyek az egész világon ma már az utolsó koldust is megőrizik az önkény és igazságtalanság ellen, teljesen hiányoznak a mi katonai biráskodásunknál *(Helyeslés balfelől)* azon bíróságnál, melynek a nemzet szine-javát hosszú időre kiszolgáltatni kénytelenek vagyunk. *(Helyeslés balfelől.)*

Ezen okoknál fogva pártolom a Zay Adolf képviselőtársam által beadott határozati javastatot.

Ezenkivül bátor vagyok az általam már jelzett azon módosítványt benyujtani, hogy a 62. §. 4. alineájában ezen szavak: „avagy tiszti — katonai hivatalnoki — minőségben“ hagyassanak ki.

Ajánlom módosítványomat elfogadásra. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt)*. Matuska Péter!

Matuska Péter: T. ház! Mindenekelőtt bátor vagyok Veszter Imre t. barátom most felolvasott módosítványára az igazságügyi bizottság nevében is, de mint saját meggyőződésemet is, azon megjegyzést tenni, hogy ezen bekezdésben nézetem szerint figyelmét azon pár szó kikerülte, mely a második sorban olvasható. A szakasz rendelkezése szerint az illető csak akkor büntetendő a katonai szabályok szerint, ha az ellenőrzési szemle ideje alatt, avagy tiszti minőségben, tiszti egyenruhában követi el a büntetendő cselekményt. Az igazságügyi bizottság igen behatóan tárgyalta ezen kérdést és nem zárkózhatott el azon igazság elől, hogy csakugyan meglazulna a katonai diseiplina, ha megengedtetnék, hogy ellenőrzési szemlén levő, vagy tiszti egyenruhában, tiszti minőségben járó egyén ne a katonai hatóság és katonai szabályok alá tartozzék. Ennek egy praeeedense már a népfelkelési törvény alkalmával megalkottatott, a mennyiben kimondatott, hogy azon népfelkelő, a ki katonai szolgálatra van behíva, ezen szolgálatban katonai hatóság alá tartozik. Kérem tehát a t. házat, méltóztassék a szakasz ezen rendelkezését fentartani.

A mi Veszter Imre t. képviselőtársam és Zay Adolf t. barátom általános észrevételeit illeti, a melyeket a katonai büntető törvénykönyvre vonatkozólag tett, igaza van abban, hogy az igazságügyi bizottság a jelenleg fennálló katonai szabályokat nem törvénynek, hanem szabályoknak jelezte, mert kétségtelen tény, hogy ezen szabályok nem alkotmányos tárgyalás utján jöttek létre. Másrészt nem zárkózhatunk el mi sem és nem zárkózhattunk el soha az előbbi években sem azon kényszerűség elől, hogy bevalljuk, hogy csakugyan kivánatos volna a katonai büntető törvénykönyvnek mielőbbi megalkotása. De én, t. ház, igen jól emlékszem, hogy a boldogult Pauler minister egy ízben jelentette a bizottságnak, hogy bizonyos kérdésben az illető tényezők itt Budapesten tanácskoztak.

Ezek voltak a közös hadügyminister, az osztrák minister és a magyar minister. Mint méltóztatnak tudni, sem nálunk ninesen még büntető perrendtartás, mert csak most fognnk határozni az iránt, hogy milyen elvekre fektettessék az új büntető törvénykönyv; sem Austriában nincs meg az újabbi büntető törvénykönyv. Ezek szerint a főakadály az volt, hogy a magyar kormány maga is előbb tisztába akart lenni az iránt, hogy a törvényhozás a polgári egyénekre nézve milyen büntető eljárási szabályokat akar életbe léptetni. Ezen különböző tényezőkből álló bizottság az akkori ministernek jelentése szerint, a melyre nézve bizonyosan lesznek aeták az igazságügyi ministerium irattárában is, hónapokon át tanáeskozott a védelem kérdése felett és nem tudtak tisztába jutni azon elvek iránt, a melyekre a védelem kérdése fektetendő volna. Én tehát azt hiszem, hogy minden esetre beváraudó volna az, hogy a mi büntető perrendtartásunk életbe lépjen. Ha mi az iránt tisztában vagyunk, hogy a büntető eljárás milyen elvekre, milyen rendszerre lesz fektetve: akkor hathatósabban sürgethetjük a kormányt, hogy a katonai büntető eljárásban is igyekezzék érvényesíteni a polgári egyénekre szóló büntető perrendtartásban lefektetett elveket. Én is azt mondom, hogy általánosan ismert kivánság és óhaj az új katonai büntető törvénykönyv életbeléptetése; de nézetem szerint lehetetlen határozatképen kimondani azt, hogy bizonyos preclusiv terminus, egy vagy két év alatt alkottassék az meg, mivel még a polgári egyénekre szóló büntető perrendtartás sincsen meg. Én tehát arra kérem a t. indítványozó urat, hogy határozati javaslatát módosítsa oly értelemben, hogy a kormány mielőbb terjeszsze be javaslatát a katonai büntető eljárásról. Ehhez. én azt hiszem, az igazságügyi bizottság tagjai is hozzá járulhatnak; de ahhoz, hogy egy határozott terminus kötessék ki ezen katonai büntető perrendtartás benyujtására, szemben azon nehézségekkel, a melyekről el kell ismerniink, hogy nem állott a kormánynak hatalmában azokat legyőzni, nem járulhatok. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Győry Elek: T. ház! Igaza van az előttem szólt, t. képviselőtársamnak, hogy az igazságügyi bizottságban előfordult ez a kérdés mind a két irányban. Előfordult tudniillik olyképen, hogy 20 év mulva már talán itt az ideje, hogy vége legyen az örökös jámbor óhajtásnak és hogy férfiasan, komolyan szóljunk ezekhez a dolgokhoz és ne hagyjuk mindig magunkat apró pénzzel kifizettetni.

Az igazságügyi bizottságban előfordult az a módosítás is, a melyet most Veszter Imre t. képviselőtársam tett, de a mint ott megelégedtek a kivánsággal, ugy ezt a módosítást leszavazták.

Mindkettőnek érdemére nézve lesz még alkalmam, beszédem folyamán, szólni, de már most kijelentem, hogy az igazságügyi bizottság ezen nyilatkozatában épen ugy, mint t. képviselőtársam mostani felszólalásában esakis azon szomorú jelenségek egyikét látom, melyeknél fogva az, a mit a magyar nemzet saját méltóságánál, saját tekintélyénél fogva méltán megkövetelhet, örökösen elodáztatik és kijátszatik, még pedig néha félvállról tett nyilatkozatokkal s néha hetyke igéretekkel, olyanformán, a mint ez jelenleg is

történik. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mert a mi e szakaszban van, az nem olyan egyszerű dolog. Azért, hogy most olyan csendesen, mondhatni lanyhán megy a vita, ez nem azt jelenti, hogy a kérdés fontossága ne érdemelné meg azt, hogy a legnagyobb érdekeltséggel tárgyaltassék, mert mindezen körülmények szoros összefüggésben állanak egymással. A legelső az, a mi a tárgyalással történik. Ez is szoros összefüggésben áll az eddigi tapasztalatokkal. Hosszú idő óta, a mióta a jelen kormány vezeti az ügyeket, tapasztaljuk a törvényhozási tárgyalásoknál, hogy ha itt benn csendesen megy a tanácskozás és künn semmiféle mozgalom sem fordult elő: bármi javaslattal álltunk is elő, azt félvállról vették és semmi módosítást nem fogadtak el — és ha elfogadtak néha egyet-mást, az olyan ritkaság volt, hogy valóban csudálkoznunk és gondolkoznunk kellett azon: mi oka lehetett annak, hogy most elfogadták.

Most is annak a tüneménynek adott kifejezést a honvédelmi minister ur egyik nyilatkozatában. Az ellenzék részéről felszólalás történt azon irányban, hogy jó lesz nem tisztán mindig a katonai tekintetet szem előtt tartani; felszólalás történt most is ugy, mint az általános vitánál, hogy ne cseréljük fel az eszközt a czéllal, hogy a hadsereg szükséges mint eszköz, de ne legyen az az egyedüli czél, mert a történelem tanusága szerint, államok soha semmivel nem mentek annyira tönkre, mint azzal, ha a hadsereg érdekeit egyedüli czélnak tekintették; méltóztassanak nézni a napoleoni hadjáratokat megelőző időkre. Ha odáig mentek a nemzetek, hogy mindent arra fordítsanak, közerkölcsöt, közművelődést alárendelnek a hadsereg érdekeinek, pénzügyileg és közgazdaságilag az alapot vonják ki magok alól, akkor csupán azért. mert a hadseregnek áldoznak fel mindent és mert molochnak tekintik, soha erőt kifejteni nem fognak; hanem a versengésben, a pénzügyi és más áldozatokban folyton fárasztják magokat, mig aztán egynek, a ki jobban győzte a többinél, áldozatává lesznek. Ezt azért vagyok bátor ezen kérdéssel kapcsolatban felhozni, mert igen helyes itt is a mértéket megtartani. A mérték pedig, meggyőződésem szerint, az, hogy ha a hadsereg erősítése s az erősítésre szolgáló institutiók fejlesztése nem történnek sem a közerkölcsiség, sem a közvagyonosodás, sem a közművelődés, még kevésbé pedig a nemzet méltóságának rovására. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Tegnap felhozatott az a kérdés, hogy talán akkor, mikor az általános védkötelezettségre tértünk át a védelem terén, nincs többé azon állapot, hogy csak egy kis része a nemzetnek szolgál abban hivatásszerűleg s akkor a nősülési kérdésben is más álláspontra kell helyezkednünk, mint a mire lehetett azelőtt. Felhoztuk, hogy ha már bizonyos tekintetben szükségessé vált, hogy egy évvel később kezdessék a katonai szolgálat s igy iktattassék a törvénybe: akkor ne kövessünk el itt is újabb erőszakot a közerkölcsiség követelményei ellen, hanem érjük be a mostani, bár nem kedvező, de a javaslathoz képest sokkal kedvezőbb állapottal. Erre a t. honvédelmi minister ur felállott és azt mondá nekünk: hát hiszen uraim, a közerkölcsiséget mindig az öregek szokták prédicálni. *(Derültség.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem igy mondtam! *(Felkiáltások a szélső baloldalon: De igenis igy mondta! Visszaszívja!)*

Győry Elek: Bocsánatot kérek, én legalább igy jegyeztem meg és a lapokban is igy olvastam. Hiszen én részemről egyáltalában nem veszem rossz néven, ha azt mondják, hogy nem vagyok fiatal ember, hanem igen jellemző ez a nyilatkozat, hogy ha itt az öregek nyilatkoznak, azt egy szellemes nyilatkozattal elütik, mig ha künn az ifjak nyilatkoznak, hogy nem akarnak magukra erőszakoltatni idegen nyelvet és szellemet, akkor azt mondják, az ifjuság tüntet, erőszakoskodik s előáll a belügyminister, Csáky, a honvédelmi minister s a rector s minden mozgósittatik, hogy az ifjuságot agyonnyomják, hogy ne merjen eszébe jutni az, hogy a kormányférfiak ellen ellenszenvének kifejezést adjon, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* pedig azt még sohasem hallottam, hogy bárkit a miatt, ha eszébe jutott volna nekik éljenezni, megdorgáltak volna.

Ezt csak azért hoztam fel, hogy megmutassam, hogy bármily magatartást kövessünk, annak a következménye egyszerűen az, hogy ha minden kérdésnél nem nyilatkozik teljes erejével az ellenzés, a felháborodás, mely a nemzetben lakozik, akkor igen könnyen bánnak el vele, ha pedig nyilatkozik, akkor azt mondják, hogy a parlamentarismust az utczára visszük s hogy izgatjuk az ifjúságot s arra a térre visszük a dolgot, a hol nem lehet nyugodtan tanácskozni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezeket azért hoztam fel, hogy kimutassam, hogy a mint e tárgyalás kérdései egymással összefüggésben vannak, ép ugy, az én meggyőződésem szerint az e 62. §-ban foglalt dolog s az, a mi a határozati javaslatra nézve felhozatott, az a husz év és ebből az a kilencz év, a mely büntető törvényeink behozatala óta elmult, mind azt mutatják, hogy itt ismét egy lánczszemével állunk szemben azon törekvéseknek, a melyek sohasem szünetelnek, a mig a nemzetben önérzet és erő nem lesz, hogy ezeknek határozottan utját állja; *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* mert ha oly dolgokkal, a milyenekről itt szó van, ugy bánunk el, mint az igazságügyi bizottság, a mely azt mondja, hogy tűrhetetlen az állapot, jámbor kivánságunk,

hogy ezen változtatni kell, ha ugy járunk el, hogy azt mondjuk, hogy furcsa dolog, hogy ha valaki uniformist vesz magára, ne legyen a katonai hatóság alatt: akkor várhatunk örök időkre, mig ez állapotok megváltoznak. *(Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Eddig történtek felszólalások s hozattak határozatok, de czeket mibe vették? Semmibe s azért rá fogok szavazni a határozati javaslatra, de azt, hogy ennek eredménye legyen, nem attól várom, hanem attól, hogy a mint azt az általános vitánál is kifejeztem, a nemzet most már lát, felébredt s tudja, hogy kikkel van dolga s nem fogja sokáig tűrni hogy azok vezessék ügyeit. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! E szakaszban mily dolgok foglaltatnak a katonai szabályok megítélésére vonatkozólag, ezt tüzetesen elmondták. Ezekkel tehát nem akarom a t. házat fárasztani. De igenis rá kell mutatnom arra, a mi nem eléggé hangsúlyoztatott: ezeknek nemcsak absolutisticus, hanem a magyar alkotmánynyal ellenkező eredetére. Nem eléggé hangsúlyozták, hogy itt a magyar nemzet méltósága van arczul csapva. *(Ugy van! a szélső balon.)* Önök erre azt mondják: fentartjuk, bár van egykét nehézség. Hát mire való a kormány, ha nem arra, hogy a nehézséget oszlassa el? Hát csak azokat a nehézségeket tudják eloszlatni, melyeket a rendőrök lovainak patkóival lehet eltaposni. Ott, a hol a magyar nemzet méltóságát kellene megóvni, csak hátuk közepét mutatják? Ily uton sohasem fogják e bajokat orvosolni. Pedig hogy mily fontos a dolog, arra hivatkozott már Zay Adolf t. képviselőtársam. Nem állhatom meg, hogy fel ne olvassam e hires büntető törvénynek bevezetését és annak egy mondatát. Azt, a mit Zay képviselő ur magyarul citált, azt hiszem, a t. honvédelmi minister ur szivesen veszi, ha németül is felolvasom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Itt van nálam magyarul is.

Győry Elek *(olvassa)*: „Kaiserliches Patent vom 15 Jänner 1855. Im Zusammenhange mit Unserem Patente vom 27. Mai 1852, mit welchem Wir eine neue vervollständigte Auflage des am 3. September 1803 erlassenen österreichischen Strafgesetzbuches für den gesammten Umfang Unseres Kaiserreiches, mit Ausnahme der Militär-Personen und der Militär-Grenzgebiete, in Wirksamkeit gesetzt haben, finden Wir nach Vernehmung Unseres Minister und Unseres Armee-Obercommandos und nach Anhörung Unseres Reichsrathes dem angeschlossenen Militär-Strafgesetzbuche Unsere Genehmigung zu ertheilen und zu verordnen“.

Arany László: Ez 1855-ben volt!

Győry Elek: Én is tudom, nem csak Arany t. képviselő ur, fogok rá reflectálni.

Igenis, ez 1855-ben kelt és akkor igy szólott az akkori absolutisticus korszakban. Ez törvény volt Austriára nézve, de Magyarországra nézve akkor sem, mert nagyon jól tudjuk, hogy nem azért küzdött Magyarország és a jogfolytonosság elvét nem azért hangoztatta, hogy utólag törvénynek ismerjen el valamit, a mi nem volt törvény akkor. *(Zajos helyeslés a bal- és szélső balon.)* Már az 1855-ben megalkotott katonai törvénykönyvben találkozunk azzal, a mi itt azóta is alkotmányellenesnek hangoztatik és imitt-amott törvényben megemlítve van. Ez az ugynevezett „Kriegsherr“, hadúr. Ilyet nem ismer a magyar alkotmány, mutassa ki valaki, hogy másutt, mint a magyar mythologiában, előfordul a hadúr. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Van igenis főparancsnoka, királya a magyarnak és mint ilyen, főparancsnoka, fővezére az egész hadseregnek, de nem „Kriegsherr“, nem hadúr, mert ezt a fogalmat azokból az időkből, mikor saját jövedelmeikből tartották el a katonákat, hozták át és ez ferde fogalom, mely azon alapszik, hogy a katona egyedül a Kriegsherrnek tartozik hűséggel, egyedül a Kriegsherrnek tartozik engedelmességgel. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ezen fogalomból folyik, t. ház, hogy oly roppantul ellenezte az igen tisztelt honvédelmi miniszter az eskübe belevenni azt, hogy a magyar katona a magyar törvényre is tegyen esküt, mert épen azon Kriegsherr fogalmába nem illeszthető bele az, hogy hazája törvényének legyen olyan valóságos igaz híve, mint a királynak, de a magyar ember lelkében ez a kettő egy király és haza. *(Zajos tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Ugyanezen törvénynek anyagi szempontjára csak azt hozom fel, hogy nem is kell messze menni, a szomszéd országok előzményeire és azok törvényhozásának javaslataihoz és törvényeihez, hanem méltóztassék azt felvenni, hogy ezen alap mellett ilyen furcsa dolgoknak kell még érvényben lenni. Ezt csak azért hozom fel, mert belső s nem csak kormányzati, alkotmányos indokát képezi ez annak, hogy ez a dolog oly sürgős lett volna, segíteni kellett volna rajta már okos és józan katonai szempontból is.

Megjegyzem különben itt, hogy az igazságügyi bizottságban is előfordult oly módosítás, minőt most Veszter Imre t. képviselő ur a ház elé terjesztett. Akkor azt mondották nekünk, hogy ne aggódjunk azon a dolgon, ott csak azon katonai szabályok alkalmazásáról lesz szó, a melyek a katonai törvények második részében fordulnak elő. Ezt csak annak tulajdonítom, t. ház — s remélem, hogy itt nem fogok azzal az ellenvetéssel találkozni — hogy akkor talán hamarjában nem méltóztattak azt elolvasni. Mert ebben világosan ki van mondva: „Die strafbaren Handlungen und

Unterlassungen, die den Gegenstand des Militär-Strafgesetzbuches ausmachen, sind:.

1. Militär Verbrechen und Militär-Vergehen, welche gegen die Militär-Standes- oder Dienstpflicht verübt werden;

2. Verbrechen wider die Kriegsmacht des Staates;

3. Andere — gemeine — Verbrechen und Vergehen.

III. szakasz. Den Bestimmungen dieses Gesetzes über die Militär-Verbrechen und Militär-Vergehen unterliegen bloss diejenigen Personen, welche durch den abgelegten Militär-Diensteid die besonderen Pflichten des Militärstandes zu erfüllen feierlich zugesichert haben."

T. ház, ebből már most méltóztatik látni azt, hogy mindenki, a ki katonai esküt tett, ezen Militärisches Verbrechen alá van vetve. Csakhogy ezen törvényben ez nem egy helyen van letárgyalva, hanem szanaszét, össze-vissza, a minek illustrálására leszek bátor egy pár szakaszt felolvasni, mert ebből vonom le a consequentiát. *(Halljuk!)*

A második részben elmondja, hogy mi a subordinatio elleni vétség, a Meuterei, a Widersetzlichkeit sat., de itt van a negyedik rész 445. §-a, a mely igy szól: „Officiere, die sich aus Anlass einer vermeintlich oder wirklich erlittenen Beleidigung, der ihnen zuständigen Waffen gegenseitig auf der Stelle bedienen."

A negyedik rész e szakasza tehát határozottan és tisztán katonákra vonatkozik és ez is alkalmaztatik reájuk, nemcsak a II-ik rész. Ilyen a 492. §. is. De minden részre vonatkozólag kiterjesztetik az első rész, az u. n. általános rész, a hol arról van szó, hogy mi a bűntény, mi a vétség, mi a büntetés, az enyhítő körülmények sat.

Ezekre vonatkozólag Zay t. képviselő ur elmondotta, hogy bizony nem igen felelnek meg a mai helyes felfogásnak és nem is igen alkalmazzák őket. De hogy milyen ellentétek és ellenmondások keletkeznek, kitünik abból, hogy ezen büntető törvénykönyv daczára a Dienst-Reglement sokszor egészen másképen rendelkezik. Igy például a büntető törvény 8. §-a következőleg szól: „Der Befehl eines Vorgesetzten entschuldigt nicht von der Zurechnung eines Verbrechens oder Vergehens, wenn nicht das Gesetz davon ausdrücklich eine Ausnahme macht".

A katonaságnak tehát itt meg van mondva, s egyik legelső szabálya a Dienst-Reglementnek is az, hogy az előljárónak teljesen és feltétlenül köteles engedelmeskedni és mégis e szakasz azt mondja, hogy az engedelmeskedés őt nem menti meg attól, hogy neki beszámittassék. . . .

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Nem mondja!

Győry Elek: Igenis azt mondja: „es entschuldigt nicht". Megvan a kivétel is a Dienstreglement 70. §-ában. Ezt már magyarul olvasom: „Csak akkor van megengedve a parancsnak nem engedelmeskedni — és pedig minden körülmény beható megfontolása után — ha világosan és nyilván ellenkezik az esküvel, az állam jólétével vagy a szolgálattal, vagy ha a büntető törvényben tiltott cselekvény elkövetését kivánja.

Én, t. ház, azt hiszem, senki sem fogja azt mondani, hogy az a hadsereg maga jog- és államtudósokból áll. Különösen nem áll jogtudósokból; mert hiszen tudjuk, hogy ott a jogásznak a neve: Federfuchser. *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)* Federfuchser annyi nincs ott, hogy azok a büntető törvénykönyvet mind ismernék és legkevésbé lehet azt mondani, hogy meg lehetne kivánni valakitől, egy közlegénytől, káplártól, strázsamestertől, vagy sokszor magasabban álló uraktól is, hogy az állam jólétének fenforgása esetét meg tudja ítélni. Hogy ha ezen esetben kivételnek van helye, ezen esetet pedig ő nem tudja megítélni, akkor ott a 8. §., mely az igazságszolgáltatás minden elvével ellenkezik, hogy még sem menti meg őt a parancs, hogy ha elkövette.

Ha tehát ilyen dolgok fordulnak elő bennc, melyek annak benső hibás voltát indokolják, természetesen kivánatos, hogy azok a dolgok minél előbb megszüntettessenek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tudom, azt fogják felelni, hogy joga van az alárendeltnek irásban kérni a parancsot, ha valami kételye van; de azt sokkal jobban méltóztatnak tudni nálamnál, hogy gyakran nincs hosszú idő arról gondolkozni, nincs hosszú idő megfontolni és másokkal közölni, hogy ez a büntető törvényekkel vagy a szolgálattal milyen összeütközésben van. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A mi a büntető törvénykönyvet magát illeti, azzal csak azt akartam kimutatni, hogy igen is belső indokok is kivánták volna hosszú idő óta, hogy azon változás történjék. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* És nem is áll az, hogy csak a második része alkalmaztatik, hanem elegct szokták alkalmazni annak más szakaszait is, mihelyt azt találják, hogy a katonai biróság elé tartozik. Ebből az is következik, t. ház, hogy itt nem csupán tartalékos tisztek, népfelkelők, honvédség és általában az activ szolgálatban lévő katonákról van szó. Az activ szolgálatban állókra nézve pedig egész terjedelmében fenn van tartva, kivéve csak az uzsora-törvény és a sajtóra vonatkozó részét. Ennek következése az, hogy az említett szempontok, melyek szerint csak a tisztán katonai bűntények és vétségekre vonatkozó rész alkalmazásáról volna szó — nem is tartatnak figyelemben és mindenre kiterjed a katonai törvény a büntetőjogi téren. A mint például felmerült itt egy magasrangú egyéniségnél, hogy még szolgáját sem engedte

egy kihágási esetben a polgári bíróság elé állítani. Innen keletkeznek számos összeütközések, melyeknek mindig a polgári igazságszolgáltatás adja meg az árát. És csakugyan, ha a civilisált államoknak akarunk nyomába lépni, attól az állásponttól el kell egyszer térnünk, hogy mihelyt a katona oda belép, mindjárt megszűnik állampolgár lenni, a hol más a nyelv, a társadalom, a Kriegsherr, más a törvény és minden más attól az állásponttól, mely még itt pl. benn van és tudom, hogy alkalmazhatják, ha akarják, hogy például a kaszárnyában lakók is ezen törvény alá tartoznak. Itt van ezen törvényben, tessék megnézni, nem akarom felolvasni, mert igen hosszadalmas lennék. És mi ennek a következménye? az, hogy akárhányszor illetékességi összeütközés merül fel, a mi még most nincs megszüntetve. Mert kérem, itt még a bábákról is szó van, *(Derültség bal- és szélső baloldalon)* ebben a kihágásokig minden aprólékosság benne van. Meglehet, hogy egyik-másik hadbiró maga is érzi, hogy ez túlhaladott álláspont, melyet nem lehet már alkalmazni, de ha akarnák, igenis alkalmazhatnák *(Ugy van! a szélső baloldalon)* és pedig azért, mert az az átkos tendentia, mely a nemzetnek minden e részbeli törekvését meggátolja, ma is folyvást megvan. Ez pedig, t. ház, semmi egyéb, mint folytatása annak, a mit önök a 25. §-ban létesítettek. *(Igaz! Ugy van! szélső balfelől.)* Minő szellemnek kifolyása lehet az, hogy ezt még ma is fentartják s nem alkotnak helyébe alkotmányos törvényt? A ki ma iskolába jár Magyarországon, kell hogy már az elemi iskolában németül tanuljon; a ki gymnasiumba, vagy reáliskolába jár, most már a Csáky-féle rendeletnél fogva ugy kell neki a felső fokon iparkodnia, hogy lehetőleg tökéletesen elsajátítsa a német nyelvet. Ha ezt azután szépen elsajátította, akkor mint németül kinevelt ifjú, oda megy pl. az activ hadseregbe, vagy már előbb az akademiában előkészítő kimüvelést nyert ez irányban s akkor az activ hadseregben mindenestül az ottani szellemnek, az ottani felfogásnak és nézeteknek rendeli magát alá, mert ha ezeknek nem engedelmeskedik, alkalmazzák reá a katonai büntető és fegyelmi szabályokat. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Ha tartalékos az illető, akkor azt mondják önök, kell, hogy minél többször be lehessen hívni s akkor ismét a katonai törvények alatt áll. Ha magára veszi az illető az uniformist, akkor — azt mondják önök — ismét a katonai büntető szabályok és törvények alá kerül és azok szerint lehet vele elbánni, még pedig, a mint kimutattam, nemcsak a subordinatióról szóló szabályok szerint, hanem más szabályok szerint is.

Ha ehhez hozzá veszszük a német szolgálati nyelvet, a fekete-sárga szint, a kétfejü sast s azon nyilatkozatokat, melyeket itt az igen t. honvédelmi minister urtól hallottunk és hozzá veszszük, hogy az 1855-ben absolut hatalommal, alkotmányellenesen hozott szabályoknak ma is alája vettetik a magyar honfi, akkor egyszerüen azon szellemnek tovább tengését és erőszakos fellépését látom, mint ebben, mely a magyar törekvésekkel és magyar állam méltóságával folytonosan ellenkezik. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Ennek tüneményét szemlélem én abban és ez maga egy ok arra, a miért én nekem mindig újra meg újra sürgetnem kell a katonai büntető törvénykönyv megalkotását s a melynél fogva én, habár nem nagyon reménylek egyelőre sikert tőle, de mégis hozzájárulok Zay t. képviselőtársam határozati javaslatához. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A mi pedig azt a másik javaslatot illeti — némileg már tettem reá észrevételt, hogy tudniillik a tiszti minőségben vagy katonai egyenruhában elkövetett büntetendő eselekményekért a katonai büntető és fegyelmi szabályok szerint büntettessék az illető, nézzük csak meg ezt közelebbről.

Van ennek egy része, a melyre vonatkozólag én annak idején az igazságügyi bizottságban sem tettem semmi kifogást, tudniillik az azon katonai büntetendő eselekményekre vonatkozó intézkedés, a melyet nem tényleges állományúak az ellenőrzési szemlén követnek el.

Az ellenőrzési szemlén való megjelenés ideje valóságos katonai hivatásban töltött idő, az ott elkövetett eselekmény valóságos katonai hivatásban végzett eselekmény. De már az után, kérem, én esakugyan azon az alapon akarok maradni, hogy a ki tényleg katona, az álljon katonai szabályok alatt. Ha már ezen szomorú állapotok léteznek és ninesen más helyettük, a miért felelős ez a kormány és annak elődei, a kik ezen állapotokat megteremtették, akkor, kérem, ne az különböztessen meg valakit, hogy katonai kaput van-e rajta vagy nem, mert az ismét szomorú idők hagyománya, hogy az a katonai kaput Ehrenroek, a mely mindjárt átváltoztatja az embert, metamorphosist gyakorol rajta, ugy hogy a ki ezen büntető törvény alatt áll, extra becsület is kell neki, mert ez a büntető törvénykönyv nem elégszik meg azzal, hogy igen helyesen kimondja, hogy a katonának kötelessége a hűség, a bátorság, a kitartás, a rettenthetlenség, hogy kötelessége egyszersmind, hogy a becsület felett a legféltékenyebben őrködjék egész életében, hanem egyszersmind külön katonai becsületet emlit.

Én azt tartom, hogy az soha helyes nem volt — nem is fordul elő tudtommal máshol — hogy egy külön katonai becsületet akarjanak construálni, mert ez a fogalom fennállhatott akkor, mikor az általános védkötelezettség még nem volt és mikor még condottierik voltak, mikor attól függött a katona becsülete, a kit szolgált és mikor azt

mondották: most nekem szolgálsz, most én fizetlek, máskor mást szolgálsz, akkor az fizet.

Ma a katona sokkal magasabban áll; áll ez a legteljesebben katonáinkról; bárhol nevelték, bárminő legyen nyelve, nemes öntudattal őrzi, még az alsóbb rangú is, féltékenyen becsületét. De ez a becsület nem kizárólagos becsület, hanem olyan, a mire igényt tarthat minden ember, a ki állja, a mire megesküdött, a mire kötelezte magát, a mire szavát felemelte s azt mindenkor szentül megtartja. Annak külön megemlítése, construálása igen veszedelmes következményekre vezet, mert akárhányszor hallottuk azt a nyilatkozatot, hogy ezt nem tűrtem volna el, ha katonai kaput lett volna rajtam. Ez egy végzetes és helytelen dolog és azt hiszem, a honvédelmi minister ur is abban a véleményben van, hogy nem attól függ, hogy nem csak akkor kell féltékenynek lenni a becsületre, mikor uniformisban van valaki, hanem mindig. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Épen azért az ilyen dolgokat külön hangoztatni annyit tesz, mint a katonai állásnak egy megkülönböztetett jelleget adni, mely csak oda vezet, hogy igen sokszor halljuk, hogy az csak egy komisz civil, a többiek magasabb lények és még a kitérés kötelezettsége is az utczán mindig a civilt illeti. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Hát hiszem, hogy ezek csak kivételek s én csak azokról szólok, a kik ugy gondolkodnak, hogy a polgár ember egy civil-bagázs, vagy Civilhorde, mint akárhányszor lehet hallani az olyan jellemzést, hogy derék, munkás, jellemes ember, aber er ist eine Civilhorde.

Tehát ha óhajtjuk azt, hogy a hadsereg közelebb hozassék a nemzethez, akkor mindent el kell távolítani, a mi a két elem közt idegenkedést szülhet, akkor nem szabad azon álláspontra helyezkedni, hogy nem a szolgálat adja meg a katonai jelleget, hanem az, hogy felhúzza-e valaki a kabátot vagy nem.

De van a dolognak egy másik oldala is. Nem kellene törvényt alkotni, ha mindenki angyal volna. De az emberek nem azok. Igen sokan lehetnek, a kik a katona-ruhát felhuzzák és olyasmit tesznek, a mit mint civilek nem tennének, mert egyről biztosak: arról, hogy a katonai büntető törvénykönyv a civilen elkövetett méltatlanságot nem bünteti meg. Szól a katonai büntető törvény, hogy mi történik ha egyik katona a másik ellen tesz, itt is mindenütt hangsúlyozva van, hogy első kötelessége a katonának semmit el nem tűrni, a mi őt, mint katonát bántja. Már most, a ki a jót, a rendet, az összhangot akarja, az nem fog ezen dolgokra alkalmat adni. Másik oldala a dolognak, hogy meg van ugyan szüntetve a „Pressgesetz“ és „Pressordnung“, a mi ezen katonai törvénykönyvben van és némely apró részei szintén hatályon kivül vannak téve, de ennek daczára akárhányszor tapasztaljuk, persze a kik oly magas állásban vannak, nem igen tapasztalják, hiába a szegény ember sorsát a szegény ember érti — mondom, akárhányszor tapasztalhatjuk, hogy valahányszor a tartalékos tiszt valami olyant tesz, a mi a katonai hatóságnak nem tetszik, lehet az különben jó, például az uiságba irt olyasmit, a mi ott történt és nincs rendén, ha nem tetszik az a katonai hatóságnak és van annak a katonaságnak igen jó k. k. esze — először is előáll azzal, hogy tessék uniformisban megjelenni és akkor megjelenik az illető uniformisban s akkor le lehet szidni. De hát ezt a katonai ruhát eszközül ne méltóztassanak odatenni. Igen helyes az, hogy ha az ellenőrzési szemlén jelenik meg, akkor katonai működésben lévén, katonai eljárás alá tartozik; de helytelen mindezen dolgokat felelevenïteni és kitenni a katonai ruhát annak, hogy lassanként gyűlöltté legyen, holott annak tiszteltnek, becsültnek kell lennie. Épen azért méltóztassanak elfogadni a Veszter Imre képviselőtársam határozati javaslatát annyival inkább, mert a mi e szakaszban foglaltatik, az mind olyan dolog, a mit 1868-ban még csak nem is mertek megpróbálni, akkor tudták, hogy a többségben van alkotmányos érzék; akkor még Ivánka képviselőtársam is igen szép könyvet irt erről, ugy, hogy az ilyen dolgokkal nem mertek előjönni. Persze 1869-ben Austriában a „Competenz-Gesetz“ behozatott, ebben szépen benne van az, hogy ha valaki katonai ruhába öltözködik, az a katonai hatóság elé tartozik. Most itt van egész katonai nyelven szólva, meg van ez is; kirukkol azzal is, hogy most már hozzuk be azt is, a mit akkor nem akartunk. *(Egy hang a szélső baloldalon: Van többség mindenre!)*

No hát t. ház, elég szomorú dolog az, ha igaz, hogy van többség mindenre; de ha arra is lesz többség, hogy ezt a határozati javaslatot és a módosítványt is leszavazzák, nem fogadják el: akkor kénytelen leszek én is azokhoz csatlakozni, a kik azt mondják, hogy van többség mindenre.

Pártolom a módosítványt és a határozati javaslatot. *(Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

Elnök: A idő előre haladván és két interpellatio is lévén bejelentve, azt hiszem, a tárgyalás folytatását a hétfőn délelőtt 10 órakor tartandó ülésre halasztja a t. ház. *(Helyeslés.)* Most következnek az interpellatiók és pedig Szendrey Gerzson képviselő uré.

Szendrey Gerzson: T. ház! Tudjuk, hogy az 1888: XXXVI. törvényczikket az igazságügyminister ur által a belügyministerrel és a pénzügyministerrel egyetértőleg kiadott és folyó évi február 18-án kelt végrehajtási rendelet kivánta életbe léptetni. Ezen végrehajtási rendeletben különös hangsúly fektettetik a bizonyítási eljárásra, a gyakorlatban azonban kitűnt, hogy oly bizonyítás követeltetik a regale-tulajdono-

soktól a regale jövedelmezőségére nézve, melyet gyakorlatilag alkalmazni és lehetségessé tenni egyáltalában nem lehet.

Különben az idő előrehaladottsága miatt, de azért is, mert interpellatiómban némileg az indokolás is benne van, nem akarom a t. ház türelmét továbbra is igénybe venni és interpellatiómat a következőkben van szerencsém előterjeszteni: *(Olvassa.)*

Interpellatió a t. pénzügyi, belügyi és igazságügyi minister urakhoz.

Tekintettel arra, hogy az italmérési jog után adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvényczikk folyó évi február hó 18-án 8368. szám alatt oly végrehajtási rendelettel láttatott el a 15. és 21. §-okban foglalt bizonyítékokra nézve, melyek csak is ezen rendelet szerint kötelezők a regale-tulajdonosokra; — de melyek ellenkeznek a regalejog-kártalanításról szóló törvény 10. §-ában foglalt bizonyítási kötelezettséggel — a mennyiben a törvény a tiszta jövedelem kártalanítási összegének megállapítására nézve kizárólag elegendőnek tekinti „hitelt érdemlő szerződéssel", „számadással", avagy „más hitelt érdemlő adatokkal" igazolni a bizonyítékot.

Mig a rendelet 21. §-a ezt a törvény czélzatával homlokegyenest megszorította azzal, hogy a fenti bizonyítékokon túl a regale-tulajdonosokat kötelezte még feltétlenül „szomszédos és hasonló italmérési jog tekintetében ugyanoly körülmények között levő községet megnevezni a netáni magasabb jövedelem megállapítása czéljából.

Tekintettel arra, hogy miután hasonló és ugyanoly körülmények között levő közelebbi vagy távolabbi két község egyáltalán nem található, de a törvény 10. §-a szerint a regaletulajdonos által a már említett bizonyítékokon túl meg sem nevezendő.

Tekintettel arra, hogy miután az italmérési jog jövedelmezőségére nézve hasonló és ugyanoly körülmények között levő községet az italmérési jog kártalanításról szóló törvényben — valamint ezen törvényt utasítással ellátó ministeri rendelet 15. §-ának 5. bekezdésében említett jelzésekkel sem lehet megállapítani még megközelítőleg sem — mert az italmérési jog jövedelmezőségére nagy befolyással lehet nemcsak a lélekszám, foglalkozás, nemzetiség, közlekedés, fürdő- és bucsujáróhely — hanem az italmérés jövedelmezőségére nézve nagy befolyással bir az, ha az egyik vagy másik községben a regale hasznosítására jobb étkek és italok szolgáltattak ki; s talán olcsóbb vagy drágább volt a kiszolgáltatás.

Tekintettel arra, hogy a kártalanítási törvény 10. §-a a hasonló körülmények között levő községek kijelölését voltaképen csakis a kártalanítási eljárást vezető hivatalos közegek teendői közé sorolta, a kik a hozzájuk valamennyi községből beérkezett adatok nyomán képesek egyedül ilyen hasonló körülmények között levő községet felkutatni — ha ilyenek egyáltalában léteznek; ez tehát nem a regale-tulajdonosok teendője, a kikre nézve physicai és erkölcsi lehetetlenség ilyen két községnek hasonló körülményekkel rendelkező viszonyait bemutatni, tudni, ezekből kifolyólag:

Tekintettel arra, hogy a regale-tulajdonosok ministeri rendelettel nem köteleztethetnek többre a bizonyítékok előállítása körül, mint a mennyire a törvény kötelezi;

tekintettel arra, hogy minden regale-tulajdonos a saját regale jövedelmezőségének megállapításával elfoglalva van folyó évi április hó 30-ig és igy a hasonló körülmények bizonyítása a bejelentések tényleges befejezése előtt már ez okból is lehetetlen:

Teljes tisztelettel kérdem a minister urakat:

Hajlandók-e a folyó évi február 18-án kelt végrehajtási utasításnak a törvény 10. §-ával ellentétben álló 15, illetve 21. §-ban foglalt, a gyakorlatban keresztül vihetetlen, törvényellenes rendelkezéseit megváltoztatni, a regale-tulajdonosokat hasonló körülmények között levő szomszédos községek kimutatása alól felmenteni; s ezen, a bejelentési határidőnek — április 30. — elmúlta utáni időben eszközlendő teendőt a regale megváltása körüli eljáró hivatalos közegeknek kötelességévé tenni?

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a pénzügy-, belügy- és igazságügyminister urakkal.

Következik Hollaky Imre képviselő ur interpellatiója.

Hollaky Imre: T. ház! *(Halljuk!)* Minden indokolás nélkül egyszerűen felolvasom interpellatiómat, azon reményben, hogy abban — bár egész röviden — az indokolás is benfoglaltatik: *(Olvassa.)*

„Interpellatió a pénzügyminister urhoz!

Az 1888. XXXVI. törvényczikk 3. §-a szerint „az italmérési jogoknál a kártalanítás alapját rendszerint maga a jog után az 1882. évi január 1-től 1886. deczember 31-ig adó alá vont összes jövedelemnek $^1/_5$-e képezi", ezzel ellentétben pedig a 11,953/1889. számú utasítás az italmérési jog jövedelmének kimutatását 1881. évtől 1885. évig, tehát a törvénytől eltérőleg követeli; mivel pedig a törvénynyel ellentétben álló ezen utasítás a bejelentő feleknek kárt és hátrányt okozhat: kérdem a pénzügyminister urtól, mely oknál fogva látta szükségesnek a törvény intézkedésével ellenkező utasítást adni ki? s szándékozik-e ezen törvényellenes intézkedéssel szemben a bejelentők jogos aggodalmait eloszlató újabb rendeletet kiadni?

Továbbá ugyancsak a fentebb említett uta-

sítás megköveteli, hogy azon ház sorszáma, utczája és tulajdonosa, melyben az italmérési jog gyakoroltatott, a bejelentésben határozottan körül legyen írva; azonban ezen kivánalomnak az ország több, különösen erdélyi részeiben már csak azért sem felelhetnek meg, mert az italmérési jog gyakorlása ehhez kötve nem volt s vannak községek, melyek utczával nem is birnak, mert még ez ideig rendezetlenek: kérdem a pénzügyminister urtól, szándékozik-e utasításának ezen részét olykép módosítani, hogy a ház sorszáma, az utcza és az épület tulajdonosának nevétől eltekintve, lehessen érvényes bejelentéseket tenni?

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a pénzügyminister urral.

T. ház! Ezzel a mai ülés napirendje ki van merítve. A legközelebbi ülés ideje és napirendje meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 óra 10 perczkor.)

216. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi április hó 1-én, hétfőn.

Pèchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesités. Elnöki jelentés B. Bánffy György haláláról és egy beérkezett kérvényről. Az elnöki havi előterjesztés fölolvasása s annak kapcsán a közgazdasági bizottság válasza Lukáts Gyula sürgetésére a tengerészeti rendtartás ügyében. Az állandó igazoló bizottság jelentése báró Jeszenszky László igazolásáról. A véderő-bizottság jelentése Fenyvessy Ferencz és Nagy István módosítványa tárgyában. Győry Elek előzetes fölszólalása. A véderőről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalásának folytatása. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, báró Fejérváry Géza, gróf Csáky Albin, b. Orczy Béla.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Dárdai Sándor jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Szatmáry György, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Dárdai Sándor jegyző *(olvassa a márczius hó 30-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Szomorú szivvel jelentem, t. ház, hogy Bánffy György báró, Szilágymegye szilágysomlyói választókerületének képviselője tegnap Bécsben elhalálozott. Elhunyt képviselőtársunk 1881 óta volt tagja a képviselőháznak és ezen minőségben hiven és szorgalmasan teljesítvén kötelességét, a közszeretetet méltán kiérdemelte. Azt hiszem, a t. ház az elhunyt feletti mély részvétének jegyzőkönyvileg méltóztatik kifejezést adni. *(Általános helyeslés.)*

Bemutatom a tordai állami polgári iskolák tantestülete tagjainak Pap Samu képviselő által beadott kérvényét, melyben az iránt esedeznek, hogy az 1885. évi XI. t.-cz. intézkedései a polgári iskolai tanítókra is kiterjesztessenek.

Tárgyalás és jelentéstétel végett kiadatik a ház kérvényi bizottságának.

Bemutatom a t. háznak havi elnöki előterjesztésemet a házszabályok 188. §-a értelmében. Méltóztassék azt meghallgatni.

Madarász József jegyző *(olvassa az előterjesztést).*

Elnök: Ezen jelentéssel kapcsolatosan még egy jelentést kell tennem a t. háznak. Ugyanis az elmult hónap első ülésében Lukáts Gyula képviselő ur azon óhajtásának adott kifejezést, hogy a közgazdasági bizottság sürgettessék meg jelentésének beterjesztése végett a tengerészeti rendtartásról szóló törvényjavaslat tárgyában, mely tárgyalás és jelentéstétel végett a bizottsághoz utasittatott.

Én tehát felszólítottam a bizottság elnökét, hogy a bizottság mielőbb adja be jelentését. Ezen felszólításom folytán a bizottság elnökétől a következő irásbeli jelentést vettem, melyet méltóztassanak meghallgatni.

Nagy István jegyző *(olvassa).*

Elnök: Méltóztatik a t. ház a jelentést tudomásul venni? *(Tudomásul vesszük!)* Tehát tudomásul vétetik.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Szathmáry György jegyző: Széll Akos az állandó igazoló bizottság előadója!

Széll Ákos előadó: T. ház! Az állándó igazoló bizottság nevében tiszteletteljesen jelentem, hogy báró Jeszenszky László, Tolnamegye pinczehelyi választókerületében megválasztott képviselő ur megbizó levelét a bizottság vizsgálat alá vevén, minthogy a választási jegyzőkönyvet a törvény rendeleteinek ugy tartalmilag, mint alakilag megfelelőnek találta, nevezett képviselő urat a 30 napi kérvényezési jog fentartása mellett igazolta.

Elnök: Az állandó igazoló bizottság jelentése alapján báró Jeszenszky László képviselő a szabályszerű 30 nap fentartása mellett igazolt képviselőnek jelentetik ki és az V-ik osztályba soroztatik.

Szathmáry György jegyző: Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója.

Münnich Aurél előadó: T. ház! Van szerencsém beterjeszteni a véderő-bizottság jelentését a Fenyvessy Ferencz és Nagy István képviselő urak által benyujtott módosítványok tárgyában. Kérném a t. házat, hogy ezen jelentést kinyomatni, a ház tagjai közt szétosztatni és annak idején, a véderőről szóló törvényjavaslat befejezése után napirendre tűzni méltóztassék.

Elnök: A véderő-bizottság jelentése a 302. szám alatti módosítványok tárgyában ki fog nyomatni, a ház tagjai közt szét fog osztatni s minthogy az közvetlen kapcsolatban áll a szőnyegen levő törvényjavaslattal, azt hiszem, mindjárt ennek letárgyalása után napirendre tűzethetik. Gondoskodni fogok, hogy a kinyomatás mennél előbb megtörténjék és ha ma a törvényjavaslat tárgyalása befejeztetnék, ugy talán a jelentés a holnapi ülés napirendjére tüzethetnék ki.

Nagy István: T. ház! Tekintettel arra, hogy a ház annak idején, midőn indítványomat benyujtani szerencsém volt, elismerte annak fontosságát az által, hogy az illetékes szakbizottsághoz méltóztatott utasítani, miután a bizottság jelentése csak ma nyujtatott be és valószinűleg csak holnap lesz kiosztható: méltóztassék a t. ház, tekintettel a kérdés fontosságára, határozatul kimondani, hogy a holnaputáni, a szerdai ülésre fog napirendre kitűzetni. *(Helyeslések a bal- és a szélső baloldalon.)*

Elnök: Talán méltóztatik a t. ház a kérdést ugy elintézni, hogy ha a jelentés kinyomatván, az még a mai ülés folyamán kiosztható lesz, akkor holnap tárgyaltassék, *(Helyeslés)* mert lehet, hogy a törvényjavaslat tárgyalása a mai ülésben befejezhető lesz. A kérdés különben sem olyan nagyfontosságú, hogy annak tárgyalása azonnal meg ne történhessék. *(Helyeslés.)* Én tehát a mai ülés végén leszek bátor erre nézve előterjesztést tenni. *(Helyeslés.)*

Több jelentés nem lévén, következik a napirend. Napirend előtt azonban Győry Elek képviselő ur kivánja az utóbbi ülésben tett nyilatkozatának értelmét helyreigazítani. *(Halljuk!)*

Győry Elek: T. ház! A 62. §-hoz, mint emlékezni méltóztatnak, Veszter Imre képviselő ur módosítványt adott be, melyet én akkor ugy értettem, a mint olvasta és indokolta, hogy kihagyatni kivánja azon szavakat, hogy „katonai minőségben és katonai egyenruhában“, tudniillik azon kérdésnél, hogy a katonai egyenruhának felhuzása megállapítsa-e a katonai jurisdictiót. Minthogy én ennek megállapítását ellenzem és Veszter Imre képviselő ur módosítványát ugy értettem, tehát kijelentettem, hogy hozzájárulok; most azonban megértvén a határozati javaslatból, hogy nem ugy szól, a mint én véltem s hogy az megengedhetővé teszi, hogy ha valaki katonai egyenruhában követi el a tettet, ez eo ipso megállapítja a katonai jurisdictiót, módosítványt beadni ugyan nincs jogom, de kötelességem a ház iránti tiszteletből kijelenteni, hogy ennél fogva azon módosításra szavazni nem fogok. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása, jelesen a 62. §. tárgyalása és pedig ki következik?

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! Ezen 62. §. utolsóelőtti pontja, melyről leginkább szó van ezen szakasz tárgyalásánál, szövegezésében kissé homályos; vagy az interpunctió rossz, a mint az ki van nyomatva, vagy pedig a szerkezet sem elég határozott. Én legalább — bocsánatot kérek, hogy észre nem vettem ezt a véderő-bizottsági tárgyalások alkalmával — nem tartom azt világosnak,

s azért kérdést kell intéznem a t. minister urhoz, hogy miként méltóztatik ezt érteni, mert szerintem kétféleképen lehet magyarázni azt, hogy a nem tényleges állományú katonai egyén katonai büntetendő cselekmények miatt, a melyek általuk az ellenőrzési szemle — tiszti bemutatás — ideje alatt avagy tiszti — katonai hivatalnoki — minőségben katonai egyenruhában követtetnek el. Ugy is lehet érteni, hogy csak azok a büntetendő cselekmények értetnek ez alatt, a melyek az ellenőrzési szemle alkalmával követtettek el, én is ugy értem, de ugy is lehet érteni, hogy egyáltalában mindarra vonatkozik, a mi katonai egyenruhában követtetik el.

Nem tudom, helyes magyarázat-e az, hogy csak akkor büntetendő a katonai büntető-törvénykönyv szerint, ha az illető valamely bűntettet az ellenőrzési szemle alkalmával katonai ruhában követ el, vagy pedig az ellenőrzési szemlén kivül is akármikor katonai egyenruhában.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! E szakaszban csak arról van szó, hogy a katonák az ellenőrzési szemle alkalmával, a midőn tudniillik nincsenek katonaruhában; a büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak és épen csakis az actus alatt, mivel arra a fél órára katonaruhába öltöztetni nem volna érdemes. Hogy tehát a katona ezen idő alatt valami fegyelmetlenséget el ne kövessen, a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt áll.

A tisztekre e szakasz rendelkezései csak annyiban vonatkoznak, ha a tiszt egyenruhában követ el katonai bűntényt vagy fegyelmi vétséget, nem pedig általánosságban.

Thaly Kálmán: Hátha közlegény nem a szemle alkalmával, hanem, bármikor is, mikor nincs activ szolgálatban követ el, bűntényt vagy vétséget?

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: A közlegénynek nem áll jogában egyenruhát viselni, ha nincs tényleges szolgálatban. E szakasz e rendelkezése csakis a tisztekre és csakis katonai bűntényekre és fegyelmi kihágásokra vonatkozik.

Thaly Kálmán: Hátha polgárral szemben követ el katonatiszt katonaruhában bűnt?

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Katonatiszt katonaruhában, polgárral szemben nem követhet el katonai bűntettet, vagy fegyelmi kihágást.

Thaly Kálmán: Bocsánatot kérek e felvilágosítás kérésért, de nem tartom e szöveget elég világosnak és a mily helyzetben én vagyok vele, ugy lehet más is. Valami különböztető szócskák hiányzanak az egyes cathegoriák megállapításánál, a melyek ezeket jobban kiemelhetnék. Ezt figyelmébe ajánlom a minister urnak.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Ha vesszőt teszünk e bekezdés első sorának végére, az „egyénei“ szó után, akkor azt hiszem, a szöveg világos lesz, ugy hogy ahhoz semmi kétség sem férhet.

Thaly Kálmán: Minhogy az első sorban levő „egyénei“ szó a közemberekre is értetik, a szöveg világosabbá tétele végett czélszerűnek tartanám, hogy az „avagy“ szó helyébe e szavakat „vagy pedig“ tegyük.

Ezt bátorkodnám elfogadásra ajánlani.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Ez ellen semmi kifogásom sincs.

Thaly Kálmán: T. ház! Ha a minister urnak nincs kifogása az ellen, hogy az „avagy“ szó helyett e szavak „vagy pedig“ tétessenek, azt hiszem, a szöveg stylariter világosabb lesz. Részemről azonban nem tartom e pont rendelkezését törvénykezési szempontokból, melyeket már például Győry Elek t. képviselőtársam tegnapelőtt kifejtett és jogi szempontból sem helyesnek, hanem a modern jogszolgáltatás szempontjából azt a módosítványt bátorkodom benyujtani, hogy e szakasz utolsó előtti bekezdéséből e szavak: „avagy tiszti — katonai hivatalnoki — minőségben katonai egyenruhában“ hagyassanak ki, mivel e vétségek szerintem inkább a polgári büntető törvénykezési eljárás alá tartoznak. Miután azonban tudom, hogy e módosítványom egy kis elvi változtatást foglal magában, alig számíthat arra, hogy a t. többség elfogadja. Én beadom a módosítást, hogy megmentsem az elvet, ha ez nem fogadtatik el, legalább azt a kis styláris módosítást méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző: A 62. §. utolsó előtti bekezdéséből e szavak hagyassanak ki: „avagy tiszti — katonai hivatalnoki — minőségben katonai egyenruhában“.

Elnök: E módosítás tehát csak annyiban különbözik Veszter t. képviselő urétól, hogy abban a „katonai hivatalnoki“ szavak törlése nem indítványoztatik, ebben pedig igen.

Szólásra senki sincs feljegyezve; ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Legyen szabad a beadott módosítványokra nézve csak egészen röviden nyilatkoznom. Van két, azaz tulajdonképen csak egy módosítvány, minthogy Veszter és Thaly t. képviselő urak módosítványai körülbelül ugyanazt tartalmazzák; azonkivül előttünk fekszik Zay Adolf t. képviselő ur határozati javaslata.

Ezt a határozati javaslatot, a mint méltóztatik belátni, már a Matuska Péter t. képviselő ur által felhozott indokoknál fogva sem fogadhatom el. Azt a szöveget, melyet Matuska t. képviselő ur proponált, melynél fogva ugyanis az mondassék: „lehetőleg minél előbb“, szivesen elfogadom. Mert nem

tagadom, nem is tagadtam soha, hogy én a katonai büntető törvényjavaslat előterjesztését kivánatosnak tartom; de a t. ház jogász-tagjai igen jól tudják, mily nehézségekkel kell itt küzdenünk és küzdünk is. *(Felkiáltások a szélső balon: Dehogy küzdenek!)* Mihelyt azt mondom, hogy küzdünk, ne méltóztassék azt kétségbe vonni, mert én ezen állításomat be is bizonyíthatom.

Igenis küzdünk oly nehézségekkel, melyek egy könnyen le nem győzhetők.

A mi pedig a szóban forgó passus kihagyását illeti, abba a t. ház előtt is ismert okoknál fogva nem egyezhetem bele. E házban is volt már arról szó, hogy egy tiszt, a kinek a szolgálat alatt kelle metlensége volt, a tartalékba helyeztette magát s ugyanaznap délután már insubordinatiót követett el.

A szóban levő passus tehát a fegyelem szempontjából elkerülhetetlenül szükséges; a midőn a tisztnek ugyis teljes szabadságában áll egyenruhában, vagy polgári ruhában megjelenni és midőn az egyuttal tudja, milyen consequentiákat von maga után, ha katonaruhában büntetendő cselekményt követ el. Ha e passust kihagynók, a fegyelmet és a rendet alig lehetne fentartani. Kérem tehát, méltóztassék a szakaszt változatlanul elfogadni. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Thaly Kálmán: Minthogy előbb a dolgot csak igen röviden indokolhattam, méltóztassék megengedni, hogy még egy pár szót szóljak. *(Halljuk!)*

Elnök: Én ezt saját hatáskörömben nem engedhetem meg s kérdeznem kell a t. házat, hogy méltóztatik-e az engedélyt megadni! *(Igen! Halljuk!)* Akkor méltóztassék szólani.

Thaly Kálmán: Engedelmet kérek, hogy magamat röviden kimagyarázzam. Nekem semmi észrevételem nines, sőt helyesnek találom, hogy ha egy tartalékos tiszt, ki egyenruhát vesz magára és feljebbvalói ellen insubordinatiót követ el, katonai fegyelmi szabályok szerint büntettessék. Én ezt természetesnek találom és senkinek eszeágában sincs ezt kifogásolni; de ugy tudom, hogy a katonai büntető törvénykönyv második részében azon esetek is belevonatnak, midőn a tartalékos tiszt egyenruhájában nem insubordinatiót követ el, hanem máskép excedál nyilvános helyen, azon elvből indulva ki, hogy ő az által tiszti egyenruhájának méltóságát beszennyezi. Tehát akkor is, ha felebbvalóival nem volt semmi baja, hanem a nagy közönségből valakivel garázdálkodott. Ugy tudom, hogy az igazságügyi bizottságban is fejtegetve volt ez a kérdés és én ezekre az esetekre czélzok módosítványommal leginkább; mert az elv nemde az: ha valaki bűnt követ el, büntettessék, büntettessék pedig az elkövetett bűnért. Itt pedig, ha a katonai szabályok szerint büntettetik az illető, nem az elkövetett bűnért kapja első sorban a büntetést, hanem azért, mert az elkövetett bűnnel a katonai egyenruhán foltot ejtett. Szóval a régi elv, hogy „vestis non facit monachum“ itt meg van forditva és „vestis facit delinquentem.“ *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)*

Ez az, a mi ellen voltam bátor módosítványomat beadni és nem az insubordinatio ellen, hisz az fegyelmi uton büntettetik és természetes is, hogy erre szükség van; de mikor valaki nem fegyelmi uton, hanem a büntető törvény alapján büntettetik oly eselekményért, melyet nem fölebbvalói, hanem a katonai ruhán ejtett beestelenségért bűnhődik. Ez az, a mit én a modern jogelvekkel ellenkezőnek találok és ez értelme az én módosítványomnak *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy röviden válaszoljak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Itt tulajdonképen katonai büntetendő eselekményekről van szó. Az insubordinatiót méltóztatik eoneedálni, de tegyük fel, hogy valaki egyenruhában lázítást követ el katonákkal szemben, vagy pedig az őrséget megtámadja. Ezek katonai bűntettek. Ha pedig arról van szó — a mit említeni méltóztatott — hogy például mulatozás közben oly valamit követ el az illető, a mi nem helyes, az nem ilyen beszámítás alá kerül, mert ez nem katonai bűntény vagy vétség, hanem beesületbeli eljárás utján lesz elintézve. Itt egy tisztnek katonailag büntetendő cselekményéről, katonai vétségekről, katonai bűntettekről van szó. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: T. ház! Zay Adolf képviselő urat illeti meg a zárszó, minthogy határozati javaslatát tiznél több képviselő irta alá.

Zay Adolf: T. ház! Ismét furesa parliamenti helyzetben vagyunk. Igazságszolgáltatásunk egyik legfontosabb aetualis kérdése kerül tárgyalás alá s a t. kormánynak nincs itt az igazságügyministere, nines igazságügyi politikája. Nem szól senki, a ki a kormány részéről, mint annak hivatalos szószólója benniinket felvilágositott és biztositott volna az iránt, hogy ezen fontos reform mikor, mely szellemben és mily irányadó elvek alapján fog keresztül vitetni.

Beőthy Ákos: Kőrösi Sándort kell megtenni ad hoc! *(Zajos derültség a baloldalon.)*

Kőrösi Sándor: Szivesen! *(Derültség a jobboldalon.)*

Zay Adolf: A t. honvédelmi minister ur helyes tapintattal tárczájának korlátai között mozog és hivatkozott nagy szerényen Matuska t. képviselő urra, mint az igazságügyi bizottság előadójára.

T. ház! Ha Matuska t. képviselőtársam csak képviselői minőségében szólalt volna fel itt s nem mint a szakbizottság hivatott közege és a t. minister ur nem hivatkozott volna reá oly büszkén és bátran, mint olyanra, ki ezt az ügyet szakszerűen

teljesen felvilágosította: én elég collegialis érzékkel viseltettem volna t. képviselőtársam iránt, hogy felszólalását egyszerűen mellőzzem, de igy, miután az már hivatalos felfogássá vált, mikor reá támaszkodik maga a t. minister ur is, mégis criticailag foglalkoznom kell avval, a mit hallgatással inkább mellőztem volna. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mit mondott Matuska t. képviselő ur nemcsak a saját nevében, de mint a ház igazságügyi bizottságának előadója? Ő két dolgot mondott. Az egyik nem felelt meg a valóságos helyzetnek, a másik ferde érv volt. Azt állította ugyanis t. képviselőtársam, hogy mikép lehetne jelenleg katonai bűnvádi eljárást teremteni, midőn sem az osztrákoknak, sem a magyaroknak nincsen polgári bűnvádi eljárásuk. *(Matuska Péter tagadólag int.)* Ne méltóztassék ezt tagadni. A t. képviselő ur azt állította, hogy Ausztriának sincs polgári bűnvádi eljárása. Én nagyon sajnálom, hogy ő nem tudja, hogy Austria 1873-ban teremtett magának egy igen dicső polgári bűnvádi eljárást. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Csóthy Ákos: Esküdtszéke is van!

Zay Adolf: A másik érvelése az, hogy Magyarországnak sincs polgári bűnvádi eljárása, tehát nem tudjuk, nem ismerjük azon elveket, a melyeken ez alapulni fog. Ezt is egész alaptalanul állította a t. képviselő ur.

Mert kérdenem kell a t. képviselő urat, mint az igazságügyi bizottság előadóját, hogy a mi leendő bűnvádi eljárásunk irányadó főelvei nem ismeretesek-e már? Kételkedik-e ő azon, hogy az a vádrendszeren, a nyilvánosság és közvetlenség elvein fog alapulni? Kételkedik-e ő abban, hogy lesz ott közvádló, lesz teljes védelem, a bizonyítékok szabad mérlegelése s lesz egy teljesen kifejtett jogorvoslati rendszer? Remélem, hogy ő, a ki bizik a t. kormányban és kötelességszerűen bizni fog a leendő igazságügyministerben is, nem akarja feltenni a többségről és kormányról, hogy nekünk lehessen oly polgári bűnvádi eljárásunk, a mely a modern jogéletet arczul csapná! *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Ne keressünk tehát menedéket ott, a hol azt meg nem találhatjuk. Tisztában vagyunk és tisztában kell lennünk mindnyájunknak az iránt, hogy leendő polgári bűnvádi eljárásunk fő- és irányadó elvei milyenek lesznek. Egy mozzanat lehet csak, a melyre nézve eltérés és vita lehet, hogy mikép fog szerveztetni az ítélő birói közeg, hogy az csak szakképzett birákból álljon-e, vagy esküdtekből, vagy Schöffen-ekből. De ez, t. képviselőtársam, a katonai bűnvádi eljárással szemben differentia tárgyát nem fogja képezni, mert arról ő is, de mindnyájan meg vagyunk győződve, hogy épen az ítélő birák szervezete eltérni fog a katonai bűnvádi eljárásban a polgári büntető eljárástól.

Természetes dolog, hogy nem szabad mellőznünk azon történelmi fejlődést, melynél fogva az egész katonai bíróiszervezet a indicium pariium, a bajtársi intézményen alapszik. Hát csakis erre nézve lesz és lehet a leendő katonai és a polgári bűnvádi eljárás között eltérés. De különben ott van jelenleg az osztrák büntető perrendtartás; lesz, remélem, nem sokára, a már ismeretes és fix elvek alapján, magyar polgári bűnvádi eljárásunk. Tehát le vannak már rakva azon alapelvek is, melyeken alapulni kell a katonai bűnvádi eljárásnak is. És azért egész határozottsággal állítom, hogy nincs értelme annak, ha itt azt akarják fejtegetni, hogy az elvi előzmények iránt még nem vagyunk tisztában, hogy nem opportunus dolog most már a katonai bűnvádi eljárás megalkotásáról gondoskodni, mert nincsen polgári büntető eljárás. Az egyik már törvény, a másik pedig az elvekre nézve már mindenesetre meg van állapítva. *(Helyeslés.)*

T. képviselőház! E szakasz körüli vitából egyet elégtétellel lehet kiemelnem, azt tudniillik, hogy nem volt e házban és különösen a kormány körében senki, a ki a reform szükséges és sürgős voltát vitatta volna és különösen nem volt senki, a ki a jelenleg fennálló törvénytelen katonai büntető szabályok mellett lándzsát törni mert volna, vagy a ki tagadta volna, hogy a reformot törvényhozás útján kell kieszközölni. *(Élénk helyeslés.)*

Ez az eredménye és vívmánya a jelenlegi vitának. És ismételten lehet mondanom s constatálnom, hogy az anyagi katonai büntető szabály összeférhetlen a modern jogtudattal és hogy különösen a jelenlegi katonai bűnvádi eljárás valóságos monstrum horrendum informe, ingens, cui lumen ademptum est. *(Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

T. ház! Miért vonakodnak tehát még mindig attól, hogy komolyan és teljes erélylyel ezen képtelenség és botrányos állapotok megszüntetése iránt a lépéseket megtegyék? *(Helyeslés a baloldalon.)*

Én ugy értesültem, hogy a volt igazságügyi minister erre nézve kötelességének teljes érzetében az utolsó időben lépéseket tett, alkudozásokba bocsátkozott az illetékes katonai tényezőkkel, de hogy ezen alkalommal nem tudta legyőzni azon katonai körök ama kívánságát, miszerint a „Kriegsherr“ intézmény az eddigi körében tartassék fenn. Hát ugy látszik, hogy a katonai körök nem kívánnak pactálni a modern jogérzet követelményeivel; hanem fenn akarják tartani a középkori intézményt a maga teljes képtelenségében. *(Felkiáltások a szélső balon: Természetes!)* S e szerint ezen katonai felfogással szemben kettős kötelessége lesz a leendő magyar igazságügyi ministernek, az illetőket arra oktatni, hogy mit parancsol a modern jogtudomány, mit parancsol az alkotmányos felfogás és mit parancsol a jogérzék? *(Helyeslés.)*

Nincs szerencsénk jelenleg Magyarország

igazságügyi ministeréhez; de azért mégis ki kell jelentenem, ha ő ez iránti kötelességét komolyan veszi, ha ismert erélyével és lángeszével hozzá fog e reform megoldásához, *(Közbeszólások: Ki az? Fabiny?)* ez lesz számára az első gradus ad parnassum; ezzel igazolhatja a cabinetbe lépésének erkölcsi raisonját. De ha ezt nem oldja meg: ezen erkölcsi raisont már a küszöbön meg fogja tagadni. *(Helyeslés. Közbeszólások: Ki az?)*

T. ház! Én ezek után csak arra kívánok hivatkozni, hogy az osztrák parlamentnek e tekintetben sokkal erélyesebb, sokkal bátrabb a jogérzete, hogy az osztrák parlamentben nem a kisebbség, hanem a többség tartotta feladatának e reformot sürgetni, hogy ott a katonai büntető törvénykönyv megalkotásával megbizott jogügyi bizottság ajánlotta a háznak azon határozati javaslatot, mely lényegileg összhangzik a mienkkel, hogy tudniillik utasittatik a kormány azon törvények mielőbbi megalkotására. *(Helyeslések.)*

Tudjuk, t. ház, hogy azon bizottságnak elnöke Lienbacher ur, tudjuk, hogy Lienbacher ur nem épen az intransigens liberalismus zászlóvivője, tudjuk azt is — nem akarok vele szemben illetlenséget elkövetni — hogy ezen urat eddig reactionarius embernek tartották, mig a mi tisztelt szabadelvű jogászainknak azon bizottságban, melyben ezen ügy tárgyalás alá került, esak jámbor óhajtásaik voltak, de nem volt elég őszinteségük és bátorságuk utasítani a kormányt feladatának teljesítésére. *(Helyeslés balfelől.)* És még e házban is hogy vagyunk a t. urakkal szemben? Hiszen a bizottság hivatott közege, Matuska képviselő ur feláll és azt mondja: az ügyre nézve egyet értünk a képviselő urakkal, de az eljárási módra nézve nem tartjuk opportunusnak jelenleg sürgetni az ügyet, tegyünk a határozati javaslatba olyat, hogy valaminek látszassék, de különben ne legyen semmi veszély benne.

Azt kívánja, hogy tegyük ebbe a határozati javaslatba ismét azt, a mi e tárgyra nézve a t. háznak számos határozatában benne volt, tudniillik, hogy „mielőbb csináljanak valamit". Az én határozati javaslatom épen ebben a pontban lényegesen különbözik az eddigi javaslatoktól. *(Ugy van! Ugy van! a bal és szélső baloldalon.)* Az eddigi javaslatok, a melyek 1881. óta csaknem minden évben be lettek terjesztve, mind jámbor óhajtások voltak. Mi eddig vártunk s talán némileg biztunk egy kiesit igazságügyi kormányunk kötelességérzetében; de most már túl vagyunk ezen. *(Ugy van! Ugy van!)* Most már határozottan és bátran követelnünk kell és követelésünk teljesítésére fix terminust kell szabnunk. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* T. ház! Én elismerem, hogy esetleg akkorák lehetnének a kérdés elé gördülendő nehézségek, hogy a kormány a legkomolyabb, a legbecsületesebb akarat mellett három, illetőleg két év alatt nem győzhetné azokat le; de arra az esetre, ha a parlament meggyőződnék arról, hogy a mi kormányunk kötelességét férfiasan, erélyesen és komolyan megtette és ha aztán a ház elé lép és jelentésében indokolja, hogy eddig miért nem sikerült a ház ezen rendelkezésének eleget tenni, lesz ennek a parlamentnek elég méltányossága, hogy ezt a határidőt meghosszabbítsa *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

És ez nem szokatlan eljárás, t. ház és különösen önök, t. jogász uraim, hasonlóképen jártak el az első folyamodású bíróságok szervezésére nézve. Erre nézve magában a törvényben — és nem határozatban — fix terminust tűztünk ki és kétszer volt már az igazságügyminister kénytelen a ház elé lépni és azt mondani, hogy ezekből és ezekből az indokokból — saját hibámon kivül — nem volt lehetséges a törvény ezen rendelkezésének megfelelnie és a képviselőház mindig volt annyi méltányossággal, hogy megfontolva az indokokat, újabb határidőt tűzött ki s igy fogna eljárni mindenesetre a jelen kérdésben is. Csak legyen bátorságunk fix terminust kitűzni, ha aztán a legkomolyabb törekvés mellett sem sikerül a ministernek ezt a terminust megtartania, a ház majd meghosszabbítja a terminust. *(Ugy van! balfelől.)*

Ezt a t. jogász urak lelki megnyugtatására. Egyébiránt magának a kormánynak érdeke az, hogy itt fix terminus legyen. Hisz a kormány maga bevallotta, hogy az ő meggyőződése szerint is szükséges a reform, hirdeti is, hogy foglalkozik vele, de azt mondja, hogy a nehézségek kivül állanak ő rajta. De, t. ház, épen ezen nehézségek szempontjából is szükségesnek tartom, hogy ilyen fix-terminussal támogassuk a kormányt, *(Helyeslés balfelől)* hogy igy a mi saját kormányunk azon más tényezőkkel szemben hivatkozhassék arra, hogy hiszen az én parlamentem ezt határozottan követeli, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* határidőt tűzött ki és nem lehet már most ez ügyet ad Graecas Kalendas tovább halasztani. *(Helyeslés balfelől.)* Tehát épen azt vártam és kivántam volna, hogy a t. kormány saját érdekében határozati javaslatomnak legalább ezt a pontját helyesli és magáévá teszi, ha ugyan komolyan veszi feladatát. *(Helyeslés.)*

Én nem tudom, elfogadja-e a t. többség határozati javaslatomat, vagy nem. De azt állíthatom, hogy azon t. jogász urak, a kik a ház másik oldalán foglalnak helyet, ha elvetik határozati javaslatomat, nem fogják nyugodt lélekkel tenni és jogi érzéküknek nem valami fényes bizonyítékát fogják ezzel kiállítani. *(Ugy van! balfelől.)* Mert, t. ház, nem szabad és nem lehet azt tennünk, hogy a véderőhöz tartozó fiainktól és testvéreinktől az élet legbecsesebb javainak, a szabadság és becsületnek kellő oltalmát megvonjuk *(Igaz! Ugy*

van! balfelől) s épen akkor, midőn a védkötelesség nehéz, de dicső terhét vállaikra rakjuk, védtelenné tegyük őket egy haszontalan törvénynyel szemben, Ez nemcsak igazságtalanság, ez több volna, igazi bűn volna, mit én a t. képviselőháztól e perczben sem várhatok. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk!)* Matuska Péter képviselő ur kiván személyes megtámadtatás czímén szólani.

Matuska Péter: T. képviselőház! *(Zaj. Halljuk!)* Méltóztassék megengedi, hogy miután az imént szólt t. képviselő ur ugy személyemet, mint az igazságügyi bizottságot két izben is megtámadta, némi helyreigazítással éljek és szavaimat igazoljam. *(Halljuk!)*

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a mint ma az igen tisztelt honvédelmi minister ur is mondotta, tegnapelőtti beszédemben kijelentettem, hogy az igazságügyi bizottság nevében is elfogadok olyan határozati javaslatot, a mely igy szól: „Mielőbb terjesztessék be a katonai büntető törvény javaslata“. És felteszem a t. képviselő urról, hogy igazságot fog nekem adni abban — és erről a t. ház is meg lehet győződve — hogy az osztrák képviselőház már is oly értelmű határozati javaslatot fogadott el, mely szerint a kormány ezt a katonai büntető törvénykönyvet mielőbb terjeszsze be. Ez tény, t. ház. Nem állott tehát jogában a t. képviselő urnak az itteni igazságügyi bizottságot azzal vádolni, hogy enyhében veszi az igazságügy érdekeit, mint talán az osztrák képviselőház. Mert a mi jelentésünkben ép ugy, mint a véderő-bizottság jelentésében hangsúlyozva van, hogy e katonai büntető törvénykönyvnek mielőbbi életbeléptetése általános óhaj tárgya.

Méltóztassék tehát a t. képviselő akként módosítani határozati javaslatát, a mint én kifejeztem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Beőthy Ákos: Még csak az kellene! *(Derültség.)*

Matuska Péter: Kinek-kinek tetszése szerint.

A mi azt illeti, a miben engem a t. képviselő ur helyreigazított, hogy t. i. én minapi beszédemben azt állítottam, hogy sem a magyar büntető perrendtartás nincs meg, sem az osztrák büntető perrendtartás, méltóztatik a gyorsirói jegyzetekből meggyőződni, az lapsus linguae volt s rögtön utána mondtam, hogy az osztrák újabb büntető-törvénykönyv nincs meg és épen az van készülőben. És annak illustrálásául, hogy ily fontos kérdések tárgyalásának hosszasnak kell lenni, felhoztam azt, hogy tudtom szerint a véderő kérdésében hónapokig tárgyalt egy bizottság és nem tudott megállapodásra jutni; és bármennyire nagy súlyt fektetek is arra, hogy büntető perrendtartásunk tervezete be van nyujtva, mégis meg fogja engedni a t. képviselő ur, hogy ez által igen sok kérdés, mint a tárgyalás, a felebbezés kérdése stb. még egyáltalában nincs megoldva. És „még egyre figyelmeztetem a t. képviselő urat. Ő multkori beszédében felhozta, hogy Napoleon is készített egy katonai büntető törvénykönyvet, Oroszország is alkotott egy ilyent, csak mi nem vagyunk arra képesek. Engedje meg a képviselő ur, én ezt a viszonyoknak megfelelőnek találom. Mi e törvénykönyvet eddig azért nem alkothattuk meg, mert általánosan tudva lévő dolog, hogy absolut kormányforma mellett codificálni igen könnyű, de alkotmányos, constitutionális világban, különösen ilyen dualistieus formák mellett, a hol az osztrák és magyar parlamenteknek és bizottságoknak kell tárgyalni, ott sokkal későbbre huzódik egy törvénykönyv megalkotása. Meg vagyok győződve, ha Napoleon az ő code-jait bizottságokban, melyekben a t. képviselő ur részt vett volna, akarta volna megalkotni, azok ma sem lennének meg.

Ismételve kérem tehát a t. házat, méltóztassék a határozati javaslatot azon formában, melyben az beterjesztetett, mellőzni és kérem a t. indítványozó urat, ha akarja, méltóztassék javaslatát ugy formulázni, hogy „mielőbb terjesztessék be.“ *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánítom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Méltóztassék, t. ház, megengedni, hogy csak röviden válaszoljak Zay Adolf t. képviselő urnak. *(Halljuk! Halljuk!)*

Egy még ki sem nevezett igazságügyministernek eljárását és ténykedését megbirálni, azt hiszem, mindenesetre időelőtti dolog. Várjuk be, hogy ki lesz az és mily irányban fog működni s akkor már helye lesz a birálatnak.

A t. képviselő ur azt mondja, hogy a kormány sem tört lándzsát a mostani törvénytelen katonai büntető törvénykönyv mellett. Tiltakozom az ellen, hogy törvénytelen, mert nem törvénytelen. Méltóztassanak a régi védtörvény 54. §-át megnézni, a melyben az áll: „addig is, mig a katonai törvények az általános védkötelezettség igényeinek megfelelőleg annak utján átdolgoztatnának“, tehát addig is a régi állapotot kell fentartani, mert addig, mig új törvény nincs, nagyon természetesen a régi marad érvényben. Tehát e részben törvénytelen állapot nincs. Kivánom ugyan annak mielőbbi megváltoztatását, ezt mondtam, de az ellen tiltakozom, hogy a mostani állapot törvénytelen.

Azt mondja továbbá a t. képviselő ur, hogy nincs abban veszély, ha elfogadjuk javaslatát. Szivesen elfogadnám a magam részéről, ha tudnám, hogy azt meg lehet tartani; de lehetetlen dolgokkal nem foglalkozom, azt a t. képviselő urra kell biz-

nom, én arra képes nem vagyok. *(Tetszés a jobboldalon.)*

Csak ezeket akartam, t. ház, jelezni. Az időről időre való jelentést azért nem tartom indokoltnak, mert nem volna ezélszerű hiába való vitát előidézni. Előbb tisztában kell lenni az ügygyel és csak azután kell kötelességszerűleg jelentést tenni *(Helyeslés jobbfelől.)*

Zay Adolf: T. ház! Felszólittattam, hogy határozati javaslatomat módosítsam. Ezennel kijelentem, hogy azt nem fogom módosítani. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Szavazzák azt le, de legyenek készek arra is, hogy mi évről-évre fogunk az önök lelkiismeretéhez fordulni; *(Derültség jobbfelől. Mozgás és helyeslés balfelől)* évről-évre fogjuk döngetni az eddig elzárt ajtót, mig majd megnyilik. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Arra kérem a képviselő urakat, ne méltóztassanak ilynemű felszólalásokkal harmadszor is igénybe venni a t. házat. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Módosítványom érdekében kivánok nyilatkozni, mielőtt a szavazás megtörténik. *(Halljuk!)* A honvédelmi minister urnak második felszólalásomra tett nyilatkozata oly világos és határozott hogy én abban teljesen megnyugszom, ha a t. minister ur, természetesen a t. ház jóváhagyásával, bele méltóztatik egyezni, hogy a minister ur nyilatkozata jegyzőkönyvbe vétessék. Ezen esetben módosítványomat kész vagyok visszavonni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztassanak meghallgatni a minister ur nyilatkozatát, a melyet a t. képviselő ur jegyzőkönyvbe óhajt vétetni.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*: A 62. §. 4. bekezdésének magyarázatára nézve a honvédelmi minister a következőket nyilatkoztatja ki: „a véderőről szóló törvényjavaslat 62. §-ának 4. bekezdésében említett katonai büntetendő cselekmények alatt csak azon bűntettek, vétségek és kihágások értendők, a melyeket katonaszemély követhet el, nem pedig oly cselekmények, melyek habár katonai egyenruhában levő tisztek — katonai hivatalnokok — által követtetnek el, mégis közönséges büntettet, vétséget és kihágást képeznek".

Elnök: E szerint a minister ur ezen nyilatkozata jegyzőkönyvbe fog vétetni és igy Thaly Kálmán t. képviselő ur módosítványának csak az a része maradt fenn, hogy a 3. bekezdés 3. sorában az „avagy" szó helyett tétessek: „vagy pedig". Ezen kivül fen marad még Veszter Imre képviselő ur módosítványa.

Veszter Imre: T. ház! Módosítványom egészen synonim a Thaly Kálmán t. képviselőtársam által beadott módosítványnyal s miután ő, ugy látszik, mindkét párt helyeslésével elégségesnek tartotta a minister ur nyilatkozatának jegyzőkönyvbe iktatását, én módosítványomat visszavonom. *(Helyeslés.)*

Elnök: E szerint csakis Thaly Kálmán t. képviselő ur módosítványának stylaris része marad fenn.

T. ház! A 62. §. első, második és harmadik bekezdése nem támadtatván meg, azokat elfogadottaknak jelentem ki. A negyedik bekezdésre nézve kérdeznem kell a t. házat, méltóztatik-e a harmadik sorban előforduló: „avagy" szót, szemben a Thaly Kálmán képviselő ur által ajánlott „vagy pedig" szavak helyett változatlanul fentartani? *(Nem!)* Tehát nem tartatik fenn és igy Thaly Kálmán képviselő ur stylaris módosítványa elfogadtatott.

Az utolsó bekezdés nem támadtatván meg, azt elfogadottnak jelentem ki.

Hátra van még a szavazás Zay Adolf képviselő ur és társainak határozati javaslata felett. Ha a t. ház a határozati javaslatot felolvasottnak veszi, *(Felolvasottnak vesszük!)* kérdem a t. házat, méltóztatik-e a határozati javaslatot elfogadni? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik. Felkiáltások balról: Ellenpróba!)* Kérem azon képiselő urakat, a kik nem fogadják el a határozati javaslatot, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el a határozati javaslatot; a minister urnak nyilatkozata pedig jegyzőkönyvbe iktattatik.

Következik a 63. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 63-ik §-t).*

Münnich Aurél előadó: T. ház! Van szerencsém ezen szakasz második bekezdésének második sorában azt a stylaris módosítványt ajánlani, hogy „háború eshetősége közelében áll" helyett tétessék „háború eshetősége előtt áll". *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Irányi Dániel!

Irányi Dániel: T. ház! A 63. szakasz első bekezdése után, mely igy hangzik: „Minden szolgálatköteles a hozzá intézett behivásnak mindenkor eleget tenni tartozik", a következő új bekezdést van szerencsém indítványozni: „Az országgyülésnek azon tagjai. a kik védkötelezettség alatt állanak, az ülésszak tartama alatt csak az illető ház engedelmével hívhatók be hadgyakorlatra". *(Élénk helyeslés.)*

Ezen eszme előfordult a véderőbizottságban is és a bizottság is szükségesnek találta, hogy az országgyülés tagjaira nézve kivétel tétessék, de ezt nem törvény utján, hanem határozati javaslatban kivánta kifejeztetni. A határozati javaslatban nevezetesen arra kéri utasittatni a kormányt, hogy ezen indokolatlan korlátozások orvoslása, illetőleg megszüntetése végett a szükséges intézkedéseket tegye meg és ennek eredményéről a törvényhozásnak mielőbb jelentést tegyen.

Mellőzöm azt, t. ház, hogy a határozati javaslat nem bir azzal a jogerővel, melylyel a törvény,

hogy általában véve nincs is biztosítva a törvényhozás arról, hogy vajjon ezen határozati javaslat következtében a kormány és illetőleg a ministerium lesz-e azon helyzetben, hogy ezt a kivételt az illető helyen kieszközölje; én főleg azon oknál fogva nem tartom elegendőnek a határozati javaslatot, mert itt egyrészt az országgyülés tagjainak jogköréről és kötelességéről, másrészt a törvényhozás méltóságáról van szó, a mit csakis törvény által lehet biztosítani. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha a törvényhozásnak valamely tagját a kir. bíróságok, még a kir. Curia is, még főbenjáró bűncselekmény miatt sem vonhatják vizsgálat alá a nélkül, hogy az illetőnek mentelmi jogát az illető ház fel ne függesztené, annál kevésbé tartom megengedhetőnek azt, hogy az országgyülés tagjai a közös hadügyminister által teendőiktől elvonassanak, *(Helyeslés. Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* hogy a hadügyminister tetszésére legyen bizva, hogy a törvényhozás bármely tagja a maga kötelességét teljesíthesse-e vagy sem. A dolog egyébiránt, ha gyakorlatilag vesszük, tulajdonképen csakis a tavaszi gyakorlatokra vonatkozik, mert hiszen a nyári nagy hadgyakorlatok rendesen azon időre esnek, mikor az országgyülés szünetel. De vannak, mint tudjuk, tavaszszal is hadgyakorlatok, akkor pedig az országgyülés rendesen üléseket tart, ezektől tehát az országgyülés engedelme nélkül a törvényhozás tagjait elvonni nem lehet Azért kérem a t. házat, hogy a felolvasott módosítványt elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző *(ujabban felolvassa Irányi Dániel módosítványát).*

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: *(Halljuk! Halljuk!)* T. képviselőház! Készséggel elismerem, hogy a kérdés fontos, a melyet Irányi Dániel képviselő ur felhozott, kapcsolatban a véderő-bizottság részéről előterjesztett határozati javaslattal. De másrészről azt hiszem, hogy ilyen kérdés itt mellékesen nem intézhető el. Első kötelessége a kormánynak és nevezetesen az én kötelességem, a kérdéssel foglalkozni, foglalkozni pedig egyetértőleg a ház t. elnökével és azután ez irányban, ha kell, törvényjavaslatot is előterjeszteni, hogy azon kérdés minden irányban teljesen szabályoztassék, hogy ha a képviselő urak egyike vagy másika katonai kötelezettség alatt áll, erre vonatkozólag mi történjék. Ugy mellékesen belevenni egy megjegyzést a törvénybe, nem tartanám czélczerűnek. A kérdés, mint emlitém, igenis szabályozandó, még a kormány a ház t. elnökével együtt fogja a javaslatot kidolgozni, legyen az törvényjavaslat, legyen az határozati javaslat, ez iránt még most nem nyilatkozhatom, hanem foglalkozni ezen kérdéssel igenis kötelességemnek tartom és annak idején jelentést fogok előterjeszteni a t. háznak: de most kérem, ne méltóztassanak a törvénybe ezen határozatot felvenni. *(Helyeslés jobboldalon. Felkiáltások a szélső baloldalon: Utasittassék a bizottsághoz!)*

Szederkényi Nándor: T. ház! Mindig azon nézetben voltam és vagyok ma is, hogy a képviselői immunitás minden irányban meg van óva. Az a törvény, mely a képviselők immunitását megállapította, az nemcsak a bíróságok, hanem a hatalmi factorokkal s egyéb hatóságokkal szemben is megállapította azt. És én ugy fogom fel Irányi t. képviselőtársam indítványát, hogy ő egy felmerült eset folytán, miután egyes képviselők hadkötelezettségbe is bevonathatnak és miután a hadkötelezettek időnként hadgyakorlatokra behivatnak, hogy kifejezés adassék a törvényben, hogy a képviselők immunitása ez irányban is épen áll. Én azon meggyőződésben vagyok, hogy a ház minden tagja osztja ezt, mert — ismétlem — a képviselők immunitása a törvényben megállapítva lévén, az semmi irányban meg nem ingatható. Itt tehát a kérdés a körül forog fenn, hogy van-e szükség ily utasításra, vagy nincs. Én ugy magyarázom törvényeinket s régi közjogunkat, melynek alapján a képviselőház immunitása áll, hogy e tekintetben külön törvényes intézkedésre szükség sem volna. Miután azonban nagyon kellemetlen helyzetbe jut azon képviselő, a ki a hadsereg tagja, ki a meghivásoknak mindig alkalmazkodni tartozik, de a ki egyszersmind az immunitás védelme alatt áll, mert a midőn képviselői jogát gyakorolja, nem tartozik engedelmeskedni a meghivásnak, ha az őt képviselői joga gyakorlatában akadályozza. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Itt tehát oly összeütközési kérdés forog fenn, a melyre nézve szerintem is jobb, ha azt a hatalmi factorok maguk közt ugy intézik el, hogy ily sajátszerű incidensre alkalom se adassék.

Azt gondolom, hogy az immunitási törvény teljes épségben maradása érdekében a t. képviselőház is megnyugodnék abban, hogy a honvédelmi minister ur azon nyilatkozata után, hogy a kérdést a ház elnökével s a kormánynyal tisztába fogják hozni, mivel a tisztába hozatal csak az alkalmazás miként jére, de nem az immunitás épségére vonatkozik, nemcsak a ház t. elnökével történjék érintkezés, hanem Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványa is kiadatnék a mentelmi bizottságnak azzal, hogy e kérdést inkább gyakorlati szempontból vegye tárgyalás alá s annak eredményéről tegyen a háznak jelentést. Ezt azon értelemben veszem, hogy a háznak a gyakorlati alkalmazásra vonatkozólag minden esetre jelentés tétessék. *(Helyeslés a szélső balololdalon.)*

Madarász József jegyző: Thaly Kálmán!

Thaly Kálmán: T. ház! A véderő bizottságban nékem volt szerencsém e kérdést felvetni és pedig megtörtént concret alapon, mert a háznak

egyik tagja, ki egyszersmind tartalékos tiszt, két kötelességének teljesítése közben összeütközésbe jutott. A véderő-bizottság elismervén a kérdés fontosságát, tárgyalta azt s e tárgyalásnak eredménye a határozati javaslat, a mely most ineidentaliter a 63.§.tárgyalásánál előkerült. Én ugy fogom fel a kérdést, hogy akkor a minister ur is hozzájárult e határozati javaslatban kifejtett intentióhoz; s mostani nyilatkozata is ugyanezt bizonyítja. Részemről ugyan nagyobb megnyugvást találnék abban, ha ez a kérdés, mint azt Irányi Dániel t. képviselőtársunk javasolja, e törvényben oldatnék meg; mert hiába, a törvény törvény; ha azonban Irányi módosítványa a törvénybe föl nem vétetnék: akkor annak a ház tagjaival szemben egyébképen leendő gyakorlati alkalmazásáról kellene mégis intézkedni.

Történjék a dolog bármiként, fogadtassék el akár Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványa, a mely ugyanazt ezélozza, a mit a határozati javaslat; akár pedig utasittassék a határozati javaslat értelmében a kormány, hogy e részben a háznak előterjesztést tegyen: én mindkét esetben bátorkodom a t. kormány figyelmét az ez idő szerint legelső katonai államnak: a német birodalomnak e tekintetben fennálló eljárására felhivni. Ha ugyanis példányképül vesszük a német hadsereget és a német birodalmi képviselőknek a hadsereghez való viszonyát: azt gondolom, hogy azt a liberalis megoldást, melyet a Németbirodalomban a képviselői immunitásra nézve tapasztalunk, a t. kormány is mintaképül vehetné. Kezemben van a porosz hadügyministerium 1888-iki „Organisation des Reichsheeres“ czimű kiadványa, melyben a Reichsmilitärgesetz 47. §-ához egy, a kérdésre nézve igen fontos passus van csatolva. Abból kitűnik, hogy a német kormány hasztalan próbálta meg a katona képviselőt háború esetén a háztól el és a hadsereghez vonni: mert hisz a porosz-francziai háborúban az is megtörtént, hogy porosz képviselőknek Páris ostromától kellett Berlinbe visszatérniök szavazni. A jelzett passus igy szól:

„Das passive Wahlrecht der Militärpersonen ist gesetzlichen Beschränkungen nicht unterworven. Der in der Regierungsvorlage enthaltene Satz: „In Kriegszeiten haben Angehörige des aktiven Heeres keinen Anspruch auf Beurlaubung zur Theilnahme an der Sitzungen des Reichstages oder einer Landesvertretung“ fand nicht die Zustimmung des Reichstages“.

Szóval a porosz kormány ebbeli javaslata megbukott és elfogadtatott az, hogy a képviselő annyira immunis, hogy még mozgósítás esetére sem vonható el a ház üléseitől. Igy intézkedett az első katonai állam. Méltó, hogy példáját kormányunk kövesse! *(Helyeslés a szélső balon.)*

Beőthy Ákos: T. képviselőház! Méltóztassék megengedni, hogy igen röviden én is hozzászóljak a dologhoz.

Előre is kijelentem, hogy én Irányi Dániel t. képviselőtársam módosítványát elfogadom. A t. honvédelmi minister ur azt mondta, hogy ő a kérdést igen komolynak tartja és szükségesnek látja azt tanulmányozni.

No hát, t. ház, az eddigi gyakorlatból tudjuk, hogy mit jelent az, ha a kormány valamely kérdést komolynak tart és azt tanulmányozza. *(Ugy van! balfelől.)* Ez azt jelenti, hogy e kérdés ad graecas calendas el van halasztva. *(Ugy van! balfelől.)* Épen előbb volt szó a katonai büntető törvénykönyvről. Ott is 20 év óta halljuk, hogy e kérdést tanulmányozzák. Én ez előtt 4 évvel magam voltam, a ki a delegatióban a hadügyministerhez kérdést intéztem ez iránt. Ő világosan azt mondta, hogy a dolog készen van és hogy legközelebb már az iránt előterjesztést fog tenni és ma is ott vagyunk, a hol akkor voltunk. Én tehát az ilyen nyilatkozatokba egyáltalában nem nyugodhatom meg és meg vagyok győződve, hogy ha belenyugszunk, ennek az lesz az eredménye, hogy az egész fontos kérdés a büntető törvénykönyv sorsára jut. *(Ugy van! balfelől.)*

Különben is azt tartom, hogy ez oly kérdés, melyről azonnal határozhatunk. *(Ugy van! balfelől.)* A kérdés az, a mit collisio officiorum-nak szoktak mondani. A képviselői kötelesség összeütközik a katonaival, a törvényhozói hatáskör a hadseregével. Ily esetekben a magasabb minőség és hatáskör bir fölénynyel. A képviselő felette áll a katonatisztnek, a törvényhozás a hadseregnek.

Mikor tehát itt összeütközés jön létre, a képviselői hatáskörnek, a törvényhozás hatáskörének supremátiáját kell érvényesíteni. Ez a törvényhozás souverainitásának kérdése, mely egyáltalában kérdésbe sem jöhet. De hiszen a dolog természetéből is folyik az egész. Most általános védkötelezettség van s igy nagyon könnyen megtörténhetik, hogy a képviselőháznak nagy többsége a hadseregnek is tagja. Hogyan leszünk mi akkor képesek üléseket tartani, ha azokat mind behívják, berukkoltatják.

Báró Kaas Ivor: Ha nem lesz itt Gajári! *(Egy hang szélső balfelől: Sok a Herbert!)*

Beőthy Ákos: Én, t. ház, azt hiszem, hogy mind opportunitási szempontból, mind pedig a törvényhozás souverainitásának szempontjából ezen kérdés — ha itten egyáltalában felvettetett, még discussio tárgyát sem képezheti; *(Helyeslés bal- és szélső baloldalon)* mert, ha mi ebben most nem határozunk; hogy ha mi ezt a bizottsághoz utasítjuk; hogy ha beleegyezünk, hogy a kormány későbbi időkben tegyen erről előterjesztést: ez azt teszi, hogy a törvényhozás souverainitása a hadseregnek alárendeltetik, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* ezt pedig a magyar országgyűlés ki nem mondhatja. Ennek következtében

kérem a t. házat, hogy Irányi Dániel t. képviselő ur indítványát elfogadni méltóztassék. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Madarász József: Győry Elek!

Győry Elek: T. ház! A kérdés nézetem szerint a körül forog, hogy ily dologban határozati javaslattal egyáltalában meg lehet-e elégedni? De ha a kérdés ez, akkor felfogásom szerint mindenesetre az is lényeges, hogy mi foglaltatik azon határozati javaslatban az itt javasolt indítványnyal szemben. A határozati javaslat azt mondja, hogy „Miután a törvényhozásnak azon tagjai, kik egyuttal tartalékosok, béke idején tényleges szolgálatuk — időközi hadgyakorlatok — ideje alatt törvényhozói kötelességük gyakorlásában akkor is gátolva lehetnek, ha a katonai szolgálatból kifolyó elfoglaltságuk azt nem indokolja, mely esetben a népképviseletből folyó jogaik korlátoztatnak, utasittatik a kormány, hogy ezen indokolatlan korlátozások orvoslása, illetve megszüntetése végett a szükséges intézkedéseket tegye meg s annak eredményéről a törvényhozásnak mielőbb jelentést tegyen".

T. ház! Az én felfogásom szerint ezen határozati javaslatban a kérdés ugy van oda állítva, a mint, még ha különben a határozati javaslatot formailag el lehetne is fogadni, azt tartalmánál fogva, egyáltalában nem lehet elfogadni. Mert itt a kérdés nem ugy van felállítva, a mint az tényleg áll, hogy tudniillik a képviselő kötelessége collisióba jöhet a katonai kötelességgel, hanem előre ki van mondva az, hogy a képviselőt korlátozhatja a katona, tehát épen megfordítva van felállítva a kérdés, mint azt Beőthy Ákos képviselőtársam is kifejtette. A helyes alap csak az lehet, hogy semmiféle dologgal nem szabad végszükség nélkül a képviselőt a maga kötelessége teljesítésében akadályozni. Én azt hiszem, mindnyájunknak határozottan azon az alapon kellene állanunk, hogy semmi körülmények közt nem szabad a képviselőt kitenni annak, hogy vele szemben bármely hatóság, bármely viszonyok közt azt a hatalmát, hogy a képviselőt elvonhatja a maga teréről, ugynevezett zaklatásokra is használhassa fel. Tudjuk, hogy már ezen törvény szerint egy bizonyos plenipotentia is van arra nézve, hogy a tartalékosok közül tetszés szerint egyiket-másikat, a mint azt szükségesnek látják, behívhassák. Hosszú okoskodás nem is szükséges annak kimutatására, hogy legalább a lehetőség meg van adva arra, hogyha nem helyes alapon intézik el ezt a kérdést, a tartalékosok zaklatásoknak is lehetnek kitéve.

Ezen határozati javaslatban ellenkezőleg az mondatik, hogy utasittatik a kormány az indokolatlan korlátozások orvoslására. Ily korlátozást egyáltalában el nem ismerhetünk és azért, hogy ennek jelét adjuk és azért is, hogy itt most positive intézkedjünk, szükséges, hogy eltérjünk a határozati javaslat alakjától és egyenesen törvénybe iktassuk, még pedig világos szavakkal azt, hogy mi ezen törvényt nem is tartjuk alkalmasnak arra, hogy a képviselőház tagjait jogaik gyakorlatában bármikép korlátozhassa. Ez nézetem szerint az, a mi Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványában foglaltatik. És én ezt annyival inkább szükségesnek tartom, mert a 63. §. azt mondja, hogy a ki a behivásnak nem engedelmeskedik, büntetés éri. Ezen kivül pedig tudjuk, hogy egy külön törvényjavaslat fekszik a t. ház asztalán, a mely megszabja azon külön büntetéseket, a melyekkel az sújtandó, a ki nyolcz nap mulva, vagy később sem jelenik meg sth.

Már most méltóztassék azt venni, hogy ha majd büntetni kellend egy képviselőt, mert nem jelent meg, akkor ismét a házhoz kell fordulni, hogy a beleegyezés megadassék arra nézve, hogy az illető képviselő megbüntethető-e, vagy sem. Ha erre szükség van, azt hiszem, semminemű akadály sem létezik arra nézve, hogy kimondjuk azt, a mi itt indítványozva van, hogy arra, hogy a képviselő a katonai szolgálat tekintetében büntetés alá vonathassék, az illető ház beleegyezése szükséges.

Ezen indokokkal igyekeztem pótolni előttem szólott képviselőtársam érveit s kijelentem, hogy elfogadom Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványát. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Madarász József jegyző: Helfy Ignáez!

Helfy Ignácz: T. ház! Megvallom, hogy nem szeretném, ha ez a kérdés most egyszerű szavazás által döntetnék el, mert tudjuk, hogy ennek mi lenne az eredménye. Pedig méltóztassék megfontolni, hogy ez nem egy pártnak a kérdése, hanem az egész országgyülésé, a mely mindnyájunkat egyaránt érdekel.

A t. honvédelmi minister ur a maga részéről nem utasította vissza Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványát, sőt beismerte annak nagy fontosságát és a kormánynak azon kötelességét, hogy ezt fontolóra véve, a ház t. elnökével egyetértőleg intézkedjék. Erre nézve azt hiszem, hogy az eljárás, melyet követnünk kell, igen egyszerű. Szerintem a t. kormánynak e kérdés megfontolására oly hosszú időre nincs szüksége, mert a dolog magában véve igen könnyen megoldható; de ha bárki, különösen ha a t. kormány mondja, hogy egy kis időre szüksége van, akkor bátor vagyok egyszerűen azt indítványozni, hogy Irányi t. barátom indítványát méltóztassék a véderőbizottsághoz utasítani, mely 24 óra alatt a kormány és a ház elnöke közbenjöttével letárgyalhatja a kérdést, mert én nem hiszem, hogy ezt a kérdést ezen idő alatt tisztába hozni ne lehetne.

Tökéletesen igaza van Szederkényi t. kép-

viselő urnak abban, hogy magának a kérdésnek tárgyalása szóba se jöhet.

A képviselő immunitása korlátlanul ki van mondva minden parlamentnek törvényében, vagy szokásaiban. Az semmiféle kivételt e tekintetben nem ismerhet. Miről lehet tehát itt szó? Legfelebb a modusról, hogy mikép történhessék ez. Tudok rá példát felhozni, t. ház, hogy a hadügyi kormányzat biztosítani akarja magát azon irányban, hogy ha egy képviselő, mint tartalékos tiszt behivatik, hogy addig a tárgyalás ne folytattassék, ne huzassék, mig letelvén az idő, melyen felül az illető kötelességét teljesithetné.

Az ilyen részletekről beismerem, hogy a kormány tanácskozhatik, de nem kellenek hozzá napok vagy hetek, hanem 24 óra bőségesen elegendő ennek eldöntésére. Ezzel azonban nem késleltetjük a törvényjavaslat tárgyalásának befejezését.

Ennél fogva újból indítványozom, hogy méltóztassék abba belenyugodni, hogy Irányi Dániel t. képviselőtársam indítványa a véderő-bizottsághoz utasittassék. *(Helyeslés balfelől.)*

Madarász József jegyző: Győrffy Gyula!

Győrffy Gyula: T. képviselőház! E kérdés felvetésével kapcsolatosan bátorkodom a t. honvédelmi minister ur, de még inkább a t. ház előtt még egy másik kérdést is felvetni. *(Halljuk!)* Tudvalevő dolog, hogy a képviselői immunitás joga a ház kivételes és kizárólagos jogát képezi és hogy ezen jogot a ház saját tagjai számára minden körülmények között megóvni köteles, hogy ezt a ház kizárólagosan és feltétlenül gyakorolja. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha tehát a behivott képviselő a katonai kormányzatnak és vezényletnek feltétlenül át van adva gyakorlat czéljából, kérdem, hogy ezen idő alatt a katonaság és a hadügyi kormány miként fogja vele szemben a fegyelmi és büntető eljárást gyakorolni? Mert, t. ház, erre nézve mindez ideig sem a parancsnokságok, sem az illető képviselők soha tisztában nem voltak és nem is lehettek. A katonaság magának vindicálja azt a jogot — bár tudtommal gyakorlatilag sohasem élt vele — hogy feltétlenül gyakorolja az illető egyenruhába öltözött képviselő felett a fegyelmi és büntető jogot. Miután pedig a t. honvédelmi minister ur a büntető törvénykönyv és bűnvádi eljárás megteremtését megtagadtá, a ma érvényben levő katonai törvények hatálya alá tartozik a bevonult képviselő is. Lehetséges, hogy a t. honvédelmi minister ur előtt nevetségesnek látszik ezen aggályom; de bátorkodom megjegyezni, hogy nem magamról, nem is másról, hanem a háznak egy olyan jogáról van szó, melyet a katonai és hadügyi vezényletnek kiszolgáltatni soha, semmi körülmények között nem szabad. Azt értem, hogy mikor mozgósítás, hadüzenet esetén a ház feloszlik, vagy feloszlattatik, hogy akkor a hadsereghez tartozó minden egyénre ugyanazon szabályok és törvények érvényesek. De mig e ház együtt van, a behivott képviselő katonát, e ház tagját, ki e ház immunitási jogát képviseli ott a hadseregben is, a hadügyi kormányzatnak és a honvédelmi minister ur parancsnokainak kiszolgáltatni nem akarom. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: *(Halljuk! Halljuk!)* Én a magam részéről határozottan nyilvánitom, hogy ha Irányi Dániel t. képviselő ur indítványát ugy érti, hogy itt „béke idején“ való behivásról van szó . . .

Irányi Dániel: Természetesen!

Tisza Kálmán ministerelnök: Azért mondom, mert e szó nincs benne. *(Közbeszólások a szélső baloldalon: Hadgyakorlatok!)* Mondom, ha erről van szó: részemről azt elvben helyesnek tartom és elfogadom. De igen kérem, ne is méltóztassanak e kérdést most szavazásra boesátani, mert ez ebbe a törvénybe — méltóztassanak elhinni — nem való. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Beőthy Ákos: Hát miért vették bele? *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: Én nem azt mondottam, hogy: „törvénybe nem való“, csak azt mondottam: „ebbe a törvénybe nem való“.

Gr. Károlyi Gábor: Hát a marhavészről szólóba akarja bevenni! *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: Mert ez nem az egyedüli kérdés, a mely e téren fölmerült. Itt van például egy határozati javaslat is beterjesztve, a mely hasonlag egy ezzel rokontermészetű ügyet érint; de ezzel az intentióval némileg ellentétben is látszik lenni, a mennyiben ez nem a behivott tiszteknek, mint képviselőknek, azon állapotban való joggyakorlatáról szól. Ez igen fontos kérdés, mert ezen határozati javaslat intentiójához talán nem csak katonai, de inkább még parlamenti szempontból férhetne annyiban szó, hogy aggályokat ébreszthet. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Én tehát ismételten igen kérném, hogy ezen kérdés felett ne méltóztassék szavazni. Én határozottan deelarálom, hogy azt, a mi az Irányi t. képviselő ur módositványában van, mint elvileg helyest, elfogadom és felelősséget vállalok érte, hogy azt, kapcsolatban a másik kérdéssel, a lehető legrövidebb idő, remélem, még ezen ülésszak alatt fogjuk törvényhozási megoldásra vezetni. *(Élénk helyeslés.)*

Gróf Apponyi Albert: T. ház! Én arra, magában véve nem fektetek súlyt, vajjon ezen nagyon fontos kérdés, még pedig abban az irányban, a melyben Irányi képviselő ur indítványában azt kivánja, e törvénynek vagy más törvénynek keretében oldatik-e meg; de arra súlyt fektetek, hogy

annak megoldása bizonytalan időre el ne halasztassék. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én tehát a ministerelnök ur által adott igéretbe csak akkor tudnék belenyugodni, hogy ha egy határozott, kétségtelen határidőt jelölne ki, a mely határidőn belől ezen kérdés, ha más alakban is, de törvényhozási megoldást nyerjen. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ez utóvégre nem olyan nagyon complicált kérdés. hogy annak tanulmányozására, a kérdés formulájának megtalálására szintén évek, sőt évtizedek kellenének, mint a katonai büntetőjog és bűnvádi eljárás kérdésénél tapasztaljuk. Ez egy igen egyszerű kérdés és nagyon egyszerű jogszabály által oldható meg. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Én megvallom, nem látok semmi akadályt arra nézve, hogy ezen törvény keretében oldassék meg; de ehhez nem kötöm magamat és hajlandó volnék — ismétlem, a t. ministerelnök urnak azon álláspontját elfogadni, hogy más törvényhozás keretében találjon megoldást, ha egy rövid, záros határidőhöz köti ezen igéretét. Ha azonban ezt nem tenné, akkor kénytelen volnék ahhoz ragaszkodni, a mit Irányi Dániel t. képviselőtársunk indítványozott, hogy tudniillik ezen törvényjavaslat keretében oldatnék meg a kérdés. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: T. képviselőház! Én azt mondtam, hogy „mentől elébb, lehetőleg még ezen ülésszakban.“ De, ha méltóztatnak kívánni és méltóztassanak elhinni, ez fekszik e perczben szívemen, hogy ezen elv, azért, mert meggyőződésem szerint nem kellő helyen kivántatik, le ne szavaztassék — én részemről, kiegészíthetem azt azzal, hogy még ezen ülésszak folyamán. *(Élénk helyeslés.)*

Irányi Dániel: T. képviselőház! Jóllehet, én arról vagyok meggyőződve, hogy az általam indítványozott módosítványnak ezen törvényjavaslatban lenne tulajdonképen helye, mindamellett ráállok a t. ministerelnök ur azon kívánságára, hogy külön törvényjavaslatban intéztessék el, azon feltétel alatt. a melyet most kijelenteni méltóztatott, t. i. hogy a törvényjavavaslatot még ezen ülésszak alatt fogja benyujtani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ehhez képest azt hiszem, kijelenthetem, hogy Irányi Dániel képviselő ur a beadott módosítást vissza vonja azzal, hogy jegyzőkönyvbe vétessék a ministerelnök urnak azon igérete, miszerint ebben a tárgyban még a jelen ülésszak alatt törvényjavaslatot fog beterjeszteni.

Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója: T. ház! Miután itt a véderő-bizottságnak határozati javaslata szintén szóba hozatott, legyen szabad nekem csak annyit megjegyeznem, hogy ezen határozati javaslat egészen rokon természetű Irányi Dániel t. képviselő ur módosítványával, de nem ugyanaz. Győry Elek t. képviselő ur azon szavaira nézve, hogy nem tudja mi az az „indokolatlan korlátozás“ — megjegyzem, hogy ez csak annyiban áll, hogy eddig a behivott tartalékos, ki a képviselőháznak is tagja volt, az illető ezredparancsnok által gátoltatott abban, hogy törvényhozói kötelességének eleget tegyen. Ezt a véderőbizottság nem látta indokoltnak.

Én azt hiszem, t. ház, hogy miután méltóztatott elfogadni, hogy ez iránt a törvényjavaslat még a jelen ülésszak alatt beterjesztendő, a határozati javaslat most már feleslegessé-vált, mert az ugyanazon törvénynyel fog elintézést nyerni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Csak azt jegyzem meg, hogy a határozati javaslatról nincs szó. *(Ugy van!)* Majd ha rákerül a sor, akkor méltóztassék felette határozni.

Irányi t. képviselő ur visszavonván a 63. §-hoz beadott módosítványát, e szakaszra vonatkozólag most már csak egy módosítvány van beterjesztve, tudniillik az előadó uré, mely szerint a második bekezdésben levő ezen szó helyett: „közelében“ tétessék ez: „előtt“, a szöveg többi része változatlanul maradván.

Az első bekezdés nem lévén megtámadva, azt hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik.

A második bekezdésre nézve, kérdem a t. házat, méltóztatik-e a második bekezdést szemben az előadó styláris módosításával változatlanul fentartani, igen vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, a t. ház nem tartja fenn az eredeti szöveget, hanem az előadó ur módosításával fogadja el.

A harmadik bekezdés nincs megtámadva s igy az szintén elfogadtatik.

Következik a 64. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 64. és 65. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak; olvassa a 66. §-t).*

Madarász József jegyző: Tóth Ernő!

Tóth Ernő: T. ház! Bátor leszek a 66. §-hoz két rövid stylaris módosítványt benyujtani. *(Halljuk!)*

A 66. §. második bekezdése következőleg szól: *(Olvassa.)*

A 45., 47., 48. és 49. §-ok alapján kiszabott pénzbüntetések a hadmentességi díjalap javára fordítandók és azok összegei a magyar korona országainak ezen alap részére törvény által megállapított járulékába beszámítandók.

Ezen is meglátszik, t. ház, hogy németből van fordítva, mert ez a szó „összegei“ nem való ide. A helyes magyarság azt követeli, hogy azt innen hagyjuk ki, a mutató névmás feleslegessé teszi ennek a szónak itteni használatát. Ennek következtében kérem. méltóztassék az „összegei“ szót innen kihagyni, ugy, hogy a szöveg igy lenne: „A 45., 47., 48. és 49. §-ok alapján kiszabott pénz-

büntetések a hadmentességi díjalap javára fordítandók és azok — tudniillik a pénzbüntetések — a magyar korona országainak ezen alap részére törvény által megállapított járulékába beszámítandók".

A másik módosításom a következő: A harmadik bekezdésben ez a kifejezés: „kimondott pénzbüntetések" szintén határozottan germanismus. Ennek ugy kellene magyarul lennie: „kiszabott pénzbüntetések". *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* Bizony üdvös lenne, ha a ministeriumban oly emberek is keresztül néznék a törvényjavaslatokat, a kik tudnak magyarul. *(Helyeslés a szélső bal'on.)*

Elnök: Méltóztassék a módosításokat meghallgatni.

Madarász József jegyző *(olvassa):* Módosítás a 66. §-hoz, beadja Tóth Ernő. A második bekezdés második sorában lévő ezen szó: „összegei" kihagyandó. A harmadik bekezdés első sorában levő „kimondott" szó helyett „kiszabott" teendő.

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Kérem a t. házat, hogy a szakaszt változatlanul elfogadni méltóztassék. Ámbár Tóth Ernő képviselő ur nagyon öntudatosan kimutatta, hogy a ministeriumban senki sem tud magyarul és igy ebből következtethető, hogy csak ő tud magyarul, mégis arra kell figyelmeztetnem, hogy a szakasz illető pontja igy szól: „A 45., 57., 48. és 94. §-ok alapján kiszabott pénzbüntetések a hadmentességi díjalap javára fordítandók és azok összegei a magyar korona országainak ezen alap részére törvény által megállapított járulékába számítandók be." Ha most a képviselő ur módosítványa értelmében az „összegei" szó kihagyatnék, akkor ugy fog szólni, hogy a pénzbüntetések számítandók be. *(Helyeslés.)* Tehát méltóztassék a képviselő ur meggondolni, mielőtt szigorú birálatot akar gyakorolni.

Tóth Ernő: Személyes kérdésben csak nagyon röviden kijelentem, hogy nekem legkevésbé sem volt szándékom a ministeriumot sérteni; ezt nem is szoktam tenni.

Elnök: Tóth Ernő képviselő ur a 66. §-hoz két rendbeli módosítványt nyujtott be. Az első bekezdés nem támadtatván meg, azt hiszem, kijejenthetem, hogy az elfogadtatik. A második bekezdéshez Tóth Ernő képviselő ur azon módosítványt adta be, hogy a második sorból ezen szó „összegei" kihagyassék.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a szöveget a bizottság szövegezése szerint fentartani, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a ház többsége a szöveget a bizottság szövegezése szerint változatlanul fentartja.

Második módosítványa értelmében a képviselő ur a 3-ik bekezdés első sorában ezen szó helyett „kimondott", tétetni kivánja „kiszabott". Kérdem a t. házat, méltóztatik-e ezzel szemben is fentartani a bizottság eredeti szövegezését változatlanul, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, kik a szöveget változatlanul fentartják, sziveskedjenek felátlani. *(Megtörténik.)* A ház többsége a szöveget változatlanul fentartja és igy Tóth Ernő képviselő ur módosítványa elesik.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 67. §-t, mely észrevétel nélkül elfogadtaottt. Olvassa a 68. §-t).* Matuska Péter!

Matuska Péter, az igazságügyi bizottság előadója: T. képviselőház! A most felolvasott 68. §. helyett bátor vagyok azon szöveget ajánlani, melyet az igazságügyi bizottság megállapított és a mely a jelentés 17-ik lapján foglaltatik. Ezen szakasz ugyanis a hatóságok hatáskörét, illetőleg az illetékességet határozza meg azon kihágásokra nézve, melyek a jelen törvény különböző szakaszaiban, nevezetesen 35., 44., 50. és 61. §-okban foglaltatnak. Az 1880: XXXVII. törvényczikk 40. §-ának *b)* pontja az eddigi véderőtörvényben meghatározott kihágásokra vonatkozólag, a melyek körülbelül ugyanazok voltak, a melyek a jelen törvényben is megállapítva vannak, azt mondotta ki, hogy ezen kihágások megbüntetése tekintetében az illetékesség a járásbiróságokat illeti meg.

A t. honvédelmi minister ur a törvényjavaslat indokolásában azt hozza fel, hogy ezen kihágások megbüntetése nem volt oly szigorú és gyors, mint azt a katonai érdekek megkivánták volna. Felemliti különösen azt, hogy a katonai kötelezettség alóli kivonás különösen némely határszéli megyében oly mérvben történt, hogy azoknak meggátlása czéljából ezen kötelezettségüket mulasztó polgárokkal szemben szigorúbb intézkedésre volna szükség és erre nézve azt a panaceát gondolja a mulasztásokkal szemben, hogy a biráskodás ezen kihágásokra nézve vétessék el a járásbiróságoktól és a közigazgatási hatóságokhoz utaltassék, még pedig azon oknál fogva, mert a közigazgatási hatóságok a sorozásnál eljárván, közvetlenebb érintkezésbe lépnek az egyes katonakötelezettekkel, azonnal alkalmazhatják a büntetést, igy tehát ez sokkal hatékonyabb lesz, mint ha a járásbiróságok hosszadalmas procedurája maradna meg.

Az igazságügyi bizottság belátván a helyzetnek komoly voltát, készségesen járult ahhoz; mert mindnyájunknak érdeke az, hogy a katona kötelezettségét egyaránt és szigorúan teljesítse minden honpolgár. Erre nézve tehát meg kell a honvédelmi minister urnak adni az eszközt, hogy a katonakötelezettség alóli kivonás mentül szükebb határok közé szorittassék.

A mult napokban tárgyaltuk azt a szakaszt, a melyben a honvédelmi minister urnak meghatal-

mazást adtunk rendkivüli intézkedések megtételére. Azt hiszem, hogy ezen intézkedések különösen az oly megyékben, a hol tömegesen fordulnak elő szökések, nagyon meg fogják apasztani azok számát és a legközelebbi jövő be fogja igazolni, hogy ezen intézkedések kellő felhasználása a leghatékonyabb eszköz arra nézve, hogy minden honpolgár eleget tegyen katonai kötelezettségének. A mily készséggel megadta az igazságügyi bizottság ezt a meghatalmazást a honvédelmi minister urnak, ép ugy nem zárkózhatott el annak igazsága elől, hogy azon csekély kihágások, melyek inkább rendbüntetések, mintsem büntető jogi jellegűek, mint például a 35. §-ban foglalt az a mulasztás, hogy valaki nem a kellő időben jelentkezett a nyilvántartásnál, vagy a 44. §. első bekezdésében foglalt az a mulasztás, hogy valaki nem a kellő időben jelenik meg a sorozásra, sokkal hathatósabban orvosolható olyképen, hogy ha az a közeg, melyhez a sorozás tartozik, tudniillik a közigazgatási hatóság mondja ki és alkalmazza azonnal a pénzbüntetést. Nem említem itt az újabb törvényekben nézetem szerint is talán nem egészen helyesen alkalmazott amaz eljárást, a mely szerint bizonyos kihágások a közigazgatási hatóságokhoz utaltattak, hanem bátor vagyok utalni magára a kihágási törvényre, a mely szerint a rendészeti és igen sok más ügyekben, a melyek, teszem, a földmivelési ministerium köréhez tartoznak, a törvényhozás már a kihágásokról szóló törvény megalkotása alkalmával a kihágások megbüntetését az illető közigazgatási hatóságokhoz utalta. Ugy hiszem, a t. ház általában nem esik következetlenségbe, ha azon kisebb kihágásokat, a melyek mind csak rendellenes dolgok és mulasztások s inkább rendészeti ügyek, azon közegekre bizza, melyek ezek elbirálására fel vannak hatalmazva. Ezen egyszerű pénzbüntetések, mint mondám, a 33. §-ban foglalt késedelmezés és a 44. §. első bekezdésében foglalt késedelmezés esetei. De egészen más szempont alá esik a 44. §. második és harmadik bekezdése, mely arról szól, hogy ha a katonakötelezett azon szándékból marad el a sorozástól, hogy magát a kötelesség teljesítésétől elvonja, mely elmaradásnak következményei nagyon súlyosak, mert ha alkalmasnak találtatik, a katonai szolgálatra hat ki ezen mulasztás, ha nem találtatik alkalmasnak, fogsággal büntettetik és nemcsak ő, hanem a bűnrészesek, csábítók, kik a mulasztáshoz segédkezet nyujtottak, vagy azt előmozdították. Ezen esetekben kétségtelenül szükséges, hogy épen a szándék meghatározásában van a büntető jogi momentum és fekszik annak szükségessége, hogy az ily esetek elbirálása a vizsgálatok gyakorlatában jártas egyénekre bizassék és hagyassék az ezentúl is a járásbiróságoknál, melyeknél megvan az a garantia, hogy azok, mint birói gyakorlatban jártas egyének, jogtalanul nem fognak ítélkezni és netán oly egyéneket kemény szabadságvesztés büntetésével nem fognak sujtatni, a kik ezen mulasztások elkövetésénél ártatlanok. Azt hiszem, t. ház, még a nősülés esetét és már csupán azon oknál fogva, mert a különböző vallásfelekezetek lelkészei és papjai, mint hivatalos közegek követvén el ezen cselekményeket, azokra nézve a büntető törvénykönyvben a helytelen anyakönyvi vezetés miatt állapittatott meg a járásbiróság illetékessége, nem volna tehát czélszerű ezen esetet is a járásbiróságok hatásköréből kivonni, annál kevésbé, mert a mint a t. honvédelmi minister ur előadása után is tudjuk, ezen tiltott nősüléseknél fordultak elő esetek, mikor más bűntetteknek jelenségei is felmerültek, mint például hamis bizonyítványok mutattattak be, igy tehát a büntető eljárásban jártas járásbirósági közeg sokkal inkább lesz hivatva arra, hogy ezen jelenségek alapján a további eljárást megindíthassa és az illető bűnösöket kiderítse. Én azt hiszem, t. ház, hogy az igazságügyi bizottság a katonai érdekeket ezen módosítással nem sértette meg egyáltalában. Az igazságügyi bizottság proponálta azon eszközt is, hogy ezen ügyek, melyek a járásbiróságnál ezután is megmaradnak, soron kivül intéztessenek el, tehát a kellő gyorsasággal láttassanak el és igy a hadsereg érdekei általában véve semmi csorbát ne szenvedjenek.

Ajánlom a t. háznak e módosítványt elfogadásra. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Münnich Aurél előadó: T. ház! Én csak egészen röviden azt akarom kijelenteni, hogy az igazságügyi bizottság által szövegezett szakaszt elfogadom.

Midőn a bizottság a szakaszt ugy szövegezte és ugy fogadta el, a mint azt beterjeszteni bátor voltam, akkor tisztán a katonai szempont vezérelte a bizottságot, a mennyiben tudva levő dolog, hogy azon kihágások megtorlása, melyek e szakaszban foglaltatnak, nagyon gyakran nagyon későn eszközöltettek, ugy, hogy hatályosságukat elvesztették. De miután az igazságügyi bizottság e szakaszt az utolsó alineával, mely szerint az e természetű ügyek ezentúl soron kivül fognak elintéztetni, megtoldotta, a véderő-bizottságnak ez aggálya is megszűnt, minél fogva én a magam részéről az igazságügyi bizottság szövegéhez hozzájárulok.

Madarász József jegyző: Győry Elek!

Győry Elek: T. ház! Nem szándékoztam most módosítványt benyujtani s azon dolgokról szólani, a miket Matuska Péter előadó ur felemlített, mert nem is volt szerencsém mindent meghallani, a mit ő mondott. Hanem első sorban azon reményemet fejezem ki, hogy miután a véderő-bizottság részéről annak előadója is hozzájárult az igazságügyi bizottság módosításához, talán lehet

remélenem, hogy azon indoknál fogva, a melyet hozzájárulására nézve felhozok, hozzá fog járulhatni azon módosítványhoz is, melyet én benyujtani szerencsés leszek.

A véderő-bizottság t. előadója ugyanis azt mondotta, hogy annak a főoka, hogy hozzájárul az igazságügyi bizottság módosításához, nagyon természetesen abban rejlik, hogy az igazságügyi bizottság egy új bekezdést fogadott el, mely szerint a jelen törvény rendelkezéseibe ütköző vétségeket és kihágásokat tárgyazó ügyek ugy első, mint felső fokban az illető bíróságok utján intézendők el.

Ez az ok pedig véleményem szerint nemcsak azon nehány esetre áll, a melyet az igazságügyi bizottság kivett magának, hanem áll mindazon esetekre is, melyekről a 68. §-ban egyáltalában szó lehet.

Az igazságügyi bizottság előadója is felhozta azt, hogy korábbi törvényekben, nevezetesen a büntető törvényeket életbeléptető 1880-iki törvényben több kihágás van a közigazgatási hatóságok elé utalva s hogy tehát itt is lehetne egynémelyiket a bíróságok régi hatásköréből kivonni s a közigazgatási hatósághoz áttenni. Tudom, hogy a birói hatalom gyakorlásának azon elvét, hogy az mindenben a legvégsőig minden forumban el legyen különítve a közigazgatástól, oly mereven keresztülvinni nem lehet s egyáltalában semmiféle oly functio, a hol itélkedésről van szó, nem tartozhatik közigazgatási hatóságok elé. De viszont az a meggyőződésem, hogy ha már valami törvényesen bírósághoz van utalva és nem régen történt annak az odautalása s a törvényhozás igen alapos tárgyalása alapján s ugy találta, hogy az nem tartozik a közigazgatási hatóság elé, akkor itt is igyekezzünk incidentaliter a véderő-törvény tárgyalásakor ebben is módosítani az 1880-iki törvényt, a szerint, hogy mindazon dolgok, a melyek most a közigazgatási hatóságokhoz utasittatni terveztetnek, a királyi járásbíróságok hatáskörébe tartozzanak. Ezt hangoztattuk mi az igazságügyi bizottságban az eredeti javaslattal szemben az és igazságügyi bizottság — ne vegyék rossz néven, ha azt mondom, felfogásom szerint — kénytelen lévén belátni azon érvek súlyát, a melyek szerint itt nem oly tényekről van szó, melyeket csupán azért, hogy ha meg nem jelenik, de nagyon fontos akadályokkal tudja magát igazolni, fölmentetik. A másik: ha meg nem jelenik, de legyőzhetetlen akadályokkal igazolja magát, nem lesz baja. A harmadik az engedély nélküli nősülésre vonatkozik, melyről a 61. szakasz második bekezdese szól. Azt hiszem tehát, nem helyes eljárás, hogy olyan czélból, hogy a kecske is jól lakjék és a káposzta is megmaradjon, ilyféle megfelezési processusokat vinni keresztül. Mert nem fogja tagadhatni senki, hogy a 35. és 41. §-ban csak olyan büntetések szabatnak ki, mint az 50-dikben. Azt mondja az igazságügyi bizottság a 17. lapon, hogy itt szabadságbüntetésekről van szó, melyeket nem lehet közigazgatási hatósághoz utalni. Erre nézve azt hozom fel, hogy a 66. §-ban minden kivétel nélkül ki van mondva:

A jelen törvény alapján kimondott pénzbüntetések, behajthatlanságuk esetében, a megfelelő szabadságvesztés-büntetésre és pedig a 35., 44. és 50. §-ok s a 61. §. második részének *b)* pontja eseteiben elzárásra változtatandók át.

Tehát itt a 35. és 41. §-okra nézve ugyanaz az eljárás, mint az 50. és 61. §-ra nézve. Nem akarom hoszszan fárasztani a t. ház türelmét, de minthogy ugyanazok az okok, melyek az 50. és 61. §-nál kivánják, hogy az ügy a járásbíróságnál maradjon, kivánja ezt a 35. és 41. §-ra nézve is, minthogy csak nyolcz éve hoztuk meg azt a törvényt, hogy e dolgok a bírósághoz, ne pedig a közigazgatási hatósághoz tartozzanak és minthogy semmi ok sincs arra, hogy az eljárás gyorsaságát féltsük, mert — mint az előadó ur is említette — a soronkivüli tárgyalás biztosítja az eljárás gyorsaságát minden forumon, bátor vagyok a következő módosítványt benyujtani *(olvassa)*: A 68. szakasz első, második és harmadik bekezdése kihagyatván, e helyett tétessék: A jelen törvény 35., 44., 50. és a 61. §-ok második részének *b)* pontjában meghatározott kihágások tekintetében az eljárás a királyi járásbíróságok hatáskörébe tartozik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa)*.

Körösi Sándor: Pár nap előtti felszólalásomban bátor voltam kijelenteni, hogy a 68. szakaszt, ugy a mint van, el nem fogadhatom. De most abba a szerencsés helyzetbe jutottam, hogy most már a kijelentés ismétlésére nincs szükség, mert a véderő-bizottság t előadója is kijelentette, hogy a véderő-bizottság a módosítást elfogadja. E tekintetben tehát nincs okom felszólalásra, de okom van Győry t. képviselőtársam beszéde folytán. Azt az intentióját, mely szerint ő minden kihágást s egyáltalában minden oly büntetendő cselekményt, mely az állam jogrendjét sérti, biró elé kiván vinni, nem pedig közigazgatási hatóság elé, ezt az intentióját én helyeslem és magaménak is vallom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az igazságügyi bizottság ezt az intentiót nem követte, mert azon az uton haladt, a melyen büntető törvényhozásunk az 1879-ik XL. t.-cz. megalkotásánál, t. i. azokat a büntetendő cselekményeket, melyekben inkább rend- mint jogsértés foglaltatik, a rendi, közigazgatási hatósághoz utasította, azokat pedig, a melyekben már jogsértés foglaltatik, a bírósághoz. Az 1880:XXXVII. t.-cz. világosan nem tett különböztetést a véderőben

levők büntetendő cselekményei közt s ezeket mind a járásbirósághoz utasította.

Az igazságügyi bizottság ugy fogta fel a dolgot, hogy ily apró törvényszegések, melyekben inkább rendellenesség, inkább rendsértés forog fenn, mint jogsértés, utasittassanak a közigazgatási hatósághoz, már csak azért is, mert ez szerkezeténél fogva is gyorsabban intézheti el ezeket az ügyeket, mint a biróság; azután pedig maguknak a bűnös cselekményeknek a minősítése sem kiván akkora jogismeretet és tapasztalatot, mint a minő szükséges pl. a szökésnél, a külföldre engedély nélkül való utazásnál, vagy a nősülésnél, mert mindezeknél oly körülmények forognak fenn, melyek minősítése már nagyobb jogismeretet és tapasztalatot kiván, mint az, hogy Kis Péter meg volt idézve, hogy álljon a sorozó bizottság elé április 15-én és nem jelent meg. Ehhez nem kell semmiféle nagy beszámítási tan, nem kell rettentő jogtudomány, a mely súlyosabban minősítendő és büntetendő cselekményeknél elkerülhetlenül szükséges. Ezt a szempontot tartva szem előtt, a sorozásról való jogtalan rendellenes elmaradást, a mely 5—100 frtig büntettetik, az igazságügyi bizottság a közigazgatási hatósághoz kivánja utasítani. De már a nehezebb cselekményeket, melyeknek büntetése 2—3 esztendei börtönből áll, az igazságügyi bizottság, nézetem szerint helyesen, nem utasíthatta a szolgabiróhoz. a közigazgatási hatósághoz, mert itt a ténykérdés megállapítása, az enyhítő és súlyosító körülmények latba vetése, mind oly birói functiót követelnek, mely csak e téren mindennapi foglalkozással gyakorlatot nyert birák által végezhető helyesen. Ezen nehezebb cselekményeket az igazságügyi bizottság a rendes bíróságok, vagyis a királyi járásbíróságok hatáskörébe kivánta utaltatni.

De nem áll az, a mit Győry Elek t. képviselőtársam mondott, hogy itt ugyanazon ok forog fenn, mert átváltoztatás utján történhetik itt is a szabadság elvesztése, mint a hogy a súlyosabb eseteknél történik; de ez csak esetlegesség, nem szabály. Kivétel, de nem regula és ez a legtöbb esetben bizonyosan meg fog történni.

Ezek azon indokok, melyek arra birnak engem, hogy Győry t. képviselőtársam indítványát, illetőleg módosítványát el ne fogadjam, hanem hozzájáruljak az igazságügyi bizottság által beterjesztett szöveghez. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! A magam részéről teljesen hozzájárulok ugy Matuska, mint Kőrösi Sándor t. képviselő urak fejtegetéseihez s ezek alapján kérem, hogy ezen szakaszt változatlanul elfogadni méltóztassék. Még csak egy kérésem van és ez az, hogy az ötödik bekezdésben ezen szavak helyett: „ezen esetekben“ tétessék világosság kedvéért „a királyi bíróságok hatáskörébe utalt mindezen esetekben“. Ezt csakis a szöveg világossága kedvéért ajánlom a t. háznak elfogadásra. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Elnök: A tanácskozást befejezettnek nyilvánitom. Következik a szavazás.

A 68. §-hoz Győry Elek képviselő ur azt a módosítást adta be, hogy az első, második és harmadik bekezdés hagyassék el s azok helyett az általa javaslatba hozott szöveg tétessék. Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e, szemben Győry Elek képviselő ur módosítványával, az igazságügyi bizottság szövegezését — melyet a véderőbizottság előadója is elfogadott — elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)*

Kérem azon t. képviselő urakat, kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség az igazságügyi bizottság szövegezését fogadta el s igy Győry Elek t. képviselő ur módosítványa elesett.

Következik a 4-ik bekezdés, mely meg nem támadtatván, azt hiszem kijelenthetem, hogy az elfogadtatik. *(Helyeslés.)*

Az ötödik bekezdéshez a szöveg világossága kedvéért a honvédelmi minister ur azt a módosítást adta be, hogy ezen szavak helyett »ezen esetekben« tétessék: »a királyi bíróságok hatáskörébe utalt mindezen esetekben«.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e ezen beillesztést elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik.

A 6., 7., 8. bekezdés meg nem támadtatván, elfogadtatnak.

Következik a 69. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 69. és 70. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak; olvassa a 71. §-t).*

Bolgár Ferencz: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Én az igen t. honvédelmi minister urhoz volnék bátor egy kérdést intézni. *(Halljuk!)* Mikor 1887-ben a katonák özvegyeinek és árváinak ellátásáról hozatott törvény, akkor a pénzügyi bizottságban Falk Miksa t. képviselő ur egy határozati javaslatot terjesztett be, melyet ugy a bizottság, mint a képviselőház és főrendiház elfogadott. Az osztrák képviselőházban hasonlóképen egy ide irányuló határozati javaslat lett elfogadva és az osztrák urakháza is sürgette a kérdés megoldását egy Huyn gróf táborszernagy által nem rég beterjesztett és a ház által elfogadott resolutio által. A magyar képviselőház által elfogadott határozati javaslat a következő:

„A kormány utasittatik: kezdjen tárgyalásokat a monarchia másik kormányával oly czélból, hogy azon esetre, ha ez által az állami kincstárra túlságos teher nem háramolnék, az ezen törvényben foglalt kedvezmények kiterjesztessenek ezen törvény létrejöttekor már nyugdíjazott azon tisz-

tek özvegyei és árváira is, kik tettleges szolgálatuk ideje alatt megnősültek.“

Miután a t. ház már 1887. márczius 28-án fogadta el ezen határozati javaslatot és azóta két év telt el a nélkül, hogy hallottunk volna a kérdésről; minden commentár nélkül — az ügy beszél magáért — bátor vagyok a t. honvédelmi minister urhoz kérdést intézni az iránt, hogy mi történt az ügyben eddig, mit szándékozik tenni jövőben, vagyis mikorra várhatjuk ezen sok existentiát érintő kérdés végleges megoldását? *(Helyeslés a baloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Ugy hiszem, a t. képviselő ur meg van győződve arról, hogy ha tőlem függene, én azonnal, a legszivesebben hozzájárulnék, hogy ezen kivánsága teljesedésbe menjen. Hanem itt egyéb nehézségeken kivül pénzügyi nehézségek is merültek fel. Az ügy jelenlegi stadiumát jelzem azzal, hogy ezen kimutatások, melyek az özvegyek és árvákra vonatkoznak, nem készültek el. Jelenleg az ügy tárgyalás alatt van. Hogy mikor lesz befejezhető, azt most előre megmondani nem lehet, de ugy hiszem, hogy sokáig huzódni nem fog. A nélkül, hogy positiv igéretet tehetnék, remélem, lehetséges lesz a ház akkori határozata értelmében, hogy az özvegyeket és árvákat is, kiknek férjeik, illetőleg atyáik, mikor a törvény létre jött, nyugállományban voltak, ezen törvény jótéteményeiben részesitjük. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: A 71. §. meg nem támadtatván, kijelenthetem, hogy az a ház többsége által elfogadtatik.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a czimet: „Átmeneti intézkedések“, mely változatlanul elfogadtatott; olvassa a 72. §-t).*

Kállay Zoltán: T. képviselőház! Ugy az 1868-ik évi, mint a jelenlegi véderőtörvény szerint is a sorozásnál való megjelenésnek kötelezettsége három évben volt és van megállapítva és a negyedik korosztály kivételesen csak oly járásokban hivatott fel, melyek az előirt ujonczjutalékot ki nem állitották; de ilyenkor, mint csak rendkivüli intézkedésről, a honvédelmi minister ur részéről utólagosan a háznak mindenkor jelentés tétetett. Ezen, a sorozásnál való 3 évi megjelenés kötelezettsége 20 évi gyakorlat után annyira átment a nép életébe, hogy a törvényekkel nem foglalkozó, irás és olvasás tudatlanoknál, mintegy apáról fiura átöröklött az a tudat, hogy a sorozáson háromszor megjelentek és be nem soroztattak, ezzel hadkötelezettségöknek eleget tettek, szabadon megnősültek és családot alapitottak.

Én már súlyos intézkedésnek tartom a törvénynek azon intézkedését, hogy az 1866-ban szülöttek, tehát a 4-ik korosztályt képező hadkötelesek felhivatnak; de ezt elfolgadom és indokolni tudom az által, hogy ezen évben a 20 évesek, vagyis az első korosztálybeliek nem fognak a sorozásnál megjelenni. De az 1865-ben születtek, tehát az 5. korosztály felhivását sem méltányossági, sem szükségességi indokból elfogadni nem tudom. *(Helyeslés.)*

Mert, t. ház, igaz, hogy a folyó évi sorozásnál a 20 évesek hiányozni fognak és igy hiányozni fog az a korosztály, a mely tapasztalás szerint a legtöbb hadköteles ifjut szolgáltatja. De ezen hiány fedezhető lesz az által, hogy az egész országban felhivatik a 4-ik korosztály, másrészt pedig fedezhető az által, hogy a 21 éves k, tehát a fejlettebb korú ifjuság fog a sorozásnál, mint első korosztály megjelenni. És igy méltán felvethető az a kérdés, vajjon méltányos és szükséges-e, hogy az 5. korosztály, vagyis az 1865-ben születtek, a kik legtöbbnyire nős és családos emberek, sorozásra állittassanak és igy a sorozással járó zaklatásoknak, esetleg a besoroztatás veszélyének is ki legyenek téve. Én ezt következményeiben nagyon súlyos intézkedésnek tartom, azért bátor vagyok indítványozni, miszerint az 5. korosztály behivásától álljunk el.

Kérem, hogy az erre vonatkozó módosítványomat elfogadni méltóztassék. *(Általános élénk helyeslés.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Szathmáry György jegyző *(olvassa):* „Módosítvány a 72-ik szakaszhoz: Az 1865-ik évszám hagyassék ki. Beadja Kállay Zoltán.“

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Én teljesen osztozom mindazon nézetekben, a melyeknek az előttem szólott t. képviselő ur kifejezést adott, de ha daczára annak, mégis felvettük a törvényjavaslatba, 1865-ben születetteket, ezt azzal bátorkodom indokolni, hogy mostan már az átmenet alkalmával ugyszólván teljesen kimerített korosztálylyal lesz dolgunk, nagyon természetes, hogy az ujonczozási eredmény előreláthatólag igen silány lesz.

Hoitsy Pál: A magyar ember sohasem silány!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Csakis számra nézve! Hogy ezt némileg pótoljuk, azért vettük fel az 1865-ben születetteket. Átlátván azonban, hogy ez nagyon súlyos intézkedés, azért készséggel beleegyezem abba, hogy az 1865-ben születettek ezen behivatástól megkiméltessenek. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: A 72. szakaszhoz Kállay Zoltán képviselő ur azon módosítást adta be, hogy annak szövegéből az első sorban ezen szavak „1865“ töröltessenek és e helyett az „és“ szó az 1866-ik év elé tétessék.

Ennél fogva kérdeznem kell a t. házat: fentartja-e Kállay Zoltán képviselő ur módosításával szemben az eredeti szöveget változatlanul, igen

vagy nem? *(Nem!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy nem tartja fenn és igy Kállay képviselő ur módosítványa el van fogadva.

Következik a 73. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 73. és 74. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak; olvassa a 75. §-t).*

Madarász József jegyző: Meszlényi Lajos!

Meszlényi Lajos: T. képviselőház! *(Halljuk!)* A t. kormány 109 többsége locuta és causa most már finita; ez a 109 többség vállalkozott a 25. §-nál arra, hogy elvégezze azt a profos szerepet, a melyet ezen törvény fog azokra az önkéntesekre szabni, a kik tiszti vizsgájukat nem tevén le, megbuknak és a második esztendőt szolgálni fogják.

T. ház! Midőn ez a 109 többség a két generalis commandójára megszavazta a 25. §-t, csak pártérdeket szolgált. Engedjék meg, hogy én a jelen szakasznál szivükhöz forduljak *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Nincs!)* és azt mondjam önöknek, hogy ha már büntetnek és büntetni akarnak, legyenek legalább igazságosak e büntetéssel. Már pedig nem lehetnek igazságosak, ha ezt a törvényt azonnal kiterjesztik mindazon önkéntesekre is, a kik a jövő évben fognak szolgálni, a kiknek a törvény életbeléptetéséről esztendőkkel ezelőtt még fogalmuk sem volt, a kik, azt gondolván, hogy ha megbuknak, azért csak egy évig fognak szolgálni, nem készültek el a német nyelvre kellőleg. Ellenben azok, a kik csak 3—4 év mulva fognak szolgálni, mivel már ma tudják, hogy ez a törvény teljesen érvényben van és hogy a tiszti vizsgát csak ugy tehetik le, ha a német nyelvben kellő jártassággal birnak, iparkodni fognak, hogy mostantól fogva, mikor V. osztálybeli tanulók, három év alatt a német nyelvet annyira elsajátítsák, hogy az önkéntesi vizsgán megállhassanak.

A mondottaknál fogva én a 75. §. harmadik bekezdése után a következő új bekezdést indítványozom *(olvassa)*: „A 75. §-hoz a harmadik bekezdés után új bekezdésül tétessék: Jelen törvény 25. §-ának azon intézkedése, hogy a tartalékos tiszti vizsgának meg nem felelő önkéntesek még egy évet kötelesek utánszolgálni, csak az 1893. év október elsején lép életbe.“ *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Kérem módosítványom elfogadását.

Madarász József jegyző: Lázár Árpád!

Lázár Árpád: T. képviselőház! *(Halljuk!)* Az esetben, ha igen tisztelt barátom, Meszlényi Lajos módosítványát nem méltóztatnék elfogadni, bátorkodom egy módosítványnyal lépni a' t. ház elé és kérni a t. házat, hogy azt elfogadni méltóztassék. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ugyanis, miután már a jelen véderőjavaslat 25. §-a, mely ugy a magán-, mint az állami és társadalmi életbe is vakmerően belenyuló intézkedéseket tartalmaz, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* el van fogadva, nekünk, a kik e szakasz életbeléptetése ellen küzdöttünk, most már kötelességszerű hivatásunk nem lehet egyéb, mint az, hogy minden oly intézkedést, mely e sérelmes szakaszra vonatkozik, vagy ezzel összeköttetésben áll, lehetőleg enyhítsünk. *(Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ebből kifolyólag vagyok bátor a t. ház figyelmét igen-igen rövid időre kikérni. *(Halljuk!)*

Általánosan ismert tény az, hogy a 25. §. körül felmerült heves harcznak egyik fő indító oka a két évi, büntetésszerű szolgálat behozatala volt *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* s azon módozat, melytől ennek elkerülhetése függővé van téve. *(Ugy van! balfelől.)* Teljes meggyőződésem az, hogy ha ezen két évi szolgálat be nem hozatott volna, maga a nyelvkérdés is, ha nem is tökéletesen, de némileg bár, mellőzve lett volna és igy az egész vita nem öltött volna oly mérveket, a minőket öltött. *(Helyeslés balfelől.)* Lesujtó és megszégyenítő a második évi szolgálat, de még lesujtóbbak és ugyszólván megsemmisítőbbek azon feltételek, melyeknek egyik legfőbbike a német nyelv tudásának követelése a magyar államban egy magyar ifjútól.

Visszatekintve az 1868-ik évre, a midőn ily természetű törvénynyel legelőször találkoztunk, a melyet hazánk legjelesebbjei alkottak, általánosan ismert tény, hogy az akkori törvényhozók meg voltak győződve a felől, hogy ezen törvény nem képezi a nemzet minden aspiratiójának non plus ultráját, hanem az adott viszonyok és körülmények közt egy oly kiindulási pontot, egy oly alapot, a melyen, ha a nemzet épiteni akar, nemzeti irányban tovább épithessen s igy véderőnket időnkint nemzeti irányban fejleszthesse.

Ezt hirdette hazánk nagy fia, Deák Ferencz is. *(Ugy van! balfelől.)* 20 éve mult annak, t. ház. Remélhette-e az akkori politikusok legpessimistábbja is, hogy husz év mulva ily silányul lesz kihasználva; *(Ugy van! Ugy van! balfelől)* remélhette-e, hogy 20 év mulva a magyar képviselőház nem a felett fog vitatkozni, hogy mikép lehessen az akkor megszerzett alapot tovább fejleszteni, hanem mikép lehessen azt az aláaknázás és ezt szükségszerűen követő végmegsemmisüléstől megmenteni? *(Helyeslés balfelől.)* Most pedig, t. ház, midőn sikerült a kormánynak a 25. §. alakjában egy veszedelmes petárdát ezen alap alá tenni, küzdelmünk, fájdalom, most már azért folyik, hogy mikép lehessen ezen veszedelmes szétrobbantó erőt, pillanatnyira bár, ellensúlyozni. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ez bizonyára sajnálatos kiábrándulás lehet egy akkor még szebb jövőt reménylő politikusra nézve, mindenesetre azonban kétségbeejtő sivár eredménye húszéves politikai

életünknek. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* A mily joggal remélték az akkori komoly politikusok azt, hogy a szerzett alapból kiindulva, idővel nemzeti irányban fejlődhetünk, ép oly joggal várhatta a mostani ifjúság — és pedig annyival inkább, mert a kormány folyton hirdette, hogy a magyar állam napról-napra erősbödik — hogy midőn egy új véderőtörvény alkotásáról van szó, egy oly véderő-törvényjavaslattal fog találkozni, mely nemzeti igényeinknek teljes mértékben megfelel. *(Ugy van! balfelől.)* De nem remélhette azt, a mi, fájdalom, most megtörtént, nem remélhette soha, hogy mindezen aspiratiók nemcsak hogy kielégítést nem nyernek, de még a régi alap sem tartatik szem előtt, hanem igenis, meghamisittatván az egész alap, az ifjúság ma oly kényszer alá van helyezve, mely eddigi egész neveltetési irányával határozott ellentétben van, annak kiirtását czélozza. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ha tehát, t. ház, azok is, a kik évek hosszú során át a kormány iránt bizalommal nem viseltettek, nem voltak képesek ezt előre látni, annál kevésbé sejthette az ifjúság, az az ifjúság, a mely, mint tudjuk, a kormány, de főkép a kormányelnök szabadelvűségében évek hosszú során át eddig, fájdalom, mindig bizni és hinni tudott. *(Helyeslés balfelől.)*

Ennek kifolyása az, hogy az ifjuság egy nagy része nem lévén elkészülve ily csapásra, besoroztatta ugyan magát, de tanulmányainak folytatása czéljából, vagy pedig más indokokból: azon reményben talán, hogy rosszabb sors reájuk ugy sem várhat, elhalasztották a tényleges szolgálat teljesítését, most oly helyzetbe jutott, hogy oly törvénynek kell hogy magát alá vesse, a mely reá jogosan tulajdonképen nem is volna alkalmazható.

Továbbá a dolog természetéből folyik ki, hogy ha az illetők tudták volna, hogy ily törvény fog létre jönni, egy-két évvel már előbb kiszolgálták volna az önkéntesi időt. De mondom, erre elkészülve nem lévén, most csak ennek a törvényjavaslatnak áldozatai lesznek, ha a 75-ik §. oly értelemben fogadtatnék el, mint az a javaslatban fogalmazva van. Én azt hiszem, hogy az az ifjuság, mely a régi törvény alapján szerezte meg magának a jogosultságot és az ebből kifolyó kötelezettzéget, csakis a régi törvényt tarthatja magára kötelezőnek, továbbá amaz általánosan elfogadott elvből kiindulva is, hogy a törvénynek visszaható ereje soha sem lehet, azt hiszem, a t. ház el fogja fogadni a következő módosítványomat, a mely szerint a 75. §. második bekezdésének eme szavai: „tényleges szolgálat alatt álló“ hagyassanak ki és helyettük ez a szó iktattassék be: „felavatott“. Az 5-ik bekezdés pedig elesik. *(Helyeslés balfelől.)*

Elnök: Fel fog olvastatni a módosítvány.

Madarász József jegyző *(olvassa).*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve. Hogy ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: T. ház! Én szivesen elismerem azt, hogy egyik-másik egyéves önkéntes, a ki már felavattatott, de még tényleges szolgálatot nem teljesített, ha tudta volna, hogy ez a törvényjavaslat be fog terjesztetni, talán előbb teljesítette volna szolgálati kötelezettségét. Ezt — mondom — elismerem, de hiszen már több mint egy éve, hogy a lapokban is megvitatták e törvényjavaslatot, sőt már előbb is szó volt erről; de ha nem is lett volna szó erről, megengedem, hogy egyesek talán sújtva lesznek e törvény folytán, az állam érdeke azonban előttem sokkal fontosabb, mintsem hogy a törvénynek üdvös hatálya megint négy évre elodáztassék; most 1889-ben vagyunk, a módosítás szerint 1893-ra volna elhalasztandó a törvénynek hatályba lépte. Ennyi időre lehetetlen az elhalasztás. Ismétlem, hogy bár elismerem, hogy egyesek talán sújtatnak a törvény által, mégis az állam érdekében kérnem kell, hogy a törvényjavaslat ezen szakaszát változatlanul elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! A 75. §-hoz két módosítvány adatott be. Egyiket Lázár Árpád képviselő ur, a másikat Meszlényi Lajos képviselő ur adta be. Minthogy a módosítványok különböző bekezdésekhez adattak be, bekezdésenkint kell a szavazásnak megtörténnie.

Az első bekezdés nem támadtatván meg, azt elfogadottnak jelentem ki.

A második bekezdéshez Lázár Árpád képviselő ur azon módosítványt adta be, hogy az első sorban levő ezen szavak helyett: „tényleges szolgálat alatt álló“ tétessék: „felavatott“. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a módosítvány ellenében az eredeti szöveget elfogadni? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség az eredeti szöveget fogadja el, ennél fogva a módosítvány elesett.

A harmadik bekezdés nem támadtatván meg, azt elfogadottnak jelentem ki.

Ezután Meszlényi Lajos képviselő ur egy új bekezdést hoz javaslatba, mely következőleg hangzik: „Jelen törvény 25-ik §-ának intézkedése, hogy a tartalékos tiszti vizsgán meg nem felelő önkéntesek még egy évet kötelesek szolgálni — 1893. október 1-én lép életbe“. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e Meszlényi Lajos képviselő ur indítványát elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a szélső balon: Ellenpróbát!)* Kérem azon képviselő urakat, a kik nem fogadják el, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el a módosítványt.

A 4-ik bekezdés meg nem támadtatván, elfogadtatik.

Az 5-ik bekezdést Lázár Árpád képviselő ur kihagyatni javasolja. Kérdem tehát a t. házat, méltóztatik-e a bizottság szövegezése szerint fentartani a bekezdést, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* A kik fentartják a bekezdést, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség fentartja a bekezdést.

Következik a 76. §.

Szathmáry György jegyző *(olvassa a 76—80. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak).*

Elnök: Következnek most a határozati javaslatok. Első a véderő-bizottságé.

Münnich Aurél előadó: T. ház! Ezen határozati javaslatok benyujtására egy eset adott alkalmat, a mennyiben egy képviselő ur a véderő-bizottságban felhozta azt, hogy a törvényhozás azon tagjai, kik egyuttal tartalékosak is, az illető ezredparancsnokok által törvényhozói kötelezettségük teljesítésében néha akkor akadályoztatnak, ha a szolgálat érdeke ezt nem is indokolja, azaz a mennyiben akadályoztatnak abban, hogy az üléseken részt vehessenek. Miután a véderő bizottság ebben a népképviseleti jogok sérelmét látta, utasittatni kivánja a honvédelmi minister urat, hogy e tekintetben a szükséges intézkedéseket e baj elhárítására nézve tegye meg. Miután a mai ülés folyamán ugy a honvédelmi minister ur, mint a ministerelnök ur e tárgyban nyilatkoztak, tudniillik, hogy e kérdés még az ülésszak alatt beterjesztendő vagy törvényjavaslat, vagy más uton el lesz intézve, a magam részéről kérem a t. házat, hogy e határozati javaslat fölött most dönteni ne méltóztassék, hanem az abban foglalt intézkedések megtételét hasonlóképen akkorára halasztani méltóztassék, a mikor az illető javaslat be lesz terjesztve. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e az előadó ur azon javaslatát elfogadni, hogy a határozati javaslat fölött szavazás ne történjék, hanem a kérdés akkorra halasztassék, a midőn Irányi Dániel képviselő ur indítványa fog tárgyaltatni, igen vagy nem? *(Általános helyeslés.)*

E szerint ezt határozatképen kijelentem.

Ezzel e törvényjavaslatnak azon részei, a melyek eldöntés elé kerülhettek, el vannak intézve.

Nagy István és Fenyvessy Ferencz képviselő urak által azonban *(Halljuk! Halljuk!)* új szakaszok hozattak javaslatba, a melyek a 25. §. után volnának felveendők. A bizottság ezekre vonatkozólag ma reggel jelentését be is adta, szükséges tehát, hogy ezekre nézve is határozzon a ház, mert e nélkül e törvényjavaslat tárgyalása befejezve nincs. Már intézkedtem, hogy e bizottság által beadott jelentés azonnal kinyomassék, remélve, hogy az az ülés folyamán ki is lesz osztható. De minthogy eddig még meg nem érkezett, azt hiszem, czélszerű lesz ugy intézkedni, hogy a jelentés még ma délután minden képviselő urnak lakásán kézbesittetvén, holnap tárgyaltassék. *(Helyeslés jobbfelől. Felkiáltások balfelől: Holnapután! A házszabályokkal ellenkezik!)*

Ez nem ellenkezik a házszabályokkal; mert már volt eset rá, hogy bizottsági javaslatokat rögtön tárgyalt a t. ház. A javaslatot a képviselő urak már ismerik, délután a jelentést is megkapják.

Ha tehát méltóztatik beleegyezni, a bizottsági jelentés tárgyalását a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére tűzöm ki. Más tárgy nem lévén, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 30 perczkor.)

217. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. április hó 2-án, kedden.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett föliratok és kérvényekről. Elnök előterjesztése a ház közelebbi munkarendjéről. A véderő-bizottság jelentésének tárgyalása. Nagy István és Fenyvessy Ferencz indítványát illetőleg. A pénzügyi bizottság jelentése a gácsországi és magyar nyugoti vasutak megváltásáról. A kérvényi bizottság jelentése a kérvények 12. sorrendjéről.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza és gróf Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Szathmáry György, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa az 1889. évi április hó 1-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a telekkönyvvezetők országos egyesülete választmányának Andaházy László képviselő által beadott kérvényét, melyben a telekkönyvvezetők részére 10, illetőleg 5 évi szolgálati idő után engedélyezett pótlék tárgyában kérvényez;

továbbá a nagyszebeni állami polgári leányiskola tanitóinak gr. Horváth-Tholdy Lajos, és a zseniczai m. kir. állami polgári iskolai tantestület tagjainak Tarnóczy Gusztáv képviselő által beadott kérvényét, melyben a rájuk vonatkozó 1875. évi XXXII. törvényczikket az 1885. évi XI. törvényczikk szellemében megváltoztatni kérik.

E kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs és más előterjesztés sincs bejelentve.

Azt hiszem, t. ház, hogy a véderő-törvényjavaslat tárgyalása nemsokára talán már be lesz fejezve. Ennél fogva czélszerű lenne, ha a ház t. tagjai méltóztatnának megállapodni az iránt, hogy mik lennének a legközelebbi idők teendői. *(Halljuk! Halljuk!)* Erre vonatkozólag a következő előterjesztést vagyok bátor tenni *(Halljuk! Halljuk!)*

Hogy ha a véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása ma befejeztetnék, akkor holnap tartatnék egy ülés a törvényjavaslat harmadszori megszavazása czéljából és azután ugy gondolom, mindjárt a holnaputáni ülés napirendjére „Az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak elhárítására szükséges költségeknek fedezéséről“ szóló törvényjavaslatot lehetne tűzni, melyre nézve a bizottsági jelentés 254. szám alatt van kinyomtatva s a ház t. tagjai közt szétosztva.

Ennek befejezése után következnének azon

vasuti előterjesztések, a melyek a ház t. tagjai közt már szintén ki vannak osztva, ezután tárgyalásra tűzetnének a pénzügyi bizottság 285. számú jelentése, a közmunka- és közlekedési minister ur által „a cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kölesöneinek convertálása tárgyában“ beadott 277. számú törvényjavaslatot illetőleg;

továbbá a közlekedésügyi bizottság jelentése a kormányelnök ur által beterjesztett, „a Suezcsatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október hó 29-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről szóló törvényjavaslat tárgyában;

azután a közlekedésügyi bizottság jelentése a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által beterjesztett, „a m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-haraszti helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekű vasutvonal engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás iránt“ szóló 288. számú törvényjavaslat tárgyában;

és ezután a közmunka- és közlekedésügyi minister ur jelentése „a belisce-kapelnai helyi érdekű vasut engedélyezésére vonatkozó 269. sz előterjesztés, továbbá a Deéstől Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről, végre a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről.

Ha ezeken kivül is adatnának be jelentések, ezek akkor fognak felvétetni, a mikor ezt az idő engedi.

Végre a jövő hét folyamán vétethetnének fel azon leszámolások, a melyekre vonatkozólag a jelentések beadattak. Ezen jelentések szólnak a Magyarország és Horvát-Szlavonországok között az 1886. évre eszközölt leszámolás felülvizsgálásáról, továbbá az 1885—86. évi, végre 1887—88. évi közösügyi zárszámadásokra alapított leszámolás szerint Magyarország terhére vonatkozó tartozások fedezéséről.

Ezeket, t. ház, azért jeleztem, hogy a képviselő urak tájékozva legyenek az iránt, hogy mik lesznek a legközelebbi teendők. *(Helyeslés.)*

A legelső természetesen a Vaskapu szabályozására vonatkozó előterjesztés lesz, mely a esütörtöki ülésben vétetik fel.

Most következik a napirend, vagyis a véderő-bizottság 305. számú jelentése Fenyvessy Ferencz és Nagy István képviselő urak által beterjesztett indítványok tárgyában. Az első szó illeti a bizottság előadóját.

Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója: T. ház! Fenyvessy Ferencz képviselő ur módosítványt nyujtott be, mely szerint a véderőről szóló törvényjavaslat 25. és 26. §-a közé egy új szakasz volna iktatandó, mely szerint:

„Azon katonaköteleseknek, kik a tudomány vagy művészet valamely ágában, vagy a közjó javára szolgáló valamely más tevékenységben kitüntették magukat:

a honvédelmi ministernek jogában áll az egyévi tényleges szolgálat kedvezményét megadni, tekintet nélkül az illetők előtanulmányaira.“

A véderő-bizottság maga is méltányosnak tartja ezen kedvezmény megadását, de véleménye szerint az ilyen specialis kivánságok megadására vonatkozó felhatalmazvány már tényleg a 25. §. ötödik bekezdésében benfoglaltatik. Minthogy pedig nagyon bajos volna taxative felsorolni az egyes eseteket, azt ajánlja a bizottság, hogy ezen kérdés az említett felhatalmazás alapján oldassék meg és hogy ezen új szakasz ne fogadtassék el.

Nagy István képviselő ur szintén módosítványt terjesztett be, mely szerint a 25. és 26. §§-ok közé egy öt pontból álló új szakasz volna felveendő. Minthogy azonban a véderő-bizottság többsége meggyőződött arról, hogy az ezen módosítvány 1., 2. és 3. pontjában foglalt kérdések már a véderőről szóló törvényjavaslat 25. §-ában nyertek megoldást, minthogy továbbá a 4. pontban foglalt kérdés a t. honvédelmi minister kijelentése szerint a kiadandó utasításokban a módosítvány értelmében fog szabályoztatni, vagyis az abban foglalt kedvezmény a második évben szolgáló önkénteseknek meg fog adatni; minthogy végre a véderő-bizottság többségének véleménye szerint az 5. pontban foglalt kérdés nem a véderő-törvény tárgyalásakor döntendő el, hanem az az 1888: XVIII. t.-cz. keretébe tartozik: van szerencsém kérni a t. házat, hogy a Nagy István képviselő ur által beadott módosítványt elfogadni ne méltóztassék.

Ezzel kapcsolatosan kötelességemnek tartom a bizottság tárgyalása alapján az egyes pontokra nézve következő megjegyzéseket tenni.

A 25. §. és általában a törvényjavaslat sehol sem mondja ki, hogy a második évet szolgáló önkéntesek elvesztik önkéntesi jellegüket. Ellenkezőleg már a 25. §-ban biztosítva van számukra az a kedvezmény, hogy a laktanyán kivül lakhassanak és bizonyos feltételek alatt a tiszti tanfolyamon is részt vehessenek. Már itt is kifejezést nyer tehát az, hogy az ily önkéntes megtartja önkéntesi jellegét és a bizottság nézete is az, hogy e jelleget az illetők el nem vesztik, akár állami, akár saját költségen szolgálnak.

A mi a 2-ik pontot illeti, azok a feltételek, melyek mellett az önkéntesek a tiszti tanfolyamot a második évben is látogathatják, határozottan körül vannak irva; s igy a ház ezzel ellenkező megállapodásokat, véleményem szerint, már nem hozhat.

A 3-ik pontot illetőleg a bizottság nézete a következő: minthogy a 25. §-ban már körül van irva a második évben szolgáló önkéntesek szol-

gálata és hivatása, a mely határozottan kizárja felső tanintézetek rendes és folytonos látogatását, e pont is ellenkeznék a 25. §. rendelkezésével. De kivihetetlen volna ez indítvány már azért is, mert épen a 25. §. értelmében az egyéves önkéntesek ezentúl saját csapattestüknél fognak szolgálni és a második évet annak alosztályánál töltik el. Igy beállhat az az eset, hogy az önkéntesek oly helyen fognak szolgálni, a hol felsőbb tanintézet nincs s igy az illetők nem is iratkozhatnának be. Ha pedig egyesek megkapnák ezt az engedélyt, az privilegium volna, melyet a bizottság nem helyeselhet.

A 4-ik pontra nézve megjegyzem, hogy a végrehajtási utasítások fognak gondoskodni arról, hogy az önkéntesek a második évben az ugynevezett kisebb laktanyai szolgálatokra ne legyenek alkalmazhatók.

A mi végül az 5 ik pontot illeti: ez az 1888: XVIII. törvényczikk módosítása nélkül is teljesíthető lesz. Erre nézve a honvédelmi minister ur kijelentette, hogy az említett törvényczikk végrehajtási utasításaiban fel lesz véve egy pont, mely szerint a második évet szolgáló önkéntesek e törvény rendelkezései alá nem vonhatók. Igy elesik a t. ellenzéktől hangoztatott az a veszedelem, hogy ily önkéntesek esetleg még harmadik évet is kénytelenek legyenek szolgálni.

Kérem ennél fogva a t. házat, hogy az elmondottak tudomásul vétele mellett a módosítványok elfogadását mellőzni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József jegyző: Nagy István!

Nagy István: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* Midőn a ház e hó 27-iki ülésén benyujtott indítványom elfogadását újból is kérem a t. háztól, igérem, hogy lehető legnagyobb tárgyilagossággal igyekszem felsorolni mindazon érveket, melyek indítványom elfogadása mellett szólnak. Szabadjon tehát rövid felszólalásom tartamára a t. háznak becses türelmét kérnem. *(Halljuk! Halljuk!)* Figyelemmel olvasván át a t. véderőbizottságnak indítványomra vonatkozó jelentését, indítványomnak csak 2-ik pontja az, melyre nézve a t. honvédelmi minister urtól várható megnyugtató kijelentés esetén belenyugszom abba hogy indítványom ezen pontjában foglaltak a véderőről szóló új törvényhez kiadandó utasításban nyerjenek kellő elintézést. Megnyugtatónak pedig akkor fogom az igen t. honvédelmi minister urnak kijelentését tartani, ha szives lesz itt, a t. házban, kijelenteni azt, miszerint az említett utasítás akként fog szólni, hogy azon egyéves önkéntesek, kik az első szolgálati év elteltével rangot nyertek, tehát közlegények nem maradtak, azok az önkéntesi elméleti tanfolyamban leendő részvételtől kizárhatók nem lesznek. Ily értelmű biztosítás mellett belenyugszom abba, hogy az indítványom 2. pontjában foglaltak az utasításban nyerjenek kellő megoldást. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De ha köszönettel veszem is tudomásul a t. minister urnak a t. véderő-bizottság említett jelentésében foglalt ama kijelentését, hogy az önkéntesek önkéntesi jellegüket az esetleges második szolgálati év alatt megtarthatják, ugy mégis sokkal fontosabbnak tartom indítványom ezen pontját, hogysem annak az utasításba leendő felvételét elégségesnek tarthatnám; hanem ellenkezőleg, határozottan kell e pontnak az általam javaslatba hozott új 26. §. szövegébe leendő felvételét kérnem. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ezen kivánságom ugyanazon indokokban leli magyarázatát, melyek miatt a tiszti vizsga nyelvkérdését is magában a törvényben és nem az utasításban kivántuk szabályoztatni, miért is ezen indokok újabbi felsorolását ezuttal szükségesnek sem tartom.

Áttérve most már indítványom harmadik és nézetem szerint legfontosabb pontjára, meg kell jegyeznem, miszerint azon indokolás által, melylyel a t. véderő bizottság indítványom ezen pontjának mellőztetését kérte, illusoriussá látom téve indítványomnak a t. minister ur által elfogadott első pontját is. *(Helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Beőthy Ákos: A mit az egyik kézzel ad, azt a másikkal elveszi. *(Derültség.)*

Nagy István: Megmondom mindjárt, hogy miért? Ha a két évi szolgálatra kötelezett önkénteseknek a második évet ezentúl azon ezredeknél kell leszolgálniok, melyeknek kiegészítő kerületébe születésük szerint tartoznak: akkor akárhányszor előadhatja magát azon eset, hogy az ily ezredeknél a tényleg szolgáló önkéntesek csekély száma miatt, elméleti önkéntesi tanfolyam egyáltalán nem is rendszeresittetvén, hiába mondja azután ilyenkor a t. véderő-bizottság jelentése indítványom első pontjának indokolásában: „A második évet szolgáló önkéntes a tiszti tanfolyamban résztvehet“, mert régi magyar közmondás szerint: „a hol nincs, ott ne keress“. Ha a második évet szolgáló önkéntes azon ezredben, melyhez neki a második évben bevonulnia kell, az ott első évüket szolgáló önkéntesek számának csekélysége miatt önkéntesi elméleti tanfolyamot nem talál, akkor ennek a szegény embernek a t. véderőbizottság jelentésében foglalt azon engedmény, hogy: „a tiszti tanfolyamban résztvehet“, absolute semmit sem használ. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)* Én ugyan nem vagyok képes belátni, hogy: minő magasabb katonai érdekek szenvednének sérelmet azon esetben, ha példának okáért az első évüket Kolozsvárott leszolgált, de a tiszti vizsgát ki nem állott — mondjuk — 10 vagy 15 önkéntesnek, kiknek illetőségük szerint a második

szolgálati évben Kolozsvárról — mondjuk — példának okáért Maros-Vásárhelyen állomásozó ezredükhöz kellene bevonulniok, mely utóbbi ezrednél azonban tiszti tanfolyam rendszeresítve nem volna, ily esetben megengedtetnék, hogy tényleges szolgálatuk 2-ik évét is Kolozsvárott töltsék ki. *(Helyeslés a baloldalon.)* De ha már a javaslat az önkéntesekről igy rendelkezett, akkor előttem kettő világos. *(Halljuk! Halljuk!)* Hogy közülök igen soknak az önkéntesi jelleg megtarthatása daczára is lehetetlenné van téve a tiszti rangnak legalább a 2-ik szolgálati év végén leendő elnyerhetése; *(Igaz! Ugy van! a baloldalon)* továbbá, hogy ha kissé behatóbb vizsgálat alá veszszük a törvényjavaslatnak a 2-ik év szolgálati állomására vonatkozó rendelkezéseit, előbb-utóbb is csak azon gondolatra kell ismét jutnunk, hogy e javaslat nem a tartalék-tisztek mennyiségének, hanem a tényleges állományú altisztek minőségének emelését, tehát a műveltebb elemeknek tettleges állományú altiszti állásokra leendő megnyerését czélozza. *(Igaz! Ugy van! a bal és szélső balon.)* Hogy mennyire czélttévesztett a javaslatnak ezen intézkedése, azt már ugy Bolgár Ferencz t. barátom, valamint én is igyekeztünk bebizonyítani; de akár elismerje ezen állításom igazságát a a t. honvédelmi minister ur, akár nem, azt a tételt már azután még sem tartom elfogadhatónak, hogy a 2-ik évet szolgáló önkéntes a szolgálati kötelességek teljesítése mellett polgári szaktanulmányait is ne folytathassa, *(Helyeslés a baloldalon.)* mit a t. minister ur megengedhetőnek azért nem tart, mert ez által szerinte a katonai szolgálat érdekei szenvednének csorbát azon oknál fogva, mert a t. minister urnak a 25. §. tárgyalásakor elmondott beszéde szerint, ha valaki az első szolgálati év végén altiszttté lett is, az azért még sem jó altiszt még, hanem akkor őt altiszti rangjában is az egész második szolgálati év alatt is, ha ilyenre kötelezteténk — mindig az altiszti teendőkben kellene oktatni; de azért jó tettleges állományú altiszttté még akkor sem válnék, hanem ilyenné csak akkor lenne, ha már a 2-ik év kitöltése után a tartalékba tétetnék át és mint tartalékos lenne ismét behíva; ekkor azután a t. minister ur szerint már jó hasznát lehetne venni. Nem szó szerint idéztem a t. honvédelmi minister ur beszédét, de értelme, ugy hiszem, ez volt. Ha most már tekintetbe veszszük azon körülményt, hogy a közös hadsereg előléptetési szabályzata szerint a köznépből besorozott közlegény káplárrá félév alatt, szakaszvezetővé vagy őrmesterré egy év alatt lehet; ha tekintetbe veszszük azon körülményt, hogy az önkéntesek túlnyomó része első szolgálati évük első felének leteltével, tehát április 1-ig, már altiszti rangot nyervén, a második szolgálati félévben az altiszti szolgálatot ugy a laktanyában, valamint a gyakorlatoknál már tényleg teljesítik is, de a minister ur mindamellett mégis azt mondja, hogy az ilyen önkénteseket még egy egész évig kell altiszti kötelességeikre oktatni, hogy majd csak mint tartalékosoknak lehessen az ilyen altiszteknek hasznát venni, akkor lehetetlen, hogy az ember ne legyen kiváncsi megtudni, hogy mik hát azok a felette fontos dolgok, melyeket két évi szolgálat alatt is csak alig lehet elsajátítani? Átnéztem példának okáért a közös hadsereg szolgálati szabályzatának a káplárra vonatkozó rendelkezéseit, hol a 14. és 15. lapon következőket találtam: *(Halljuk! Halljuk! Olvassa.)*

§. 5. Für den Korporal —Unterjäger— Bataillons-Tambour und für den Bataillons-Hornisten der Infanterie, sowie für den Rechnungs-Hilfsarbeiter.

Der Korporal ist einer Kameradschaft — Anzahl von Soldaten — vorgesetzt und muss bei derselben Ordnung und Disziplin, wie strenge Pflichterfüllung aufrecht erhalten.

Er hat den Zugsführer in Ausübung seines Dienstes kräftig zu unterstützen.

Die körperliche Reinlichkeit der Untergebenen, sowie die Reinhaltung der Quartiere muss er sorgfältig überwachen. Sieht ein Mann kränklich aus, oder lässt sich aus anderen Anzeichen bei ihm eine Krankheit vermuthen, so muss ihn der Korporal befragen, zu einem offenen Geständnisse ermahnen und wenn es nöthig erscheint, die ärztliche Untersuchung veranlassen.

Der Instandhaltung der Montur, Rüstung, Waffen, Munition und Geld-Requisiten, sowie der vorschriftsmässigen und netten Adjustirung hat er besondere Sorgfalt zuzuwenden. Er muss seine Leute öfters, unbedingt aber wenn sie einen Dienst antreten, oder von einem solchen einrücken, visitiren.

Der Korporal hat die ihm unterstellten Rekruten nicht nur in Sinne der bestehenden Vorschriften selbst zu unterrichten, sondern auch darüber zu wachen, dass ihnen keine irrigen Begriffe über den Dienst beigebracht werden.“

Azt mondja ez az utasítás, hogy a káplárnak főleg arra kell ügyelnie, hogy a legénységben „irrige Begriffe“ — téves fogalmak — ki ne fejlődjenek, a mi különben igen helyes, mert az altisztek, a kik rendesen tényleges okokkal igyekeznek az oktatást érthetőbbé tenni, *(Derültség balfelől)* a hol a csizmasarok és ököl játszszák a főszerepet, igen könnyen „irrige Begriff“-eket olthatnak a legénységbe. *(Derültség balfelől.)*

Hoitsy Pál: A minister ur oktatása itt e házban sem sokkal különb! *(Zaj. Mozgás jobbfelől. Elnök csenget.)*

Nagy István: Átnéztem azután a m. k. honvédség szolgálati szabályzatát, mely a közös hadsereg szolgálati szabályzatának hű fordítása és legyen szabad már most ebből — hogy ezzel az

altiszti állás fontosságával már egyszer tisztába jöhessünk — példának okáért a napos tizedesnek már felette fontos kötelességeit felolvasnom. *(Olvassa.)*

A napos tizedes kötelességei: „A napos tizedes közvetlenül az ébresztő után a század szobáiba megy és a legénységet felkölti; erre följegyzi a megbetegedetteket, valamint azon embereket, kik a kihallgatásnál megjelennek és ezeket az őrmesternél, valamint a számvivő altisztnél bejelenti.

A zászlóalj-, vagy féldandár — ezred — paranesnokságnak szóló reggeli jelentést átadja az ügyleti őrmesternek.

Vett meghagyásokról jelentést tesz az őrmesternek és számvivő altisztnek; értesíti a szakaszvezetőket a kiállítandó munkás-legénységről és felügyel a laktanya-folyosók és lépesők tisztogatására.

A könnyű betegeket az orvos elé állítja, jelentést tesz neki a súlyos betegekről és azon gyengélkedőkről, kiket az orvosnak meg kell látogatnia; átadja neki a gyengélkedő könyvet“ *(Zajos derültség a bal- és szélső balon)* — ugy látszik, hogy azok, kik az e fajta katonai műszavakat gyártották, szintén nyelvészeti gyengélkedésben leledzettek — *(Zajos derültség a bal- és szélső baloldalon)* „és ezt, mihelyt az orvosi lelet be van irva, a számvivő altiszthez visszaviszi.

A napos tizedes őrködjék a fölött, hogy a szakáesok teendőiket idejekorán teljesítsék és a kivonuló legénység pontosan jelenjen meg a gyülekező helyen.

Átvételezésekre, közétkezési bevásárlásokra és más efféle szolgálatokra kirendelt egyes embereket ő tartozik átvenni, sorakoztatni és egyesítve a gyülekező helyre vezetni.

A kihallgatási könyvet betekintés végett elviszi a tisztekhez; összegyüjti a kihallgatáshoz rendelt embereket és azokat előző megvizsgálás után az őrmester elé vezeti.

Ő gondoskodik arról, hogy az étkezés rendesen kiosztassék, a távollevőknek elvitessék, vagy számukra melegen tartassék.

Az étkezés után a főzőedények és a konyhák tisztogatása fölött őrködik.

Magatartása az őrségek elosztásánál a 74. §-ban van előirva.

Az eligazítás idejekor a napos tizedes a számvivő altisztet a féldandár — ezred — vagy zászlóalj-segédtiszti irodába s innen a századparancsnokhoz kiséri, mire a paranesot a századtiszteknek és a hadapród-tiszthelyettesnek elviszi.

A napiparanes kihirdetésénél jelen legyen és mindent, a mi szolgálatára vonatkozik, jól meg kell jegyeznie.

A napos tizedesnek akár napközben, akár éjjelen át a század körletében a rend és különösen a század lakatlan helyiségeiben a tisztaság fentartása, valamint egyáltalában a laktanya-szabályoknak a legénység által való betartása érdekében mindig tevékenynek kell lennie és szükség esetében a szoba-paranesnokok és szakaszvezetők befolyását igénybe kell vennie.

A századnál levő foglyokra a napos tizedesnek kell felügyelni.

Ő tartozik felügyelni arra is, hogy a laktanyából vagy a szálláskörletből távozó őrvezetők és közhonvédek szabályszerűleg legyenek öltözködve, mi végből ezek távozásuk előtt nála jelentkezni tartoznak.

Takarodó után megvizsgálja a század szobáit, utána néz, nem hiányzik-e valaki engedély nélkül, nem fordult-e elő valami különös és vajjon a legénységi konyhákban és kályhákban a tüz ki van-e oltva. Mindezekről az ügyeleti őrmesternek az esti kihallgatásnál — továbbá a szolgálatvezető őrmesternek és a számvivő altisztnek, ha jelen vannak azonnal — különben pedig a viszszatértükkor vagy másnap reggel, a reggeli kihallgatásnál jelentést tesz.

Rendkivüli eseményt a napos tizedes azonnal a laktanyában jelenlevő legföljebbvaló századtisztnek vagy altisztnek, az ügyeleti őrmesternek illetőleg ügyeleti tisztnek és a századparancsnoknak jelentsen sürgős esetekben, azon felül saját belátása szerint tegye meg a pillanatnyilag szükséges intézkedéseket.

Riadó esetén a napos tizedes valamely följebbvaló megérkezéseig átveszi a századparancsnokságot és gondoskodik arról, hogy a laktanyán kivül lakó századtisztek azonnal értesittessenek, szükség esetében — vagy a laktanya-ügyeleti tisztes utasitása szerint — fedezet alatt eljöhessenek.

Valahányszor az őt illető jel adatik, haladéktalanul a napos tizedesek gyülekező helyére siet.

Ha egy tiszt a század körletébe lép, a napos tizedes annál jelentkezzék; hasonlóképen ő kisérje a honvédorvost a század körletén belül, midőn az a laktanyában az időszakos orvosi látogatást teszi.

Éjjel a század-ügyeleti tisztesek váltakozva akként végzik a szolgálatot, hogy a tizedes éjfél utáni egy óráig, az őrvezető pedig ettől kezdve az ébresztőig virraszt a századkörlet biztonságának, csend és rendjének fentartására.

Ha a laktanyában netán éjjel tüz támadna, vagy riadót fujnának — vernének — a század-ügyeleti tisztes a tiszteket és a legénységet lehető leggyorsabban felkölti.

A napos tizedes az előbbi pontokban felsorolt valamennyi kötelességeit részint személyesen végzi, részint az ügyeleti őrvezető által végezteti, a fontosabbakat azonban minden esetre mindig önmaga teljesítse.“

Ime, t. ház! Ez tehát az a megmérhetetlen

kiterjedésü, nagy felelősségü altiszti hatáskör, melynek titkaiba egy müvelt embert két év alatt is alig lehet beavatni, *(Derültség balfelől)* holott a sokkal nagyobb felelőssséggel járó tartaléktiszti állás kellő betölthetésére egy év elégséges.

Ugy, hogy egy sajátságos lépcsőzet megy lefelé és tulajdonképen ezen okoskodás alapján, hogy minél magasabb a rang, annál kevesebb a képzés, majdnem azt lehetne kiokoskodni a laicusnak, hogy a ki generalis akar lenni, jelentkezzék egy heti szolgálatra, annak elteltével felavatják. *(Egy hang a szélső balon: Annak kell leg kevesebbet tudni!)*

Én azt hiszem, t. ház, hogy a most felsorolt teendők elsajátítására egy tudományosan képzett embernek nem két év, de félév is elégséges és azért az igen t. minister ur szokott katonás őszinteségének legszebb jelét akkor adta, midőn szinte a 25. §. felett folytatott vitában egy izben világosan kijelentette, hogy az önkéntesi szolgálat második évében már többé nem a tiszt-, hanem az altiszt-képzés a főczél. Mi is esak azt állítottuk a javaslat főczéljául és hogy helyesen okoskodtunk, midőn ezt állítottuk, arról engemet a t. véderő-bizottság jelentésének indítványom 3-ik pontjára vonatkozó része ismét újból meggyőzött. Ha azonban a t. honvédelmi minister ur engemet ezen vélekedésemnek szerinte téves voltáról alaposan akar meggyőzni, akkor méltóztassék is beleegyezni abba, hogy a javasoltam 3-ik pont elfogadtassék és igy a törvény szövegébe vétessék fel azon rendelkezés, hogy a kétévi tényleges szolgálatra kötelezett önkéntesek — akár részt akarnak venni a tiszti tanfolyam előadásain, akár nem — polgári tanulmányaiknak folytatására okvetetlenül feljogosittassanak.

A védköteles ifjuság életérdekeit látom e szakasz elfogadása nélkül komolyan veszélyeztetve. Egész indítványomat értéktelennek tekinteném, ha ezen pontnak a törvény szövegébe leendő felvételét nem kivánnám. Azért az indítvány ezen pontjához feltétlenül kötelességszerüen ragaszkodom *(Élénk helyeslés balfelől)* minden körülmények között és meg vagyok győződve, hogy ha a csapatiskolákra vonatkozó utasításban jövőre is meghagyatnék azon rendelkezés, hogy a nappali órák bizonyos része a katonai szolgálatnak tartatik fenn, másik része azonban a két évet szolgáló önkénteseknek polgári tanulmányaiknak folytathatására áll rendelkezésére, ugy a t. eultusminister ur is megtalálná — tőlem kétségbe nem vont jóakaratával — ezen fontos kérdés ezélszerü megoldásának kulesát. Mindezeknél fogva ismétlem, kénytelen vagyok indítványom eme legfontosabb pontját változatlanul fentartani. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A negyedik pontot, mely arról rendelkezik, hogy az önkéntesek a tábori és kaszárnyai munkák teljesítése alól mentesitendők, hajlandó vagyok azon esetben visszavonni, ha indítványomnak — a jelleg megtartására vonatkozó — első pontja fogadtatik el változatlanul, mert ha ez nem történnék, akkor kénytelen vagyok ezt a pontot is fentartani.

Végül tekintettel azokra, mik az utasításokról általában, valamint azok értékéről e hosszú vita alatt elmondattak, az 5-ik pontnak is a törvény szövegébe leendő felvételét kell kérnem, minthogy az azon pont, mely a már két évet szolgált önkénteseket béke idején — kivéve a rendes fegyvergyakorlatok idejét — a további behivhatástól akarja megkimélni. Az önkéntesi jellegről — a polgári tanulmányoknak a második évben leendő folytathatásáról — végül az 1888: XVIII. törvényczikk intézkedéseinek a két évet szolgált önkéntesekre ki nem terjedhetéséről szóló rendelkezéseket oly természetüeknek tartom, hogy ezekre nézve esak törvényhozási intézkedés esetén érzem magamat megnyugtatva, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* miért is igen kérem a t. házat, hogy e sarkalatos pontját indítványomnak elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Még esak arra bátorkodom végül a t. házat felkérni, miszerint bevezetés gyanánt méltóztassék elfogadni a következő toldalékot, mely az első pont elé jönne: „Azon önkéntesekre, kik az előző 25. §-ban két évi tényleges szolgálatra kötelezettek, a következő szabályok nyernek alkalmazást.“ Továbbá indítványom első pontját — alapul véve a t. véderő-bizottságnak erre vonatkozó praeeisebb szerkezetét, a következőkép kérem módosítani: „A második évet szolgáló önkéntes a tiszti tanfolyamban részt vehet és élvezni fogja azon előnyöket, melyek az egyévi önkéntesek részére a jelen törvény 25. §-a által biztosítva vannak.

Az önkéntesi jelleget ezen hadkötelesek a második évben is meg fogják tartani; egyrészt a törvényben foglalt megszorítások mellett, másrészt az abban körülirott s reájuk alkalmazandó következményekkel együtt.“ *(Helyeslés balfelől.)*

Tiszteletteljes köszönetet mondva a t. háznak iránt am tanusított beeses türelmeért, kérem indítványomnak a most előterjesztett két módosítványnyal együtt leendő elfogadását. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: A módosítvány fel fog olvastatni.

Madarász József jegyző *(olvassa a módosítványt.)*

Elnök: Az előadó ur kiván szólani.

Münnich Aurél, a véderő-bizottság előadója: T. képviselőház! A házszabályok 162. §-a értelmében esak néhány szót kérek. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nagy István t. képviselő ur ugy állította elő a dolgot, mintha altiszt esupán a káplár volna s mintha csakis káplárok nevelésére volna irányozva

a törvényjavaslat e rendelkezése. Elfelejtette azonban a t. képviselő ur teljesen, hogy a szakaszvezető és őrmester hasonlóképen altiszt és hogy a szakaszvezetőnek és őrmesternek háború és béke idején nagyon is fontos kötelességei és feladatai vannak.

Ezt kivántam helyreigazítani azzal a megjegyzéssel, hogy nagyon könnyü valamit satyrisálni és nevetségessé tenni és az egészre vonatkozólag nem helyes képet tüntetni fel a ház előtt.

Ha már felszólaltam, legyen szabad a módosítványra nézve kijelentenem, hogy a véderő-bizottság jelentésében koránsem foglaltatik az, hogy a második esztendőt szolgáló önkéntesek feltétlenül részt vehetnek a tiszti tanfolyamban, mert erre hivatkozott a t. képviselő ur, hogy az ilyen szövegezésben elfogadja azt; hanem határozottan ki van mondva, hogy a 25. §. 15. bekezdésében foglalt feltételek alatt a második évet szolgáló önkéntes a tiszti tanfolyamban részt vehet. Ilyképen egészen más szinben tűnik fel a kérdés. Ezeket kivántam előadni.

Madarász József jegyző: Bolgár Ferencz!

Bolgár Ferencz: T. ház! Mint méltóztatik emlékezni, midőn Nagy István képviselő ur indítványát benyujtotta, a szóban levő kérdés teljesen és alaposan megvilágittatott. Ezen megvilágításnak köszönhető az, hogy a t. ház az indítványt egyhangulag utasította a véderő-bizottsághoz. A t. ház a Nagy István képviselő ur által felhozott sérelmek jogos voltát elismerte és hajlandóságot mutatott azok orvoslására. Legalaposabban vitattatott meg a 3-ik pont, t. i az a követelés, hogy az önkénteseknek a második évben tanulmányaik folytatása megengedtessék és ha én a t. ház hangulatát jól értettem, ugy főképen ez a pont az, a melyre a t. ház a fősúlyt szándékozta fektetni *(Ugy van! balfelől)* és tényleg ez is az indítvány cardinalis pontja, a mely mellett a többi négy egészen eltörpül; mert ha meg nem engedjük azt, hogy az önkéntesek tanulmányaikat legalább a második évben folytathassák, megtörténhetik, hogy az ifjúság egy része teljesen el fog zülleni.

Sajnos, hogy a véderő-bizottság többsége mindjárt eleinte nem volt egy nézetben a t. ház többségével, mert kifogásolta, vagy legalább kisérletet tett arra, hogy a véderő-bizottságnak joga volna ezen kérdésbe beleszólni, minthogy már a legtöbb pontnak, igy a 3-iknak is, a 25. §. elfogadása által, nézete szerint praejudicálva van.

Különben ugy látszik, a véderő-bizottság többsége maga sem volt tisztában az iránt, hogy mit akar. Az 5-ik pontot illetőleg p. o., hogy azon önkéntesekre, a kik második évben szolgálnak, az 1888 : XVIII. t.-cz. ne alkalmaztassék, ha jól emlékszem, a t. minister ur a bizottságban ugy nyilatkozott, hogy esetleg ezt a törvényt később novellisálni fogja és az első pont, t. i. hogy az önkéntesi jelleget megtartsák, a véderő-bizottság ülésében elvettetett. Midőn a véderő-bizottság jelentése hitelesittetett, nem lehettem jelen és csudálkozással vettem észre a kinyomatott jelentésből, hogy most már az 5. pontnak nem a törvény, hanem az utasítás utján fognak eleget tenni és a bizottság beleegyezett abba, hogy az első pontban felvett kivánalomnak elég tétessék és az önkéntesi jelleg megtartassék. Már ez mutatja, hogy a véderő-bizottság maga is ingadozott ebben a kérdésben; azért bátor volnék a t. házat arra kérni, hogy ne méltóztassék ennél a kérdésnél a véderő-bizottság jelentésének mankóin járni, hanem járjon saját lábán, induljon teljesen a maga nézete, meggyőződése után. Ez annál inkább lehetséges, miután a három hónapig tartó vita alatt a kérdések minden oldalról megvilágittatván, azt hiszem, a t. háznak egy tagja sincs, a ki előtt e kérdés alaposan és teljesen ismeretes ne lenne

Mondottam már, hogy Nagy István képviselő ur módosítványának legfontosabb pontja, a melyre én reflectálni akarok, a harmadik pont, az t. i., hogy az egyéves önkénteseknek a második évben engedtessék meg tanulmányaik folytatása. Bátor leszek reflectálni azon érvekre, melyek e követelés ellen egyrészt a véderő-bizottságban felhozattak másrészt a bizottság jelentésében foglaltatnak. *(Halljuk!)*

Előbb azonban egy kérdést vetek fel; azzal kell első sorban tisztába jönni. E kérdés az: mi a czélja a második évnek? Tudjuk, hogy határozottan tagadásba vette a honvédelmi minister ur, hogy a második év büntetés volna; tagadásba vette azon állításomat is, hogy az egyéves önkéntesekből tényleges szolgálati altiszteket akarnak nyerni; hanem százszor is azt hangoztatta, hogy a második év czélja csakis az, hogy az önkéntesekből altisztek képeztessenek. Az első évet — ugy mondatott — a tisztképzéssel kell tölteni, a tisztképzésnél pedig nem lehet az altiszti képzést figyelembe venni, altiszteket tehát a második évben kell csinálni.

Most az a kérdés és erre kell megfelelni, hogy azon tanulmányok, a melyek szükségesek ahhoz, hogy valaki altiszt lehessen, olyan nehéz tanulmányok-e, hogy nem lehet velök parallel folytatni az egyetemi tanulmányokat?

És hivatkozom itt a t. honvédelmi minister ur egyik beszédére, melyben a következőt mondta: „A második évben legalább is altisztté kell lennie az önkéntesnek és ha erejét kétféle tanulmányra forgácsolja, a czél nem volna elérhető.“

Már, t. ház, én őszintén megvallom, hogy alig merem egyszerre egymás mellett említeni azon ismereteket, melyek az altiszti rang elnyerésére szükségesek és azon tanulmányokat, melyek az egyetemen folytattatnak.

Hogy miben állnak az altisztnek teendői,

Nagy István t. képviselő ur épen most részletezte. Azon kivül vannak theoreticai ismeretek is. Ezek abban állanak, hogy tanulnak a gyakorlati és szolgálati szabályzatból egyes részeket, melyek az altiszteknek szükségesek, megtanulják azt, hogy egy térképen megismerjék, milyen egy ház, milyen egy folyó, hogy néz ki egy hegy, egy völgy és ilyenféle magasabb tanulmányokat. *(Derültség a baloldalon.)*

Különben felolvasom még az instructióból a többi tantárgyakat is, melyeket tanulnak: „Ausserdem sind als elementare Unterrichtsgegenstände zu betreiben: die deutsche Sprache, Schön- und Dictando-Schreiben, Lesen, Rechnen — in der National- und thunlichst auch in der deutschen Sprache. Im Schreiben und Lesen sind sie durch Übung so weit zu bringen, dass ihre Schrift leserlich ist und dass sie verschiedene Handschriften lesen können. Im Rechnen ist sich auf die vier Rechnungsarten zu beschränken". *(Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy egy egyetemi hallgatónak e tanulmányok épen nagy nehézséget okoznának, azt hiszem, a t. cultusminister ur volna az első, a ki ez ellen tiltakoznék. *(Igaz! Ugy van! a baloldalon.)* De különben ne méltóztassék elfelejteni, hogy ezek az önkéntesek az előző évben már elvégezték a tiszti tanfolyamot és akkor a gyakorlati és szolgálati szabályzatnak nem egyes részeit, hanem annak egészét tanulták meg, megtanulták a tereptant és a fegyvertant és az a fiatal ember, hogy ha talán egy tantárgyból meg nem bukik, tisztté lett volna, a kire háború esetében esetleg kétszáz ember vezetése is bizható. Ez önkéntesek tehát nem jönnek oly készületlenül az altiszti iskolába, mint a nép egyszerű fia. És ha a nép fia hat hónap alatt altisztté lehet, hogy ne lehetne azzá az önkéntes s hogy ne sajátíthatná el azon tanulmányokat, hogy ha már előzőleg egy évig hallgatta a tiszti tanfolyamot.

Hogy az egyévi önkéntes parallel nem végezheti hivatásszerű tanulmányait az altiszti tanulmányokkal, ily dolgokról genirozzuk magunkat csak beszélni is.

A t. véderő-bizottság bölcsen ki is tért e kérdés fejtegetése alól és csak két argumentumot — a melyeket a véderő-bizottság jelentésében méltóztassék megnézni — hozott fel.

Az egyik argumentum igy hangzik: „A 25. §. 15-ik bekezdésében körülirt szolgálat teljesen kizárja az egyetem vagy más felsőbb tanintézet rendes és folytonos látogatását."

Mi az a 25. §. 15-ik bekezdésében körülirt szolgálat? Az, hogy az önkéntesek a második évet csapattestük alosztályainál szolgálják. Az előadó ur is hivatkozott arra, hogy már azért sem folytathatják tanulmányaikat, mert csapattestük alosztályánál való szolgálattal vannak elfoglalva.

Ha azon érvelésem, hogy az önkéntesekből tényleges állományú altiszteket akarnak képezni, elfogadtatott volna, akkor ezt lehetne érteni. Ez érvelésem helyessége azonban tagadásba vétetett s az mondatott, hogy ez rögeszmém s hogy én azt csak föltaláltam. Mi tehát az oka annak az alosztályoknál való szolgálatnak? Az, hogy azon önkéntesek altisztekké képeztessenek ki — és már most ismét ott vagyunk, a hol voltunk, mert látjuk, hogy az altiszti kiképeztetés nagyon könnyű és parallel nagyon is végezhető a hivatásszerű tanulmányok folytatásával. Az az indok tehát, a mely felhozatott, absolute semmit sem mond. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A másik érv, a mely az indokolásban felhozatik, az, hogy az indítványnak e pontja kivihetetlen, mert a második évet szolgáló önkéntesek ezentúl az ezredekben, tehát azok állomáshelyén, még pedig oly helyeken is, hol felsőbb tanintézetek nincsenek, lesznek kötelesek szolgálni.

Többször hallottuk a vitában azt mondani, hogy csak egynéhány önkéntes lesz olyan, a ki a második évet szolgálja. Már most a közös hadseregben van körülbelül 200 olyan csapattest, gyalog ezred, lovas ezred, tüzérek, vadászok stb., a melyek fel vannak jogosítva egyévi önkéntesek felvételére. Ha már most csak egynéhány olyan önkéntes lesz, a ki a tiszti vizsgát le nem teszi, akkor erre a 200 ezredre egyenkint legrosszabb esetben két oly önkéntes csik, a ki a tiszti vizsgát le nem tette.

Már most kiemelve mindig azt, hogy itt nagyon fontos közgazdasági és társadalmi érdekekről van szó, kérdem, t. ház, hogy ha egy gyalogezredből két szerencsétlen fiatal ember, kik különben is, mert a tiszti vizsgán megbuktak, el vannak keseredve, példának okáért Kecskemétről áthelyeztetnek egy budapesti ezredhez, hogy tanulmányaikat folytathassák, van-e önök közt csak egy is, a ki azt mondaná, hogy ez által a hadsereg harczképessége van veszélyeztetve? *(Helyeslés és tetszés a baloldalon.)* Az a motivum tehát, a melyet a véderő-bizottság felhoz, ha komolyan tárgyalunk, absolute elfogadhatatlan.

Nagyon rosszul állana a mi hadseregünk harczképessége, ha a hadügyi kormányzatnak azon szerencsétlen emberekre volna szüksége, kik a tiszti vizsgán megbuktak.

Igen kérem a t. házat, hogy miután a cabinetkérdés itt felvetve nincsen, *(Derültség balfelől)* miután Nagy István képviselő urnak igaza van abban, hogy a magyar intelligentia tagjai és a szülők nagy mértékben vannak sértve; miután a hadsereg harczképessége semmi tekintetben sincs veszélyeztetve; *(Ugy van! balfelől)* miután a 25. §. miatt az országban uralkodó elkeseredés ezzel nagy mértékben enyhíthető, Nagy István képviselő ur indítványának 3. pontját annyival is

inkább elfogadni méltóztassék, mert ezzel a hadseregnek is nagy szolgálatot tesznek, mert a második év folytonos recriminatiókra fog alkalmat adni és azok, a kik e miatt szenvedni fognak, a hadsereg iránti méltatlan antipathiát fogják terjeszteni. *(Helyeslés balfelől.)*

Nagy István jegyző: Madarász József!

Madarász József: T. ház! Azon reményben voltam, hogy midőn a t. ház Nagy István képviselőtársan indítványát a bizottsághoz utasította, a többség azon sérelmeket, a melyeket a 24. és 25. szakaszok a fiatalsággal szemben tartalmaznak, némileg enyhíteni kívánja. Elismerem én is, a mint ezt az indítványozó ur maga is mondotta, hogy a 4. pontra vonatkozólag a honvédelmi minister kijelentése megnyugtató. Némileg meg vagyok nyugtatva a 2. pontra nézve is, hogy tudniillik a katonai tanulmányokat esetleg a második évben is folytathatják; e részben azonban mulhatlanul szükséges volna intézkedni, hogy oly helyen tölthessék el a második évet, a hol ez lehető.

A mi azonban a többi sérelmes pontot illeti, ugy az ország polgárainak megnyugtatása tekintetében, mint az ifjuság érdekében sajnálom, hogy ezen sérelmeket sem a minister ur, sem a kormánypárt többsége nem méltányolta. Nem szólok a katonai szakoktatásról, mert hiszen azok, kik e részben szakemberek, már bebizonyították, hogy az által, hogy az az ifjú a második évben folytatja polgári tanulmányait, semmit sem veszt katonai tekintetben. Mert hiszen azt, a mit neki, mint altisztnek, tudnia kell, már az első év első felében is megtanulja. Nem értem tehát, miért nem akarják megengedni a fiatalságnak, hogy ha már két évet kell szolgálnia, legalább a második évben folytathassa polgári tanulmányait. Tegyék szivükre kezüket uraim: mért kell azt a második évet is leszolgálni? Nem azért, mert a katonai tanulmányokat nem sajátították el, hanem mert nem tudtak eléggé németül, mert nem anyanyelvükön nyervén oktatást, nem birták elsajátítani, a mit kellett. Mert egy értelmes magyar ifjú, hogy ha anyanyelvén tanítják, egy évnél sokkal rövidebb idő alatt is tisztté képezhető.

A másodéves szolgálat leginkább azokat bünteti, kik nem voltak abban a szerencsés helyzetben, hogy meg birtak volna tanulni tökéletesen németül. Ez tehát a legnagyobb igazságtalanság, melyet most jóvá tehet a t. ház, enyhítvén a 24. és 25. §-ban a magyar ifjuságon ejtett sérelmeket.

Ezek azon indokok, melyeknél fogva Nagy István t. képviselő ur módosítványát szavazatommal támogatni kötelességemnek tartom. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)*

Gróf Andrássy Manó: T. ház! Bátor leszek Madarász képviselő urnak válaszolni a most előadottakra és ámbár Bécsben a magyar ifjuságról máskép gondolkoznak, egy históriás adatot hozok fel Mária Terézia korából. Ha van köztünk historicus, az megmondhatja, hogy ugy történt-e? Ez abból áll, hogy „vitam et sanguinem“ azt áldoznunk, de az „avenam“, vagyis a pénztől, mely hozzá kell, *(Egy hang balfelől: Zabot!)* attól mindig irtózunk. Most oly állapotban vagyunk, hogy az egész világ katona. Még Anglia is milliókat kénytelen kiadni, világos tehát, hogy nekünk is kell áldoznunk. És én kérdem az előttem szólt t. képviselő urat, hogy azon időben, midőn a ministerium arról gondolkozott, hogy meghosszabbítsa a doctoratussal a terminust és a két esztendei praxist, hogy minél lassabban menjen a dolog, akkor azt miért nem ellenezte senki? *(Ellenmondás szélső balfelől.)* Ma pedig azt az áldozatot, mely a legnagyobb mértékben a hazának javára szolgál, nem akarják meghozni. *(Helyeslés jobbfelől.)* Méltóztassanak megengedni, hogy akkor, mikor csak nemes ember volt képviselő, természetesen nehéz volt a fizetés; de ma máskép állunk, az egyenlőség alapján és én emlékeztetem Madarász képviselő urat, hogy ő 1848-ban hasonlókép az egyenlőség mellett harczolt s azt hiszem, kötelességünk ép a democratia elvénél fogva az ifjuságot arra szorítani, hogy a terhek viseléséhez nagyobb részben járuljon. *(Zaj.)* Ma nem aristocraticus képviselők vagyunk, hanem a nép választottjai s nekünk a nép érdekét kell védelmeznünk, a mely nép ezt a terhet érzi és érezni fogja.

Báró Kaas Ivor: Bizony fogja!

Gróf Andrássy Manó: Nekem van egyetlen fiam, ki 14 esztendős koráig egy szót sem tudott németül, de azért katonáskodott Boszniában és most a honvédségnél szolgál és ott vizsgákat tesz. Én ezt az egyetlen fiamat nem tartom vissza az áldozatoktól: méltóztassanak önök is igazságosak lenni és elismerni, hogy rendet, lovagiasságot, engedelmességet és pontosságot sehol sem tanul a fiatal ember ugy, mint épen a katonaságnál, nem pedig a pesti társaságban. *(Helyeslés jobbfelől.)* Méltóztassanak megengedni, hogy ha egy fiatal ember két esztendeig szolgál a katonaságnál, azt mindenre lehet alkalmazni; ez tehát nem oly áldozat, a melyet meg ne lehetne hozni, hanem ez nagyon helyes és szükséges. Én csak Madarász képviselő urnak akartam emlékezetébe hozni, hogy legyen egyenlőség a terhek viselésében és ezért ajánlom a szakaszt ugy, a mint van, elfogadásra. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Helfy Ignácz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Nem tehetem, hogy pár szóval ne válaszoljak az előttem szólt t. képviselő urnak. Két dolgot hozott fel. Először a doctoratust, melylyel szintén meghosszabbittatott a fiatal emberek carrier-je és az ellen senki sem szólalt fel. Engedelmet kérek, de tévedni méltóztatik, mert igenis, mi ezen oldalról ez intézkedést akkor elleneztük ép azon szempontból, mert tekintettel a szegényebb sorsúakra, nem

tartottuk helyesnek, hogy maga a törvényhozás lehetetlenné tegye a fiatal embernek, hogy kellő időben existentiát biztosítson magának.

Azon kivül ne méltóztassék összezavarni két ilyen különböző, sőt ellentétes dolgot. Ott, ha a fiatal ember két évet tovább működik ugyanazon a téren, a melyre tulajdonképen készül, csak többet tanul és annál inkább lesz képes existentiát biztosítani és pályáját megalapítani. Holott itt arról van szó, hogy egy fiatal embernek oly hosszú idő szakittatik ki a pályájából, hogy annak nagy része el fog zülleni és nem fog többé hozzájutni, hogy eredetileg tervbe vett pályáját tovább folytathassa. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Az igen t. előttem szólott gróf ur igen szép, általam is helyesnek talált példát hozott fel a saját családja köréből. Ez igen szép tőle; sőt elismerem azt is, hogy a katonaságnál nagyobb fegyelmet tanul az ember, mint egy grófi család körében a gouvernante-ok mellett. *(Derültség balfelől.)* De egyre vagyok bátor a t. képviselő urat figyelmeztetni, *(Halljuk!)* hogy kedves fiának, midőn már leszolgálta mindazt a katonai szolgálatot, a mikor haza kerül, hála Istennek lesz kenyere, őt nem zavarja meg ez a két esztendő, ő tudja, miből fog élni, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* de az a szegény fiatal ember, a ki két esztendeig kiszakittatik a maga köréből, ha visszajön, elfelejtette mindazt, a mit tanult, újra kell kezdenie s igy csakugyan könynyen ki van téve a nyomornak és a végleges elzüllésnek. *(Élénk helyeslés balfelől.)* Csak ennyit akartam megjegyezni s kijelentem, hogy Nagy István t. képviselő ur indítványát pártolom. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve.

Gróf Apponyi Albert: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Tudom, hogy az első megjegyzés, a mit tennem kell, ismét azzal a rendes és szokásos válaszszal fog találkozni, hogy mindenki akkor szól, a mikor neki tetszik s igy a minister is, a mikor szükségesnek látja. De mikor kifogást emelek az ellen, hogy ily fontos indítvány tárgyalásánál a kormány részéről nyilatkozat nem történik a vita bezárásáig, akkor én nem valami irott törvényre, hanem a helyes parlamenti eljárásnak szabályaira teljes joggal hivatkozhatom. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

T. képviselőház! Nem tréfa dolog, hanem igen fontos tárgy az, a melylyel ma foglalkozunk. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Ez az utolsó kisérlet, a mely békülékeny szellemmel történik erről az oldalról arra nézve, hogy az ellenzésünk daczára a ház által megszavazott szakasznak rossz, kellemetlen, kemény következményeit enyhítsük. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

Midőn ilyen kisérletekkel foglalkozik a ház, midőn az annak elérésére vonatkozó indítvány tárgyilagos komoly érvekkel támogattatik, akkor hivatkozhatom a világ bármely országára és a helyes parlamenti eljárásnak elemeiben jártas komoly férfiakra — igen helytelen az, hogy ha a kormány részéről az ellenérvek csak akkor hozatnak fel, midőn a házszabályok szerint azokra már senki sem válaszolhat. *(Ugy van! balfelől.)*

De, t. ház, a kormány eljárásának azon hiányosságát némileg pótolja gróf Andrássy Manó t. képviselőtársam, a ki felszólalt az általa megtámadottnak képzelt szakaszvédelmére, mert az ő beszédének utolsó szavai szerint itélve, azt látszik gondolni, hogy még mindig egy a kormány javaslatában foglalt szakasz módosításáról van szó, holott most új szakasz indítványoztatott. De mellőzve ezt a botlást, beszédének intentiója az volt, hogy ezen új szakasz mellőztessék és maradjon minden úgy, a mint az a ház utolsó szavazásai szerint alakult. Ezen álláspontnak támogatására t. képviselőtársam felhozott több igen helyes és szép dolgot. csakhogy a legtávolabbról sem birom sejteni: minő összefüggésben állanak az általa felhozottak azzal a tárgygyal, a mely ma a ház napirendjén van? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

T. képviselőtársam felhozta azt, hogy Mária-Terézia idejében azt mondották: „Vitam et sanguinem, sed avenam non!“ *(Közbekiáltások a bal- és szélső baloldalon: Nem Mária Teréziának mondták, hanem Ferencz császárnak!)* Erre én nem fektetek súlyt; de ha ezzel arra a logicátlanságra akar czélozni, mely abban rejlik, hogy ha valamely nemzet, vagy annak képviselete, ember- és véráldozatokra kész, de az ahhoz szükséges anyagi áldozatokat megtagadja, akkor azt kérdem a képviselő urtól, hogy: kivel polemisált ő tulajdonképen, mikor ilyen praecedensre hivatkozott? *(Helyeslés bal- és szélső balfelől. Halljuk! Halljuk!)* Az ellenzékkel? Hát találkozott-e az ellenzék részén bárki, a ki az anyagi áldozatok mértéke ellen felszólalt? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Nem mutatta-e ezen vita inkább azt a majdnem példátlan tüneményt, hogy midőn itt hatalmas ellenzés merült fel egy katonai javaslat ellen közjogi és nemzeti szempontból, akkor másrészről a monarchia védelmére követelt legsúlyosabb áldozatok mértéke és felemelése ellen egyetlen egy szó sem emelkedett. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hát, t. uraim, a túloldalon, ha arra súlyt fektetnek, hogy ezen nemzeti áldozatkészség és a monarchia ebben rejlő erejének hitele a külföldön ne csökkentessék, akkor méltóztassanak erre a jelenségre felhivni a külföld figyelmét *(Helyeslés balfelől)* és ne méltóztassanak abból a szándékból, hogy az ellenzék befeketéttessék, az ellenzék ellen vádat emelni és az önöktől függő tudósításokat mind akként szerkesztetni, hogy azokból a mi dolgaikban járatlan külföld csakugyan azon impressiót meríthesse, mintha itt a katonai kivánalmak találnának ellenzésre. *(Élénk helyeslés a bal és szélső bal-*

oldalon.) És én joggal kérdem, hogy azon czélzat, melyet t. képviselőtársam a „vitam et sanguinem, sed avenam non“ idézéssel akar elénk tárni, hová irányul; mit akart ezzel elérni, mit akart bizonyítani? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mert az egész vita alatt egyetlen egy mozzanat sem fordult elő, mely ily czélzat felhozatalát indokolttá, sőt megengedhetővé tenné *(Igaz! Ugy van! a bal és szélső baloldalon)* és teljesen minden összefüggésen kivül áll azon indítványnyal, melyet most tárgyalunk.

Mert miről van most szó? Arról van szó főleg, mert ezen indítvány súlypontja a 3. pontban fekszik, hogy azon egyéves önkénteseknek, a kik a már elfogadott 25. §. értelmében kénytelenek lesznek még egy évet szolgálni, engedjük meg polgári tanulmányaik folytatását. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

T. ház, kifejtettük, hogy abban az esetben, ha őszinték azon nyilatkozatok, melyeket a minister ur ezen második szolgálati évnek czéljaira nézve tett, ha ez csakugyan nem akar semmi egyéb lenni, mint „szelid nyomás“ a t. honvédelmi minister ur kifejezése szerint arra nézve, hogy az önkéntesek a tiszti vizsga letételére iparkodjanak, törekedjenek, ha — mondom — mindezen nyilatkozatok őszinték: akkor még az önök által elfogadott szakasznak czélját sem alterálja azon új szakasz rendelkezése, melyet Nagy István tisztelt barátom javasolt; *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* holott másrészről azok, az önök által sem tagadott társadalmi bajok és ellenszenvre, agitatióra, veszedelmes hangulatokra alkalmat adó következmények, melyek a 25 §. intézkedéseiből származnak, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* igen nagymértékben enyhülnének az indítványozott új szakasz felvételével. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hát, t. uraim, ha akarják a béke és csend helyreállítását, akarják önök elhárítani a hadseregtől azt, a mi a hadseregre nézve nem kevésbé veszedelmes, mint a szükséges anyagi eszközök megtagadása; ha akarják elhárítani a hadseregtől azon indokolatlan, általa meg nem érdemelt, mert a kormány által okozott, de gyakorlatilag mégis a hadseregre visszaeső ellenszenveket és erkölcsi veszedelmeket; *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* és ha komolyak voltak azon előbb hivatolt ministeri nyilatkozatok, a melyeknek értelmével ezen indítvány ellentétben nem áll: akkor fogadják el ezt az indítványt. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ezzel jót tesznek a hadseregnek, jót tesznek az intelligentiának, jót tesznek a magyar társadalomnak, jót tesznek önmaguknak, mert tetemesen leszállítják azt az odiumot, mely háramlik arra a parlamentre és arra a többségre, mely a 25, §-t megszavazta. *(Élénk helyeslés és tetszés bal- és szélső balfelől.)* Nincs az a tényező, melynek ártanának vele, minden ismert tényezőnek jót tesznek. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Ily körülmények közt annak ellenzése és el nem fogadása mi által is volna indokolható? Csak az erőpróbának folytatása, csak a „justament nicht“ politikájával. Más, komolyan számba eshető érv e tekintetben nincs. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

És, t. ház, könnyen szól gróf Andrássy Manó t. képviselő ur arról, hogy a mi művelt ifjuságunk ne rettenjen vissza ezen áldozattól. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Megmondta neki azt már Helfy Ignácz t. barátom, de én ismétlem, hogy ha ő róla, ha én rólam, ha azokról volna szó, a kik a mi társadalmi helyzetünkben vannak és a kikre nézve e második esztendő legfölebb alkalmatlanság, ezt az alkalmatlanságot én szivesen odateszem a haza oltárára, ha katonai szempontból erre szükség volna. De, t. ház, nem mindenki van ebben a szerencsés helyzetben. A 25-ik §. által érintetteknek túlnyomó többsége olyan társadalmi helyzetből emelkedik ki, *(Egy hang a baloldalon: 80 százaléka!)* a mely e hazában talán a legnehezebb s a legkedvezőtlenebb. Mert a ki lisztet vagy gabonazsákot czipel a hátán fel a budapesti rakpartra a gabonahajókból, a ki tisztán kézimunkájával és physicai erejével keresi kenyerét, az aránylag könnyű és jó keresetre tesz szert a mai viszonyok közt. *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* A kik ebben az országban — ezt mindenki el fogja ismerni — igen nehéz helyzetben vannak, ez épen az ifjuságnak azon része, a mely szellemi munkájával kénytelen ugy saját, mint övéi existentiáját megállapítani. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ez uraim, az élet; ehhez kétség nem fér. S akkor aztán ne méltóztassék okoskodni néhány, kevés számú, nem törvény, de kedvező társadalmi helyzet utján létrejött kiváltságosokról, néhány kivételesen kedvező körülmények közé helyezett családnak és fiatal embernek helyzetéről. Ne méltóztassék könnyedén a democratát adni másoknak rovására, *(Élénk tetszés és hosszantartó helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* hanem méltóztassék gondolni az intelligens ifjuságnak arra az óriási többségére, mely nemcsak maga, hanem családjával együtt alig várja azt a pillanatot, *(Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mikor a befektetéseknek, az áldozatoknak ideje és évei lejárnak, *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon)* mikor a szerzésnek, a kenyérkeresetnek ideje bekövetkezik. *(Helyeslés bal- és szélső balfelől.)* Ezekről gondoskodik, a mennyire a már megszavazott szakasz után még lehet, a beadott indítvány.

És azután, t. képviselőház, ne méltóztassék abban az illusióban ringatni magukat, hogy a magyar nyelvre vonatkozólag most már minden nehézség tettleg el van hárítva, *(Halljuk! Halljuk!)* hiszen ezek a nehézségek nem a vizsgálatnál kez-

dődnek. A vizsgálat kérdését nem orvosolták önök az elfogadott határozati javaslattal. Mert hogy mikép fog a nyelv dolga ennek a határozati javaslatnak következtében alakulni, azt ma — jó lélekkel mondhatjuk — senki sem tudja; az tisztán a gyakorlattól és az előzékenységnek azon mértékétől függ, melyet a keresztülvitelére hivatott tényezők alkalmazni fognak. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ez egy előttünk ismeretlen mennyiség és ha e tekintetben tényleges javulás fog beállani, akkor méltóztassék majd annyi méltányossággal lenni, hogy azt a legnagyobb mértékben nem annak a határozati javaslatnak, hanem azon nagy vitának köszönhetik, *(Helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon)* a mely ebben a házban folyt és a mely figyelmeztetésül fog szolgálni az illető tényezőknek, hogy ilyen ellentéteket újra fel ne idézzenek. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

De hát, t. ház, nem a vizsgálat kérdésével s nem a vizsgálattal kezdődik a nyelvi nehézség, hanem magával a tartalékiszti oktatással. Ne felejtsék el, hogy önök azt a magyar ifjut, a ki éveken át, gyermekkorától kezdve, egész fiatalságán át magyar nevelésben, magyar műveltségben részesült, a ki minden tantárgyat magyar előadásban hallgatott, a ki csak magyarul tanult gondolkozni, ha esetleg a német nyelvből elsajátított is annyit, a mennyit az iskolában valamely nyelvből elsajátítani lehet, hogy azt a fiut önök odaviszik előtte teljesen ismeretlen, teljesen idegen tanulmányok elé. S ezekben a tanulmányokban nélkülözni fogja azt a segítséget, mely nélkül az átlagos felfogásuak sikeresen nem tanulhatnak, mert a tiszti tanfolyam előadásait nekik német nyelven nyujtják. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)* Akármint alakuljon tehát a gyakorlatban, a vizsgálat kérdésének megoldása az önök által elfogadott határozati javaslat folytán, a tanulásnak, az idegen nyelven nyert előadásnak nehézségei ninesenek elhárítva. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És igy jó lélekkel senki sem állíthatja, hogy maga a nyelvkérdés, hogy maga a magyar műveltség nem lesz igen-igen sok esetben annak okozója, hogy valakit a második évi szolgálatra fognak kötelezni. *(Helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Ha pedig ez igy van, t. ház, akkor a legkevesebb, a mit kérhetünk, a legkevesebb, a mit önöktől a magyar műveltség elvárhat, valóban az, hogy ezt a következményt legalább annyira enyhítsék, a mennyire az önök által elfogadott katonai czél megengedi. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)*

És én megvallom, nem hallottam még katonai ellenérveket; nem tudjuk mi ellen kell tulajdonképen küzdenünk, ama dieséretes eljárás folytán, hogy az ellenérveket hivatott részről csak akkor adják elő, midőn azokra már senki sem válaszolhat. *(Igaz! Igaz! a bal- és szélső balon.)*

Gondolkodnunk kell, keresnünk kell nekünk magunknak, hogy mi tehát az, mivel ez ellen az annyira méltányos, annyira igazságos kivánság ellen küzdenek. *(Halljuk!)* Keresem, de eszemnek minden erőltetésével sem birom azt megtalálni; ha csak abban a makacsságban nem, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* mely semmit sem akar engedni, a legméltányosabb óhajtásokkal szemben is, melyek a kisebbség részéről erednek. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső balon.)*

És ha ezzel meg nem érdemelt vádat emelek, akkor tulajdonítsák ezt annak, hogy valóságos érvekkel hivatott oldalról nem állottak elő abban az időben, mikor mi önöknek válaszolhattunk volna. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balon.)*

Én kérve kérem a t. többséget, ne méltóztassék ezt, a keserűségnek ugyis annyi alkotó elemét magában foglaló kérdést még jobban elkeseríteni azzal, hogy a most utoljára önök felé nyujtott békejobbot most is visszautasítsák. *(Ugy van! Tetszés a bal- és szélső balon.)* Nagyon kérem önöket, méltóztassék a 25. §. megszavazása által tett, szerintem helytelen, önök szerint talán helyes, de a nemzet zömére nézve kétségkivül súlyos következményekkel járó lépést legalább azzal ellensúlyozni, hogy Nagy István t. barátom indítványát elfogadják. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső balon.)*

Valóban nem tudok ellenérveket találni, kivánesi vagyok meghallani, hogy mik azok. Ha mi azokra meg nem felelünk, nem a mi álláspontunk gyengeségének, hanem azon eljárásnak méltóztassanak tulajdonítani, melyet önök velünk szemben követtek; és méltóztassanak saját jobb meggyőződésük, saját jobb lelkiismeretük, nemzetünk iránti szeretetük és nemzetünk iránti köteles kimélettől vezéreltetve határozni. *(Zajos helyeslés és meg-megújuló éljenzés a bal- és szélső baloldalon)*

Elnök: Gróf Andrássy Manó képviselő ur kivan személyes megtámadtatás czimén szólni.

Gróf Andrássy Manó: T. ház! Rövid idő alatt többféle czímeket kaptam többi képviselőtársaimmal együtt. Most csalfa demokratának nevezett gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam ő méltósága. *(Felkiáltások a szélső balfelől: Ez a demokrata!)* Igenis, ő azt mondta, hogy a democratiát helytelenül értelmezem, midőn azt állítom, hogy az ifjúság ugyanazon elv uralma alatt álljon, a melyet az 1848-iki pozsonyi országgyülés kimondott, midőn az egyforma teherviselést törvénybe iktatta. Ezt e házban igen sokszor elfelejtették, de én nem tudom elfelejteni. Méltóztassanak az országban körültekinteni. Azon fiatal emberek, a kik gazdaságban nevelkedtek, a kik szüleik támaszai, három évig kötelesek katonáskodni és mikor visszajönnek, elszoktak a munkától, már nem értenek a gazdasághoz, ezek tehát

sokkal inkább érzik meg a katonáskodást, mint azon fiatal emberek, a kikről itt szó van. Midőn ezt kimondom, nem keresek népszerűséget az ifjúságnál, hanem keresem az igazságot.

A másikra, a mit ő méltósága mond, ... *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez a democrata?! Zaj)* — én democrata képviselő vagyok. A másikra, mit a t. képviselő ur mond, az a megjegyzésem: méltóztassanak Európában kissé körültekinteni és azt fogják látni, hogy nincs nagyobb állam szövetséges nélkül. Austria-Magyarországnak is megvannak a maga szövetségesei. Ezekben azon meggyőződést kell megszilárdítanunk, hogy Austria-Magyarországra számítani lehet. *(Helyeslés jobbfelől.)* De ahhoz, hogy hadseregünk erős legyen, tisztekre van szükség. Az erre megkivántató qualificatiót pedig egy év alatt elsajátítani nem lehet: ahhoz érzés, hűség, engedelmesség, tehát kellő idő kell és ezt nem lehet elparádézni. Ne tagadjuk meg ezt szövetségeseinktől; nemesak nekünk van szükségünk ezen tisztekre, hanem a velünk szövetséges hadseregeknek is, hogy biztosak legyenek a felől, hogy mi is képesek vagyunk őket támogatni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A mily helytelen az e feletti vitatkozás, ép oly hibás azon discussio is, melyben minden ellenzéki képviselő részt vett s mely abból állott, hogy a Tisza-ministerium oka, vagy nem oka . . . *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Ez nem személyes kérdés!)* Ha nem méltóztatnak meghallgatni, nem mondom el. *(Halljuk! Halljuk!)* Ez nem személyes kérdés, hanem összeköttetésben van ezzel annyiban, mert tudni akarjuk, hogy a személyek menynyire használtak vagy mennyire ártottak. *(Ellenmondás balfelől.)*

Azon Európa, a mely békét akar, azon capitalista, a ki biztosítani akarja pénzét, azt várja, hogy azon egyéniséget, a ki erőt tud teremteni, bizonyos nymbussal vegyük körül. Ne tegyék tehát önök ezt a dolgot oly nehézzé. Van elég alkalom, a hol az ellenzéknek föl lehet lépni, de ezen európai érdekű kérdésben már régen meg kellett volna tagadni azt, hogy a „sed avenam non“ és megakadályozni azt, hogy ez a jelszó népszerűségre jusson. *(Ugy van! jobbfelől. Ellenmondás a szélső baloldalon.)* A magyar alkotmányosság csak akkor állhat fenn, ha az ellenségtől nincs mit félnünk. Ezt mélyen érzem és ezért szólaltam fel. *(Helyeslés jobbfelől. Nagy zaj és mozgás a bal- és a szélső baloldalon.)*

Gróf Apponyi Albert: T. ház! Ugyanazon a czímen, a melyen a t. képviselő ur személyes megtámadtatás miatt szót kért, kérek én is szót. *(Halljuk! balfelől.)* Én bátor voltam a t. képviselő urnak szavaiban lappangó azon vádját visszautasítani, mint hogy ha az ellenzék azon nagy küzdelem által, a mely neki, mig azok a férfiak, a kik az ellenzék padjain ülnek, élni fognak — és azontúl is az én meggyőződésem szerint — állandó dicsőségére fog szolgálni, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* mondom, mintha az ellenzék ezen küzdelem által a monarchia véderejének kifejtését és hatalmát, hitelének megerősödését akadályozta volna. Ez a vád lappangott a t. képviselő ur előbbi felszólalásában és ezt én, tényekre hivatkozva, visszautasítottam. *(Helyeslés a baloldalon.)* Erre a t. képviselő ur szives volt most ugyanezt a vádat világosan formulázni. A t. képviselő ur ismételni méltóztatott azt a czélzást, hogy: „vitam et sanguinem sed avenam non.“

Bocsánatot kérek, t. ház, a miről itt ezen javaslat alkalmából szó volt, azt mi nem tekinthetjük „avenának“. *(Élénk helyeslés. Ugy van! a bal és a szélső balon.)*

Igenis, most is azt mondjuk, hogy: „vitam et sanguinem“ és hozzá minden anyagi áldozatot, de alkotmányunk integritását nem, *(Élénk tetszés balfelől)* nemzeti egyediségünk integritását nem *(Élénk helyeslés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon)* és ha ezen két magasztos eszmének szolgálatában — a mely két eszmének megvédelmezése végett létezik első sorban a haderő, *(Igaz! Ugy van! balfelől)* mert mit nekünk a haderő, ha meg nem védi alkotmányunkat, nemzeti egyediségünket? *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélső baloldalon)* Ha mi ezen két nagy érdeknek megvédése miatt kényszerítve voltunk magának a véderőnek reformját késleltetni, az a fölötti vitát hosszúra nyújtani és ha ebből bármely erkölcsi kár származott is: ismételve — és tenni fogjuk ezt mindannyiszor, valahányszor az a vád fel fog hangzani — visszahárítjuk a felelősséget azokra, *(Élénk helyeslés balfelől)* a kik a véderő reformját compliczálták alkotmányunk integritásának és nemzeti egyediségünk integritásának megtámadásával. *(Hosszantartó zajos helyeslés és szünni nem akaró éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra többé senki sincs feljegyezve. Hogy ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom.

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. ház! *(Nagy zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Minek szól most a minister! Szavazzunk! Eláll! Elnök csenget. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök: *(Csenget.)* T. ház! A törvény rendeli és különösen az 1848: III. t.-cz. 28. §. világosan rendeli, hogy a ministerek, ha nyilatkozni kívánnak, mindenkor meghallgatandók. *(Ugy van! jobbfelől. Nagy mozgás a bal- és szelső baloldalon. Hosszantartó zaj és felkiáltások a szélső baloldalon: Szavazzunk! Szavazzunk!)*

Elnök: *(Csenget).* Csendet kérek. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Szavazzunk! Szavazzunk!)* Csendet kérek képviselő urak! *(Szavazzunk! Szavaz-*

zunk! Halljuk! Halljuk!) Csendet kérek, különben kénytelen leszek névszerint megszólítani azokat a képviselő urakat, kik a törvény ellenére nem engedik szóláshoz jutni a ministert. *(Helyeslés a jobboldalon és felkiáltások: Halljuk! Halljuk a ministert!)*

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: T. képviselőház! *(Felkiáltások a szélső balon: Elál! Elál! Szavazzunk! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)*

Elnök: *(Csenget).* Csendet kérek és ismétlem, hogy kénytelen leszek névszerint megszólítani azokat, a kik a csendet zavarják. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Mikor beszélni szükségesnek tartom, a törvény alapján beszélni fogok. *(Helyeslés a jobboldalon Szavazzunk! Elál! Elál! a bal- és szélső baloldalon.)*

Gróf Apponyi t. képviselő ur *(Éljenzés a bal- és szélső baloldalon)* engem megrovott, hogy minden parlamenti szokás ellenére, *(Ugy is van! a bal- és a szélső baloldalon)* minden parlamenti illem ellenére *(Ugy is van! a bal és a szélső baloldalon.)* csak akkor szólalok fel, midőn már a vita be van zárva. *(Ugy is van! a bal- és a szélső baloldalon.)* T. ház! Két hónapig a bizottságban, három hónapig a plenumban tárgyaltuk a törvényjavaslatot. A törvényjavaslat majdnem kizárólagos tárgyalásának czélja a 14. és 25. §-ok megbeszélése volt. Minthogy pedig ez az indítvány, melyet ugy Nagy István, mint Fenyvessy képviselő urak tettek, szintén csak kifolyása a 25. §-nak és minthogy ez is elegendőleg szóba került, azt hiszem, hogy a tárgy magában véve ki van merítve. *(Nagy zaj a bal- és a szélső baloldalon.)*

Gróf Károlyi Gábor: Beszéljen legalább magyarul! *(Ugy van a bal- és szélső baloldalon. Nagy mozgás jobbfelől s felkiáltások: Rendre! Rendre!)*

Báró Fejérváry Géza honvédelmi minister: Károlyi Gábor gróftól sem magyarul, sem mást nem tanulok. *(Élénk helyeslés a jobboldalon. Mozgás a bal- és szélső baloldalon.)*

Azt hiszem, t. ház, a tárgy eléggé meg van beszélve és miután a hosszú vita folyama alatt annyiszor vettem igénybe a t. ház türelmét, azt hiszem, hogy csakugyan visszaélnék azzal, ha még ezen felül is okot szolgáltatnék mindenféle felszólalásra. *(Tetszés a jobboldalon. Nagy zaj a bal- és szélső baloldalon.)*

Apponyi Albert gróf Andrássy Manó gróf beszédjére megjegyezvén azt, hogy másról beszél és nem arról, a mi a mai nap napirendjére tűzetett, én azon kérdést vagyok bátor intézni a t. házhoz, vajjon a napirendhez tartozott-e mindaz, a miről gróf Apponyi t. képviselő ur szólott. *(Igaz! Ugy van! a jobboldalon.)* A képviselő ur vádolta a kormánypártot, illetőleg a szabadelvű pártot avval, hogy a külföldi sajtóban befeketíteni igyekezett az ellenzéket. *(Igaz is! Ugy is van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Kérdem, a napirendhez tartozik ez? De az nem is történt meg, mert egyes dolgok, a melyek történtek, sokkal feketébbek voltak, semhogy azoknak további befeketítésére szükség lett volna. *(Tetszés jobbfelől.)* Ha pedig bátorságot veszek magamnak egyszer válaszolni, akkor az önöknek szintén nem tetszik. Én három hónapig folyton hallgattam önöket. *(Egy hang balfelől: Az kötelessége!)* Kötelességem most is meggyőződésemnek kifejezést adni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Gróf Apponyi t. képviselő ur igyekezett a t. ellenzéknek az egész vita alatt tanusított magatartását igazolni. Ez bizonyára nem is tartozik a mai napirendhez. És azután igyekezett a t. képviselő ur egyáltalában a 25. §. tárgyalását megújítani, mert a mint láttam, szükséges volt, hogy az i-re még a pont is tétessék.

Hoitsy Pál: A tárgyhoz!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Most miután azt hiszem, hogy ez mind nem tartozik a szőnyegen levő tárgyhoz, teljesítve épen Hoitsy Pál képviselő ur óhaját, áttérek a tárgy érdemére.

Igéretet kért tőlem a képviselő ur arra nézve, az iránt, hogy felvétessék az instructióba az oly intézkedés, melynél fogva a második évet szolgáló azon egyéves önkéntesek, a kik az első évben altiszti rangot nyertek, a második évben az iskolába fel fognak vétetni, illetőleg a tiszti előadásokban részt fognak vehetni.

A véderő-bizottság tisztán és világosan felhozta jelentésében azt, hogy a második évet szolgáló egyéves önkénteseknek önkéntesi jellege meg lesz óva egyrészt a törvény 25. §-ában foglalt megszorítások mellett, másrészt mindazon consequentiák mellett, a melyeket a törvény az egyévi önkéntesekre kimond; igy tehát nézetem szerint a t. képviselő ur ebben teljes megnyugvást nyerhet arra nézve, hogy óhaja, még pedig a törvény 25. §-ának keretén belül, teljesül. Azután a törvény 25. §-a sehol sem mondja ki azt, hogy az egyévi önkéntes a második évben elveszti-e önkéntesi jellegét vagy sem. Ennélfogva, minthogy ez a t. képviselő urnak és mint észrevettem, nemcsak a t. ellenzéknek, hanem a t. többségnek is óhaja és mivel ez a törvény 25. §-a értelmében lehetséges, egy perczig sem haboztam kimondani a véderő-bizottságban, hogy az önkéntes a második évben is megtartja önkéntesi jellegét. *(Helyeslés jobbfelől.)* Annak kimondására azonban, hogy az egyévi önkéntes föl lesz véve a második évben is a tiszti iskolába, rá nem állok.

Báró Kaas Ivor: Nem engedték meg neki Bécsben!

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Báró Kaas Ivor képviselő ur rosszul van informálva a Serajevóból átutazott hadnagy által. *(Halljuk! jobbfelől.)*

A vizsgáló bizottságnak lesz kötelessége akkor, a midőn kimondja az egyik vagy másik önkéntesre nézve, hogy a második évet szolgálni köteles, egyuttal kimondani azt is, vajjon a második évben az egyéves önkéntesi előadásban részt vegyen-e, vagy sem. Az első évben tanárként alkalmazott tisztek és a vizsgáló bizottság tagjai ugyanis leginkább birálhatják meg azt, hogy azon egyévi önkéntes, a ki a tiszti vizsgát az első év végén nem volt képes letenni, érdemes-e arra, hogy a második évben újból részt vegyen az előadásokban vagy sem. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Azt hiszem, hogy ez az indítványozónak megnyugtatásul szolgálhat Azt is állította a t. képviselő ur, hogy mivel a törvényjavaslat intézkedése folytán az illetők a csapatok alosztályainál fognak szolgálni: a második évben szolgálót a Hausregimenthez és Isten tudja még hová fogják transferálni. Engedelmet kérek, t. ház, de a tény az, hogy az illető önkéntes a második évben ott fog szolgálni, a hol az első évben szolgált. Ezzel, azt hiszem, minden megjegyzésnek eleje van véve. Megtörténhetik, hogy helyőrség-változás következtében némely alosztály oly helyre fog jönni, a hol iskola nincs, de akkor is gondja lesz a hadügyi, illetőleg a honvédelmi ministernek, hogy ezen önkénteseknek alkalmat nyujtson az előadásokban való részvételre.

Báró Kaas Ivor: Jegyzőkönybe veszik e nyilatkozatot? *(Nagy mozgás jobbfelől.)*

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, ne méltóztassanak a szónokot minduntalan félbe szakítani.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Ép oly kevéssé vétetik ezen nyilatkozatom jegyzőkönyvbe, mint a hogy a képviselő ur közbeszólásait nem veszszük fel abba. *(Tetszés a jobboldalon.)*

A t. képviselő ur volt kegyes a Dienstreglementból a káplár kötelességeit felolvasni és azokat, a mennyire kitelt tőle, satirisálni. Bocsásson meg nékem a t. képviselő ur, de ez nem helyes eljárás, mert ne feledjük, hogy a hadseregben van igen sok értelmes káplár, a kik a képviselőházban tartott egyes katonai előadásokat szintén képesek nevetségessé tenni. *(Derültség jobbfelől. Közbeszólás a baloldalon: A honvédelmi minister ur előadását! Derültség a bal- és szélső baloldalon.)*

Mindössze is 6 pontról van szó. Ezek közül ötöt Nagy István, egyet pedig Fenyvessy Ferencz képviselő ur terjesztett elő. Mint méltóztatnak tudni, az egyik pont az, hogy a második évben szolgáló egyévi önkéntesek részt vegyenek a tiszti iskola előadásaiban. Ez a 25. §. értelmében esak feltételesen van megengedve s azért ennek kivételével a többihez hozzájárultam. E végett nincs szükség, hogy a törvényt egy szakaszszal szaporítsuk, mert ez mind a törvény keretében is teljesíthető; nem szükséges az sem, hogy az 1888: XVIII. törvényczikkre nézve valami módosítást fogadjunk el, mert a második évet szolgáló egyévi önkéntesekre, még az esetben is, ha a rendkivüli intézkedés beállana, hogy tudniillik a tartalékosokat vagy pedig a póttartalékosokat beidéznők, a kétéves szolgálat nem lesz alkalmazható. Ez a jelen törvény keretében is megtehető s igy e törvény megváltoztatására nincs szükség.

Az egyedüli, mely a 25. §. alapján nem teljesíthető, az, hogy a második évben szolgáló önkéntes polgári tanulmányait folytathassa. *(Egy hang balfelől: A többit elengedjük!)* Nagyon természetes, hogy mivel a többi pont teljesíthető, azokat elejthetőknek jelzik s ez lesz az egyedüli fontos. De méltóztassanak megengedni, e kérdés már a 25. §-nál dőlt el. *(Egy hang balról: Ez nem!)* De igenis el van döntve, a mennyiben kivánságukra most az egyéves önkéntes a másodévben is önkéntesi jelleggel bir s a 25. §. azt mondja, hogy az egyéves önkéntes szolgálati ideje alatt csak a katonai szolgálatnak van fentartva. *(Ugy van! jobbfelől. Csak az egyévi önkéntesekről van szó! balfelől.)*

Ha az első évben gyengének bizonyult egyéves önkéntesnek, a ki az első évben csak katonai szolgálattal volt elfoglalva, a második évben megengedjük, hogy már bebizonyult gyengesége daczára a katonai szolgálaton kivül még más tanulmányaival is foglalkozzék: akkor természetesen az első évben gyengének bizonyult egyéves önkéntes teljesíthetlen feladat előtt áll. Ugyanis vagy az egyiknek, vagy a másiknak nem felel meg. Egyszóval nem lesz sem hús, sem hal.

Ezek alapján, minthogy e pontozatok a törvény keretében is teljesíthetők s igy azoknak a törvénybe való felvételére nincs szükség, kivéve azt az egy pontot, hogy a második évben is lehessen folytatni a tanulmányokat.

Báró Kaas Ivor: Nem engedik meg Ausztriában! *(Ugy van! balfelől. Rendre! jobbról.)*

Elnök: Kérek csendet, igy lehetetlen tanácskozni! *(Egy hang balról: Hiszen nem válaszolhatunk a ministernek!)* Más sem válaszolhat s még is tud hallgatni.

Báró Fejérváry Géza, honvédelmi minister: Minthogy igen ritkán fordul ugyan elő, de mégis megtörténhetik, hogy valaki már 20—21 éves korában kiválóságnak bizonyul a művészet vagy tudomány terén s az ilyeneknek az önkéntességi kedvezmény a 25. §. 5. bekezdése alapján ugy is megadható: méltóztassék a t. ház e benyujtott módosításokat elejteni s belenyugodni kijelentéseimbe annál is inkább, mert a t. háznak mindig alkalma lesz meggyőződni arról, vajjon a végre-

hajtási utasításokban fel lesz-e az véve, a mit igértem. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Hoch! kiáltások a szélső baloldalon.)*

Gróf Apponyi Albert: T. ház! Bocsánatot kérek, én nem szoktam visszaélni a t. ház türelmével — e részben hosszú évi parlamenti gyakorlatomra hivatkozom — sem személyes megtámadás, sem félremagyarázott szavaim helyreigazítása czímén, ez egyszer azonban kénytelen vagyok a t. ház figyelmét egy perczre ismét igénybe venni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A t. minister ur méltóztatott engem azzal vádolni, hogy én egész felszólalásomban a napirenden lévő tárgytól eltértem s a háznak figyelmét a napirenden lévő tárgytól elterelni s már letárgyalt eszmékre akartam irányítani. Én hivatkozom a jelenlevők méltányossági érzetére, hogy midőn gróf Andrássy Manó képviselő ur az ellenzék ellen oly támadást intézett, mely elismerem — sőt magam állítottam — nem volt szoros összefüggésben a napirenden lévő tárgygyal, ha az a támadás a napirenden lévő tárgyon kivül meg volt engedve, erkölesileg nem csak jogosult és megengedett, de egyenesen kötelességünkké volt téve a védekezés. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső balfelől.)* Ha ez által a discussio szorosan nem marad a napirenden lévő tárgy kereteiben, ezért a felelősség ismét nem bennünket illet, kik a védelem terén voltunk, hanem azokat, kik a támadás terére léptek, *(Ellenmondás jobbfelől. Zajos helyeslés bal- és szélső balfelől)* akkor, midőn mi a legridegebb objectivitás terén maradva, indokoljuk a beadott indítványt. *(Helyeslés balfelől.)*

Továbbá kifogásolja a t. minister ur azt, hogy én az ő eljárása ellen tettem észrevételt, tudniillik azon eljárása ellen, hogy ő csak akkor szólal fel, midőn már senki nem szólhat az ő nyilatkozatához. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Én, t. ház, ezen kifogásomat ezennel visszavonom, mert mióta megismerkedtem azon érvekkel, melyek a t. minister urnak rendelkezésére állanak, igen természetesnek tartom, hogy ő ezeket csak akkor hozza fel, midőn válaszolni már nem lehet. *(Élénk tetszés és derültség a bal- és szélső balfelől.)*

Madarász József jegyző: Nagy István!

Nagy István: T. ház! Szavaim értelmének helyreigazítása czímén kérem néhány rövid perczre a t. ház becses türelmét. *(Halljuk!)*

Nekem korántsem volt szándékomban satirisálni, hanem szándékoztam azon felolvasással azt kitüntetni, hogy a Reglement által körülirt altiszti kötelességek még sem olyanok, melyeknek teljesítésére egy művelt embernek két évi szolgálatra volna szüksége. De méltóztatott a t. minister ur azt is mondani, hogy én azt nevetségessé akartam tenni és akárhányszor mondattak ellenzéki beszédek, melyeket inkább lehetne nevetségessé tenni. Én a t. minister urat kitünő administratornak tartottam és azért mégis tanuja voltam annak, midőn ő nem volt tisztában egy dologgal. Ezért én korántsem azt mondom, hogy ő nem kitünő administrator, de tavaly, mikor a reservista-törvény volt tárgyalás alatt, Bolgár Ferencz t. képviselőtársam azt mondotta, hogy ha a póttartalékba sorozott egyén megszerzi az egyévi önkéntességre való jogosultságot, lehet önkéntes is, de ha a szolgálat leteltével sem a tiszti, sem az altiszti vizsgát le nem teszi, át lesz helyezve a póttartalékba.

A t. minister ur — hivatkozom a naplóra — keményen megtámadta Bolgárt, azt mondván, hogy valaki, ki katonai ügyekben szaktudományt igényel magának, ily nevetséges dolgokat hogy állithat? Felkeltek ezután nem szakemberek, Ugron, Horánszky és ráolvasták a minister urra azt, hogy Bolgár Ferencz képviselő urnak igaza van. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Ily esetek előfordulhatnak bárkinél, a nélkül, hogy azért az illetőt mindjárt nevetséges színben volna igazságos feltüntetni, valamint mi sem igyekeztünk akkor a minister urat nevetséges színben tüntetni fel. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)*

Az előadó ur megjegyzésére vonatkozólag csak egy válaszom van.

Ő ugyanis azt mondotta — nem voltam jelen, csak barátaimtól hallottam, hogy azt mondotta — miszerint én nem tudom, mi a teendője a szakaszvezetőnek, őrmesternek? Vele szemben beismerem tévedésemet. De miből áll ez? A szakaszvezetői teendőket egyetlen oldalon sorolja el a szolgálati szabályzat, körülbelől ugyanazok e teendők, mint a kápláréi, csak a legénységet vezényli felváltva a főzésre, továbbá ellenőrzi a menagerozást és a fehérnemü tisztítását. Az őrmesteri teendő pedig két oldalon van elősorolva, de itt is egy féloldalt foglal az ugynevezett Kommandir-Liste mintája. A szakaszvezető és tizedesi szolgálat nagy különbözőségét, ha a t. előadó ur csakugyan oly nagy jelentőségünek tartja, vele szemben tehát beismerem. Indítványomat ismételten ajánlom egyébként elfogadásra, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: T. ház! Azt hiszem, hogy ha már 3 hónap óta folyik a vita, melyben, mint a Noé bárkájában, minden előfordult, *(Nagy derültség)* mindenféléről folyt a beszéd, nem csoda, ha az egyes felszólalók eltérnek a tárgytól és ne méltóztassék azon sem csodálkozni, ha én nem éreztem magamat hivatottnak, mindig arra ügyelni, hogy a képviselő urak szorosan a tárgyhoz tartsák magukat és esak személyes megtámadtatásuk esetében szólaljanak fel; mert hiszen az minden oldalról megtörtént, hogy eltértek a tárgytól és nem esupán személyes megtámadtatás esetén szólaltak fel. Természetesen lehetetlen az, hogy egyes példák ne hozassanak föl, vagy a tárgy megvilágításául más tárgyról is ne lehessen szólani, ne méltóztas-

sanak tehát e miatt egymásnak szemrehányást tenni. *(Általános helyeslés.)*

T. ház! Fenyvessy Ferencz képviselő ur levelet intézett hozzám, melyben kijelenti, hogy ő ma temetésre lévén kénytelen elmenni s igy a ház tanácskozásain jelen nem lehetvén, azon esetre, ha a honvédelmi minister ur azt a nyilatkozatot, a melyet a bizottságban tett, a házban is ismételni fogná, visszavonja indítványát. Ennek következtében, miután a minister ur itt esakugyan azt a nyilatkozatot ismételte, melyet a bizottságban tett, azt hiszem, hogy Fenyvessy Ferencz képviselő ur irásbeli kijelentése alapján az ő indítványa visszavontnak tekinthető.

A tanácskozás befejezve lévén, következik a Nagy István képviselő ur által javaslatba hozott 26. §. szövege fölötti szavazás. Ezen szövegre vonatkozólag maga Nagy István képviselő ur módosítást adott be és e szerint szükséges lesz az általa beterjesztett módosítást is szavazásra tűzni ki. *(Általános helyeslés.)*

Én azt hiszem, minthogy ezen, Nagy István képviselő ur által javaslatba hozott szöveg hat pontra oszlik, szükséges lesz a szavazást pontonként megejteni.

Kérem tehát azon képviselő urakat, a kik a Nagy István képviselő ur által javaslatba hozott bevezetést, mint a mely a szakasz elébe teendő lenne, elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadta el.

Kérdem most, elfogadja-e a ház az első pontot, a melyet a bizottsághoz terjesztett módosítványban adott elő Nagy István képviselő ur, igen vagy nem? *(Igen? Nem?)*

Kérem azon képviselő urakat, kik azt elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A ház többsége nem fogadja el. Ugy hiszem, kijelenthetem, hogy e ház többsége a módosítvány második pontját sem fogadja el.

Következik a 3-ik, mint legfontosabb pont. Kérdem a t. házat, méltóztatik-e azt elfogadni, igen vagy nem? *(Igen! Nem!)* A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)*

A ház többsége nem fogadta el és azt hiszem, egyuttal azt is kijelenthetem, hogy a 4. és 5-ik pontot a ház többsége szintén nem fogadta el.

T. ház! Ezzel a véderő-törvényjavaslat részletes tárgyalása be van fejezve. *(Zajos felkiáltások a szélső balon: Hoch! Hoch!)*

E szerint a házszabályok értelmében a legközelebbi, tudniillik holnap tartandó ülésre tűzöm ki annak harmadszori megszavazását. *(Helyeslés.)*

T. ház! Minthogy egy határozati javaslatot is fogadott el a t. ház, tudniillik Gajári t. képviselő ur határozati javaslatát, most már kijelentem, hogy holnap erre vonatkozólag is meg fogom kérdeni a t. házat, hogy annak elfogadása esetén azt szintén a főrendiházhoz méltóztatik e hozzájárulás ezéljából átküldeni. Különben azt hiszem, t. ház, a holnapi ülésre vonatkozólag legezélszerűbb lenne ha az esak 11 órakor tartatnék *(Helyeslés)* és más napirend arra nem tűzetnék ki, mert a holnaputáni ülésre a t. ház már elfogadta azt, hogy annak napirendjére a Vaskapu szabályozásáról szóló törvényjavaslat tűzessék ki. Ugy gondolom, hogy a t. ház ezt elfogadni méltóztatik. *(Helyeslés.)*

Még két bizottság jelentése is van, melyeket az illető bizottságok még ma kivánnának a t. ház elé terjeszteni, hogy azok kinyomatása iránt mielőbb intézkedhessem. *(Halljuk!)*

Darányi Ignácz, a pénzügyi bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a pénzügyi és közlekedésügyi bizottságoknak, „az első magyar gyáesországi és a magyar nyugoti vasutak magyar vonalainak megváltásáró szóló 301. számú törvényjavaslatra vonatkozó jelentéseit bemutatni, kérve a t. házat, hogy azokat kinyomatni, szétosztatni és a törvényjavaslatnak tárgyalását az osztályok mellőzésével mielőbb napirendre tűzni méltóztassék.

Elnök: A közlekedési és pénzügyi bizottságok ezen jelentései ki fognak nyomatni, szét fognak osztatni és annak idején az osztályok mellőzésével napirendre fognak tűzetni.

Kállay Zoltán, a kérvényi bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém a kérvényi bizottság által letárgyalt kérvények 12. sorjegyzékét azon kéréssel benyujtani, hogy azt kinyomatni, szétosztatni és tárgyalásra leendő kitűzése iránt intézkedni méltóztassék.

Elnök: A kérvényi bizottság jelentése ki fog nyomatni, szét fog osztatni és a házszabályok értelmében a jövő szombatra napirendre tűzetik.

A kérvények pedig a ház irodájában helyeztetnek el, hogy ott azokat a képviselő urak megtekinthessék.

A legközelebbi ülés ideje és napirendje meg lévén állapítva, az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 1 óra 5 perczkor.)

218. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi április hó 3-án, szerdán.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a b. Bánffy György halála által megürült szilágy-somlyói kerület betöltése tárgyában leendő intézkedésről és a beérkezett kérvényekről. A közgazdasági bizottság jelentése a Liechtenstein herczegséggel kötött egyezményt és Trieszt Fiume városok beolvasztása tárgyában benyujtott jelentést illetőleg. Az indítvány- és interpellatiókönyv felolvasása. A véderő-törvényjavaslat végleges megszavazása; az erre vonatkozó jegyzőkönyvi rész hitelesitése. Napirend. Hertelendy Béla, b. Kaas Ivor és Csatár Zsigmond interpellatiója.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor, gr. Csáky Albin.

(Az ülés kezdődik d. e. 11 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Josipovich Géza jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Szathmáry György, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa az április hó 2-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

T. ház! Báró Bánffy György, Szilágymegye szilágy-somlyói választókerület országgyülési képviselőjének elhalálozása folytán új választás szükséges forog fenn. Kérem a t. házat, méltóztassék az elnökséget felhatalmazni, hogy az új választás iránt a kellő törvényes intézkedéseket megtegye. *(Helyeslés.)*

Bemutatom a vágujhelyi királyi járásbiróság biráinak Vietoris Miklós képviselő által beadott kérvényét, melyben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeléseért esedeznek;

az egri kir. törvényszék, kir. ügyészség és kir. járásbiróság kezelő személyzetének Szederkényi Nándor képviselő által beadott kérvényét, melyben fizetés emeléseért, 10, illetve 5 éves pótléknak a kezelő személyzetre való kiterjesztéseért és a szolgálati pragmatica megalkotásaért kérvényeznek.

Mindezen kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Szathmáry György jegyző: Emich Gusztáv!

Emich Gusztáv, a közgazdasági bizottság előadója: T. ház! Van szerencsém benyujtani a közgazdasági bizottság jelentését a liechtensteini fejedelemséggel 1886. évi deczember hó 3-án kötött adó- és vámegyesülési szerződés módosítása iránt létrejött pótegyezmény beczikkelyezéséről és ugyancsak a közgazdasági bizottság jelentését a Fiume és Trieszt szabadkikötők területének az osztrák-magyar általános vámterületbe való beolvasztására nézve az 1887. évi XIV. törvényczikk 2. §-ában kitűzött határidőnek elhalasztásáról szóló törvényjavaslatok tárgyában.

Kérem a t. házat, méltóztassék e jelentések kinyomatását és szétosztását elrendelni és azokat

az osztályok mellőzésével napirendre tűzni. *(Tisza Kálmán ministerelnök a terembe lép. Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch! Éljen a Hoch-párt! Zajos éljenzés jobbfelől.)*

Elnök: A közgazdasági bizottság jelentései ki fognak nyomatni, a ház tagjai közt szét fognak osztatni és ha a t. ház beleegyezni méltóztatik, az osztályok mellőzésével annak idején napirendre fognak tűzetni.

Több jelentés nem lévén, következik az indítvány- és interpellatiós könyv felolvasása.

Szathmáry György jegyző: Jelentem a t. háznak, hogy az indítványkönyvben semmi bejegyzés nem foglaltatik. z interpellatiós könyvben a következő bejegyzések vannak: 1889. április 2-án. Hertelendy Béla: A bécsi marhák közt kiütött és a magyar marhákra is átterjedt száj- és körömbetegség s a marháknak e miatt zár alá vétele tárgyában a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister urhoz. — 1889 április 3-án. Báró Kaas Ivor: A reversalisok tárgyában a ministerelnök urhoz. — 1889. április 3-án. Csatár Zsigmond: Rohonczy huszár-ezredesnek a magyar alkotmány és törvényellenes nyilatkozata tárgyában a ministerelnök urhoz.

Elnök: A képviselő urak annak idején az ülés végén meg fogják tenni interpellatiójukat.

Következik a napirend: a véderőről szóló törvényjavaslat harmadszori felolvasása.

Szathmáry György jegyző *(olvassa)*.

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a most felolvasott törvényjavaslatot harmadszori felolvasásában elfogadni és megszavazni, igen vagy nem? *(Felkiáltások a jobboldalon: Igen! A szélső baloldalon: Soha!)*

Kérem azon képviselő urakat, a kik megszavazzák, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hoch! Hoch!)* A ház többsége megszavazta és igy az alkotmányos tárgyalás és szives hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldetni határoztatik.

Ezen törvényjavaslat tárgyalása alkalmával méltóztatott a t. ház a 24. és 25. §-oknál egy határozati javaslatot elfogadni. Azt hiszem, hogy ez a határozati javaslat is átküldendő volna a főrendiházhoz. *(Helyeslés.)* Ha tehát a t. ház ebbe beleegyezni méltóztatik, kijelentem, hogy a ház többsége a határozati javaslat átküldését a főrendiházhoz szives hozzájárulás végett, elhatározta.

Kérem a t. házat, méltóztassék a jegyzőkönyvnek erre vonatkozó pontját hitelesíteni, hogy az a főrendiházhoz átküldhető legyen.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa)*.

Elnök: Ha nincs észrevétel, ugy a jegyzőkönyvnek ezen pontját hitelesítettnek jelentem ki.

T. ház! Ezzel a mai gyülés napirendje ki van merítve. Méltóztatott a t. ház megállapodni abban, hogy a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak az 1880-ik XXVI. törvényczikkel elhatározott elhárítására szükséges költségeknek fedezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása tűzessék ki.

E szerint, azt hiszem, hogy a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülésnek ez lesz a tárgya.

Most kérem a t. házat, méltóztassék az interpellatiókat meghallgatni.

Hertelendy Béla: T. ház! A magyar gazdaközönségre nézve és különösen a magyar kereskedelemre nézve veszélyes állapot kezd föltünedezni, különösen az április elsején Bécsben tartott marhavásár alkalmával. Már a mult esztendőben megtörtént ugyanis az, hogy a bécsi hatóság különösen a Lengyelországból beeresztett marhákra vonatkozólag a kellő óvintézkedéseket megtenni elmulasztotta. A mult évben ugyanazon időtájban, vagyis április elsejei vásár alatt megtörtént az, hogy a Magyarországból oda összegyülemlett marhák, megkapván a száj- és körömbetegséget, melyek ragályos természetűek, a bécsi hatóság intézkedése folytán zár alá vétettek, minek következtében a kereskedők és gazdák annak voltak kitéve, hogy vásárokra oda vitt árúikat potom áron tudták csak eladni.

Ezen állapotot, ugy látszik, a bécsi hatóság a maga és a bécsi mészárosok előnyére ki is akarta használni s a mint tudomásomra esett, már a mult esztendőben több százezerre menő kár kizárólag a magyar gazdákra és kereskedőkre háramlott. Ez a baj ismétlődött most is. Ujabban ugyancsak a Lengyelországból bejött marhák által terjedt el ezen száj- és körömbetegség és a mint tegnapelőtt tudomásomra esett, a zár ismét foganatositttatott és elrendelte a bécsi hatóság azt, hogy semmiféle marhát Bécsből kiengedni nem szabad. A mint ez a hirlapokban is közzé tétetett, egyuttal azon illustratio is bocsáttatott hozzá, hogy három nap alatt 2—4 forintig lement a marhák ára.

Egy körülményt kivánok különösen a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister ur figyelmébe ajánlani és ez az, hogy a bécsi hatóság már 28-án kibocsájtotta az erre vonatkozó zárlati rendeletet, a bécsi vásári igazgatóság pedig csak április elsejét megelőző este tette ½6 órakor azt közzé. Köztudomásúlag a vásár elsején tartatik és mégis az igazgatóság három napig hordozta zsebében a rendeletet, ugy hogy ezen három napi idő alatt körülbelül 400 marha érkezett csak Magyarországból, mig ha kellő időben közzé tétetik a zárlat, akkor semmi esetre sem bocsájtották volna be és nem hajtották volna a kereskedők marháikat oda. A bajt, mely ez által különösen a kereskedőkre és gazdákra háramlik, nem akarom részletezni, ezt mindenki

közülünk igen jól érti és tudja, milyen veszedelem következik ezen állapotokból. Azért egyszerűen bátor vagyok interpellatiómat felolvasni és kérem a minister urat, hogy sürgősen intézkedjék ebben a dologban Interpellatióm a következő:

Interpellatio a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister urhoz:

1. Van-e tudomása az igen t. földmívelés, ipar- és kereskedelemügyi minister urnak arról, hogy Béesben már a mult év ez időszakában az ugynevezett ragályos száj- és körömbetegség a vásárra hajtott marhák közt kiütött és hogy ezen ragályos baj a Lengyelországból beeresztett, már fertőzött ökröktől terjedt Béesben a többi marhákra tova?

2. Hogy ugyanezen ragályos baj most a jelenlegi bécsi vásáron ismétlődött és e miatt Bécs főváros hatósága a marháknak kihajtását a vásárról megtiltotta és ezeket zár alá vette?

3. Hajlandó-e a minister ur ezen, a magyar földbirtokos gazdák és a magyar kereskedelemre káros állapotról magának a béesi császári királyi kormány utján sürgős meggyőződést szerezni, a mulasztást és ennek okait kideríteni és különösen meggyőződést szerezni arról, hogy a mostani ragály ismét Lengyelországból beeresztett marháktól terjed tova?

4. Szándékozik-e az igen t. földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister ur sürgős intézkedést tenni arra nézve, hogy az ily állapotok Béesben ne ismétlődjenek, hogy jövőre idejében meggátoltassanak, hogy a jelenleg alkalmazott kiviteli tilalom mielőbb megszüntettessék?

5. Végre hajlandó e a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister ur az érdekelt földbirtokos gazdát és kereskedő közönséget teendő sürgős és erélyes intézkedéseinek az ország színe előtti kijelentéseivel és mielőbb e tárgyban megnyugtatni?

Kérem ez interpellatiómat a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister urral közölni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister urral.

Következik báró Kaas Ivor képviselő ur interpellatiója.

Báró Kaas Ivor: T. ház! A véderő-törvényjavaslat feletti szavazások alkalmából a következő interpellatiót vagyok bátor a ministerelnök urhoz intézni: *(Egy hang balfelől: sans phrase. Olvassa.)*

Interpellatio a m. kir. ministerelnök urhoz.

Hock János képviselő ur egyik képviselőtársa előtt felemlítette ama lelki küzdelmét, melyet a véderőjavaslat 25. §-ának megszavazása neki okoz s ezzel kapcsolatosan megemlékezett arról, hogy vele 3,000 frtról szóló reversalist irattak alá, mely összeget ő a választási czélokra kapta.

Minthogy az országot érdeklő nagyfontosságú törvények hozatalánál feltétlenül szükséges, hogy a képviselők pénzbeli kötelezettségek által lelkiismeretes meggyőződésük szabad nyilvánításában akadályozva ne legyenek s mivel sem a költségvetésben választási czélokra költség előirányozva nines, sem a zárszámadásokban e czímen kiadásokat és bevételeket elszámolva nem találunk: kérdem a ministerelnök urat:

1. vajjon a rendelkezési alapnak, mint az állam közérdekében elszámolási kötelezettség nélkül reá bizott összegnek választási czélokra fordítását az alkotmányos szabadsággal, a képviselői függetlenséggel és a tiszta erkölcsesel összeférőnek tekinti-e, vagy sem.

2. A képviselők által kapott pénzbeli segélyösszegekért kiállított kötelezők, ugynevezett reversalisok nem tartják e a népképviselőket politikai függésben?

3. Az ilyen reversalisok után befolyt összegek hol szerepelnek az állam jövedelmei között?

Tisza Kálmán ministerelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Én Hock János képviselő urnak reversalisát nem birom. *(Mozgás bal- és szélső balfelől. Zaj.)* Én azt, ha ő lelkiismereti küzdelemmel szavazott a véderő-törvényjavaslatra, sajnálom; sokkal jobban szerettem volna ez esetben, ha ellene szavazott volna. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Zaj. Mozgás a bal- és szélső balon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Arról pedig jót állok, hogy Hock képviselő ur tőlem sem választási, sem más czélra egy garast sem kapott *(Helyeslés jobbfelől. Zaj. Mozgás a bal- és szélső baloldalon)* és nekem annál fogva reservalist nem is adhatott.

Azt tudja mindenki, hogy az orszaggyülés minden pártjának vannak arra pénzösszegei, hogy a választási törvényes költségek fedeztessenek. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Nincs! Nem igaz! Jobbfelől: De van! Hosszantartó nagy zaj.)* Engedelmet kérek, hogy a 48-as függetlenségi pártnak van, azt nem mondtam, én esak azt mondtam, hogy széles e világon mindenütt van. *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Pártunknak nincs!)*

Visi Imre: Annak is van! *(Zajos ellenmondás a szélső baloldalon. Ugy van! Ugy van! jobbfelől. Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Nem igaz! Hazudik!)* Olvashatta mindenki az „Egyetértés"-ben az elszámolást! *(Nagy zaj.)*

Tisza Kálmán ministerelnök: Ez különben a kérdésre nézve mindegy. Mindenki tudja, hogy minden országban szabad, jogosult minden pártnak a törvényes választási költségre költeni. *(Zajos felkiáltások a szélső baloldalon: Mik azok a költségek?! Nagy zaj. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Hogy ezekből adatott-e a szóban lévő képviselő

urnak vagy nem, azt nem tudom, mert e dolgokra befolyást egyáltalában nem gyakorlok. *(Élénk helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: T. ház! A ministerelnök ur válaszát tudomásul veszem, megjegyezvén szavaira, hogy nem tudom — mert soha pártok cassáit nem kezeltem — más pártoknak vannak-e ily pénzek rendelkezésökre vagy sem, de annyit tudok, hogy ha az ellenzéki pártoknak van cassája — feltéve, hogy van — az kizárólag egyes hazafiak szabad adakozásából gyült össze, *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Itt is ugy van!)* és kizárólag törvényes czélokra fordittatott és másra nem is fordittathatott, *(Ugy van! a bal- és szélső balon)* lévén a kormány kezében minden hatalom. Ellenben nem tudom, hogy a kormánypártnak ime bevallott választási pénztára csak a temesi főispán levelében jelzett magán adakozásokból, *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* vagy egyszersmint, kérdésemnek megfelelőleg a rendelkezési alapból is dotáltatik-e vagy sem? Azt constatálom, mert constatálható, hogy reversalisok vétettek kormánypárti képviselőktől — mondjuk egyes számban, képviselőtől — mert a többire tanum nincsen. *(Felkiáltások a szélső balon: Erre van!)*

Erre vannak!

Polónyi Géza: Itt vannak a képviselőházban! Nyilatkozhatnak! *(Nagy zaj.)*

Báró Kaas Ivor: E reversalisok vétettek s az én kérdésemnek lényege az, hogy képviselők, kik pénzbeli kötelező függésben állanak, képviselői szabad jogaik gyakorlatában, nincsenek-e erkölcsi kényszernek alávetve? *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Kérdésemnek második részére azt felelte a ministerelnök ur, hogy neki arról tudomása nincs . . . .

Eötvös Károly: Hol a vizsgálat?! *(Zaj!)*

Báró Kaas Ivor: . . . hogy ő nem adott pénzt senkinek. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)* Ezt ő tudja. Pilatus mossa kezeit. *(Zajos tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Hoeh! hoch Pilatus! *(Zajos felkiáltások jobbfelől: Rendre! Rendre!)*

Báró Kaas Ivor: Isten bocsássa meg bűneit, mert tudja, mit cselekszik. *(Zajos helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon. Zaj jobbfelől.)*

Visi Imre *(szólni kíván)*: T. ház! *(Nagy zaj és felkiáltások a bal- és szélső balon. Mi jogon kíván szólani? Eláll! Eláll!)*

Elnök: Kérdem a képviselő urat, mily czímen kíván szólani?

Visi Imre: Épen kérni akarom a t. házat, hogy pár szót elmondhassak. *(Halljuk! jobbfelől. Nagy zaj és felkiáltások a szélső balon: Nincs joga! Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Én a ministerelnök ur beszéde alatt a túloldalról történt azon közbeszólás alkalmával, hogy a függetlenségi pártnak párteassája nincs . . . .

Polónyi Géza: Nem azt mondtuk! *(Igaz! Ugy van! a bal-és szélső baloldalon. Derültség jobbfelől.)* Mi azt mondtuk, hogy képviselői költségek fedezésére nincs eassánk! *(Zaj.)*

Visi Imre: Közbeszólásomban azt mondtam, hogy az én tudomásom szerint igenis volt a képviselőválasztások alkalmával felmerült költségek fedezésére is cassája azon pártnak. *(Zaj a bal- és szélső baloldalon.)* Erről az elszámolás meg is jelent, *(Ugy van! jobbfelől)* sőt a fenmaradt összegeket jótékony czélra fordították. *(Folytonos zaj a bal- és szélső baloldalon. Halljuk! jobbfelől.)* Erre a közbeszólásomra azt kiáltották válaszul, hogy „nem igaz!“ Én ezért saját reputatióm érdekében vagyok kénytelen felszólalni. Mert én nem igazat soha, semminemű politikai ellenfélről, semminemű gyülöletből mondani nem szoktam és soha nem is mondottam. *(Tetszés jobbfelől. Zaj a szélső baloldalon.)*

Polónyi Géza: Nem vigyázott arra, a mit a ministerelnök ur mondott!

Visi Imre: Ezen insinuatiót, illetőleg azt a velem szemben emelt vádat, mintha arra a közbeszólásra nem igazat mondtam volna, kénytelen vagyok tisztelettel visszautasítani *(Élénk helyeslés jobbfelől)* és kérni t. képviselőtársaimat, kikkel szemben sohasem kívánok arra a térre lépni, hogy közbeszólásokkal felesleges sértéseket tegyek, hogy a velem szemben használt kemény kifejezések alaptalanságát belátni szíveskedjenek, *(Nagy zaj)* mert részemről nem igazat senkivel szemben nem mondtam soha. *(Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől. Zaj balfelől.)*

Irányi Dániel: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Talán méltóztatik megengedni, hogy mint az országgyülési függetlenségi és 48-as párt elnöke, ezen kérdéshez néhány szót szólhassak. *(Zaj. Halljuk! Halljuk!)*

Hogy a függetlenségi és 48-as pártnak pénztára van, az igen természetes, hiszen körhelyiséget tartunk fenn s az sem titok, hogy annak fentartására a tagtársak a maguk lakbéréből hozzájárulnak. *(Felkiáltások jobbfelől: Mi is teszszük! Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)* Ezen pénztárból a választások előtt a szükséges nyomtatványokra, levelezésekre és táviratokra szintén költöttünk, a mit mindenki igen természetesnek fog találni, *(Általános helyeslés)* nem vehetvén ezt magára akár az elnök, akár a végrehajtó bizottság egyes tagjai, hogy a maguk erszényéből fedezzék ezen költségeket. *(Ugy van!)* De hogy ezen költségeket avval a 3,000 forinttal kapcsolatba merte hozni valaki, csak gondolatban is, az minket méltán megbotránkoztat. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én, t. képviselőház, 1869 óta vagyok ezen

háznak tagja; ugyanazon idő óta talán 1878-ig viseltem a 48-as pártnak elnökségét és mint ilyen voltam a választási végrehajtó bizottságnak az elnöke; s mondhatom, szavamban még eddig soha senki sem kételkedett, hogy az 1869-iki választásokra — pontosan az összegre nem emlékezem — körülbelől 80 s egynéhány forintot költöttem a magam erszényéből.

Az 1872-iki választások előestéjén, elvtársaim nem akarván megengedni, hogy akkor is saját erszényemből költsek, összeadtak — ha emlékezetem nem csal — 340 forintot, ebből az említett költségekre fordítottam 200 és egynéhány forintot. A fönmaradt összeget a pártértekezletnek visszaadván, az azt az akkori „Magyar Ujság"-nak felsegítésére határozta adatni. A következő választásoknál, miután a pártban szakadás állott be, a választási költségeket, a melyek igen csekélyek voltak, ismét saját erszényemből viseltem, a melyek azonban a 80—90 forintot meg nem haladták. Az 1884-iki választások után a függetlenségi és 48-as párt újra egyesült s újra engem tisztelt meg bizalmával, engem választott meg elnökének. A mi már a most legközelebb lefolyt választásokat illeti, a melyek már az én elnökségem alatt történtek, a végrehajtó bizottságnak is én lévén elnöke, biztosíthatom a t. házat és kész vagyok, ha valaki merne kételkedni szavamban — a mit nem hiszek — előterjeszteni a számadásokat, a melyekből ki fog tünni, hogy azon költségek, a melyeket említettem, az általános választások alatt 1,400 frtnál többre nem mentek; *(Felkiáltások a szélső balról: Összesen 80 kerületre!)* és pedig a levelezésekre, táviratokra, képviselők kiküldésére a kerületekbe a végett, hogy jelölteinketerkölcsileg támogassák.

Ismétlem, hogy engem méltán felháborított *(Felkiáltások a szélső balról: Mindnyájunkat!)* az a gondolat, hogy a mi törvényes eljárásunkat csak egy pillanatra is szóba hozhatták akkor, mikor egy képviselő 3,000 forint erejéig adott magáról térítvényt, hogy a választásra fordított költségeket megtéríti. *(Zajos helyeslés és felkiáltások a szélső balról.)*

Elnök: Méltóztatik a t. ház a ministerelnök ur válaszát tudomásul venni. *(Tudomásul vesszük!)* A válasz tudomásul vétetik.

Most Csatár képviselő ur fogja interpellatióját előterjeszteni.

Csatár Zsigmond: T. képviselőház! A „Budapesti Hirlap" márczius hó 31-ki számában a „Napi hirek" rovatában a következőket olvasom:

„A mindenható hadügyminister. Egy mindenható urat ismert eddig a magyar ember és ez az Uristen. Az eddigi tapasztalatokkal ellenkező eredményre jutunk azonban, ha áll az, a mit a „Dunántúl" czímű lapban olvasunk. A „Dunántúl" értesülése szerint ugyanis legutóbb egy vegyes polgári és katonai bizottság ülésezett Szombathelyen laktanya-építés ügyében. A vita hevében Rohonezy huszárezredes nyiltan kijelentette, hogy tárgytalan minden vita, közegészségügy s több efféle dolgok semmi a közös hadügyminister határozott akaratával szemben. minden ugy lészen, a hogy a hadügyminister akarja. Erre Reiszig Ede alispán tiltakozott oly hatalom mindenhatósága ellen, mely reánk semmiféle jogszerű befolyással nem birhat s kijelentette, hogy olyan jegyzőkönyvet nem irna alá, melyben az ezredes fentebbi nyilatkozata benfoglaltatnék. Erre az ezredes elég érthetően kijelentette, hogy a magyar törvény, a magyar alkotmány semmi; egy urat ismer, ez a közös hadügyminister s ennek rendeleteihez tartja magát."

Polónyi Géza: Igaza volt egészen! Itt is ugy van! *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Ugy is van!)*

Csatár Zsigmond: Nem hiszem, hogy — a mi itt mondva van — csakugyan megtörtént legyen; mert ha valóban megtörtént, akkor azon nagy parlamenti csata után, melyet mi elvesztettünk, ez csakugyan kétségbeejtő volna a jövőre nézve.

Én azt hiszem, minden képviselőnek kötelessége, ha ilyen nagy nyilvánossági tért beözönlő hirlap, nemzet- és alkotmányellenes nyilatkozatokat közöl oly férfiak részéről, kik életük és vérükkel is tartoznak a magyar alkotmányt és a magyar törvényt megvédelmezni, hogy akkor az ilyen visszaélő, törvénytelen cselekvényt a t. ház figyelmébe ajánlja.

Isten látja lelkemet, hogy semmi más czél nem vezetett, *(Derültség)* mint az, hogy győzzön az igazság. Vagy igaz az, a mi Szombathelyen történt és a mi ellen Reiszig Ede alispán olyan férfias visszautasítással határozott: akkor a t. ministerelnök urnak, mint olyannak, a ki az összes hadügyi, külügyi és pénzügyi dolgokban ezen szerenesétlen delegationális világban hazánkat képviselni hivatva van, el kell követnie mindent, hogy — hijják azt az embert Rohonezynak, vagy bárkinek — ha szólt a magyar állameszme ellen, lakoljon meg érette. Azonban, t. ház, feltéve, meg nem engedve, hogy a hirlapi közlemény nem felel meg a valóságnak, módot és alkalmat nyujtok Rohonezy ezredes urnak, hogy ezen — ha való — minden jóravaló hazafit mélyen sérthető kifejezésért magának törvényes elégtételt szerezhessen.

Ezen indokból én interpellatiómat csakis két pontban vontam össze és nagyon kérem a mélyen t. ministerelnök urat, hogy ugy a t. ház, mint az én megnyugtatásom végett, de meg az igazság felderítése szempontjából is méltóztassék a dolgot vizsgálása tárgyává tenni és annak idején megadni a választ.

Interpellatióm igy hangzik: *(Olvassa.)*

Interpellatio a ministerelnök urhoz a „Budapesti Hirlap" folyó évi márezius hó 30-án meg-

jelent, Rohonczy ezredesnek, a szombathelyi kaszárnya építése feletti tanácskozáson mondott, alkotmány- és törvényellenes nyilatkozata törvényszerű megtorlása tárgyában.

Tekintve, hogy a „Budapesti Hirlap“ folyó évi márczius 30-án megjelent számában azon, a magyar állameszmét sértő nyilatkozat lett közzé téve, miszerint Rohonczy huszárezredes ur Szombathelyen a laktanya-építési bizottságban, azon nemzet és alkotmányunk elleni kifejezést használta, hogy egy mindenható urat ismer — ez a közös hadügyminister — hogy ő a magyar törvényt és alkotmányt semminek sem tartja, egy ura van, ez a közös hadügyminister.

Ezen, azt hiszem, minden hazafira egyenlő mértékben kell hogy kínos hatást okozó hirlapi közlemény miben léte miatt tisztelettel kérdezem:

1. hajlandó-e a t. ministerelnök ur ezen, az állameszme és alkotmányunk elleni sértő kifejezésekért a hivatalos lépéseket megtenni, hogy ha valók a hirlapi közlemények, Rohonczy ur e sértő kijelentésért megtoroltassék?

2. ha nem lenne való, ugy adassék mód Rohonczy ezredes urnak, miszerint ily lesújtó váddal szemben magát tisztázza?

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a ministerelnök urral.

T. ház! Ezzel a mai ülés napirendje kilévén merítve és a legközelebbi ülés napirendje meg lévén állapítva, a mai ülést bezárom. *(Felkiáltások bal- és szélső balon: Hoch! Hoch! Jobbfelől: Éljen!)*

(Az ülés végződik d. u. 12 óra 5 perczkor.)

219. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi áprilishó 4-én, csütörtökön.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés egy beérkezett kérvényről. Hock János előzetes fölszólalása. A Vaskapu szabályozására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A napirend megállapítása.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Baross Gábor, b. Fejérváry Géza.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szathmáry György jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Josipovich Géza, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa az 1889. április hó 3-án tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom a verseczi kir. járásbiróság bíráinak Grecsák Károly képviselő által benyujtott kérvényét, melyben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeléseért esedeznek.

Kiadatik a kérvényi bizottságnak tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nem lévén, következnék a napirend. Napirend előtt azonban Hock János képviselő ur személyes megtámadtatás czímén kér szót.

Hock János: T. ház! *(Halljuk!)* Személyes kérdésben kértem szót. Nagyon sajnálom, hogy a tegnapi ülésen szokásom ellenére jelen nem lehettem s csak a lapokból értesültem azon interpellatióról, melyet báró Kaas Ivor képviselő ur a miniszterelnök urhoz intézett s a melyet, a reám vonatkozó szoros személyi reflexióknál fogva, szó nélkül nem hagyhatok.

Ha még az interpellatio pusztán személyem ellen irányult volna, rendelkeztem volna talán az önmegtagadás azon bátorságával, hogy a t. házat törvényhozási teendőinek gyakorlásától egyéni indokok miatt el ne vonjam. Minthogy azonban az interpellatio elvi magaslatra emelkedett, midőn a képviselői függetlenség érdekében megnyugtató felvilágosítást kért, azt hiszem, csak kötelességet teljesítek, midőn én, mint legilletékesebb egyén, adom meg a kérdésre a feleletet. De épen, mivel ez ügyben magasabb érdekek szempontjait tekintem; ha van bennem ideg, mely sértett reputatióm érdekében felsajog, elnémítom izgatásait, hogy pusztán a rideg tárgyilagosság álláspontjára a szükséges elvi szempontra helyezkedhessem.

Kijelentem, hogy a kormánytól vagy a miniszterelnök urtól választási czélokra semminemű összeget, anyagi támogatást nem kaptam; de tény, hogy a kerület, az országos szabadelvű párt végrehajtó bizottságától pártczélokra megkapta az interpellatióban említett összeget. Tény az is, hogy e 3,000 forintért semmiféle obligót magamra nem vállaltam. Tehát az az állítás, hogy én reversalissal megválasztatásom esetén az összeg lassankénti visszatérítésére köteleztem volna magamat, alaptalan.

Mindezek előrebocsátása után a t. házra bízom,

méltóztassék elfogulatlanul megitélni, vajjon szavazatom adásával anyagi, vagy erkölcsi kényszer nyomása alatt cselekedtem-e? *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: T. ház! *(Halljuk! balfelől.)* Azt hiszem, a t. elnök ur és a ház engedelmével szabad lesz felelnem az imént hallott szavakra, mert azok egyenesen személyemre és az általam e házban tett interpellatióra és nyilatkozatra vonatkoznak. *(Halljuk! Halljuk! a baloldalon.)*

Elnök: Minthogy a képviselő ur tette meg az interpellatiót, melyre Hock képviselő ur felelt, méltányos dolog, hogy a ház szintén meghallgassa. *(Helyeslés.)*

Báró Kaas Ivor: T. ház! Az előttem szólott t. képviselőtársam, Hock János ur igen helyesen distinguál, midőn a reá vonatkozó szoros személyi részt elkülöníti interpellatiómnak elvi magaslatra emelkedő részétől.

A mi az ő személyére vonatkozik, erre nézve szivesen engedek fölvilágosításának, hogy ő nem kapott a kormányelnök urtól oly pénzt, a melyért ő obligatiót állított volna ki, olyat, mely reversalis jellegű lett volna, vagyis hogy ő ezen összeget visszafizetni kénytelenittetnék. Qui bene distinguit, bene docet. Ő nem kapott ad personam, de beismeri, hogy kapott választási czélokra, vagy kapta a kerület választási czélokra. *(Felkiáltások: Kitől?)*

Mindjárt rátérek erre is, mert ez nem tartozik a személyes, hanem az elvi részre. Igy tehát ő a megvesztegetés vádja alól, igen természetes, hogy teljesen ment. Beismeri azt, hogy 3,000 forint volt azon összeg, mely e czélra neki, vagy ha nem neki, a kerületnek adatott. *(Mozgas és zaj a jobboldalon.)* É meg vagyok róla győződve, hogy nem ő az egyedüli, a ki 3,000 forintot kapott és azon tegnap beismert álláspontnál fogva, hogy a szabadelvű párt cassája választási czélokra pénzeket fordít, fel kell tennem, hogy többeknek, sokaknak ennél nagyobb, sokkal nagyobb összegekkel szolgált; s én nem kutatom, vajjon az a választási cassa, a melyből számára a 3,000 forint kiutalványoztatott, csak a rendjelek és nemességekért befolyt pénzekből, csak .... *(Felkiáltások a jobboldalon: Ez nem tartozik ide! Balfelől: De igen!)*

Elnök: Kérem a képviselő urat, méltóztassék a tárgyra szorítkozni és nem ráduplázni az interpellatióra, mert ez már tegnap el volt intézve. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: De ez a dologhoz tartozik! *(Élénk ellenmondás a jobboldalon.)* Különben is ezen a részen hamar átesem, csak a rente-conversiók árfolyam-különbözeteiből, vagy külföldi bankárok hazafias adományaiból, csak a hitelbank által a pártnak adott kölcsönből vagy egyszersmind az állam cassáját képező rendelkezési alapból állott. *(Nagy mozgás és zaj jobbfelől.)*

Elnök: T. képviselőház! Figyelmeztetem a képviselő urat, hogy ez visszaélés a ház engedélyével. *(Helyeslés jobbfelől.)* A dolog természete szerint a képviselő ur csak arra felelhet, a mit Hock János képviselő ur mondott, de midőn a képviselő ur most magyarázgatja azt, a mit tegnap elhagyott, *(Ugy van! jobbfelől)* ez nem a dolognak a rendje, mert az interpellatio tegnap megtörtént, a képviselő ur tegnap megindokolta, a válasz is megadatott reá s tudomásul is vétetett. *(Felkiáltások a szélső balon: Félnek az igazságtól! Mozgás jobbfelől.)* Senki sem fél itt, de ez ismét feleleteket provocál, a mi csak a tanácskozás menetét zavarja. *(Ugy van! jobbfelől.)* Nekem kötelességem ügyelni arra, hogy a tanácskozók a tárgynál maradjanak, azért kérem a t. képviselő urat, ne méltóztassék tovább terjeszkedni, mint a mennyire azt a tárgy megengedi. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Báró Kaas Ivor: Ezt tehát nem vizsgálom, hanem áttérek arra, hogy a képviselő ur függetlensége nincs és nem volt veszélyeztetve azon összegnek választási czélokra való kiosztása által. Ezen elvi álláspontjára kell felelnem. *(Halljuk!)* Mert hogy azon pénzről, melyet a szili választókerület kapott, ne adatott volna irás, általa aláirva: ezt Hock képviselő ur nem tagadta, sőt nem tagadásával beismerte. Csak azt mondotta, hogy ezen általa adott irásban nem foglaltatott kötelezettség annak visszafizetésére és hogy az általa elvállalt kötelezettség nem involvál reversalist. Ez volt az ő szava, vagyis hogy nem kötelezte őt az irás arra, hogy szavazatát attól tegye függővé. Ez az ő egyéni álláspontja. Én azonban ezzel szemben fentartom azon véleményemet, hogy ha képviselők nagyobb összegeket kaptak választási czélokra és erről irásbeli nyilatkozatokat adnak, ha ez gyakoroltatott: ebből igen könnyen származik a képviselőknek olyatén erkölcsi függése, a mely az önök által sokszor védett parlamentarismus elveivel nehezen egyeztethető össze. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* Az aláirott névnek megvan a maga sajátos erkölcsi hatása azon szelid nyomásban, a mely azzal gyakoroltatik, hogy tudva van, hogy valakinek pénzösszegről szóló elismervénye idegen kezekben őriztetik. Ezen értelemben tehát az általa aláirt — ne mondjuk kötelező, mert nem tudom annak szövegét — de általa beismert elismervényt, közszó szerint reversálist, létezőnek kell tekintenem és a parlamentarismussal összeegyezhetetlennek kell nyilvánítanom. *(Felkiáltások a jobboldalon: A hátszegi takarékpénztárba tették le! Derültség. Zaj.)*

A mi különben Hock János ur személyét illeti, nekem azzal édes-kevés bajom van; nem is ítélem meg az ő tettét és eljárását komolyabban, nem rosszalom élesebben, mint másokét, sokakét, kiknek önzetlensége kevésbé derittetett ki, mint az övé jelen beszédében.

Az ő általa irt levelet, melynek folytán a jó pásztor tegnap, midőn azon öröme lehetett, hogy két megtévedett báránykát nyájába visszatereltetett, azon keserűséget szenvedhette, hogy egy másik báránykáját elvesztette, *(Ugy van! és felkiáltások a szélső balon: Juhát! Zajos derültség a bal- és szélső balon)* mondom, az ő levélkéjét sem subsummálom neki másképen, mint hasonló levelét gróf Andrássy Manónak, a kit a kormánypárt hivei közé számít és a ki a 25. §-ra nézve hasonértelmű levelet irt választóinak. *(Nagy zaj és mozgás a jobboldalon.)*

Elnök: Kérdem a képviselő urat: miesoda összeköttetésben van gróf Andrássy Manó ezen ügygyel? *(Helyes és a jobboldalon. Halljuk! Halljuk! a bal- és szélső baloldalon. Zaj.)*

Ne méltóztassék szándékosan mindenkibe belekötni akarni, a miből újabb és újabb felszólalások keletkezhetnek. *(Helye lés a jobboldalon. Zaj a szélső baloldalon.)* Ez már még sem járja. *(Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.)*

Báró Kaas Ivor: Kénytelen vagyok gróf Andrássy Manó urral szemben *(Felkiáltások jobbfelől: Nem tartozik ide!)* elnök ur megjegyzése folytán kijelenteni, hogy meg vagyok győződve grót Andrássy Manó függetlenségéről, valamint arról, hogy a párt-cassából nem kapott semmit, reversalist sem adott, pénzt sem adott. *(Derültség a bal- és szélső balon.)*

Egyébként befejezem szavaimat azzal, hogy én Hoek képviselő urnak előadását a saját személyére nézve fájdalmasan meghallgattam, de semmiféle személyes indok vele szemben nem vezetett, a minthogy nem is vezethetett; mert én nem szalonkákra, hanem tigrisre vadászok. *(Derültség a szélső baloldalon.)*

Elnök: A házszabályok szerint ilynemű felszólalások folytán különben sem hozathatván határozat, következik a napirend :

a pénzügyi és közlekedési bizottságok jelentései „az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak, az 1888. évi XXVI. törvényezikkel elhatározott elhárítására szükséges költségeknek fedezéséről“ szóló 246. számú törvényjavaslatot illetőleg.

Azt hiszem, a t. ház a jelentéseket felolvasottaknak méltóztatik venni. *(Felolvasottaknak veszszük!)* E szerint az általános vitát megnyitom. Az első szó a bizottság előadóját illeti. *(Halljuk! Halljuk!)*

Darányi Ignácz, a pénzügyi bizottság előadója: T. ház! Az 1888 : XXVI. törvényczikk intézkedett az iránt, hogy az aldunai hajózási akadályok eltávolítása a londoni szerződésben megállapította díjszedési jog gyakorlata fejében a magyar állam által vétessék át.

Ugyanezen törvényben intézkedés történt az iránt is, hogy ezen művelet nyolcz év alatt, tudniillik 1895. év végéig végrehajtandó legyen.

Nemkülönben e törvény megállapította a művelet költségeit is összesen kilencz millió forintban.

A mi a költségek fedezetét és beszerzését illeti, az 1888 : XXVI. törvényezikk egy alternativ combinatiót vett czélba. Ugyanis nevezett törvényezikk 2. §-ában az mondatott ki, hogy a kérdéses összeg akár a közlekedési tárcza terhére irandó előlegek útján fog biztositttatni, akár pedig a költségek fedezésére egy külön hitelműlet lesz létesítendő.

Jelen törvényjavaslat folyománya az 1888. évi XXVI. törvényczikknek, a pénzügyi megoldás kérdésében azonban nem tartja szorosan magát a nevezett törvényezikkben felállított alternativ eszméhez.

Az az eszme ugyanis, hogy ezen előlegek a közlekedési tárcza költségvetésében vétessenek fel, elejtetett, tekintettel azon körülményre, hogy ezen költségek a közlekedési tárcza egyéb tételeivel analog kiadásoknak nem tekinthetők; e költségek ugyanis a díjszedési jog gyakorlása által bizonyos időszakon át törlesztetni fognak; és ezért kivánatos, hogy e költségek s az azokra vonatkozó számadások minél nagyobb nyilvántartással vezettessenek s hogy az érdekelt európai államok azok helyes vezetéséről meg is győződhessenek. Már pedig azt kivánni nem lehetett, hogy a magyar budget többi tételeit is az európai államok mintegy ellenőrizhessék s azokba betekintést nyerjenek. De a másik módozat sem választatott, hogy tudniillik egy külön hitelművelet már most létesíttessék. A kormány a külön hitelművelet létesítésének eszméjét nem ejtette ugyan el, azonban azt hosszabb időre halasztotta. A törvényjavaslat ugyanis az iránt intézkedik, hogy ezen hitelművelet az 1895-ik év végeig legyen létesítendő, a pénzügyi bizottság azt tartotta, hogy valamely hitelművelet létesítésének időpontját meghatározni leginkább a kormánynak van módjában és minél hosszabb idő áll rendelkezésére, annál kedvezőbben választhatja meg az államkincstár érdekében a kormány a hitelművelet létesítésére kinálkozó alkalmat. De az is tagadhatatlan, hogy ilyen hitelműveletek czélszerűbben és kedvezőbben létesíthetők akkor, mikor valamely munkálat tényleg kezdetét vette, mikor a munkálat tényleg végrehajtás alatt van, mintsem az ily munkálatok megkezdése előtt.

Igy állván a dolog, a kormány az ez évben szükséges költségek fedezéséről akként gondoskodott, hogy a pénztári készletekből 500 ezer forint előleg nyujtására kér felhatalmazást most s jövőben is ily módon kiván a szükséglet fedezéséről gondoskodni. Miután a pénztári készletek igen alacsonyan kamatoznak, sokszor pedig épen nem

kamatoznak, ennélfogva ez a módozat czélszerűnek látszik s bizonyos kamatmegtakaritást involvál.

De a törvényhozás ellenőrzése iránt intézkedni kellett, ha mindjárt a közlekedésügyi tárcza keretébe nem vétetik is föl ez a költség; és erre nézve megfelelő intézkedés történt az által, hogy ezen költségeket illetőleg — az előirányzatok az állami budget-tel egyidejűleg, bár különvéve, az elszámolások pedig a zárszámadásokkal egyidejűleg, bár elkülönítve — lesznek a törvényhozás elé terjesztendők. Magától érthető, hogy az 500 ezer forintos előleg ezen kivül a zárszámadásokban a pénzügyi tárczánál szintén, mint visszatérítendő összeg, elszámolandó lesz.

Minthogy e szerint a törvényjavaslat megfelel azon czélnak, mely vezette a törvényhozást akkor, midőn az 1888: XXVI. törvényczikket megalkottuk és minthogy azt a pénzügyi bizottság is pénzügyi szempontból elfogadhatónak tartja: annálfogva van szerencsém a törvényjavaslatot a közlekedési bizottsággal egyetértőleg általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadásra ajánlani. *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Helfy Ignácz!

Helfy Ignácz: T. ház! *(Halljuk!)* Helyesen mondá a t. előadó ur, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslat csak természetes folyománya az 1888: XXVI. törvényczikknek, melylyel az e munkálatra szükséges egész összeget megszavazta a ház. Most tehát csak arról van szó ebben a törvényjavaslatban, hogy a törvényhozás adja meg a t. minister urnak az első eszközöket, a melyek szükségesek arra, hogy a munkát ezen év folyamán megkezdhesse; és igy igen természetes, hogy mind én, mind igen t. elvbarátaim, a kik már a tavaly megalkotott törvényhez is hozzájárultunk, azt, mint annak szükségképi folyományát, elfogadjuk és ahhoz hozzájárulunk. *(Helyeslés.)*

A magam részéről hozzáteszem, hogy el is várom az igen t. minister urtól, hogy mindent el fog követni, hogy az 1888: XXVI. törvényczikk 2. §-ában a munka befejezésére kitűzött határidőt meg is tartsa. Mert valamint annak idején súlyt helyeztem arra, hogy a nemzetközileg elvállalt kötelezettségnek Magyarország becsületesen és pontosan, habár áldozatok árán is, megfelelhessen: szintúgy súlyt kell helyeznünk arra is, hogy a saját törvényünkben kiszabott határidő megtartassék, még pedig természetesen ugy tartassék meg, — és azt is teljes bizalommal várom el az igen t. minister urtól, hogy arra fog ügyelni — hogy ez a munka technicailag oly tökélylyel hajtassék végre, hogy az nemcsak a magyar nemzet szótartásának, hanem egyuttal a magyar technica fejlettségének is tanubizonysága legyen az egész világ előtt.

Midőn tehát a magam és t. elvbarátaim nevében kijelentem, hogy a törvényjavaslatot elfogadjuk, engedje meg a t. minister ur és illetőleg az egész kormány, hogy ennek kapcsán egy dologra hivjam fel figyelmét. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ez a vállalat, a melybe most belekapunk, igen üdvössé válhatik Magyarország közgazdasági életére, ha a közbeeső időt a kormány okosan, czélszerűen használja fel s előkészíti a talajt arra, hogy ezen munkának majdan, a mikor készen lesz, a magyar ipar, a magyar gazdaság vehesse hasznát. Ellenben nagy kárára, veszélyére válhatik a magyar gazdaságnak, a magyar kereskedelemnek és iparnak is, ha ezt elmulasztjuk és megengedjük, hogy ezen idő alatt a többi államok készüljenek, ugy hogy mi magunk készítenők el az utat arra, hogy bennünket ezután még jobban verjenek, mint eddig vertek. *(Ugy van! balfelől.)* Mert ne méltóztassanak feledni, hogy a mely arányban könnyíteni fogja ezen új, javított dunai ut a mi kivitelünket, ép oly arányban fogja könnyíteni az orosz és az oláh gabonaneműek behozatalát is. Ennek ellensúlyozására csak egy út áll rendelkezésünkre: hogy igyekezzünk egyuttal utat nyitni gazdasági iparczikkeinknek. És ez az, a mire már most felhivom a t. kormány figyelmét, mert ezek olyan kérdések, a melyeket nem lehet 3—4 hónap alatt megoldani; ezekhez hosszas előkészület, a kereskedelmi piacz megtekintésére sok előfeltétel szükséges. Szükséges, hogy magát a kereskedelmet és ipart is ezen új irányba tereljük és ahhoz hozzászoktassuk. Igaz, hogy ha ezen dolgot egész elfogulatlanul, nemzetgazdászati szempontból akarnám megitélni, magam volnék az első, a ki azt mondanám, hogy ez nem a kormány, hanem a kereskedők feladata, cselekedjenek ők, és ez igaz, más országban követik is ezt az irányt. De hiába, számolnunk kell a tényekkel, mert, fájdalom, a mi kereskedelmi köreinket nem lengi át a merészebb kezdeményezési szellem, azok még akkor sem képesek bizonyos oldalról a helyzetet kellő mértékben kizsákmányolni, ha a kezdeményezés megtörtént. Ott volt a példa, midőn a keleti vasuti csatlakozás létrejött. Beszéltünk róla néhányszor, volt néhány heti mozgalom a kereskedelmi körökben, de hogy annak valami állandó nyoma maradt volna, fájdalom, nem tapasztaljuk. Ezért találom szükségesnek, hogy e kérdéssel a t. kormány már ma kezdjen foglalkozni, természetesen érintkezésbe tevén magát az illető kereskedelmi és ipari körökkel.

Nem tagadom, hogy azon működésnek is, melyre most a t. kormányt felkérem, van egy előfeltétele, de ezt teljesítheti némi erélylyel a miniszterelnök ur, ha érvényesíteni akarja és meri azon befolyást, melyet a fennálló törvények neki a külügyek vezetésére engednek, melyek közé tartozik a consulatusi intézmény is, szerintem elég helytelenül, mert ez oda nem tartozik, nem lévén politikai, hanem kereskedelmi intézmény.

A consul feladata nem a politika és a diplomatia, legalább rendesen nem; hanem miután tényleg ugy van, ezeken a bajokon mégis csak ugy segithetünk, ha Magyarország annyi befolyást igyekszik magának szerezni, a mennyire szerintem teljesen jogosultsággal bir, hogy legalább a szomszéd keleten a consulok oly körökből neveztessenek ki, a mely körök a magyar ipart és kereskedelmet ismerik, Magyarországgal folytonos contactusban vannak. Mert mit tapasztaltunk? A kelet oly consulatusi képviselőkkel van elárasztva, a kik túlnyomó részének fogalma sincsen Magyarország iparáról és kereskedelméről, a kik semminemű összeköttetésben sincsenek a mi kereskedelmi köreinkkel, de igenis összeköttetésben vannak az osztrák gyárosokkal és kereskedőkkel és ha keleti kereskedő hozzájuk fordul és felszólítja őket, hogy ajánljanak neki az ipar és kereskedelem bármely ágából oly forrást, a melyből ott elkelendő árúit megszerezhesse, e consulatusi képviselők első sorban bécsi, brünni, stb. gyárakat ajánlanak. Ezt az állapotot fentartani nem lehet. Ha mi nem tudunk ezeken a bajokon segíteni, méltóztassék elhinni, hogy hiábavaló minden áldozat, a mit e téren közgazdasági életünk emelésére teszünk.

Ezeket a t. kormánynak becses figyelmébe ajánlva, kijelentem, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslathoz általánosságban és részleteiben hozzájárulok. *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Horánszky Nándor!

Horánszky Nándor: T. ház! A tárgyalás alatt levő törvényjavaslatra vonatkozólag, melyet elfogadok, kötelezettnek érzem magamat, hogy egy rövid megjegyzést tegyek. *(Halljuk!)*

A t. ház talán méltóztatik emlékezni arra, hogy midőn a mult évben a Vaskapu szabályozásáról szóló törvényjavaslat tárgyaltatott, mi e törvényjavaslatot nem fogadtuk el. Nem azért, mintha abban a nézetben lettünk volna, hogy a Vaskapu szabályozása nem helyes, nem szükséges, hanem mert ugy vélekedtünk, hogy az ország jelenlegi pénzügyi viszonyai mellett egyfelől; másfelől pedig az általunk akkor tüzetesen kifejtett gazdasági helyzetre való tekintettel is, nem tartottuk időszerűnek ezen munkálat elővételét.

A t. ház azonban e tekintetben döntött s a törvényhozás a törvényt megalkotta. Igy ma már nem arról van szó, hogy ez idő szerint a szabályozás megtörténjék-e, hanem arról, hogy vajjon a módozat, melyet a t. kormány a szabályozás keresztülvitele tekintetében javaslatba hoz, helyes-e vagy sem? És én nem habozom kijelenteni, hogy én a kormány által javaslatba hozott eljárást helyesnek tartom, mert meggyőződtem, hogy az állami költségvetés ennél a munkánál újabb kamatokkal megterheltetni nem fog, a mennyiben az első évben, vagy legalább a közelebbi években az e tekintetben szükséges költségek egyelőre az állami penztár készleteiből fognak fedeztetni. Természetesen önként értetődik, hogy az összegek annak idején kamatostól vissza fognak térittetni. De tény az, hogy egyelőre az államháztartás kamatterhekkel terheltetni nem fog s e szempontból helyesnek tartom azt az eljárást, a mit a t. kormány a törvényjavaslatban elfogadásra ajánl. Azt gondolom tehát, hogy mivel ezuttal — mint említém — nem arról van szó, hogy vajjon a Vaskapu szabályozása elővétessék-e, vagy sem, hanem egy már megalkotott törvény alapján a pénzügyi eljárás kérdéséről, ugy hiszem, hogy nem esem következetlenségbe, ha kijelentem, hogy az előttünk fekvő törvényjavaslatot ugy általánosságban, mint részleteiben elvtársaim nevében is elfogadom. *(Helyeslés.)*

Madarász József jegyző: Mudrony Soma!

Mudrony Soma: Engedje meg a t. ház, hogy a törvényjavaslattal kapcsolatban egy pár észrevételt tegyek, nem ugyan magára a törvényjavaslatra, melyet én és t. elvtársaim ugy általánosságban, mint részleteiben elfogadunk, hanem inkább azon közgazdasági és közlekedésügyi politikai következményekre vonatkozólag, melyek ezen nagyfontosságú nemzetközi mű megalkotásával Magyarországra nézve beállani fognak és hogy egyszersmind vázoljam azon követelményeket is, a melyekre meggyőződésem szerint Magyarországnak épen ezen mű megalkotása következtében reflectálni kell. Köztudomású dolog, t. ház, hogy annak idejében, midőn a Vaskapu szabályozásának elvi kérdése szóban forgott, akkor némely oldalról igen komoly aggodalmak nyilvánultak arra vonatkozólag, hogy ha mi keleti irányban ilyen nagyfontosságú kaput nyitunk meg, akkor könnyen megtörténhetik, hogy a kelet, névszerint Oroszország és Románia nyerstermények Magyarországot el fogják árasztani. Ezen aggodalomban a magam részéről soha sem osztoztam, mert azt tartom, hogy midőn valamely nemzetre egy nagy fontosságú civilisatorius feladat vár, azt feltétlenül teljesítenie kell és ha ebből netalán kár származik, gondoskodni kell oly eszközökről, a melyekkel azt elhárítani lehet. Itt kapu nyittatik, de a kapu, tudjuk, arra is való, hogy szükség esetén el is zárassék, értem a vámsorompókat s más eféle intézkedéseket. Ezen aggodalmakban tehát, ismétlem, nem osztozom.

De mindenesetre áll az, hogy ilyen nagyfontosságú forgalmi utnak megnyitása jelentékeny közgazdasági következményeket fog maga után vonni, melyekkel számolnunk kell.

Ilyen először is — a mit Helfy Ignácz t. barátom felhozott — hogy ha Magyarországnak keleti irányban való terjeszkedése, térfoglalása actuálissá válik ezen intézkedés által, akkor mindazon intézkedések megteendők, a melyek

szükségesek, hogy az ország a teremtett helyzetet a maga javára kihasználhassa, mely intézkedések tehát a kormány figyelmébe ajánltatnak s ezt a magam részéről én is teszem. De azt hiszem, hogy ezzel még nem tettünk eleget; mert még egy másik igen nagy fontosságú következménye is van ezen ut megnyitásának. Én ezen ut megnyitásában az első nagy lépést látom arra nézve, hogy Magyarország vizi utai a kor követelményének megfelelő értékesítést nyerjenek.

A vaskapu szabályozása az első lépés ebben az irányban és azt hiszem, hogy itt az első lépésnél nekünk megállanunk nem lehet, nem szabad. Tudjuk, t. ház, hogy a vizi utak a vasutakkal szemben igen hosszú ideig egészen háttérbe szorultak, de ma constatálni lehet azt, hogy ebben az irányban gyökeres fordulat állott be. Épen ugy, mint annak idején a vasutakkal szemben a közönséges országutak igen jelentékeny szerepet vittek, épen olyan arány van azon kisebb régi csatornák és vizi utak közt, melyek a régi időben, a vasuti aera előtt divatoztak és azon nagy fontosságú és nagy forgalomra számító, nagy dimensióban létesített vizi utak közt, melyek a jelen kornak signaturáját viselik magukon. Ezeket legújabb időben különösen Németországban látjuk nagy dimensiókban tervezve és részben keresztül vive.

Általában elmondhatjuk, hogy e tekintetben Németországban legujabb időben rendkivül élénk és mélyre ható mozgalom indult meg. Az első nagyobb szabású folyó-csatornázás a majna-frankfurti, mely keresztül van vive s mely egy két év alatt óriási sikert aratott abban a tekintetben, hogy az illető városnak forgalmát körülbelül megháromszorozta, daczára annak, hogy már azelőtt is jelentékeny forgalommal birt és daczára annak, hogy ott vasúti góczpont van. De ez kevésbé érdekel bennünket, sokkal nagyobb fontossággal birnak ránk nézve azon újabb alkotások, melyek részben munkába vétettek, részben keresztül is vitettek és melyek nagyobbrészt az Oderára, azonkivül az Oderának a tengerrel és az Elbával való összekötésére vonatkoznak. Az egyik ilyen fontos alkotás az Odera szabályozása, illetőleg csatornázása, mely már keresztül vitetett és pedig igen nagy sikerrel. E szabályozás egészen új rendszer szerint vitetett keresztül, a mely épen azért, mert czélszerűnek bizonyult be, most már általános követésre talált. Németországban csak a legközelebbi időben is három folyóra határoztatott el egy hasonló szabályozás, a mely ugynevezett búnák — és ha szükséges, zsilipek beépítéséből áll, mi által a folyó valóságos csatornává alakittatik. E szabályozás következtében az Odera Boroszlón alul ma már sokkal hajózhatóbb s nagyobb forgalomra képes folyóvá lett, mint az Elba Dresdán alul; pedig tudjuk, hogy Dresdától lefelé ez volt a Szajna után a legforgalomképesebb vonal s ma Boroszlótól kezdve az Odera ezt túlhaladja.

De továbbá ép e siker következtében határoztatott el a porosz képviselőház által a mult évi május 17-én a felső Oderának csatornázása is egészen Oderberg közelébig, a mire 20 millió márka szavaztatott meg s e munkának létesítése most már szintén foganatba van véve s folyamatban van.

De még fontosabbak, t. ház, azon csatornák, a melyek részint az Oderának az Elbával való összeköttetését, részint pedig a keleti tengernek az északi tengerrel való összeköttetését czélozzák, melyek közül az egyik az Odera-Spreei csatorna, a mely szintén már ténynyé vált, a másik pedig az északi és keleti tenger közt létesítendő csatorna.

Mindezen csatornázások a legnagyobb hajók forgalmára számítva vannak tervezve és keresztül vive. És ezekből azt látjuk, hogy Németország a maga részéről különösen az Oderával kapcsolatban oly utakat létesít, a melyek valóságos világforgalmi jelentőségűek. S mi is megtettük a magunk részéről, a mit a nemzetközi kötelezettség ránk rótt, tudniillik azt, hogy a Dunát lefelé egész a fekete tengerig oly hajózható állapotba helyezzük, hogy a jelenkori nagy forgalmi igényeknek teljesen megfelelni képes legyen. De továbbá méltóztatnak tudni azt is, hogy a Duna felső részének Gönyőtől Pozsonyig való szabályozásával, a mire 17 millió frt szavaztatott meg, megtettük a szükséges lépéseket arra nézve is, hogy a Duna is megfelelhessen a nagyobbmérvű forgalom igényeinek. Ámbár erre vonatkozólag meg kell vallanom, hogy talán azért, mert nem vagyok szakértő és nem vagyok képes a dolgot alaposan megítélni, némi kételyeim vannak. Szakművekből ugyanis azt olvastam, hogy e munka egészen biztos sikert nem igér. Mindazonáltal tény az, hogy magunk részéről azt, a mit ez irányban megtenni lehet, megtesszük és gondolom, a siker előbb-utóbb nem fog elmaradni.

Ez előzmények után most már világos, hogy azon nagy világforgalmi utnak, a mely a Feketetengert az északi és keleti tengerekkel fogja összekötni, csupán csak egy láncszeme hiányzik még, a mely láncszem az Oderának és Dunának összeköttetésénél állana be.

Megjegyzem, hogy a Dunának az Elbával való összeköttetéséről talán nem szükséges beszélni, mert ezt egy időre túlhaladott álláspontnak tekinthetjük, noha ez a régi időben nemzetgazdáknak kedvencz eszméje volt, de a melytől kényszerűségből elálltak, mert belátták, hogy miután az Elbánál kétszer oly magas vizválasztó vágandó át, mint az Oderánál, ez oly óriási költségekbe kerülne hogy azt most létesiteni nem volna czélszerű.

Előtérbe lépett azonban az Oderának a Dunával való összeköttetése és e tekintetben már igen számos terv merült fel, de ezeket szintén nem le-

hetett ezélszerűeknek mondani, mivel meglehetősen utopisticusak voltak. A legújabb időben azonban az uj technicai vívmányok s különösen a Németországban létesített folyócsatornázások eredményei oly helyzetet teremtettek, hogy immár kellő előtanulmányoknak alapján azt lehet mondani, hogy a Dunának az Oderával való összeköttetése a Morva és Beczwa vonal felhasználásával nem tartozik többé a lehetetlenségek közé, sőt ellenkezőleg nagyon is lehetőnek igérkezik az előtanulmányok alapján.

Ha ugyanis a Morva folyó épen ugy csatornáztatik, mint az Odera. Ha az Oderának felső része összeköttetik a Morva folyó felső részével: mindössze 22 kilométernyi csatorna épitésére van szükség. Ha eltérőleg az előbbi tervezetektől, ezen csatornának szine körülbelül 30 méterrel leszállittatik, a mi nem fogja a költségeket tetemesen alterálni, akkor annak vizzel való ellátása oly előnyös lesz, hogy az előbbi tervezettel szemben körülbelül hatszor annyi viz fog rendelkezésre állani, mint azon legkedvezőbb tervezet szerint, a mely eddig contempláltatott. Ezek alapján én azt gondolom, t. ház, hogy Magyarországnak igen fontos érdeke kivánja azt, hogy ezen terv létesítése lehetőleg előmozdittassék, mert mindaddig, a mig a Dunának északnyugati irányban folytatása nem lesz, a Duna csak zsákutcza marad, a mely életet forgalmi tekintetekből nem nyerhet; s mert azon aggodalom is legalább részben valósulhat, hogy a keleti tömegárúk idehozatala torlódást idézhetne elő, a mely Magyarország mezőgazdaságára és ezzel kapcsolatban egész közgazdaságunkra káros hatású lehet. E viszony azonban azonnal megváltozik, mihelyt e torlódás levezetésére a kellő utat megtaláljuk és ez épen az ajánlott morva-odera vonalban kinálkozik. Ezen kivül egy ily csatornán, illetőleg vizi uton, a mint ezt a tapasztalat is mutatja s a mint ezt a részletes számitások is igazolják, a szállitási tariffák oly minimumra reducálhatók, melyekhez képest a vasuti szállitási tariffák a legjobb esetben is — tudniillik az önköltségi tariffákat véve alapul — kétszeresét képezik. Azt hiszem, hogy egész Austriában és Magyarországban olcsóbb tariffa nincs, mint az északi vasut tariffája, a mely önköltségen 0·90 krajczárért tonnakilométerenként szállítja a déli vasutnak a szenet. A tervezett új vizi úton, az előállitási és kezelési költséget is számitásba véve, ezt körülbelül felényire lehetne leszállitani, a mi Magyarerszág nyersterményeinek északnyugoti irányban való kivitelére nézve oly előny volna, a mely tőkésitve, ha tudniillik a szállitás tárgyát képező össztermények áremelkedéséből eredő jövedelmi többletet számitásba vesszük és a mennyiben ez évről-évre ismétlődik e többletet tőkésitjük, egész összegében számos milliót képvisel.

Ezek azon indokok, t. ház, a melyeknél fogva én a kormány figyelmét ezen ügyre irányozni kivánom, kérvén, hogy ezen dolgot bővebb tanulmány tárgyává tegye s tanulmányainak eredményéhez képest ezen vállalatot legalább morális támogatásban részesitse. Itt, t. ház, nem lehet arról szó, hogy ezen vagy azon terv vitessék keresztül, mert itt a fő dolog, hogy maga ezen csatorna létrejőjjön, hogy ezen világforgalmi út a hiányzó lánczszem kiépitése által teljessé tétessék. Annál szükségesebb pedig az, hogy a kormány e tekintetben a kezdeményezést megragadja, mert tudjuk és tapasztaljuk, hogy Magyarországon a magán és társadalmi tevékenység az ily nagy fontosságú és hivatású dolgokkal szemben igen csekély s hogy a közönség ily dolgokban mindent a kormány kezdeményezésétől vár. Ha azonban a kormány az ily nagy horderejű dolgokban állást foglalt és az irányokat kijelölte, bizton lehet arra számitani, hogy a társadalmi tevékenység is meg fog indulni. Nálunk pedig e speciális ügyben ez azért is nagy fontosságú, mert szükséges volna, hogy e tervezet keresztülvitelénél Magyarország min tjárt kezdettől fogva kellő befolyást nyerjen, mert vannak oly elemek, melyek e közlekedési utat természetes irányától eltéríteni s ez által az abból Magyarországra hárulható előnyöket csökkenteni kivánják. Ezeket a t. kormány figyelmébe ajánlva, ismétlem, hogy a törvényjavaslatot ugy ugy egészében, mint részleteiben elfogadom *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Röviden óhajtok válaszolni azokra, a mik itt elmondattak. Mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy a kormány csak köszönettel veheti, hogy a t. ház ily egyértelműleg adja meg az eszközt ahhoz, hogy a kormány e nagy és fontos munkálat keresztülviteléhez foghasson. És e perczben, midőn a t. ház lehetővé teszi, hogy a magyar állam nemcsak szerződéses kötelezettségének eleget tegyen, hanem hogy ezen nagy culturális munkát épen a magyar állam hajthassa végre, azt óhajtom, hogy a magyar állam is ugy fejlődjék és szilárduljon meg sok ezer évre kiterjedőleg, mint a milyen szilárd a Vaskapu, mely fölött ezer év elröppent a nélkül, hogy annak szikláin az idő foga számbavehető nyomokat hagyott volna. *(Tetszés.)*

Részletes nyilatkozatoktól tartózkodni kivánok. A kormány egészen loyalisan érti feladatát és reméli, hogy nem fog senkiben, sem országban, sem államférfiúban, kételyt vagy bizalmatlanságot kelteni a munkálat keresztülvitelének czélja felől. De kétséget nem szenved, hogy a magyar állam is igyekezni fog a megteremtendő új helyzet előnyeit a maga számára biztosítani és kihasználni. Részt kiván ez eszköz segélyével is venni a nemzetek versenyében és azt hiszem, ez országnak

nem lesz oka a versenytől tartani. De épen, hogy ne legyen oka, ismeri a kormány ebbeli kötelességét, hogy kellőleg előkészítse a talajt, a mire, hiszem, a kellő eszközök a kormánynak rendelkezésére fognak állani.

Horánszky igen t. képviselőtársamnak bátor vagyok megjegyezni, hogy azon módozat, mely szerint a kormány a pénzbeszerzést javasolja, annyiban is előnyös, a mennyiben még az intercalaris kamatok is az államkincstár javára esnek. Mint méltóztatik tudni, a Vaskapu költségei, melyeknek előirányzatát a kormánynak annak idején volt szerencséje előterjeszteni, az intercalaris kamatokat is magában foglalja. Önként értetik, hogy ez intercalaris kamatok mindaddig, mig e költségek az állam rendelkezésére álló készletekből fedeztetnek, ugyancsak az állampénztár javára fognak esni.

A mi Mudrony t. képviselőtársam megjegyzéseit illeti, azok érdekesek voltak. És én csak annyit bátorkodom megjegyezni, hogy az állam nagy figyelemmel kiséri azon hathatós működést, melyet a német kormány vizi-útjai szabályozása körül kifejt. Nyiltan és őszintén megvallom, t. ház, hogy e kérdések megoldása főleg a pénztől függ, attól, hogy ki mennyi összeggel rendelkezik, hogy a vizi-utak tekintetében oly nagy kiterjedésű actiót indíthasson meg, mint Németország megindított. Szerény felfogásom szerint Magyarországnak első sorban saját vizei rendezésére kell gondolnia. Óriási áldozatokat igényelnek ezek is. Méltóztatott említeni a felső Duna szabályozását. Ez milliókba kerül Magyarországnak; de ki is mondhatom, hogy a mennyire a már végrehajtott munkálatok jelenlegi hatásából következtetni lehet, ezen munkálatok valóban sikereseknek tekinthetők és azok nem csak magára az árviz elleni védelemre, de főleg magára a hajózásra csakis hasznos befolyással lehetnek. A magyar államnak foglalkoznia kell a Tisza-szabályozás kérdésével, a melyet elvégre is meg kell oldani. A magyar állam jelentékeny költségekkel szabályozza a Drávát, rendben kell tartani a Száva hajózását és sok mellékfolyót.

Első sorban tehát ezekre kell fordítanunk mindazon eszközöket, melyek rendelkezésünkre állanak, a mellett, hogy teljesítsük azon nemzetgazdasági, illetőleg nemzetközi kötelességet is, melyet Magyarország a Vaskapú szabályozásával magára vállalt.

Hogy időközben magánvállalatok egyes csatornák létesítésével szintén befolynak a mi viziutaink hálózatának kiegészítéséhez, ezt a kormány csak üdvözölheti és támogatja s ezen támogatás alól magát kivonni nem fogja, de ép ez irányban Magyarországon meglehetősen nehéz a haladás, mert utóvégre a productio nagysága bizonyos arányban áll a rendelkezésre álló közlekedési eszközök minőségével és azok rendeltetésével. Nem vagyunk képesek jóformán annyi tőkét szerezni össze, a mely tőkének kamatozására a mi árúforgalmunk magában véve is elegendő lenne, mert ép a vizi-utaknál forog fenn azon kérdés, melyről a t. képviselő ur helyesen jegyezte meg, hogy a vizi-út fontossága növekszik a tarifa olcsóságával; mert minél olcsóbb az, annál jobb, különösen nagy tömegek szállításánál, melyek magas díjszabást amugy sem birnak meg.

Mondom, t. ház, első sorban saját vizeink szabályozására kell súlyt fektetnünk. A t. képviselő ur felhozta azt, hogy különösen a duna-oderai csatorna létesítése bir reánk nézve fontossággal. T. ház! Ezen kérdéssel tüzetesen foglalkozott a kormány; általános forgalmi szempontokból nem lehet ellene kifogást tenni, a mint általában nem lehet kifogást tenni a forgalmi útak kiterjesztése ellen. Hogy mennyire bir ez az ügy fontossággal, különösen magyar szempontból — és ez azt hiszem, a döntő — erre nézve ma még nem mernék nyilatkozni; csak annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy ezen kérdést komolyan tanulmányozta a kormány és tanulmányaiból eredő gyakorlati következményeknek össze kell esniök az ország jól felfogott érdekeivel. Azonban már eddig is, valahányszor activ közbelépés kivántatott, a kormány azt mindig — és pedig a kivánt irányban, megtette; és ép a Morva folyóra vonatkozó előmunkálatokra az engedélyt mindig készséggel megadta, a nélkül azonban, hogy ebből bármi tekintetben következtetést vonni lehetne.

De, t. ház, magam is bővebb tanulmányozást kivánok a kérdésről és meg kivánom nyugtatni a t. házat, hogy ezen bővebb tanulmányozás már régebb idő óta folyamatban van.

Helfy t. képviselő ur méltóztatott a talaj előkészítésére utalni. Tökéletes igazsága van abban, hogy nem szabad kellő készület nélkül a Vaskapu rendezéséhez fogni; de én azon nézetemnek nyilvánításával zárhatom be felszólalásomat, hogy igenis, a magyar kormánynak elő kell készítenie a talajt, figyelnie kell arra, hogy a munkálatok technicailag méltóan hajtassanak végre, de figyelnie kell arra is, hogy az ezekre fordítandó költségek tekintetében a magyar államot károsodás, sem politikai, sem egyéb complicatiók esetében, ne érje. Tisztelettel kérem a törvényjavaslat elfogadását. *(Élénk általános helyeslés.)*

Thaly Kálmán: T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy a t. minister ur által imént mondott és általam nagy érdekkel hallgatott beszédre néhány reflexiót tegyek. *(Halljuk!)* Az igen t. minister ur emlékezni fog még korábbi időkből, képviselői korából is, hogy midőn a felduna-szabályozási munkálatok még boldogult Ordódy ministersége alatt megkezdődtek — mert az első méréseket még ő eszközöltette, azután jött Kemény

— ezen padokról épen én voltam szerencsés Mocsáry képviselő ur hozzájárulásával sürgetni ezt a kérdést: a Felduna szabályozásával kapcsolatosan a Vaskapu szabályozását. Részünkről akkor is készségünket nyilvánítottuk, hogy ezen nagy nemzetközi, de különösen országunkra nagy nemzetgazdasági horderővel biró vizi útaknak kiépítéséhez az áldozatokat meghozzuk. Én figyelemmel kisértem a feldunai szabályozások menetét, a mennyire azt egy magános teheti és részemről nem osztom azon aggodalmakat, melyeket Mudrony Soma t. képviselőtársam kifejezett arra nézve, hogy ezen munkálatok talán nem felelnek meg a kivánalmaknak; legalább a mult évben, mikor még kezdetleges stadiumban voltak az átmetszési munkálatok, azt mutatta a tapasztalás, hogy a hajózás felfelé a legkisebb vizállás mellett sem volt akadályozva s a magyar gabona-szállító hajók a Feldunán is akadálytalanul mozoghattak. Holott nem régi időben még 60—80 uszályhajó és 18—20 gőzös vesztegelt Gönyőn felül és a viz sekélyebb állásánál a magyar gabonát épen a legsürgősebb szállítási időben Bées felé Németországba szállítani nem lehetett.

Megvallom, jó reménynyel tekintek a feldunai szabályozás elé. Tudom ugyan, hogy a béesi szabályozás okozta kaviesbordás, a csallóközi Dunán sekélyezéseket idézett elő, de az átmetszések által a viznek folyása sebesebb lesz és a lerakódott, illetőleg az Austriából lesodort sarakat lassankint tovább fogja sodorni.

Ennyit erre vonatkozólag.

A Vaskaput illető nagy kérdéssel kapcsolatosan, már azon időben is élénk óhajtásomat fejeztem ki az iránt, hogy ezen egész Európa által reánk ruházott feladatot, a mint időnk, alkalmunk és pénzünk lesz reá, tényleg meg is valósítsuk, minthogy nem tartanám illőnek egy művelt nemzethez, melyet a természet kedvező kegyelme egy ily hatalmas, Európa legnagyobb folyójával, a Dunával áldott meg, ha egy ily nemzet ezt a nagy folyót a modern hajózás és közlekedési igényeknek megfelelően hajózhatóvá nem tenné.

Szivesen szavazom meg az erre való áldozatokat, mert ebben nevezetes culturtényezőjét látom nemzetünknek, fajunknak, a mely feladatot, hogy reánk ruházták, csak megtisztelőnek veszem s a melyet teljesítenünk kell nemcsak a magunk, de az emberiség érdekében is. Én ugy tudom, hogy a tiszai torkolatra is reáfordította figyelmét a t. minister ur, kapcsolatosan a Vaskapu szabályozásával. Megvallom, hogy a Vaskapu szabályozása, kapcsolatban a Tisza torkolatának szabályozásával — a behomokozott partoknak egész Moldovabányáig való kotrása által — kedvező eredményt várhatunk legalább Szegedig vagy Csongrádig, főleg a visszatorlódás tekintetében. Mindenesetre teendők javítások a t. minister ur mérnökeinek szakvéleménye szerint akár kotrás vagy szélesbítés által, akár a töltések deltaszerűvé tétele: egy második bevezető ág nyitása által, a mely a Tisza vizének lefolyását akkor is kedvezőbbé tegye, mikor az Al-Duna vizállása magas.

Már most legyen szabad a tárgynak harmadik oldalára, tudniillik a vizi utnak lehetőleg a keleti tengerig való folytatására nézve — mely kérdést Mudrony t. képviselő ur hozta fel és melyet a t. kormány is érdekesnek talál és figyelemmel kisér — pár szót megjegyeznem. Ez a kérdés a Duna-Odera csatorna kérdése. Legyen szabad röviden arra hivatkoznom, hogy épen akkor, mikor a Fel-Duna szabályozzása tárgyaltatott, nekem volt szerencsém ráutalni e kérdésre, illetőleg az Elbára és Oderára, de különösen ez utóbbira, a mely minket magyarokat területileg is érdekel és a melyen keresztül hazánknak egyáltalában rövidebb vizi közlekedési útja volna nyugat felé, mint a másikon át. A porosz kormány mind a terméketlen földeknek alagcsövezés utján való termékenyné tételében, mind a vizi útak javításában bámulatos tevékenységet fejt ki, mint a hogyan azt Poroszországban, Posenben és Pomerániában saját szemeimmel is láttam. Ennek mintegy folyománya az, hogy Bécsben a legutóbbi időben újult erővel kezdődött meg a mozgalom az Odera-csatorna létrehozására nézve. Örömmel értesültem, hogy a t. minister ur és a t. kormány az Odera-csatorna ügyét általános magyar kereskedelmi szempontból, de még azon közlekedési szempontból is, hogy a Morva vize által — mely részben hazánk folyója — jogunk van hozzá szólani, folytonosan élénk érdeklődéssel kiséri és csak egy körülményre vagyok bátor a t. minister ur figyelmét felhivni, nem azért, mintha feltenném, hogy az kikerülte volna, hanem azért, hogy ha netalán idővel — a mit ugyan nem akarok feltenni — de mégis e részben mulasztás történnék, senki se hivatkozhassék arra, hogy a szakminister figyelme a magyar parlamentben e körülményre felhiva nem volt. Tudniillik az Odera-Duna csatorna megvalósítása körül legutóbb felmerült mozgalmak Bécsben oly irányt kezdenek venni, minőt Bécsben egyáltalában minden közlekedési és kereskedelmi vállalat és azok központosításával szemben követni szoktak. vagyis lehetőleg minden közlekedési és kereskedelmi előnyt magához ragadni. Ezen bécsi politikának, sine odio mondva, mi magyarok már sokszor megittuk a levét. Ennek következménye az is, hogy még a Duna-gőzhajózási társulat központi igazgatósága is Béesben székel, nem pedig Budapesten, hol annak isten igazából és a természet törvénye szerint, mint központi dunai városban székelnie kellene.

Tehát ezen Odera-csatorna is alig néz a megvalósulás stadiuma elé, Bécsben máris ezen kapzsiság körébe kezd vonatni; tudniillik oda,

hogy direct összeköttetés létesittessék a magyar határoknak mintegy mellőzésével, vagy a Thaja, vagy a Morva mellékfolyónak bevonásával, vagy pedig Szakolczától vonandó csatorna által Bécs felé, hogy tudniillik ne Dévénynél csatlakozzék e csatorna a Dunához a magyar határon, hanem egyenesen Bécsbe vezettessék.

Ezt tartanám ránk nézve ezen ügynél igen veszélyes fejleménynek; mert azt hiszem, Magyarország kereskedelmi és közlekedési érdeke megköveteli, hogy ha ezen csatorna létrejön, csakis a természetes folyamágynak Dévénynél betorkolásával a Morva vizében vezettessék tovább és ennek közlekedési pontja Magyarország határáról, ne pedig Bécsből induljon ki, a mi a magyarországi gabonának kivitelét valamivel közelebb hozná a nyugati kikötőhöz, Stettinhez, a mennyiben nem lenne kénytelen a háromszögű kerülőt megtenni Dévénytől-Bécsig és innen vissza Szakolczára, vagy Strazniczára. Ez a körülmény az, melyet — ismerve a bécsi kereskedelmi és közlekedési világ kapzsiságát Magyarország rovására — fel akartam itt említeni, hogy a minister ur figyelmét rá felhivjam.

Egyébiránt bízom, hogy ezt meg fogja különben is tenni és hazánk érdekeinek, ha a sor tényleg a megvalósításra kerül, igyekezni fog e tekintetben érvényt szerezni.

Különben a törvényjavaslatot elfogadom. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve; ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom. Következik a szavazás.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni? *(Elfogadjuk!)*

Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a t. ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja.

Következik a részletes tárgyalás.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a czímet, 1—4. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak.)*

Elnök: E szerint a törvényjavaslat részleteiben is elfogadva lévén, végmegszavazása a legközelebbi ülés napirendjére tűzetik ki.

T. ház! Méltóztatott a t. ház elfogadni azt, hogy a legközelebbi időben az általam előterjesztett törvényjavaslatok kerüljenek tárgyalás alá. Ennek következtében ugy gondolom, hogy legczélszerűbb lenne most már közelebb megállapodni az iránt, hogy mely napon, minő sorrendben és hogy tárgyaltassanak azok. Ugy gondolom, t. ház, hogy legczélszerűbb lenne a holnap d. e. 10 órakor tartandó ülés napirendjére, melynek első tárgya a most elfogadott törvényjavaslat harmadszori megszavazása volna, kitűzni a következőket:

a pénzügyi bizottság jelentése a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által „a cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kölcsöneinek convertálása tárgyában“ beadott 277. számú törvényjavaslatot illetőleg;

a közlekedésügyi bizottság jelentését a kormányelnök ur által beterjesztett, „a Suezcsatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október hó 29-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről“ szóló 287. számú törvényjavaslat tárgyában;

a közlekedésügyi bizottság jelentését a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által beterjesztett, „a m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-harasztii helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekű vasutvonal engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás iránt“ szóló 288. sz. törvényjavaslat tárgyában;

a közmunka- és közlekedésügyi minister jelentését az országgyüléshez, „a belisce-kapelnai helyi érdekű vasut engedélyezése tárgyában;“

a közlekedésügyi bizottság jelentését „a Deéstől Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről“ szóló törvényjavaslat tárgyában.

A szombati ülésre kitűzetnek:

a zárszámadás-vizsgáló bizottság 259. számú jelentése, „a Magyarország és Horvát-Szlavonországok között az 1886. évre eszközölt leszámolás megvizsgálásáról;“

a pénzügyi bizottság jelentése, „az 1885. és 1886. évi közösügyi zárszámadásokra alapított leszámolások szerint Magyarország terhére mutatkozó tartozás fedezéséről“ szóló törvényjavaslatról;

és a pénzügyi bizottság jelentése, „az 1887. és 1888. évi közösügyi költségekre a magyar korona országai által pótlólag fizetendő összegekről“ szóló törvényjavaslatról;

a hétfői ülésre kitűzetnek a pénzügyi bizottság jelentése, a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által beadott s „az első magyar-gácsországi és a magyar-nyugoti vasutak magyar vonalainak megváltásáról“ szóló 301. számú törvényjavaslatot illetőleg, a mely ma osztatott szét a ház t. tagjai közt.

Ha a t. ház előterjesztésemet elfogadni méltóztatik, ezt határozatkép kijelentem. *(Helyeslés.)*

Egyéb tárgya a mai ülésnek nem lévén, azt bezárom.

Az ülés végződik délelőtt 11 óra 55 perczkor.)

220. ORSZÁGOS ÜLÉS.

1889. évi április hó 5-én, pénteken.

Péchy Tamás elnöklete alatt.

Tárgyai: Jegyzőkönyv-hitelesítés. Elnöki jelentés a beérkezett kérvényekről. A Vaskapu szabályozásáról szóló törvényjavaslat végleges megszavazása. A kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kötvényei convertálására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A Suez-csatornára vonatkozó nemzetközi egyezmény beczikkelyezését tartalmazó törvényjavaslat tárgyalása és elfogadása. A m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-haraszti vasutvonalok összekötéséről szóló jelentés tárgyalása és elfogadása. A belisce-kapelnai és deés-zilahi vicinalis vasutak és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről szóló jelentések tárgyalása és elfogadása. Napirend.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, b. Fejérváry Géza, Baross Gábor.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szathmáry György jegyző ur fogja vezetni. A javaslatok mellett szólni kivánókat Josipovich Géza, az azok ellen jelentkezőket Madarász József jegyző urak fogják jegyezni.

Méltóztassanak meghallgatni az utóbbi ülés jegyzőkönyvét.

Szathmáry György jegyző *(olvassa az április hó 4-én tartott ülés jegyzőkönyvét).*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki.

Bemutatom Szatmárnémeti szabad kir. város közönségének feliratát, melyben az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvényczikk végrehajtása tárgyában a pénzügyministerium által kiboesátott utasítás 18. §. *b)* és 27. §. 3-ik pontjának hatályon kivül helyeztetését kéri.

Bemutatom továbbá a békés-gyulai kir. törvényszék és járásbiróság biráinak Dárdai Sándor; —

az ócsai kir. járásbiróság biráinak Konkoly Thege József képviselő által beadott kérvényét, melyekben javadalmazásuknak kellő mértékben való felemeltetéseért esedeznek.

Mind e feliratok és kérvények kiadatnak a ház kérvényi bizottságának tárgyalás és jelentéstétel végett.

Az elnökségnek több előterjesztése nincs. Más előterjesztés sem lévén bejelentve, következik a napirend, még pedig először „az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak az 1888: XXVI. törvényczikkel elhatározott elhárítására szükséges költségeknek fedezéséről“ szóló törvényjavaslatnak harmadszori felolvasása.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot).*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik e a felolvasott törvényjavaslatot harmadszori felolvasásában is megszavazni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az megszavaztatik és igy alkotmányos tárgyalás és szives hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldetni határoztatik.

Következik a pénzügyi bizottság jelentése, a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által „a ésászári királyi szab. kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kölcsöneinek convertálása tárgyában“ beadott 277. számú törvényjavaslatot illetőleg.

Azt hiszem, hogy a t. ház méltóztatik a bizott-

ság jelentését felolvasottnak tekinteni s igy az általános vitát megnyitom.

A első szó illeti a bizottság előadóját.

Darányi Ignácz előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kölcsöneinek conversiója régóta volt tárgyalás alatt, megvalósulásra azonban esak most juthatott. E conversio akkép czéloztatik, hogy az 5%-os elsőbbségi kölcsönök 4%-os elsőbbségi kölcsönökre változtattatnak át.

A czél, mely e conversióval elérni szándékoltatik, kétféle:

az egyik az, hogy azon visszás helyzet, mely a valutaperek által teremtetett, e vasutra nézve sanálva legyen;

a másik pedig az, hogy bizonyos pénzügyi eredmény is éressék el, a mely minden conversiónak feladata.

A pénzügyi eredmény, a mely e conversio által eléretik, 1.600,000 forintot képvisel. Ez 1.600,000 forintból 700,000 forint a valuta-perek koczkázatának fedezésére szükséges tartalékalap képzésére fog fordittatni.

De a 700 ezer forint tartalékalapból még 87 ezer forint kihasittatik a részvények törlesztésének biztosítására, a netáni maradvány pedig egyfelől a bankcsoport, másfelől az állam között lesz megosztandó. A mi az 1.600,000 forintból megmaradó 900 ezer forintot illeti, abból a társaság magyar vonalára, illetőleg a magyar államra 745,209 forint esik, mely összeget a közlekedésügyi minister ur az államvasutak beruházásaira fordítani szándékozik; s ez iránt a törvényjavaslatba rendelkezést is vett fel. A pénzügyi bizottság nem zárkózik el az elől, hogy az államvasuti hálózat kiegészítése s a forgalom növekedése folytán beruházások szükségesek lesznek. Minthogy azonban a minister ur maga is azt jelentette ki, hogy ezen összeg felhasználását és a felhasználás időpontját illetőleg a törvényhozásnak fog előterjesztést tenni, a bizottság helyesebbnek tartotta tehát, ha ez iránt a jelen törvényjavaslat nem rendelkezik.

A conversio áldozattal nem jár, mert sem az annuitások tovább tartani nem fognak sem az évi megterheltetés nagyobb nem lesz. A mi áldozatot az állam hoz, az csak a bélyeg- és illetékmentességben nyilvánul; ez áldozat, tekintve azt a czélt, melyet a törvényjavaslat el akar érni, túlságosnak nem mondható. Eddig azonban szükségszerűleg el kellett menni, mert e nélkül a conversio nem lett volna keresztül vihető. Ez áldozat abból áll, hogy a 47.140,800 forint nemleges értékű elsőbbségi kölesönre, valamint a 16.541,400 német birodalmi márka elsőbbségi kölcsönre, továbbá az osztrák részről kibocsátandó 5·5 millió forintnyi kölcsönre és esetleg az eperjes-tarnovi vasútnak a kassa-oderbergi vasuttal való egyesítéséből eredő 4.285,200 frt elsőbbségi kölcsönre nézve a bélyeg- és illetékmentesség biztosíttatott. Itt háromféle bélyeg és illetékről lehet szó, ugymint a szelvény-illetékről, a bekebelezési- és kötvényilletékről. Ezek közül azonban a bekebelezési illeték elesik az Austriában kibocsátandó 5·5 millió frtot illetőleg, minthogy e czímletek csak az austriai vonalra fognak bekebeleztetni. A szelvény-bélyegilleték pedig általában elesik, mert ez csak formailag van elengedve, tényleg azonban a társaság ennek fejében az államkincstárnak vagy megfelelő évi járadékot, vagy ennek alapján kiszámítandó tőke egyenértékét köteles fizetni. Minthogy e szerint a conversio 1·6 millió forint pénzügyi előnyt nyujt s e mellett azt a közgazdaságilag is fontos czélt biztosítja, hogy e fejlődőképes vasutnak a valutaperek által teremtett helyzete rendeztetik: a pénzügyi bizottság nevében van szerencsém e törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadásra ajánlani. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Horánszky Nándor: A magam részéről csak egy rövid megjegyzésre kivánok szót emelni, mert az előadó ur, daczára annak, hogy erre a jelentés különben kiterjeszkedik, az általam tüstént felemlítendő körülményt említésbe sem méltóztatott hozni. A t. előadó urnak összes érvelése ugyanis oda ment ki, hogy ez a conversio jó, helyes, czélszerű és előnyös, következőleg ő nem a törvényjavaslatnak tulajdonképeni rendelkezését indokolta, a mely rendelkezés nem a conversiónak megadására, hanem a conversióval kapcsolatos bélyeg- és illetékmentesség megadására vonatkozik. Ez az eljárás, t. ház, maga is azt mutatja, hogy magának a conversiónak engedélyezése oly vasutnál, mely az állami kamatgarantiát igénybe veszi, a törvényhozásra közömbös nem lehet, mert a t. előadó ur maga is a törvényjavaslatot mint említém, azzal igyekezett indokolni, hogy a conversió jó, czélszerű és helyes. Én, t. ház, magát a törvényjavaslatot elfogadom és a bélyeg- és illetékmentességre sem kivánok észrevételt tenni, mert azt részemről is megadni kivánom. Fel kivánom azonban említeni azt a körülményt, hogy felfogásom szerint oly vasutnál, melyre vonatkozólag az államnak garantiális kötelezettsége van, magának a conversiónak direct engedélyezése is a törvényhozástól kérendő ki, a mit pedig ez a törvényjavaslat nem tartalmaz. Én ez irányban és ezuttal indítványt tenni nem szándékozom és csak a magam elvi álláspontját kivántam jelezni abban, hogy én a törvényhozási jogkör egyik fontos alkatrészének tartom azt, hogy midőn oly vasut czímleteinek convertálásáról van szó, mely vasut a magyar állammal szemben garantiális összeget vesz és vehet igénybe, felfogásom szerint ezen conversio minden körülmények közt a törvényhozástól kérendő ki. Ezért részemről csak azt

kívánom hangsúlyozni, hogy jövőre óhajtandónak tartam, hogy hasonló esetben a törvényhozás ne csak a bélyeg- és illetékmentesség, hanem maga a conversió keresztülvitelének engedélyezése iránt is kéressék meg. Mert ha az ily vasutak a kamatgarantiát akár a jelenben, akár a jövőben igénybe veszik, vagy vehetik, nem lehet közömbös a magyar állam financialis érdekeire az, hogy ezen conversio czélszerű-e? és jó-e? és ez által az államra a jövőben nagyobb előny nem származhat-e? Tudom, hogy a kormány azon nézeten van, hogy ott. a hol több megterhelés esete forogliat fenn, a törvényhozás engedélye mindig kikérendő, de én ezen engedély kikérésének szükségét kívánom hangsúlyozni ott is, a hol annak megbirálásáról van szó, hogy nem lehetett volna-e előnyösebb conversiót csinálni.

Ismétlem, én csakis elvi szempontból szólaltam fel és hangsúlyozni kívántam azt, hogy minden kamatgarantiát élvező vasntnál a conversio felfogásom szerint a törvényhozás által engedélyezendő. A magam részéről különben sem indítványt, sem módosítványt nem teszek és a törvényjavaslatot elfogadom. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. ház! *(Halljuk!)* Remélem, hogy azt senki sem fogja feltenni, hogy a kormány valamely ügyet a törvényhozás elbirálása alól elvonjon, ha a tekintetben meg van győződve, hogy ezen ügy tényleg a törvényhozás elé tartozik. Maga azon tény, hogy a kormány ezen törvényjavaslatot előterjesztette, bizonyítja azt, hogy a kormány a törvényhozás határozatát a conversio kérdésénél kieszközölni óhajtotta.

A distinctio azonban abban van — és ebben fekszik egyuttal az elvi különbség is — hogy a kormány a conversio tényét önmagában véve oly societarius dolognak tartja, a melyhez a kormánynak administrativ hozzájárulása igen is szükséges, de nem szükséges feltétlenül a törvényhozásnak hozzájárulása. A mennyiben ugyanis valamely társaság, ha mindjárt kamatgarantiát élvez is, oly societarius cselekményt hajt végre, a mely az államkincstárt semmivel sem terheli meg, ezen societarius cselekedetéhez egyéb, mint a kormánynak alapszabályok és törvény szerint kikötött hozzájárulása, nem szükséges. *(Igaz! Ugy van!)*

A képviselő ur viszont azt állította, hogy tekintet nélkül erre, magának a conversiónak a tényéhez minden körülmények között a törvényhozás hozzájárulása szükséges. E tekintetben a következőket vagyok bátor megjegyezni. *(Halljuk!)* E törvényjavaslat azért volt a törvényhozás elé terjesztendő, mert ebben tényleg az állam részéről bizonyos, a societarius viszonyból különben nem folyó kedvezmények nyujtatnak a társaságnak és terhek vállaltatnak el. Jelesen bélyeg- és illetékmentesség, sőt bizonyos fokban az adómentesség is nyujtatik.

Ezen szempontokból természetesen a törvényhozásnak van joga a kérdés felett határozni. Erre nézve különben, t. ház, praecedense is van a kormánynak. Hisz ha valami érdekelheti az államot, ez az az eset, ha valamely garantiát élvező társaság kölcsönt vesz fel. Az 1888 : XVII. törvényczikkben, a mely „a császári és királyi szabadalmazott kassa-oderbergi, a magyar északkeleti és az első magyar-gácsországi vasuttársaságok részére további külön állami biztosítás nyujtásáról szól, a törvényhozás világosan elfogadta azt contradistinctiót, hogy a társaság kölcsönvételére nézve jóváhagyási jogot nem gyakorolt, hanem csak kimondotta azt, hogy azon esetre, ha a társaságok kölcsönt vesznek fel, erre nézve az állami biztosítások felemelését ő engedélyezi. Bátor leszek az idézett törvényczikk első szakaszát felolvasni: „Azon esetre stb. engedélyezett bernházási kölcsönrészletek felhasználása óta magyarországi vonalaikon végrehajtott, valamint ugyanezen vonalakon a következő években még foganatosítandó beruházások költségeinek fedezésére szükséges kölcsönt jogerejűleg megszavazni fogják, ezen újabb sorozatú elsőbbségi kölcsönök kamatozása és 60 év alatt leendő törlesztése czéljából a nevezett vasut-társaságok részére együttesen 732,677 osztrák értékű arany forintot, vagy ennek megfelelő német birodalmi arany márka összeget meg nem haladható külön állami biztosítás, az alábbi szakaszokban kikötött föltételek alatt, illetve olykép engedélyeztetik.“ A kölcsönvétel ténye fölött tehát a törvényhozás nem határozott, de határozott azon tény fölött, a mely az államkincstár megterheltetésével jár, tudniillik az állami biztosítások felemelésének tényében. *(Ugy van!)* Ha a társaságok kölcsönt vennének föl a nélkül, hogy az államkincstár ez által terheltetnék, ha azon kölcsönök például egyedül csak a részvényeseket terhelnék: akkor ehhez a törvényhozásnak hozzájárulása nem szükséges. E felett a törzsrészvényesek, illetőleg a társaság közgyülése dönthet, mert ebben fekszik societarius joguk. De minthogy a kölcsönhöz állami biztosítás szükséges, e felett a törvényhozás dönt. *(Ugy van!)*

Épen igy van ez a conversio tekintetében is. Ha a conversio tényét ugy hajtja végre a társaság, hogy az államkincstár absolute nem érintetik, ez a társaságoknak olyan joga, a melyhez a kincstárnak hozzászólani joga nincs. Minthogy azonban a conversióval kapcsolatosan oly dolgok kéretnek, a melyeket csakis a törvényhozás adhat meg, nagyon természetes, hogy erre a törvényhozás beleegyezése szükséges. *(Helyeslés.)*

Ez az a felfogás, melyből a kormány kiindult, praecedensre támaszkodva, ezen törvényjavaslat

előterjesztésénél. Gyakorlati szempontból egyébiránt a kérdés nem bir semminemű fontossággal, mert jól tudjuk, hogy a vasuttársaságok sem kölcsönt fel nem vehetnének az állambiztosítás emelése nélkül, sem pedig conversiót nem eszközölhetnének a nélkül, hogy nekik azon előnyök ne biztositassanak, melyekről a törvényjavaslat szól és igy az ilyen kérdések ugyis mindig a törvényhozás elé fognak kerülni. *(Igaz!)* Gyakorlati szempontból tehát a kérdésnek jelentősége nincs és ismételten arra hivatkozom, hogy a kormánynak távolról sincsen szándékában valamely tényt a törvényhozástól elvonni, hanem tisztán csak a societarius helyzetre való tekintettel fogadta el azt a magyarázatot, hogy azon tényhez, a melyben az államkincstár megterheltetése szóba nem jő, a kormánynak administrativ úton való hozzájárulása elégséges és a törvényhozás hozzájárulása csak akkor kérendő ki, ha tényleg az állam bármily csekély megterheltetése is szóban forog. *(Helyeslés.)*

Azt hiszem, hogy ezen indokolással a törvényjavaslatot elfogadásra ajánlhatom. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve, ha tehát szólani senki sem kiván, a vitát bezárom.

Darányi Ignácz előadó: T. képviselőház! Horánszky Nándor t. képviselő urnak kifogásolni méltóztatott azt, hogy én ama kérdésre, melyet ő az imént felvetett, szóbeli előadásomban ki nem terjeszkedtem. Kötelességem erre nézve válaszul kijelenteni, hogy arra azért nem terjeszkedtem ki, mert azt a súlyt és fontosságot, melyet a t. képviselő ur általam különben nagyrabecsült egyéni nézete szerint e kérdésnek tulajdonít, én annak nem tulajdoníthattam és a bizottság sem tulajdonította.

Különben csak egyet vagyok bátor még hozzáadni ahhoz, a mit már az igen t. minister urnak kifejteni méltóztatott és ez az, hogy ezen vasut vagy az engedély lejártával fog az állam által átvétetni és akkorra ezen kötvények törlesztve lesznek; ha pedig időközben vétetik át az állam által, akkor az elsőbbségi kölesönök névértéke ezen beváltási műveletre semmi befolyással sem lehet; mert ezen vasut engedélyokmányának 26. §-a szerint a beváltási ár meghatározására nézve a megelőző hét év alatti tiszta jövedelem lesz irányadó — leszámítva a legmostohább két év tiszta jövedelmét — és mert e rendelkezésnek egyéb korlátozása nincs, mint az, hogy az átlagos összeg a biztosított tiszta jövedelemnél kisebb nem lehet.

A t. képviselő ur maga hivatkozott azon körülményre, hogy ez a vasut az állam által biztosítva van; de minthogy az állami biztosítás nem emelkedhetik, sőt évi 326 forint kamatcsökkenés folytán a garantia szempontjából is kedvezőbb lesz a helyzet: ennélfogva azt hiszem, hogy a képviselő ur aggálya elesik.

Kérem a törvényjavaslat elfogadását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kérdem a t. házat: méltóztatik-e a törvényjavaslatot általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául elfogadni; igen vagy nem? *(Igen!)*

Azt hiszem, miután a javaslat meg nem támadtatott, kijelenthetem, hogy azt a t. ház általánosságban elfogadni méltóztatik. *(Helyeslés.)*

Következik a részletes tárgyalás.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a törvényjavaslat czímét s az 1. §-t, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak).*

Elnök: Következik a 2. §. Erre vonatkozólag a bizottság módosítást hozott javaslatba és minthogy itt tulajdonképen a tárgyalás alapját a bizottság szövegezése képezi, tehát mindjárt a bizottsági módosítással fog a 2. §. felolvastatni.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a 2. és 3. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak).*

Elnök: E szerint a törvényjavaslat részleteiben is elfogadva lévén, harmadszori megszavazása a legközelebbi ülés napirendjére tűzetik ki

Következik a közlekedésügyi bizottság 299. szám alatt kinyomatott jelentése, a kormányelnök ur által beterjesztett, „a Suez-csatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október hó 29-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről“ szóló 287. számú törvényjavaslat tárgyában.

Azt hiszem, hogy a t. ház a jelentést felolvasottnak veszi; *(Felolvasottnak vesszük!)* e szerint az általános tárgyalást megnyitom. Az első szó az előadó urat illeti.

Neményi Ambrus előadó: *(Halljuk! Halljuk!)* Az ezen törvényjavaslatban foglalt szerződésnek czélja: a Suez-csatorna semlegesítése. A nemzetközi egyezménynek első szakasza ezt olykép fejezi ki, hogy a Suez-csatorna, háború ép úgy, mint béke idején minden kereskedelmi vagy tengeri hajónak lobogó különbsége nélkül mindig szabad és nyitva lesz. A hatalmak egyuttal kötelezték magukat arra, hogy a csatornán az ostromzár jogát sohasem fogják gyakorolni.

Ezen szerződés létrejöttét hosszú tárgyalások előzték meg, melyek az összes európai sajtót, a tudományos világot és a diplomatiát nagy mértékben foglalkoztatták. Ezen tárgyalások eredete visszavezethető a csatorna megnyitásának első idejére. Már akkor, 1869-ben, felmerült az a gondolat, miként lehetne ezen nagy közlekedési utat egy esetleg bekövetkező háború veszélyei ellen biztosítani? Azonban akkor ezen ügynek rendezése nem mutatkozott sürgősnek. A 80-as évek elején megváltoztak a viszonyok. Az Egyptomban

beállott zavarok és a hatalmaknak mindinkább előtérbe lépő versenygése több esetben conflictussal is fenyegették a világot. A Suez-csatorna helyzete ekkor épen nem látszott biztositottnak. Az angol kormány ennek következtében megragadta a kezdeményezést, midőn 1883. január 3-án kelt körjegyzékében az érdekelt hatalmaknak e tárgyban tartandó közös tanácskozmányát hozta javaslatba.

Két évig tartó előtanáeskozmányok után végre 1885. márczius 30-án lépett össze, ezen angol körjegyzék folytán, Párisban egy nemzetközi bizottság, melynek tárgyalásai sok tekintetben a nemzetközi jog egész újabb felfogasára és fejlődésére nézve érdekesek. A bizottságban két irány állott egymással szemben. Az egyik Anglia és Olaszország által képviselt irány, elegendőnek tartotta a Suez-csatorna semlegesítésének egyszerű kimondását. A másik irány, melynek élén Franeziaország állott és melyhez monarchiánk is csatlakozott, nem tekintette elegendőnek a semlegesítés egyszerű kimondását, hanem ennek bizonyos sanetióját is követelte. Nevezetesen szükségesnek tartották — a nemzetközi dunai bizottság mintájára — valamely ellenőrző közegnek létesítését; kivánták továbbá, hogy jogában álljon minden hatalomnak a két torkolati kikötőben két-két hadihajót állomásoztatni Mint a jelen egyezményből látható, ezen utóbbi, monarchiánk által is elfogadott álláspont lett a győztes. Az ellenőrző bizottságot a hatalmaknak Egyptomban székelő képviselői fogják alkotni. Az erre vonatkozó szerződés 1888. október 29-ikén lett Konstantinápolyban az összes hatalmak által aláirva.

A szerződés gyakorlati értéke, fájdalom, kevésbbé érdekli a monarchiát, minthogy az utolsó kimutatások szerint Austria-Magyarország a suezi forgalomnak csak 4·2 százalékát szolgáltatja. Ámde ezen érdekeink szempontjából is az ily megoldás minden esetre megelégedéssel fogadható. Azonban ezen szerződés gyakorlati értékénél talán fontosabb annak elvi jelentősége. Ez a szerződés a nemzetközi jognak egy új haladása, még pedig határozottan szabadelvű irányban történt haladása. Ép oly ritka, mint örvendetes látvány az, mikor oly esetben, midőn a nemzetnek igen éles és messzeható érdekellentétei állnak egymással szemben, sikerül azokat békés uton a forgalmi szabadság alapján és a nemzetek egyenlő jogainak elismerése mellett kiegyenliteni. *(Igaz! Ugy van! jobbfelől.)* Európa minden parlamentje bizonyára üdvözli a megoldásnak ezen módját és Magyarország képviselőháza kétségkivül ezen érzelmeket osztva, a legnagyobb örömmel fogná venni, ha minél gyakrabban lehetne alkalma hasonló egyezményeket törvénykönyvünkbe beczikkelyezni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

A parlamenti jog szempontjából azonban kötelességemnek tartom, ezen egyezménynek monarchiánk által történt elfogadására nézve még egy rövid megjegyzést tenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Mint a szerződés utolsó ezikkéből látni méltóztatnak, a hatalmak ezen ügyet igen sürgősnek tekintették, annyira, hogy elhatároztatott, hogy a megerősítési okmányok egy hónap leforgása alatt vagy még előbb kieseréltetni fognak. Ennek következtében tehát lehetetlen volt az egyezményt ideje korán ezen képviselőház elé terjeszteni és a magyar kormány kénytelen volt beleegyezését adni, hogy a közös külügyministerium a szerződést a maga részéről is aláirja és elfogadja. A kormány annál inkább gondolt a törvényhozásnak későbbi hozzájárulására számíthatni, minthogy ezen szerződés által a monarchia semmiféle terhet magára nem vállal, ellenben tengerészetünknek ezen szerződés számos előnyt biztosít. Magától értetik, hogy a parlamentnek a nemzetközi szerződések tekintetében fennálló jogai ezáltal nem érintetnek és hogy a kormánynak ezen eljárása csak a kivételes helyzetre és az ügy sürgősségére való tekintettel történt. A közlekedésügyi bizottság ezek alapján kéri a házat, hogy a törvényjavaslatot és az abban foglalt szerződést elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Madarász József jegyző: Irányi Dániel!

Irányi Dániel: T. képviselőház! *(Halljuk! Halljuk!)* A ezélt, melyet ezen egyezmény elfogadásával a tengeri hatalmasságok elérni óhajtottak, én is dieséretesnek találom s azért helyeslem, hogy ahhoz a mi kormányunk is hozzájárult. De nem hagyhatom szó nélkül azt a tényt, hogy mielőtt ez az egyezmény az országgyülés elé jutott volna, a kormány annak megerősítését eszközölte. A t. minister ur, valamint most az előadó ur is, e szokatlan és kivételes eljárást avval igyekeztek indokolni, hogy a megerősítésére kitűzött határidő igen rövid volt, azonkivül pedig ezen egyezmény által sem a monarchiára, sem különösen Magyarországra, semmi teher, semmi kötelezettség nem háramlik. De épen azért, mert előre láthatta a kormány, hogy ezen egyezményt a magyar országgyülés — igen helyesen — minden nehézség nélkül el fogja fogadni, nem látom be, miért nem tartotta szükségesnek az előleges bemutatást. Hiszen épen ugy, mint a hogy most remélem, egy rövid óra alatt át fogunk rajta esni, az októbertől novemberig eltelt időszakban, mikor a törvényhozás szintén együtt volt, ez az egyezmény hasonlókép el lett volna fogadható. Az egyezményt tudniillik október 29-én kötötték meg Konstantinápolyban; és habár akkortájt, mint emlékezem, egy fontos törvényjavaslattal — gondolom az italmérési jog megváltásáról szólóval — voltunk elfoglalva, semmi nehézségbe nem ütközött volna, hogy ennek tárgyalását egy órára, talán félórára,

megszakítsuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Különben is az egyezményt nem is egy hónap leforgása, hanem majdnem két hónap mulva erősítették meg, illetőleg cserélték ki a megerősítési okmányokat.

Ez az egész idő fenn volt e szerint tartva a kormánynak arra, hogy az országgyüléstől a jóváhagyást kikérje. *(Ugy van! a szélső balon.)* Ezen eljárást tehát, mint alkotmányjogi szempontból hibásat, lehetetlen meg nem rónom, annyival inkább, nehogy az jövőre előzményül szolgáljon. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Egyébiránt kijelentem, hogy miután a szerződést magam is hasznosnak, üdvösnek tartom, azt általánosságban elfogadom, sőt annak egyes czikkeihez is hozzájárulok, fentartván magamnak, hogy csak egy pár irálybeli módosítást tehessek. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Baross Gábor, közmunka- és közlekedésügyi minister: T. képviselőház! Nem akarom részletesen előadni ezen ügynek egyes phasisait, a melyek a dolog felderítésére vonatkozhatnának, mert hiszen általában ismeretes, hogy milyen körülmények és viszonyok között jött létre ezen szerződés. Azt sem akarom tüzetesebben igazolni, hogy az országnak nemcsak hogy kára nincs e törvényjavaslatból, hanem az egész transactio, a mely itt létesül, határozottan hasznosnak mondható, a mi a felszólalt t. képviselő urat is arra indította, hogy a törvényjavaslat érdemei ellen nem tett kifogást.

De engedje meg az igen t. képviselő ur, hogy túlszigorúnak jelezzem azt az ítéletét, mely szerint megrovást érdemel a kormánynak az a cselekedete, hogy ezt az egyezményt nem előzőleg terjesztette jóváhagyás végett a törvényhozás elé. Határozottan kijelenthetem, t. ház, hogy a kormánytól távol áll a szándék, e tekintetben a jövőre nézve praecedens esetet alkotni és a jelen esetben csak kényszerűségből járult ahhoz, a mi történt.

Mint a t. képviselő ur igen helyesen méltóztatott mondani, a ratificált okmányok kieserélésének bizonyos idő alatt meg kellett történnie; erre a nagyhatalmak különös súlyt fektettek. A magyar kormány, biztosíthatom a t. képviselő urat, nem volt azon helyzetben, hogy ezen hozzájárulást előzőleg kikérhette volna, részben az előkészítés, részben a törvényhozás másnemű elfoglaltsága miatt. Sőt bátor vagyok hivatkozni arra, hogy még igy is csak márczius elején volt képes a törvényjavaslatot a képviselőház elé terjeszteni.

Már most vagy a közt volt a választás, hogy épen Austria-Magyarország akadályozza meg e fontos ügy perfectionálását, a melyből Magyarországra semmi hátrány nem származik, sőt a melyből ellenkezőleg előnyök várhatók, vagy azon másik alternativához kellett fordulni, hogy követve Francziaország és a többi nagy államok példáját, a maga részéről hozzájáruljon ahhoz, hogy a ratificatio és a kicserélés megtörténjék, fentartván a törvényhozás utólagos jóváhagyását.

Azt hiszem, hogy a kormány eljárása teljesen indokolt és a midőn ismételten kijelentem, hogy a kormány alkotmányjogi szempontból semmiféle praecedenst nem akar alkotni, sőt maga is féltékenyen őrködik a felett, hogy a törvényhozásnak jogköre hasonló esetekben épségben tartassék, bátor vagyok kérni a t. házat, hogy ezen szigorú ítéletet mellőzve, a törvényjavaslatot elfogadni méltóztassék. *(Élénk helyeslés a jobboldalon.)*

Elnök: T. ház! Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólni senki sem kiván, a vitát bezárom.

Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a szőnyegen levő törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az általánosságban elfogadtatik.

Következik a részletes tárgyalás, jelesen először a czím.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a törvényjavaslat czímét és a bevezetést, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak. Olvassa az I. czikket).*

Madarász József jegyző: Irányi Dániel!

Irányi Dániel: T. ház! *(Halljuk!)* Az I. czikk első bekezdésében ez áll: „minden kereskedelmi vagy tengeri hajónak“. A kereskedelmi hajónak nem ellentéte a tengeri hajó, mert hisz azok a kereskedelmi hajók is, a melyek a suezi csatornán keresztül közlekednek, tengeri járatú hajók. A franczia szöveg igen helyesen mondja: „navire de commerce ou de guerre“. Ennélfogva ezen szó helyett „tengeri“, tétessék: „hadi“. *(Általános helyeslés.)*

S minthogy már igénybe veszem a t. ház becses figyelmét, ne hogy újra kénytelen legyek felállani, talán meg méltóztatik engedni, hogy a X. czikkhez két irályi módosítványt tegyek. A ház t. elnöke szives lesz majd, ha az illető czikk felolvastatik, a t. házat figyelmeztetni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Más alkalmakkor is történt már igy, méltóztassék tehát módosítványait előadni. *(Halljuk!)*

Irányi Dániel: A X. czikk második bekezdésének harmadik sorában ezen kifejezést találjuk: „kilátásba vett kivételekkel élni“. E kifejezés németes és megfelel az „in Aussicht genommenen“ kifejezésnek. Kérem a t. házat, méltóztassék ezt e helyes magyar kifejezéssel pótolni: „előrelátott kivételekkel élni“, a mint hogy a franczia szöveg is igy szól: „des exceptions prévues.“

A harmadik bekezdésnek alulról számított harmadik sorában ezen szavakat találjuk: „saját erői által biztosítsa birtokainak védelmét“. Itt hadi erőről van szó, a melynek a magyarban többese nincs. A magyar azt mondja: „hadi ereje“,

nem pedig: „hadi erői“ Ennélfogva kérem, hogy itt az „erői“ szó helyett „ereje“ szót méltóztassék tenni. *(Általános helyeslés.)*

Egyéb módosításom nincs.

Elnök: A módosításokat az illető czikkeknél a t. ház figyelmébe fogom ajánlani.

Az I. czikk harmadik sorában előforduló „tengeri“ szó helyett „hadi“ szót kíván tétetni Irányi Dániel t. képviselő ur.

Azt hiszem, a t. ház ezt, mint szabatosabb kifejezést, elfogadja s igy az I. czikk Irányi Dániel módosításával fogadtatott el.

Következik a II. czikk.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a II—IX. czikkeket, melyek a bizottság észrevétel nélkül elfogadtattak: olvassa a X. czikket.)*

Elnök: Ezen czikkhez Irányi Dániel képviselő ur két módosítványt ádott be; jelesen, hogy a második bekezdés harmadik sorában ezen szavak helyett: „kilátásba vett“ tétessék „előrelátott“, azt hiszem, hogy a t. ház ezt elfogadni méltóztatik. *(Helyeslés.)* Továbbá a harmadik bekezdésben alulról a harmadik sorban ezen szavak: „saját erői“ helyett, kívánja tétetni: „saját ereje“ szavakat.

Azt hiszem, a t. ház ezt is elfogadni méltóztatik s igy a X. czikk e szerint fog kiigazittatni.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a XI—XVII. czikkeket, melyek észrevétel nélkül elfogadtattak.)*

Elnök: Ezzel a törvényjavaslat részleteiben is elfogadva lévén, végleges megszavazása a legközelebbi ülés napirendjére tűzetik ki.

Következik a közlekedésügyi bizottságnak 300. számú jelentése, a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által beterjesztett „a m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-harasztii helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekű vasutvonal engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás iránt“ szóló 283. sz. törvényjavaslat tárgyában.

Azt hiszem, a t. ház a jelentést felolvasottnak méltóztatik tekinteni és igy az általános vitát megnyitom. Az első szó a bizottság előadóját illeti.

Neményi Ambrus előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A budapesti közuti vaspályatársaság a „budapest-soroksár-haraszti“-i helyi érdekű vasut soroksári állomását a magyar államvasutakkal óhajtja összekötni. A minister ur ezen törvényjavaslatban felhatalmazást kér arra, hogy ezen pályát engedélyezhesse, minthogy az 1880: XXXI. t.-cz. értelmében oly vonal engedélyezése, mely két, már meglevő vasutat köt össze, a törvényhozásnak van fentartva. Az egész vonal igen rövid; van azonban bizonyos fontossága annyiban, mert újabb bizonyítéka annak, hogy a fővárosból kiinduló helyi érdekű vasutaknak nemcsak jövőjük van, de hogy már a jelenben is hasznos szolgálatot tesznek. *(Ugy van!)* Ezen vasutak mintegy irányt mutatnak a főváros fejlődésének és számos oly bajnak enyhítését fogják előmozdítani, mely alatt a fővárosnak, különösen szegényebb sorsú lakossága sokat szenved és mely ellen a főváros törvényhatósága régóta hiába küzd. *(Igaz! Ugy van!)*

Ezen vonal egyelőre csak a teherforgalomra lesz berendezve; azonban a minister ur fentartotta magának a jogot, hogy a személyszállítás berendezését is bármikor elrendelhesse. Minthogy ezen összekötő vasut ép ugy, mint fővonalai állami hozzájárulás nélkül épittetik, ellenben a magyar államvasutak érdekei meg vannak óva, kérem a t. házat, méltóztassék a törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben elfogadni. *(Élénk helyeslés.)*

Elnök: Szólásra senki sem lévén feljegyezve, ha szólani senki sem kíván, kérdem méltóztattak-e a törvényjavaslatot átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. *(Elfogadjuk!)* Azt hiszem kijelenthetem, hogy a ház a törvényjavaslatot általánosságban elfogadja. Következik a részletes tárgyalás. Először a czím.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a czímet és az 1—2. §§-at, melyek észrevé el nélkül elfogadtatnak).*

Elnök: Ha szólani senki sem kíván, azt hiszem kijelenthetem, hogy a t. ház a törvényjavaslatot részleteiben is elfogadta, s annak harmadszori felolvasása a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjére tűzetik ki.

Most következik a közlekedésügyi bizottságnak“ a belisce-kapelnai helyi érdekű vasut engedélyezéséről“ szóló ministeri előterjesztés tárgyában beadott jelentése.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a közlekedési bizottság jelentését).*

Neményi Ambrus előadó: Ezen előterjesztésben a közlekedésügyi minister ur jelenti a háznak, hogy a szlavoniai Belisce községből kiinduló helyi érdekű vasutra, melynek végállomása Kapelna, az építési engedélyt kiadta. A vonal 37·06 kilométer hosszú, az építési tőke 720,000 frtban állapittatott meg. Szó van itt, t. ház, olyan vasutról, mely hivatva lesz Szlavonia némely fatermelő vidékét a forgalomnak megnyitni. Erre való tekintettel ezen magában véve csekélyebb jelentőségű vasut idővel bizonyos fontosságot nyerhet. A közlekedésügyi minister ur tehát az engedélyokmányban gondoskodott az iránt, hogy ezen vasut a magyar államvasutakkal, vagy ezek kívánságára bármely más vasuttal, vagy hajózási vállalattal köteles legyen úgy csatlakozásra, mint az átmenő forgalomra nézve közvetlen díjszabásokat felállítani, ellenben más vasutakkal s hajózási vállalatokkal ilyen közvetlen díjszabásokat csakis a kormány különleges felhatalmazása után állít-

hasson fel. Minthogy tehát az ezen vasut körül felmerülhető minden állami érdekről gondoskodás történt, másrészt pedig állami hozzájárulás nem kivántatik: kérem a t. házat, méltóztassék a jelentést tudomásul venni és azt tudomásul vétel végett a főrendiházzal is közölni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Kérdem a t. házat, méltóztatik-e a közmunka- és közlekedésügyi minister urnak jelentését tudomásul venni, igen vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az tudomásul vétetik és igy szives hozzájárulás végett a főrendiházhoz átküldetni határoztatik.

Következik a közlekedésügyi bizottság jelentése, a közmunka- és közlekedésügyi minister ur által beterjesztett, „a Deéstől Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről" szóló 291. sz. törvényjavaslat tárgyában.

Azt hiszem, méltóztatik a t. ház a jelentést felolvasottnak tekinteni és igy az általános vitát megnyitom. Az első szó illeti a bizottság előadóját.

Neményi Ambrus előadó: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Azon vasutvonal, melyre a jelen törvényjavaslat vonatkozik, minden tekintetben a fontosabbak közé sorozható. Bár a törvényjavaslat a helyi érdekű vasutakról szóló törvény alapján terjesztetett be, ezen vonal mégis nemcsak közgazdasági, de hadászati fontosságánál fogva is sokkal számosabb országos érdekkel áll szoros összefüggésben, semhogy jelentősége a helyi érdekű vasut elnevezésével kimerítve lehetne. A törvényhozásnak ezen vasut már be lett jelentve az 1888-iki év elején, mikor a közlekedésügyi minister ur a kassa-oderbergi, a magyar észak-keleti és az első magyar-gácsországi vasut-társaságok részére adandó külön állami biztosításról szóló törvényjavaslatot benyujtotta. A közlekedésügyi minister ur már akkor ezen vasut kiépitését elkerülhetlenül szükségesnek jelezte és a közlekedésügyi, valamint a pénzügyi bizottságok a nevezett törvényjavaslatra vonatkozó jelentéseikben a kormánynak ezen előzetes bejelentését a háznak tudomására hozták. A tárgy tehát nem egészen új a t. ház előtt. Azonban tekintettel azon nagyobb segélyösszegre, mely ezen vasut részére kilátásba helyeztetik, mégis kötelességemnek tartom részletesen is indokolni a közlekedésügyi és a pénzügyi bizottságoknak álláspontját, melyből kiindulva, a háznak ezen törvényjavaslat megszavazását ajánlják. *(Halljuk!)*

Ezen vasut hossza 98 km., a tényleges építési tőke 3.400,000 forintot tesz ki, az állami hozzájárulás tiz éven át fizetendő évi 117,000 forintban van megállapitva, mely hozzájárulás fejében a társulat köteles az államnak 900,000 forintnyi törzsrészvényt átszolgáltatni. Ezen vasut, mely hivatva van az erdélyi részek és Felső-Magyarország között oly összekötő kapcsot képezni, melynek hiányát már régóta érezték, ugy az egyik, mint a másik oldalon, mindenekelőtt kiváló közgazdasági missiót fog betölteni. Egyes erdélyrészi kiviteli czikkek egyenesen ezen vasutra vannak utalva. Ilyen például a fa-kivitel, a melyben az állam a vasut mentén fekvő nagy erdőségei által is érdekelve van. *(Igaz! Ugy van!)* Erre való tekintettel a közlekedésügyi minister ur biztositékot szerzett az iránt, hogy az épitendő vasut díjszabásaira a kormány minden körülmények között a kellő befolyást gyakorolhassa. Még nagyobb figyelmet fordított azonban ezen vasutra a katonai kormányzat, mely megköveteli ezen vonalnak olyszerű épitését, hogy esetleg nagyobbmérvű katonai feladatoknak teljesítésére is berendezve legyen. Az ügy állása már most a következő: *(Halljuk!)*

A katonai kormányzat, mely ezen vasut kiépitését évek hosszú során át sürgette, ezen vonalat olyannak tekinti, mely adott esetben honvédelmünknek egyik igen nevezetes eszköze lehet, melytől Magyarországot megfosztani súlyos felelősséggel járna. Hadászati fontossággal biró vasutról lévén szó, a katonai körök természetesen azt követelik, hogy a vasut olykép legyen épitve, hogy katonai feladatoknak is eleget tehessen. Ennek következtében számos oly létesítmény válik szükségessé, mely nélkül a legkitünőbben berendezett helyi érdekű vasut is el lehet. A kérdés már most az, hogy ezen létesítményeknek költségeit ki viselje? Az érdekeltség, mely amugy is eléggé van megterhelve és mely ezen vasutnak 400,000 forintnyi hozzájárulást biztosított, ezen katonai kiadásoknak elviselésére képtelen. A vállalkozók a maguk részéről kijelentik, hogy inkább készek az egész építkezési tervről lemondani, semhogy ezt a terhet magukra vegyék. Nem marad tehát hátra más, minthogy ezen állami érdekű építkezésekről az állam gondoskodjék. Azonban a helyi érdekű vasutakról szóló törvény értelmében az állam ily vasuthoz legfeljebb a tényleges építési tőkének 10%-ával járulhatna, a mi ez esetben 340,000 frtnak megfelelne. Ámde annak feltüntetésére, hogy ezen vasutra nem alkalmazhatók teljesen a helyi érdekű vasutakról szóló törvénynek intézkedései, elég, ha egyetlen külső körülményre utalok. *(Halljuk! Halljuk!)* A helyi érdekű vasutakról szóló törvény értelmében jogában áll a ministernek a fennálló szabályok és szabványok alól kivételeket vagy eltéréseket engedni, ugy az építést, mint a felszerelést és az üzletet illetőleg. A rendes helyi érdekű vasutnál tehát a törvényhozónak az volt intentiója, hogy a fennálló szabályoktól eltérő könnyitéseket engedhessen a kormány. A deés-zilahi vasutnál pedig a kormány nem hogy könnyitéseket engedne, de nehézségeket támaszt, midőn igen költséges oly épitkezéseket követel, a melyek a fennálló szabályokon

messze túlmennek és a melyekre a vasutnak a saját üzlete szempontjából semmi szüksége nincs. Világos tehát, hogy ezen vonalra a helyi érdekű vasutakról szóló törvényt egész ridegséggel alkalmazni nem volna sem igazságos, sem gyakorlati eljárás. Nem volna igazságos, mert a vállalat oly kiadásokkal terheltetnék, melyek reá nem tartoznak és nem volna gyakorlati eljárás egyszerűen azért, mert ha ezt tennők, a vasut nem létesülne.

Nem elégítenők ki ugyan az illető vidék közgazdasági érdekeit, de az államnak céljai még kevésbé volnának elérve. Sőt bekövetkezhetnének olyan idők, a mikor kénytelenek volnánk ezen vasutat tisztán állami költségen építeni. Ezen indokok által vezéreltetve, határozta el a kormány a deés-zilahi vasutnak segélyezését oly összeg erejéig, mely a készpénzben adandó 900,000 forintnak megfelel. A bizottságok a minister ur előadásából különben meggyőződtek arról, hogy azon építkezések és berendezéseknek költségei, melyek kizárólag katonai szempontból követeltetnek, legalább is felérnek azzal az összeggel, mely a helyi érdekű vasutakról szóló törvényben megállapított 10 százaléknyi segélyen túlmenőleg ezen vasut részére kilátásba helyeztetik.

Ezzel kapcsolatosan még két körülményre kívánom figyelmeztetni a t. házat. *(Halljuk!)*

Az első körülmény az, hogy az állami hozzájárulás fejében a társulat köteles az államnak 900,000 frtnyi törzsrészvényt átszolgáltatni. Ezen törzsrészvények kezdetben kétségkivül nem repraesentálnak valami nagy értéket, azonban tekintettel azon befolyásra, mely ez által az államnak a társulat egész szervezetére biztosittatik és tekintettel különösen egy későbbi államosításnak eshetőségére, ezen 900,000 frtnyi törzsrészvényt figyelmen kivül hagyni nem lehet.

A második körülmény az, hogy a közlekedésügyi minister a két bizottság előtt határozottan kijelentette, hogy a helyi érdekű vasutakra szánt évi segélyösszeg egy ilyen nevezetes részének lekötése daczára azon helyzetben lesz, hogy a helyi érdekű vasutak további kiépítése iránt megállapított programmnak egész mértékben eleget tehessen és hogy egyáltalában nem kell attól tartani, hogy ezen törvényjavaslat határozmányai folytán bármely oly helyi érdekű vasut, melynek kiépítése máskülönben kivánatos volna, hátráltatni, vagy akadályoztatni fogna.

Mindezeket tekintetbe véve, történt, hogy a két bizottság beható tárgyalása után, a törvényjavaslatot magáévá tette és a háznak elfogadás végett ajánlja.

Még néhány szóval kivánok megemlékezni ezen törvényjavaslat második részéről, mely a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről szól. *(Halljuk!)* A deés-zilahi vasut, mely a szamosvölgyi vasutnak folytatását képezi, ezen utóbbi vasut által fog kiépittetni és kezeltetni. Minthogy tehát a két vasut jövőre egységes társulatot képez, a régi és az új vonalaknak építési tőkéjét egységesen kell megállapítani. Azonban a szamosvölgyi vasutnak — építési többköltségek, beruházások és hadászati építkezések czímén — mintegy 510,000 forintnyi függő adóssága van.

Ezen függő adósságot rendezni kell, mielőtt a társaság új építkezésekbe bocsátkoznék. A legczélszerűbbnek az mutatkozott, hogy ezen rendezés a deés-zilahi vasut financirozásával egyidejűleg történjék. Az 1884-iki XXXIV. törvényczikk a szamosvölgyi vasut építési tőkéjét 3.000,000 forintban állapította meg. A törvényjavaslat 3-ik szakasza tehát ezen törvényczikknek illető szakaszát hatályon kivül helyezni kivánja. Az egységes társulat építési tőkéje jövőre alakulna: az eredeti három millióból, az 510,000 frtnyi függő adósságból és a deés-zilahi vasutra szükséges 3.400,000 forintból. A bizottságok egyuttal helyeslőleg vették a törvényjavaslatnak azon intézkedését, hogy tekintettel ezen vonalaknak bekövetkezhető állami megváltására, nem a névleges, de a tényleges építési tőke fog állapittatni.

Ez, röviden összefoglalva, a törvényjavaslatnak lényege és czélzata. Midőn a bizottságok ezen egész vasutvonalnak közgazdasági és hadászati, tehát országos jelentőségét, első sorban figyelembe vették, nem zárkózhattak el annak méltatásától sem, hogy milyen vidéknek érdekei fűződnek ezen vasut létesítéséhez. Oly vidékről van itt szó, mely eddig minden vasuti összeköttetést nélkülözni kénytelen volt, *(Igaz! Ugy van!)* mely tehát jólétében és egész fejlődésében szükségkép mögötte maradt az ország oly szerencsésebb helyzetben levő vidékeinek, melyek már régen az országos vasuthálózatba bevonva lettek. Ha az ily vidék részére bármily alkalom nyilik, hogy végre az annyira óhajtott közlekedési eszközök birtokába jutva, elszigeteltségéből kiléphessen, bizonyára számot tarthat a törvényhozásnak támogatására. Ezen támogatás ugy, a mint az a törvény által megállapittatik, valószinűleg elegendő volna, hogy az érdekeltségi igen tekintélyes hozzájárulással együtt, ezen vasut kiépítését lehetővé tegye.

Bár kivételes helyzetben levő vidékről van szó, nem kivántatik számára kivételes kedvezmény. A nagyobb segélyt ez esetben az állam nem az illető vidék könnyítésére fordítja, de a saját állami czéljaiból folyó költségek fedezésére engedélyezi. Ilyen engedélyezés történt máskor is. Midőn valamely garantirozott vasut hadászati czélokra új beruházásokat tett, a törvényhozás mindannyiszor a törvényben megállapított biztosíték összegen felül új garantiát engedélyezett. Itt is csak ennyi az, a mi kivántatik. Ha kormány és törvényhozás ezen nagyobb segélyösszeget megtagadnák, ez annyi volna, mint ha az illető vidéket akadályoz-

nák, hogy a saját erejéből és a rendes törvényes hozzájárulás segélyével a saját közlekedési szükségleteiről gondoskodjék. Felesleges volna azonban kijelenteni, hogy a törvényhozás, mely az ily vidékek iránt mindig a legteljesebb jóakaratot tanusította, ezen vidéket sem kivánhatja más, nem kivánhatja mostohább elbánásban részesittetni.

Mindezeknél fogva a pénzügyi és közlekedésügyi bizottságok nevében tisztelettel kérem a házat, méltóztassék ezen törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni. *(Élénk helyeslés).*

Elnök: Szólásra senki sincs feljegyezve. Ha tehát szólani senki sem kiván, kérdem a t. házat, méltóztatik-e a szőnyegen levő törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, igen, vagy nem? *(Igen!)* Azt hiszem, kijelenthetem, hogy az elfogadtatik.

Következik a részletes tárgyalás.

Josipovich Géza jegyző *(olvassa a címet és az 1—5. szakaszt. melyek észrevétel nélkül elfogadtattak).*

Elnök: E szerint a törvényjavaslat részleteiben is el lévén fogadva, végmegszavazása a legközelebbi ülés napirendjére tűzetik ki.

A mai ülés napirendje ki van merítve. A holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjét fogja képezni először is a ma elfogadott törvényjavaslatok harmadszori megszavazása, továbbá a 257. sz. a. kinyomatott jelentése a zárszámadást vizsgáló bizottságnak „a Magyarország és Horvát-Szlavon országok között az 1886. évre eszközölt leszámolás megvizsgálásáról“, továbbá a pénzügyi bizottságnak 273. sz. a. kinyomatott jelentése „az 1885. és 1886. évi közösügyi zárszámadásokra alapított leszámolások szerint Magyarország terhére vonatkozó tartozás fedezéséről szóló törvényjavaslat“ tárgyában, harmadszor a pénzügyi bizottság 274. szám alatti jelentése „az 1887. és 1888. évi közösügyi költségekre a magyar korona országai által pótlólag fizetendő összegekről szóló törvényjavaslat“ tárgyában és végre a 12. sorjegyzékben foglalt kérvények, melyek a házszabályok értelmében különben is szombaton tárgyaltatnak. *(Helyeslés.)* Ezek lesznek tehát a holnap délelőtt 10 órakor tartandó ülés napirendjének tárgyai; ezt határozatkép kijelentem s az ülést bezárom.

(Az ülés végződik délelőtt 11 óra 35 perczkor.)

NÉVMUTATO.

(A kövérnyomatú számok az üléseket jelölik, melyekben az illető személyek működtek, a többi szám jelöli a lapokat, hol az illetők felszólalásai vagy beszédei kezdődnek, vagy szólási szándékuk van kifejezve.)

Elnökök:

Péchy Tamás **203 - 220.**
Gr. Csáky László **203.**

Jegyzők:

Beöthy Algernon **205, 206, 209, 210.**
Dárdai Sándor **203—208, 212, 216.**
Josipovich Géza **211—215, 217—220.**
Madarász József **211—213. 215—220.**
Nagy István **203—210, 214.**
Szathmáry György **211, 214—220.**
Tibád Antal **203, 204, 207—210. 213.**

Előadók:

Csávosy Béla **207, 209.**
Darányi Ignácz **217, 219, 220.**
Emich Gusztáv **218.**
Hagara Viktor **204.**
Münnich Aurél **203—217.**
Neményi Ambrus **209, 220.**

Szónokok:

Almásy Sándor 160, 238, 314.
Gr. Andrássy Manó 243, 360, 363.
Gr. Apponyi Albert 122, 231, 342, 361, 364, 367.
Asbóth János 77.
Ábrányi Emil 170.

Baross Gábor 109, 112, 114, 130, 205, 381, 387, 390.
Beőthy Algernon 119.
Beőthy Ákos 224. 261, 340.
Berzeviczy Albert 34.
Bolgár Ferencz 211, 237, 254, 290, 314, 347, 358.

Chorin Ferencz 181, 184.
Csatár Zsigmond 128, 130, 135, 373.
Csávosy Béla 116.
Czirer Ákos 245.

Dániel Gábor 77.
Darányi Ignácz 368, 377, 386, 388.
Dobay Antal 43.

Emich Gusztáv 369.
Eötvös Károly 106, 110, 113, 183, 303, 305.

Br. **F**ejérváry Géza 76, 89, 224, 233, 242, 244, 245, 249, 251, 252, 254, 255, 257, 259, 262, 265, 266, 270, 273, 287, 289, 312, 314, 315, 333, 337, 339, 344, 347, 348, 350, 364.
Fenyvessy Ferencz 123, 223, 244.

Gajári Ödön 77, 216, 244.
Gosztonyi Sándor 131.
Grecsák Károly 56.
Gullner Gyula 243, 274.
György Endre 163.
Győrffy Gyula 11, 342.
Győry Elek 97, 160, 161, 266, 267, 271, 273, 274, 286, 288, 289, 324, 332, 341, 345.

Hagara Viktor 46, 47, 48, 49, 50.
Hannibal József 77.
Helfy Ignácz 119, 341, 360, 378.
Hertelendy Béla 370.
Hock János 375.
Hoitsy Pál 89, 223.
Hollaky Imre 330.
Holló Lajos 180, 187.
Horánszky Nándor 379, 386.
Horváth Ádám 142, 296.
Horváth Béla 285.

Illyés Bálint 168.
Irányi Dániel 25, 117, 124, 253, 338, 343, 372, 389, 390.
I'sáak Dezső 251.

Br. **K**aas Ivor 157, 293, 371, 372, 376, 377.
Kállay Zoltán 348, 368.
Gr. Károlyi Gábor 123, 209.
Gr. Károlyi István 114.
Komjáthy Béla 185.
Kőrösi Sándor 269, 271, 346.
Kun Miklós 18, 270.
Kürthy Sándor 17.

Lázár Árpád 349.
Linder György 258.

Madarász József 81, 149, 262, 270, 286, 302, 360.
Majthényi Ádám 133.
Matuska Péter 270, 274, 324, 337, 344.
Meltzl Oszkár 4.
Meszlényi Lajos 349.
Mocsáry Lajos 25.
Mudrony Soma 379.
Münnich Aurél 315, 332, 338, 343, 345, 351, 353, 357.

Nagy István 332, 354, 367.
Neményi Ambrus 155, 388, 391, 392.

Orbán Balázs 118, 156, 293.

Papp Elek 80.
Perczel Miklós 124.
Perlaki Elek 311.
Polónyi Géza 60, 78, 114, **121.**
Gr. Pongrácz Károly 297.

Reviczky Károly 173.
Roszival István 276.

Simonfay János 38.
Szalay Imre 142.
Szalay Károly 39.
Szederkényi Nándor 52, 182, 339.
Szendrey Gerzson 163, 329.
Szentkirályi Albert 277.
Gr. Széchényi Pál 26, 79.
Széll Ákos 52, 332.
Szilágyi Dezső 125.

Thaly Kálmán 123, 125, 182, 298, 315, 332. 333, 334, 338, 339, 382.
Tisza István 77.
Tisza Kálmán 25, 47, 108, 112, 115, 118, 119, 159, 160, 342, 343, 371.
Tóth Ernő 126, 343, 344.

Ugron Gábor 195.
Uray Imre 203, 205.

Vadnay Andor 85.
Veres József 185.
Veszter Imre 322, 338
Vécsey Endre 120.
Visi Imre 372.

Zay Adolf 316, 334, 338.

TÁRGYMUTATÓ.

(A számok az üléseket jelölik, melyekben az előterjesztések vagy tárgyak előfordulnak.)

Törvényjavaslatok vagy kormányelőterjesztések tárgyalása.

Belisce-kapelnai vasutról **220.**

Deés-zilahi vasutról és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről **220.**

Italmérési jog kártalanitási igény bejelentésére kitűzött határidőnek meghosszabbitásáról **203—204.**

Kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kötvényeinek convertálásáról **220.**

M. kir. államvasut és a budapest-soroksári vasut összekötéséről **220.**

Suez-csatorna tárgyában kötött nemzetközi szerződés beczikkelyezéséről **220.**

Vaskapu szabályozásáról **219—220.**

Véderőről **203—218.**

Bizottsági jelentések tárgyalása, melyek nem törvényjavaslatra vonatkoznak.

Gazdasági bizottság jelentése:

a ház márczius havi költségvetéséről és a ház kisebb hivatalnokainak drágasági pótlékáról **209.**

Kérvényi bizottság jelentése:

a kérvények 11. sorjegyzékéről **204.**

Interpellatiókra adott ministeri válaszok:

Ministerelnök válasza:

Eötvös Károly interpellatiójára **206.**
Br. Kaas Ivor „ **218.**

Közmunka- és közlekedésügyi minister válasza:

Csatár Zsigmond interpellatiójára **207.**
Eötvös Károly „ **206.**

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
328.4391 H891ON C001 1887:10
Orszaggyules Kepviselohazanak naploja :
3 0112 105749318